

POW
PG
KGF

Encyklopedie válečného zajetí a internace
O osudech internovaných a válečných zajatců v období novověku

Lubomír Chobot

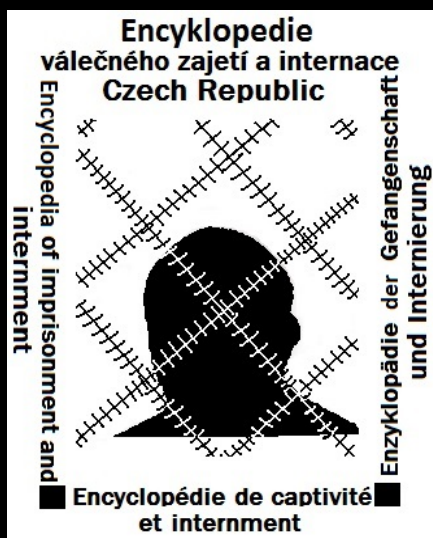
Военнопленные
Vanki
Jency

*POW wed.
returning
to camp*

Encyklopedie je věnována všem mužům, ženám a dětem, kteří v období novověku prošli zajetím či internací, lidem, kteří jim bez ohledu na svou vlastní bezpečnost a dostatek nezjištěně pomáhali, dokazavším si i přes těžké podmínky udržet lidskost a morální zásady. Jen málo si uvědomujeme, že pobyt v zajetí se často stával bojem o holý život a zbraněmi silná vůle, morálka, odvaha, řemeslnický fortel, národní cítění, kamarádství, tedy vlastnosti a schopnosti, které se s pohodlným životem 21. století, vytrácí.

Slovo autora

Je to již více jak 10 let kdy mě záliba v cestování a vojenské historii přivedla k problematice, jejíž bádání jsem věnoval téměř veškerý volný čas. Dnes, dívám-li se zpětně, nelituji toho. Souběžně se shromažďováním podkladů a zodpovězováním vlastních otázek vyvstanuvších v rámci činnosti volnočasové, rostl jsem rovněž po rovině profesní.

Má badatelská práce započala zcela náhodně roku 2005, kdy jsem strávil, coby student, několik týdnů v Německu. Téměř každé museum, které jsem navštívil, mělo ve větší či menší míře jeden společný jmenovatel „Nucené nasazení“. Nemůžeme se divit. Tato kapitola se v letech 1939-1945 dotkla celé Evropy, vždyt' „Evropa pracovala v Německu“. Dlouhá desetiletí byla vyprávění o práci v „Rajchu“ součástí večerních rozhovorů u kamen či nedělních besed. Postupně se však tato vyprávění vytrácela, společně s lidmi, kteří tuto dobu zažili. Dal jsem si proto za úkol začít na toto téma bádát a psát. Začal jsem navštěvovat muzea a archivy. Během hovorů s pracovníky muzeí, jsem si začal uvědomovat, že téma, na které jsem se rozhodl psát, je životní prací, a hledání podkladů nejlépe přirovnatelné k hledání jehly v kupce sena. Nevěděl jsem kde začít. Kapitol, které pojem nucené nasazení zahrnoval, bylo mnoho. Čím více jsem se o jednotlivých kapitolách problematiky dozvídal, tím více jsem pociťoval, že směr, kterým je třeba se vydat je ten, o kterém se dařilo získat nejméně informací. Začal jsem se zabývat problematikou pracovního nasazení válečných zajatců na území Sudetské župy v letech 1939-1945. S tématem jsem se začal seznamovat v oblasti, kterou jsem dobře znal, kde jsem se narodil, na severní Moravě.

Skrze archivy a muzea jsem začal navazovat kontakty s obecními kronikáři a regionálními historiky. Besedy a korespondence s těmito lidmi mě vždy posunuly o kousek dál. Sbíral jsem dochovalé fragmenty archivních fondů Landrátů, hlášení oblastních pracovních úřadů, protivzdušné ochrany, Wehrmachtu, policie zmiňující dané téma a tyto fragmenty následně skládal v celek. Vždy jsem razil zásadu, že bádání není možné provádět pouze za stolem badatelný, nýbrž musí být neodlučitelně doprovázeno prací v terénu. Procházel jsem často polo opuštěné obce na Krnovsku, Jesenicku, Bruntálsku a na základě dokumentů objevených během bádání v archivních a muzejních fondech se snažil lokalizovat místa, na kterých zajatci pracovali, kde byli ubytováni. Někde byly mé cesty úspěšné a mimo dochovaných objektů, využívaných coby zajatecké ubikace, jsem se mohl setkat i s pamětníky. Toto byl případ především malých obcí.

Jindy jsem se vracel domů se smutným poznáním, jak velký nevyplněný prostor po sobě zanechal odsun původního německého obyvatelstva z pohraničí. Nutno však říci že bádání povětšinou provázela shoda šťastných okolností.

Počáteční, relativně malou oblast se podařilo v průběhu let rozvést, na celou Sudetskou župu a anektované oblasti na jihu Čech a Moravy. Pravděpodobně intenzitou bádání a po čase získanou orientací v problematice jsem si získal dobré jméno, což vedlo k prohloubení spolupráce s dalšími instituty, organizacemi podobného zaměření v Čechách i zahraničí.

Lidé, které jsem v rámci bádání oslovil, navštívil, částečně také muzea a archivy, ve kterých jsem bádál, začaly na mne odkazovat badatele, povětšinou potomky válečných zajatců, kteří potřebovali ve svém bádání nasměrovat, či pomoci s překonáním jazykové bariéry. Tak jsem započal svou spolupráci s Centrálním muzeem válečných zajatců a archivem v Opoli a Asociací bývalých válečných zajatců v Británii. V bulletinu, který asociace vydává, se začaly objevovat fotografie míst zajetí a internace, nebo krátké články, které nesly zdroj „*Encyklopedie válečného zajetí a internace*“. Archiv v Opoli jsem s laskavým svolením českých archivů obohatil o fotokopie dokumentů týkajících se problematiky válečného zajetí ve vojenském okruhu VIII. Snažil jsem se asistovat lidem, kteří přišli do kontaktu s válečnými zajatci, ukrývali je, narodili se matkám, které se do válečného zajatce zamilovaly a jejichž kontakty s otcem zprerthala válka.

Tato pomoc, kterou jsem vždy vykonával zcela na dobrovolné bázi, pro dobrý pocit, mě umožnila ještě hlouběji proniknout do problematiky, zintenzivnila má bádání, která jako sekundární produkt přinesla stovky nových příběhů, poznatků a dokumentů. Tyto dokumenty později pomohly při sestavení podrobného seznamu detašovaných zajateckých pracovních komand, který jsem o 8 let později doplnil virtuálním památkem, který obsahoval na 15000 jmen válečných zajatců pracovních nasazených na území Sudetské župy. Roku 2009 jsem se začal zabývat rovněž o problematiku válečného zajetí a internace v období První světové války. V této době jsem zintenzivnil svá bádání v Ústředním vojenském archivu, zahraničních archivech a především bádání v terénu za hranicemi České Republiky.

Okrajově, spíše důsledkem náhody, jsem se při svých bádáních setkával rovněž s osudy zajatých vojáků Osy, především Němců a Rakušanů. Začal jsem porovnávat podmínky jejich s podmínkami spojeneckých zajatců. Tak jsem se dostal k problematice vojenských zajateckých táborů v Československu v letech 1945-48. Osudy německých válečných zajatců, respektive válečných zajatců z řad vojáků armád Osy, patří v Čechách mezi témata nepříliš známá a populární. Není možné se divit. Byli to právě němečtí nacisté, kteří vtáhli svět do války, zapříčinili smrt milionů lidí, a své ideje prosazovali zločineckými metodami.

Současně je však nutno říci, že mnozí muži, ženy a děti upadnuvší do válečného zajetí byli obyčejní lidé, oběti nacistické zvůle. Tento fakt byl po dlouhá desetiletí přehlížen v souladu s všeobecně uznávaným dogmatem německé kolektivní viny.

Podklady, které se zpočátku dařilo získávat, nebyly dostatečné. Vzpomínky těch, kteří zajetím prošli, pořízené převážně v 50. letech byly často zabarvené zlobou a krivdami, opomíjely postupný vývoj a zlepšování podmínek. Informace z podnikových archivů byly obvykle omezeny na hlášení o útěcích, nepřístojnostech zajatců a slovní boje zaměstnavatelů s vojenskou správou. Zlom pro má bádání přišel roku 2010. Toho roku byl fond Vojenské zajatecké tábory v ČSR, uložený v Ústředním vojenském archivu v Praze, poničený fatálními povodněmi roku 2002, opět zpřístupněn. Otevřel se tak obří zdroj informací obsahující situačních zprávy, protokoly, dílčí hlášení.

I zde však bylo třeba číst mezi řádky a získané informace konfrontovat s dalšími zdroji.

Můj zájem se postupně rozrostl do celosvětového měřítká, na celý novověk. S úžasem jsem zjišťoval jak prolnuté a na sebe navazující jsou některé kapitoly, jak podobný je vývoj ve válku vedoucích zemích, jak mnoho míst dříve využívaných k zajetí a internaci je stále dochováno, avšak zapomenuto, jak snadno tato místa mizí, jak málo si vážíme historického otisku, který na našem území váleční zajatci zanechali.

Od roku 2013 jsem proto intenzivně fotografoval nikoliv pouze známé památníky jako Netzweiler-Struthof či Neuengamme ale zapomenuté, polorozpadlé baráky na předměstích evropských měst s pocitem, že tato práce má smysl, že to co tu vidíme dnes, může být zítra pryč.

S tímto záměrem a se souhlasem pověřených osob jsem navštívil řadu vojenských polygonů, uprchlické tábory, justiční zařízení, vyloučené i zcela opuštěné lokality.

Bádání za hranicemi České republiky pokračovala intenzivně až od roku 2017. Během cest po Německu, Polsku, Švýcarsku, Belgii, Holandsku, Dánsku, Finsku, Francii, Britských ostrovech, Itálii, Slovinsku, Ukrajině, Rusku a mnoha dalších zemích byly neocenitelnou pomocí mé znalosti německého, anglického, ruského, polského a francouzského jazyka. Během návštěvy historických míst, spojených s problematikou, jsem se mimo fotografování opět snažil vyhledávat a hovořit s místními historiky. Tak bylo možno obohatit výsledky mé práce o nové dosud nepublikované dokumenty, situační zprávy a vzpomínky psané samými zajatci.

Během bádání jsem se naučil čekat a zároveň být neúnavný ve snaze získat nové informace.

V průběhu let bádání jsem tak objevoval neustále nové a nové zdroje, na základě kterých bylo možno ucelovat stávající kapitoly i začít s kapitolami novými.

Zde mám na mysli především velmi opomíjenou a jen okrajově v dobových dokumentech zmiňovanou problematiku válečného zajetí a internace v nástupnických a nově vzniklých státech, během bojů proti bolševizmu, a bojů o podobu hranic, které se rozhořely krátce po skončení První světové války.

Výsledkem mnoha let úsilí je encyklopedie pojednávající o problematice válečného zajetí a internace od počátku novověku až po první polovinu 20. století. Encyklopedie pojednávající o konfliktech celosvětových i lokálních, trvajících několik let i několik týdnů, pojednávající o osudech válečných zajatců příchozích z evropských zemí i dalekých kontinentů, pojednávající o osudech zajatých vojáků české národnosti v Egyptě, Kanadě, Americe, Francii, Rusku a mnoha dalších válku vedoucích i neutrálních zemích. Jsem proto přesvědčen, že tato encyklopedie přináší nejen řadu nových, dosud nepublikovaných poznatků, ale především ucelenou formou pojednává o historii s naší zemí nesmazatelně spojenou avšak často neprávem opomíjenou.

Lubomír Chobot
2018

Tato encyklopedie je výsledkem dobrovolnické a neziskové činnosti, určena k neformálnímu vzdělávání.

V žádném případě nesouhlasím s jakýmkoliv komerčním využitím textů či fotografií v encyklopedii obsažených.

„Abychom si dokázali představit naši budoucnost, musíme znát naši minulost“

Porchesterská pevnost, Anglie - Od 17. do 19. Století pevnost využívána coby válečné vězení k umístění zajatců různých národností. (foto: Philip Marlow)

Vývoj problematiky válečného zajetí a internace v novověkých dějinách

Historie válečných střetů sahá tak hluboko jako historie lidstva samotného. Tam kde byly válečné konflikty, byli i váleční zajatci. Zajatci byli po tisíciletí považováni za pouhou válečnou kořist, tedy zbytečný materiál, který mohl být odstraněn, prodán, použit coby nástroj osidlovací politiky, či využit pro otrocké práce, bez ohledu na to, jsou-li podmínky jejich držení slučitelné se životem či nikoliv. Válečné zajetí bylo vnímáno jako cosi ostudného, nehodné cti skutečného vojáka. Cesta k uznání práv válečných zajatců byla dlouhá a vedla skrze nespočet krvavých bitev, strádání a smrt. Velké bitvy a činy slavných vojevůdců postupně utvářely precedenty, které byly následně, s určitým odstupem času, přijímány coby všeobecné válečné zvyklosti. Dle těchto zvyklostí byli váleční zajatci ještě během tažení měněni za zajatce s nepřátelskou stranou, vyšší důstojníci mohli být vykoupeni. Zbytek zajatců byl odveden do pevnosti nepřitele. Historické precedenty hovoří rovněž o některých dalších alternativách. Pokud se kupříkladu vítězné vojsko nacházelo daleko od domova, odkázané na skromné přiděly, které si vojáci vezli sebou, nebo

ukořistili během tažení a zajatci se tak stávali zátěží, byli tito zajatci na čestné slovo, že se do konce války nechopí zbraně, propuštění. Tímto aktem se vůdci tažení především snažili naklonit si civilní obyvatelstvo a získat spojence.

Přislibu propuštění na čestné slovo bylo využíváno rovněž v případech, kdy obléhající vojsko chtělo přesvědčit posádku pevnosti ke kapitulaci, bez zbytečných ztrát.

Zajatci častokráte byli, ať už na dobrovolné či nucené bázi, začleňováni do vojska nepřitele. Pro mnohé žoldáky nepředstavoval tento krok žádný morální problém. Historie nám ukazuje mnoho případů, kdy celé pluky přecházely z jedné strany na druhou, dle vývoje válečných událostí. Pokud se však vůdce tažení rozhodl, že propuštění zajatců je spojeno s příliš velkým rizikem, nebo pokud vojsko nepřitele proti stojící ozbrojence za čestného protivníka nepovažovalo, byli tito zajatci jednoduše popraveni.

Pochod zajatců do pevnosti nepřitele byl vždy spojen se strádáním a zoufalstvím. Zajatci pochodovali pěšky, 20-30km za den, spali ve stodolách, kláštěrech, školních budovách, kostelích, prachárnách. Jídlo bylo vydáváno nepravidelně dle místních možností. Zajatci byli nuceni pójídat mršiny, krysy, psy. Do míst určených k dlouhodobému umístění tak přicházeli zajatci vysílení, hladoví, v rozedraných hadrech a nemocní. Není divu, že se v místech jejich koncentrace šířily epidemické choroby, na které hromadně umírali nejen zajatci, ale i strážníci a civilní obyvatelstvo, obývající danou pevnost či v okolí stojící obydlí. Vyšší důstojníci si mohli dovolit zaplatit povoz, nižší, méně majetní museli jít pěšky s mužstvem.

Souběžně s přelomem středověku v novověk, přicházejí nové směry smýšlení kladoucí důraz na milosrdenství a soucit s lidským strádáním.

Zásadní precedent v novověkých dějinách, v problematice válečného zajetí byl učiněn na počátku 17. století, za panování švédského krále Gustava Adolfa, který se proslavil nejen svými válečnými úspěchy, ale i rytířským jednáním vůči zajatým vojákům.

Dalším zcela zásadním milníkem, který měl vliv na problematiku válečného zajetí, bylo vydání francouzské politicko-filozofické práce „Zákon národů“ od Emericha de Vattel z roku 1758. Dle „Zákona národů“ bylo třeba na problematiku válečného zajetí nahlížet následovně:

“Jakmile váš nepřítel složí zbraně a jeho vojsko se vzdalo, již dále nemáte právo na jeho život. Zajatci musí být zajištěni a z tohoto důvodu mohou být umístěni do vězení a také omezeni, pokud je důvod se domnívat, že se postaví proti svým vězňům, nebo se pokusí uprchnout. Nemůže s nimi však být zacházeno hrubě, pokud nejsou osobně zodpovědní za zločin proti tomu, kdo je uvězní“

Cesta od Zákona národů k Ženevské konvenci však byla ještě dlouhá.

V první polovině 18. století ještě nebylo příliš běžné používat pro místa, kde byli váleční zajatci umístěni, jiný název než věznice. Věznice, v době míru obvykle obývané politickými vězni, v době války válečnými zajatci a často také dezertéry, kobky zastaralých pevností, které ztratily svůj strategický význam. Za účelem umístění válečných zajatců byly využívány rovněž rozličně adaptované stavby a vyřazené válečné lodě. Tak tomu bylo kupříkladu roku 1756, během Sedmileté války, v Anglii. Zajatci přibývají do Anglie byli zpočátku umisťováni na vyřazené válečné a obchodní lodě. Příliv nových zajatců však zapříčinil fakt, že brzy nebyly přeplněny jen věžeňské lodě, ale i objekty na pevnině jako kupříkladu Porchesterský hrad, nebo Fortonská věznice v Portsmouth. Bylo proto započato s adaptací vybraných volných objektů.

Ve městě Kent bylo adaptováno panské sídlo Sissinghurst, v Londýně bývalý zámek Savoy, v Southamptonu sklady vlny, v Liverpoolu staré hrnčířské dílny, v Roscrow, Kergilliacku a Cornowolu byly pro účel umístění válečných zajatců adaptovány venkovské farmy, ve Winchesteru, Tynemouthu a Edinburgu byly pro stejný účel využívány kasárny. V Portsmouthu bylo k umístění zajatců využito rovněž věznice Tower a dále několik adaptovaných tanečních sálů a domů v bezprostřední blízkosti věznice. Vybavení těchto adaptovaných domů zahrnovalo kuchyni s pecí, kde si zajatci připravovali jídlo a obytné místnosti v přízemí i patře. Roku 1763, tedy v posledním válečném roce bylo v těchto objektech umístěno na 40000 válečných zajatců.

V Prusku byly k umístění válečných zajatců během Války o dědictví rakouské a Sedmileté války využívány převážně pevnosti a vojenské kasárny. Francouzští a švédští váleční zajatci byli umístěni v pevnosti Magdeburg, rakouští váleční zajatci v pevnostech Stettin, Küstrin, Breslau.

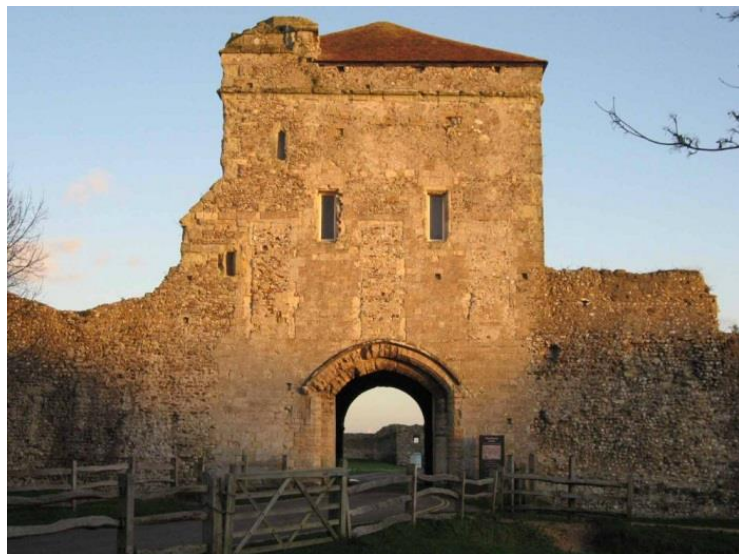
Na území Rakouské říše byla ke stejnému účelu využívána pevnost Špilberk. Během Třicetileté války byli v pevnosti vězněni švédští a dánské zajatci. Během Války o rakouské dědictví byli v pevnosti vězněni prusští důstojníci.

V Americe byli zajatci upadnutí do britského zajetí během Americké války o nezávislost, v prosinci 1766 umístěni v New Yorkských věznicích Bridwell, Provost a když jejich kapacita byla vyčerpána, rovněž ve skladištích rumu, cukru, několika kostelích, a

Porchesterská pevnost, Anglie - Středověká pevnost byla již od 17. století využívána jako válečné vězení. Během Druhé anglo-holandské války 1665-1667 sloužila pevnost k umístění 500 válečných zajatců. Během jejich pobytu byl zapálen pevnostní kostel, ve kterém byla část zajatců ubytována.

Váleční zajatci byli v pevnosti umístěni rovněž během Války o dědictví španělské 1702-1712 a během Sedmileté války 1756-1763. Kapacita pevnosti byla postupně navyšována stavbou dřevěných obytných baráků. Naposledy byla pevnost využívána coby válečné vězení během Napoleonských válek, tehdy počet zajatců stoupl na své historické maximum, 8000 osob. Poté co, roku 1816, pevnost opustil poslední americký zajatec, byly všechny obytné dřevěné baráky strženy a depot deaktivován. (Foto: Philip Marlow)

Porchesterská pevnost, Anglie - Vstupní brána (Foto: Philip Marlow)

nemocnicích. Těmito tábory prošlo celkem více jak 6000 válečných zajatců. K umístění zajatých povstalců byly využívány rovněž staré lodě kotvící v Gravesend Bay. První loď využívaná během této války Angličany coby zajatecký tábor nesla název Whitby. Na lodi nebyla žádná lékařská péče, přes to, že stav zajatců byl tristní. Po obsazení New Yorku britskou armádou byly lodě odvečeny do Hudsonova zálivu. Tisíce zajatců zde byly namačkány na chladných palubách, ležíce na holé podlaze bez denního světla a čerstvého vzduchu. Zajatci byli nemocní a hladoví. Podmínky byly natolik zoufalé, že někteří zajatci, nevidaje jiné východisko z agónie a smrti, vlastní loď raději zapálili.

O neutěšených podmínkách zajatců se začalo psát v novinách. Protesty, které novinové články vyvolávaly, obvykle přiměly válku vedoucí strany po určité době k vzájemným dohodám týkajícím se podpory válečných zajatců. Válčí strany své muže v nepřátelském zajetí začínají podporovat formou finančních příspěvků na stravu a zajištění transportu raněných a těžce nemocných do vlasti. V omezené míře se setkáváme rovněž s pomocnými zásilkami, a to nejen z domovské země, ale i z různých charitativních organizací země, která zajatce zadržovala.

Práce schopní zajatí vojíní a poddůstojníci museli vykonávat práce, které v té době byly uznávány jako tradiční pro trestance, za což dostávali stravu a kapesné. S vyššími zajatými důstojníky bylo zacházeno s úctou a respektem. Pobírali přiměřený žold, jejich ubytování odpovídalo jejich hodnotě, směli si držet ordonance, ponechat osobní zbraň. Byla jim povolována i korespondence s domovem. Důvodem byl především fakt, že velká část důstojníků pocházela ze šlechtických rodin, často navíc příbuzensky provázaných napříč Evropou.

Mezi válečné zvyklosti, hovoříme-li o válečných zajatcích, patřily výměny válečných zajatců. Tyto výměny se uskutečňovaly na základě takzvaných Kartelů. Každá z válčících stran, po jednání, jehož cílem bylo uzavření Kartelu, zvolila komisy tvořenou vysokými vojenskými důstojníky. Jako místo jednání bylo zvoleno město na hranici obou válku vedoucích zemí, které bylo zpravidla po dobu pobytu výměnné komise vyhlášeno jako neutrální. Během jednání byla stanovena cena zajatých vojáků a důstojníků, případně další podmínky. Komise následně, po uzavření Kartelu, prováděla přejímku a odbavení zajatců.

Dějištěm jednoho z mnoha kartelů sjednaných v období Sedmileté války byl roku 1758 Krnov. Komise válku vedoucích stran zde pobývaly od února 1758 do konce března 1759. Aby se předešlo konfliktům, byl Krnov prohlášen za neutrální město. Předsedou rakouské strany byl generál hrabě Thurn von Vavassina a členy jeden hejtman, komisař a vojenský sudí. Do města přijeli 16. února 1758.

Předsedou pruské strany byl generál-major a nejvyšší pobočník von Wobersov. V komisi byl dále přítomen Generální vojenský sudí von Pawlowski a jeden komisař. Tito přijeli do města rovněž v únoru 1758.

Mezi Rakouskem a Pruskem byly téhož měsíce smluvně dohodnuty zásady výměny.

Za 1 polního maršála 3000 mužů nebo 15000 zlatých, za 1 plukovníka jízdy nebo dělostřelectva 130 mužů, nebo 650 zlatých, za 1 prostého vojína pěchoty 1 muž nebo 5

zlatých. Transporty zajatých pruských vojáků přijížděly do Krnova na koňských povozech a zde byli zajatci komisí vyměňováni za odpovídající počet rakouských válečných zajatců. U obou stran se brzy začala propagovat snaha oklamat jeden druhého. Rakouští navrátilci se navíc často vraceli velmi špatně oblečení. To vedlo k vzájemnému obviňování a zastavení výměny. Hrabě Thurn obdržel 11. dubna roku 1758 rozkaz rakouské dvorní rady, aby podal zprávu, kolik pruských zajatců se v Krnově ještě nachází. Měl také pozorovat, zda se nekonají podezřelé přípravy neočekávaného útoku Prusů na Moravu. Další rozkaz z Vídně přišel do Krnova 16. srpna. Dle něj měla rakouská komise přehlízet maličkosti a drobné problémy při výměně a především výměnu urychlit. V březnu následujícího roku již Rakousko předalo pruské straně všechny zajatce. V Prusku se však stále nacházela část rakouských důstojníků a vojáků. Rakouská vláda proto žádala, aby byli podle smlouvy vyplaceni, což ale pruská komise odmítla. Další jednání nedospěla k dohodě a proto hrabě Thurn 12. března 1759 obdržel rozkaz, aby výměnnou komisi odvolal. Hrabě Thurn z města odjel 26. března 1759.

To že některé válčí strany nebyly zcela svolné zbývajícím zajatcům vydat, sledovalo především zájem osidlovací politiky dané země. Zajatcům bylo nabídnuto svléci rakouský kabátec a začít nový život v nejbližších jen řídké obydlených oblastech, nebo zůstat u svých zaměstnavatelů, kteří tak z jejich práce profitovali, ještě dlouho po uzavření míru. Někteří zajatci tuto cestu zvolili dobrovolně a přijali poddanství dané mocnosti. Jiní byli přinuceni.

Mimo výše zmiňované kartely, byly u důstojníků z majetných rodin běžné i individuální návrhy na vykoupení.

Pravděpodobně prvním dokumentem, který upravoval podmínky válečných zajatců na úroveň podmínek vojska mocnosti, jež zajatce zadržovala, byla smlouva o přátelství a obchodu uzavřená mezi Pruskem a Spojenými státy roku 1785. Precedentem pro podobné smlouvy mezi evropskými zeměmi se tato smlouva nestala.

Na přelomu 18. a 19. století zaznamenáváme v problematice válečného zajetí určité změny. V Anglii dochází ke vzniku prvního účelově zřízeného zajateckého tábora „Norman Cross“. Brzy následovala další podobná zařízení. Pro tato zařízení se ustaluje název Depot, tedy státní zařízení určené k umístění válečných vězňů. S tímto pojmenováním pro tehdejší zajatecké tábory se následně setkáváme ve Francii, Anglii i Německu.

Abychom si mohli, utvořit konkrétní představu o tom jakou byla situace válečných zajatců na přelomu 18. a 19. století, jsou následující stránky věnovány o něco podrobněji problematice válečného zajetí během Francouzských revolučních válek, navazujících Napoleonských válek a několika dalších, pro 19. století zásadních válečných konfliktů.

Problematika válečného zajetí ve Francii 1792-1815

Roku 1789 vypukla ve Francii revoluce. V srpnu 1789 je ve Francii zakázán feudalismus a jeho stará pravidla, daně, soudy a privilegia.

V srpnu 1791, coby vyjádření nejhlubšího znepokojení nad situací ve Francii, podepsal císař svatě říše římské a pruský král takzvanou Pilnitzskou deklaraci, ve které stvrzovali společnou podporu králi Louisi XVI. V dubnu 1792 vyhlásila Francie oběma výše uvedeným mocnostem válku. Do válečného konfliktu se v následujících letech přidávají i další světové velmoci. Tak začaly války, které s menšími přestávkami trvaly až do roku 1815.

V letech 1792-1814 bylo proti Francii a jejím spojencům postaveno 6 koaličních armád, sestávajících z vojáků mnoha evropských národností. Postupný vývoj válečných událostí, vedl k zajetí desítek tisíc nepřátelských vojáků, Rakušanů, Maďarů, Srbů, Chorvatů, Prusů, Britů, Irů, Španělů, Portugalců, Sardinců, Turků, Rusů, Čechů, Haličanů, Poláků, Slezanů, Vesfalců, Thuringenčanů, Moravanů, Holanďanů, později rovněž Sasů, Bavorů, Würtenerčanů.

Váleční zajatci byli bezprostředně po svém zajetí dirigováni do sběrných táborů. Každá z armád disponovala sběrným táborem, skrze který zajatci proudili do Depotů (zajateckých táborů).

V červenci 1794 bylo rozložení sběrných táborů následující. Do sběrného tábora v Amiens byli posíláni vojáci zajatí Rýnskou armádou, do Bourg byli posíláni vojáci zajatí Alpskou armádou, do Digne vojáci zajatí armádou operující v Itálii, do Toulouse zajatci armády operující ve východních Pyrenejích.

Do každého sběrného tábora byl přidělen komisař, který zajatce ubytoval ve veřejných objektech jsoících v daném městě k dispozici po dobu nezbytně nutnou a následně zařídil jejich odeslání do táborů ve vnitrozemí.

Obecně platí, že čím dále od své vlasti francouzská armáda operovala, tím horší byla situace válečných zajatců na cestě a v tranzitních táborech. Tranzitní tábory mimo území Francie vznikly kupříkladu v Madridu, nebo Fuldě. Objekty ve kterých byli zajatci umístěni, nebyly na příjem zajatců připraveny. Zajatci leželi na holé zemi za chladnými kamennými zdmi. Mnozí zajatci byli na cestě na západ odkázáni na ohryzávání těl zemřelých koní. Ti, kteří nemohli pochodovat, byli okradeni o oblečení, obuv a zanechání bez pomoci. Takovéto obrázky byly kupříkladu po bitvě u Borodina celkem běžné.

K ještě horším scénám došlo roku 1799 v Jaffě.

Napoleonské armádě se zde vzdalo na 4000 tureckých vojáků. Tito muži si jako podmínku kapitulace kladli zachování svých životů, což jim bylo také francouzským velením přislíbeno. Když se o slibu, který dali jeho důstojníci, dozvěděl Napoleon, zuřil. Důvod byl prostý. Napoleon si nemohl dovolit žít, natož někam přesouvat tak velký kontingent zajatců. Po několika dnech rozmýšlení byli zajatci popraveni.

Kostel v obci Křenovice - Po bitvě u Slavkova byli v kostele shromažďováni Ruští vojáci zajatí francouzskou armádou. Váleční zajatci byli rovněž shromažďováni v kostele v obci Šlapanice. (LCH2017)

Šance válečných zajatců na přežití se proto zvyšovala obvykle teprve s překročením francouzských hranic. Dle zákona z 20. června 1792 byli váleční zajatci a dezertéři nepřátelských armád ve Francii postaveni pod ochranou národa. K přesnějšímu výkladu pojmu „pod ochranou národa“ dochází však až na základě výnosů vydaných v letech následných. Dle těchto výnosů nesměl být kupříkladu žádný válečný zajatec využit vojskem, které jej zajalo, proti jeho vůli, proti své vlasti. Na základě principu, že všichni lidé jsou si rovni, bylo rozhodnuto, že není možné cenu zajatců během výměny stanovovat penězi, nýbrž vyměňovat jedna ku jedné dle hodnoty. Se zajatými vojiny a důstojníky mělo být zacházeno lidsky.

Divadlo Reduta, Zelný trh-Brno - Po bitvě u Slavkova byli v budově přechodně umístěni ruští váleční zajatci. (LCH2017)

Opevněný klášter ve městě Melk, Rakousko - V prosinci 1805, po bitvě u Austerlitz, bylo v severním bastionu kláštera umístěno několik set zajatých ruských vojáků. 14. prosince 1805 zemřelo 200-300 zajatců udušením. Příčinou byl požár, který pravděpodobně zapříčinili sami zajatci ve snaze se zahřát. Zemřelí byli pochováni v šachtovém hrobě opatřeném jednoduchým dřevěným křížem. (LCH2003)

Aby bylo odlehčeno strádání těžce nemocných a raněných, byly mezi Francií a některými válku vedoucími mocnostmi sjednány dohody o výměnách. Takováto dohoda byla uzavřena kupříkladu 12. 5. 1794 mezi Rakouskem a Francií.

Zajatci příchozí na území Francie byli umisťováni v zajateckých táborech, takzvaných Depotech. Depoty dle příkazu z července 1794 mohly být zřizovány ne méně jak 60 km od hranic. K tomuto účelu byla především vybírána okresní a pevnostní města. Depoty situované v okresních městech směly pojmout maximálně 400 zajatců. Pokud se jednalo o pevnostní město, byl limit stanoven až na 1000 zajatců. Omezení stran maximálního počtu válečných zajatců, jež bylo možno v Depotu umístit, se již v roce 1794 začalo projevovat jako neproveditelné a početní limity byly překračovány. Roku 1813 se tak setkáváme s pevnostními městy, v nichž počet zajatců převyšoval i 2000.

Zajatci nižších hodností, pokud chtěli jít, museli pracovat. Využívání byli především k veřejným pracím. Zajatci z Depotu Gien stavěli kupříkladu cestu z Nantes do Strassbourgu. Zajatci byli rovněž nasazeni na stavbě kanálů Saint-Quentin, kanálů na řece Ourcq, pracovali v přístavu Rochefort, prováděli rekultivaci mokřadů v oblastech Rhone a Charente, prováděli modernizaci pevností, vykonávali zemědělské práce, pracovali v řemeslnických dílnách a městských službách.

Na reverz byli rovněž přidělováni soukromým zaměstnavatelům, kteří tak přebírali náklady na jejich ubytování, stravování, šacení. Zajatcům rovněž vypláceli malé kapesné. Soukromými zaměstnavateli byli především statkáři, kteří obzvláště trpěli výrazným nedostatkem pracovních sil. Na tyto práce byli ponejvíce bráni Prusové a Rakušané. Rusové a Španělé byli u zaměstnavatelů méně oblíbení. Zajatci nesměli být vydáni na práci z Depotu bez povolení Prefekta departmánu. Velitel depotu musel vést seznam osob přechovávajících na reverz zajatce a dále seznam zajatců přidělených. Zajatci ubytovaní mimo depot nesměli spát nikde jinde, než tam kde bylo určeno a nesměli opouštět oblast, která jim byla určena.

Zajatci měli povinnost nosit své uniformy. V případě, že byly poškozeny, mělo jim být umožněno opatřit si oděv stejného střihu a barvy jako oblečení vojenské. Zaměstnavatelé měli povinnost nahlásit uprchlé válečné zajatce ještě v den útěku na radnici a důstojníku četnictva. Zajatci, kteří se u svých zaměstnavatelů chovali špatně, byli posláni zpět do příslušného Depotu. Depoty a detašovaná místa pobytu a práce válečných zajatců byly čas od času navštíveny generálním inspektorem armády, který kontroloval, jsou-li respektována vydaná nařízení.

Roku 1811 bylo započato s formováním zajateckých pracovních batalionů. Postupně bylo zformováno 38 pracovních batalionů, které byly přiděleny ministerstvům války a námořnictva.

15 batalionů bylo nasazeno na stavbě mostů a silnic.

15 batalionů bylo nasazeno na stavbě opevnění.

8 batalionů bylo nasazeno v přístavech.

O tom, kde jednotlivé bataliony byly dislokovány, víme jen velmi málo. Víme však, že 23. batalion byl nasazen v Texelu, 8. batalion v Dankuerk, 19. batalion

v Scherburgu, 10. batalion v Epinalu, 11. batalion v Neufchateau.

Na důstojníky se pracovní povinnost nevztahovala. Na čestné slovo jim bylo umožněno najít si ubytování v soukromí. Domácnost opatřovali přidělení ordonanci. Náklady platili zajatí důstojníci z žoldu, který jim byl francouzskými úřady pravidelně vyplácen. Velkou roly však hrály rovněž peněžní zásilky z domova.

Aby bylo možné lépe přiblížit život zajatých důstojníků a především rozdíly, které mezi podmínkami vyšších a nižších důstojníků převládaly, poslouží nejlépe vzpomínky zajatých důstojníků z pevnosti Verdun, ve které bylo během Napoleonských válek umístěno na 400, především námořních, britských důstojníků a dále mužů srovnatelné hodnosti z obchodních lodí.

Důstojníci, kteří dali své čestné slovo, že neutečou a nebudou provádět konspirativní činnost, vedli relativně volný život. Zajetí kapitáni a důstojníci vyšších hodností se museli hlásit na velitelství každých 5 dnů. Zajetí poručíci každý den.

Vyšší důstojníci si mohli dovolit najmout soukromý pokoj uvnitř pevnosti. Nižší důstojníci, jimž bylo vypláceno 56 franků na měsíc, bez finančních zásilek z domova, museli žít v citadele. Každý den v 11:00 byl na dvoře citadely apel, kterého se museli účastnit. Zbýlý čas, ohraničený 9 hodinou večerní, mohli trávit ve městě. Vycházet směli zajatí důstojníci maximálně 8km jakýmkoliv směrem od pevnosti. Neuposlechnutí spořádaného chování u vyšších důstojníků mohlo vést k nucenému přesunu do citadely, snížení potravinových přidělů a postavení na úroveň zajatého mužstva, což znamenalo pracovní povinnost. Vzpoura jak mezi zajatými důstojníky, tak i mužstvem byla trestána smrtí. Boje sváděné mezi Grande Armeé a proti stojícími Koaličními armádami v letech 1792-1814 byly souborem mnoha dílčích vojenských tažení a střetů, které obvykle následovalo uzavření příměří a příměří bylo obvykle bezprostředně následováno výměnou zajatců. Tak je možno vysvětlit častou fluktuaci zajatců v Depotech. Rakouští váleční zajatci zajatí roku 1805 byli propuštěni v březnu 1806. Pruští váleční zajatci zajatí v letech 1806-07 byli propuštěni v prosinci 1808. Roku 1809 bylo nově zajato 20000 Rakušanů. Mimo nich se v té době nacházelo v zajetí 16000 Britů, 1000 britských civilistů a 50000 Španělů.

Roku 1813 se ve Francii nacházelo celkem 102389 válečných zajatců rozmístěných na více jak 150 místech. Mezi největší Depoty patřily:

Givet :	2 466 zajatců
Cherbourg :	1 834 zajatců
Arras :	1 817 zajatců
Bapaume :	2 406 zajatců
Cambrai :	2 467 zajatců

Citadela Besancon, Francie - Již během 18. století sloužila pevnost střídavě coby kasárna vojenské posádky a vězení pro francouzské dezertéry. V době revolučních bojů zde byli vězněni royalisté. Roku 1809 bylo v pevnosti umístěno 600 španělských zajatců. Mnozí byli do pevnosti přivezeni nemocní nebo ranění. Mnozí neměli pořádnou obuv ani košili. Mimo zajatců španělských, byli v období Napoleonských válek v pevnosti drženi rovněž zajatci Britů a Rakouští. (LCH2017)

Problematika válečného zajetí v Rusku během Napoleonských válek

Cesta do zajetí, všeobecné podmínky během transportu i v táborech

Na straně francouzské Grande Armée se v průběhu válečných let vystřídali vojáci mnoha národností, Irové, Španělé, Dáni, Norové, Poláci, vojáci Konfederace Porýní, Itali, Neapolci, Holanďani, Švýcaři a samozřejmě Francouzi. Do zajetí se tak dostává pestrá směs rozličných národností.

Vojáci Grande Armée, kteří se dostali do ruského zajetí, byli obvykle v nastalém chaosu prvních momentů okradeni o cennější kusy ošacení, obuv a potraviny. Při třesnutých zimách tak museli pochodovat obaleni do hadrů. Cesta do sběrných táborů se pro mnohé stala osudnou. Civilní obyvatelstvo válečné zajatce procházející příhraničními guberniemi přijímalo různě. Mnozí civilisté postižení válkou si na nově přichozích vybijeli svůj vztek, jinde se lidé snažili ulevit jejich strádání kouskem teplého oblečení či jídla.

Základní dokument, který upravoval problematiku transportu a umístění zajatých vojáků Grande armée byl vydán během bojů čtvrté koalice v Prusku, 28. listopadu 1806. V tomto dokumentu ministr obrany Vyazmitinov předával nezbytné instrukce ministru policie. Zajatci měli být posláni do Grodna, kde byl sběrný tábor.

V Grodnu měli být zajatci dovybaveni vhodným oblečením a obuví, vydána strava a umožněna oprava výstroje. Ze státní pokladny měly být vyplaceny: 3 rubly na den zajatým generálům, 1,5 rublu zajatým plukovníkům, 1 rubl zajatým Majorům, 50 kopějek zajatým kapitánům a poručíkům, 7 kopějek zajatým poddůstojníkům a 5 kopějek vojínům, coby příspěvek na stravu. Tato částka měla být vyplacena na 7 dní dopředu. Při nejbližší příležitosti měli být zajatci ze sběrného tábora vypraveni do hloubi Ruska. Vojíní a poddůstojníci do gubernie Vyatka a Perm, důstojníci do gubernie Simbirsk. Příkaz dále upravoval přesun válečných zajatců do vnitrozemí. Na každých 12 válečných zajatců nižších hodností měl být přidělen jeden kůň, dva koně na dva důstojníky, a jeden povoz na každé dva nemocné či raněné. Zajatci, kteří nebyli sto převozu, měli být předáni do nejbližší nemocnice. Za vyplnění nařízení byly odpovědny gubernní a újezdni civilní správní orgány.

Zajatí vojáci byli povinni zachovávat klid a řídit se příkazy. V případě provinění jednoho byla zastávána kolektivní zodpovědnost.

Gubernní kanceláře měly povinnost zasílat na ministerstvo války v Peterburgu měsíční výkazy o stavu zajatců v dané gubernii.

24. června 1812 započal Napoleon své osudové tažení do Ruska. První váleční zajatci byli roku 1812, po svém zajetí posláni do provincií Kyjev, Černigov, Smolensk a Tver. Podmínky držení válečných zajatců v té době již upravovalo nařízení náčelníka generálního štábu 1. armády. Dle nařízení mělo být válečným zajatcům na den vyplaceno za účelem obstarání stravy 10 kopějek, dezertérům 15 kopějek, důstojníkům 1 rubl, kapitánům a

podplukovník 2 rubly, plukovníkům 3 rubly, generálům 4 rubly, polním generálům 8 rublů, a jejich služebníkům 25 kopějek. Tyto sazby se následně držely po celý rok 1812. V druhé polovině července 1812 následuje příkaz odeslat válečné zajatce z pohraničních provincií Kijev a Charkov do Tambova.

V srpnu 1812 přechází agenda válečného zajetí z vojenských orgánů na 3. kancelář ministerstva policie. Od této doby, téměř všechny příkazy týkající se válečných zajatců v Rusku přicházely na provinční kanceláře z ministerstva policie, podepsané velitelem ministerstva v Petrohradě, generálem Vyazmitinovem, bývalým ministrem obrany.

14. srpna 1812 vydalo ministerstvo policie první oběžník, ve kterém generál Vjazimitinov instruoval příslušné orgány stran nově přichozích zajatců a současně vyžadoval zasilání seznamů nově přichozích. Hlavní dokument, který určoval dlouhodobé umístění a zacházení s válečnými zajatci byl příkaz z 29. srpna 1812. Dle příkazu byly pro umístění zajatců určeny gubernie Astrachaňská, Permská, Orenburská, Saratovská a Vjatská. Pro transport zajatců měla být nasazena vnitřní stráž těchto gubernií. Velitele transportu měli být vybaveni penězi a vynaložené náklady zapisovat.

Byla stanovena nová výše nákladů na stravování. Poddůstojníkům a vojínům mělo být vyplaceno na den, 7 dní dopředu 5 kopějek, vyšším důstojníkům 50 kopějek, majorům 1 rubl, plukovníkům a podplukovníkům 1,5 rublu, generálům 3 rubly.

Nutno uvést, že v té době libra hovězího masa stála ve městě Saransk 10 kopějek a libra chleba 5-6 kopějek. Peníze určené pro zajaté vojíny však často končily v kapsách doprovodu a tak není divu, že hlad, a zoufalá výstrojní situace vedla během průchodu a dočasného umístění válečných zajatců v západních guberniích, k řadě problémů. Přicházejí četná hlášení o případech, kdy se zajatci procházeli po městě bez dozoru a žebrali, docházelo ke krádeži zeleniny ze zahrádek, pytláčení. Dochovaly se však také případy výtržností v opilství, které váleční zajatci spáchali.

Zoufalá byla situace nemocných a raněných válečných zajatců. Ti se plahočili nebo byli svázení na vozech ze všech stran do provizorních nemocnic.

Takováto nemocnice byla zřízena kupříkladu 4. září 1812 ve městě Kruglom, v domě židovského kupce Choioia Lejzeroviča Krora. Po vyhnání francouzské armády z Moskvy nemocnici nechal zřídit hlavní velitel Ktuzov-Smolenskij. Umístěno zde bylo na 1000 raněných a nemocných. Péči zajišťovali zajatí vojenští lékaři. K ošetřování nemocných byla využívána rovněž Minská vojenská nemocnice.

Mnozí bezprostředně po příjezdu do provizorních nemocnic zemřeli, jiní opustili nemocnici jako trvalí invalidé odsouzení na milosrdenství kolemjdoucích. Ostatní byli zařazeni do zajateckých kolon pochodujících směrem na východ.

Provizorní ubytování během pochodu na východ bylo často na kamenné podlaze bez slámy, dřeva na vaření či topení. Zajatci byli nedostatečně oděti, stravováni a blížil se podzim 1812. Není proto divu, že se v provinciích, kterými zajatci po stovkách procházeli, začaly objevovat epidemické choroby jako úplavice a tyfus.

Na příkaz ministerstva policie měli být zajatci dovystrojeni tak, aby každý zajatec měl čepici, onuce, kožich, tkanou blůzu, kalhoty, košili, podvlékačky, rukavice a vhodné boty.

Realita v západních provinciích byla od příkazu z Peterburgu však na míle vzdálená, obzvláště pokud hovoříme o zajatých vojnech a poddůstojnících. Jedním z míst, kterými otrhaní, tristně vyhlížející zajatci prošli, na cestě na východ, byl Arzamas. Reflektuje výstrojní situaci těchto mužů, starosta města požádal provinční orgány o prostředky na dovybavení zajatců. V odpovědi přichází požadavek na vytvoření seznamu požadovaných výstrojních položek s uvedením množství. Arzamasský starosta ve své zprávě z 18. září 1812 oznámil, že na nákup oblečení vyžaduje 3.383 rublů 25 kopějek. Tato částka byla stanovena na základě místních cen. Guvernér starostovi Arzamasu doporučil jednat s dodavateli o snížení cen. 25. září však již zima byla blízko a snížení cen nebylo možné. Zajatci proto dobrovolně souhlasil, že se na opravě a dovybavení budou podílet. Důstojníci přispěli částkou 35 rublů na hlavu, ordonanci částkou 25 rublů, důstojnické ženy 15 rubly. Tak se podařilo shromáždit 541 rublů, 75 kopějek. S částkou, po započtení obnosu, který zajatci vybrali mezi sebou, guvernér souhlasil, ale nařídil opravy a dovybavení omezit jen na nejnútnejší. V listopadu 1812, starosta Arzamasu zaslal na Guvernera novou žádost na uvolnění 1046 rublů a 22 kopějek pro nově přichozí zajatce. Nutno uvést, že dostatečně vybavit zajatce pro pokračování cesty na východ a zavést účinná opatření, aby zajatci neroznášeli nemoci po dalších městech a obcích, nebylo možné. V návaznosti na to byl přesun válečných zajatců na východ 24. prosince zastaven. Zajatci měli dočasně zůstat na místech, kde se momentálně nacházeli. Přesun byl zastaven až do jara 1813.

O tom, jak vysoká byla úmrtnost v porovnání s celkovým počtem zajatců, prošlých danou gubernií, je možno si utvořit představu z hlášení gubernie Jaroslavské. Do 15. února 1813 na území gubernie vstoupili 3 generálové, 96 důstojníků, 8949 poddůstojníků a vojinů. Do tohoto nebyli zahrnuti zajatci vstoupivší v gubernii do rusko-německého legionu. Z Gubernie nastoupili pochod na východ 2 generálové, 69 důstojníků, 6726 poddůstojníků a vojinů. Drtivá většina z ostatních v gubernii zemřela.

Do Buzuluku újezdního města orenburské gubernie, která byla určena k trvalému umístění válečných zajatců, byli první váleční zajatci přivedeni 26. října 1812. Jednalo se o 12 důstojníků, 439 nižších hodností a 4 dezertéry. Na cestě z Vladimira do Buzuluku celkem zemřelo 434 zajatců, což představovalo 54% celé kolony.

Během následujících 3 dnů po příchodu první kolony do Buzuluku, zemřelo dalších 25 zajatců.

Do saratovské gubernie dorazili první váleční zajatci v říjnu 1812. Byl to 1 štábní důstojník (Polák), 15 vyšších důstojníků, 261 vojinů a poddůstojníků. Brzy nato následovaly další transporty.

Z výše uvedeného vyplývá, že část transportů se do gubernií určených k dlouhodobému umístění zajatců, dostává již roku 1812, tedy ještě před dočasným zastavením transportů na východ. Převážná část

zajateckých kolon se však do cílových gubernií dostává až v květnu 1813.

Oblasti určené k trvalému umístění válečných zajatců, jmenované v příkazu velitele policie z 29. srpna 1812, tedy Astrachaňská, Permská, Orenburská, Saratovská a Vijatská, byly brzy doplněny o další oblasti jako Kazaň a poté co již napoleonská vojska přestala představovat nebezpečí pro západní gubernie, byli váleční zajatci umisťováni rovněž v Estonsku, Bělorusku a na Ukrajině. Ze 43 oblastí impéria se nejvíce válečných zajatců nacházelo roku 1813 v provinciích Vitebská 2803, Vilenská 2636, Vyjatská 1595, Kievská 2446, Kostromská 1031, Kuronská 1466, Minská 3455, Orenburská 1527, Orelská 1362, Pskovská 1133, Saratovská 3509.

Dle oběžníku ministerstva policie, generála Vyazmitinova z 29. srpna 1812 měli váleční zajatci být umístěni nejen v provinčních, ale i v újezdních městech, a to pod dohledem milicí a policie.

V provincii Penza, byli váleční zajatci umístěni ve městě Penza, Krasnoslobodsk, Saransk, Mokshan, Gorodišče, Čembar a Kerensk.

V provincii Saratov byli zajatci umístěni kromě provinčního města, rovněž ve městech Volgsk, Chvalynsk, Balašhov, Atkarsk, Petrovsk, Serdobsk, Kuznetsk, Kamyshin, Csaricyn a do kolonie Sarepta.

V provinčních a újezdních městech byli váleční zajatci umisťováni v soukromých domech, na základě takzvané „bytové povinnosti“. Zatím co důstojníci byli obvykle umístěni v domech bohatých obchodníků a měšťanů, vojínů v selských chatrčích. Využíváno bylo rovněž různých veřejných budov a kasáren.

Francouzští váleční zajatci v počtu 158 osob, kteří byli přivedeni do Saratova 25. září 1812, byli umístěni v místní škole určené pro válečné sirotky. Před příjezdem zajatců, pod vedením velitele saratovské posádky majora Syrobojarskeho, prošla budova řadou stavebních úprav. U městské rady bylo zažádáno o přidělení potřebného množství slámy, palivového dříví, svíček, hrnců, misek, košťat. Byly uzavřeny kontrakty s dodavateli pitné vody a topného dřeva.

Důstojníci, kteří si nemohli dovolit ubytování v soukromí, byli ubytováni ve starých saratovských kasárnách. Budova nebyla k umístění zajatých důstojníků nikterak předem připravena. V době jejich příchodu byla kamna vyhaslá, pokoje vlhké, studené a prázdné.

K ubytování válečných zajatců v orenburském Buzuluku bylo využíváno, bezprostředně po příchodu prvních válečných zajatců v říjnu 1812, obytných domů. Zajatci byli namačkáni v několika domech, po 20 osobách na pokoji. Někteří byli umístěni na dvorech domů. Dochází k šíření infekčních nemocí. Divizní doktor, který se na místo krátce po jejich příchodu dostavil, shledal 300 zajatců nemocných.

Zajatí vojínů nesetřvali ve městě dlouho. Od září byly pro jejich umístění připravovány pevnosti podél hraniční linie Orenburg. Za účelem umístění zajatců byl vypracován seznam s předběžným počtem pevností a možnými kapacitami. Do každé pevnosti bylo přiděleno 50 Kozáků jako stráž.

Práce zajatců

Zajatci si krátce po příjezdu do zajateckých táborů začínají hledat cesty jako v dané situaci vyžít.

S příspěvků na stravu ve výši 5 kopějek nebylo možno pravidelně počítat. Zajetí poddůstojníci a mužstvo proto vyhledávali možnost přivýdělku na vylepšení jídelníčku či dokoupení nezbytného oblečení a obuvi.

Zajatci byli ponejvíce využíváni ve městech na jejich čištění, na opravu zničených domů, na stavbě hrází, zavlažovacích kanálů, rybníků.

Mezi zajatci byli vyhledáváni především řemeslníci, kterých byl nedostatek.

Již na konci roku 1812 byli z transportů na východ vyjímáni zajatci, civilním povoláním tkalci nebo obuvníci. Ti byli následně využíváni v místních manufakturách.

Se zintenzivněním pracovního nasazení zajatých vojáků nižších hodností na samotách, v zemědělství, v průmyslu a řemeslnických dílnách se setkáváme od roku 1813.

Hlavním impulzem, který vedl k tomuto rozhodnutí, byla snaha snížit státní náklady spojených s živěním, šacením a ubytováním zajatců.

Zaměstnavatel, který projevil zájem o zaměstnání zajatců, si po podepsání reverzu odvedl zajatce domů a převzal tak i náklady spojené se stravováním, šacením a ubytováním. Zaměstnavatelé zajatců byli uvědomeni, že přidělení váleční zajatci nejsou nevolníci. Místa pracovního nasazení však byla od Peterburgu daleko a tak případy, kdy ze zajatců na polích byla doslova dřena kůže, kdy byly celé skupiny na nucené bázi hnány do dolů či průmyslu, nebyly ojedinělé. Poté co pominulo bezprostřední ohrožení západních gubernií, jsou váleční zajatci přidělováni na práce rovněž do západních gubernií. Jako příklad možno jmenovat gubernii Minskou, kam bylo 3. června 1813 přiděleno pro pracovní účely 233 válečných zajatců.

Dochází k přidělování válečných zajatců na práci do továren, na statky a do řemeslných dílen. Tak dostává i ubytování válečných zajatců mnoho nových podob. Zajatci byli individuálně i po rozličně četných skupinách ubytováni ve chlévech, na půdách či stodolách i v dělnických koloniích.

Stráž válečných zajatců, přidělených na práci, byla v kompetenci guvernéra dané provincie a starostů jednotlivých újezdů. Pro tento účel byly využívány především posádkové strážní oddíly sestávající především ze starců a válečných invalidů. Postavit se mladým válečným zajatcům, dopustivším se výtržnictví, krádeže či otevřeného vystoupení proti autoritě, vyžadovalo v mnoha případech proto více diplomacie než síly.

Důstojníci v ruském zajetí

Dle příkazu ministerstva policie z 29. srpna 1812, bylo zajatým vyšším důstojníkům vypláceno 50 kopějek, majorům 1 rubl, plukovníkům a podplukovníkům 1,5 rublu a generálům 3 rubly. Z této částky však zajetí důstojníci neplatili pouze stravu, nýbrž také ubytování, veškeré náklady na domácnost, ošacení a dále všechny náklady za nejrůznější komfort, který jim byl umožněn ze strany civilních správních orgánů.

Vojáci v hodnostech generálských, zpravidla neměli zásadní problém s touto částkou vyjít i bez nutnosti

pracovat, obzvláště pokud dostávali na přilepenou peněžní zásilky z domova.

Zatím co většina řadových vojáků v zajetí byla vděčna za plesnivé brambory, vysocí důstojníci si užívali nejlepších vín v měšťanských domech a šlechtických sídlech, jejichž majitelé je k sobě zvali na večere, měšťanského života a relativně vysoké volnosti. Někteří žili v zajetí i se svou rodinou a dětmi. Zajatý Generál Charles-Auguste-Jean-Baptiste-Louis-Joseph Bonami zajatý během bitvy u Borodina žil až do konce války pohodlný život ve městě Orel, kde byl dosti populární. Generál Pelitije zajatý 22. října 1812, během bojů u Vjazmy byl po několika přesunech dopraven do Astrachaně. Zde však nebyla jeho přítomnost příliš žádoucí. Často protestoval proti tlaku vyvíjenému na polské zajatce, aby vstoupili do carské armády. Z tohoto důvodu byl roku 1813, na příkaz astrachaňského gubernátora, odeslán do Krasného Jaru, kde žil pohodlný život v měšťanském bytě. Zajatý generál se směl pohybovat po městě a jeho okolí. Jediným omezením byl návrat do přiděleného bytu po západu slunce. Každých 7 dnů mu byl vyplácen žold ve výši 21 rublů, což byla velmi vysoká částka. Na generála dohlížel kapitán městské invalidní kompanie Mitčik. V dubnu 1814 mezi generálem Pelitije a Mitčikem vznikl konflikt. Mitčik si totiž od svého „chráněnce“ občas bral cukr, čaj, kávu. Když jednou Pelitije odmítl, Mitčik zakázal zajatému generálu chodit do měšťanských domů, přijímat návštěvy a chytat ryby. Pelitije si stěžoval starostovi města, který mu následně povolil navštěvovat dvořany i chytat ryby, ale zakázal mu přijímat u sebe návštěvy. Mitčik byl pokárán velitelem astrachaňské posádky.

V případech nižších důstojníků byla situace odlišná. Jejich rodiny často žily nuzný život bez živitele. Tito zajetí důstojníci byli odkázáni výhradně na služné, které dostávali každých sedm dnů. Mnozí důstojníci proto zakládali společné domácnosti pro 2-4 osoby a také hledali možnost přivýdělku prací. Přes den řada nižších důstojníků docházela k měšťanům, do dvořanských domů, kde se nechávali najímat jako učitelé francouzského a německého jazyka, matematiky, malování, hudby, šermu. Zajetí lékaři vykonávali lékařskou praxi a to nejen mezi zajatci ve vojenských a civilních nemocnicích, ale rovněž navštěvovali civilní obyvatele. V té době nebylo v Rusku dost kvalifikovaných ruských lékařů pro civilní obyvatele, natožpak pro válečné zajatce. Tato skutečnost vedla k tomu, že někteří francouzští lékaři vedli život nejen lepší než jejich soukmenovci, ale rovněž než mnozí ruští měšťané.

Váleční zajatci a zahraniční legie

Jak již bylo výše zmíněno, během nešťastného tažení Grande Armée na východ, se do ruského zajetí dostává velmi pestrá národnostní směs válečných zajatců. Zpočátku byla separace zajatců dle národností vyžadována pouze na papíře pro účely statistických hlášení, která guvernéri jednotlivých provincií museli odesílat na ministerstvo policie v Peterburgu. Brzy se však začaly objevovat požadavky na fyzickou separaci určitých národností, za účelem převedení do zahraničních legií. První zahraniční legií, která vznikla v Rusku, byla roku 1812 německo-ruská legie formovaná v Rize. Legion byl tvořen dezertéry a

válečnými zajatci z Pruska a konfederace Porýní (Bavorsko, Sasko, Westfálsko, Hesensko, Lichtenštejnsko, Bádensko).

Jádrem byly dva bavorské jezdecké pluky, které se vzdaly Rusům v červenci 1812. Za nimi následovaly některé další pěchotní sbory. Legion se účastnil osvoboditelských bojů v Německu roku 1813.

Velká pozornost byla rovněž věnována Španělům a Portugalcům. Již během postupu Grande Armée na východ byly na cestách zanechávány letáky s následujícím textem

"Španělští a portugalští vojáci! Vaši právoplatní panovníci vaši milované vlasti si přejí aby, jste opustili vlajku opovrhovaného Napoleona. Kdykoliv je to možné, vzdejte se ruským vojákům, kteří vás přijmou jako bratry, a budete brzy vráceni do svých domovů, ke svým rodinám."

Guvernérům bylo přikázáno, aby obzvláště u těchto zajatců pečlivě zaznamenávali počty a místo jejich umístění. Tito zajatci nižších hodností, na rozdíl od ostatních zajatců, měli nárok na 15 kopějek denně coby příspěvek na stravu.

15. listopadu 1812 nařídil generál Vyazimitin odeslat veškeré španělské a portugalské zajatce do Petrohradu, kde v carském selje 2. 5. 1813, v den pátého výročí povstání v Madridu, složili přísahu. Tak byl zformován, Alexandrovský pluk. V červnu 1813 tento pluk v počtu 3788 vojáků a důstojníků, byl na 7 anglických lodích odeslán z Rigy do Španělska, kde se měl zapojit do boje proti Francouzům. Ferdinand VII., který se vrátil z francouzského zajetí, však pluk přijal s nedůvěrou. Pluk byl rozpuštěn a důstojníci perzekuováni. Teprve po ruské intervenci, byl pluk obnoven a jeho důstojníci se mohli vrátit do služby. Tato legie však nebyla poslední, která byla z řad válečných zajatců zformována.

8. 11. 1812 přikázal ruský car formování takzvané franko-italské legie. Pro tento účel byli verbováni zajatci Francouzi, Italové, Belgičané, Švýcaři, Nizozemci a Chorvati. Zajatci, kteří se přihlásili, byli koncentrováni ve městě Orel. Tito zajatci, stejně jako Španělé či Němci, dostávali vyšší příspěvek na stravu a jejich rozedraný šat byl nahrazen novými uniformami ze sukna používaného pro ruské rekruty, avšak s límcovkami v barvě žluté, modré nebo červené. 17. srpna 1813 sestávala legie z 27 důstojníků, a 292 nižších hodností. Záměr zformování Franko-italské legie tedy skončil poměrně neúspěšně. Legie byla nakonec včleněna do rezervní armády.

Hořký osud polských válečných zajatců v Rusku

Za zcela zvláštní kapitolu platí osud polských válečných zajatců v Rusku.

S polskými válečnými zajatci se v Rusku setkáváme již na přelomu 16. a 17. století. Jednalo se o vojáky zajaté během První rusko-polské války, celkem 1500 Poláků. Všichni byli posláni na Sibiř.

Roku 1794 byli na Sibiř posláni přívrženci polského povstání pod velením Tadeusze Kostjušky a následně polští váleční zajatci bojující v řadách Grande Armée. 22. října 1812 byl ministerstvem policie vydán dekret prikazující oddělení všech polských válečných zajatců od ostatních. Tito zajatci měli být posláni do Gruzie a na Sibiř aby doplnili pohraniční posádky. Tímto opatřením měly být sníženy státní náklady na umístění těchto

zajatců a také snížen potřebný počet nových rekrutů pro východní a jižní hranice. Astrachaň se stala jedním z hlavních tranzitních bodů na cestě polských zajatců do Gruzie. První polští zajatci se objevil v Astrachaňské gubernii v listopadu 1812, kdy sem dorazil konvoj čítající 1 štábního důstojníka, 14 vyšších důstojníků a 240 nižších hodností.

Důstojníci byli posláni do újezdního města Krasny Jar. Poddůstojníci a vojíní byli umístěni v místních tzv. arménských kasárnách. Celkem do gubernie Astrachaň od října 1812 do srpna 1813 bylo přivezeno pět konvojů, celé nebo částečně složené z Poláků, celkem 1 generál, 2 štábní důstojníci, 27 vyšších důstojníků, 999 vojinů a poddůstojníků, 14 manželek vysokých důstojníků a 5 dětí. Jednalo se především o zajatce z centrálních a černomořských gubernií. Poláci představovali v Astrachaňské gubernii, ve srovnání s jinými národnostmi zajatců, nadpoloviční většinu (83%).

Do Astrachaňské gubernie se mnozí dostávají bez potřebné výstroje, především stav obuvi byl zoufalý. Přijetím polských válečných zajatců a jejich dovybavením, před naloděním na loď, na kterých měli být zajatci odvezeni do Sankt Georgievsk, byl pověřen guvernérem provincie vojenský pověřenec. Na dovystrojení zajatců bylo ze státní pokladny uvolněno 6000 rublů. Transporty byly na příkaz ministerstva policie v lednu 1813 zastaveny. Zajatci měli být ponecháni na místě a drženi dle podmínek platných pro ostatní válečné zajatce. S dalším transportem bylo započato až v dubnu 1813. Do srpna 1813 bylo do Sankt Georgievsk dopraveno 27 vyšších důstojníků, 720 nižších důstojníků a vojinů polské národnosti. Jak se dozvídáme z dobových hlášení, Poláci využívali hojně transportu k pokusům o útěk.

Jen 26. června 1813, během transportu do Gruzie, uprchlo z kolony čítající 112 Poláků, 47.

Tito muži byli odhodláni projít do Čečny a následně do Persie k francouzským komisařům.

Potíže nekončily ani s dosažením místa určení. V Kazani 166 polských zajatců odmítlo vzdát přísahu ruskému caru. Po určitou dobu byli tito zajatci drženi pod dohledem za zprísněných podmínek. Ti, kteří i nadále odmítali, byli posláni na trestné stavební práce pohraničního opevnění. S nástupem chladného počasí byly stavební práce zastaveny. Poláci byli následně rozděleni k místním žadatelům o pracovní síly. Se zasíláním Poláků na Kavkaz bylo skončeno z obav dalších útěků do Persie a Turecka. Poláci, kteří zůstali v Astrachani, byli 25. srpna zařazeni do Astrachaňského posádkového pluku. V říjnu tak u místní posádky nastoupilo 274 Poláků.

Na jaře roku 1814 získala astrachaňská posádka nové polské posily. 1. března sem bylo ze Sankt Georgievsk posláno 132 Poláků. Umístění měli být v Kremelské kasárně. Protože tato kasárna byla obsazena, museli zajatci více než měsíc žít pod širým nebem. Kasárna byla polským vojákům dána k dispozici 11. dubna 1814. V dubnu 1814 bylo z Georgievsku přivezeno dalších 233 Poláků, kteří byli zařazeni do dělostřeleckých posádek astrachaňského kraje (Baku, Derbent a Kizlyar). Nucený nábor polských zajatců do vojenských pohraničních oddílů na Sibiři neprobíhal o nic lépe. 15. ledna 1813 obdržel velitel 29. pěchotní divize a velitel vojsk na sibiřské linii generál-poručík Glazenap

informaci o odeslání polských zajatců na Sibiř. Cílovou destinací bylo město Išim. Odesílání sem byli polští zajatci z gubernie Viljenské, Vitebské, Kuronské, Livljandské, Estonské, Pskovské, Sankt-Peterburské, Novogorodské, Tverské, Moskovské, Vologodské, Jaroslavské, Kostromské, Vladimírské, Nižegorodské, Kazaňské, Vijatské a Permské.

Polští zajatci byli ve městě Išmi nuceni složit přísahu a následně byli rozdělováni do posádek. I zde sestáváme s četnými případy odpírání přísahy ruskému caru a konspirativní činnosti, která probíhala ve spolupráci s polskými vyhnanci. Otevřené nepokoje ze strany nuceně naverbovaných polských vojáků se zintenzivňují se započítím repatriace polských zajatců v květnu 1814. Důvodem bylo vyloučení polských zajatců vstoupivších do ruské armády z repatriace.

V Tobolsku 12. května 1814 odmítlo poslušnost 99 polských frekventantů. Souběžně ve městě Tomsk dochází k přípravám útoku na stráž u skladu zbraní. Polští vojáci se chtěli zmocnit zbraní, následně osvobodit vězně z místního vězení a společně s nimi přemoci ruskou posádku. Následně se chtěli spojit s dalšími polskými vojáky v jiných posádkách a provést hromadné povstání. Plán však nevyšel a vůdčí osoby byly následně odsouzeny k bičování, vyhnanství a nuceným pracím.

Propouštění ze zajetí a Repatriace

Prvními zajatci z řad Grande Armée, kteří byli hromadně propouštěni ze zajetí, byli Španělé, Portugalci, Prusové, Bavoři, Sasové, Wefálci, Hessenci, přihlásivší se do zahraničních legií.

Na konci roku 1812 byl vydán rovněž příkaz k propuštění válečných zajatců národnosti francouzské, italské, belgické, švýcarské, nizozemské, chorvatské, kteří se přihlásili do tzv. franko-italského legionu, který byl formován ve městě Orel. Tito muži museli po svém propuštění, na cestě k legionu projít dlouhou cestou z nejbližších provincií ruského impéria, kam byli s proudy válečných zajatců zavlečeni. Mnozí cestu na západ v kruté zimě roku 1813 nepřežili.

V dubnu 1813 byl z Petrohradu vydán příkaz k repatriaci všech válečných zajatců národnosti Saské. Nikoliv však k legiím ale domů. Dle instrukcí měli být tito zajatci repatriováni skrze Bialystok. 5. srpna byl kvůli nedostatku bytů ve městě Bialystok, příliv dalších saských repatriantů ze vzdálenějších gubernií zastaven. 23. května 1813 započala repatriace rakouských zajatců a 17. října repatriace zajatců bavorských, skrze Brest-Litovský.

V listopadu a prosinci je vydán příkaz k repatriaci zajatců württemberských a ostatních národností Konfederace Porýní. Následovali zajatci národnosti holandské, chorvatské. Tyto příkazy se do vzdálených gubernií dostávali posupně a tak trvalo měsíce, než byly všechny gubernie o příkazech informovány. Před odesláním byli zajatci vybaveni teplým oblečením a zásobami na cestu.

V květnu 1814 byl vydán rozkaz k propuštění všech válečných zajatců. V říjnu 1814 byla v Rize shromážděna první skupina francouzských repatriantů čítající 2000 osob. Tito byli lodí převezeni do francouzského přístavu Le Haver.

V květnu 1814 započala rovněž repatriace polských válečných zajatců ze Sibiře a Gruzie. V té době se pod správou ministerstva policie nacházelo na Sibiři a v Gruzii 9 polských generálů, 35 štábních a 693 vyšších důstojníků, 27 vojenských lékařů a 896 nižších hodností.

2. července 1814 byli repatriováni 4 generálové, 15 štábních a 228 vyšší důstojníků, 11 důstojníků a 896 nižších hodností.

19. července 1814 obdržel rozkaz k propuštění polských válečných zajatců i velitel astrachaňské posádky. V té době se ve městě nacházeli 4 polští poddůstojníci, 385 vojinů, 13 žen a 5 dětí. Pro nákup oblečení bylo ze státní pokladny uvolněno 4000 rublů.

První Poláci opustili Astrachaň 3. 9. 1814. Jejich cílem byl Bialystok. Jednalo se o 198 zajatých vojáků nižších hodností a 9 žen. Na stravu bylo ze státní pokladny přiděleno 7154 rublů 75 kopějek. Do Bialystoku se zajatci dostali v únoru 1815. Druhá skupina Poláků čítající 170 zajatců nižších hodností a 4 žen, se vydala na cestu v říjnu. Na jejich stravování bylo ze státní pokladny uvolněno 5572 rublů 90 kopějek. Poslední zajatý Polák byl držen v Astrachani do srpna 1814 a to ve vězení za útěk. Po amnestii 30. srpna 1814 byl osvobozen.

Nutno uvést, že pod správou ministerstva války se v květnu 1814 nacházelo 11421 polských vojáků, nuceně naverbovaných válečných zajatců a to na Sibiři 2458, na Kavkazu a Gruzii 8963. O jejich repatriaci bylo velmi zdlouhavě jednáno. Panovaly obavy, že jejich propuštění bude mít vliv na obranyschopnost východních a jižních hranic. Nakonec však byli propuštěni. Protože neměli jiné oblečení, byly jim ponechány jejich ruské uniformy. Ne všichni váleční zajatci mysleli na návrat. Mnozí si v ruských vesnicích a městech našli své nové živobytí, přátele, ženu a proto přijali ruské poddanství.

Písemnou přísahu na dočasné nebo věčné poddanství mohl složit každý zajatý voják nebo důstojník a žít volným životem kdekoli v Rusku. Do poloviny roku 1814 ruské poddanství přijalo 60000 zajatců.

V astrachaňské gubernii tuto nabídku využilo 36 válečných zajatců, z toho 26 Poláků, 4 Francouzi, 3 pokřtění židé, 2 Nizozemci a 1 Ital.

Roku 1836 jen na území Moskvy a moskevské gubernie žilo více jak 3500 bývalých napoleonských vojinů a důstojníků.

Dodnes se můžeme setkat s pojmem Orenburští Francouzi, označující potomky válečných zajatců Grande Armée, kteří se rozhodli po válce v Orenburské gubernii zůstat a najít si zde nový život.

Problematika válečného zajetí během války o nezávislost Španělska a Portugalska 1808-1814

Roku 1807 započala francouzsko-španělská vojska invazi do Portugalska. I přes velké těžkosti se v prosinci 1807 podařilo generálu Junotovi obsadit Lisabon. Portugalští vojáci, zajatí během postupu na Lisabon byli

umístění v několika starých korábech v místním přístavu. Lodě nebyly schopny plavby. Neustále z nich musela být odčerpávána voda. Tuto činnost vykonávali, za neustálého mlácení vysláblí portugalští zajatci. Hladem a hrubým zacházením byli portugalští vojáci nuceni ke vstupu do francouzské armády. Ti, které se nepodařilo zlomit, zde byli drženi až do roku 1808, kdy se francouzská armáda z Lisabonu stáhla.

Váleční zajatci se do starých korábů zanedlouho vrátili a to roku 1811. Tehdy se však již jednalo o zajatce francouzské, zajaté během bojů o Lisabon, britskými a portugalskými vojsky. Podmínky francouzských zajatců ve vězeňských lodích byly shodné s podmínkami zajatců portugalských. Mimo starých lodí byla pro umístění francouzských zajatců využívána rovněž pevnost nedaleko přístavu. Podmínky zde nebyly o moc lepší. Zajatci spali na kamenné podlaze. Nebyla ani sláma, ani deky, ani stůl či lavice. K jídlu bylo na den vydáváno 200g rýže. Vždy když byla vydávána strava, museli zajatci utvořit skupinu po 5. Na každou skupinu byla vdána jedna nádoba rýže. Na pití byla jen špinavá voda z barelů. Není divu, že mnozí zakrátko vážně onemocněli.

Čas v temných kasematech zajatci trávili vzpomínkami na lepší časy. Pomocí návnady z rýže lovili krysy. Tato činnost se stala velmi populární.

Po určité době byli zajatci po moři přepraveni do Anglie, kde bylo živobytí o něco lepší.

Staré bitevní lodě coby zajatecké tábory byly využívány rovněž španělskými vojsky po kapitulaci napoleonské armády roku 1808 v Baylen.

Podmínky kapitulace zajišťovaly zajatým francouzským vojákům volný průchod do přístavů, skrze které se měli vrátit domů. Generálové a důstojníci si měli ponechat své zbraně, ordonance, zavazadla, vojíni a poddůstojníci své torny a výstroj.

Skutečnost však byla jiná. Jakmile Francouzi složili zbraně, byli španělskými vojáky zajati. 17600 mužů bylo následně vysláno na pochod skrze Teba a Xéres do zálivu Cádiz. Během cesty byl zajatcům nabídnut vstup do španělské armády, čehož část zajatců využila.

Ubytování během cesty do zálivu Cádiz bylo nouzové a vycházelo z místních možností. Ve městě Xeres byli zajatci umístěni v kasárnách, v přístavu Puerto du Portal na 4 vyřazených lodích.

Cesta byla ve znamení hladu. Jídlo bylo vydáváno nepravidelně, dle možností. Mnozí se snažili potraviny po cestě koupit nebo vyměnit. Do Puerto du Portal zajatci dorazili 25. prosince 1808. Teprve 27. prosince, tedy po dvou dnech od příchodu do přístavu byl vydán chléb. Následně byli zajatci přesunuti do zálivu Cádiz, kde byli umístěni ve starých francouzských lodích. Poddůstojníci byli umístěni v lodních kajutách, kde bylo ubytování relativně dobré, vojíni ve skladech a dělostřeleckých bateriích. K jídlu byla vydávána jen rýže, občas chléb a zelenina. Nebyl dostatek pitné vody. Každý den byla do moře vrhána mrtvá těla. To však bylo později zakázáno, protože těla zemřelých byla vyplavována na pobřeží. K pohřbívání byly proto zajatci kopány mělké hroby na pobřeží. Na lodích byly ze zajatých poddůstojníků formovány samosprávy, které udržovaly vnitřní pořádek a rozdělování skromných přidělů. Důstojníci byli umístěni odděleně od mužstva na lodi La Kastilie. Proti podmínkám ve vězeňských lodích

sepsali zajatí důstojníci protest adresovaný vládnoucí Chuntě do Sevilly. Zůstal však bez odpovědi. Postupně do zálivu Cádiz byli sváženi i zajatci zanechání během pochodu v nemocnici v Teba.

25. dubna 1809 zajatci záliv opustili. Cílem lodního transportu byl španělský ostrov Mallorca. V přístavu Palma de Mallorca prodělal konvoj karanténu. Místní obyvatelé odmítli přijmout zajatce na svém ostrově. Proto byl 5. května 1809 transport vypraven na nedaleký pustý ostrov Cabrera. Zde byli zajatci ponecháni. Po určité době připlula loď s 30 stany pro důstojníky a následně rovněž španělský dělový člun, který zajatce na pobřeží hlídal.

Po příjezdu bylo zajatcům opět nabídnuto vstoupit do španělské armády. Této nabídce využili převážně zahraniční vojáci Grande armée, Italové a Švýcaři. Ostatní zůstali na ostrově.

Zajatci si z dostupného materiálu začali stavět chatrče. Tábor se postupně měnil v město, častokrátě však krušené četnými bouřemi, které obydlí zajatců nejednou zcela zničily. Tyto bouře stály život nespočet zajatců. Přes den zajatci pracovali na výstavbě obydlí a infrastruktury. I přes značnou nouzi a nedostatek ve svém městě dokázali postavit divadlo a zformovat divadelní spolek.

Pitná voda byla na ostrov dovážena. Zajatcům se podařilo najít v ostrovních jeskyních rovněž několik slabších pramenů sladké vody.

Jídla nabízelo moře jen málo. Denní dávka jídla sestávala z 6 uncí chleba, 4 uncí hrubých bobů a čtvrt unce oleje. Mimo to dostali zajatci různá semena, pro založení vlastního hospodářství. Mnozí se hlad snažili zahnat sběrem různých bobulí a rostlin.

Po čase se u ostrova objevil britský člun. Kapitánu lodi zajatci ukázali situaci na ostrově. Po několika dnech se Briti vrátili s oblečením, košilemi, kalhoty, blúzami. Nebylo však dost pro všechny. Jeden kus připadal na 10-12 zajatců.

24. července 1810 bylo nedaleko ostrova shromážděno velké množství člunů. Tyto čluny měly zajatce přepravit do zálivu Cádiz za účelem výměny. 26. července na večer se lodě objevily v zálivu ostrova Cabrera. Radost mezi zajatci byla bezmezná.

27. července byl zveřejněn seznam těch, kteří do konvoje budou zařazeni. Důstojníci a poddůstojníci byli naloděni téhož dne. Kaprálové a vojíni měli zůstat do dalších rozkazů. 28. července se lodě vydaly na cestu a 10. srpna 1810 dojezdy do Gibraltaru. Následně se muži z Cabrery dozvěděli, že se stávají britskými zajatci.

28. září 1810, tedy dva měsíce po odjezdu z Cabrery byli vyloděni v Portsmouth, odkud byli odvedeni do nedaleké pevnosti Portchester.

Mnozí poddůstojníci a vojíni, kteří na ostrově byli ponecháni, zde strávili 5 let.

7. června 1814 byli všichni zajatci z ostrova repatriováni do Francie. Vrátilo se však jen 3000 z nich.

Mukačevská pevnost, Ukrajina - Na konci roku 1793, během bojů první koalice proti francouzské revoluční armádě, bylo zdejší vězení pro politické vězně přeměněno na zajatecký tábor pro francouzské vojáky s kapacitou 8 důstojníků a 300 vojáků. (LCH2007)

Kláster Hradisko v Olomouci - Roku 1800 byl v klášterním komplexu zřízen zajatecký tábor pro francouzské vojáky. (LCH2017)

Problematika válečného zajetí na území Rakouské říše 1792-1814

Během revolučních válek a navazujících Napoleonských válek prošlo skrze území korunních zemí a banátů, několik desítek tisíc válečných zajatců.

Proti Grande armée bylo během výše uvedených válečných konfliktů sestaveno 6 koalic V pěti z nich participovalo i Rakousko. Za významné, z hlediska přílivu válečných zajatců je možno však označit pouze období první koalice 1792-1797, páté a šesté koalice 1809-1814.

Během bojů první koalice proti francouzské revoluční armádě bylo celkem na území Rakouské říše přivedeno 15000 francouzských vojáků, poddůstojníků a 2000 důstojníků. K prvnímu velkému přílivu válečných zajatců dochází. 24-25. října 1793, kdy z Porýní do města Gunzburg bylo přivedeno 11239 zajatých vojáků a důstojníků. Důvodem, proč byli váleční zajatci přivedeni právě sem, bylo to, že se město nacházelo na řece Dunaj, která umožňovala lodní transport až do Pešti, kde se nacházel obří tranzitní a lazaretní tábor. Pro dlouhodobé umístění zajatců byly určeny jižní korunní země Maďarsko, Slavonie, Transylvánie a Banát.

Za účelem umístění válečných zajatců byly na začátku listopadu 1793 vybrány následující pevnosti a kasárny.

Maďarsko –Arad (kapacita 50 důstojníků, 1900vojáků), Szeged (50 důstojníků a 500 vojáků), Oradea (700 vojáků), Mukačevo: (8 důstojníků a 300 vojáků), Bratislava: (100 důstojníků a 700 vojáků).

Slavonie- Osijek: (550 vojáků), Petrovaradin (40 důstojníků a 200 vojáků, Grid (40 důstojníků), Brod (200 vojáků), Gradiska: (200vojáků).

Transylvánie: Brasov: (60 důstojníků), Fagaras a Alba Iulia: (300-500vojáků).

Banat: Timisoara (50 důstojníků, 1000 vojáků).

Bylo počítáno s tím, že zbytek zajatců bude umístěn v německých provinciích. To se však nestalo. V době kdy se transportní lodě se zajatci daly do pohybu, bylo nutno vyhledat nová místa, kde by bylo možno zajatce umístit.

Na cestě bylo zřízeno několik tranzitních táborů.

K tomuto účelu byl využíván kupříkladu zámek Keiser-Ebersdorf a především výše zmiňované obří kasárny nad městem Pešť, které byly rovněž využívány coby rozdělovací tábor s kapacitou 15000 osob. Zajatci byli v Pešti rozdělováni do jednotlivých kasáren a pevností, určených k jejich dlouhodobému umístění, tzv. Depotů. Mezi tím byly do určených depotů dodávány zásilky sena, mouky, svíci a jiného potřebného vybavení.

Kolik zajatců bylo na konci roku 1793 posláno do výše uvedených provincií, není přesně známo. Víme však, že když začaly výměny válečných zajatců, na konci prosince 1794, nacházelo se v níže uvedených táborech přes 9000 válečných zajatců k výměně, z toho v Depotu Pozsony bylo umístěno 700 zajatců, v Győr přes 400 zajatců, v Lipotovaru přes 300 zajatců, v Kiscell 300 zajatců, v Újépelet přes 500 zajatců, v Mukačevu 89 zajatců, v Aradu 1600 zajatců, v Timisoara 940 zajatců,

Čtvercová kasárna v Josefovské pevnosti - Roku 1813, po bitvě u Lipska, bylo do zdejších kasáren přivedeno několik tisíc zajatých vojáků Grande Armée (LCH2017)

v Csáková 300 zajatců, v Szegedi 547 zajatců, v Nagyvaradu 560 zajatců, v Kassa 360 zajatců, v Petervaradu 600 zajatců, v Eszéku 1800 zajatců, v Brodu 11 zajatců, v Racsá 32 zajatců.

Z výše uvedeného výčtu vyplývá, že do roku 1794 byly pro účel umístění zajatců adaptovány nové objekty nad rámec objektů uvedených v seznamu z listopadu 1793.

Malé množství privilegovaných internovaných Francouzů bylo umístěno rovněž v markrabství moravském, přesněji v Olomouci. Ve zdejších Jezuitských kolejích byl od roku 1794 internován markýz Lafayette, generál Beauarnville, komisaři Konventu-Bancal, Lamarque, Quinette a Camus a poštovní z Varennes Drouet.

Markýz Lafayette měl v bývalých jezuitských kolejích vyhrazeny dvě klenuté místnosti. Internovaní zde žili v izolaci. Na živobytí jim byl vyplácen příspěvek ve výši 2-4 zlaté na den, v závislosti na jejich postavení.

Internováno zde bylo i několik diplomatů, kterým bylo vypláceno 36 krejcarů na den. 8. listopadu 1777 Generál Lafayette z Jezuitských kolejí uprchl. O několik dní později však byl v blízkosti hradu Sovince dopaden a vrácen zpět do Olomouce. Podmínky pobytu byly zpřísněny. To však netrvalo dlouho. Válka s první kolicí skončila pro Rakousko 18. října 1797 podepsání dohody Campo Formio. Nedlouho poté byli internovaní i váleční zajatci propuštěni.

Přes to, že se s novými válečnými zajatci bylo možno v omezené míře setkat na území Rakouské říše rovněž během následných let, kupříkladu roku 1805 v Chomutovských kasárnách, k novému většímu přílivu dochází až v období páté a šesté koalice 1809-1814. Z

evropských bojišť do zajateckých táborů v jihovýchodních provinciích Rakouské říše proudí opět tisíce zajatých Francouzů, Poláků a mnoha dalších národností, připojivších se k francouzské Grande armée v letech předchozích, sdílejících nyní hořký konec. Stráž zajatců během transportu z bojiště zajišťovali často ruští kozáci. Mezi zajatci proto vládla nejistota, nejspíše vedeni do Ruska. V některé dny na cestě nebylo jídlo vydáváno vůbec, v jiné jen čtvrtka špatného chleba. S vodou byl problém neustále.

Zajatci byli ubytováni dle možností. Někdy pod odkrytým nebem, jindy v stodolách, skladech prachu, kostelích.

V Praze byly kolony vojáků a poddůstojníků nuceny spát pod širým nebem na Střeleckém ostrově, zatím co pro zajaté důstojníky, kteří byli obvykle vezeni na vozech, byly zajištěny pokoje v obytných domech.

Po několika dnech setrvání zajatci pokračovali v pochodu do Uher. Skrze Čechy a Moravu v těch dobách prošla řada zajateckých kolon. Občas byli procházející zajatci obdarováni chlebem či penězi.

Když byli po určité době zajatci převzati rakouským strážným, mnohým zajatcům se ulevilo.

Tak jako za dob první koalice byly nové kolony válečných zajatců i nyní dočasně umisťovány v obřích kasárnách v Pešti. V kasárnách bylo živo. V oddělené části byli umístěni mobilizovaní branci čekající na přidělení na frontu a váleční zajatci čekající na přidělení konečného místa určení. Obě skupiny měly jedno společné, nevěděly, co je čeká. Zajatým důstojníkům bylo na čestné slovo umožněno navštívit město Pešť. Vyšší důstojníci navštěvovali šlechtická sídla.

Po určité době byli zajatci

Čtvercová kasárna v josefovské pevnosti - Roku 1813, po bitvě u Lipska, bylo do kasáren přivedeno několik tisíc zajatých vojáků Grande Armée (LCH2017)

posláni do Depotů. Takový Depot se v té době nacházel kupříkladu ve městě Wersecz v Temešvářském banátu. Zajatci byli ubytováni v místních kasárnách. Důstojníkům bylo umožněno najít si ubytování v soukromých domech uvnitř města. Mnozí přes den docházeli do domů místní honorace.

Zajatí poddůstojníci a vojáci museli přes den docházet na nejrůznější přidělené veřejné práce.

Roku 1813, po bitvě u Lipska, byli váleční zajatci přivedeni rovněž do Josefovské pevnosti v Čechách. Ubytováni byli v čtvercových, dělostřeleckých kasárnách. O jejich pobytu zde víme jen velmi málo. Je to odůvodněno především tím, že v Josefově nesetřvali nikterak dlouho na to, aby v pevnosti zanechali výraznější historický otisk, jako tomu bylo kupříkladu v případě ruských zajatců během První světové války.

Víme pouze to, že svůj pobyt zde nepřežilo 1148 Francouzů. Zemřeli byli pohřbíváni podél zdi pevnostního hřbitova. Na hroby bylo natrefeno náhodně během První světové války, kdy na stejném místě byly kopány hroby pro ruské zajatce.

Na jaře 1814 byli francouzští váleční zajatci nacházející se uvnitř Rakouské říše repatriováni. V té době ještě neexistovala železnice. Zajatci se plahočili pěšky po rozbitých cestách, spali kde se dalo. Nikdo je nechtěl na noc přijmout k sobě. Nebylo dost jídla ani vody. Do Štrasburku se repatrianti dostali v červnu 1814.

Problematika válečného zajetí na území Bavorského království 1813-1814

Bavorsko bylo v období Napoleonských válek dlouhá léta spojencem Francie. Desetitisíce bavorských mužů ve věku 16-40 let byly mobilizovány a nuceny sdílet hořký osud ruského tažení. Bavorská armáda byla zdecimována, mnozí sběhli, jiní byli zajati nebo zabiti. Roku 1813 sestavilo Bavorsko novou armádu čítající 50000 mužů, která však vystoupila na straně Rakouska proti francouzské Grande Armée 30. 10. 1813 u Hannau. Během těchto bojů bylo zajato na 10000 Francouzů. Za účelem jejich umístění dochází na území Bavorska roku 1813 ke vzniku několika zajateckých táborů. Jedním z míst kde byli tito zajatci umístěni, bylo městečko Ottobüren, situované 12km od Memmingenu. Za účelem příprav pro umístění zajatců byl na konci listopadu 1813 navštíven civilní a vojenskou komisí místní klášter.

30. listopadu bylo započato s přípravnými pracemi pro příjem válečných zajatců. Cílem bylo vytvoření ubytovací kapacity pro 3000 mužů. 2 prosince 1813 byli přivezeni první zajatci. Umístěni byli v rektoriu kláštera. Každý den byli přiváděni noví zajatci, Italové, Francouzi, Holanďané. Protože v rektoriu se již brzy nedostávalo místo, bylo 16. prosince započato za pomoci zajatců s vyklížením knihovny. Do března 1814 byly přiváděny další kolony zajatců. Za účelem umístění těchto zajatců byly nově využívány rovněž prostory obrazové galerie a císařský sál. Aby byla usnadněna stráž zajatců, zajišťovaná pouze 36 členným strážním sborem, byla řada dveří zazděna.

Zajatci byli přivezeni ve velmi špatném stavu. Mnozí byli oděti v hadrech, vyhladovělí, vysílení a mnozí nemocní. Choroby, které se ve městě objevily s příchodem zajatců, především tyfus, si vyžádaly nejen mezi zajatci, ale rovněž mezi místními obyvateli a stráží mnoho obětí. Zemřelí zajatci byli pohřbíváni v okolních lesích do masových hrobů.

Zoufalé podmínky a vysoká úmrtnost vedly zajatce 1. března 1814 k hromadným nepokojům.

200 mužů se toho dne srotilo s cílem hromadného útěku. Velitel tábora následně vyhlásil alarm. Stráž tábora byla posílena o městskou gardu, která obklíčila klášter. Bylo nařízeno střílet po každém zajatci, který by se přiblížil k oknu. Když zajatci viděli, že bez zbraní nic nezmůžou, nepokoje ustaly. Zastřelen byl pouze jeden zajatý seržant, který chtěl z okna vyhodit zprávu o skončení povstání. Nepokoj v táboře trval od 6 hodin ráno do 9 hodin večer. 6 vedoucích buřičů bylo zadrženo, ale brzy opět propuštěno. Jak se později ukázalo, celé povstání podnítil jeden zajatec, kterému bylo zakázáno do tábora pronést pálenku, kterou společně s 30 krejcary dostával za každý odpracovaný den mimo tábor.

Přišlo jaro 1814 a sním i postupné propouštění zajatců.

16. května byli odvedeni italsí zajatci a 15. června ostatní, především Francouzi a Holanďané. V táboře ještě po určitou dobu zůstal strážní oddíl a 10 nemocných zajatců neschopných chůze.

Klášter Ottobüren, Německo (LCH2017)

Problematika válečného zajetí v Británii během Revoluční války a Napoleonských válek 1793-1815

Pruské království a Rakouská říše, které vedly od roku 1792 válku proti revoluční Francii, nezůstaly nadlouho samy. Poprava francouzského krále Luise XVI, 21. ledna 1793 pobouřila mnohé další evropské monarchie. V únoru byl vyhlášen válečný stav mezi Francií a Britským impériem.

Váleční zajatci v Anglii zpočátku nepředstavovali tolik početnou skupinu, která by si vyžadovala zvláštní pozornosti. Tento stav se však mění roku 1794. Toho roku začal být příliv válečných zajatců tak velký, že bylo nutno založit samostatné správní oddělení admirality, které by veškerou agendu válečného zajetí řídilo. Tak byl roku 1794 zřízen „The Transport Office“.

Transportní oddělení vedli zpočátku 3 důstojníci, později bylo toto číslo navýšeno.

Během prvních třech let války nebylo učiněno takřka nic směrem ke zřízení nových trvalých zařízení určených k umístění válečných zajatců. Zdálo se, že mír je nadosah a zajatci budou brzy repatriováni. Pro umístění zajatců byly reaktivovány některé objekty využívané pro tento účel během Sedmileté války a Války o nezávislost. Dodatečně byly adaptovány pouze některé nové, volně stojící objekty. Roku 1793 byla kupříkladu v Leaverpolu adaptována pro umístění válečných zajatců mlékárna na Howard Street.

Roku 1795 se v Anglii a Skotsku již nacházelo 13666 válečných zajatců. Z tohoto počtu pobývalo 1357, především zajatí důstojníci a jejich ordonanci, v anglických městech, kde si užívali relativní volnosti. Na své živobytí dostávali dle hodnosti denně 2-5 šilinků.

Ostatní zajatci byli umístěni v Depotech Portchester, Plymouth, Falmouth, a Fort George ve Skotsku.

V únoru 1796 byla Porchesterská pevnost a Fortonská věznice v Portsmouth přeplněna, stejně tak i věznice Mill v Plymouth, kde na místo 3300 zajatců, což představovalo její maximální kapacitu, bylo umístěno 3513 zajatců.

200 zajatců z věznice Mill bylo následně umístěno na vězeňské lodě. Tyto staré bitevní lodě byly narychlo zbaveny výzbroje, odstraněny dělicí příčky, stěžně a přeměněny na plovoucí věznice.

Zajatecké flotily, sestávající z více takovýchto lodí, byly zakotveny v přístavech Portsmouth, Plymouth a Chatham.

Ani výměny zajatců, které měly danou situaci odlehčit, neprobíhaly dle původních představ a tak bylo na konci roku 1796 přistoupeno ke stavbě Depotu pro válečné zajatce Norman Cross. Volba vhodného místa nebyla jednoduchá. Nové zařízení muselo být dostupné z přístavu, zároveň to ale nesmělo být příliš blízko přístavu. Musel zde být zdroj vody a dostatek hospodářských ploch k zásobování Depotu potravinami. Právě takovým místem byl vybrán pozemek nedaleko Peterborough, který se nacházel se v blízkosti hlavní

cesty, přístavu, pramenu pitné vody, okolo byla zemědělská půda. Pozemek byl vykoupěn od lorda Carysforta. Se stavbou bylo započato ve spěchu. Tesané konstrukce baráků byly vyráběny v Londýně a pak na vozech převáženy do Norman Cross. Na stavbě pracovalo dnem i nocí, sedm dnů v týdnu na 500 tesařů. Během stavby byly dělány změny. I přes to byly baráky hotovy za 4 měsíce. 25. března 1797 byla část tábora připravena k přijetí prvních 1840 zajatců. Do konce roku byly dokončeny zbývající bloky. Celý tábor lemoval příkop a vysoká zeď. Ve středu tábora byla osmihránná věž. V druhém podlaží této věže bylo 8 malých námořních děl. Okolo věže byly 4 strážní budky. Tábor sestával ze 4 sekcí pro vězně. Každou sekci lemovala ohrada 100x70stop. Sekce sestávala ze 4 dvoupatrových baráků, 100 stop dlouhých a 22 stop širokých. Každý barák byl konstruován pro 500 zajatců, kteří spali v 23 řadách závěsných sítí. Na každou sekci navazoval ohraničený prostor, ve kterém se zajatci dané sekce směli přes den pohybovat. Tato plocha byla vždy před soumrakem zavírána.

V severovýchodní sekci se nacházela zajatecká nemocnice. Nacházely se zde rovněž ubikace lékařů, kanceláře superintendanta, sklady a kuchyně. Jeden z nemocničních bloků byl vyhrazen pro nemocné důstojníky. Za nemocničními bloky byla postavena márnice.

Tábor měl 4 hlavní brány, u každé stála strážnice. Prostor mezi ohradami jednotlivých sekcí a hlavní zdi byl permanentně hlídán stráží. Za hlavní zdi se na východní i západní straně nacházela kasárna stráže. Na každé straně 3 velké bloky podobné těm ve vězeňských sekcích. Zvláště byly situovány důstojnické kasárny. Ty byly rozděleny na 23 menších pokojů. Mimo to v blízkosti tábora stála vojenská nemocnice vyhrazená strážnímu sboru. Celková kapacita tábora činila 8000 osob.

Denní přiděl stravy sestával z 3/4libry hovězího masa, 1/2 libry chleba a 1libry zelí nebo hrachu. Maso bylo kombinováno s herinky, luštěniny kombinovány s brambory. Za účelem výdeje stravy, byli zajatci seskupeni do 12 členných skupin. Střídavě jeden ze skupiny donášel jídlo z kuchyně.

Soukromí dodavatelé jídla zajatce šidili na kvalitě. Přiděly tak byly pouze částí toho, co bylo předepsáno. Zajatci se přes den věnovali sportu, vyřezávali, kreslili, mnozí začali učit ostatní zajatce nejrůznějším předmětům. V každé sekci se našlo pár žáků, kteří za lekce byli ochotni zaplatit. Bylo zde vyhrazeno rovněž místo, kde zajatci mohli prodávat i nakupovat dle potřeby. Na ceny dohlížel velitel Depotu, který hlídal, aby zboží prodávané civilními obchodníky nebylo předražené. Většina prací vykonávaných zajatci probíhala uvnitř Depotu. Důvod byl především ten, že v Anglii nebyl deficit pracovních sil tak jako ve Francii. Roku 1799 se v Depotu Norman Cross nacházelo 3038 zajatců. Stav byl tedy relativně nízký. Nutno však uvést, že v té době se v celé Británii nacházelo celkem jen 25646 zajatců. Důvodem nízkého stavu byly výměny. 10. dubna 1810 se, z celkového počtu 44583 zajatců v Británii v Norman Cross nacházelo 6272 zajatců. 11. června 1811 se z celkového počtu 49132 zajatců v Británii, nacházelo v Norman Cross 5951 zajatců.

Celkem v Depotu Norman Cross zemřelo v letech 1897-1815 1750 válečných zajatců, z toho 1000 během epidemie skvrnitého tyfu 1800-1801.

Vraťme se však nyní zpět do roku 1798. Dva roky po dokončení Depotu Norman Cross byly vládou vzneseny další požadavky na zajištění nových kapacit pro umístění válečných zajatců. Toho roku se v Anglii nacházelo již 35000 zajatců.

Roku 1799 byl adaptován depot využívaný již během americké války o nezávislost Stapleton u Bristolu. K užívání byl připraven v červnu 1800. Další rozšíření však probíhala až do roku 1804.

Roku 1806 bylo započato se stavbou nového depotu v Dartmoor s kapacitou 6,000 zajatců. K užívání byl však předán až roku 1809. Roku 1811 byl postaven depot ve Valleyfield, po posledním rozšíření schopen pojmut až 10000 zajatců.

Roku 1814 fungovalo v Anglii a Skotsku celkem 9 velkých depotů, a to Dartmoor, Norman Cross, Millbay, Stapleton, Valleyfield, Forton, Portchester, Chatham a Perth, ve kterých bylo umístěno 45000 válečných zajatců. 2000 zajatých důstojníků bylo na čestné slovo ubytováno v soukromí. Mimo to bylo v zajateckých flotilách v přístavech Portsmouth, Plymouth a Chatham, v celkem 50 lodích, umístěno na 35000 zajatců.

Celkem se tedy toho roku nacházelo v Anglii a Skotsku 82000 zajatců, což byl rovněž historicky nejvyšší počet válečných zajatců umístěných v Anglii a Skotsku do té doby.

Co se národnostního rozdělení týče, je nutno válečné období 1793-1815 rozdělit na dvě části. V letech 1793-1802 se jednalo téměř výhradně o zajatce francouzské a holandské. V letech 1803-1815 se do zajetí dostává pestřejší národnostní směs sestávající ze zajatých Francouzů, Španělů, Italů, Němců, Holanďanů, Rusů, Řeků, Chorvatů, Dánů, Švédů, Norů a Poláků.

Pro veškeré depoty platila jednotná pravidla, která zajatci museli dodržovat

„Pravidla pro válečné zajatce ve Velké Británii a Irsku vydané pověřenci transportní služby jeho veličenstva.

1) Rozkazy musí být uposlechnuty všemi zajatci.

Výhrůžky, mučení nebo útok na osoby pověřené velitelem Depotu k výkonu pořádku jsou trestány ztrátou pořadí na výměnném seznamu, přísnějším zajištěním a snížením potravinových přiděľů tak dlouho jak zplnomocněnec nařídí.

2). Všichni zajatci musí udat své jméno, a poukázat na případné nesrovnalosti v seznamech, tak aby bylo zabráněno zmatečným událostem. Těm, kteří se tímto nebudou řídit, bude snížena peněžní příspěvek.

3. Pokud dojde k jakémukoliv poškození budov při útěku nebo jakkoliv jinak, náklady na opravu budou získány redukcí přiděľů na tak dlouho, jak bude uznáno za vhodné a pokud se viník nenajde, budou postiženi všichni ubytováni v daném bloku.

4. Každý zajatec uprchlý a znovu dopadený bude umístěn do karceru a držen na polovičních přiděľech. Mimo to ztratí pořadí na výměnném seznamu. V případě zajatých důstojníků takto ztrácí veškerá privilegia a od daného momentu s ním bude zacházeno jako s obyčejným vojínem.

5) rvačky nebo jiné nepokoje jsou přísně zakázány a budou trestány trestem uměřeným prohrěšku.

6) Věznice je čištěna zajatci, kteří se v této službě střídají. Každý zajatec, který službu odmítne, bude potrestán na přiděľech potravin, dokud tuto službu nevykoná.

7. Zajatci čas od času informují velitele o oblečení a jiných předmětech, které potřebují koupit a mají na ně potřebný obnos. Velitel následně dohlédne na to, aby si zajatci danou výstroj mohli koupit a také na to, aby nebyli šizeni na ceně.

8) Zajatci ve všech Depotech si sestaví komise 3 nebo 5 zajatců. Tato komise následně posuzuje kvalitu jídla zasílaného osobami, které pro zajatce vaří. Prověřují patřičnost přiděľů co do surovin, váhy a kvality. Pokud bude důvod ke stížnosti, musí informovat velitele. Pokud velitel nezjedná nápravu, mohou se zajatci obrátit na transportní oddělení.

9) Všichni obchodníci mající povolení prodávat u Depotu, se musí zdržovat u hlavní brány pouze od 6. hodiny do 15. hodiny. Každý zajatec, který se pokusí pronést alkohol nebo 64 jiných zakázaných předmětů, nebo přijme či odešle dopisy, bude dle prohrěšku potrestán.“

Případy kdy docházelo k psaní výhrůžných dopisů, útokům na strážné holýma rukama, nožem nebo kamenem, útoku na civilisty kupříkladu za odmítnutí vzetí do práce či krádežím jídla byly četné.

Pro usnadnění stráže a pátrání po uprchlících byli zajatci oblečeni do žluto-oranžového oblečení s nápisem T.O. (Transport Office) na zádech.

Jak z výše uvedených směrnic vyplívá, tresty za prohrěšky byly různé, od sníženého přiděľu potravin, umístění na konec výměnného seznamu přes karcer až k převelení do zajateckých lodí v přístavu.

Zajatecké lodě tudíž nebyly využívány jen v počáteční fázi války, nýbrž se staly trvalou součástí sítě zařízení určených pro dlouhodobé umístění válečných zajatců. Na lodích, které byly stavěny pro posádku čítající 74 mužů, bylo po odstranění děl a dělicích příček umístěno 6-700 zajatců. Zajatecké lodě byly formovány do zajateckých flotil čítajících desítky lodí. Jen zajatecká flotila v Portsmouth čítala roku 1813 15 lodí. Přesněji se jednalo o lodě Prothee, Crown, San Damaso, Vigilant, Guildford, San Antonio, Vengeance, Veteran, Suffolk, Assistance, Ave Princessa, Kron Princessa, Waldemar, Negro. Celkem bylo ve flotile namačkáno 9227 zajatců. Z lodí kotvicích v přístavu stoupal mnoha provizorními komíny dým. V přední a zadní části lodí byla strážní stanoviště. Ta byla oddělena od zajatců silnou stěnou, skrze kterou vedl průzor, kterým se dalo nejen hledět do prostoru, kde byli zajatci umístěni, ale i střílet.

Na lodích nebyla žádná možnost se protáhnout, nepřicházely ani žádné návštěvy tak jako v Depotech na pobřeží, které by zpestřily táborový život. Zajatci byli zapomenuti a v tomto zapomenutí pomalu umírali. Francouzští a španělští váleční zajatci však nebyli drženi pouze v Anglii, Skotsku a Irsku. Stovky válečných zajatců prošly od roku 1803 také skrze ostrov Mellwill v Halifaxu (Kanada). Toho roku sem bylo přivezeno 15 francouzských rybářů, 3 lékaři a 188 francouzských námořníků. Na ostrově byl zřízen barákový tábor dle vojenského vzoru. Byla zde i jednopodlažní budova vyhrazená zajatým důstojníkům. K ubytování válečných zajatců byla využívána rovněž jedna vězeňská loď kotvicí v blízkosti pobřeží. Zde byli obvykle umístováni

ti, jež se provinili proti táborovému řádu. Rovněž zde bylo, stejně jako v Anglii, zajatcům vydáváno žluté oblečení. Strava sestávala z fazolí, chleba a brambor dodávaných místními obyvateli. Zajetí vojíni a poddůstojníci dostávali na den 3 penny, za které jim bylo umožněno dokoupit potřebné věci v táborové kantýně. Zajatci se snažili zařídít, jak se dalo, rybařili, vyráběli bonbóny z melasy, vařili pivo, stavěli modely lodí a vyráběli i jiné rukodělné výrobky, které pak pověřeni zajetí důstojníci vozili na trh do Halifaxu a tam prodávali. Někteří zajatci si vydržovali domácí zvířata. Po útěku skupiny důstojníků na konci roku 1805 byl prodej výrobků zajatců ve městě zakázán.

V letech 1803-1812 uteklo z ostrova celkem 130 zajatců, včetně 25 důstojníků. Jen 11 bylo dopadeno.

Zajatci byli po určité době posláni do Anglie a západní Indie, aby vytvořili místo pro válečné zajatce americké.

V letech 1803-1813 bylo na Melvilském ostrově umístěno celkem 1535 francouzských a španělských zajatců.

30. května 1814, po abdikaci Napoleona a podepsání pařížské dohody, bylo 70000 válečných zajatců nacházejících se v Anglii a Skotsku, společně se stovkami emigrantů repatriováno. Repatriace probíhaly do konce června. Mnozí, obzvláště ti žijící v Depotech ve městech, se v Anglii usadili, založili rodiny, našli si nový život.

Netrvalo však dlouho a s francouzskými válečnými zajatci v britských rukou se setkáváme opět a to v první polovině roku 1815, během bojů spojených s návratem Napoleona z Elby. I v této době byli váleční zajatci umístěni kupříkladu na ostrově Melwill či v depotu Norman Cross.

Britské zajetí během Americko-britské války 1812-16

Válečný konflikt mezi Spojenými státy a Británií v letech 1812-16 byl v pokračování Americké války o nezávislost 1775-1783. Cílem Spojených států bylo ovládnutí britských kolonií v Kanadě.

Relativně brzy po vypuknutí války, roku 1812, je britské velení nuceno řešit umístění amerických válečných zajatců. Důstojníci a vojíni polovojenských uskupení, byli zpravidla na čestné slovo, že se do konce války nechopí zbraně, propuštění domů. Zajatci z řad pravidelných jednotek americké armády byli posíláni do Kanadského Quebecku.

Od jara 1813 fungoval v Quebecku úřad amerického komisaře, podřízený Generálnímu komisaři válečných zajatců, který se staral o zájmy a především výměnu válečných zajatců na základě dohody z května 1813. Mimo vojáků zajatých během bojů na americké půdě, byly během války zajaty a internovány desetitisíce amerických námořníků, posádek obchodních lodí a pasažérů americké národnosti, kteří se shodou okolností nacházeli po vypuknutí války na špatném místě. S americkými válečnými zajatci a internovanými se tak setkáváme od roku 1812 v Misu dobré naděje (od listopadu 1812 do dubna 1815 registrováno 296 zajatců),

v Gibraltarů (od srpna 1812 do února 1815 registrováno 786 zajatců), na Jamajce (od července 1812 do března 1815 registrováno 1553 zajatců), na Maltě (od listopadu 1812 do března 1813 registrováno 55 zajatců), v Neufundlandu (od července 1812 do listopadu 1812 registrováno 364 zajatců) a v New Providence (od července 1812 do listopadu 1815 registrováno 836 zajatců).

Zajatci v těchto lokalitách byli ubytováni převážně na vyřazených lodích v přístavech a na řídce obydlých ostrovech.

To byl i příklad válečných zajatců umístěných v Halifaxu, na liduprázdném ostrově Melville. Skrze barákový tábor s kapacitou cca 1800 osob, prošlo během americko-britské války na 8000 amerických námořníků. První zajatci byli přivezeni v červenci 1812. Zajatci dostali žluté vězeňské oblečení. Strava sestávala z fazolí, chleba a brambor, které dodávali místní obyvatelé. Na ostrově fungovalo rovněž několik kantýn. Ty prodávaly jak bonbóny z melasy a pivo vyráběné na ostrově, tak i předměty dovezené z Halifaxu.

Z Melvilu i jiných míst dočasněho zajetí průběžně odjížděly lodní transporty s válečnými zajatci do Anglie. Zde byli američtí váleční zajatci umístěni v Depotech Porchester, Dartmoor, a na vězeňských lodích v přístavech Portsmouth, Plymouth a Chatham. Od podzimu 1812 do dubna 1813 se v zajateckých flotilách ve výše uvedených přístavech nacházelo 1700 amerických zajatců. V dubnu 1813 byli všichni američtí zajatci ze zajateckých flotil posláni do Depotu Dartmoor, který se postupně stává hlavním centrem určenými pro americké válečné zajatce. Depot v Dartmoor byl účelově postavenou stavbou, původně zamýšlenou pro umístění francouzských válečných zajatců. Sestával celkem ze 7 bloků. Bloky byly stavěny z kamene, každý blok o rozměrech 180x40stop, každý obsahující 3 patra, schopen pojmout 1500 zajatců. Obytné bloky 1-3 stály společně s karcerem, v severní části areálu. Od ostatních bloků byly odděleny zdí. V táborovém karceru pobývali provinilci dny i týdny na 2/3 běžných přidělů potravin, bez postele nebo deky, na kamenné podlaze. Následoval izolovaný blok 4, který byl stejně velký jako bloky v severní části. V jižní části se nacházely bloky 5,6,7. Podlahy v obytných blocích byly kamenné nebo z betonu, ubikace byly jednolodní a připomínaly spíše konírny. První američtí zajatci v Depotu Dartmoor byli umístěni v bloku č. 4, který byl od ostatních 6 bloků z obou stran izolován zdí. Blok vyhrazený americkým válečným zajatcům byl velmi přísně hlídán. Všeobecně byli američtí váleční zajatci v Depotech k velké nelibosti velitelů. Milejší bylo 40000 Francouzů než 2000 Američanů. V Září 1814 se v Dartmooru nacházelo 3500 Američanů. Ti byli postupně umístěni rovněž v blocích 2 a 3, stále však izolováni od ostatních válečných zajatců francouzské národnosti. Na konci března 1815 se v Dartmooru nacházelo 5393 zajatců, z toho v bloku 1 1796, v bloku 3 972, v bloku 4 1051, v bloku 5 958, v bloku 7 1263, v zaměstnání vně depotu 51 zajatců, zaměstnáno v nemocnici 19 zajatců, pacientů v nemocnici 130.

4. blok byly postupně vyhrazen černým zajatcům.

V táboře fungovala americká samospráva s vlastním táborovým soudem i trestními sazbami, táborové tržiště,

prádelna, kasino i kaple. Poslední americký válečný zajatec opustil Dartmoor v prosinci 1815.

V letech 1812-1816 zemřelo v Dartmooru na 1500 Američanů a Francouzů.

Část amerických zajatců uposlechla výzvy a vstoupila do služeb britské armády. Část zajatců byla vyměněna.

Zajatí a internování polští listopadoví povstalci v Rusku, Prusku a Turecku (1830-50)

Na přelomu 30. let 19. století se na území východní a západní Sibíře dostává na 60000 Poláků, příslušníků armády polského kongresového království i civilistů, mužů žen i dětí. Nebyli to první Poláci, kteří se na Sibíři za své snahy o vytvoření samostatného polského státu ocitli. Již po potlačení Barské konfederace roku 1768 bylo na Sibíř posláno 10000 Poláků, po potlačení Kosciuzzkowského povstání, roku 1794, bylo na Sibíř deportováno dalších 10000 Poláků, během napoleonských válek 1812 bylo deportováno 15000 polských válečných zajatců a internovaných. Nejměrnějším trestem pro „listopadové povstalce“ civilisty byl několikaletý pobyt na Sibíři, bez odejmutí práv, jen pod policejním dozorem. Častější však bylo odeslání na desetiletí či doživotí s odejmutím práv. Z člověka se tak stával vyhnanec-nevolník.

Polští vojáci byli po odzbrojení odsunuti do hloubi Ruska, kde byli nuceni vstoupit do Orenburských, Sibiřských či Kavkazských oddílů dislokovaných daleko od jejich vlasti. Nasazeni byli na stráž skladů, věznic, k udržování pořádku a potlačování odporu na Kavkazu. Ty, kteří odmítli, očekávaly trestné pracovní roty či vyhnanství. Roku 1844 se na Sibíři nacházelo na 50000 Poláků. Jednou z osad kde žili a umírali listopadoví povstalci, byla obec Zapleskino, 360km na sever od Irkucku. Někteří listopadoví povstalci- důstojníci byli ve 40. letech 19. století vykoupeni. Těmto polským vlastencům bylo umožněno usadit se v Turecku. Turecko bylo v 19. století jednou z mála velmocí, která neuznala pohlcení nezávislého Polska carským Ruskem. Roku 1842 zde pro listopadové povstalce kníže Adam Jerzy Czartoryski založil osadu Adampol. Na konci 19. století v osadě žilo 150 Poláků, kteří se živili převážně lovem. Mnozí Poláci vstoupili do služeb turecké armády. Jako příklad možno uvést listopadového povstalece Generála Władysława Zamoyskego nebo Pašu Mehmeda Sadyk Michal Czaykowskego.

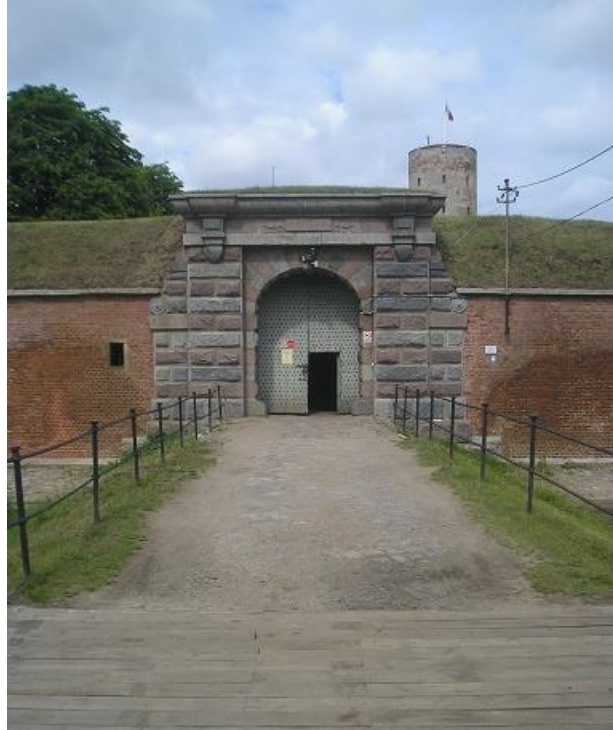
Část polských vojáků byla po těžkých bojích, na konci roku 1831 nucena přejít hranice neutrálního pruského království. Zde byli odzbrojeni a internováni. Od internovaných bylo vyžadováno čestné slovo, že se již nevrátí na území povstání a nezapojí do bojů proti Rusku. Ne všichni byli svolní akceptovat tyto podmínky, a proto byli umístěni v několika pruských tvrzích, mezi jinými rovněž v pevnosti Wisloujszczie v Gdaňsku, která do doby příchodu internovaných sloužila jako vězení pro politické vězně. Podmínky internovaných v pevnosti

nebyly zlé. Po propuštění odešla většina internovaných na západ.

Dům polského povstalece na Sibíři přenesený z obce Zapleskino, Skanzen Szymbark, Polsko (LCH2015)

Pevnost Wisloujszczie, Gdańsk, Polsko - Roku 1830 byli v pevnosti internováni vojáci kongresového Polska, kteří toho roku, po těžkých bojích, byli nuceni přejít hranice neutrálního Pruského království. (LCH2015)

Dům polského vlastence přenesený z Adampolu, Skanzen Szymbark, Polsko (LCH2015)

Problematika válečného zajetí během Americké občanské války 1861-1865

Úvod

Americká občanská válka vypukla roku 1861 a trvala až do roku 1865

Proti sobě stanula severní Unie a jižní Konfederace, která vznikla roku 1861 po oddělení několika jižních států od Spojených států amerických. Hlavním důvodem válečného konfliktu byla snaha nově zvoleného prezidenta Abrahama Lincolna o zákaz otrokářství v celých Spojených státech. Téma bylo velmi citlivé především pro jižní státy, které závisely na zemědělství a tím i na otrockých silách.

Ani jedna z válku vedoucích stran nebyla na příliv válečných zajatců připravena. Obě strany proto přistoupily na systém výměny zajatců a propouštění na čestné slovo. Výměny zajatců probíhaly zpočátku náhodně, bez jednotného pravidla. Ke změně dochází roku 1862, kdy bylo mezi Unii a Konfederací docíleno dohody o výměně zajatců. Dohoda stanovovala hodnotu důstojníků a vojnů. Kupříkladu námořní kapitán nebo plukovník měl být dle dohody vyměněn za 15 vojnů, nebo za důstojníka stejné hodnosti. Dohoda umožňovala rovněž výměnu civilních zaměstnanců armády a civilistů obviněných z neloyalitu. Dohoda rovněž ošetřovala propuštění na čestné slovo.

Na čestné slovo měl být propuštěn každý zajatec, který nebyl formálně vyměněn do 10 dnů po jeho zajetí. Podmínky dohody zakazovaly propuštěným zajatcům na čestné slovo vstup do pomocných vojenských složek, posádek, policie, nebo strážních oddílů. Zajatci očekávají výměnu, nebo propuštění na čestné slovo byli krátkodobě drženi v táborech. Vzhledem k tomu, že pobyt v táborech byl omezen na minimum a tábory nebyly přeplněny, nebyla úmrtnost válečných zajatců do roku 1863 nikterak vysoká. Zásadním zlomem bylo ztroskotání dohody o výměně zajatců v letech 1863-1864. Důvodem bylo odmítnutí Konfederace vyměňovat bílé zajatce za černé. Tak začala druhá fáze v problematice válečného zajetí, která přímo vedla k nepopsatelnému strádání, agonii a nakonec smrti desetitisíců válečných zajatců na obou stranách.

Zajatecké tábory na území Konfederace

Po ztroskotání dohody o výměně zajatců, dochází na území Konfederace ke zřízení 32 věznic vyhrazených válečným zajatcům, z toho minimálně jedna věznice pro zajaté důstojníky.

Zajatí unionističtí důstojníci byli umístěni ve věznici Libby. Podmínky zajatých důstojníků byly zoufalé. Zajatci trpěli nemocemi a podvýživou, což vedlo k vysoké úmrtnosti.

Tábor se nacházel v bývalém skladišti potravin. Jednalo se o zděnou třípodlažní budovu, rozdělenou na 8 pokojů o rozměrech 31 x 12m. Pro umístění zajatců bylo využíváno jen druhé a třetí podlaží. Okna byla zamřížována. Namačkáno zde bylo na 1000 zajatců. Zajatí důstojníci byli roku 1864 převezeni do tábora Oglethorpe v Masonu v Georgii.

První zajatci byli do tábora Oglethorpe přivezeni již v květnu 1862. První příchozí zajatci našli na místě jen dřevěnou ohradu s několika budovami, z toho jedna dostatečně velká k zřízení nemocnice. Zajatci byli umístěni ve stájích, stodolách a také ve vlastnoručně zhotovených chatrčích postavených zajatci z toho co našli. Na začátku roku 1863 byla většina zajatců propuštěna a tábor téměř opuštěn. Po selhání výměn zajatců byl tábor přeměněn na důstojnický. V létě 1864 zde bylo umístěno na 2300 důstojníků unie. Přístřešky byly velmi chatrné, strava sestávala z fazolí, kukuřice a rýže, vše v nedostatečném množství. Ve městě Salsbury byli unionističtí váleční zajatci umístěni v opuštěné továrně na zpracování bavlny. Jednalo se o třípodlažní zděnou budovu a několik administrativních budov. V prosinci 1861 se zde nacházelo pouze 120 válečných zajatců, kteří zde trávili krátký čas před svou výměnou. Podmínky byly dobré. Zajatcům bylo umožněno přes den provozovat sport a vyrábět různé drobné výrobky z dostupného materiálu. Podmínky se začaly měnit s přílivem válečných zajatců po roce 1863. Roku 1864 zde bylo umístěno 5000 zajatců. Tento počet následně stoupl na 10000 zajatců. Z důvodu nedostatku kapacity muselo být v perimetru tábora postaveno několik desítek kruhových stanů. Vládl nedostatek vody. Denní přiděl potravin na jednoho zajatce sestával pouze z 20 uncí chleba. Příděly masa vydávány nebyly.

Zajatecký tábor Cahaba nedaleko Selmy se nacházel v bývalém skladu bavlny na břehu řeky Alabama. Tábor byl založen roku 1862 a fungoval do dubna 1865. Celkem jím prošlo na 9000 zajatých vojáků unie. Na svém vrcholu, roku 1864 bylo v táboře najednou až 3000 mužů. Díky pomoci místních a humánnímu přístupu velitele tábora, zemřelo „jen“ 250 zajatců. Největším zajateckým táborem konfederace byl Camp Sumter nedaleko Andersonville. Tábor byl zřízen roku 1864. Během 15 měsíců existence, táborem prošlo na 45000 zajatých unionistů, 13000 zemřelo. Tábor byl obehnán plotem sestávajícím ze špičatých kůlů vysokých 15-17 stop. 19 stop od zdi byla vyhlášena „mrtvá zóna“, do které nesměli zajatci vstoupit. Pro případ povstání bylo okolo tábora zřízeno 8 menších opevněných stanovišť pro dělostřelectvo. První zajatci byli přivezeni na konci února 1864. Na konci června 1865 zde již bylo umístěno 26000 válečných zajatců a v srpnu 1864, 33000 zajatců. Konfederace nebyla schopna obří množství zajatců zde umístěných stravovat. Zpočátku denní přiděl potravin sestával z 1 a čtvrt libry kukuřičné kaše, libry hovězího nebo třetiny libry slaniny, občas rýže, fazole, hrášek neb molasa. Příděly však byly s přílivem nových zajatců neustále snižovány. Vládl zoufalý nedostatek ošacení či léčiv. Strážní sbor sestával ze 4 regimentů z Georgie, nedisciplinovaných netrénovaných mladých mužů. Muži schopní boje byli postupně odvoláváni na frontu. Celkem 12000 unionistických vojáků prošlo rovněž zajateckým táborem na ostrově Belle Isle u Rychmondu, Tábor sestával z kruhových vojenských stanů s celkovou kapacitou 3000 zajatců. Najednou jich zde bylo však umístěno až 10000. Zajatci spali na holé zemi bez dek, bez přidělů topiva či mýdla. K praní prádla i mytí sloužila jak v létě, tak i v zimě pouze řeka James. Denní přiděl sestával z libry chleba a půl libry hovězího masa.

Zajatecké tábory Unie

Unionisté umísťovali válečné zajatce především do pevností, opuštěných továren, kasáren a následně i v účelově zřízených táborech sestávajících z provizorních přístřešků a chatrčí.

Podmínky v těchto táborech nebyly o moc lepší než v táborech Konfederace.

Jedním z nejhorších unionistických táborů byl Fort Delaware. Zajatci byli ubytováni v dřevěných barácích uvnitř masivní ostrovní pevnosti. Zpočátku byly podmínky v táboře slušné, avšak po masivním přílivu zajatců roku 1863, kdy počet zde umístěných stoupl na 13000, začaly být podmínky zoufalé. Příděly vody i jídla byly nedostatečné. Strava byla připravována z plesnivých potravin. 2700 zajatců zaplatilo pobyt v táboře životem.

Další neslavně proslulý unionistický tábor se nacházel na ostrově řeky Misisipy, Rock Island.

Zajatci ze zdejšího tábora museli z nouze jíst psy a krysy. Mnozí byli doslova nazí. Celkem skrze tábor Rock Islands, během 20 měsíců existence, prošlo 12400 zajatců, z nich 1960 zde zemřelo.

Unionistický zajatecký tábor Camp Chase Columbus v Ohiu fungoval v letech 1861-1865. Původně cvičný tábor. Zajatci byli ubytováni v dřevěných barácích. Na základě čestného slova bylo zajatým důstojníkům povoleno najít si ubytování v místních hotelích. Později byla však tato privilegia odebrána. Kapacita tábora činila 4000 zajatců, později za pomoci stanů rozšířena na 7000 zajatců. Tábor byl soustavně přeplněn. Najednou zde bylo umístěno až 10000 zajatců. Zemřelo více jak 2000 zajatců.

Vůbec nejhorším unionistickým zajateckým táborem byl však Camp Douglas, založený v únoru 1862 v původně cvičném táboře unie. Do roku 1863 tábor střídal účel zajatecký a cvičný. Trvalým zajateckým táborem se stal až v lednu 1863. Zajatci bydleli v dřevěných barácích. Chikagská zima 1864 byla devastující. Během zimních 4 měsíců zemřelo 1091 zajatců. Celkem během 3 válečných let zemřelo 6129 mužů, tedy 1/3 populace tábora. Rovněž tábor Elmira se nacházel v původně cvičném táboře unie. Tábor byl založen v červenci 1864. Zajatci byli ubytováni v dřevěných barácích. Táborem prošlo na 12000 zajatců, 2963 zemřelo. Celkem bylo oběma válčícími stranami zajato na 409000 válečných zajatců. Nemalá část byla v letech 1861-63 propuštěna na čestné slovo nebo vyměněna. 195000 zajatců bylo na dlouhodobé bázi, po selhání výměnného systému, umístěno v táborech. Přes 30000 vojáků unie a 26000 vojáků konfederace v zajetí zemřelo. Roku 1865 byli váleční zajatci repatriováni.

Problematika válečného zajetí v Prusku během sedmítýdenní války 1866

Sedmítýdenní válka byla vyvrcholením sporů Rakouského císařství a Pruského království o vůdčí úlohu nad německými zeměmi v rámci Svaté říše římské. Válečný konflikt vedl k drtivé porážce rakouské armády. Do zajetí během krátké doby, především pak po bitvě u Hradce Králové, padlo na 30000 válečných zajatců národnosti rakouské, české, polské, italské, ukrajinské a maďarské. Tito zajatci byli odvázeni do hloubi Pruského království, kde byli rozmístěni v několika tvrzích a kasárnách. Tábory pro rakouské válečné zajatce byl zřízen kupříkladu ve městě Gdaňsk a jeho okolí, kde pro tento účel byly užívány pevnostní kasárny na Grodzisku, Wiebeho kasárny a zajatecký tábor v nedalekých Suchostrzygach.

Váleční zajatci v Gdaňsku pobývali od 4.7. do 10.9. 1866. 4. července bylo do města přivezeno 495 zajatců, 6. července 1201, včetně 30 důstojníků, 8. července 1000 zajatců a 10. srpna 1800 zajatců. Celkem bylo do Gdaňských táborů přivezeno 4526 zajatců. Část z nich byla pro nedostatek místa poslána do tábora v Suchostrzygach. Mnozí byli rovněž přiděleni na stavbu železnice z Oruni do Nowého Portu.

Pevnost na Grodzisku, Gdaňsk, Polsko - Od 4.7. do 10. 9. 1866 byli v týlových kasárnách pevnosti umístěni rakouští váleční zajatci. (LCH2015)

Wiebeho kasárny Gdaňsk, Polsko - Od 4.7. do 10. 9. 1866 kasárny byly využívány jako zajatecký tábor pro rakouské válečné zajatce. (LCH2015)

Problematika válečného zajetí během Prusko-rakouské války 1870-71 a předcházející významné události mající vliv na problematiku

Jedním z milníků 19. století, který měl vliv na vývoj problematiky válečného zajetí, byla Ženevská konference, 8. -22. srpna 1864, iniciovaná především hrůzami, kterých byli mnozí zahraniční pozorovatelé svědky u Solferina, během Francouzsko-rakouské války Konvenci, která byla písemným výstupem konference, podepsalo 16 evropských a amerických států. Konvence zavazovala participující strany vynaložit úsilí k pomoci raněným vojákům a válečným zajatcům. Bez ohledu na národnost, zajišťovala neutralitu zdravotního personálu a polních zdravotních zařízení. Za účelem ulehčení raněným a nemocným byla v Bazileji pod symbolem červeného kříže zformována Pomocná agentura pro raněné vojáky. Ženevská konvence z roku 1864, prokázala svůj význam během Francouzsko-pruské války, která vypukla 6 let po podepsání konvence.

Jako v mnoha předchozích válečných konfliktech, byli i během Prusko-francouzské války váleční zajatci umisťováni ve starých pevnostech a kasárnách. Pro vysoký počet válečných zajatců však bylo brzy nemožné zajatce ubytovávat pouze v pevnostech a kasárnách. Musely být využívány stáje, sklady nebo kláštery. Ty byly pro tento účel dodatečně adaptovány. Okna byla izolována proti větru, vlhkosti a zimě, byla instalována kamna, zřizovány toalety, kuchyně, studny. V lepším případě nabízelo takové ubytování pro každého zajatce postel se slamníkem, polštářem, 2 prostěradla a dvěma dekami. V horším případě spali zajatci na zemi pokryté slámou nebo ve vojenských stanech. Později bylo započato na jezdeckých drahách, polygonech a glacisech bastionových pevností se stavbou dřevěných baráků dle vojenského vzoru. Takovýto barákový tábor byl zřízen kupříkladu v Ingolstadt.

Baráky byly o rozměrech 18x6x4,5m. Střecha sahala až na úroveň země. Barák měl jen 3 malá okna a dveře. Střecha a stěny byly z dvojité řady prken a lepenky. Uprostřed stála kamna. Podél stěn byly postele a uprostřed 2m široká ulička. V jednom baráku bylo ubytováno 50 mužů. Zajatecký barákový tábor podobného typu byl zřízen také v Lechfeldu u Augsburgu. Se stavbou bylo započato v listopadu 1870. V únoru 1871 tábor sestával z 65 baráků stojících ve dvou řadách, v každém 98 osob. Pro každé 4 baráky byl zřízen jeden kuchyňský barák, latríny a dále několik baráků pro poddůstojníky a strážné. V sousedních kasárnách se nacházel polní lazaret. Tábor měl i vlastní jatka. Kolem tábora nebyl osnatý drát, perimetr tábora však hlídala stráž. Rovněž

Fort Oberen Kuhberg, Ulm, Německo - V letech 1870/71 v pevnosti byli umístěni francouzští váleční zajatci. Jednalo se o takzvané Turkos, koloniální vojáky z Alžíru a Tunisu. (LCH2014)

Pevnost Königstein, Německo, sklad potravin (LCH2014)

Pevnost Königstein, Německo, kasematy (LCH2014)

Reduta na Biskupské hoře, Gdaňsk, Polsko - 25.12 1870 bylo v Gdaňsku umístěno 9150 francouzských zajatců. Část z nich byla umístěna i ve zdejší redutě. Roku 1871 vypukla mezi zajatci epidemie osypek, během které se nakazilo 2700 osob, 574 zemřelo.(LCH2015)

v pevnosti Kladské, vyrostly po určité době dřevěné baráky určené francouzským zajatcům. Naproti tomu zajatecký tábor zřízený v pevnosti Königstein v září 1870 se od začátku až do konce nacházel v mohutných pevnostních stavbách. Ke zřizování dřevěných baráků zde přikročeno nebylo.

První francouzští váleční zajatci byli přivezeni na Königstein 18. září 1870, celkem 493 mužů.

Jakékoliv styky civilních obyvatel se zajatci byly zakázány. K pevnostní studně a pokladnici byla posílána stráž.

Zajatci umístění v pevnosti byli rozděleni do dvou setnin. První sídlila v nové zbrojnici a v potravinovém skladu, druhá v prostorech kasemat. Stravu zajišťovala polní kuchyně. Jídlna se nacházela ve velké místnosti ve skladu potravin.

Zajatým vojínům a poddůstojníkům byl vyplácen denní žold 3 groše. K tomu dostávali 1/2libry chleba. Za jídlo a pití se strhávaly 2 groše a 1 fenik a další fenik za praní prádla. Zbytek se vyplácel. Předměty každodenní potřeby byly k dostání ve dvou kantýnách. Jako lazaret pro válečné zajatce sloužila stodola B pod pevností. Jako lazaretní strážnice pak stodola A.

14. listopadu bylo na Königstein přivezeno dalších 200 zajatců. Někteří z nich doplnili stávající 2 setniny. Ostatní vytvořili 3. rotu, která byla rovněž ubytována v kasematech.

Mimo výše zmíněných zajateckých táborů se další tábory nacházely kupříkladu v Koblenzu, Erfurtu, Küstrinu, Magdeburgu, Memelu, Weselu, Marienburgu u Würzburgu, Lamsdorfu a Ulmu.

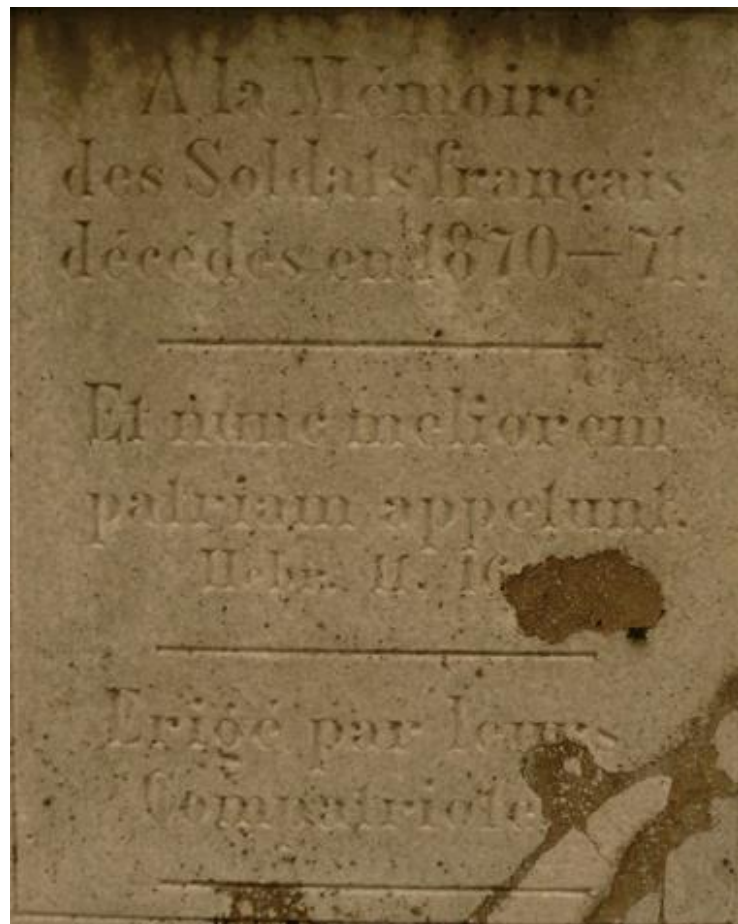
O zájmy raněných či nemocných válečných zajatců a vojáků, bez ohledu na národnost, se během Prusko-francouzské války starala „Pomocná agentura pro raněné vojáky“. Tato agentura založená v Bazileji nesla ve znaku červený kříž. Její činnost byla však na základě ženevské konvence z roku 1864 omezena pouze na raněné, nikoliv tedy na zdravé válečné zajatce. Pomocná agentura pro válečné zajatce byla založena teprve po pádu pevnosti Metz na konci listopadu 1870. Tehdy padlo do německých rukou 142000 válečných zajatců.

Ve znaku tato agentura nesla zelený kříž. Jednalo se však o dobrovolníky z bazilejského červeného kříže. Hlavním posláním této agentury byl sběr a doručování zásilek pro válečné zajatce, zveřejňování seznamů zajatých a pátrání po pohřešovaných. Podíleli se rovněž na repatriaci vážně raněných válečných zajatců do Francie skrze Švýcarsko. O zájmy zajatců se starali rovněž delegáti Comité Central de Saint-Etienne, a francouzské pomocné organizace pro zajatce, zřízené v prosinci 1870 v arcibiskupském protektorátu v Bordeaux.

Delegáti pomocných organizací navštěvovali zajatecké tábory, hovořili s veliteli i samotnými zajatci, ptali se na podmínky za ostatním drátem. Do táborů dodávali oblečení, tabák, knihy, potraviny, víno. Partnerem pro pomocné organizace na německé straně byla Pruská komise pro podporu válečných zajatců.

V půli ledna 1871, během očekávané kapitulace Paříže bylo nutno najít místo pro dalších 250000 zajatců. K novému přílivu však již nedošlo. Tito muži byli namísto toho po odzbrojení ponecháni ve své vlasti. Repatriace válečných zajatců začala na základě dohody z 11. března 1871. Postup však sužoval nedostatek železničních vozů.

Jako první byli repatriováni zajatci národnosti Alsaské a Lotrinské. Důstojníkům, kteří si cestu zpět mohli zaplatit nebylo kladeno překážek, aby se domů dostali na vlastní pěst. Na jízdě jim byla poskytnuta sleva 50%. Z Königsteinu bylo Prvních 86 francouzských zajatců, kteří pocházeli z Alsaska a Lotrinska, odesláno 13. března. V následujících desíti týdnech bylo repatriováno 102 francouzských zajatců. Do 30. června bylo propuštěno dalších 176 zajatců. Zbytek zajatců setrvávších na Königsteinu byl soustředěn do jedné setniny, která sídlila v nové zbrojnici a ve skladu potravin. 2. července se uskutečnil převoz nemocných zajatců do rezervního lazaretu v Drážďanech. Poslední zajatci opustili Königstein 10. července 1871. Podobný byl progres repatriací rovněž v ostatních táborech. Důvodem dlouhého průběhu repatriací, které se táhly od března až do července 1871 byly nejen problémy logistické, konkrétně nedostatek vlakových souprav, ale i pozastavení repatriací v dubnu 1871. Pozastavení repatriací bylo zapříčiněno povstáním ve Francii a s tím spojená nejistota jestli se Němci uznají Trierská vláda udržet. Koncem června 1871 repatriace opět započaly. Do konce července 1871 byli do své vlasti odesláni všichni francouzští váleční zajatci. Svůj nucený pobyt v Německu nepřežilo 18000 francouzských válečných zajatců.

Vojenský hřbitov v Lamsdorfu, Polsko - Památník postavili francouzští zajatci roku 1871 coby připomínku svých kamarádů, kteří zemřeli během války s Pruskem 1870-71 ve zdejším táboře. (LCH2014)

Bastion X, Nysa, Polsko - Po pádu pevnosti Metz bylo do Nysy posláno 18000 zajatců. Ubytování byli nejen v pevnosti, ale i ve stovkách kruhových stání postavených na předměstí. Po určité době bylo 5000 francouzských zajatců posláno na vojenský polygon v Lambinovicích. Na 800 zajatců zaplatilo svůj pobyt v Nysě životem. (LCH2015)

Internace francouzských vojáků ve Švýcarsku 1871

Dosud jsme hovořili především o válečném zajetí a jeho vývoji v průběhu staletí. Nutno však uvést, že neméně častou, v rámci válečných zvyklostí, byla vojenská internace vojáků válku vedoucích zemí, v zemích neutrálních. Jako jeden z méně známých příkladů možno uvést internaci armády generála Bourbaki ve Švýcarsku (Únor – Březen 1871). General Bourbaki, velitel východní armády se na začátku roku 1871 pokusil probít z Němci obléhaného Belfortu, postoupit na Rýnu a tak ohrozit pruské pravé řídko. Tento plán se však nezdařil a nakonec, po těžkých bojích, zůstaly raněnému generálovi pouze dvě možnosti a to pruské zajetí nebo švýcarská internace. Zvolili internaci. Na švýcarských hranicích se začaly shromažďovat obří kolony čítající na 85000 mužů, 10000 koní, velké množství povozů a jiného materiálu. Po odzbrojení francouzských vojáků stál před švýcarským vrchním válečným komisařem vážný problém. Jak zajistit odpovídající ubytování, stravu a ošacení pro 85000 mužů. Místem dočasného umístění obřího kontingentu internovaných se díky své poloze stal Neuenburg. Okolní města vzdálená často i desítky kilometrů dostala telegrafický příkaz k dodávkám chleba.

Aby se situace ve městě nezměnila v kritickou, bylo nutno zajatce rozdělit do jednotlivých měst a obcí. Umístěním v jednotlivých oblastech byli pověřeni Oblastní radové, kterým bylo sděleno kolik internovaných jejich oblast musí pojmout. Jak si v dané situaci poradili, bylo jen na nich.

Na oblast Aargau připadlo 8800 mužů.

Již 2. února navštívil za účelem umístění internovaných vládní rada z Aarau město Baden, aby projednal jaké objekty ve městě je pro umístění internovaných možno využít

3. února 1871 přichází od starosty města Neuenburg telegram, že město se musí připravit na umístění 1000 internovaných, nepočítaje 250 vojáků strážní komanie. Přesto, že během předchozích jednání bylo zjištěno, že v silách města je umístit 500 internovaných, kolona již byla na cestě. Ihned bylo započato s přípravou otopu. Po dlouhém pochodu přes Biel, Solothurn, Aarburg, vstoupili do města vyčerpaní, špinaví, hladoví, potrhání, francouzští vojáci, celkem 1000 mužů.

Pekaři z celého okolí pekli chleba. Ve městě byla vyhlášena veřejná sbírka na podporu internovaných vojáků. Internovaní vyšší důstojníci byli odděleni od mužstva a umístěni v lázeňských hotelích měst Baden, Freiburg, St. Galen, Zürich, Luzern a Interlaken. Bádenský zámek Landvogteich byl přeměněn na lazaret pro internované.

Během pobytu ve Švýcarsku se stav morálky nejen u mužstva ale i u důstojníků zhoršoval. Mnozí důstojníci se již nestarali o své muže. Vojenská stráž proto byla pro zajištění vnitřního pořádku nezbytná. Obvykle však musela stráž řešit jen menší potyčky mezi internovanými, rušení nočního klidu nebo potyčky v místních lokálech.

Internovaní se denně museli účastnit několika apelů. Důstojníci měli více volnosti než mužstvo, ale museli se

denně hlásit u místního velitele. Každý voják obdržel denně žold 25 centimů. Ti, kteří z Francie nedostávali žádnou podporu, si hleděli přivydělat práci. Zajatci sekali dřevo, vyráběli dřevitou vlnu a pracovali na zahradách. Stejně tak jako internované, bylo potřeba rozdělit i vojenské koně. V oblasti bádenska bylo umístěno na 70 koní a to ve stájích Baden, Mellingen a Neuenhof. Koně byly následně vydraženy místními sedláky. Mnozí vzpomínali na koně nazývané „Bourbaki“, které se tenkrát prodávaly průměrně za 280 franků. Získané peníze byly vynaloženy na potřeby internovaných. Během krátkého období internace ve Švýcarsku, zemřelo z celé armády generála Bourbaki 1701 mužů.

V březnu 1871 započala repatriace. Zpětný transport probíhal 8. - 25. března. Internovaní byli koncentrováni na sběrných bodech, kde bylo jejich oblečení desinfikováno. Poškozená výstroj opravena nebo vyměněna. Každý internovaný byl na cestu vybaven kusem chleba, sira a trochou vína. Denně internované odvážely vlaky obsazené 1000 muži, které směřovaly na hranice.

Budova dívčí školy Wintherthur, Švýcarsko - Roku 1871 byla budova využívána coby internační tábor pro francouzské vojáky (LCH2016)

Zámek Landvogteich, Baden, Švýcarsko - Roku 1871 byl zámek přeměněn na lazaret pro internované francouzské vojáky (LCH2016)

Problematika válečného zajetí během Anglo-búrské války 1899-1902

Britské zajatecké tábory v jižní Africe

Anglo-búrská válka byla válečným konfliktem mezi Británií a Búřským hnutím, jehož vojska byla složena z vojáků Jihoafrické republiky a Republiky Oranžského svobodného státu. Obě Búřské republiky byly na konci válečného konfliktu pohlceny britským impériem. První větší skupina búřských válečných zajatců se do britského zajetí dostává po bitvě o Elandslaagte 21. října 1899. Během bojů bylo zajato na 188 Búřů. V té době nebyly připraveny žádné tábory, do kterých by mohli být zajatci umístěni. K tomuto účelu byla proto vyčleněna strážní loď HMS Penelope kotvící v Simonsově zálivu. Postupně v Symonsově zálivu vzniká zajatecká flotila, ve které bylo umístěno více jak 2000 zajatců. Podmínky v tomto plovoucím zajateckém táboře byly bídné. Staré lodě byly pro tento účel využívány až do zřízení trvalých táborů v Greenpoint, Cape Town, Bellevue, Siminstownu, Ladysmith a Umbilo.

První váleční zajatci byli v táboře Bellvue umístěni 28. února 1900. Ranění zajatci byli posláni do staré posádkové kasárny dělostřelectva v Simonstowen. Do tábora v Ladysmith byli první zajatci přivezeni 20. prosince 1900.

Tábor v Green point byl zřízen na konci roku 1900. Jednalo se o „vzorový tábor“. Zajatci byli ubytováni v dvoupatrových budovách s velkými balkóny. V každém pokoji bylo 6 mužů. V přízemí každého bloku se nacházela jídelna. V každé budově bylo umístěno 90 mužů. Každý Búřský důstojník měl pro sebe svůj pokoj. Denní přídělky sestávaly z 1 a ¼ libry chleba, 1 libry masa, 3 uncí cukru, 1 libry uhlí, 2 liber dřeva, ½ libry zeleniny, ¼ libry džemu. Bylo zde lékařské zařízení se zřízenci mluvícími holandsky. Pro nemocné byly připravovány diety. K dispozici byla rekreační místnost, kantýna. V táboře fungovala dokonce amatérská divadelní skupina. Zásilkový z domova byly povoleny. Zajatce u britského velení zastupoval staršina. Každý obytný blok měl svého velitele z řad zajatců. Výše uvedené podmínky se však brzy změnily po přílivu nových zajatců, který již přesahoval kapacity tábora. Všechny dostupné prostory byly naplněny zajatci. Mimo to bylo před budovami postaveno několik desítek stanů. Potravinové přídělky klesly a stejně tak i sortiment zboží dosažitelného v kantýnách.

Britské zajatecké tábory mimo území jižní Afriky

Jak počet válečných zajatců a také internovaných civilistů vzrůstal, bylo rozhodnuto o jejich umístění mimo jižní Afriku. Z celkem 28000 Búřů bylo 25630 posláno do zámoří. K tomuto účelu byl jako první využíván ostrov Svatá Helena. Zde byli zajatci ubytováni v táborech Broad Bottom, Deadwood a Fort Knoll. Tábory sestávaly především z kruhových vojenských stanů a hadrových chatrčí. Celkem sem bylo posláno na 5000 zajatců.

V pořadí druhou destinací, která byla využívána pro dlouhodobé umístění búřských válečných zajatců, byl Ceylon. Zde bylo umístěno rovněž 5000 zajatců. Další internační a zajatecké tábory byly zřízeny na Bermudách, v Indii a Portugalsku.

Na bermudách byli zajatci umístěni na 5 ostrovech. Vůdčí osoby válečného konfliktu byly poslány na Darellský ostrov a tam přísně hlídány. Na Morganově ostrově bylo umístěno 884 mužů, včetně 27 důstojníků, na Tuckerově ostrově bylo 809 zajatců, na Burtově ostrově 607 mužů a na Portském ostrově 35 mužů. Poslední jmenovaný ostrov sloužil jako nemocnice. Zajatci byli ubytováni v kruhových vojenských stanech. Ve volných chvílích bylo zajatcům umožněno provozovat sport. Přes den pracovali, především na výstavbě táborové infrastruktury a vylepšení podmínek v táborech, z toho co bylo dostupné. Na Ceilonu byl zřízen internační tábor pro rodiny búřských bojovníků. Tábor se nacházel na kopci Diyatlaw. Internovaní zde byli na rozdíl od většiny táborů v Africe lépe stravováni. Jídlo odpovídalo vojenským přidělkům. Bylo vydáváno dost masa, brambor, zeleniny i rýže. Vydáván byl i džem, kondenzované mléko a mýdlo. Internovaní byli ubytováni v pozinkovaných barácích z vlněného plechu. Internovaní pracovali nejen v táboře, ale na práci docházeli i do nedaleké cihelny. V táboře platila táborová měna, za kterou si internovaní mohli nakoupit v kantýně. Podobně příznivé podmínky internace byly rovněž v Indii. První tábor na území Indie byl zřízen v Ahmednuggaru. Následovaly další tábory v Umballa, Amritsar, Sialkot, Bellary, Trichinopoly, Shahjahanpur, Kaity-Nilgris, Kakool a Bhim-Tal. Případy úmrtí zajatců nebyly četné. Do táborů proudily od pomocných organizací hry, knihy a magazíny. Zajatci byli ubytováni v podlouhlých chatrčích se slaměnou střechou nebo ve stanech. Několik set búřských vojáků bylo rovněž umístěno v Portugalsku. Přesněji se jednalo o 900 búřských bojovníků, kteří v září 1900 přešli hranice do Mosambiku, kde se nechali dobrovolně internovat. Následně byli posláni do internačních táborů Caldas da Rainha, Peniche a Alcobaça. Mimo internovaných civilistů, především z řad rodin búřských bojovníků, podléhali internaci rovněž sympatizanti s búřským hnutím. Tito byli posláni do exilu v Port Alfred. Po skončení války byli váleční zajatci a internovaní repatriováni. Repatriční konvoje ze zámoří byly směřovány do Simonstowen nebo Umbilo. Zde zajatci a internovaní byli dovybaveni a následně odesláni domů.

Búřské zajatecké tábory v jižní Africe

Búřští bojovníci zajali během války na 383 britských důstojníků, 9170 poddůstojníků a mužstva. Búřové byli na válečné zajatce připraveni ještě méně než Briti. Zajetí důstojníci byli drženi ve státní škole v Pretorii. Jedním ze zajatců byl i Winston Churchill, zajatý u Frere. Z Búřského zajetí se mu však podařilo uprchnout do uhelného dolu v Middelburgu a následně vlakem na portugalské území. Poddůstojníci a mužstvo byli drženi v táboře Waterval, na severu Pretorie. V březnu 1900 byli do tábora Waterval přivezeni rovněž důstojníci z tábora v pretorijské státní škole. Tábor Waterval byl velkým barákovým komplexem, lemovaným osnatým drátem,

elektricky osvětlen. Baráky měly dřevěnou konstrukci pokrytou pozinkovaným vlněným plechem. Baráky neměly betonovou podlahu jen udusanou hlinu. Odpad ústil do otevřeného kanálu, kterým byl odváděn do centrální nádrže. Zdravotní a hygienické podmínky byly bídné. Potravinová situace důstojníků často srovnatelná s mužstvem.

Několik dalších táborů pro mužstvo a poddůstojníky se nacházelo rovněž v Transvaalu.

Svůj pobyt v Burském zajetí nepřežilo celkem 97 Britů.

Problematika válečného zajetí během Rusko-japonské války 1904-1905

Rusko-japonská válka vypukla 10. února 1904 a skončila 5. září 1905. Válka byla vyvrcholením již dlouho trvajících soupeření Ruského carství a Japonského císařství o nadvládu nad Koreou a Mandžuskem.

Ruští váleční zajatci v Japonsku

Přes to, že menší transporty ruských válečných zajatců proudily do Japonska již od první poloviny roku 1904, hlavním zlomovým momentem pro rozšiřování sítě zajateckých táborů v Japonsku byl pád ruské pevnosti Port Arthur. Na konci prosince 1904 se zde vzdalo 25000 Rusů. Rovněž v rozhodující bitvě u Mugden padly do japonského zajetí desetitisíce ruských zajatců. Japonské císařské válečné ministerstvo, pod které problematika válečných zajatců spadala, zacházelo s ruskými zajatci přísně ale spravedlivě. Zajatci byly obvykle ubytovány ve starých chrámech.

Život zde nebyl špatný, ne porovnáme-li jej s podmínkami japonských zajatců v ruských táborech na Sibiři. Chrámy se pro umístění zajatců ideálně hodily. Objekty byly obehnané vysokou zdí. Byly vybaveny dvorem, kde se zajatci ve chvílích volna mohli věnovat sportu, i zahradou ve které se zajatci v letních měsících mohli věnovat malování, pěstování zeleniny a studiu. Zajetí vojíni museli přes den pracovat na stavbě cest nebo na terénních pracích. Důstojníci pracovali na dobrovolné bázi, převážně ve vedení jednotlivých pracovních skupin a v táborové administrativě. Za práci byli zajatci vypláceni v císařské měně.

Zmínka o zajateckých táborech v Japonsku v letech 1904-05 se do dnešních dnů dochovalo jen málo. Víme pouze o zajateckém táboře pro mužstvo „Choruji“ v Nagoye, zajateckém táboře pro důstojníky „Higashi Honganji“ a zajateckém táboře pro mužstvo Madujama. Celkem prošlo v letech 1904-05 japonskými zajateckými tábory 79367 Rusů.

Roku 1905 po uzavření míru byli zajatci propuštěni.

Japonští váleční zajatci v Rusku

Podmínky pro zacházení s válečnými zajatci v Rusku byly definovány ministerstvem války v „Nařízení o válečných zajatcích“ z roku 1877.

Sibiř, kde byli Japonští zajatci umístěni, však byla rozlehlá a dodržování nejvyšších nařízení nikdo nekontroloval. Kolik dostanou zajatci jídla, jak dlouho

budou pracovat a jak se zajatci bude zacházeno, bylo proto plně na uvážení velitele tábora.

První větší transporty japonských zajatců přijíždějí v listopadu 1904 po bitvě u Mugden.

V té době nebylo pro příjem zajatců připraveno nic. V kruté sibiřské zimě si zajatci museli, za dozoru kozáků, postavit dřevěné, napůl v zemi zapuštěné, baráky. Spali na dřevěných pryčnách, sláma ani deky nebyly.

Přes den zajatci pracovali v okolních cihelnách, koželužnách, a na stavbách cest. Za svou práci dostávali jen jídlo. Tak vypadal život kupříkladu v zajateckých táborech Tobolek a Tjumen.

Japonci na Sibiři nezůstali dlouho. V roce 1905, po uzavření míru, byli repatriováni.

Internace tureckých vojáků v Rakousko-uhersku během první balkánské války 1912-1913

Rovněž na území Rakousko-Uherska se setkáváme s existencí internačních táborů. Jednalo se o internované ustoupivší na území neutrálního Rakouska-Uherska během bojů na Balkánu. Poprvé tomu tak bylo roku 1878. Internovaní Turci byli převezeni do českého Josefova, kde byli umístěni ve dvojitých kasárnách bastionu II. Zde žili za podmínek srovnatelných s vojáky rakouskými až do roku 1879, kdy byli repatriováni. Po 30 letech, v roce 1912, se turečtí internovaní do Josefova vrátili. Tento návrat byl zapříčiněn válečným konfliktem mezi Černou horou a Tureckem vypuknuvším 8. října 1912. V půli října 1912 se černohorská armáda přiblížila k tureckému pohraničnímu opevnění. Turecké oddíly, které přihraniční pozice bránily, byly natolik překvapeny, že ve zmatku ustoupily do Bosny, která v té době byla součástí Rakousko-uherské monarchie. Turečtí vojáci byli odzbrojeni a internováni v kasárnách ve městě Slavonisch Brod. O internaci tureckých vojáků bylo spraveno ministerstvo války ve Vídni, které následně rozhodlo, kam budou internovaní odsunuti. Cílem transportu 200 internovaných vojáků a 12 důstojníků byl Liberec, kam transport dorazil 3. 11. 1912. Internovaní byli ubytováni ve starých kasárnách, bývalé Demuthově továrně na Blažkově ulici. Kasárna měla kapacitu ca 500 osob. Zajatí Turci setrvali ve zdejších táborech do roku 1913.

V té době ještě nikdo nevěděl, bude-li se podobná situace opakovat a proto byly rozkazem ministerstva války z 5. listopadu 1912 pro případ přílivu dalších internovaných určeny následující internační tábory.

Josefov.....kapacita 400 mužů

Nagyvaárad.....kapacita 100 mužů

Znojmo..... kapacita 100 mužů

Další transport opravdu přijel. Téhož roku bylo do Josefova dopraveno 365 tureckých vojáků, poddůstojníků a 4 důstojníci. Ubytovaní byli ve dvojitých kasárnách č.II

Podmínky převládající v internačních táborech nebyly špatné. S internovanými bylo zacházeno v souladu s pravidly Haagské konvence. Byli stravováni stejně jako rakouští vojáci a stejně tak i ubytováni. Přes den pracovali v kasárnách nebo docházeli na práci do okolí tábora.

Internovaným tureckým důstojníkům, kteří dali své čestné slovo, že přidělené místo neopustí, bylo povoleno nosit civilní oblečení.

30. května 1913 byla podepsána mírová úmluva. Na Repatriaci si však internovaní museli počkat do srpna 1913. Kolik tureckých internovaných svůj pobyt v Liberci nepřežilo, není přesně známo. Víme však, že v Josefově jich zemřelo od 6. 12. 1912 do 22. 8. 1913 celkem 7.

Dvojité kasárny č.II, Josefov – Bývalý internační tábor (LCH2017)

Dvojité kasárny č.II, Josefov - Skupinová fotografie internovaných tureckých vojáků na vnitřním dvoře kasárny.

Internovaní Turci v Josefově

Turečtí internovaní stojící před dvojitými kasárnami č.II v Josefově

Internovaní Turci v Josefově

Internovaní turečtí důstojníci v libereckém táboře, 1912

Turečtí váleční zajatci v Bulharském zajateckém táboře

Problematika válečného zajetí během První balkánské války 1912-1913

V letech 1912-1913 se v zajateckých táborech na území Srbska, Bulharska, Řecka a Černé Hory nacházelo 115000 zajatých vojáků a důstojníků turecké armády, Turků, Arménců a makedonských Bulharů. V zajateckých táborech se nacházelo rovněž velké množství albánských vojáků a důstojníků.

Většina zajatců byla v žalostném stavu. Chybělo teplé oblečení, mnozí si do zajetí přinesli choleru nebo tyfus. Na území Srbska, Řecka, Bulharska a v omezené míře rovněž na území Černé hory vzniklo v letech 1912-1913 několik desítek zajateckých táborů pro mužstvo a důstojníky.

Zajatecké tábory na okupovaných územích se nacházely především v objektech opuštěných tureckých kasáren, skladech, školách i jiných budovách pro tento účel vhodných. Rovněž uvnitř válku vedoucích zemí byly pro tento účel nejčastěji vybírány objekty kasáren, pro zajaté důstojníky pak školní budovy, hostince, hotely.

Podmínky převládající v táborech pro zajaté mužstvo byly špatné. Jídla i výstroje byl nedostatek. Pokud zajatci chtěli jíst a obstarat si nějaký kus teplého oblečení museli pracovat. K částečnému zlepšení podmínek dochází od listopadu 1912.

V té době začali na Balkánu působit delegáti Mezinárodní výbor červeného kříže. Delegáti navštěvovali zajatecké tábory, dohlíželi na rozdělování pomocných zásilek, na zajištění základních životních podmínek v táborech, vedli jednání s

vojenskou správou o zavedení nápravných opatření tam, kde jich bylo zapotřebí. Mezi zajatci se delegáti rovněž dotazovali na pohřešované osoby.

Podmínky zajatých důstojníků byly v porovnání se zajatými vojáky v mnoha ohledech lepší. Zajetí důstojníci nemuseli pracovat. Každý zajatý důstojník měl svou postel, deku, jednou měsíčně jim byl vyplácen žold a na čestné slovo jim bylo umožněno chodit na vycházky do okolí.

O jednotlivých zajateckých táborech se do dnešních dnů dochovalo jen velmi málo písemných zmínek. Důvodem je především krátká doba, po kterou fungovaly. Víme pouze, že zajatí vojáci byli umístěni v kasárnách v bulharském hlavním městě Sofia, v kasárnách v srbských městech Nisch a Bělehrad.

Důstojníci zajatí řeckou armádou po kapitulaci Soluně byli dle podmínek kapitulace internováni v tomto městě až do konce války a požívali relativní volnosti pohybu. Jeden z důstojnických táborů pod bulharskou správou se nacházel v hotelu v bulharském městě Stara Zagora. V přízemí hotelu byla kavárna, jídelna a kuchyně. V prvním patře se nacházely ubikace důstojníků.

Repatriace válečných zajatců z Bulharska, Srbska, Řecka a Černé Hory započala v srpnu 1913, po uzavření příměří mezi válku vedoucími zeměmi a skončila v prosinci 1913.

Použité prameny a literatura

- 1) *Váleční zajatci na území Protektorátu Čechy a Moravy*, Jindřich Pecka, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, ISBN 8085270455
- 2) *Mapa obiektów w Łambinowicach, Centralne Muzeum Jencow Wojennych w Łambinowicach-Opolu*, [online], Dostupné z: www.cmjw.pl
- 3) *30-04-1996 Article, International Review of the Red Cross*, No. 311, by Françoise Perret, [online], Dostupné z: www.icrc.org
- 4) *Dawne Klodzko, Forum Dyskusyjne, Wiezniowe w twierdzy klodzkiej*, [online], Dostupné z: www.forum.dawneklodzko.pl
- 5) *Auvergnats malgré eux, Prisonniers de guerre et déserteurs étrangers days le Puy-de-Dome pendant la Revolution Francaise (1794-1796)*, Frederic Jarrousse, Faculte des lettres et sciences humaines de l universite Blaise pascal (Clermont II)m Publication de l'Institut d'Etudes du Massif Central, ISSN:1248-4989, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 6) Citace z článku Vladimíra Bluchy článku *Váleční zajatci, nasazení dělníci a trestanci v krnovských dějinách Krnovské noviny Region 29.října 1997 číslo 43 ročník 6 str 14 a číslo 45, ročník 6 11.listopadu 1977*
- 7) *Siege of Metz (1870)*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 8) MANFRED BOTZENHART, FRANZÖSISCHE KRIEGSGEFANGENE IN DEUTSCHLAND 1870/71 [online], Dostupné z: www.pierre.bertrand.free.fr
- 9) *Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field*. Geneva, 22 August 1864, ICRC, [online], Dostupné z: www.icrc.org
- 10) *Der deutsch-französische Krieg 1870/71, Formum fuer Postgeschichte und Markenfreu (n)de*, [online], Dostupné z: www.altpostgeschichte.com
- 11) *a Convention et les prisonniers de guerre des armées étrangères*, Hugues Marquis, [online], Dostupné z: www.cairn.info
- 12) *Battle of Bailén*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 13) *French Revolutionary Wars*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 14) *War of the Third Coalition*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 15) *War of the Fourth Coalition*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 16) *War of the Sixth Coalition*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 17) *War of the Fifth Coalition*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 18) *Forum Napoleon 1er, prisonniers de guerre*, [online], Dostupné z: www.napoleon1er.org
- 19) *Souvenirs Militaires de Victor Dupuy, Chef d'escadrons de Hussards, 1794-1816*, Publie avec une preface par Le general Thoumas, Paris Calmann Levy, Editeur, 1892, Gallica, Bibliotheque Numerique, [online], Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr>
- 20) *Memoires du Lieutenant-Colonel Aubin Dutheillet de Lamothé, 6říjen 1791- 16 června 1856*, Bruxelles, H. Lambertin, Editeur, 1899, Gallica, Bibliotheque Numerique, [online], Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr>
- 21) *Passion Napoleon 1 Forum, Les prisonniers de guerre*, [online], Dostupné z: <http://passionnapoleon.xooit.com>
- 22) *Fulda in den Jahren 1800 bis 1900, Homepage von Joerg Pytlik*, [online], Dostupné z: <http://www.pytlik.de>
- 23) *Neubeginn der Garnison Kassel 1813, Vortrag vom 20. April 2013*, Institut fuer angewandte Biografie-und Familienforschung Kassel, [online], Dostupné z: www.ibf-kassel.de
- 24) *The Spanish Prisoners of War, Held at the Portsmouth Navy Yard in Kittery, Maine, The Spanish-American war Centennial Website*, [online], Dostupné z: <http://www.spanamwar.com>
- 25) *Prisoners of war in the American Revolutionary War*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 26) *WWW Guide to Civil War Prisons by Richard Jensen, professor emeritus of history, U of Illinois*, [online], Dostupné z: <http://tiger.uic.edu>
- 27) *The Depot for Prisoners of War at Norman Cross Huntingdonshire, 1796 to 1816*, Thomas James Walker, August 16, 2013, ISO-646-US (US-ASCII), The Project Gutenberg eBook, [online], Dostupné z: <http://www.gutenberg.org>
- 28) *The Law of Nations*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 29) *Шведские военнопленные времён Северной войны 1700-1721 гг.*, Подмосковский Краевед, Интернет журнал, [online], Dostupné z: <http://trojza.blogspot.cz>
- 30) *О ПОЛОЖЕНИЕ РОССИЙСКИХ И ШВЕДСКИХ ВОЕННОПЛЕННЫХ В ПЕРИОД СЕВЕРНОЙ ВОЙНЫ 1700—1721 ГГ.*, ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ, [online], Dostupné z: <http://history.milportal.ru>
- 31) *Prisonniers de guerre 1800-1815, Bibliographie numérique, 50 références dans Gallica, Sélectionnées et mises en thème par la Fondation Napoléon*, [online], Dostupné z: www.napoleon.org
- 32) *Les Prisonniers de Cabrera, Memoire d'un Conscrit de 1808, Recueillis et publiés par Philippe Gillem, Paris, Victor Hovard, Editeur, 1892*, Gallica, Bibliotheque Numerique, [online], Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr>
- 33) *Военнопленные армии Наполеона в Астраханской губернии в 1812-1814 гг.* Хомченко С.Н., [online], Dostupné z: <http://adjutant.ru>
- 34) *Военнопленные поляки в Астраханской губернии в 1812-1815 гг.* Хомченко С.Н. [online], Dostupné z: <http://adjutant.ru>
- 35) *Военнопленные армии Наполеона в Оренбургской губернии Хомченко С.Н.*, [online], Dostupné z: <http://adjutant.ru>
- 36, *Военнопленные наполеоновской армии в Псковской губернии в июле-октябре 1812 г.* Миловидов Б.П., [online], Dostupné z: <http://adjutant.ru>
- 37) *Военнопленные армии Наполеона в Симбирской губернии в 1812—1814 гг.* Хомченко С.Н., [online], Dostupné z: <http://adjutant.ru>
- 38) *Военнопленные поляки в Сибири в 1813-1814 гг.* Миловидов Б.П., [online], Dostupné z: <http://adjutant.ru>
- 39) *Конвоирование военнопленных армии Наполеона в Поволжье.* Белоусов С.В., [online], Dostupné z: <http://adjutant.ru>

- 40) Военнопленные армии Наполеона в Поволжье: размещение, содержание, взаимоотношения с местным населением. Белоусов С.В., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 41) Численность военнопленных 1812 года в России Бессонов В.А., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 42) Нормативные документы, определявшие содержание военнопленных в Российской империи в 1812 г. Бессонов В.А., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 43) Содержание военнопленных Великой армии в 1813-1814 гг. Бессонов В.А., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 44) Польские военнопленные Великой армии в России в 1812-1814 гг. Бессонов В.А., Миловидов Б.П., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 45) История орловских легионов из военнопленных. 1812-1814 гг. Миловидов Б.П., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 46) Военнопленные в Ярославской губернии в 1812-1814 гг. Миловидов Б.П., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 47) Формирование легионов из пленных французов, итальянцев и голландцев в г. Орле в 1812–1813 гг. Анухтин В.Р., по изданию 1913 г., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 48) Военнопленные армии Наполеона в Казанской губернии в 1812–1814 гг. Хомченко С.Н., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 49) Военнопленные армии Наполеона в Нижегородской губернии в 1812-1814 гг. Хомченко С.Н., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 50) Военнопленные армии Наполеона в Пензенской губернии в 1812-1814 гг. Миловидов Б.П., Хомченко С.Н., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 51) Военнопленные армии Наполеона в Пензенской губернии, Белоусов С.В., [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 52) Военнопленные до 1917 года, Генеалогический форум ВГД, [online], Dostupné z: <http://adjudant.ru>
- 53) Донесение могилевского уездного предводителя дворянства (фрагмент об учреждении М.И. Кутузовым госпиталя для военнопленных). 4 сентября 1812 г., Фотокопия. Печатный документ. Памяць.Круглянскі раён. Мінск, 1996. С. 128, Военнопленные наполеоновской армии в Беларуси, Архив Бларус, [online], Dostupné z: <http://archives.gov.by>
- 54) Рапорт коменданта в Минске майора Лелевского минскому гражданскому губернатору П.М. Добринскому об отправке 233 военнопленных нижних чинов разных национальностей на работы в Борисов с приложением списка пленных. 3 июня 1813 г., Рукопись, Военнопленные наполеоновской армии в Беларуси, Архив Бларус, [online], Dostupné z: <http://archives.gov.by>
- 55) Оренбургские французы, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 56) Russlandfeldzug 1812, [online], Dostupné z: Wikipedia,
- 57) Пленные в 1812 году, Хроники Отечественной войны 1812 года, Руниверс, [online], Dostupné z: <http://www.runivers.ru>
- 58) Турецкие военнопленные в России в 1812 г. Б.П. Миловидов, [online], Dostupné z: <http://www.reenactor.ru>
- 59) Познахирев Виталий Витальевич, Турецкие пленники в войнах России за 1677–1917 гг. Специальность 07.00.02 –Отечественная история, АВТОРЕФЕРАТ диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Курск 2012, Работа выполнена на кафедре истории России Курского государственного университета, [online]
- 60) Great Northern War, [online], Dostupné z: Wikipedia, 61) Mill Prison, Empira in Your Backyard, Hidden Heritage, [online], Dostupné z: <http://www.britishempire.co.uk>
- 62) British Supporters of the American Revolution, 1775-1783, The role of the „middling level“ activists, Sheldon S. Cohen, 2004, ISBN 1843830116, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz>
- 63) Prisoners of War in 1812, The War of 1812, [online], Dostupné z: www.pbs.org
- 64) PRISON SHIPS AND DEPOTS IN OVERSEAS LOCATIONS - MISCELLANEOUS RECORDS, 1812-1815, British Online Archives, [online], Dostupné z: www.britishonlinearchives.co.uk
- 65) The prisoners' memoirs or Dartmoor Prison, containing a complete and impartial history of the entire captivity of the Americans in England, Compiled by a prisoner in England, New York, 1852, [online], Dostupné z: <https://archive.org>
- 66) Halifax and the War of 1812, Embassy of the United States Ottawa-Canada, [online], Dostupné z: <http://canada.usembassy.gov>
- 67) Melville Island (Nova Scotia), [online], Dostupné z: Wikipedia
- 68) PRISONERS OF WAR IN BRITAIN 1756 TO 1815, A RECORD OF THEIR LIVES, THEIR ROMANCE AND THEIR SUFFERINGS, FRANCIS ABELL, HUMPHREY MILFORD, OXFORD UNIVERSITY PRESS LONDON EDINBURGH GLASGOW NEW YORK TORONTO MELBOURNE BOMBAY 1914, [online], Dostupné z: www.1812privateers.org
- 69) Prisoners of War and British Port Communities, 1793-1815 Patricia K. Crimmin, [online], Dostupné z: <http://www.cnrs-scrn.org>
- 70) Anglo Boere Oorlog/Boer War (1899-1902) Prisoners Of War, [online], Dostupné z: <http://www.geni.com>
- 71) British and Colonial prisoner of War, AngloBoerWar, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 72) Camps for Boers-Ceylon (Sri Lanka), AngloBoerWar, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 73) Camps for Boers-India, AngloBoerWar, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 74) Camps for Boers-St Helena, AngloBoerWar, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 75) Camps for Boers-Bermuda, AngloBoerWar, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 76) Camps for Boers-Portugal, AngloBoerWar, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 77) The HMS Jersey, Hystory, [online], Dostupné z: www.history.com

- 78) *Prisoners of war in the American Revolutionary War*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 79) *Sugar house prisons in New York City*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 80) *HMS Jersey (1736)*, [online], Dostupné z: Wikipedia, 81) *Prisoners of War, George Washington's Mount Vernon*, [online], Dostupné z: www.mountvernon.org
- 82) *POWs in American History: A Synopsis*, By Alan Marsh, *Cultural Resources Specialist 1998*, [online], Dostupné z: www.nps.gov
- 83) *'Rebel' Prisoners Detained in North America*, By Paul J. Rastatter, *Archiving Early America*, [online], Dostupné z: www.earlyamerica.com
- 84) *The Emporia State Research Studies, The Graduate Publication of Kansas State Teachers College, Emporia, Treatment of American Prisoners of War During the Revolution by William R. Lindsey, Summer 1973 Volume XXII*, [online], Dostupné z: www.iroquoiscsd.org
- 85) *U.S. Civil War Prison Camps Claimed Thousands, Yancey Hall, for National Geographic News, July 1, 2003*, [online], Dostupné z: <http://news.nationalgeographic.com>
- 86) *Andersonville Prison, Andersonville, Georgia, Civil War Trust*, [online], Dostupné z: www.civilwar.org
- 87) *Cagaba prison, Civil War Prisons*, [online], Dostupné z: <http://civilwarprisoners.com>
- 88) *Sultana, Civil War Prisons*, [online], Dostupné z: <http://civilwarprisoners.com>
- 89) *The Civil War Concentration Camps*, By Mark Weber, *Institute for Historical Review*, [online], Dostupné z: www.ihr.org
- 90) *Civil War Prisons, Original entry by Chris Wilkinson, Americus, 04/08/2005, History and Archaeology, Civil War and Reconstruction, 1861-1877*, [online], Dostupné z: www.georgiaencyclopedia.org
- 91) *Boer War 1899-1902, AngloBoerWar*, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 92) *Second Boer War*, [online], Dostupné z: Wikipedia, 93) *Radziwill: Chapter 13-The prisoner's Camps, AngloBoerWar*, [online], Dostupné z: www.angloboerwar.com
- 94) *Confederate States of America*, [online], Dostupné z: ikipedia
- 95) *Libby Prison*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 96) *Salisbury Prison*, [online], Dostupné z: Wikipedia, 97) *Fort Delaware Civil War Prison, Census Diggins.com*, [online], Dostupné z: www.censusdiggins.com
- 98) *Camp Chase Prison, Census Diggins.com*, [online], Dostupné z: www.censusdiggins.com
- 99) *Camp Douglas Prison, Census Diggins.com*, [online], Dostupné z: www.censusdiggins.com
- 100) *The Rebel Graves, Hidden Truths: Potter's Filed*, [online], Dostupné z: <http://hiddentruths.northwestern.edu>
- 101) *Camp Douglas (Chicago)*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 102) *Elmira Prison*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 103) *History of the Russo-Turkish wars*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 104) *Nordbastei, Stift Melk*, [online], Dostupné z: www.stiftmelk.at
- 105) *French Revolution*, [online], Dostupné z: Wikipedia 106) *Relation de la Situation des Prisonniers Francais detenu dans l'ile de Cabrera, ile Espagnole, dans la Mediterranee, depuis le 5 Mai 1809 jusqu'au 16 Mai 1814, Fait par moi prisonnier dan cetta ile, Dubuc*, [online], Dostupné z: <http://gallica.bnf.fr>
- 107) *Zeitungs-und Conversations-Lexikon, Johann Huebner, Leipzig 1824*
- 108) *Uvěznění generála Lafayette v Olomouci v letech 1794-1797*, Pavel ELBL,
- 109) *Blackberry Hill Hospital*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 110) *Parhuzamos fogolynaplok: francia es magy ar tisztek feljegyzesei a forradalmi haboriik korabol (1793-1796) KOVER Lajos-SZASZ Geza*, [online], Dostupné z: <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu>
- 111) *Francia hadifoglyok Magyarországon az első koalíciós háború idején 1793 – 1797, Lenkefi Ferenc, Magyar Elektronikus Könyvtár*, [online], Dostupné z: <http://mek.oszk.hu>
- 113) *OESTERREICHISCHER ERBFOLGE-KRIEG 1740-1748, Nach den Feld -Acten und anderen authentischen Quellen, bearbeitet in der kriegsgeschichtlichen Abtheilung des K. und k. Kriegsraths, II. BAND, Wien 1896, Verlag von L. W. Seidel & Sohn K. und k. Hofbuchhändler, Internet Archive*, [online], Dostupné z: <http://archive.org>
- 113) *I. HA GR, Rep.63, Neuere Kriegssachen, 05 Siebenjähriger Krieg 1756-1763, 05.10 Kriegsgefangene, Geiseln und Vermisste 1758-1781 Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz*, [online]
- 114) *Krieg, Militaer und Migration in der Frueheren Neuzeiten, Matthias Asche, Michael Herrmann, Ulrike Ludwig, Anton Schindling (Hg.), ISBN 978-3-8258-9863-2, Lit Verlag Dr. W. Hopf Berlin 2008*
- 115) *Materiály z výstavy "Zwischen sekt uns Stacheldrath" Koenigstein 2005*
- 116) *LOSZY ORAZ DZIAŁALNOŚĆ POWSTAŃCÓW LISTOPADOWYCH 1830 r. NA ZESŁANIU NA SYBERII*, [online], Dostupné z: <http://kurierskruda.pl>
- 117) *Polscy zesłańcy w Imperium Rosyjskim*, [online], Dostupné z:
- 118) *Tajemnice kazamatów Twierdzy Wisłoujście, Marek Gotard*, [online], Dostupné z: www.trojmiasto.pl
- 119) *Trvalá expozice Skanzen Szymbark*
- 120) *OBOZY JENIECKIE W GDAŃSKU, Gedanopedia*, [online], Dostupné z: www.gedanopedia.pl
- 121) *Die Internierung von Angehörigen der Bourbaki-Armee in Baden im Februar und März 1871, Autor(en): Leuthold, Rolf, Zeitschrift: Badener Neujahrsblätter, Band (Jahr): 12 (1936)*, [online], Dostupné z: www.e-periodica.ch
- 122) *Second Anglo Dutch War*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 123) *Portchester Castle*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 124) *Seznam památek Slavkovského bojiště*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 125) *Jatka na Zelném trhu*, [online], Dostupné z: www.morava-napoleonska.cz

- 126) KLÁŠTER HRADISKO U OLOMOUCE, [online],
Dostupné z: www.infocesko.cz
- 126) Russo-Japanese War, [online], Dostupné z:
Wikipedia
- 127) Japanese war crimes, [online], Dostupné z:
Wikipedia
- 128) In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im
Weltkriege in Einzeldarstellungen, zusammengestellt
und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr.
Leopold Kern, Herausgegeben von der
„Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen
Kriegsgefangenen“ in Wien, Band I,
- 129) Pásl se rok 1912, Autor: J. Kurfířt, oficiální stránky
města Rychnov u Jablonce nad Nisou, [online],
Dostupné z: www.rychnovjbc.cz
- 130) Pohlednice zajatci Rakouska-Uherska v Josefově a
na jiných místech, [online], Dostupné z:
www.smirice.eu
- 131) Turci v Pardubicích Autor: Plk. Julius Petryšín,
Vyšlo ve Zprávách KPP číslo: 7 - 8/1996, Klub přátel
Pardubicka
- 132) The Balkan wars (1912-1913) 06-04-1998 ICRC
Ressource Centre, [online], Dostupné z:
www.icrc.org
- 133) The Otoman Army in the Balkans, 1912-1913,
Defekt in detail, Edward J. Ericksom,
ISBN 0-275-97888-5, 2003, [online], Dostupné z:
<https://books.google.cz/>
- 134) Die Balkankriege 1912-1913, Trockij, Lev D.
Arbeiterpresse Verlag, 1995,
ISBN 3-88634-058-9, [online], Dostupné z:
<https://books.google.cz/>
- 135) Balkankriege, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 136) K. und k. 9. Korpskommando, Präs. Nr. 1955, VÚA
Praha-Invalidovna
- 137) Kniha o Liberci, 1996, s. 225, obr. 399
- 138) Analýza česky psaných průvodců po hradě
Špilberku od A. Costa-Rossettiho po současnost,
Masarykova univerzita, Filozofická fakulta
Ústav archeologie a muzeologie, Oldřich Drápal,
[online], Dostupné z: <https://is.muni.cz>
- 139) Kriegsgefangenenlager Ottobuerren, Ottobuerren
macht Geschichte, [online], Dostupné z:
www.ottobeuren-macht-geschichte.de

Problematika válečného zajetí v Rakousko-Uhersku 1914-1920

Prvotní podmínky, vývoj

První zajatci se na území Rakousko-uherské monarchie dostávají v červenci 1914 ze Srbska. Jednalo se o srbské vojáky zajaté dunajským flotem u Kocheva, během přepravy na parnicích Nara a Zar Nikolaje. Souběžně s přílivem zajatců ze Srbska přicházejí rovněž ruští vojáci zajatí u Krasnik. V srpnu zde bylo zajato na 6000 vojáků. Během následných bojů o Lemberg bylo zajato na 10000 mužů. Další obří zajatecké transporty na sebe nenechaly dlouho čekat.

Jedním z prvních zajateckých táborů zřízených bezprostředně po vypuknutí První světové války na území Rakousko-uherské monarchie byl zajatecký tábor Esztorgon. Na základě nařízení 10. oddělení ministerstva války ze dne 7. 8. 1914 zde byli shromážděni všichni váleční zajatci, kteří byli až do tohoto dne umístěni v rozličných dočasných táborech. V průběhu následných měsíců byly postupně zakládány nové zajatecké tábory jako Bruck-Királyhida, Somorja a Deutschgabel. V letech 1914-1915 byly podmínky za jakých byli váleční zajatci ubytováni zoufalé.

Zajatci byli obvykle namačkáni v kasárnách, skladech, pevnostních kasematech, na polích ve starých vojenských stanech. Když měli zajatci štěstí, spali na slámě nebo na několikapatrových pryčnách. Ve většině případů však spali na holé zemi v tom, v čem do zajetí přišli. Zastaralé kasárenské komplexy byly přeplněny, topiva bylo málo, v táborech se šířily infekční choroby, především tyfus. Naděje na brzké skončení války se rozplynula. Situace byla z dlouhodobého hlediska neúnosnou.

Abychom si mohli utvořit bližší představu o prvotních podmínkách převládajících v těchto táborech, považují za vhodné zastavit se blíže u zajateckého tábora Josefov, jehož vznik a prvotní vývoj je podrobně zachycen ve vzpomínkách Antonína Hofmeistera, publikovaných roku 1938.

Josefovský zajatecký tábor byl zřízen 12. října 1914. Prozatímním velitelem byl jmenován major E. Jelínek, jemuž byly dány k dispozici kancelářské prostory v budově pevnostního velitelství.

Souběžně se vznikem velitelství, započalo vojenské stavební oddělení v prostoru vojenského polygonu se stavbou dřevěných baráků, které měly být využity k umístění zajatců. Baráky byly široké 10m, dlouhé 40,60 nebo 70m. Jednalo se jak o baráky obytné, tak i o baráky hospodářské, kuchyně, umývárny, záchody, sklady. Celý tábor měl být hotov do 8 dnů. Stovky povozů dovážely dnem i nocí z nádraží stavební materiál. Na pět set dělníků, dobrovolně se přihlásivších na práci, pracovalo po celý den i v noci při elektrickém osvětlení, aby mohlo být celé barákové město odevzdáno svému účelu v dané lhůtě. Za účelem ubytování válečných zajatců byly adaptovány rovněž vozatajské kolny u nádraží v Jaroměři. Právě sem byl 17. října 1914 umístěn první větší transport ruských válečných zajatců v počtu 1090 mužů. Barákové město bylo mezi tím neustále

Dvůr dělostřeleckých kasáren v Josefově (LCH2017)

rozšiřováno a na jeho stavbu mobilizovány další a další síly. 27. října byli na stavbu povoláni Všichni tesaři od 17 do 50 let. Tempu v jakém přijížděly přímo z fronty nové transporty však postup prací nestačil. Do konce října bylo do Josefova dopraveno na 5000 Rusů, které bylo velitelství zajateckého tábora nuceno mimo tábora A (vozatajské kolny) ubytovat rovněž v bývalé zbrojnici a dělostřeleckých kasárnách.

Nutno uvést, že josefovský tábor byl v letech 1914-1916 především tranzitním táborem, ve kterém byli všichni zajatci přibývající v transportech z východní fronty podrobeni 8 denní karanténě, provedena desinfekce a následně měli po železnici pokračovat do zajateckých táborů v Čechách, Rakousku a Uhrách. Tyto tábory však byly z velké části teprve ve fázi výstavby a tak zajatce v prvních týdnech jednoduše nebylo kam odsunout.

Tak došlo k tomu, že Josefov byl zcela přeplněn zajatci. Mnozí si sebou ze zákopů přivezli různé nakažlivé nemoci. Mezi zajatci se začaly množit případy, tyfu a především cholery. Za účelem izolace zajatců nakažených cholerou byl za bývalou Královehradeckou branou, v jezdeckých městských kasárnách, zřízen zajatecký lazaret a dezinfekční stanice. Prvních 17 zajatců podezřelých z cholery sem bylo umístěno 21. října 1914. U jednoho zajatého Rusa se cholera potvrdila. V podvečer byla tato zpráva veřejně vybubnována v Josefově. 26 října 1914 došlo k prvnímu případu úmrtí důsledkem cholery. Byl to Mojosis Polomusznj vojín 47. ruského pěšího pluku. Do 30. října 1914 zemřelo na cholery 9 Rusů. Do 1. listopadu 1914 se mezi zajatými Rusi vyskytlo 47 případů cholery. Veškerý personál určený k jejich ošetřování, jakož i každý kdo plnil službu v jejich blízkosti, byl proto očkován.

6. listopadu bylo v městských jezdeckých kasárnách umístěno již 400 Rusů s podezřením na Cholery. V souvislosti s výskytem cholery začala vojenská správa uvažovat o znovuzřízení dřevěného erárního mostu přes Labe pod Masarykovými sady, který byl roku 1913, zbourán. Po mostě měli být převáženi do izolace v městských jezdeckých kasárnách, bez nutnosti projíždět městem, cholerou nakažení Rusové.

29. října 1914 ráno byl z Josefova odsunut první zajatecký transport 2000 Rusů do zajateckého tábora v Milovicích. S otevřením nových zajateckých táborů v Liberci a Jablonném ve čtvrtém čtvrtletí 1914, a táborů v Planné, Chebu, Broumově, v první polovině roku 1915 se situace pomalu stabilizovala. Postupně byly dokončeny rovněž josefovské barákové tábory B,C,D a E, díky čemuž byl objekt zbrojnice již roku 1914 uvolněn a pro příjem zajatců čekajících na transfer a procházejících karanténu využíván již jen tábor A. Následně byly uvolněny rovněž dělostřelecké kasárny. Josefovský zajatecký tábor, po svém dokončení roku 1915, nebyl jedním obřím barákovým táborem jako v případě táborů v Liberci, Milovicích či Jablonném, nýbrž sestával z 5 oddělených táborů označených písmeny A-E, nacházejících se v bezprostřední blízkosti jeden od druhého. Výjimkou byl pouze tábor A, který se nacházel u jaroměřského nádraží. Mimo těchto táborů využívalo velitelství zajateckého tábora v Josefově některé další vojenské objekty, částečně již výše zmiňované.

Staré vozatajské kolny při jaroměřském nádraží, bývalý Tábor A. V současné době se jedná nejen o jediný dochovalý objekt využívaný v letech 1914-18 k umístění válečných zajatců nižších hodností v Čechách, ale bezmála na celém území bývalé Rakousko-uherské monarchie. (LCH2017)

Bývalá josefovská zbrojnice (LCH2017)

Nádvoří pevnostní nemocnice v Josefově. Během První světové války zde byli ošetřováni mimo raněných rakousko-uherských vojáků rovněž ranění a nemocní váleční zajatci mnoha národností.(LCH2017)

Bližší popis zajateckých táborů v Josefově je možné začít takzvaným barákovým městem (tábory B-E) situovaným podél silnice na Nový Ples. Po pravé straně, za pevnostní branou, se nacházely tábory B, C a E. Tábor C sestával z 9 90m dlouhých hospodářských a obytných baráků, 3 40m dlouhých baráků a několika menších baráků ve kterých se nacházely záchody a umývárny. V táboře bylo postupem času zřízeno sportovní hřiště, pravoslavný chrám, římskokatolický kostel, židovská synagoga, mohamedánská mešita, ruské divadlo, ve kterém pro zajatce čas od času vystupoval umělecký a pěvecký sbor. Později zde byli, podobně jako v ostatních táborech, zřízeny dílny košíkářské, bednářské, klempířské.

Tábor E, který navazoval severní stranou na obvodový plot tábora C, sestával z 21 obytných a hospodářských baráků. Naproti táboru E, po levé straně od silnice na Nový Ples, byly 16. března 1915 uvedeny do provozu velkokapacitní zajatecké pekárny. Pekárny byly vybaveny 12 velkými pecemi, každá na 200 bochníků chleba denně. V blízkosti pekárny stál rovněž barák, ve kterém byli ubytováni zajatci-pekaři. Celý komplex zajateckých pekáren byl stejně jako jednotlivé zajatecké tábory obehnan ostnatým drátem.

Po pravé straně od tábora C se nacházel tábor B, sestávající z 27 40m dlouhých baráků a menšího množství drobnějších staveb. Po levé straně silnice na Starý Ples se nacházel tábor D, který sestával z 27 baráků 40m dlouhých.

Východně od tábora D se nacházel zajatecký lazaret I a jižně od něj, přes silnici, zajatecký lazaret II.

Tábory nebyly napojeny na městskou kanalizaci. Na místo toho byl veškerý odpad sváděn do bývalých minových šachet bastionové pevnosti, které se pod tábory nacházely.

Z výše uvedených řádků se dozvídáme nejen o prvotních provizorních podmínkách převládajících v táborech vzniknuvších roku 1914, ale rovněž o směru, ve kterém se tyto tábory vyvíjely, tedy v do značné míry nezávislá izolovaná města čítající stovky baráků koncipované pro umístění 10-50000 zajatců.

Umístění tak velkého počtu zajatců vedlo k postupnému vzniku rozsáhlé a v mnoha případech nadměru důmyslné infrastruktury. Mnohé cenné informace nám v tomto ohledu poskytuje monografie zajateckého tábora Broumov, sepsaná roku 1918

„Přívod užitkové a pitné vody z vodovodního systému města Broumov a obce Křínice, na který byl zajatecký tábor napojen, vlivem malého tlaku v síti a skromným množstvím pitné vody, nebyl dostatečný. Do tábora bylo nutno skrze podzemní potrubí přivést silný pramen vody. K tomuto záměru byla shledána jako nejvhodnější oblast jihovýchodně od zajateckého tábora. V oblasti se nacházely 3 prameny, které společně dávaly 21 litrů vody za sekundu.

Poté co byl pro zajatecký tábor zřízen vlastní zdroj vody, vyskytla se nutnost vybudování kanalizačního systému. Jednalo se o kamenné koryto řeky, do kterého měly ústít skupiny kanálů procházejících v těsné blízkosti jednotlivých objektů. Kanalizace byla koncipována tak, že zatím co odpadní vody byly odváděny z tábora do městské kanalizace, pevné fekálie

byly shromažďovány v senkrovnách a z nich za pomoci fekálních vozů odváženy na pole. Celkem kanalizační síť po svém dokončení měřila 12.725metrů, sestávala z 91 revizních šachet a 10 sifonových šachet.

V celém táboře bylo instalováno elektrické osvětlení napojené na nadzemní vedení, které procházelo v blízkosti tábora. K přeměně vysokého napětí 1000V dodávaného z přespolní centrály na 220V bylo nutno zřídit transformační stanici.

V zajateckém táboře byly postaveny 3 transformační stanice, každá opatřena jedním transformátorem s výkonem 50KVA. Pro osvětlení táborového perimetru bylo použito půl vatových lamp, které byly zavěšeny ve vzdálenosti 50-60m na dřevěných sloupech vysokých 5-6m. Celkem bylo nainstalováno 220 těchto půl vatových lamp.

Pro vnitřní osvětlení v jednotlivých barácích bylo použito 2000 světel o rozličných výkonech.

Do zajateckého tábora byla zavedena telefonní linka spojující zajatecký tábor s Broumovskou telefonní ústřednou. Mimo to byla uvnitř tábora rozvedena síť telefonních linií a zřízena telefonní ústředna spojující jednotlivé strážnice, kanceláře táborové administrativy a velitelství. V táboře byl zaveden rovněž poplašný signální systém. Poplachový spínač se nacházel na každém sloupu osvětlení.

Jízdní cesty byly uvnitř tábora z větší části podvalové, z 3m dlouhých kůlů, na kterých byl nasypán štěrk. Jen dvě hlavní cesty měly kamenný podklad.

Cesty mezi řadami baráků byly proloženy 80-100cm širokými prkny. Pro strážné byly tyto cesty proloženy rovněž podél oplotení.

Pro dopravu proviantu, stavebního materiálu, surovin pro dílny a dalších artiklů nezbytných pro chod tábora byla z železniční stanice v Broumově postavena až k jednotlivým táborovým blokům 6km dlouhá polní úzkorozchodná dráha. Pro transport materiálu sloužilo 27 výklopných vozů, 30 plošinových vozů a jedna parní lokomotiva. Železnice procházela všemi bloky a zvláště pak v těsné blízkosti skladů potravin, uhlí, mouky.

Z důvodu protipožární ochrany byly v táboře postaveny hydranty. U každého hydrantu stála bouda, ve které byly připraveny hadice. V každém baráku byly mimo to umístěny hasicí přístroje, háky a dva kýble s vodou. V zajateckém táboře byla zřízena také velká sprcha sestávající ze dvou oddělení. V prvním oddělení se nacházela místnost na oblékání, sušicí komora a místnost kde byly shromažďovány šaty po dezinfekci. V druhém oddělení byla situována dezinfekční místnost, místnost pro svléknutí šatstva, koupelna s 60 sprchami a jedním bazénem. V dezinfekční místnosti byly instalovány 3 dezinfekční parní kotle, které byly schopny pojmout najednou oblečení 180 mužů. Kotel pro napájení 3 dezinfekčních kotlů se nacházel v malé vedlejší místnosti. Voda pro celé umývárny byla ohřívána ve třech kotlích vytápěných uhlím a poté vedena do koupelny. Celý objekt umýváren byl elektricky osvětlen a opatřen vodovodem, latrínami a kanalizací.

Vedle sprch se nacházel ještě jeden barák, kde byly umístěny 3 malé stabilní a 2 pojezdné dezinfekční kotle, které složily jako rezerva. Každý takový aparát byl schopen pojmout najednou 70 kompletů uniforem. O zásobování zajateckého tábora potravinami se starala táborová proviantura která, společně se sklady byla

Zajatecký tábor Grödig u Salzburku. Na konci roku 1915 sestával tábor z 300 baráků, ve kterých žilo okolo 40000 osob. Tábor byl rozdělen na 8 bloků po 10 barácích. Každý barák mohl pojmout 300 zajatců. Baráky příslušející do určitého bloku byly barevně označeny. Stejně barevně označení měli i zajatci příslušející do daného bloku na svém rukávu.

Desinfekce a prádelna zajateckého tábora Liberec-Růžodol

situována ve 4 barácích odděleně od ostatních táborových bloků.

V tábore byly instalovány 4 rezervní pekárny
V každé rezervní pekárně se nacházely 4 pecní jednotky,
1 pečící místnost, 1 příruční sklad mouky a 1 sklad
chleba. Tyto baráky měly betonovou podlahu, vodovod a
přípoj na kanalizační síť

Blok táborové proviantury sestával z níže uvedených
objektů:

a) proviantní skald č1. sloužící pro uskladnění potravin,
mouky, cukru, kávových konzerv, ostružinových listů na
čaj, rumu, soli...

b) proviantní skald č2. sloužil pro uskladnění různých
druhů masa, tresek, herinků, králičího, vepřového...

c) proviantní sklad č3. sestával ze dvou oddělení,
částečně podsklepen. Sklep sloužil pro skladování řepy a
brambor a s přízemím byl spojen výtahem na ruční
pohon.

Mimo to používala táborová proviantura nádražní sklad,
který byl oddělen od ostatní části železničního skladu.

V blízkosti proviantních skladů se nacházel rovněž malý
barák, kde bylo umístěno zařízení pro získávání tuku
z kostí.

Na konci roku 1915 dochází v broumovském zajateckém
tábore k rozvoji táborového hospodářství. Byly zřízeny
chlěvy a opatřeno několik prasat, která byla vykrmována
skrze odpad z táborové kuchyně.

Táborové hospodářství obdělávalo pole o výměře 21ha
59a 03m² a louku, ze které bylo získáváno seno o
výměře 4ha 05a 00m²

Na poli byl pěstován oves, krmná řepa, brambory, zeli,
řepa, mrkev a petržel. V roce 1916 činil výnos z pole
přepočten na peníze 9616k12h a to ze zeleniny, 8762k
09h a za seno 1072k 90h. Získané suroviny z pole byly
předávány proviantuře.

V roce 1917 byl pronajat další kus půdy od
benediktínského kláštera a zemědělská plocha náležící
k táborovému hospodářství tak rozšířena na 31ha 66a
32m² (pole a louky dohromady). Důsledkem výrazného
sucha v létě 1917 byl zisk z pole velmi nízký, jen
37391k72h.

V roce 1917 bylo v rámci získávání mléka pro táborový
lazaret pořízeno 6 dojných krav. Mléčný průmysl se v
tábore dobře osvědčil. “

V tábore Gördig bylo zřízeno speciální zařízení na
zpracování pevných kalů, které byly kumulovány v
záchytných jímkách kanalizačního systému. Kaly
procházely skrze speciální pece, ve kterých byl obsah
zahřát na 80 stupňů. Touto cestou bylo získáváno tuhé
palivo podobné hnědému uhlí.

V blízkosti tábora bylo v průběhu války zřízeno vlastní
krematorium.

Od roku 1915 se zajatecké tábory stávají důležitými
zásobárnami pracovních sil. O tom jednoznačně svědčí
fakt, že z 600.000 válečných zajatců registrovaných
v září 1915 v rakousko-uherských zajateckých táborech,
bylo 450.000 přiděleno na práce mimo tábor, převážně
na zemědělské práce v Uhrách. Tato změna vedla
k odlivu válečných zajatců z táborů na detašovaná
pracovní komanda, současně však k nárůstu
administrativních prací spojených se správou těchto
komand, přerozdělování zajatecké pošty, pomocných
zásilek, vyplácení mezd, opravami ošacení, obuvi.

Po celé monarchii vznikají v dělnických koloniích, ve
výměncích, stodolách, veřejných prostorech, i účelové
zřízených barákových táborech ubikace pro zajatce
přidělené na práci. Život zde nebyl luxusní, ale byl
snesitelnější než v kmenových táborech.

Vzájemná dohoda o zapůjčení zajatců, zakazovala
zaměstnavateli nechat zajatce spát na holé zemi nebo na
kamenné podlaze. Pro zajatce měl zaměstnavatel
povinnost zajistit dřevěné pryčny, nebo dřevěný podklad
na zemi, přičemž pro každého muže měla připadat
minimální plocha na spaní o šířce 75cm. Každý válečný
zajatec měl nárok na slamník, polštář a každý dle
klimatu a ročního období na 1 až 2 deky.

Pro ubytování válečných zajatců přidělených do
Vítkovických železáren v Ostravě bylo správou
jednotlivých podniků vyčleněno několik baráků, které
sloužily původně k levnějšímu ubytování vítkovických
dělníků. Baráky měli vždy 4 ložnice, každá pro 28 mužů,
vybavené železnými postelemi se slamníky a dekami.
K dispozici byly společné umyvárny s pitnou vodou a
splachovacími záchody. Ložnice měly elektrické
osvětlení a byly vyhřívány kamny nebo parou. Součástí
všech ubytovacích zařízení byly i prádelny.

Rozmístění válečných zajatců z pracovních komand
Vítkovických železáren

V 6 barácích u struskové haldy:

Nový barák č. 702	120 Italů
Nový barák č. 701	120 Italů
Starší barák č. 1	107 Italů
Starší barák č. 3	101 Rusů
Starší barák č. 5	115 Italů
Starší barák č. 7	120 Italů
Barák č. 667 kasárny Waisenheus	227 Italů
Barák č. 668 kasárny Waisenheus	99 Italů
V barácích na šachtě Luis	97 Italů
V barácích na šachtě Luis	37 Rusů
V barácích u Sofiiných hutí Moravská Ostrava	227 Italů
V barácích u Sofiiných hutí Moravská Ostrava	2 Rusů
V barácích u Sofiiných hutí Moravská Ostrava	1 Srb
Ve starých Puclářských barácích	116 Italů

*Desinfekční a odšívovací barák, Ostrava Vítkovice
(Foto: Archiv Vítkovice a.s.)*

*Italští váleční zajatci přiděleni na práci do Vítkovických
železáren čekají na výdej vydesinfikovaných uniforem
(Foto: Archiv Vítkovice a.s.)*

*Italští váleční zajatci desinfikují slamníky pro zajatecké
ubikace (Foto: Archiv Vítkovice a.s.)*

Výdej prádla a šatstva (Foto: Archiv Vítkovice a.s.)

*Stříhání italských zajatců v desinfekčním baráku (Foto:
Archiv Vítkovice a.s.)*

Správní orgány válečného zajetí

Problematika válečného zajetí a internace na území Rakousko-uherské monarchie a na okupovaných územích spadala do kompetence desátého oddělení pro válečné ztráty a válečné zajetí K.u.K. ministerstva války ve Vídni. Na jednotlivé aspekty válečného zajetí, mělo rovněž vliv například 4. oddělení vojenské justice, 9. oddělení vojenské duchovní služby, 12. oddělení vojenského zásobování a skladů lůžkovin, 11. oddělení vojenské intendanty a vojenské účetní služby a 14. oddělením vojenské zdravotní služby.

Desátému oddělení byla ve věcech válečného zajetí a internace podřízena jednotlivá teritoriální velitelství.

Tato velitelství byla zodpovědná za všechna vojenská zařízení v dané oblasti, tedy i za zajatecké tábory.

Teritoriální velitelství byla zodpovědná za implementaci nařízení ministerstva války v zajateckých táborech dané oblasti a byla rovněž povinna dohlížet na to, jsou-li tato nařízení dodržována. Volně disponovat se zajatci však teritoriální velitelství nesměla. O přidělení válečných zajatců jednotlivým zaměstnavatelům, o jejich stažení a transferech vždy rozhodovalo ministerstvo války.

Věze každého zajateckého tábora stál velitel jmenovaný ministerstvem války.

V otázkách týkajících se jednotlivých aspektů válečného zajetí komunikoval velitel tábora přímo s příslušným oddělením ministerstva války. V otázkách vojenských, především záležitostí týkajících se strážního personálu komunikoval velitel tábora s velitelem příslušného teritoriálního velitelství.

Veliteli zajateckého tábora bylo přiděleno několik důstojníků, kteří se starali o chod jednotlivých sekcí táborového hospodářství. V každém táboře byl obvykle proviantní důstojník, evidenční důstojník, účetní důstojník, hospodářský důstojník, velitel táborového špitálu, táborové lékárny, poštovní důstojník, správce táborových depozit, důstojník v táborových skladech, tlumočník, dozorčí a velitel správy budov.

Pro snazší správu byly zajatecké tábory rozděleny na bloky. Každý blok měl určitý počet ubytovacích a hospodářských budov s maximálním obsazením 2000 zajatců. Velitelem bloku byl důstojník domobraneckého strážního praporu, jako velitelé jednotlivých baráků byli jmenováni spolehliví a energičtí zajatí poddůstojníci.

Strava válečných zajatců

Příprava stravy byla zpočátku zajišťována smluvně v přílehlých obcích a do zajateckých táborů dovážena na povozech. V roce 1914 bylo potravin relativně dost. Toho roku se urodilo hodně brambor, jimiž byl kompenzován nedostatek chleba. Masa byl dostatek. Během let následujících se však situace zásadní měrou změnila.

Roku 1916 dochází k omezení přidělů mouky pro civilní obyvatelstvo, 240g na den a osobu. Byl zaveden přidělový systém na cukr, kávu, maso, prakticky na všechny potraviny. Není proto divu, že s potravinami z vojenských skladů přidělenými na přípravu zajatecké stravy bylo často obchodováno. Aby tomuto jevu bylo zabráněno, byla příprava zajatecké stravy, stejně tak jako pečení chleba a výroba uzenin, po zřízení nezbytné infrastruktury a provozů, přenesena do zajateckých táborů, kde na tyto práce byli nasazeni pod vojenským dohledem sami váleční zajatci.

Brzy však vyvstal nový problém. Vojenské sklady přestávaly být schopny plně zásobovat mamutí zajatecké tábory s desetitisíci zajatci. V táborech proto bylo nutno založit vlastní táborová hospodářství, se kterými si zajatecké kuchyně musely do určité míry vystačit. Chovaly se krávy, prasata, králíci, pěstovala rozličná zelenina.

Ministerstvo války K.u.K. oddělení 12.

Chov králíků v zajateckých táborech

Adresováno: velitelství zajateckého tábora v Milovicích

6. července 1916

„Ministerstvo války zřídilo v zajateckém táboře Wiesselburg velkochov králíků a to za účelem zásobování chovnými zvířaty zajateckých táborů Knitelfeld, Feldbach, Lebring, Sternthal, Kenyermezo, Prugstall, Somorja Danaszerdhely, Nagymeyer, Plan, Milowitz, Reichenberg, Bruch, Braunau, Kleinmunchen, Mauthausen, Freistadt, Marchtrenk, Sigmundsherberg, Braunau am Inn, Hart a Spratzern.

Za tímto účelem budou z každého tábora vybráni 2 strážníci, chuť i lásku ke zvířatům projevující, frontové služby neschopní (takoví, kteří i ve svém civilním zaměstnání byli zaměstnání chovem domácích zvířat). Strážníci budou posláni 17. července, cirka na 15 dnů, do Wieselburgu, kde si budou osvojovali nutné znalosti pro chov králíků. Během cesty zpět do vysílajícího zajateckého tábora budou pečovat o 2 kotce s cirka 50 zvířaty. Správa těchto táborů převezme zvířata do stavu a správě zajateckého tábora Wieselburg bude za každé zvíře uhrazeno 35 korun, včetně přenechaných kotců. Další nutné kotce budou v táborech zhotoveny dle vzoru z Wieselburgu ve vlastní režii.

Ministerstvo války předpokládá, že v každém táboře bude stav chovných zvířat postupně navýšen na 150 kusů. Tak aby mohlo 100 zvířat (90 samic a 10 samců) být udržováno na chov. K tomu je nutno volit obzvláště pěkná a silná zvířata. Ostatní zvířata jsou společně se samci, kteří nejsou vhodní k dalšímu chovu a jsou vykastrováni, umístěni v jednom nebo několika společných kotcích a slouží na maso. Tato zvířata budou poražena ve stáří 5 měsíců. V první řadě je maso předáváno nemocnicím zajateckých táborů za pevnou cenu hovězího masa. Výnosy budou připsány u táborové správy k dobru oddělení chovu králíků.

Platí i pro internační tábor Nezsider a Thalerhof“

O stravování válečných zajatců na pracovních komandech se staral zaměstnavatel. Dle předpisu o pracovním nasazení válečných zajatců platného od 1. března 1916 měl zaměstnavatel povinnost zažádat u příslušných úřadů o chlebové lístky. Na základě těchto lístků byla pro zajatce přidělena mouka. Maso a mořské ryby, vzhledem ke stoupajícímu nedostatku potravin, bylo zaměstnavatelům válečných zajatců umožněno nakupovat ve vojenských proviantních skladech. Požadavek na přidělení potravin přichází od zaměstnavatele byl nejdříve překontrolován správou armádního potravinového skladu. Poté byl telegraficky poslán na příslušné oddělení válečného ministerstva. Placení a převzetí potravin se odehrávalo ve vojenském potravinovém skladu. Ostatní potraviny si zaměstnavatel musel obstarat sám.

V zemědělských pracovních komandech bylo stravování zajatců obvykle stejné jako pro místní civilní dělníky.

Pro válečné zajatce nasazené v řemeslných odvětvích a u důlních podniků byla, dle výnosu 12. oddělení válečného ministerstva č. 493, strava na jeden den od 1. března 1916 vyměřena následovně.

Neděle

Snídaně- kávová konzerva (23g. kávové konzervy)

Oběd- guláš z čerstvého masa a brambor (100g. čerstvého masa, 400g. brambor, 10g. mouky na vaření, 10g. tuku, 20g. soli, 5g. cibule, 2g. papriky),

Večeře- fazolová polévka s brambory (100g. fazolí, 200g. brambor), čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Pondělí

Snídaně- čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Oběd - Treska s brambory (150g. tresky, 600g. brambor, 10g. mouky na vaření, 15g. tuku, 20g. soli, 5g. cibule, 2g. papriky)

Večeře- Hrachovo-kroupová polévka (199g. hrachu 25g. krup), čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Úterý

Snídaně- čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Oběd- kyselé zelí a brambor (350g. kyselého zelí, 500g. brambor, 10g. mouky na vaření, 15g. tuku, 20g. soli, 5g. cibule, 2g. papriky)

Večeře- fazolová polévka a brambor (50g. fazolí, 400g. brambor), čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Středa

Snídaně- čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Oběd- nakládané maso a brambor (100g. nakládaného masa, 400g. brambor, 10g. mouky na vaření, 15g. tuku, 20g. soli, 5g. cibule, 2g. papriky)

Večeře- kroupová polévka a brambor (125g. krup, 200g. brambor), čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Čtvrtek

Snídaně- čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Oběd- treska s bramborem (150g. tresky, 400g. brambor, 10g. mouky na vaření, 15g. tuku, 20g. soli, 5g. cibule, 2g. papriky)

Večeře- fazolová polévka s bramborem (125g. fazolí, 200g. krup), čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Pátek

Snídaně- čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Oběd- polenta nebo jiná moučná kaše se sušenkou (200g. kukuřičné mouky, 130g. mouky na vaření, 20g. soli, 15g. tuku, 25g. cukru, 10g. cibule)

Večeře- brambor a kroupy (250g. krup, 50g. kukuřičné mouky), čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Sobota

Snídaně- čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Oběd- Kyselá fazolová polévka, brambor a herinek (200g. brambor, 200g. herinka, 100g. fazolí, 10g. mouky na vaření, 15g. tuku, 20g. soli, 5g. cibule, 2cl. octa)

Večeře- hrachová polévka (125g. hrachu), čaj s cukrem (2g. čaje, 15g. cukru)

Chleba určený pro zajatecké tábory byl vyráběn z 75% z žitné mouky a z 25% z kukuřičné mouky. Pro válečné zajatce různých národností byla strava připravována odděleně. Pro ruské válečné zajatce, kteří kladli velký důraz na množství a konsistenci, byla strava podávána ve formě husté kaše (kukuřičná, bramborová) tak aby byli esusy plné.

Srbští váleční zajatci se, co se stravovacích návyků týkalo, nelišili od běžných rakousko-uherských civilistů.

Váleční zajatci nasazení ve velkých továrnách měli možnost navštěvovat podnikové kantýny.

Vzhledem k četným případům kdy do kantýn chodili váleční zajatci i v pracovní době, byl vstup do kantýny povolen pouze těm zajatcům dosahujícím v práci vysokých výkonů.

Rok 1918 byl rokem absolutní nouze a nedostatku. Přes to, že se táborová hospodářství snažila být do co nejvyšší míry soběstačná, plné zastavení přísunu některých artiklů mělo citelný vliv.

„výnosem válečného ministerstva, oddělení 5 č. 510 z 11. února 1918 je vzhledem k nedostatku krmiva válečné ministerstvo nuceno přerušit dodávky kukuřice a otrub ke krmení prasat vnitřnímu hospodářství zajateckých táborů. Je potřeba prasata v zajateckých hospodářstvích redukovat na tu míru, udržitelnou uvnitř tábora vyprodukovaným krmivem a odpadem. Maximální váha pro porážku prasete je ohraničena na 100kg na kus. V zvláštních případech je na možno jít ještě pod touto normou až do 80kg“

Nejlépe se v roce 1918 vedlo, co se stravy týče, válečným zajatcům nasazeným v zemědělství. Producentům zeleniny a obilovin, i přes přísný přidělový systém, omezení a četné kontroly, vždy zbylo dost, aby nakrmili sebe i zajatce, kteří pro ně pracovali.

Zahraněční delegace červeného kříže, G.N.Z.B

Haagská konvence z roku 1907 vnesla do problematiky válečného zajetí nový pojem „Práva válečných zajatců“. Dohledem na dodržování práv, které válečným zajatcům konvence garantovala, byli pověřeni delegáti neutrálních zemí. Španělští delegáti zastupovali v Rakousko-Uhersku zájmy zajatých Rusů, Srbů a Portugalců. Ve prospěch zajatců ruských vystupovali rovněž velmi často delegáti dánského a švédského červeného kříže. Holanďští a švýcarští delegáti zastupovali zájmy Francouzů, Belgičanů a Angličanů. Návštěvy delegátů v zajateckých táborech musely být vždy předem nahlášeny Rakousko-uherskému ministerstvu války.

Delegace obvykle sestávala z 3-8 osob. 100let po skončení První světové války je velmi obtížné sestavit úplný výčet delegací, které tábory, ve snaze pomoci válečným zajatcům, navštívily, především hovoříme li o období 1914-1915.

Víme však s jistotou, že poprvé byly zajatecké tábory v Rakousko-Uhersku navštíveny delegací Mezinárodního výboru červeného kříže v září 1915. Delegace sestávala z 3 delegátů, a to G. Adora, Dr. Ferriere a Dr. Von Schulthess-Schindler. Téhož roku tábory pro ruské zajatce na území Rakousko-Uherska, navštívila rovněž delegace z dánského červeného kříže, jmenovitě dánský podplukovník de Mylius, rytmistr Fahrner, poručík baron Reetz-Thotta a hrabě Danneskiöld-Samsee, které na cestách skrze zajatecké tábory doprovázely 4 ruské zdravotní sestry, paní Klutscharew, Tarassewitsch, Schimkowitz a Gonetzky.

Ze švédského červeného kříže zajatecké tábory pro ruské zajatce navštívil roku 1916 major švédské armády von Thorsten Wennerström

Zahraněční delegace byly obvykle doprovázeny delegáty rakouského červeného kříže a důstojníkem z ministerstva války. Celou delegací uvnitř zajateckého

tábora doprovázel velitel tábora, uvnitř pracovního komanda zaměstnavatel.

Obzvláště velký důraz kladli delegáti na stravu zajatců, stížnosti, výstroj a prádlo. Tyto návštěvy byly zajatci vždy vítány. Delegation sebou obvykle přivezla potraviny, výstroj, knihy a předměty drobného komfortu.

Zajatecký tábor v Josefově byl delegáty červeného kříže navštíven několikrát. Přesný počet návštěv neznáme.

Víme však, že roku 1915 navštívila tábor ruská delegace sestávající z kněžny Jašvili doprovázené dánským generálem.

6. ledna 1916, o pravoslavných vánočních svátcích zde na 2 dny setrval delegát z Dánska.

V srpnu 1916 navštívila tábor švédská delegace.

24. května 1917 zajatecké tábory navštívila španělská delegace.

O tom jak návštěvy táborů probíhaly, si můžeme utvořit bližší představu z hlášení majora švédské armády von Thorsten Wennerström z 3. srpna 1916

Ráno 3. srpna jsme jeli skrze Německý Brod do Králova Hradce a odtud navštívit tábor v Josefově. Nejprve jsme byli tázáni, jestli inspekci chceme provést sami nebo v doprovodu důstojníka. Požádali jsme o doprovod. Byl k nám přidělen český poručík jako průvodce. Ten neustále opakoval, že zde není, aby nás kontroloval a že můžeme dělat, co chceme. Téměř vzbuzoval dojem, že by nic nenamítal, kdybychom vyžadovali, aby zajatce propustil. Velitelství registrovalo 40000 zajatců. V táboře bylo však sotva 3800, všechno Rusové, 250 důstojníků a několik set Srbů. Byl to nejstarší zajatecký tábor v Rakousku a proto nikterak moderně zařízen. V divadle pro nás sehráli představení, navštívili jsme všechna táborová oddělení. Tábor sloužil také jako karanténa. Proto obsahoval i bakteriologický institut a odborného doktora. Nemocnice byla vzorně zřízena. Hřbitov je umístěn na svahu jednoho návrší, odkud se nabízí výhled do širého okolí. Ruští zajatci zrovna byli zabráněni do stavby kamenného monumentu na počest svým padlým. Důstojníci bydlí ve velké zděné budově. Světnice s jednoduchým zařízením splňují potřeby pohodlí. Jsou vždy 3-4 důstojníci na světnici. Mají k dispozici knihovnu, čtecí místnost, písárnu a biliard. Poté co jsem Rusům vyřídil pozdravy, předali jsme táborové komisi 608 beden keksů a oblečení. Zajatci si přáli divadelní literaturu. Jeden Rus se zavázanou hlavou si stěžoval, že byl zbit jedním feldveblem. Snažil jsem se vypátrat jméno a jako odpověď jsem dostal ruské jméno. „Alo to je přece Rus“ jsem řekl a zajatec přitakal. Řekl, že je Estonec a proto jej feldvebl mučí. Slíbil jsem mu, že s mužem promluví a ve vši přátelskosti přesvědčím, aby upustil od šikany, čehož jsem se pokusil docílit 5 korunami a dodal jsem, že po několika měsících přijedu znovu se přesvědčit. A jestli se ke svým kamarádům nebude chovat dobře, nikdy už nedostane balíčky. To se zdá, že zabralo. Poté mně dal své čestné slovo.

Hlášení delegace Mezinárodního výboru červeného kříže o situaci v zajateckém táboře Mauthausen 8. září 1915
Velký tábor v pěkné krajině při řece Dunaj. Tábor je koncipován pro 30000 zajatců. V době naší návštěvy se však v táboře nacházelo jen 98 důstojníků a 3000 italských vojáků a poddůstojníků. 6000 zajatců z tohoto tábora je nasazeno na zemědělských pracích, především v Maďarsku.

Ubytování: Baráky pro 200 mužů, shodné se zajateckým táborem Weiselburgu. Odděleně stojí velký barák, který je využíván jako karanténa. Tento barák je trochu odlišného typu než běžné obytné baráky. Svou konstrukcí je více přízpůsoben časté desinfekci. Podlaha je betonová. Nově přichozí zajatci zde umístěni na pět dnů. Čas v karanténě tráví na zemi pod jednou dekou. Tato procedura je poněkud nešťastná pro zajatce, kteří do tábora přijíždějí přímo z fronty. Této proceduře se vyhnuli pouze důstojníci. Desinfekce výstroje nově přichozících není příliš náročná díky dobře vybavenému zařízení.

Odvod kalů: Tábor obsahuje stoku a systém kanálů.

Pitná voda: Dobrá

Strava: Jako v jiných táborech, jen mléko je v tomto regionu vzácné. K večeři je vydávána káva.

Ošacení: Velké zásoby oděvu na výměnu. Obuv, prádlo atd., sklad obsahuje 30000 halen, přidělovaných zajatcům bezplatně.

Zdravotní situace: V současné době velmi dobrá, ale táborem od prosince 1914 do února 1915 prošla děsivá epidemie tyfu. Důsledkem byla 30% úmrtnost. Denně umíralo až 200 zajatců. Celkem zemřelo 5000 srbských zajatců. S nimi rovněž mnoho sanitářů, mezi nimi i 3 rakouští zdravotníci. Mezi zajatými Srby bylo rovněž mnoho případů tuberkulózy. Jak nám řekl hlavní doktor všechny případy bronchitidy i lehké se rychle přeměnily na tuberkulózu, která se mnohým stala osudná. Izolace nemocných na začátku kataru, oddych na lůžku a zvýšené přiděly potravin (dvojitě přiděly) vedly k dobrým výsledkům

Sekke pro důstojníky je poněkud nedostatečná a podobná části pro mužstvo. Část důstojníků však byla umístěna do prostorného a čistého objektu nedaleko od tábora.

Italští důstojníci si stěžovali, že nemohou psát 2 dopisy měsíčně. Očekávali, že budou mít stejné možnosti jako rakouští zajatci v Itálii. Italští důstojníci byli ujištěni o sjednání nápravy. S některými zajatými důstojníky bylo během zajetí jednáno velmi hrubě.

Dle výše zmiňované haagské konvence měly válku vedoucí státy povinnost zaznamenávat a předávat informace o válečných zajatcích. Tuto činnost plnila v Rakousko-Uhersku Všeobecná informační kancelář Rakouského společenství a maďarské jednoty červeného kříže (G.N.Z.B.). Součástí této služebny bylo oddělení informační kanceláře pro válečné zajatce. Na čele této organizace stál státní rada Markus von Spiegelfeld. Mimo předávání informací, G.N.Z.B. dlouhodobě vedla jednání s válku vedoucími stranami s cílem zlepšení podmínek v zajateckých táborech.

YMCA a zajatecké školy

V procesu zlepšování podmínek v jednotlivých zajateckých táborech sehrála nemalou roli organizace YMCA. Počátky této organizace v Rakousko-Uhersku sahají do května 1915, kdy rakousko-uherské ministerstvo války povolilo Christianu Phildinsovi, delegátu organizace YMCA, na zkoušku činnost ve dvou zajateckých táborech. Vzhledem k výtečné práci pro dobro válečných zajatců, za kterou si YMCA vysloužila uznání rakousko-uherského červeného kříže, dochází od roku 1916 k rozšíření působnosti organizace po celé monarchii. Hlavní principy služby v zajateckých

táborech byly založeny na vyučování, rekreaci a duševní podpoře zajatců. Nejednalo se tedy o podporu penězi, jídlem nebo oblečením.

V některých táborech byly stavěny baráky v jiných pronajímány prostory, jejichž novým účelem byla rekreace, volnočasové aktivity a odpočinek zajatců. Baráky YMCA byly k dispozici zajatcům všech vyznání. Se vstupem Spojených států do války požadovaly ústřední mocnosti nahrazení všech amerických pracovníků za pracovníky z neutrálních zemí. I přes mnohé komplikace se YMCA starala o válečné zajatce až do jejich repatriace v roce 1918. YMCA zakládala v táborech kina, dílny, divadla, knihovny a také školy. S existencí táborových škol a univerzit tak bylo možno se setkat téměř v každém zajateckém táboře. Rád bych se nyní podrobněji zastavil u zajateckého školního zařízení svým charakterem na území Rakousko-Uherska ojedinělým a to zajatecké školy pro nezletilé v broumovském zajateckém táboře. Jako počátek vzniku této školy je možno označit únor 1916. V té době se v zajateckém táboře nacházela řada nezletilých srbských válečných zajatců, kteří odešli na frontu se svými otci a s nimi se dostali i do zajetí. Tito nezletilí zajatci byli postupně stáhnuti z jednotlivých táborových bloků a umístěni do bloku C, kde se pod dohledem srbského učitele věnovali čtení, psaní a počítání. Na podzim 1916 nařídilo rakousko-uherské válečné ministerstvo stáhnout nezletilé válečné zajatce z táborů Heinrichsbrunn a Aschach. Všichni chlapci měli být přesunuti do Broumova. Pro ubytování 7080 chlapců byl vyčleněn blok D, který dále sloužil již výhradně jako chlapecký domov a základní škola. Chlapci byli ubytováni v 4 obytných barácích pod dozorem velitele baráku. Zpočátku probíhalo vyučování v prázdném obytném baráku, později v táborové kapli. Postupně byly vyučovací prostory rozšířeny na 3 třídy v táborové kapli a 8 tříd ve 2 původně obytných barácích bloku D. Na podzim roku 1916 bylo přistoupeno ke stavbě vlastní školní budovy, která byla otevřena v dubnu 1917. Tato sestávala z 8 tříd, 1 kanceláře, 1 knihovny, a kabinetu s učebními pomůckami. Pro školní dílny byl postaven zvláštní barák.

Základní školu navštěvovalo 563 chlapců.

V prvním roce existence školy fungovalo 9 prvních tříd, protože převážná většina žáků byla analfabety. Pro menší část žáků, kteří již v Srbsku navštěvovali národní školu, byla otevřena jedna druhá a jedna třetí třída.

Vyučování trvalo od 8:00 do 11:00 a od 14:00 do 16:00. Učební plán první třídy obsahoval následující předměty:

náboženství, čtení, psaní, počítání, malování, názorné vyučování, kulturní vztahy, hygiena, gymnastika a zdraví.

Ve druhé třídě byly vyučovány následující předměty: náboženství, srbský jazyk, německý jazyk, počítání, zemědělství, historie lidstva, vývoj planety, hygiena, kulturní vztahy, zdraví a cvičení.

Vyučovací řečí byla srbština. Psáno bylo latinkou, jen v náboženství bylo využíváno cyrilice. Protože někteří srbští studenti docílili v relativně krátké době velkého pokroku, byla na přelomu školního roku 1917/1918 otevřena 4. třída. Na konci roku 1917 zajatecká základní škola obsahovala 7 prvních tříd, 3 druhé třídy 1 třetí

třída a 1 čtvrtou třídu. Na přelomu let 1916/17 již nebyli mezi žáky analfabety.

Součástí základní školy byla i hudební škola, která byla navštěvována 48 hochy, kteří již uměli číst a psát. Učili se hře na dechové a strunné nástroje. Výuku zajišťoval jeden internovaný srbský učitel hudby. Chlapci vykazovali dobré výsledky. Po krátkém čase byla založena táborová kapela.

V rámci školy byly organizovány rovněž odborné kurzy: Zemědělské kurzy byly navštěvovány 100 chlapci, kteří již měli určité školní vzdělání. Na kurzech byla přednášena metodika obdělávání země a chovu dobytka. V létě byla žákům dána možnost se prakticky vzdělávat při práci ve vnitřním hospodářství tábora.

Zdravotní kurzy navštěvovalo 40 vzdělaných chlapců. Bylo zde přednášeno o sanitárních opatřeních, první pomoci v případě nehod a metodice ošetřování drobných zranění.

Obchodní kurzy byly navštěvovány 49 gymnazisty, kteří se mezi zajatci nacházeli. Výuku zajišťoval internovaný srbský obchodník. Výuka sestávala z následujících předmětů:

němčina, kupecké počty, účetnictví, národní ekonomie, obchodní korespondence, obchodní právo a krasopis. Kurzy byly ale předčasně ukončeny, protože učitelé byli částečně propuštěni z internace.

V rámci školy fungovaly rozličné školní dílny, obuvnická, krejčovská, stopařská, soustružnická, zahradnická, a holičská. V dílnách bylo na praxi vždy průměrně 90 hochů. Dílny byly vybaveny všemi nutnými stroji a nářadím. Výuku v dílnách vykonávali srbští řemeslníci

Po vyučování bylo zajatým hochům umožněno, pod dozorem srbského a rakouského dozorčího učitele, chodit na procházky po okolí. Občas jim na cestu hrála chlapecká hudební kapela.

Letní školní prázdniny platily stejně jako na civilních lidových školách i zde. Během tohoto času sbírali žáci kopřivy, rákos, kapradí, ostružinové listy a jiné byliny v okolí tábora. Pro odpočinek jim sloužil kulturní barák, ve kterém byly k dispozici nejrozdílnější hry. Mimo něj také školní knihovna, kino a divadlo.

Stráž válečných zajatců

Stráž válečných zajatců vykonávaly strážní domobranecké bataliony, takzvané Landsturm-Wachbataillon, které podléhaly teritoriálnímu velitelství pro danou oblast.

Rakouské strážní domobranecké bataliony byly číslovány 1-22, používajíce arabské číslice. V Maďarsku byly bataliony označovány římskými číslicemi od I do XXI.

Ke každému strážnímu domobraneckému batalionu byla přičleněna takzvaná doprovodná kompanie válečných zajatců Kriegsgefangenen-Begleitkompanie, označená stejným číslem jako strážní domobranecký batalion. Zatímco strážní bataliony byly pověřeny výkonem strážní služby a vedením zajateckých táborů, přidružené doprovodné kompanie vykonávaly stráž zajatců na detašovaných pracovních komandech a během přesunu. Úkolem strážných bylo nutit válečné zajatce k pořádku a vykonání daných úkolů přípustnými prostředky. Ministerstvo války výslovně zakazovalo, aby stráž plnila roli panských naháněčů, kteří se snažili pro

10-haléřová bankovka používaná v zajateckém pracovním táboře železáren Králův Dvůr

50-haléřová bankovka používaná v zajateckém táboře Jablonné v Podještědí

1-korunová bankovka používaná v důstojnickém zajateckém táboře Terezín

zaměstnavatele vymátlit ze zajatců nejvyšší pracovní výkon.

Vzhledem k neustále narůstajícímu množství pracovních komand nebylo možno ke všem pracovním komandům přidělit příslušníka vojenského strážního batalionu nebo muže z doprovodného batalionu. K výkonu strážní služby proto byli přizváni příslušníci Bürgerkorpsu, veteránských spolků, polní stráž, lesní stráž, vojáci na dovolené, vojenští invalidé i jiné osoby, které byly shledány obecními úřady jako vhodné pro službu se zbraní. Protože tito muži nebyli jednotně uniformováni, bylo ministerstvem války předepsáno, že tito muži budou nosit žluto černou rukávovou pásku s našitým velkým kovovým nebo rohovinovým knoflíkem. S těmito strážnými byl problém, protože nebyli příliš disciplinováni. Stávaly se tak případy, kdy si strážný během výkonu služby odešel obhospodařovat svou živnost či do hospody. Není tedy divu, že útky válečných zajatců nebyly za těchto podmínek ojedinělým jevem.

Zajatecké mzdy, Lagergeld

Za práci dostávali zajatci mzdu. Výše mzdy za odpracovanou směnu byla stanovena o stejné výši jako mzda civilního dělníka pracujícího na stejné pozici ve stejném regionu. Na rozdíl od civilních dělníků byl z výplaty válečného zajatce strháván poplatek za stravu, ubytování, ošacení, obuv, nemocniční kasu a poplatek vojenské správě 2,3 korun za jednoho zajatce a jeden den. To co přesahovalo tuto částku, bylo zajatci vyplaceno. Minimální plat, který měl zajatec za práci obdržet, nebyl pevně stanoven. Mohlo se proto stát, že zajatci, kteří odpracovali málo směn, nesplnili normu, nebo jejichž oděv vyžadoval výměnu, nedostali nic. Srážky z vyplácené mzdy od roku 1915 neustále rostly. Důvodem byly vyšší ceny potravin, ošacení a obuvi. Jestliže zaměstnavatel platil roku 1915 za 1kg hovězího masa 2 koruny, 1kg vepřového masa 2,4 korun, v polovině roku 1916 se již ceny masa pohybovaly na 5,4 korunách za 1kg hovězího masa, a 6 korunách za 1kg vepřového masa. V roce 1917 dochází k dalšímu zdražování. Pakliže 1kg mouky stál v roce 1914 0,4 koruny, v roce 1917 stálo stejné množství 2,2 koruny. Pakliže víno 1l stálo 0,96 koruny, v roce 1917 stálo 5,2 koruny. Výnosem 10. oddělení ministerstva války z 30. 8. 1917 byla, s ohledem na nárůst cen potravin a jiných potřeb, s platností od 1. listopadu 1917, stanovena minimální mzda válečného zajatce za odpracovanou směnu v průmyslových podnicích a dolech ve výši 50 haléřů. U zajatců nasazených v zemědělství byla minimální mzda za odpracovanou směnu 30 haléřů. S vyplácením mezd byly spojeny i negativní aspekty, které se v zajateckých táborech začaly projevovat, a to hazard a krádeže. V kmenových zajateckých táborech a pracovních komandech proto byly nastaveny limity. Vydělané peníze, které převyšovaly limit, byly zajatcům ukládány u zaměstnavatele, nebo u táborové správy na účet.

Pracovní nasazení válečných zajatců

V roce 1914 byli váleční zajatci zaměstnáváni převážně na pomocných pracích při údržbě a chodu zajateckých táborů, posádkových kasáren, ve vojenských dílnách, skladech a hospodářstvích.

Zajatci byli na údržbu kasáren, do vojenských dílen a provozů často přidělováni, bez předchozího zvážení kolik jich na danou práci bude potřeba. Stravování byli vojenským erárem a tak se nikdo příliš nestaral do jaké míry jsou vytíženi. Zatím co na některých místech byli zajatci vojenskou správou dřeni od rána do večera bez ohledu na vydaná nařízení ministerstva války, jinde polovinu pracovní doby trávili zajatci posedáváním na kasárenských dvorech. Z dobových dokumentů vyplývá, že tento stav přetrvával na pracovních komandech, jejichž zaměstnavateli byla vojenská správa, takřka po celé období První světové války.

Protokol z kontroly zajateckých táborů vojenské oblasti Litoměřice.

Adresováno na K.u.K. válečné ministerstvo ve Vídni, 10. oddělení

5. dubna 1918

Nejen zde, ale v zajateckých táborech všeobecně, je s pracovními silami, které jsou placeny a stravovány erárem neuvěřitelně mrháno. U práce pro kterou by zaměstnavateli, kdyby musel pracovní síly sám platit, postačili 2 lidé, nechá si minimálně 10 mužů přivést, protože těchto 10 mužů je stravováno i placeno erárem. Dozorčí důstojník v pekárně zajateckého tábora Milovice je v civilu pekář. Tato pekárna dělá denně 4000 vek. Na moji otázku kolik lidí by na tuto práci nasadil, kdyby je měl platit, mě odpověděl, že s 4 pomocníky a jedním učněm by byl s prací lehce hotov. V pekárně v zajateckém táboře Milovice pracuje ale 50 válečných zajatců. Pravděpodobně mají civilní pekárny lepší strojní zařízení ale i přes to, je rozdíl mezi 6 muži a 50 muži do očí bijící

2) V Terezíně jsem viděl v 9:30 dopoledne 5 válečných zajatců s jedním strážným v kasárenské zahradě. Zajatci byli opření o svá košťata a kouřili cigarety. Byli posláni do kasáren, aby dali do pořádku zahradu. Se svou prací byli dávno hotovi a nevěděli, co mají dělat.

V 10 hodin jsem viděl ve skladu sena 23 válečných zajatců, kteří leželi na seně, někteří spali. Na můj dotaz mě bylo řečeno, že čekají na další vůz, aby ho mohli naložit. Teď čekali asi půl hodiny.

Nutno říci, že při sklizni sena na statcích nakládají na poli nejvýše 3 lidé, kteří musí být rolníkem placeni a stravováni. Jeden stojí na voze a dva házejí seno do vozu až do doby dokud není vůz naplněn a do doby dokud vůz nepřijede zpět, vykonávají dělníci jinou práci.

3) V Mostu jsem míjel jeden vůz naplněný jen z poloviny, který táhlo 18 válečných zajatců. Nechal jsem vůz zastavit, postavil 2 muže do oje 4 muže k vagónu. V této kombinaci bylo možno vůz rovněž bez problému utáhnout. Zbýlých 12 mužů mohlo být klidně využito k jiné práci

Dle dokladů které mě byly předloženy, bylo na výrobu slaměných matrací v Terezíně přiděleno 250 zajatců. Zcela správně byli pro toto nasazení využiti poloviční invalidé. Dílnu jsme navštívili 11.3. Pracovalo tam 44 válečných zajatců. Větší část, v dlouhém sále stojících strojů, byla bez obsluhy. Toho samého dne měl tábor ve

Váleční zajatci pohřbívají za zdi posádkového hřbitova v Josefově své druhy

Ruští váleční zajatci v Josefovských vojenských dílnách

Ruští zajatci společně s civilními dělníky před bednářskou dílnou

stavu 1042 lehké parce schopných polovičních invalidů. Velitel tohoto pracoviště si mně stěžoval, že má na patře obrovské množství nezpracovaného materiálu. Na mou otázku kde je zbytek jemu přidělených zajatců, nebyl schopen mě dát jakoukoliv odpověď, protože nebyl o této záležitosti informován. Lidé, kteří do práce přišli, byli zaměstnáni a o ostatní se nestaral. Byli buď v kde a zřejmě nic nedělali. Je možno říci, že téměř všechny vojenské podniky používají nepřiměřeně množství válečných zajatců. Rolník nebo průmyslník si bere vždy tolik zajatců, kolik potřebuje, protože leží na jeho penězích a v jeho misce. Ve vojenských podnicích je situace ale opačná. Jsem toho názoru, že ve všech vojenských provozech převyšuje množství přidělených zajatců ze 2/3 skutečnou potřebu“

V zajateckých táborech vznikají nejrůznější dílny a přidružená hospodářství, jejichž primárním úkolem bylo umožnit co možná nejvyšší soběstačnost zajateckých táborů.

V zajateckém táboře Broumov byla zřízena stolařská dílna zaměřená na výrobu zařízení pro kasárny a výrobu bedýnek na municí, stolařská dílna pro potřeby zajateckého tábora. (hrobní kříže, rakve, násady, nové dveře, stoly a lavice), zámečnická dílna, kovářská dílna (výroba podkov a oprava povozů), kolárna (výroba a oprava povozů a kar), dílna pro výrobu konvic a džberů, písmomalířská dílna (výroba okrasných nápisů, označení baráků a štítků na hroby), dílna na výrobu slaměných výrobků jako matrace, slamníky a zvláštních předmětů, ševcovská dílna (opravy a výroba užitkových předmětů pro tábor i civilisty). Tyto dílny zaměstnávaly stovky válečných zajatců.

Jen v poslední jmenované dílně bylo zaměstnáno průměrně 70 zajatců, z toho bylo 40 odborníků, kteří v civilu pracovali jako krejčí a ševci. Do konce roku 1917 bylo v této dílně vyrobeno 2695 blůz, 5791 čepic, 6314 kalhot, 511 kabátů, nově vyrobeno nebo opraveno bylo 50075 párů bot.

V letech 1915-16 dochází v kmenových zajateckých táborech k zásadnímu obratu, který byl spojen s odlivem dělnictva do armády. Jsou formována detašovaná pracovní komanda přidělovaná na nejrůznější práce civilním zaměstnavatelům.

Pracovní komanda byla podřízena kmenovému zajateckému táboru, který zajatce na místo pracovního nasazení odeslal. Pracovní komando sestávalo vždy pouze z jedné národnosti.

Zajatecké tábory neměly vyhrazenou oblast, kterou měli pracovními silami zásobovat. O tom jaký tábor do jaké oblasti zajatce vyslal, rozhodovalo ministerstvo války. Pokud kupříkladu Vítkovické železářny potřebovaly vyměnit 100 italských zajatců, přidělených do železáren na práci, z důvodu špatného fyzického stavu, byla poslána žádost na ministerstvo války, které určilo, z jakého tábora přijedou noví zajatci stejné národnosti. Původní komando bylo rozpuštěno a novému komandu zajateckým táborem, který zajatce vyslal přiděleno nové číslo. Ve Vítkovických železárnách se tak v rámci pracovních komand, v průběhu válečných let, vystřídal italský zajatci ze zajateckých táborů Milovice, Marchtrenk, Mauthausen, Aschachu, Sigmundsherg a Osthyasfal.

Zajatecká pracovní komanda, která se během První světové války nacházela na území monarchie a na

okupovaných oblastech je možno rozdělit na stabilní a mobilní.

Stabilní pracovní komanda válečných zajatců, byla komanda nasazená na veřejných pracích, u kterých zájmy vojenských nebo civilních úřadů nevyžadovaly mobilitu, dále pak všechna zajatecká pracovní komanda nasazená v řemesle, průmyslu a důlní těžbě.

Mobilní komanda byla taková, která byla určena k plnění krátkodobých nárazových prací, po jejichž splnění byla přesunuta na jiné místo k dalšímu pracovnímu nasazení.

K těmto komandům je možno řadit všechna komanda nasazená na polích, v lesích a komanda nasazená na veřejných pracích, jejichž mobilita byla v zájmu civilních či vojenských úřadů.

Více mobilních pracovních komand tvořilo mobilní kontingent.

Mobilní kontingent sestával obvykle ze 100 mužů, rozdělených do rot po 10 zajatcích. Kontingent byl označen pořadovým číslem a názvem korunní země, například mobile K.A.P. Böhm 146

Každé korunní zemi bylo během První světové války, s ohledem na místní poměry, přiděleno určité množství mobilních kontingentů.

Váleční zajatci, kteří byli v rozsahu mobilního kontingentu příslušné korunní země přebyteční, byli nahlášení k.k. ministerstvu polního hospodářství a ministerstvu války ve Vídni, které ve spojení s k.k. ministerstvem polního hospodářství zařídilo odsun přebytečných zajatců do zajateckého tábora.

Pracovních komand, pod správou jednotlivých kmenových zajateckých táborů, vznikly v letech 1915-18 tisíce.

Jen zajatecký tábor Broumov zformoval a na místo určené ministerstvem války vyslal v letech 1915-18 Čechy 754 mob. KAP, 129 KAP

Morava 34 Mob KAP, 14 KAP

Rakouské Slezsko 1 Mob KAP, 4 KAP

Dolní Rakousko 43 Mob KAP, 27 KAP

Horní Rakousko 16 Mob KAP, 1 KAP

Steiermark 62 Mob KAP, 17KAP

Tyrolsko 1KAP

Istrie 1KAP

Galič 24Mob. KAP, 13KAP

Rakousko 9KAP

Slavonie 1 Mob KAP

Na území Čech se během První světové války setkáváme s tisíci zajateckých pracovních komand. Jen krátkým výčtem možno jmenovat:

Mob. KAP 4185- zaměstnavatel hospodářská správa na knížecím Fürstenbergschem statku v Olešné

KAP 248 hospodářská správa na statku knížete Haracha v obci Stračov

KAP 95, KAP108-sklárna Weinmannwerke Chitějovice
Mob.KAP 10553- KuK lesní správa v okrese Česky Brod

KAP 154, KAP6627, KAP 604-hospodářská správa hraběte Colorado Mansfelda na dvorech v obci Hřebčinec, Ostrov a Vranov

KAP 541-hospodářská správa hraběte Kolovrata v Tachově, KAP 62- spojené šamotárny C. Kulnitz v Meziměstí,

KAP 407 hospodářská správ hraběte Černína v Malém Černíně

Mob.KAP 3750-hospodářská správa cukrovaru Schiller a Co v obci Makovičky

KAP947-výkupna dobytka v Podmoklech

Za každým z výše uvedených pořadových čísel se skrývá příběh strádání, vzdoru, utrpení, ale také lidskosti a přátelství.

O životě válečných zajatců na pracovních komandech se blíže dozvídáme z vyprávění S. Vašendy z Frýdlantu n/O. o událostech za První světové války, jak je prožil v Kopřivnici

„V listopadu 1915 objednala si továrna na práci pro různé stavby 360 ruských zajatců. Byli dopraveni v krytém nákladním železničním voze přímo do továrny. Lidé byli zvědaví, jak jenom tito Rusové vypadají. Proto když už na druhý den po svém příjezdu šli na práci, lidé si je prohlíželi. Svobodně se pohybovat nesměli, neboť byli střeženi vojáky, kteří byli ozbrojeni vojenskou puškou s nasazeným bodákem. Byla zveřejněna vyhláška, kde bylo napsáno, aby nikdo nevedl s těmito Rusy hovory, jinak že by byl postaven před vojenský soud do Moravské Ostravy a tam oběšen nebo zastřelen. Tito zajatci však zde byli brzy jako doma a u lidí zevšedněli. Netrvalo to dlouho, co přijeli, a dozvěděli jsme se, že všichni tito zajatci zastávkovali a pracovat odeprěli, poněvadž měli hlad. Ředitel jim slibil lepší stravu.

Jeden pěkný případ jsem měl možnost vidět a to jak se Němci posmívají těmto Rusům. Někteří tito zajatci si nechali na vojně narůst plnovous. Tak šel jeden takový ruský vousáč okolo dvou Němců (Jeden byl Heinrich, toho druhého neznám). Oba Němci se zasmáli a Heinrich povídá tomu druhému „To je ten Nikolajevič?“ Druhý Němec mu odpověděl „Ich Weis nicht“. Tito zajatci pracovali roztroušeně, až pojednou jim z dozoru uteklo 7 zajatců. Byl po nich velký shon, hledali je četníci po lesích a až na Radhošti z nich několik chytli. Utekli pryč z hladu. Rusové potajmu prodávali našim lidem tabák a cigarety. Můj tovaryš Socha ze Štramberku koupil si od ruského zajatce za 3 K. řetízek k hodinkám, zhotovený z koňských žíní. I já jsem si jeden takový koupil.

Dne 15. 11. 1915 přijelo do továrny vlakem dalších 50 ruských zajatců a s nimi 8 rakouských vojáků. Tito Rusové byli zajati u Lvova.

Je první neděle v lednu 1916. Ruští zajatci mají jít do práce, nešli, vzbouřili se, neboť měli hlad. Krom toho prohlašovali, že je neděle, že je to den pro návštěvu kostela a ne na práci. Postavili si hlavu všichni do jednoho a do práce nešli. Proto narychlo byl povolán vojenský oddíl, který zbrání, puškou se vztyčenými bodákem zakročil proti velmi rozhořčenému davu zajatců. Když vstoupil jeden ruský zajatec a kladl za všechny kamarády podmínky, byl umlčen vojákem, který proti němu zakročil bodákem. Rusové se utišili, poněvadž byli bezbranní a tím bezmocní. 24. dubna 1916 přijelo vlakem do továrny 150 italských zajatců. Viděl jsem je, každý si něco nesl a cestou dělali velký hluk. Jsou v italských stejnokrojích, jako Rusové byli v ruských. Jsou malé zavalité postavy, snědé pleti a černých vlasů“

Ruští zajatci na stavbě nové kovárny závodu Ringhoffer Kopřivnice, (Foto: Muzeum Fojtství v Kopřivnici)

Ruští váleční zajatci nasazeni na zemědělské práce, mezi Kopřivnicí a Závěšicemi, (Foto: Muzeum Fojtství v Kopřivnici)

Ruští zajatci přidělení na práci do Kopřivnice, (Foto: Muzeum Fojtství v Kopřivnici)

Chvilé volna v ubikacích ruských válečných zajatců nasazených v továrně Ringhoffer, (Foto: Muzeum Fojtství v Kopřivnici)

Chvilé volna v ubikacích italských válečných zajatců nasazených v továrně Ringhoffer, (Foto: Muzeum Fojtství v Kopřivnici)

Srbští váleční zajatci přidělení na pracovní komando do Podbořan

Srbští váleční zajatci přidělení na obsazené území Itálie, na stavbu transportní lanovky

Váleční zajatci přidělení do kopřivnického závodu Tatra-Ringhoffer byli ubytováni v dřevěných barácích za dělnickou kolonií. Pracovali nejen na stavebních pracích v rámci rozšiřování závodu, ale rovněž v tovární pekárně, v Turkově mlýně v Drnholci a u okolních sedláků. Ve chvílích volna bylo zajatcům umožněno pod dozorem vycházet mimo tábor. Čas od času byly v továrně pod vedením popa pořádány pravoslavné bohoslužby. Zajatci vyráběli ve chvílích volna mimo řetízku na hodinky také hudební nástroje a vyřezávali z lipového dřeva.

Mimo pracovních komand na území Rakousko-uherské monarchie, byla formována rovněž pracovní komanda na okupovaných územích, jejichž hlavní pracovní náplní bylo odklizení trosk, zpružďňování cest a odsun raněných. Komanda se podílela rovněž na obnově železničních tratí, stavbě polních drah a zásobovacích lanovek.

Jako příklad pracovních možno uvést zajatecký pracovní oddíl č. 1072. Oddíl byl zformován počátkem června 1916 ze zajatců srbské národnosti a byl přidělen na silniční stavební práce v prostoru severní Itálie (Carotte, Ciechi, Monte Rover). Italští a Ruští zajatci byli naopak nasazeni v Srbsku, kde byli nasazeni na stavbě Šarganské úzkokolejné železnice. Těžká manuální práce si na zajatcích vybírala krutou daň.

Během ražby prvních tunelů zemřelo v závalech na 200 zajatců.

*Výrobky zhotovené ruskými válečnými zajatci
přidělenými v letech 1915-1918 za účelem pracovního
nasazení na Jesenicko (Předměty ze sbírek
Vlastivědného muzea Jesenicka)*

Pevnost Josefov - Nový důstojnický pavilon (LCH2014)

Důstojnické zajatecké tábory

Souběžně se vznikem zajateckých táborů pro mužstvo, dochází k formování důstojnických zajateckých táborů. Velitelství těchto táborů bylo obvykle sloučené s velitelstvím v dané lokalitě se nacházejícího kmenového zajateckého tábora pro mužstvo. Podmínky v jakých zajatí důstojníci žili, reflektovaly místní možnosti a byly rozdílné tábor od tábora. Zatím co v Josefově byl pro umístění zajatých důstojníků využíván nový důstojnický pavilon, v Terezíně, dosti zoufalým způsobem vyhlížející, pěchotní kasárna, v Neulengbachu, který spadl pod velitelství zajateckého tábora Spratzern, byli zajatí důstojníci ubytováni v zámeckém komplexu, v Liberci-Růžodole a Grödigu byli zajatí důstojníci umístěni v oddělené sekci zajateckého barákového tábora pro mužstvo. Zajatým důstojníkům byl každých 10 dnů zpětně vyplácen žold. Zajatým generálům bylo vypláceno 10 korun na den, plukovníkům, majorům, kapitánům 6 korun, nižším důstojníkům a aspirantům 4 koruny. Z této částky byly strhávány denně 3 koruny za stravu. Ze zbytku si zajatci platili praní prádla a jiné osobní výdaje. Osvětlení tábora a vytápění bylo placeno erárem. Ke snídani bylo zajatým důstojníkům obvykle vydáváno kávu s mlékem a chléb. Na oběd zeleninová polévka, nejčastěji zelňačka, pečeně z hovězího nebo skopového masa s brambory, fazolemi, salát, chléb a černá káva. Na večeři pečeně s brambory, čaj, chléb. Tak vypadalo běžné menu v září 1915. Podmínky v jakých zajatí důstojníci žili, byly do značné míry odvislé od hodnosti, případně od finanční situace příbuzných doma. Zatím co nižší důstojníci, kteří dostávali nízký žold a neměli možnost nechat si peníze poslat z domova, trpěli často hladem a rádi se dobrovolně přihlásili na práci, aby za výdělek vylepšili svůj jídelníček či výstroj, případně poslali i něco domů na přilepšenou, vyšší důstojníci z bohatých rodin si obvykle mohli dovolit nejen solidní stravu, ale také ordonance, který jim posluhoval. Důsledkem toho, že zajatí důstojníci nepodléhali pracovní povinnosti, byly právě tyto tábory častým dějištěm útěků. Útěkové cesty vedly různými směry, do neutrálního Švýcarska, Holandska, Dánska, Rumunska (do srpna 1916) Jen málo útěků bylo korunováno úspěchem. Jedním z mužů, které odvaha, silná vůle a také štěstí dovedlo, až domů byl generál L. G. Kornilov. Generál Kornilov byl velitel obávané Ocelové divize, která měla, po průlomu linie Tarnow-Gorlice v květnu 1915, zachránit situaci. Ještě téhož roku však upadl raněný Kornilov s většinou svých mužů do zajetí. Kornilov byl umístěn na maďarském zámku Léka, po určité době byl převeden do zajateckého tábora Neulengbach. Nutno uvést, že časté transfery zajatých důstojníků byly obvyklé a měly napomáhat narušování útěkových plánů a příprav. Po několika neúspěšných pokusech o útěk se Kornilov vrací zpět na zámek Léka, kde byl podroben zpřísněnému režimu. Krátce poté začal generál Kornilov předstírat nemoc, načež byl přeložen do rezervního lazaretu v Köszege. Zde se setkává s rakousko-uherským vojákem v rekonvalescenci Františkem Mrňákem. Mrňák, původem Čech je rozhodnut uprchnout společně se zajatým generálem do Ruska, kde se chtěl přidat k České družině.

Sdělení o činnosti Františka Mrňáka ve prospěch generála Kornilova, adresované Ministerstvu národní obrany 23. ledna 1922.

„Já byv od svých představených, kde jen to bylo možno pro své češství a otevřeně rusofilství šikanován, pojal jsem již dříve úmysl utéci přes hranice do Ruska, o němž jsem od zajatých slyšel vypravovati celé kroniky a tam vstoupiti do České Družiny, s čímž jsem se svěřil zajatému Rusu Konstantinu Martianovi, který byl ve vedlejší operační sále na výpomoc jako masér zaměstnán. Zmíněný byl člověk přímý, který byl každého večera u mne v lékárně na besedě a o němž mi bylo známo, že se mu v Austrii nelíbí, že by rád utekl. Smluvili jsme se, že uprchneme spolu, já, že opatřím vše, co k tomu třeba. Ale útěk 6 ti Srbů z nemocnice přiměl nás k odložení celé věci na dobu pozdější, a to pro velmi ostrá opatření, jež byla zavedena, by se podobný případ nemohl opakovati. Tak se věc protáhla do měsíce června 1916. Asi za týden přijel generál Kornilov v průvodu dvou maďaronských důstojníku a desátíka strážního oddílu zajatecké nemocnice. Kornilovi vykázán izolovaný pokojík v důstojnickém pavilonu a u vchodu nemocnice zdvojnásobeny stráže, které za dne procházely se kol pavilonu a za noci stály jednak na chodbě, jednak proti oknu Kornilova pokojíku. Ten večer zpravil jsem zmíněného maséra Martianova, o tom, co nám bylo rozkazem o Kornilovi praveno. Tu on mě přivedl na myšlenku, že bych mohl utéci a vzítí místo něho Kornilova sebou. Ta myšlenka se mne již nepustila a já přemýšlel jakým způsobem by se to nechalo provést a měl jsem již tehdy radost, že tím bez tak shnilému Rakousku budu moci udělati čáru přes počet. Požádal jsem Martianova, který zatím seznámil se se sluhou generála Kornilova Dimitrijem Cezarskim, by hleděl vyzvěděti, proč chce Kornilov utéci. Brzy poté přišel ke mně do lékárny ordinující tam lékař, zajatec, ruský Polák Dr. Gutkovski a předepsal pro gen. Kornilova veronal a mezi tím již dohodl se Martianov s Cezarskim a oznámili Kornilovi, že ví o člověku, který chce utéci do Ruska, že by mohl i on uprchnout. Kornilov zprvu nevěřil, až když mu bylo řečeno, že ten jistý je Čech a s radostí pomůže, zvolal: „Zaplat' Bože!“ Já vyptával se zatím Dra. Gutkovského na Kornilova, ale ten krčil rameny a řekl, že Kornilov je vůči Polákům velice nesdílný a nedůvěřivý a já bych v něm nezbudil podezření, dále jsem se nevyptával. Večer řekl mě Martianov bych přišel ku Kornilovi, který je o všem spraven. Druhého dne jsem tak učinil a Kornilov přivítal mě po mém zdání dosti nedůvěřivě. Vyptával se na mé rodinné poměry a na pohnutky mého zaječího úmyslu. Já řekl jsem, že bych rád do České družiny a do Ruska vůbec. Ptal jsem se ho proč on se vydává v nebezpečí, jež mu přirozeně při útěku vzniká, pravil: „Já jsem voják, ale v první řadě Slovan!“ „Co se v Rusku děje je na úkor celého nejen Ruska, ale Slovanstva vůbec.“ K veslu dostali se náhončí Německa a lákavými, pro neuvědomělý ruský lid, hesly ženou Rusko do spáru Německa a do určité záhuby. „Mám velký vliv v Rusku, obzvlášť mezi drobným lidem a hlavně na Kavkazu a mezi kozáky, toho chci využít a pomoci jich a za součinnosti vašich lidí zachránit, co se zachránit ještě dá.“ Jsem dobře pomoci mise červ. kříže informován a Vám bude jednou, podařili se mi můj záměr uskutečnit, nejen celá Rus, ale i Vaše domovina vděčná!“ Věřím, že

myslíte to tak upřímně jako já a rád půjdu a podrobím se všemu co sám znalý zdejších poměrů, za dobré uznáte.“ Podal mi na rozloučenou ruku a 300 K. na revolver mapu, kompas a jiné potřeby a prosil, bych jej brzy zpravil o všem, co v té věci podnikám. Já pak nakoupil potřebné pomůcky a vyplnil dvě dovolenky, jednu na jméno Josef Németh pro mě, druhou na jméno Istvan Latkovič pro Kornilova a v polední přestávce ověřil je v kanceláři nemocnice kulatým razítkem: „Reservespital in Kőszeg“ a napsal dovolenou bez zvláštních důvodů na dobu 8 dnů do Karanšebeš. To vše sdělil jsem Kornilovi, s nímž jsem předem ujednal, že jedině přes rumunské hranice možno bez větších překážek přejíti. Smluvili jsme se, že dne 11. srpna v poledne opustíme nemocnici a Kőszeg. Připravil jsem dva rakouské stejnokroje, jeden pro mne a jeden pro Kornilova. 11. srpna donesl jsem Kornilovi stejnokroj a on ostríhav si licousy a přinesenou barvou obarvil obočí a vlasy, lápisem vypálil na levé tváři mateřské znamení, na oči si nasadiv brýle, přišel s čibukem v ústech ke mě do lékárny kde se rychle převlékl v rakouský stejnokroj by za okamžik prošel se mnou branou ku nádraží a vlakem právě přijedším jeli jsme k Rábu. Tam bylo nám čekati 9 h. na rychlovlak, který nás měl véztí k Pešti. V čekárně přišel k nám ošetřovatel z důstojnického pavilonu od nás, Čech Alois Damnosil a usedše s námi ku stolu řekl, že se vrací z dovolené a já měl strach, že je vše ztraceno pozná-li Kornilova, ale nepoznal dík dobrému přestrojení. Kornilov však jej ihned poznal a odsedl od nás k jinému stolu, a tak jsme mohli přijedším rychlovlakem pokračovati nerušeně v cestě. Do Pešti jsme přijeli ve 12 h. v noci a pro jistotu musíce čekati na vlak do Karanšebeš do rána, nocležovali jsme ve vojenských barácích u nádraží a ráno bez vší překážky pokračovali jsme v jízdě a přijeli jsme do Karanšebeš v 6 h. večer. Na nádraží byli již asi o našem útěku zpraveni, poněvač tam byla silná stráž, které každý jednotlivec se musel prokázati, což jsem i my každý zvlášť učinili a bez pohromy se dostali do města, odkudž po večeri nastoupili jsme cestu pěšky směrem k rumunským hranicím, kamž jsme během dvou dnů doufali hravě dorazit. Leč zmýlili jsme se a jak známo, zmýlená neplatí! Neznali krajiny protloukali jsme se plných 6 dnů lesy a nemohouce použítí v noci kapesní svítilny a tím i kompasu, vraceli jsme se omylem často v místa, kde jsme již byli. Nechtíce sebou vláčeti zbytečné množství potravin, byli jsme nuceni 18. srpna sejítí na paseku, kterou jsme z jednoho vrchu viděli, by jsme se v chatrči tam stojící posilnili. Byla to dřevěná bouda s nápisem: „Kantine – Borlovica.“ Nedaleko pracovalo asi 40 ruských zajatců pod dozorem maď. vojínů, kácejíc stromy. Nechal jsem Kornilova na pokraji lesa, by mohl jsem sám ukryt přehlédnouti paseku a v pádu nebezpečí zmizeti. Já pak ozbrojen ostře nabitým revolverem vešel jsem do kantýny a požádal o chléb a sýr a něco vína a po zaplacení chtěl jsem jíti zase svou cestou, když jsem spatřil u dveří státi dva ozbrojené výrostky a mě vstříc přicházel elegantně oděný muž, ptajíce se mě co hledám? Řekl jsem mu, že jsme člen voj. policie která v těchto lesích pátrá po uprchlých zajatcích a legitimoval jsem se mu padělanou legitimací, již jsem měl pro ten případ připravenu. Tu on prohlásil, že jsem mu podezřelý a že budu v průvodu stráže odveden na četnickou stanici do Borló a následně na vojenské

velitelství do Karanšebeš. Nezbyvalo než se podrobiti a konati čím voj. vel. vytržiti zrak. To stalo se 18. srpna v 9 h. ráno a večer byl jsem úzkokolejnou drahou četníky z Borló dopraven do Karanšebeš. Při cestě v průvodu dvou mužů mohl jsem použítí revolveru, ale bál jsme se, že ranami svolal bych obcházející lesem hlídky, které by mohli lapit jak mne tak i Kornilova, který vše pozoroval a utekl.

Generál Kornilov překročil rumunské hranice v době, kdy země vystoupila proti Ústředním mocnostem.

V Rumunsku byl generál dopraven k ruskému vojenskému přidělení a následně domů.

Po svém návratu do Ruska byl generál Kornilov za svou odvahu samotným ruským carem Nikolajem II vyznamenán řádem svatého Jiří IV. stupně.

Netrvalo však dlouho a generál byl důsledkem událostí revolučních bojů opět zajat a následně umístěn ve věznici Bychov. I z tohoto vězení se generálu podařilo uprchnout, aby následně stanul v čele protibolševické dobrovolnické armády.

František Mrňák si po svém zajetí dobře uvědomuje, že mu hrozí trest smrti. Během výslechu 24. srpna 1916 proto záměrně celou událost zkruskuje. Svůj čin ospravedlňuje soucitem s generálem v jeho stezku po rodině. Hovoří o 20000 korunové odměně, na které se dohodli. Hovoří o údajném doznání generála coby ruského agenta, a rozhodnutí Františka Mrňáka záměrně útěk sabotovat.

František Mrňák byl po svém dopadení vězněn v Bratislavě, Komárně a následně předstíraje pomatení poslán do Trnavy, kde se dočkal převratu.

Jiný neméně kuriózní útěk byl uskutečněn v zajateckém táboře Broumov. Uprchlíkem byl válečný zajatec, praporčík ruské armády D. A. Michailovič z pěchotního regimentu č. 84., civilním povolání profesor na gymnáziu. Michajlovič se do Broumova dostal 9. února 1916, kdy byl přeložen ze zajateckého tábora v Josefově. Zajatému důstojníku se podařilo uplatit strážného a obstarat si rakousko-uherskou důstojnickou uniformu. V noci z 27. na 28. června 1917 Michajlovič jednoduše prošel přes hlavní bránu.

Útěk nezůstal bez odezvy. O celou záležitost se začal zajímat inspektorát zajateckých táborů v oblasti vojenského velitelství Litoměřice. Útěk byl v tomto táboře již třetím v měsíci červnu 1917.

Táborové hřbitovy

Vznik zajateckých hřbitovů neodlučitelně provázal vznik a provoz zajateckých táborů. Obvykle byl za účelem pohřbívání těl zemřelých zajatců vyčleněn prostor nedaleko posádkových hřbitovů či jiné vhodné místo v blízkosti tábora.

Zima 1914/15 byla pro mnohé zajatce osudná. Epidemie infekčních chorob si vybraly ve všech táborech velkou daň. Zajatecké hřbitovy tak brzy začínají nabírat obřích rozměrů a jejich provoz si vyžádal trvale pracující komando truhlářů a hrobníků, kteří zajišťovali výrobu rakví, převoz, kopání hrobů. V některých táborech, jako kupříkladu Grödig bylo přistoupeno ke stavbě vlastního krematoria. V drtivé většině však zůstalo u pohřbívání těl zemřelých do země. Z iniciativy a za finančního i pracovního přispění samých zajatců vyrostly na zajateckých hřbitovech pomníky připomínající muže pochované v cizí zemi.

Za nejpozoruhodnější zajatecký hřbitov a památník na území Čech je možno bez pochyby označit josefovský zajatecký hřbitov.

Zajatci byli v Josefově zpočátku pohřbívání za zdi pevnostního hřbitova, nedaleko Josefova. Poté co se začaly množit případy úmrtí, byla zeď hřbitova probourána a tak vznikl hřbitov zajatecký. Účast veřejnosti, která s Rusy převážně sympatizovala, na pohřbech byla zpočátku tolerována. Pohřby zpočátku doprovázela i táborová kapela. Od listopadu se však již kapela pohřbů účastnit nesměla. 1. února 1916, na stíznost vojenské správy, bylo rovněž civilistům zakázáno chodit před nebo po stranách průvodů. Na hřbitov jim byl přístup zakázán, protože civilisté této příležitosti využívali a dávali Rusům potraviny. Nákladem ruských důstojníků a některých vojinů byl na zajateckém hřbitově postaven ruský pomník. Se stavbou pomníku bylo započato v červenci 1916. Model zhotovil nadporučík Nikolaj A. Suškin, v civilním zaměstnání sochař, spolu s pěšákem Leonardem Dobrowolskim, sochařem z Kijeva. Suškin zhotovil původně tři různé modely, z nichž poslední se schválením ministerstva války byl realizován. Materiál na stavbu pomníku daroval vojenský erár z pevnostních hradeb. Na pomníku pracoval mimo Suškina a Dobrowolského také pěšák František Synek, stavitel z Petrohradu, a dále 20-25 zedníků a kameníků. Zajatci přidělení na stavbu pomníku dostávali denně pracovní příplatek 40 haléřů. Pomník o výšce 8,8m a šířce 5m stál celkem 4600 Korun.

Pomník představuje skálu na podkladu z opracovaných kamenů. Na skále trčí kříž, pod ním na čelní straně ve skále, trním korunovaná hlava Kristova. Pod křížem citace z Jana 15/13: „*Většího milování nad to žádný nemá, než aby duši svou položil za přátele své*“. Na schodišti u paty pomníku klečí žena představující truchlící ruskou říši, jež u pomníku položila věnec. Na pravé straně pomníku stojí středověký rytíř s třešící zemřelý. Na zadní straně pomníku je položena velká rozevřená kniha, představující knihu světových dějin. Na knize sedí dva chlapci. Jeden v knize horlivě čte, druhý jakoby slabikoval nad ním do skály vyrytý nápis: „*Kéž budoucí pokolení v srdcích svých zachová upomínku na ty, kdož ve velké evropské válce položili svůj život za cara a vlast*“. Pod knihou je vyryt nápis: „*Postaveno*

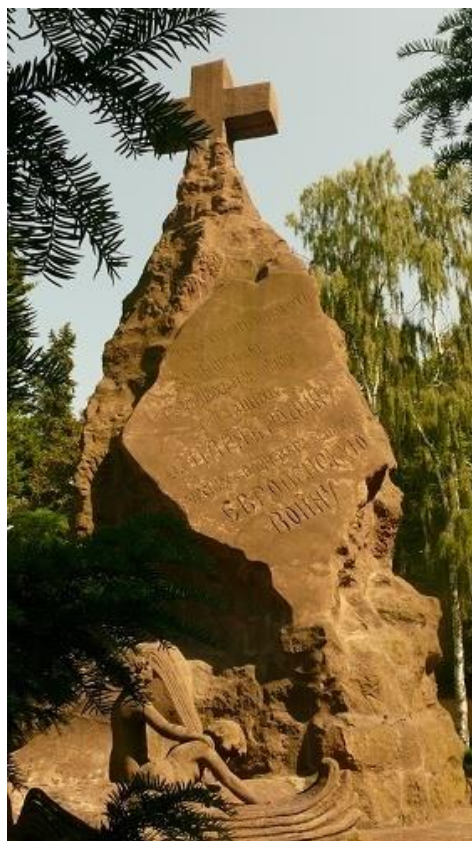
ruskými vojáky roku 1916“. Celý pomník byl natřen modravou barvou. Do základu byla vložena měděná deska s nápisem „Založen jest 16. srpna 1916 za přítomnosti staršího důstojníka plukovníka Perlíka, předsedy komitétu podplukovníka Agapjeva a sochaře praporčíka Suškina.“

Zajatecký hřbitov Josefov - Ruský pomník, (LCH2011)

Zajatecký hřbitov Cheb Podhrad - Muslimský památník postavený roku 1917 (LCH2013)

Zajatecký hřbitov Cheb Podhrad - Fragmentsy náhrobních tabulek. (LCH2013)

Bývalý ruský hřbitov Terezín - Náhrobek ruského zajatce-musulmana, zemřelého roku 1916. (LCH2013)

Zajatecký hřbitov Jablonné v Podještědí - Památník postaven ruskými důstojníky k uctění památky zemřelých ruských zajatců zdejšího tábora. Postaveno roku 1918 (LCH2013)

Do základu byla vložena zasmolená sklenice obsahující seznam ruských důstojníků toho času v Josefově zajatých a 10 stříbrných deseti kopějek.

Dne 17 prosince 1916 dopoledne byl pomník posvěcen. Slavnosti se zúčastnili všichni ruští důstojníci, deputace ruských zajatců nižších hodností a rakouských důstojníků.

Obřad vykonal pravoslavný vojenský kurát Bogdan Petrovicz, přidělený do zajateckého tábora v Broumově. Civilní obyvatelé neměli k slavnosti přístup. U pomníku pronesl německý proslov velitel staničního velitelství, plukovník Mollík jemuž ruský podplukovník německy poděkoval. Na pomník položili ruští důstojníci věnec bez stuhy a vojáci z tábora C a obou táborových nemocnic po jednom věnci s bílými stuhami.

Během existence zajateckého tábora zemřelo v Josefovských táborech 1385 Rusů, 465 Italů, 59 Srbů, 7 Rumunů a 4 Černohorci.

30. června a 27. listopadu 1923 byla provedena exhumace 2 italských důstojníků a 4 vojáků, kteří byli následně převezeni do vlasti.

Ostatky jihoslovanských zajatců (Černohorců a Srbů), byly během října-listopadu 1929 na podnět srbského království exhumovány a převezeny do mausolea v Jindřichovicích. Převoz těl probíhal za vojenských poct. Rakve byly převáženy na chvojím a květinami vyzdobených vojenských nákladních autech, zakryté československou a jugoslávskou vlajkou.

Situace ruských zajatců v zajateckých táborech a na pracovních komandech po vyhlášení separátního příměří v Brestu-Litevském

Jednání o separátním příměří v Brestu Litevském probíhala od roku 1917. V souvislosti s těmito jednáními dochází od ledna 1918 k uvolnění stráže ruských zajatců. Na mnoha místech bylo možno vidět v té době jak ruští zajatci, zaměstnaní mimo kmenové tábory, docházeli již na svá pracovní místa volně bez stráží.

12. února 1918 byl uzavřen mír s Ukrajinou.

Bezprostředně po této události jsou k ukrajinským hranicím vypravovány transporty s ukrajinskými důstojníky a vojíny, kteří zde byli měněni za rakouské zajatce.

V březnu 1918, bezprostředně po podepsání separátního příměří mezi Ruskem, Německem a Rakousko-Uherskem, započala první jednání o výměně zajatců mezi třemi výše uvedenými mocnostmi.

Souběžně ti zajatci, kteří projevíli zájem přijmout Rakousko-uherské občanství, obdrželi legitimaci, která je opravňovala k volnému vycházení z táborů. Mnozí následně obcházeli sousední vesnice, města a žebřali potraviny.

V Josefově byly v reakci na tuto skutečnost na všech silnicích a cestách v okruhu 2km od zajateckých táborů postaveny vysoké sloupy s ruským nápisem. Tak byl vymezen perimetr, ve kterém se směli zajatci volně pohybovat. Bylo to poprvé, kdy v Josefově byla veřejně vyvěšena tabule výhradně v ruském jazyce. Zpráva o separátním příměří rozpoutala mezi ruskými válečnými zajatci vlnu nadšení. Vlna nadšení však byla brzy vystřídána zklamáním a rozhořčením.

S repatriací ruských válečných zajatců ministerstvo války nikterak nespěchalo. Tito zajatci byli důležitým elementem válečného hospodářství a jejich okamžité

stažení do kmenových táborů by ponechalo řadu klíčových podniků téměř bez pracovních sil. Druhým neméně vážným problémem, který zabraňoval okamžité repatriaci, byl logistický problém, který repatriace tak velkého množství zajatců představovala.

Není divu, že zajatci přestávali mít chuť jakkoliv spolupracovat, což se projevovalo nejen v jejich pracovním výkonu ale také v poslušnosti.

16.3 1918 vydalo ministerstvo války rozkaz platný pro všechny zajatecké tábory a pracovní komanda.

„Opatření proti ruským zajatcům při útěcích a protivenství.

S ohledem na množství případů útěků a odporu ruských válečných zajatců, ve všech zajateckých táborech, na všech pracovištích a jiných místech kde se ruští váleční zajatci nacházejí, je nutno zajatce seznámit s tím, že každý kdo se v době od teď do výměny pokusí o útěk, bude se vyhýbat práci nebo odpirat poslušnost, bude zařazen do zajatecké trestné pracovní skupiny a teprve na konci celé výměny bude propuštěn domů. Je potřeba zdůraznit, že v žádném případě není možno trpět zlehčováním vojenského pořádku a jakékoliv formy samovůle válečných zajatců. Inteligentnější část zajatců by se měla starat o to, jak eliminovat tyto případy, které poškozují hlavně jejich kamarády“

Situace se však nelepší. Špatné zacházení, nedostatečná strava a absence jakýchkoliv zpráv o repatriaci vedla v řadě zajateckých táborů k hromadným vzpourám.

K hromadnému vystoupení proti autoritě dochází kupříkladu 15. dubna 1918 v Josefově. Nepokoje vypukly v táboře C. Zajatci ze zdejšího tábora sepsali memorandum, ve kterém žádali táborové velitelství o:

1. Propuštění zajatců obviněných z buřičství, vězněných ve vojenské věznici v korunních hradbách.
2. Plat za práci.
3. Lepší a dostatečnou stravu.
4. Zákaz bití a lidské zacházení.
5. Řádné lékařské prohlídky. Zákaz užívat k nádenickým pracím nemocných.
6. Co možná brzkou výměnou nemocných zajatců do domova.

V odpovědi na memorandum, povolalo velitelství zajateckého tábora z Hradce Králové na 100 Maďarů a dalo k táborové bráně postavit dva kulometry. Každého rána se Rusové v táboře shromáždili, a tiše vyčkávali, co se bude dít dál. Maďarské hlídky, které se snažily přinutit Rusy k nástupu do práce, zajatce vynášely z tábora. Sotva však byli složeni před táborovou branou, lehli si na zem a prohlásili, že pro slabost nemohou udělat krok. Několik vzbouřenců, kteří zajatce podněcovali, bylo zatčeno, na 300 jich bylo přeloženo do tábora E. Po několika dnech vše utichlo.

Situace v zajateckých táborech na území ČSR po vyhlášení samostatnosti, repatriace

28. října 1918 přichází zpráva o kapitulaci Rakousko-Uherska. Národní rada vyhlásila vznik samostatného Československého státu.

Většina stráží zajateckých táborů na území Čech a Moravy se po této zprávě rozprchla a tak 29. října 1918 již zajatecké tábory prakticky nikdo nehlídal. Někteří zajatci využili situace a rozprchli se po okolí.

Ve velení táborů zůstali obvykle jen důstojníci, kteří zoufale psali na ministerstvo války a žádali o další příkazy, které však nepřicházely. Tábory byly po krátké době převzaty zajatými důstojníky, kteří ustavili vlastní strážní oddíly k zajištění samosprávného řízení.

Zajatecké tábory byly následně převzaty nově vzniklým ministerstvem národní obrany.

Problematickou dopravu, stravování a šacení bývalých válečných zajatců byl pověřen zajatecký referát čs. zemského velitelství.

Zajatcům byly bývalými zaměstnavateli, případně táborovou správou, vyplaceny jejich úspory a následně vydán lístek na cestu do zajateckých shromaždišť. Na cestu byli zajatci vybaveni chlebem a studenou stravou na dva dny.

Na příkaz ministerstva národní obrany byla zřízena následující zajatecká shromaždiště.

Pro zajatce národnosti anglické, francouzské, americké a rumunské bývalá německá reálka v Karlíně, později v Klementinu.

Pro bývalé zajatce národnosti Italské v zajateckém táboře v Milovicích

Pro zajatce národnosti srbské a řecké v zajateckém táboře v Josefově.

Pro zajatce ruské bylo hlavní shromaždiště zřízeno v barákové kolonii v Chocni.

Další shromaždiště pro bývalé ruské zajatce se nacházelo v kasárnách v Praze-Vršovcích, poté v kasárnách v Praze-Motol a následně v Bruskových kasárnách v Praze.

Mnozí zajatci se rovněž nacházeli ve vojenských nemocnicích a lazaretech. Jedním z nemocničních zařízení, ve kterém ranění a nemocní zajatci setrvali ještě dlouho po válce, byla takzvaná Pardubická karanténa. Dle situační zprávy delegace Mezinárodního výboru červeného kříže z ledna 1919 se zde v té době nacházel 1 ruský důstojník, 96 ruských vojáků, 40 italských a 9 srbských vojáků.

Odsun zajatců ze zajateckých shromaždišť domů se potýkal s řadou komplikací. Komunikační cesty byly na mnoha místech stále přerušeny, většina železničních vozů a lokomotiv byla zničena, a scházely i pohonné hmoty, benzín a uhlí.

Když se ke konci roku 1918 pro dopravní obtíže repatriace bývalých zajatců zastavila, zbyl jich na zemi Čech jistý nezanedbatelný počet, který během následujících měsíců byl rozšiřován o nově příchozí bývalé zajatce ze Slovenska a Německa, o které se Československá republika dle mezinárodních úmluv musela postarat do doby jejich repatriace. Zatím co většina bývalých válečných zajatců z Francie, Anglie, Itálie, Srbska, Černé hory a Rumunska byla repatriována do první poloviny roku 1919, repatriace ruských zajatců, těch kteří nebyli reparováni po separátním příměří v Brestu Litevském, trvala mnohem déle. Repatriční cestu uzavřely boje, které se rozhořely po pádu Ruské a Rakousko-uherské monarchie. Když vyšlo najevo, že ruští zajatci z Československa domů v nejbližší době neodjedou, utvořili ruští důstojníci „Komitét sdružení ruských důstojníků v Praze“, jenž pečoval jak o vlastní zájmy, tak i o zájmy všech ostatních bývalých ruských válečných zajatců. Pro tento účel byla výnosem Ministerstva národní obrany z 28. prosince 1918 k dispozici pro kancelářskou agendu přidělena zvláštní

místnost s menším pokojem, kde se přijímaly návštěvy a podávaly informace. Komitét převzal, velmi úspěšně, část agendy ministerstva národní obrany. Ruští důstojníci byli ubytováni v Akademickém gymnasiu a od dubna 1919 v budově Klementina, kam byli přesunuti z důvodu nutnosti uvolnit gymnáziu původnímu účelu. V Klementinu bylo ubytováno 28 důstojníků, kterým zde byly přiděleny 3 velké místnosti a 1 menší pro velitele coby kancelář. Mimo „Komitétu sdružení ruských důstojníků v Praze“ fungovala na území Československa ještě kancelář „Zástupce ruské dobrovolnické armády v Československé republice“. Skrze kancelář byli odváděni důstojníci i vojáci, kteří dobrovolně usilovali o návrat do jižního Ruska za vojenskou povinnost. Později byly obě instituce sloučeny a utvořen „Úřad pro vojenské a zajatecké záležitosti ruské v republice Československé“. Činnost tohoto úřadu byla zastavena poté, co agendu převzal „Vojenský ruský atašé v Československu“. Protože politické poměry v Rusku měly vliv i na zajatce v Československu a vyvolávaly mezi nimi přenice a rozbroje přistoupilo ministerstvo národní obrany z důvodů kázně a pořádku k separování části bývalých ruských zajatců, kteří sympatizovali s vládou protisovětskou a zdůrazňovali svou vojenskou příslušnost. Těmto mužům bylo umožněno vstoupit do cvičné roty, která se nacházela v Terezíně. Během války s Maďarskem nabídla cvičná rota součinnost s vojsky československými a vypravila na Slovensko formaci o síle 150 mužů, která tam setrvala do roku 1919. Nutno podotknout, že i Maďarská armáda využívala během války ruských zajatců pro boj s Čechoslováky. Ruská cvičná rota v Terezíně sestávala, po odeslání kontingentu 16 důstojníků a 150 vojáků na Slovensko, ze 70 důstojníků a 250 vojáků. 10 ruských důstojníků bylo přiděleno do Prahy ruskému atašé.

Mimo to se na území Československé republiky nacházelo přibližně 7000 bývalých ruských válečných zajatců, dislokovaných v Josefovské pevnosti, v kasárnách v Hranicích na Moravě, v tranzitní stanici v Bruskových kasárnách v Praze a především v hlavním zajateckém sběrném táboře pro ruské zajatce v Chocni, u kterého bych se rád nyní blíže zastavil a tak přiblížil pobyt ruských zajatců v Československu, který se dlil až do roku 1920

V Chocni se v období První světové války nacházela obří baráková kolonie určená polským válečným uprchlíkům. Tato kolonie byla po podepsání Brest-litevského míru v březnu 1918 přeměněna na zajatecký repatriční tábor pro ruské vojáky čekající na návrat do své vlasti. Rusové byli ubytováni v dvoupatrových barácích. Každé podlaží mělo 9 pokojů, s kapacitou 20 osob. Každý barák měl koupelnu. Z tábora byl po podepsání separátního příměří vypraven pouze jeden transport, protože dramatické události v Rusku vedly Ústřední mocnosti k brzkému pozastavení repatriací. Příchozí transporty ruských zajatců z Čech, Saska a Bavorska však neustávaly. Baráková kolonie již kapacitně nestačila, a proto byl za účelem umístění zajatců využíván rovněž Korábův mlýn v Chocni-Pelinách.

28. října 1918, po vyhlášení samostatného československého státu správu tábora převzal nově ustavený choceňský místní národní výbor.

25. listopadu 1918 přešel strážní sbor sběrného tábora, který do té doby byl pod správou národního výboru pod správou vojenskou. Strážní sbor byl doplněn o vnitřní stráž sestávající z bývalých válečných zajatců. Disciplína v táboře byla relativně dobrá. Přes den Rusové vykonávali různé práce pro obec. Volno měli od druhé do desáté hodiny večerní. Co se stravy týče, dostávali každé ráno kávu a kus chleba (1/4kg), odpoledne dobrou polévku a kus masa. V některé dny bylo maso nahrazeno brambory a mrkví. Večer kávu a občasně herinek. Obyvatelstvo bylo zajatcům nakloněno a snažilo se jim v rámci možností pomáhat. Byly pořádány společné besedy, zábavní a kulturní programy. Na začátku listopadu 1918 byly repatriční transporty obnoveny.

Od března 1918 do prosince 1918 byly na východ vypravěny celkem 4 transporty s 3700 muži, z toho 3 do Ruska a jeden do Maďarska. Transport probíhal nákladními vozy, v jednom až 36 mužů. Každý muž obdržel před odjezdem stravu napět dní, chleba uzeninu a prádlo.

4. prosince 1918 opustil tábor poslední transport s 900 Rusy. Následně byly další transporty na východ opět zastaveny.

Důvodem pro zastavení repatriací byly boje s bolševickými jednotkami na východě, které uzavřely repatriční cesty.

Po 4. prosinci 1918 bylo v táboře stále registrováno 2470 Rusů. V táboře samotném se jich však nacházelo jen 800. Ostatní byli přiděleni k jednotlivým zaměstnavatelům.

Počet ruských zajatců v Chocni dále narůstal důsledkem nových transportů z různých míst přechodného pobytu v Čechách, Štýrsku, Tyrolích.

Na počátku roku 1919 byly ve městě, v okolí tábora a na cestách vedoucích do tábora nalezeny letáky vydané „Moskevským komitétem pro pomoc zajatců“ vyzývající k odmítání vstupu do bělogvardějských oddílů bojujících proti lidové vládě a na místo toho ráznému vyžadování urychlené repatriace do bolševiky ovládaného evropského Ruska. Nález letáků vzbudil obavy správních orgánů nejen na úrovni okresní, ale i státní. Toho, kdo letáky přivezl a vylepil se, však nedařilo vypátrat.

Po rozpuštění národních výborů v lednu 1919 přešla agenda tábora pod státní správu baráků v Chocni. Prvním činem této správy bylo posbírání všech letáků v táboře i mimo něj. Z obav z případných nepokojů uložila zemská správa správě choceňského tábora povinnost podávat hlášení o celkové situaci a náladě mezi Rusy.

Dozvyky letákové akce prohrměly choceňským táborem v březnu 1919, kdy v táboře četníci provedli několik výslechů a důkladně prohledali celý tábor. 20 zajatců čekajících na odjezd bylo za agitace ve prospěch bolševického Ruska zatčeno.

20. dubna 1919 oslavilo v táboře 1200 zajatců bývalé carské armády (Rusové Ukrajinci, Gruzinci), ruské velikonoce se všemi zvyklostmi.

Po odpoledním divadelním představení následoval za účasti choceňského obyvatelstva slavnostní večer. Se začátkem jara byli ruští zajatci na dobrovolné bázi, stejně tak jako předchozího roku, přidělováni na pomocné práce sedlákům z okolních obcí. Rusové

pracovali za stravu a denní výdělek 3kčs. Zajatci vítali především možnost strávit určitý čas mimo tábor. Ve volných chvílích se zajatci snažili získat potraviny směnou za vlastnoručně vyráběné proutěné koše a mísy. Výrobky nabízeli při pochůzkách v okolních vesnicích za chléb, mléko, vejce.

V létě 1919 přijela do Chocně delegace Pražské Československé jednoty, která se snažila zpříjemnit nucený pobyt bývalých ruských zajatců. Zajímali se o ubytování a všeobecné podmínky. Delegace přivezla do tábora k velké radosti všech promítací stroj. Na konci června 1919 přijela do Chocně delegace provádějící nábor pro antibolševické oddíly zamýšlené pro ukrajinskou frontu. Ubytování byli přímo v táboře. Po několika dnech však opustili tábor bez jakéhokoliv většího úspěchu.

Bolševistický „Moskevský komitét na pomoc ruským válečným zajatcům v Československé republice“ navštívil Choceň krátce poté. Do tábora vpuštěn nebyl. Není čemu se divit. Byli to právě Bolševici, se kterými sváděli Českoslovenští legionáři na Sibíři krvavé boje. Soupis zajatců za účelem repatriací tak museli delegáti sepsovat mimo perimetr tábora.

Životní podmínky internovaných se v závěru první poloviny roku 1919 značně zhoršily. Přispělo k tomu i špatné hospodaření s příděly a zásobami ze strany hospodářské správy tábora. K částečné nápravě došlo teprve po ohlášení vojína z táborové stráže M. Tobiška. 22. července 1919 bylo při namátkové kontrole v jednom domě na Kosořínské ulici zabaveno množství materiálu z tábora. Nato zatčený šikovatel Chejnovský byl brzy z vazby propuštěn. Rovněž během přepadové prohlídky u šikovatele Jílka a poručíka Fialy byly nalezeny zásoby a materiál pocházející z táborových skladů. Brzy na to byl vojín Tobiška „pro pobuřování“ zatčen a převezen do vojenské věznice ve Vysokém Mýtě. Nespravedlivé zatčení pobouřilo místní obyvatele. Před radnicí se srotily choceňské ženy, které se domáhaly propuštění Tobiška a naopak zajištění Fialy a Jílka. Oba byli dopoledne zajištěni a v doprovodu rozbouraného davu dopraveni do Vysokého Mýta, odkud M. Rohlena v doprovodu sociálně demokratického poslance Hrdličky z Litomyšle, přizvaného k intervenci u posádkového velitelství, přivezli propuštěného vojína Tobiška.

V průběhu roku 1919, i když značně nepravidelně opouštějí Choceň, další repatriční transporty. Část barákového tábora tak byla uvolněna pro potřeby přechodného ubytování československého vojska a českých civilních dělníků uprchnuvších z Maďarska. V lednu 1920 byl z Chocně vypraven poslední transport bývalých ruských válečných zajatců, vojáků carské armády. S nimi odjela i skupina příslušníků rudé armády zajatá během německo-sovětských bojů u Pskova. Postupem času tábor postupně osířel.

Rakousko-uherskými zajateckými tábory prošlo v letech 1914–1918 4977 ruských důstojníků, 1264000 vojáků, 22 francouzských důstojníků, 630 vojáků, 43 anglických důstojníků, 115 vojáků, 10158 italských důstojníků, 359400 vojáků, 1031 srbských důstojníků, 153600 vojáků, 589 rumunských důstojníků, 52200 vojáků, 1047 černohorských důstojníků, 11900 vojáků, 10 albánských důstojníků, 1406 vojáků.

Použité prameny a literatura

- 1) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemaligen Oesterreichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 29.*
- 2) *10.KgA. Exhibitenprotokoll 1-5000 1916, Archiv ministerstva války Vídeň*
- 3) *Ze života zajatých Rusů u nás, Karel Kracík, Příběhy z Josefovských zajateckých táborů 1914-1918, Praha 2006, vydavatel PR-Aspekt International, s.r.o.*
- 4) *Zajatecký tábor Broumov, Karton č.1, Ústřední vojenský archiv Praha*
- 5) *Důl Zárubek, Karton 33, Sdružený podnikový archiv Ostravsko-Karvinských dolů Ostrava*
- 6) *Dokumentace o válečných zajatcích z I.světové války 1915-1918, VHHT/17, 6140/1417 Archiv Vítkovice a.s.*
- 7) *Sepsáno del tablky Kriegsgefangene und Zivilinternierte in den wichtigsten kriegsfuehrenden Statten Sestavil Dr Leopold Kern*
- 8) *Zasedání Národního shromáždění československého r.1920, Tisk 2518, Digitální knihovna České sněmovny, [online], Dostupné z: www.psp.cz*
- 9) *The Austro-Hungarian POW Camps, [online], Dostupné z: www.austro-hungarian-army.co.uk*
- 10) *R3050/19, Archiv Kanceláře Prezidenta Republiky*
- 11) *Josefov za světové války 1914-1918, Ant. Hofmeister, N8kladem Oldřicha Javůrka v Josefově-Tiskem téhož závodu, Josefov 1938*
- 12) *Vzpomínky na josefovský lágr, Vašek Chalupa, 9.dubna 1989 v Jaroměři, Z fondů městského muzea v Jaroměři.*
- 13) *Choceňské „Polsko“, II díl, Choceň 1990, Vilém Nezbeda.*
- 14) *Rapports de MM. G. Ador, Dr. F. Ferriere et Dr. De Schulthess-Schindler sur leur visites a quelques camps de prisonniers en Autriche-Hongrie, Quatriem Serie, November 1915, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*
- 15) *Rapports de dovers delegues en Allemagne, Russie, Pologne, Boheme, Hongrie at Roumanie Dezember 1918-Juin 1919, Vingt-troiseme Serie, November 1919, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*
- 16) *Kopřivnice a její život v minulosti, z pozůstalosti vlastivědného pracovníka Emila Hanzelky, ISBN8090004020*
- 17) *Záznam vyprávění důchodce S. Vašendy z Frýdlantu n/O. o událostech za I. Světové války, jak je prožil v Kopřivnici (přepis z magnetofonového pásku) Vz./p/16, Archiv Tatra*
- 18) *ZAŤKOVÁ, Jana: Útek ruského generála Kornilova z rakúsko-uhorského zajatia podľa svedectva priameho účastníka, Vojenská História, Časopis pre vojenskú históriu múzejníctvo a archívniectvo, 1/2012*

Provizorní přístřešky ruských zajatců během transportu na západ.

Problematika válečného zajetí na území Německé říše 1914-1920

Prvotní podmínky, vývoj

V rámci příprav na válku pracovalo Pruské, Saské, Bavorské a Baden-Württenberské ministerstvo války s již osvědčenou zvyklostí umístění válečných zajatců v kasárnách, stodolách, skladech, kolnách, pevnostech, opuštěných fabrikách, v lepším případě plechových barácích uvolněných cvičných táborů. Řada z těchto objektů byla pro tento účel již využívána během Prusko-francouzské války. Celková kapacita vybraných objektů činila přibližně ¼ milionu mužů. Ani nejodvážnější odhady však nepočítaly s masivním přílivem válečných zajatců, se kterým bylo třeba se v počáteční fázi světové války vypořádat.

Jen na východní frontě zajal polní maršál von Hindenburg během prvního válečného měsíce na 80000 ruských vojáků.

Německé úřední hlášení z února 1915 o ztrátách ruských vojsk.

17. srpna 1914 bylo u Stallupönen (Nesterov) zajato 3000 Rusů, 20. srpna, u Gumbinnen (Gusev) 8000 Rusů. Poté následovalo vítězství u Tannenbergu (Stebark), kde bylo zajato 90000 Rusů. Během bojů na Mazurských jezerech bylo zajato dalších 30000 Rusů. Během bojů v gubernmánu Suvalky, bylo začátkem října 1914 u Augustova zajato 3000 Rusů, u Suvalek 2700 Rusů, u Schirwindt (Kutusowo) 4000 Rusů a u Lyce 800 Rusů. Stejně úspěšným byl postup k Visle.

U obce Opatow bylo zajato 3000 Rusů, u Ivangorodu 4800 a následně u toho samého města dalších 1800. K Prvnímu listopadu 1914 čítal celkový počet ruských zajatců v německých zajateckých táborech 3121 důstojníků a 186797 mužů, přičemž zajatci, kteří se tou dobou nacházeli na cestě, nebyli v této sumě započítáni. Měsíc listopad 1914 byl ve znamení dalších kořistí. U obce Lipno bylo zajato 5000 Rusů, ve Wloclowci 23000, u Lodže a Lowicz 40000.

V období od 11. listopadu do 1. prosince 1914 bylo celkem zajato přes 80000 Rusů, do 31. prosince stoupl tento počet na 136000. Celkově čítal počet ruských válečných zajatců ke konci roku 1914, dle úředních údajů, 3575 důstojníků a 306294 vojinů. V měsíci lednu 1915 dochází k dalším výrazným úspěchům.

U obce Borzinow bylo zajato 1000 Rusů, na řece Sucha 1400, na řece Rawka 2000 a severně od Visly 1000 Rusů. V měsíci únoru 1915 bylo dále zajato u obce Humin 6000 Rusů, na řece Bzura 1000 Rusů, u Plozk 1000 Rusů a v Mazurech přes 100000 Rusů. “

Rovněž ze západní fronty přicházejí od srpna 1914 na území Německé říše tisíce Angličanů, Francouzů a Belgičanů.

Do 21. srpna bylo mezi Metz a Vogesen zajato na 10000 zajatců. 4. září během obsazování města Remis bylo zajato 12934 zajatců.

7. září během kapitulace Maubeuge bylo zajato na 40000 mužů, mezi nimi i 4 generálové. Během následného pádu pevnosti Antwerpen bylo zajato 4-5000 mužů.

K těmto mužům následně přibýlo velké množství

Obrázky ze života zajatých francouzských a belgických vojáků ve frotové pevnosti nedaleko Ingolstadtu.

belgických vojáků, kteří navlékli během pádu pevnosti civilní šaty ve snaze vyhnout se zajetí. Dalších 20000 belgických a 2000 anglických vojáků se nechalo internovat v Holandsku

Přes to, že výše uvedené údaje byly získávány především na základě odhadů a získané odhady dále zaokrouhlovány směrem nahoru a dále pominemeli fakt, že nemalá část válečných zajatců zemřela, na choroby, chlad, vyčerpání a důsledkem svých zranění ještě před příjezdem do táborů, přesahoval počet válečných zajatců, již po několika válečných měsících, kapacitu stávajících zajateckých táborů.

Bylo započato se stavbou nových barákových táborů, které měly nastalou situaci řešit, jejich stavba a zřízení nezbytné infrastruktury však zabralo dlouhé měsíce, během kterých byli zajatci nuceni spát ve starých vojenských stanech a v přeplněných provizorních táborech, často na holé zemi. Nedostávalo se slámy, dek, svící, topiva, desinfekčních prostředků, nebyl k dispozici dostatek pitné vody. Strava byla připravována v polních kuchyních. Dezinfekce oblečení neprobíhala zpočátku vůbec, a pokud ano tak v pojízdných autoklávech pod odkrytým nebem. Mnozí zajatci si z východních bojišť přinesli do zajetí tyfus nebo cholera.

Progres ve výstavbě nových barákových táborů vedl k tomu, že v druhé půli roku 1915 bylo možno některé provizorní tábory uzavřít a zajatce přesunout do vhodněji zařízených ubikací.

Do roku 1915 vzniklo na území říše na 80 zajateckých táborů s celkovou kapacitou 1 ½ milionu zajatců. Síť zajateckých táborů byla dále rozšiřována a jejich infrastruktura přizpůsobována dlouhodobému umístění. Na svém vrcholu fungovalo na území Pruska, Saska, Bavorska a Baden-Würtenberska 175 kmenových zajateckých táborů s celkovou kapacitou 2 ½ milionu mužů.

Při volbě vhodného místa pro stavbu nového barákového tábora byly hlavním kritériem dopravně-technické možnosti. Vybrané místo muselo mít přípoj na silniční nebo vodní cesty, nejlépe v blízkosti města odkud bylo možno položit železniční vlečku. Tábor musel být rovněž v blízkosti elektrárny, protože z hlediska požární bezpečnosti bylo vyžadováno elektrické osvětlení táborových staveb. Tábor byl obvykle ohraničen dvojitým plotem z ostnatého drátu o výšce 2,5m. Jeden plot od druhého byl vzdálen 8m. Na vnější straně byl dále 5m široký chodník pro strážné.

V táborech kde byl slabší strážní oddíl, byl plot z ostnatého drátku nabyt elektřinou.

Baráky určené pro umístění zajatců byly obvykle dřevěné se zděnými základy. Jednalo se o typizované stavby navržené pruským ministerstvem války pro ubytování mužstva. Délka baráků byla mezi 26-89metry (v závislosti na funkci baráku) šíře 12m. Na každém konci byla místnost pro poddůstojníky, kteří plnili funkci velitele baráku. Baráky byly obvykle vytápěny 4-6 kamny. V chladnějších oblastech Německa byly baráky částečně zapuštěny v zemi. I v případě těchto baráků se jednalo o typizované stavby, které využívala německá armáda na východě. Baráky nesměly být zapuštěny hlouběji než 1m a minimálně 0,5m nad

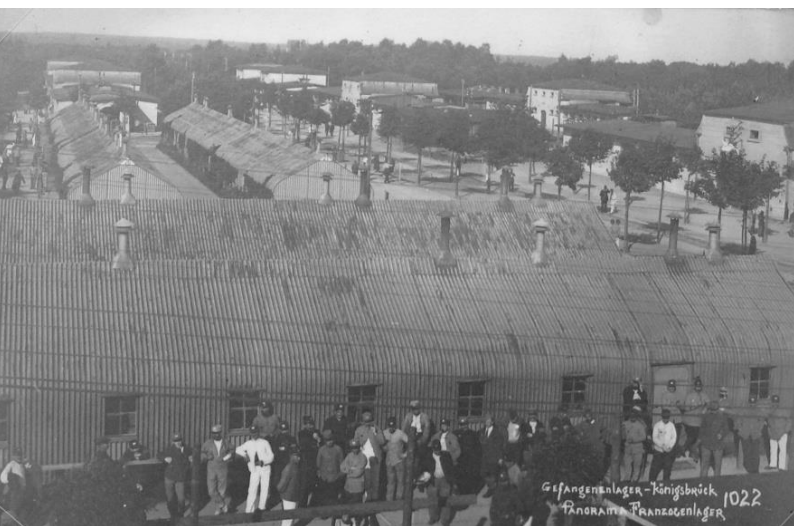

Fort Albeck, Ulm, Německo - V září 1914 byla pevnost Albeck přeměněna na zajatecký tábor. První váleční zajatci byli do pevnosti přivedeni 8. 9. 1914. Objekt týlových kasáren i kasemat byl brzy přeplněn. Zajatci proto byli dočasně umístěni i do okolních fortových pevností. V mezičase bylo na prostorném nádvoří pevnosti postaveno několik dřevěných baráků. (LCH2015)

Desinfekce pod odkrytým nebem v zajateckém táboře Königsbrück

Francouzští váleční zajatci stojící před typizovanými baráky z vlnitého plechu na vojenském polygonu Königsbrück. V době míru zde byli ubytováni pruští vojáci

Pohled na zajatecký tábor Königsbrück po rozšíření

úrovni spodní vody. V baráku mohlo být umístěno až 50 osob. Výhodou byla především dobrá odolnost proti silným mrazům a větru. Baráky však trpěly zásadním nedostatkem světla a čerstvého vzduchu. Tato forma ubytování obvykle byla využívána pro ruské zajatce, kteří na podobný způsob ubytování již byli zvyklí.

S podobným ubytováním Angličanů, Francouzů nebo Belgičanů se setkáváme jen velmi ojediněle. Dochoval se však příklad, kdy si zajatá posádka britské ponorky takové ubytování vyžádala.

V barácích byly instalovány dvoupatrové postele s matracemi plněnými dřevěnou vlnou. Každý zajatec měl nárok na dvě přikrývky. V praxi však byl zajatec šťastný, pokud dostal jednu. V každém baráku stály hasicí přístroje. Baráky byly obvykle orientovány do formace čtyřúhelníku s velkým náměstím uprostřed. Čím větší tábor byl, tím více bylo vytvořeno těchto bloků. Každý blok měl své hospodářské budovy. Baráky byly napojeny na táborové ulice. Tábory obvykle obsahovaly kanalizaci, přípojku na vodovod, elektřinu a plyn.

Souběžně se vznikem barákových táborů vznikají i karanténní stanice, do kterých byli z fronty na pozorování posíláni zajatci před jejich převedením do zajateckého tábora.

Mohlo se jednat o oddělenou sekci zajateckého tábora, nebo o samostatný tranzitní tábor, který sloužil výhradně k tomuto účelu. Zde byli zajatci odšívěni a na 14 dnů podrobeni pozorování, neprojevují-li se u nich příznaky epidemických chorob.

Tyfové epidemie

Tyfové epidemie, které zasáhly na přelomu let 1914-1915 většinu kmenových zajateckých táborů byly důsledkem zoufalých hygienických podmínek a provizória.

Jedním z nejhůře zasažených zajateckých táborů byl roku 1914 Wittenberg.

Německé velení, které si nebezpečí uvědomovalo, nebylo sto zajistit efektivní opatření pro zamezení šíření nákazy. Situace se postupně stala nekontrolovatelnou. Táborová nemocnice musela být zcela izolována. Jídlo bylo do nemocnice posíláno na dálku za pomoci vozíku, který byl po 18m dlouhé kolejnici tažen na navijáku. Vozíky tak bylo možno do izolace posílat bez toho, aby někdo musel do nemocnice vstoupit.

Vizity britských zajatých doktorů, kteří o zajatce pečovali, byly doprovázeny apatickým tichem. Muži kráčeli po tmavých místnostech bez cíle sem a tam, někteří leželi na podlaze.

Do nemocnice nebyly dodávány žádné matrace ani deky. Diety byly nedostatečné. Zoufalá situace v táborové nemocnici přispěla k tomu, že mnozí nemocní zajatci nechtěli do nemocnice a raději se snažili nemoc utajit tak dlouho jak bylo jen možné. Mrtví byli pohřbíváni na hřbitově, který se nacházel kousek od tábora. Každý den posílalo německé velitelství do tábora určité množství rakví, které byly naskládány v masových hrobech jedna na druhé.

Z původně šesti britských doktorů, kteří byli do zajateckého tábora po vypuknutí tyfové epidemie přiděleni, aby nahradili německé doktory a zdravotní personál, se zažehnání epidemie na jaře 1915 dočkali jen tři.

Tyfové epidemie neznamenal nebezpečí pouze pro samotné zajatce ale také pro táborovou správu, strážu i v okolí žijící civilní obyvatelstvo. Hygienická zařízení jako koupelny dezinfekční zařízení, umývárny a sprchy, které v táborech vznikaly od roku 1915, nebyly proto ničím jiným než zcela nezbytným opatřením jak ochránit civilní obyvatelstvo, strážné i samotné zajatce kteří v té době již začali představovat důležitý zdroj pracovní síly. V druhé půli roku 1915 bylo již součástí každého většího zajateckého tábora takzvané Lauzoleum, které museli zajatci jednu týdně navštěvovat.

Lauzoleum zajatci obvykle navštěvovali po skupinách 50-60 mužů. Zařízení obsahovalo velkou místnost, kde svlékli své oblečení svázali je a vhodili do parního dezinfekčního kotle. V některých táborech zajatci oblečení zavěšovali na háky, které pomocí nosné kolejnice a kladek postupně zajižďely do dezinfekčního prostoru, kde za 125 stupňů bylo oblečení dezinfikováno. Mezi touto procedurou byli zajatci vykoupáni, ostříhání a následně přesunuti do další místnosti kde byli namazáni petrolejem. Poté jim bylo vydáno vydezinfikované oblečení. V sirmé místnosti byly mezi tím dezinfikovány holínky opasky a slamníky. V táborech, a na větších pracovních komandech, které nebyly vybaveny moderním dezinfekčním zařízením, zajišťovaly dezinfekci pojízdné dezinfekční stanice na parní pohon.

V každém táboře byl zřízen epidemický blok pro zajatce, u kterých se vyskytovaly příznaky různých epidemii. V bloku byla samostatná kuchyň, čištění prádla a dezinfekce. Záchody byly denně dezinfikovány, vápem a baráky byly větrány.

Správní orgány válečného zajetí

Problematika válečného zajetí na území Německé říše (Bavorského království, Baden-Württemberského království, Saského království a Pruského království) a na okupovaných územích, spadala do kompetence ministerstva války. Všele pruského ministerstva války stál ministr Wild von Hohenborn, kterému bylo mimo jiné podřízeno oddělení pro válečné zajatce, které vedl plukovník Hop a Major Wrzodek. Jejich nástupci v roce 1917 byl major Brendel a Major Richter.

Nemocniční zařízení a hygienu v zajateckých táborech kontroloval Prof. Gärtneraus

V bavorském ministerstvu války podléhali váleční zajatci generálu Köberlemu v saském ministerstvu války plukovníku Rohdemu.

Přes to, že jednotlivá německá království mohla v rámci říšského zákona zacházet s válečnými zajatci dle své úvahy, v rámci jednotného systému si osvojila předpisy pruského ministerstva války.

Oddělení pro válečné zajatce pruského ministerstva války vydávalo všeobecná nařízení, která poté byla zasílána na velitelství jednotlivých vojenských okruhů (Armeekorps), na vojenská velitelství generálního guvernmana v Belgii a na příslušná vojenská velitelství která měla na starosti zajatecké tábory na okupovaných územích (Rusko, Francie, Itálie). Velitelství vojenských okruhů zodpovídala za správnou, implementaci jednotlivých nařízení a jejich dodržování ve svěřené oblasti.

Vyjímaje okupované oblasti, ve kterých se nacházely převážně tábory sběrné a tranzitní a pracovní, se

v každém vojenském okruhu nacházelo několik kmenových táborů, kterým byly podřízeny stovky detašovaných pracovních komand.

Pro udržení jednotných podmínek na celém území říše byla zřízena inspekce zajateckých táborů. Inspekci prováděl vysoký důstojník o hodnosti generála.

V Prusku byli velením v zajateckých táborech jmenováni ministerstvem války aktivní důstojníci o hodnosti podplukovníka. V Bavorsku, Sasku a Württembersku byli tímto úkolem pověřováni staří velitelé o hodnosti majora.

Velitel tábora vedl chod tábora, k čemuž měl k dispozici jednoho nebo dva zástupce. Ve velkých táborech měl velitel k dispozici 12-20 důstojníků. Tito důstojníci zastávali funkci velitelů zajateckých kompanií, kterým byli podřízeni nejen zajatci v určité sekci tábora ale i strážní personál přidělený pro danou sekci. Velitel zajateckého tábora měl dále k dispozici několik důstojníků, kteří vedli jednotlivé úseky táborového hospodářství a správy.

Represálie

Katastrofální podmínky německých zajatců v zahraničí přiměly pruské ministerstvo války v letech 1914-1918 několikrát k zavedení hromadných represálií. Jednalo se o krajní a tudíž nepřiliš častá opatření, která byla po určité době opět odvolána.

K zavedení represálií dochází kupříkladu v zajateckém táboře Moorlager.

Represáliím zde bylo od 4. června 1915 vystaveno na 15000 francouzských válečných zajatců.

Jednalo se o odvetné opatření za špatné zacházení a strádání 400 válečných zajatců, kteří byli francouzskou armádou odvedeni do francouzské kolonie Dahomey.

Od represálií na francouzských válečných zajatcích bylo upuštěno teprve poté co internovaní a váleční zajatci byli z Dahomey přemístěni do přijatelnějšího prostředí nebo internováno ve Švýcarsku.

Represálie na francouzských válečných zajatcích vyvolalo rovněž pracovní nasazení 17000 německých válečných zajatců v klimaticky velmi nevhodných severoafrických koloniích.

16. března 1916 proto bylo ze zajateckých táborů na území Německa převezeno 3000 francouzských zajatců do oblasti Kurské kopy, kde měli pracovat za podobně nevhodných podmínek. Počet francouzských zajatců, kteří byli stíženi tímto opatřením postupně vzrostl na 11000. Efekt tohoto opatření však nebyl žádný. Němečtí váleční zajatci byli z Maroka, Alžíru a Tunisu odsunuti až koncem listopadu 1916, přičemž hlavním důvodem byla potřeba jejich pracovního nasazení ve Francii. Roku 1916 bylo represáliím podrobeno rovněž 1000 ruských důstojníků jako odplata za zoufalé podmínky německých válečných zajatců nasazených na stavbě Murmanské železnice.

Uvolnění represálií bylo docíleno až po dlouhých jednáních, ve kterých sehráli nemalou roli delegáti neutrálních zemí.

Belgičtí váleční zajatci v zajateckém táboře Göttingen. Na hrudi zajatců je našito označení, uvádějící vojenskou oblast XI, táborový blok (kompanie) VII a pořadové číslo. Někteří zajatci jsou obuti v dřevácích.

Novozélandští váleční zajatci v táboře Neuburg

Francouzští, britští a ruští zajatci sedící před táborovou ošetřovnou.

Národnostní skupiny zajatců

Německými zajateckými tábory prošlo celkem v letech 1914-1919 14000 ruských důstojníků, 1420000 vojáků, zemřelo 55000, 10865 francouzských důstojníků, 524500 vojáků, zemřelo 17000, 4456 anglických důstojníků, 355900 vojáků, 11000 zemřelo, 4589 italských důstojníků, 128300 vojáků, 5300 zemřelo, 4 srbských důstojníci, 27000 vojáků, 1656 rumunských důstojníků, 41600 vojáků, 810 belgických důstojníků, 45200 vojáků, 268 portugalských důstojníků, 6750 vojáků, 16 japonských důstojníků, 90 vojáků, 204 amerických důstojníků, 2250 vojáků, 6000 řeckých vojáků, 5 černohorských vojáků.

V Prvních měsících války byli zajatci všech národností umístěni pohromadě. Toto řešení se však po čase ukázalo jako nepříliš šťastné. Francouzští zajatci obviňovali ruské zajatce, že nedodržují základní hygienické návyky. Angličané i Francouzi se stranili barevných zajatců. Angličané měli časté spory s Iry. Zajetí Rusové často šikanovali takzvané „Malorusy“, Balty, Poláky. Byly zde rovněž rozdílné návyky ve stravování a hygieně. Ministerstvo války proto rozhodlo o rozdělení válečných zajatců dle národností do jednotlivých táborových sekcí.

Pro některé vybrané národnosti, byly zakládány samostatné zajatecké tábory. Kupříkladu Mohamedáni, zajatí ve francouzských uniformách byli koncentrováni v zajateckém táboře Zossen. Mohamedáni nezůstali v Německu na dlouho. 8. září 1914 rozhodl německý císař, že algerští, tunišští a marokánští Mohamedáni, zajatí na západní frontě, budou propuštěni a posláni do Konstantinopolu, aby mohli vstoupit do Turecké armády. Rovněž Indové a černoši opustili po několika letech zajetí oba zossenské tábory. Koncem roku 1917 byli převedeni do klimaticky vhodnějšího Rumunska. Do samostatných speciálních táborů se zvláštním režimem byli umisťováni zajatí příslušící národnosti označovaných jako Německu přátelské. Jednalo se především o Balty, kteří hovořili staropruštinou, která byla podobná němčině a dále pak o ruské Němce kteří byli společně s Balty umístěni ve zvláštním táboře ve Furstenbergu a Wetzlaru, Ukrajinci byli umístěni v táboře Rastatt, Salzwedel a později rovněž ve Wetzlaru, Poláci v táboře Gardelegen a Irové v táboře Limburg. Ve speciálních táborech procházeli zajatci rozsáhlou politickou přípravou, která je měla přimět ke vstupu do legií. Během dne probíhaly politické besedy. Byly podněcovány projevy národního citění.

Ošacení válečných zajatců

Dle Haagské konvence z roku 1907 měli být váleční zajatci ošaceni stejně, jako vojáci země, která zajatce držela.

Dovystrojit mnohasettisícovou armádu válečných zajatců však nebylo pro říši, na kterou byla uvalena námořní blokáda, možné. Proto byly nejprve využívány ukořistěné uniformy, kterých se zmocnily německé trofejní oddíly, a když tyto rezervy byly vyčerpány, nezbyvalo jiné řešení než uniformy záplatovat, dokud na nich nebylo více záplat než původního sukna. Taková byla situace především mezi ruskými, srbskými a rumunskými zajatci.

Ne všechny národnosti však byly nuceny v zajetí sdílet stejný nedostatek.

Zajatci ze západu, Angličané, Francouzi a Belgičané, dostávali prádlo v balíčcích z domova a vojenské uniformy skrze červený kříž. I mezi nimi se však našlo mnoho takových, jejichž uniforma byla samá záplata. Uniformy, které již nebylo možno opravit, byly přešívány na menší výstrojní součásti jako rukavice, onuce atd.

Výstrojní situace zajatců začala po určité době vyvolávat negativní ohlasy zahraničních delegátů. Německá správa proto začala pro zajatce v táborových dílnách šít, dle vojenského vzoru, zajatecký oděv. Zajatecké uniformy sestávaly z blůzy, na kterou si zajatci mohli našít své původní vojenské distinkce, kalhot a čepice. Protože se stávalo, že zajatci používali některé kusy ošacení k přešití na civilní a poté je používali během pokusů o útěk, bylo pruským ministerstvem války příkázáno, že každý zajatec musí mít na uniformě viditelně našité číslo a v levém rukávu všit pruh látky, jehož barva obvykle označovala příslušnost k určité zajatecké kompanii. V některých případech byl pruh všíván rovněž do levé nohavice a na čepici. Osobní čísla byla ražena na kovový štítek, který byl následně přišit na blůzu. V některých táborech bylo na místo štítku využíváno bílé látky, na kterou bylo číslo zajatce vytištěno. Číslo zajatce bylo obvykle doplněno o číslo vojenské oblasti. Táborové obuvnické a krejčovské dílny nezajišťovaly obuv a ošacení pouze pro válečné zajatce v kmenových táborech, ale rovněž pro stovky větších i menších pracovních komand.

Pracovní nasazení válečných zajatců

Váleční zajatci pracovali v roce 1914 převážně uvnitř zajateckých táborů, na jejich stavbě, rozšiřování a provozu, u pořádkové služby, v koupelnách, v desinfekčním zařízení, prádelně, kuchyni, spisovně pošty a v dílnách. Vzdělání zajatci a důstojníci byli dále zaměstnáni jako překladatelé, barákoví staršínové, pisatelé, třídíči pošty. V nemalé míře pracovali váleční zajatci rovněž v okolních vojenských posádkách, na železničních tratích, cestách a rekultivaci močálových oblastí. Existence detašovaných pracovních komand byla spíše ojedinělá, a pokud, jednalo se o velká pracovní komanda s několika sty zajatci, určenými k hromadnému nasazení na již výše zmíněné rekultivaci močálových oblastí či na železničních stavbách.

Nasazení válečných zajatců v německém hospodářství bylo v roce 1914 odmítnuto, protože převládala obava, že tak vznikne tlak na pracovním trhu. Zajatci proto vykonávali jen ty manuálně náročné práce, o které nebyl zájem, protože byly spojeny s nízkým výdělkem. Teprve v roce 1915 v souvislosti s postupující mobilizací a nedostatkem pracovních sil bylo započato s formováním detašovaných pracovních komand, která měla zaplnit vzniklou mezeru na pracovním trhu.

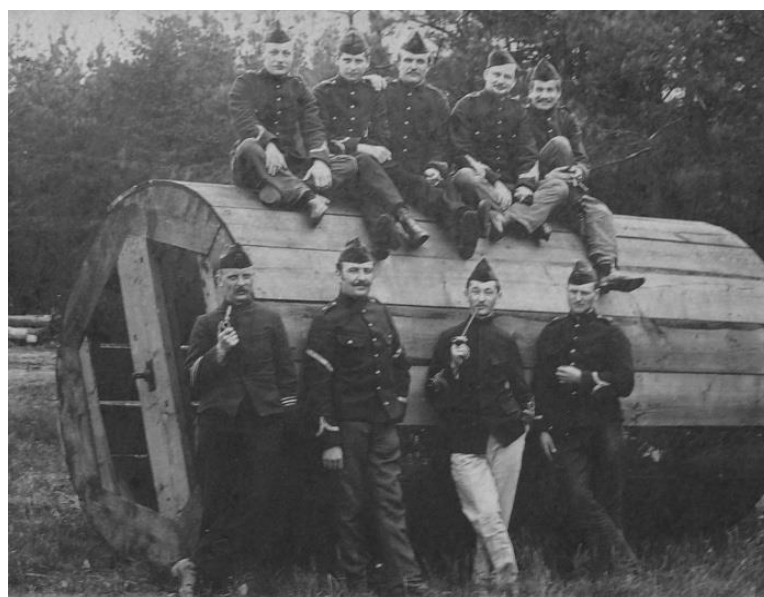
Od léta 1915 byli váleční zajatci nasazení v zemědělství. U detašovaných pracovních komand přidělených na zemědělské práce byla zaměstnavatelem obvykle obec, která zajišťovala hromadné ubytování, odkud zajatci denně docházeli k jednotlivým sedlákům. Pokud toto řešení nebylo možné, byli zajatci ubytováni jednotlivě přímo u sedláků, kteří zároveň suplovali vojenskou stráž.

Ruští zajatci nasazení na stavbě strážní věže č 4 v zajateckém táboře Lamsdorf

Odjezd francouzských válečných zajatců z tábora Königsbrück na detašované pracovní komando.

Belgičtí zajatci z tábora Parnewinkel přidělení na detašované pracovní komando.

Ruští zajatci nasazeni v zemědělství

Ruští zajatci přiděleni na pomocné práce do tesařské dílny

Francouzští zajatci přiděleni na terénní práce

Podmínky v těchto komandech byly obvykle dobré. Zajatci dostávali dostatek stravy, museli však tvrdě pracovat od rána do soumraku.

S pracovním nasazením válečných zajatců v průmyslu bylo započato koncem roku 1915.

Přes to, že zajatci měli možnost uvést, jakou práci chtějí vykonávat, konečná volba byla vždy na vojenské správě. Pokud se proti určené práci zajatci vzepřeli, byli přísně potrestáni. Zajatci pracovali denně v průměru 10-12 hodin, na sezónních pracích i déle.

S pracovním nasazením válečných zajatců v hornictví bylo započato v únoru 1915. Toho měsíce bylo důlním společnostem na hnědé a černé uhlí, stejně jako briketárnám a hutím povoleno doplnit nedostatek pracovních sil zajatci. Výběr vhodných zajatců nebyl snadný. Tábory proto navštěvovaly komise sestávající ze zástupců těžební společnosti, doktora a představitele důlního úřadu. Delegaci doprovázel důstojník z táborového velitelství. Pro tuto práci byli vybíráni převážně Angličané a Francouzi, kteří se osvědčili jako dobří horníci. Práce v dolech byla nebezpečná a náročná. Možnost si vydělat a dostávat zvýšené přídělky jídla však pro mnohé zajatce byla rozhodující. Ti, kteří nešli dobrovolně, byli donuceni.

Vzhledem k nízkému výkonu válečných zajatců přešla řada zaměstnavatelů na nasazení zajatců v úkolu.

V takovém případě byl mezi zaměstnavatelem a velitelem tábora dohodnut určitý rozsah práce, po jehož dokončení měl zajatec volno.

V praxi probíhalo pracovní nasazení v úkolu tak, že každému zajatci byl přidělen úkol, který musel do konce směny vykonat. Když byl zajatec hotov, oznámil to veliteli pracovního oddílu, který práci překontroloval a výsledek zapsal do knihy. Zajatec měl poté volno. Roku 1914 činila mzda zajatce za odpracovaný den 10 feniků. Mzda byla velmi nízká především proto, že zaměstnavatelem byla v té době především armáda nebo stát. Rok 1915 přinesl změny.

Dle nařízení pruského ministerstva války z 15. 4. 1915 byl zaměstnavatel, který si pro svůj závod či hospodářství vyžádal přidělení válečných zajatců, povinen platit do vojenské kasy mzdu o stejné výši jako mzda civilního dělníka nasazeného na stejné práci. Za válečného zajatce pracujícího v podpovrchových dolech dostávala vojenská správa 3 marky za odpracovaný den, za zajatce, kteří byli vyučenými zámečníky nebo kováři 3,75 marky za odpracovaný den. Po stržení poplatků za ubytování (25 pfeniků za den), stravu (0,75 feniků, později 1,3mk za den), ošacení a stráž, vyplatila vojenská správa zajatci zbylou část, která obvykle činila ¼ běžné mzdy. Čistá zajatecká mzda za odpracovaný den se tak pohybovala mezi 0,3pf až 1mk. Nutno uvést, že čistá mzda se s postupem válečných let, důsledkem růstu cen potravin, neustále snižovala.

Belgický zajatec opravuje obuv svých kamarádů přidělených na pracovní komando do Braunschweigu

Peněžní zásilky, Lagergeld

Peněžní zásilky z domova na přilepšenou byly zajatcům nejprve vypláceny na poštovních kontrolních stanovištích v kmenových táborech a to v německé měně bez omezení. Tento systém však nebyl se zvýšením objemu zásilek dále možný a proto byla zajatcům zavedena osobní konta, na která byly příchozí peněžní zásilky ukládány společně s žoldem či mzdou. Z konta si zajatec mohl týdně vybrat limitovanou částku. Důstojníkům bylo povoleno vybrat 40 marek, řadovým vojákům 20 marek.

Pro většinu řadových vojáků z chudších rodin, kteří neměli nárok na služné a nedostávali balíčky či peněžní zásilky z domova, zůstávala mzda za vykonanou práci jedinou možností, jak vylepšit svůj jídelníček a při troše štěstí si i trochu vydělat.

Dispozice státní měny usnadňovala zajatcům m uplácení stráží a útěky. Mimo to docházelo v táborech k hazardu a v neposlední řadě k blokování velkého množství drobných mincí, které poté chyběly v oběhu.

Z tohoto důvodu dochází ke vzniku táborové měny.

První zajatecký tábor, ve kterém byla zavedena táborová měna, byl Chemnitz. Následně dochází k postupnému zavedení táborové měny ve všech zajateckých táborech pro mužstvo i důstojníky. Táborová měna nebyla jednotná a lišila se nejen oblast od oblasti, ale i tábor od tábora. Některé tábory nahradily drobné mince papírovými platidly, jiné nechaly razit zvláštní táborové mince.

O tom jaké částky byly v jednotlivých táborech disponovány, hovoří fakt, že k 1. 7. 1918 se v osmi zajateckých táborech vojenského okruhu XII a XIX (Königsbrück, Bautzen, Bischofswerda, Königstein, Chemnitz, Döbeln, Zwickau, Weisa) nacházela v oběhu zajatecká měna za 2652139,09Rm.

Tento obnos dále navyšovala suma, kterou zajatci disponovali na svých táborových kontech, která činila pro 8 táborů výše uvedené oblasti 941558,39Rm. Rovněž na pracovních komandech byli zajatci vypláceni v táborové měně. Táborová měna byla zajišťována kmenovými tábory, které disponovali bankovním úřadem. Takovýto úřad se nacházel kupříkladu v táborech Friedrichsfelde nebo Güstrow

Zajatecká pošta

V roce 1914 nepodléhal poštovní styk válečných zajatců jednotným směrnicím. Situace byla rozdílná tábor od tábora. 3. února 1915 vydává pruské ministerstvo války jednotné nařízení, které definovalo poštovní styk zajatců následovně.

„Každý zajatec smí odeslat týdně dva dopisy o čtyřech stranách. Důstojníci 4 dopisy o 6 stranách a jeden korespondenční „lístek.“

Zajatecká pošta podléhala cenzuře, což značně zpomalovalo zasilání i doručování.

V každém táboře byla pro účely cenzury a kontroly příchozích a odcházejících zásilek zřízena poštovní kontrolní služebna. Hlavním úkolem této služebny bylo odhalení zakázaných předmětů určených k sabotážím, útěkům a tajných zpráv skrytých v textu. Dopisy a jiné zásilky adresované na zajatce nacházející se na pracovních komandech, v nemocnicích nebo v trestních ústavech, stejně jako pošta z těchto míst odcházející, musela procházet výhradně přes výše

zmíněnou služebnu příslušného kmenového zajateckého tábora.

Vzhledem k pokusům propašovat z tábora poštou tajné zprávy byla od května 1917 zavedena omezení na formát a dopisní materiál použitý pro zajateckou poštu.

Poštovní kontrolní služebna sestávala z několika oddělení rozdělených dle jazyků, zvláštního oddělení pro optickou zkoušku papíru, oddělení pro peněžní zásilky, pro třídění dopisů a balíků. Poštovní styk válečných zajatců mezi jednotlivými zajateckými tábory byl zakázán, protože existovalo nebezpečí, že by tak mohla vzniknout záškodnická síť, která by si tímto způsobem předávala informace. Zde se však objevuje vynalézavost válečných zajatců, kteří si schovávali použité obálky kamarádů, kteří byli přesunuti do jiných táborů.

20-feniková bankovka platná v zajateckém táboře Chemnitz

10-feniková bankovka používaná v zajateckých táborech vojenského okruhu XIV

10-feniková mince platná v zajateckém táboře Munster III

Výstava rukodělných výrobků v zajateckém táboře Soltau

Kaple v zajateckém táboře Soltau

Výstava předmětů vyrobených v zajateckém táboře Dülmen

Táborová kaple, zajatecký tábor Dülmen

Ti pak využívali obálky tak, že do nich vložili nový vzkaz a na obálku se jménem odsunutého napsali „Přesunut do“ Tímto způsobem byl vzkaz poslán dále. Poštovní kontrolní služebna, která viděla své razítko, nechala mnohokrát takový dopis bez kontroly projít.

Volnočasové aktivity za ostnatým drátem

Souběžně se stabilizací podmínek v zajateckých táborech, dochází roku 1915, za materiální podpory červeného kříže, YMCA a dalších pomocných organizací, k vytvoření základny pro rozvoj volnočasových aktivit. Důvod proč tyto aktivity byly otevřeně podporovány ze strany táborových velitelství, byl čistě pragmatický. Sport, cvičení a kulturní události nejenom zvyšovaly chuť zajatců pracovat a upevňovat si zdraví, ale snižovaly zároveň výskyt úteků. Zajatcům bylo proto umožněno po práci chodit ve skupinách na vycházky, cvičit na nářadí, hrát fotbal, tenis, kuželky, hokej, kriket, box, veslovat nebo se věnovat studiu. Studijní kroužky se za krátko mění v táborové univerzity.

Jedním z prvních předmětů, který byl v zajateckých táborech a na pracovních komandech vyučován byl samozřejmě německý jazyk. Nejvíce se německému jazyku učili Srbové a Rusové, méně pak Francouzi a Angličané.

Pro analfabety z Ruska, Francie a Belgie byly vytvořeny speciální kurzy. Postupně dochází k otevření kurzů účetnictví, astronomie, geometrie, hospodářství, matematiky, řezbářství, tesařství a vazačství. Výuka byla podporována zásilkami knih ze Švýcarska, Holandska, Dánska a Švédska.

Vznikaly i hudební spolky. Přes to, že s obstaráním hudebních nástrojů byl problém, nakonec se vždy za podpory táborové správy, organizace YMCA a v neposlední řadě díky zručnosti samotných zajatců, kteří si některé hudební nástroje sami vyráběli, podařilo vybavit větší či menší orchestr.

Rusové zpívali národní písně a předváděli národní tance. Brzy vznikla v některých zajateckých táborech i divadla. Kulisy vytvářeli zajatci sami. Kostýmy se vyráběly nejvíce z papíru.

Kreativní zajatci zakládali táborové redakce vydávající táborové noviny a časopisy.

Ilustrace otištěná ve vzpomínkovém čísle časopisu vydávaném britskými zajatci v důstojnickém táboře Bad Colberg „The morning walk“, 1918

Noviny dávaly zajatcům možnost vyjádřit svou fantazii, novinářské a umělecké schopnosti a proto měli zajatci nejen zájem o jejich četbu ale také o to do nich přispívat svými články.

V zajateckém táboře Doberitz byly vydávány ruskými zajatci táborové noviny Djeberitzkaja gazeta, které stály 30 feniků.

V zajateckém táboře Schwidnitz vydávali angličtí zajatci táborové noviny pod názvem „The Barb“ v ceně 50 feniků. Malorusové z Polska vydávali táborové noviny „Niwolnik Polak“ v polském jazyce.

Zajatcům bylo rovněž umožněno si předplácet německé noviny. Do táborů v XII. a XIX. vojenském okruhu bylo dodáváno na 77 různých místních plátků jako Leipziger Tageblatt, Illustrierte Kriegs-Kurier, Zittauer Morgenzeitung, Wiljne Slowo, Gazet van Brusel a Cjromatskaja Dumka.

Zajatcům bylo umožněno pořádat táborové bohoslužby. Ty se konaly nejdříve pod odkrytým nebem a v zimě v obytných barácích. V druhé půli roku 1915 dochází ke vzniku táborových kaplí. Vzhledem k tomu, že se v táborech nacházeli zajatci různých vyznání, evangelíci, katolíci, judaisté, ortodoxní věřící, hinduisti mohamedáni, Afričané s různými božskými kultury, vznikly v některých táborech i dvě kaple.

V zajateckém táboře Frankfurt an. M. stála mimo ruské pravoslavné kaple rovněž synagoga. V zajateckém táboře Zossen si místní zajatci postavili mešitu s jedním minaretem.

Vzhledem k velkému zájmu a omezené kapacitě kaplí se každý zajatec mohl zúčastnit bohoslužby jednou za 14 dní až 3 týdny.

Vybavení kaplí zajišťovala obvykle YMCA, výzdobu zajistili zajatci ve vlastní režii. S vybavením pravoslavných kaplí pomáhal mimo organizace YMCA rovněž Svätý Synod, který sídlil v Petersburgu.

Židovským zajatcům pomohli s obstaráním obřadních předmětů židé z Německa.

Ze začátku vedli mše civilní duchovní. Válečné ministerstvo však později svolilo, aby mše pro válečné zajatce vykonávali zajatí duchovní.

Vzhledem k tomu, že válečných zajatců, duchovních byl v zajateckých táborech nedostatek, dostali Francouzští zajatci, bývalí studenti teologie, kteří museli svá studia ve Francii přerušit a narukovat, začátkem roku 1916 možnost dostudovat teologii na katolickém semináři v Münsteru. Protože však docházelo k útekům, byl seminář po čase rozpuštěn.

Neutrální mocnosti, kontroly zajateckých táborů

Zájmy válečných zajatců upadnuvších do německého zajetí byly zastupovány skrze poselství neutrálních zemí. Zájmy francouzských, belgických, ruských a italských zajatců zastupovalo Španělsko. Zájmy Britských zajatců zastupovalo Spojené státy a po vstupu Spojených států do války Holandsko.

Pro komunikaci s poselstvími byli mezi zajatci kmenových zajateckých táborů vybráni důvěrníci, obvykle starší důstojníci. Čas od času přicházejí na poselství neutrálních zemí rovněž soukromé žádosti rodinných příslušníků zajatých a v neposlední řadě žádosti diplomatických představitelů spojeneckých mocností iniciované negativními zprávami o podmínkách zajatců.

Žádosti podané oficiální diplomatickou cestou byly delegátem neutrální země prošetřeny a následně vystavena zpráva.

Mimo delegací z poselství neutrálních zemí, navštěvovali tábory delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže i představitelé národních organizací červeného kříže neutrálních zemí.

Poprvé byly zajatecké tábory na území Německé říše navštíveny delegáty Mezinárodního výboru červeného kříže 4. - 18. ledna 1915. Delegovanými byli Ed.

Naville, V. van Berchem, Dr. C. de Marval, A. Eugster. Během návštěvy bylo delegovaným umožněno shlédnout 10 zajateckých táborů.

Druhá návštěva se uskutečnila 22. února- 11. března téhož roku. Návštěvy se účastnili delegáti C. de Marval, a A. Eugster.

V květnu 1915, shlédl delegát Mezinárodního výboru červeného kříže A. Eugster 11 německých zajateckých táborů.

Zpráva z návštěvy zajateckého tábora Merseburg 16. května 1915

12995 vojenských osob, z toho 10305 Francouzů Ubytování, WC: Stabilní dřevěné baráky, se střechou pokrytou bitumenovými deskami, kapacita 150 osob, WC uspokojivé, dobrá kuchyně nedávno rozšířená, místnosti pro kulturu a setkávání. K dispozici, mezi jednotlivými sekcemi, hřiště. Zajatci z jedné táborové sekce nemohou komunikovat se zajatci z jiné.

Strava: Zpočátku nedostatečná. Před několika měsíci byla strava zlepšena. Nedostatek chleba (300gr. chleba na den)

Spaní: Zajatci spí na pryčnách. Každý má svou deku. Oblečení: oděv, prádlo, obuv na výměnu. 2500 až 3000 mužů nutně potřebuje výměnu výstroje

Zdraví zajatců: Všeobecně dobré, na marodce je však mnoho případů tuberkulózy.

Hygiena: Díky hygienickým opatřením, instalaci sprch a umývár, vši z tábora téměř zmizely.

Práce: Třetina zajatců je nasazena na pracovních komandech. Dostávají vyšší přiděly jídla.

Duchovní služba: 6 mší navštěvuje celkem 600 zajatců.

Mše se konají v neděli a jsou vedeny 6 zajatými kaplany. Korespondence: Pro lepší odesílání a přijímání pošty by bylo potřeba navýšit počet mužů nasazených na cenzuře. Balíčky a peníze: Nejsou žádné reklamace, žádné zpoždění.

Přání zajatců: Více chleba a možnost se navzájem navštěvovat v jednotlivých sekcích tábora.

Uvádíme menu náhodně vybraných 3 dnů

Snídaně: kávé 8g., cukr 2g., nebo 3/4l. polévky s ovesnými vločkami 90g., nebo rýže v mléce 90g., sucharů 90g., 300g. chleba na celý den
Oběd: polévka obsahující 150g. ječmene a 100g. masa z konzervy, nebo 150g. rýže a 120g. masa z konzervy, nebo 150g. nudlí a 130g. uzeniny.

Večeře: 100g. sira a 1250g. brambor, nebo 75g. uzeniny a 1250g. brambor, nebo krupičná polévka 130g.

Pokud polední jídlo neobsahuje maso je na večeri vydáván 1 herinek nebo 75g. uzeniny

Disciplinární tresty mírnějšího rázu jsou řešeny následovně:

1. Trest u kůlu (1-3 hodiny)

Podobné tresty jsou využívány v táboře Merseburg

2. Samovazba v osvětlené cele o chlebu (300gr) a o vodě. Jen s polévkou (1-3 dny)
3. Samovazba v temné cele se stejným režimem (1-3 dny)

Četné návštěvy zajateckých táborů delegáty Mezinárodního výboru červeného kříže roku 1915 byly iniciovány především znepokojivými informacemi o situaci německých válečných zajatců ve Francii, které vedly německý červený kříž k tomu, že některé návštěvy inicioval sám ve snaze nabídnout delegátům možnost co nejlépe srovnat podmínky v obou válku vedoucích zemích.

Od půlky září do poloviny listopadu 1915 navštívily, mimo Mezinárodního výboru červeného kříže, tábory v Německu rovněž 3 dánsko-ruské delegace, jejichž cílem bylo zhodnocení všeobecných podmínek na území Německé říše a Ruska.

Celkem tyto delegace navštívily 115 zajateckých kmenových a pracovních táborů.

V prosinci 1915 navštívila 12 zajateckých táborů pro ruské zajatce delegace Švédské pomocné komise pro válečné zajatce červeného kříže, která v táborech rozdělávala zásilky s osáčením a potravinami.

Mezi březnem a dubnem 1916 navštívili, za účelem zhlédnutí zajateckých pracovních komand, Německo delegáty Mezinárodního výboru červeného kříže Dr. F. Blamhod a Dr. Speiser.

Rovněž v dubnu 1916, navštívila zajatecké tábory v Německu delegace Mezinárodního výboru červeného kříže, tentokrát delegáty Dr. V. Schulthess-Schindler a F. Thormeyer.

Téhož roku tábory opět navštívilo několik Rusko-dánských delegací.

Poslední návštěva táborů vykonaná skrze Mezinárodní výbor červeného kříže se uskutečnila od prosince 1918 do června 1919. V tomto těžkém období, bezprostředně po skončení První světové války, byla do zbláčené Evropy vyslána početná delegace s cílem zhlédnutí podmínek válečných zajatců v Evropě.

Přes fakt, že nově vzniknuvší státy nebyly povětšinou signatáři žádných mezinárodních dohod, v rámci dobrých vztahů s dohodovou komisí byli delegáty vpuštěni do mnoha táborů v Maďarsku, Polsku, na Ukrajině i v dalších zemích. Na území Německa se setkáváme jak se zajatci doposud ne repatriovanými, především Rusi, tak i s vojáky zajatými během pohraničních bojů. Delegace navštívila množství táborů a lazaretů nejen v Prusku, ale i v Bavorsku, Baden-Württembersku a Sasku, včetně táborů pro vojáky zajaté během Velkopolského povstání.

Vstup delegátů do zajateckých táborů vyžadoval povolení ministerstva války, které v Prusku vydával generál Friedrich. Mimo delegátů v povolení k vstupu do tábora bylo zapsáno jméno tlumočnicka, kterému byl povolen vstup do tábora, název tábora, případně povolení k předání dobročinných balíčků. Delegátům mělo být umožněno bavit se se zajatci bez dozoru a od zajatců převzít adresy jejich příbuzných s krátkým vzkazem o svém současném stavu.

V některých táborech se delegáti setkávali i s tím že, zajatci nechtěli s delegáty promluvit, obávající se tvrdých postihů. Nutno říci, že pruská armáda byla tvrdými tresty známa. Mlácením nebo "pytli" byli běžně trestáni i provinilí vojáci pruské armády.

Obecně je však možno říci že s každou návštěvou delegátů červeného kříže se stav v zajateckých táborech na určitou dobu změnil k lepšímu.

Pomocné zásilky červeného kříže

Balíčky červeného kříže, určené pro válečné zajatce byly do Německa dováženy v zaplombovaných pytlích. Z poštovního úřadu příslušného pro daný zajatecký tábor byly pytle samotnými zajatci, za dohledu stráží převáženy na žebříňácích či vagónech úzkokolejné zásobovací dráhy do příslušného tábora. Zde byly balíčky rozdělovány na kategorii L (Lagerinsassen), tedy balíčky určené pro zajatce v táborech, a kategorii A (Arbeitskommando), které byly určeny pro zajatce na pracovních komandech.

Balíčky, jejichž obal byl poškozen, byly přezkoumány, neobsahují-li kontraband, nově zabaleny a vydány adresátovi.

Na balíčky bylo dále modrou tužkou napsáno číslo, které se shodovalo s pořadovým číslem balíčku v táborové knize.

Přezkušování balíčků, neobsahují-li kontraband, bylo obvykle prováděno důvěryhodnými zajatci za dozoru německé stráže. Poté co došlo k opakovaným sabotážím, ve kterých sehrály roly předměty vpašované do táborů zvenčí, byla kontrola balíčků prováděna výhradně Němci.

Balíčky nesměly na obalu či uvnitř, mimo adresy, obsahovat žádné písemné vzkazy.

Pozornost kontroly byla směřována na různé skryté prostory a dvojitá dna. Náhodně byly prováděny zkoušky mýdel, jestli obal neobsahuje nějaký vzkaz. Byla prováděna rovněž náhodná zkouška chleba příchozího se zásilkami červeného kříže, jestli v něm nejsou zapečeny zakázané předměty. Stejně přísné kontrole byly podrobeny i konzervy, balení zubních past a ústní vody s cílem odhalit zakázané dodávky alkoholu, nože, mapy, kompas, peníze.

Do zajetí bylo zakázáno zasílat maso, tuk, cukr, chleba, koláče a jiné potraviny z mouky. Povolenými artikly byla zelenina, ovoce, ryby, čokoláda a cigarety. Během transportu balíčků do zajateckých táborů a z táborů do pracovních komand se s vzrůstajícím nedostatkem potravin začaly množit krádeže. Vagóny odstavené na nákladních nádražích byly lehkou kořistí. Částečně bylo krádežím zamezeno hlídáním těchto souprav a jednotlivých vozů, přesto se však v nemalé míře krádeže vyskytovaly dál.

YMCA

Počátek působení organizace YMCA v německých zajateckých táborech je možno datovat do února 1915. V té době do Berlína přijel Dr. Archibald C. Harte, ředitel sekce červený trojúhelník, která byla zaměřena na pomoc válečným zajatcům a živořícím vojákům. Po dlouhých jednáních, která několikrát skončila nezdarem, bylo za podpory amerického velvyslance, dosaženo úspěchu. Na zkoušku bylo organizaci YMCA umožněno započít svou činnost v zajateckém táboře Gottingen. V táboře byl postaven dřevěný barák určený pro rekreační a volnočasové aktivity s velkou halou, čítárnou, menší halou a jednou třídou. Postupně dochází k rozšíření činnosti do dalších táborů. Po vstupu USA do války byla činnost YMCA jakožto americké organizace v Německu ohrožena. Aby mohla YMCA dále působit v německých zajateckých táborech, museli být všichni američtí pracovníci nahrazeni dobrovolníky z Dánska, Norska, Švédska a Švýcarska. V listopadu 1917 přicházejí do Německa první američtí zajatci. Ti byli nejprve umístěni do zajateckého tábora Tuel ve východním Prusku. Tuel se však nacházel mimo akční rádius YMCA. V srpnu 1918 bylo proto rozhodnuto že američtí zajatci budou z Tuchelu přemístěni do zajateckého tábora Rastatt. Tak bylo organizaci YMCA umožněno přinést i svým krajanům, prostřednictvím zahraničních dobrovolníků kousek domova. Až do příměří byl tábor v Rastatt jedenou až dvakrát měsíčně navštěvován delegací YMCA. Díky dobročinným balíčkům dochází krátce po příjezdu prvních Američanů do Rastattu ke vzniku táborového orchestru a divadla. Jsou rovněž pořádána četná sportovní utkání.

Stockholmský protokol, výměny těžce nemocných a invalidů

Přes to, že Haagská konvence z roku 1907 do určité míry definovala podmínky, které by válku vedoucí mocnosti měly dodržovat, mnoho zásadních otázek v problematice válečného zajetí zůstávalo nedořešených a bylo na představitelích národních organizací červeného kříže, případně na Mezinárodním výboru červeného kříže, aby vyjednali vzájemné podmínky, které následně byly ratifikovány válku vedoucími stranami.

Jednalo se především o dílčí dohody o výměně nemocných a invalidů, o formě a rozsahu zasilání pomocných zásilek.

Výměna těžce nemocných a invalidních válečných zajatců mezi Ruskem a Německem probíhala na základě bilaterální dohody již od jara 1915. Podobná dohoda byla uzavřena rovněž s Francií a Anglií. Souběžně byla dohodnuta možnost internace zajatců, jejichž stav neumožňoval plnou repatriaci, avšak jejichž setrvání v táboře by ohrožovalo jejich zdraví, v neutrální zemi, která nabízela lepší podmínky pro hospitalizaci. Zcela zásadní dohodou pro řadu důležitých aspektů válečného zajetí se však stal teprve Stockholmský protokol.

Protokol, na jehož znění se v listopadu 1915 dohodli ve Stockholmu delegáti německého, rakousko-uherského a ruského červeného kříže, byl v květnu 1916 ratifikován představiteli výše uvedených mocností.

Válku vedoucí země se dohodly na:

1) Na vedení seznamů o zajatých a mrtvých

Seznamy musely obsahovat jméno, příjmení, datum a místo narození, bydliště, vojenskou hodnost, regiment, zdravotní stav a způsob zajetí. Pro vedení seznamů měli být využíváni zajatí důstojníci.

2) Na spolupráci v pátrání po pohřešovaných.

3) Na způsobu zasilání milodarů a pomocných zásilek. Sbírký a jiné milodary musely obsahovat znak červeného kříže a být adresovány na pomocnou komisi švédského červeného kříže do Stockholmu, odkud byly zaslány do země určení

Zásilky s knihami, které vyšly před koncem roku 1913, nemusely projít cenzurou.

4) Na podmínkách nasazení zajatých doktorů k výkonu lékařské služby

Zajatí lékaři měli být nasazeni na ošetřování nemocných a raněných zajatců. Jako s doktory s nimi mělo být i zacházeno. Lékaři, kteří pro svou odbornost nemohli najít uplatnění v zajetí, měli být repatriováni stejně tak i lékaři vyššího věku, pokud bylo možné z řad mladších doktorů v zajetí najít náhradu.

5) Na počtu duchovních, které bylo nutno poslat do zajateckých táborů.

Tito duchovní měli zůstat v táborech do konce války.

S Německem měla být tato problematika dořešena později.

6) Na umístění válečných zajatců a podmínkách jejich pracovního nasazení

Váleční zajatci nesměli být umístěni tam, kde tamní klima mohlo poškodit jejich zdraví, a charakter přidělené práce mohl vést k celkovému tělesnému vyčerpání.

Zajatí důstojníci měli být umístěni v hygienicky výborném prostředí, dobře vytápěných ubikacích a na pokoji s co nejméně lidmi. Každému zajatci měla být přidělena matrace, polštář, deka, prádlo, židle a bedna na úschovu a přechovávání osobních věcí oblečení a jídla. V každém táboře měly být umývárny.

7) Na stravě a ošacení zajatých důstojníků

Zajatí důstojníci si své oblečení a stravu měli pořizovat nadále ze své gáže, která byla vyplácena mocností, která zajatce držela. V každém táboře měla být zřízena kantýna, kde byly k dostání základní potraviny, nebylo-li zajatým důstojníkům povoleno nakupovat mimo tábor.

8) Na stravování a ošacení poddůstojníků a mužstva
Stravování poddůstojníků a mužstva mělo být dle dohody tří výše zmíněných mocností jednoduché ale výživné. Množství i složení mělo odpovídat pracovnímu výkonu. Oblečení pro vojiny a poddůstojníky měla nadále zajišťovat moc, která zajatce držela. Každý zajatec měl mít k dispozici dvě sady prádla.

9) Na eliminaci hrubostí a násilností vůči zajatcům.

10) Na způsobu provedení transféru zajatců.

Transfěr raněných a nemocných zajatců byl zakázán do té doby dokud existovalo ohrožení zdravotního stavu zajatců. Zajatci mající problémy s revmatismem a jinými nemocemi podobného charakteru měli právo zažádat o přesun do oblastí s vhodnějším klimatickým podnebím.

11) Na zakládání táborových komisí

V každém táboře měla být zvolena táborová komise. Samotní váleční zajatci měli rozhodnout o tom, kdo bude zastupovat jejich zájmy.

Poštovní styk mezi táborovými komisemi a ministerstvem války či pomocnými komisemi červeného kříže neměl podléhat žádným omezením ani cenzuře.

Stockholmský protokol dále upravoval hygienické podmínky v zajateckých táborech, svobody pohybu mimo tábor, umožnění návštěv mší.

Přes to, že protokol byl ratifikován v květnu 1916, shoda na výměně lékařů a sanitářů se s Ruskem podařila teprve na konci roku 1916. Rovněž zavádění ostatních paragrafů nebylo vždy prováděno úspěchem.

I přes to, že původní myšlenka protokolu nebyla zcela naplněna, výsledky konference ve Stockholmu a následně konference v Kobenhagenu, posloužily jako podklad pro jednání o výměně zdravotního personálu a výměně či internaci těžce raněných mezi Německem a Francií v Bernu 15. března a 26. dubna 1918. S Anglií bylo podobné dohody docíleno v Hágu 14. července 1918.

Strava

Zajatecká strava byla zpočátku zajišťována skrze soukromníky, jimž správa zajateckého tábora platila za zajatce a den částku 60 feniků.

Hlavní potravinou zajatců byly brambory. Standardní příděl brambor na jednoho zajatce a jeden den činil 750-1200g. K tomu bylo vydáváno na den 500g. chleba.

Máslo bylo šetřeno pro nemocnice, důstojnické tábory a civilní obyvatelstvo. Vzhledem k nedostatku masa bylo vydáváno pouze dvakrát týdně a to 120g masa s kostí nebo 100g. bez kosti. Čerstvé maso bylo postupně, nahrazováno masem nakládaným v solném láku.

Ze strany zajatců přicházely časté stížnosti na kvalitu stravy. Vinu obvykle nesli soukromníci, kteří jídlo pro zajatecké tábory připravovali a kteří často nahrazovali kvalitní suroviny surovinami méně kvalitními.

Časté případy kdy se soukromí dodavatelé obohacovali na úkor již tak skromné stravy válečných zajatců vedly v létě 1915 k převedení přípravy stravy určené pro zajatce od soukromníků do zajateckých táborů, kde na její přípravě byli nasazeni sami zajatci.

Toho roku dochází ke snížení potravinových přídělů. Příděl masa byly zredukovány na jednu týdně 120g. Koňské maso nahradilo králíčí.

Se vzrůstajícím nedostatkem potravin dochází k dalšímu snižování potravinových přídělů.

Od 1. června 1915 byl týdenní příděl potravin na jednoho zajatce stanoven následovně.

200g. cukru
500g. mouky
100g. nasoleného masa
100g. tuku
200g. rýže
200g. fazolí
300g. sójových bob
150g. tresky
300g. herinka

Pro margarín a jiné tuky platilo v roce 1915 omezení.

Nejčastější náhradou za maso byla ryba, hlavně herinek, treska nebo solené ryby.

Strava byla vařena odděleně pro jednotlivé národnostní skupiny. Tak bylo možno stravu více přizpůsobit jejich návykům.

Rovněž přiděly chleba byly na konci února 1915 sníženy a to z počátečních 500g. na den na 300g. Snížení přídělů chleba nevyvolalo příliš velké rozrušení mezi Angličany, kteří byli zvyklí na bílý chléb, který dostávali

v zásilkách červeného kříže a tvrdý vojenský chléb nejedli.

V případě ruských a francouzských zajatců byla situace rozdílná. Tito zajatci byli zvyklí na vojenské denní přiděly 800-1200g. a tuto změnu nesli s velkým rozhořčením.

Snížení potravinových dávek neproběhlo bez povšimnutí francouzské vlády, která pohrozila stejným opatřením ve svých zajateckých táborech, pokud nebude umožněno do německých táborů zasílat z Francie pomocné chlebové zásilky. V květnu 1916 byla mezi Německem a Francií uzavřena dohoda. Francie následně obdržela povolení dovážet francouzským zajatcům chléb a to v přepočtu 2kg na jednoho zajatce týdně. Rozdělování chleba probíhalo skrze speciální komisi pod kontrolou neutrálního Švýcarska.

Rovněž pro ruské zajatce přicházeli ze Švýcarska zásilky chleba. Ty však v porovnání s množstvím ruských zajatců nehrály žádnou významnější roli ve zlepšení celkové situace.

Pro ruské zajatce tak často jedinou možností jak získat vyšší přiděly chleba bylo pracovní komando.

Vzdor, diverze, soudy

V letech 1914-1918 bylo německými vojenskými soudy odsouzeno 13698 válečných zajatců.

Nejvíce obvinění proti válečným zajatcům se týkalo krádeží, neposlušnosti, projevů vzdoru, ublížení na zdraví nebo zločinů proti mravopochestnosti.

Za krádeže byli zajatci zpravidla odsuzováni na jeden až dva roky věznic, za neposlušnost na pracovišti rovněž na jeden až dva roky káznice nebo na trestanecké práce. Za ublížení na zdraví byli zajatci odsuzováni zpravidla na 2-10 let věznic. Za špionáž byl obvyklým rozsudkem smrt.

Z dochovaných dobových zápisů se dozvídáme více o charakteru provinění i rozsudcích vynesených nad francouzskými válečnými zajatci v letech 1917-18.

Válečný soud ve Stuttgartu odsoudil 30. 10. 1917 francouzského zajatce, za pokus o znásilnění služky svého zaměstnavatele na pracovním komandu ve Spielbachu, na 1rok a 6 měsíců

4.7 1918 byl odsouzen francouzský válečný zajatec z tábora Cassel na 6 let vězení. Obviněný zapříčinil smrt svěřeného koně tím, že mu přidával do krmení cizí předměty jako kousky skla, plechové odstřížky a zrezavělé kusy drátu.

Válečný soud v Hannoveru odsoudil 22.8 1917 francouzského válečného zajatce, přiděleného na práci k Hanoverským ropným rafineriím, za sabotáž na 9let káznice.

Obviněný, který byl přidělen na práci u železničních vagónů, odmontoval kryt maznice osy, vložil do maznice hrst zeminy a krytku opět namontoval.

9. 4. 1918 odsoudil válečný soud ve Stuttgartu francouzského zajatce za pokus o znásilnění ženy svého zaměstnavatele na 1rok a 3 měsíce věznic.

Za ublížení na zdraví s následkem smrti byl 23. 8. 1918 odsouzen válečným soudem francouzský zajatec, přidělený na práci do Schneidemühl, k 5 letům trestnice. Obviněný, zaměstnaný u Úřadu železničních staveb II v Schneidemühl jako mechanik, odepřel poslušnost dílenskému zámečníku. Při hádce hodil válečný zajatec po dílenském zámečníku těžký šroub,

který jej zasáhl do hlavy. Německý dělník zemřel na poranění mozku. Vzhledem k podepsání příměří bylo vykonání trestu zastaveno a zajatec odeslán domů.

Jak z výše uvedeného vyplývá, případy sabotáže a vzdoru nebyly ojedinělé a jejich četnost byla s postupem válečných let stále intenzivnější.

Roku 1915, si spojenecké vlády, které zpočátku pohlížely na válečné zajatce jako na ostudu své armády, začaly uvědomovat, jaký dopad na německé hospodářství by tito zajatci mohli mít v případě, že by svou práci začali sabotovat.

Do zajateckých táborů začaly proudit tajně vzkazy i zakázané předměty, které měly usnadnit diverzi zajatců. Pařížskou firmou De Plon-Nourrit et Cie bylo kupříkladu zasláno francouzským válečným zajatcům několik zdánlivě neškodných knih o polních pracích „Le travaux des champs“. Každý exemplář knihy však obsahoval 20 otisků, které informovaly o lehké přenositelnosti nemoci brambor.

29. března 1917 byl francouzskému válečnému zajatci zaslán do tábora Puchheim balíček který obsahoval zaletovanou konzervu s marmeládou, ve které byla ukryta gumová schránka, ve které byla aluminiová trubička se zprávou v šifrovaném písmu, 24 skleněných trubiček a jedno gumové razítko s nápisem „Kriegsgefangenensendung geprüft Lager Puchheim“, které přesně odpovídalo tomu používanému táborovou cenzurou. Tajná zásilka, která byla odhalena na kontrolním stanovišti, byla dále podrobena přezkoumání. Táborový hygienik zjistil, že v trubičkách byly bakteriální kultury vhodné pro vyvolání epidemických nemocí u zvířat.

Tajné zásilky z Anglie a Francie obsahovaly rovněž předměty, které měly usnadnit případné pokusy o útěk.

4. září 1918 nahlásilo velitelství důstojnického zajateckého tábora Bad Colberg nález 6 pilníků a pilky v kusu špeku. Balíček byl adresován na anglického důstojníka.

17. září 1918 nahlásilo velitelství důstojnického zajateckého tábora Stralsund-Danholm nález konzervy „Heringe in Tomatensauce“ která místo uvedených herinků obsahovala mapy různých částí Německa, kompas, 2 pilky, 2 kusy olova.

Pokusů o útěk z německých zajateckých táborů bylo hlášeno nesčetné množství. Pro příklad uvedme některé méně známé.

V dubnu 1916 započala tajná komise pro přípravu útěků v zajateckém táboře Zwickau s přípravami hromadného útěku. Jako nejvhodnější cesta byl vybrán tunel. S jeho stavbou bylo započato ještě téhož měsíce. Tunel začínal v obytné místnosti jednoho zajatého důstojníka.

Z místnosti byla vedena svislá chodba s lanovým žebříkem do podzemí. V hloubce 5-8 metrů procházela chodba vedoucí do pole. Tunel byl vybaven dřevěnými výztuhami, elektrickým osvětlením a ventilační šachtou.

10. června 1916 se zajatci prokopali skrze podzemní tunel za táborový perimetr do blízkosti jedné stodoly. Podzemní chodba měřila celkem 85-90m.

V noci z 11. na 12. června 1916 zajatci provedli svůj útěk.

Uprchlíci byli vybaveni civilním oblečením, které bylo přešito v táborových dílnách z vojenských uniforem.

12. června 1916 během ranního nástupu zjistil velitel 5. zajatecké kompanie tábora Zwickau, že chybí 28 francouzských zajatců.

Zajatci byli během následujících dnů jednotlivě i po skupinkách chyceni v blízkém i vzdáleném okolí města Zwickau a do 30. června byli všichni uprchlíci přivedeni zpět do tábora.

Druhý příklad útěku ve velkém stylu se odehrál v důstojnickém táboře Ingolstadt. V noci z 16. na 17. června 1916 uprchlo 34 francouzských a 4 ruští důstojníci skrze 1,8m hlubokou šachtu z které byla v předcházejících čtrnácti dnech prokopána 5,5m dlouhá štola, která ústila v odvodňovacím kanálu. Zeminu zajatci vynášeli postupně v taškách nebo krabičkách ven na nádvoří pevnosti, kde jí kladli na tenisové hřiště. K vyztužení štol byla používána prkna z divadelního pódia.

Útěky byly trestány zpočátku disciplinárními tresty.

14 dní vězení

4 týdny mírného vězení

3 týdny středního vězení

2 týdny přísného vězení

Vzhledem k tomu, že se případy útěků množily, byly v některých táborech zavedeny exemplární tresty. Tyto tresty probíhaly veřejně, před ostatními zajatci.

V táboře Lechfeld byly jako trest pro zajatce pokusivší se o útěk zavedeny takzvané „Pytle“. Provinilci museli po práci nést 4 hodiny na zádech 20 kilo písku. Dle rozsahu provinění až 60 dní. Byly používány i tělesné tresty a přivazování ke kůlu.

Fort Prinz Karl, Ingolstadt, Německo - V letech 1914-18 se ve frotových pevnostech okolo Ingolstadtu, jmenovitě Fort IX, Fort VIII, Fort X, Fort IIIA, Fort Orff, Fort VA a Fort Prinz Karl nacházel jeden z největších důstojnických zajateckých táborů v říši. Umístění zde byli zajatí důstojníci národnosti britské, francouzské a italské. Do fortů IX a X byli roku 1919, po odsunu zajatých důstojníků, umístění zajatí vojáci carské armády národnosti polské, litevské, lotyšské, ukrajinské, Velkorusové i Sibiřané. V březnu 1919 se zde nacházelo celkem 1037 osob. (LCH2013)

Důstojnické zajatecké tábory

I přes rozdíly v životní úrovni zajatých důstojníků, daných jejich hodnostmi a tím i výší služného, které jim bylo vypláceno, byl ve srovnání se zajatým mužstvem život v důstojnických zajateckých táborech relativně dobrý.

Zajatí důstojníci dostávali v závislosti na své hodnosti 60-100 marek měsíčně. Mimo to dostávali vyšší důstojníci peněžní zásilky z domova. Tyto peníze byly ukládány na táborový účet, ze kterého si mimo nákladů na stravu a ošacení mohli týdně vybírat až 40 marek na vedlejší výdaje.

Náklady za stravování byly rozdílné tábor od tábora. Oběd v důstojnickém zajateckém táboře Halle stál v květnu 1915 60 feniků. V důstojnickém zajateckém táboře Torgau stál oběd 1 marku.

V táboře Bischofswerde platili zajatí důstojníci 50 marek měsíčně za denní menu sestávající ze 3 jídel.

I přes určité rozdíly v cenách jídel v táborových kantýnách, představovaly náklady na stravu, především pro nižší důstojníky, téměř celé služné a tak na nákup předmětů drobného komfortu nebo jídla navíc mnohým často nezbývalo peněz.

K umístění zajatých důstojníků bylo v Prusku, Bavorsku, Sasku a Baden-Würtenbersku zřízeno více jako 70 důstojnických zajateckých táborů

Tyto tábory byly zřizovány v Pevnostech (Blankenburg, Ingolstadt, Cüstrin, Leipzig, Magdeburg, Landshut Torgau, Plassenburg, Rosenberk b. Kronach), zámcích (Besskow, Celle), kasárnách (Osnabrück, Bischofswerda), opuštěných továrních halách (Halle, Hann Münden), internátních školách a univerzitních budovách (Gnadenfrei, Freiburg, Weilburg a. L., Saarbrücken), hotelích (Augustabad-Neubrandenburg, Fürstenberg, Wahnbeck b. Bodenfelde), v lázeňských domech (Blenhorst, Clausthal), v sanatoriích (Bad Colberg).

Abychom si mohli utvořit bližší představu, jakým byl život v důstojnických zajateckých táborech, rád bych se nyní zastavil blíže u důstojnického zajateckého tábora Königstein, Ingolstadt a Schönhof-Wiesa

První zajatci byli na Königstein přivezeni 27. srpna 1914. Byli to Francouzi. V průběhu následujících dnů byli přiváženi na koňských povozech a v automobilech dalších francouzští důstojníci se svými ordonanci. První důstojníci z Ruska a také jeden britský důstojník přijeli 4. září. 14. prosince 1914 obývalo tábor již celkem 479 důstojníků a ordonanců. Zajatí generálové byli ubytováni ve vstupní budově. Objekty staré zbrojnice, kasárny III a IV sloužily pro ubytování poddůstojníků. V dalších kasárnách byli ubytováni ordonanci. Jedinou dodatečně postavenou stavbou byl objekt jídelny. Jídlena byla postavena na místě, kde se dříve konaly vojenské přehlídky. Součástí jídelny byl i táborový obchod. Další obchod se nacházel v nové zbrojnici. Po nádvoří pevnosti se zajatci směli volně pohybovat. Od ostatních částí pevnosti byl tento prostor oddělen ostnatým drátem. 20. října 1915 byly důstojníkům poprvé vydány táborové peníze. Na základě čestného prohlášení, že neuprchnou, jim byly povoleny vycházky do Saského Švýcarska. Doprovázející německý důstojník plnil spíše funkci průvodce než hlídače, musel však dbát na to, aby žádný ze zajatců nezacházel do obchodů nebo pohostinství a nenavazoval kontakty s místním

obyvatelstvem. Kvůli obavám z útěků byla 14. června 1917 posílena strážní služba.

Na rozkaz generálmajora Starka, předsedy kontrolní komise pro zajatecké tábory Saského ministerstva války, proběhla 10. července přísná kontrola všech zajatců a zajateckých ubikací. 19. července přijel generál-major na Königstein osobně a 17. srpna vydal pokyn ke snížení počtu zajatých o 200 osob. Tito zajatci byli převezeni do jiných zajateckých táborů. 10. října 1918 představovali hlavní a jedinou národnostní skupinu na Königsteinu zajatci ruští.

Důstojnický zajatecký tábor Ingolstadt byl situován v pěti fortových pevnostech. Každá z nich byla obsazena přibližně 200 zajatými důstojníky. V každé pevnosti bylo dále umístěno několik set zajatých vojnů, kteří sloužili jako ordonanci a starali se o chod tábora. Zajatci byli ubytováni v chladných sálech vybavených kovovými dvoupatrovými postelemi. Sály byly vybaveny dvěma velkými stoly, nad kterými visela petrolejová lampa. Velké sály byly později svépomocí zajatců, za použití dřevěných krabic a textilií, předěleny. Důstojnický zajatecký tábor Schönfeld-Wiesa Annaberg se nacházel v lázeňském domě na okraji jezera, které bylo bohaté na ryby. Zajetí důstojníci mohli rybařit. Byla zde velká zeleninová zahrada, květinová zahrada, tenisové hřiště. Za tenisové hřiště zaplatila vojenská správa 400 marek, a proto museli zajatci za každou hru platit poplatek. V každém pokoji bydlelo dle hodnoty 6-13 důstojníků. Každý důstojník měl železnou postel s matrací a prostěradlem. Některé pokoje měly i balkon.

10. října 1918 představovali hlavní národnostní skupinu zajatci francouzští.

Jak z výše uvedeného vyplývá, důstojníci nepracovali ani netrpěli zásadním nedostatkem. Den trávili ve společenské místnosti, studiem, diskuzemi, hrou šachů a procházkami.

Den v důstojnickém táboře Bad Colberg očima britského důstojníka W. N. Hamiltona

6.45 ráno-Vstávám a představuji si sebe na moři.
 6.55-Zjišťuji, že nejsem na moři, ale stále zajatek vyrušený hlukem pumpy.
 6.56-Přemýšlím, jestli jsou moji spolubydlicí vzhůru!
 7.05-Stále přemýšlím!!
 7.10-Rozhoduji se přesvědčit se.
 7.12-Myslím A-., je vzhůru
 7.15-Ptám se ho, jestli se jede koupat.
 7.16-Opakuji svůj dotaz o něco hlasitěji.
 7.17-A-., mručí něco nesrozumitelného, což jsem však pochopil jako „ne“.
 7.18-Rozhodl jsem se zeptat se B-.,
 7.20-Zkousím zeptat se B-., Odpovídá děsivým hlasem.
 7.21-Jako poslední možnost zkousím C-., který k mému zděšení souhlasí s návrhem.
 7.22-7.35-Soustavně otravován C-., který mě připomíná, že musíme rychle vyrazit, si přeji, abych jej býval nebudil.
 7.36-Vstupuje ordonanc, opatrně informující muže v místnosti že venku je 10 stop sněhu. Skáču z postele, abych se podíval z okna. Ordonanc okamžitě začal ustýlat mou postel.
 7.40- Opouštíme místnost nechávající v místnosti dva chrápaly, k velké nelibosti ordonance.
 7.45-8.05-Čekáme v řadě na koupel.

8.05-8.15-Promrzlý si říkám, proč jsem se rozhodl jít do koupele?!!
 8.16-připojuji se k ostatním na snídani.
 8.17-8.30-Jím!
 8.35- Jdu zpět do místnosti a holím se.
 8.40-C-., mě vynadal za to, že mám dobrou náladu.
 8.45-Dokončeje oblékání jsem se rozhodl navštívit společenskou místnost
 8.55-Po přijetí s otevřenou náručí se cítím lépe
 9.00-Rozhodl jsem se zapálit si dýmku.
 9.05-9.20-Zkousím vyškemrat náplň.
 9.25-S nepořízenou se rozhoduji naplnit dýmku mým vlastním tabákem koupeným v kantýně.
 9.30-Spěch na apel. B-., velmi rozladěn tím, že musel čekat 35minut na výdej balíčku a nakonec když byl skoro na řadě výdej skončil
 9.35-10.00-Shánka po dopisech.
 10.05-Dopisy přijely.
 11.16-11.40-Radím se do fronty.
 11.41-Nakonec konečně okénko! Jediný problém je to, že balíček byl pro jiného D-., v táboře.
 11.45-Zpět v pokoji- nálada na bodě mrazu.
 11.50-Jdu na oběd
 10.06-10.20-Boj o dopisy
 10.30-12 dopisů pro A-., 15 pro B-., 4 pro C-., a 1 chlebový balíček pro mě.
 10.35-11.00-Poslouchám útržky novostí z domova, milostivě zmíněné mými spolubydlicími
 11.15-Jdu si vyzvednout svůj balíček.
 12.10-Po mém ranním cvičení jsem se rozhodl si zdřímnout. Zbytek místnosti se rozhodl jinak, ale já jsem usnul.
 13.00-Hrubě probuzen větou „Nevydl jsi jít kolem kachny“ Nikdy jsem je neviděl a doufám, že neuvidím.
 13.30-Opět usínám.
 14.16-Q-., přichází, aby vybral peníze za koupel.
 14.30-Zbavil jsem se Q-., různými přísliby
 14.35-Zkousím pro změnu číst.
 14.40-M-., přichází chtějící si půjčit knihu
 14.45-Velká přenice v místnosti o to či je řada, aby donesl horkou vodu
 14.55-Do krajní meze naštván jdu s konvicí
 15.00-15.15-Čekám frontu na schodech suterénu.
 15.16-15.45-Dávám si čaj- zajímavá konverzace o dívkách, které jsme znali a Lordu Newtonovi.
 15.46-15.59-Myji věci na čaj
 16.00-Spěchám na apel
 16.05-16.20-Čtu denní noviny vyvěšené na zdi. Často si přeji, abych byl vyšší a kamarádi mě nedýchali na krk.
 16.25-Jdu do kantýny- strávil jsem 5 minut vzpomínáním, co jsem chtěl a poté odcházím
 16.35-Po dosažení mé místnosti si náhle vzpomínám, co jsem chtěl a tak jdu opět do kantýny.
 16.40-16.50-Dostal jsem se až k pultu aby mě bylo odpovězeno „Nemáme, přijde v pondělí“
 16.55-Sedl jsem si k četbě. Moji spolubydlicí jsou pryč.
 17.45-Večeře- o nic lepší než oběd
 18.15-Dopil jsem kávu
 18.20-18.25-Ticho v pokoji
 20.30-Nástup
 21.00-Světla vypnuta, většina je v posteli a čas od času krátký rozhovor na stejné téma jako u čaje.
 2.00-Klid, perfektní klid- a o další den blíže do Holandska.

Fort Prusy, Nysa, Polsko - Během První světové války se zde nacházela sekce zajateckého tábora vyhrazená spojeneckým důstojníkům. (LCH2015)

Pevnost Plassenburg, Německo - během První světové války se v pevnosti nacházel důstojnický zajatecký tábor, především pro ruské zajatce. (LCH2014)

Pevnost Plassenburg, Německo - Památník postavený v září 1918 zajatými ruskými důstojníky. (LCH201)

Situace v zajateckých táborech po kapitulaci

Na samém konci války, 10. října 1918 bylo v zajateckých táborech pro mužstvo na území Pruska, Bavorska, Saska, Baden-Würtenberska a v generálním guvernánu Belgie registrováno 2016098 zajatých vojáků, poddůstojníků a 2923 zajatých důstojníků. V zajateckých táborech pro důstojníky bylo registrováno 24293 důstojníků a 7404 vojáků, zajišťujících provoz těchto táborů a přidělených coby ordonanci vyšších důstojníků.

Zajatci nižších hodností registrovaní v kmenových táborech pro mužstvo byli v době kapitulace z drtivé většiny dislokováni na pracovních komandech při frontě i v hlubokém týlu. Tito zajatci byli hromadně stahováni zpět do příslušných kmenových táborů, odkud měli být repatriováni domů.

Repatriace francouzských a britských zajatců z kmenových táborů na severu Německa byla prováděna francouzskými a britskými loděmi, které vyplouvaly z Gdaňsku, Štětína a Hamburku, plující do Cherburgu a Le Havre. Zajatci ze středního Německa byli odesláni do Bavorska a následně skrze Švýcarsko francouzskými italskými a švýcarskými sanitními vlaky.

Zajatci z Itálie, Srbska, Rumunska byli dle kapacitních možností přepravováni železničními transporty na jih. Chod repatriace byl značně zkomplikován dvěma hlavními aspekty. Prvním aspektem byly logistické obtíže. Na straně jedné mělo Německo povinnost vydat všechny válečné zajatce a internované, ale na straně druhé rovněž jako formu válečných reparací část železničních vozů a lokomotiv. Mnohé páteřní železniční tratě propojující Evropu byly důsledkem válečných událostí poničeny.

Druhým aspektem byla epidemie španělské chřipky, která se v druhé půli roku 1918 prohnala Evropou. Pokud situace zajatců britských, francouzských, italských, rumunských, srbských byla zkomplikována výše uvedenými aspekty, situace ruských zajatců byla dále komplikována složitou politickou situací na východě.

Přes to, že první jednání o výměně ruských zajatců započala po podepsání separátního příměří v Brestu-litevském, v březnu 1918, na návrat si statisíce zajatců musely počkat dlouhé měsíce i roky za ostatním drátem. K 10. říjnu 1918 se v zajateckých táborech na území Německé říše nacházelo celkem 1206988 ruských zajatců.

V rámci výměny, po brest-litevském příměří, bylo s četnými přestávkami do 10. března 1918 repatriováno pouze 65033 ruských zajatců.

Progres repatriací se příliš nezměnil ani po kapitulaci Německé říše

Z obou táborů ve městě Cottbus bylo do prosince 1918 repatriováno jen 500 ruských zajatců.

Ze zajateckého tábora Döberitz bylo do konce roku 1918 repatriováno celkem jen 3000 Rusů, ze zajateckého tábora Ruhleben 5400 Rusů.

Všichni dostali při odjezdu 1500gr chleba a byli červeným křížem do vystrojeni.

Zatím co Velkorusové, Fini, Litevci, Estonci, Lotyšci byli posíláni do Vilny, Ukrajinci, Kavkazci, Kozáci byli posíláni do Brestu Litovského a Poláci do Skalmuisits. Repatriční transporty byly ke konci roku 1918 vypraveny rovněž z dalších táborů.

Citadela nad belgickým městem Huy - Na samém konci války zde byli koncentrováni ruští váleční zajatci přidělení na práci do generálního guvernánu Belgie (LCH2014)

Počty repatriovaných jsou však zanedbatelné vzememe-li v potaz obří kontingent ruských zajatců nacházejících se po kapitulaci Německa v tamních zajateckých táborech.

Na začátku roku 1919 vypukla Rusko-polská válka, která repatriční cesty na východ uzavřela. Váleční zajatci, bez ohledu na národnost, shromáždění v kmenových táborech na přelomu let 1918/19, museli na svou repatriaci čekat, za nedostatku stravy a za složitých hygienických podmínek. Zajatci spali všude, kde bylo místo, v obytných barácích, koupelnách, táborových dílnách či jiných hospodářských prostorech kmenových táborů. Strava byla stěží dostatečná. Jídlo bylo připravováno hromadně ve formě polévky. Ráno bylo vydáváno kávé a celodenní přiděl chleba, 250gr. Odpoledne byla vydávána polévka z brambor, mrkve a večer moučné výrobky a margarín. Maso bylo vydáváno dvakrát týdně. Ani zajatí důstojníci na tom nebyli o mnoho lépe.

V mnoha zajateckých táborech jako Langensalza a Danholm tento zoufalý stav rozpoutal na přelomu let 1918/19 vzpuru, kterou zaplatilo mnoho zajatců svým životem.

V prosinci 1918 hrozila vzpoura rovněž v zajateckém táboře Ulm. Převládal nedostatek jídla, tábor byl přeplněn, v jednom baráku spalo na třípatrových prýcnách až 500 zajatců. Různé národnosti s různými stravovacími i hygienickými návyky byly promíchány. Svě repatriace se zde naléhavě dožadovalo 1000 zajatých Italů. Delegáty Mezinárodního výboru červeného kříže, kteří v té době do tábora zavítali, jim však byly diplomatickou cestou vysvětleny komplikace se kterými je repatriace spojena. Napnutou situaci pravděpodobně rovněž zmírnil fakt, že téhož dne obdrželi zajatci od delegátů 3 vagonů potravin a 3 tuny vína. K povstání v zajateckém táboře Ulm dochází až 21. 1. 1919. Kdy proti zoufalým podmínkám v táboře vystoupili rumunští zajatci. Během povstání byli 4 Rumuni zabiti a další těžce a lehce zraněni.

Bídne podmínky převládající v zajateckých táborech byly problémem všeobecným a mimo nepokojů vedly rovněž k tomu, že se zajatci dobrovolně hlásili na práci mimo tábor, kde pracovali za stravu a 1,5 marky denně. Nemocní byli umístováni v rezervních lazaretech. Rezervní lazarety byly v prosinci 1918 často přeplněny nemocnými a raněnými zajatci všech národností. Nejinak tomu bylo ani v rezervním lazaretu na Alexanderstrasse v Berlíně. Lazaret se nacházel v bývalých kasárnách kavalérie, sestávajících ze 3 zděných budov a několika baráků. Zděné budovy měly jen malá okna, kterými do místností nepronikl dostatek světla. Objekty nebyly vlhké, ale působily sešle. Místnosti byly přeplněny postelemi, 10-12 postelí v místnosti, jedna proti druhé. Umístění zde byli promíchaně zajatci francouzští, italsí, angličtí, ruští. Bylo zde i 22 Francouzů z oblasti Lens, kde pracovali 4-7 měsíců na stavbě železnice za naprosto nedostatečné stravy. Jejich stav byl zoufalý, uniformy plně záplat. Nemocní dostávali v lazaretu na den jen 400gr. chleba a trochu zelné polévky, občas také brambory. Situace nemocných v kmenových zajateckých táborech nebyla dobrá. Německý zdravotní personál byl stažen a tak se o zajatce staralo obvykle jen několik zajatých doktorů a zdravotníků.

V první polovině roku 1919 dochází k urychlení repatriací. Od března 1919 se v zajateckých táborech vyskytují zpravidla již jen zajatci ruští.

V mnohých zajateckých táborech, jako kupříkladu Hameln, setrvali ruští zajatci až do dubna 1921.

Versajská dohoda a vyšetřovací komise

Dle článku 228 Versaillské dohody z 28. června 1919 mělo Německo povinnost vydat spojencům všechny německé vojáky, shledané jako vinné z válečných zločinů. V seznamu byli jmenováni rovněž důstojníci a vojáci, kteří byli nasazeni na strážní službu v zajateckých táborech. Hlavními důvody obvinění bylo špatné zacházení se zajatci, špatné ubytování, nedostatečná strava, nedostatečné ošacení, špatná sanitní péče, týrání, neuměřené tresty, těžká práce pro zbrojní průmysl, omezování poštovního styku, vraždy nebo spoluúčast na nich, omezování činnosti neutrálních komisí, represálie, míšené umístění zajatců různých národností a pracovní nasazení válečných zajatců v bojové zóně.

Od listopadu 1918 se těmito obviněními zabývala komise říšského sněmu.

Mezi případy které komise prošetřovala, byla i epidemie skvrnitého tyfu v zajateckém táboře Klein-Wittenberg, zabití britského důstojníka v důstojnickém zajateckém táboře Stralsund a nasazení služebních psů na stráž válečných zajatců.

Případ ze zajateckého tábora Ulm

21. 1. 1919 okolo 7 hodin večer došlo v zajateckém táboře Ulm mezi rumunskými zajatci k povstání. Protože příkazy ani domluvy k ničemu nevedly, použila stráž zbraní. Přitom byli 4 Rumuni zabiti a další těžce a lehce zraněni.

Rozsudek komise byl následující: Případ, který se odehrál v zajateckém táboře Ulm 21. 1. 1919 a který měl za následek zabití 4 Rumunů, zranění dalších 2 Rumunů a 2 Srbů nebyl porušením lidských práv.

Případ ze zajateckého tábora Mannheim

22. listopadu 1918 byli ve výše zmíněném zajateckém táboře zastřeleni 3 francouzští váleční zajatci stráž konajícím Landsturmem.

Komise došla k následujícímu rozsudku: Zastřelení 3 francouzských válečných zajatců je důsledkem nedbalosti německého strážného. Nedbalost vedla k porušení lidských práv.

Zabití francouzského válečného zajatce ve Weissensee. Francouzský válečný zajatec příslušný do zajateckého tábora Münchenberg, který byl přidělen na práci do plynáren v Berlíně na Danzigerstrasse byl v noci z 18. na 19. listopadu 1918 zabit hlídkou během krádeže brambor.

Komise dospěla k následujícímu rozsudku: Zabití francouzského válečného zajatce ze zajateckého tábora Münchenberg na železniční stanici Weissensee v noci z 18. na 19. listopadu 1918 není považováno za porušení lidských práv,

Výsledkem šetření komise říšského sněmu bylo odsouzení tří obviněných z porušení lidských práv.

V 18 případech došlo ke zproštění obžaloby.

Zajatecký hřbitov Laminowice, Polsko. Náhrobky jsou často to jediné, co se po mamutích zajateckých táborech dochovalo do dnešních dnů. (LCH2013)

Použité prameny a literatura:

- 1) *Der historische Hintergrund - Die Gräber ausländischer Kriegsgefangener und Zwangsarbeiter, Hamelns Geschichte - abseits vom Rattenfänger, Erarbeitet durch Noman Hasan, Frederik Lange, Eduard Paul,*
- 2) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 28*
- 3) *Kriegsgefangenevölker, bearbeitet in Verbindung mit Theodor Kappstein und Herausgegeben in Amtliche Aufträge des Reichswehr-Ministeriums von Wilhelm Doegen, Verlag fuer Politik und Wirtschaft, Berlin 1921., Beand I.*
- 4) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazek IV.*
- 5) *„The morning walk“, A Journal of Prisoners of War in Germany, Souvenir numer, Bad Colberg 1918*
- 6) *Prison of War Camp Uncle Sidney Godley VC Doeberitz/Doberitz, Great war forum, [online], Dostupné z: <http://1914-1918.invisionzone.com>*
- 7) *Göttingen, Geschichte einer Universitätsstadt. Band 3, Vor der Preussischen Mittelstadt zur südniedersächsischen Grossstadt 1866-1989, Vandenhoeck a Ruprecht, ISBN 3-525-36198-X*
- 8) *LES PRISONNIERS français PENDANT LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE, [online], Dostupné z: <http://prisonniers-de-guerre-1914-1918.chez-alice.fr>*
- 9) *Maurice L. Ettinghausen collection of Ruhleben civilian internment camp papers, 1914-1937: Finding Aid., Harvard University Library, Online Archival Search Information System, [online], Dostupné z: <http://oasis.lib.harvard.edu>*
- 10) *Map of the main Prison Camps in Germany and Austria, By Mrs. Pope-Hennessy, NISBET and Co. LTD, University of California Library, Internet archive,*
- 9) *Rapports de divers delegues en Allemagne, Russie, Pologne, Boheme, Hongrie at Roumanie Dezember 1918-Juin 1919, Vingt-troiseme Serie, November 1919, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge*
- 10) *Rapports de M. le Dr C. de Marval (5me voyage, Maroc), et de MM A. Eugster at C. de Marval sur leurs visites en commun de certains camps de prisonniers en Allemagne et en France. Juin 1915, Troiseme Serie, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge*
- 11) *Archiv EVZI, [online], Dostupné z: www.evzi.estranky.cz*

Rumunští vojáci vedeni z makedonského města Priljep do bulharského zajetí.

Problematika válečného zajetí v Bulharsku 1915-1918

Během První světové války se bulharská armáda v rámci vojsk Ústředních mocností účastnila na rozdrčení srbské armády, následném pronásledování do Albánie a Černé Hory roku 1915.

Roku 1916 se bulharská armáda podílela na útocích do oblasti Dobrudscha, Walaschei, podílela se na obsazení Rumunska a následně až do roku 1918 bojů se spojeneckou orientální armádou.

Mezi největší úspěchy, hodnoceno dle počtu zajatých, možno uvést boje u Stracin v říjnu 1915, kde bylo zajato 2000 srbských vojáků, u Kliseli, kde bylo zajato téhož měsíce 2000 zajatců, obsazení Nisch v listopadu 1915, kde bylo zajato na 5000 srbských vojáků, postup na Prizren v listopadu 1915, během kterého bylo zajato na 5000 srbských vojáků a následné obsazení města samotného, během kterého bylo zajato na 16-17000 srbských vojáků.

V prosinci 1915, během odrazení spojenecké orientální armády za řecké hranice bylo zajato 1234 mužů z toho 18 důstojníků. V září 1916 během dobítí pevnosti Tutrakan padli do zajetí vojáci 34., 35., 40., 74., 79., 80., a 84., pěchotního regimentu, 2 bataliony polního četnictva, celkem 450 důstojníků, mezi nimi 3 velitelé brigád a 22000 nezraněných vojáků.

K přílivu zajatců dochází rovněž na konci roku 1916 z oblasti Dobbrudscha, kde bulharská a německá vojska zajala 37 důstojníků a 6000 vojinů.

Podmínky válečných zajatců v Bulharsku je možno označit za lepší než ty, které převládaly kupříkladu v sousedním Srbsku nebo Rumunsku.

V Bulharsku nebylo nutno přistoupit k evakuaci táborů, pochodům smrti, nedošlo ke zhroutilí zásobovacího systému, které by nutně vedlo k opakovanému

drastickému zhoršení zdravotního stavu zajatců a rozsáhlým epidemiím.

Ubytování zajatců bylo různé, v dělnických ubikacích, ve vojenských kasárnách, kolnách, v železničních vozech nebo trychtýřových vojenských stanech a zemljankách. Zemljanky byly preferovány především zajatci ruskými, kteří na daný druh ubytování byli zvyklí. Bezesporu bylo ubytování v zemljankách z hlediska izolace vůči povětrnostním podmínkám lepší než v dřevěných kolnách nebo starých železničních vozech. Byl zde však nedostatek světla a vzduchu. Ať už bylo ubytování řešeno jakoukoliv formou, byly ubikace velmi často přeplněny. Příčinou byl především všeobecný nedostatek stavebního materiálu.

Rovněž potravinové přídělky byly velmi skromné.

Přes to, že zajatci dostávali denně 700-800g. chleba, přičemž chleba byl shodné kvality jako ten pro civilní obyvatelstvo, nebylo v mnoha táborech vydáváno dále nic víc, než jedna teplá polévka denně, v některých táborech, kde zajatci vykonávali manuálně náročné práce, dvě polévky denně a jeden teplý nápoj.

Důsledkem zavedení včasných opatření proti tyfovým epidemiím, neměly tyfové vlny takové důsledky jako kupříkladu roku 1916 v Srbsku.

Nemocní byli z jednotlivých táborů sváženi do Sofie, kde bylo velké množství rezervních lazaretů zřízených v místních školách a hotelích.

Těžce ranění, byli na základě dohody o výměně zajatců repatriováni. Repatriace se však táhla dlouhé měsíce, protože i když byli ranění naznačeni bulharskou lékařskou komisí k opuštění země, transfer skrze Rakousko-Uhersko musel být nejdříve uvolněn příslušnými úřady, což trvalo další dlouhé měsíce.

Práce schopní zajatci byli nasazeni v zemědělství, na stavbě cest a ve vojenských dílnách, za což dostávali denní mzdu ve výši 3-7 franku, v závislosti na charakteru vykonávané práce.

Zajatecká pošta docházela často s velkým zpožděním. Důvodem byl fakt, že zajatecká pošta, než dosáhla zajatecký tábor, musela projít 4 cenzurami a to cenzurou ve Vídni, cenzurou v Budapešti, cenzurou v Sofii a cenzurou v bulharském táboře. To samé platilo i pro odchozí poštu.

Za nejvýznamnější centrum válečných zajatců v Bulharsku je možno označit Sofii. Mimo mnoha rezervních lazaretů byly ve městě zřízeny tři obří zajatecké tábory.

Tábor I se nacházel v dělnických koloniích, postavených před válkou. Baráky sestávaly ze sklepení, přízemí a jednoho patra.

6. května 1917 se v táboře nacházelo 428 zajatců a to:

Francouzů 2 důstojníci	288 vojinů
Rusů	1 10
Angličanů	0 22
Italů	0 8
Rumunů	6 18
Srbů	0 28

V zimě 1916/17 se v táboře vyskytlo 60 případů tyfu z toho 5 úmrtí.

Práceschopní zajatci byli rozděleni na různá pracovní komanda. 35 francouzských, několik italských, rumunských a srbských zajatců bylo kupříkladu přiděleno do pracovního tábora v letecké škole, kde prováděli terénní práce.

Tábor č. II se nacházel v cvičném táboře bulharské armády v Sofii. Baráky o ploše 36m² byly obsazeny 20-30 zajatci. V květnu 1917 se zde nacházelo celkem 1002 poddůstojníků a vojnů srbské a částečně ruské armády. Asi 500 zajatců pracovalo na terénních pracích v okolí tábora.

Tábor č. III, byl rozdělen do 9 sekcí.

Charakter ubytování v jednotlivých sekcích nebyl jednotný. I sekce sestávala z dřevěných baráků, zatím co VII z vyřazených nákladních železničních vozů.

Vagóny nebyly izolovány. Profukoval jimi studený vítr i prostupoval mráz.

Zajatci pracovali na železničním nákladovém nádraží, kde vykládali vozy a udržovali železniční svršek.

Tábor č. III byl největším táborem v Sofii. V květnu 1917 zde bylo umístěno celkem 3542 zajatců, z toho 472 Rusů, 2901 Srbů, 153 Rumunů, 16 Italů.

Jeden z nejhorsších zajateckých táborů se nacházel v Haskovu. Tábor sestával ze 4 velkých baráků, v každém bylo umístěno 250 mužů. Kapacita byla postupně navýšena za pomoci několika menších, v zemi zapuštěných, baráků. Vodu na pití i osobní hygienu zajatci museli nosit z 500m vzdálené studny.

Na konci roku 1916 v táboře, důsledkem špatných hygienických podmínek, vypukla epidemie tyfu.

Rovněž zajatecký tábor v Philippopoli patřil k největším v zemi. V táboře bylo v květnu 1917 umístěno na 7647 zajatých, Angličanů, Francouzů, Srbů, Rusů, Rumunů, srbských civilistů.

Zajatci byli ubytováni v dvoupatrových barácích, každý pro 400 osob, postavených roku 1915.

Menší zajatecké tábory se nacházely rovněž v obcích Orhanie a Stara Zagora.

Celkem v letech 1915- 1918 prošlo bulharskými zajateckými tábory 28254 srbských válečných zajatců, 37647 srbských internovaných, 12100 rumunských válečných zajatců, 208 rumunských internovaných, 67 řeckých válečných zajatců, 11553 řeckých internovaných, 17622 ruských válečných zajatců, 12 ruských internovaných, 1742 francouzských válečných zajatců, 1547 anglických válečných zajatců, 293 italských válečných zajatců, litalský internovaný

Použité prameny a literatura

1) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazky XIII,XXI

2) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der*

„Bundesvereinigung der ehemaligen Oesterreichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 31.

3) Archiv EVZI

4) *Rapports de MM. Dr. F. Ferriere, H. Micheli at K. de Watteville sur leurs voyage a Vienne, a Budapest at a Sofia et leurs visites a quelques camps de prisonniers en Bulgarie, Avril-Mai 1917, Sezieme Serie, Aout 1917, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*

Problematika válečného zajetí v Turecku 1914-1918

Cesta do Zajetí

První váleční zajatci přicházejí do tureckého zajetí z bojišť v Somálsku, v Černém moři, na Kavkazu.

18. října 1914 během obsazení Berbery, hlavního města britské kolonie Somálsko, bylo zajato několik důstojníků britské osádky.

31. října 1914 byla během cvičení turecké flotily v Černém moři potopena ruská minolovka. 3 ruští důstojníci a 72 mužů bylo vyloveno na palubu turecké lodi a zajato. 11. a 12. listopadu 1914 bylo na Kavkazu u Köpriköi po krvavých bojích zajato 500 Rusů.

24. prosince téhož roku bylo na Kavkazu mezi Olty a Jd zajato 1000 Rusů. K hlavnímu přílivu ruských zajatců dochází v srpnu 1916, kdy na kavkazské frontě bylo zničeno 2 a půl ruské divize a zajato na 5000 mužů.

Od roku 1915 se ve větší míře setkáváme v Turecku rovněž s Britskými a Francouzskými vojáky zajatými v Dardanelech, Perském zálivu, Egyptě, později rovněž na Sinajské frontě, v Mezopotámii a v neposlední řadě s italskými zajatci ze severoafrických italských kolonií.

Od roku 1916 se do zajetí dostává rovněž množství rumunských a ruských vojáků, zajatých během obsazení Rumunska.

Ruští vojáci zajatí na Kavkazu byli koncentrováni v táborech Trabzone a Erzerume. Ubytování odpovídalo možnostem daného místa. Zatím co zajatí důstojníci byli v Erzerume ubytováni v domech opuštěných arménskými obyvateli. Vojíní a poddůstojníci byli namačkáni v kasematech pevnosti Erzerum, v kasárnách policejního velitelství a také v jedné z karavanních stanic ve městě.

Po určité době byli zajatci z Erzerum odsouváni skrze Erzindžan a Sivas do ankarské oblasti. Zajatci z tábora v Trabzonu byli posíláni do istanbulské oblasti, kde byli přidělováni do jednotlivých táborů.

Váleční zajatci z evropského bojiště a Černého moře byli posíláni do Istanbulu, odkud byli rozdělováni do jednotlivých táborů.

Mnozí zajatci se do zajetí dostávají po měsících těžkých bojů vyhladovělí, ranění, nemocní.

Abychom si mohli lépe představit situaci, jakou museli mnozí zajatci projít a podmínky, kterým museli čelit, rád bych se nyní blíže věnoval příběhu indické 6. divize, dislokované od 4. prosince 1915 v iráckém městě Kut al Amara.

29. dubna 1916 byli vyhladovělí a vyčerpaní muži donuceni se vzdát. Mezi zajatými bylo i 1450 nemocných a raněných, umístěných v místním vojenském lazaretu.

Během vstupu tureckých jednotek do města nastalo peklo. Nemocní byli okrádáni o vše, co měli. Zatím co někteří turečtí důstojníci se tomuto snažili zabránit, jiní jednali stejně jako mužstvo. Nemocní a důstojníci byli ohrožováni namířeným revolverem, zatím co jim byly odebírány hodinky, peníze, jiní odnášeli důstojnické šavle a lahve na vodu. Britským a indickým zdravotníkům byly odebrány nástroje a vybavení. Toto řádění se dělo od rána až do večera, kdy odzbrojení zajatci zorganizovali, tak jak bylo možné, stráž. Během

Ruští váleční zajatci nasazeni roku 1916 pod německým stavebním dozorem na stavbě bagdádské železnice nedaleko stanice Ras al Ain

noci a následujícího dne byla větší část zajatců nucena pochodovat 8 mil podél řeky Shamaran, na místo dočasného umístění.

Výjimkou bylo 1100 nejhůře nemocných a raněných, kteří byli posláni po proudu řeky Tigris k britským liniím.

Pod rozpáleným nebem u řeky Shamaran zatím leželi týden bez přístřešku ti uznáni za pochodu schopné.

Dva dny nebyly vydávány žádné příděly potravin, jen to co muži byli schopni vyměnit s tureckými vojáky za výstroj či poslední cennosti. Na 300 mužů zemřelo do týdne po kapitulaci. 6. května byli zajatci posláni na 100 mílový pochod do Bagdadu. Důstojníci byli odděleni od mužstva a společně se zajatci neschopnými chůze naloženi na několik přetížených barek.

Pochodovalo se 12, 15 i 18 mil denně. Mnozí na cestě zůstali. Muži byli hnáni bez bot a lahví na vodu jako ovce arabskými vojáky. Poté co 15. května došla kolona zajatců do Bagdádu, mnozí strážní měli na sobě oděty výstrojní prvky britské armády, zatím co zajatci byli bosí, oděti v cárech.

V Bagdadu následoval 3-4 hodiny trvající průvod před davy, než zajatci byli přivedeni do provizorního tábora, přesněji klece z ostnatého drátu situované na pravém břehu řeky Tigris. Nebyla zde žádná sanitární zařízení a jediná voda k dispozici byla nefiltrovaná voda z řeky. Příděly potravin byly nedostatečné a nepravdivé.

Bagdád byl přeplněn raněnými tureckými vojáky a zásob se nedostávalo. Ti pochod uschopní, byli zanedlouho odsunuti na sever. Důvodem urychleného přesunu byl především fakt, že několik dnů pochodu od města se nacházela ruská armáda. Ostatní byli ponecháni na místě. Teprve po opakovaných stížnostech britských zdravotních důstojníků byl tábor přemístěn na jiné místo zastíněné stromy, umožňující koupání v řece.

Zdravotní službu zajišťovali s minimem vybavení britští zdravotníci. Stráž však stále vykonávali Arabové.

Díky nezměrnému úsilí amerického konzula se podařilo do tábora dostat více jídla. Do tábora byly posílány ovce, které byly v táboře poráženy a z nich připravována strava.

Poté co mezi Tureckem a Brity byla dohodnuta výměna zdravotního personálu a nemocných svitla těm nejvážněji nemocným a invalidům nová naděje.

8. srpna, po mnoha zdrženích, bylo 22 raněných a těžce nemocných důstojníků a 323 vojáků naloděno na bárky a posláno k britským liniím. 50 mužů a 2 doktoři, kteří se o ně starali, byli z výměny vyloučení, protože dle turecké komise byli příliš zdraví pro výměnu. Ti, kteří byli shledáni za pochodu schopné byli vysláni přes Sýrskou poušť. Zajatci strávili na cestě týden po týdnu celý červen a červenec než dorazili na místo naznačení, na západní stranu pohoří Amanus. Mnozí zemřeli na cestě. Těm, kteří došli až na konec cesty, bylo dáno několik dnů odpočinku a následně nasazeni na stavbě železnice.

Zajatecké a pracovní tábory, vývoj, všeobecné podmínky

K umístění válečných zajatců v prvních válečných letech bylo v Turecku využíváno řeckých a arménských školních budov, kasáren, arménských kostelů, stájí, opuštěných domů zanechaných často v zoufalém stavu. Tak jak civilních pracovních sil na těžké manuální práce v Turecku, důsledkem mobilizace stále ubývalo, rostl významu válečných zajatců pro turecké válečné hospodářství.

Zajatecké tábory se s průběhem válečných let stávají důležitou zásobárnou pracovních sil pro blízké i vzdálené okolí, což mělo za následek uzavírání menších provizorních táborů, rozšiřování a zlepšení podmínek v těch táborech, které byly přeměněny na centrální zásobárny pracovních sil a pracovní tábory.

Jako příklad možno uvést zajatecký tábor v Angoře. Tábor byl na přelomu let 1915/16 zoufalým místem.

V táboře bylo 75 zajatců ubytovaných ve dvou místnostech zchátralého domu. Podmínky v tomto táboře zapříčinily vypuknutí tyfové epidemie.

Velitel tábora často využíval tělesných trestů. Podmínky se zlepšily v momentu, kdy se Angora stala centrem pracovních skupin nasazených na stavbě úzkokolejné železnice do Yozgad. V květnu 1917 byly staré prostory opuštěny a zajatci ubytováni v novém stanovém táboře na nově vybraném místě 20km od města. Tábor se

následně posouval společně s postupem stavebních prací.

Zajatecký tábor Afion-Kara-Hisar byl k umístění zajatců využíván od začátku roku 1915. Tábor se nacházel na důležité železniční křižovatce a tak byl využíván coby rozdělovací pro mnohé pracovní komanda v blízkém i dalekém okolí. Tábořem prošli zajatci anglické, indické, novozélandské, australské, francouzské a ruské národnosti. Většina byla v polovině roku 1916 odsunuta k pracovnímu nasazení do pohoří Taurus. Někteří rovněž byli přiděleni na práci v Istanbulu, Sivas, Ankara, Nusaybin. Část zajatých vojáků ze zdejšího tábora byla ponechána na místě a následně přidělena na práci, posluhu a provoz, zdejšího důstojnického zajateckého tábora.

Podmínky v táboře se měnily v závislosti na veliteli tábora. Jeden z velitelů, který se během války vystřídal ve velení, byl zajatci přímo nenáviděn, protože zajatce psychicky týral, rozkrádal a obchodoval s balíčky červeného kříže.

Zajatecký tábor pro mužstvo Afion-Kara-Hisar byl rozdělen na dvě části. První část se nacházela v arménském kostele 15x28m a v jeho přístavbách 4x9m. Druhá část se nacházela ve dvou sálech arménské školy 45x62m a 15x26m, která byla uvolněna poté, co všechno arménské obyvatelstvo v Turecku bylo internováno. Zatím co v kostele byli umístěni zajatci se sníženou pracovní schopností nebo práce neschopní, v arménské škole byli ubytováni zajatci práce schopní. Do prosince 1916 bylo do tábora přivedeno 1179 zajatců, na práci bylo odvedeno 891 zajatců, v táboře se v tu dobu nacházelo 120 zajatců. 168 zajatců ze zdejšího tábora do prosince 1916 zemřelo.

Zajaté mužstvo bylo stravováno v táborových kuchyních. V některých menších táborech si zajatci vařili sami. Ke snídani byla obvykle vydávána polévka s rýží, někdy byly vydávány olivy nebo jen čaj. Na oběd Maso (115-150gr) se zeleninou. Na večeři zelenina. Velmi častým jídlem byl Bulgur. Jeden den v týdnu byl bezmasý. Na každý den byl vydáván příděl chleba 500-900 g.

Jak již bylo zmíněno, většina válečných zajatců z tábora Afion-Kara-Hisar byla poslána za účelem pracovního nasazení do pohoří Taurus, kde pracovali pro německou stavební společnost na železničních stavbách.

Na severu pohoří Taurus bylo zřízeno na půl tuctu pracovních osad, jmenovitě Bilemedik, Pozanti, Kouch Djoular, Tasch Durmas, Hadji Kiri a Gelebek. Na jihu Taurusu byly zřízeny osady Boudjak, Doraka a Adana. Tábor Dorak obsahoval mimo dělnické osady rovněž dobře vybavenou nemocnici.

Hlavní tábory v Amanus se nacházely v Bagtche a Entelli což byly dva konce velkého tunelu na kterém zajatci pracovali. Mimo to zde byly další osady v Yarbaschi, Airan a Sheher Dere.

Německou stavební společností, která práce řídila a pod jejíž správou byly i pracovní tábory situované podél budoucí železnice, nebyly dělány přílišné rozdíly mezi tureckými civilisty a válečnými zajatci. Od obou skupin bylo vyžadováno pracovní úsilí a bezpodmínečné poslouchání příkazů německých a rakouských inženýrů. Vojenskou stráž nahradila stráž civilní a tak nedocházelo k bytí. Všechny tyto tábory (osady) si byly podobné. Nikoliv klece z ostatního drátu ale stanové tábory nebo

baráky ze dřeva nebo hlíny, roztroušené podél staveb. Stavební společnost zásobovala zajatce pracovním oblečením a jídlem. Za odpracovaný den dostávali zajatci až 20 piastrů. Za vydělané peníze směli nakupovat v táborových kantýnách, případně na místním trhu.

O nedělích měli zajatci volno, které trávili koupáním se v řece a hrou kriketu.

Hlavním problémem zajatců žijících v pracovních osadách vysoko v horách bylo chladné počasí. Zajatci měli často jen jednu deku.

Zajatcům byl velmi nápomocen americký konzul, který zorganizoval pomocné zásilky.

Spojení válečných zajatců s domovem bylo problematické. V tureckých poštách vládl zmatek.

Pomocné zásilky pro zajatce obvykle došly do Konstantinopolu bez větších problémů. Dále však platilo, že čím více na východ pracovní komanda byla, tím horší bylo doručování balíčků a pošty.

S létem 1917 byly stavební práce v pohoří Taurusu a Amanus dokončeny a zajatci byli posláni na nedokončený úsek směřující do Mosulu.

V pohoří Taurus a Amanus byli ponecháni pouze zajatci kteří pracovali na překládce nákladu a dále někteří zkušební technici.

Zajatci byli posláni do rozdělovacího tábora Ras el Ain. V táboře byli již dříve umístěni zajatci Indové.

Prvotní podmínky byly bídné. Na 1300 zajatců bylo ubytováno ve stanech na odlehleém pustém místě.

V táboře řádily nemoci, strava byla špatná (základní surovina obvykle čočka nebo kukuřice). Přes den zajatci vykonávali těžkou manuální práci.

K zlepšení situace dochází v době, kdy na východ začaly přijíždět zajatci z pohoří Taurus a Amanus. V květnu 1917 zde byla zřízena nová nemocnice. Podél železnice vznikají nové pracovní osady.

Centrálním pracovním táborem se stal Nisibin, na půl cesty do Mosulu. Další tábory vznikly v Derbisieh, Tel Halif. Během zimy 1917-18 bylo v táborech v oblasti umístěno na 650 Angličanů a 5390 Indů.

Mimo prací na stavbě železnice, které představovaly hlavní náplň pracovního nasazení, byli váleční zajatci nasazeni rovněž v anatolských lesích, v železnorudných dolech Taurusu, v průmyslu.

Kupříkladu ruští zajatci z tábora Izmit byli nasazeni v místních loděnicích. Jednalo se především o zajaté ruské námořníky

Zajatci z Eskišjehirje byli nasazeni v metalurgickém závodě, částečně na nakládce a vykládce vagonů, parníků.

Zajatci z tábora Burssa byli nasazeni na stavbě říčního kanálu o délce 10km.

Mnozí byli rovněž přiděleni na stavby cest, domů nebo k soukromníkům do zemědělství. Tito zajatci za práci na stavbě domů, silnic, štípání dřeva velmi často nedostávali mzdu, a pokud ano pouze ve výši 1-4 piastrů za odpracovaný den. Přiděly jídla byly nízké a jejich zaměstnavatelé s nimi často zacházeli velmi tvrdě.

Důstojnické zajatecké tábory

Situace zajatých důstojníků v Turecku nebyla nikterak jednoduchá. Často byli zajatí důstojníci posíláni na ta nejopuštěnější místa kde svůj pobyt musely v plné výši hradit ze své kapsy, od ubytování až po topení a stravu.

Důstojníkům byl vyplácen žold, jehož výše závisela na hodnosti důstojníka.

Plukovníkům bylo vypláceno 1500 piastrů, podplukovníkům 1150, Majorům 950 a důstojníkům o hodnosti od kapitána po poručíka 562 piastrů
V prvních válečných letech se s žoldem dalo vyžít relativně dobře.

½ oka (1oka = 1284g.) chleba se dal v táborové kantýně koupit za 2 a půl piastru, 1 oka mléka za 6 piastrů, 1 oka másla za 60 piastrů, 1 oka masa za 10-13 piastrů, vajíčko za 30 piastrů

1oka brambor za 4 piastry, 1oka rýže za 16 piastrů.
V průběhu války, tak jako v jiných zemích, však ceny rostly, což stavělo především nižší důstojníky do velmi složité situace.

Podmínky ubytování zajatých důstojníků byly rozdílné tábor od tábora. Obecně platilo, že čím dále se tábor nacházel od velkých měst, čím dále od železniční linie, čím více na východ, tím horší byly podmínky v něm převládající.

Důstojnický zajatecký tábor v Brousse se nacházel ve dvou hotelech v centru města, lehce přístupném z Konstantinopole. Zajetí Indové a Britové zde vedli doslova hotelový život. Volný čas trávili na terasových zahradách, které nabýzely dostatek místa na cvičení. Důstojnický zajatecký tábor v Afion-Kara-Hissar sestával z 7 soukromých domů. 4 domy tvořily blok se společným dvorem za městem a 3 se nacházely v centru města. Tyto tábory byly nazývány „Horní tábor“ a „Spodní tábor“. Afion byl jeden z prvních táborů svého druhu. Na jaře 1918 se zde nacházelo 100 britských a 120 ruských důstojníků. Mimo jiné zde byli umístěni zajatí důstojníci z ponorek E-15, E-7, australské ponorky AE2, francouzské ponorky Mariotte a Turquoise, důstojníci zajatí v Iráku, Egyptu, Síríi a Jordánu
Jednou týdně se za doprovodu strážných mohli důstojníci z obou táborů navštěvovat. Jednou do týdne měli rovněž možnost vyjít na vycházku po okolí. Ani fakt, že tábor ležel na hlavní železniční linii, nezabránil na přelomu let 1917/18 problémům se zásobováním. Na vánoční svátek nebylo k dispozici žádné topné dřevo a důstojníci tak museli jíst ve dvacetistupňových mrazech svou večeři v posteli.
Důstojnický zajatecký tábor v Yozgad byl jeden z nejvíce izolovaných důstojnických táborů. Tábor byl zřízen v létě 1918 pro 100 britských důstojníků. Ti byli ubytováni v několika opuštěných domech na prudkém svahu kopce. Rovněž důstojnický zajatecký tábor Kastamuni platil za opuštěné a zoufalé místo. První britští důstojníci sem byli posláni v červenci 1916, celkem 200 mužů. Ubytovaní byli v řadě opuštěných domů na okraji města. První velitel tábora se na provozu snažil přivydělávat a za sjednání stravy v místním hotelu účtoval provize. Teprve poté co byl propuštěn, se podmínky pro zajaté důstojníky zlepšily. Zajatým důstojníkům bylo umožněno z kmenových táborů vyreklamovat několik ordonanců, kteří tak patrně byli zachráněni od tvrdé práce na železnici.
Zpočátku bylo zajatým důstojníkům dopřáváno relativní volnosti. Teprve po útěku 3 důstojníků v srpnu 1917 se podmínky v táboře zprísnily.
Hlavní problémy nastávaly se zimou. Topné dřevo bylo neúměrně drahé a město bylo často zcela izolováno. Zajatí důstojníci proto zažádali o přesunutí blíže

k železniční linii. V září 1917 byl tábor přesunut. Zajatci však na místě museli zanechat veškerý nábytek, který si za své peníze pořídili. Za dobu pobytu v táboře zemřeli 3 důstojníci a 3 ordonanci.

Novým místem určení zajatých důstojníků z Kastamuni se stalo Changri. Zajatci zde byli ubytováni v řadě zoufale vyhlížejících domů, bez jakéhokoliv inventáře. Baráky byly špinavé zahmyzené, okna bez skel, využívané před příjezdem zajatých důstojníků coby stáje. Pitná voda musela být donášena téměř míli z města. Ti, kteří dali čestné slovo, že se nepokusí o útěk, byli posláni do Gedis. 2/3 důstojníků se nakonec rozhodly dát čestné slovo.

Gedis, 60mil od Afionu, byl využíván k umístění zajatých důstojníků od jara 1917. Zajatci, kteří byli přivezeni z Changry v Prosinci zde měly plnou volnost. Důstojnický zajatecký tábor Eskichehir, fungoval jako modelový tábor, nejčastěji presentovaný zahraničním návštěvám. V listopadu 1916 se v táboře nacházelo 66 důstojníků Hindus, 4 doktoři a 36 ordonanců. Tito zajatci měli být nejprve ubytováni v místním hotelu. To však bylo pro vysoké náklady na ubytování samotnými zajatými důstojníky odmítnuto. Z tohoto důvodu bylo pro umístění zajatých důstojníků vybráno 6 zděných domů v centru města na nádražní ulici. Podmínky v táboře byly dobré a nelišily se od životních podmínek civilního obyvatelstva. Každý dům měl turecký záchod, skladiště dřeva. Zajatým důstojníkům bylo dopřáváno velké svobody. Bez eskorty směli vycházet do města.

Tureckými zajateckými tábory prošlo během První světové války 164 ruských důstojníků, 15000 vojáků (více jak čtvrtina zajata v Rumunsku), 9 francouzských důstojníků, 119 vojáků, 441 anglických důstojníků, 35600 vojáků, 3 rumunští důstojníci, 2039 vojáků. 200 italských důstojníků a několik tisíc vojáků

Použité prameny a literatura:

- 1) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 30*
- 2) *Sepsáno del tabulky Kriegsgefangene und Zivilinternierte in den wichtigsten kriegsfuehrenden Stasten Sestavil Dr Leopold Kern*
- 3) *Русские военнопленные в Турции в годы Первой мировой войны, Васильев А.Д., Tureckij klub MTIMO, [online], Dostupné z: <http://mgimotc.ucoz.ru>*
- 4) *Report on the treatment of British Prisoners of War in Turkey, Presented to Parliament by Command of His Majesty. November 1918, Miscellaneous. Nr.24 (1918), [online], Dostupné z: <https://www.bl.uk>*
- 5) *Rapport de MM. Alfred Boissier at Dr. Adolphe Vischer sur inspection de camps de prisonniers en Turquie, October 1916-Janvier 1917, Douzieme Serie, Mars 1917, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*
- 6) *Prisoners of the Turks (First World War), [online], Dostupné z: <https://wiki.fibis.org>*

Problematika válečného zajetí v Japonsku 1914-1920

Řada čtenářů si jistě na začátku kapitoly položí otázku, jakým sledem událostí se v Japonsku na samém začátku války ocitly tisíce zajatých německých a rakousko-uherských vojáků?

Jednalo se o příslušníky armádních sil německé kolonie v Číně, Kiautschou a dále posádky válečných lodí, které v době japonské invaze ve zdejším přístavu kotvily.

Odpor izolované armády, daleko od domova byl v krátké době potlačen a váleční zajatci odvezeni na Japonské ostrovy. Zde byli zpočátku umístěni v opuštěných chrámech. Nutno uvést, že chrámy byly pro umístění válečných zajatců využívány již během Rusko-japonské války 1904-1905. V chrámech bylo sice vlhko a chlad, ale nabízely dostatek místa pro cvičení a odpočinek.

Ubytování ve starých chrámech bylo jen dočasné řešení a zajatci byli zanedlouho přesunuti do izolovaných barákových táborů, umístěných na vojenských polygonech nebo na jiných dislokovaných místech. Jako příklad možno uvést zajatecký tábor Aonoghara. Tábor Aonoghara byl cvičný tábor 10. divize japonské císařské armády, daleko od lidských obydlí. Tábor sestával z několika baráků z vlnitého plechu, které dříve sloužili k ubytování japonských vojáků. K stávajícím barákům bylo postupně přistaveno 8 nových obytných dřevěných baráků.

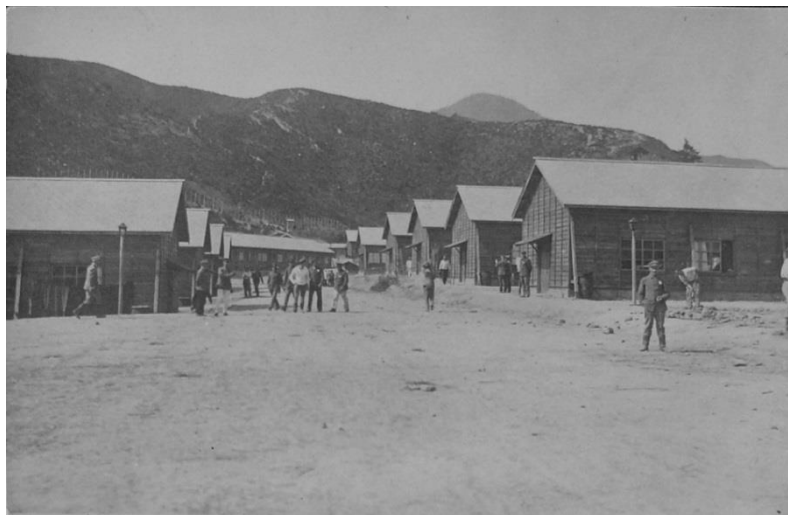
Ze vzpomínek zajatého námořního důstojníka Adalberta Freiherr von Kuhn

„10. října 1915 jsme se vydali na cestu do Aonoghary. Nejdříve železnicí do Kakogavy a pak do vesnice Aono. Okolo poledne jsme přišli do tábora. Tábor nebyl nikterak velký. V obvodu měl asi 480m. Mužstvo bylo ubytováno v dlouhých barácích a my důstojníci, ve zvláštním baráku v malých místnostech. Každý se zde snažil zařídit jako by věděl, že zde zůstane 4 roky.

Vznikaly zahrady, chovaly se slepice a králíci. Svobody moc nebylo. Dvakrát měsíčně jsme měli možnost zahrát si fotbal. V táboře byla postavena dvě tenisová hřiště a cvičební nářadí, takže to nakonec proti předchozímu táboru přeci jen bylo lepší. Nejhorší bylo krátké období zim a období dešťů, kdy po celé týdny pršelo. Člověk se na každém kroku bořil do bahna. Mnozí se v tomto období, kdy nešlo nic jiného dělat, začali učit cizí řeči. Na začátku se všichni učili 8-10hodin denně ale s lety v zajetí to bylo méně a méně. Stále více zajatců trpělo nemocí ostnatého drátu. Hlavními příznaky této nemoci byla otupělost a popudlivost. I mezi důstojníky se projevovala nemoc ostnatého drátu. Proto požádali velení o povolení na vlastní náklady přehradit místnosti, ve kterých byli ubytováni po dvou. To postačilo k uklidnění nervů, když člověk měl depresi.

Příchozí dopisy si zajatci četli pořád dokola, dokud je neznali nazpaměť. Stávalo se, že příchozí korespondence byla za útěky nebo za špatný pracovní výkon, zadržována.“

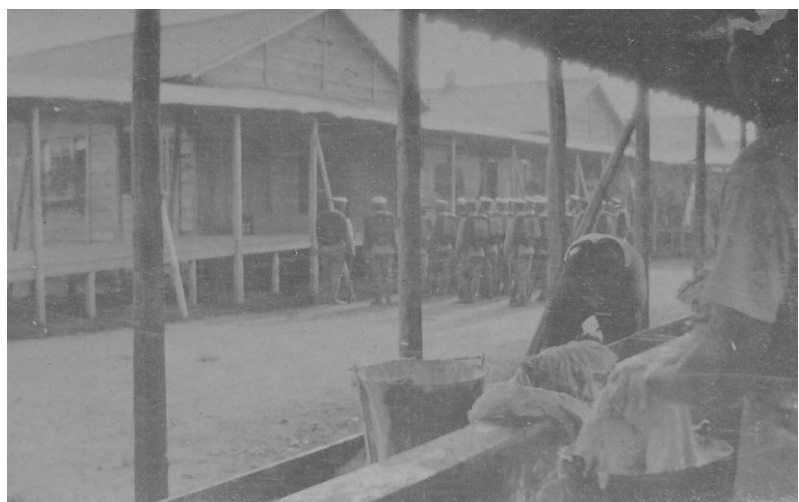
Volně se zajatci mimo tábor pohybovat nesměli. Jednou měsíčně však byli vedeni pod dozorem japonských strážů na vycházku do vzdálenějšího okolí. Takový výlet

Zajatecký tábor Bando, hlavní táborová ulice

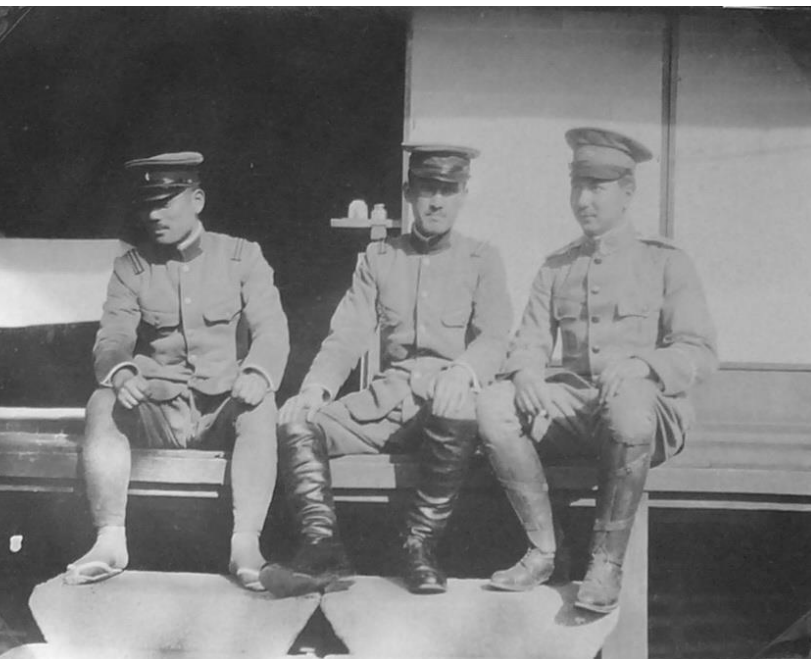
Zajatecký tábor Aonoghara, zajatci nastoupeni na „Appelplatzu“

Japonský strážní sbor nastoupen na táborové ulici zajateckého tábora Krumme

Umělecká a rukodělná soutěž pořádaná válečnými zajatci v táboře Krume

Japonští strážníci sedící společně s německým zajatcem před jedním z baráků zajateckého tábora Krume

začínal obvykle v 8 hodin ráno a končil ve 4 hodiny odpoledne. V polovině výletu byla učiněna dvouhodinová odpolední pauza, jinak bylo celý čas pochodováno.

Zajaté mužstvo bylo stravováno dle stravovací normy určené japonským ministerstvem války. Na jednoho zajatého vojína a jeden den byl určen potravinový příděl o hodnotě 30 sen, 34 sen pro poddůstojníky a 40 sen pro důstojníky. Nutno uvést, že v této částce bylo započteno i vytápění.

Na ošacení a běžné potřeby dostávali zajatci měsíčně 50sen, poddůstojníci 1yen a důstojníci 5 jen. Tyto příspěvky se sice postupně zvyšovaly avšak nikoliv úměrně růstu cen.

S pracovním nasazením válečných zajatců v Japonsku se setkáváme bezprostředně poté, co byli do Japonska přivedeni. Zajatci pracovali zpočátku uvnitř táborů a v jejich bezprostředním okolí. Jednalo se především o stavbu baráků, jejich údržbu a práci u přilehlých posádek. Vznikají táborové zámečnické a truhlářské dílny, ve kterých bylo vyráběno nejen vybavení pro samotný zajatecký tábor ale i pro široké okolí.

V zajateckém táboře Nagoja si zajatci pro konání bohoslužeb vyrobili vlastní varhany a pro efektivnější práci na poli parní stroj.

Od roku 1915 dochází k postupnému nasazení válečných zajatců v mnoha výrobních i nevýrobních odvětvích japonského hospodářství. V souvislosti s tím dochází ke vzniku denních i detašovaných pracovních komand.

Váleční zajatci ze zajateckého tábora Nagoja byli kupříkladu od roku 1915 nasazeni v místních železárnách, lakovně a porcelánce. Váleční zajatci přijímali možnost práce mimo tábor s nadšením. Měli radost ze změny a možnosti přivýdělku.

I v japonských zajateckých táborech, přes relativně dobré podmínky, existovala pracovní komanda, pro která probíhal nábor zajatců na nucené bázi. Takovým bylo kupříkladu detašované pracovní komando nasazené na terénní práce v Hirošimě. Zajatci nakládali zeminu na povozy a jiní jsou zapřaženi do těchto povozů jí vyváželi za město. Kdo pracoval pomalu, byl bit nebo mu byly zkráceny příděly jídla.

Za svou práci dostávali zajatci mzdu.

V zajateckém táboře Schizuoka činila mzda za odpracovaný den:

Zajatci nasazení v táborové kuchyni 4sen

Zajatci pracující jako táboroví krejčí 7sen

Mimo tábor pracující na zemních pracích 11 sen

V mnoha ohledech měli zajatí němečtí důstojníci, stejně jako mužstvo, lepší podmínky než rakousko-uherský důstojníci a mužstvo. Důvodem byl především fakt, že v Německu se nacházelo několik desítek japonských válečných zajatců a tak v případě represálií na německých zajatcích, mohlo Německo zavést protiopatření.

Jediným zdrojem informací ze vzdáleného domova byla pro zajatce pošta.

Zajatecká pošta v prvních letech války chodila skrze Sibiř celkem rychle. Dopis se od odesílatele dostal k adresátovi během 3-4 měsíců. Situace se však zhoršila roku 1917, kdy v Rusku vypukla revoluce.

Vzhledem k tomu, že v táborech nebyl dostatek překladatelů, docházelo k nedorozuměním, která končila v některých případech násilnostmi. Důvod byl ten, že některé zákazy a omezení nebyly vysvětleny zajatcům v dostatečné míře.

Zajatci, těžce se provinivší proti táborovému pořádku byli umísťováni do civilních trestnic. Zde museli svléci uniformu a obléci červený vězeňský šat. V celách pobývali společně s vrahy a zloději.

V srpnu 1919 přišli do zajateckých táborů první zprávy, že Japonsko schválilo repatriaci zajatců.

Repatriaci byli pověřeni zajatí vojenští inženýři, kteří před válkou sloužili v provinčním městě Tsingtao, tak jak Tsingtao bylo určeno jako tranzitní repatriční bod. V jednotlivých zajateckých táborech byly zřízeny repatriční komise, zformované ze zajatých důstojníků, které byly ve spojení s centrálou v Naraschinu.

Korespondence mezi pověřenými zajatci a centrálou fungovala bez cenzury či jiných omezení. Japonci světili průběh repatriace do rukou zajatců, protože věděli, že zajatci tuto práci vykonají bez zbytečných prodlení. Do průběhu repatriace japonské orgány vstupovaly pouze, jednalo-li se o termíny či dělení jednotlivých táborů do transportů.

„V přístavu jsme uviděli japonskou loď Kifuku Marau. Před lodí se konal ještě poslední apel. Poté japonský důstojník četl jednotlivě každé jméno zajatce za přítomnosti velvyslanců Švýcarska a Španělska.

Byla to nákladní loď upravená pro transport vojáků.

30. prosince jsme opustili na Kifuku Maru ostrov Kobe.

V Tschingtao jsme zůstali 3 dny. Se smíšenými pocity jsme vstupovali do města naší vojenské kariéry. Náš farář koná na první den mši. Plavba pokračuje do Sabangu na severozápadní špici Sumatry, kde bylo nabráno uhlí. Plavba pokračovala skrze Suez a Gibraltar do Wilhelmshavenu. 3. března 1920 vystupujeme na Evropské půdě“

Japonskými zajateckými tábory prošlo během První světové války 186 německých důstojníků, 4338 vojáků, 9 rakousko-uherských důstojníků a 289 vojáků. 37 zajatců zemřelo. 32 zajatců bylo na čestné slovo ze zajetí propuštěno a 6 uprchlo.

Použité prameny a literatura

1) In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 22.

Němečtí zajatci nasazení v kuchyni zajateckého tábora Aonoghara

Němečtí zajatci nasazení na štípání dřeva v táboře Aonoghara

Zajatci nasazení na pokládce střešní krytiny na jednom z obytných baráků tábora Krume

Problematika válečného zajetí v Itálii a operačních oblastech italské armády na Balkánu 1915-1921

Italské zajatecké tábory v Itálii

Vznik, vývoj, všeobecná situace

První větší transporty válečných zajatců se do italského zajetí dostávají během června a července 1915.

V Kärntnerské oblasti, v blízkosti Corse Carnico bylo v té době zajato 100 rakouských zajatců, během bojů o Freikofel 220 zajatců, během bojů u Gianalot a Pizzo Orientale 107 zajatců.

Na Isonzu, v oblasti náhorní planiny Karst bylo 18. - 20. července zajato 3478 zajatců z toho 76 důstojníků a aspirantů. Během bojů na náhorní planině Doberdo bylo 27. června- 18. července zajato 1487 mužů z toho 27 důstojníků

Bezprostředně po zajetí byli váleční zajatci koncentrováni na přífrontových sběrných bodech při armádních štábech, příslušných pro daný úsek fronty. Ze sběrných bodů byli zajatci při nejbližší příležitosti, odsunuti do tranzitních táborů. Tranzitní tábory se nacházely kupříkladu v Cicagna, Cogoletto, Celle, Savona, Carcare, Finalmarina, Loano, Zuccarello, Taggia, Porto Maurizio, Sanremo, Bordighera, Ventimiglia. Z tranzitních táborů byli zajatci po určité době posíláni do kmenových táborů.

Kmenové zajatecké tábory byly zřizovány ve starých pevnostech, kláštřích, kasárnách, často vysoko v horách. Tyto objekty nebyly, v době kdy sem byli přivedeni první váleční zajatci, dostatečně vybaveny k jejich dlouhodobému umístění. Zajatci spali ve velkých sálech, které bylo v zimě velmi obtížné vytopit. Iniciativa zajatců, za materiální podpory Červeného kříže a YMCA, však brzy přispěla k tomu, že se život v italských zajateckých táborech stal, v rámci možnosti snesitelný. O situaci v italských zajateckých táborech se dozvídáme více informací ze zprávy delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže Dr. Adolphe a S'Espine z října 1915.

Ve Městě Alessandria se zajatecký tábor nacházel v kasematech citadely. Umístěno zde bylo 531 mužů a 16 důstojníků. Místnosti byly opatřeny kamny a vybaveny základním nábytkem. Vyšší důstojníci měli vlastní místnosti. Nižší důstojníci spali po dvou-třech v místnosti

Nemocní byli odvázeni do vojenské nemocnice Ardigo, která se nacházela v jedné alessandrijské škole.

Ve městě Voghera se zajatecký tábor nacházel v kasárnách jezdeckva Victor Emmanuel. Umístěno zde bylo 503 zajatců.

Ve městě Asti byli zajatci ubytováni v kasárnách 9. regimentu Bersaglieri a kasárnách Viktor Emanuel. Ve městě bylo celkem umístěno 731 zajatců, z toho 67 civilních internovaných, 659 zajatých vojáků a poddůstojníků, 5 zajatých důstojníků, z toho: Italů (Trentin, Frioul, Trieste) 254

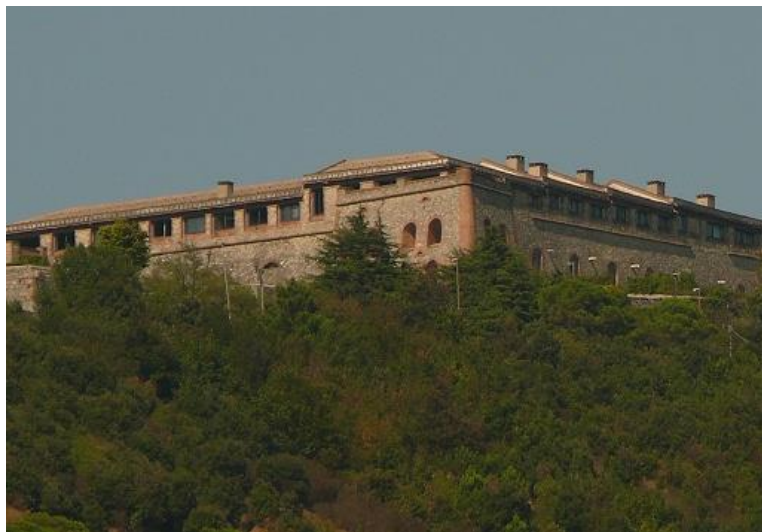
Bosenců 73

Srbů 21
Slovinců 20
Maďarů 81
Rumunů 48
Poláků 30
Rusínů 26
Čechů 25
Němců 86

V Caserte byli zajatci rozděleni do dvou kasáren: 502 zajatců z toho 1 důstojník bylo umístěno v kasárnách Aldifredo a 407 zajatců v kasárnách Casagiove.

V kasárnách byli váleční zajatci ubytováni rovněž ve městě Taggia, Maddaloni, Monreale.

Ve městech Baronissi, Carini a Baronechia byly zajatci ubytováni v bývalém kláštře.

Forte Begato, Janov (LCH2017)

Zajatecký tábor ve městě Finale se nacházel v pevnosti Castelfranco. Umístěno zde bylo 260 zajatců. V táboře bylo umístěno velké množství Čechů, Srbů, Chorvatů a Bosenců.

V Terrasini byli zajatci ubytováni v budově využívané coby přístavní skladu vévody z Aumale. Budova na břehu moře byla přeměněna na zajatecký tábor pro 822 zajatců, z toho 17 důstojníků, 13 aspirantů.

Za jedno z největších center válečných zajatců je možno označit Janov. K umístění zajatců byly využívány pevnosti v horách okolo Janova. Jmenovitě se jednalo o Forte Begato, Forte Ratti, Forte Sperone, Forte Tenaglia, Forte San Martino, Forte Santa Tecla. K umístění zajatců bylo rovněž přizpůsobeno několik objektů v obci Nervi Cornigliano, Sestri Ponente, Voltri a Vesima.

Za největší zajatecké ubikace v rámci Janova platila pevnost Forte Begato, kde bylo v říjnu 1915 umístěno 1321 zajatých vojáků, 22 důstojníků a forte Ratti kde bylo stejného měsíce umístěno 562 zajatců, z toho 20 důstojníků.

Podobný charakter měly v říjnu 1915 rovněž ostatní zajatecké tábory situované v 11 vojenských okruzích na území Itálie. Ve 41 zajateckých táborech se celkem nacházelo 314 zajatých důstojníků a 16309 vojáků.

Z výše uvedeného vyplývá, že většina zajateckých táborů nebyla v druhé polovině roku 1915 nikterak přeplněna.

Zajatci měli možnost se ve chvílích volna opalovat na hradbách pevností a dvorech kasáren. Jednou týdně zajatcům bylo umožněno vyrazit na vycházku mimo tábor. Vycházky byly spojeny s koupáním v jezerech, s horskými túrami. Zajatým důstojníkům bylo umožněno na čestné slovo opouštět tábor bez dozoru. Mimo to byla zajatým důstojníkům ponechána osobní zbraň.

Strava válečných zajatců byla stanovena dle stravovacích dávek pro italské vojáky sloužící v době míru v týlu. Na den 200g., masa, 700g, chleba, 200g. rýže nebo páté, 10g. kávy, 15g. cukru

Ráno byl vydán chléb na celý den a káva

Dopoledne litr polévky s kousky masa, (200g.)

Odpoledne ve 4 hodiny půlka ešusu makarónů, s brambory nebo rýží.

Zajatým důstojníkům bylo vypláceno služné.

Zajatému podporučíku 2000 lir, poručíku 2400 lir,

kapitánu 4000 lir, majoru 5000 lir, plukovníku 7000 lir.

Pokud chtěli zajatí poddůstojníci a vojáci přijít k troše peněz, museli pracovat

Zpočátku zajatci pracovali mimo tábor pouze výjimečně.

Povětšinou uklízeli pokoje, opravovali tábor, šli oblečení a opravovali boty.

Dle nařízení ministra vnitra nebylo nasazení zajatců mimo tábor v národním zájmu, aby nepředstavovalo konkurenci místním dělníkům.

Toto stanovisko se však mění roku 1916. Dle kruhového oběžníku z května 1916 ministerstvo zemědělství, průmyslu a obchodu schválilo podmínky, za kterých bylo možno válečné zajatce v zemědělství, stavebnictví a průmyslu nasadit.

Každý kmenový zajatecký tábor dostal přidělenou oblast, kterou zásoboval pracovními silami. Vzhledem k nárůstu zájmu o levnou zajateckou pracovní sílu, nacházela se postupem času většina práce schopných zajatců, kteří nepracovali v táborových dílnách nebo pro táborovou

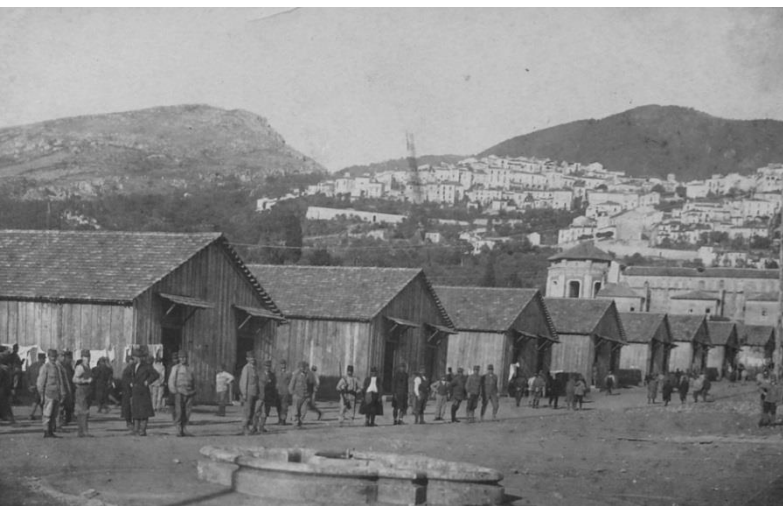

Forte Rati, Janov (LCH2017)

Italský zajatecký tábor Bardonecchia, pohled na hlavní táborovou ulici pod klášterními zdi.

Skupina rakousko-uherských válečných zajatců v italském zajetí

správu, na detašovaných pracovních komandech v lesích, kde těžili dřevo, ze kterého následně vyráběli uhlí, v zemědělství.

V Janově byli váleční zajatci z místních zajateckých táborů nasazeni kupříkladu na polích, na stavbě silnic, železnice, v přístavu, v provozu továrny Ansaldo a v neposlední řadě na stavbě nemocnice San Martino. Za jednoho zajatce a jednu odpracovanou hodinu platil zaměstnavatel vojenské správě 27centimů. Zajatci bylo za každou odpracovanou hodinu vyplaceno 5 centimů. Za vydělané peníze měli zajatci možnost nakupovat v táborových kantýnách.

Ceny v kantýně zajateckého tábora Finale, listopad 1915
1litr vína 0,6lir, rizoto 0,3 lir, porce zeleniny 0,25lir, biftek (150gr) 0,6lir, 100gr sýra 0,1lir, chléb 0,15lir, 15g salámu 0,1liry

Nové kalhoty stály v kantýně zajateckého tábora Casino 1-2liry, blůza 2liry.

Zásilky červeného kříže s knihami a hudebními nástroji daly vzniknout táborovým knihovnám, divadelním spolkům, orchestrům i studijním skupinám

Roku 1916 přicházejí na území Itálie nové větší zajatecké kolony. Do 1. ledna 1917 stoupá počet válečných zajatců na území Itálie na 79978 zajatců.

V souvislosti s výrazným nárůstem počtu válečných zajatců v Itálii dochází ke vzniku obřích barákových táborů.

Jeden z největších barákových zajateckých táborů na území Itálie se nacházel na Sicílii, poblíž města Vittoria.

S vyvlastňováním půdy pro zamýšlený zajatecký tábor bylo započato na podzim 1916. Stavební práce byly dokončeny na začátku jara 1917. Zajatci byli nejprve ubytováni v dřevěných chatrčích a později ve zděných barácích. Po svém dokončení sestával tábor z 37 baráků.

Stráž vykonávalo 1400 italských vojáků a důstojníků.

V letech 1916 – 1918 zde bylo současně umístěno až 12 000 zajatců. Celkem táborem prošlo na 18 000 zajatců, přičemž poslední zajatci opustili tento tábor až v roce 1920. Celkem zde zemřelo 268 zajatých vojáků různých národností: 61 v roce 1917, 125 v roce 1918 (ponejvíce důsledkem epidemie španělské chřipky), 71 v roce 1919 a 11 v roce 1920. Věk zemřelých se pohyboval mezi 19 a 51 lety. Ostatky zemřelých byly po válce uloženy ve dvou společných hrobech na městském hřbitově.

Se stavbou barákového zajateckého tábora Sulmona Fonte d'Amore bylo započato 20. ledna 1916. Tábor byl projektován s kapacitou deset tisíc zajatců. Stráž zajišťovalo na 1000 vojáků a důstojníků strážního sboru. 389 zajatců pobyt v táboře nepřežilo. Mezi nejčteněji zastoupené zajatce patřili zajatci čeští, Maďaři a Rumuni. Mimo nich se v táboře nacházeli rovněž Slováci, Bosenci, Slovinci, muži z Haliče a Bukoviny, Poláci, Rakušané a Němci.

Ke všeobecnému zhoršení podmínek v italských zajateckých táborech dochází roku 1917. V té době rakousko-uherská armáda prolomila italskou obranu. Zajatecké tábory na severu byly evakuovány.

Evakuovaní zajatci byli umístěni v táborech na jihu, které se tak staly přeplněny. Zajatí muži byli posíláni z místa na místo. Část zajatců byla ponechána v přífrontových oblastech, kde se podíleli na zprůjezdňování cest, odklizení sněhu, kopání zákopů a transportu zásob pro italskou armádu.

Po evakuaci ze severu trvalo určitý čas, než byly podmínky možno opět označit za dobré. K opětovnému zásadnímu zhoršení dochází v říjnu 1918, kdy po bitvě u Vitoria, stoupl počet válečných zajatců v Itálii na 450.000 mužů.

Výměny nemocných

Na podzim 1917 dochází mezi Itálií a Rakousko-Uherskem k dohodě o výměně zajatců. Zajatci vybraní k výměně, byli podrobena několikadenním až měsíčním pozorováním ve speciálních lazaretech než byli odesláni do tranzitních táborů pro zajatce určené k výměně. Takový tábor se nacházel kupříkladu v Nocera-Umbra v Apeninách. Z tranzitního tábora byli zajatci odvázeni po železnici do města Como. Místní klášter St. Ambrosio byl poslední stanicí pro těžce nemocné a raněné na cestě domů. V klášteře St. Ambrosio bylo zajatcům vydáno nemocniční oblečení. Všechny písemné vzkazy, korespondence, deníky, rezervní oblečení, bylo odebráno. Po dezinfekci bylo navraceno pouze oblečení. Táborové peníze, které si zajatci vydělali během zajetí, byly směněny na lyrové bankovky.

Mezi tím byl na nádraží v Como přistaven švýcarský sanitní vlak a zajatci převezeni do švýcarské hraniční stanice Chiasso, kde navrátilce čekalo slavnostní přivítání. Každý dostal balíček červeného kříže. Navrátilci pokračovali směrem na Buchs, Feldkirch, Salzburg až do Linze, kde byli umístěni do vojenského lazaretu.

České legie v Itálii

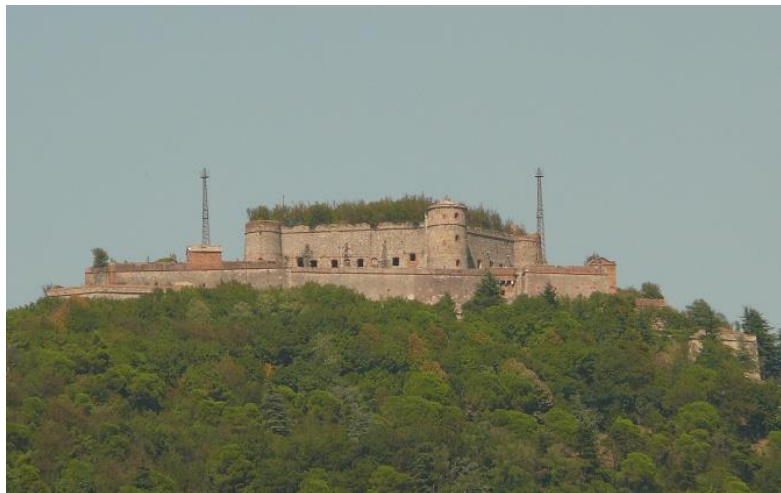
Stejně jako v Srbsku, Francii a Rusku dochází i zde, v Itálii k oddělení přátelsky smýšlejících slovanských válečných zajatců. Tito zajatci byli koncentrováni ve zvláštních táborech se zmírněným režimem. V případě českých a slovenských válečných zajatců se jednalo o tábory Santa Maria Capua Vetere, Padula, Sulmona, Avezzano a důstojnický tábor Fonte d'Amore.

S nasazením těchto mužů na frontě se však italské ministerstvo války zdráhalo.

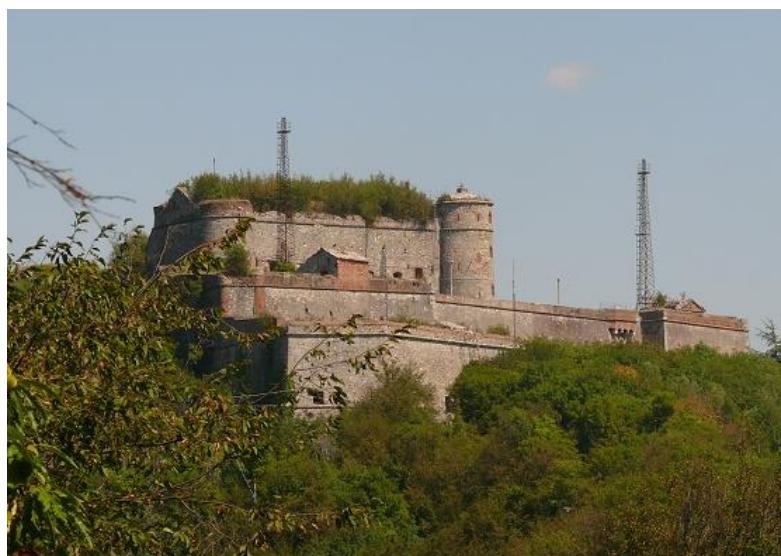
K zásadnímu obratu dochází v dubnu 1918. Tato změna byla výsledkem konference utlačovaných národů.

21. dubna italské ministerstvo války oficiálně povolilo formování Československé legie v Itálii a její nasazení ve společném boji proti Rakousko-Uhersku.

S repatriací válečných zajatců bylo započato po vyhlášení kapitulace. Její průběh však narážel na shodné problémy, se kterými se potýkaly ostatní evropské země, tedy narušená infrastruktura, škody na železničním vozovém parku, a epidemie španělské chřipky. Zajatcům byly slibovány termíny odsunu a z různých důvodů opět měněny. Mnozí si za poslední peníze nakoupili narychlo konzervy, aby na cestu byli dobře zásobeni. Příkaz k přesunu však nepřicházely. Mezi zajatci začalo vládnout napětí. 1. května 1919 se v Itálii stále nacházelo na 395000 rakousko-uherských zajatců a 100000 německých Rakušanů (Němci žijící v Čechách).

Forte Sperone, Janov (LCH2017)

Korespondenční listek určený pro potřeby zajatecké pošty, odeslaný ze zajateckého tábora Genova

Mezi zajatci bylo nemalé množství Čechoslováků z tábora Cassino, jejichž repatriace se zdržela důsledkem tyfové epidemie v táboře.

Železniční transport nemohl pojmout více než 1000 zajatců. Denně byly vypraveny maximálně dva transporty.

Železniční transporty směřovaly na hraniční stanici Warmbad, kde byli zajatci předáni rakouskému komandu. Zajatci se zde směli vykoupat a dostali najíst.

Ne vždy bylo přivítání rakouského civilního obyvatelstva a vojáků přátelské.

Přes to, že repatriace válečných zajatců v Itálii byla úředně ukončena v druhé půli roku 1919. Na území Itálie stále setrvalo určité množství zajatců, kteří se domů dostali až roku 1920.

Během První světové války prošlo italskými zajateckými tábory celkem 5154 rakousko-uherských důstojníků, 523000 vojáků (Rusů, Poláků, Maďarů, Rakušanů, Čechů, rakouských Němců a říšských Němců).

Italské zajatecké tábory v Řecku

Od roku 1916 působila v rámci spojenecké orientální armády na makedonské frontě italská divize, která společně s divizemi Francouzskými, Britskými.

Řeckými a dvěma ruskými brigádami vedla boj proti Ústředním mocnostem.

Makedonská fronta byla po dlouhou dobu více méně statická. Teprve v září 1918 dochází k zásadnímu postupu, který vedl v říjnu 1918 k osvobození Srbska.

Vojáci zajatí italskými jednotkami, především příslušníci bulharské armády, byli posíláni do Řecka, kde byli koncentrováni v italském zajateckém táboře Zeitenlik.

V táboře se v červenci 1919 nacházelo 868 bulharských poddůstojníků a vojáků, 39 důstojníků. Zajatci byli ubytováni v trychtýřových stanech. Zacházení bylo relativně dobré. Rovněž potravinové přídělky byly dostatečné.

Příděl na den činil

650g. chleba

150g. sušenek

20 g. Sůl

80g. čičky

120g. těstovin dvakrát týdně

150g. rýže každý druhý den.

Pracující dostávali navíc 15g. kávy a 20g. cukru na den.

Zajatci přes den pracovali v italských vojenských dílnách, skladech, na manipulačních pracích.

200 zajatců bylo nasazeno na manipulační práce v přístavech a na nádražích.

Ostatní byli přiděleni na pracovní komanda do leteckého tábora Dudular 22 zajatců, do sanitárních skladů 5

zajatců, na různé práce do Monastiru 137 zajatců, do

skladů ženijního vojska v Soluni 72 zajatců, k

veterinářské ošetrovně 229 zajatců, do automobilního

parku 40 zajatců, do dělostřeleckých skladů 65 zajatců,

při přístavní kanceláři 155 zajatců, do skladů ženijního

vojska ve vojenském táboře Zeitenlik 10 zajatců.

Za odpracovanou hodinu dostávali zajatci mzdu ve výši 0,05 drachmy.

Zajatým vojákům byl vyplácen jednou za měsíc žold ve výši:

Plukovník 583,35 drachmy

Podplukovník 441,66

Kapitán 300

Poručík 183,33

Podporučík 150

Aspirant 100

Poddůstojník 50

Kaprál 30

Vojín 15

Každých 5 dnů bylo zajatcům umožněno odeslat jeden dopis nebo jeden korespondenční lístek

Důstojníci byli ubytováni v samostatném táboře sestávajícím z 3 dřevěných baráků dobře zařízených. 1 barák byl určen pro 9 vyšších důstojníků a ostatní dva, každý z nich pro 15 nižších důstojníků. Za doprovodu italského důstojníka bylo zajatých důstojníkům umožněno vycházet do města, pracovní povinnosti nepodléhali.

Použité prameny a literatura

1) *Československé legie 1914-1920, Vznik československých legií*, [online], Dostupné z: www.cslegie.wz.cz

2) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oesterreichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 20. Sepsáno del tablkly Kriegsgefangene und Zivilinternierte in den wichtigsten kriegfuehrenden Stasten Sestavil Dr Leopold Kern*

3) *The History of the Servigliano Camp*, <http://www.casadellamemoria.org/historycamp.htm>

4) *Rapport de M le Professeur Dr. A. D'espine sur sa visite aux camps de prisonniers en Italie, Cinquieme Serie, November 1915, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge*, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

5) *Zpráva o českém vojenském hrobě na Sicílii z dob I.sv. války, Velvyslanectví České republiky Řím, Vypracoval: PhDr. Ing. Jozef Špánik*

6) *La prigionia di guerra in Italia. Il Campo di Concentramento di Fonte D'Amore a Sulmona e la formazione Cecoslovacca, 1915 – 1919*, [online], Dostupné z: <http://eventi.centenario1914-1918.it>

7) *Rapport de MM. Paul Schazmann et Dr. Roger Steinmetz sur leurs visites aux prisonniers de guerre en Grece, a Salonique, en Macedoine et en Serbie, Juin-Septembre 1919, Vingt-quatrieme Serie, Janvier 1920, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge*, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

Problematika válečného zajetí na Britských ostrovech a v britských koloniích 1914-1920

Vývoj zajateckých táborů na území Anglie, Skotska, Irska

Váleční zajatci, kteří se srpnu 1914 dostávají na území Anglie, byli koncentrováni v kmenovém zajateckém táboře Dorchester, který v té době sestával z několika vojenských stanů obehnaných ostnatým drátem. Většina baráků byla postavena teprve později za pomoci zajatců. Vzhledem k tomu, že tábor v Dorchesteru měl zpočátku jen omezenou kapacitu, dochází ke vzniku několika dočasných táborů jako Horsham, York Castle, Bradford Moor, Olympia (London), Edingurgh a Fort Georgie. Dočasné tábory byly zřizovány ve školních budovách, na sportovištích, ve výstavních halách.

Na konci srpna 1914 byla většina dočasných táborů uzavřena a v provozu ponechány pouze ty tábory, s jimiž bylo počítáno do budoucna jako s kmenovými.

V lednu 1915 se na území Anglie nacházelo na 10000 zajatých vojáků a důstojníků.

K jejich umístění byl využíván nejenom výše zmiňovaný zajatecký tábor Dorchester (930 zajatců), ale i tovární komplexy ve městech Queensferry, Handforth, Leigh a v neposlední řadě, tak jako již po dlouhá předchozí staletí, lodě.

Zajatecké tábory sestávající z lodí se nacházely v přístavech Southend, Portsmouth a Ryde.

Každý tábor sestával ze 3 vyřazených lodí, vždy 2 pro civilisty a jedné pro zajaté vojáky. V Southendu na řece Temži byly k tomuto účelu využívány lodě Royal Edward, Saxonia (internovaní civilisté) a Ivernia (váleční zajatci). Ivernia byla obchodní loď, na jejíž palubě bylo umístěno 1376 zajatců. Zajatci byli ubytováni v kajutách 3 třídy, spali v sítích. Poddůstojníci byli ubytováni v kajutách 2. třídy. Život na palubách lodí nebyl, pokud jej porovnáme s podmínkami převládajícími za dob Napoleonských válek, špatný. Kajuty obsahovaly základní vybavení. V zimě byly lodě vytápěny. Pouze místa na cvičení a vycházky bylo málo.

V Portsmouthu byli váleční zajatci umístěni na lodi Scotia. Na palubě bylo umístěno 1258 zajatců z toho 319 námořníků. Ubytování bylo shodné se zajatci v Southendu.

Výše uvedené tábory se stejně jako většina ostatních zajateckých táborů na Britských ostrovech potýkala v počáteční fázi své existence s nedostatkem ošacení a některých artiklů zdravotního materiálu. Tuto situaci pomáhala stabilizovat mimo britského červeného kříže rovněž londýnská pomocná organizace Dr. Markela, která sídlila na Queen's Gate Terrace v Londýně.

Agentura do zajateckých táborů zaslala předměty, které zajatcům chyběly, a nebylo v jejich silách je obstarat.

V prosinci 1915 bylo pod britskou správou registrováno celkem 12349 zajatých vojáků, 1147 námořníků a internováno 32272 civilistů. Téměř všichni německé národnosti. Tito muži byli rozděleni do 21 zajateckých táborů na území Anglie, 2 zajateckých táborů ve

Skotsku, 1 zajateckého tábora v Irsku a 1 zajateckého tábora na ostrovech poblíž britského pobřeží. V provozu bylo rovněž 42 speciálních táborů a to, 8 trestních pro zajaté vojsko, 6 pro zajaté námořníky a 28 pro civilní zajatce.

Němečtí váleční zajatci během menáže v zajateckém táboře Frith Hill, 1915. Podmínky převládající v zajateckém táboře byly velmi provizorní. Zajatci byli ubytováni výhradně ve stanech. Neutěšené podmínky neunikly pozornosti zahraničních pozorovatelů. V listopadu 1915 proto požádal Německý červený kříž u Mezinárodního výboru červeného kříže o nezávislé posouzení situace. Návštěva tábora byla následně zařazena do itineráře delegace, která v prosinci 1915 tábory v Anglii navštívila. Během návštěvy bylo zjištěno, že zmíněný tábor byl v listopadu rozebrán.

Pohled na obytné baráky a stany zajateckého tábora Dorchester

Typizované dřevěné obytné baráky byly v letech 1916-1920 nejčastější formou ubytování válečných zajatců v kmenových táborech. Do dnešních dnů se na Britských ostrovech, například ve skotském Stobsu, dochovaly jejich fragmenty.

Interiér kaple uvnitř zajateckého tábora

Ubikace válečných zajatců

31. prosince 1916 bylo v táborech registrováno již 48572 zajatců, 1316 námořníků a 31000 civilistů.

Počet táborů v Anglii vzrostl na 38, ve Skotsku na 8, v Irsku a na ostrovech poblíž britského pobřeží zůstal počet táborů neměněn.

Na konci roku 1917 bylo v Anglii umístěno na 150000 německých vojáků, 9 rakouských, 1635 německých námořníků, 1 turecký námořník, 15120 německých internovaných civilistů, 2065 internovaných rakousko-uherských civilistů, 108 internovaných tureckých civilistů a 223 internovaných civilistů jiných národností. V Anglii fungovalo v té době již 142 táborů, 14 ve Skotsku a 9 v Irsku, počet táborů na ostrovech poblíž britského pobřeží zůstal neměněn.

Správní orgány a zajatecká informační kancelář

Správou válečných zajatců bylo roku 1914, bezprostředně po vypuknutí války pověřeno oddělení Britského ministerstva války „Department of the Adjutant-General“.

V únoru 1915 dochází ke vzniku samostatného direktorátu válečných zajatců, který byl podřízen přímo britskému ministerstvu války. Prvním velitelem direktorátu byl Generál, Sir Herbert E. Belfield.

Na začátku roku 1917 byl Direktorát válečných zajatců rozdělen na dvě sekce. První sekce převzala agendu britských zajatců v rukou neutrálních a válku vedoucích mocností, druhá sekce agendu zajatých příslušníků armád ústředních mocností na území Britského impéria. Poslední jmenovaná sekce řídila po organizační a technické stránce chod, zřizování a rušení zajateckých táborů.

V srpnu 1914, byla v Londýně na Wellington street č.49 založena, v souladu se stanovami Haagské konvence, zajatecká informační kancelář. Vedením této kanceláře byl pověřen Sir Paul Harvey, kterého v roce 1915 nahradil Sir J. D. Rees. Kancelář dostávala informace z velitelství jednotlivých zajateckých táborů, na území impéria, na základě kterých vedla seznamy válečných zajatců, které byly dále předávány nepřátelským vládám a Mezinárodnímu výboru červeného kříže v Ženevě. Pracovníci kanceláře prováděli rovněž pátrání po nezvěstných válečných zajatcích skrze dotazování u zajatých příslušníků stejného regimentu nebo oddílu přímo v táborech.

Kancelář dostávala z Německa denně průměrně 400 žádostí o informace týkajících se německých válečných zajatců.

Pracovní nasazení

V roce 1917 dochází vlivem rozsáhlé mobilizace britského obyvatelstva k úbytku pracovních sil. Bylo proto rozhodnuto, že nedostatek pracovních sil bude kompenzován válečními zajatci.

Nutno uvést, že k pracovnímu nasazení válečných zajatců dochází již před rokem 1917.

Rok 1917 byl však hlavním mezníkem v opravdu celoplošném a intenzivním nasazení válečných zajatců ve všech odvětvích britského válečného hospodářství. Všichni zajatci, kteří nebyli důstojnické hodnosti, nebo nemocní, byli odveleni na detašovaná pracovní komanda nebo docházeli z kmenových táborů na denní komanda v okolí.

Každý kmenový zajatecký tábor měl přidělenou oblast,

kteřou měl zásobovat pracovními silami. Zajatecký tábor Brocton pokrýval oblast Leicestershire, Oxfordshire, Somerset, Surrey, Warwickshire, Wiltshire a Worcestershire.

Zajatecký tábor Feltham byl speciální tábor pro zajatce přátelsky smýšlející. Tábor spravoval pouze několik pracovních táborů v Buckinghamshire, Kent, Middlesex, Surrey

Zajatecký tábor Frongoch pokrýval oblast Walesu

Zajatecký tábor Shrewsbury pokrýval oblast Herefordshire, Monmouthshire, Shropshire while, Oswestry

Zajatecký tábor Stobs pokrýval oblast Skotska

Zajatecký tábor Pattishall pokrýval oblast Bedfordshire, Buckinghamshire, Cambridgeshire, Essex, Hertfordshire, Huntingdonshire, Kent, London, Middlesex, Norfolk, Northamptonshire, Suffolk, Surrey and Sussex.

Výše uvedeným kmenovým táborům byly podčiňny jak velké pracovní tábory tak i menší pracovní komanda.

Důsledkem nárůstu požadavků na zajatecké pracovní síly bylo nutno postupně provést reorganizaci.

Přidělené oblasti byly souběžně se vznikem nových pracovních táborů optimalizovány a odpovědnost za zásobování pracovními silami rozložena na větší počet kmenových táborů.

Za práci zajatců platili jednotliví zaměstnavatelé britské vojenské správě mzdu shodnou se mzdou, kterou by museli platit civilnímu dělníkovi nasazenému na stejné pozici v daném regionu.

Zajatci pracovali v podzemí uhelných dolů, v lomech, stavěli domy, opravovali cesty a pracovali na polích.

Na podzim 1918 bylo celkově na území Britských ostrovů pracovníě nasazeno 70000 válečných zajatců, z toho 30000 pracovalo na sklizních pod vedením hospodářské komise.

Muži z ponorek

Za zvláštní kategorii válečných zajatců v britských rukou lze označit německé muže z ponorek.

Tito zajatci byli v Anglii od začátku války považováni za nehodné stavu válečných zajatců a dle toho s nimi bylo i zacházeno. Muži z ponorek byli proto umístováni do takzvaných Naval Detention Barracks.

Pro pochopení okolností, které vedly k zavedení represálií vůči mužům z ponorek, považují za důležité uvést výtah z německých a britských úředních hlášení *Německé úřední hlášení*

8. března 1915

„Z úředního hlášení z Londýna vyplívá, že lidové mínění v Anglii požaduje, aby vláda nepovažovala osádky německých ponorek, zachráněné posádkami torpédových člunů, za válečné zajatce, ale za piráty.“

9. března 1915

„Sdělení britské admirality

Od začátku války, vylovily posádky britských lodí řadu německých námořníků z potopených lodí a ponorek. Bylo jich zachráněno přes tisíc a to i za těžkých a nebezpečných podmínek, zatím co stejná pomoc anglickým námořníkům poskytnuta nebyla. S důstojníky a mužstvem, kteří byli zajati tímto způsobem, bude zacházeno s ohledem na jejich hodnot. Admirality se ale necítí povinována tato práva dodržet v případě 29 důstojníků a mužů z ponorky U8. Je důvodné podezření,

že tato ponorka během akcí v mořské úžině u Calais a v Britském kanálu provedla několik útoků na neozbrojené obchodní lodě s civilní osádkou. „

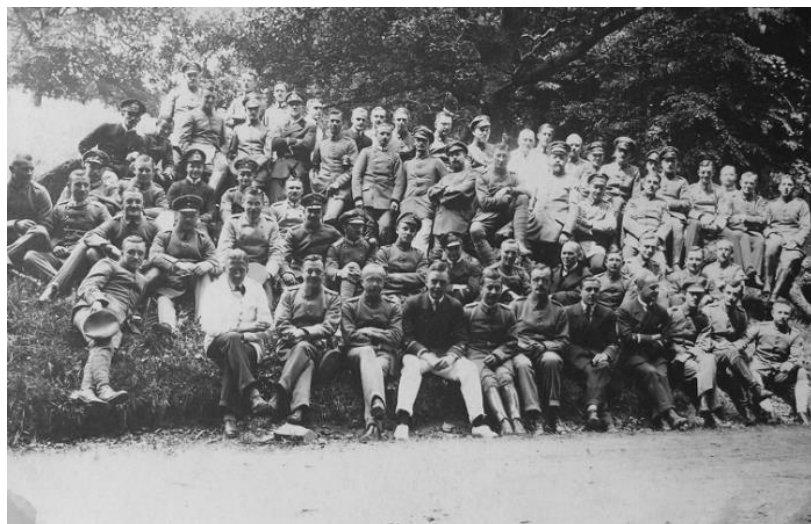
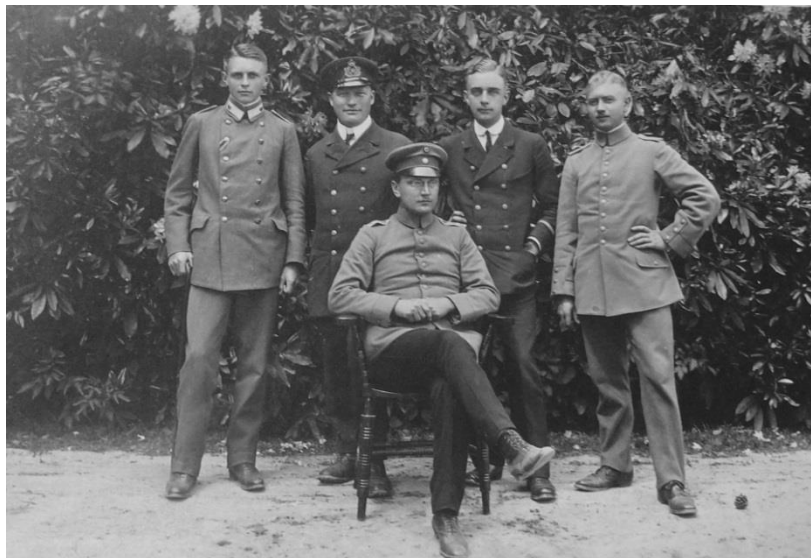
Americký velvyslanec v Berlíně, James W. Gepard předal německému zahraničnímu úřadu následující prohlášení

6. dubna 1915

„Státní sekretář pro zahraniční záležitosti sdělil v souvislosti se zprávou uveřejněnou v novinách o

Zajatecký tábor Dyffryn Aled, od června 1915 byl tábor vyhrazen německým mužům z ponorek. Později též označován jako Severowelský Colditz

zacházení s německými muži z ponorek v zajetí, že dle vyjádření admirality jsou zachráněni důstojníci i mužstvo německých ponorek U8 a U12 s ohledem na nutnost jejich oddělení od ostatních válečných zajatců, umístění do Naval Detention Barracks. V těchto táborech je s nimi zacházeno lidsky, mají možnost volného pohybu uvnitř perimetru tábora, k dispozici mají německé knihy, nejsou nuceni k trestné práci a jsou lépe stravováni a šaceni než britští zajatci stejné hodnosti v Německu.

Nutnost oddělení osádek výše jmenovaných ponorek je odůvodněna tím, že zmíněné ponorky se podílely na potápění britských a neutrálních obchodních lodí a zavinily smrt mnoha civilistů. Jejich posádky proto nejsou považovány za čestného nepřítele, ale za vojáky, kteří na rozkaz své vlády páchali činy, které jsou v rozporu s lidskými právy a všeobecnou lidskostí. Vláda jejího veličenstva chce dát dále na vědomí vládě Spojených států, že během současné války bylo z moře zachráněno více jak 1000 německých důstojníků i mužstva, nehledě na možné škody britského vojenského námořnictva při jejich záchraně. Není ale zatím znám případ kdy by důstojník nebo voják královského námořnictva byl zachráněn německým námořnictvem.“ Sdělení státního sekretáře německého ministerstva zahraničí

11. dubna 1915

Ministr zahraničí von Jagow sdělil velvyslanci spojených států Jamesi W. Gepardu, aby na nótu z 6. dubna 1915, o zacházení s muži z ponorek v Anglii, sdělil britské straně následující odpověď.

Německá vláda přijala s údivem a rozhořčením odpověď, že britská vláda nepovažuje zajaté německé důstojníky a mužstvo z ponorek za čestné protivníky a že s nimi není nakládáno jako s válečnými zajatci ale jako s trestanci. Tito důstojníci a vojáci jsou čestní vojáci, kteří plnili vojenskou povinnost, a proto mají dle platných dohod nárok na stejné zacházení jako ostatní váleční zajatci. Německá říše je proti protiprávnímu jednání Anglie a cítí se nyní nucena provést odvetná opatření na odpovídajícím počtu britských válečných zajatců, vystavit je stejně těžkým podmínkám. Podepsaný žádá pana velvyslance, aby britské vládě předal odpovídající sdělení a aby se člen amerického velvyslanectví v Londýně osobně přesvědčil o zacházení s německými muži z ponorek v britském zajetí, o jejich ubytování, stravě, zaměstnání a o skutečném stavu napsal zprávu. Další zacházení se zajatými britskými důstojníky, kteří byli předběžně vzati do důstojnické vazby, bude poté, dle zacházení s německými muži z ponorek v Anglii, upraveno.

K tomuto sdělení bylo poloúředně sděleno V případech kdy bude britská bitevní loď potopena německou ponorkou, je záchrana anglických námořníků zcela nemožná, protože ponorky k tomuto úkolu nejsou uzpůsobeny“

Speciální zacházení v německých zajateckých táborech bylo uvaleno na 39 britských důstojníků, kteří byli převedeni ze zajateckých táborů do vojenských věznic. Jejich seznam byl skrze amerického velvyslance předán anglické straně. Mezi vybranými byla i jména jako Lord Mylthon, Lord Glanmorris a Sir Grafton.

Teprve v červnu 1915, na základě dlouhých jednání, bylo od represálií upuštěno. Muži z ponorek U8 a U12

byli propuštěni z izolace a angličtí důstojníci byli převedeni zpět do zajateckých táborů.

Důstojnické zajatecké tábory

Zajatí důstojníci byli umístováni odděleně od zajatého mužstva v důstojnických zajateckých táborech.

Důstojnické zajatecké tábory byly zřízeny v Hollyport, Dyffryn Aled, Downington Hall, Kegworthu.

Důstojnický zajatecký tábor v Hollyportu byl jeden z prvních důstojnických táborů v Anglii. V lednu 1915 se ve zdejší venkovské škole, přeměněné na zajatecký tábor nacházelo 146 zajatých důstojníků pozemního vojska a dále námořnictva. Námořní důstojníci byli zajati na neutrálních lodích, na břehu Gibraltaru. Do Plymouthu dorazili tito námořní důstojníci 28. prosince 1914. Jejich výstrojní situace nebyla dobrá. Mnozí přišli o svá osobní zavazadla během nalodění a cesty do Anglie. Rovněž zajatí důstojníci z německých kolonií Togo a Kamerun, kteří byli rovněž umístěni v tábore, často přijížděli bez osobních zavazadel a cenností.

V důstojnickém zajateckém tábore Dyffryn Aled se v lednu 1915 nacházelo 91 důstojníků. Ubytování byli ve velkém soukromém domě v malebné krajině.

Tak jako v jiných zemích, i na Britských ostrovech nebyli zajatí důstojníci zatíženi pracovní povinností, dostávali služné, odvislé od hodnosti. Svůj volný čas trávili studiem, dlouhými hovory v místnostech zakouřených dýmkovým tabákem, hrou her a v neposlední řadě přípravou útěků.

Abychom si mohli vytvořit bližší představu o podmínkách převládajících v těchto táborech, rád bych se nyní blíže zastavil u důstojnického zajateckého tábora Kegworth, tak jak jej popsal ve svých vzpomínkách německý důstojník Hermann Sannemann.

Tábor byl umístěn v budově bývalé zemědělské školy. V třípatrové budově se nacházely kanceláře německé samosprávy, britské správy, kantýna, jídelna, kuchyň, divadelní sál, učebny a ubikační místnosti, každá pro 4-20 důstojníků, dle hodnosti. V přílehlé dvoupátrové budově, v malých pokojích, byl ubytován jeden štábní důstojník nebo dva velitelé. Vedle zděných budov se na přílehlých pozemcích nacházelo množství menších dřevěných baráků, ve kterých bylo ubytováno po 20 nižších důstojnicích nebo 40 ordonanců. K dřevěným barákům přiléhala druhá důstojnická jídelna a barák vyhrazen pro rekreaci a volný čas. Tábor byl ohraničen plotem z ostnatého drátu. V roce 1917 se v tábore nacházelo 500 zajatých důstojníků a 150 vojáků zajišťujících provoz táborové kuchyně, prádelny, dílen a pracujících coby ordonanci u vyšších důstojníků.

V čele táborové samosprávy stál táborový staršina, zajatý důstojník nejvyšší hodnosti s několika zástupci. Staršina řídil styk s britským velením. Staršinovi byli podřízeni němečtí velitelé táborové kuchyně, dílen a dalších sekcí vnitřního táborového hospodářství. Zajatí důstojníci, kteří nepodléhali pracovnímu nasazení, trávili dny hrou šachů, tenisu, fotbalu, psaním knih a malováním. Byly organizovány táborové kurzy cizích jazyků, především angličtiny, francouzštiny, italštiny, španělštiny a turečtiny. Zajatí důstojníci, civilním povoláním učitelé, dávali ostatním zajatcům lekce psychologie, filosofie, matematiky a stenografie.

Vznikají literární skupiny, dramatický a hudební kroužek.

Většina těchto aktivit byla financována z žoldu zajatých důstojníků.

Za žold se zajatí důstojníci museli sami stravovat, šatit a vyplácet mužstvo, které důstojníkům v táboře sloužilo.

Zajatým poručíkům bylo vypláceno měsíčně 120 šilinků, vyšší hodnosti dostávaly více. Za stravu platil zajatý důstojník okolo 80 šilinků měsíčně. Strava v táboře Kegworth byla ucházející. Situace se změnila k horšímu v březnu 1917, kdy byl v souvislosti s vyhlášením neohraničené ponorkové války zaveden přidělový systém. Aby bylo zabráněno případným sporům s táborovým velitelstvím, byla příprava stravy předána do režie samotných zajatců. Suroviny byly dodávány dle norem přidělového systému. Jídlo bylo vydáváno hromadně vždy pro skupinu 4 důstojníků. Každý důstojník dostával denně ½ unce bílého chleba. Ke snídani byla mimo káfé připravována ovesná kaše. Během oběda dostal každý příděl masa, koňského nebo vařené ryby, pro každou skupinku musel stačit talíř rýže. Brambor byl nedostatek, a když byly, nedostal žádný důstojník více než 2 ks. K večeři byla obvykle zeleninová polévka.

Balíčky a dopisy přicházely značně nepravidelně.

Dopisy z domova putovaly do Anglie 4-6 týdnů.

Doručení balíčků trvalo o něco kratší dobu, protože neobsahovaly písemné vzkazy a kontrola obsahu byla prováděna po doručení, za přítomnosti adresáta. Byly zaznamenány případy, kdy se odesílatel pokusil do balíčků ukrýt tajný vzkaz. Obvykle byly vzkazy schovávány v Chlebu, německé noviny byly schovávány do konzerv. Po odhalení byly zavedeny přísnější kontroly. Nosit do tábora jakékoliv noviny bylo zakázáno. Zajatcům se však tu a tam podařilo uplatit strážce.

30. října 1918 vypukla v táboře chřipková epidemie.

Onemocnělo 362 důstojníků a 470 ordonanců.

Nemocnice i izolační baráky byly v okamžiku přeplněny. Těžce nemocní byli umístěni i do táborové jídelny.

I takový byl život v důstojnickém táboře Kegworth.

Jak již bylo výše zmíněno, zajatí důstojníci nepodléhali pracovní povinnosti, což jim dávalo dostatek času, mimo jiné i na přípravu útěků, které nabíraly těch nejkurióznějších, technicky propracovaných a dobrodružných podob.

Většina pokusů o útěk z britských zajateckých táborů byla obvykle odhalena uvnitř nebo v blízkosti táborového perimetru. Jen se dvou případech se válečným zajatcům podařilo dostat se z Britských ostrovů zpět do Německa.

Jeden z těchto dvou úspěšných útěků se odehrál v zajateckém táboře Donington Hall

Mužem, kterému jeho zkušenosti, kuráž i štěstí přinesly svobodu, byl slavný vojenský pilot Günter Pluschow. Pluschow sloužil jako vojenský pilot na letišti ve městě Tschingtao, v německé kolonii Kiautschou. Po svém sestřelení se rozhodl vyhnout se japonskému zajetí, které potkalo většinu přeživších vojáků německé posádky a vydal se na cestu do Německa. Shodou šťastných náhod se dostal na loď směřující do Itálie. Vlivem špatného počasí však loď musela nouzově přistát v Gibraltaru, kde byl britskými vojáky zajat a 1. července 1915 poslán do

britského zajateckého tábora Donington Hall. Tři dny po svém příjezdu, během bouře, uprchl. V přestrojení za dělníka se dostal na neutrální loď směřující do Holandska a odsud do Německa.

Druhý úspěšný pokus o útěk se odehrál v zajateckém táboře Birmingham.

O útěk se pokusil Německý válečný zajatec Konrad Goershed. Po útěku ze zajateckého tábora se Goershed nechal zaměstnat jako civilní dělník. Touto cestou se mu podařilo získat civilní oblečení a nějaké peníze na cestu do Liverpoolu. Zde měl v plánu vyhledat neutrální loď směřující domů. Měl štěstí, protože v přístavu kotvily dvě neutrální lodě, jedna švédská a jedna norská. Obě se chystaly následujícího dne na cestu přes Kirkwall domů.

„Když už jsem měl všechny informace, které černý pasažér potřebuje, objevil jsem anglickou loď, která nakládala uhlí pro Dánsko. Řekl mě to jeden námořník. Nechal jsem raději neutrální loď odjet, protože bezpochyby budou v Kirkwall důkladně prohledány, na rozdíl od anglické lodě. Koupil jsem si teplé oblečení, špek a chleba na týden a tak jsem v noci přeběhl po lávce, kterou nikdo nehlídal. Protáhl jsem se nákladním otvorem a sestoupal schody dolů, kde byla naprostá tma. V přední části, kde bylo samé uhlí, jsem si lehl a usínal s představou, že brzy uvidím domov. Probudil mě až veliký rachot. To se zavíraly padací dveře. Stroje běžely a můj žaludek kružel. Plavba skrze Irské moře bude trvat asi 2 dny. Po tuto dobu musím být schovaný v uhlí, aby mě nikdo nenašel. Protože jsem neměl hodinky, nebylo možné určit kolik je hodin. Byl jsem odkázán na můj dojem. Solený špek zahnal hlad, ale sůl brzy vyvolala žízeň. Kde vzít vodu? Když jsem se na cestu připravoval, myslel jsem, že bez pití pár dní vydržím. Musím vydržet. Mám pít svou moč? Cesta v temnotě. Jsme již v Kirkwall nebo již v Dánsku? Žízeň byla jako plameny, byl jsem slabý. Do zásob se dostal prach z uhlí a mezi zuby to křoupalo. Běžely dny, ale mohly to být i hodiny. Když jsem byl již na pokraji svých sil a byl připraven se vzdát, loď zastavila. Rychle jsem se běžel schovat do své skrýše. Srdce mě tlouklo. Co bude následovat. Dlouho, dlouho se nic nedělo. Již jsem to nemohl vydržet. Z posledních sil jsem se vyškřábal po schodech na palubu. Náhle mě oslepilo denní světlo a neznámá ruka mě uchopila a vytáhla na palubu. Kolem byly anglické hlasy. Ihned poznali, že jsem Němec. Na palubě mě přivedli k vědomí. Projevovali mě neohraničené laskavosti. Byli nadšeni, že mají na palubě černého pasažéra. Nebyli jsme již dávno v Kirkwall, ale již dva dny v Aarhus na východním pobřeží Dánska. Kapitán mě oznámil, že mě musí propustit, protože loď se nachází v neutrálním přístavu. Teprve když jsem se umyl a odpočínul, nechali mě odejít z lodi. Trvalo několik hodin a s celou posádkou jsem navázal úzké přátelství. Byli to hlavně Angličané ale také Norové. Vypadal jsem jako skelet, který vylezl z komína, když jsem vyšel na pevninu. Přes lávku mě museli převést. Doprovodili mě až k německému konzulu a tím i domů „

Za zmínku stojí i některé další zaznamenané pokusy o útěk, které sice nebyly zakončeny plným úspěchem, ale svou důmyslností si jistě zmínku zasluhují.

Jeden z takových pokusů se odehrál v neslavně proslulém táboře Dyffryn Aled. Těm zajatým důstojníkům ze zdejšího tábora se podařilo, skrze šifrované vzkazy v táborové korespondenci navázat

Zajatí němečtí vojáci stojící před kruhovými stany uvnitř britského zajateckého tábora ve Francii, 23. září 1919

Britský zajatecký tábor č.154, situovaný na území Francie

Zajatecký orchestr sestávající z mužů přidělených k britské 50. zajatecké kompanii ve Francii, 9. 7. 1919

spojení s německým námořním velitelstvím. Touto cestou bylo dohodnuto, vyslání dvou německých ponorek, které měly uprchlé zajatce vyzvednout na smluveném místě. Tímto úkolem byly pověřeny ponorky U38 a U27. Akce se měla uskutečnit 13. srpna 1915.

Pozdního večera 14. srpna se ponorka U38 blížila na smluvené místo. Hlasité motory byly vypnuty, loď plula jen na své elektromotory. Byl připraven skládací člun pro vyzvednutí uprchlíků. Podmínky byly dobré. Měsíc nesvítil. První i druhá noc však proběhla bez jakékoliv známky pohybu na pobřeží.

Na další den přišlo špatné počasí, které znemožňovalo pokračování akce. Kapitán ponorky se proto rozhodl místo opustit. 29. srpna přijela ponorka do Helgolandu bez uprchlíků. Teprve několik let po válce přišlo vysvětlení, proč celý podnik selhal. Zajatočům se v noci 13. srpna podařilo utéci z tábora, poté co přepilovali železné mříže v oknech. Po spěšném, 40 mílovém, pochodu se uprchlí důstojníci, okolo 8 hodiny ráno, dostali do blízkosti pobřeží. Záliv smluvený jako místo setkání byl před nimi. Celý den leželi v mokré trávě. Po setmění však nemohli najít cestu k pobřeží. Nakonec se k pobřeží dostali a vydali smluvený světelný signál, ten však nebyl opětován. Nezbyvalo než čekat další den. Následující noci byl opět vyslán světelný signál. Malý útes jej však zastínil. Třetí den, když se počasí zhoršilo, uprchlíci své naděje vzdali.

Zajatecké tábory pod britskou správou v Itálii a Francii

V Itálii vzniklo během První světové války několik britských sběrných zajateckých táborů. Příkladem možno uvést zajatecký tábor Treviso. Tábor fungoval jako tranzitní stanice pro zajatce na cestě do Anglie. Podmínky byly dobré, stejně jako ve většině ostatních zajateckých táborů pod britskou správou. Zajatci dostávali dostatečně najíst, byl jim umožněn poštovní styk s domovem. Ubytování bylo zajištěno ve velkých stanech.

Téměř polovina všech válečných zajatců pod britskou správou, celkem 195000 mužů, byla umístěna v britských zajateckých táborech na území Francie. Tito zajatci byli rozděleni do pracovních batalionů a nasazeni na různých pracích pro britskou armádu v přístavech, na zřizování a údržbě vojenských zařízení.

Britské zajatecké tábory v Řecku

Od roku 1916 operovaly na Makedonské frontě, v rámci spojenecké orientální armády několik britských divízi, které podporovaly srbskou armádu, ustoupivši roku 1915 do Řecka, v boji proti Ústřední mocnostem.

Makedonská fronta byla po dlouhou dobu více méně statická. Teprve v září 1918 dochází k zásadnímu obratu a s tím spojenému masivnímu přílivu válečných zajatců. Zajatci, především příslušníci bulharské a turecké armády byli posíláni do Řecka, kde byli koncentrováni v britských zajateckých táborech. Mezi největší tábory na území Řecka pod britskou správou patřil vojenský tábor Dudular, který ke stejnému účelu využívala rovněž italská armáda a dále tábor Karassi u Soluně. V srpnu 1919 se v táboře Dudular nacházelo 1054 bulharských a 1216 tureckých vojáků. Zajatci byli umístěni ve stanovém táboře lemovaném osnatým drátem.

V každém stanu bylo umístěno 8 zajatců.

Zajatci pracovali pro britskou vojenskou správu.

Pracovalo se obvykle od 8 hodiny ráno do 12 hodiny a následně od 2 do 5 hodiny odpolední.

Zatím co zajatci bulharští byli nasazeni na transport munice, zajatci turečtí prováděli balení a transport materiálu. Za odpracovanou hodinu dostávali zajatci mzdu ve výši 10 centimů.

Britský zajatecký tábor se nacházel rovněž v Karaissi.

Tábor sestával z trychtýřových stanů obehnaných plotem z osnatého drátu. V srpnu 1919 bylo v táboře umístěno 1746 bulharských zajatců, z toho 783 bylo repatriováno 15. - 18. července 1919, 832 tureckých zajatců, 41 zajatců německých a 4 zajatci rakouští.

Podmínky převládající v táboře byly po hygienické stránce dobré. Tábor byl vybaven velkým reservoárem pitné vody, každý týden byl rozdáván mýdlový prášek. Přes den vykonávali zajatci práce v táboře i mimo něj.

V táboře pracovalo pouze několik řemesníků v krejčovských a ševcovských dílnách. 100 bulharských zajatců docházelo za prací do nemocničních skladů v Kalamarii. 683 zajatců bylo nasazeno na tesařských pracích mimo tábor.

Potravinové přídělky na jednoho zajatce a jeden den sestávaly z:

1 a půl libry chleba

3/4libry brambor nebo zeleniny,

1 unce oliv

2 unce hrachu nebo čočky

2 unce ovoce

2 unce cukru

1 unce čaje nebo kávy

1/4unce soli

1/100 unce pepře

2 unce síry

6 uncí čerstvého masa

1 a půl unce olivového oleje

2 unce rýže,

Týdně 2 unce tabáku a 3 krabičky zápalek

Nutno uvést, že britské zajatecké tábory se mimo Francie, Řecka a Itálie nacházely rovněž na území bývalého ruského impéria okupovaném bílými vojsky. Jako příklad možno uvést Novorosijsk. Ve zdejším zajateckém táboře bylo umístěno na 478 tureckých zajatců, kteří vykonávali pomocné práce pro britskou armádu.

Britské zajatecké tábory na Maltě 1914-1919

Ostrov Malta sloužil během 19. a 20. století nejenou coby místo zajetí a internace. Již roku 1824 byl zdejší Fort Salvatore využíván coby místo nuceného pobytu tureckých vojáků, zajatých během války za svobodu Řecka.

Během První světové války bylo na Maltě umístěno na 2000 válečných zajatců. Jednalo se převážně o rakouské, německé a turecké vojáky zajaté v Africe dopravené přes Egypt. Nemalou část představovali rovněž přeživší němečtí námořníci z lodí SMS Emden, SMS Breslau, ponorek UB-53, UB-68, zajatí bulharští námořníci.

Kapitola válečného zajetí na Maltě během První světové války, se začala psát pouhou náhodou a to 6. prosince 1914, kdy zde přistává křižník H.M.S Hampshire, který na ostrov přivezl přeživší z posádky německého křižníku Emden. Původním místem určení byl Londýn, ale obava z ponorkového útoku přinutila kapitána k vysazení zajatců na ostrově.

Vyšší důstojníci byli po vylodění naloženi do automobilů a odvezeni do tábora Verdala Baracks.

Kasárny v pevnosti Verdala byly využívány v období První světové války coby tábor pro zajaté důstojníky a výše postavené internované civilisty mnoha národností.

Někteří zde byli drženi měsíce, jiní roky. Mezi nejznámější válečné zajatce patřil Franz Joseph, princ von Hohenzollern a Karl Fredrick Max von Muller. Oba byli považováni za národní hrdiny. V kasárnách Verdala měli své vlastní pokoje. Byla jim dopřávána značná volnost a komfort, který však oba odmítli coby znak solidárnosti se svými muži žijícími mimo Verdalu.

V pevnosti byl vězněn rovněž pozdější veloadmirál Kriegsmarine Karl Dönitz.

Všeobecné podmínky v kasárnách byly dobré. Zajatci se věnovali kultuře, sportu, výuce. Od 1. července 1916 začali vydávat svůj vlastní časopis, který stál 1 cent a byl k dostání každých 14 dnů.

Zajaté mužstvo z posádky SMS Emden bylo po svém vylodění posláno do stanového tábora St. Clemens, který zároveň sloužil coby internační tábor pro civilisty.

Pro zajaté vojáky byl rovněž zřízen zajatecký tábor v Bastionu San Salvatore. Zajetí vojínů a poddůstojníků z lodi SMS Emden sem byli přesunuti 5. ledna 1916. Zde byli zajatci umístěni v poněkud stísněných podmínkách za silnými pevnostními zdmi. K cvičení či volnočasovým aktivitám byly k dispozici pouze dva dvory, na kterých se zajatci mohli pohybovat. Palubní důstojníci a služebně starší námořníci obývali malé pokoje. Poddůstojníci a mužstvo byli ubytováni společně po 30 mužích ve větších pokojích. Pro rozptýlení trudného života bylo z iniciativy zajatců uvnitř tábora zřízeno divadlo. Iniciátorem byl Botsman Georg Zimmer z Bingenu. V táboře byl založen i vlastní orchestr.

Vánoce zajatci slavili, jak se dalo. Jedli vyrobili svépomocí z toho, co v táboře bylo. Ozdoby byly vyrobeny z cigaretového papíru. Štědrovečerní oslava sestávala z darů a příspěvků. Po večeri držel v německém jazyce mši anglický pastor. Na velikonoce 1916 zajatci uspořádali sportovní turnaj. Kvůli sportu docházelo mezi zajatci k častým přenicím. Důvodem byl čas stanovený pro sport. Poddůstojníkům byl vyhrazen

Zajatecký tábor Sidy Bishr, Egypt 1918

čas mezi 8-9 hodinou ráno, mužstvu mezi 9-10 hodinou ráno. Odpoledne byla zajatým poddůstojníkům pro sport vyhrazena 3-4 hodina a mužstvu 4-5 hodina. Důvodem byla tropická vedra panující přes den a tak každý chtěl pro sebe večerní hodiny.

Na konci října 1917 se pro zajatce poprvé otevřela brána pevnosti. Každý den mohlo z tábora vyrazit na procházku 20 mužů. Vycházky se konaly od 7. hodiny ranní a následně od 2. hodiny odpolední.

Během vycházky nesměli zajatci hovořit s místními ani navštěvovat soukromé domy.

Po 3 letech byli váleční zajatci z bastionu Salvatore přemístěni zpět do stanového tábora St. Clements, který se mezitím značně rozrostl. Zajatci byli ubytováni ve stanech o průměru 4 m, v každém 8-12 osob.

S lety existence tohoto tábora vzniká nezbytná infrastruktura a materiální základna, která dala vzniknout táborové univerzitě a několika sportovním klubům.

Pořádány byly kurzy techniky, navigace, fyziky, chemie, literatury, ale především cizích jazyků. Anglicky za čas mluvil každý druhý, mimo ní se však vyučovala, francouzština, italština, španělština, arabština, srbština, perština.

Přichází kapitulace, vánoce 1918, jaro 1919 a vyhlídka na návrat domů byly stále neurčitě. Zajatci proto zahájili v létě 1919 hladovku. V táboře v noci zavládly nepokoje. K žádnému posunu však nedošlo.

Teprve 6. prosince 1919 byl na Maltu vyslán 5000t parník rakouského Loydu, který odvezl válečné zajatce domů

Zajatecké tábory v Egyptě

V blízkosti Suezského kanálu vzniklo během První světové války několik zajateckých táborů pro turecké (Arabi, Arménci, Řeci, Židé z Palestiny a Mesopotamie), německé a v omezené míře rovněž pro rakousko-uherské válečné zajatce. Stráž v těchto táborech zajišťovali indiští vojáci, se kterými bylo čisto zacházeno podobně jako se zajatci. Mezi stráží a zajatci proto často vznikala přátelství, která podmínky v zajetí činila více snesitelné. Strava v zajateckých táborech sestávala převážně z rýže, nasoleného masa a sucharů. Občas zajatci dostávali tabák nebo cigarety. Po práci se zajatci chodili koupat k Suezskému kanálu.

Ze vzpomínek válečného zajatce Josefa Kroupy „Pochodovali jsme do města Helipolis, do indického tábora. Zde jsme museli odevzdat všechny osobní věci i peníze. Po koupeli nás dezinfikovali speciálním olejovitým prostředkem. Dostali jsme novou výstroj, košili, kalhoty, ponožky, blůzu, kabát, boty, mýdlo a kartáček na zuby.

Ubytování jsme byli v barácích. Středem každého baráku procházela chodba. Po levé a pravé straně bylo vyvýšení táhnoucí se od jednoho konce baráku na druhý, na kterém byly matrace a deky. Na snídani jsme dostávali čaj s cukrem, v 9 hodin bílý chléb, na oběd obvykle polévku s rýží a fazolemi, na večer opět polévku, tentokrátě však s koňským nebo velbloudím masem.“

„Po skupinách, pod ostrahou nám bylo dovoleno chodit na výlety do blízkého okolí tábora a města, což pro nás představovalo světlé okamžiky zajetí. Poznávali jsme město se svým evropsko-africkým životem, jeho obyvatele, stavby, jeho obchody, dopravu a historii. 19. ledna 1919 se v této zemi strhlo něco nečekaného. Přišla prudká bouře a celý tábor byl následně zatopen.

Zatopeno bylo i město. Čtyřicet let nikdo o takové bouři neslyšel.

Nedostatečná strava, nemastná jídla a velká vedra zapříčinily noční slepotu. Jednou v noci si jeden zajatec cestou na latrínu spletl cestu a narazil na plot z ostatního drátu. Ind, na jehož výzvu nereagoval, jej zastřelil. Angličané strážného spoutali a následně zavedli přísné vyšetřování. Všichni jsme byli lékařsky vyšetřeni a ti kteří trpěli noční slepotou, dostávali zvláštní přiděly oleje. Naše práce se omezovala jen na ruční práce v táboře, produkty byly následně prodávány Angličanům v táboře a také na tržišti. Někteří z nás vyráběli peněženky, miniaturní mešity a mnoho jiných předmětů.

Po téměř ročním pobytu v Helipolis jsme dostali zpět svého času odebrané peníze. Vzali jsme si svých pět švestek a byli přemístěni do tábora Tura na Nilu. Již po několika měsících jsme však byli přemístěni do Maadi. Strava zde byla dobrá a ti co pracovali pro anglickou správu, dostávali 1,45 piastru na den. Mimo to měli větší volnost pohybu do 7 hodin večer. Kdo nepracoval, nesměl tábor opustit. Místní se k nám chovali dobře a přátelsky.“

Výše vzpomínaný tábor v Helipolis byl jeden z největších zajateckých táborů v Egyptě. Tábor měl kapacitu 15000 osob. Zajatci byli ubytováni v trychtýřových vojenských stanech. Později byly postaveny baráky jednotného typu o rozměru 13x9m. Každý barák mohl pojmut 50 osob.

Obvyklou pracovní činností zajatců byla výroba nepálených cihel, nebo pomocné práce při britských vojenských posádkách. Podmínky vyplácení mezd zajatcům byly shodné s těmi platnými na britských ostrovech. Zajatecké tábory obsahovaly relativně dobře zásobenou kantýnu s cenami shodnými s britskými vojenskými kantýnami.

Řada zajatců trpěla mimo noční slepoty rovněž dysentérií a tuberkulózou.

Nemocní byli koncentrováni kupříkladu v nemocnici Abbassiah. Nebo v nemocnici červeného kříže v Káhiře. Rovněž v britských zajateckých táborech v Africe nebyly útky ničím ojedinělým. Jako příklad možno uvést případ ze zajateckého tábora Tura. Zajatci zde prokopali 70m dlouhý podzemní tunel z tábora až na pobřeží Nilu a to bez toho aby Angličané něco zpozorovali. Tunelem uprchlo 12 zajatců. Jejich útěk byl odhalen až během ranního apelu. 5 z těchto uprchlíků mělo v plánu doplnout po Nilu k moři a na nejbližší lodi do Evropy. Během plavby přes Nil někteří uprchlíci utonuli a ti z nich, kteří dosáhli břehu, byli chyceni a poslání zpět. Druhá skupina pěti zajatců se rozhodla dojet k Suezmu po železnici, kde chtěli překročit palestinskou frontu. Tento pokus skončil smrtí celé skupiny zajatců. Osud dalších uprchlých není znám. Na podzim 1920 započali Angličané s repatriací válečných zajatců z kolonií.

Nejčastěji vedla cesta repatriantů přes Káhiru do Alexandrie, kde byli zajatci ponecháni ve 14 denní karanténě.

Ze vzpomínek válečného zajatce Josefa Kroupy „Naše loď“ „Renet-Pascha“ měla převést zajaté Rusy z Německa na Kavkaz a odtamtud převést německé zajatce do Německa. Angličané ale naléhali, aby nejdříve byli převezeni zajatci z trop. Přesto že osádka měla rozkaz

odvézt jen říšské Němce, byli naloženi i Rakušané. Jeden český legionář ve francouzské uniformě měl na starosti oddělit od ostatních zajatců Čechy. Na vánoce 1920 zvednula loď kotvy. Pluli jsme tři dny na Maltu. Za měsíc jsme vjeli do Gibraltaru. Poté jsme jeli dál na Dover a nakonec po třech dnech plavby skrze Severní moře zakotvila naše loď u pobřeží Schlezwig- Holstein“

Zajatecký tábor Sidy Bishr, Egypt, 1918-1919
Turečtí a němečtí váleční zajatci byli ubytováni jak v trychtýřových vojenských stanech h tak v později zřízených barácích. Dřevěné baráky byly dlouhé 25m, široké 8m na betonové podezdívce. Uprostřed baráku byla chodba 1,75m široká spojující místnosti o rozměrech 3x4m.

Němečtí váleční zajatci nasazeni na výrobě hliněných obydlí u města Aus na jihu Namibie

Zajatecké tábory v jižní Africe 1914-1916

Na začátku První světové války se v německých jihoafrických koloniích nikdo neobával, že Angličané přitáhnou až tam.

Několik dnů po vypuknutí války však generál Botha, který se přidal na britskou stranu, vtrhl do německé jižní Afriky s cílem zničit vysílače v Svakopmund a Luederitzkém zálivu.

24. září 1914 se britské expediční síly vylodily v Luederitzkém zálivu.

K německým koloniálním jednotkám se připojili búrští válečníci, pod vedením generála De la Rey, který byl představitelem tvrdého vzdoru proti násilným britským principům. 15. září však byl v Johannesburgu generál De la Rey zastřelen. Tím ztratilo hnutí své vedení.

Koncem října 1914 byly německé vysílače v rukou Britů a německá jižní Afrika zůstala bez spojení s Německem. Německé koloniální jednotky, společně s Búry pokračovaly v boji proti Britům.

Během ledna a února 1915 provedly britské jednotky několik silných útoků na německé pozice.

Váleční zajatci, zajatí během bojů byli umístěni v táborech Aus na jihu obsazeného území. Zajatcům umístěným v táboře se nevedlo zle. Stravování byli dle přidělových

dávek pro příslušníky britské armády v jižní Africe. Ubytování byli ve stanech, které později nahradily stavby z hliněných nepálených cihel, zhotovených přímo v táboře. Důstojníci a rezervní důstojníci byli umístěni v internačním táboře Fort Napier v Petermaritzburg, odkud byli 2. listopadu 1914 odesláni do nově zřízeného důstojnického tábora, Lords Ground v Durban, na kriketové hřiště přeměněné na menší zajatecký tábor obehnaný ostnatým drátem. Zajetí důstojníci byli z tábora na začátku roku 1915 opět přesunuti zpět do Petermaritzburgu.

V červnu 1915 byla rozdracena poslední německá hnízda odporu. Vzdalo se 204 důstojníků. 3166 poddůstojníků a vojáků. Podmínky kapitulace dané 9. července Generálem Bothou byly velkorysé. Důstojníkům bylo dovoleno ponechat si své zbraně a na čestné slovo žít na místě, které si vybrali. Poddůstojníci si směli ponechat své zbraně bez munice a měli být internováni na místě v Jihozápadní Africe určeném Unijní vládou. Ostatním hodnostem bylo dovoleno vrátit se na své farmy a ponechat si své zbraně na ochranu před domorodci. Britské zajatecké tábory na území Afriky se nenacházely pouze v Egyptě nebo Jižní Africe, ale od druhé poloviny roku 1918 rovněž v okupovaném Konstantinopoli. Umístěno zde bylo 96 bulharských zajatců, kteří zde pracovali pro okupační vojenskou správu.

*Němečtí a turečtí zajatci stojící před obytným stanem
v Indickém zajateckém táboře*

Zajatí příslušníci Ústředních mocností v Indii a Barmě

1914-17

V letech 1914-17 bylo v Indii a Barmě zřízeno několik zajateckých táborů pro zajatce turecké (Afgánci, Egypťané, Arabi, jak křesťanského tak muslimského vyznání, anatolští Turci, syrští Turci, adrinopolští Turci, Peršané, Židé z Kurdistánu, Kurdové, Křesťané z Anatólie) a dále německé a rakouské příslušníky expedičních sil, zajaté během bojů v Mezopotámii. Zajatci byli obvykle umístěni ve starých britských kasárnách.

Stravu si zajatci připravovali sami.

Potravinové přiděly na den sestávaly z:

- 453,6 g. mouky
- 226,8 g. rýže
- 85 g. čočky
- 28,35 g. másla
- 226,8 g. zeleniny
- 226 g. brambor
- 56,7 g. cibule
- 23,37 g. soli
- 31,03 g. cukru
- 7,75 g. čaje
- 1360 g. dřeva na vaření
- 186-340 g. masa
- 4 g. koření
- 453 g. chleba

Ráno v 8 hodin bylo vydáváno kávé nebo čaj, rýže, máslo a přiděl chleba na celý den.

V poledne byl vydáván oběd, obvykle polévka, maso, zelenina.

V pět hodin odpoledne byla vydávána večeře, polévka, maso, zelenina.

Potraviny byly obvykle dodávány obchodníkem vybraným britskou administrativou. Mimo potravin dostával každý zajatec měsíčně 453,6 g. mýdla, 40 cigaret a 2 krabičky zápalek na týden. V táborech byly zřízeny kantýny, které rovněž zásoboval vybraný dodavatel potravin.

Ceny, za které zajatci mohli dodatečně nakupovat potraviny odpovídaly cenám běžným v dané oblasti.

Šunka 3,6 fr. za anglickou libru (453,6gr.)

Máslo 1,4 fr. za libru

Sýr 2,4 fr za libru

Čokoláda 3,2 fr. za libru

Zrnková káva 1,6 fr. za libru

Práškový cukr 0,36 fr. za libru.

Přes den zajatci pracovali. Po skupinách byli nasazeni na výrobě nepálených cihel. Pracovalo se obvykle 6 hodin denně. Zajatci byli placeni úkolově a to 3,2 fr. za 100ks cihel. Za den bylo možné vydělat 50-80 centimů.

Kameník si mohl vydělat až 1,2 fr. za den, tesař i 1,6 fr. za den.

Přichází rovněž záměr nasadit turecké zajatce na stavbě nového hlavního města Delhi, ale od tohoto záměru bylo upuštěno. Poštovní styk nebyl omezován. Tábory měly

obvykle dobře zařízenou nemocnici. Nejčastějšími příčinami hospitalizace byla malárie, dysentérie, průjemy. Život zajatých důstojníků byl v mnoha ohledech lepší v porovnání s podmínkami zajatého mužstva.

Na den byly zajatým důstojníkům o hodnosti poručíka vyplaceny 3 rupie, kapitán dostával 3,6 rupie.

Z této částky si však museli platit stravu a ošacení.

Zajatí důstojníci měli na výběr, co se stravy týče, ze dvou tarifů.

Za 30 rupií měsíčně obdrželi zajatí důstojníci stravu sestávající z:

Snídaně: chleba, máslo, mléko a čaj

Oběd: maso, vejce, zelenina a chleba

Večer: maso zelenina, chleba

Za 40 rupií měsíčně zajatci dostávali navíc svačiny a při snídani a obědu si směli přidávat.

Někteří důstojníci svěřili přípravu jídla svým ordonanc.

Měsíčně si zajatí důstojníci směli koupit 3 lahve

alkoholu. Populární byla whisky a soda.

Mezi největší zajatecké tábory v Indii patřil Sumerpur, v provincii Rajputana

4. března 1917 se v táboře nacházelo

558 zajatců afgánské národnosti, 3 zajatí anatólští Turci,

15 zajatých Turků ze Sírie, 3 zajatí Turci z Adrianpole,

11 zajatých Peršanů, 1734 zajatých Arabů

z Mezopotámie, 138 zajatých křesťanů z Mezopotámie,

164 zajatých Židů z Mezopotámie, 31 zajatých Židů

z Kurdistánu, 2 křesťané z Kurdistánu, 2 křesťané

z Anatólie, 1 zajatý řecký voják z Evropy.

160 zajatců bylo pracovním nasazeno.

Zajatci byli ubytováni v baráčkách stejného typu dlouhých

55 metrů a širokých, 9m na zděné podezdívce. Baráky

byly rozděleny na dvě velké místnosti. Stěny byly z cihel

vyrobených v táboře. Baráky lemovala veranda. Několik

baráků určených pro Turky vyšších hodností bylo

rozděleno na menší pokoje, každý pro 1-4 osoby. Barky

byly osvětleny petrolejovými lampami. Pohyb v táboře

nebyl nikterak omezován.

O nemocné se staral britský doktor. Tábor měl vlastní

nemocnici, která se nacházela v jednom venkovském

domě o rozměrech 61m x a 13m.

V táboře Ahmednagar se roku 1917 nacházelo 850

zajatců, 49 německých důstojníků a 3 rakouští.

Důstojnický zajatecký tábor se nacházel v Bellary.

Jednalo se o zděné baráky. 12. března 1917 se v táboře

nacházelo 66 zajatých tureckých důstojníků, 1

zdravotník, 2 poddůstojníci, 68 vojáků. Tábor byl roku

1917 rozšiřován pro přijetí 5000 zajatých vojáků a

poddůstojníků.

Zajatí vojáci a poddůstojníci v táboře neměli jinou práci

než se starat o důstojníky a pečovat o táborovou zahradu.

Zajatí důstojníci měli možnost napsat jednou za týden

dopis. Dny trávili zajatí důstojníci četbou noviny, hrou

fotbalu či jinými aktivitami.

Zajatci, které se britská vojenská správa rozhodla umístit

v Barmě, byli dopravováni na lodích skrze Mezopotámii

do Karáči a následně po železnici do Kalkaty. Protože

nalodění na loď směřující do Rangúnu mohlo trvat i

několik dnů, byl v Kalkatě zřízen tranzitní zajatecký

tábor. Tábor se nacházel v pevnosti Fort William,

historická citadela Kalkaty, která sloužila v té době coby

britská kasárna. V pevnosti se nacházely tři sekce, dvě

sekce byly určeny pro běžné umístění mužstva a

důstojníků. Každá sestávala z 28 stanů, z toho 20 pro

vojáky a 8 pro důstojníky. Třetí sekce byla karanténní.

V každém stanu mohlo být umístěno 16-20 osob. Tábor

mohl celkem pojmout až 1500 zajatců. Nemocní byli

posíláni do nemocnice v Karáči

Mezi největší zajatecký tábor v Barmě patřil tábor

Thayetmyo. V dubnu 1917 se v táboře nacházelo

187 tureckých důstojníků, 8 zdravotníků, 602

poddůstojníků, 15 sanitářů poddůstojníků, 55 vojáků

sanitářů, 2624 zajatých vojáků, příslušníci obchodního

loďstva.

Tábor sestával ze dvou částí a to ze staré budovy využívané dříve coby britské kasárny a z baráků nově postavených za účelem ubytování zajatců.

Stará kasárna byla umístěna na pilířích, vysokých 1,8m.

Na délku měřila 42m, na šířku 6m. Na každé straně byla

2m veranda. Ubytováno zde bylo na 400 zajatců. Nové

baráky o rozměrech 50m x 5,5m stály rovněž na kůlech.

Nebyly výše jak 1m nad zemí.

Důstojnické ubikace byly rozděleny na množství

menších pokojů. Na pokoji bylo ubytováno po 6 mužích.

Zajatým důstojníkům bylo umožněno své ordonance

posílat na nedaleký bazar do města, kde nakupovali

potraviny. Zajatci rovněž pro vylepšení menu

obhospodařovali zeleninovou zahradu.

Obří zajatecký tábor se v Barmě nacházel rovněž

v Keiktıla kde se v dubnu 1917 nacházelo 5000 zajatých

Turků. Menší zajatecký tábor se dále nacházel

v Shwebo.

Zajatecké tábory pod britskou správou v Kanadě

První váleční zajatci se v Kanadě ocitli v roce 1915.

Jednalo se celkem o 817 příslušníků německého

obchodního a válečného námořnictva, kteří byli zajati v

Britské Guianě, na Barbadosu, Bermudách, Jamaice, v

Newfoundlandu a na St. Lucia.

Zacházení s válečnými zajatci v Kanadě nedávalo důvod

ke stížnostem. Se zajatci bylo jednáno v souladu s

Haagskou konvencí.

V každém kanadském táboře byla zajatcům vydána

stejná výstroj a strava jako kanadským vojákům

sloužícím v týlu.

Kulturní život v táborech nebyl nikterak omezován.

Jednou týdně se promítaly filmy, zajatci mohli

navštěvovat táborové vzdělávací kurzy, i táborovou

knihovnu, kde byly k dispozici cenzurované knihy,

časopisy a noviny. V každém táboře bylo i místo pro

pořádání bohoslužeb. Vybavení pro volný čas a

vzdělávání bylo zajišťováno skrze červený kříž a

organizaci YMCA.

Zajaté mužstvo podléhalo pracovnímu nasazení. Práce

obvykle trvala 8 hodin denně. Zajatci byli nasazeni na

kácení stromů, stavbě cest, při sklizních i jako čeledíni

na farmách. Za odpracovaný den jim byla vyplácena

mzda ve výši 25 centů. Stejný obnos byl vyplácen i

kanadským vojákům týlových jednotek bez zahraničního

příplatku.

Za peníze si zajatci mohli kupovat v táborových

kantýnách potraviny a věci drobného komfortu jako

tabák, mýdlo či holení.

I přes dobré podmínky v zajetí došlo s postupem

válečných let k projevům vzdoru. Působila nemoc

ostnatého drátu i stesk po domově. Zajatci odmítali

příkazy i práci. Dochází k demonstracím. Jedním z míst

kde došlo k vypuknutí hromadných projevů vzdoru, byl

zajatecký tábor Kapuskasing v severním Ontariu. Roku 1916 zde vstoupilo do stávký a odmítlo práci několik set zajatců.

Během První světové války zemřelo v Kanadě 107 válečných zajatců. Hlavní příčinou úmrtí byla tuberkulóza, zápal plic a chřipka.

11. listopadu 1918 byla mezi ústředními mocnostmi a spojenci uzavřena dohoda o příměří. V té době se v Kanadě nacházelo na 2200 zajatců a internovaných. K repatriaci bylo však přistoupeno až po podepsání Versajské smlouvy v červnu roku 1919.

Repatriace válečných zajatců trvala do května 1920. Pomalý průběh repatriace je možno přisuzovat především logistickým problémům které převládaly v poválečné Evropě.

Zajatecké tábory pod britskou správou fungovaly v letech 1914-1920 takřka po celém světě. Umístěno v nich bylo 3910 německých důstojníků a 324000 vojáků. V zajateckých táborech na území Britského impéria se nacházelo rovněž 822 tureckých důstojníků a 41700 vojáků, převážná část umístěna v Indii a Egyptě.

Použité prameny a literatura:

1) *Prisoners of the Home Front, German POWs and „Enemy Amiens“ in Southern Quebec 1940-46*, Martin F. Auger, UBC Press 2005

2) *Der Völkerring, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazky II, IV, VII, VIII, IX, X, XI, XIV, XVII, XX, XXIII, XXIV, XXVI, XXVII

3) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band I, Kapitel 17.*

4) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 18.*

5) *UK POW Parent Camps*, Great war forum, [online], Dostupné z: <http://1914-1918.invisionzone.com>

6) *Kriegsgefangene und Zivilinternierte in den wichtigsten kriegsfuehrenden Statten zusammengestellt von Dr Leopold Kern*

7) *'How We Cage the Black Eagle', a Happy Hun's Tale of Life in a British Prison Camp*, [online], Dostupné z: www.greatwardifferent.com

8) *German Prisoners in Great Britain*, Bolton and London : Tillotson & son ltd., printers, Internet archive, University of California Libraries, [online], Dostupné z: www.archive.org

9) *Enoggera (Gaythorne), Queensland (1914-15 and 1940-46)*, National archives of Australia, [online], Dostupné z: <http://www.naa.gov.au>

10) *Camp 33 Petewawa, Ontario, Italian Canadian Community*, [online], Dostupné z: <http://www.windsor-communities.com>

11) *A History of Germans in Australia, 1839-1945*, Monash University, 1990.

12) *Rapport de MM. Paul Schazmann et Dr. Roger Steinmetz sur leurs visites aux prisonniers de guerre en Grece, a Salonique, en Macedoine et en Serbie*, Juin-Septembre 1919, Vingti-quatrieme Serie, Janvier 1920, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge

13) *Rapport de MM. Ed. Naville, V. Van Berchem, Dr. C. De Marval, A. Eugster sur leurs visites aux camps de prisonniers en Angleterre, France et Allemagne*, Premier Serie, Mars 1915, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

14) *Rapport de MM. F. Thormeyer, Em. Schoch, le Dr. F. Blanchod sur leurs visites aux camps de prisonniers de guerre ottomans et d'internes austrichien et allemands aux Indes et en Birmanie*, Fevrier, Mars et Avril 1917, Quatorzieme Serie, Juin 1917, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

15) *German Prisoners of War on Malta*, [online], Dostupné z: <http://www.germancolonialuniforms.co.uk/>

16) *World War I internee, alien and POW records held in Sydney – Fact sheet 171*, National archives of Australia, [online], Dostupné z: www.naa.gov.au

17) *In maltesischer Gefangenschaft*, Wolfgang Juncker, Bordgemeinschaft der Emdenfahrer, [online], Dostupné z: www.bgef.de

18) *Rapport de MM. Ed. Naville et J. Martin sur une seconde visite aux camp de prisonniers en Angleterre*, Sixieme Serie, Janvier 1916, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

19) *The Cambridge history of the British empire, volume VIII, South africa, Rhodesia and the Protectorates*, Cambridge at the university press 1936, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>

20) *Prisoners of War and Internees (Union of South Africa)*, by Tilman Dederig, International Encyclopedia of the First World War, [online], Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net>

Zajatecký tábor La Pallice-Rochele, stany byly v pozdějších letech nahrazeny dřevěnými baráky.

Problematika válečného zajetí ve Francii a francouzských koloniích 1914-1921

Správní struktura

Správou válečných zajatců bylo pověřeno právní oddělení vojenského soudu, ministerstva války. Mimo tohoto čistě vojenského oddělení byla 14. září 1914 založena meziministerská komise pro válečné zajatce. Její hlavní náplní bylo zajištění hladké spolupráce mezi vojenskými úřady odpovědnými za válečné zajetí a civilními úřady, které byly v problematice válečného zajetí zaangažovány. V komisi byli přítomni mimo zástupců válečného ministerstva, pozemních i námořních sil, rovněž delegáti koloniálního ministerstva, ministerstva zahraničí, vnitra, pošt a telegrafu a ministerstva práce.

9. února 1916 byla v rámci francouzského ministerstva války založena koncepčně nová služebna pro záležitosti válečného zajetí. Otázka válečného zajetí tak již nebyla pod správou vojenského soudu ale pod nezávislou a samostatnou služebnou, jež nesla název „Hlavní inspekce válečných zajatců“. V jejím čele stál hlavní inspektor v hodnosti divizního generála, kterému byl podřízen pobočník v hodnosti brigádního generála. Hlavní inspekci válečných zajatců byla podřízena velitelství vojenských okruhů, v čele s veliteli těchto vojenských okruhů. Velitel okruhu byl vyšší důstojník,

obvykle v hodnosti plukovníka, který měl na starosti mimo jiné i správu kmenových zajateckých táborů a PG (zajateckých) pracovních kompanií v daném vojenském okruhu.

Velitelem kmenového zajateckého tábora byl obvykle starší, štábní důstojník.

Vývoj zajateckých táborů

Francouzské zajatecké tábory v letech 1914-15 byly často ve znamení naprostého provizoria.

Bližší náhled na situaci převládající ve Francii na začátku roku 1915 předkládá hlášení delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže, Ed. Navilla, V. Van Berchema, Dr C. De Marvala a A. Eugstera. Dle hlášení bylo v Saint Brieuc v lednu 1915 k umístění 2100 válečných zajatců využito budovy bývalé věznice. V Castres bylo k umístění zajatců využito bývalého semináře, stejně tak tomu bylo kupříkladu v Le Puy a Saint Rambert. V Quiberon bylo 464 válečných zajatců umístěno v pevnostních kasematech.

K umístění zajatců byla rovněž využívána pevnost na ostrově St. Martin de Ré. V tamní pevnosti byla před válkou trestnice pro ty nejhorší zločince Francie. Zajatci byli ubytováni v několikapatrových barácích obklopených vysokou zdí. V Issoudun bylo 1300 zajatců namačkáno ve dvou kasárnách. Rovněž v Dinan, Cette a Baronechia bylo k umístění válečných zajatců využíváno vojenských kasáren. Velmi specifické bylo umístění válečných zajatců v pobřežním městě Lorient, kde zajatci byli ubytováni na palubě lodi „Devastation“. Pro zoufalý nedostatek místa byl však tento tábor 12. ledna 1915 rozpuštěn a zajatci převezeni částečně do Maroka a částečně do města Quiberon. Rovněž v Marseille byla za účelem dočasného umístění využívána stará bitevní loď zakotvená v novém přístavu. Zajatci spali na slámě na prostřední palubě.

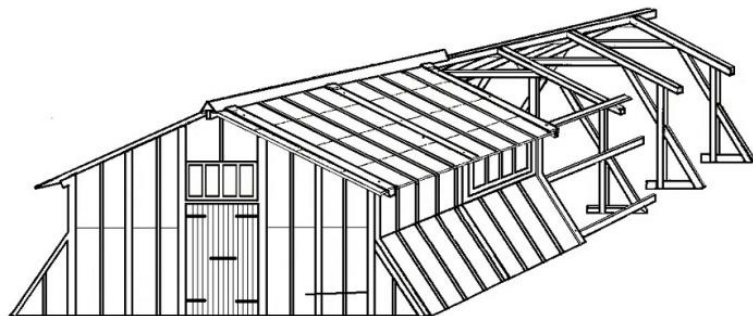
Zajatecký tábor Barcelonette - Zajatci byli ubytováni ve vojenských kasárnách. Podmínky zde byly relativně dobré.

Němečtí zajatci čekají na výdej stravy před táborovou kuchyní.

Zajatecký tábor Saint Rambert sur Loire - Zajatci byli ubytováni v bývalém semináři

Barák typu Adrian - V období První světové války, byly tyto baráky využívány nejen k umístění francouzských vojáků, ale také válečných zajatců.

Skupina německých válečných zajatců stojících před barákem typu Adrian

Divadelní vystoupení v zajateckém táboře Rouen

Táborový orchestr v zajateckém táboře Tours

Sportovní událost ve francouzském zajateckém táboře

Vrchní paluba byla určena k protažení těla a procházkám.

Ve městě Montlucon byli zajatci ubytováni v místním zámku. 1 února 1915 zde bylo umístěno 401 zajatců, V Roanne byli zajatci ubytováni v budově prádelny bavlny. 1 února 1915 zde bylo umístěno 8 důstojníků a 534 vojáků. Podmínky v chladných dílnách byly špatné. V Boutheon byli zajatci umístěni ve starých dřevěných kůlnách na místním letišti. 1 února se zde nacházelo pouze 153 zajatců.

V citadele nad městem Belle Isle en Mer bylo v lednu 1915 umístěno 51 důstojníků a 2800 vojáků. Důstojníci byli ubytováni slušně, ale prostor za ostnatým drátem byl stísněný. Mužstvo bylo umístěno jak v pevnostních kasárnách tak i pod dodatečně postavenými stany. Ubytování válečných zajatců ve vyřazených vojenských stanech bylo velmi časté, především v prvních válečných letech.

Se stany se setkáváme kupříkladu v táboře Coetquidan. Přes to, že na podzim 1914 bylo započato se stavbou baráků, postačovala kapacita hotových baráků, v lednu 1915 kdy se v táboře nacházelo 2300 zajatců, pouze pro 700 mužů. Ostatní museli pobývat v kruhových vojenských stanech. V zajateckém táboře Tours bylo 50% zajatců umístěno v kasematech a 50% ve stanech. V kruhových stanech obvykle bylo namačkáno po 10-12 zajatcích. Na rozblácené zemi ležela sláma. Ve středu stanu byla malá plechová kamna. Kouřovod z této kamen byl zároveň hlavním středovým sloupem uvnitř stanu. Dek byl takový nedostatek, že sotva stačily pro nemocné a raněné. Voda na mytí byla k dispozici pouze dešťová a to jen tak dlouho dokud stačila.

Mezi jednotlivými táborovými objekty byly proloženy hatě, které alespoň částečně chránily obuv zajatců před blátem. V mnoha táborech, především ostrovních, představovala zásadní problém voda. Pitná voda byla vyráběna převažováním, filtrováním, nebo donášena ze vzdálených studní. V táboře Bell-Ile en Mer 50 mužů nedělalo nic jiného, než transport vody od vzdáleného pramene.

Ošacení byl nedostatek. Ministr války sice nechal pro zajatce šít blůzy z hnědého sukna. Nebyl jich však k dispozici dostatek aby zásadní měrou mohl ovlivnit situaci. Zajatecké uniformy tak musely být záplatovány až do úplného rozpadnutí

Od jara 1915 dochází k částečnému zlepšení podmínek. Slámu na vlhké zemi pod kruhovými stany nahradily dřevěné podlahy a impregnované slamníky s dekami. Důsledkem odsunu velké části zajatců do pracovních táborů v Severní Africe a později rovněž do pracovních táborů ve Francii dochází rovněž k částečnému uvolnění přeplněných táborů a rozpuštění táborů provizorních, nevyhovujících. Stany byly nahrazeny dřevěnými baráky, je zřizována infrastruktura nezbytná k dlouhodobějšímu pobytu a především udržení průběžnosti válečných zajatců.

Francie neměla tolik válečných zajatců, kolik bylo kupříkladu v Německu. Proto byly vytvářeny jen menší zajatecké tábory, zpravidla pro 2-3000 zajatců. Kmenovým zajateckým táborům byly podřízeny pracovní tábory a pracovní komanda, v jejichž vedení byli obvykle mladší důstojníci nebo poddůstojníci, v závislosti na velikosti komanda.

Důstojnické zajatecké tábory

Pro zajaté důstojníky byly ve Francii zřizovány samostatné tábory nebo bylo využíváno oddělených baráků kmenových táborů pro mužstvo. Podmínky v těchto táborech byly na začátku roku 1915 jen o málo lepší a v některých případech shodné s podmínkami v táborech pro mužstvo. Zajetí důstojníci byli přísně střeženi, ubytováni byli v malých, špatně větraných a osvětlených sálech zámků (Fogeres, Brest), klášterů (Toulous, Cholet), kasáren (Auch) v kasematech, ve kterých byl pobyt obzvláště nepohodlný (Chateaneuf). V některých případech bylo ubytování naopak nadměrně příjemné. Jednalo se především o menší důstojnické tábory jako Le Puy-Falavoux. Zajetí důstojníci byli ubytováni ve venkovské rezidenci s terasami. 2. února 1915 se zde nacházelo 22 důstojníků a 10 vojáků pracujících coby ordonanci. Rovněž v zámku Chadrac v Le Puy, kde se v únoru 1915 nacházelo 32 důstojníků a 15 vojáků, nebyl život nikterak špatný.

Ve většině případů zajetí důstojníci přicházeli do velmi skromně zařízených a často dezolátních prostor, které do obyvatelného stavu byly přeměněny až po vynaložení značných výloh z kapsy zajatých, kteří měli možnost za peníze zasláné z domova a kapesné koupit vše co potřebovali, stoly, židle, deky, lampy, kád' na praní, oblečení, prádlo, hrací karty, různé hry a hudební instrumenty. Do některých táborů byl dokonce zakoupen klavír. Zajatci často kupovali mandolíny, kytary, housle. Zajetí důstojníci tak měli možnost si na vlastní náklady vytvořit v táboře kus domova a za pomoci dek nebo kartonů, coby provizorních dělicích příček, si i vytvořit trochu soukromí.

V některých táborech, jako kupříkladu Cholet, byli zajatci nuceni platit za otop, nebo alespoň připlácet za to co protopili oproti stanoveným přidělům.

Zajatým vyšším důstojníkům, kteří si to mohli dovolit, bylo navíc umožněno zažádat o ubytování v hotelích na ostrovech, které byly jinak zavřené. Některým vyšším důstojníkům byla rovněž ponechána šavle coby znak hodnosti.

Měsíčně směli zajetí důstojníci odeslat 8 korespondenčních listů nebo 4 dopisy.

Ceny potravin v táborových kantýnách byly přiměřené. 1l mléka stál v lednu 1915 30 centimů, Vajíčko 20 centimů.

Velmi vysoké byly v té době ceny oděvů a petroleje. Rovněž ceny potravin s válečnými lety rostly neúměrně směrem nahoru.

Za stravu platili zajetí důstojníci měsíčně 75-125 franků. V ceně byla zahrnuta tři jídla denně. Strava byla obvykle zajišťována místními hostinci a hotely.

Měsíčně bylo důstojníkům na živobytí vypláceno 75 franků, vyšším důstojníkům 125 franků.

Nižší důstojníci, jejichž žold byl plností vydán za stravování dostávali měsíčně navíc kapesné 25 franků na ostatní náklady. Z výše uvedeného vyplývá, že především nižší důstojníci, jejichž rodiny doma si nemohly dovolit je finančně podporovat, byli nuceni žít velice skromně. Často zakládali společné domácnosti, jídlo nekupovali v kantýnách, nýbrž si jej sami připravovali ze surovin koupených ve městě.

Důstojnický zajatecký tábor Auch. Tábor se nacházel v místních kasárnách

Německý válečný zajatec na procházce v okolí zajateckého tábora Sisteron, situovaného v místní citadele

Tyfus se v důstojnických táborech prakticky nevyskytoval. Zajetí důstojníci byli proti tyfu očkováni. Chvilu volna věnovali zajetí důstojníci studiu. Mnozí nižší důstojníci v civilním povolání učitelé si tak přivydělávali. Na četné slovo bylo zajatcům umožněno chodit na procházky do okolí.

Němečtí váleční zajatci pracovní nasazení roku 1919 v oblasti Albert.

Němečtí váleční zajatci nasazení na terénních pracích u Amien

Pracovní nasazení válečných zajatců, strava, ubytování, mzdy

Pracovní nasazení válečných zajatců mělo, stejně jako v jiných, válku vedoucích zemích, svůj vývoj. O hromadném nasazení válečných zajatců bylo rozhodnuto na začátku roku 1915. Zajatci byli komandováni do francouzských přístavů, kde měli být nasazení na nakládce a vykládce lodí, transportu materiálu a jiných pomocných pracích. V souvislosti s touto změnou dochází v bezprostřední blízkosti velkých přístavů ke vzniku nových táborů. Tyto tábory často měly ten nejružnější charakter, zrcadlící možnosti daného místa, od stanových táborů, po skladištní haly či jiné přístavní stavby. Jeden z těchto táborů vznikl roku 1915 rovněž v Toulouse. Na 600 zajatců bylo ubytováno v přístavním skladišti zboží, odkud docházeli na práci v docích, za což dostávali 20 centimů denně.

Nedlouho po nasazení válečných zajatců v přístavech dochází k nasazení zajatců v zemědělství, na stavbách železničních tratí, cest, domů a v průmyslu.

V souvislosti s touto skutečností dochází rovněž ke vzniku zajateckých pracovních táborů.

Jako příklad možno uvést zajatecké pracovní tábory Moulin de Vaysse (102 zajatců), La Sajatie (380 zajatců), La Bastidette (250 zajatců) Cordes-Kláster (246 zajatců). Všichni zajatci ve výše uvedených pracovních táborech byli vysláni z kmenového tábora v Castres, nasazení na stavbě železniční tratě Carmaux-Vindrac. Zatím co pracovní tábor La Sajatie sestával z dřevěných baráků, ostatní byly zřízeny ve starých špatně osvětlených a špatně větraných budovách, které původně nebyly určeny k obýváním.

Zájem o práci válečných zajatců byl tak velký, že od léta 1915 bylo nutno zavést omezení pro méně důležité podniky, aby byly pokryty klíčové potřeby průmyslu. Ve většině pracovních komand pro německé a rakousko-uherské zajatce platila 10 hodinová denní pracovní doba. Na polích, během sklizně, byli zajatci nuceni pracovat až 17 hodin denně. V neděli měli zajatci zpravidla půl den volna, které trávili převážně úklidem, opravou výstroje, hrou stolních her nebo učením.

Mírnější pracovní podmínky převládaly na pracovních komandech pro bulharské a turecké válečné zajatce, která byla využívána téměř výhradně k zemědělským pracím na polích a vinicích. V těchto komandech byla obvykle 8 hodinová pracovní doba.

Turecká pracovní komanda, která byla na území Francie přidělována z centrálního zajateckého tábora v Bezieres se nacházela kupříkladu na farmě Pradelaine, 8km od Montpellier. Zajatci se zde starali o vinice. Ubytování byli v jedné ze zděných budov. Turecké pracovní komando Mas du Ministre se nacházelo 6km od Montpellieru. Komando sestává z 40 mužů z toho 20 bylo zaměstnáno na farmě Mas du Ministre a 20 na sousední farmě.

Porušení kázně pracovní nasazených zajatců bylo trestáno arestem na 10 až 30 dní v té nejhorší místnosti, která v táboře byla, žádné světlo, topení nebo teplé jídlo. Za hrubé porušení pracovní morálky, sabotáž nebo krádeže byli zajatci posíláni do státních trestnic Chalons sur Marne, Vitry le Francoise, Clermont a Avignon. Zde s nimi bylo zacházeno jako se zločinci.

Hlášení Mezinárodního výboru červeného kříže z káznice v Avignonu.

„Celý den jsme si tiše povídali s válečnými zajatci zde umístěnými, protože mluvení nahlas bylo zakázáno. Podlaha byla z kamene. Zajatci spali na tenkých slaminách. Nebyla zde ani židle ani stůl. Ráno ke snídani nebylo nic. V 11 hodin bylo vydáno tři čtvrtě litru vařené vody, ve které se tu a tam nacházelo rýžové zrno, k tomu 150gr. chleba denně“

Každý pracovní nasazený zajatec měl, dle kontraktu, který ministerstvo války uzavíralo se zaměstnavatelem, nárok na denní přiděl 700gr chleba a 250gr masa. Ke snídani byla obvykle vydávána černá káva a přiděl chleba na celý den. Odpoledne byla vydávána polévka z fazolí, nudlí nebo rýže s kouskem masa. Nepracujícím zajatcům byly kráceny přiděly masa a chleba. Zajatci české, slovenské a srbské národnosti dostávali na den 350g masa.

Za jednoho válečného zajatce si francouzské ministerstvo války účtovalo denně 1,03 franku. Tato suma zahrnovala stravu, ošacení, otop, osvětlení, 0,20Fr. kapesného pro zajatce a přiděly tabáku o stejné výši jako pro vojáky francouzské armády nasazené v týlu.

Pokud zaměstnavatel zajistil ubytování nebo stravu, patřičná část se od denní sazby odpočetla. Pro zvýšení pracovního výkonu bylo zaměstnavatelům povoleno vyplácet mimo kapesného rovněž výkonnostní prémie až do výše 0,40 franku denně.

Za kapesné zajatci nakupovali v táborové kantýně potraviny a výstroj.

Ceny produktů v lednu 1915

1l mléka 0,3fr.

libra másla 2fr.

vajíčko 0,2fr.

bílí chléb 0,5fr.

1kg cukru 1,6fr.

V případě nedostatečného výkonu bylo zajatcům kapesné naopak snižováno.

Vzdor a odpor v zajateckých táborech

Těžká práce, tvrdé zacházení, hlad a nenávisť vůči vězňům vedla ve větších táborech a pracovních komandech k projevům vzdoru, které v několika případech vygradovaly v masový charakter. Tyto projevy byly často trestány fyzickými tresty. V některých zajateckých táborech byli zajatci přivázáni ke kůlu nebo nuceni po práci cvičit s pytlím písku na zádech. Za těžké prohřešky hrozila káznice nebo smrt.

Jako jeden z největších případů hromadného odporu zajatců je možno označit vzpouru v táboře La Pallice. Mnoha zajatcům, kteří v táboře La Pallice žili, se 21. březen 1918 zaryl do paměti na celý život.

Toho dne odešly z tábora La Pallice všechny zajatecké pracovní oddíly do práce tak jako každý den. Náhle byla do tábora přivedena skupina zraněných zajatců. Mezi zajatci se rozšířila zpráva, že Američané zaútočili na neozbrojené zajatce bodáky. Důvodem bylo to, že během vykládání jednoho amerického parníku, na jeřábu zavěšená síť naplněná bednami, narazila na stěnu nákladního prostoru, při čemž jedna bedna ze sítě spadla zpět do nákladního prostoru. Američtí strážníci domnívající se, že se jedná o sabotáž, vystřelili několik výstřelů pro výstrahu. Několik zajatců ihned přerušilo práci. Proto, aby stráž zajatce donutila pracovat, dostali strážníci rozkaz nasadit bajonety. Zajatci však nadále

odmítali práci. Tato nepříjemná událost se rychle rozšířila mezi ostatními zajatci. Toho dne v 13:00 nechtělo žádné pracovní komando pod dozorem Američanů opustit tábor. Na povel k odchodu na pracoviště nikdo nereagoval. Francouzi pomalu začali rozpoznávat závažnost situace.

Protože pokusy o vyjednávání nevedly k žádnému výsledku, nařídil velitel tábora, že váleční zajatci, kteří odeprou poslušnost, budou odvedeni na sportoviště, které leželo na konci tábora, kde měli být k práci donuceni. Dle vzpomínek německého válečného zajatce Otto Eisermanna museli zajatci na sportovišti stát 50 minut na místě bez hnutí vždy s 10 minutovou přestávkou, bez jídla a piti, zařvu překladatele „Máte hlad? Zpívejte „Deutschland Deutschland über Alles“, „Máte žízeň? Zpívejte „Wacht am Rein“ Tato forma trestu trvala celou noc. Byla to studená noc v blízkosti oceánu. Zajatci stáli jen v tom, v čem zrovna byli oděti během zadržení. Mezitím došlo v táboře mezi zajatci ke vzpouře. Francouzům došla trpělivost. Na ostrahu byli povoláni všichni dostupní vojáci a nasazeny kulometry. Francouzská správa se zřejmě bála násilné vzpoury a rozutečení zajatců. Okolo páté hodiny odpoledne dostali zajatci rozkaz vyprázdnit kapsy u kalhot až na kapesník. Tabák, cigarety, zápalky, nože, potraviny, vše co zajatci u sebe měli, bylo odebráno. Po osobní kontrole byli zajatci opět nastoupeni a po jednotlivých barácích přesunuti na pláž kde nastoupili podél pobřežního opevnění dělostřelectva. Zajatci vykonávající službu velitelů světnic, byli mezitím odvezeni na nákladních autech.

Francouzi mezi tím rozestavěli za zády zajatců několik kulometů. Bylo jasné, že při jakémkoliv vzdoru budou tyto zbraně použity. „Cvičení“ pokračovalo.

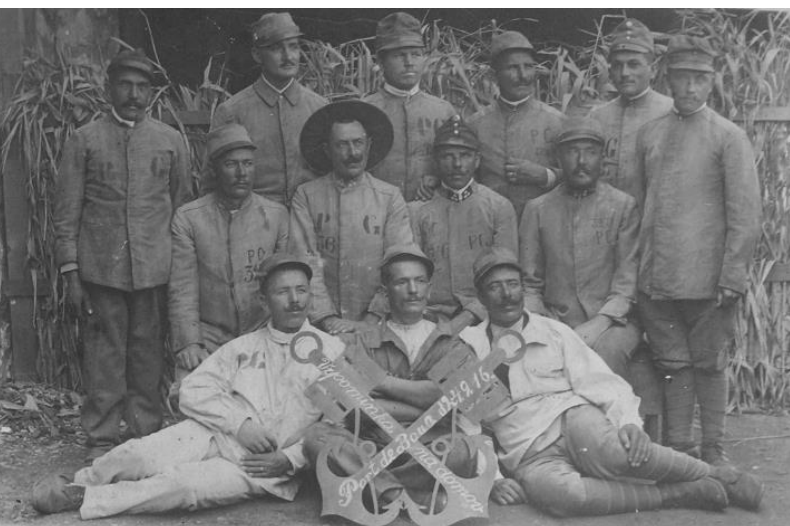
Na večer byl zajatcům ze stropnice jednoho dělostřeleckého postavení rozhozován chléb. Toto zapříčinilo to, že někteří zajatci dostali, zatímco jiní ne. V 10:00 přijelo auto z generálního štábu. Francouzský důstojník se zajatců zeptal, jsou-li ochotni nastoupit zpět do práce. Představitelé z řad zajatců stanovili podmínky, které však byly zamítnuty. Po obou stranách nastoupili vojáci s nasazenými bajonety. Ve snaze zabránit krveprolití zajatci nakonec kapitulovali. Důsledkem stávkou byl provoz v přístavu na dva dny značně omezen. Po deseti dnech se velitelé světnic do tábora vrátili. Byli zcela vyčerpaní a hladoví. Těch několik týdnů strávili v ostrovní pevnosti.

Věznice Avignon, Francie, (LCH2014)

Rakousko-uhersští váleční zajatci během chvíle volna mezi obytnými baráky zajateckého tábora Le Havre, 12. 9. 1917

Rakousko-uhersští váleční zajatci, Češi, oděti v zajateckém pracovním oblečení, nasazeni v Port de Bon 1916

Skupina zajatých Čechů v táboře Trompeloup, jaro 1918.

O českých a slovenských zajatcích ve francouzském zajetí

Francouzské ministerstvo války si bylo dobře vědomo toho, že ne všechny národnosti bojující v řadách německé a rakousko-uherské armády bojují se stejným nadšením a toho se snažilo využít ve svůj prospěch, k náborům do cizinecké legie.

Od 16. ledna 1915 započalo ministerstvo války vydávat zajatecké noviny. Hlavní cílovou skupinou francouzské propagandy byli zajatci pocházející z Šlesvicko-Holštýnska, Alsasko-Lotrinska, východních provincií Německa a dále zajatci slovanského původu.

Od roku 1917 působí ve francouzských zajateckých táborech rovněž národní náborové komise srbské a československé. U zajatců národnosti České a Slovenské bych se nyní rád blíže zastavil.

Ve Francii se od roku 1916 nacházelo 3200 zajatců české a slovenské národnosti. Jejich osud byl v mnohém strastiplnější než osud zajatců německých. Tito muži byli zajati srbskou armádou v letech 1914-1915, prodělali srbské zajetí, evakuaci skrze Albánii do Adrie, plavbu na ostrov Asinara, několikaměsíční pobyt v provizóriu a nedostatku, květnovou plavbu do francouzského přístavu Toulon, železniční transport do zajateckého tábora nedaleko Casis, několikadenní karanténu v přeplněných starých vojenských stanech a následný železniční transport do zajateckého tábora Romans.

Do Francie se tito zajatci dostávají na přelomu července a srpna 1916. Otázka národnosti byla pro příslušné francouzské vojenské úřady zpočátku příliš složitá a proto byla ve většině případů zajatcům české a slovenské národnosti připisována národnost "autrichien". Jen jednotlivcům, kteří se důrazně domáhali vepsání národnosti "tchéque" bylo vyhověno. Zajatci české a slovenské národnosti ve Francii byli zpočátku postaveni na stejnou úroveň jako zajatci rakouští a němečtí. Teprve na počátku roku 1917, po intervenci srbské vlády, s cílem povolení náboru srbských, českých a slovenských dobrovolníků do srbské armády, dochází k zavedení mírnějšího režimu pro výše uvedené národnosti skupiny. Zajatci měli nárok na vyšší přiděly chleba, masa, tabáku a vyšší mzdu, byla povolena četba českých a francouzských novin. Zajatcům byl rovněž umožněn korespondenční styk v rámci Francie. Dodržování zmírněného režimu do značné míry záviselo na velitelích vojenských okruhů, kteří neměli vždy dostatek pochopení a dobré vůle. Stačilo to však k tomu aby se rozvinul čilý styk mezi důvěrníky jednotlivých československých zajateckých oddílů a ústředím Československé národní rady v Paříži, která své krajany průběžně informovala o politické situaci a hmotně je podporovala.

Jak z korespondence mezi zajateckými důvěrníky a Národní radou vyplývá, čeští a slovenští váleční zajatci nebyli ve svých názorech plně jednotní. Na jedné straně se projevovala odhodlanost jednotlivců prospět za každou cenu zahraničnímu boji proti Ústředním mocnostem, a to jak přihláškami do srbské armády, přihláškami do Cizinecké legie, i dobrovolnými sbírkami, na druhé straně však zastrašování ze strany Němců, Rakušanů i černo-žlutých Čechů.

V srpnu a září 1917 vyslala Československá národní rada do větších zajateckých středisek, kde byli

koncentrování čeští a slovenští zajatci, své delegáty se zprávou o formování československé armády ve Francii. Aby propaganda mezi českými a slovenskými zajatci mohla být vedena efektivněji, požádala Československá národní rada hlavní inspekci válečných zajatců, aby tito zajatci, byli soustředěni do několika větších táborů. Pro tento účel bylo postupně vyčleněno 5 zajateckých táborů, do kterých byli mimo zajatců výše uvedených národností posíláni i čeští dobrovolníci z cizinecké legie. Poté co Československá národní rada vydala 16. prosince 1917 dekret o vytvoření Československé armády ve Francii, začali se kolem důvěníků československé národní rady seskupovat dobrovolníci, hlásící se do Československého vojska ve Francii a již v prvních měsících roku 1918 odcházeli dobrovolníci do Československého armádního tábora Cognac. Na první mobilizační výzvu Československé národní rady se přihlásilo 40% Čechů a Slováků. Černo-žlutí Češi a dále ti, kteří se obávali mít, co dočinění s revolučním hnutím za svobodu Československa byli mezitím na vlastní žádost přesunuti zpět mezi Němce, Rakušany a Maďary. V měsících dubnu-červnu 1918 se do Československého vojska přihlásilo 500 zajatců. Zbylí zajatci z 5 národních táborů byli shromážděni do tábora v Mimizan (Bourg), kde československá táborová komise přijímala přihlášky dobrovolníků až do 27. října 1918. Dne 25. října 1918 učinil ministr zahraničních záležitostí Československa, v zastoupení Československého ministra války poslední výzvu k zbylým zajatcům stran dobrovolného vstupu do Československého zahraničního vojska. Následně bylo rozhodnuto o zastavení přijímání dobrovolníků z řad zajatců evakuovaných ze Srbska. Rozhodnutím z 27. listopadu 1918 byla zastavena rekrutace dobrovolníků do Československého vojska z řad zajatců, kteří byli zajati roku 1918. Stran předání zbývajících českých a slovenských zajatců, bylo francouzské ministerstvo války zdrženlivé. 31. prosince 1918 bylo ministerstvo národní obrany ČSR informováno, že zajatci československé národnosti nacházející se ve francouzských zajateckých táborech budou odevzdáni československým úřadům teprve po prověření jejich národnosti zvláštní komisí. Dne 2. ledna 1919 informovalo ministerstvo národní obrany ČSR francouzské ministerstvo války, že byla ustavena zvláštní komise a žádalo, aby byla nařízena koncentrace vybraných zajatců do jednoho nebo dvou ústředních táborů. Francouzské ministerstvo války dne 22. února oznámilo československému vojenskému poselstvu, že zajatci jsou koncentrováni v táboře Carpiagne (u Marseille). V tomto táboře se však vyskytla epidemie a z tohoto důvodu musel být tábor izolován. V měsíci dubnu 1919 započala hlavní inspekce válečných zajatců s koncentrací československých zajatců v táboře v La Pallice, kde mise československých důstojníků převzala v květnu a červnu 2000 zajatců, ze kterých 1750 bylo převedeno k výkonu vojenské služby do československého armádního tábora v Cognac. V táboře La Pallice zůstali zajatci národnosti polské a karpatské Rusové, kteří se rozhodli odepřít vojenskou povinnost v Československém zahraničním vojsku a dále Němci a Maďaři, příslušníci Československé republiky.

Tito zajatci byli postaveni na roveň československým vojákům. Do tábora La Pallice byli na jaře 1919 přivezeni rovněž muži, do té doby nasazení na obnově zpusťošných oblastí okolo Verdunu a St. Michel.

Váleční zajatci ve Francii po kapitulaci Německa

Po podepsání příměří doufali mnozí zajatci v brzký návrat domů. Místo návratu domů však byly statisíce německých a rakousko-uherských zajatců poslány do válkou poničených departmentů Nord, Pas de Calais, Somme, Mouse, Marne, Ardenes, Aisne, kde se měly podílet na odstraňování škod způsobených válkou. Ve výše uvedených oblastech byli zajatci rozděleni do pracovních kompanií a umístěni tam, kde bylo zapotřebí. Zajatecká kompanie č. 408 byla umístěna v Illies, č. 139 ve Valenciennes, č. 286 v Orchies, č. 338 v Villers au Bois, č. 334 ve Fremicourt, č. 347 v Bouviny-Boyllles. V srpnu 1919 bylo ve válkou poničených oblastech nasazeno na 270000 válečných zajatců. Toto číslo se dále navyšovalo o repatrianty z britských zajateckých táborů, kteří byli zadrženi na cestě domů.

Vzpomínky německého zajatce Johanna Gildingera „*Válka byla již dlouho u konce, ale pro nás nebyl žádný návrat do vlasti v dohledu. Jen nová práce. Přes Dijon jsme byli převezeni do Charleville v severní Francii. Po tříhodinovém pochodu jsme došli do cíle. Byly to čtyři baráky, postaveny ještě v dobách kdy Němci okupovali toto území. Teprve po šesti dnech pobytu v táboře jsme dostali slámu do našich slámníků. Jídla bylo málo, měli jsme stále hlad. Celé dny jsme zasypávali zákopy a krátery po granátech, sbírali jsme nevybuchlou municí a vyklízeli zničené budovy. Nebyla to lehká práce. V červnu se naše situace zlepšila. S třiceti kamarády jsme byli převedeni do jedné obce k velké fabriční budově s mlýnem, která při postupu Němců roku 1914 vyhořela. Bylo zde více jídla a větší svoboda pohybu. Denně jsem se mohl koupat v řece.*“

Charakter ubytování válečných zajatců ve válkou poničených oblastech byl vždy druhotný. Vycházel z místních možností. Mohlo se jednat o venkovská stavení, poničené domy, školy, průmyslové budovy, staré dělostřelecké kolny, sklady, kasárny, baráky a to jak v německém typu Adrian (částečně postaveny během války Němci pro své válečné zajatce) tak i v britském typu Niesen, pevnostní kasematy a především vojenské stany.

Dle situační zprávy delegátů Theodore Auberta a poručík-plukovníka Bordiera, z května-června 1919, kdy oba navštívili několik pracovních batalionů nasazených na osvobozeném území Francie, vyplývá, že nejhůře byli zajatci ubytováni ve sklepeních prostorech zdevastovaných pěchotních kasáren St-Vast v Arasu, v suterénech zámku Moncreux (Aisne) a ve staré důlní šachtě v Missy au Bois a Corcy (Aisne). Obzvláště poslední jmenované zajatecké ubikace byly naprosto zoufalým místem. Místo kde zajatci spali, bylo chladné, osvětlené jen lucernami. Vnitřní prostory byly tmavé, vlhké.

Zajatci byli přesouváni dle momentálních potřeb z místa na místo, z čehož také plynulo, že všeobecná sanitární situace v táborech byla nouzová a dlouhodobé zlepšení nebylo možné. Koupaní bylo obvykle možné jen v řece nebo pod studenou sprchou. Do značné míry se opakovala situace popisovaná roku 1914. V táborech

chyběly deky, boty kalhoty prádlo, které se tvrdou prací rychle opotřebovávalo.

Poštovní spojení s domovem fungovalo špatně. Někteří zajatci nedostali i i 3 měsíce žádnou zprávu z domova. Zajatci pracovali na bojištích, která opět přeměňovali na místa k životu, opravovali poničenou infrastrukturu, průmysl.

Pracovalo se 10-11 hodin denně. Za nejhorší práci platilo hned po sběru nevybuchlé munice pohřbívání mrtvých. Těla, která zajatci museli transportovat, byla často ve fázi rozkladu.

Takové komando bylo kupříkladu nasazeno na poli u Somme-Py v Champagne.

V departmánu Pas de Calais byli zajatci nasazeni ponejvíce na rekonstrukci obydlí a továren, vykládání vagónů. V departmánu Somme zajatci opravovali cesty, opravovali výstroj, pracovali na nádražích, nebo jako tesaři na poničených domech. V departmánu Ardene zajatci pracovali na opravě, tunelů, mostů dnem i nocí pracovali na nádražích.

Mnozí zajatci zemřeli při výbuchu munice, jiní byli zmrzačení během pracovních úrazů.

Za odpracovaný den dostávali zajatci 40 centimů.

Řemeslníci si mohli vydělat až 1,6 franku.

Zajatcům bylo vydáváno 400gr chleba na den a k tomu

- 100g. sucharů
- 250g. koňského masa
- 2000g. brambor
- 25g. tuk
- 8g. kafe
- 17g. cukru
- 15g. soli
- 10g. mýdla

Repatriace

Mnohým válečným zajatcům byl přislíben na konci srpna 1918 brzký návrat domů. První měli přijít na řadu dlouhodobě práce neschopní. Vybraní muži byli přesunuti do regionálních sběrných středisek. Takové středisko bylo například v Chateau-roux. Podmínky v těchto střediscích nebyly o mnoho lepší než ty v běžných kmenových zajateckých táborech. Střediska byla přeplněna a strava byla nedostatečná. Ve starých barácích byly přenosné záchody. V noci bylo slyšet kašláni a na spánek neměl nikdo pomýšlení. Zajatci neměli již žádné peníze. Po několika dnech až týdnech byli zajatci odsunuti.

Zajatci uznáni jako práce schopní nebo alespoň označeni jako schopní lehčích prací byli přesunuti na místa, kde byla jejich práce zapotřebí. Pro všechny to bylo velké zklamání. Mnozí již prodali přebytečnou výstroj.

Na návrat domů si museli počkat.

Ze vzpomínek bývalého válečného zajatce Johana Kildingera

„Jednoho dne přišel francouzský seržant a sdělil táborovému důvěrníkovi, aby poručil svým mužům, aby se hned po návratu z práce připravili na návrat domů. Zajatci se museli zabalit a v noci pochodovali do La Rochelle, kde byli naloženi na vlak směřující do Romans, kde bylo již shromážděno několik set zajatců z jiných zajateckých táborů. Následujícího dne byly každému zajatci odebrány otisky prstů a po železnici poslání dále, směrem na Lyon. Když jsme vystoupili ze špinavých přeplněných vozů v Lionu, mnozí nevěřili svým očím. Na

nástupišti stál švýcarský vlak vyzdobený vlaječkami Švýcarska. Švýcarští důstojníci a vojáci vystupovali s puškami, ale již bez nasazených bajonetů. Sestry Švýcarského červeného kříže nám rozdaly kuřivo. Francouzi doprovázeli vlak až do Ženevy. Vlak pokračoval do Zürichu a pak Na Buchs. Navečer jsme přijeli do Fledkirchu. Lidé slavili náš příjezd a muzika hrála. Z čistých vagónů švýcarských jsme museli přesehnout do špinavých rakouských vozů. Oběd jsme dostali v Innsbrucku a snídaní v Salzburgu. 8. ledna 1921 12:00 jsem přijel s deseti kamarády do Marchtrenku, kde jsme byli ubytováni v opuštěném zajateckém táboře. Hned po obdržení propouštěcích dokumentů jsme se mohli vrátit domů.

Francouzské zajatecké tábory v Řecku

Od roku 1915 operoval z území Řecka francouzský vojenský kontingent, takzvaná Armée d'Orient, podporující na makedonské frontě srbskou armádu v bojích za osvobození své země. Spojenecká pomoc přišla příliš pozdě na to, aby zvrátila pád Srbska, sehrála však důležitou roly během Řecké občanské války rozpoutané v srpnu 1916 vstupem bulharské armády na neutrální řecké teritorium.

Na straně jedné stál řecký král Konstantin I, který byl pro Ústřední mocnosti avšak současně rozhodnut uchránit svou zemi před válkou, na straně druhé stál parlament pod vedením předsedy vlády Eleftheriose Venizelose, který podporoval vstup Řecka do války na straně spojenců. Plukovník Zimbrakakis, který byl rovněž pro ráznou odpověď na bulharskou agresi, obklíčil v noci z 30. srpna na 1. září 1916 soluňskou posádku. Poté co byla osádka vyzvána, aby se vzdala a přidala k povstalcům, byl návrh odmítnut. Do kasáren byl proto odříznut přívod vody a potravin. Okolo čtvrté hodiny se 60 mužů z posádky pokusilo o výpad s cílem získání potravin. Vojáci byli donuceni se stáhnout zpět do kasáren. Během střetu byli zastřeleni 2 vojáci a jeden žandarm, 2 nacionalisté byli raněni.

Generál Sarraill, velitel Francouzské orientální armády v Soluni, intervenoval, aby zabránil dalšímu krveprolití. Soluňská osádka se nakonec vzdala francouzským vojákům. Osádka byla následně odzbrojena a internována ve vojenském táboře Zaitemlik mimo město. Důstojníkům bylo dovoleno ponechat si osobní zbraň, pokud přislíbili, že nebudou klást odpor průchodu revoluce. Kasárny v Soluni byly následně obsazeny Francouzi. Také osádka menších pevností Kara Burum se vzdala krátce po posádce v Soluni. Tak pomohla Francie k založení národní komise v čele s Venizelosem, který opustil Atény, aby se připojil v Soluni k plukovníku Zimbarkakisovi a veliteli dělostřelectva Mazarakisovi. Provizorní řecká vláda vyhlásila okamžitě válku Bulharsku.

Je tedy historickým paradoxem, že první zajatci na území Řecka během První světové války byly sami Řekové, internováni francouzskými vojáky. To se však postupem válečných let mění důsledkem bojů na Makedonské frontě.

Během ofenzivy na řece Cerna bylo do 13. listopadu 1916 zajato francouzskou armée d'orient na 8000 bulharských a německých vojáků. K dalšímu většimu přílivu zajatců dochází v březnu 1917, během operací u

Monastir, kdy bylo zajato 2104 zajatců, z toho 29 důstojníků.

K zásadnímu obratu ve vývoji válečných událostí na makedonské frontě dochází roku 1918.

V Albánii bylo od 21. do 25. července 1918 zajato 680 mužů, z toho 20 důstojníků.

30. května 1918 bylo na makedonské frontě, u Srka di Legen zajato 1500 německých a bulharských vojáků, mezi nimi i 35 důstojníků.

V říjnu 1918 již francouzská armée d'orient vedla boje v Srbsku, kde od 15. září do 11. října 1918 zajala celkem na 90000 nepřátelských vojáků z toho 1600 důstojníků, mezi nimi i pět generálů.

Němečtí, rakousko-uherscí, bulharští a turečtí vojáci zajatí francouzskými jednotkami byli posíláni do Řecka. Za účelem umístění zajatců byl u Soluně zřízen tranzitní tábor Mikra. V červenci 1919 se v táboře nacházelo 2500 zajatých bulharských důstojníků a mužstva, 401 polských důstojníků a mužstva, 47 Čechů, 31 Jugoslávců, 208 ostatních příslušníků rakousko-uherské armády, mezi těmito zajatci bylo i 122 Ukrajinců.

Zajatecký tábor se nacházel 100m od moře. Zajatci byli ubytováni ve starých vojenských stanech. Tábor byl obklopen příkopem a plotem z ostnatého drátu.

Vydávána byla dvě teplá jídla denně. Ráno káfé, odpoledne oběd s masem (325 g.) pro pracující a (225 g.) pro nepracující zajatce. Večer byla vydávána polévka. Denní přiděl chleba činil 700g.

Vzhledem ke krátkodobému pobytu zajatců docházelo mimo tábor na práci pouze 200-400 zajatců. Tito zajatci vykládali lodě v přístavu, starali se o koně, opravovali automobily, za což si mohli vydělat 20centimů denně, které jim byly vyplaceny v táborových bonech, platných v táborové kantýně. Na rozdíl od tábora Mikra, francouzský zajatecký tábor Jonction na předměstí Soluně měl charakter čistě pracovní. V červenci 1919 zde bylo umístěno 2594 bulharských zajatců, mezi nimi 3 důstojníci. I zde byli zajatci ubytováni v trychtýřových vojenských stanech po 8-10. Zajatci pracovali pro americkou misi. Vykládali vagony s obilovinami a transportovali je do vojenských pekáren. Za den práce si vydělali 20 centimů. V okolí Soluně se nacházelo mnoho dalších míst, kde pod francouzskou vojenskou správou byli váleční zajatci zaměstnáváni. V zařízení pro nemocné koně Tekeli bylo zaměstnáno 400 zajatců. Na zemědělských pracích ve Vatiluk bylo nasazeno 440 zajatců, v dělostřeleckém parku a lazaretu 250 zajatců, ve výcvikovém centru Sedes 150 zajatců, další zajatci byli pracovní nasazení při kasárnách dělostřeleckého a ženijního vojska v Monastir.

Zajatí bulharští důstojníci byli umístěni v důstojnickém zajateckém táboře Samli. V táboře se v červenci 1919 nacházelo 448 bulharských důstojníků a 165 vojáků. Zajatci byli ubytováni v bývalé francouzské vojenské nemocnici, sestávající z řady baráků dlouhých 15m. Baráky byly ve špatném stavu.

Důstojníci dostávali žold v závislosti na výši hodnosti. Kapitán 210 franků, poručík 150 franků a podporučík 120 franků měsíčně. Nutno však uvést, že poté co zajatí důstojníci zaplatili stravu a posluhu svým ordonanc nezbylo jim více než 10-20 drachem na nákup mýdla a tabáku.

Francouzské zajatecké tábory v Turecku

Poté co v listopadu 1918 francouzská armáda společně s britskou a italskou armádou vstoupila do Konstantinopole. Vznikají rovněž zde francouzské zajatecké tábory. Zajatci byli do země přivezeni především za účelem pracovního nasazení v přístavech, na manipulační práce na železničních stanicích. O těchto táborech se do dnešních dnů dochovalo jen velmi málo písemných zmínek. Hlášení delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže Paula Schazmanna a Dr. Rogera Steinmetze zmiňuje pouze zajatecký tábor Orta Kjoi situovaný nedaleko Constantinople, v bývalé turecké škole. V táboře se v červenci 1919 nacházelo 100 rakousko-uherských zajatců. Další zajatecký tábor se nacházel v Sirkedijm rovněž u Konstantinopole. V červenci 1919 se v táboře nacházelo 18 rakouských poddůstojníků, 332 vojáků, 9 bulharských poddůstojníků a 141 vojáků. Zajatci pracovali na nádraží Sirkedij a na námořních základnách. Pracovní doba byla od 7 do 11 a od 1 do 5. Za práci zajatci nedostávali mzdu

Váleční zajatci ve francouzských koloniích

Krátce po vypuknutí První světové války dochází ke vzniku zajateckých táborů nejen ve Francii a na Korsice, ale také ve francouzských koloniích, Tunisu, Sultanátu Maroko, Algérii, Dahomeyi.

V těchto táborech nebyli umístěni jen váleční zajatci z německých kolonií Toga a Kamerunu, kteří byli již na vysoké denní teploty aklimatizováni ale rovněž váleční zajatci z evropských bojišť, kteří byli v letech 1914-15, v souvislosti s rychlým postupem německých vojsk evakuováni nebo cíleně vysláni za účelem pracovního nasazení.

Němečtí váleční zajatci v západoafrické Dahomeyi

7. srpna 1914 obsadili Angličané Lome. Duala, hlavní město kolonie Kamerun se držela o něco déle. V září 1914 však Francouzi a Angličané obsadili i tu.

Vojáci zajatí během bojů byli předáni francouzské správě a následně francouzskými vojáky odvezeni do sousední francouzské kolonie Dahomey.

Za 55 stupňového vedra byli zajatci a internovaní civilisté nuceni pochodovat do města Abomey. Zde byli umístěni v bývalém královském hradu, který byl obklopen vysokou hliněnou zdí. V táboře bylo umístěno na 400 osob. Zajatci spali na slabých slamnicích ve zchátralých místnostech. V táboře byl velký nedostatek vody. Vydáván byl jen 1 litr vody na den.

Přes den zajatci zúrodňovali půdu v okolí tábora, vyráběli cihly a stavěli domy.

Šokující zprávy o podmínkách internovaných a válečných zajatců v Dahomeji se brzy dostaly do Německa, kde vedly k zavedení represálií na francouzských válečných zajatcích z táborů Ohrdruf a Holzminden. 400 francouzských válečných zajatců bylo nasazeno v močálových oblastech Neuenkirchen. Mimo to hrozily další sankce v podobě přeložení 17000 francouzských zajatců do bažinatých oblastí východního Pruska a Ruska. Represálie přiměly francouzskou stranu k přemístění německých válečných zajatců do Maroka, Algerie a Tunisu, kde byli nasazení na stavbě železnice a cest.

Důstojníci zajatí v Togu, kteří zůstali ve francouzských rukou byli po stažení z Dahomeye umístěni se svými

rodinami v algerském táboře Meda, který se nacházel v místních kasárnách. Zajetí vojíni a poddůstojníci byli rozděleni do různých pracovních táborů.

Válečné zajetí v Maroku

V listopadu 1914 bylo do Sultanátu Maroko odesláno za účelem pracovního nasazení 5300 německých válečných zajatců, ze zajateckých táborů Belle-Isle, Ile d'Aix, Coetquidan a Blaye.

Nově přibývající zajatci byli po dobu nezbytně nutnou umístěni v rozdělovacím a pracovním táboře v Kasablance. K tomuto účelu sloužily kasárny Ain Mazi. Krátce po příjezdu byli zajatci obvykle odesláni do různých pracovních táborů v Maroku. V táboře na trvalé bázi bylo umístěno 10 krejčích a ševců a dále 236 zajatců, kteří pracovali na zpevňování podloží pro železniční trať Casablanka-Meknes.

Zajatecké pracovní tábory v Maroku byly všechny dle stejného vzoru. Čtyřhranný perimetr tábora byl lemován příkopem a plotem z ostnatého drátu. Uvnitř táborového perimetru byly řady bílých trychtýřových stanů.

V každém stanu bylo 8-12 zajatců. Podlaha stanu byla zapuštěna do země. Důstojníci měli obvykle vlastní stan. Táborová kuchyně sestávala pouze z prken se střechem z vlnitého plechu. Jeden stan byl obvykle využíván jako lazaret a několik dalších pro ubytování strážných, táborové velitelství a sklady. Jediná možnost překročit perimetr tábora byla při odchodu na pracoviště.

Většina zajateckých pracovních táborů v Maroku se nacházela v blízkosti železničních staveb, na kterých byli zajatci nasazení. Zajatci prováděli terénní práce, základy, přípravu železničního spodku, stavbu kolejí, příjezdových cest, stavbu stanic a další nezbytné infrastruktury. Umístění táborů se průběžně měnilo v návaznosti na postupu prací. Po dokončeném určitého úseku nebo konkrétní železniční stavby byly stany zbourány a přesunuty na nové místo naznačení. V úseku železniční trati Casablanka-Rabat se mezi pobřežím a železniční tratí nacházelo 5 pracovních táborů, jmenovitě Sidi Bou Z'Ghern (120 zajatců), Bou Zinka (45 zajatců), Tábor na 8 kilometru (130 zajatců), Tábor na 4 kilometru (145 zajatců), Rabat (200 zajatců).

V úseku Rabat-Menekes se nacházelo 12 táborů, jmenovitě Sale (50 zajatců), K'Nitra (156 zajatců), Sebou (94 zajatců), Petitjan (96 zajatců), M'Ra Bel Ksiri (92 zajatců), Tiflet (96 zajatců), Kremisset (48 zajatců), Nú Kreila (55 zajatců), Martchand (49 zajatců), Dar Bel Hamri (96 zajatců), Merzaga (50 zajatců), Christian (50 zajatců). Na úseku železniční trati Meckenes-Fez byli zajatci umístěni ve třech pracovních táborech, jmenovitě Oued Ouislam (161 zajatců), Madouma (75 zajatců), Oued Nja (259 zajatců).

Zajatci pracovali v průměru 7-8 hodin denně. Mimo hodinové pauzy na oběd byla dělána 10 minutová přestávka mezi každou pracovní hodinou. Za odpracovaný den bylo zajatcům vypláceno 10 centimů.

Ze vzpomínek německého válečného zajatce Albina Mauersbergera nasazeného na železniční trati Mekens-Fes:

„Na železniční trati do Fez se pracovalo od 5:00 do 10:00. Vzhledem k hroznému horku byla poté přestávka do 15:45 a od 16:00 do 19:00 se opět pracovalo. Většina zajatců při práci nosila jen kalhoty jinak nic. Z horka

každý den končilo několik zajatců s horečkou na ošetřovně. Ti, kteří se přihlásili na ošetřovně, byli vyšetřeni. Kdo neměl minimálně 38 stupňů horečky, byl na 1 den umístěn do vězení. Vězení byla klec pod odkrytým nebem, obehnaná ostnatým drátem, hlídána jedním strážným. Po návštěvě červeného kříže se podmínky o něco zlepšily. Už nás nemlátily obuškem. Dobří pracovníci dostávali větší přiděly chleba. Později se však dozvěděli, že větší přiděly jsou dělány na úkor jiných zajatců. Dalšího dne již nebyl jediný dobrý pracovník. Pro výstrahu nahnali Francouzi skupinu špatně pracujících na 14 dní do vězení. Výkon však lepší nebyl. Nakonec přišel rozkaz, že zajatci jsou ze stavby železnice staženi a ti kteří byli tou dobou ve vězení, byli propuštěni. 10. 7. 1916 jsme, po dvou dnech ve vlaku, přijeli do Rabatu. Zde byly údery obuškem opět na denním pořádku. Byli jsme přiřazeni k úklidovému komandu. Do 9 hodin dopoledne jsem byl obvykle se svou prací hotov. V mezidobě jsem mohl vařit čaj pro kamarády. Každý kdo si chtěl při práci oddechnout, mohl očekávat vodu, chleba a vězení. 24. září 1916 jsme byli vlakem převezeni do Casablanky. Zde byl shromážděn transport 800 zajatců, kteří byli na lodi přepraveni do Francie k dalšímu pracovnímu nasazení“

Zajetí důstojníci neměli pracovní povinnost, ale pokud se na práci dobrovolně přihlásili, pracovali jako dohlížecí personál nebo tlumočníci.

Zajatcům, kteří nepracovali dostatečně, byly kráceny přiděly potravin, denní mzda nebo byli umístěni do speciálního stanu, kde museli spát na holé zemi pod jednou dekou, místo pod dvěma jako ostatní zajatci. Za těžké prohřešky byli zajatci zavřeni do korekce na nejbližším posádkovém velitelství. Uplatňovány byly i skupinové tresty, například zákaz korespondence s domovem a zákaz přijímání dopisů a balíčků. Zajatci byli hlídáni příslušníky cizinecké legie „Chasseurs d'Afrique“, elitní jednotky rekrutované z bílých dobrovolníků, Turkysů a Spahiů. Denní přiděl potravin pracujících válečných zajatců v Maroku sestával z 750 - 1000g. bílého nebo černého chleba 200g. hovězího masa, 200-300g. sušené zeleniny a čerstvé zeleniny, mrkve, řepy, brambor. Zásoby byly do tábora přiváženy na vozech nebo po železnici. Zajatcům bylo povoleno napsat měsíčně dva dopisy a 4 korespondenční listky. Doručení dopisů obvykle trvalo 30-45 dní.

Hlavní hrozbou pro zajatce byl tyfus. Z tohoto důvodu byli zajatci proti tyfu očkováni.

Němečtí váleční zajatci v táboře Bou-Skoura, Maroko, 19. března 1916

Válečné zajetí v Algérii a Tunisu

Většina válečných zajatců odeslaných za účelem pracovního nasazení do Algerie a Tunisu, byla umístěna ve vojenských kasárnách.

Algerské kasárny byly stavěny dle stejného vzoru.

Čtyřhranná zeď, která obklopovala veliký dvůr, na kterém bylo umístěno množství budov, ze kterých každá mohla ubytovat 50-100 mužů. Kolny byly přeměněny na dílny.

V Tunisu byli zajatci ubytováni v takzvaných „Basbas“ (Porto Farina, Port du Fahs „Monastyr“), nebo ve starých opevněných zámcích z dob španělské nadvlády. Tyto polokruhové stavby „Kastelle“ byly obklopeny silnou zdí, lemovanou výřezy, které dříve sloužily jako střílny.

Výše uvedené tábory bez rozdílu byly neustále zavšiveny a bylo těžké je držet v čistotě. Byly však dobře ventilovány. Zajatci spali na slamnících, které byly od země izolovány.

Třetím typem zajateckých táborů v Tunisu byly stanové tábory v oázách Biskra a Urlal.

Ubytování zajatců bylo řešeno formou stanů nazývaných „Marabuts“ které chránily zajatce i strážné. Jednalo se o bílé stany trychtýřovitého tvaru, každý pro 10-12 mužů. Zajatci na jihu země, na hranicích pouště v Kairuan a Biskra si obydlí stavěli sami dle vzoru arabských příbytků, z vyschlé hlíny. Tyto příbytky se pro delší pobyt hodily lépe než stany.

Transporty válečných zajatců směřující do Tunisu končily v centrálním táboře v Monastirské pevnosti. Mimo nově přibývajících transportů zde byli také koncentrováni invalidé reklamovaní z pracovních táborů.

Roku 1915 v táboře řadila tyfová horečka, která si vyžádala několik obětí. Později byli zajatci proti tyfu očkováni. Těžce nemocní byli převáženi do vojenské nemocnice v Sousse. Všeobecně se však dá říci, že zdravotní stav zajatců byl vesměs dobrý, jen občas se objevily střevní potíže způsobené vodou z pouštiny bohatou na magnesium.

Zajatci přidělení do Tunisu byli primárně nasazeni na stavbě železnice.

Zajatci nasazení na stavbě železnice linie z Graiby do Gabes byli koncentrováni v táboře Graiba. Pracovní komanda byla zpočátku umístěna v tomto táboře.

S postupem stavby však dochází ke vniknutí detašovaných komand v Oued-Akarit, v oáze 50km od Graiby, kterou železnice procházela.

Zajatci z tábora Urlal byli nasazení na stavbě železniční linie z Biskry do Tolga.

Zajatci z tábora Ferryville byli nasazení na místním nádraží, kde vykládali vagóny s uhlím na místní stanici, natírali lodě, prováděli terénní práce.

Vzhledem k ubíjejícímu polednímu slunci se pracovalo obvykle 8 hodin denně a to od 7:00 do 11:00 a od 13:00 do 17:00

Váleční zajatci přidělení do Algerie byli nasazení převážně na stavbě cest, na odkrývání římských vykopávek, ve skladech a dílnách.

Pracovní tábor Khemissa se nacházel v zachovalé místnosti antického divadla, kde zajatci prováděli archeologické vykopávky.

Zajatci z pracovního tábora Biskra, který se nacházel v několika cihlových barácích na nádraží, byli nasazení jako mechanici a údržbáři v železničních dílnách. Zajatci z pracovního tábora Miliana pracovali pro těžební společnost. Na stavbě cest byli nasazení zajatci z táborů Barika, Beida Bordj, Tamaroucht, Tizirt Pont de

Bougle, Oued-Stita. Cesty často vedly tím nejsložitějším terénem a tak jejich stavba byla provázána pracovními úrazy i úmrtími. Nemocní, ranění, rekonvalescenti byli umístováni do tábora Aumale a Tizi Ouzu. Stravování pracovních nasazených válečných zajatcův Algerii a Tunisu bylo do značné míry shodné se stravováním válečných zajatců v Maroku.

Jidelníček ze zajateckého tábora Kajruan:

1. snídaně: kávé 6g., cukr 10g., chléb na celý den 700g.
2. oběd: Maso (oslí, ovčí, občas vepřové) 125g., brambor (dováženy z Itálie protože v Africe nebyly pěstovány) 375g., zelenina, chléb k polévce 30g.
3. večeře: Zelené fazole 95g., makaróny nebo rýže 85g., vlasové nudle 25g.

Za odpracovaný den bylo zajatcům vypláceno 20 centimů.

Za mzdu si zajatci mohli nakupovat potraviny a předměty drobného komfortu jako tabák, chléb, pomeranče, datle, maso

Ceny potravin roku 1916:

Mléko v plechovce 1fr.

Datle 1/2kilo 0,6fr.

Tabák 30gr 0,2fr

Fíky 500gr 0,5fr

Sardinky v oleji plechovka 0,8fr

Víno litr 0,65fr.

Na základě rozhodnutí hlavního inspektora válečných zajatců ve Francii, generála Veranda z 15. 7. 1916, byli váleční zajatci staženi ze Severní Afriky. Jejich práce bylo třeba ve Francii.

Během První světové války prošlo zajateckými tábory ve Francii, francouzských koloniích a operačních oblastech francouzské armády 5057 německých důstojníků, 424100 vojáků, 9000 rakousko-uherských důstojníků a vojáků, 25 tureckých důstojníků, 1500 vojáků, 4000 bulharských důstojníků a vojáků, zajatých na makedonské frontě. Ve francouzských zajateckých táborech se nacházelo rovněž 65000 ruských důstojníků a vojáků, příslušníků ruských expedičních vojsk ve Francii.

Část ruských vojáků, kteří po podepsání separátního příměří v Brestu Litevském vystoupili proti pokračování bojů v řadách francouzské armády, se vzbouřila. Vzpouza v táboře Le Courtain byla ruskými vojáky, kteří byli odhodláni dále pokračovat v bojích, potlačena. Vzbouřenci byli následně posláni do trestných pracovních batalionů francouzské armády, kde byli skrze těžkou manuální práci nuceni ke vstupu do cizinecké legie.

Ve francouzských rukou bylo rovněž 45000 ruských zajatců, z německých pracovních táborů na obsazených územích, které německá armáda nestačila evakuovat. Zajetí Rusové byli postaveni na stejnou úroveň jako jiní zajatci slovanského původu. Ve srovnání s podmínkami Němců, Rakušanů a Maďarů se jim vedlo přeci jen o něco lépe. Rovněž pozice tureckých a bulharských válečných zajatců byla v porovnání s ostatními národnostními skupinami lepší.

Použité prameny a literatura:

- 1) *Der Völkerring, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffmann, Stuttgart, svazky VII,X,XV,XIV,XIII,XIX,XXI,XXIV,XXVI,XXVII
- 2) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern*, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band I, Kapitel 16. Sepsáno del tably Kriegsgefangene und Zivilinternierte in den wichtigsten kriegfuehrenden Stasten Sestavil Dr Leopold Kern
- 3) *Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919*, Tisk 1496, Digitální knihovna, Poslanecká sněmovna parlamentu české republiky
- 4) *Rapport de MM. Paul Schazmann et Dr. Roger Steinmetz sur leurs visites aux prisonniers de guerre en Grece, a Salonique, en Macedoine et en Serbie, Juin-Septembre 1919*, Vingt-quatrieme Serie, Janvier 1920, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 5) *Rapport de MM. Ed. Naville, V. Van Berchem, Dr. C. De Marval, A. Eugster sur leurs visites aux camps de prisonniers en Angleterre, France at Allemagne, Premier Serie, Mars 1915*, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 6) *Rapport de MM. Theodor Aubert et lieutenant-colonel Bordier sur leur visites aux compagnie de prisonniers de guerre des region librees en France Mai-Juin 1919*, Vingt-Deuxieme Serie, Julliet 1919, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 6) *Rapport de M. le Dr. Rene Guillermin sur sa visite aux prisonnier de guerre bulgares en France et en Corse October-November 1917*, Dix-Septieme Serie, Decembre 1917, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 7) *Rapport de M. le Dr. C. Marval (5me voyage, Maroc) et de MM. A. Eugster et C. de Marval sur leurs visites en commun de certains camps de prisonniers en Allemagne et en France, Troisieme Serie, Juin 1915*, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 8) *Rapport de M. le Dr. A. Vernet et M. Richard de Murlat sur leurs visites aux depots de prisonniers en Tunisie et de MM. P. Schatzmann et Dr. O.-L. Cramer sur leurs visites aux depots de prisonniers en Algerie en Fezember 1915 et Janvier 1916*, Neuvieme Serie, Avril 1916, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

Problematika válečného zajetí v Řecku 1916-1919

V srpnu 1916 vstoupila bulharská armáda na neutrální řecké území. Tento akt agrese rozpoutal v řecké Makedonii v srpnu 1916 občanskou válku. Na straně jedné byl řecký král Konstantin I, který byl pro Ústřední mocnosti avšak současně rozhodnut uchránit svou zemi před válkou, na straně druhé parlament pod vedením předsedy vlády Eleftheriose Venizelose, který podporoval vstup Řecka do války na straně spojenců. V lednu 1917 dochází k přerušením styků mezi Řeckem a Ústředními mocnostmi. Řecký král Konstantin I. byl donucen abdikovat. Na jeho místo nastupuje jeho syn Princ Alexander. Venizelos byl oficiálně prohlášen za ministerského předsedu. 25. června vstupuje Řecko do války proti Ústředním mocnostem.

Během následných válečných let se na řecké území dostávají tisíce válečných zajatců. Jednalo se o vojáky zajaté na Makedonské frontě řeckou armádou. Tito zajatci byli posíláni do hloubi Řecka, kde byli nasazeni nejen pro potřeby řecké armády v týlu, ale také pro potřeby národního hospodářství.

Pod správou generála Jannakopulose se na území Řecka na jaře 1919 nacházelo na 10773 bulharských zajatců a na 50 Němců. Zajatci byli rozděleni do 50 členných pracovních skupin, nasazených převážně v zemědělství. 200 zajatců bylo nasazeno v dolech, část zajatců byla rovněž nasazena na stavbě cest.

Jedna z těchto pracovních čet byla dislokována ve Falere u Athen. 24 června 1919 se v táboře nacházelo 101 bulharských zajatců, vojinů a několik poddůstojníků. Zajatci byli umístěni v bývalé zoologické zahradě. Zajatcům bylo umožněno koupat se v moři. Měli jak pracovní oděv, tak i uniformu a dvojitou soupravu prádla. Nasazeni byli na stavbě nové cesty do Athen.

Zajatci pracovali 6 dní v týdnu, neděle byla volná. Ti, kteří pracovali pro armádu dostávali 1 a půl až 2 drachmy denně, ostatní o trochu více. Poštovní styk nebyl nikterak omezován.

Použité prameny a literatura

- 1) *Griechenland im Ersten Weltkrieg*, [online], Dostupné z: www.geschichtsforum.de
- 2) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazek XXI.
- 3) *Rapport de MM. Paul Schazmann et Dr. Roger Steinmetz sur leurs visites aux prisonniers de guerre en Grece, a Salonique, en Macedoine et en Serbie, Juin-Septembre 1919, Vingt-quatrieme Serie, Janvier 1920*, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

Problematika válečného zajetí v Srbsku 1914-1918

Zajetí a transport

Bezprostředně po zajetí byli odzbrojeni vojáci koncentrováni na přífrontových zajateckých sběrných bodech odkud byli při nejbližší příležitosti, po větších skupinách, odváděni do týlu. Rychlý postup Rakousko-uherské armády vzbuzoval obavy, že zajatci by během protiútoky mohli být osvobozeni, nebo se podílet na diverzi v týlu. První noc v zajetí tak zajatci obvykle trávili na pochodu. Vozidel, povozů nebo železničních vozů neměla srbská armáda dostatek pro vlastní muže, natožpak pro transport zajatců. Evakuace proto probíhala téměř výhradně pěšky. V každém konvoji bylo vždy okolo 500 zajatců. Mnoho mužů padlo během cesty vysílením nebo bylo zastřeleno při pokusu o útek. Ti, kteří cestu do hlubokého týlu přežili, trpěli zdravotními problémy, důsledkem nedostatečné a nekvalitní stravy, kterou nepravidelně během pochodu dostávali, oděti ve špinavých uniformách, které si nutně žádaly desinfekci. Nově přichozí zajatci z přífrontových shromaždišť byli nejprve posíláni do týlové zajatecké karanténny stanice. K tomuto účelu byly využívány kasárny Medosevatsch u Nisch. Zde byli zajatci ponecháni na 14 dnů, během kterých mělo být jejich oblečení vydezinfikováno a zajatci podrobeni pozorování, nejevili-li se u nich příznaky infekčních nemocí. Do podzimu 1914 tento systém relativně fungoval a po 14 dnech zajatci prošli karanténou byli odsouváni do kmenových zajateckých táborů.

V prosinci 1914, důsledkem neúspěšné rakousko-uherské ofenzivy, během které se do srbského zajetí dostává několik set důstojníků a tisíce zajatých vojinů, však tento systém přestal fungovat. Karanténny stanice již nebyly schopny pojmout nově přichozí válečné zajatce a stávalo se tak, že nově přichozí byli umístěni mezi zajatce připravené pro přesun do kmenových táborů.

Sláma nebyla vyměňována, rozmáhaly se vši a o mytí nemohla být řeč. Za těchto podmínek karanténa ztrácela svůj význam.

V listopadu 1915, za velkého úsilí, vojska Ústředních mocností rozdrtila srbský odpor a začala rychle postupovat hluboko na území Srbska. V zemi zavládl chaos a zmátek.

Nutno uvést, že v této době již mnozí zajatci byli z fronty posláni přímo na kopání zákopů, přesouvání z pozice na pozici, zde byli v lepším případě osvobozeni důsledkem rychlého postupu, v horším případě zařazeni do evakuačních kolon. Ti zajatci, kteří se dostali až do kmenových táborů, byli bez toho, aby prošli registrací nebo karanténou, posláni na opevňovací práce.

Vznik a vývoj zajateckých táborů

Srbské zajatecké tábory v letech 1914-15 byly zřizovány v opuštěných objektech kasáren, škol i v jiných dostatečně velkých objektech. Jako příklad možno uvést kasárny jezdecky v Nisch. Na konci roku 1914 zde byli umístěni zajatci mnoha národností, Srbové, Maďaři, Chorvati, Slovinci, Češi, Rakušané.

V tábore zpočátku převládaly závažné problémy se zásobováním. V zimě 1914 se však situace začala postupně zlepšovat. Zajatci začali dostávat denní přiděly chleba, špeku, a teplé jídlo připravené ve formě ajntopfu, ve kterém byl občas i kousek masa. Zlepšení situace však netrvalo dlouho.

Neúspěšná rakousko-uherská ofenziva, která se v prosinci 1914 změnila na ústup, vedla k zajetí několika set důstojníků a tisíců mužů. Zajatecké tábory byly přeplněny.

Pro malou zemi, potýkající se s nedostatkem základních surovin představovalo umístění takového množství válečných zajatců problém. Důsledky neutěšené situace na sebe nenechaly dlouho čekat. V lednu 1915 v táborech propukla tyfová epidemie. Zemřely tisíce zajatců.

Neutěšená situace v Srbsku, vedla v březnu 1915 Hraběte von Spiegelfeld, ředitele rakouského společenství a maďarské jednoty červeného kříže (G.N.Z.B.) k setkání s ředitelem srbského červeného kříže Dr. Subotičem. Jednání, které se uskutečnilo v Sofii, bylo zakončeno úspěšně. Srbská strana souhlasila s pomocnou akcí pro rakousko-uherské zajatce. Z Vídně byl následně vypraven vlak s 28 vagóny naplněnými sanitním materiálem, séry proti tyfu, naftalínem, medikamenty, 10000 slavníky, 20000 dekami, 10000 mundůry a sušeným mlékem. Protože srbská strana odmítala převzít zásilku na frontě, musel vlak jet skrze Rumunsko a Bulharsko. Důsledkem problematické situace v Rumunsku se cesta protáhla na několik měsíců. Zásilka přijela do Srbska v době, kdy srbská armáda započala s evakuací zajatců do Itálie a tak jen malá část obsahu zásilky skončila v rukou zajatců. Větší část byla na podzim 1915 při vyklizení nischských kasáren rozdána srbským vojákům.

Do některých táborů se dostávají zásilky ošacení a potravin červeného kříže, které sebou přivezli delegáti provádějící kontroly. Tyto nepravidelné zásilky však nebyly sto, z dlouhodobého hlediska výrazně situaci zlepšit.

Zdravotní péče o válečné zajatce

Zdravotní péče o válečné zajatce v Srbsku nedocílila během trvání První světové války nikdy dlouhodobě stabilního stavu. To bylo zapříčiněno především velmi dramatickým vývojem událostí na frontě.

Nemocní váleční zajatci byli umísťováni v rezervních lazaretech a vojenských nemocnicích.

Jen ve městě Nisch, kde se nacházel velký zajatecký tábor, bylo několik zařízení, která přijímala nemocné a raněné válečné zajatce. Jmenovitě se jednalo o nemocnici v gymnáziu Nisch, na ulici Okruschnaja a o vojenskou nemocnici Cela-Kula.

O rezervní nemocnici divize Morava (Moravska-Bolnica) takzvaná Cela-Kula v Nisch bych se chtěl zmínit podrobněji.

Jednalo se o největší epidemickou nemocnici ve městě Nisch. Počáteční situace v nemocnici byla v rámci možností dobrá. Pro zajatce byly vařeny diety.

K dispozici bylo mléko, léky, injekce. V nemocnici fungovala rovněž lékárna, kde pracovali zajatí zdravotníci. Zdravotního personálu v nemocnici byl však nedostatek a proto i na ošetřovatelských a doktorských

postech byli nasazeni především zajatci, kteří byli podčiňeni několika srbským doktorům.

Srbové platili zajatým doktorům stejné mzdy jako zahraničním doktorům. Zajatec pracující jako asistující lékař si mohl vydělat i 150 dinárů.

Poté co v zimě 1914 vypukla tyfová epidemie, se situace mění. Nemocnice byla přeplněna. Zdravotního materiálu nebylo dost ani pro srbské vojáky. Nebylo ojedinělým jevem, že v jedné posteli museli ležet i dva nemocní.

Ti méně šťastní spali na podlaze bez deky nebo slavníku.

Zoufalá situace válečných zajatců v Srbsku vedla k častým pokusům o útek. Jejich intenzita se stupňovala především během ústupu srbské armády v listopadu 1915. Za odhalený pokus o útek hrozil zajatcům vojenský soud.

Na podzim 1915 byly káznice společně se zajateckými tábory vyklizeny a váleční zajatci evakuováni do Albánie.

Evakuace zajatců

Krátce potom co Bulharsko vyhlásilo Srbsku válku, bylo započato s evakuací zajatců. Zajatci měli být evakuováni po železnici do Řecka. Poté co bulharská armáda přerušila železniční linii Nisch –Soluň však byla cesta do Řecka uzavřena a jedinou evakuační cestou tak zůstala ta vedoucí skrze Prištinu do Albánie.

Pochod skrze Pristinu byl krutý, byl podzim, vlhko a zima. Zajatci dostávali stravu značně nepravidelně.

Výstroj zajatců nebyla pro horský přechod dostatečná.

Pochodovalo se v malých kolonách 150-200 mužů, v krátkých rozestupech. Na noc byli zajatí důstojníci ubytováni ve stanech a mužstvo pod širým nebem.

Každý den se pochodovalo 10-15km.

V těch vesnicích, kde srbské armádní zásobování ještě fungovalo, byla zajatcům vydávána kukuřičná mouka, ze které, v kombinaci s horkou vodou, byla připravována kaše.

V prosinci 1915 se kolony zajatců dostaly do Elbasan. Albánský velvyslanec Essay Passchas přivítal zajatce jménem albánské vlády.

Na albánském území si zajatci museli jídlo kupovat od místních obyvatel. Chléb, cukr, pomeranče, olivy a mnohé jiné potraviny byly k dostání pouze za německé, rakouské nebo italské peníze. Srbské peníze, které si zajatci vydělali, již neměly žádnou hodnotu. Mnohým zajatcům nezbyvalo, aby nezemřeli hlady, nic jiného než pokusit se jídlo směnit za poslední kus teplého prádla nebo žebra. Když měli štěstí, byli ubytováni ve chlěvě. Rychlost pochodu se vlivem nedostatečné stravy a zhoršujícího se stavu zajatců zpomalila na 3-5km denně. Mnoho zajatců nebylo schopno vydržet tempo pochodu a zůstalo v bažinách.

V prosinci 1915 dosáhly evakuační kolony předsunuté post italské armády u Frieri. Od italské armády dostali zajatci první vydatné a teplé jídlo po dlouhé strastiplné cestě.

14. prosince 1915 dostala srbská stráž povolení od italské vlády překročit řeku Vojusa do Valony, přístavního města.

Nucený pochod ze Srbska nastoupilo celkem 35000 zajatců. 4-5000 zajatcům se podařilo ukrýt v lesích nebo u místních obyvatel.

Během přechodu albánských hor padlo důsledkem epidemií a vysílením 2-3000 zajatců. Během pochodu skrze Albánii k italským hranicím, přepravy zajatců do Itálie a pobytu na ostrově Asinara zemřelo 7-8000 zajatců. Do Itálie se dostalo přibližně 20000 mužů. Tito zajatci byli nedlouho po příjezdu přepraveni do zajateckých táborů na území Francie.

Někteří zajatci byli krátce po zajištění osvobození důsledkem rychlého postupu bulharské armády. Jiní museli přetrpět pobyt v srbských zajateckých táborech, dlouhý pochod smrti skrze Albánii a Itálii do Francie, léta zajetí ve Francii než se dočkali návratu domů.

Srbské zajatecké tábory 1918-1919

Srbská armáda byla důsledkem bezvýhodné situace na frontě nucena na podzim 1915 zahájit ústup skrze Albánii a Černou horu na břeh Jaderského moře. Tuto cestu přežilo 170000 k smrti vyčerpaných srbských vojáků.

Z pobřeží byli srbské vojáci přepraveni spojeneckými loděmi na Korfu. Zde byla roku 1918 zformována nová srbská armáda, která byla nasazena při osvobození své země. Do týlu srbské armády, kterým po několik měsíců byla řecká Soluň, začínají ze severu proudit váleční zajatci. Zde bylo za účelem jejich umístění zřízeno pod srbskou správou několik zajateckých táborů.

K tomuto účelu byl využíván kupříkladu vojenský tábor Mikra, který ke stejnému účelu využívala rovněž francouzská armáda. V táborech byli převážně zajatci rakouské národnosti. Přes den zajatci vykonávali různé práce pro srbskou armádu. Jejich stav byl tristní. 10 července 1919 se v táborech nacházelo 235 rakouských zajatců, z toho 30 poddůstojníků.

Rovněž v rámci vojenského tábora Zeitenlik, nedaleko Soluně měla srbská armáda pod svou správou zajatecký tábor, ve kterém byli umístěni převážně zajatci bulharští. Zajatci byli ubytováni jak v barácích, tak i ve stanech. Zásoby do tábora přicházely z francouzských skladů. K jídlu dostávali zajatci ráno čaj, odpoledne polévku s 90 g. masa a večer 700g. chleba. V táborech nebyla kantýna, ale zajatci měli možnost skrze zajatce pracujících v Soluni zakoupit to, co momentálně potřebovali.

V táborech se 10. července 1919 nacházelo 281 Bulharů. 50 z nich bylo nasazeno ve skladech srbského ministerstva války v přístavu Soluň. Zajatci Vykládali materiál a potraviny na „srbském molu“ v Soluni. Pracovní doba závisela na příjezdu transportních lodí. Většina zajatců byla v létě 1919 převelena do oblasti Cuprija v Srbsku k dalšímu pracovnímu nasazení. V táborech se nacházelo rovněž a 31 Němců, kteří pracovali pro americký červený kříž.

S postupem Spojenecké orientální armády na sever se síť srbských zajateckých táborů rozrůstá.

Z válečných zajatců byly formovány zajatecké regimenty, rozděleny dle národnosti na německé, rakouské a bulharské a ty následně nasazeny na pracích v týlu srbské armády.

Zajatecké regimenty podléhaly kanceláři válečných zajatců srbského ministerstva války v Nisch.

Regiment obvykle sestával ze 4 batalionů a ty z 8-12 kompanií. Každá kompanie obvykle sestávala ze 150-300 zajatců a několika desítek poddůstojníků.

Administrativním centrem i zásobárnou pracovních sil zajateckých regimentů byly centrální tábory.

Takovéto tábory se nacházely kupříkladu v Bělehradu. Jednalo se o centrální tábor 3. Regimentu 2. batalionu německých zajatců. V srpnu 1919 se v táborech nacházelo 2201 německých zajatců, z toho 45 poddůstojníků. Zajatci byli ubytováni ve stanech obklopených vysokým plotem z ostaného drátu. Zajatci pracovali v přístavu a na nádraží.

Obří centrální zajatecký tábor 1. regimentu 3. batalionu a 11. regimentu 1. batalionu se nacházel na úpatí bělehradské pevnosti pocházející z dob turecké nadvlády.

Zajatci byli ubytováni jak ve stanech, tak i ve velkém dřevěném baráku s kapacitou 150 osob.

Z 1170 bulharských a 18 tureckých zajatců registrovaných pod 1. - 10. Kompanií, 1 regimentu, 3. batalionu se v táborech v srpnu 1919 nacházelo 497.

Ostatní byli přiděleni na práci v Bojevac, Pancevo, v Pecuy a na dalších místech.

Z kompanií 1. batalionu 11. regimentu se v táborech nacházelo 132 zajatců, ostatní byli přiděleni na práci v obcích Vracar, Pele Vode, na nádraží v Bělehradu, v Kolibade a na různých jiných místech.

Za odpracovaný den si zajatci vydělali v rozmezí 0,5-1,5 dináru. Nejmenší mzdy byly obvykle za práci pro vojenskou správu. Někteří zajatci nedostávali dokonce vůbec nic. Nejvíce si vydělali řemeslníci, až 2 dináry denně.

Zajatci byli obvykle umístěni v trychtýřových vojenských stanech, ve kterých spali po 6, v některých případech bylo využíváno již stojících objektů, kupříkladu ve městě Topzida bylo využíváno bývalé věznice, zajatci byli po 20-30 namačkáni v celách. Elektřinu si instalovali sami.

Využíváno bylo rovněž chatrčí z vepřovicových cihel překrytých bitumenovými deskami. Mnohé tábory, vzhledem ke svému mobilnímu charakteru, nebyly ani obehnány ostaným drátem. Infrastruktura táborů byla značně primitivní. Často tábory neměly kuchyň. Zajatci vařili po skupinách v kotlících, v ohništích zapuštěných v zemi. Převládala nedostatek dřeva. Praní prádla bylo možné pouze ve studně, mýdlo na praní bylo vzácnost. Masa byl nedostatek. Zajatci dostávali často jen 700g. chleba na den. Postupně dochází k navýšení dávek až na 1000g. chleba a 300g. masa. Denní příděl tabáku činil 20g. Výstrojní situace byla bídná. Koupání bylo dle možností každých 14 dnů. Mnozí zajatci neměli ani košili. Situace byla částečně řešena dodávkami vyřazených britských uniforem. Pošta z domova vážla. Zajatcům bylo umožněno odeslat maximálně 1 dopis měsíčně. Mnozí neměli i déle jak 3 měsíce žádnou zprávu z domova. O nemocné se starali bulharští zdravotníci. Především během podzimních a zimních měsíců bylo i 10-15 nemocných denně. K jejich umístění byly využívány vojenské nemocnice a lazarety v Bělehradě, Nisch a také americké nemocnice, které v některých oblastech operovaly. Pracovní den trval obvykle 8 hodin.

Zajatci byli ponejvíce nasazeni na opravě železničních tratí a cest, manipulačních pracích v přístavech a na nádražích, ve vojenských dílnách, pekárnách.

V Petchenievci byla nasazena 5. kompanie 1. batalionu 1. regimentu bulharských zajatců na opravě cest. Zajatci byli ubytováni ve staré kůlně a několika stanech. 3. kompanie 1. batalionu 1. regimentu bulharských zajatců byla nasazena v obci Koumanovo na opravě železniční linie Nisch-Uskub. Na stejné práce byla nasazena rovněž 6. kompanie 2. batalionu 4. regimentu v Veles a 4. kompanie 2. batalionu 2. regimentu v Greatch a Djunis.

Zajatci z 11. kompanie 3. batalionu 4. regimentu byli nasazeni v Tafta Ludja na nakládce a vykládce vagónů. Na stejné práce byli přiděleni rovněž zajatci z 7. kompanie 2. batalionu 1. regimentu bulharských zajatců v Sud-Uest d Uskub. Zajatci z 5. kompanie 2. batalionu 2. regimentu byli nasazeni v uhelném dole Vtaniski-Rudnik.

Váleční zajatci z 3. kompanie 1. batalionu 2. regimentu byli nasazeni v Tsupria na odstraňování mostu zhrouteného do řeky Moravy. Převážná část důstojníků zajatých během osvobození země srbskou armádou byla koncentrována v důstojnickém zajateckém táboře v bývalých jezdeckých kasárnách ve městě Nisch. Tak jako v letech 1914-15 bylo i v letech 1918-19 město Nisch místem se silnou koncentrací válečných zajatců. Zajatci byli umístěni v místních vojenských nemocnicích, pěchotních kasárnách, jezdeckých kasárnách, objektu bývalých rakouských vojenských pekáren.

V srpnu 1919 se v důstojnickém zajateckém táboře Nisch nacházelo 30 německých důstojníků, 34 poddůstojníků a vojáků, 41 rakouských důstojníků, 18 poddůstojníků a mužstva, 111 bulharských důstojníků, 14 poddůstojníků a mužstva. Zajetí vojínů pracovali v táboře coby ordonanci. Mimo to bylo ve městě přiděleno za účelem pracovního nasazení na 1000 bulharských vojáků a 117 poddůstojníků

Celkem srbskými zajateckými tábory prošlo v letech 1914-1918 5840 německých důstojníků a vojáků, 1500 rakousko-uherských důstojníků, 108000 vojáků, 4000 tureckých civilních internovaných, 8000 bulharských důstojníků a vojáků, 1000 bulharských civilních internovaných.

Pro rakousko-uherské a německé válečné zajatce byly podmínky v srbských zajateckých táborech špatné. Obyvatelstvo se k nim chovalo nepřátelsky a často odplácelo utrpení, do kterého bylo uvrženo během invaze. Výjimku představovali rakousko-uherský zajatci slovenského původu.

Značně špatně se vedlo bulharským válečným zajatcům. Mezi Bulhary a Srby vládla stará nenávisť, přetrvávající z válečného konfliktu roku 1913. Účast Bulharů ve válce proti Srbsku, která přinesla hořkou porážku, nemohli Srbové zapomenout.

Použité prameny a literatura

1) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 18.*

4) *Rapport de MM. Paul Schazmann et Dr. Roger Steinmetz sur leurs visites aux prisonniers de guerre en Grece, a Salonique, en Macedoine et en Serbie, Juin-Septembre 1919, Vingt-quatrieme Serie, Janvier 1920, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*

Problematika válečného zajetí v Černé Hoře 1915-1916

V průběhu První světové války prošlo černohorskými zajateckými tábory 821 rakousko-uherských zajatců, z toho 30 důstojníků.

Část z těchto mužů byla zajata během lokálních bojů v pohraničních oblastech a část vylovena z moře po potopení křižníku Zenta. V táborech bylo umístěno rovněž několik set tureckých válečných zajatců, kteří byli přivlečeni z Bosny.

Vztahy mezi rakousko-uherskými zajatci a Černohorci byly z počátku dobré. V očích mnoha civilních obyvatel byli skutečnými nepřáteli Černé hory již po dlouhá staletí Turci.

K zásadnímu zhoršení podmínek rakousko-uherských zajatců dochází na přelomu let 1915/16 kdy rakousko-uherská armáda započala invazi do Černé Hory. Strava v táborech byla velmi chudá.

K žádným epidemiím však v táborech nedošlo. Úmrtnost se držela na velmi nízké úrovni.

Rychlý postup rakousko-uherské armády vedl k brzkému osvobození části válečných zajatců v Černé Hoře.

1. ledna 1916 bylo mezi Rakousko-Uherskem a Černou Horou uzavřeno separátní příměří.

Váleční zajatci se těšili na brzkou repatriaci. To se však nestalo.

Srbská armáda rychle převzala iniciativu a část zajatců odvedla do Albánie.

Použité prameny a literatura

1) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 19.*

Problematika válečného zajetí v Rumunsku a Moldávii 1916-1920

Vývoj problematiky

Vývoj válečného zajetí v Rumunsku v letech 1916-1920 je možno rozdělit do několika fází

1. Moment zajetí, kdy na příjem zajatců nebylo nic připraveno a podmínky v táborech tudíž byly obzvláště těžké.
2. Ústup do Moldávie, mnohými označován jako pochod smrti.

Ti šťastnější, obvykle důstojníci a nemocní, byli evakuováni v nákladních vozech. Ostatní zajatci museli pěšky. Evakuace byla v zajateckých táborech obvykle vyhlášena na poslední chvíli. Zajatci si proto směli vzít jen to, co sami unesli. Trasa pochodu se měnila dle aktuálního vývoje na frontě. Na cestě zajatci spali pod širým nebem, v lepším případě v polorozbořených staveních.

Zajatci, které se podařilo evakuovat, byli umístěni do jednoho z 15 zajateckých táborů západně od řeky Pruth.

3. Tak začala třetí fáze zajetí, první měsíce v Moldávii. Objekty určené pro umístění zajatců nebyly předem připraveny. Obvykle byly využívány objekty starých kasáren, škol či jakýchkoliv volných objektů, bez ohledu na jejich stav. Strážní obchodovali na černém trhu s potravinami určenými pro zajatce a směrnice ministerstva války, které sídlilo ve městě Jassy, byly ignorovány, protože neexistoval kontrolní systém, který by na dodržování podmínek v táborech dohlížel. Jedinou autoritou byl velitel tábora.

Zajatci byli zcela odříznuti od informací z domova, protože po rozhoření revoluce v Rusku se zajatecká pošta zcela zastavila. Rovněž telegrafní služba přes Petersburg a Stockholm byla přerušena.

Rumunská vojenská správa nevedla v této fázi žádné záznamy o stavu válečných zajatců a místě jejich umístění.

2. prosince 1917 bylo mezi Ústředními mocnostmi a Rumunskem uzavřeno k příměří.

Následovala řada diplomatických jednání.

4. Diplomatickými jednáními v roce 1917 začala čtvrtá fáze zajetí, postupného zlepšování podmínek v táborech, stabilizace celkové situace v Rumunsku. V rámci rumunského ministerstva války dochází k zřízení kontrolního úřadu pro zajatecké tábory a zajatecká pracovní komanda. V táborech proběhla základní sanitární a hygienická opatření. Staré zamořené baráky byly spáleny a na nově vybraném místě postaveny nové. Byly zřízeny odšívovací stanice a zavedeny postihy pro strážní personál a důstojníky, kteří se neřídili směrnicemi ministerstva války. Provinilci a neschopní velitelé byli nahrazeni.

Mezinárodní výbor červeného kříže a pomoc zajatcům

Na konci roku 1917 se na Mezinárodní výbor červeného kříže v Ženevě obrátilo německé a rakousko-uherské ministerstvo zahraničí s žádostí o vypracování zprávy o

podmínkách německých a rakousko-uherských zajatců v rumunských zajateckých táborech.

Odjezd delegace byl původně naplánován na 26.

prosince 1917. Tento termín byl však posunut na přání německého válečného ministerstva na 10. leden 1918. Zpráva doktora. Reného Guillermin a kapitána von Stockar o návštěvě válečných zajatců a internovaných v Rumunsku, leden-březen 1918

„Za účelem porovnání jsme požádali o návštěvu zajateckých táborů pro rumunské zajatce v Německu. Byla nám umožněna návštěva táborů v Ulmu, který jsme navštívili 12. ledna 1918. V Rakousko-Uhersku jsme 19-20. ledna 1918 navštívili, na zvláštní přání komise rumunského červeného kříže, tábor Ossfiassoniffa. V obsazeném Rumunsku jsme 30. ledna 1918 navštívili tábor Cotroceni. Zacházení se zajatci zde bylo obzvláště dobré. Zajatcům bylo povoleno posílat korespondenci nejen do obsazené, ale i do neobsazené části Rumunsku. Po překročení hranic, vybaveni množstvím peněz pro zajatce, přijeli jsme 25. ledna 1918, v doprovodu jednoho maďarského důstojníka, do Bukurešti, kde jsme byli přijati polním maršálem Mackenesem. Od armádní správy jsme koupili cirká za 200000lei potraviny. Generál Presan, velitele rumunské armády nám dal 1. února povolení překročit neutrální zónu u Maracesti. Po nutných formalitách jsme byli převezeni rumunským automobilem do Padureni, kde byl na železniční stanici přistaven vládní lehátkový vůz. Zavazadla a potraviny byly připraveny k lehátkovému vagonu. Do Jassy, hlavního města neobsazeného Rumunsku, jsme přijeli 3. února. Švýcarský velvyslanec v Rumunsku pan Bossier nás seznámil s činností, kterou od jara 1917 ve prospěch centrálních mocností vykonal.“

Delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže navštívili na své cestě svobodným Rumunskem 56 zajateckých táborů a pracovních komand. Zajatcům bylo předáno celkem 11 vagonů potravin, 2 vagony oblečení, 2vagony balíčků německého červeného kříže a mnoho korespondence z domova.

Přes to, že zpráva o podmínkách válečných zajatců v Rumunsku byla delegáty Mezinárodního výboru červeného kříže sestavena v období ledna-března 1918, tedy v době kdy podmínky převládající v táborech měly již zlepšující se tendenci, delegaci bylo zjevné, po zhlédnutí táborů, že věci nejsou zcela, tak jak se rumunské ministerstvo války snažilo je prezentovat.

Vyplácení mezd zajatým vojínům a žoldu zajatým důstojníkům

Za práci byla válečným zajatcům vyplácena mzda, jejíž výše závisela na charakteru práce a také na tom pracovali-li zajatci pro státní správu, armádu nebo pro soukromníky.

Za práci v lesích dostávali zajatci denně 50 bani, na stavbě zákopů 30 bani, na železničních stavbách 70 bani. Dobrý řemeslník si mohl vydělat až 1 lei denně. Téměř všechny peníze, které zajatci vydělali, byly okamžitě utraceny za potraviny nebo oblečení.

Vajíčko stálo v táborové kantýně na přelomu let 1917/18 50-70bani 1ks, špek 20lei 1Kg.

V Rumunských zajateckých táborech a pracovních komandech nedošlo nikdy k zavedení táborové měny. Zajatci byli vypláceni ve státní měně.

Zajatým důstojníkům byl jednou za měsíc vyplácen žold ve výši

(1916- 1.dubna 1917)

Rotmistr 106 lei

Major 436,5lei

(od 1. dubna 1917)

Rotmistr 105 lei

Major 262,5 lei

Jak z výše uvedeného vyplývá, od 1. dubna 1917 dochází ke snížení žoldu vypláceného zajatým důstojníkům, které bylo zapříčiněno snížením žoldu vypláceného rumunským zajatým důstojníkům v Německu a Rakousko-Uhersku.

Nutno uvést, že výše žoldu vypláceného důstojníkům shodné hodnoti, rozdílné národnosti nebyla vždy stejná a tak zatímco rakouský poručík dostával měsíčně 169 lei, německý 156,25lei a turecký 260 lei.

Ošacení zajatců

Vzhledem k všeobecnému nedostatku šatstva nebylo rumunské ministerstvo války schopno zajistit dostatečně ošacení pro své vojáky, natožpak pro válečné zajatce. Uniformy zajatců byly brzy plně záplat.

Jedinou možností jak přijít ke kusu teplého oblečení bylo si jej koupit za vydělané peníze, nebo jej za něco vyměnit. V druhé polovině roku 1917 začaly do táborů přicházet první zásilky švédského a dánského červeného kříže s německými a rakousko-uherskými uniformami a prádlem.

Zdravotní péče

Zdravotní péče o válečné zajatce v prvních měsících války prakticky neexistovala. Většina zajatců raněných nebo nemocných byla v zajateckých táborech ponechána svému osudu.

Od roku 1917, souběžně se stabilizací podmínek, byli nemocní váleční zajatci přijímáni ve vojenských lazaretech. Váleční zajatci zde byli umístěni společně s raněnými rumunskými a ruskými vojáky. Péče o zajatce však byla ve srovnání s ruskými a rumunskými vojáky horší.

Souběžně s vojenskými nemocnicemi byli zajatci přijímáni ve speciálních nemocnicích červeného kříže. Jedna z těchto nemocnic se nacházela v moldavském městě Harlau.

Nemocnice fungovala v bývalé židovské škole. Zajatci spali na postelích, byla zde relativně dobrá péče i strava. V těchto nemocnicích byl dostatek obvazů i léčiva. O zajatce zde bylo pečováno stejně jako o rumunské vojáky.

Pracovní nasazení

Hlavní pracovní náplní válečných zajatců v Rumunsku bylo kopání zákopů a stavba opevněných pozic v přífrontových oblastech. Váleční zajatci byli rovněž nasazeni na stavbě a opravě železničních tratí, cest, v lesích a na polích. Část válečných zajatců byla za účelem pracovního nasazení předána ruské armádě a následně nasazena na opevňovací práce nebo odvedena do jižního Ruska.

Ze zprávy doktora Reného Guillermina a kapitána von Stockar o návštěvě pracovního komanda Helesteni 5. března 1918

„V táboře je umístěno 301 zajatců. Také zde jsou opevňovací práce hlavní pracovní náplní. Dva zajatci musí za den vykopat 26 kroků zákopu. 80 zajatců je rovněž nasazeno na práci v sousedním lese. Zajatci jsou ubytováni ve 4 barácích zapuštěných v zemi, se střechou ze slámy a udusané hlíny. Baráky jsou vybaveny dobrými kamny a slamníky. Dva baráky jsou určeny pro kuchyň a dílny“

Ze zprávy doktora Reného Guillermina a kapitána von Stockar o návštěvě z pracovního tábora Sokola 12. února 1918

„V táboře je 238 zajatců, Rakušanů, Maďarů a Němců. Zajatci jsou nasazeni na stavbě nového seřaďovacího nádraží 4km od města Jassy. Zajatci podléhají ruskému velení.,,

Zajatecké tábory, ubytování zajatců

Váleční zajatci v Rumunsku byli obvykle ubytováni ve vlastnoručně zhotovených dřevěných barácích, částečně zapuštěných v zemi s hliněnou podlahou a střechou ze slámy a udusané hlíny. Tento druh staveb byl pro Rumunsko typický. Ve stejných barácích bydlelo rovněž civilní obyvatelstvo a rumunští vojáci. V barácích byly dle velikosti jedna nebo dvoje kamna a pryčny vysypané slámou. Pověštinou v barácích nebyla okna. Záchody obvykle nebyly kryté. Jednalo se o díru v zemi, přikrytou prkny. Táborové kuchyně nebyly kryté. Zpravidla se jednalo jen o ohniště pro kotle zapuštěné v zemi.

Od druhé půli roku 1917 začaly do táborů přicházet, skrze švédský a dánský červený, zásilky hudebních nástrojů, knih a religiózních předmětů. V zajateckých táborech se tak setkáváme se vznikem táborových kaplí, táborových orchestrů i pěveckých sborů.

Tábor smrti Sipot

V říjnu 1916 bylo do města Sipote přivedeno na 4000 válečných zajatců. Zajatci byli ubytováni ve třech dřevěných barácích bez oken, na okraji města.

V každém baráku bylo namačkáno na 1000 mužů.

V tmavých neventilovaných barácích, zapuštěných v zemi byly holé pryčny bez slámy, bez dek. Přes to, že v barácích byla kamna, nebyla, vzhledem k nedostatku topiva, používána. Řada zajatců přišla do tábora okradena rumunskými nebo ruskými vojáky. Mnozí muži neměli ani kabát. Místo chleba byly zajatcům vydávány jen placky nebo kaše z nekvalitní kukuřičné mouky.

To byla společně s vodovou polévkou s hrachem nebo fazolemi jediná strava. Před táborem byla vodárenská věž, která však stěžila pokrývala potřeby táborové kuchyně.

Krátce po příchodu zajatců se stalo to, co bylo nevyhnutelné. Zajatci začali hromadně umírat na úplavici, tyfus, malárii, skvrnitý tyfus, cholera a zápal plic. Rumunské ministerstvo války se snažilo zoufalý stav zajatců utajit. V táboře izolovaném od okolního světa mezi tím umíraly tisíce mužů. Baráky pro nemocné nebyly nikterak izolovány od těch pro zdravé.

V táboře byli tři rumunští lékaři. O zajatce se však nestarali.

Protože do zamrzlé země nebylo možno vykopat hroby, ležely stovky mrtvých před baráky. Po té co půda rozmrzla, byli mrtví naloženi na káru a odvezeni do lesa,

kde pro ně byly vykopány masové hroby. Kříže nebo speciální znak hroby neměly.

8. - 9. února 1918 navštívila tábor v Sipote delegace Mezinárodního výboru červeného kříže. Původní zamořené baráky byly v té době již strženy a zasypány. Nový, vzorový, tábor byl postaven dva kilometry dále. 17 měsíců po příchodu prvních válečných zajatců přijela první zásilka červeného kříže, celkem 3 vagóny naplněné balíčky s potravinami a oblečením. Společně se zásilkou přišlo pro zajatce z domova 325 osobních balíčků. Mnozí z těch, kterým byly balíčky určeny, byli již mrtví.

Repatriace

Protože Rumunsko sužoval zásadní nedostatek železničních vozů a lokomotiv, musel technické zajištění repatriace převzít Švýcarský červený kříž. Do Bukurešti, která se po stažení rakousko-uherských vojsk, v roce 1918, opět dostala do rumunských rukou, byly vyslány švýcarské sanitní soupravy, které do roku 1920 zajišťovaly postupnou repatriaci válečných zajatců z Rumunska.

Národnostní skupiny, početní stavy

Rumunskými zajateckými tábory prošlo v letech 1916-1920

54 německých důstojníků, 12900 vojáků, 250 německých internovaných civilistů, 250 rakousko-uherských důstojníků, 9700 vojáků, 4000 rakousko-uherských internovaných civilistů, 350 tureckých důstojníků a vojáků, 3000 tureckých internovaných civilistů, 6450 bulharských důstojníků a vojáků, 9000 bulharských internovaných civilistů.

Použité prameny a literatura

1) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 21.*

2) *Rapport de MM. Le Dr. Rene Guillermin et Capitaine de Stockar sur leur visite des camps de prisonniers et d'internes civils en Roumanie (Moldavie), Janvier-Mars 1918, Dix-Huitieme Serie, Juin 1918, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*

*Hlíneňá opevnění na Sibíři,
Kde cestou bývají ubytováni zajatci.*

Jedna z řady sibiřských pevností, využívaných během První světové války coby tranzitní stanice pro válečné zajatce

Táborová ulice v zajateckém táboře Tomsk

Problematika válečného zajetí v Rusku 1914-1922

Správní orgány, zajatecké tábory, vývoj

Vleční zajatci na území Ruska, spadali v letech 1914-1917 do kompetence evakuačního oddělení hlavního velitelství generálního štábu ministerstva války. Do roku 1916 neexistovala uvnitř tohoto oddělení sekce, která by měla na starosti výhradně problematiku válečného zajetí. V souvislosti s výrazným nárůstem počtu válečných zajatců roku 1916 byla provedena reorganizace. Pod správou evakuačního oddělení vznikla sekce pro evakuaci a správu válečných zajatců. Tato sekce od roku 1916 řídila za pomoci jednotlivých vojenských okruhů celý aparát válečného zajetí.

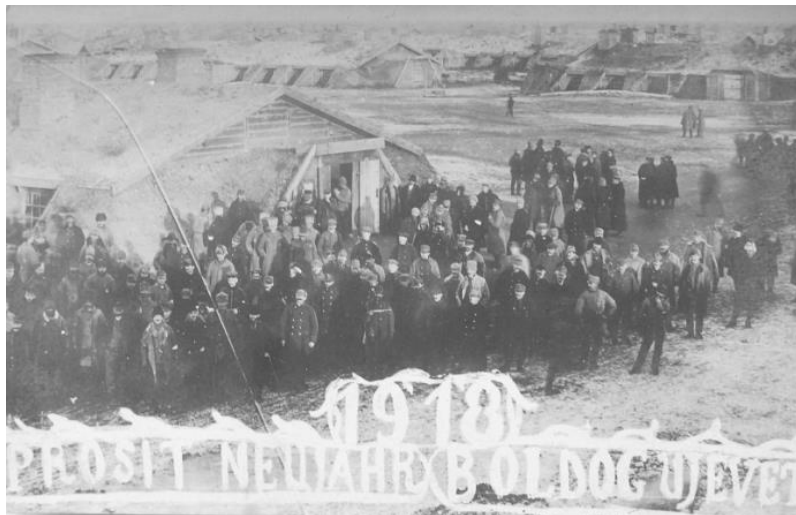
Ubytování válečných zajatců v Rusku bylo definováno 56. článkem nařízení o válečných zajatcích z 20. 7. 1914. Dle tohoto článku měli být zajatci umístěni, pokud to bylo možné, v kasárnách. Pokud nebyly k dispozici žádné volné kasárenské objekty, měli být zajatci umístěni v soukromých domech.

Článek 58. výše uvedeného nařízení dával zajatým důstojníkům možnost ubytování v soukromých domech, které se však musely nacházet v určité vzdálenosti od posádky. Ubytování zajatých důstojníků v soukromí bylo možné pouze za předpokladu, že zajatí důstojníci dali čestné slovo, že hranice určené oblasti neopustí. V souladu s výše uvedenými směrnicemi byly pro ubytování válečných zajatců vybírány primárně kasárny a armádní sklady.

Vojenské kasárny a sklady byly pro tento účel ideální. Obvykle se nacházely blízko zásobovacích cest, na okrajích měst, takže nebyli přímo na očích veřejnosti, ale přesto dobře dostupné. Dvoumetrový prkenný plot, kterým byly kasárny obehnané, byl rovněž ideální pro nový účel. Kapacity byly navyšovány stavbou nových zděných nebo dřevěných baráků či zemljank. Tábory do kterých byly směřovány první kolony válečných zajatců v roce 1914 a 1915 nebyly nikterak připraveny. V opuštěných kasárenských barácích byly obvykle pouze 30m dlouhé 1,5m široké prýčny. Každému zajatci bylo vyměřeno 71cm prostoru. Na každé prýčně spalo až 80 mužů. Mnohé dřevěné baráky, ve kterých byli dříve ubytováni ruští vojáci, byly v době příchodu zajatců zavšiveny. Kapacita jednotlivých baráků byla s příchodem dalších a dalších kolon navyšována skrze dvoupatrové a následně třípatrové prýčny. V barácích tak bylo možno umístit 150-500 osob. Ponechána byla jen úzká chodba ve střední části baráku.

O tom jak vypadaly zajatecké tábory v Rusku na přelomu let 1915/16 je možno utvořit si bližší představu ze situační zprávy delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže F. Thormeyera a Dr. F. Ferriere. Zajatecký tábor Totzky se nacházel v bývalých ruských kasárnách. Tábor se rozkládal na ploše více jak 1 čtverečního kilometru, na kterém bylo na 50 baráků o celkové kapacitě 14000 zajatců. Baráky byly řazeny ve dvou řadách, všechny stejného typu 60x12m, každý pro 500-600 zajatců. Na stavbě nových baráků a cest byli nasazeni sami zajatci

V Taškentu byli váleční zajatci ubytováni v kasárnách 1. Batalionu. Umístění zde byli převážně zajatci slovanského původu. Tábor sestával z přízemních zděných baráků. K umístění zajatců byly využívány rovněž kasárny dělostřelce a kasárny 5. a 8. kompanie železničního batalionu, Všechny kasárny byly obklopeny zahradami, kde zajatci mohli trávit svůj volný čas. Nemocní byli posíláni do 1. a 2. vojenské nemocnice. Rovněž v Troitzk byli zajatci umístěni v místních kasárnách. 16. listopadu 1915 se zde nacházelo 13000 zajatců, z toho 2200 Němců, 564 civilistů, 5 rakouských důstojníků. Každý barák byl určen pro 250-300 zajatců. Také v Samarkandu byli zajatci ubytováni ve vojenských kasárnách samarkandské posádky. 17. listopadu 1915 zde bylo umístěno 5000 zajatců rakouských, 200 důstojníků, 53 aspirantů a kadetů. V Tomsku byli váleční zajatci umístěni v bývalých dělostřeleckých kasárnách. Jednalo se o 8 starých budov v bídném stavu, ve kterých bylo 11. ledna 1916 umístěno 800 rakouských zajatců slovanského původu, především Češi, Slováci, Slovinci a Poláci. Velká část zajateckých táborů situovaných v bývalých kasárnách a jejich blízkosti procházela na přelomu let 1915/16 stále výstavbou. Za pomoci zajatců byly stávající baráky opravovány a současně stavěny baráky nové. Cihly na stavbu byly vyráběny přímo v táborech. V Tomsku bylo v sousedství starého zajateckého tábora započato se stavbou tábora nového. Po svém dokončení jeden z nejnovějších táborů na Sibíři. Jednalo se o 20 baráků. Každý barák byl vybaven 6 kamny. Baráky však byly tmavé a vzduch byl rychle vydýchán. V případech, kdy nebyl k dispozici žádný kasárenský objekt, bylo využíváno civilních objektů. Výběrem vhodných objektů byl velitelstvím vojenského okruhu pověřen příslušný gubernátor. Za přípravu ubikací pro válečné zajatce a zabezpečení vybraných objektů v daném termínu byli gubernátorům odpovědny starostové měst. Před příjezdem prvních válečných zajatců připravený objekt převzala carská armáda. K využití civilních objektů bylo roku 1914 přistoupeno kupříkladu v omském vojenském okruhu. Když 16. listopadu 1914 přikázal velitel vojenského okruhu připravit zprávu o civilních objektech vhodných pro umístění válečných zajatců, omská městská správa navrhla objekt místních jatek, kde bylo následně ubytováno 1000 zajatců, místní cirkus kde bylo ubytováno 1200 zajatců, budovu bývalé veterinární laboratoře, kde bylo umístěno 150 zajatců a sklady společnosti „Salamandra“ kde bylo umístěno 500 zajatců. Vojenská správa platila za pronájem civilních objektů, za jednoho zajatce a jeden rok paušál 10 rublů a 50kopejek. Na konci roku 1915 se v Omsku nacházeli již jen zajatí důstojníci, umístěni ve staré budově nazývané pevnost, bývalé kasárny sibiřského regimentu. Umístěno zde bylo 400 důstojníků. Ubytování bylo pouze dočasné a dle toho bylo i velmi prostě zařízeno. Důstojníci byli nedlouho nato odvezeni jinam. Zajatci nižších hodností byli umístěni za městem v takzvané „Sibiřské expozici“, kde byli nasazeni na stavbě barákového tábora. V Niznem Novgorodu bylo 5. listopadu 1915 umístěno 32 důstojníků a 1377 vojáků ve staré věznici. Zatím co

Zajatecký tábor Krasnojarsk na začátku roku 1918 - Zajatci stojící před divadelním barákem bezprostředně po novoročním vystoupení.

Zajatecká kapela v táboře Krasnojarsk, květen 1918

Služebna táborové pošty, únor 1916, Čita

zajatci ubytovaní na prvním patře žili v relativně dobře osvětlených a suchých místnostech, zajatci v přízemí byli namačkáni ve vlhkých celách s malými okny.

Důstojníci, povětšinou slovanského původu byli ubytováni po 3-4 na pokoji.

Důstojníci měli relativní volnost. Za doprovodu směli vycházet do města nakupovat. Rakouští a němečtí důstojníci byli umístěni v odděleném důstojnickém táboře, který se nacházel v místní škole. V třídách bylo ubytováno po 10-15 důstojníků. Nemocní byli umístováni do vojenské nemocnice č. 31.

Nedaleko Samary byli váleční zajatci ubytováni ve velké budově bývalého lycea Institut Stolypine, který byl evakuován na začátku války a přeměněn na zajatecký tábor. Jednalo se o zděný objekt. Místnosti nebyly vlhké, vytápěné ústředním vytápěním. Jen osvětlení bylo zajišťováno petrolejkami. Část zajatců pracovala pro správu železnice na nádraží v Samaře. Ve městě se nacházela 95. a 96. vojenská nemocnice, ve kterých byli umístováni nemocní a zranění zajatci.

Ve městě Orenburg byl zřízen důstojnický zajatecký tábor v soukromém domě, který byl zajatým důstojníkům dán k dispozici. Zajetí vojínů a poddůstojníků byli ubytováni 3km od města na takzvaném Mjenovom Dvorje. Jednalo se o obří karavanní stanici postavenou za Kateřiny II pro ubytování obchodníků, kteří zajišťovali výměnu zboží mezi Ruskem a Orientem. Jednalo se o velkou přízemní čtyřúhelníkovou stavbu o rozměrech 400M. Všechna okna vedla na vnitřní dvůr. Stavba byla rozdělena na místnosti jednotného vzhledu pro 15-20 zajatců. Součástí byla i koupelna a víceúčelová místnost. Takto byly zřízeny tři strany. Čtvrtá strana, byla takzvaná chladná ubikace, tedy bývalé kolny, ve kterých se skladovalo zboží. Přesto zde byli roku 1915 namačkáni zajatci. Na dvoře se nacházely různé ústřední stavby jako pekárna či marodka.

12. listopadu 1915 zde bylo umístěno 1984 slovanských zajatců, 1294 Rumunů, 12 Italů 2465 Maďarů a Němců. Na pracovních komandech zajišťoval ubytování zaměstnavatel. Pokud byl zaměstnavatelem stát nebo armáda bylo ubytování zpravidla špatné. Jako příklad možno uvést pracovní tábory zřízené podél Krasnomurmanské železnice. Zajatci pracující na stavbě železnice žili ve vlhkých, přeplněných, tmavých a špatně vytápěných barácích uprostřed močálů.

Zajatci pracující v soukromém sektoru měli ubytování o něco lepší. Obvykle bylo využíváno podnikových ubytoven. Jako příklad je možno uvést pracovní komando nasazené v cementárně Gankino. Zajatci byli umístěni v ubikacích na jižním okraji dělnické kolonie. Jednalo se o dvoupodlažní cihlové domy. Pokoje měly velká okna a byly elektricky osvětleny.

V místnostech byly nové postele, slamníky a deky. Od roku 1916 dochází k postupnému narovnání nouzových podmínek převládajících v řadě kmenových a pracovních táborů. Řada nevyhovujících pracovních komand byla na nátlak ze zahraničí rozpuštěna a zajatci nahrazeni trestanci. Kmenové zajatecké tábory jsou především iniciativou zajatců, zavedením táborových hospodářství, materiální pomoc Mezinárodního výboru červeného kříže, YMCA a dalších pomocných organizací měněny v města, která namísto přežití nabízela místo k životu a co víc ke

kultuře. V roce 1916 tak již většina zajatců měla svůj slavník, deku, mýdlo i jídelní soupravu, část zajatců obdržela rovněž nové košile a pracovní nasazení mimo tábor na stavbách či jako kočí, rovněž zimní oblečení. V táborech vznikají divadelní spolky, knihovny, orchestry. Zajatcům bylo umožněno věnovat se malbě, výuce cizích jazyků i odborných předmětů.

Stravování válečných zajatců

Dle nařízení o válečných zajatcích z 20. 7.

1914, odstavce č. 67 mělo být stravování vlečných zajatců, po dobu jejich setrvání v kasárnách, dle možností stejně jako stravování vojáků dané posádky. Do konce roku 1914 tomu tak i ve většině táborů bylo, minimálně co se do kvantity týče.

Dle ruského vzoru byly vždy vytvořeny skupiny po 10 mužích. Každá skupina dostala mísu a hrnek. Kdo neměl lžici, byla mu přidělena dřevěná. Skupiny jedly z jednoho talíře.

Pro vylepšení zajateckého jídelníčku o čerstvou zeleninu mělo být každému zajatci vypláceno na den 5 kopějek. Tyto peníze však často končili v kapsách ruských důstojníků.

Chléb byl mezi ostatními výše jmenovanými potravinami nejcenější. Často nebyl ke koupi ani v táborových kantýnách. Jeho dělení bylo proto spojeno s naprostou přesností. Někteří zajatci si vytvořili pro tento účel vlastní váhy. Jiné byl zaveden systém losování. 10ks chleba dostalo čísla a zajatci losovali. Pokud byl jeden kus o trochu větší, ostatní považovali zajatce, který si jej vylosoval za šťastného výherce. Bylo tak zabráněno rozbrojům.

Jestliže v roce 1914 je možno označit stravu v zajateckých táborech za relativně pravidelnou a dostatečnou, rok 1915 znamenal změnu k horšímu. Několik dnů po té co Němci obsadili Varšavu, dochází v mnoha táborech k represáliím. Kupříkladu v zajateckém táboře Troitzky byly potravinové přiděly sníženy na hrnek horké vody a půl krajíce chleba ke snídani a večer polévku s trochou nudlí nebo rýže. Masitá strava byla vydávána jen dvakrát týdně. Toto omezení mělo platit do té doby, dokud Rusové opět neobsadí Varšavu.

Snížení potravinových přidělů v zajateckých táborech zapříčinilo výměnu dopisů na nejvyšších místech mezi válku vedoucími mocnostmi. Zlepšení však nepřišlo dříve než v březnu 1916. Nemělo však dlouhého trvání. V srpnu 1917 se situace stran stravování opět vyostřuje v souvislosti s celkovým nedostatkem potravin v Rusku. Zásoby sice do táborů nadále docházely, sotva však stačily pro všechny.

Finanční a materiální pomoc ze zahraničí nebyla vždy k dispozici pro všechny a tak byla ve většině případů vlastní iniciativa zajatců jediným způsobem jak si pomoci. V zajateckých táborech vznikají farmy s chovem domácích zvířat a zeleninovými zahradami, které následně zásobovaly táborové kuchyně, kantýny a lazarety.

Zlepšující se tendenci zásobování přerušila revoluce, která se roku 1917 prohnala celým Ruskem. Zásobovací cesty byly přerušeny a tábory odkázány zcela na vnitřní hospodářství.

Některým zajatcům nezbývalo nic jiného než chodit po okolních obcích a hledat práci za trochu jídla nebo jídlo

žebrať. Mnozí nachodili za den desiatky kilometrov aby si priniesli pár varjeniků, pirožek či kousek chleba. Ti, ktorým zbyl z lepších časů pár ponožek nebo košile, se snažili je vyměnit za potraviny.

Ošacení

Dle nařízení o válečných zajatcích z 20. 7. 1914 měli být váleční zajatci oděti ve svých vojenských uniformách. Z uniform však měla být odstraněna hodnostní označení jako límčové výložky, nárameníky kokardy atd. Výstroj, která zajatcům chyběla, nebo byla již v nepoužitelném stavu, měla být vydána z vojenských výstrojních skladů. Skutečnost však v zajateckých táborech vypadala poněkud jinak. Nepřátelské uniformy, které ruská armáda v roce 1915 ukořistila, nemohly pokrýt potřeby všech zajateckých táborů a opotřebované ruské uniformy nebyly k dispozici v dostatečném množství ani pro ruské vojáky.

Výstroj z vojenských skladů byla proto vydávána pouze v těch případech kdy delegát Mezinárodní komise červeného kříže naléhal, aby doplnění chybějící výstroje proběhlo ještě v jeho přítomnosti. Uniformy byly neustále záplatovány. Nepoužitelné kusy byly přešívány na onuce, rukavice a šály. Za účelem opravy obuvi a ošacení vznikly téměř ve všech zajateckých táborech ševcovské a obuvnické dílny, ve kterých bylo ošacení a obuv nejen opravována ale i nově vyráběna. Zajatecké oblečení bylo šito z kopřivového plátna. Jednalo se o dostupný a levný materiál, stejný jaký byl používán pro ruské vojenské uniformy. Výstrojní situace válečných zajatců na pracovních komandech byla o něco lepší, protože ošacení zajatců zajišťoval zaměstnavatel. Zajatci tak přišli k beranicím, košilím, kožichům i filcovým botám. Poskytnuté oblečení bylo na pracovních komandech zajatcům strháváno ze mzdy.

Zajatci přiděleni na lesní pracovní komando.

Čeští zajatci v táboře Petropavlovsk - Zajatci oděti v kučerských oděvech.

Čeští zajatci z pracovního komanda na usedlosti Vozněnsky.

Poštovní styk zajatců

Dle nařízení o válečných zajatcích z 20. 7. 1914, odstavce č. 16 měl být válečným zajatcům umožněn bezplatný poštovní styk, přijímání balíčků a peněžních zásilek.

Některým zajatým důstojníkům bylo umožněno napsat domů již během transportu. V naprosté většině případů však zajatci směli poprvé napsat domů až z kmenového tábora a to až po několika měsících.

Množství dopisů a korespondenčních listů, které váleční zajatci směli měsíčně odeslat, se často lišilo tábor od tábora. Doručovací doby byly vzhledem k rozloze Ruska rozdílné oblast od oblasti. Příchozí i odesílaná pošta procházela navíc cenzurou, která mohla trvat týdny i měsíce, v závislosti na množství pošty.

Odesílaná pošta byla po projití cenzurou odeslána na adresu moskevské pomocné komise červeného kříže, která poštu dále hromadně posílala na adresu pomocné komise v Kodani. Odsud byla zásilka skrze běžnou poštovní službu poslána do země určení. Od května 1916, důsledkem ujednání mezi Ruskem, Německem a Rakousko-Uherskem (Stockholmský protokol) dochází ke sjednocení množství odesílané pošty, kterou mohl jeden zajatec měsíčně odeslat na 2 dopisy a 4 korespondenční lístky. Za předpokladu že cenzurní oddělení nestíhalo cenzurovat dopisy, mohla být zajatecká pošta dočasně omezena na 1 dopis a 3 korespondenční lístky měsíčně. Všeobecně je však možno říci, že cenzurní oddělení nestíhala dlouhodobě a tak ve většině táborů byli zajatci rádi, když mohli odeslat alespoň 1 dopis a 3 korespondenční lístky měsíčně. V některých táborech byly ruskou cenzurou odhaleny tajné vzkazy. Protože se případy opakovaly, byla v některých zajateckých táborech, jako Krasnojarsk, zajatecká pošta zakázána. Poštovní spojení s domovem bylo i pro ostatní válečné zajatce v Rusku přerušeno poté co se Ruskem prohnala revoluce. V mnoha oblastech k obnovení nedošlo dříve, než v době kdy zajatci již nastoupili repatriaci.

Pracovní nasazení

Dle nařízení o válečných zajatcích z 20. 7. 1914 odstavce č. 12, byli všichni váleční zajatci, vyjímaje důstojníky, povinni pracovat. Odstavec č. 13 dále uváděl, že zajatci nemají nárok na mzdu.

V roce 1914 byli váleční zajatci pracovní nasazení převážně uvnitř zajateckých táborů na jejich stavbě, rozšiřování a chodu. Mimo tábor byli zajatci nasazení především na manuálně náročné a hromadné práce na stavbách cest a železničních tratí, kopání říčních kanálů, na práce v armádních dílnách a kasárnách.

Od roku 1915 byli váleční zajatci nasazení rovněž po menších skupinách i jednotlivě v zemědělství. Za účelem jejich motivace k dobrému pracovnímu výkonu, bylo započato s vyplácením zajatecké mzdy.

Začátkem roku 1916 byli váleční zajatci nasazení rovněž po větších pracovních skupinách i jednotlivě v průmyslu. Všude tam kde chyběla mužská ruka, vznikala detašovaná pracovní komanda. Jednotlivé žádosti zaměstnavatelů o přidělení válečných zajatců schvalovalo hlavní velitelství generálního štábu, které mělo jako jediné oprávnění zajatce přidělovat.

Po schválení žádosti byla s žadatelem podepsána smlouva, ve které se žadatel zavazoval k následujícímu:

- hradit náklady na dopravu, ubytování a ostrahu.
- vyplácet každému zajatci 50% průměrné mzdy civilního dělníka vykonávajícího stejnou práci v dané oblasti.
- Z této částky měla být třetina vyplacena na ruku a zbytek uložen na účet.
- na své náklady vybavit zajatce teplým oblečením, obuví a zajistit smluvní zdravotní péči.

S enormním nárůstem žádostí ze soukromého sektoru, jejichž prioritu nebyly vojenské orgány schopny vyhodnotit, rozhodlo hlavní velení generálního štábu 15. 2. 1916 o tom, že váleční zajatci budou pro soukromé podnikatele dále přidělováni již výhradně na žádost ministerstva průmyslu a obchodu. Byly tak eliminovány ty případy, kdy chybným úsudkem generálního štábu byla ohrožena klíčová oblast ruského válečného hospodářství.

Životní podmínky zajatců na pracovních komandech byly do značné míry ovlivněny charakterem pracovního nasazení a přístupem zaměstnavatele. Zajatecké pracovní komando nasazené v těžební jámě cihelny nedaleko zajateckého tábora Troitzky v Taschkentu patřilo k těm horším. Každé ráno v 5:30 byli zajatci z

tábora Troitzky rozdělení na šestičlenné skupiny. Dva muži vozili hlínu. Další dva muži bosýma nohama ušlapávali hlínu a mačkali jí do dřevěných forem. Další dva museli s těžkými formami běhat do tábora a tam je vyklopit. Dle stanovené normy musela skupina do oběda vyrobit 300 ks cihel. Kdo nespůlil normu, nedostal jíst. S ještě horšími podmínkami se setkáváme na staveništi Murmanské železnice, v táboře Datscha Kontschatscherskaja, přibližně 34 verst od Petrozavodzku. Baráky a zemljanky v táboře byly špinavé a studené. Zajatci spali na pryčnách bez slámy. Na pracoviště se zajatci museli brodit bažinami. Pracovali od svítání do soumraku, v zimě i za čtyřicetistupňových mrazů a to jen ve vetchem oblečení. K jídlu byl za celý den těžké práce vydáván jen nedopečený chléb a čaj. Byly však i dny kdy zajatci nedostali za nízký pracovní výkon vůbec nic. Zimou a na celkové tělesné vyčerpání umíralo denně 50-90 zajatců. Teprve v lednu 1916 zaslalo vedení stavebních prací pro zajatce kožichy, filcové boty a strava byla obohacena o ovesnou kaši. K výraznějšímu zlepšení dochází teprve na jaře 1916.

Pracovní komando v Michailovské cementárně Gankino, na rozdíl od dvou výše uvedených případů, bylo pro zajatce, kteří se naň dostali šťastnou štací. Zajatci vstávali v 5:30 ráno, kdy je budila podniková siréna. Poté měli půl hodiny na osobní hygienu a vypití slazeného čaje. V 6:00 začínala práce. Noční směna se navracela do tábora. Ti, kteří se vrátili z noční směny se umyli v tovární umývárně a poté šli spát nebo se věnovali opravě výstroje. O polední pauze se do tábora navraceli zajatci z první směny na oběd. Na oběd zajatci obvykle dostávali zelňačku, trochu masa nebo ovesnou kaši. Po obědě měli zajatci z první směny na půl hodinu přestávku, kterou trávili odpočinkem nebo psaním dopisů. V 6:00 bylo střídání směn. Navečer bylo zajatcům umožněno chodit ve skupinách na vycházky, hrát karty, šachy, věnovat se studiu a rukodělným pracím. Část zajatců pracovala rovněž v podnikové kantýně a kuchyni.

Váleční zajatci se na práci hlásili převážně na dobrovolné bázi. Na některá pracovní komanda však nábor probíhal nuceně. Přes to, že zajatci nemohli předem tušit podmínky na daném komandu, v táborech bylo mnoho navrátilců z rozpuštěných komand a nemocných, kteří svým kamarádům vyprávěli kde je to dobré a kde se nedá očekávat nic dobrého. Proto vždy když byli vybíráni dobrovolníci pro stavbu železnice, doly nebo stavbu vojenských skladů nebylo nikdy dobrovolníků příliš mnoho.

Volný čas v zajetí

V letech 1914-1915 byly veškeré volnočasové aktivity v zajateckých táborech omezeny na psaní dopisů, deníků, ústní výuku, hru karet, šachů a výrobu drobnějších předmětů z dostupných materiálů, které bylo možno následně vyměnit s civilním obyvatelstvem za jídlo nebo teplé prádlo. Schopnosti zajatců si brzy povšimla táborová velitelství.

Od roku 1916, za materiální podpory zahraničních pomocných organizací, a vojenské správy, vznikají v mnoha táborech truhlářské, čalounické, řezbářské a zámečnické dílny a to nikoliv jen pro potřeby tábora ale i pro zákazníky z okolí.

Z rukodělných prací, které zajatci provozovali na utajené bázi a malých zeleninových zahrádek táhnoucích se podél obytných baráků tak v roce 1916 vznikly táborové podniky a farmy které umožňovaly zajatcům přežít i v těžkých dobách revoluce.

Jako zásadní mezník pro vývoj kulturního dění ve většině zajateckých táborů je možno označit příchod jara 1916. Tyfové epidemie, které postihly řadu zajateckých táborů, odeznívaly a podmínky v táborech se zlepšovaly.

V rámci pomocných akcí Tienstin, YMCA a červeného kříže přicházejí do zajateckých táborů knihy, které daly vzniknout táborovým knihovnám.

Z nově přichozích knih byla nejprve odstraněna původní vazba. Kniha byla rozdělena na několik částí a následně tyto části samostatně svázaný. Tím že knihy byly půjčovány po částech, bylo možné vzhledem k nízkému počtu knih uspokojit vyšší počet zájemců. Tato procedura dala ve většině táborů vzniknout knihařským dílnám. V roce 1917 bylo v některých táborech již více knih než samotných zajatců. Jako příklad možno uvést zajatecký tábor Krasnojarsk.

Díky zásilkám ze Stockholmu a Kodaně obsahovala táborová knihovna přes 200000 svazků. V roce 1920 byly knihy, představující významný vědecký i kulturní materiál, darovány knihovnám a akademiím. Zbytek byl použit ruskými vojáky jako cigaretový papír.

Byly to právě knihy, které umožnily vznik táborových univerzit, besedních kroužků a divadelních souborů, které dále inicializovaly vznik táborových orchestrů a pěveckých sborů.

Zajatci nástroje sháněli různými cestami. Některé orchestry měly to štěstí a nástroje dostali od červeného kříže. Ve většině případů však musely být vyrobeny z toho, co bylo po ruce, z latí, konzerv, drátů, dřevěných krabic.

O počátečních problémech spojených se zakládáním hudebního sboru v zajateckém táboře Tobolek vzpomíná bývalý válečný zajatec Karl Franzowitsch.

„Na začátku byla jen kytara a několik zpěváků. Na vánoce 1915 nám bylo povoleno postavit jeviště. V této době přijela komise červeného kříže s botami, prádlem, výstrojí a dekami. Z dek bylo možno udělat oponu. Kulisy byly vyráběny z novin nebo balicího papíru slepeného dohromady a napnutého na dřevěný rám. Barvy byly vyráběny zajatci vlastnoručně. Kulisy byly vyráběny krátce před vystoupením a hlídány, protože tak bylo eliminováno nebezpečí, že budou krysami rozhrzyány.

Začala práce na šití kostýmů, tesaři připravovali kulisy a herci studovali role. Orchester sestával ze tři houslí,

Hudební kroužek českých zajatců v zajateckém táboře Samarkand

Zajatecký tábor Chabarovsk - Fotografie z divadelního představení v režii německých zajatců.

Nikolsk-Usurijsk, vánoce 1920 - Zajati hudebníci před barákem YMCA

Nikolsk-Usurijsk, vánoce 1920 - Zajati hudebníci během vystoupení v baráku YMCA

Výroční fotografie k prvnímu roku existence zajateckého uskupení „Garnisonnoje sobranije“ 10. Října 1919

jedné violy, jedné mandoliny a jedné kytary. Mužský pěvecký sbor sestával z 40-50 osob. Problém s obstaráváním textů na divadelní vystoupení byl v táborech u čínských hranic značný. Zajatci si museli obstarávat texty pomocí překladů z ruské národní knihovny. Vždy však záleželo především na dobré vůli velitele tábora, zda svolí s divadelním vystoupením a pokud ano v jaké místnosti. Pokud nebyla k dispozici žádná vhodná místnost, museli zajatci uzpůsobit pro vystoupení jeden z obytných baráků. Z lavic, stolů a postelí se na jeden večer stalo pódium a sezení pro publikum čítající stovky zajatců, namačkaných jeden na druhém.

Většina zajateckých táborů neměla elektrické osvětlení a k dispozici byly jen petrolejové lampy a to jen za předpokladu, že si petrolej zajatci sami zaplatili.

Skrze aktivitu zajatců a příspěvatele se našly vždy peníze na uplacení strážných a důstojníků, aby se někde našlo 30-40l petroleje, potřebných na jeden takový večer. Dámské oblečení na představení bylo obvykle zapůjčováno od místních obyvatel, kteří byli se svolením strážných občas pozváni jako čestní hosté do tábora“ Jak bylo výše zmíněno, jednou z hlavních volnočasových aktivit bylo studium.

V zajetí bylo mnoho mužů, kteří vlivem zranění nemohli chodit. Studium a četba byla pro tyto muže jediným způsobem jak snést těžký úděl zajatce invalidy. I mezi zdravými zajatci byl o studium velký zájem. Přes léto se výuka konala pod širým nebem. S příchodem podzimu 1916 nastal problém, protože sehnat volnou vytápěnou místnost nebylo snadné. Záleželo především na iniciativě zajatců a dobré vůli táborového velitelství.

V zajateckém táboře Strejtenk se zajatcům podařilo získat prostory vhodné pro táborovou univerzitu až na čtvrtý pokus. Táborová univerzita byla v podstatě jedna velká místnost, která byla za pomoci dek rozdělena na tři menší učebny a jednu dílnu. Otevřeno bylo 39 tříd německého jazyka, 14 tříd maďarského jazyka, 4 třídy anglického jazyka, 3 třídy francouzského jazyka, 4 třídy ruského jazyka, 1 třída polského jazyka, 1 třída českého jazyka, 1 třída švédského jazyka, 1 třída italského jazyka, 1 třída litevského jazyka, 1 třída hebrejštiny, 1 třída německého jazyka pro Slovany, 1 třída psychologie pro mladé učitele, 1 třída pro učitele hudby, 2 třídy matematiky, 1 třída algebry, 1 třída planimetrie, 1 třída fyziky, 1 třída zeměpisu, 3 třídy účetnictví, 1 třída krasopisu, 2 třídy Gabelsbergovy stenografie, 1 třída rýsování.

Výuka za neustálého hluku z vedlejších místností nebyla nikterak lehká. Neméně lehké bylo i psaní domácích úkolů v přeplněných barácích. Výuka trpěla neustálým nedostatkem učitelů, protože učitelé, obvykle důstojníci, byli po krátké době odveleni do důstojnických táborů. Docházelo rovněž k případům krádeží školního vybavení.

Výměny válečných zajatců

V létě 1915 podepsalo Rusko, Rakousko-Uhersko a Německo dohodu o výměně zajatců. Výměna se vztahovala na těžce zraněné a nemocné zajatce, neschopné aktivní vojenské služby. U zajatých důstojníků bylo přistoupeno k výměně jen v případech, kdy nemohli být nasazeni ani v kanceláři nebo na výcvik nových rekrutů.

Zajatci, kteří byli ruskými doktory uznáni jako vhodní pro výměnu, byli odesláni na sběrná místa, kde proběhlo jejich vyšetření skrze vyšší lékařskou komisi. Ze sběrných bodů byli zajatci, kteří prošli vyšetřením vyšší lékařské komise, posláni vlakem do Petersburgu kde byli koncentrováni v nemocnicích č. 108 a č. 109.

Zde proběhlo konečné výstupní vyšetření lékařskou komisí. Pokud komise neuznala vybrané zajatce jako vhodné pro výměnu, byli bez ohledu na rozhodnutí předchozích komisí posláni zpět do příslušného zajateckého tábora.

V nemocnici č. 108 převládala značná lhostejnost vůči zajatcům. Jídlo pro nemocné bylo důstojníky zpeněžováno prodejem na černém trhu. Invalidé museli odevzdat poslední cennosti, které měli. Vyšetření komisí trvalo, a proto některé transporty odjížděly naplněny jen do poloviny nebo jen ze dvou třetin. Před odjezdem dostali zajatci od ruské správy nové oblečení. Cesta na finskou železniční stanici Tornio byla zajištěna ruským sanitním vlakem s ruským personálem. V Torniu byli zajatci ponecháni v několikadenní karanténě. Mezi tím byl přistaven švédský nemocniční vlak, který zajatce odvezl skrze Haparandu na jih Švédska, kde byli zajatci naloděni na nemocniční loď a odvezeni do německého přístavu Sassnitz. Zajatci, jejichž zdravotní stav si vyžadoval zásadní změnu stávajících podmínek, ale nebyl natolik závažný aby vyžadoval plnou repatriaci, byli ze stanice v Torniu švédskými železničními vozy přepraveni do internačních táborů v Dánsku a Norsku.

Zajatecký odbor odbočky Československé národní rady v Rusku 1917-1918

Odbočka Československé národní rady v Rusku oficiálně vznikla v dubnu 1917. První snahy o vytvoření Československé národní rady v Rusku je však možno datovat již do druhé poloviny roku 1916, kdy do Ruska přijíždí člen Československé národní rady v Paříži, poslanec J. Durich a později i M. R. Štefánik, aby zde pokračovali v budově československého zahraničního odboje.

Odbočka národní rady v Rusku byla organizována dle stejného schématu jako Národní rada v Paříži. Jednotlivé oblasti zahraničního revolučního úsilí byly řízeny celkem 13 odbory a to odborem finančním, vojenským, náborovým, národně hospodářským, zásobovacím, právním, zdravotním, sociální péče, osvětovým, propagačním, zajateckým, slovenským a likvidačním. Rád bych se nyní zaměřil na odbory spojené s problematikou válečného zajetí.

Jednalo se především o odbor zajatecký, náborový, propagační, vojenský a slovenský. Nutno však dodat, že i ostatní odbory byly částečně v problematice angažovány.

Hlavním zadáním zajateckého odboru, v jehož čele stál pozdější poslanec československé národní rady Josef David, bylo zformování zajateckých organizací, které by sdružovaly zajaté Čechy a Slováky, podporovaly a rozvíjely jejich národnostní uvědomění a připravovaly je na vstup do československých vojenských jednotek. Československé zajatecké organizace v Rusku je možno rozdělit na:

- a) organizace v zajateckých táborech a ubikacích
- b) organizace zajatců na práci a to:
- v průmyslových podnicích

- při zemědělství
- v pracovních družinách

V zajateckých táborech, průmyslových podnicích jakož i v zemědělství byli zajatí Češi a Slováci zastupováni místními zajateckými organizacemi s důvěrníkem a jeho zástupcem v čele. Individuálně žijící a pracující zajatci byli přiřčeni k nejbližší zajatecké organizaci.

Organizace, čítající přes 100 členů byly reprezentovány nejméně 5 členným důvěrnickým výborem, skládajícím se z předsedy, místopředsedy, jednatele, pokladníka a zapisovatele.

Menším organizacím bylo ponecháno na zvážení, zvolili si vlastní výbor nebo postačí-li pouze jeden důvěrník a zástupce.

Funkcionáři byli voleni přímou volbou válečnými zajatci dané zajatecké organizace.

Ve větších obvodech nebo pro několik pracovních setnin byl volen ještě okrskový důvěrník, který byl prostředníkem mezi jednotlivými zajateckými organizacemi a zajateckým odborem. V pravomocích okrskového důvěrníka bylo intervenovat u zaměstnavatelů, jakož i u ruských úřadů v případech, že čeští a slovenští zajatci byli ubytováni, nebo pracovně nasazeni pohromadě se zajatci nepřátelských národností, či jim byly upírány výhody plynoucí ze zmírněného režimu, který byl československým zajatcům přiznán. Za svou práci byli zvoleni zajatečtí důvěrníci placeni. Měsíční plat oblastních důvěrníků v Kyjevě, Petrohradě a Moskvě činil 300 rublů.

Měsíční plat oblastního důvěrníka v Donské, Permské, Taškentské a Sibiřské oblasti činil 250 rublů, v Petrohradské a Rostovské oblasti 150 rublů.

Měsíční plat okrskových důvěrníků v oblasti Ukrajinské, Donské, Permské, Taškentské a Sibiřské činil 100 rublů.

Každý zajatec, který vstoupil do zajatecké organizace, byl povinen dodržovat následující pravidla:

- Před nikým své národní přesvědčení netajit ale zároveň jím nikoho nepopouzet.
- Svým vzorným chováním představovat svůj národ v dobrém světle u ruských bratří.
- Zachovávat občanskou kázeň.
- Podřídit se pokynům důvěrnických výborů či důvěrníkům místních organizací, kteří odpovídali československé i ruské veřejnosti jakož i ruským úřadům za pořádek uvnitř dané zajatecké organizace.
- Platit národní daň minimálně ve výši předepsané finančním odborem ČSNR.

Jak již bylo výše zmíněno, zajatým Čechům a Slovákům v Rusku byl v červnu 1917 přiznán na příkaz oddělení pro válečné zajatce ruského generálního štábu zmírněný režim.

Vysvětlivky k pravidlům vymezujícím úlevy zajatých Čechů a Slováků

1. naše organizace byly tímto oficiálně uznány a jejich představitelé (důvěrníci) mají právo jejím jménem se představovat před vojenská načalstva s žádostmi, stížnostmi atd. Rozumí se samo sebou, že tohoto práva bude našimi organizacemi využíváno jedině v případech důležitých, aby podobná zakročeni nepozbyla na vážnosti.

2. žádejte důrazně, ale slušně, aby z poštovních úřadů a cenzur, pokud se týče korespondence československé, byli odstraněni Němci a Maďaři a na jejich místo dosazeni lidé naší organizací navržení.

3. Kde toho dosud není, můžete si zařídit svoje kuchyně se svými kuchaři.

4. kde podmínky zdravotní, zejména ohledně bytu, ošetření a umístění nemocných apod., neodpovídají průměrným požadavkům, tam musí zajateckou organizaci být všechny nedostatky podrobně a podole pravdy sepsány a spolu s vlastními návrhy na nápravu zaslány příslušnému zajateckému odboru. Kde se v táboře nebo jeho blízkosti nalézá český lékař, nechť organizace zařídí, aby byl pověřen sanitním dozorem. Kde je českých lékařů více, ať ohlásí své adresy odbočce.

5. při vycházkách za nákupem nebo během výletů dozor ze strany ruských strážníků zůstává, dovolují se však delší a déle trvající vycházky. Záleží nyní na našich krajanech, aby svým korektním chováním dokázali svému načalstvu, že dozor na vycházkách je zbytečný.

6. neohraňené povolení čtení knih a časopisů má pro nás hlavně ten význam, že mohou důvěrníci veřejně svému načalstvu si stěžovat na takové případy kdy austriácké živly naše československé časopisy během poštovní dopravy ničí nebo zašantročí.

7. Vojenská cenzura sice zůstává, ale dopisování zajatců s odbočkou i s dalšími tábory a druhy je výslovně povoleno

8. Dovoluje se účastniti se bohoslužeb, ovšem pod konvojem.

9. Zřízení vzájemných podpůrných pokladen je možno jen se schválením vojenského načalníka okruhu. Zakládejte je jen tehdy, budou-li u vás záruky, že pokladna bude vedena úplně spolehlivě a vzorně.

10. Žití na soukromém bytě dovoluje se pouze těm, kteří o to zvláště požádají generální štáb, za souhlasu náčelníka okruhu.

Žádati o to mohou invalidé a nemocní, Důstojníci a jednoroční dobrovolníci a konečně druzí vojáci ve zvláště odůvodněných případech.

Žádosti podají se prostřednictvím odbočky, která přejímá zodpovědnost, že výhody této nebude zneužito. Každý důvěrník, tam kde se podobné případy vyskytnou, sepíše všechny žadatele do společné žádosti s podrobným odůvodněním u každého jednotlivce a spis zašle zajateckému odboru. Ke spisu budiž připojen písemný, ruskou psaný slib že daný zajatec neutěče. Podání žádosti na příslušná místa obstará odbočka.

11. Osoby uvedené v bodě 10 mohou si vyhledati zaměstnání odpovídající jejich vzdělání a schopnostem, zejména pracovat v našich spolcích, pomáhajících obětem vojny.

12. Na žádost odbočky a za souhlasu komandujícího vojskami může být povoleno přemístění našich krajanů na jiné místo, jakož i společné umístění blízkých a příbuzných.

Odbočka bude pochopitelně v prvé řadě starati se o příslušníky, tj. o krajany organizované. Při tomto odstavci nutno si uvědomit, že žijeme ve výjimečných poměrech, kde od vydání krásného nařízení do jeho skutečného provedení je někdy hodně daleko. Vaše drobná načalstva nemajíce podrobných prováděcích nařízení budou možná nějaký čas bezradná, někde bude scházeti třeba i dobrá vůle a proto nepoddávejte se příliš náhle přílišným nadějím. Nejrychleji to patrně půjde u těch našich krajanů, kteří si práci, kam chtějí být převedeni, najdou písemně sami.

13. později budou našim důvěrníkům a představitelům organizací vydány legitimace podepsané generálním štábem.

14. dovoluje se našim zajatcům vstupovat v manželství. Odbočka bude takovéto žádosti podporovati pouze u řádně propuštěných československých vojáků, kdyžto u druhých krajanů pouze v krajně závažných případech, protože na tyto věci je dost času po vojně. Nyní děláme revoluci, rozhoduje se o životě a smrti, o bytí a nebytí, o příštím osudu národa.

Mimo výše zmíněných úlev platilo pro československé válečné zajatce již od října 1914 v Moskevském vojenském okruhu nařízení, dle kterého měli být ubytováni odděleně od zajatců ostatních národností. Toto nařízení bylo ostatními vojenskými okruhy převzato v září 1915. Od května 1916 bylo českým a slovenským zajatcům, kteří se ke své národnosti dobrovolně přihlásili povoleno nosit ruskou vojenskou čepici „Furaschku“ s červeným lemem. Ostatním slovanským zajatcům bylo povoleno nosit Furaschku s zeleným lemem.

V létě 1917 se v Rusku nacházelo na 120000 československých válečných zajatců. (v sumě zahrnuti pouze ti, kteří se k této národnosti přihlásili).

Tito zajatci byli rozděleni následovně:

Ukrajinská oblast: 35150 Čechů a 7471 Slováků.

(Bez sídelního města Kyjeva, kde se nacházelo 13000 Čechoslováků). Celkem 45150 Čechů a 10471 Slováků

Petrohradská oblast: 11367 Čechů a 3170 Slováků.

Moskevská oblast: 9623 Čechů a 1517 Slováků

Oblast Donská: 12902 Čechů a 3557 Slováků

Permská oblast 6971 Čechů a 2199 Slováků

Sibiřská oblast 9465 Čechů a 861 Slováků

Taškentská oblast 1937 Čechů a 230 Slováků

S československými válečnými zajatci bylo možno se setkat na malých statečích, v průmyslových podnicích či od zimy 1917 na stavbě Jihosibiřské dráhy. Zajatci pracovali jako pomocní dělníci na stavbách, jako čeledíni, tesaři, stolaři, zedníci, ale i jako kresličí a ti kteří uměli rusky rovněž jako vedoucí pracovníci.

Nábor českých, slovenských a rusínských dobrovolníků z řad válečných zajatců do legií probíhal v některých oblastech evropského Ruska, především na Ukrajině, již od roku 1915. Do léta 1916 čítala Československá legie již na 35000 mužů.

O komplexní, intenzivní náborové akci, zahrnující celou oblast Ruska, však můžeme mluvit teprve od roku 1917, se vznikem zajateckého odboru OČSNR

Toho roku byl pro koncentraci českých a slovenských zajatců určen zajatecký tábor Voločisk a Dárnice. Zde probíhal nábor branců nejen pro ruskou ale i pro francouzskou frontu.

K převozu prvních částí vojska do Francie došlo na podzim 1917. Vypraveny byly do Francie přes Archangelsk celkem 2 transporty. Prvý odplul ještě v roce 1917 a druhý na jaře 1918.

Společně s českými a slovenskými rekruty byli přes Severní ledové moře a Anglii posláni do Francie rovněž srbští, alsaští a lotrinští rekruti, rovněž z řad zajatců. Zpráva o činnosti zajateckého odboru OČSNR za rok 1917-1918

(Od Československého sjezdu konaného v měsíci dubnu 1917 do sjezdu delegátů československého vojska)

„Loňský sjezd Československého revolučního hnutí na Rusi položil zřízením zajatecké komise při odbočce ČSNR pevný základ k organizaci československých zajatců roztroušených po Rusi a získání jejich pro revoluční boj československého národa proti Rakousku-Uhersku. Poněvadž síla a význam našeho revolučního hnutí spočívaly hlavně v jeho jednotnosti a poněvadž záleželo na tom, aby všemi Čechy a Slováky byla uznána Národní rada (v Rusku OČSNR), jako vrchní vedoucí revoluční orgán československého národa za hranicemi, bylo všemi prostředky pracováno na tom, aby sociálně demokratická organizace v Kyjevě se svým časopisem „Svobodu“ slila se se zajateckými organizacemi pracujícími v rámci OČSNR. Jestliže pak dosažená dohoda v měsíci červenci měla jen krátké trvání, došlo-li k nové roztržce, k zakládání separátních zajateckých organizací a vydávání nového stranicko-politického časopisu „Pochodeň“ v Petrohradě, tu vina padá na ty, kteří v době pro naše hnutí nejkritičtější, stavili své osobní a stranicko-politické cíle výše zájmům celonárodním. Zajatci sami však pochopili význam doby a nutnost jednoty našeho hnutí a tak jen malé jejich procento přimklo se k odstředivým těm živlům.

Celou činnost zajateckého odboru za minulý rok můžeme rozdělit na několik období.

-Období kdy celý zajatecký odbor pracoval v Kyjevě, tj. od začátku května do polovice června.

-Období kdy centrála zajateckého odboru přesídlila do Petrohradu a v Kyjevě zůstala expozitura pro jižní gubernie (Kyjevskou, Černigovskou, Volyňskou, Poltavskou, Podolskou a část Besarabskou),

-Období kdy zajatecká centrála přesídlila do Moskvy, tj. od polovice června až do listopadu

-Období kdy byla provedena decentralizace veškeré činnosti zajateckého odboru zřízením středisek v Kyjevě (ukrajinská oblast), Moskvě (moskevská oblast), Petrohradě (petrohradská oblast, Taganrogu (donská oblast), Jekaterinburgu (permská oblast), Omsku (sibiřská oblast) a Orenburg (Taškentská oblast), tj. od začátku listopadu do polovice prosince.

V prvním období pracoval zajatecký odbor hlavně na přetvoření stávajících zajateckých skupin, v organizace podle Kyjevským sjezdem přijatého řádu organizačního. Odbor se snažil uvést mezi zajatci ve známost a platnost zásady a usnesení Kyjevského sjezdu, takže veškerou činnost zajateckého odboru tohoto období můžeme charakterizovat jako informativní a instruktivní.

Jako nejpłodnější je možno označit období druhé, kdy se centrála zajateckého odboru nalézala v Petrohradě.

V tomto období vzrůstá počet organizací. Vzrůstá rovněž disciplína a ukázněnost vně těchto organizací.

Činnost zajateckého odboru ve třetím období, kdy se zajatecká centrála nacházela v Moskvě, již není možno hodnotit tak pozitivně. Organizace značně utrpěla důsledkem vnitřních ruských bojů. Nefungovalo poštovní spojení, takže jsme ztratili s některými organizacemi vůbec jakékoliv spojení. V některých případech jsme tak museli začínat s navazováním kontaktů od počátku. Klestili jsme si cestu, informacemi, odstraňovali nedůvěru a mnohdy i podezření vůči nám.

Období kdy byla zřízena oblastní střediska v Moskvě, Kyjevě (existovalo jako expozitura již od června), Taganrogu, Petrohradě, Jekaterinburgu, Omsku a Orenburgu, spadá již do bouřlivé a neurované doby

kdy Němci nastupovali na Kijev, takže tamní oblastní kancelář musela být evakuována a později zrušena. Rovněž kancelář OČSNR v Moskvě musela být evakuována do Omska, kde splýnula s tamní oblastní služebnou.

Do kyjevského sjezdu odbývaného v dubnu 1917 bylo v zajateckých organizacích pod vedením OČSNR organizováno na 23700 československých zajatců, z nichž bylo 400 Slováků. V měsíci prosinci loňského roku procovalo v intencích OČSNR 1161 zajateckých organizací, které čítaly 58604 členů.

Zajatecký odbor byl si dobře vědom toho, že zajatecké organizace mají být přípravnou zálohou naší revoluční armády a proto všechny jeho činnosti byly spojeny s tímto cílem. Dopisy, letáky, schůzemi a jinými vhodnými prostředky bylo agitováno mezi zajatci pro vstoupení do vojska.

Aby byli získáni všichni Českoslovenští zajatci pro náš revoluční boj, byly pořádány jak zajateckým odborem, tak i ostatními zajateckými organizacemi veřejné schůze, z nichž zvláště nutno zmínit manifestační tábor konaný 9.7 na nádvoří univerzitním v Kyjevě, manifestační schůzi v Kupieskom sobranu v Kyjevě odbývajícím se dne 23.10 a nábor československých zajatců v zajateckém táboře v Dárnici. Na jmenovaných veřejných schůzích promluvil vůdce našeho revolučního hnutí prof. Masaryk o československém programu a významu československé revoluční armády.

Velice mnoho pro naše hnutí vykonaly naše organizace v ohledu propagačním a to šířením brožur, knih, pořádáním přednášek, zábav atp. Některé organizace vydávaly i tištěné nebo psané časopisy. Tak kupříkladu organizace v Taganrogu vydávala „Třetí armádu“, organizace v Poltavě a Charkově „Náš Hlas“. Zajatecký odbor staral se o všeobecné zlepšení hmotného postavení zajatců. Jeho zásluhou vydána byla generálním štábem pravidla o úlevách pro zajaté Čechy a Slováky č. 10885 V Kyjevě, Taganrogu a na jiných místech byli zajatci osvobozeni (vzati na poruku) a postaveni na úroveň dělníků ruským.

V řadě závodů a dílen bylo zajateckým odborem intervenováno ve prospěch materiálního zlepšení podmínek československých zajatců. Většina intervencí skončila příznivě. Ruským dělnickým organizacím zasílány byly příписy, v nichž byl vyličen náš boj proti Rakousku-Uhersku a Habsburkům, a žádáno aby na československé zajatce nahlíželi jako na své soudruhy. V Kyjevě byla v měsíci Červenci při expozituře zřízena zprostředkovatelna práce pro československé zajatce. V měsíci srpnu-prosinci registrovala zprostředkovatelna celkem 1405 volných míst. Umístěno bylo 842 československých válečných zajatců.

V Kyjevě, Taganrogu, Bredišově a na jiných místech byly zřízeny v rámci zajateckých organizací nemocenské pokladny pro podporování československých zajatců v případech onemocnění.

Placení národní daně a upisování revolučních zápůjček věnoval zajatecký odbor plně svou pozornost. V obvodu Kyjevské expozitury bylo do prosince minulého roku zapláceno organizacemi 105547,92 rub. Národní daně a upsáno 84183,80 rub. na revoluční zápůjčku Malá organizace Šepetovská upsala na revoluční zápůjčku 9088 Rub.

Ústředím zajateckého odboru jakož i zajateckou expositurou v Kyjevě vydávány byly pravidelně informační letáky o současných politických událostech, hlavně pokud se týká našeho hnutí.

Svých úkolů se zajatecký odbor vždy zhostil dokonale a jestliže činnost jeho nepřinesla oněch výsledků, jakých by si bylo přáti, tu vinu třeba hledati hlavně a nejvíce v neurovnanosti a nepořádku ve vnitřních poměrech ruských, s nimiž život našeho zajatce byl tak pevně spjat a před jejichž následky nebylo možno jej ubrániti. Avšak přes veškeré nezdary a neúspěchy, jimiž bylo souzeno zajateckému odboru se potýkati, myslíme, že hlavního svého cíle, tj. zbudování organizací, jež by vychovaly své členstvo pro revoluční armádu, dosaženo bylo. Zahájením sjezdu delegátů československého vojska končí činnost zajateckého odboru. Nastala doba kdy povinností všech zdravých československých zajatců je vstoupiti do Čs. revoluční armády, ba vy kdo nejete s námi, jste proti nám. Zdraví českoslovenští zajatci patří do armády. Ti, kteří neuznávají tuto velikou povinnost k svému porobenému národu, staví se do řad jeho nepřátel a jako s takovými s nimi musí být i jednáno.“

Československé legie v Rusku, které se od revoluce roku 1917 drželi v neutralitě, byly 7. února 1918 prohlášeny za součást čs. autonomní armády ve Francii a jako takové měly být přesunuty přes Murmansk nebo Archangelsk do Francie. Touto cestou se však podařilo projet jen několika transportům. Ostatním nezbylo nic jiného než svádět ústupové boje s postupující německou armádou a následně se na vlastní pěst přesunout po železnici do Vladivostoku. Zpočátku nebylo přesunu kladeno větších překážek. Zakrátko se však začaly projevat snahy československé legionáře v dalším průjezdu na východ zastavit a internovat. Z tohoto důvodu vystoupily Československé legie z neutrality. Byla vyhlášena mobilizace všech Čechů a Slováků, ve které zajatecká odbočka ČSNR sehrála v dubnu 1918 významnou roli. Do jednotlivých zajateckých táborů, ve kterých fungovaly československé zajatecké organizace, byly zaslány výzvy k přesunu do Omsku. Zde do března 1919 fungoval náborový zajatecký tábor pro mobilizované zajatce české a slovenské národnosti pro záložní prapor československých revolučních vojsk.

Zajatci byli upozorněni na fakt, že Sibiří projíždí celý československý korpus směřující do Vladivostoku, odkud pojedou do Francie. Dobrovolníci se měli přihlásit na železničních stanicích sibiřské železnice. Na mnoha stanicích se začali shromažďovat dobrovolníci, pro které bylo nutno zajistit převoz. Proto se transportům nařizovalo za Čeljabinskem připojit tjeplušky tak aby souprava dosáhla maximálního počtu vozů povoleného pro Sibiř, tedy 45. Tam kde nebyl k dispozici dostatečný počet vozů, museli se legionáři se zajatci potěsnit. Čím hlouběji v Sibiří se transport nacházel, tím častější byly nucené zastávky a požadavky místních ozbrojenců na odevzdání zbraní výměnou za propuštění transportu. Legionáři, kteří byli zpočátku instruováni raději něco ze zbraní odevzdat než riskovat delší zastávku, začali nyní obsazovat jednu sibiřskou stanicí za druhou.

5. září 1918 navázala s předním vojem Československé legie kontakt japonská armáda, která se měsíc před tím vyloďila ve Vladivostoku. O několik dnů později se

k Čechoslovákům připojily britské, italské a francouzské expediční síly.

Do Omsku mezi tím proudili nejen ti čeští a slovenští váleční zajatci, kteří se k cestě sem dobrovolně rozhodli ale i ti kteří sem byli posláni ze zajateckých táborů pod správou bílých vojsk.

V září 1918 byl pod správou zajateckého odboru OČSNR zřízen náborový zajatecký tábor pro mobilizované zajatce slovenské národnosti.

Československý tábor pro slovenské zajatce v Irkutsku byl zřízen na základě nařízení vojenského, slovenského a náborového odboru OČSNR v Rusku 2. září 1918. Podle tohoto nařízení měli všichni náčelníci zajateckých táborů a náborové komise odesílat mobilizované Slováky do Irkutsku kde se postupně budovalo výchovné středisko pro národní uvědomění Slováků. Velitelem tábora byl podporučík Gerik. Velitel tábora měl oprávnění přijímat do armády nové brance a formovat pochodové prapory. V táboře v Irkutsku, stejně jako v Omsku vládl zmírněný režim. Zábavní, sokolské vzdělávací, knihovní, hudební, divadelní a umělecké aktivity byly podporovány.

V táboře fungovala škola pro gramotné i negramotné Slováky. K národnímu uvědomění slovenských zajatců přispíval i „malý kulturní zeměpis Slovenska“ který vydávala redakce Slovenských hlasů, zajatci byli zapojováni i do tak závažných debat jako návrh Zvolena jako hlavní město Slovenska. O náladě a stavu v táboře podával táborový vzdělávací výbor pravidelná hlášení slovenskému a zajateckému odboru.

Činnost odbočky ČSNR v Rusku a sní i činnost zajateckého odboru byla ukončena 14. prosince 1918. Úkoly OČSNR po krátké činnosti „Prozatímního odboru ministra národní rady v Rusku“ převzalo v lednu 1919 ministerstvo vojenství-oddělení v Rusku, které tábor v Irkutsku 26. května 1919 rozpustilo. Zajatci zde umístění byli převedeni z pravomoci inspektorátu do pravomoci štábu k zařazení do příslušných částí, především 3. divize. Příslušníci tábora, kteří byli odvodni komisí uznáni jako vojenské službě nezpůsobilí byli zařazení do invalidní roty a ti u kterých nebylo možno očekávat dostatek chuti bojovat za československé věci do pracovních oddílů.

Mimo zajateckých táborů pro mobilizované české a slovenské zajatce v Omsku a Irkutsku spravovalo ministerstvo vojenství-oddělení v Rusku v letech 1919-1920 takzvané přechodní stanice, kterých bylo využíváno během přesunu Čs. vojska do Vladivostoku. Stanice mohla fungovat samostatně, nebo být součástí zajateckého tábora, tak jako tomu bylo na „První Říče“, kde od května 1919 do srpna 1920 fungovala nejen přechodní stanice ale sborný punkt pro německé, rakousko-uherské zajatce, rudoarmějce, české a slovenské zběhy.

Pod Čs. vojenskou správou fungoval v letech 1919-1920 rovněž shromažďovací tábor pro Čs. příslušníky na Ruském Ostravě, o kterém se ještě v následujících kapitolách zmíním.

Události na frontě i hloubi Ruska během revoluce a následné občanské války 1917-1919 a jejich vliv na situaci válečných zajatců

V únoru 1917 vypukla v Rusku revoluce. Do čela vlády se dostává A. F. Kerenski.

7. listopadu 1917 dochází k novému převratu, který dosadil k moci bolševiky.

15. prosince 1917 vstoupilo v platnost dočasné příměří, které mělo dát prostor pro diplomatická jednání o separátním příměří v Brestu-Litevském.

Denně zaplavovaly zajatecké tábory desítky zpráv z mírového jednání, naděje i následné zklamání. Muži byli oficiálně propuštěni a od stráže upuštěno.

Zajatci však stále žili za ostnatým drátem daleko od domova, odkázáni na žebrotu a směnný obchod.

Dosavadní táborové komise vystřídaly komunisticky orientované akční komise složené z válečných zajatců, říšských Němců, Rakušanů a Maďarů.

Zajatecké propagační oddíly pořádaly besedy, projevy. Peníze, jídlo, oblečení a náhradní prádlo bylo zkonfiskováno, dřevo pro desinfekční zařízení odebráno.

Pro „svobodné“ zajatce začaly těžké časy. Zajatcům, kteří byli v práceschopném stavu, nezbylo nic jiného než pořádat dlouhé aprovizační výpravy do okolních obcí. Ti, kteří měli štěstí, byli pozváni k čaji, na svatby a když se vrátili, vyprávěli o kouzlu a zázracích ruské pohostinnosti. Jiní byli zadrženi ruskou stráží, obviněni z červeného obchodu a uvězněni.

Není divu, že mnozí zajatci uposlechli výzvy internacionalistů a vstoupili do rudé armády. Tito bývalí váleční zajatci, byli nasazeni na hlídání zajatých důstojníků, prováděli prohlídky obydlí, kontroly v zajateckých táborech, na železničních stanicích i ve městech.

Nestabilní situace v Rusku, která měla za následek zhroucení ruské obrany na západě, využily Ústřední mocnosti a během velmi krátké doby zabraly rozsáhlé oblasti v Polsku, na Ukrajině, v Pobaltí, Bělorusku a Gruzii. Ve zmatku byla většina zajateckých táborů v těchto oblastech ponechána i se zajatci svému osudu. První transporty osvobozených zajatců z těchto oblastí se tak domů dostávají v průběhu zimy až jara 1918.

Složitou situaci bezprostředně před příchodem německých vojsk do Charkova a během měsíců následujících, popisuje ve svém deníku český zajatec Josefa Sekera, 8. K.u.K. pěchotní regiment

Dne 5. ledna 1918, přijeli jsme do lágru v Charkově.

Odpoledne jsme šli do zajateckého tábora číslo II. Zde se nacházeli pouze Němci a Maďaři

V neděli 6. ledna 1918, přišel k nám do baráků švédský konzul.

Na ruský nový rok, jsme jeli s kolegou Charvátem elektrickou dráhou do tábora I. Doprovázel nás pouze ruský voják. V tomto táboře byli jen Slované.

22. ledna 1918, jsme se byli všichni koupat.

21. února, jsem byl na fechu (žebrot) ve vesnici vzdálené asi jednu hodinu od našeho baráku

1. března, byl jsem v téže vesnici s Vyhnálkem. Přinesl jsem málo, utrhl jsem si podešev u pravé boty a nechtěli nás nechat nikde přes noc. Měli jsme ten den, obzvláště já, velikou smůlu.

V pondělí 5. března, fasovala naše parta mundůr.

7. března, byl jsem na fechtu v jedné daleké vesnici, asi 20 verst vzdálené od města Charkova. Vedlo se nám dobře. Přinesli jsme si mnoho chleba.

17. března, dostal náš barák maršberajt (přípravu k pochodu). Měli jsme všichni odjeti a žádný nevěděl kam.

22. března, byli jsme opět na fechtu ve vesnici vzdálené asi deset verst od našeho baráku. Přinesli jsme si hlavě bílého pečiva, pirožky, varjeniky a cukr.

28. března, byli jsme se koupat, 200 mužů.

30. března, byli jsme na fechtu. Mnoho jsme zkusili. Byla hrozná zima, vítr se sněhem. Bylo to na naši bílou sobotu.

Dne 3. dubna ve čtvrtek pozdě večír, dostali jsme od ruského velitele rozkaz nevzdalovati se nikam z našich baráků, jelikož se očekával příchod německého vojska.

Dne 5. dubna byl jsem sám na fechtu v nejbližší vesnici.

Přinesl jsem si dosti pirožků a několik kousků cukru.

Dne 8. dubna, v úterý k večeru, dosáhla německá vojska města Charkova, načež bolševici s velkým chvatem opustili město.

12. dubna, byl jsem poslán do nemocnice s bolavou nohou

16. dubna, na mou vlastní žádost, mě doktor propustil

18. dubna, odpoledne jsme obdrželi 5 rublů a opustili ve velké koloně Charkovský lágr směrem k nádraží. V 12. hodin v noci jsme vyjeli. Jeli jsme přes velká ruská města jako například Sumy do Kyjeva. Přijeli jsme v úterý ráno 21.4. Přibližně jednu a půl hodiny jsme šli z nádraží přes Kyjev do velké zahrady, kde bývali dříve ruští oficíři na letním bytě. Nyní to bylo místo opuštěné a částečně i zpustošené. Sloužilo pouze jako dočasný lágr. Ve čtvrtek odpoledne jsme vyšli na jiné nádraží a odtamtud po obdržení 3 rublů, jedné deky, chleba a dvou ryb jsme vyjeli do bližší stanice, kde vlak náš zastavil a my tu přenocovali ve vagónech

24. dubna vyjeli jsme ze stanice a pokračovali přes různá města, mezi nimiž se nacházelo Dubno. Následovala poslední stanice, kde jsme vystoupili z vlaku a šli pěšky na Brody. V sobotu 27. dubna odpoledne asi v 5 hod. jsme přešli hranice ruské. V Brodech jsme přenocovali na veliké louce a ráno se vydali opět na nádraží a na další cestu. Přišli jsme na nedalekou stanici, kde jsme se koupali a mundúr náš byl vypařován. Zdrželi jsme se tam asi 4 dny.

1. května jeli jsme dále. Cesta trvala dva dny a dvě noci než jsme přijeli do Lvova, kde jsme snídali a pokračovali v cestě na Kovelno, kde jsme večereli a jeli dále do Chelmu. Z nádraží v Chelmu jsme maširovali do lágru, kde se v barákách nacházela naše komanda. Na nádvoří oněch budov nás oficíři rozdělili. Každou národnost zvlášť do samostatného baráku. Byli jsme v oněch barácích do 8.5. Ten den měli jsme k večeri bílou kávu. Dne 9.5 odebrali jsme se z baráků zase dále. Škoda toho, bylo tam dobře na menáž. Vyšli jsme za město na velikou louku, kde jsme snídali. Ke snídani již jen studená černá káva. Byli jsme zavedeni do nedalekých baráků, kde se dříve nacházeli zajatí Rusové. Nyní jsme byli pohromadě jen sami Češi.

11. května, šli jsme se zase koupat na nedalekou stanici, kde byl oděv náš znovu dezinfikován. Pak následoval pochod zpět ke kanceláři batalionu, kde nás zapsali, prohlédli naše zavazadla a notesy. Poté přišla prohlídka lékařská. Pak obdržel každý voják 6 korun a následoval

pochod zpět do našich nových obydlí. Potom byli jsme ještě voláni se svými věcmi k batalionu a po přečtení našich jmen šli jsme opět zpět.

Dne 10. května, vydali jsme se, celý transport Čechů, do jiných baráků, které nyní již byli coby vojenská kasárna batalionu.

11. května, šel jsem k lékařské prohlídce

12. května, nastoupil jsme zase po delším čase vojenskou službu. Stál jsem co post u vchodu do našich kasáren Na boží hod svatodušní, šli jsme na očkování, bylo to 19.5

20. května jsem dostal z domu peníze, 40 korun.

21. května, měli jsme lékařskou prohlídku a večer byl lénunk, 10korun 12halěrů

23. května, šli jsme se všichni koupat a oděv náš byl dezinfikován. Povídalo se, že se prý kdesi u některého vyskytl případ onemocnění na tyfus.

V tomto týdnu jsme se měli dobře, neb jsme měli po dvakráte k večeri černou kávu s rumem

V neděli dne 26. května ve 3 hodiny ráno měli jsme budíček. Ve 4 hodiny byla připravena káva. V 10 hodin jsme se shromáždili na nádvoří kasáren. Oficíři nás rozdělili na několik oddílů. Na to pak přečetli naše jména. Po obdržení 1 deky, chleba, vajíčka a maršzulagu 2zl 80kr byl dán povel k odchodu na nádraží Chelmské. Ve 2 hodiny odpoledne, za deště, nastoupili jsme do vagónů a náš vlak dal se zase na další cestu. Přijeli jsme do Lublinu, kde jsme dostali večeri a černou kávu.

28. května, dojeli jsme asi v 6 hodin ráno do Moravské Třebové. Dále jeli jsme Moravou přes Kojetín, Uherské Hradiště, Břeclav, kde byl také oběd, dále čím dál tím blíže k Vídni.

28. května dojeli jsme do Vídně. Tam nás zase převzalo několik oficírů, dostali jsme večeri, kávu, kousek chleba se salámem a dali se na dlouhý pochod asi 3hodiny skrze Vídeňské náměstí a ulice. Konečně jsme se zastavili před jednou budovou, kde jsme zůstali a na zemi se rozložili ku spaní. Druhý den, po kávě, sebrali jsme své věci a šli do koupelny, kde byl oděv náš vydezinfikován. Nyní snad již chvála bohu naposledy.

2. června dostali někteří mundúr šálky hrnky a jiné věci.

3. června, byli jsme u lékařské prohlídky.

4. června, byl se mnou sepsán protokol.

7. června, byli jsme již opět posláni do koupele a na novo náš oděv desinfikován. Kdy už tomu bude konec.

Dne 8. června 1918 ve čtvrt na jedenáct večer, vyjel jsem konečně ze severozápadního nádraží za hrozné tlačenice. Bože jakého těšení na domov, Konečně jedu domů popatřit na svou drahou rodinu, kterou již jsem neviděl hnedle 3 roky, jaká to doba dlouhá, jaké to bude shledání. “

V zajateckých táborech situovaných na území, evropského Ruska, které zůstaly i po německé invazi pod bolševickou správou se podmínky nikterak nezměnily a dále odpovídaly situaci již výše popisované.

*Repatriování němečtí a rakousko-uherský zajatci během
menáže 1918*

Repatriace skrze repatriční komise Ústředních mocností zformované po podepsání separátního příměří probíhaly pomalu a po několika měsících se zastavily úplně a tak zajatci zůstávali sice úředně „svobodní“ avšak odkázáni, za nestabilních podmínek převládajících v zemi na žebrotu nebo vstup do rudé armády, bez vyhlídek na brzký návrat domů.

Jestliže situace válečných zajatců v Evropském Rusku byla nelehkou, byla situace válečných zajatců ve Střední Asii dále komplikována složitými problémy logistickými.

Zajatecké tábory situované na Sibiři přecházejí po vyhnání bolševiků pod správu Bílé vlády.

23. října 1918, tedy téměř měsíc před oficiálním sestavením Bílé vlády, v jejíž čele stál admirál Koltschak, bylo v sídelním městě Omsk vydáno nařízení, které pro vybrané skupiny „svobodných“ válečných zajatců, jakož to osob nepřátelských, nařizovalo opětovné zajetí

„Ve všech oblastech Ruska, které byly vyčištěny od bolševiků, nařizuje ruská vláda následující.

Všichni civilní zajatci, kteří se nacházejí v blízkosti fronty, budou evakuováni.

Z válečných zajatců, mohou zůstat jen ti, kteří konají službu pro vojenské úřady.

Váleční zajatci slovanské národnosti by měli být umístěni do oddělených táborů a dostat možnost se dobrovolně přihlásit do své národní armády.

Takoví slovanští a rumunští zajatci, kteří si nepřejí nastoupit vojenskou službu, budou zařazeni do pracovních skupin.

Váleční zajatci Němci, Maďaři, Turci a jiné nepřátelské národy, s výjimkou těch, kteří pracují u vojenských úřadů, budou umístěni do koncentračních táborů, kde budou registrováni a jak náleží, rozděleni.

Důstojníci budou v oddělených táborech přísně hlídáni.

Invalidé budou přemístěni do speciálních táborů.

Je potřeba založit velké koncentrační tábory. Malé tábory kde je méně, jak 5000 zajatců budou zrušeny.

Váleční zajatci budou využíváni pouze pro potřeby armády, pro soukromé podniky, které vyrábí pro potřeby armády a na zemědělských pracích.

Národní tábory pro Čechy a Slováky budou zřízeny v Omsku a Orsku. Tábory pro invalidy budou zřízeny v Barnaulu, Pavlogradu, Semipalatinsku a Bijsku. Toto rozhodnutí vstupuje ihned v platnost Omsk 23. říjen 1918“

Podobný byl rovněž osud válečných zajatců, kteří se dále nacházeli na území jižní Ukrajiny a Zakavkazí, které kontrolovala Donská armáda

Bývalé ruské impérium se rozpadlo na množství pro bolševických a protibolševických správních celků. Ve velení zajateckých táborů se dle aktuální situace střídaly Japonské, Britské a Americké expediční sbory, Kozáci, Českoslovenští legionáři, vojáci Donské armády, Bolševici, Tatarské oddíly. Z toho také vyplívá proměnlivost podmínek od relativně dobrých až po zoufalé. Do některých táborů se tak dostávají pomocné zásilky YMCA a červeného kříže zatím co v jiných zajatci žili ze dne na den.

Skupina německých a rakousko-uherských zajatců v táboře Spaskoje 1919

Případ "Julínek"

V září 1918 obsadily japonské oddíly společně s kozáky atamana Kalmykova město Chabarovsk.

5. září 1918, poté co ataman Kalmykov převzal vojenské velení města Chabarovsk, začal hon na bolševiky a ty kteří s nimi byli ve spojení, jak ruské tak i zahraniční občany. Zajatcům, kteří žili mimo tábor, bylo přikázáno, aby se vrátili zpět za ostnatý drát. Většina zajatců této výzvy uposlechla a vrátila se zpět. Mezi zdejší zajatce žijící mimo tábor patřil i soubor 16 muzikantů, českých Němců, kteří denně účinkovali v čajovně Tschaschka-Tschaja. Mezi místními obyvateli byli tito zajatci oblíbeni a během vlády bolševiků jim bylo dopřáno značné volnosti. Na život ve městě, kde měli mnoho přátel, byli zajatci zvyklí a na příkaz odebrat se zpět do tábora nereagovali.

6. září 1918 byli ve městě zatčeni dva červeno-gardisté, bývalí váleční zajatci, kteří uvedli, že přespali v baráku, který byl obýván výše uvedenými muzikanty.

Byla nařízena prohlídka domu, kde žili. Během prohlídky byly nalezeny zbraně a granáty. Muzikanti byli následně zatčeni a arestováni v kozáckých kasárnách.

V této době se na scéně objevuje bývalý válečný zajatec, československý legionář Miroslav Julínek, který na jaře 1918 opustil svou jednotku a poté co cestu zpět přehradila fronta vstoupil v září 1918 do ozbrojených oddílů Atamana Kalmykova.

Kalmykov přidělil 6. května 1922 Julínka k oddílu kozáků, který měl provést zatčení muzikantů. Zatčení byli odvedeni do kozáckých kasáren, kde byli oloupeni o

vše cenné co u sebe měli. Po krátkém pobytu v kasárnách byli muzikanti odvedeni, pod dozorem oddílu kozáků a výše zmiňovaného Julínka, k řece Amur kde byli zastřeleni.

Proti Julínkovi bylo koncem září 1918, ve spojitosti se zabitím 16 válečných zajatců a dále popravou švédských občanů, pracovníků červeného kříže, vojenským prokurátorem soudu dálného východu ve Vladivostoku zavedeno vyšetřování a Julínek zatčen. 22. listopadu, během vyšetřování byli vyslechnuti jak důstojníci, tak i vojáci. Nepodařilo se však prokázat nic víc než to, že obviněný byl na místě poprav. Stran popravených švédských státních občanů nebylo prokázáno vůbec nic. 22. listopadu 1918 bylo vyšetřování zastaveno.

Případ byl obnoven na jaře 1920, v době kdy byl Julínek již evakuován domů. Vyšetřování vedl divizní soud III. Sřelecké divize ve Vladivostoku. Tento soud převzal šetření proto, že soud ve Vladivostoku byl již evakuován a tento soud nevěděl, že případ byl již jednou vyšetřován. Ani tento soud nedošel k závěru, že by se Julínek dopustil trestného činu.

Případ Julínek byl v letech 1921-1924 mnohokrát přetřásán, jako případ násilí Čechů na českých Němcích a to nejen na hlavním setkání říšské organizace pro repatriaci válečných zajatců v Litoměřicích, v květnu 1922 ale rovněž na zasedání poslanecké sněmovny ČSR roku 1924.

Repatriace válečných zajatců 1918-1922

3. března 1918, bylo v Brestu-Litevském mezi Ústředními mocnostmi a Ruskem uzavřeno separátní příměří. Tehdy započala první jednání o repatriaci válečných zajatců a internovaných. Na jednáních bylo dohodnuto, že repatriaci zajatců z Ruska budou pověřeny evakuační komise Ústředních mocností. Za

tímto účelem přijela do Ruska Německá a Rakousko-uherská repatriční komise. V polovině května 1918 aktivovala Německá hlavní repatriční komise 14 evakuačních komisí, které byly rozmístěny po celém evropském Rusku.

Rakousko-uherská hlavní repatriční komise aktivovala v polovině června 1918 na území evropského Ruska 11 evakuačních komisí.

Zajatci byli koncentrováni ve sběrných táborech, ve kterých byli rozdělováni do jednotlivých transportů. Do podzimu 1918 se z evropského Ruska vrátily do Rakousko-Uherska, Německa a Turecka stovky tisíc zajatců výše uvedených národností.

Dříve než repatriční komise pro Sibiř a Turkestán mohly začít svou činnost, dochází k několika zásadním událostem, porážka Ústředních mocností, rozhoření revoluce v Německé říši, rozpad Rakousko-uherské monarchie, vyhnání bolševiků ze Sibiře, Jižní Ukrajiny a Zakavkazska.

Repatriace válečných zajatců se zastavila.

V omezené míře dochází k jejímu obnovení v první polovině roku 1919 a to pouze z Bolševiky ovládaného území evropského Ruska.

Mnoho českých a Pruských repatriantů bylo však během ledna až dubna 1919 po překročení polských hranic zadrženo a umístěno do polských zajateckých táborů. Příčinou byla probíhající Československo-polská válka a Velkopolské povstání.

V druhé polovině roku 1919 začaly na území Sovětského Ruska, území ovládaném bílými na Sibiři a území ovládaném donskou armádou na jihu, operovat některé národní repatriční mise. Jejich činnost byla důsledkem složité situace omezena především na shromažďování zajatců ve zvláštních sběrných táborech, kde setrvali do doby repatriace. Tyto akce iniciované domovskými zeměmi však měly vliv na zlepšení podmínek pouze malé části zajatců, kteří se tou dobou na území bývalého ruského impéria nacházeli.

V lednu 1920 byla Sibiř, s výjimkou východní Sibiře a také velká část jižního Ruska opět v bolševických rukou. Z besed agitátorů o světové revoluci brzy vyšel najevo nový záměr, nasadit válečné zajatce (internacionalisty) na polské frontě.

K nasazení válečných zajatců na frontě nakonec nedošlo. Po selekci byli zdraví zajatci přiděleni na rozličné práce, invalidé a práce neschopní byli repatriováni.

První repatriční transport do Petersburgu odejel na konci srpna 1920. V Petersburgu byli zajatci dočasně umístěni v bývalém katolickém Collegiu na Fontánovém kanálu, v budově německého velvyslanectví a na mnoha dalších místech.

Po krátkém pobytu v Petersburgu byli zajatci posláni do tranzitního tábora v Ivangorodské pevnosti, kde byli naloděni na loď, které z Německa přivázely ruské válečné zajatce. Repatriace byla technicky zajištěna skrze Mezinárodní výbor červeného kříže za pomoci YMCA

Cílem repatričních transportů, byl Sztettin nebo Swinoujście.

O několik měsíců později začala rovněž repatriace práceschopných válečných zajatců.

Ivangorodská pevnost, dříve součást Narvy, Rusko - Pevnost byla roku 1920 využívána coby repatriční tábor pro válečné zajatce centrálních mocností dislokované v Rusku a ruské zajatce dislokované v Německu. O blaho zajatců se starala organizace YMCA (LCH2007)

Nalodění válečných zajatců 2. března 1921 ve Vladivostoku - V popředí britský 8000t. parník Gurajat

Repatriační cesta zajatců, kteří se na jaře 1920 nacházeli na území nově vzniknuvší Dálně východní republiky (na východ od Bajkalského jezera), vedla skrze Vladivostok.

Prvním zásadním předpokladem pro repatriaci těchto zajatců bylo zajištění dostatečného počtu lodí vhodných pro transport osob na dlouhou vzdálenost. Německé lodě, které zajišťovaly repatriaci válečných zajatců z evropského Ruska, nebyly pro plavbu na Sibiř uzpůsobeny. Ti šťastnější váleční zajatci byli repatriováni roku 1920 v rámci repatriace československých legionářů.

Přednostně byli bráni zajatci-občané Československé republiky z repatriační mise na ostrově „Russkij“ u Vladivostoku. Itinerář dlouhé repatriační cesty z Vladivostoku vypadal dle vzpomínek bývalého válečného zajatce Septa Glabischnigga následovně:

*24. srpna 1920 odjezd z Vladivostoku
 Vladivostok- Hongkong 1645 mořských mil 5 dní
 Hongkong-Singapore 1454 5 dní
 Singapore- Kolombo 1585 5 dní
 Kolombo-Suez 3411 10 dní,
 Suez-Port Said 87, 1 den
 Port Said-Triest 1351, 5 dní celkem 9553 mořských mil, 31 dní 17.684km
 Pobyt v Hongkongu 2,5dne, v Singapuru 1 den,
 v Kolombu 5 dní, v Suezu 1 den, v Ismaile ½dne, v Port Said 2 dny.*

13. října 1920 příjezd do Triest

Aby bylo možno finančně a technicky zajistit repatriaci všech válečných zajatců z východní Sibíře, požádal Mezinárodní výbor červeného kříže o pomoc Svaz

národů, který požadovanou spolupráci přijal a pověřil tímto úkolem Dr. Nansenem. Pomoc se zakládala na:

- převzetí celé repatriační akce těch zajatců, kteří nebyli repatriováni v rámci repatriační akce legionářů.
- v opatření lodí k dispozici Mezinárodnímu výboru červeného kříže
- v podporování zajatců v Rusku oděvem, obuví a potravinami.

K provádění tohoto úkolu byl Nansenem v Berlíně, pod zkráceným názvem „Nansenova pomoc“, založen zvláštní pracovní výbor, sestávající z delegátů zúčastněných států. K této akci se připojila i Československá vláda, protože tento způsob repatriace vyžadoval daleko menší finanční náklady, než kdyby Československo podniklo pomocnou akci na vlastní náklady.

Potřebný úvěr pro tuto akci se zavázaly poskytnout prostřednictvím Mezinárodního výboru pro pomocné hospodářské úvěry, až do celkové sumy 700000 Liber, vlády dánská, francouzská, anglická, holandská, norská švédská a švýcarská. Státy zúčastněné v této repatriační akci měly být zatíženy v konečném účtu procentuálně, dle počtu skutečně repatriovaných krajanů.

Do dubna 1921 bylo ze Sibíře v rámci Nansenovi pomoci repatriováno:

- 18219 Čechoslováků
- 7009 Srbů, Chorvatů a Slovinců
- 13025 Rumunů
- 6339 Poláků
- 14151 Rakušanů
- 27349 Maďarů

Poslední velký repatriační transport opustil Vladivostok v druhé půli roku 1921.

Vyobrazení ze života repatriovaných zajatců na palubě parníku Gurajat

Zajatecký orchestr na letní palubě parníku Gujarat, 1921

Váleční zajatci na konci své cesty z východní Asie, přístav Trieste

Jidelna na mezipalubě parníku Gujarat

Zajatecký oddíl Československého červeného kříže, pomoc zajatcům a repatriační mise v Rusku

V dubnu 1919 vznikl v rámci Československého červeného kříže Zajatecký oddíl Červeného kříže, který zahrnul ve svou činnost následující agendu:

1. Zprostředkování zpráv o pobytu a zdravotním stavu příslušníků československých zahraničních vojsk, dále zajatých, internovaných a pohřešovaných příslušníků Československé republiky.
2. Přejímání k dopravě a doprava sama korespondence a telegramů pro příslušníky československých zahraničních vojsk a příslušníků Československé republiky, nacházejících se dosud v zajetí, nebo v internaci.
3. Obstarávání a zprostředkování peněžních a balíčkových zásilek příslušníkům československých zahraničních vojsk, jakož i příslušníkům republiky, nacházejícím se dosud v zajetí nebo v internaci. Oddíl přejímal peněžní i jiné zásilky, vydával na ně stvrzenky a dopravoval převzaté zásilky na místa určení, způsobem v tu kterou dobu nejvhodnějším.
4. Zprostředkování vyřízení stížností válečných zajatců, příslušníků Československé republiky na špatné

zacházení s nimi, na zadržování pošty listovní, peněžní, balíkové a pod. cestou diplomatickou.

5. Na základě zmocnění ministra financí zprostředkování odkoupení peněžních obnosů, přivážených příslušníky republiky ze zahraničí, jmenovitě z Ruska, v neokolkovaných korunových bankovkách státním bankovním úřadem.

6. Obstarávání u příslušných úřadů úmrtních listů, jakož i reklamování pozůstalosti po vojínech padlých v poli, nebo zemřelých v zázemí a zajetí.

Do prosince 1919 bylo na Sibiř dopraveno skrze zajatecký oddíl 206913 dopisů, 8094 časopisů a 635 knih. Pro příslušníky československého vojska a pro zajatce na Sibiři bylo do prosince 1919 dopraveno úhrnem 412488 rublů.

Doprava listovní a peněžní pošty na Sibiř byla obstarávána prostřednictvím francouzských kurýrů, vojenským poselstvem Čsl. republiky v Paříži. Protože se tento způsob neosvědčil, založil Zajatecký oddíl československého červeného kříže v červenci 1919 zvláštní kurýrní službu. Kurýři červeného kříže byli jednou měsíčně vysíláni se zásilkou k vrchnímu velitelství československého vojska na Sibiři ve Vladivostoku. Oddíl se od počátku svého trvání účastnil, ve spolupráci s Československým státním úřadem pro repatriaci zajatců a ministerstvem národní obrany, vysílání všech misí vypravených do cizích států, zvláště Ruska, s úkolem, poskytnout potřebnou pomoc příslušníkům republiky zajatým i internovaným, jakož i zajistit jejich návrat domů.

Pro snazší řízení repatriační činnosti v Rusku byly na jeho území vytvořeny tři repatriační obvody. První obvod zahrnoval jižní a jihozápadní Rusko, oblast donského vojska, Kavkaz, Malou Asii, Persii, Turkestán a Balkán, s hlavní repatriační misí v Cařihradě a řadou pobočných misí v jednotlivých zemích. Druhý repatriační obvod se nacházel na území Ukrajiny a takzvaného sovětského Ruska s hlavní repatriační misí v Moskvě. Třetí obvod zahrnoval Sibiř s hlavní repatriační misí ve Vladivostoku.

V čele české repatriační mise v Moskvě stál majora Skála, který rovněž zajišťoval styk s ruskými úřady. Žena majora Skály se starala o zajatce a Dr. Jungbauer, který byl k misí rovněž přidělen, zajišťoval vše ostatní. Když mezi repatrianty vypukl v první polovině roku 1920 skvrnitý tyfus musel i Dr. Jungbauer převzít péči o zajatce.

Osвобоzení zajatci přichází do tábora české mise byli rozděleni dle zdravotního stavu do dvou skupin. První pro okamžitý odsun a druhá pro 4 týdenní práci poblíž Moskvy. Tak bylo možno alespoň částečně pokrýt výdaje na chod mise.

Jedním z hlavních představitelů Sibiřské repatriační mise byl bývalý zajatec, civilním povoláním řídicí učitel Josef Klaus, který o repatriaci svých krajanů z Ruska aktivně usiloval již od konce roku 1918.

25. července 1919 odcestoval Josef Klaus s několika dobrovolníky na Sibiř.

Před ním stál nelehký a nebezpečný úkol. Registrace 35000 německých zajatců příslušných do Československé republiky, roztroušených po celé Sibiři, informovat příslušné úřady v Československu o jejich potřebách, poskytnout jim potřebnou pomoc, jakož i být vládním orgánům nápomocen při všech opatřeních

směřujících k provedení jejich návratu. V měsíci listopadu byl na Sibiř vyslán se stejným úkolem Dr. Bedřich Wilhelm.

Brzy po svém příjezdu dostali delegáti mise příležitost podílet se na první větší pomocné akci. Delegáti měli doprovázet transport 18 železničních vozů naplněných mlodary a medikamenty. YMCA pro tuto cestu vyčlenila 10000 mléčných konzerv. Vybavit tento vlak trvalo od března až do června 1920. Průjezdu byly kladeny velké překážky. V Charbinu museli delegáti čekat měsíc a v Manžusku dokonce několik měsíců. Okolo zuřily ještě boje. Byla náhoda, že pomoc určená zajatcům nebyla rozkradena. Jen tak tak se vlak podařilo převézt z Tšity do neutrální zóny. Zde se delegátům podařilo spojit s ministrem dálně východní republiky ve Werchnije Udinsk. Po té co vyšlo najevo, že delegovaní jsou čeští Němci a nemají nic společného s českými legionáři, bylo jim dovoleno zůstat v Wjerchnije Udinsk. Dále se delegace nedostala. Přesto se však podařilo rozdělit mlodary a do Vladivostoku dopravit tisíce zajatých mužů. Zajetí Češi, Slováci, Rusíni a čeští Němci byli ve Vladivostoku koncentrováni na české misi na ostrově „Russkij“

Repatriant V. Schön Vladivostok

„Z Vladivostoku přijel za námi český důstojník, aby německé příslušníky nové republiky převezl do Vladivostoku. Odjeli jsme veselé. Jsem zde již měsíc a mohu směle tvrdit, že po dobu mého zajetí se mě ještě nikdy tak dobře nevedlo. Pracovní družina, do které jsem zařazen, bydlí v krásných kasárnách. Každý jednotlivec má svou vlastní postel, večer nesedíme více po tmě, nýbrž máme dostatek elektrického světla, máme vodovod, ústřední topení. Po příjezdu byli jsme odvezeni v automobilech a dostali jsme množství nových a užitečných věcí: prádlo, obuv, pokrývky atd. Strava je výborná, jako doma v míru. Máme denně maso nebo pečení/příklad: hovězí pečené s brambory, vepřová s knedlíkem, zelí, sekaná s brambory, uzené se zelím a knedlíky, rýže s jablky, buchtý, koláče s černou kávou, k večeri obyčejně vuřty, pražskou uzeninu, uzené, guláš, sýr neb ¼ libry špeku. Jíme výhradně dobrý bílý chléb... Přijedeme si kromě výborné stravy, na 30 rublů měsíčně. Češi jednají s námi co nejlépe, považují nás za plnoprávné občany republiky, pomáhají nám často při práci a večer, když naše hudba začne hrát, tančí Čechové i Němci pohromadě. Během týdne se pracuje, v neděli jest oddych, chodíme navštěvovat Američany, kteří nás hostí. „Spolek křesťanských mladých mužů“ (YMCA) zřídil si zde místnost. Zde každý vyřizuje svou korespondenci, čte, kouří, nebo obstarává si v bufetu, hraje se zde na piano, kulečník, zpívá se, krátce a dobře, bavíme se znamenitě. Ve vedlejším sále je kino, které možno bezplatně navštěvovati.

Česká mise opustila Vladivostok v dubnu 1921. V této době se ve východní Sibiři nacházelo ještě 20000 zajatců.

Použití prameny a literatura

- 1) *Германские и австрийские пленные в Сибири (1914-1917)*, Н.В. Греков, Омская академия путей сообщения, [online], Dostupné z: www.sibmuseum.ru
- 2) *Deník Josefa Sekery, soukromý archiv EVZI*
- 3) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band I, Kapitel 3.,4.,5.,6.,7.,8.,9.,10.,11.,12.,13.,14.,15., Band II, Kapitel 25.,26.,36.,37*
- 4) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazek IV.
- 5) *Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Rußland im Ersten Weltkrieg. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doktor der Philosophie in der Geschichtswissenschaftlichen Fakultät vorgelegt von Georg Wurzer aus Ehingen/Donau, 2000 der Eberhard-Karls-Universität zu Tübingen*, [online], Dostupné z: <http://tobias-lib.uni-tuebingen.de>
- 6) *Военнопленные-славяне на территории Пермской губернии в годы Первой мировой войны.*, Опубликовано в журнале «Федеральный вестник Прикамья», 2007, № 1, [online], Dostupné z: www.museum.perm.ru
- 7) *Турецкие военнопленные в Поволжье: фрагменты истории (1915-1919 гг.)*, Нияз Субаев-Казанлы доктор исторических наук, Научно-документальный журнал «Гасырлар авазы - Эхо веков», [online], Dostupné z: <http://www.archive.gov.tatarstan.ru>
- 8) *Данилов В.А. /Тюмень, Россия/ НЕМЕЦКИЕ ВОЕННОПЛЕННЫЕ НА УРАЛЕ И В СИБИРИ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ*, [online], Dostupné z: <http://library.ikz.ru>
- 9) *Soupis Kriegsgefangene und Zivilinternierte in den wichtigsten kriegführenden Staaten, který sepsal Dr Leopold Kern*
- 10) *Schůze č.142, Stenoprotokoly, Národní shromáždění československé 1918-1920, Pátek 9.dubna 1920, Společná česko-slovenská digitální parlamentární knihovna*, [online], Dostupné z: www.psp.cz
- 11) *Schůze č.99, Stenoprotokoly, Národní shromáždění československé 1918-1920, Úterý 16 prosince 1919, Společná česko-slovenská digitální parlamentární knihovna*, [online], Dostupné z: www.psp.cz
- 12) *Schůze č.62, Stenoprotokoly, Národní shromáždění československé 1918-1920, Čtvrtek 10. července 1919, Společná česko-slovenská digitální parlamentární knihovna*, [online], Dostupné z: www.psp.cz
- 13) *Československé legie*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 14) *Odpověď ministra zahraničních věcí a ministra národní obrany na interpelaci delegáta Dr. Brunara a jeho soudruhů, 15. února 1924, NS RČS 1920-1925, Poslanecká sněmovna, Společná česko-slovenská digitální parlamentární knihovna*, [online], Dostupné z: www.psp.cz
- 19) *Asiatichen Russland mit angabe der Kriegsgefangenenlager, Kartographische Anstalt G. Freytags und Berndt, Ges.m.b.h., Wien*
- 20) *Repatriace vál. zajatců z Ruska-úvěr, Inv.Č. 390 L2003/22, Archív Kanceláře Prezidenta Republiky*
- 22) *Zajatci čs. v Rusku, Inv.Č. 127 R8350/19, Archív Kanceláře Prezidenta Republiky*
- 23) *Kt.70, zajatecký odbor, OČSNR v Rusku, Ústřední vojenský archiv Praha-Invalidovna*
- 24) *Československé legie v Rusku, Československá obec legionářská, Jednota Mladá Boleslav,*
- 25) *Rapport de MM. F Thormeyer et Dr. F. Ferriere junr. Aur leurs visites aux camps de prisonniers en Russie, Octobre 1915 a Fevrier 1916, Huitieme Serie, Mars 1916, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge*, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

Fort Mc Phersn - Internační tábor pro námořníky z lodi S.M.S. Kronprinz Wilhelm

Maskot německých námořníků z lodi S.M.S. Kronprinz Wilhelm internovaných ve spojených státech, v dubnu 1915.

Problematika válečného zajetí a internace ve Spojených státech a na osvobozených územích 1914-1920

Internační a zajatecké tábory v USA

Problematika internace na území Spojených států se začala psát roku 1914.

Toho roku bylo do amerických přístavů zahnáno francouzským, britským a japonským námořnictvem několik lodí německé Kriegsmarine.

Posádky operující v nepřátelských vodách daleko od domovských základů často neviděly čerstvé ovoce a zeleninu několik měsíců, přiděly stravy a vody byly obvykle velmi nízké, což se projevilo na jejich zdravotním stavu. Muži trpěli nemocí beri-beri a kurděmi. Velící důstojníci měli na výběr do 24 hodin, bez možnosti doplnit zásoby, opustit přístav, nebo dobrovolně přijmout internaci.

Není proto divu že v této bezvýchodné situaci, byla preferována internace nad jistou smrtí po opuštění neutrálních vod.

Dobrovolnou internaci přijal v prosinci 1914 kapitán německého dělového člunu Cormoran, který vyhledal úkryt v přístavu Guam. Posádka, 359 mužů, žila na palubě lodi, protože na pobřeží nebyl žádný volný objekt, kde by internovaní mohli být ubytováni.

Podobně se rozhodl v listopadu roku 1914 v Honolulu kapitán křižníků Geier a následně během března až dubna 1915 v Norfolku rovněž kapitáni pomocných křižníků Prinz Eitel Friderich a Kronprinz Wilhelm. Oba pomocné křižníky byly původně osobní zaoceánské parníky z flotily Nord-deutscher Lloyd, které byly na začátku války dodatečně vyzbrojeny.

Z pomocných křižníků Prinz Eitel Friderich a Kronprinz Wilhelm bylo v Norfolkských docích internováno na 600 vojáků a důstojníků. Nedlouho po jejich příjezdu vznikla v bezprostřední blízkosti parníků německá vesnice s 50 miniaturními dřevěnými domky, kterou internovaní pojmenovali Eitel-Wilhelm.

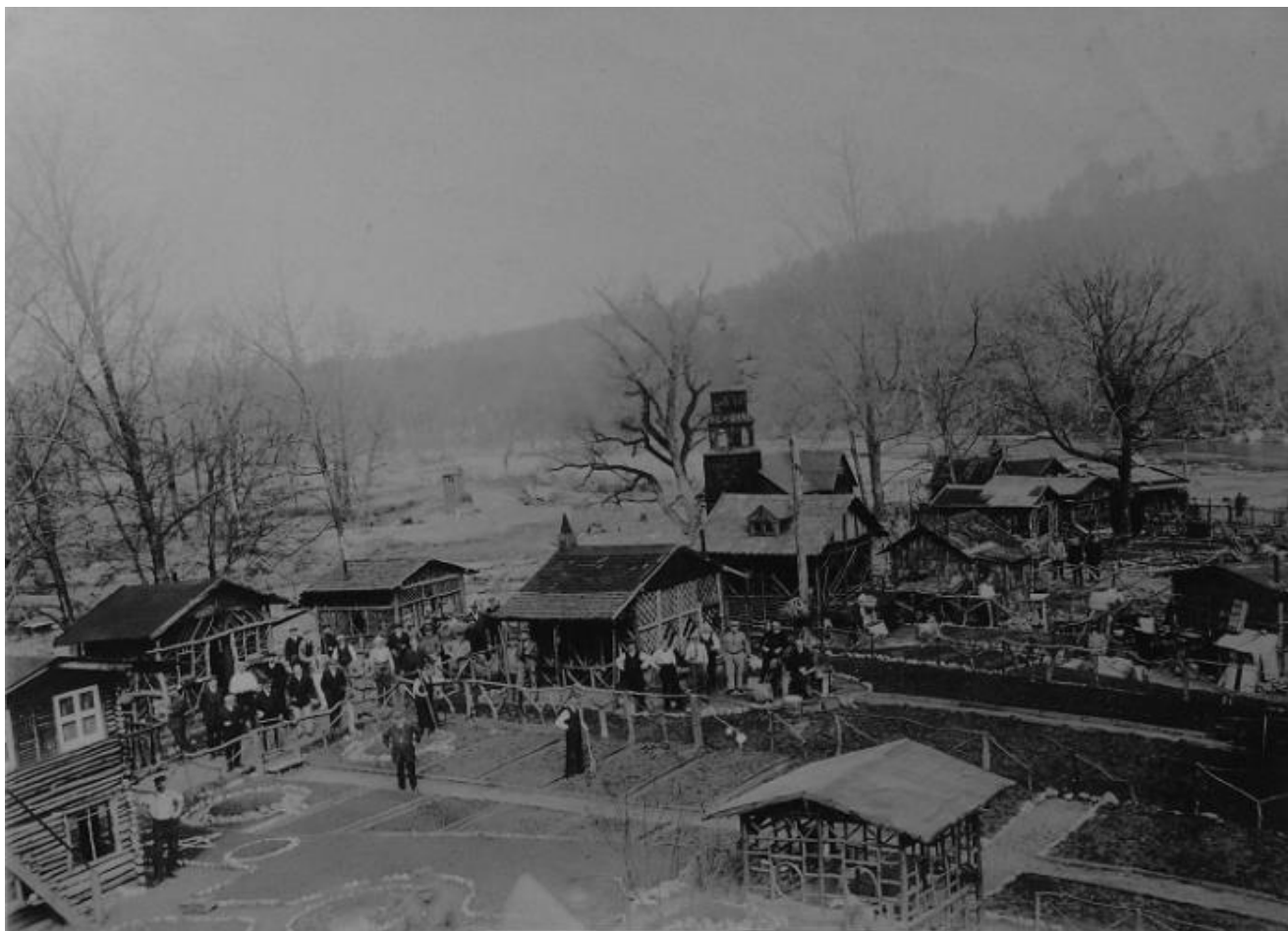
Ve vesnici byla internovanými, ze všeho co okolí nabízelo, postavena malá Zoo, pekárna, kaple, policejní stanice, café, farma s prasaty a zeleninovou zahradou.

Kontaktu místních lidí s internovanými nebylo kladeno žádných překážek. Internovaní námořníci se těšili velké volnosti. Navštěvovali místní obyvatele a různé společenské události.

Několika důstojníkům bylo dokonce povoleno zakoupit plachetnici za účelem rekreačních plaveb v okolních vodách. Volnosti však byl učiněn konec v říjnu 1915, kdy se šestice internovaných důstojníků z Wilhelmu pokusila o útěk na upravené plachetnici.

V říjnu 1916 byly oba pomocné křižníky i s internovanými přesunuty do lépe zabezpečených Loděnic ve Philadelphii na ostrově League. Po relativně krátké době dochází i zde ke vzniku německé vesnice se stejnou strukturou avšak tentokrát již za ostnatým drátem.

Důsledkem útoků německých ponorek na americké

„Německá vesnice“, postavena německými internovanými roku 1917 v bezprostřední blízkosti internačního tábora Hot Springs

transportní lodě přerušily Spojené státy v únoru 1917 diplomatické vztahy s Německem.

S internovanými bylo zacházeno o poznání hůře.

Po útěku devíti internovaných bylo na konci března 1917 rozhodnuto o přesunu internovaných z ostrova League do lépe zajištěných táborů pod správou ministerstva války. Jmenovitě se jednalo o:

War prison Baracks Nr1. Fort McPherson, Georgia

War prison Baracks Nr2 Fort Oglethorpe, Georgia

War prison Baracks Nr3 Fort Douglas, Utah.

6. dubna 1917 vyhlásily Spojené státy Německu válku.

Bezprostředně na to dochází k zavedení bezpečnostních opatření proti německým občanům žijícím ve Spojených státech. Opatření se týkala především disponování s majetkem a pohybu těchto osob.

V prosinci 1917 byla tato opatření rozšířena rovněž na občany Rakousko-Uherska.

I přes zavedení řady bezpečnostních opatření, k plošné internaci, jako kupříkladu ve Francii, přistoupeno nebylo. Do výše zmíněných táborů byli mimo příslušníků nepřátelského válečného námořnictva, po vyhlášení války, umístováni především příslušníci obchodního námořnictva, které vyhlášení války zastihlo v amerických a koloniálních přístavech jako Filipíny, Havai, Guam, Puerto Rico.

Mezi internovanými se nacházeli mimo jiné Němci, Češi, Poláci, Rakušané a Maďaři.

Z Němců žijících v Americe na dlouhodobé bázi byli internováni pouze ti, shledaní policií jako bezprostřední

bezpečnostní hrozba. U ostatních bylo upřednostňováno přísné sledování na svobodě.

Všeobecné podmínky v táborech nebyly špatné.

Internovaní byli ubytováni v barácích stejného typu, který byl používán pro ubytování amerických vojáků.

Všední den v táboře začínal obvykle zazněním trubky v 5:30.

V 6:30 následoval nástup a snídaně. Přes den docházeli internovaní pracovat na okolní pole, do lomů a stavět cesty.

V 12:00 byl vydáván oběd, po kterém měli internovaní pauzu.

V 17:30 následoval nástup, večeře a poté volno.

Internovaní ve svém volnu povětšinou provozovali sport nebo se věnovali studiu. V táboře Fort Oglethorpe kupříkladu vznikla táborová univerzita. Vyučovala se španělština, portugalská, ruština, čínština, arabština, hebrejštiny, malajština, biologie, elektrotechnika a umění. Rovněž hudební vystoupení byla důležitou součástí života v táborech. Nástroje byly obstarány skrze organizaci YMCA.

Zdravotní i duševní stav internovaných je možno označit za dobrý. V omezené míře docházelo k výskytu tuberkulózy, chřipky, pomatení smyslů. Nejčtenější byly tyto případy v táboře Fort Oglethorpe. Tento tábor byl největší ze všech výše jmenovaných. Tuberkulózní pacienti byli v táboře Fort Oglethorpe izolováni v odděleném stanu.

Ti, u kterých došlo k pomatení, byli předáváni do ústavu pro choré St. Elizabeth.

Propuštění internovaných po skončení války šlo pomalu. Částečně za to mohla i rudá hrozba, se kterou byli

internovaní spojování.

2000 internovaných námořníků a 1600 civilistů, vybraných k repatriaci bylo posláno z USA do Evropy v červenci 1919.

Přibližně 400 internovaných námořníků bylo propuštěno v lednu 1920.

Téhož roku sdělila švýcarská delegace zástupci německé vlády, že na území Spojených států již nejsou zadržováni žádní němečtí civilisté

War prison Baracks Nr1. Fort McPherson, Georgia

V táboře bylo umístěno průměrně 1373 internovaných námořníků. Pod správou tábora bylo několik pracovních táborů. Zajatci v pobočných táborech byli zaměstnáni především na farmách. Ti, kteří zůstali v táboře, pracovali v táborových dílnách nebo stavěli cesty v okolí tábora. Důstojníci nebyli k práci nuceni. V táboře se nacházelo mnoho internovaných německých umělců a intelektuálů. Dochází tak ke vzniku hudebního tělesa a divadelního uskupení. Internovaní vydávali i vlastní noviny. Zisk z prodeje novin šel ve prospěch internovaných bez prostředků. V říjnu 1917 uprchlo z tábora Fort McPherson 10 mužů. Na dopadení každého z nich byla vypsána odměna 50 dolarů.

War prison Baracks Nr2 Fort Oglethorpe, Georgia

O stavbě tábora rozhodlo ministerstvo války roku 1917 Na stavbu byli nasazeni internovaní příslušníci obchodního námořnictva.

Celý táborový komplex se po svém dokončení rozkládal na jedné čtvereční míli. Perimetr tábora byl lemován dvojitým plotem z ostnatého drátu a strážními věžemi, vybavenými světlomety, telefony a kulomety na lafetách. Dřevěné baráky byly rozděleny na dvě části. V první části byl tzv. milionářský tábor. Zde byli umístěni bohatí internovaní, kteří zde měli k dispozici soukromé pokoje, jídlo dle svého přání a služebnictvo. Za tento nadstandard však museli platit. Mezi privilegovanými byli šlechtici, doktoři a členové bostonské symfonie. V druhé části byli umístěni za méně komfortních podmínek všichni ostatní. V barácích bylo ubytováno celkem 4000 internovaných.

Dle hlášení delegátů Mezinárodního výboru Červeného kříže vyplývá, že všem internovaným z druhé části tábora byla poskytována adekvátní strava a ubytování. Internovaní se podíleli na opravách tábora a jeho provozu. Mimo to chodili rovněž pracovat mimo tábor. Ty, kteří nechtěli pracovat, čekaly poloviční přiděly jídla a korekce.

War prison Baracks Nr3 Fort Douglas, Utah.

Tábor fungoval od května 1917 do dubna 1920 Internovaní byli ubytováni v dřevěných barácích na bývalé přehlídkové ploše. Tábor se rozkládal na ploše 15 akrů. Hlavní skupinu v táboře Dhouglas představovali internovaní němečtí a rakouští občané zadrženi na západě spojených států. Celkem zde bylo umístěno 786 internovaných civilistů a 406 příslušníků válečného námořnictva.

Internální tábor Hot Springs, Severní Karolína

Tábor zřízen roku 1917 na pozemcích okolo horského hotelu. Umístění zde byli němečtí námořníci obchodního loďstva, včetně posádky největší lodě na světě

„Vaterland“. Postupně bylo do Hotsprings přivezeno na 2200 pasažérů a členů posádek, kde strávilo 19 měsíců války. Důstojníci byli ubytováni v hotelu, posádky a méně majetní cestující v dřevěných barácích. Pro ženy byly najity pokoje ve městě. V blízkosti dřevěných baráků byla internovanými postavena ze zbytkového řeziva, větví a plechovek, malá německá vesnice. Kaple byla opláštěná plechovkami na tabák. Protože nebyly barvy, bylo nutno improvizovat.

Příbuzným internovaných bylo umožněno je v táboře navštěvovat. Mnozí místní otevřeli internovaným své domovy. Strážní je zvali k sobě domů na oběd. Hudební orchestr z lodi Vaterland cvičil každý den a každou neděli pořádal pro místní obyvatele koncerty. Vesnice byla poničena prudkou povodní, stejně tak i obytné baráky a samotný hotel. K obnovení vesnice již nedošlo. Roku 1918 se v táboře objevila chřipka a tyfus, které několik internovaných zaplatilo životem.

Dvoupodlažní dřevěné obytné baráky internačního tábora Hot Springs

Interiér jednoho z obytných baráků internačního tábora Hot Springs

Americké zajatecké tábory ve Francii 1917-1918

Příslušníci armád Ústředních mocností, zajatí americkou armádou na evropských bojištích do Spojených států převáženi nebyli. Namísto toho byli drženi v amerických zajateckých táborech na území Francie.

Celkem prošlo těmito tábory na 49560 válečných zajatců, 1000 z nich během zajetí zemřelo.

Podmínky v těchto táborech byly zpočátku dobré.

Američtí vojáci se zajatci vycházeli dobře, chovali se k nim lidsky a snažili se využít německého smyslu pro organizaci práce ve svůj prospěch při vojenských posádkách, letištích, v přístavech. Stravování válečných zajatců zajišťoval americký proviantní úřad v dostatečné míře.

V polovině července 1918 se situace změnila, zřejmě v souvislosti s tíživou situací amerických vojsk na západní frontě. Svačिनové pauzy byly pracujícím zajatcům zrušeny a strážným bylo nařízeno, aby se k zajatcům chovali přísně. Rovněž potravinové přídělky byly sníženy. Do dnešních dnů se dochovalo velmi málo písemných zmínek o amerických zajateckých táborech ve Francii. Víme pouze, že jeden z těchto táborů se nacházel ve městě Chatoroux. Zajatci pracovali na stavbě letiště a později se podíleli i na jeho provozu.

Americká vojenská správa v zajateckém táboře Krasnaja Rietschka (Sibiř) 1918-1919

Zajatecký tábor Krasnaja Rietschka se stejně jako většina zajateckých táborů na východní Sibiři nacházel ve vojenských kasárnách. Kasárna byla zřízena po Rusko-japonské válce. Některé baráky nebyly po příchodu zajatců stále dokončeny. Některé neměly střechu, jiné okna.

Na podzim 1918 vstoupili do Krasnije Rietschky Američané, kteří se téhož roku vylodili v rámci spojeneckých expedičních sil ve Vladivostoku. Váleční zajatci v roztrhaných uniformách, značně sešlí vlivem neutěšené situace v Rusku se setkali tváří v tvář se statnými usměvavými muži v neopotřebovaných slušivých uniformách. Americký velitel, plukovník Morrov dal po svém příjezdu nevědomí, že péči o zajatce přebírají Spojené státy, které s nimi budou zacházet ve smyslu demokracie. Brány obou táborů byly otevřeny. Ponechán byl pouze obvodový plot z ostnatého drátu. Prkenná ohrada táhnoucí se kol celého tábora byla odstraněna. Poté co plukovník ochutnal jídlo z místní kuchyně, i přes to, že se tenkrát podávalo to nejlepší, prohlásil „Od zítřka vaříme my“. Od té doby bylo dost chleba a třikrát denně vydáváno maso. Ráno bylo vydáváno kávé a špek. Byl vydáván dokonce i toaletní papír. Brzy byly vyřešeny i problémy s nedostatkem vody. Z pramenů byl do tábora protažen svod. Po určité době byla dokonce i teplá voda na osobní hygienu i dostatek dřeva. Zajatci vyfasovali vatované kalhoty, kabáty a dobré boty.

Přes den zajatci pracovali na vylepšení infrastruktury, na stavbě zásobovací železnice, přes zimu odváželi obří hromady kamenů, které se nacházely v bezprostřední blízkosti ubikací. Ty byly svalovány do kráterů a vápencových lomů. Od zajatců bylo vyžadováno udržování vojenské morálky. Bylo přesně předepsáno, jak a kde mají mít zajatci uloženy své věci, úklid světnic. Na jaře začali zajatci zakládat zeleninové zahrady. Zajatcům bylo dovoleno dokonce opustit tábor, aby

v blízkém březovém lese získali dřevo na zahradní altánky. Založeno bylo i sportoviště. Každý zajatý důstojník měl nárok na 18 dolarů měsíčně. Z toho obvykle padlo 8 dolarů na stravu. Zbýlých 10 dolarů však znamenalo při tehdejšímu kurzu rublu pěknou sumu. Mužstvo nesmělo za peníze sloužit důstojníkům, protože to nebylo v souladu s demokratickými principy, ale směli si peníze vydělat. Táborový chovatel vepřů si tak mohl za měsíc vydělat stejnou sumu, kterou představoval důstojnický žold.

Na začátku května 1919, tedy po půl roce americký batalion odtáhl na západ. 3 dny před jejich odchodem zajatcům stále velení dlužilo gáži za 3 měsíce, která byla vyplacena až na poslední chvíli. Obavy zajatců z toho, že opět přijdou Rusové se nenaplnily.

Po Američanech přišli japonští vojáci, kteří se k zajatcům chovali stejně dobře jako Američané, pouze s tím rozdílem, že mzdy a služné bylo vypláceno v Jenech.

Někteří japonští důstojníci dokonce uměli německy. Velitel tábora U-he-da sel-ber se německy naučil od zajatého německého důstojníka ve městě Tschingtao.

Použité prameny a literatura

- 1) *The German Village at the Norfolk Navy Yard, U.S. Declares War!*, Norfolk Historical Society, Fall 2007, [online], Dostupné z: www.norfolkhistorical.org
- 2) *THE SMS CORMORAN, CASUALTY OF WORLD WAR I IN THE PACIFIC, Ninety years after she was scuttled, Guam still remembers*, By Pilar Laquana, [online], Dostupné z: <http://classic.travelworldmagazine.com>
- 3) *German American internment*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 4) *War Prison Barracks Three Fort Douglas, Utah, German and Astro-Hungarian civilian internment camp for the western united states 1917-1920*, [online], Dostupné z: <https://netfiles.uiuc.edu>
- 5) *Fort Oglethorpe (prisoner-of-war camp)*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 6) *Fort McPherson*, From Wikipedia, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 7) *German prisoners of war in the United States*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 8) *Foreign Prisoners of War*, *The New Georgia Encyclopedia*, [online], Dostupné z: www.georgiaencyclopedia.org
- 9) *Enemy Aliens and Internment*, Matthew Stibbe, *International encyclopedia of the First World War 1914-1918 Online*, [online], Dostupné z: <http://encyclopedia.1914-1918-online.net>
- 10) *WWI Internment Camp in Hot Springs, NC: "The German Village"*, Madison County, NC Tourism Administration, [online], Dostupné z: www.visitmadisoncounty.com

Kasárna ve městě Rochefort - V průběhu První světové války byl ve zdejších kasárnách zřízen internační tábor.

Internovaní rakousko-uherský a němečtí muži během večeře v internačním táboře Rochefort

Ševcovská dílna v internačním táboře Rochefort

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí ve Francii 1914-1918

Krátce po vykuknutí První světové války byla na všechny občany nepřátelských mocností, kteří se nacházeli na území Francie, uvalena zvláštní opatření. Nejdříve byla zavedena povinnost pravidelně se hlásit na příslušné policejní stanici. V novinách začaly vycházet články francouzské propagandy o německých úřednících a jejich ženách, kteří vyzvídají za zády francouzské armády, o zrádcích Francie, o Němcích kteří otravují studny a okrádají mrtvé. Byla tak připravena půda pro hromadné zatýkání a internaci. Zatím co v Anglii byli internováni převážně muži, ve Francii nebyly dělány rozdíly mezi ženami, muži, starci nebo dětmi.

Zvláštní kategorií internovaných byli Němci z Alsaska-Lotrinska, zajatí během postupu francouzské armády přes německé hranice. Po etapách byli tito rukojmí přesunuti hlouběji do francouzského vnitrozemí. Postupně se k nim připojovali Němci, Rakušané a Maďaři z Paříže a jiných francouzských měst. Na cestě přespávali ve stodolách, skladech a pustých fabričních budovách. Cílem těchto kolon byly pusté výstavní haly, kláštery, pevnosti a věznice na jihozápadě Francie, narychlo přeměněné na internační tábory. Muži byli odděleni od žen pod záminkou, že ženy děti a starci budou odsunuti do Německa.

Postupně se do internačních táborů dostávají rovněž bulharští a turečtí občané a v neposlední řadě Němci z jižní Afriky.

Mnoho internovaných skončilo v pevnostech Belfort, Besancon, Epinal a Dijon, kde sdíleli svůj úděl společně se zločinci a lupiči z celé Francie.

Některé internační tábory byly kombinovány se zajateckými jako tomu bylo v případě pevnosti Dinan. V lednu 1915 se v táboře mimo válečných zajatců nacházelo 300 internovaných civilistů.

Podmínky ve francouzských internačních táborech byly v roce 1914 špatné. Není proto divu, že řada internovaných uposlechla volání francouzské propagandy a vstoupila do cizinecké legie. Internovaní z Alsaska a Lotrinska byli na základě čestného prohlášení po několika měsících internace propuštěni. Museli se však zdržovat v přesně vymezených oblastech.

Internovaným bylo zakázáno nakupovat francouzské noviny. Jediné noviny, které si směli obstarat, byly „noviny pro válečné zajatce“ ve kterých bylo více francouzské propagandy než relevantních informací. Na jaře 1915 bylo delegátům Mezinárodního výboru červeného kříže umožněno internační tábory ve Francii navštívit. Podmínky se před návštěvou delegátů zlepšily a tato změna na čas vydržela.

Korespondence internovaných s rodinami probíhala skrze červený kříž. Doručení dopisů z Německa do Francie trvalo obvykle 4 týdny, balíčky byly na cestě i 3 měsíce a do táborů často přicházely vykradeny. Internovaní, kteří nebyli pracovně nasazeni na denních komandech, pracovali v táborových dílnách. Po práci

bylo internovaným dovoleno pořádat divadelní a hudební vystoupení. Internovaní učitelé pořádali kurzy a přednášky. Uvnitř táborů vznikaly kavárny a hostince. V lednu 1916 se uskutečnila první výměna internovaných mužů starších 55 let a mladších 17let, žen a dětí skrze bernskou hlavní kancelář pro repatriaci internovaných.

Internovaní, kteří spadali do jedné z výše uvedených kategorií, byli odvezeni na švýcarské hranice, kde byli převzati představiteli švýcarského červeného kříže, lékařsky vyšetřeni, vydáno chybějící oblečení, balíček červeného kříže s hygienou a předměty drobného komfortu.

Ti kteří nebyli repatriováni v rámci výměnných akcí si na svou repatriaci museli počkat až do roku 1918.

Francouzské internační tábory ve francouzských koloniích Dahomey, Maroko, Algérie

7. srpna 1914 obsadila britská armáda Lome, hlavní město německé kolonie Togo.

Duala hlavní město kolonie Kamerun se držela o něco déle. V září 1914 však Francouzi a Angličané obsadili i tu. 27. září 1914 po pádu Dualy byli všichni Němci internováni na dvoře posádkové nemocnice. Odtud byli následně nuceni pochodovat na přístavní molo, kde čekala loď. Přesun internovaných se neobešel bez násilností. Na paluby dvou bárek bylo naloděno 600 lidí. Internovaným byly rozdány konzervy. Mnozí sebou neměli ani lžičky a konzervy museli jíst rukama. Pitná voda nebyla.

Příštího dne internovaní vstoupili na palubu anglického parníku El-mina kde bylo stravování o něco lepší. Peníze a šperky byly internovaným odebrány.

V Laosu došlo k prvnímu dělení. Ženatí a část důstojníků byla ponechána pod britskou správou. Větší část však byla předána pod francouzskou správou.

Internovaní byli vyloděni v Cotonu. Zde byli umístěni do dvou tmavých stodol. Na jídlo dostávali jen rýži a ohřátou vodu. Po několika dnech byli převezeni v dobytčích vozech po železnici do Dahomeje a za 55 stupňového vedra hnáni pěšky do 26 km vzdálené Abomey. Zde byli internovaní umístěni do bývalého královského hradu, který byl obklopen vysokými hliněnými zdmi. V táboře bylo umístěno 400 osob, váleční zajatci, civilisté, muži, ženy, děti. Internovaní spali na slabých slamnicích. V ubikacích se hemžily, písečné blechy, moskyti a škorpióni. Největší problém byl s vodou. Každý den byl vydáván jen 1 litr na osobu. Přes den internovaní zúrodnili půdu v okolí tábora, vyráběli cihly a stavěli domy. Po několika dnech tvrdé práce skončila řada internovaných v nemocnici.

Francouzští lékaři je často brali za simulanty. Mnozí se proto obávali hlásit jako nemocní a s horečkou 40 až 41 stupňů se vlekli do práce. Šokující zprávy o podmínkách internovaných a válečných zajatců v Dahomeji se brzy dostaly i do světa. V březnu 1916 připravila komise švýcarských doktorů, po dohodě s francouzským ministerstvem války v Africe speciální tábor, do kterého měly být přemístěny, z táborů v Dahomeji, ženy a muži starší 55let, děti mladší 17 let, nemocní a boje neschopní. Ze speciálního tábora byli internovaní převezeni do Švýcarska.

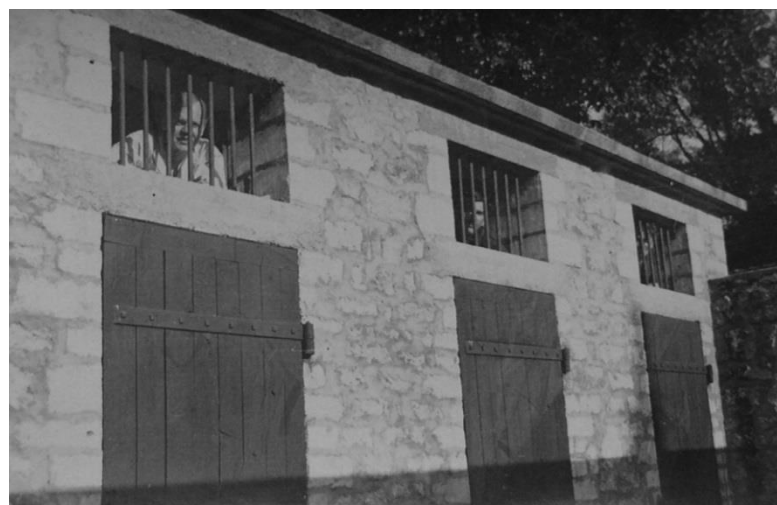
Ostatní internovaní byli přemístěni do Tunisu a Algérie.

Rukodělné výrobky internovaných z tábora Rochefort

Vánoční večeře internovaných z tábora Rochefort

Karcer internačního tábora Rochefort

V Tunisu byl za účelem internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí zřízen internační tábor ve městě Porto Farina. Internovaní byli společně s válečnými zajatci umístěni v místní pevnosti. V táboře se nacházelo několik desítek civilistů v branném věku internovaných na obchodních lodích na začátku války. Za stejných okolností bylo internováno rovněž několik rezervních důstojníků.

Práci internovaní vykonávali na dobrovolné bázi, především na zeleninové táborové zahradě.

Několik desítek internovaných bylo na přelomu let 1915/16 omylem posláno do zajateckého tábora Ferryville. Tito internovaní byli po určité době přesunuti do Porto Farina.

V Algérii se internační tábor pro civilisty nacházel v Lambeze. K umístění internovaných byla využita budova místní káznice. Koncentrování zde byli internovaní civilisté jak z Algerie tak i Tunisu.

Potravinové příděly na osobu a den sestávaly z: 600g. chleba, 280g. masa 200 g. listové zeleniny, 10g. cibule, 60g. sušené zeleniny, 350g. brambor, 10g. mouky., 10g. tuk, 20g soli, 5g. pepř, 15g. cukru, 10g. kafe.

Internační tábor pro civilisty se do května 1915 nacházel rovněž ve Fort Mitafou, později ve Fort l'Empereur ve městě Flissa. V květnu byli internovaní přemístěni do v Berrouaghia. I zde byli internovaní umístěni v budově místní káznice. Na přelomu let 1915/16 se zde nacházelo 204 civilistů z toho 148 Němců, 22 rakousko-uherských civilistů, 9 Turků, 5 německých žen, 5 rakousko-uherských žen, 3 Turkyň, 5 rakousko-uherských dětí a 7 osob původu alsasko-lotrinského. Za odpracovaný den byla internovaným vyplácena mzda 25 centimů.

Ceny potravin:

Mléko v plechovce stálo 1fr.

Datle 1/2kilo 0,6fr.

Tabák 30gr 0,2fr

Fíky 500gr 0,5fr

Sardinky v oleji plechovka 0,8fr

Víno litr 0,65fr.

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí, na Britských ostrovech a v koloniích 1914-1918

Britské internační tábory na Britských ostrovech

Bezprostředně po vypuknutí První světové války, uvalilo britské ministerstvo vnitra na všechny německé a rakousko-uherské státní občany žijící na území Britského impéria řadu bezpečnostních opatření. Byl jim vydán speciální průkaz, se kterým se směli pohybovat jen v okruhu 5mil od svého bydliště. Nesměli vlastnit zbraně ani automobily. Postupně následovala další opatření, ze kterých tím nejzásadnějším byla internace. 24. října 1914 britské ministerstvo vnitra nařídilo internovat všechny, v zemi se nacházející, muže německého, rakouského a maďarského původu, kteří byli v branném věku. S vykonáním příkazu bylo započato ihned. V Londýně i dalších městech na Britských ostrovech začalo zatýkání. Při zatýkání policie jednala s internovanými jako s trestanci a v mnoha případech byla internovaným nasazena železná. Ve stěhovacích vozech byli poté odvázeni, v tom v čem zrovna byli zatčeni, v lehkém letním oděvu, ve fraku nebo pracovním oděvu, bez jakéhokoliv zavazadla, do táborů.

Do internačních táborů byli zavíráni lidé ve věku 18-55 let, později bylo stáří sníženo na 50let. Pod příslibem, že se muži starší 50let, již nebudou účastnit války, byli posláni zpět do své vlasti výměnou za anglické krajany internované v Německu. Dlouhodobě nemocní a invalidní internovaní, nevhodní k plné repatriaci, byli bez ohledu na věk posláni do neutrálního Holandska a Švýcarska, kde byli internováni za podmínek, více odpovídajících jejich zdravotnímu stavu.

Ženy a děti nepodléhaly internaci. Své internované muže směly navštěvovat. Jejich finanční situace však nebyla lehká. O tyto ženy s dětmi se proto musely starat různé dobročinné spolky.

Za účelem koncentrace internovaných osob, byly nejprve využívány prázdné budovy, které v daný moment byly k dispozici, výstavní haly, společenská centra a v neposlední řadě lodě. V Southendu byly za účelem umístění internovaných využívány lodě Royal Edward a Saxonia. Na dvou lodích se v lednu 1915 nacházelo 2500 internovaných z toho 1320 na lodi Royal Edward. Internovaní byli rozděleni do 3 tříd. První třída platila 2 shillingy na den za stravu. Umístění zde byli bohatí internovaní, kterým po stránce komfortu nic zásadního nechybělo. Internovaní z druhé a třetí třídy dostávali stejnou stravu, za kterou nemuseli platit. Na Saxonii dělení na třídy nebylo. Umístění zde byli méně majetní internovaní. Obě lodi byly propojeny můstkem. Internovaní se tak mohli navštěvovat.

V Portsmouthu bylo 2000 internovaných umístěno na lodích Ascania a Manitoba. Internovaní byli rozděleni do 3 tříd. Organizace zde však nebyla tak dobrá jako v Southendu

Internální tábor Douglas

Jeden z největších internačních táborů na území Britských ostrovů se nacházel v Knockaloe. Internovaní byli umístěni v dřevěných barácích. Celkem zde mohlo být namačkáno až 22000 internovaných, které hlídalo 1500 veteránů indické armády. Obří barákový tábor byl rozdělen na 4 dílčí tábory. Každý měl svého velitele. Dílčí tábor byl rozdělen na 5-6 sekcí. Každá sekce měla svou poštovní kancelář a měla jistou autonomii. Tábory a sekce byly lemovány ostnatými dráty. Každý tábor měl svou knihovnu.

Internální tábor Douglas byl otevřen v září 1914. Umístěn byl v prázdninovém táboře pro mládež Cunningham's Camp na ostrově Isle of Man. Využito bylo již stojících baráků, stanů a infrastruktury obsahující mimo hospodářských budov, umývárnu a kuchyně rovněž tenisový kurt a kuželkovou dráhu. Později byly přistavěny rovněž obytné baráky. Tábor byl rozdělen na tři části:

- Tábor pro privilegované internované civilisty, kteří si připláceli za lepší ubytování a služby,

- Židovský tábor

- Tábor pro internované nižší společenské třídy.

Tábor měl kapacitu 2400 internovaných, ale dočasně zde bylo umístěno až 3000 internovaných.

Zařízení tohoto ostrovního internačního tábora, původně koncipované pro sezónní pobyty se začalo potýkat se zásadními problémy v zásobování.

V táboře důsledkem složitých podmínek dochází v listopadu 1914 ke vzpouře.

Vzpouře zapříčinili červi nalezení v jídle.

3000 internovaných zahájilo hladovku. Zanedlouho vstoupili do sálu vojáci s nasazenými bajonety.

Internovaní obvinili dodavatele potravin i správu tábora že se snaží obohacovat na jejich stravě. Následně se rozpoutala vlna nepokojů. Nepokojům se britští vojáci

pokoušeli zamezit střelbou do vzduchu. Když to nepomohlo, začala střelba do lidí. 7 internovaných bylo zastřeleno a 15 zraněno.

Nutno uvést, že tento případ patřil spíše k těm výjimečným. Všeobecně lze podmínky internovaných v britských rukou označit za dobré. K dispozici byly obvykle pravidelně vydávané předměty drobného komfortu, dobře zásobené kantýny. O zdraví internovaných se staral táborový lékař a zdravotní sestra. Obvykle tuto funkci zastávali sami internovaní. Lehce nemocní internovaní byli ošetřováni v táborových ošetrovnách. V případě těžších nemocí byli internovaní léčeni v civilních nemocnicích. Případů úmrtí však mnoho nebylo.

Internovaní mohli s malými výjimkami kupovat všechny anglické noviny, knihy, publikace. Tisk a literatura z neutrálních zemí však podléhala cenzuře.

V táborech fungovaly řezbářské, truhlářské a zámečnické dílny. Konaly se kurzy účetnictví, jazykové kurzy, fotbalové zápasy, hrál se tenis a golf.

Nucení k práci internovaní nebyli. Veškerá práce probíhala na dobrovolné bázi. Internovaní prováděli údržbářské a úklidové práce v táboře. Přes den chodili někteří internovaní pracovat k sedlákům, zahradníkům, nájemcům a obchodníkům, kteří je na práci brali raději než válečné zajatce.

Internovaní mohli dvakrát týdně odeslat korespondenční list nebo krátký dopis. Dlouhé dopisy často ze stolu cenzury putovaly rovnou do koše.

Pošta fungovala pomalu. Dopisy z Německa byly doručovány po 6-8 týdnech a balíky nechodily vůbec, nebo jen s redukováným obsahem. Nejrychleji chodily peněžní zásilky.

V Británii bylo v listopadu 1915 celkem internováno 32440 Němců, Rakušanů a Maďarů, v omezené míře také Turků a Bulharů. Z toho 24255 setrvalo v táborech až do konce války.

Britské internační tábory v koloniích

Britské internační tábory nevznikaly pouze na Britských ostrovech ale i v Austrálii (6890 Němců a Rakušanů), na Novém Zélandu (236 Němců), v jižní Africe (2300 Němců), Kanadě (2100 Němců), Indii (1200 Němců), Egyptě (300 Němců), Palestině, Singapuru, na Maltě, na britském Borneu, v Britské Guinece, v Trinidadu, Hondurasu, na Barbadosu, na Bermudách, na Mauriciu, na Svaté Heleně, v Dar-es-Salamu.

Většina internovaných nepředstavovala reálnou hrozbu. V letech 1916-1917, po podepsání čestného prohlášení, kterým se zavazovali poslušností Britskému impériu, byla většina propuštěna na svobodu a velká část internačních táborů v Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandu následně uzavřena nebo využívána pro umístění válečných zajatců.

Na propuštění se však nadále vztahovala povinnost se pravidelně hlásit na nejbližší policejní stanici a jistá omezení pohybu v rámci jednotlivých regionů.

Internace na Ceylonu

S vypuknutím První světové války byla na Ceylonu, zavedena opatření proti „nepřátelským elementům“. Němci žijící na Ceylonu se museli denně hlásit na policejní stanici v Kolombu, nesměli vstupovat do přístavů, na nádraží a telegrafní úřady. Štíty německých firem a obchodů byli odstraněni. Celkem 50 Němců žijících v Kolombu, včetně několika málo jednotlivců žijících mimo Kolombo, bylo zatčeno a internováno. Němci byli nejdříve umístěni na jedné staré lodi, na okraji přístavu v Coulombu. Později, když už loď byla přeplněna, byli internováni přemístěni do nedalekého tábora, dříve využívaného jako přístavní karanténní stanice. Ve městě vládla protiněmecká nálada a ti kteří lehce nabili majetek po internovaných německých obchodnících, si přáli, aby Němci zmizeli z města. Internováni byli odsunuti do Diyatalavy, do starého koncentračního tábora ještě z dob Búrské války, kdy zde byly umístěny deportované ženy búrských válečníků. Strážní oddíl sestávala z Indů pod velením anglického majora. Manželé byli ubytováni pohromadě a do přidělené místnosti si mohli vzít i svůj osobní nábytek. Svobodní muži a ženy bydleli odděleně v hromadných ubikacích. V táboře byli lidé všech řemesel. To umožnilo internovaným být nezávislí na okolí. V táboře vznikly táborové dílny, velká zeleninová zahrada a drůbeží farma. Ve volném čase měli internováni možnost se koupat v moři, provozovat sport, navštěvovat lekce a přednášky táborových učitelů nebo při dobrém počasí v malých skupinkách, pod dozorem strážce, chodit na procházky.

Internace v Austrálii 1914-1919

Během První světové války bylo v Austrálii internováno 6890 Němců, Rakušanů, Maďarů, Srbů, Chorvatů, dělníků, kteří přišli do Austrálie za prací, námořníků z obchodních i válečných lodí a obchodníků, kteří v době kdy vypukla válka Austrálii pouze projížděli. Mnozí internováni byli do Austrálie rovněž přivezeni během války z jihovýchodní Asie a jižní Afriky.

Internační tábory vznikly ve všech 6 australských státech. V květnu 1915 se v těchto táborech nacházelo 3000 osob. Po dvou měsících rozhodla australská vláda o uzavření internačních táborů v jednotlivých státech.

Dochází k centralizaci internovaných do oblasti New-South-Wales. Za tímto účelem byla navýšena kapacita internačního tábora Holdsworthy na okraji Sidny. V táboře bylo umístěno na 4-5000 internovaných, převážně Němců, Rakušanů, Srbů, Chorvatů, 700 naturalizovaných Britů, 70 z nich se v Austrálii dokonce i narodilo. Tábor sestával ze stanů a baráků. Mimo obytných baráků a stanů zde byl zřízen restaurant, kafe, malé obchody, orchestr, sportovní hřiště. Profit z jednotlivých provozů byl ukládán do táborového fondu a následně používán na nové projekty uvnitř internačního tábora. V táboře byly organizovány vzdělávací kurzy, bylo zřízeno divadlo, které se nacházelo nejprve ve velkém armádním stanu a později v internovanými postavené účelové budově. V letech 1916-17 internováni vydávali i vlastní časopis „Camp Spiegel“.

Život za ostatním drátem pomáhala překlenout především práce. Internováni stavěli baráky, administrativní budovy, strážní věže, dvoukilometrovou železniční odbočku z Liverpoolu. Za práci dostávali mzdu, která byla vyplácena ve státní měně.

Tábor byl přeplněn internovanými různých kulturních návyků i politického smýšlení. Vztahy tak nebyly zdaleka přátelské.

Na začátku roku 1915 vypukly v táboře otevřené nepokoje, které následně vedly ke zpřísnění táborového režimu, oddělení problémových internovaných a pravidelným kontrolám internačního tábora na kontraband.

Roku 1915 v táboře začal operovat kriminální gang „Černá ruka“. V čele skupiny stál námořník z Melbern Portman, který byl do Holdsworthy převeden z tábora Vitorie. Gang přejal pomocí vydírání a násilí kontrolu nad celým táborem. Internováni byli vydírání, okrádání o peníze i potraviny. Táborová komunita zodpovědná za vnitřní policii nebyla schopna nastalé situaci čelit. 18. dubna 1916 vypukla v táboře všeobecná stávka. Muži z gangu byly zbiti a rozhořčeným davem následně přehozeni přes hlavní bránu tábora.

Tábor Holdsworthy fungoval, až do roku 1920 kdy byli poslední internováni posláni do své vlasti.

Celkem bylo do tábora deportováno 6150 osob, z toho 5414 internovaných mužů branného věku. Zbylou část představovaly rodiny internovaných, které odmítly opustit své muže.

Internační tábory na území Austrálie se nacházely rovněž v Berrina a Trial Bay. Zatím co v táboře Holdsworthy byla koncentrována většina internovaných z rušených australských táborů, v táboře Bertina byli koncentrováni internováni lodní důstojníci a námořníci z severoněmeckého Loydu, Hansa, Hamburg Amerika line a Německo-australské paroplavební společnosti. Táborem procházela řeka Wingecarribee, která dělila tábor na dvě části. Obě části tábora byly spojeny mostem. Na severním břehu bylo postaveno 14 baráků a 27 baráků na jižním břehu. Jednotlivé baráky nesly názvy jako Lloydhalle 2, Emden nebo Sorgenfrei. Internováni byli repatriováni roku 1919, kdy byli na lodích posláni do Evropy.

Internační tábory v Jižní Africe 1914-19

K internaci německých a rakousko-uherských mužů ve věku 18-60 let bylo v jižní Africe přistoupeno na samém začátku První světové války. Hlavním podnětem bylo znepokojení vyvolané letáky vyzývajícími Němce a Rakušany žijící v Africe aby se přihlásili do vojenské služby v Evropě. Následujícího dne přikázal britský guvernér internovat všechny německé aktivní a rezervní důstojníky. Ti byli následně umístěni ve vojenské škole v Tempe.

V srpnu 1914 bylo přistoupeno k registraci civilistů nepřátelské národnosti v námořních přístavech, konfiskaci zbraní a munice. 20. srpna 1914 byli na Caledonském náměstí v Kapském městě shromážděni němečtí a rakouští námořní rezervisté kterým bylo oznámeno, že budou přesunuti do Johannesburgu. Pouze naturalizovaní Briti, nebo ti, kteří mohli prokázat, že byli propuštěni z rezervní služby, byli propuštěni. Muži byli umístěni na zemědělském výstavišti v Johannesburgu. V Září 1914 byli internovaní přemístěni do internačního tábora Robert Heights v Pretorii.

Pro efektivní správu internovaných nechala unijní vláda zřídit Zajateckou informační kancelář při vojenském velitelství v Pretorii.

Počet internovaných neustále narůstal o nově přichozí, z Belgického kongu a Rhodesie. Internace se vyhnula pouze mírně se chovajícím Němcům a Rakušanům žijícím ve vzdálených osadách, daleko od měst. Na čestné slovo bylo rovněž propuštěno několik set internovaných se zdravotními problémy.

25. října bylo na 2000 internovaných z Pretorie převezeno do Pietermaritzburgu. Zde byli umístěni v obřím barákovém táboře Fort Napier.

Počet internovaných dále rostl.

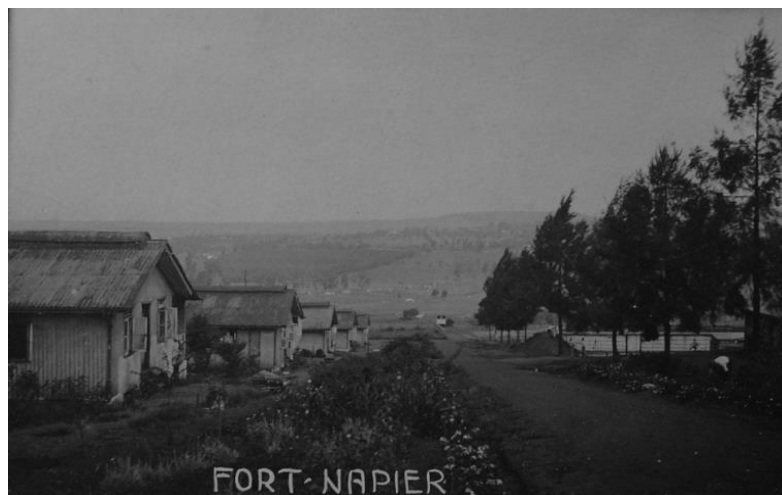
V lednu 1915 se v táboře nacházelo 2800 internovaných, Němců, Rakušanů a několik málo Turků.

Fort Napier sestával ze tří sekcí.

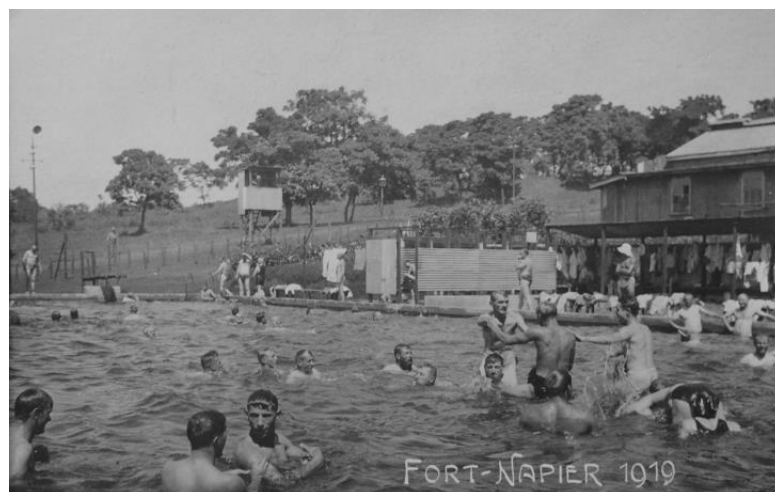
1. Sekce sestávala z hřiště a 18 pokojů, jež se nacházely v baráku postaveném ze dřeva a vlnitého plechu se zděnými základy. Barák měl verandu a byl vybaven 26 záchody, 12 sprchami a dvěma koupelnami. Byla zde také kuchyně. Rovněž tábor 2 a 3 byl velmi podobný. Nový 4. tábor byl o něco více luxusní sestávající ze 136 pokojů s 51 kuchyněmi. Tábor byl rezervován pro internované vyššího společenského postavení a starší muže. Pokoje byly vybaveny základním nábytkem. Každý internovaný dostal matraci, deku, talíř a příbor. Ženy a děti, které se sem dostaly, nebyly považovány za internované ale uprchlíky. Umístěni byli v bezprostřední blízkosti tábora.

Podmínky v táboře byly dobré. K práci nebyl nikdo nucen. Potravinové přiděly byly v rámci možností dobré. Internovaným bylo umožněno odebírat britské noviny, volnočasové aktivity nebyly nikterak omezovány.

Samotný tábor nabízel široké možnosti volnočasového a kulturního vyžití. Zajatci pořádali divadelní vystoupení, olympijské dny, v táboře pro internované z lepší třídy se konaly často honosné oslavy. Na podmínky internovaných dohlížel americký konzulát v Durbanu. Internovaní byli na čestné slovo průběžně propouštěni. Během války bylo propuštěno na 1700 internovaných.

Britský internační tábor Fort Napier - Pohled na obytné plechové baráky bývalých kasáren.

Internovaní Němci během koupání v nádrži uvnitř perimetru internačního tábora Fort Napier

Olympijské hry v internačním táboře Fort Napier, duben 1917

Internace v Singapuru 1914-1915

Krátce po vypuknutí První světové války byl několik mil od města Singapuru, v takzvaných „Tanglin Baracks“, zřízen internační tábor. Baráky byly postaveny již během Búrské války. Do vypuknutí První světové války byly baráky využívány jako sklady různých produktů. V době kdy sem byli poslání první internovaní, byl stav baráků velmi špatný. Okolo baráků byl postaven 2m vysoký plot z vlnitého plechu posílený o překážku z ostnatého drátu a elektrický plot.

Do tábora byli posíláni zatčení němečtí pasažéři, misionáři, osádky německých obchodních a válečných lodí. Mezi internovanými byla i část osádky německého pomocného křižníku Emden. Ženy byly ponechány na svobodě nebo převezeny do Indie a Austrálie. Přes den internovaní pracovali v okolí tábora nebo v přístavu. Volné chvíle trávili studiem, hrou na hudební nástroje a sportem.

Stráž internovaných vykonávali indičtí vojáci pod anglickým velením. Indové stáli více na straně internovaných než straně Angličanů.

15. února 1915 indičtí strážníci povstali proti anglickým důstojníkům. Ti, kteří neutekli, byli zmláceni. Jiní hledali úkryt mezi internovanými v táboře. Indové doufali, že se internovaní k povstání připojí. To se ale nestalo. Brzy přišly posily a povstání bylo krvavě potlačeno. Několik mužů však využilo situace k útěku. Jedním z těchto mužů byl i důstojník z pomocného křižníku Emden, Julius Lauterbach, který se přes spojené státy dostal zpět do Německa.

Nedlouho poté co bylo povstání potlačeno, byli internovaní odvezeni do táborů v Austrálii.

Internační tábory v Kanadě

První tábory pro civilní internované byly v Kanadě otevřeny 18. srpna 1914. Umístění zde byli civilisté-emigranti příchozí především z Německa a Rakousko-uherska, hledající v Kanadě únik před vojenskou službu, svobodu či dobrý výdělek.

Z 8579 mužů umístěných v období První světové války v 24 kanadských internačních táborech, bylo téměř 5000 Ukrajinců, 205 Turků a 99 Bulharů, ostatní byli Němci, Rakušané, Maďaři.

Charakter táborů, ve kterých byli tito muži, ženy a děti umístěni byl různý. V Spirit lake, Revelstoke, Kapuskasing, Edgewood byli internovaní ubytováni v dřevěných barácích, v Brandonu a Letherbridge byli internovaní ubytováni ve výstavní hale, v Halifaxu v místní citadele, v Kingstnu v pevnosti fort Henry, ve Winnipegu v pevnosti Fort Osborne. V Monashee byli internovaní ubytováni ve stanech a dřevěných barácích, v Munsonu byly využívány staré železniční vozy, u niagarských vodopádů a Sault-St.-Marie bylo využito staré zbrojnice.

Den v táboře trávili internovaní prací. Obvykle pracovali v okolních lesích na těžbě a svážení dřeva, odklízeli klestí v okolních lesích, aby omezili riziko požárů důsledkem jisker odletujících od parních lokomotiv. Za odpracovaný den jim bylo vypláceno 25 centů.

Ženy a děti nepracovaly.

Na konci roku 1917 byla většina civilních internačních táborů zavřena, především pro nedostatek pracovních sil v Kanadě, a internovaní na čestné slovo propuštěni.

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí, v Rusku 1914-1918

Před První světovou válkou žilo v Rusku okolo 250000 říšských Němců, 80000 Rakušanů a Maďarů. Mnozí byli již čtvrtou generací a své občanství si uchovali v zásadě jen proto, že tak učinili jejich prarodiče.

Rok 1914 však všechno změnil. Němečtí, rakouští a maďarští občané žijící v přifrontových oblastech byli postupně deportováni do východních gubernií evropského Ruska a na Sibiř.

Deportovaných dostala na sbalení 12-24 hodin. Většinu majetku proto museli zanechat na místě.

Ženám a dětem bylo povoleno vycestovat do své vlasti. Ženy s dětmi byly však závislé na výdělku svých mužů a proto je raději následovaly na východ.

Dle úředních hlášení bylo koncem listopadu 1914 internováno na Sibiři a v severo-východním Rusku 150000 mužů, žen, dětí německé a rakousko-uherské národnosti, včetně 11000 německých civilistů, kteří byli v létě 1914 přivlečeni jako rukojmí z východního Pruska.

14. ledna 1915 nařídil ruský car Nikolaj II. plošnou deportaci všech německých a rakousko-uherských občanů ve věku 17-60 z gubernie Lotyšsko (vyjímaje Rigu), gubernie Estonsko, gubernie Petersburg (včetně residenčního města), gubernie Novgorod, gubernie Wiborg (mimo jeho východní části), gubernie Nyland, části gubernie Tawastehus a Abo-Borneborg.

Civilní internované lze rozdělit na dvě skupiny. V první skupině, která představovala 65% deportovaných, se jednalo o drobné obchodníky a řemeslníky bez větších finančních prostředků, kteří byli bez rozpaků nahnáni, do dobytých vagónů jen s tím málem co měli při sobě. V jednom vagóně bylo namačkáno až 40 mužů, žen a dětí. V druhé skupině, která představovala 35% deportovaných, byli ti, kteří měli dostatek peněz na to zorganizovat ve vlastní režii dopravu svých věcí na nově přikázané místo bydliště.

Cesta mohla trvat týdny, ale i měsíce.

Internační tábory na území Ruska zřizovány nebyly. Internovaným byla přikázána gubernie, do které se museli vystěhovat. Jednalo se zpravidla o Gubernie Orenburg, Tobolsk, Irkutsk a východní Sibiř. Gubernátor následně deportovanému určil místo kde se musel zdržovat. Většina měst byla zoufale přeplněna uprchlíky a válečnými zajatci a proto byli internovaní obvykle umístěni v těch nejzastrčenějších koutech gubernie, kde byli ubytováni ve školách, stodolách, sklepích a věznicích. Pohromadě zde leželi muži, ženy, děti. Internovaní, po svém příjezdu na přikázané místo, začali zakládat komise, které měly zastupovat jejich zájmy před ruskými správními orgány.

Internovaní žili ze svých peněz. Kdo neměl peníze, byl odkázán na velmi skromné přiděly potravin od obce.

I přes mnohá omezení a neustálou policejní kontrolu se na některých místech členům komisí podařilo spojit s americkým velvyslanectvím v Rusku. Skrze velvyslanectví byly následně z rakousko-uherských a německých státních prostředků posílány peníze. Peníze byly zpočátku zasílány jednotlivým komisím. Tato praxe však byla později zakázána a nově musely být peníze zasílány ruským úřadům příslušným pro danou oblast. Úřady následně zajišťovaly rozdělení pomoci.

Výše příspěvku na živobytí byla oblast od oblasti různá a závisela na cenách v dané oblasti.

Práci dle svých profesí hledali internovaní velmi těžko. Pokud práci našli, jednalo se především o dočasnou výpomoc na polích během žní, práci na rašelinových polích a v rudných dolech. V některých guberniích dochází k zavedení zvláštních protiněmeckých opatření. Internovaným bylo kupříkladu zakázáno na veřejnosti mluvit německy a shromažďovat se.

Výjimkou mezi internovanými na území Ruska byli civilisté odvezení z východního Pruska, se kterými bylo zacházeno jako s válečnými zajatci a v souladu s tím umístěni v zajateckých táborech. Jako příklad možno uvést zajatecký tábor Andijan. Jednalo se o malou vesničku v údolí Fergana v Pamíru. Zajatecký tábor sestával ze 7 baráků nepravidelně rozestavěných na svahu. Umístěno zde bylo mimo 400 zajatých vojáků, 5 důstojníků také množství civilistů zajatých v Przemyslu. Rovněž v zajateckém táboře Troitzk bylo mimo nespočtu válečných zajatců rovněž 564 internovaných civilistů.

Internovaní byli z Ruska repatriováni v roce 1918, ještě před tím než cestu zablokovali čeští legionáři.

Po deportovaných ze západních oblastí evropského Ruska zůstalo na 800 opuštěných německých osad a obcí. Tyto obce byly následně rusifikovány anebo zanikly.

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí, v Rumunsku 1916-1918

V Rumunsku bylo během První světové války internováno 8500 Rakušanů, Maďarů, Němců, Bulharů, Turků a Dobrodjanů (Rumunů bulharského původu) Internovaní byli rozděleni do různých vesnic v jižním a severním Rumunsku. Pro umístění internovaných, speciální barákové tábory stavěny nebyly. Skupině internovaných byla určena obec, ve které se měli zdržovat. Ubytování internovaných tak bylo různorodé vesnice od vesnice.

Zatím co v bohatých vesnicích byly domy pro internované pohodlné, v chudých vesnicích to bylo horší.

Internovaní byli rozděleni do 4 kategorií

Třída IA: lidé kteří využívali své vlastní finanční prostředky, obvykle bohatí obchodníci. Tito internovaní nedostávali žádné příspěvky od státu, ale potraviny směli nakupovat za nízké armádní ceny ze skladových zásob.

Pro každou surovinu bylo stanoveno maximální odběrové množství.

Třída IB: Jednalo se především o intelektuály, profesory, advokáty, vyšší úředníky a kupce. Ti dostávali od vlády 2ley 50bani denně na stravu a byt. Stran nákupu potravin platilo pro tuto skupinu to samé co pro skupinu IA

Třída II: Jednalo se především o střední třídu, nižší úředníky, učitele, lidi přívyklé žít s malým příjmem. Ti dostávali denně 1ley 80 bani na stravu a ubytování. Co se stravy týče platilo pro ně to samé co pro skupinu IA.

Internovaní I. a II. třídy nebyli nuceni pracovat
Třída III: zahrnovala všechny ostatní, většinou sedláky, dělníky a řemeslníky. Internovaní z této skupiny nedostávali žádné příspěvky, byli však zdarma ubytováni a stravováni.

I. a II. třída internovaných platila za pronájem jednoho pokoje 30ley měsíčně. Internovaní obvykle obývali místnost z poloviny nebo třetiny.

Pokoje pro I třídu internovaných byly dobře zařízené, v domech byly rumunské koberce a deky s veselými barvami. Záchody byly sice špatné, ale tento problém byl v celém Rumunsku. Domy byly dobře vytápěny, osvětleny petrolejovými lampami a svícemi.

Ubytování pro internované druhé třídy bylo v zásadě podobné avšak zařízení místností prostší.

Ubytování pro internované III. třídy bylo v domech z jednoduché vyzdívkou s udusanou hlínou namísto podlahy a střechou ze slámy a hlíny. Na přední straně domu byla obvykle malá dřevěná terasa s vchodovými dveřmi, které vedly do předsíně. Na každé straně byl jeden pokoj. V každém pokoji byla jedna kamna. V jedné místnosti bydleli majitelé domu, druhá sloužila pro internované.

Stejných typů staveb pro ubytování mužstva využívala i ruská a rumunská armáda.

Zájmy internovaných v dané obci u rumunských orgánů zastupovala zvláštní komise.

Jak již bylo výše zmíněno internovaní I. a II. třídy si stravu obstarávali z vlastních peněz. Výše potravinových

dávek proto závisela především na jejich finančních možnostech. U bohatých obchodníků problém s penězi nebyl.

Internovaní III. třídy dostávali ráno jen chléb, odpoledne a večer čaj a bramborovou polévku. Čas od času dostávali internovaní III. třídy i maso. Na konci roku 1917 vydala rumunská vláda zákaz přidělovat masa pro civilní obyvatelstvo. Tento zákaz se promítl rovněž v jídelničce internovaných. Rovněž přiděly chleba byly sníženy. Nízké přiděly chleba, 50g. na den, byly nahrazovány kukuřičnou kaší a luštěninami. Za svou práci na polích a v lesích dostávali internovaní mzdu ve výši 1,5-2 lei denně.

Kabát z ovčí kůže stál v té době 80 lei a celý oblek 41 lei, rumunské sandály stály 1,5 lei.

Internovaným byla dopřána, na rozdíl od válečných zajatců, značná volnost. Měli pouze určenu oblast, ve které se směli pohybovat.

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Portugalsku 1916-1918

Portugalsko zůstalo po vypuknutí První světové války neutrální. Postupně však začalo inklinovat na stranu Britů. Do země byly z Anglie dodávány zbraně a výstroj. Portugalsko začalo postupně zavádět protiněmecká opatření, která dávala předzvěst dalšímu vývoji událostí. 17. února 1916 apeluje britský velvyslanec v Lisabonu na ministra zahraničí, aby vzhledem k nedostatku plavidel zrekvíroval v přístavu internované německé obchodní lodě. 8. března 1916 zabrala vláda Laurenza Marquese 4 německé lodě „Admirál“, „Essen“, „Kornprinz“ a „Hof“. Přibližně 400 důstojníků a námořníků žijících na těchto lodích bylo internováno. Jen několika námořníkům se podařilo uprchnout do Španělska.

Na žádost německého velvyslance aby bylo zjednáno nápravy portugalská vláda nerefletovala.

9. března 1916 vyhlásilo Německo Portugalsku válku, 14. března 1916 byly přerušeny diplomatické vztahy rovněž mezi Rakousko-Uherskem a Portugalskem.

2. dubna 1916 rozhodla Portugalská vláda, že všichni němečtí muži neschopní aktivní vojenské služby, ženy a děti budou během 5 dnů z Portugalska vykázáni. Muži v branném věku (16-45 let) byli internováni v koncentračních táborech v portugalských koloniích, v západní a východní Africe. Na německý majetek byla uvalena nucená správa. 27. dubna, téhož roku byla internace rozšířena na všechny spojence Německa. Portugalské internační tábory se nacházely v Mosambiku, portugalské-Indii, na Azorech. Internovaní pracovali především na farmách.

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Bulharsku 1915-18

Během První světové války bylo na území Bulharska internováno množství civilistů z nepřátelských válku vedoucích zemí. K jejich umístění nebyly zřizovány internační tábory, nýbrž využívalo táborů zajateckých. Těmito tábory prošlo od podzimu 1915 do léta 1918 37647 srbských internovaných, 208 rumunských internovaných, 11553 řeckých internovaných, 12 ruských internovaných, 1 italský internovaný.

Jedním ze zajateckých táborů, ve kterých byli civilisté internováni, byl tábor Haskovo. V květnu 1917 se zde mimo zajatců nacházeli srbští rumunští a bulharští civilisté. Podmínky internovaných byly shodné s podmínkami zajatců. Internovaní zde žili v dřevěných barácích a zemljankách. Vodu na pití i osobní hygienu museli nosit z 500m vzdálené studny.

Společně se zajatci byli internovaní nuceni přečkat i tyfovou epidemii, která se táborem, důsledkem špatných hygienických podmínek, prohnala. Většina z internovaných zde žila na 700 gramech chleba a jedné polévce na den.

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Řecku 1916-18

V srpnu 1916 vstoupila bulharská armáda na neutrální řecké území. Tento akt agrese rozpoutal v Řecké Makedonii v srpnu 1916 občanskou válku. Na straně jedné byl řecký král Konstantin I, který byl pro Ústřední mocnosti avšak současně rozhodnut uchránit svou zemi před válkou, na straně druhé parlament pod vedením předsedy vlády Eleftheriose Venizelose, který podporoval vstup Řecka do války na straně spojenců. V lednu 1917 dochází k přerušением styků mezi Řeckem a ústředními mocnostmi

Již 6. září 1916 předkládá francouzský a britský velvyslanec řecké vládě seznam 60 německých a rakousko-uherských obyvatel zdržujících se na území Řecka. Řecký ministr vnitra přikázal, aby osoby na seznamu, které žily v Athénách, ještě v noci byly zatčeny a z oblasti odsunuty. Ti, kteří žili mimo Athény, byly vystěhovány do 9 září. 1916. Řecká vláda následně pronajala parník, na který byli všichni internovaní naloděni, celkem 70 osob. Ti byli následně odsunuti do koncentračního tábora Kavala.

Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí, v Německé říši 1914-1918

Rovněž v na území Německé říše došlo roku 1914 k zavedení zvláštních opatření proti civilním občanům nepřátelských, válku vedoucích národností.

Je přistoupeno k internaci posádek obchodních lodí, pasažerů, obchodníků, novinářů, turistů, které vypuknutí války zastihlo v německých přístavech.

Internovaní civilisté byli zpočátku drženi na lodích, na kterých do země připluli, později jsou však přesunuti do táborů.

K plošné internaci britských a francouzských občanů žijících v Německu, cirká 15000 osob, přistoupeno nebylo. Dochází však k omezení ve vlastnictví zbraní, radiových přijímačů, automobilů a dále podléhali povinnosti se jednou týdně hlásit na příslušné policejní služebně.

Proběhlo pouze několik zatčení osob podezřelých ze špionáže.

Ženám, dětem a starcům bylo umožněno na dobrovolné bázi a měli-li na cestu peníze, vycestovat.

K hromadným internacím dochází 6. listopadu 1914, kdy jsou internováni všichni britští civilisté branného věku.

V prosinci 1914 jsou internováni francouzští civilisté, v lednu 1915 Kanadčané, Jihoafričané a Novozélandčané, v únoru 1915 Australané.

Hlavními důvody proč Německo přistoupi k hromadné internaci mužů v branném věku výše uvedených národností, byla především internace německých civilistů v Británii a Francii.

Tisíce internovaných se tak stali protiváhou mající vylepšit pozici Německé říše při jednání s nepřátelskými mocnostmi o podmínkách zajetí, internace a výměnách. Internace britských občanů v listopadu a prosinci 1914 a následné rozšíření na britské dominie na začátku roku 1915, vedlo k internaci 4273 britských civilistů. Tito byli umístěni na bývalém závodisti v Ruhleben u Berlína. Internováni byli ubytováni ve stodolách, původně určených závodním koním a v jiných stavbách, které náleželi k závodisti. Postupně na závodisti vyrostlo na 20 obytných baráků.

Mezi listopadem 1914 a listopadem 1918 prošlo tímto táborem na 5500 internovaných civilistů. Ponejvíce se jednalo o Brity, mimo nich se zde však nacházelo několik desítek Francouzů, Italů, Indů, Jamajčanů, černochů ze západní Afriky a Zanzibaru. Bylo zde rovněž 300-400 Židů. Kapacita dosáhla svého vrcholu v únoru 1915. Tehdy se v táboře nacházelo 4273 internovaných. Tábor byl až do konce války přeplněn. Nepomohlo ani rozšíření o dalších 9 obytných baráků roku 1915. Situace se stabilizovala teprve na samém konci války, kdy populace klesla.

10. října 1918 se v táboře nacházelo 2318 internovaných. Podmínky v táboře byly relativně dobré. Blízkost od hlavního města říše vedla k tomu, že internační tábor byl často navštěvován zahraničními delegáty pomocných organizací, fotografie z tábora byly velmi často

publikovány. Relativně dobré podmínky, nízký podíl transferů internovaných a zásilky pomocných organizací umožnily internovaným vytvořit uvnitř tábora pestré kulturní prostředí. Byli zde zastoupeni lidé ze všech sociálních vrstev. Internovaní se věnovali umění, divadlu, sportu, byla vyučována řada předmětů. I přes relativně dobré podmínky si léta strávená za

ostnatým drátem vybrala svou daň na fyzickém a duševním stavu internovaných. V táboře zemřelo během války celkem 60 osob. V porovnání s ostatními tábory, ve kterých se nacházeli civilní internovaní, je toto číslo velmi nízké. Tento fakt je možno především připsat pravidelným repatriacím, závažně nemocných, invalidů a těch neschopných vojenské služby a také faktu, že tábor nebyl zasažen epidemiemi infekčních nemocí jako jiné tábory. Nesrovnatelně horší byly podmínky v internačním táboře na vojenském polygonu Sollingrand u Holzmindenu. Tábor sestával ze 100 baráků a jeho celková kapacita činila 10000 osob. Mimo internovaných civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí zde byli internováni rovněž takzvaní „nežádoucí Němci“. Internovaní trpěli striktní izolací od okolního světa a podvýživou. Sebeměší prohřešky proti táborovému pořádku byly přísně trestány samovazbou nebo 2 i více hodinami u kůlu, na slunci bez jídla a vody. Roku 1917 byla část internovaných z tábora repatriována. Lze předpokládat, že právě v tomto období se do tábora dostávají váleční zajatci. V lednu 1918 bylo v táboře internováno 1000 belgických a francouzských žen. Podmínky za jakých byly drženy, byly katastrofální. Dlouhé apely, zoufalá zásobovací i hygienická situace. 10. října 1918 se zde nacházelo 4240 internovaných a dále několik desítek válečných zajatců, kteří patrně zajišťovali provoz tábora.

Internační tábory Ruhleben a Holzminden byly v listopadu 1914 posíleny o internační tábor Havelburg. Tento tábor fungoval do října 1914 coby zajatecký tábor pro mužstvo. Umístění zde byli zajatci francouzští, a belgičtí, včetně zajatců koloniálního původu.

12. listopadu 1914 byl zajatecký tábor rozpuštěn a do tábora přivedeni muži branného věku z nepřátelských, válku vedoucích zemí a kolonií (Indie, Algerie, Maroko). Byly zde internovány i celé rodiny. V lednu 1915 vypukl v táboře skvrnitý tyfus, kterému padlo za oběť mnoho internovaných. Jen roku 1915 jich zemřelo 522, z toho 470 mužů, 82 žen a dětí. Tito byli zpočátku pohřbíváni na obecním hřbitově, později roku 1915 byl zřízen pro internační tábor samostatný hřbitov. 10. října 1918 se v táboře nacházelo 1820 internovaných.

Internační tábor pro francouzské ženy a děti byl rovněž zřízen ve staré pevnosti v Rastadttu. 10. října 1918 se zde nacházelo 1223 internovaných a dále několik desítek válečných zajatců.

Internovaní vyššího společenského postavení byli drženi v důstojnickém zajateckém táboře na zámku v Celle.

10. října 1918 se zde nacházelo 124 vysoce postavených internovaných. Provoz tábora zajišťovalo několik desítek francouzských a britských vojnů. Mimo výše uvedených internačních táborů byli civilní internovaní umístěni ve větším či menším zastoupení téměř ve všech zajateckých táborech na území Německé říše.

Pokud uvedeme výčet jen těch zajateckých táborů, kde se v říjnu 1918 nacházely nejpočetnější skupiny internovaných civilistů je nutno zmínit.:

Hameln	367 internovaných
Güstrov	426
Parchim	206
Limburg a. L.	1174
Senne	2468
Trauenstein	623
Zoss. Wünsdorf	342
Frankfurt Oder	634
Gardelegen	325
Langensalza	261

V zajateckých táborech byla internovaným obvykle vyhrazena oddělená sekce tábora nebo alespoň oddělený barák. Strava i zacházení bylo shodné se zacházením s válečnými zajatci. Přes den internovaní pracovali na dobrovolné bázi v táborových dílnách, na ošetrovnách, v táborové nemocnici nebo jako učitelé kurzů pořádaných pro válečné zajatce. Docházeli rovněž mimo tábor do továren a na statky. Za práci byli internovaní vypláceni v táborové měně. Vyplácení mezd internovaným se řídilo stejnými směrnici jako vyplácení mezd válečným zajatcům.

Pro německé válečné úsilí představovaly desetitisíce internovaných značnou zátěž. Byly tak vázány ubytovací i strážní kapacity, které mohly být využity jiným způsobem. Internovaní navíc nepodléhali pracovní povinnosti. Příslušná říšská ministerstva se proto snažila s Británií a Francií vyjednat v co možná nejkratší době výměnu všechny za všechny. Počet Němců internovaných v Británii a Francii, včetně všech kolonií a dominií však mnohonásobně převyšoval počet internovaných v Německu. Vzhledem k tomu, že jednání nevedla ke konsensu, byli na základě dohody z roku 1915 repatriováni skrze bernskou hlavní kancelář pro repatriaci internovaných civilistů pouze děti, ženy a starci a dále osoby natolik závažně nemocné, že si jejich stav vyžadoval hospitalizaci v neutrální zemi. Tímto způsobem bylo repatriováno na 25000 internovaných Britů a Francouzů z celého Německa. Roku 1916 bylo rovněž vyměněno několik internovaných z prominentních rodin. I přes částečný odliv, počet internovaných dále rostl důsledkem přílivu násilně odvedených Francouzů a Belgičanů branného věku, vzatých ve svých domovských zemích coby rukojmí. Nutno uvést, že s rukojmími bylo zacházeno obzvláště krutě. Často byly k jejich umístění využívány nejen internační tábory, ale i věznice jako tomu bylo kupříkladu ve městě Cassel.

V říjnu 1918 se na území Německé říše nacházelo 111879 internovaných osob.

Na samém konci války se do německé internace dostávají rovněž francouzští, italské, belgičtí a portugalské diplomaty internovaní v Německu po vyhoštění z neutrální Ukrajiny a dále Briti internovaní německou armádou ve Finsku roku 1918.

Za zvláštní kategorii internovaných je možno označit takzvané „Malorusy“. Sezónní civilní dělníky přichozí ze západních rajónů carského Ruska.

Když 1. srpna 1914 Německo vyhlásilo válku Rusku, představovali tito civilisté technicky rovněž kategorii určenou k internaci.

Ekonomické důvody však vedly k opatření, které nepředpokládalo ani umístění v internačních táborech, ani návrat domů. Dělníci byli ponecháni na svém původním místě bez možnosti změnit zaměstnání.

Z 300000 „Malorusů“ se stali nuceně nasazení dělníci žijící bez možnosti seburčení v dělnických koloniích a barákových táborech. Stejnému osudu bylo rovněž podrobena 240000 „Malorusů“ a 60000 Baltů násilně rekrutovaných na územích okupovaných německou armádou v letech 1915-1918.

Stejně ekonomické motivy vedly k deportacím civilistů z okupované Belgie a severní Francie v letech 1916-17. Mimo civilních internovaných se na území Německé říše nacházeli rovněž internovaní vojáci.

Jednalo se o 6000 internovaných řeckých vojáků, kteří se během postupu francouzské armády v Makedonii, na podzim roku 1915, nechali dobrovolně internovat německou armádou. Tito muži byli koncentrováni v barácích na vojenském cvičném prostoru v Görlitz a po skončení války roku 1918 posláni do repatričního tábora v Josefově, odkud pokračovali domů.

Internace v Rakousko-Uhersku 1914-1918

Již během mobilizace 31. července 1914 začalo K.u.K. ministerstvo vnitra a K.u.K. ministerstvo války projednávat nutná opatření proti státním občanům zneprátených zemí, kteří se v Rakousko-uherské monarchii nacházeli. Cizinci, kteří již dlouho žili v Rakousko-Uhersku, mohli se svými rodinami zůstat tam kde bydleli a pokud nepracovali ve státních službách, dále pracovat tam, kde pracovali před vypuknutím války. Museli se však pravidelně hlásit na policejní stanici a bez povolení policejních úřadů nesměli podniknout žádnou cestu mimo povolenou oblast. Osoby, jejichž ponechání na svobodě nebylo v zájmu bezpečnosti monarchie, byly internovány.

K 11. září 1915 bylo v Rakousko-Uhersku internováno 26 Angličanů (66 žen a mužů neschopných branné služby bylo v té době již repatriováno), 51 Francouzů (58 repatriováno), 3 Belgičani (1 repatriován), 262 Černohorců, 449 Italů (383 repatriován), 319 Rusů (132 repatriováno) a 4176 Srbů (1388 repatriováno) Internační tábory vznikaly v opuštěných zámcích, skladech a později byly stavěny i barákové tábory. Zajatci byli hlídáni vojenskou stráží.

Postupně se do těchto táborů dostávají osoby národnosti anglické, francouzské, italské, černoohorské, srbské a ruské.

V internačním táboře Katzenau u Lince byli umístěni převážně internovaní civilisté italské národnosti. V září 1915 se zde nacházelo 4000 internovaných, z toho 1700 bylo pracovně přiděleno mimo tábor. Ke konci války se zde nacházelo na 7200 mužů. Jednalo se převážně o sezónní dělníky, kteří byli internováni po vyhlášení války mezi Itálií a Rakousko-Uherskem. V táboře se nacházeli rovněž britští a francouzští internovaní námořníci z Terstského přístavu.

Správu tábora zajišťovali do značné míry sami internovaní. Vybraným internovaným bylo umožněno

vycházet za doprovodu stráží do Lince za účelem nákupu potravin. Na hlavu a den byly za tímto účelem vypláceny 2 koruny.

Internovaní byli ubytováni v barácích různých typů. Velké baráky mohly pojmout až 250 osob.

Každý se staral ve svých ubikacích zařídit si alespoň trochu soukromí za pomoci kartonů a dek coby dělicích stěn. Menší baráky sloužily k umístění privilegovaných osob, žen a starců. V táboře se nacházely 4 kuchyně a bazar s malou kantýnou, ve které internovaní mohli nakupovat oblečení, boty a také malý restaurant.

Tábor pro civilní internované Italy se nacházel rovněž v Tapio-Suly, 45km východně od Budapešti. V září 1916 se v táboře nacházelo 377 Italů, z toho 13 žen, které šly dobrovolně se svými dětmi do internace, aby byly poblíž svých mužů. Mezi internovanými bylo mnoho řemeslníků, poněkud zedníci, horníci. Těmto bylo umožněno pracovat mimo tábor. Méně kvalifikovaným, především přístavním dělníkům, byla nabízena práce v zemědělství placená 4 korunami za den. Z protokolu Mezinárodního výboru červeného kříže se dozvídáme, že tato práce byla internovanými, zvyknulšími na výdělků 8-12 korun denně, odmítána.

Internovaní byli ubytováni v několika barácích vojenských kasáren.

Osobám, za něž se zaručili dva čestní lidé, bylo umožněno si najít ubytování na vesnicích, kde požívali relativní volnosti. Internovaným bylo umožněno jednou týdně odjet po železnici do Budapešti na nákupy.

Internovaní pracovali v průmyslu a zemědělství v okolí tábora. Mzda jim byla vyplácena v táborové měně.

Internovaní civilisté byli koncentrováni rovněž v ohrazené části zajateckého tábora Marchtrenk.

V rámci odvetného opatření za 100000 německých civilistů, kteří byli odvečeni z východního Pruska ruskými vojáky, zde bylo internováno na 7000 civilistů, Ukrajinců, Rusínů a Židů, celé rodiny od kojenců až po 70 leté starce.

Sekce určená k internaci civilistů měla civilní velení. Internovaní byli ubytováni ve stejných barácích jako váleční zajatci, vařili si sami. Někteří internovaní si sebou přivedli koně, prasata, krávy, slepice nebo husy. Ženy, děti a starci se starali přes den o domácí zvířata, o děti a nemocné. Rusínů byli oděti v bohatě vyšíváných krojích. Dochovaly se i ojedinělé případy kdy někteří ruští zajatci našli v internačním táboře svou rodinu, přesto, že styk válečných zajatců a internovaných byl přísně zakázán.

Internovaní padinští Srbové jsou se svými domácími zvířaty vedeni do zajateckého tábora Marchtrenk.

Otec se synem oděti v padinských krojích stojící před obytným barákem zajateckého tábora Marchtrenk.

Internovaní němečtí vojáci nasazeni na lesní práce ve Švýcarsku

Internace ve Švýcarsku 1914-1918

Vlaky svobody

Švýcarsko se během První světové války, stalo místem tranzitu a internace desítek tisíc válečných zajatců a civilních internovaných. Neutralita vedla do Švýcarska rovněž tisíce válečných uprchlíků, mimo civilistů rovněž dezertérů i válečných zajatců.

Historie dané problematiky ve Švýcarsku, v období První světové války, se začala psát roku 1914, kdy národní rada Gustave Ador navrhl válku vedoucím mocnostem, možnost provádět výměny těžce raněných a nemocných válečných zajatců skrze Švýcarsko.

Německo návrh přijalo téhož roku. 24. února 1915 přijala návrh rovněž Francie.

První výměna těžce raněných německých a francouzských zajatců byla uskutečněna 2. března 1915. Z Německa bylo odesláno 29. důstojníků, 160 poddůstojníků a 1520 vojáků. Z Francie bylo odesláno 5, důstojníků, 20 poddůstojníků a 830 vojáků.

Druhá výměna těžce raněných mezi Francií a Německem byla uskutečněna na začátku května 1915.

Vzhledem k neshodě názorů obou válečných stran byla 3. výměna dohodnuta teprve po dlouhých jednáních v polovině července 1915.

Z Francie bylo vypraveno 22 německých důstojníků, 13 poddůstojníků a 632 vojáků, 11 doktorů, 898 zajatých sanitářů a 3 civilní osoby.

Z Německa bylo posláno 35 francouzských důstojníků, 185 poddůstojníků, 3292 vojáků, 406 lékařů, 3421

zajatých sanitářů a 1 civilní osoba.

Technické zabezpečení výměny zajišťoval švýcarský červený kříž a švýcarská armáda, která pro tento účel zapůjčila sanitní vozy a přidělila doprovodný personál. Švýcarské nemocniční vlaky začínaly svou cestu v německém městě Konstanz, kde do nich nastupovali francouzští zajatci vybraní k výměně, a končily ve francouzském městě Lion. V opačném směru transporty převážely německé zajatce. Sanitní soupravy sestávaly z určitého počtu sanitních vozů, každý se 14 postelí a určitého počtu osobních vozů I. a II. třídy. Součástí soupravy byl i koupací vůz s vodní nádrží a kuchyňský vůz, ve kterém byly skříňe se zásobami, jídelním náčiním a jídelna pro personál. Ve vagónech první třídy byli zpravidla lékaři, hosté, úředníci a švýcarští vojáci. V každém vagóně druhé třídy a sanitních vozech byl jeden švýcarský voják a jedna zdravotní sestra. V každém vlaku mohlo být umístěno 300-350 mužů. Za provizorních úprav mohly však soupravy pojmut až 500 osob. Po dosažení konečné stanice, musely být vagóny rychle uvedeny do původního stavu a opět odjížděly v opačném směru. Po každé druhé jízdě byl proveden důkladný úklid.

Nepočítaje menší transporty bylo v letech 1915-1919 vypraveno 301 zvláštních vlaků vyhrazených zajatcům a internovaným. Za tyto transporty vydal Mezinárodní výbor červeného kříže 320000 Franků.

Celkem bylo v rámci výměnných akcí přepraveno 16780 německých, 29223 francouzských a belgických, 13675 rakousko-uherských, 3209 srbských, 7545 italských, 406 britských zajatců a internovaných civilistů, 9934 tuberkulózou nakažených italských zajatců. Mimo to bylo transporty přepraveno menší množství bulharských, tureckých, amerických, portugalských zajatců a internovaných civilistů.

Internace válečných zajatců a civilních internovaných ve Švýcarsku

Od ledna 1916 přijíždějí na území Švýcarska, v rámci výměnných transportů, rovněž váleční zajatci a civilní internovaní určení k částečné repatriaci. Jednalo se o zajatce a civilisty, především z internačních a zajateckých táborů v Německu a Francii, jejichž zdravotní stav vyžadoval zásadní změnu podmínek, která by umožnila jejich vyzdravení, zároveň však nebyl natolik vážný, aby zajatec či internovaný v branném věku mohl být označen jako trvale branné služby neschopný a repatriován do domovské země. Tito muži byli ubytováni v horských hotelích a lázeňských domech za podmínek, které umožňovaly zlepšení tělesného i duševního stavu.

Celkem bylo ve Švýcarsku, v letech 1916-1919 internováno:

3247 francouzských důstojníků,	31148 mužstva a	3120 civilistů
329 belgických	3304,	693
308 britských	3722,	51
1965 německých	17830,	1430
rakouských		411
maďarských		168

Do Švýcarska nebyli vydáváni invalidní a nemocní němečtí a rakousko-uherské váleční zajatci z italského a srbského zajetí. Tento krok byl odůvodněn lepšími klimatickými podmínkami v daných zemích. V květnu 1916 iniciovalo diplomatické oddělení svatého stolce v Římě, na podnět ruského poselstva, jednání o hospitalizaci ruských zajatců nakažených tuberkulózou z německých a rakousko-uherských zajateckých táborů. Počet těchto zajatců však přesahoval možnosti Švýcarska. Lázeňská centra ve vhodných oblastech byla v té době již obsazena Brity, Belgičany, Němci, Francouzi. Proto musela být žádost na konci července odmítnuta. V srpnu 1916 vyslal ruský ministr Vasilij Bacheracht nový požadavek. Na podzim 1916 byl vypracován plán, dle kterého mělo být ve Švýcarsku internováno společně s 400 ruskými důstojníky také 200 německých a rakouských důstojníků nemocných tuberkulózou. Zatím co Rakousko-Uhersko a Německo vybralo ruské důstojníky vhodné k částečné repatriaci již v druhé půli února 1917, v Rusku byla situace v mnohém složitější. Nastalé politické a transportní problémy vedly k opakovanému odsunu akce. Do dnešních dnů se dochoval telegram z 30. května 1917 odeslaný ze zajateckého tábora Terezín do Švýcarska. Ruský důstojník, v zastoupení svých dvou tuctů kamarádů, které rakouská komise vybrala pro hospitalizaci ve Švýcarsku, žádal příslušné orgány o urychlení opatření k hospitalizaci, protože situace nemocných se neustále zhoršovala. Říjnový převrat v Petrohradu však celý záměr zcela zhatil. Teprve roku 1919 dochází ve Švýcarsku k umístění menší skupiny ruských zajatců nakažených tuberkulózou, přivezených k hospitalizaci z německých zajateckých táborů, ze kterých cestu domů zhatila složitá situace na východě. Nutno uvést, že do výše uvedených počtů internovaných nejsou zahrnuti váleční zajatci uprchlí z Německa, Francie, Itálie. O problematice válečných uprchlíků ve Švýcarsku bude pojednáváno v samostatné kapitole.

Pobyt internovaných ve Švýcarsku

Nově přichází internovaní Němci, Rakušané, Francouzi, Belgičané, Angličané byli přijímáni švýcarskými

obyvateli pozitivně. Bezprostředně po příjezdu byli obdarováni sestrami červeného kříže ovocem, kávičkou, cigaretami, květinami. Ženské spolky internovaným praly a opravovaly prádlo.

Pokud bylo výše zmíněno, že internovaní byli přijímáni místním obyvatelstvem vesměs pozitivně, nutno také uvést, že opačně tomu bylo v případě internovaných nakažených infekčními nemocemi, především tuberkulózou. Řada obcí jejich umístění odmítala především s odůvodněním chybějící infrastruktury. Hlavní roly však hrály obavy o ztrátu dobrého jména lázeňských center.

Internovaní dostávali potravinové přiděly a žold o stejné výši jako vojáci týlové jednotky švýcarské armády.

Muži byli rozděleni na:

- 1) práce schopné
- 2) schopné lehčích prací
- 3) práce neschopné

Dle příslušnosti k jedné z výše uvedených kategorií byli internovaní nasazeni na lehčí práce v táborech, či středně těžké práce mimo tábor, nejčastěji v zemědělství, v lesích, na stavbě cest, odklizení sněhu. Internovaní pracovali rovněž na individuální bázi jako elektrikáři, strojníci.

Vzhledem k nedostatku pracovních sil v mnoha odvětvích švýcarského hospodářství bylo ve Švýcarsku zřízeno několik speciálních odborných škol vyhrazených internovaným. Obchodní škola pro internované Němce byla zřízena kupříkladu ve městě Chur (Deutsche Internierten-Handelsschule Chur). Škola sestávala ze dvou místností v centru města. Náklady na výuku hradilo město Chur. V lednu 1918 navštěvovalo školu 54 mužů, kteří se zde vzdělávali v obchodním právu, anglickém jazyku, kupeckých počtech, francouzském jazyce, obchodní korespondenci. Další podobné školy a fakulty byly zřízeny v Interlaken, Thun, Mürren. Mimo to byly organizovány průběžné vzdělávací kurzy řezbářství, stolařství. Internovaným hudebníkům bylo umožněno vystupovat v divadlech, na koncertech. Jak již bylo výše zmíněno, ubikace internovaných se nacházely především v lázeňských domech a hotelích. Internovaní byli majiteli těchto zařízení vítáni, tak jak turistů se začátkem války zásadní měrou ubylo. Náklady na pobyt internovaných byly hrazeny domovskými zeměmi. Barákové tábory zřizovány nebyly.

Ostraha ubikací internovaných byla minimální. Volnost pohybu internovaných v době volna však byla ohraničena pevně stanovenou oblastí, ve které se směli svobodně pohybovat. Mimo to byly stanoveny vycházkové časy, ve kterých směli internovaní opustit ubikace.

Internační tábory v kantonu Bern se nacházely kupříkladu v lázeňských centrech Adelboden, Grindelwald, Wengen a Mürren. V kantonu Graubünden byla většina internovaných umístěna v lázeňských centrech Davos a Chur. Ve městě Chur byl k tomuto účelu využíván kupříkladu pension Klein-Waldegg. Podmínky v těchto internačních táborech byly velmi dobré. Čas od času byla místa internace navštívena komisí armádního zdravotního oddělení, které dohlíželo na zdravotní stav internovaných. Během těchto návštěv, mimo jiné probíhala revize stupně práce schopnosti internovaných.

Internovní tábor Kerns - Internovní němečtí vojáci stojící před ubikacemi

Internovní němečtí vojáci v Kerns během chvíle volna

Jedním z hlavních problémů internovaných byl alkohol. Dobře myšlené dary v podobě vína, piva a tvrdého alkoholu od místních obyvatel se brzy projevíly rušením nočního klidu a občas také násilnostmi, které nejednou musela řešit nejen místní ale i vojenská policie.

Ze vzpomínek Wilhelma Pflughaupta.

„10. května 1916 jsem v rámci francouzské výměnné akce nastoupil v Lyonu do švýcarského lazaretního vlaku. Francouzští strážníci odstoupili a švýcarský sanitní personál nás začal rozdělovat do pohodlných polstrovaných vagónů. Ještě před odjezdem přichází paní v oděvu sestry červeného kříže, vstupuje do jednotlivých kupé. Dobro vystupuje z jejich očí a se srdečným „Gruss Gott“ nás zdraví. První německý pozdrav na nepřátelské půdě.“

„Hrdá Ženeva se připravila na náš příjezd, aby pozdravila nové hosty. V nádražní budově začalo zdravení, potřásání rukou, obdarovávání, až jsme se smáli jako malé děti štěstím. Sušené květiny a malé ženevské a švýcarské vlaječky si mnozí kamarádi schovali a opatrovali jako největší vzácnost ještě dlouho po válce. Ještě překvapivější bylo přivítání o půlnoci v Bernu. Nástupiště bylo přeplněno. Jsou zde němečtí krajané. Zástupce německého velvyslanectví nás oficiálně zdraví. V první minuty příjezdu nás chtějí přivítat tak srdečně jak je jen možné. Byli jsme zasypáni květinami a dary. Mladé dívky z německého pomocného spolku nám rozdávají osvěžení. Každý obdržel balíček se vším potřebným, připraveným srdečnými ženami. Kolik lásky a srdečnosti je za každým balíčkem schováno.

Naproti, na jiném nástupišti zastavil sanitní vlak s francouzskými internovanými, kterým je dopřáno stejně vřelého přijetí jako nám. Také oni dle všeho nemohou stále pochopit, že nejsou zavřeni za ostatními dráty, že po několika formalitách budou svobodní. Jsou to druzi v utrpení. Proč neodstrčíme dveře kupé, proč nejdeme k sobě, abychom si bratrsky podali ruku?

Listuji ve své knize vzpomínek, přeskakují mnohé stránky popisující dobro našich hostitelů, našeho rychlého tělesného vyzdravení a úžasu ve světě hor. Dvě kapitoly však chci ještě zmínit, ze své knihy vzpomínek na dny ve Švýcarsku, které jsou obzvláště mimořádným symbolem svobody a nově nadělené budoucnosti, dvě události které v zajateckém táboře nemohly být možné.

Nejprve Svatba internovaných

V Küsnachtu na úpatí Rigi bylo pěkné slunečné zářijové odpoledne 1917, kdy jsme my kamarádi, ve vyzdobeném hotelovém sálu, kde jsme byli rovněž internováni, doprovázeli jeden mladý pár. Pěkně znějí akordy Händelova Larga, když mladý pár vstupuje do sálu.

Německý farář, kterého otcina vyslala, aby pečoval o duše internovaných, zdraví příchozí. Duchovní hovoří k mladému páru. Žádné fráze ale od srdce.

Nejprve hovoří o vlasti, ve které připomíná mladému páru rodný domov, kde na ně vzpomínají jejich rodiče a poté se obrací na pár samotný, kdy žehná protestu života proti smrti a jejich kroku jako naděje na německou budoucnost. Poté co si mladý pár řekl „Ano“, zpívá německá žena pěknou německou píseň „Wo do hingehst, da will ich auch hingehen“. Když píseň dozněla, zazpíval mužský chór sestávající z internovaných píseň „So nimm denn meine hande führte mich“ Poté vedl duchovní mladý pár, za tónů svatební písně od Lohengrýna, hrané dvěma kamarády na klavír a housle, ze sálu na zahradu

hotelu, která již měla podzimní barvy. Rigi, královna hor zdraví vzácnou událost, slunce svítí novému páru. Z mnoha zážitků poslední obrázek hlubokého míru daleko od řinčení války, německá škola, navštěvovaná německými dětmi, internovanými společně se svými matkami a otcí, majícími to štěstí že byli v rámci výměnné akce internováni v neutrální zemi. Školu vedli 3 internovaní učitelé. 3 třídy navštěvovalo 21 dětí. Dvě třídy se nacházely v Stansstad na Vierwaldstaettersee, zcela blízko města. Byly to světlé příjemné letní domy na břehu jezera, které byly německým poselstvím k tomuto účelu pronajaty. 3. třída byla situována v hotelové budově, kde internovaní bydleli. Většina dětí zde byla také ubytována. Ostatní přivázela každé ráno Engelbergská električka ze Stans. Některé děti přijížděly parníkem z Hergiswil na úpatí Pilatus. Pěkně se vedlo dětem v těchto domech s výhledem na Pilatus. Malé třídy dovolily učitelům věnovat se každému dítěti tak jak bylo zapotřebí. Jak byli šťastní, že opět mohli pracovat ve svém oboru. Poselství dalo k dispozici učební materiál a pomůcky. Lavice dala k dispozici zdarma místní katolická škola. Tabule vyrobili internovaní otcové dětí navštěvujících školu. Když zaskvílo jarní slunce, byly lavice přeneseny do zahrady. Občas chodil učitel s dětmi do velkého sálu Hotelu „Freihof“ obzvláště když přšelo. Na klavír zde doprovázel staré německé národní písně. Dle názoru mladých zpěváků to bylo lepší než v doprovodu houslí. Národní písně však ponejvíce zněly ze zahrady během přestávek nebo během hodin zpěvu. To zůstávali lidé stát a zaposlouchávali se od bezelstné radosti dětí. Cvičení a branné cviky občas vyprovokovaly zdravé konkurenční nadšení místní katolické školy. Ráno před nástupem do školy dostávali mladí školáci sklenici švýcarského mléka nebo šálek kaka. Všechny potraviny dostávali bezplatně. Stejně tak i jízdné na cestu do školy bylo bezplatné“

Dlouhé válečné roky uvedly Evropu do hladu. Nedostatek potravin se postupně projevil také ve Švýcarsku. Některá města, jako například Chur řešila situaci tak, že internovaným přidělila pole, na kterém směli pro své potřeby pěstovat brambory. Mimo internačních táborů vznikala ve Švýcarsku rovněž zvláštní nemocniční zařízení zaměřená na rehabilitaci internovaných s vysokým stupněm invalidity. Takovéto zařízení bylo v srpnu 1916, pod názvem mediko-mechanický institut zřízeno v městské nemocnici na Bienstrasse v Churu. Byly zde sbírány zkušenosti a vytvářeny nové metody rehabilitace. Ne všichni internovaní svůj pobyt ve Švýcarsku přežili. Mnoho úmrtí si vyžádala především epidemie španělské chřipky roku 1918, která v té době zasáhla celou Evropu. Zemřelým byly prokázány veškeré vojenské pocty a jejich pohřbu byla vždy přítomna švýcarská čestná četa.

Němečtí internovaní vojáci během dvoudenního výletu na vrchol Hochstollen v Alpách

Ruští uprchlí zajatci a dezertéři ve Švýcarsku 1915-1920

V letech 1915-1920 se do Švýcarska dostává na 2500 ruských vojáků (uprchlých válečných zajatců a dezertérů).

V prvních válečných letech se jednalo téměř výhradně o válečné zajatce, kteří uprchli z kmenových táborů a pracovních komand v Německu a Rakousko-Uhersku. Dle instrukce o zacházení s uprchlími válečnými zajatci z února 1915 byli tito uprchlíci na nezbytně nutnou dobu internováni, obvykle se tato doba omezovala jen do provedení výslechu s tlumočnickem, tedy nanejvýše jen několik dnů. Následně měl uprchlík na výběr, po přidělení civilního oděvu a ubytování, setrvat a pracovat v zemi, nebo být vydáni na velvyslanectví domovské země ve Švýcarsku. Případy kdy uprchlý zajatec odmítl vydání na domovské velvyslanectví a zvolil raději setrvání v zemi nebyly příliš časté. Obvykle tuto cestu volili ruští zajatci proletářsky smýšlející, odmítajících další účast ve válce za cara. Tito muži následně zůstali v zemi a pracovali jako ševci, krejčí, na skupinové bázi vykonávali veřejné práce.

O poznání hůře se vedlo ruským dezertérům, kteří byli často tiskem označováni ze špióny a zbabělce. Jednalo se o příslušníky ruského expedičního sboru na západní frontě, kteří po podepsání separátního příměří v Brestu Litevském odmítli dále bojovat po boku Francie a z treštu byli přiděleni do trestných pracovních batalionů odkud zběhli.

Roku 1918 přestupovali hranice Švýcarska tisíce uprchlíků různých národností. Obavy z cizích vlivů, masivně narůstající počet uprchlíků ať už vojenských či civilních, nedostatek potravin, vedl k rozhodnutí umístit uprchlíky do táborů, odkud byli uprchlíci posíláni do různých částí země na kultivační práce, na stavbu elektráren a především na práce v zemědělství.

Na jaře 1918 byla do Ruska odeslána první skupina ruských uprchlíků. Repatriace probíhala rovněž v následných měsících. Uprchlí Rusové, vojáci i civilisté trpící plicními nemocemi byli před repatriací umístěni k vyzdravení do Sanatoria Chevalleyres sur Blonay, které bylo zřízeno v říjnu 1918 a fungovalo až do ledna 1919. V říjnu 1918 byla rovněž pro ruské vojáky a civilisty jejichž zdravotní stav si vyžadoval hospitalizaci zřízena ozdravnice v Interlaken. Zařízení se nacházelo v Hotelu Simplon v domě pronajatém sovětským červeným křížem probíhala mimo ozdravného procesu rovněž silná bolševická propaganda. Zařízení fungovalo až do listopadu 1919. V dubnu 1920 odjel na východ poslední ruský transport s ruskými vojáky ochotnými se vrátit domů.

Mezinárodní výbor červeného kříže v Ženevě

Přes to, že s vypuknutím První světové války existoval Mezinárodní výbor červeného kříže již 50 let. Světový válečný konflikt byl pro výbor prvním skutečným křestem ohněm, během kterého byl přetransformován na organizaci čítající stovky dobrovolníků, operujících v desítkách válek vedoucích zemích ve prospěch válečných zajatců a internovaných, hájící jejich práva garantovaná Haagskou konvencí z roku 1907.

Výbor byl rozdělen na 16 oddělení, z toho 12 pro spojence, jmenovitě Amerika, Belgie, Brazílie, Anglie, Francie, Řecko, Itálie, Japonsko, Portugalsko,

Rumunsko, Rusko a Srbsko, 4 pro ústřední mocnosti Německo, Rakousko-Uhersko, Bulharsko a Turecko. Činnost se dále dělila na Válečné zajatce a Civilní internované.

Primárním cílem mezinárodního výboru bylo -shromáždění informací o válečných zajatcích, -zprostředkování zajatecké pošty, -odesílání pomocných zásilek s potravinami a výstrojí, -kontrola zajateckých táborů ve válku vedoucích zemích, jsou-li dodržována práva zajatců - zprostředkovávání a technické zajištění výměnných akcí a repatriačních akcí.

První misí za hranicemi Švýcarska provedla delegace Mezinárodního výboru červeného kříže v lednu 1915, kdy delegáti navštívili zajatecké a internační tábory v Anglii, Francii a Německu. Poslední mise byla uskutečněna roku 1919, kdy delegace navštívila tábory na severu Francie, v Čechách, Rumunsku, Maďarsku, Německu, Rusku Polsku, Řecku, Makedonii, Srbsku. Celkem byli delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže vysláni na 24 misí.

Mezi delegované patřil Gustav Ador, Eduard Naville, Dr. Marval, Dr. Ferriere, Dr. Von Schulthess-Schindler, Profesor Dr. D'Espine, Dr. Blanchod, Dr. Speiser, Dr. Vernet, Dr. Guillermin, Dr. Paravicini, Dr. Steinmetz a mnozí další.

Návštěvy táborů byly iniciovány nejen Mezinárodním výborem červeného kříže, ale rovněž na základě úředních žádostí poselství či národních organizací červeného kříže. Takovouto žádost vznesl kupříkladu 20. listopadu 1915 Německý červený kříž v souvislosti s negativními zprávami z tábora Frith Hill. Návštěva tábora byla následně zařazena do itineráře delegace, která v prosinci 1915 tábory v Anglii navštívila. Během návštěvy bylo zjištěno, že zmíněný tábor byl v listopadu rozebrán. Návštěva zajateckých táborů a pracovních komand v jedné zemi obvykle byla následována vysláním delegace do zajateckých táborů země portistojící. Návštěva zajateckých táborů v Německu byla následována návštěvou zajateckých táborů ve Francii a Anglii. Návštěva zajateckých táborů v Rakousko-uhersku byla následována návštěvou zajateckých táborů v Itálii.

Zajatecké tábory ve válku vedoucích zemích obvykle spadaly do kompetence ministerstva války. Jednalo se tedy o vojenské objekty a z toho důvodu musela být návštěva dopředu nahlášena. To dávalo válkou vedoucím zemím možnost, pokud to bylo zapotřebí, k vytvoření iluzorních podmínek, které byly následně delegátům presentovány.

Delegáti si této skutečnosti byli vědomi, a proto se snažili hovořit se zajatci bez přítomnosti strážných, bez táborových tlumočnicků, nahlížet do táborových výkazů. Závěrečná zpráva o zajateckých táborech obvykle obsahovala jména osob vojenských i civilních, se kterými delegace jednala, popis všeobecné situace v zemi, všeobecné situace v táboře, polohy, charakteru ubytování, hygienické situace, možnosti návštěv bohoslužeb, charakteru práce, platových podmínek, potravinové situace, poměru mezi vydělanými penězi a cenami v táborových kantýnách případně cenami v místních obchodech, kde zajatci nakupovali. Delegace navštěvovala rovněž pracující zajatce na komandech a nemocnicích. Delegace se zajímala o činnost pomocných

organizací a národní organizace červeného kříže v pomoci zajatcům a internovaným.

Delegáti trávili týdny i měsíce na cestách, během kterých často urazili i tisíce kilometrů.

Itinerář cest se často vyvíjel operativně, v závislosti na úspěšnosti centrály v Ženevě v jednáních s jednotlivými válku vedoucími stranami o tranzitu a návštěvách zajateckých táborů. Instrukce tak delegátům často přicházely během cesty.

Úvodní zápisy z hlášení delegátů Thormeyera, Schocha a Dr. Blanchoda

„Povolení k návštěvě táborů pro turecké válečné zajatce ve Francii přišlo dopisem na Francouzskou ambasádu ve Švýcarsku 23. listopadu 1916. Do Beziere jsme přijeli 5. prosince 1916. Po zhlédnutí centrálního tábora pro turecké zajatce v Marockých kasárnách jsme navštívili zajatce přidělené na práci v okolí. V každé pracovní skupině jsme vyhledali tureckého zajatce, který dostatečně mluvil francouzsky a pracoval jako prostředník mezi stráží a zajatci. Tak jsme získali informace z první ruky bez nutnosti jít skrze táborového tlumočnicka. 10. prosince jsme se v Marseille nalodili na palubu lodi Balkan a 11. prosince 1916 dojeli na Korsiku do přístavu Bastia. Stejně jako v Beziere jsme se i zde bavili se zajatci, volně prošli tábory, pořídili několik fotografií a rozdělili dary.

3. prosince 1916 jsme se přihlásili u důstojníka námořního transportního oddělení v Marseille, který na základě příkazu ministerstva války nám zajistil místa na lodi Morea společnosti Peninsular and Oriental Co. V Marseille jsme se nalodili 19. prosince 1916 a bez nehody jsme 27. prosince dojeli do Port Said. V Káhiře, generál Murray, velitel anglické armády v Egyptě, nás přijal s generálem Sirem Carrelem velitelem válečných zajatců v Egyptě. S pomocí plukovníka Simpsona jsme stanovili program naší návštěvy. K naší dispozici byl automobil, povolení fotografovat v táborech, rozdělovat dary zajatcům a volně se s nimi bavit.

25. ledna 1917 jsme v Káhiře obdrželi depeši od Mezinárodního výboru, od kterého jsme dostali za úkol provést inspekci táborů pro turecké válečné zajatce a tábory pro civilní internované Němce a Rakušany v Indii, tábory zajatců německých v Japonsku, následně přejet do Vladivostoku a odtud na Sibiř, kde jsme měli navštívit turecké válečné zajatce.

1. února 1917 jsme se nalodili na britskou loď L'Aronda která převážela indické vojáky.

12. února jsme dojeli do Bombeje. Zde jsme se spojili se švýcarským konzulem M. Ringgerem, který nás představil zástupcům vlády v Bombaji. Následně jsme se přesunuli do Dehli, kde proběhlo jednání s vojenskými orgány o podmínkách návštěvy táborů.

Plukovník Codrington, který byl ve velení válečných zajatců v Indii, učinil vše potřebné, aby misi umožnil.

Ministr války v Indii určil našim průvodcem poručíka P.-J. Patricka z 39. regimentu Garhwal Rifles

Během celého našeho pobytu v Indii a Barmě nám tento důstojník velmi posloužil svými znalostmi země a znalostí indického jazyka. Pomohl nám se orientovat v zemi s rozdílnou kulturou a zvyky.

Obzvláště nám pomohl během těžké nemoci Dr.

Blanchoda v březnu 1917. Díky jeho zásahu byl M.

Blanchod odvezen do všeobecné nemocnice v Madrasu, kde se brzy vyzdravěl.

3. března 1917 obdržela delegace všechna nezbytná povolení pro návštěvu táborů Sumerpur a Rajputana. “ K pokračování cesty delegace do Japonska a Ruska již nedošlo. Důvodem patrně byla složitá politická situace v Rusku po vypuknutí únorové revoluce.

Vysíláním delegátů do celého světa ovlivňoval Mezinárodní výbor červeného kříže podmínky v zajateckých táborech, které pak na určitou dobu také vydržely. Na těchto cestách museli delegáti diplomatickou cestu vyřešit řadu překážek. Především cesty na Sibiř, Do Rumunska a Srbska byly spojeny s velkou zkouškou diplomacie a odhodlání. Zprávy o podmínkách v zajateckých táborech byly následně publikovány Vydavatelstvím Georg a Cie Genf, Basel.

Od ledna 1916 začal Mezinárodní výbor s vydáváním týdeníku „Nouvelles de l'Agence“. Zde byly zaznamenávány všechny novosti týkající se válečných zajatců, práce delegátů, konferencí, map táborů, a úředních sdělení. Vydávány byly rovněž ftopohlednice obsahující vyobrazení ze zajateckých táborů navštívených delegáty.

Mezinárodní výbor byl rovněž intenzivně angažován v repatriaci válečných zajatců z Ruska, Sibiře, Turkestánu. Může být poukázáno na Misi Fr. Montadona nebo na Nansenovu pomoc či repatriaci válečných zajatců skrze Estonsko.

Mezinárodní agentura válečných zajatců v Ženevě

Mezinárodní agentura válečných zajatců byla založena roku 1914 na základě návrhu Již zmiňovaného Gustava Adora, který byl zároveň presidentem červeného kříže. Jednalo se o nástupnickou organizaci různých kanceláří a agentur vzniknuvších během předchozích konfliktů od roku 1870. V letech 1916-19 sídlila tato agentura v ženevském Musée Rath, museu umění postaveném roku 1826.

Centrální agentura pro válečné zajatce obsahovala v období První světové války 8 oddělení
-Přijímací služba - přijímáno až 400 návštěv denně.
Celkem bylo přijato 26473 osob.

-Korespondenční oddělení (od září 1914) 900000 dopisů. Oddělení sestávalo ze tří sekcí:

Sekce 1: Přichozí pošta, zpracování pošty německé francouzské, anglické, z východních zemí

Sekce 2: Spedice pošty, odesláno 400000 dopisů, 1554000 vytištěných formulářů, 360000 dopisních papírů s obálkou a 38000 doporučených dopisů,

Sekce 3: Balíková pošta, odesláno z Ženevy 38000 a jako tranzit 720500 balíků

-Kartotéka, sestávala ze tří sekcí

Sekce 1: všeobecný přehled a předpříprava

Sekce 2: Francouzská data (800 krabic s 520000

záznamy a 280000 zelených francouzských, anglických, belgických karet)

Sekce 3: Německá data (180 krabic s 95000 záznamy a 85000 růžovými kartami)

-Telegramy a telegrafní služba (odesláno 17000

telegramů)

-Služba strojního psaní

-Statistická služba

-Peněžní správa (ve prospěch zajatců odesláno 400000 švýcarských franků)

-Civilní osoby a zdravotní oddělení (90000 došlých dopisů bylo zpracováno a 60000 kartotéčních karet vystaveno, odesláno 104498 informací na rodiny)

Sekce 1: kancelář pro civilní osoby

Sekce 2: zdravotní služba

Primárním úkolem mezinárodní agentury bylo centralizovat informace o válečných zajatcích.

Tyto záznamy byly odesílány válku vedoucími zeměmi. I přes to, že tato činnost neprobíhala ve všech válku vedoucími zeměmi pravidelně a přesně, dochází v průběhu První světové války ke vzniku obří kartotéky. Jen oddělení strojního psaní, které kartotéku vytvářelo, obsahovalo 100 osob. Vzniklé seznamy byly následně posílány domovským zemím. O tom jak obsáhlé seznamy byly, hovoří fakt, že jen seznam francouzských válečných zajatců v Německu obsahoval 500 svazků, každý s 200 stranami. Seznamy obsahovaly u každého jména a osobních údajů rovněž i informace o přesunech a změnách.

Kartotéka vyžadovala mnoho úsilí. Dobrovolníci na ní pracovali 4 roky několik hodin denně. Na konci války obsahovala téměř 7 milionů registračních karet. Tyto karty umožnily 2000000 osob opětovně navázat kontakt se svými blízkými, zpřetrhaný válečným zajetím či internací.

Denně přicházelo v průměru 2-3000 dopisů.

Nejčastěji dotazy na zajaté či internované členy rodiny. Celkem byl odeslán téměř milion písemných informací. Ústních informací osobám, které nelitovaly dlouhou cestu, aby se dozvěděly něco o svých milovaných, bylo celkem v kanceláři dáno na 120000.

Za pomoci 1200 dobrovolníků zajišťovala agentura zajateckou poštu a zásilky do válku vedoucími zeměmi. Touto agenturou prošlo za dobu války na 20000000 dopisů a 2000000 balíčků určených pro zajatce a internované. V rámci materiální pomoci bylo rozděleno 18000000 švýcarských franků.

Díky intervenci agentury bylo vyměněno na 200000 zajatců.

Internace ve Španělsku 1914-1918

Z dob První světové války se dochovaly četné zprávy o činnosti španělských delegátů ve prospěch válečných zajatců v mnoha evropských, válku vedoucími zeměmi. O mužích nucených žít v internaci na území neutrálního Španělska víme však jen velmi málo.

Tábory pro internované byly podřízeny speciální komisi pro válečné zajatce.

Tato komise sehrávala významnou roli jak v podpoře válečných zajatců v rukou Ústředních mocností tak i internovaných na území Španělska. Pobočky pečující o internované ve Španělsku se nacházely v Barceloně, Pampeluně a Bilbau. Internováni zde byli příslušníci německého zdravotního oddílu zajatého francouzskou armádou, který byl následně za účelem internace předán do Španělska. Pobočka v Portman se starala o 25 internovaných italských námořníků z potopeného parníku Fedelta. Pobočky v Santander, Saragossa, Alicante a San Roque pečovaly o raněné a těžce nemocné zajatce z válku vedoucími zeměmi. Podmínky internovaných lze označit za shodné s podmínkami internovaných ve Švýcarsku.

Internace v Nizozemsku 1914-1918

4. srpna 1914 zaútočila německá armáda podél celé hranice Belgie. Rychlý postup dobře vyzbrojeného a početně silnějšího nepřítele přinutil britský expediční sbor a belgickou armádu k ústupu. Mnozí muži, kteří se ocitli odříznuti od svých brigád, zvolili raději internaci v neutrálním Nizozemsku než válečné zajetí v Německu. Od srpna do konce září 1914 bylo na holandských hranicích odzbrojeno 52 belgických vojáků a 179 německých dezertérů. K nim bylo připojeno rovněž několik set příslušníků německého obchodního námořnictva, kteří byli internováni v Holandských přístavech.

Internováni byli dočasně umístěni do stanového tábora u kasáren v Alkmaar. Toto řešení nebylo šťastné a vyvolávalo mnoho konfliktů. Belgičané proto byli přesunuti do tábora Gassterland.

Zásadním mezníkem pro formování dalších internačních táborů v Holandsku byl pád belgické pevnosti Antwerpen 10. října 1914. Dochází ke vzniku internačních táborů v Middelburg a Amersfoort. V březnu 1917 byla v Holandsku internována rovněž německá posádka ponorek U30 a U6, které zde vyhledaly azyl.

Na konci roku 1917 se v Holandsku začali objevovat britští a němečtí váleční zajatci nemocní a částečně invalidní, jejichž zdravotní stav vyžadoval zásadní změnu prostředí a péče, ale nebyl dostatečně závažný pro plnou repatriaci domů.

Skrze zemi projížděly rovněž transporty britských a německých válečných zajatců určených k plné repatriaci. Pro převoz zajatců byly uvolněny lodě „Zeeland“, „Königin Regent“ a „Sindero“. Všechny lodě byly pro tento účel označeny červeným křížem a jejich siluety

předány německému ministerstvu zahraničí, které je předalo německému velitelství válečného námořnictva. Každá loď mohla být naložena až 900 muži. Přednost měli zajatci, kteří byli v zajetí déle než 18 měsíců.

Z Anglie do Holandska přijelo celkem 25 nemocničních transportů s německými zajatci.

První transport přijel 12. ledna 1918 a poslední 4. listopadu 1918, s krátkou přestávkou od 10. července do 2. září 1918, zapříčiněnou torpédováním lodi Königin Regent.

Celkem bylo z Anglie převezeno 12587 německých válečných zajatců, z toho přibližně 5000 v Holandsku internováno. Ostatní, kteří byli uznáni za trvalé invalidy, byli posláni do Německa.

Z Německa bylo do Holandska od 29. prosince 1917 do 13. listopadu 1918 vypraveno 35 transportů. Celkem bylo přivezeno 10862 britských válečných zajatců, z toho přibližně 6000 v Holandsku internováno.

Vývoj událostí na frontě roku 1917, který nebyl pro Ústřední mocnosti nikterak dobrý, zapříčinil příliv mnoha německých dezertérů. Jejich počet se z počátečních 179 zvýšil na 554. Vzhledem k nutnosti tuto zvláštní kategorii internovaných oddělit od ostatních, byl pro německé dezertéry zřízen v pořadí druhý internační tábor.

Internovaní byli na podzim 1914 ubytováni převážně ve stanech trychtýřového tvaru v blízkosti vojenských kasáren. Internační tábor mohl sestávat i z několika set stanů, které byly doplněny o několik baráků pro táborovou správu, sklady ošetrovny a ubytování důstojníků.

Ubytování ve stanech mělo několik zásadních nevýhod. Stany zabíraly relativně velkou plochu, přičemž v nich bylo možno ubytovat relativně malé množství internovaných. Navíc ubytování v nich nebylo možno v zimních měsících. Stany proto byly postupně nahrazovány dřevěnými baráky. V barákových táborech brzy dochází ke vzniku škol, obchodů, kaplí, divadel. Tábory se staly skutečnými městy za ostatním drátem a život v nich nebyl špatný.

V blízkosti internačních táborů vznikaly rodinné tábory pro ženy a děti internovaných mužů.

Nutno uvést, že většina těchto rodin byla bez prostředků a výdělek jejich mužů byl životně důležitý.

Přes to, že Holandsko bylo neutrální, s vypuknutím války byla vyhlášena mobilizace. Vyvstala tak nutnost zaplnit volná místa, která po brancích zůstala. Na jejich místo byli nasazeni internovaní. Ministerstvo války, které internované mělo ve své kompetenci, je propůjčovalo jednotlivým zaměstnavatelům na základě písemné smlouvy, kterou se zaměstnavatel zavazoval zajistit internovanému jídlu, ubytování, ošacení a vyplácet mzdu. V květnu 1918 pracovalo a žilo mimo tábor více jak 46% všech internovaných.

Internovaní byly vybaveni průkazem, který je opravňoval k volnému pohybu v určité oblasti, ve které se nacházelo jeho zaměstnání a ubytování. Po roce 1918 se proto více jak s výrazem internační tábor setkáváme s výrazem internační zóna. Bylo však nadále dbáno na to aby v jedné zóně nebyli umístěni internovaní nepřátelených národností.

Rovněž internovaní důstojníci měli možnost na čestné slovo, že nezběhnou, žít mimo tábor. V internačních táborech, které se tak značně uvolnily, byli ponecháni

pouze invalidé, dlouhodobě nemocní, pečovatelé a ti zaměstnaní v táborové správě, táborových dílnách, jídelně atd.

V letech 1914-18 se v Holandsku nacházelo 1000000 civilních uprchlíků, více jak 40000 internovaných vojáků, z toho 6 belgických generálů, 400 důstojníků, 33099 poddůstojníků a mužstva, 140 anglických důstojníků, 1579 poddůstojníků a mužstva (velká část náležela k 1. námořní brigádě, která byla vyslána na obranu pevnosti Antwerpen), 63 německých důstojníků 1796 poddůstojníků a mužstva (více jak čtvrtinu představovali němečtí dezertéři). 8 francouzských a 4 američtí vojáci.

Internační tábor Zeist - Pohled na ulici táborového oddělení Albertsdorf

Internační tábor Zeist, táborová kuchyně

Internace v Dánsku 1916-1918

Dánsko představovalo díky své poloze příhodnou tranzitní stanicí pro repatrianty proudící z ruského a německého zajetí.

Pro umístění válečných zajatců určených k částečné repatriaci byly v Dánsku postaveny dva internační tábory, jejichž realizace přišla na 4000000 dánských korun. Jeden z těchto táborů se nacházel v Haldu u Viborgu. Jednalo se o oplocený barákový tábor. Tábor byl rozdělen na důstojnickou sekci s kapacitou 200 internovaných a sekci pro mužstvo s kapacitou 1000 internovaných. Mimo oplocenou část se nacházel barák dánského velitelství, ubikace strážní, a ošetrovna, ve které vykonával službu dánský doktor a zdravotní sestra. Počáteční izolace internovaných byla postupem času uvolněna a internovaným bylo povoleno pohybovat se přes den v oblasti nepřesahující 7km od tábora.

Internovaní tak mohli navštěvovat i město Viborg. Druhý internační tábor se nacházel ve městě Horserød a byl určen pro zajatce ruské.

Hlavním úkolem, který stál před správními orgány internačních táborů v Dánsku, bylo zaměstnání internovaných dle jejich možností s cílem duševní a tělesné rehabilitace.

Z tohoto důvodu byli internováni dánským doktorem, po svém příjezdu, rozděleni do několika kategorií.

- 1) na práceschopné
- 2) na schopné lehčích prací
- 3) na praceneschopné

Mimo poslední skupiny, která tvořila polovinu internovaných, dostali ostatní přidělenou práci.

Tento cíl byl materiálně podporován německým ministerstvem války, které mělo zájem na tom, aby internovaným schopným práce byla přidělena taková činnost, při které by neměli čas vzpomínat na šerou minulost a po návratu do své vlasti byly schopni další vojenské služby, v rámci možností normálního života a práce.

Rehabilitace pomocí práce probíhala především v táborových dílnách.

Baráky vhodné pro účel táborových dílen dalo pro německé a rakousko-uherské internované k dispozici německé ministerstvo války. Postavit si je museli sami. Vybavení zajistily dánské a německé vojenské úřady a pomocné organizace. V táboře vzniklo plně vybavené stolařství, knihařství, krejčovství, zámečnická dílna, kovárna a obrobna. Průměrně bylo v dílnách zaměstnáno 200 mužů. Někteří zajatci, již měli zkušenosti s provozem táborových dílen ze zajateckých táborů a jejich zkušenosti byly cenným kapitálem.

Velký důraz byl věnován rovněž sebevzdělávání. Převážně u válečných zajatců práce neschopných byly tyto aktivity jedny z mála, které jim zdravotní stav umožňoval. V dánských internačních táborech se nacházelo rovněž malé množství námořníků z lodí potopených poblíž dánských výsostných vod. Od 15. března 1918 bylo v Dánsku internováno kupříkladu 17 námořníků z německé lodi A77 která byla potopena během nárazu do miny 6 km od Helgolandu.

Internace v Norsku 1917-1918

Od dubna 1917 se rovněž Norsko stává místem tranzitu a internace německých a ruských válečných zajatců.

16.4 1917-5.6 1918 norskými tábory prošlo 602 Rusů, 310 Rakušanů a 191 Němců.

Internační tábory v Norsku byly rozděleny dle národností

Rakousko-uherské internovaní byli umístěni v Sanatoriu Liffjeld-Telemarken, v Pensionátu Hammerstad-Eidvoll a v Pensionát Granvolden-Gran.

Němečtí internovaní byli umístěni v Hovelsosen Flisa, v Hotelu Löken-Vestre Slidre a Valdres

Ruští internovaní byli umístěni v Konnerudkollen u Drammen, v Penziónu Baneminde-Espa, v pensionu Ring-Ring Hedmark, v Hunderpension-Hunder, v Gudbrandsdalen, v Hotelu Losnaos- Tretten Gudbrandsdalen, v Holmenhof Tretten-Gudbrandsdalen, v Hotelu Tromsa Myre- Gudbrandsdalen, v pensionu Heggerud Harpefoss-Gudbrandsdalen, v penziónu Gritting- Gudbrandsdalen.

Internovaní vycházeli s místním obyvatelstvem dobře a část těch práce schopných pomáhala místním obyvatelům s domácími pracemi nebo v hospodářství.

Použité prameny a literatura

- 1) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazky VII,XVII
- 2) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 33.*
- 3) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 24.*
- 3) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band II, Kapitel 29.*
- 4) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazek IV, VIII
- 6) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazek XXVI
- 7) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazek XVI.
- 8) *The Internment of Civilians by Belligerent States during the First World War and The Response of the International Committee of The Red Cross*, Matthew Stihne, *Journal of Contemporary History*, 2006 Sage Publications, London, Thousand Oaks ISSN0022-0094,

- [online], Dostupné z: www.unige.ch
- 9) *Holländische Internierungslager des ersten Weltkriegs*, Horst Decker, [online], Dostupné z: www.profilm.de
- 10) *Civilian Internment on the Isle of Man*, [online], Dostupné z: <http://beyondthetrenches.co.uk>
- 11) *Havelberg, Jungfernfriedhof, Listenansicht der Kriegsgräberstätten*, [online], Dostupné z: www.volksbund.de
- 12) *Erster Weltkrieg – Kriegsgefangenenlager Holzminden*, Keystone, [online], Dostupné z: www.keystone.ch
- 13) *Zwei Gefangenenlager in Holzminden*, Comité international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://www.tah.de>
- 14) *Enemy Aliens and Internment*, Matthew Stibbe, 1914-1918 *International Encyclopedia of the First World War*, [online], Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net>
- 15) *Ruhleben Internment Camp*, Mahon Murphy, 1914-1918 *International Encyclopedia of the First World War*, [online], Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net>
- 16) *Rapport de M. le Dr. A. Vernet et M. Richard de Murlat sur leurs visites aux depots de prisonniers en Tunisie et de MM. P. Schatzmann et Dr. O.-L. Cramer sur leurs visites aux depots de prisonniers en Algerie en Fezember 1915 et Janvier 1916*, Neuvieme Serie, Avril 1916, *Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon*, Comité international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 17) *Rapport de MM. Ed. Naville, V. Van Berchem, Dr. C. De Marval, A. Eugster sur leurs visites aux camps de prisonniers en Angleterre, France at Allemagne*, Premier Serie, Mars 1915, *Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon*, Comité international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 18) *Rapport de MM. Ed. Naville et J. Martin sur une seconde visite aux camp de prisonniers en Angleterre*, Sixieme Serie, Janvier 1916, *Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon*, Comité international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>
- 19) *The Cambridge history of the British empire, volume VIII, South africe, Rhodesia and the Protectorates*, Cambridge at the university press 1936, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 20) *Prisoners of War and Internees (Union of South Africa)*, by Tilman Dederling, 1914-1918 *International Encyclopedia of the First World War*, [online], Dostupné z: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net>
- 21) *International Committee of the Red Cross*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 22) *Fremde soldaten*, Stadtarchiv: Chur 1914-1918, [online], Dostupné z: www.chur.ch
- 23) *Internierte und Verwundete*, Stadtarchiv: Chur 1914-1918, [online], Dostupné z: www.chur.ch
- 24) *Internierte ausländische Wehrmänner des 1. und 2. Weltkrieges im Berner Oberland und in Mürren*, 10 Marginalien, zusammengestellt von Dr. Jon Keller, Stadtarchivar von Thun i. R. [online], Dostupné z: www.minimuseummuerrren.ch
- 25) *Die Flucht der russischen Soldaten nach Basel*, Michael Rockenbach und Simon Jäggi, Tageswoche
- 26) *Internationale Zentralstelle für Kriegsgefangene*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 27) *"Unerwünschte Gäste": russische Soldaten in der Schweiz 1915-1920*, Thomas Bürgisser
- 28) *The International Committee of the Red Cross in the First World War*, Article by Daniel Palmieri, [online], Dostupné z: www.icrc.org
- 29) *List of World War I prisoner-of-war camps in Canada*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 30) *Prisoner of War Camps in Canada*, *The Canadian Encyclopedia*, David J. Carter, [online], Dostupné z: www.thecanadianencyclopedia.ca
- 31) *Holsworthy Internment Camp, The enemy at home, German internees in world war in Australia*, [online], Dostupné z: www.migrationheritage.nsw.gov.au
- 32) *Rapports de MM. G. Ador, Dr. F. Ferriere et Dr. De Schulthess-Schindler sur leur visites a quelgues camps de prisonniers en Austriche-Hongrie*, Quatriem Serie, November 1915, *Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon*, Comité international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

Problematika válečného zajetí ve svobodné Belgii 1918-1920

8. srpna 1918 započala na západní frontě závěrečná spojenecká ofenziva.

Pod vedením krále Alberta I sehrávala v postupu spojenců nemalou roli i belgická armáda, která v té době již disponovala sedmi plně vyzbrojenými divizemi. Během bojů o Belgii zajaly tyto divize 14500 nepřátelských vojáků a zmocnily se 414 kulometů. Vojáci zajatí belgickou armádou byli umístěni do provizorních zajateckých táborů pod správou belgického ministerstva války, v jehož čele stál Generál Baron de Ceuninck.

Zásobování táborů bylo zajištěno z vojenských skladů, stráž zajišťovali příslušníci belgických týlových oddílů. O přesném počtu a poloze zajateckých táborů v Belgii se dochovalo, vzhledem ke krátké době trvání, jen velmi málo písemných zmínek. Víme však, že jeden ze zajateckých táborů se nacházel ve městě Groenendael. Podmínky v zajateckých táborech se po stažení německých vojsk z Belgie postupně zlepšovaly. Se zajatci bylo dobře zacházeno. Stravování bylo kvalitativně i kvantitativně shodné se stravováním belgického mužstva, rovněž tak i ubytování. Přes den zajatci, vyjímaje důstojníky, pracovali v okolních městech a obcích, kde odstraňovali válečné škody, sbírali výstroj, zapomenutou munici, pohřbívali mrtvé a pomáhali se sklízit.

Na konci roku 1919 byla většina zajatců propuštěna domů. Na cestu dostal každý německý zajatec balíček španělského červeného kříže s doutníky, cigaretami, tabákem, čokoládou, a medovým pečivem. Dle rozkazu belgického ministerstva války bylo v zajetí ponecháno 20 německých válečných zajatců, kteří měli být propuštěni teprve po propuštění všech belgických válečných zajatců z Německa. V zajateckém táboře Groenendael u Bruselu zůstali čtyři z vybraných dvaceti zajatců až do 9. 1. 1920.

Použité prameny a literatura

1) *The Belgian army 1918, Belgian Fronts*, [online], Dostupné z: <http://users.skynet.be>

2) *Hundred Days Offensive*, [online], Dostupné z: Wikipedia

3) *In Feindeshand, Die kriegsgefangenschaft im Weltkrieg in Einzeldarstellungen, zusammengestellt und eingerichtet von Prof. Dr. Hans Wieland und Dr. Leopold Kern, Herausgegeben von der „Bundesvereinigung der ehemalige Oestereichischen Kriegsgefangenen“ in Wien, Band I, Kapitel 16.*

Problematika válečného zajetí a internace během Československo-maďarské války 1918-1919

Československé zajatecké a internační tábory

28. října 1918 byl vyhlášen samostatný Československý stát. V českých a moravských městech a obcích vypuklo nadšení. Jsou ničeny znaky utlačitelské moci, pořádány slavnostní průvody, bohoslužby.

Zrození Československé republiky však nebylo provázeno pouze nadšením, ale také rabováním, nepokoji a tvrdými boji.

V pohraničních oblastech, se silnou německou komunitou dochází ke vzniku provincií, které odmítaly začlenění do Československé republiky. Rovněž na Slovensku a podkarpatské Rusi, oblastech, které historicky náležely k Horním Uhrám, byly nastolení nové správy kladeny Maďarskou vládou překážky. Tyto oblasti bylo nutno obsadit za použití vojenské síly.

„*O hranice se nejedná, o hranice se bojuje*“

Za účelem řízení vojenských operací na Slovensku a podkarpatské Rusi, bylo zformováno Vrchní velitelství československých vojsk na Slovensku, jemuž bylo podřízeno vojenské uskupení sestávající z českých vojáků sloužících v Rakousko-uherské armádě, kteří se dali k dispozici nově se rodící republice, legionářů z Francie a Itálie, dobrovolníků z řad Sokolů a později rovněž 150 bývalých ruských válečných zajatců anti bolševiků z terezínské cvičné roty.

Významnou roli během celého válečného konfliktu sehrál především český Schützenregiment No.30, pozdější pěší pluk 30 Alojse Jiráska. Pluk prodělal od roku 1914 těžké boje na východní frontě. Od Září 1918 byl nasazen na italské frontě. Zde dochází ke vzpouře. Pluk se vydává na dlouhý pochod do Ajdovčiny na hranici Itálie a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, kde se dává k dispozici Království SHS do doby, než dojde k jeho návratu do Čech. Do své vlasti se pluk navrátil v listopadu 1918. Od prosince byl pluk nasazen na obsazování poněmčených oblastí ČSR a dále na obsazení, Maďary okupovaného, východního Slovenska. Od listopadu 1918 do 20. ledna 1919 dosáhla Československá armáda zadaných cílů a pokračovala v postupu jižním směrem na maďarské území. Přes to, že se postup československé armády v této fázi války nesetkal s nikterak zuřivým odporem nepřítele, do týlu začali proudit první kolony zajatých maďarských vojáků a civilistů.

Výše zmiňovaný pěší pluk 30, zajal 28. prosince 1918 během postupu na Margecany 11 maďarských důstojníků s velitelem (majorem), 90 vojnů, ukořistil 5 děl, 7 kulometů, 66 pušek, 4 převozní kuchyně a 40 koní. Rovněž během obsazení Košic a Lučence v lednu 1919 bylo zajato nemalé množství maďarských vojnů a důstojníků.

Zanedlouho padla i další místa odporu.

Pokud hovoříme o zajatých, je nutno rozlišovat následující skupiny:

1) zajatí vojíní a důstojníci maďarské armády- jednalo se

o příslušníky pravidelné armády, kteří byli zajati v boji.
2) internovaní vojáci a důstojníci maďarské armády - jednalo se o příslušníky pravidelné armády, kteří nebyli zajati v boji, nýbrž zadrženi v posádkách, vojenských služebnách a také přeběhlci.

Internovaným vojínům i důstojníkům bylo ponecháno rozhodnutí, chtějí-li být posláni na území, na pravém břehu Dunaje, nebo zůstat v internaci.

3) internovaní civilisté - jednalo se o osoby, které šířily maďarskou propagandu, rozkrádaly majetek z osvobozených zajateckých táborů či vojenských skladů, projevíly se nepřátelsky proti československé armádě.
-Váleční zajatci byli po svém zajetí koncentrováni na dočasných sběrných bodech při posádkových velitelstvích v Košicích, Prešově, Bardějově, Kežmaroku, Žilině, Zvolenu, Leopoldově, Hlohovcích, Nitře, Trnavě, Seredi.

21. ledna 1919 byli na příkaz Vrchního velitelství československých vojsk na Slovensku všichni zajatci odesláni do nově zřízeného zajateckého tábora v Trenčíně. Zajatci v táboře byli rozděleni na důstojníky, vojáky a civilisty (muži, ženy)

Za účelem hlídání jak zajateckého tábora, tak i nedalekého skladiště benzínu byla 22. 1. 1919, na příkaz vrchního velitelství v Praze, místnímu velitelství v Trenčíně přidělena jedna vojenská setnina.

26. 1. 1919 se v zajateckém táboře v Trenčíně nacházelo 8 zajatých důstojníků, 51 zajatých vojáků, 11 internovaných důstojníků a 22 internovaných vojáků. Početní stav se v táboře měnil denně.

-Internovaní vojáci byli koncentrováni v nejbližších kasárnách do doby jejich rozdělení na ty svolné s odsunem na pravý břeh Dunaje a ty, kteří byli v internaci ponecháni a za tímto účelem přesunuti do zajateckého tábora v Trenčíně. Tak bylo zabráněno tomu, aby se Trenčínský zajatecký tábor neúměrně přeplňoval.

Od začátku tažení bylo Vrchnímu velitelství československých vojsk na Slovensku jasné, že váleční zajatci nemohou být během bojů dlouhodobě umístěni na území Slovenska. Důvodem byla především nepříliš příznivá politická situace a promaďarská nálada tamního obyvatelstva. Bylo proto hledáno vhodné místo pro zřízení zajateckého tábora na území Čech. První volba padla na tábor ve Svatobořicích.

Vzhledem k tomu, že tábor byl obsazen sirotky, bylo zemské velitelství nuceno hledat dál.

19. 1. 1919 bylo rozhodnuto o umístění zajatých maďarských důstojníků a mužstva do zajateckého tábora v Terezíně. Zajatci byli umístěni v jednom z ravelinů Velké pevnosti.

Internovaní vojáci a civilisté byli nadále ponecháni v trenčínském táboře. Toto rozhodnutí bylo odůvodněno především velkými finančními výlohami a potížemi, které by byly spojeny s přesunem všech zadržovaných do Čech

27. ledna 1919 byl, na rozkaz etapního oddělení Vrchního velitelství československých vojsk na Slovensku, odeslán z trenčínského tábora první zajatecký transport čítající 44 mužů do Terezína. V únoru 1919 bylo rozhodnuto o uzavření zajateckého tábora v Terezíně. Maďarští zajatci byli přesunuti do Josefovské pevnosti. Zde však nepobyli příliš dlouho.

11. února 1919 byla mezi úsekovým velitelstvím v Lučenci a úsekovým velitelstvím v Solgotarianu

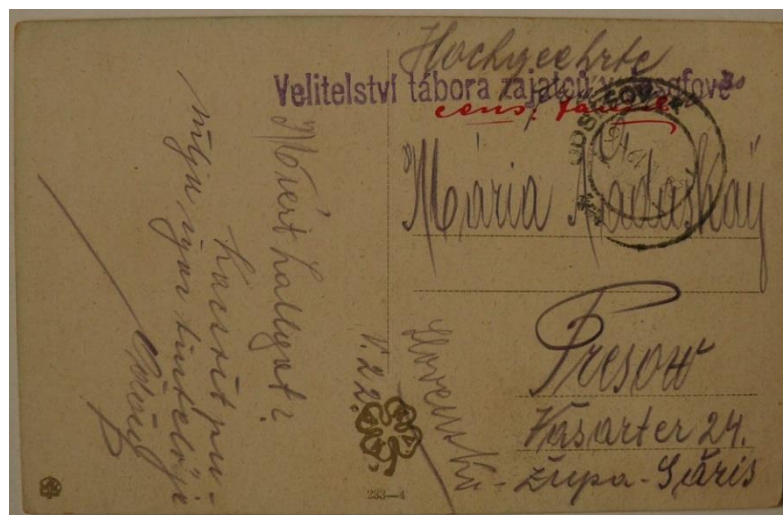
uzavřena dohoda o výměně zajatců. Výměna se vztahovala pouze na válečné zajatce s trvalým bydlištěm

Vstupní brána do terezínské pevnosti (LCH2005)

Týlová strana jednoho z ravelinů terezínské pevnosti (LCH2013)

Korespondenční listek odeslaný ze zajateckého tábora v Josefově do Prešova

v Uhrách, mimo oblast Slovenska a také na ty, kteří se chtěli dobrovolně do Uher vystěhovat. V druhé půli února 1919 byl na velitelství 34. pluku v Lučenci vyslán první transport.

Ne všichni zajatí a internovaní se chtěli vrátit domů.

Dokladem této skutečnosti je telegram odeslaný ze Zemského velitelství v Praze na Velitelství

československých vojsk na Slovensku

Na telegram vrchního velitelství Čs. vojsk na Slovensku ze dne 20. května 1919, stran zaslání maďarského poručíka E. Kvazcingra z Josefova do Lučence k velitelství skupiny, aby mohl být vyměněn za zajatce československého, sděluje se, že důstojník ten, jak hlásí velitelství zajateckého tábora v Josefově, prosil 22. května 1919 u raportu, aby vyměňován nebyl, poněvač prý po jeho příchodu do Uher očekává jej smrt.

Koncem března 1919 zahřměla v Maďarsku revoluce. V zemi zavládla vláda Bolševiků, kteří byli ochotni k uchování velkého Uherska sáhnout k razantnějším prostředkům než vláda dosavadní.

Mobilizace všech bojeschopných mužů ve věku 20-45 let a také převedení bojových sil z rumunské fronty, umožnilo maďarské bolševické armádě 21. května 1919 přejít do protiofensivy.

Maďarská bolševická armáda, početně silnější a dobře vyzbrojena začala před sebou tlačit československé jednotky. Cílem maďarské ofenzivy byl postup na sever, kde mělo dojít ke spojení s Rudou armádou, která v té době postupovala do východního Polska. Do června 1919 byly Košice a následně i Lučenec, Ledvice a Nové Zámky v Maďarských rukou.

Poté co byly z Čech poslány posily, převzala česká armáda opět iniciativu. Do zajetí začaly opět proudit malé skupinky i větší kolony zajatých maďarských gardistů a příslušníků pravidelné armády. Již nebyly dělány rozdíly mezi internovanými a zajatými v boji. Všichni byli váleční zajatci. Výměna zajatců byla zastavena.

Nově přichozí válečné zajatce je opět možno rozdělit do několika kategorií.

První kategorií byli příslušníci maďarské pravidelné armády. Tito muži byli oblečeni v rakousko-uherských uniformách.

Druhou kategorií byli příslušníci revolučních gard naverbování mezi dělníky, studenty, rolníky. Tito muži byli vyzbrojeni stejně jako příslušníci pravidelné armády. Místo uniforem měli však často jen vojenskou čepici s rudou páskou a jinak občanský oděv.

Mimo Maďarů se do zajetí dostává velké množství Rusů z Mezinárodního rudého pluku, kteří byli naverbováni v zajateckých táborech na území Uher a také Rumuni, kteří byli po stažení Maďarské armády ze Sedmihradska internováni a následně přinuceni ke vstupu do maďarské armády.

Mezi zajatci se nacházeli rovněž Poláci, Slováci, Bosenci, Češi žijící v Budapešti a Němci.

Schéma odsunu zajatců z bojiště a jejich umístění bylo podobné schématu z ledna 1919

Po odzbrojení byli váleční zajatci koncentrováni ve sběrných zajateckých táborech v bezprostřední blízkosti velitelství daného bojového úseku. Pro tento účel byly využívány téměř jakékoliv volné objekty, kasárny, školy, hotely, hostince...

Při nejbližší příležitosti byli zajatci pod vojenskou stráž

odsunuti, nejčastěji pěšky, na západ, do tranzitního tábora v Trenčíně a následně po železnici do Josefova.

Na konci června 1919 byla mezi vládou československou a maďarskou uzavřena dohoda o výměně zajatců a během měsíců následujících zajatci vyměněni.

Dle oficiálních záznamů zajala Čs.-armáda během bojů 471 mužů. Dá se předpokládat, že toto číslo zahrnuje pouze vojiny a důstojníky zajaté v boji, nezahrnuje vojiny a důstojníky internované z první fáze československo-maďarské války

Maďarské zajatecké a internační tábory

Během Československo-maďarské války zajala maďarská armáda celkem 343 vojínů a důstojníků bojujících na straně Československé armády, 3000 mužů bylo prohlášeno za nezvěstné.

O zajateckých táborech v Maďarsku se, vzhledem ke krátké době jejich existence, dochovalo jen velmi málo písemných zmínek. Víme, že k tomuto účelu byly využívány zajatecké tábory Eger (Jager), a Csot.

Významným zdrojem informací o všeobecných podmínkách se stává záznam z návštěvy zajateckého tábora Csot 12. června 1919 delegací Mezinárodního výboru červeného kříže. V táboře se toho data nacházelo 732 českých, 55 rumunských a 5 jugoslávských zajatců.

Zajatci byli umístěni v barákovém táboře postaveném ke stejnému účelu již roku 1914. Baráky byly elektricky osvětleny. Rovněž čerpadla pitné vody byla elektrická. V každém baráku mohlo být ubytováno 2-300 zajatců.

Zajatci spali na patrových pryčnách. Tábor byl vybaven kuchyní a pekárnou. V době návštěvy delegace sloužila část tábora coby sanatorium a rekonvalescenční stanice pro nemocné a zmrzačené válkou. Zajatci dostávali 650g. chleba na den. K tomu bylo každý den vydáváno maso. Ráno zajatci dostávali náhražkové kávé bez mléka s troškou cukru ($\frac{3}{4}$ litru). Na oběd polévku a maso s bramborem nebo jinou zeleninou a na večer polévka.

Aby zajatci mohli jíst, museli pracovat. Delegace měla možnost hovořit s 10 českými důstojníky. Zajatci si nestěžovali ani na zacházení ani na hlad. Scházelo jim však mýdlo, cigarety a prádlo. Jeden z nich neměl ani košili. I ostatní zajatí důstojníci byli v podobné situaci.

Zajatci nedostávali žádný žold ale mzdu za práci. Zajatci s výjimkou důstojníků byli nasazeni v táborovém hospodářství. Spojení s domovem nefungovalo. Bojeschopní zajatci a internovaní se stali cílem maďarské bolševické propagandy. Těchto mužů mělo být využito pro boj s Rumuny, zatím co internovaní Rumuni měli být nasazeni naopak pro boj s Československou armádou.

Na konci června 1919 byla mezi vládou Československou a Maďarska uzavřena dohoda o výměně zajatců. A během měsíců následujících zajatci repatriováni.

Použité prameny a literatura

- 1) *Stenprotokol 62. schůze, čtvrtek 10. července 1919, Společná Česko-Slovenská digitální parlamentní knihovna, [online], Dostupné z: www.psp.cz*
- 2) *Válka Československé republiky s Maďarskou republikou rad 1919, napsal Hoepner, publikováno 30.10.2006, World at War, Virtual Headquarters, [online], Dostupné z: http://worldatwar.eu*
- 3) *V těžkých dobách..., Autor Pavel Jaroslav Kuthan, publikováno 9.9.2003, [online], Dostupné z: www.valka.cz*
- 4) *Z dějin československé armády, Ing. Arnošt Hrdina, Periskop, Minimuseum československého opevnění 1935-1938, [online], Dostupné z: www.minimuseum.com*
- 5) *Mezi zajatými maďarskými bolševiky, Na slovenském bojišti, Petr Komouš, Zlatý fond SME, 1658 digitalizovaných literárních děl, [online], Dostupné z: http://zlatyfond.sme.sk*
- 6) *Na středoslovenské frontě, Na slovenském bojišti, Petr Komouš, Zlatý fond SME, 1658 digitalizovaných literárních děl, [online], Dostupné z: http://zlatyfond.sme.sk*
- 7) *Karton č.22 Fond VVVS, Etapní Odd. 1918-1919, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 8) *Karton č.4 Fond VVVS velitelství 1918-1919, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 9) *Rapports de dovers delegates en Allemagne, Russie, Pologne, Boheme, Hongrie et Roumanie Dezember 1918-Juin 1919, Vingt-troiseme Serie, November 1919, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: https://grandeguerre.icrc.org*
- 10) *Třicátníci, Sborník prací k desátému výročí boji přišího pluku 30 Aloise Jiráka, Vysoké Mýto 1929*

Problematika válečného zajetí a internace v Rumunsku během Rumunsko-maďarské války 1919

Situace maďarských zajatců v Rumunsku byla v mnoha ohledech složitější než zajatců německých, kteří se v zemi stále nacházeli. Jejich zájmy nezaštiťovalo švýcarské velvyslanectví v Rumunsku, protože tehdejší bolševická vláda nebyla Švýcarskem uznána za legitimní.

V zajetí se nacházely různé skupiny maďarských válečných zajatců.

Jednalo se v prvé řadě o:

-zajaté příslušníky Secuiské divize (rekrutování v Transylvánii, oblast Secui), která dobrovolně překročila rumunské hranice.

-zajaté příslušníky bílých gard - důstojníci a poddůstojníci bývalé maďarské armády již demobilizovaní ale přesto zajati rumunskou armádou, kteří byli po krátké době propuštěni

- zajaté funkcionáře antikomunistické vlády uznané spojenci, zformované v dubnu v Aradu

-zajaté příslušníky rumunských červených gard.

Tito zajatci byli odděleni od ostatních kategorií. Jejich pobyt v táborech byl nastaven o něco přísněji. Nesměli kupříkladu vycházet nakupovat do měst a vesnic.

Strava v rumunských zajateckých táborech obvykle sestávala z 500g. chleba na den a 800g. brambor. Dvakrát týdně 300-400g. masa. Pokud zajatec pracoval, dostal navíc 250g. masa na týden. Chleba byl občas nahrazen kukuřičnou kaší. Strava byla vydávána ve formě polévky.

S výjimkou důstojníků, poddůstojníků a nemocných, zajatci museli pracovat. Mimo tábor zajatci nejčastěji opravovali cesty a železniční tratě, odstraňovali válečné škody. Obvykle se pracovalo od sedmi do půl druhé a po oběd ní pauze od čtvrt na tři do půl sedmé, s krátkou dopolední a odpolední přestávkou. Za odpracovaný den byl zajatcům vyplácen 1,1ley.

Zajatcům bylo povoleno psát dopisy, ale vzhledem k desorganizaci v zemi, jen málo bylo doručeno, stejně tak tomu bylo s doručování pošty a balíčků do táborů.

Za hlavní místo koncentrace válečných zajatců je možno označit Brassov. Ve městě a jeho okolí se nacházelo několik táborů, jmenovitě ve staré citadele, káznici, evangelické škole, dělostřeleckých kasárnách a lazaretu na nádraží Borovan. Nemocní byli umístěni v nemocnici „Bílé kasárny“. V těchto táborech se celkem nacházelo: 766 důstojníků a 2177 vojáků Secujské divize.

862 důstojníků, 511 vojáků a dále 900 civilistů z řad bílých a červených gard.

Ubytování v Evangelické škole a dělostřeleckých kasárnách bylo shodné a ubytováním rumunských vojáků ve městě. V místnosti bylo 25-30 zajatců.

Důstojníci byli ubytováni po 3-4 na pokoji

Stravu si zajatci připravovali sami.

Důstojníci měli možnost si jídlo nechat 5x denně přinést z města svými ordonanci. Jídlo do tábora bylo dodáváno

nejen z místního tržiště, ale také ze skladu místního červeného kříže a místních ženských spolků. Tato možnost nebyla k dispozici pro komunisty. Toalety i umývárny byly primitivní, před návštěvou delegace Mezinárodního výboru červeného kříže narychlo uklizeny a vydezinfikovány. Zoufalá byl a situace zajatých v Lazaretu na nádraží Borovan. Mnozí příchozí zajatci neměli žádné prádlo nebo přišli bosí a rumunská správa neměla možnost je do vystrojít. V Bílých kasárnách byla zřízena izolační nemocnice pro 40-50 nemocných. Jednalo se především o případy tyfu, cholery, chřipky.

O nemocné se staral maďarský důstojník a 3 ošetřovatelé z vojenské nemocnice v Bukurešti. Pracovali za nedostatku desinfekce a medikamentů. V nemocnici byli mimo maďarských zajatců ošetřováni také rumunští vojáci.

V nedalekém městě Fagaras bylo umístěno 863 důstojníků secujské divize a 511 vojáků.

Menší zajatecké tábory se nacházely rovněž v úseku staveniště železniční linie Vulpacesti-Daguka, kde váleční zajatci byli pracovním nasazeni.

Jednalo se o 4 tábory mezi Vulpacesti a Daguta

30. června 1919 se zde nacházelo 870 zajatců, z toho 622 bolševiků a 248 bílých. Zajatci bydleli

v zemljankách. Většina baráků byla ve špatném stavu, v zimních měsících nedostatečně vytápěna. Tábor nebyl ohrazen drátem a tak až na strážní stanoviště měli zajatci určitý pocit volnosti. Důstojníkům bylo na čestné slovo umožněno chodit na procházky do sousední vesnice.

Použitá prameny a literatura

1) Rapports de dovers delegates en Allemagne, Russie, Pologne, Boheme, Hongrie at Roumanie DeceMBER 1918-Juin 1919, Vingt-troiseme Serie, November 1919, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>

Problematika válečného zajetí a internace během Československo-polské války 1919

Zajatecké a internační tábory v Československu
Informační leták č. 18 Zajateckého odboru, odbočky české národní rady v Rusku 1917

„Česko-polská shoda

Klademe svým krajanům na srdce, aby se v zajateckých táborech starali o shodu a přátelské soužití s bratry Poláky. Nevydáváme této výzvy bez potřeby, neboť v poslední době došly na nás v tomto směru stížnosti od Polského ústředního výboru. Vyjímaje živly výbojné austrijské, žijte s Poláky v míru, nezapomínejte, že jsou naši slovanští bratři a naši bezprostřední sousedé, jejichž stát s naším v dějinách měl a nyní bude mít mnoho spojeneckých a přátelských svazků i společných zájmů. Náš budoucí poměr nesmí být vratký diplomatický svazek, nýbrž těsnější lidový a takřka pokrevní.“

Neuplynuly však ani dva roky a spory o podobu nových československých hranic přeměnily krásné ideje revolučních bojů v bratrovražednou válku. Důvodem sváru byla těšínská oblast s většinou polskou komunitou, avšak s vysokým strategickým významem pro nově se rodící Československý stát. Přenecháním Těšínska Polsku by byla přerušena košicko-bohumínská dráha a tak i přímé spojení se Slovenskem. Ohrožena byla rovněž těžba uhlí a průmyslová výroba.

Československá vláda se proto rozhodla pro vojenské řešení Těšínské otázky a tak 19. ledna 1919 byl ministerstvem národní obrany vydán rozkaz k obsazení Těšínska. Polská vláda současně obdržela nótu, která požadovala vyklizení sporného území. Polsko vyklizení odmítlo a 23. ledna zahájilo vojenské operace s cílem obsazení karvinské uhelné pánve a Těšínska. Československé síly na Těšínsku čítaly 14-16000 legionářů z Francie a Itálie. Polská strana nebyla na ozbrojený střet připravena. Většina vojsk byla na začátku ledna odeslána z Těšínského Slezska pod Lvov, kde se účastnila bojů s Ukrajinci.

V postupu ta stálo v cestě, v první fázi války, jen několik tisíc polských vojáků a ozbrojených civilistů, hlavně horníků a hutníků.

Po příjezdu Hallerovy armády se však situace změnila. Hallerova armáda sestávala z polských legionářů navrátilivších se z Francie. Proti sobě tak stanuli bývalí spojenci, dobře vycvičení a zocelení předchozí válkou. Na obou stranách docházelo k případům vraždění civilistů i válečných zajatců. Tento případ se stal kupříkladu ve Stonavě, kde 26. ledna bylo zastřeleno několik polských válečných zajatců.

Polští váleční zajatci na území ČSR podléhali zajateckému oddělení Ministerstva národní obrany. K jejich umístění vzniklo na území ČSR v lednu 1919 několik zajateckých a internačních táborů.

Jednalo se o internační tábor v Lipníku nad Bečvou, zajatecký tábor v Moravské Třebové a Josefově. Zajatecký tábor v Moravské Třebové se nacházel v

několika barácích takzvaného „Lágru“, v bývalém lazaretu rakousko-uherské armády. V lednu a únoru 1919 zde byli ubytováni polští důstojníci a pravděpodobně rovněž menší množství polských vojáků. Baráky nebyly oploceny. Strava byla bídná a ubikace jen velmi málo vytápěny. Útěky proto nebyly nikterak ojedinělé.

Protokol sepsaný 3. února 1919 v Moravské Třebové s polským podporučíkem Jeszive Severinem „*Jak jsme se dne 30. ledna 19 dozvěděli, že pojedeme do Josefova, tak já a poručík jsme se dohodli utéci do Brna, kde mám já přízeň. V baráku, kde jsme se nacházeli, šli jsme do jedné neobydlené světnice, kde našli jsme civilní obleky (které si jiní důstojníci připravovali k útěku) převlékli se v místnosti kde jsme byli ubytováni a utekli pak skrz okno. Cestou ptal jsem se na spojení k Brnu jednoho civilisty a vydali se k nádraží. Jakmile jsme sedli do vlaku, byli jsme vyzváni hlídkou nádražní prokázati se legitimací, načež my odpověděli, že jsme dělníci z Brna. Naši odpovědi nebylo uvěřeno a byli jsme tudíž zatčeni.*

Jednomu polskému důstojníkovi se podařilo z Moravské Třebové dostat až do České Třebové kde byl zatčen. Polští zajatci v Josefově byli ubytováni v bývalém zajateckém táboře postaveném v letech 1914-15 pro ruské zajatce.

Táborem prošlo více jak 200 polských válečných zajatců. Polští zajatci setrvali do 4. dubna 1919, kdy byli repatriováni.

Internální tábor v Lipníku sloužil k internaci civilních zajatců. Byli zde umístěni polští civilisté z Kunčic, Karviné, Orlové, Dombrové, Laz a Fryštátu a jiných měst a obcí na Těšínsku, příslušníci inteligence, i dělníci kteří se se zbraní v ruce postavili československé armádě.

Počátkem února 1919 bylo sjednáno česko-polské příměří a 25. února přijala Československá vláda nově ustanovenou hraniční linii, za kterou se stáhla obě vojska.

20. 2. 1919 se ministerstvo národní obrany dohodlo na výměně zajatců. Pouze menší, blíže neznámý, počet válečných zajatců byl ponechán jako rukojmí v Josefově do dubna 1919.

Zajatecké a internační tábory v Polsku

Rovněž v Polsku existovalo několik zajateckých táborů, ve kterých se nacházeli od ledna do dubna 1919 českoslovenští zajatí důstojníci a vojáci. Mimo válečných zajatců se v zajateckých táborech nacházeli rovněž čeští civilisté zadrženi během návštěvy rodičů, cesty z práce, či přímo ve svých domech na Těšínsku, civilisté pracující v Polsku, civilisté i válečnými zajatci-repatrianti navracující se z Ruska.

Zvláštní zajatecké tábory pro československé zajatce a internované zřizovány nebyly.

Využíváno bylo polských zajateckých táborů určených pro ukrajinské zajatce v Dąbiu u Krakova, Wadowicích a dále tábora pro německé zajatce a internované, zajaté během Velkopolského povstání v Szczepiornu. Tyto barákové tábory byly zřízeny v letech 1914-15, původně pro ruské a italské válečné zajatce.

Cesta do zajetí byla pro mnohé československé vojiny a důstojníky trpkým kontaktem s tím co je čeká.

Protokol sepsaný 28. 3. 1919 s Františkem Morávkem o

upadnutí do polského zajetí

„*Byl jsem zdravotníkem u IV. polního pluku (setnina strojních pušek.). Dne 30. ledna 1919 šel jsem s četařem Gregorem a dvěma kuchaři s menáží k setnině. Jelikož jsme určité místo, kde se setnina nacházela, nevěděli, šli jsme ji hledati. Šli jsme směrem k nádraží, když právě přijel pancéřový vlak polský. Jeho příjezd nás nemálo překvapil. Skryli jsme se za keře. Jakmile vlak přijel, utíkali jsme na zpět, při čemž jsme se setkali s šikovatelem Röslerem od I. polní setiny a několika muži. Tázali se nás, co se vlastně přihodilo, že utíkáme. Vypravovali jsme jim, že je zde v nádraží polský pancéřový vlak. Nechtěli tomu věřit a usvědčovali nás, že je to náš vlak. Vtom však uvidíme, jak se asi 50 polských legionářů na nás vrhá. Nevěděli jsme co si honem počít. Ze všech stran se na nás střílelo. Při této palbě přišel četař Gregor o život a též i jeden desátník, jehož jméno mě není známo. Při této potyčce jsem byl zajat. Ačkoliv jsme již na odpor nemysleli, bylo nám neustále vyhrožováno zabitím a pověšením. Pak ke mně přiskočil polský legionář, nasadil mě pušku na břicho a jen rychlost, se kterou můj strážce pušku odstrčil mě zachránila, protože v témž okamžiku vyšla rána. Dokonce i důstojníci nás ohrožovali pistolí a zastřelením. Vedli nás k vlaku, kterým jsme přešli do jedné stanice. Tam složili mrtvolu Gregora a o vše oloupili. Když jsme přijeli do Dědic, snesly se na nás jak nadávky nejsprostšího druhu, tak i hrozby pověšením od vojáka i civilního obyvatelstva. V Dědicích povlékli mě a šikovatelovi Röslerovi pláště a dali nám za roztrhaný. Byli jsme tamtéž zpravodajem, společně s polskými důstojníky, fotografováni. V jedné kanceláři sepsali naše jména, po čemž jsme byli transportováni do Krakova. Tam nás ubytovali v zajateckém táboře v Dembiju“*

Protokol sepsaný s vrchním okresním lékařem Františkem Novotným.

„*Dne 23. ledna 1919 byl jsem služebně v Orlové, kde jsem se odpoledne dozvěděl, že české vojsko obsazuje Těšínsko a zabralo již bohumínské nádraží. I vrátil jsem se rychle domů do Fryštátu a vyřídil v úřadě ještě důležité a neodkladné akty o nakažlivých nemocech. Upozorněn byv jedním písařem, že jsem Poláky hledán, že se doporučovalo, abych co nejdříve uprchl, nechal jsem další práce a spěchal uvědomit rodinu. Na náměstí rovněž jsem byl varován a nabídnut mi jistý útulek. Pospíchám domů s rodinou se domluvit. Sotva že jsem vkročil do svého domu a vyřizuji co zamýšlím, objeví se polská hlídka o sedmi mužích s důstojníkem, který mi oznamuje, že jsem na rozkaz „Rady Narodowej v Těšíně“ internován a mám se ihned s nimi odebrat na místní vojenské velitelství. Nezbylo mi než rozkazu uposlechnout a odešel jsem rozloučit se s rodinou. Odveden jsem byl tak jak jsem byl ustrojen, bez velkých zavazadel. Před domem byla hlídka doplněna strážemi, které byly kolem domu rozestavěny, abych neutekl a já pod bodáky dopraven na velitelství a hodinu uzavřen v jedné místnosti. Netrvalo dlouho, byly otevřeny dveře, v nichž se objevili známí páni z Karviné, Blahna, Hála, Lorenczyk.*

I pan Kratochvíl, zástupce státního návladnictví ve Fryštátě, stařec nad 70 roků, polapen byv na ulici a přivlečen k nám. Rozechvěn a rozčilen byl tak, že náhle onemocněl a byl od Poláků asi za hodinu opět na svobodu propuštěn. Ostatní zůstali. Asi o 11 hodině

dovedeni jsme byli na náměstí, kde advokát Dr. Wolf, Golasowski, Ogrodzki a jiní známi polští štváči kontrolovali kdo pochytán. Tramvaji odvezeni jsme byli do Karviné, kde k nám byli přiloženi tamější pochytaní Češi. Poté jsme pokračovali dále drahou do Těšína. Z nádraží vedli nás do kasáren. Po cestě bylo na nás pokřikováno "pouliční noční lůzou". Před kasárnou stáli jsme asi hodinu na mrazu a potom byli puštěni dovnitř. Umístění v jednom pokoji, očekávali jsme příštích věcí. Po delším čase otevřeny dveře vedlejší světnice, z nichž vstoupí pan dirigent Peška a Dr. Náhlavský z Těšína, kteří byli již po poledni na ulicích chyceni a zavřeni. Byli probuzeni ze spánku a přinuceni se ustrojít a k nám se připojit. Na to vedeni jsme byli toutéž cestou zpět na nádraží, odtud dopraveni vlakem do Bilska a tam umístění v čekárně druhé třídy. Asi o 9 hodině posláni jsme byli vlakem do Krakova, kam jsme se šťastně dostali a odtud odvedeni pěšky do „Obozu jencow v Dabie“. Doprava děla se stále pod vojenskou eskortou v netopených vozech 3. třídy s rozbitými okny. Po cestě nám všude spíláno od inteligence v Krakově, od vyšších nádražních úředníků. V Trzebini chtěli polští vojáci, jedoucí proti českému vojsku nás i s vagónem převrátit a jen rychlým odjezdem našeho vlaku úmysl ten byl zmařen. Naše stráž ve vlaku ukradla jednomu židovskému obchodníkovi, jenž ve vlaku prodával chléb a kořalku, láhev slivovice, vypila jí a byla v bojovné náladě. I se zbraní nebezpečně zacházela a střelila. Takže jsme byli skutečně rádi, když jsme se ocitli bez pohromy v Dembie.“

Protokol sepsaný s Aloisem Faifarem 21. března 1919 5. února 1919 odjeli jsme z Moskvy chtěje se vrátit do Čech. V pohraniční stanici Poworak u Kowelu byli jsem polskými úřady zadrženi a pod eskortou odvezeni do Kowelu. Zde nás drželi 2 dny a 2 noci v nevytopeném vagónu. Na to nás dali do dobytčího vagónu plného koňských výmětů a po dlouhém čekání odvezli nás třetího dne přes Chelm do Ivangorodu. My jsme proti tomu protestovali. Bylo nás celkem 33, všichni z Moskvy a všichni příslušníci ČSR. V Ivangorodu nás internovali a drželi nás tam jeden den a jednu noc. Konečně nás poslali dále do Granice. Po celé cestě zacházeli s námi nejvyšš surově a nadávali nám těmi nejsprostšími výrazy / z kurvy synu atd./ Po příjezdu do Granice dal službu konající důstojník náš vagón odpojit a poslal nás potom pod eskortou do vojenského tábora Szenypioruna u Kalisze. Zde nás strčili do podzemního baráku úplně tmavého, zavšiveného, plného bláta a vody, bez slámníků, bez topení a bez vzduchu. Zde jsme byli 3 dny. Poté nás přestěhovali do světlého nadzemního baráku, kde život byl již snesitelnější. Důvod přestěhování byl jedině ten, že Poláci čekali komisy čtyřdohody. Jinak bychom zůstali pod zemí. Jídlo bylo úplně nestravitelné, špinavá voda, ve které plavaly kousky řípy, zelí, mrkve, občas kousek koňského masa. Večer opět káva. Chléb byl rozdáván velmi nepravdělně. Nákup chleba za vlastní peníze byl velitelem tábora zakázán. Špína hlad a zima panovaly v celém táboře, takže se brzy rozšířily různé nemoci. Lékařského ošetření a léčiv nebylo vůbec. Kupříkladu 8 českých vojáků vracejících se z ruského zajetí leželo těžce nemocných na skvrnitý tyfus na zemi, v zimě, o hladu a přes veškeré protesty nebyli dáni do nemocnice. Když se někdo ozval, byl hrubě odbyt a dokonce mu hroženo revolverem. Jeden učitel, který tam

byl taktéž, se ze strachu oběsil. 5 českých dělníků, kteří pracovali v Poznani bylo Poláky chyceno, oblečeno do německých vojenských stejnokrojů, načež byli všichni uzavřeni v oddělení určeného pouze pro poznaňské německé válečné zajatce, kdež byli určeni k vykonávání různých prací. Ti zůstali v Szcypioruně dlouho po propuštění internovaných. Přes to, že krakovská vláda 3x telegraficky nařídila propuštění všech internovaných Čechů, byli jsme dále drženi s odůvodněním, že jim do telegrafických rozkazů nic není.

Teprve na náš telegrafický protest zaslaný dohodové komisi v Těšíně a Krakovské vládě byli jsme 10. března 1919 propuštěni.

Jak již bylo výše zmíněno, zajatecký tábor v Szcypiorno byl využíván především pro umístění válečných zajatců a internovaných, zajatých během Velkopolského povstání. 14 dubna 1919 se zde nacházelo 29 důstojníků, 105 rukojmích, 780 internovaných, 2 ženy a 799 válečných zajatců. Ubytovací podmínky byly špatné, protože baráky byly přeplněny. Sociální zařízení bylo nedostatečné. Zajatecký tábor v Dąbiu u Krakova se nacházel v bývalých kasárnách třetí divize dělostřeleckého pluku. Za války byly kasárny přeměněny na zajatecký tábor pro ruské zajatce. Mezi zděnými baráky byla postavena řada dřevěných baráků, velkokapacitní kuchyně, záchody, prádelna a dezinfekční barák.

Toto obří barákové město nabízelo sice možnost umístění tisíců osob, jeho stav však byl žalostný. Baráky byly zavšiveny, s rozbitými okny. Inventář byl zdemolován, nebo rozkraden.

Protokol sepsaný s vrchním okresním lékařem Františkem Novotným o pobytu v zajateckém táboře Dąbiu.

„Po příchodu do Dąbiu jsme byli umístění v jednom zděném stavení se třemi vraty, které se nacházelo blízko vchodu do tábora. Uvnitř byly dvoupatrové dřevěné prýčny, špinavé a silně zaprášené. Místnost byla nedostatečně vytápěna jednou železnou pecí. Byli tam i čtyři páni mluvící česky, z jejichž řečí, chování a vypytování jsme však ihned nabrali podezření, že jsou to polští vyzvědači a podle toho jsme se i zařídili. Ubytovali jsme se na horních prýčnách, blíže stropu, kde bylo tepleji. Spát se nikomu nechtělo. Po půlnoci otevřely se vrata a do místnosti vstoupilo asi 30 mužů v ruských uniformách. Mluví česky, vrací se ze zajetí do vlasti. Těšili se na domov, v Trzebini však byli pochytáni a dopraveni do Dąbiu. Hovořilo se dlouho, vypytovalo se a vyprávělo. Jeden bolševik držel asi hodinu přednášku o svých teoriích. Pomalu hovor ustával a jeden po druhém si z únavy a hladu zdříml. Ráno pozorovali jsme, že naši zajatci sedí u oken se svlečeným prádlem, hledají a zabíjejí vši. Byli k nám vzdor tomu, že se nacházeli čtyři až šest neděl na cestě a přišli ze zamořených krajín, strčení bez předchozího odvšivení a dezinfekce. Nemohli za svůj stav. Pro nás ale hrozná vyhlídka. Byli jsme rádi, že se umístili na spodní etáži a vyhýbali jsme se jim. Ráno umyli jsme se venku u studny na mrazu, bez mýdla a utěrky, neb neměl žádný z nás ničeho sebou. Byli jsme všichni pochytáni buď na ulici, nebo při práci v domě. Mnozí ze spánku probuzeni a nemohli si vzít ani jídla ani prádla.

Během dne počet náš stále stoupal. Místnost byla nakonec plná. Hlásí se hlad, neboť od zajetí nepodáno

nám žádného jídla. Teprve k večeru dostali jsme deky, a sice dvě na každého muže, jednu na přikrytí a druhou na pryčnu jako podložku. Houně jsou plny krvavých skvrn. I dostáváme dále vojenské misky k jídlu, však v jakém stavu, plny rzi, bláta a špíny. S chutí do toho i myje se a drhne štěrkem, popelem atd. Lžice nám později obstaral kantýnský za 3 K kus. Třetí den dostali jsme v poledne polévku a kousek masa, večer opět bryznu a chléb. Barák a jeho oplocení z pichlavého drátu jsme opustit nesměli. Provedena byla prohlídka na zbraně. Obzvláště pečlivě byla prohlížena zavazadla našich ruských zajatců. Protože místnost již pro všechny nestačila a mezi námi ženy a děti se nacházely, byla inteligence přesídlena do jiné místnosti. 52 nás bylo přiděleno do zděného objektu č. IV. Tam nám poukázána místnost celkem čistá ale prázdná. Dali nám opět pryčny a každému dvě deky. Nový náš domov nacházel se v nemocnici. Na dveřích tabulka s nápisem „Normální počet 24, maximální 42“ a nás bylo již 52 a počet stále stoupal, až nakonec dosáhl 72. I leželi jsme jeden vedle druhého. Dostali jsme skutečné slamníky. Já protekci mohl jsem pátou noc svým otlačeninám ulevit a první noc po svém příchodu usnout. Přírůstky nadále pokračovaly. Na dvou slamnicích sedm internovaných. Vzduch v místnosti byl naplněn kouřem, tabákem a různými výpary k nesnesení, vzdor větrání. Teprve po čase byla část osob umístěna v druhém pokoji, v téměř objektu. Pokoj ten byl pln štěnic. Na intervenci mou dřevěná lůžka byla vyměněna za železná a místnost našinci pokud možno čistěna. Jídlo nám podávané bylo zcela nechutné. Po intervenci Dr. Náhlovského u velitele tábora bylo nám dovoleno vařit si zvlášť a přidělena polní kuchyň stojící v přístavku za kuchyní. Pan Cismajer a Zajiček z Karviné přivezli kuchařku, nechali ji důkladně vyčistit a chytají se vaření. Pan drogistka Padour z Karviné převzal dozor nad dodávkou uhlí. Dostáváme denně potřebné potraviny i chleba. Dobrovolníci bez rozdílu stavu je ze skladiště vynášejí a rovněž dovážejí uhlí na táčkách. Naši kuchaři se činí. Přípravují s velkou pilí jídla chutná, a co hlavní jest, čistá. Měli jsme povětšinou k snídani čistý čaj a několikrátě černou kávu, oboje málo slazené. V poledne byla polévka s rýží anebo kroupami. Večer obyčejně sýr /bryzna/. Chléb jsme dostávali zpočátku vojenský, bochánek na tři muže, později na dva muže na den. Masa bylo málo a zřídka dobré. Zpočátku bylo hovězí, později koňské, mizerné jakosti, jednou i dokonce smrduté, nahnilé. Stížnost nepomohla. Dvakrát do týdne byly bezmasé dny a tu dostávali jsme sušené ryby, sušenou zeleninu, luštěniny, kroupy a marmeládu. Ryby byly staré, zapáchaly z daleka, takže je málo kdo z nás mohl jíst. Zelenina byla stará, červi prolezlá, ba dvakrátě tak červivá, že se nadala vůbec upotřebit. Odvolávání marné. Luštěniny byly rozdrcené a měly zvláštní odpornou příchut'. Zemáky jsme dostávali jen dvakrátě a to zmrzlé. Marmeláda celkem ušla, ač i ta měla často nakyslou příchut'. Není tedy divu, že strava tato, ač se naši kuchaři přičiňovali jak mohli, byla pro nás nedostatečnou a pro mnohé, zvláště na žaludek choulostivé a nemocné osoby, nepoživatelnou. Proto jakmile nám dovolen volný pohyb po táboře, obraceli jsme se do kantýny. Tam byl k dostání bílý chléb, housky a všelijaké krakovské klobásy, mimo to čaj a pivo. Bochníček chleba stál 14k, houska 2,2k, klobásy 1kg

26k- 42k, čaj bez ničeho „teplá voda“ nazýván, 0,3k, půl litr piva 1,2k, vajíčko 1k. Naše zásoby peněz byly brzy vyčerpány. Proto s ohledem na kapsu po vzoru zajatých Ukrajinců dopláceli jsme denně 2k na stravu a ti nám koupili maso a jiné potraviny v městě kde jim nákup pod dozorem polského důstojníka byl povolen. Tím se naše strava dostatečně zlepšila a zvýšila. Tábor, v němž před naším příchodem internováno bylo již asi 2000 Ukrajinců rychle se přicházejícími Čechy naplnil, protože Poláci brali a zavírali v Haliči všechny bydlící i usedlé příslušníky našeho státu, mezi nimi i aktivní důstojníky Čechy, kteří vstoupili do polské armády. 4 zděné a 5 dřevěných baráků bylo obsazeno Čechy. Nejhoršími z nich byl barák č. 10. a 14. Byl zde umístěn náš dělný lid a vracející se zajatci. Baráky byly tak přeplněny, že nepřipadlo na jednu osobu ani 2 m³ vzduchu. Baráky měly velké trhliny, že se mohla ruka jimi prostrčit a nedaly se nad 8 stupňů vytopit. Byly zařízeny dřevěnými pryčnami a dána každému meškanci jen jedna deka. Ačkoliv jsme s rotmistrem intervenovali, aby lidem těm byla dána sláma a další deky, nedostali ničeho. Baráky byly dle potřeby teprve zařizovány a první čas museli všichni nově přichozí strávit na některém již zařízeném baráku. Nebrán ohled ani na paní. Po našem vzoru a pod návodem Dr. Náhlovského zřídili si i ostatní na barácích svoje kuchyně a dali svým obcím název. „republiky“. Naše obec jako nejstarší zvala „republika první“ Krátce po příchodu byli jsme voláni do evidenční kanceláře, kde jsme udali svoje jméno, stav, rodiště a byt, ale nějaký protokol s námi sepsán nebyl a rovněž nesděleno proč jsme internováni. Stav členů v jednotlivých barácích nebyl kontrolován a Poláci nikdy nevěděli skutečný stav internovaných. Zle se vedlo kuřákům. Zásoby tabáku sebou přinesené byly brzy vyčerpány a nových nebylo. Fajfkaři vybírali lepší součástky sušené zeleniny, jiní sušili čaj, který byl k snídani vydáván. Kdos našel na půdě heřmánek, jenž kouřen byl s oblibou. Smrděl ale zrovna tak jako ostatní náhražky. Nedostatku tabáku a hlavně cigaret využili hned židé v polském vojsku a za drahé peníze cigarety prodávali. Ceny stouply dle poptávky téměř každodenně. Teprve asi po 14 dnech dostali jsme denně 5 cigaret. Tím bylo největší bídění odpomoženo. V objektu 4, jak jsem se již zmínil, byla nemocnice a odbývala se tam i denní lékařská prohlídka, a sice v místnosti s nápisem „Apotheke“. Místnost ta byla asi 3m široká a 5m dlouhá. Lékařské vyšetření vykonával tam jeden Ukrajinec, zubní lékař z Jaroslavi a 2 medikové Poláci ze 4 a 5 roku s hodnotí asistenčního lékaře. Nemocní čekali na chodbě, v ordinaci se svlékali a házeli své šaty na zem. Pacienti byli skoro všichni zavšiveni. Lékaři byli bez plášťů. Mezi nemocnými bylo několik s vysokou horečkou a vyrážkou skvrnitého tyfu. Upozorňuji kolegu Ukrajince na nebezpečí nákazy a ptám se, proč za takových poměrů ordinuje. Řekl, že již sám marně hledal nápravy a jen proto ordinuje, aby svým lidem pomohl. Žádal od Poláků za svou práci alespoň prádlo a lepší stravu, neobdržel však ničeho. Ambulantní nemocní byli posíláni na své baráky, ostatní, bez rozdílu diagnózy čekali v místnosti sousedící s naší na odvoz do nemocnice. Doprava do nemocnice děla se velice primitivně. Používán byl k tomu obyčejný vojenský vozatajský vozík tažený deseti Ukrajinci. Na tom

umístění všichni bez rozdílů . Za veliké zimy byli nemocní přikryti dekou.

Viděl jsem v jakém se nacházíme nebezpečí a to tím více, že s nemocnými stojícími na chodbě nechtě přišli jsme do styku. Mimo to měli jsme s nimi společně záchody. Upozornili jsme naše lidi na toto nebezpečí a varoval je především před stykem s nemocnými. Na mou intervenci byly nám přiděleny nové záchody a nemocenské místnosti obsazené infekčními pacienty přepaženy prkny. Ordinace však zůstala, jak byla dál na našem oddílu. Jak jsem předvídal, nemocných přibývalo a byl to jednak tyf střevní, tyf skvrnitý a hlavně chřipka španělská, která nabyla velkého rozsahu.

Za války obývali tábor ruští zajatci. V té době byla postavena mimo jiné i prádelna a odvěšvárna. Polské vojenské velitelství tedy mělo vše. Nejednalo však pohotově a nedalo ani Ukrajince ani naše vojiny z Ruska před jejich ubytováním ani odvěšvit ani desinfikovat. Tím byl tábor zamořen a především barák 10 a 14. Na 10. baráku onemocnělo mezi 8. a 15. únorem 37 lidí. Odtud byla zavlečena nákaza i do druhých baráků. Všichni nemocní obraceli se na mne o radu a pomoc. S chutí dělal jsem, co bylo možné. Zpočátku vyprosil jsem si léky z ordinace a s milosrdnými bratry z Těšina léčil nemocné a hleděl nakažlivé nemocné dostat rychle do nemocnice, kvůli čemu jsem intervenoval i při prohlídkách v ordinaci. V krátké době však vydávání léků pro naše lidi polskými lékaři bylo odmítnuto s podotknutím, že léky se nedostávají pro všechny a s měsíčně obdržným množstvím se musí vystačit. Chtěl jsem si koupit léky za svoje peníze a žádal jsem u velitelství, aby mě jeden milosrdný bratr za doprovodu hlídky mohl nakoupit nejnужnějších léků a poslal milosrdného bratra k veliteli s prosbou a penězi. Seznam i peníze vzal, avšak na druhý den se vrátil s podotknutím, že nejsou k dostání. Byl bych býval se svým uměním u konce, kdyby se nám nebylo podařilo podloudně podplacením stráže od případu k případu léky z Krakova dostat. Později nám všechny mnou sestavené léky nakoupila paní stavitelová Vrutlová v Krakově. Byly tedy k dostání a odpověď velitele byla nepravdou. Bylo mi teď možno při mnohých případech chřipky, katarů a zánětů plic intenzivně zakročít a nemocné vyléčit. Infekční nemocné jsem hleděl vždy včas odsunout. Když tyf obyčejný a skvrnitý se vzáhal a jeden polský lékař na skvrnitý tyfus onemocněl, objevil se v táboře vyšší polský štábní lékař a vše prohlížel. Po jeho odchodu začalo se odvěšívání internovaných a desinfekce baráků. Nejprve Ukrajinci, potom i naši byli ze zamořených baráků po řadě odvázeni do odvěšvárny. Tam byli ostríhání a pod sprchou okoupani a mezi tím šatstvo a prádlo jejich parou desinfikováno. Poněvadž parou kožichy a šatstvo se ničí, hleděli Ukrajinci i naši lidi uchránit svůj oblek a kožichy což se jim podplacením polských vojáků v koupelně snadno podařilo. Tím stala se celá akce ilusorní. Desinfekce baráků se prováděla tak, že pryčny z baráků byly vyneseny a následně celý barák umyt vodou. Mechanická desinfekce baráků nějakou desinfikující tekutinou nebo formelínem se neprováděla. Když se vyskytl nový případ skvrnitého tyfu nebo břišního, byly jen díky nemocného a jeho bezprostředních sousedů desinfikovány, jinak nic. Záchody byly ve stavu hrozně nečistém. Takže bez pošpinění boty nedaly se ani upotřebiti. Desinfikovány

nebyly za našeho pobytu nikdy a teprve po inspekci štábního lékaře vyčištěny z nehoršího. V důstojný stav byly přivedeny až před inspekci polské komise, o které se později ještě zmíním.

Jakým způsobem nakládáno s našimi nemocnými osvětlují následující případy. Často jsme pozorovali, že nemocní, kteří byli odpoledne kolem 3 hodiny posláni výše popsaným způsobem na vozech do Krakova, na večer byli přivezeni zpět pro nedostatek místa v nemocnici. Ač měl tábor telefon, neptal se nikdo napřed zda v nemocnici pro tolik nemocných je místo. Že několikahodinový převoz nemocných s vysokou horečkou nikomu neprospěl je samozřejmé.

Takové případy opakovaly se častěji.

V našem obydlí onemocněl pan Žižka, kupec z Karviné, těžkou chřipkou a krvavými chrchlemi. Nechtěl za žádnou cenu do nemocnice. Když stav jeho se zhoršil a já nemohl mu žádný lék opatřit, uposlechl mé rady a poslal milosrdného bratra k ordinujícímu lékaři s prosbou, aby mu bylo dovoleno na své útraty v dopravním voze se nechat odvézt do sanatoria. Na to odpověděl dotyčný lékař Syankiewicz. „Wie pan, dla kogo mamy sanatorium. Dla bogatych a godnych Polakow a nie dla Czechow“. Bratr žádal, aby pan Žižka odvezen byl tedy do jiné nemocnice a za tím účelem aby ho přišel prohlédnout, protože pacient má vysokou horečku a sám přijít nemůže. Syankiewicz zeptal se na jméno a jak slyší Žižka připisuje ihned k tomu „z Troconowa. Bratr podotknul, že se jedná o těžce nemocného a v tom případě věru nejsou žádné vtipy na místě, odešel. Po ordinaci přišel Syankiewicz nemocného navštívit, neprohlédnul jej na místě nýbrž nechal s horečkou přes 40 stupňů přivést sobě do ordinace. Nemocný tam odvečen byl uznán nemocným a určen k dopravě do nemocnice. Odpoledne byl naložen na dvoukolová nosítka a odvážen. U brány tábora byl však zadržen a vrácen zpět, protože pan Syankiewicz nezapsal jej do seznamu lidí pro nemocnici určených. Nemocný zůstal u nás bez léků až do druhého dne. Kdy teprve na večer odvezen byl do infekční nemocnice a tam ještě s jedním Čechem napřed vykoupán. Ku koupeli použita byla pouze jediná vana, se stálým přítokem a odtokem vody. Po čas koupele ztratilo se nemocnému prádlo a peníze, které měl sebou v klobouku. Druhému Čechovi bylo za koupele odcizeno 100 korun. Potom byli oba dáni do jedné světnice, změřena teplota, u obou přes 40. Přišel duchovní, vyzpovídal oba, podal sv. hostii. Po jeho odchodu ptal se druhý pán, který přišel trochu k vědomí, co tu ten s těmi svíčkami chtěl. Pan Žižka mu odpověděl kdo to byl a za jakým účelem přišel. Na to odpovídá souseď „Já jsem žid“. Oba byli vzdor vysoké horečce očkováni proti neštovicím a odebrána krev ku bakteriálnímu vyšetření, kterým se zjistilo že nemají tyfus. Teprve potom byli přeloženi do jiné nemocnice. Oběma se při přepravě ztratily peníze. Žižkovi přes 200 K a druhému nemocnému 600K.

Zakázáno nám kupovati a číst polských novin. Dále nám nebyly dovoleny návštěvy známých a příbuzných. S návštěvníky mohli jsme se jen as na 30 kroků od plotu viděti a křikem nejdůležitější sdělit. Jak se někdo k plotu přiblížil, byl polským vojínem ihned hnán nazpět a obdařen nadávkami nejsprostšího druhu. Tak nakládáno i se ženami a děvčaty za ohradou. Kdo napomenutí vojáka neuposlechl, byl pohnán k rozkazu a trestán

vězením. Žalář netopený, zavšivený a jen jedna příkrývka. Takovým způsobem bylo nakládáno s vězni. Byli jsme bez čistého prádla a žádání o mýdlo marné. Pouze podloudným způsobem podařilo se mýdlo obstarati. Kapesníky nahrazovali jsme papírem, který byl po upotřebování odhozen. Po dobu praní a sušení oblékali jsme papírové košile a chodili ve spodních kalhotách.

Byly to často trpké chvíle. Nejvíce nás mrzelo, že od naší vlády nebyl nikdo do tábora poslán aby se přesvědčili o poměrech tam panujících. Tábor navštívil zástupce Německo-rakouské komise i Jugoslávie. Náš konzul v Krakově Dr. Lochem však ujel a jeho tajemník Matoušek, jenž některý den v Krakově se ještě zdržoval, rovněž se o nás nikterak nestaral. Byl přímo nevlídný, když někdo se na něho s nějakou prosbou obrátil. V Praze úřadoval polský konzul nerušeně dále, z Krakova náš konzul však ujel a vláda nepověřila žádného neutrálního konzula zastoupením a přezkoumáním našich poměrů. Dozvěděli jsme se od návštěvníků i z polských novin že Poláci, kteří byli internováni našimi orgány, byli po krátké době zase propuštěni na svobodu, mezi nimi i známí štváci. I ti kteří horníkům rozdávali zbraně. Z nás nikdo ničeho podobného neučinil a byli jsme internováni, jen proto, že jsme příslušníky Československé republiky.

Když jsem viděl, že se o nás nikdo nestará, dopravil jsem podloudně jedno psaní na Slezský zemský výbor, v němž jsem naše trudné postavení líčil a žádal za vyslání nějaké komise do tábora, ale marně. Rovněž jsem poslal psaní francouzsky psané podobného obsahu na dohodovou komisi v Těšíně a též bez výsledku. Jediné co nám náš pobyt udělalo snesitelnějším byla pověstná „Lapówka“ podplatnost polských vojáků. Pomocí tohoto prostředku zaopatřovali jsme si polské noviny a jiné nutné předměty. Lapovkou podařilo se nám na postranních místech tábora udělati stráž nevidomou a mluvit u ohrady s návštěvníky a dopravit přes plot i prádlo. Rovněž i peníze jsme touto cestou dostali, které nám pan direktor Peška z banky opatřil. Rozdělili jsme je mezi sebou a upotřebili na přilepšenou v kantýně neb výživa, jak jsem se již zmínil, byla nedostatečná.

Každý přírůstek přinášel do tábora nové zprávy a musel vypravovati, co viděl. Rovněž návštěvníci donášeli zprávy nové buď ústní, nebo písemné. Byli jsme celkem dobře orientováni co se děje na frontě i u nás. Ovšem bylo i mnoho správ nepravdivých a ty týkaly se pověšinou našeho návratu, na který každý čekal. Zpočátku neměli jsme vůbec nic ke čtení. Později dostal jsem podloudně knihy německé, noviny polské, které byly předčítány při zavřených dveřích a po přečtení putovaly od baráku k baráku. Čas jsme jinak trávili procházkou kolem tábora, pokud to dovolovaly rozpadávající se boty. Dána byla jednotlivým uličkám jména. Cesta kolem tábora se nazývala „Okružní cestou svobody“. Příčné její spojky se nazývaly „Třída Wilsonova, Masarykova, Kramářova. Poslední byla nejsušší a za pěkného počasí nejvíce navštěvována.

Část zajatých bavila se zpěvem, část hrála v karty a měla hojnost kubiců. I zápasy řecko-římské prováděny dvěma našimi atlety vracejícími se z Ruska, na přibytých na zemi houních za průvodu hudby harmoniky. Někdy provedla se i masáž jazyka při konfliktu s nějakým nervózním kamarádem. Čas krátili jsme také návštěvou v

druhých republikách. Často bylo vypravováno divokých příběhů a anekdot, probíhaly rovněž debaty s našimi z Rusi se navrativšími bolševiky a vyvraceny jejich klamně náhledy o reorganizaci světa. Nálada byla celkem stísněná a mnozí internováni nervózní. Zprávy o našem brzkém návratu se množily a vždy se ukázaly lživými. Po radosti vždy zklamání. Konečně začalo se o překot všude čistit. Ukrajinci byli komandováni k čistění příkopů, záchodů. Proslechlo se, že přijede česká nebo dohodová komise do tábora na prohlídku. Republika I. z objektu 4. byla přestěhována a ubytována ve vyprázdněném skladišti (objekt XI), v uvolněných místnostech v objektu IV byli umístěni nemocní z přeplněných druhých místností. Naše kuchyně byla ponechána na starém místě. Vozy na dopravu nemocných byly odvezeny. Dvě auta nakonec přivezla polského jenerála a policejního krakovského ředitele. Nebyla to ani česká ani dohodová komise, nýbrž polská. Prohlídka místností obydlených Čechy probíhala v lepších místnostech. V baráku 10. a 14., kde byly poměry nejhorší, stála komise jen u vchodu a dovnitř nevstoupila. V každém baráku byla komisi předána celá litanie stížností. V objektu XI stěžovali si kněží milosrdní z Těšína, že jim není dána možnost konat mši svatou a radili jenerálovi, aby si prohlédl všechny baráky i „Krulikárny“, jak jsme nazývaly baráky více etážové. Jenerál dal důstojnému panu Převorovi slovo „gonoru“ že do tří dnů budeme propuštěni. Na to odpověděl mu důstojný pán že na slovo polského jenerála ani pes nic nedá, že takových slov již bylo dáno více a neobdrženo nic.

Poměry v táboře a způsob zacházení s námi přednesl jenerálovi pan rotmistr Werner. Stěžoval si na to, že nedovoleno nám psát domů, číst noviny a mluvit s návštěvníky. Paním a dívkám, že se vojskem sprostě nadává do sviní atd. Pan jenerál odvětil, že taková nadávka u vojáka mnoho neznamena, že za starého Rakouska se často říkalo někomu svině.

Já jsem komisi líčil zdravotní poměry v táboře. Vysvětlil jak se zachází s našimi nemocnými a přednesl, že nedovoleno nám nakoupit, ani pro nemocné za své útraty, léků. Dále jsem poukázal na nedostatky potírání nakažlivých nemocí, na převoz nemocných a radil jenerálovi, aby si dal transport nemocných ofotografovat a poslal fotografie do ilustrovaných časopisů celého světa, aby i svět viděl jakým způsobem Poláci ještě dopravují nemocné do špitálu. Nedostalo se mě na to žádných odpovědi.

Prohlédnuty naše ubikace, shledány čistými ač celou dobu se neměnila prostěradla. Ochutnáno naše jídlo a shledáno velmi dobrým. Měli jsme ten den výjimečně vepřové maso a rýžovou polévku. Když jsme měli smradlavé ryby ochutnávat nepřišli. Po poledni komise odjela. Volán jsem byl asi o 4. hodinách vojákem do lékařské ordinace k prohlídce lékařské.

Známy Syankiewicz mě sděluje, že má rozkaz mě změřit teplotu. Podotýkám, napřed, že horečky nemám, že mám jen rýmu a katar plic a nemocným se nehlásím. Nabídnul mě židli a nechal dát teploměr. Vzal jsem jej a přiložil pod levou paži a přidržel pravou rukou. Syankiewicz však nakázal, abych teploměr pustil a nepopravoval teplotu. Odpovídám, že jako lékař vím jak se teplota měří a nepotřebuji poučení medika. Na to spustil Syankiewicz, že o tom co jsem dopoledne nalhal, že mohu i po svém návratu dále lhát, že vše dá do novin.

Odvětil jsem, že i my umíme psátí a rovněž se postaráme, aby se naši dozvěděli co se v Denbie dělo. Syankiewicz začal nadávat na Čechy, jací prý jsou. U jeho pluku, kde za války sloužil prý byl jeden plukovní český lékař, který polským vojákům spálil, je byl, kradl obvazy, vypůjčoval peníze a nikdy nevrátil, byl svině a my prý všichni jsme taci. Rozumí se, že jsem nemlčel. Vysunul jsem teploměr, konstatoval 36 a zeptal se Syankiewicz co služebně má se mnou mluvit. Další privátní hovor s ním jsem pokládal pod svou čest. Rozčilen ukázal mě dveře. Zůstal jsem stát a pravil, že jsem k němu nepřišel na zábavu nýbrž jsem byl volán a půjdu, až budu sám chtít. Obrací se na přítomného vojína a káže, aby mě vyhodil. Varuji oba, že kdyby se mě někdo dotkl, že uvidí oba, co se stane. Opakoval jsem, že půjdu, až budu chtít a až za dobré uznám. Vojín se nehýbal. Obrátil jsem se a odešel. Šel jsem do své světnice a viděl jak Syankiewicz letí do kanceláře k veliteli. Očekával jsem, co se stane a myslel na to, že mě zavřou. Však nic a ani druhého dne jsem nebyl volán k rozkazu.

V polských novinách jsme se později dočetli, že Oboz Jencow v Debie prohlédnut byl komisí, která však našla vše v nejlepším pořádku a žádný z internovaných nepřednesl stížnosti.

Naděje na nějakou nápravu v táboře byla marná, rovněž i na brzký návrat. Mnoho z našich se proto chystalo k útěku. Téměř každý den bylo slyšet kolik jich v noci uteklo a byly vidět díry v plotě. Ukrajinci utkali houfně. Za malé poplatné polským strážným se dalo uprchnout bez obtíží. Mnozí byli ze strany strážných k útěkům pobízeni, aby něco vydělali.

11. února konečně přišla zpráva, že půjdeme domů. Byli jsme povoláni k soupisu do kanceláře. Nejprve vojsko, pak Češi z Haliče, konečně Čechové ze Slezska, Moravy a Čech zvlášť. I Ukrajinci se hlásí a nechávají se zapisovat jmény osob dávno uprchlých nebo ležících v nemocnici. Zápis šel hladce neboť Poláci nevěděli kdo je z nás přesně v táboře. Jásot po celém táboře, všude veselo až do noci. Ráno byli voláni vojíni a důstojníci pro první transport, sestavení dle jmenného seznamu. O osmé hodině jim byla prohlédnuta zavazadla, odebrány jim boty deky, prádlo atd. Kolem 10. hodiny byli odvedeni. Díváme se za nimi, přejeme šťastnou cestu a čekáváme příštího dne, který byl určen pro náš odchod. Po poledni již se proslychá, že část nás má být zadržena jako rukojmí. Podplacením vojáka konajícího noční službu v kanceláři, obdržíme seznam 18 osob, které jako rukojmí mají dále zůstat zajatci. Dopoledne však nikdo nás nevolal. Jaké překvapení když se otevřela brána a do tábora se vrátili všichni, kteří včera odešli. Byli dovezeni až do Trzebinie, odtud poslání zpět a nevědělo se proč. Čekáme, co bude dál. Odpoledne nám bylo sděleno, že ráno všichni odjedeme. Ráno skutečně opět nejdříve svoláno a seřazeno vojsko a odvedeno. Potom volána jména ostatních. Každý se hlásí a nastupuje. Ukrajínští důstojníci převlečení do civilních obleků a oholení nastupují na jména scházejících našinců. Jde to hladce, žádné podezření. Zbývá nás již jen malý hlouček. Vidím u poddůstojníka zvláštní seznam 18 jmen. Nerozvažuji dlouho a přejeďu v příhodném okamžiku do houfu již volaných. Za mnou i pan direktor Pečka i stavitel Kabátek. Na konci zvlášť voláno moje jméno třikrát. Nikdo se však nehlásil. Vše se po mě shání. Potom jsme byli seřazeni do 4 stupu a následovalo odpočítávání.

Nadbývali tři, nová revize početního stavu. Tou byly pověřeny osoby, které mne i druhé scházející dobře znaly. Proklouznout nebylo možné. Proto jsem se rozhodl jít zpět do malého hloučku, což se nám snadno podařilo. Pochodujeme do nové světnice. Za chvíli dostaví se důstojník a ptá se po nás. Hlásíme se a on odchází spokojen. Smutno bylo v našich srdcích a nálada špatná. K jídlu pro nás nic nebylo připraveno. Dr. Náhlovský se proto obrátil na Ukrajince, kteří nás ochotně vzali do své kuchyně, o 2 hodině dostáváme oběd a další stravu u nich. Zařídili jsme se na třech pokojích První den nebylo žádných zpráv ani novin ku čtení. Na druhý den, na sv. Matěje dostali jsme od Čechů krakovských, dlících již na svobodě jídlo, různé zákusky a víno. Pan stavitel Kabátek převzal vše, rozděluje, ohřívá a dělí všem spravedlivě po řadě. Večer varí se kafe a čaj. Večer v 10 objeví se službu konající důstojník a oznamuje, že zítra budeme propuštěni.

O 6 ½ hod ráno máme se za tímto účelem hlásit v kanceláři. Neutěšená radost. Spánek byl odložen. Všechny zásoby, jež byly určeny pro druhý den, byly jako zbytečný balast pro cestu spotřebovány. Pozdě se ukládáme, ale po krátkém neklidném spánku časně vstáváme a k odjezdu se připravujeme. Prádlo, které nám včera dovoleno bylo vyprat a mělo být týž den do odpoledne do 4 hodin hotové, nebylo vydáno. Po provedeném novém soupisu a prohlídce zavazadel odcházíme pěšky na nádraží do Krakova. Tam jsme čekali do 10 hodin a odjeli vlakem do Dědic, kam jsme dorazili v 1 hodinu. Museli jsme vystoupit a bylo nám sděleno, že na frontě jsou přestřelky a není tedy jisto, kdy vlak projede dále. Dozvěděl jsem se, že místním velitelem nádraží je setník Primus z Fryštátu, který mě osobně znal. Vyhledal jsem ho a prosil, aby nám dopomohl dostat se přes frontu. S ochotou vše telefonicky zařídil a sdělil, že v 5 hodin odjedeme. Poděkoval jsem mu jménem všech za prokázanou nám službu a oznámil druhým, co jsem vyřídil. Mezitím nám bylo dovoleno jít do restaurace, kde čas rychle uplynul. V 5 hodin jsme odjížděli. Na cestě jsme byli několikrát zadrženi a revidováni. Konečně jsme dojeli do Pruchny. Naše vlastní vojsko, jaká radost. Přítomný nadporučík sděluje nám s bolestí, že musíme Těšinsko za 24 hodin vyklidit, až po Košickou dráhu. Zprávou tou přímo zdrceni nechceme věřit, že je to možné, však přípravy na dráze brzo nás přesvědčují o pravdě jeho slov. Hlavní repatriční transport, výše popisovaný, opustil Krakov 22. 2. 1919. Celkem se jednalo o 238 osob. Po podepsání Polsko-ukrajinského příměří v červenci 1919 byli z tábora propuštěni rovněž zajatci ukrajínští. Tábor v Daňbu však nezůstal prázdný dlouho. Do tábora začaly proudit transporty s ruskými zajatci, zajatými během Rusko-polské války, která se rozhořela v polovině února 1919.

Použité prameny a literatura:

- 1) Poláci na Těšínsku, *Studijní materiál, Český Těšín 2009, Kongres Poláků v České republice, ISBN 978-80-87381-00-7*
- 2) Karton č.15 E, *Varia/přehled dislokace, seznamy internovaných, seznamy polských zajatců a.j., Boje na Těšínsku 1919, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 3) Karton č.8 sign.408 o-6, *protokol čs vojáka o zajetí v polském táboře v Dembiju, Boje na Těšínsku 1919, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 4) Karton č.9 sign.421 o-16, *protokol o internaci Čechoslováků Poláky v koncentračním táboře Seczypioruna u Kalicze a Hlášení stavu polských zajatců-eskortní oddělení v Mor.Ostravě, Boje na Těšínsku 1919, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 5) Karton č.11 sign. 21 c.o. a 70c.o. *Protokoly z výslechní se zajatými polskými důstojníky (Moravská Třebová) a Protokoly se zajatci vzatými 3. praporem 30.Čs. pluku při přestřelce s ozbrojenými civilisty mezi Grudkem a Jablůnkovem, Boje na Těšínsku 1919, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 6) Kt.70, *zajatecký odbor, OČSNR v Rusku, Ústřední vojenský archiv Praha*
- 7) *Rapports de dovers delegues en Allemagne, Russie, Pologne, Boheme, Hongrie at Roumanie Dezember 1918-Juin 1919, Vingt-troiseme Serie, November 1919, Librarie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*

Problematika válečného zajetí a internace během Ukrajinsko-polské války 1918-1919

Zajatecké a internační tábory v Polsku

Po pádu Rakousko-uherské monarchie a Německé říše roku 1918 dochází ke vzniku nových států, jejichž hranice nebyly zpočátku přesně definovány. Často bylo při řešení neshod o podobě hranic mezi těmito státy upřednostňováno řešení vojenské nad řešením diplomatickým, obzvláště jednalo-li se o strategicky důležité oblasti, uhelné doly, hutní průmysl či důležité dopravní cesty.

Nejinak tomu bylo ani na území Ukrajiny.

V druhé půli roku 1918 dochází na západní Ukrajině ke zformování Národní rady, jejímž hlavním cílem bylo sjednocení západní Ukrajiny do samostatného státu.

Poté co kapitán Dmytro Vítovskij, podporován mladými ukrajinskými důstojníky, v noci z 31. října na 1. listopadu 1918 obsadil Lvov, kde se v té době nacházela polská většinová komunita a oficiálně vyhlásil toto město za centrum nové Západní ukrajinské lidové republiky, rozhořely se mezi Ukrajinou a Polskem tvrdé boje o Lvov a východní Halič.

21. listopadu 1918 polská armáda obsadila Lvov a do konce listopadu 1918 rovněž železniční linii z Lvova do centrálního Polska, vedoucí skrze Přemyšl.

Pouhý den poté co polská armáda uchočila kontrolu nad Lvovem, začalo zatýkání ukrajinských politiků, inteligence, úředníků. Ti byli společně s vojáky haličské armády umístěni ve sběrných táborech.

Jeden z těchto táborů se nacházel v bývalém klášteře Birky, který do té doby fungoval coby provizorní vězení pro politické vězně.

Dle zprávy delegace Mezinárodního výboru červeného kříže z 8. března 1919 byly podmínky v táboře špatné.

Zajatci zde byli namačkáni v celách 4x6m po 20-30.

Cely z velké části zabíraly postele na kterých internovaní a zajatci, jedli a trávili čas zajetí. Ve volném místě stála latrina a v druhém rohu kamna, která však nebyla používána, přesto že byl března a místnosti byly promrzlé. V celách byla pouze dvě malá okénka 60x60cm. Každý měl jen jednu deku.

Zajatí důstojníci byli umístěni odděleně od mužstva ve vytápěných místnostech, režim měli stejný jako zajatí vojáci. Zajatcům bylo umožněno 2 x denně vyjít na krátkou procházku na vnitřní dvůr. Uprostřed vnitřního dvora byla malá kaple, kde byly konány bohoslužby.

Návštěvy byly povoleny ve středu a neděli. Obvykle byly během návštěv zajatcům a internovaným předány příbuznými nějaké potraviny či teplý kus šatstva.

S cílem vylepšení podmínek zajatého mužstva a civilistů intervenovala u táborové správy Rusínská komise. Dosáhla výdeje přidělu masa 3x týdně a zlepšení kvality polévek. Po určité době opouštěli zajatci a internovaní klášter a po železnici byli odvázeni do Dombie u Krakova.

Internovaní ukrajinští civilisté a vojáci byli v Dombju ubytováni v bývalých kasárnách třetí divize

dělostřeleckého pluku. Během První světové války byly kasárny přeměněny na zajatecký tábor pro ruské zajatce. Mezi zděnými baráky bylo postaveno 14 dřevěných baráků, velkokapacitní kuchyně, záchody, prádelna a dezinfekční barák.

V březnu 1919 se v táboře nacházeli zajatci a internovaní dvou kategorií:

V první kategorii se nacházelo 1010 zajatých vojnů, poddůstojníků a 1732 civilních internovaných

V druhé kategorii se nacházelo 26 zajatých vojáků sloužících coby ordonanci, 91 zajatých důstojníků a 198 vlivných civilních internovaných.

V čele tábora stál kapitán Krokowski. Mimo Ukrajinců bylo v táboře umístěno rovněž několik ruských bolševických vojnů, důstojníků a také několik civilistů zatčených na východním nádraží pro podezření ze špionáže.

Zajatci z první kategorie byli ubytováni ve velkých místnostech o velikosti třetiny baráku, spali na třípatrových postelích. Osvětlení bylo elektrické. Na topení bylo vydáváno denně 6-10kg uhlí. Každý pokoj měl ukrajinského velitele, který dohlížel na úklid a pořádek.

Strava sestávala ráno z čaje a 500g. chleba, odpoledne zelí, ječmen, jednou týdně vajíčko, 2x týdně ryba, 3x týdně maso, Večer zeleninová polévka.

Zajatci z 2. kategorie byli ubytováni v lepších barácích po 2 až 25 na pokoji. Spali na postelích s matracemi a každý měl dvě deky. Interiér byl vybaven velkým počtem stolů, několika lavicemi a křesli. Za peníze měli zajatci a internovaní možnost každodenního mytí. Zajatci si potraviny nakupovali za svůj žold v táborové kantýně, vybavené chlebem uzeninou, cigaretami. Ceny však byly v porovnání s obchody mimo tábor příliš vysoké a tak když ukrajinským internovaným bylo umožněno nakupovat potraviny pod dozorem strážného mimo tábor, byla tato možnost vítána.

Z protokolu sepsaného s vrchním okresním lékařem Františkem Novotným, který byl jako československý státní příslušník v táboře internován a který přicházel s Ukrajinci v Dąbiu denně do kontaktu vyplývá, že všeobecná zásobovací situace v táboře nebyla zcela tou, kterou delegace Mezinárodního výboru červeného kříže mohla shlédnout.

„Po 4 měsících v táboře vypadali Ukrajinci zoufale. Byli celí hubení, bledí, chromého vzezření. V poledne stála jich celá řada u nás a prosili internované Čechy o zbytky jídel. V hladu sbírali a jedli dokonce i odpadky jídel, které po vypláchnutí misek zůstaly ležet na zemi.“

Zajatecký tábor pro ukrajinské zajatce byl zřízen rovněž ve Wadowicích. Zajatci byli umístěni v táboře postaveném roku 1914 pro ruské zajatce. Za účelem umístění ukrajinských válečných zajatců byl polskou armádou převzat 6. prosince 1918. 18 baráků bylo vyhrazeno pro zajatce několika kategorií. 14 baráků bylo vyhrazeno nemocným Polákům a Ukrajincům. Tábor měl vlastní kantýnu. Na den bylo vydáváno pouze 350g. chleba, ráno kávé s cukrem, odpoledne polévka se zelím, maso nebo ryba, k večeri zeleninová polévka. Provizorní zajatecký tábor byl zřízen ve městě Kowel. Umístěno zde bylo 500 zajatců a internovaných, z toho 300 důstojníků, mezi nimi i 6 generálů. Zajatci byli rozděleni do 3 kategorií.

1. Ukrajinci zajatí polskou armádou

2. Rusové internovaní po obsazení Lutzk polskou armádou

3 Internovaní Ukrajinci

Tento provizorní tábor sestává z 3 dřevěných baráků pro zajatce, 1 ambulance, 1 kuchyně, 1 kancelář. Strava byla obzvláště bídna a stejně tak i zdravotní péče.

Další zajatecké tábory se nacházely v Brześciu, Dęblinie, Kaliszu, Modlinie, Pikulicach, Przemysłu, Strzałkowie, Tarnopolu, Tomaszowie, Wiśniczi.

I v případě výše uvedených táborů se jednalo povětšinou o barákové tábory, které během První světové války postavila německá armáda pro válečné zajatce.

Poté co byli Ukrajinci, během polské ofenzivy, zahánáni za řeku Zbruch bylo v červenci 1919 uzavřeno příměří. Teprve po několika měsících od uzavření příměří započala výměna zajatců a internovaných. Celá akce probíhala velmi pomalu.

Na konci roku 1919 se tak v táborech na území Polska stále nacházelo 23-24000 internovaných a zajatých Ukrajinců. Odhaduje se, že celkem prošlo polskými tábory na 100000 Ukrajinců, na 20-25000 zemřelo.

Zajatecké a internační tábory na Ukrajině

Rovněž na Ukrajině dochází roku 1919 ke vzniku několika táborů pro polské válečné zajatce a internované. Vzhledem ke krátké době existence víme o těchto táborech jen velmi málo.

Hlavním zdrojem informací, který se dochoval do dnešních dnů, je situační zpráva delegace Mezinárodního výboru červeného kříže z 20. března 1919, ze které se dozvídáme o ukrajinském zajateckém táboře v obci Kolomea.

Velitelem tábora byl poručík první třídy Johann Gdula. Tábor byl situován v 6 barácích nedaleko nádraží, dříve využívaných rakousko-uherským regimentem. Umístěno zde bylo na 1600 zajatců a internovaných, kteří spali na patrových prýčnách.

V baráku č. 1 se nacházela ošetřovna. Polský doktor však neměl k dispozici žádné desinfekční prostředky, ložní prádlo nebo medikamenty. Většina nemocných byli mladí dobrovolníci polské armády, mnozí neměli ani 18 let.

Jedna polská žena měla na starosti kuchyň. Žila v samostatné místnosti baráku.

V baráku č. 2 se nacházelo 3-400 zajatců a internovaných. Namačkání zde byli nemocní mezi zdravými. Baráky č. 3,4 a 5 sloužily k umístění 350-400 osob každý. Mezi nimi mnoho dětí ve věku 14-16 let a starci nad 50 a 60 let. Zajatci a internovaní v tomto táboře byli naprosto izolováni od okolního světa. Poštovní spojení s domovem nefungovalo

V baráku č. 6 se nacházeli zajatí polští řemeslníci, kteří se i přes zajetí snažili vydělat trochu peněz.

V táboře řádl, stejně tak jako na celé Ukrajině tyfus a syfilis. V době návštěvy tábora delegací Mezinárodního výboru červeného kříže se v táboře nacházelo 142 nemocných. 9 zajatců na tyfus zemřelo.

V táboře bylo umístěno rovněž 10 důstojníků, kterým bylo dopřáno stejného zacházení jako zajatým vojnům. Nebyly činěny žádné rozdíly mezi hodnotami. Uniformy mnohých zajatců byly v ubohém stavu, stejně tak i prádlo a obuv. Mnozí si ale naproti tomu uchovali polskou helmu. Na jídlo byl ráno vydáván čaj bez cukru, odpoledne řídká zeleninová polévka, večer čaj bez

cukru. 4x týdně bylo vydáváno maso. Příděl chleba na dva dny činil 700g. vytápění baráků bylo bídné. I když v každém baráku byly dvojce kamna, dřevo si zajatci musí sehnat sami. Osvětlení bylo zajišťováno petrolejovými lampami.

Zajatci byli vystaveni krutému zacházení. Situaci se částečně snažila zmírnit pomocná komise z města Kolomea.

V porovnání se zajateckými tábory fungujícími během světové války udělal tábor v Kolomei na delegáty velmi bídný dojem.

60 internovaných bylo ubytováno mimo barákový tábor v jednom dvoupodlažním zděném domě, který zajistila polská pomocná organizace. Ve městě rovněž pobývala zvláštní skupina 240 internovaných, která pobývala u místních a stravovala se ve městě. Tito internovaní vedli relativně volný život.

Internovní tábory pro ukrajinské vojsko a civilisty v Československu, během Ukrajinsko-polské války a během let následujících 1919-26

Obsazení Lvova v noci z 31. října na 1. listopadu 1918 kapitánem Dmytro Vítovským vedlo k rozpoutání Ukrajinsko-polské války. Počáteční vojenské úspěchy vystřídal ústup. Proti špatně vycvičeným Ukrajincům stála v boji První světové války ostřílená Hellerova armáda. Ukrajinské jednotky byly během února – června 1919 donuceny k ústupu.

20. a 21. května 1919 překročila kolona ukrajinských vojáků, k nimž se přidalo i množství civilistů v zakarpatské Rusi hranice Československého státu. Celkem se jednalo o 100 důstojníků a 3000 ukrajinských vojáků a civilistů. Internovaní byli odzbrojeni.

Prvotní záměr nasadit Ukrajince na Československo-maďarské frontě, byl vystřídán internací. Internovaní byli přesunuti do bývalého zajateckého tábora v Jabloném v Podještědí. 4. června 1919 se ve zdejším táboře nacházelo 145 důstojníků a 2797 mužů. Jejich podmínky, co se ošacení, ubytování a žoldu týče, byly shodné s podmínkami týlových oddílů československé armády. Povoleno jim bylo dále cvičit jako vojenský útvar a připravovat se na případný návrat na bitevní pole. V červenci 1919 Ukrajinsko-polská válka skončila. Do tábora však směřovaly nové transporty. Jednalo se Ukrajince, vyčleněné z řad ruských válečných zajatců, kteří stále setrvali na území Německa, Rakouska a také o uprchlíky z Ukrajiny, kteří utekli před postupující bolševickou armádou.

Zprávy od nově příchozích vyvolaly vzrůstající tlak na Československou vládu, aby vydala před rokem odebrané zbraně a výstroj a umožnila návrat Ukrajinské brigády na Ukrajinu.

Tento krok však československá vláda odmítla s ohledem na ohrožení neutrality.

Poté co se naděje na návrat na bitevní pole rozplynuly, dochází k zásadnímu obratu. Ukrajinská brigáda byla rozdělena na 70 pracovních oddílů, které byly následně nasazeny ve prospěch hospodářství ČSR. Nutno uvést, že Československo se v té době potýkalo s nedostatkem pracovních sil. Mnozí Češi čekali na svůj návrat z Ruska, mnozí byli zabiti či zmrzačeni.

Poté co se do ČSR dostávají i příslušníci Východní armády, nasazené proti bolševické armádě a také civilní uprchlíci, ukrajinská inteligence, sedláci, ženy a děti,

kapacita jabloneckého tábora již nestačila, a proto byl k umístění nově příchozích využíván rovněž bývalý zajatecký tábor v Liberci-Růžodolu. V září 1920 se v Liberci nacházelo 386 důstojníků a 741 mužů, 38 žen a 6 dětí. Od Jara 1921 byly oba výše jmenované tábory postupně sestěhovány do Josefova. Internovaní byli umístěni v obřím barákovém komplexu postaveném v letech 1914-15 pro ruské zajatce v předpolí bastionové pevnosti. Internovaní byli rozděleni do táborů B a D vzdálených od sebe cca 200m. Toto označení přetrvalo z dob První světové války, kdy byly jednotlivé části zajateckého tábora označeny písmeny A-E.

Tábor B byl vyhrazen pro vojenské internované, v čele stál štábní kapitán Stanislav Šamánek.

Tábor D byl vyhrazen pro civilní internované, v čele stál kapitán Petr Žák.

Josefov se brzy stal centrem ukrajinské inteligence a kultury.

V táborech byla umístěna řada ukrajinských politiků, umělců, vlastenců. Kulturní život v táborech byl proto pestrý. Vzniká ukrajinské divadlo, pěvecký i hudební sbor. Vydávaly se ukrajinské noviny. Ukrajinským studentům, kteří z důvodu války byli nuceni přerušit svá studia, bylo umožněno studovat na ukrajinských gymnáziích a vysokých školách v ČSR. Mnozí si brzy osvojili českou řeč a v Čechách zůstali. Ti politicky angažovaní, kteří se na Ukrajinu nemohli, nebo nechtěli vrátit, odešli na západ do Ameriky, Kanady. Ostatní byli postupně repatriováni.

Zajatecký hřbitov Jablonné v Podještědí - Od května 1919 byli v bývalém zajateckém táboře internováni vojáci ukrajinské brigády. Více než 100 internovaných zde zemřelo. (LCH2013)

Vojenský hřbitov v Josefově - Hrob 16 internovaných Ukrajinců, kteří pobyt v Josefovském barákovém táboře nepřežili (LCH2014)

Interniční tábory pro vojenské a civilní osoby ukrajinské národnosti v Rakousku 1919

Na území Rakouska se roku 1919, důsledkem probíhajících repatričních akcí, dostává velké množství osob vojenských i civilních ukrajinské národnosti. Jednalo se o 1200 vojáků, poddůstojníků, civilistů a 147 důstojníků. V drtivé většině se jednalo o bývalé válečné zajatce poslané do Rakouska z táborů v Itálii, Srbsku a Turkestánu. Mnozí byli nemocní nebo invalidní. V zajetí prošli špatným zacházením. Byli vystaveni tvrdé práci, mnozí prodělali malárii. Civilní internovaní byli přivezeni z departmánu Pa de Calais, kde byli internováni. Vzhledem k probíhajícím válečnému konfliktu mezi Polskem a Ukrajinou jim cesta domů skrze Polsko byla uzavřena. Tito muži, ženy a děti proto byli umístěni v ukrajinském táboře na předměstí Vídně ve starých dělostřeleckých kasárnách na Laarstrasse, které byly na internační tábor přeměněny na přelomu března a dubna 1919. V táboře sestávajícím z 15 baráků byli internovaní umístěni v 9 barácích, v každém 200 osob. Baráky byly ze dřeva nebo asfaltových desek, osvětleny elektrickým osvětlením a vybaveny krby na uhlí. Nemocní spali na železných postelích s ložním prádlem. Ostatní však často na holých pryčnách. V bývalé důstojnické kantýně se nacházela kancelář velitele, jeho pobočníků a sklad potravin. Hygienická situace byla relativně dobrá. Strava byla placena ukrajinskou vládou. Potraviny byly z části dodávány Američany. Na den bylo vydáváno 400g. chleba, 1/2litru polévky střídavě s masem a zeleninou.

Použité prameny a literatura

- 1) *Fond_Boje na Těšínsku 1919 Karton 15 E, Varia/přehled dislokace, seznamy internovaných, seznamy polských zajatců a.j., Vojenský ústřední archiv Praha*
- 2) *Wojna polsko-ukraińska, [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 3) *Alfred Krauss, The Field Commanders, A-K, [online], Dostupné z: www.oocities.org*
- 4) *Historie, Společnost Ivana Kondura (Sivko), [online], Dostupné z: http://sivko.cz*
- 5) *Rapports de dovers delegates en Allemagne, Russie, Pologne, Boheme, Hongrie at Roumanie Dezember 1918-Juin 1919, Vingt-troiseme Serie, November 1919, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: https://grandeguerre.icrc.org*

Problematika válečného zajetí a internace během Velkopolského povstání 1918-1919

Zajatecké a internační tábory v Prusku

Velkopolské povstání, rovněž známé jako Poznaňské povstání, bylo polským povstáním v pruské provincii Posseň, za přičlenění oblasti k nově vzniknuvšímu Polsku.

Během bojů s pruskou armádou padlo do zajetí mnoho polských bojovníků, řada pruských vojáků polského původu byla rovněž z preventivních důvodů internována. Váleční zajatci a internovaní byli umístěni v barákových táborech v Neuhammeru, Gruenthalu u Saganu, Sprottau a Havelbergu.

Jednalo se bez výjimky o tábory postavené během První světové války pro spojenecké válečné zajatce.

Zajatecký tábor Neuhammer byl obřím barákovým městem obývaným z drtivé většiny ruskými zajatci, kteří zatím nebyli repatriováni. 29. dubna 1919 se však ve zdejší malé oddělené sekci nacházelo rovněž 51 polských válečných zajatců.

S podobnou situací se setkáváme ve Sprottau, kde bylo 105 zajatých příslušníků polské povstalecké armády a 9 internovaných pruských vojáků polského původu umístěno na okraji bývalého zajateckého tábora pro spojenecké zajatce nemocné tuberkulózou.

Jako kuchaři byli nasazeni zajatí Rusové ze sousední sekce tábora.

V bývalém zajateckém táboře Havelberg bylo umístěno 348 internovaných pruských vojáků polského původu, 85 zajatých příslušníků povstalecké armády, 57 civilistů z toho 6 žen a jedno dítě. Ubytování byli ve třech barácích. Ženy a jejich rodiny byly umístěny samostatně. O kuchyni se starali dva internovaní dobrovolníci.

V bývalém ruském zajateckém táboře v Grünthalu u Saganu bylo umístěno 569 osob polského původu. Jednalo se o 151 internovaných civilistů a 285 internovaných pruských vojáků polského původu. 47 osob se nacházelo v lazaretu. Zajatci a internovaní obývali 6 baráků.

Situace v zajateckých táborech byla o porovnání lepší než situace polských zajatců na Ukrajině. Vliv na tento fakt mělo především to, že, že tábory byly od konce války dále využívány k umístění ruských zajatců, jimž cestu domů uzavřela válka na východě. Veškerá infrastruktura tak byla funkční a v táborech nastaven určitý režim.

Při vstupu do tábora zajatci obvykle dostali košili a podvlékačky. Zajatcům byl vydáván mýdlový prášek na praní. Na měsíc a 3 osoby jedna krabička „Chicago“. Jídla byl však nedostatek.

Strava sestávala z 370g. chleba na den. Maso bylo vydáváno jen nepravidelně.

Zajatci nebyli nuceni k práci. Dobrovolníci však mohli pracovat uvnitř tábora na jeho provozu. Za odpracovaný den jim bylo vypláceno 0,2 feniku.-1 marka, někdy dostávali pracující mimo peněz dvojnásobné přiděly potravin. Na práci mimo tábor bylo možno si vydělat až 2 marky denně. Nutno uvést, že jídlo mělo v té době

vyšší hodnotu než mzda ve státní měně. Pošta fungovala nefrankovaně. Zásilky se však ztráceli nebo byly vykrádány. Čas od času přišli do táborů i peněžní zásilky. Aby bylo zabráněno korupci, byl příjem peněžních zásilek omezen na 50 marek týdně.

Každých 14 dní se v táborech konala bohoslužba.

V některých táborech se zachovala rozsáhlá knihovna. Vzhledem k tomu, že knihy byly převážně v anglickém a francouzském jazyce, nebyl o ně veliký zájem.

Zajatci obvykle spali na dvoupatrových postelích.

V některých táborech byly i zvláštní pokoje pro rodiny. Teplá sprcha byla zpravidla jednou týdně. Internovaným bylo umožněno od 8 hodiny ráno do 7 hodiny večerní přijímat návštěvy ve svých barácích.

Zajatecké a internační tábory Velkopolské lidové rady

Na území obsazeném velkopolskými povstanci byla problematika internovaných a válečných zajatců v rukou Naczelnej Rady Ludowej, která měla na starosti provizorní zajatecké tábory.

Jeden z těchto táborů byl zřízen v 5 kasárenských barácích ve městě Gnězno. Umístěno zde bylo 248 Němců, z toho 95 civilistů, 31 ze severních hranic Toruně a 153 zajatých vojáků. Internovaní a váleční zajatci pracovali dle svých profesí v zemědělství, v kovárnách i na jiných místech.

Jednou týdně tábor navštěvovaly ženy z německého červeného kříže.

O kuchyň se staralo 7 zajatců. Na den a na osobu bylo vydáváno 500g. chleba, 1kg. brambor, 420g. řepy, 10g. tuku, cikorka, kafe, 15g. cukru. 3x týdně 150g. masa, 75g. marmelády, každé tři dny 50g. medu a 100g. síra jednou týdně.

Rovněž zajatecký tábor Szczypiorno sestával z baráků. Tábor byl rozdělen na sekce A,B,C. Dvě sekce byly obsazeny válečnými zajatci a internovanými.

14. dubna 1919 se zde nacházelo 29 důstojníků, 105 rukojmích, 780 internovaných, 2 ženy a 799 válečných zajatců. Ubytovací podmínky byly špatné, protože baráky byly přeplněny. Sociální zařízení bylo nedostatečné.

Menší zajatecký tábor se nacházel ve městě Gostyn.

Nemocní byli umístováni v lazaretech v Poznani, Kuschian, Marysin, Ostrowo.

Nejčastějšími důvody hospitalizace byla chřipka nebo tyfus. Stravování byli zajatci a internovaní stejně jako ostatní pacienti, tedy Masový bujón z masa a zeleniny (maso 100g.), ráno černá káva, na večer 30g. masa.

16. 2. 1919 bylo vyhlášeno příměří. Jednání o výměně zajatců a následné výměny se však vlekly a tak první část zajatců a internovaných určených k výměně opustila tábory ve vlacích směřujících do Brandenburska, Saska a Hamburku až na začátku dubna 1919. V půli dubna 1919 se tak důsledkem propouštění nacházelo na území Velkopolska již jen 1002 zajatých vojáků a 1206 internovaných civilistů, kteří byli v rámci výměny odsunuti v následujících týdnech.

Použité prameny a literatura

1) *Rapports de dovers delegates en Allemagne, Russie, Pologne, Boheme, Hongrie at Roumanie Dezimmer 1918-Juin 1919, Vingt-troiseme Serie, November 1919, Librairie Georg Cie Maisons a Bale et a Lyon, Comite international de la Croix Rouge, [online], Dostupné z: <https://grandeguerre.icrc.org>*

Problematika válečného zajetí v Polsku během Rusko-polské války 1919-1921

Úvod

V předchozích kapitolách bylo již nejméně jednou pojednááno o vojenských konfliktech, které se rozhořely mezi nástupnickými státy a upadajícími velmocemi ve snaze ovládnout průmyslově či strategicky významné oblasti. V konfliktu, který se rozhořel mezi Sovětským Ruskem a Polskem se však jednalo o mnohem více. Byla to válka dlouhá staletí utlačovaných proti utlačitelům, válka ideje demokratické proti ideji bolševické.

K prvním vojenským střetům mezi Polskem a Ruskem došlo v polovině února 1919.

V roce 1919 nebyly boje nikterak intenzivní. Obě strany řešili tou dobou jiné problémy. Z tohoto důvodu byl počet válečných zajatců, zajatých polskou armádou relativně nízký. Celkem se v listopadu 1919 nacházelo na území Polska 7096 ruských válečných zajatců.

Ani boje na Ukrajině v dubnu 1920 nevedly k výraznějšímu zvýšení počtu válečných zajatců v Polsku. V těchto bojích sice bylo zajato 18000 vojáků rudé armády, ale jen malou část z nich se podařilo převést na západ do hloubi Polska. Větší část byla osvobozena. Jen v obsazeném Žitomiru osvobodila Rudá armáda více než 5000 mužů.

K rozhodujícímu zlomu dochází 10. září 1920, během bojů o Varšavu. Do zajetí zde padlo na 50000 vojáků rudé armády. Následovala další vítězství.

18. října 1920 se v zajateckých táborech na území Polska již nacházelo 110000 válečných zajatců.

Vznik a vývoj zajateckých táborů na území Polska

Nové zajatecké tábory, během rusko-polské války, stavěny nebyly. Polská armáda využívala zajateckých táborů postavených německou a rakousko-uherskou armádní správou během První světové války. Řada těchto objektů byla v průběhu poválečných let do značné míry poškozena, rozkradena a tak mnozí nově příchozí zajatci museli spát na holé zemi bez dek, v barácích s rozbitými okny a děravou střeou. Jedním z neslavně proslulých polských zajateckých táborů byl tábor č.7, Tuchol. Tábor byl postaven německou armádní správou v průběhu První světové války. Polská armáda jej převzala v lednu 1920. Tábor sestával z dřevěných baráků bez podezdívky, napůl zapuštěných v zemi. Životní podmínky zajatců nebyly nikterak dobré. Polsko se nacházelo v těžké hospodářské situaci. Nedostávalo se základních potravin, léků a ošacení pro civilní obyvatelstvo, natožpak pro zajatce. Není divu, že v mnohých zajateckých táborech zakrátko vypukla epidemie tyfu a cholery. Jen v zajateckém táboře Tuchol zemřelo za jediný rok na 1950 zajatců. Výjimkou nebyly ani ostatní zajatecké tábory.

Úsilím polského státního zákonodárského sněmu i zahraničních pomocných organizací se těžké životní podmínky válečných zajatců od roku 1920 postupně zlepšovaly. Do táborů přijížděli delegáti polských i mezinárodních dobročinných organizací. V některých

zajateckých táborech, jako například v Tucholu začala působit pomocná organizace YMCA. Vznikají tábory knihovny, kostely, vyučoval se polský, francouzský, anglický jazyk a matematika.

Politická agitace v zajateckých táborech, legie

Mnoho zajatců uposlechlo volání polské propagandy a vstoupilo do ruských a ukrajinských oddílů, které společně s polskou armádou bojovaly proti rudé armádě. Některé zajatce přiměla ke spolupráci s polskou armádou nenávisť vůči Rusům. To byl především případ Ukrajinců, Estonců, Kozáků. Jiní zajatci zvolili tuto cestu jednoduše proto, aby se dostali ze zajetí. Tak vznikla armáda generála Stanislava Bulak-Balachoviče, 3. ruská armáda generála Borisa Pjerjomykina, kozácká brigáda Aleksandra Salinkova, kozácká brigáda Vadima Jakovljeva a armáda Ukrajinské národní republiky.

Zatím co ukrajinské a kozácké oddíly bojovaly tvrdě i po uzavření sovětsko-polského příměří, dokud nebyly zatlačeny zpět na území Polska, mnoho naverbovaných vojáků z ostatních oblastí Ruska využilo možnosti dostat se na frontu a při první příležitosti zběhli.

Výměna válečných zajatců

V březnu 1921 dochází po dlouhých jednáních mezi sovětským Ruskem a Polskem k dohodě o výměně zajatců. Výměna probíhala až do poloviny října 1921. Do Ruska bylo navráčeno 65797 ruských zajatců. 969 zajatců bylo v Polsku ponecháno do roku 1922. Tito muži byli drženi jako rukojmí do doby, dokud nebyli navráčeni z Ruska všichni polští důstojníci.

V souladu s Polsko-Ruskou dohodou směli ruští váleční zajatci, kteří o to dobrovolně zažádali, zůstat v Polsku. Tuto možnost využilo přibližně 1000 mužů.

Použité prameny a literatura

1) *Polnisch-Sowjetischer Krieg*, [online], Dostupné z: [Wikipedia](#)

2) *Лагерь для военнопленных No 7 - Тухоль | Tuchla, russia.abroad.1917-1945, Mochola/Org*, [online], Dostupné z: [www.mochola.org](#)

3) *ФАКТЫ О СОВЕТСКИХ ВОЕННОПЛЕННЫХ 1919-1921, Збигнев Карпус, 11 / 2000, Nowaja Poľša*, [online], Dostupné z: [www.novopol.ru](#)

Problematika válečného zajetí během finské občanské války 1918-1919

Únorová revoluce v carském Rusku, která vypukla roku 1917, oslabil celou impérium. Této příležitosti využily některé národy v evropském Rusku k osamostatnění. Hlavní roli v těchto snahách na území Finska sehráli sociální demokraté. Finský parlament, ve kterém sociální demokraté představovali většinu, vydal zvláštní zákon, který vložil veškeré pravomoci do rukou parlamentu. Takové jednání se však setkalo s odporem ruské provizorní vlády a finských pravicových stran. Ruská provizorní vláda proto za použití síly rozpustila parlament. Tento krok sociální demokracie považovala za ilegální. V nových volbách získalo většinu hlasů pravicové křídlo. Někteří sociální demokraté však odmítali přijmout výsledek voleb. Vztahy mezi výše jmenovanými stranami byly velmi napnuté. K rozhodujícímu obratu dochází s vypuknutím ruské říjnové revoluce.

Finské pravicové křídlo přehodnotilo své rozhodnutí blokovat transfer nejvyšší výkonné moci z Ruska do Finska, poté co se v Rusku chopili moci radikální komunisté.

Myšlenky a metody revolučního hnutí, které v květnu 1917 radikálně změnily běh dalších událostí v Rusku, se rychle přenesly rovněž do Finska. Stávky v průmyslu a zemědělství se staly běžným jevem. Lidé se začali vyhraňovat. Jsou formovány jak červené gardy, tak i bílé občanské gardy.

V té době se ve Finsku nacházelo na 40000 ruských vojáků. Někteří z nich se připojili k revolučnímu dění ať již na straně bílých nebo červených.

Všeobecná situace ve Finsku se zhoršovala důsledkem nezaměstnanosti, ceny rostly. Dovážení obilovin z Ruska se zastavilo již během březnové revoluce v Rusku a tak potravin byl nedostatek. Silné nepokoje propukly ve Finsku v listopadu 1917.

Pravicová vláda ohlásila nezávislost 6. prosince 1917. Na nový rok 1917/18 byla tato vláda uznána sovětským Ruskem. Politická situace se však neustále vyhrocovala. 8.1 1918 obsadily finské červené gardy palác generálního guvernéra. Následujícího dne senát požádal parlament o souhlasné stanovisko s potlačením agrese. Žádost byla schválena 12. ledna 1918.

O čtyři dny později obdržel generál Mannerheim rozkaz převzít velení nad finskými civilními gardami dislovanými v západním Finsku a rozdrtit síly nepřítele. Mannerheim 25. ledna svolal své nejbližší poradce a k večeru přijal osudové rozhodnutí odzbrojit během noci z 27. na 28. ledna 1918 ruskou posádku v Pohjanmaa.

Získal tak zbraně nezbytné pro další postup.

S postupem na jihovýchod Finska začal enormně narůstat také počet válečných zajatců. V polovině března bylo bílými gardami, podporovanými německou armádou zajato 5000 ruských vojáků a 4000 rudých Finů.

V dubnu 1918 po kapitulaci Tampere dochází k dalšímu silnému přílivu zajatců.

Pevnost Suomenlinna, ostrov Länsi Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.II. Po pravé straně bývalá strážnice a kanceláře správy vězeňské sekce. Po levé straně vězeňské ubikace. (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Länsi Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.II, vězeňské bloky 11,12,13. (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Pikku Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.1, nemocniční tábor. Po pravé straně budova chirurgie, v popředí za opevněnou branou neurologie a pavilon pro nemocné TBC. (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Pikku Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.1, nemocniční tábor. V popředí bývalý pavilon vnitřního lékařství. (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Pikku Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.1, nemocniční tábor. V popředí pavilon pohlavních chorob, po pravé straně chirurgický pavilon. (LCH2017)

Dle německých úředních hlášení:

Během bojů bylo zajato 20000 ruských vojáků, ukořistěno 56 děl, 220 kulometů, 1000 pušek a dvě ozbrojené ruské lodě.

6. května 1918 byla dobita Kotka. Do zajetí padlo 4000 Rusů, ukořistěny byly dva pancéřové vlaky s těžkým dělem a 12 kulomety, 30 děl, 11 kulometů a 400 pušek. Téhož dne bylo u Berejoski zajato dalších 3000 Rusů.

V průběhu února a března 1918 byli zajatí ruští vojáci odsunováni přes hranice do Ruska. Domů bylo posláno na 3300 mužů. Tato praktika však byla po čase zastavena, především z obav, že se propuštění ruští zajatci připojují k finským rudým gardám.

Tisíce zbývajících ruských zajatců si na svůj návrat museli počkat.

Bílé gardy, materiálně i vojensky podporované německou baltickou námořní divizí, ovládly 4. května 1918 jihozápadní Finsko a obsadily Helsinky.

Rudí, kteří na začátku roku obsadili veškeré civilní úřady v Helsinkách, byli zajati.

Finská občanská válka byla krvavou válkou idejí a tak mnozí zajatci do táborů nikdy nedošli. Mnohé měly na svědomí zvláštní válečné soudy, které na základě skutečných i smyšlených obvinění prováděly divoké popravy. Válečné soudy rozlišovaly tři kategorie zajatců.

-Vůdci rudých komisí a příslušníci rudých gard dopustivší se válečných zločinů (vraždy, plundrování). Ti byli obvykle popraveni.

-Ostatní příslušníci rudých gard a jejich napomahači byli obvykle posíláni do zajateckých táborů.

-Osoby shledané jako nevinné, které byly následně propuštěny.

Odhaduje se, že celkem bylo během válečných měsíců popraveno na 5000 rudých.

První zajatecké tábory pod kontrolou „Bílých“ vznikají na samém začátku války v severním a severovýchodním Finsku. Jednalo se o menší provizorní tábory ve stodolách, školách a stájích.

Ke vzniku obřích zajateckých táborů dochází teprve po bitvě u Tampere 5. dubna 1918. Během této bitvy bylo zajato na 11000 příslušníků rudých gard.

Zajatci byli koncentrováni v obřím táboře pod odkrytým nebem v Kalevankangaské části Tampere.

Další obřijí zajatecký tábor byl zřízen na polnostech Fellmanského panského sídla u Lahty. Zde bylo drženo na 22000 uprchlíků, kteří zde bili zadrženi na cestě k ruským hranicím v dubnu 1918 postupujícími bílými gardami. Zde strádali pod širým nebem za hladu vystaveni krutým povětrnostním podmínkám. Ženy a děti byli po krátké době propuštěni. 10900 mužů ze zdejšího tábora, jak uprchlíků, tak i zajatých příslušníků rudých gard bylo přesunuto do zajateckého tábora Hennala.

Zajatci netušili, co je čeká. Tam kde stráž zajatců společně s příslušníky bílých gard zajišťovali také němečtí vojáci, se začaly šířit zvěsti o deportacích do Německa. K tomu však nedošlo. Stráž převzaly zvláštní finské strážní oddíly. Mezi zajatci byli vybíráni táboroví staršínové pro vedení apelů, rozdělování jídla, udržování pořádku a vnitřní administrativy.

Na konci války, v květnu 1918 se ve finských zajateckých táborech nacházelo na 80000 zajatců, z toho 5000 ruských vojáků, zbytek představovali domnělí i skuteční rudí Finové. Zajatci byli umístěni v 60 provizorních zajateckých táborech.

Největší zajatecké tábory se nacházely v Helsinkách, Hämeenlinna, Lahti, Vyborgu, Během dvou měsíců od skončení války byla část zajatců propuštěna, jednalo se především o ruské vojáky. Ostatní byli převedeni do obřích kmenových táborů situovaných především na jihu země. V půli června 1918 bylo v provozu 26 obřích táborů, ve kterých se nacházelo 74000 zajatců. V polovině července, důsledkem propuštění zajatců a následné centralizace bylo v provozu již jen 15 zajateckých táborů.

Tábory byly spravovány oddělením pro válečné zajatce, které danou problematiku řídilo až do poloviny září 1918.

Život v obřích táborech byl naplněn agónií, strádáním a smrtí.

V táborech vládl zoufalý nedostatek potravin. Mnohé tábory, čítající i více jak 10000 zajatců, často situované na ostrovech, nebylo možné dostatečně zásobovat, tak jak potravin se v té době nedostávalo ani civilnímu obyvatelstvu. Předepsaná denní dávka 1500-2000 kalorií nebyla ani zdaleka dosažena. Obvykle se pohybovala mezi 800-1000 kaloriemi. Strava sestávala především ze zeleniny a polévek, ve kterých občas plaval kus masa, sušených nakládaných ryby, což zajatcům, vzhledem ke své slanosti, působilo zdravotní problémy. Chleba byl vydáván zřídka, a pokud, byl vyráběn z otrub. Zajatci se snažili doplnit kalorie po jídání kořínků, kopřiv, pojíždaly se i kočky. Do polévky bylo vzato zavděk vším. Trestem za krádež potravin byla smrt. Přesto však k případům rozkrádání zásob a jejich prodeji na černém trhu docházelo často, a to nejen skladových zásob, ale i vydaných přidělů. Zdraví kradli porce nemocným, silnější slabším.

Vyšetřovací zpráva z IV. sekce, Pevnost Suomenlinna Z kuchyně v baráku 109, kuchař Anakas prodal chleba, plechovku masa, tabák a 3 kila masa zajatci v baráku č.7. Používal také mouku a sádlo z přidělů určených zajatcům, aby pro sebe a ostatní kuchaře připravil kaši, kterou poté s chlebem pojídali. Když byl zatčen, měl u sebe 8 marek. Vyšetřování prokázalo, že utajenou cestou poslal domů na ulici Kapteeninkatu v Helsinkách různé cennosti a peníze, při čemž využil nedávno propuštěného zajatce. V jeho domě v Helsinkách byly nalezeny následující cennosti: 5 stříbrných hodinek, 3 zlaté prsteny, jeden plášť, jeden klobouk, kožený obojek, jeden svetr, boty, 283 rublů a 1500 marek. Tyto věci byly uloženy na civilním sekretariátu Susisaari.

Dny v zajetí byly naplněny všudypřítomným čekáním na informace. Informace o vyšetřování, rozsudku, propuštění, o svých nejbližších, o výdeji potravinových přidělů.

Zajatci, kteří byli při síle pracovali. Za to dostávali zvláštní přiděly potravin a mzdu. V táborech byly zřízeny stolařské a zámečnické dílny. Práce pomáhala zajatcům strávit čas v zajetí, který by byl jinak prolnut chmurnými myšlenkami.

Večer trávili zajatci besedami o politice o jejich dalším osudu. Rovněž dopisy domů, povětšinou žádosti o jídlo, byly každodenní součástí života.

„Je opět deštivý den a já vyrábím tužky. Dokončil jsem 2 a dostanu za ně 7 nebo více marek. Je to normální den. Koupil jsem polévku za 1 marku a nějaké cigarety za druhou marku. Večer jsme navštívili Gronpelovy a zůstali tam do 11 hodin. Mluvili jsme, kouřili a pili čaj.

Pevnost Suomenlinna, ostrov Pikku Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.1, nemocniční tábor. (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Pikku Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.1, nemocniční tábor, epidemický pavilon (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Iso Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.V, ženský tábor. V popředí hlavní brána. Objekt byl rozdělen na dvě části. Polovina byla vyhrazena coby ubikace zajatých žen, blok č.1, a polovina jako strážnice příslušná pro danou sekci a také přístavní úřad. (LCH2017)

Hlavní kancelář a byt velitele, důstojníků a civilní soud (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Iso Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.V, ženský tábor. V popředí obytný blok č.3 (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Iso Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.V, ženský tábor. V popředí obytný blok č.2 (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Iso Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.III. V popředí obytný blok č.67. Objekt byl od ostatních baráků této sekce oddělen samostatným plotem z ostnatého drátu (LCH2017)

Čas ubíhal rychle. Mluvili jsme o tom, co nás zde čeká. Byl to neveselý rozhovor. Jídlo je stále stejné až na tento večer, kdy jsme dostali trochu polévky s uzeninou. A salám z koniny. Sice trochu zaváněl, ale chutnal dobře. 9/7 červen, Erik Niemi

První metodický návrh ke vzniku regulérních soudů, které by prošetřovaly a následně soudily válečné zajatce ze zločinů proti státu přichází z oddělení pro válečné zajatce 14. 5. 1918, tedy den před oficiálním skončením občanské války. V té době byly již masové exekuce na příkaz vrchního velitele Mannerheima zastaveny. Pro mnohé tak začaly týdny i měsíce nejistoty. 29. května byl vydán zákon, dle kterého měli být tito zajatci vyslýcháni a souzení soudy příslušnými pro zločiny proti státu. Prvních 21 soudních komisí bylo jmenováno 31. 5. 1918.

Všechny zajatce bylo třeba vyslechnout. Vzhledem k množství zajatců však jen registrace zabrala mnoho týdnů. Trvalo proto až do července 1918 než soudy začaly plně a efektivně fungovat.

Celkem tyto soudy odsoudily za zločiny proti státu k trestu smrti 555 zajatců, vykonáno však bylo jen 113 poprav.

Příslušné orgány si uvědomovaly, že mezi zajatci byli mnozí zajati bez příčiny a drženi na základě falešných obvinění. Mnozí byli jen ve špatnou dobu na špatném místě. Aby bylo odlehčeno přeplněným kmenovým táborům a tak i částečně stabilizována situace v nich bylo na začátku července 1918, na základě předchozích výslechů, přistoupeno k propuštění, či uvolnění do probace několik tisíc zajatců. Ve snaze dostat se ze zajetí, z táborů odcházely četné žádosti na vlivné známé, dřívější zaměstnavatele požadující zaslání potvrzení vypovídající v jejich prospěch. Takováto potvrzení zvyšovala šanci zajatců na propuštění.

I přes několik vln propouštění, podmínky v táborech se příliš nelepšily. Zoufalá situace a vysoká úmrtnost vedla v srpnu 1918 finského vědce v oblasti medicíny a fyziologa Roberta Tigerstedta k napsání tajné správy o zajateckých táborech, ve které konstatoval, že tábory svou vysokou úmrtností neměly obdoby ani v dobách carského Ruska. Tato zpráva se dostala do švédského tisku, odkud se rozšířila po celé Skandinávii a následně do Británie. Tyto šokující zprávy měly značný vliv na váhání světových velmocí s akceptací Finska jako nezávislého státu.

Tato aféra měla nemalý vliv na následné zlepšení podmínek v táborech. Oddělení pro válečné zajatce bylo v polovině září 1918 rozpuštěno a správu táborů převzala justice. V té době se v táborech nacházelo již jen 27,000 zajatců. Pro nedostatek potravin bylo rozhodnuto o propuštění všech zajatců z kategorie méně nebezpečných. Tito museli však dát čestné slovo, že do vynesení rozsudku budou k dispozici v místě bydliště. Domů se tak dostávají v září a říjnu desítky tisíc vězňů. Většina zajateckých táborů byla uzavřena ke konci roku 1918. V provozu bylo ponecháno pouze několik pracovních kolonií. Na konci roku 1919 klesl počet zajatců na 4000. V lednu 1920 bylo omilostněno 3000 zajatců. Roku 1921 byly zavřeny poslední pracovní kolonie. Zbývajících 100 zajatců bylo posláno do tábora Rammisaari. Posledních 50 rudých Finů bylo propuštěno roku 1927.

Jeden z neslavně proslulých obřích zajateckých táborů pro domnělé i skutečné příslušníky rudých gard byl během občanské války zřízen v ostrovní pevnosti Suomenlinna v Helsinkách.

S prvními zajatci se v Helsinkách setkáváme v dubnu 1918, bezprostředně po osvobození města německou armádou a bílými gardami. Za účelem koncentrace válečných zajatců byly využívány zpočátku nejrůznější objekty ve městě, jako školy, kasárny, věznice na ostrově Katajanokka a hotel Fennia. Využívány byly i paluby lodi Europa. Tyto objekty však byly po krátké době vyklizeny a zajatci koncentrováni v obřím zajateckém táboře v pevnosti Suomenlinna.

Zpočátku byla pevnost, sestávající z několika navzájem propojených ostrovů, jedním obřím zajateckým táborem. Po zformování soudních komisí vyvstává potřeba tábor rozdělit tak aby zajatci mohli být odděleni dle svých provinění.

Tábor byl proto rozdělen na několik sekcí, přičemž každá měla svého guvernéra.

I. Sekce byla situována na ostrově Pikku Mustasaari, který byl rovněž znám jako nemocniční ostrov. Sekce obsahovala saunu, desinfekci, chemickou laboratoř, nemocniční budovy. Svou roli při výběru místa sehrál fakt, že chirurgický pavilon a nemocniční budovy byly postaveny již v dobách carského Ruska. Jednotlivé pavilony však byly brzy přeplněny. Mnozí proto museli ležet po chodbách na zemi.

29. července, 21. pokoj, chirurgický pavilon, H. W. Munter

Zdravím tě a děkuji za dopis a balíček. Nedaří se mě dobře. Zápal plic mě zcela vyčerpal. Prosim Santro požádej guvernéra o propustku pro tebe a mého chlapce, abych mohl naposledy vidět Mauriho. Mnoho lidí zde umírá. Myslel jsem, že přežiji, ale vidím, že zde skončím jako tisíce předemnou. Smrt mě vysvobodí z vsudy přítomného mučení. Prosim napiš mě dopis, jestli dostaneš povolení sem přijet.

Případy úmrtí byly četné. Řada zajatců byla již tak slabá, že nemohla ani psát. Pokud se rodině zajatce podařilo přijet, měla naději alespoň na vrácení těla. Jinak byli zemřelí vězni pohřbíváni v pevnosti.

II. sekce se nacházela na ostrově Länsi- Mustasaari. Zajatci byli ubytováni v kasárně 11, 12 a 13. Finští a němečtí vojáci obývali budovu pekárny.

III. sekce se nacházela na ostrově Iso Mustasaari a sestávala z obřích kasáren 4, 5 a 67.

Viljo Sohkanen 6. května

„ Jsou zde dvě kasárny naproti sobě. Mezi dvěma ploty z ostnatého drátu je malá zahrada. Je nám přikázáno projít branou do kasárny po pravé straně. Procházíme přízemím do pokoje. Je to otevřený pokoj s několika ocelovými postelemi. Některé postele alespoň mají na sobě kusy starých novin nebo starý karton.

V pokoji je také malý stůl a několik židlí. V okně stojí belik na vodu. Dostala se na mě postel jen proto, že jsem jeden z prvních na pokoji. “

IV. Sekce se nacházela na ostrově Susi, a sestávala z kasáren 6, 9, 19

Na ostrově Susisaari se nacházela rovněž sekce VI s ubikacemi č. 7 a 10. Zcela nejhorším z této sekce byl barák č. 7. V červenci, kdy úmrtnost v zajateckém táboře dosáhla svého vrcholu, umíralo v tomto baráku 8 lidí

Pevnost Suomenlinna, ostrov Iso Mustasaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č. III. Dvůr mezi obytnými bloky č. 4 a 5. (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Susisaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č. III, obytný blok č. 4. (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Susisaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č. IV,

Obytný blok č. 6. Tento objekt se jako jediný nacházel před masivním opevněním (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Susisaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.IV, po levé straně strážnice a kanceláře příslušné pro danou sekci, po pravé straně zajatecké ubikace č.9 (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Susisaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.IV, zajatecké ubikace č.19 (LCH2017)

Vězeňská sekce č.VI, zajatecké ubikace č.10 (LCH2017)

Pevnost Suomenlinna, ostrov Susisaari, Finsko, roku 1918 vězeňská sekce č.VI, zajatecké ubikace č.7 (LCH2017)

denně. Byl zde zoufalý nedostatek místa. 1474 vězňů bylo umístěno v kasárnách koncipovaných pro 500 osob. V. sekce se nacházela na ostrově Iso Mustasaari a sestávala z kasáren 1 a 3. Zde očekávali vykonání trestu zajatci odsouzení k smrti, tak jak pevnost sloužila rovněž jako jedno ze 3 státních popravišť. V srpnu 1918, po zrušení ženského zajateckého tábora v budově švédské vysoké školy na ostrově Santahamina, bylo v V. sekci, kasárnách č. 2 a 18 a v budově C52 umístěno 250 žen ze zrušeného tábora. Ženy pracovaly v různých dílnách zřízených uvnitř pevnosti, vyráběly matrace a prostěradla pro zajateckou nemocnici. Staraly se o dobytek, praly prádlo, prováděly kontrolu balíčků. Byly organizovány lekce zpěvu a gymnastiky. Mnohé měly sebou i své děti. Mezi červnem a srpnem bylo v táboře porozeno 8 dětí. Sekcí celkem prošlo na 1538 žen. Ženský tábor měl svou vlastní nemocnici.

Mezi ženami nebylo zvýšených případů úmrtí ani hladovění. Pravděpodobným důvodem je fakt, že ženy dostávaly přiděly o stejné výši jako muži a zatím co statnější muži hladověli, pro drobnější ženy byly dávky v rámci možností dostatečné.

Zajatecký tábor Suomenlinna spravoval rovněž detašované sekce na ostrovech Santahamina a Isoasaari. Na nejvzdálenějším ostrově Isoasaari byli zpočátku umístěni zajatí ruští vojáci. S těmi bylo zacházeno obzvláště krutě. Na 90 ruských zajatců svůj krátký pobyt na ostrově nepřežilo. Menší skupiny zajatců byly rovněž přiděleny na detašované pracovní kolonie na ostrov Meikki, Rysakari, Miessaari a Makiluoto

V červnu 1918 dosáhl počet zajatců v Suomenlina svého maxima 8500 osob. V září se v pevnosti nacházelo 5000 zajatců a v prosinci již jen 1056.

Zajatecký tábor v pevnosti Suomenlinna byl uzavřen na konci roku 1918. Posledních 29 vězňů opustilo pevnost 14. 3. 1919.

Celkem od dubna 1918 do března 1919 zemřelo v pevnosti Suomenlinna a na ostrovech Isoasaari a Santahamina 1536 zajatců. Počet zahrnuje rovněž 80 zajatců odsouzených k smrti, popravených v pevnosti.

Použité prameny a literatura

- 1) *Finnish Civil War*, [online], Dostupné z: [Wikipedia](#)
- 2) *Der Völkerkrieg, Eine Chronik der Ereignisse seit dem 1. července 1914*, vydal C.H.Baer, Nakladatelství Julius Hoffman, Stuttgart, svazek XXVII.
- 3) *Finland*, [online], Dostupné z: [Wikipedia](#)
- 4) *Suomen sisällissodan vankileirit*, [online], Dostupné z: [Wikipedia](#)
- 5) *Communism in Finland a history and interpretation*, John.H. Hodgson, 1967, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz>
- 5) *Memories from Viapori 1918, Suomenlinna prison camp 1918-19*, Text Helena Rosén/Museiverket, Translation Beni Kjisik, 2004

Problematika válečného zajetí a internace během Španělské občanské války a let následujících 1936-1945

Frankistické koncentrační tábory ve Španělsku 1936-1939

Roku 1936 zahořela ve Španělsku občanská válka.

Na straně jedné republikáni, na straně druhé povstalci (fašisté) pod velením generála Franca.

Roku 1936 obsadila armáda generála Franca města Irun, San Sebastian, Toledo a mnohá další v severozápadním a jihozápadním Španělsku.

Během bojů padlo do zajetí mnoho republikánských vojáků. K jejich koncentraci byly využívány prakticky jakékoliv volné objekty, hostince, kasárny, věznice, sklady a továrny. Za zoufalých podmínek, které v těchto provizorních táborech převládaly, se zdravotní stav zajatců prudce zhoršoval. Případy úmrtí byly na denním pořádku.

Úspěšné ofenzivy, generála Franca, v roce 1937, v jihovýchodním a severním Španělsku vedly k dalším velkým ztrátám republikánských vojsk. Pro umístění nově přichozích válečných zajatců již provizorní tábory nestačily.

Toho roku vznikají, na povstalci ovládaném území, první velké koncentrační tábory, které se rychle plnily republikánskými vojáky i civilisty, přivedenými z provizorních táborů. Tento krok neměl za cíl ulehčit zajatým vojákům a civilistům, jako spíše zajistit jejich centralizaci a průceschopnost pro budoucí nasazení na obnově válkou poničené země.

Vedením sítě koncentračních táborů byl pověřen vojenský úřad Servicio de Colonias Peintenciaras Militarizadas.

Při zřizování nových koncentračních táborů byly využívány v první řadě dostatečně velké opuštěné objekty. Ve městě Santander byl pro tento účel využíván klášter Monasterio de Cobrán, ve městě Betanzos byl využíván závod na činění kožešiny. Tam kde tyto objekty nebyly k dispozici, byly stavěny barákové tábory. Jako příklad možno uvést koncentrační tábor v Los Almenoros. Barákový tábor nechala postavit italská divize Littoorio. Tábor byl přibližně 200m dlouhý a 80m široký, ohraničený ostnatým drátem. Tábořem prošlo 18000 až 30000 osob.

Jako další příklad barákového koncentračního tábora možno uvést tábor Miranda de Ebro. Tábor byl otevřen roku 1937 a byl jedním ze čtyř koncentračních táborů, které toho roku vznikly v oblasti Burgos.

Tábor se rozkládal na ploše 42000m² a sestával z 30 obytných baráků, 9 hospodářských baráků, dílen, sprch, jídelny, kuchyně a dále několika baráků táborového velitelství. Celý komplex byl obehnan plotem z ostnatého drátu. Na stavbu tábora byli nasazeni místní obyvatelé. Do dvou měsíců byl tábor hotov a převzat vojenskou správou. V táboře se zpočátku nacházelo zhruba 1500 zajatců, vojenských i civilních. Toto číslo však rychle narůstalo. Tábořem prošlo mimo španělských vojáků a civilistů rovněž velké množství

příslušníků mezinárodních brigád, Poláků, Belgičanů, Holanďanů, Čechoslováků, Řeků, Kanaďanů, Rakušanů. Z výpovědí pamětníků vyplývá, že koncentrační tábor Miranda nebyl po svém dokončení zle zařízen. Sestával z 30 zděných baráků a dalších komunálních staveb, dílen, skladů. Uvnitř táborového perimetru byla velká požární nádrž. Tábor se však nacházel vysoko v horách. Silný studený vítr zde převládal celý rok. Noci byly obzvláště chladné a tak minimálně dvě deky byly nutností. K jídlu byla obvykle odpoledne a večer vydávána bramborová polévka, ráno kafe a denní přiděl chleba.

Dvakrát týdně byla do jídelničku zařazena ryba. Britské zajatce navštěvoval vojenský atašé z Madridu, který přivázel balíčky červeného kříže, ošacení a něco málo peněz, které internovaní využívali pro nákup v táborové kantýně.

Zajatci byli rozděleni do batalionů a nasazeni na stavbách přehrad, domů, mostů, železničních tratí a plavebních kanálů.

Ještě 21. listopadu 1941 se v táboře nacházelo mimo několika španělských zajatců, 362 Poláků, 150 Belgičanů, 6 Holanďanů, 19 Čechoslováků, 12 Jugoslávčů, 1 Řek, 40 Kanaďanů a 2 Rakušané.

V této době se však již nejednalo výhradně o Interbrigadisty, ale rovněž o uprchlé osoby vojenské a civilní, předtím internované ve Vichistické Francii. Za dobu existence tábora jím prošlo na 65000 osob.

Celkem bylo během španělské občanské války a následujících let v koncentračních táborech popraveno 192000 osob. V blízkosti každého koncentračního tábora vznikaly masové hroby.

Mezinárodní výbor červeného kříže během Španělské občanské války, pomoc zajatcům a internovaným

Mezinárodní výbor červeného kříže poslal v srpnu 1936, tedy jen několik týdnů po vypuknutí občanské války, do Španělska svého delegáta Dr. Marcela Junoda. Jeho úkolem bylo kontaktovat obě válku vedoucí strany a představitele španělského červeného kříže.

V září 1936 se Junodu podařilo vyjednat dvě dohody nezbytné pro další činnost delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže ve Španělsku.

První dohoda byla sjednána se Španělským červeným křížem, který přijal podporu Mezinárodního výboru červeného kříže, zavázal se spolupracovat na upevnění respektování emblému červeného kříže a podporovat činnost delegátů při sběru informací o civilních internovaných a válečných zajatcích. Druhá dohoda byla sjednána s republikánskou vládou v Madridu a vojenskou juntou v Burgosu. Válku vedoucí strany povolili delegátům Mezinárodního výboru červeného kříže operovat na území Španělska.

Přes to, že nabídka na pomoc při stabilizaci podmínek válečných zajatců a internovaných byla zpočátku válku vedoucími stranami zamítnuta, později došlo k znovuotevření tohoto tématu a založení zajatecké informační kanceláře, jejíž vedení pro obě válku vedoucí strany zajišťovali delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže. V souvislosti s tím bylo delegátům umožněno navštěvovat zajatce, provádět dotazníkové akce a rozdělovat balíčky červeného kříže přímo v zajateckých táborech.

Delegátům se podařilo navštívit všechny zajatce obou válek vedoucích stran a opakovat tyto návštěvy s jistou pravidelností. Do 31. prosince 1938 navštívili delegáti na 89000 zajatců vojenských i civilních. Návštěvy republikánských zajateckých táborů byly delegátům umožněny až do konce války. Strana vojenské junty zakázala návštěvy svých táborů v srpnu 1938. Nutno uvést, že návštěvy delegátů vedly sice ke krátkodobému zlepšení podmínek, neměly však zásadní vliv na všeobecně špatné podmínky v táborech. Delegáti mezinárodního výboru červeného kříže se rovněž pokusili o zprostředkování výměny zajatců. Vyměněno však bylo celkem jen několik set zajatců. Počet delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže a jejich hlavní stany se během válečných let měnily. Poslední delegáti opustili Španělsko v polovině září 1939.

Nutno uvést, že ještě roku 1942 se ve španělských koncentračních táborech nacházelo 150 interbrigadistů bojujících na straně republikánů. Kolik se v těchto táborech nacházelo španělských bojovníků není přesně známo.

Kategorie a národnostní skupiny zajatců ve frankistických koncentračních táborech 1936-43

Zajatci byli v koncentračních táborech rozděleni dle níže uvedených kategorií:

- A) kriminálníci
- B) civilisté, republikáni
- B) vojáci republikánské armády
- C) zahraniční dobrovolníci, příslušníci mezinárodních brigád (celkem 22 národností)

Občanská válka ve španělsku byla válkou nadnárodních idejí, které si našly odhodlané dobrovolníky v řadě evropských zemí. Mezi zajatými dobrovolníky mezinárodních brigád (interbrigadisty) se tak nacházeli Němci, Američané, Rakušané, Jugoslávci, Balti, Belgičané, Kanadčané, Čechoslováci, Skandinávci, Francouzi, Nizozemci, Maďaři, Briti, Italové, Poláci, Portugalci, Švýcaři a v menší míře i některé další národnosti.

Rád bych se nyní krátce zastavil u československých příslušníků mezinárodních brigád.

První menší skupina československých dobrovolníků přijela do Španělska na podzim 1936. Nejprve byli rozptýleni v nejrůznějších jednotkách.

První větší výhradně československá jednotka, byl kulometný oddíl pojmenovaný po Janu Žižkovi. Jednalo se o část většího slovanského batalionu „Dimitrov“.

Současně byla zformována první československá dělostřelecká baterie „Gottwald“. Oba oddíly se podílely od doby jejich zformování na všech důležitých ofenzivách a bojích ve Španělsku. Jen krátkým výčtem možno jmenovat bojiště Jarama, Bruneto, Belchite, Teruel, Aragon, Bevante.

Na jaře 1937 byla zformována polní baterie J. Májek, následující zimy československý batalion „Masarik“, a následně 129. brigáda o dvou batalionech, které sestávaly převážně z Čechoslováků.

Mimo to bojovali Čechoslováci i v republikánském letectvu. Zde působili kapitáni Ferák a Kříž, kteří se zúčastnili obrany Madridu, leteckých útoků na italské základny na Mallorce, útoku na nacistický kapesní křižník „Deutschland“ a německé velitelství v

Salamance.

Čechoslováci bojovali rovněž v tankovém uskupení i partyzánských oddílech v týlu nepřítele.

Čechoslováci se vyznamenali kupříkladu při útoku na pevnost Mortil během kterého bylo osvobozeno 300 Asturských zajatců.

Mimo bojových jednotek působila ve španělsku československá polní nemocnice „J. A. Comenius“, která byla provozována z darů československých lidí. Ve Španělsku působilo celkem na 2500 dobrovolníků z ČSR. Byli to Češi, Slováci, sudetští Němci, Maďaři a karpatští Ukrajinci. Heslem Čechoslováků ve Španělsku bylo „Obranou Madridu obráníme Prahu“.

Po zajetí byla část československých zajatců poslána do Afriky, kde pod španělským vojenským dozorem byli nasazeni na stavbě železnice. Množství Čechoslováků bylo rovněž drženo v koncentračních táborech ve Španělsku. Ať už ve Španělsku nebo v Africe, v obou případech strádali zajatci nedostatkem oblečení, jídla, léků. Mnozí byli stíženi revmatismem a žaludečními problémy. I přes to, museli pracovat společně s ostatními na stavbách, v továrnách a zemědělství. Pouze několika málo zajatcům se podařilo uprchnout do Portugalska. Část českých interbrigadistů se ještě před vypuknutím Druhé světové války navrací ze Španělska zpět do Čech. Zde je však čekal nucený pobyt v kriminálech a koncentračních táborech, na jehož konci obvykle čekala smrt.

Z kontingentu 540 československých dobrovolníků, kterému se podařilo vyhnout zajetí a ustoupit do jižní Francie se roku 1940 podařilo evakuováno do Británie pouze 150 mužů.

Tito muži byli společně s dalšími Čechoslováky umístěni v Cholmondeley parku. Podmínky převládající zde byly nesrovnatelně lepší než během předchozích let. Zásadní názorové neshody však vedly ke vzpouře.

Většina interbrigadistů odmítla bojovat, načež byli internováni v britském internačním táboře nedaleko Birminghamu. Zde jim byl nabídnut vstup do pomocných jednotek britské armády. Této nabídce většinová část využila a v internaci tak dále zůstalo jen několik desítek československých interbrigadistů.

Části Čechoslováků se po ústupu do Francie podařilo ukrýt, jiní vstoupili do cizinecké legie nebo byli naverbováni do vojenských pracovních batalionů francouzské armády, v rámci kterých byli nasazeni na stavbě opevnění v severozápadní Francii. Mnozí zde našli svou smrt. Pouze několika málo mužům z těchto oddílů se po demobilizaci francouzské armády podařilo uprchnout do Švýcarska nebo se ukrýt na okupovaném území. Mnozí byli zabiti během postupu německých vojsk do Francie.

Jiní setrvali v internačních táborech až do kapitulace.

Po kapitulaci Francie byli tito muži odděleni od ostatních a deportováni do koncentračních táborů Mauthausen, Dachau a Flossenbürg.

O nic lepší osud nečekal ani interbrigadisty z Rakouska, Německa, Polska, internované španělské civilisty a vojáky. Do Dachau bylo deportováno více jak 500 Španělů, do Mauthausenu 7000, z čehož 5000 nepřežilo. Výrazně lepší byl osud britských, kanadských a skandinávských interbrigadistů, kteří byli relativně brzy skrze Gibraltar repatriováni domů.

Ilustrace namalovaná českými internovanými v táboře Gurs pro časopis Svět za drátem, Časopis boudy 14.

Po ústupu do Francie

Španělští civilisté, příslušníci republikánské armády a interbrigadisté, kterým se podařilo vyhnout španělskému zajetí a ustoupit do jižní Francie, byli francouzskou vládou odzbrojeni a následně posláni do internačních táborů Gurs, Vernet a Joffre v jižní Francii.

Tento osud čekal, jak již bylo výše zmíněno, rovněž řadu československých interbrigadistů, kteří kryli ústup španělských uprchlíků.

Po příchodu do internačních táborů byli příchozí rozděleni do čtyř kategorií

- A) Interbrigadisté- kteří se pro svou národnost (Němci, Rakušané, Češi, Rusové) nemohli vrátit domů. Někteří uprchli, jiní vstoupili do cizinecké legie.
- B) Baskové- našli útočiště ve Francii kde si bez obtíží našli práci.
- C) Piloti- díky svým znalostem mechaniky si bez obtíží rychle našli práci mimo tábor.
- D) Španělé- byli to farmáři nebo vyučení v oborech, o které nebyl takový zájem. Pro francouzskou vládu byly tyto osoby přítěží, a proto byly poslány do Irunu, kde byly předány do rukou fašistů, kteří je následně odvezli do koncentračního tábora Miranda de Ebro.

Po těžkých a vyčerpávajících bojích, nucený pobyt za ostnatým drátem. Pro mnohé hořké zklamání.

Solidarita a pospolitost, která byla mezi interbrigadisty samozřejmostí však přetrvávala.

Svět za drátem, Časopis boudy 14., Gurs 28. 7. 1939, číslo 18

„Svět vidíme pouze skrze ostnatý drát. Tam daleko, daleko od nás vede silnice. Tam je normální život. Tam je jiný svět plný krásy, práce a lásky. Tam je ale také svět intrik, špatností a špinavých afér. Na naší straně je morální čistota, jednota a kamarádství. Jsem radši na této straně. Však my ty strany jednou vyměníme. Můj přítel horlivě sbíral „špačky“ a udělal si z nich cigaretu. Kouříme ji společně. Není to krásné? Nemáme nic a ještě si to rozdělíme. Nikdy jsem nevěděl jak krásnou věcí je malý dopis. Přátelé venku. Vy tam máte různá rozptýlení. Máte divadla, kina-máte děvčata. My zde máme pouze vaše dopisy. Pište proto pilně. Vězte, že dny kdy dostaneme dopis, jsou plné slunce a něhy a ostatní jsou smutné a šedé. Dny v koncentráku jsou dlouhé. Třikrát tak dlouhé jako venku. Proto přátelé považte při všem, co pro nás činíte, že jsme již v koncentráku 6 měsíců=180 dní= 4320hodin= 259200

minut= 15552000 vteřin a že každá vteřina pro nás je hodinou.“

Volný čas trávili internovaní šachovými a sportovními turnaji, přírodovědnými diskuzemi, odbornými přednáškami o soustružení, cizích jazycích, nebo o rukodělných pracích. Činnost byla jediným prostředkem jak nepropadnout myšlenkám na domov a depresi. Svět za drátem, Časopis boudy 14., Gurs 28. 7. 1939, číslo 18

„Je neděle. Mnoho z nás v koncentračním táboře se těší na tento den. Proč? Že je neděle? Ne. Ale je to den kdy mnohého z nás, hlavně kamarády Španěly, přijde navštívit z Oloronu buď kamarádka, milenka nebo žena. Je to slunný den v našem šedivém a pochmurném životě za dráty, kde jsme neprávem drženi. Má-li člověk štěstí a je vyvolaný do hovorny, tu se mu radostí rozbuší srdce, neb má možnost jíti opět do společnosti, po které již tolik měsíců beznadějně touží. Zde v hovorně je společnost pestrá. Tu vidíme jak šťastný otec, za kterým přišla žena s děckem, se s tímto mazlí. Tu opět hoch potají se tiskne ku své dívce a jejich zraky hovoří, co ústa si netroufají říci. Tu opět skupina mužů a žen, kteří společně bojovali a pracovali proti společnému nepříteli-fašismu ve Španělsku. Člověk je pohnut pohledem na to vše, když vidí, jak starí rodičové se objímají se svým synem nebo vnukem, kterého fašismus zmrzačil. Kterému schází ruka nebo noha. Člověk má co dělat zadržet slzy, které se mu vrtají do očí. Hovoří se mnoho, dělají se plány, dávají si oboustranné naděje v lepší budoucnost. Ba lze se. Lže se vědomě. Proč? Z nečestných důvodů? Ne. Dělá se to proto, aby muž, milenc, kamarád, který má důvod si stěžovat jak trpí tím, že je uvězněn a podobně, toho druhého nezarmoutil a aby jeden druhému pomohl udržovat důvěru v lepší život. Tuto lež lze omluviti. Co provedli tito bojovníci a bojovnice, že musí tak trpět? Jen to, že šli bojovat proti světové reakci a fašismu, že bojovali za svobodu španělského lidu. Za to se nyní světová reakce mstí na nich. Nám všem je to známé a jasné. Tato reakce chce naši jednotu a jednotnou vůli opět bojovat za svobodu rozrazit a zničit, ale dociluje opak, neboť my příkořimi, kterými trpíme ze strany reakce a fašismu, svoje odhodlání proti nepříteli stále upevňujeme a semkneme se ještě více dohromady, aby až přijde čas kdy fašistům a reakci dáme rozhodnou ránu, abychom na naše místa zde v koncentráku dali všechny ty, kteří nás zde drží“

To byly články z táborového časopisu vydávaného českými interbrigadisty v táboře Gurs. Nyní bych se však chtěl krátce zastavit u druhého již jmenovaného internačního tábora Vernet.

Internační tábor Vernet byl postaven roku 1918 pro zajaté příslušníky vojsk ústředních mocností, poté

*Camp Jofre, Îlot F - Mémorial du Camp de Rivesaltes
(LCH2014)*

využíván jako kasárny koloniálního vojska. Roku 1939 zde byli umístěni uprchlíci ze Španělska, v této době především vojáci divize Durruti. Již během příchodu prvních internovaných byl barákový tábor ve špatném stavu. Sféchou do baráků zatékalo.

Z několika set internovaných bylo roku 1940 2000, z toho 540 interbrigadistů. Internovaní zde umírali následkem neléčených ran utrpěných v bojích, důsledkem tyfu, podvýživou, vyčerpáním, zimou a špatnými hygienickými podmínkami.

Svůj nesouhlas s internací a šedivou vidinou brzké deportace na nucené práce do francouzských kolonií v Africe projevil internovaný otevřeným povstáním. Žandarmové, kteří tábor hlídali, postříleli během povstání na 150 internovaných.

Převážná část internovaných byla následně odvezena do severní Afriky, kde byli nasazeni na stavbě Trans-Saharské železnice.

Několika desítkám mužů se podařilo utéci peklu francouzských táborů do mexického přístavu Vera Cruz. 100-150 dobrovolníků mezinárodních brigád, kteří byli narozeni v Polsku a Rumunsku, bylo repatriováno. Repatriováni byli rovněž interbrigadisté z Řecka, SSSR, Británie, Kanady, Skandinávie, Belgie, Nizozemska. I přes to se roku 1942, dle hlášení Mezinárodního výboru červeného kříže, nacházelo v různých táborech na území neokupované Francie a Afriky 1400 bývalých dobrovolníků mezinárodních brigád.

900 mužů bylo umístěno v táboře Djelfa v jižní Algérii, 200 bývalých dobrovolníků v táboře Vernet na úpatí Pyrenejí. 300 mužů bylo internováno v táborech na jihu Francie jako kupříkladu Gurs, Noe, Recebedou a Les Miller.

V listopadu 1942 se v severní Africe vylodily spojenecké jednotky.

Zvěsti o blížícím se osvobození se rychle donesly i do tábora Djelfa. Osvobození však nemělo přijít bez boje. V lednu 1943 vichistický velitel oblasti, kde se tábor Djelfa nacházel, přistoupil k mobilizaci. Byly opevněny pozice proti nádražní stanici. Spojenci však nakonec nepřišli a tak v táboře, přes to, že Algérie byla osvobozena, nadále vládl teror a hlad. Propuštění byli pouze vyslovení fašisté, kteří byli zajati omylem.

Zajatci se pokusili odeslat dopis na spojenecké velitelství s popisem skutečné situace v táboře, nabízející své služby v převzetí tábora. Mnoho těchto dopisů bylo zadrženo velitelem tábora a zajatci, kteří se snažili je propašovat pomocí dególovských železničářů byli zatčeni.

Nový rok 1943 oslavili zajatci s entusiasmem. Vyráběli figurky Hitlera a Mussoliniho ze slámy a zapalovali je, vykřikující pro spojenecké slogany a zpívající národní písně. Major Caboche, velitel tábora byl pobouřen. Následujícího dne uzavřel kantýnu a nařídil vojenské zajištění pořádku v táboře. Za každou boudou stál strážný s nasazeným bajonetem a nabytou puškou. Ze všech stran na internované mířily kulomety. Stráž dostala rozkaz jakýkoliv sebemenší nepokoj potlačit zbraní.

Major Caboche předpokládal, že tak získá záminku ke střelbě do zajatců a následné ospravedlnění před spojeneckými autoritami. Zajatci však zůstali klidní a disciplinovaní. Major Caboche proto přistoupil k provokaci. Když spojenecké velitelství nařídilo

koncentraci interbrigadistů se sovětským občanstvím v části tábora, aby tam čekali na repatriaci, přeložil si major Caboche rozkaz po svém a rozhodl tyto muže koncentrovat v nejhorsších podmínkách pevnosti Cafarelli, kde jich mnoho zemřelo.

Nutno uvést, že francouzští vojáci a někteří důstojníci byli k zajatcům přátelští. Považovali internované spíše za spojence. Velící důstojník, který měl internované eskortovat do pevnosti řekl, že to byl nejsadističtější rozkaz který, kdy dostal. Sovětští zajatci byli nacpáni do zahmyzené pevnosti. Nebyly zde postele, deky, žádná lékařská péče. Kdo jim dal kus chleba nebo s nimi promluvil, byl zatčen. Tento stav trval, až do Května, kdy spojenci nařídili uzavření tábora.

Použité prameny a literatura:

- 1)Camp Vernet, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 2)Camp de concentration Miranda de Ebro (Espagne), [online], Dostupné z: Wikipedia
- 3)Campos de concentración franquistas, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 4)Campo de concentración de Los Almendros, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 5)Španěláci, 16.8.2008 Historie. Cs, [online], Dostupné z: www.ceskatelevize.cz
- 6)Spanish Civil War, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 7)Interbrigády - Interbrigadisté Čechoslováci, [online], Dostupné z: www.fronta.cz
- 8)Gurs internment camp, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 9)The Spanish civil war (1936-1939), 25-01-2005, [online], Dostupné z: www.icrc.org
- 10)Vzpouora v Cholmondeley, 21.6.2010 20:30, Historie CS, [online], Dostupné z: www.ceskatelevize.cz
- 11) Spanische Häftlinge im KZ Sachsenhausen, Astrid Ley, [online], Dostupné z: www.gedenkstaettenforum.de
- 12) Kt 30, Inv.j. 872, 873, 874, Čs. dobrovolníci v občanské válce ve Španělsku, Vojenský ústřední archiv-Praha.

Bývalá kasárna III. batalionu 32. pluku pěchoty v Dzialdowě, Polsko (LCH2014)

Bastion VII, Zamość, Polsko - Roku 1939 byl v bastionu zřízen tranzitní tábor pro polské válečné zajatce (LCH2016)

Reduta na Biskupské hoře, Gdaňsk, Polsko - V září 1939 byl v oddělené části reduty zřízen tranzitní tábor pro polské vojáky zajaté na Westerplatte. Někteří, jako kupříkladu radiotelegrafista, seržant Kazimierz Rosinski, zde našli svou smrt. Vyslýchání zde byli rovněž obránci poštovního úřadu a železničáři. Tábor fungoval do jara 1940. (LCH2015)

Problematika válečného zajetí a internace v Německé říši a na okupovaných územích 1939-45

Sběrné a tranzitní tábory 1939

1. září 1939 napadla Německá říše Polsko. Německá technická převaha, váhání západních spojenců stran vojenské pomoci a v neposlední řadě sovětská invaze do Polska, která započala 17. září 1939, vedly k rychlému rozdrčení polského odporu.

Jednotlivé operační skupiny prodělavší těžké boje, odříznuty od zásobování začaly skládat zbraně. Některým bojovým uskupením se podařilo probjovat do neutrálního Rumunska, Litvy, Švédska, ostatní očekávalo německé zajetí. Za účelem dočasné koncentrace zajatců byly zřizovány provizorní tranzitní tábory. Trpkému zajetí se nevyhnuli ani odvážní obránci Modlínu, kteří padli do zajetí 29. září 1939.

Dle podmínek kapitulace měli být tyto muži považováni po složení zbraní za civilisty a jako takoví propuštěni. Tato podmínka však nebyla dodržena. Zajatci byli poslání do tranzitního tábora v bývalých kasárnách III. batalionu 32. pluku pěchoty v Dzialdowě. Mimo kasáren bylo pro umístění zajatců využíváno rovněž nedaleké depo. Pro raněné byl v zemědělské škole v Malinowě zřízen zajatecký lazaret.

Když se zvěst o polských zajatcích rozšířila mezi místními, mnozí se vypravili do provizorních zajateckých táborů s potravinami a teplým oblečením, které přes plot házeli zajatcům. Nejvíce potravin bylo posíláno z okolních vesnic. Byly přiváženy celé kotle s jídlem. V souladu s podmínkami kapitulace, ale se značným zpožděním, byla na konci října část zajatců poslána domů.

V zajetí byli ponecháni především důstojníci, kteří byli později poslání do důstojnických táborů Oflag a dále menší množství zajatců nižších hodností, nasazených na provozu tábora.

Část důstojníků, která byla ze zajateckého tábora Dzialdowo propuštěna, jednalo se především o důstojníky s bydlištěm v Plocku, Modlíně a jiných místech severního Mazovska, byla po krátké době opět zajata. Opětovnému zajetí se nevyhnul 7. listopadu 1939 ani generál Wiktor Thommée. Generál Thommée od 1. září 1939 vedl operační skupinu „Piotorkow, která představovala část armádní skupiny Lodž. Během kapitulace Modlinské pevnosti se i se svými muži dostává do dzialdowského tábora. Po svém opětovném zajetí byl odeslán do důstojnického tábora Oflag IVB Königstein, následně prošel tábory Oflag IVA Hohenstein, VIII E Johannisbrunn, Oflag VIIA Murnau a Oflag VIB Dössel, kde byl 27. září 1944 během bombardování raněn. Po osvobození byl převezen do Velké Británie, kde sloužil v polské armádě. Dzialdowským zajateckým táborem prošel také podplukovník Antoni Chrusciel, velitel 82. pluku pěchoty.

Poslední váleční zajatci opustili tábor v listopadu 1939, kdy byl v kasárnách zřízen vazební tábor Gestapa.

Deblin, Lubelská brána, Polsko - Touto branou prošly do zdejší citadely tisíce polských válečných zajatců. (LCH2015)

Fort Mewi na Westerplatte, Gdaňsk, Polsko - Za zdmi fortu vznikl na začátku září 1939 jeden z prvních zajateckých táborů Druhé světové války. Po několika dnech byli zajatci nižších hodností převezeni do citadely nad městem Gdaňsk, zajatí důstojníci dočasně umístěni v jednom z gdaňských hotelů. (LCH2015)

Citadela Deblin, Polsko - Objekt bývalé táborové pekárny, v pozadí budova velitelství a administrativy. (Foto: Jerzy Trzaskowski)

Citadela Deblin, Polsko (LCH2015)

Provizorní sběrný zajatecký tábor byl roku 1939 zřízen rovněž v Denblinské citadele. V říjnu 1939 zde byli umístěni zajatí vojáci samostatné operační skupiny „Polesie“. Tato armádní skupina sestávala z 12000 vojáků pěchoty a 5000 kavaleristů. Po krvavých bojích, bez zásob, krušen technickou převahou nepřítele, byl velitel operační skupiny přinucen kapitulovat.

SGO Polesie 5. 10. 1939

Vojáci z dalekého Polesí,

Z demoralizovaných oddílů pod Narewem, jsem vás vzal pod svou komandu, abychom společně mohli bojovat až do konce. Chtěl jsem nejprve táhnout na jih, když se to stalo nemožné, pochodovat na pomoc Varšavě. Varšava však padla dříve, než jsme stihli zasáhnout.

Neztratili jste však naději a válčili dále.

Prokázali jste tvrdost, odvahu a zachovali věrnost vlasti až do konce. Nyní jsme obklíčení a munice i zásoby jsou vyčerpány. Další boje již nedávají naději na změnu situace, ale znamenaly by pouze další vojenskou krev, která se později může ještě hodit.

Úkolem velitele je přijmout odpovědnost.

Dnes беру odpovědnost v té nejtěžší chvíli a proto velím přestat bojovat, abychom neprolévali zbytečně krev našich vojáků.

Děkuji vám za vaši odvahu, vím, že povstanete, když bude třeba.

„Jeszcze polska nie zginela i nie zginie“

Výše uvedený rozkaz přečíst všem oddílům

Velitel SGO „Polesie“ Kleeberg gen.bryg.

6. října o 10 hodině začali polští vojáci skládat zbraně.

Po slunečných dnech bojů, byl tento den ponurý.

Dle německých hlášení z 8. 10. 1939 složili zbraně dva velitelé divize, 1255 důstojníků a 15605 vojáků. Kořist čítala 10200 pušek, 20 děl, 54 osobních aut a 5008 koní.

Generál Kleeberg byl i se svým štábem převezen do Lodže, poté do Wroclavi a následně do pevnosti Königstein, kde 5. dubna 1941 zemřel. Ostatní důstojníci i vojáci operační skupiny byli odvedeni do pevnosti Denblin. Mnoho místních obyvatel stálo tehdy podél cest, v rukou držíce nejen jídlo, ale také civilní ošacení určené zajatcům. Některým zajatcům se tak v nestřeženém okamžiku podařilo utéci ještě během přesunu do pevnosti. Od prvních dní, kdy polští zajatci byli v pevnosti umístěni, se místní obyvatelé snažili zajatcům pomáhat.

V celém městě probíhala sbírka potravin. Do tábora byly posílány potravinové balíky. Na doporučení vůdce místních harcerů bylo v říjnu 1939 do pevnosti posláno na pomocné práce v pekárně několik mladých hochů, kteří však byli napojeni na polské hnutí odporu. Harceři do tábora propašovali civilní oblečení a organizovali útoky zajatců. Trest pro dopadené byl krutý. Při dopadení zajatců v civilním oblečení byli tito pro výstrahu ostatních zastřeleni.

Po určité době byla většina zajatců naložena do nákladních vozů a odvezena do Radomi, Jendrzewowa a odtud do táborů Stalag. Část zajatců byla propuštěna domů. Důstojníci byli odvezeni do táborů Oflag VIIA Murnau, IIC Woldenberg a IIB Arnswalde. Poslední skupina 150 zajatců byla odvezena z pevnosti v dubnu 1940.

Sběrný zajatecký tábor při vrchním polním velitelství OFK 547, Konskie, Polsko - Tábor zřízen v tovární hale železničních dílen 12. září 1939. V táboře bylo umístěno na 5000 polských zajatců. Vzhledem k nedostatku místa museli mnozí spát pod širým nebem. (Foto: Wojtek Pasek)

Dulag Pruszkow, Polsko - Roku 1939 byl v rozsáhlém komplexu železničních oprav zřízen tranzitní tábor pro polské válečné zajatce. (LCH2015)

Zatím co některé tranzitní zajatecké tábory byly po několika měsících rozpuštěny, jiné ponejvíce ty nacházející se na vojenských polygonech, byly přeměněny v kmenové tábory. Takovou proměnou prošel kupříkladu Dulag Görlitz.

Dulag Görlitz měl být původně umístěn v obci Reichenbach (Horní Lužice). Pro těžkosti se získáváním stavebního materiálu bylo nakonec rozhodnuto o zřízení tábora Dulagu na pravém břehu Nisy v blízkosti vojenského polygonu Görlitz. Tábor se nacházel na 18 hektarové ploše při Lubaňské ulici. Terén byl obehnan před příchodem zajatců ostnatým drátem a na ploše postaveny staré vyřazené vojenské stany. Na konci prosince se z tábora Dulag stává kmenový tábor Stalag VIIIA. Trvalo však ještě řadu měsíců než provizorní ubytování ve vojenských stanech nahradily dřevěné baráky.

Ze západní fronty do německého zajetí 1940.

Německá invaze na západ, započatá 10. května 1940, vedla během šesti týdnů k drtivé porážce Holandska, Belgie, Lucemburska, Francie. Do zajetí padly v krátké době statisíce válečných zajatců.

Tito muži byli poté, co složili zbraně shromáždováni na zajateckých shromaždištích.

Zajatecká shromaždiště se nacházela v pustých továrních halách, na polorozbořených statcích, v těžebních jamách nebo na pustých pastvinách, polích, jež byly narychlo obehnány ostnatým drátem. Zajatci spali pod odkrytým nebem vystaveni povětrnostním vlivům, za nedostatku jídla a vody, hygienické podmínky byly zoufalé. Kdo měl štěstí, přinesl si do zajetí deku, nebo celtu.

V zajateckých shromaždištích byli od mužstva odděleni důstojníci, kteří byli následně, odvezeni do táborů Oflag. Oddělením důstojníků se snižovala pravděpodobnost akcí, které by mohly narušit plynulý přesun do zajateckých táborů v týlu.

Po několika dnech strávených na zajateckém shromaždišti, během kterých došlo k zformování větší kolony, byli zajatci vysláni na západ. Nedostatek železničních vozů a lokomotiv, poničená železniční síť a vysoká vytiženost provozuschopných transportních cest vedla k tomu, že zajatci museli urazit nejdříve desítky i stovky kilometrů, než pro ně mohl být zajištěn železniční nebo silniční převoz.

Anglický válečný zajatec L.W. Ball popisuje ve svých vzpomínkách první dny zajetí následovně: Transport z Francie do Polska:

Zajatecké shromaždiště, kdesi na území Francie.

Tranzitní zajatecký tábor uvnitř továrního komplexu v Clamecy

Francouzští zajatci odpočívají na rozcestí

Váleční zajatci během přepravy po Holandských říčních kanálech k německým hranicím.

Železniční transport s francouzskými zajatci směřující do Německa.

Byl jsem zajat na jaře 1940 v průběhu bojové akce u obce „Les Angeles“. Společně s dalšími zajatci nás převezli na nákladních autech do Formerie, kde jsme se připojili k ostatním zajatcům, chyceným v St.Valery. Spánek v polích.

- Den 1.-pochod 30km do Slarges. Spánek v polích*
 - Den 2.-pochod 30km do Zukale. Spánek v polích*
 - Den 3.-pochod 36km do Flexicourt. Spánek v polích*
 - Den 4.-odpočinek ve Flexicourt*
 - Den 5.-pochod 30km do Doullens. Spánek v příkopu*
 - Den 6.-pochod 27km do St.Pol. Spánek na závodní dráze*
 - Den 7.-pochod 32km do Bethune. Spánek na fotbalovém hřišti*
 - Den 8.-pochod 37km do Seclin. Spánek ve škole*
 - Den 9.- pochod 37km do Tournal. Spánek v belgických barácích*
 - Den 10.- pochod 23km do Renaix. Spánek v prádelně bavlny*
 - Den 11.- pochod 17km. Spánek v ovocném sadu*
 - Den 12.- pochod 27km do Walsy. Spánek v barácích*
 - Den 13.- pochod 36km do Lockern. Spánek ve škole*
 - Den 14.- pochod 12km do Moerboko. Vlakem do Gullufe. Přechod holandských hranic, nalodění na bárky*
 - Den 15.-plavba kanálem Shelver směrem k Rýnu*
 - Den 16.- jsme na dohled od německých hranic*
 - Den 17.- přistání v Emmericku. Vlakem do Bocholtu.*
 - Dne 17-22.-příjezd do Bucholtu. Spánek ve stanech a v polo dokončených barácích zajateckého tábora*
 - Dne 22.- nástup do vlaku směr Schubin.*
 - Dne 23.-příjezd do Schubinu. Cestou jsme projeli Berlínem, Frankfurtem a Poznání*
 - Dne24-31.-ubytování v polo dokončených barácích zajateckého tábora Schubin*
 - Dne 32.- odjezd vlakem směr Bernau. Příjezd téhož dne.*
 - Pochod 3km do zajateckého tábora Wart-Lager.*
- Pro převoz válečných zajatců, bylo využíváno těch železničních vozů, které byly v daný moment k dispozici, osobní vozy 3. třídy, uzavřené nákladní vozy, uhláky i plošinové vozy. Železniční transporty s válečnými zajatci byly v hierarchii železniční dopravy na posledním místě, což v praxi znamenalo, že vlaky museli čekat na zastávkách a nákladních nádražích celé dny než mohly pokračovat dál.*

Koloniální váleční zajatci v táboře Frontstalag 131 Saint-Lo

Zajatecký lazaret červeného kříže v budově bývalého sirotčince Lenculenraat-Maastricht. Na území Holandska bylo na jaře 1940 zřízeno několik zajateckých lazaretů červeného kříže. Tyto lazarety se staly záchytnými body pro raněné belgické, francouzské a britské zajatce. Stráž v lazaretech vykonávali příslušníci německého Wehrmachtu, zdravotní péči vykonávali holandsští vojenští zdravotníci, doktoři a ošetřovatelky. Invalidní zajatci byli po propuštění z lazaretu posláni domů. Ostatní očekával transport do Německa.

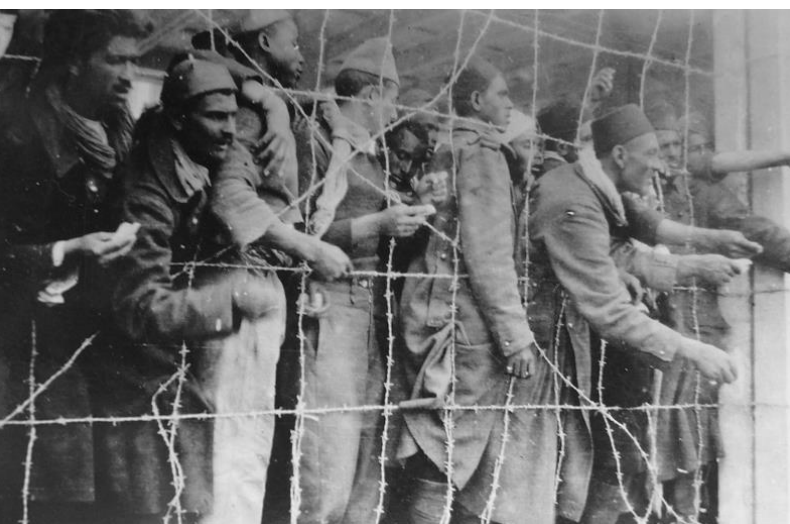

Koloniální zajatci pracující v kolnách zajateckého tábora Frontstalag 132 Mayene

Frontstalag 111 Drancy

Koloniální zajatci jdoucí pro vodu ze zajateckého tábora Frontstalag 111 Drancy

Kmenové zajatecké tábory Frontstalag na území Francie 1940-43

Jak z předchozí kapitoly vyplívá, vojáci, zajatí během postupu německé armády byli bezprostředně po svém zajetí, skrze provizorní tranzitní tábory ve Francii, Belgii a Holandsku, odvázeni do Německa. S kapitulací Francie 22. 6. 1940 se do německých rukou dostává více jak 1 700 000 válečných zajatců. Tito muži byli na jedné straně potřeba v Německu, aby nahradili mobilizované německé muže, na druhé straně nebyl Wehrmacht na umístění tak velkého množství zajatců připraven. Byly zde rovněž logisticko-technické důvody, které vedly k dočasnému ponechání válečných zajatců na území Francie. Za tímto účelem byly zřízeny tábory Frontstalag. Tábory Frontstalag byly dle místních možností zřizovány jako jeden, velkokapacitní objekt, nebo sestávaly z více částí rozptýlených v rámci většího města, se společným velitelstvím.

Frontstalag 124 Troyes, na svém vrcholu, tedy v době, kdy bylo započato s formováním transportů do Německa, sestával ze 4 částí, které se nacházely ve strojní čistírně v Saint Julien, v prosklené hale určené k překládce nákladu firmy "Laborieuse" v Saint-Julien-les-Villas, v kasárnách tankového vojska v Pont Sainte Marie a dále v nedostavěné nemocnici Les Haut Clos v Troyes. Najednou bylo ve všech částech drženo až 200 000 mužů.

Frontstalag 133 ve městě Renes byl situován v místním semináři, kasárnách Mc Mahon, a 3. rezervní nemocnici. Frontstalag 120 ve městě Ravenel se nacházel v budově psychiatrické léčebny, Frontstalag 212 v pevnosti Queuleu v Metz, Frontstalag 111 Drancy byl zřízen v několikaposchodovém bytovém bloku sociálních bytů. Primárně však pro zřizování táborů Frontstalag, pokud nebyly zničeny během bojů, nebo zabrány německou branou mocí pro jiné účely, byly využívány kasárny francouzské armády.

Stráž v táborech vykonávaly Landeschutzbataliony č. 582 a 678, dohromady 1000 mužů, povětšinou starců, veteránů První světové války.

S ohledem na fakt, že se na území Francie nacházelo více jak 70 táborů Frontstalag, byl vnitřní život v táborech do značné míry ponechán v režii samotných zajatců. Správa, registratura, kuchyň, táborové dílny, ošetrovna, to vše zajišťovali vybraní zajatci. Přes den zajatci, trávili pobyt v zajetí debatami, procházením po táboře, hrou míčových či stolních her. Byla formována denní komanda, která vykonávala nárazové práce pro Wehrmacht.

Zajatci byli po krátkém pobytu odesíláni do Německa. Přes to, že koloniální zajatci do transportů obvykle zařazování nebyli, do Německa se v červenci 1940, patrně nedopatřením, tito zajatci dostávají.

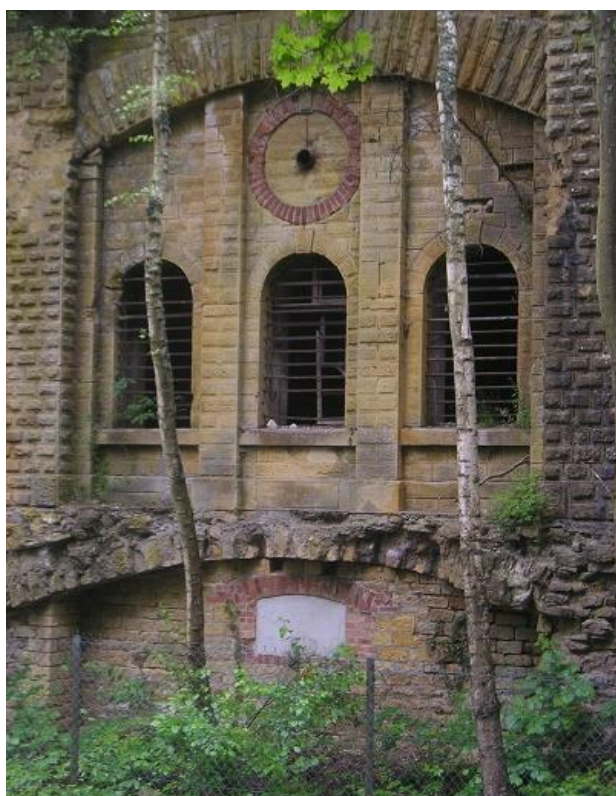
Koloniální zajatci byli rozptýleni ve 20 z 40 kmenových táborů Stalag na území 12 vojenských okruhů.

Za místa s největší koncentrací však možno označit Stalag IID Stargard s ca 4600 a Stalag IIIA Luckenwalde s 4000 barevnými zajatci z Alžír, Senegalu, Maroka, Tunisu, Pobřeží slonoviny, Sudanu a Quinee.

Roztroušení koloniálních zajatců v kmenových táborech od Hamburгу až po Vídeň potvrzuje tvrzení, že se tito

Frontstalag 212 Metz, Francie - Od července do prosince 1940 byla pevnost Fort Goeben využívána coby tranzitní zajatecký tábor. (LCH2014)

Kasárny Ruty, Besancon, Francie - V červnu 1940 byly kasárny využívány jako součásti zajateckého tábora Frontstalag 142. Někteří zajatci byli před příchodem do kasáren nuceni dočasně pobývat ve fortové pevnosti Dame Blanche, severně od města.

V kasárnách bylo namačkáno 2-3000 vojáků, poddůstojníků, důstojníků.

Důstojníci však byli z tábora po krátké době odvezeni. Zpočátku byla situace v táboře zoufalá. Zajatci byli vyhladovělí. První týden po příjezdu bylo jídlo vydáváno jen jednou denně. Z nouze byli snědeni i francouzští armádní koně zanechaní u kasáren. Němci po krátké době obnovili zásobování a situace se do určité míry stabilizovala. Po třech týdnech byly přivezeny balíčky francouzského červeného kříže s jídlem a oblečením. Zoufale však chyběly prostředky pro desinfekci zajatců. Hlavní část tábora Frontstalag 142 se nacházela v kasárnách Vauban. Kasárny byly lépe vybaveny stran možností desinfekce a hygieny, byly také více vzdáleny od centra města.

Zajatci byli přes den vysíláni na různé pomocné práce ve městě. Část zajatců docházela kupříkladu na šrotiště, kde demontovali motory z vyřazených aut. Do tábora docházely skrze místní červený kříž zásoby potravin, skrze které byly obohacovány skromné německé přídělky. Tábor byl dějištěm řady útěků. Několika britským zajatcům se podařilo na svém útěku dostat až na území neokupované Francie, kde byli následně internováni v táboře St. Hipolit du Fort (LCH2017)

Koloniální zajatci v zajateckém táboře Stalag XIA Altengrabow

zajatci se do Německa dostávali náhodně a nebyla podniknuta žádná opatření k jejich centralizaci. Koloniální zajatci byli v německých táborech nuceni žít na samotném dnu táborové hierarchie, bez možnosti vylepšit přiděly potravin a výstroj přidělením na detašovaná pracovní komanda.

Jakýkoliv útěk byl v případě koloniálních zajatců předem odsouzen k nezdaru.

Často byli tito zajatci šikanováni nejen stráží, ale i samotnými zajatci.

Mnozí byli využíváni coby badatelský materiál zdravotními a antropologickými instituty, ministerstvem propagandy nebo německým filmem

V zajateckém táboře Stalag XVIIA Kaisersteinbruch, prováděla svá měření na koloniálních zajatcích badatelská komise antropologického muzea ve Vídni.

Zajatecký tábor Stalag IIIA Luckenwalde naopak posloužil německému filmovému studiu UFA coby zásobárna barevných statistů pro film „Germanin“.

Za účelem natáčení, které se odehrávalo v Itálii, bylo ze zdejšího tábora vysláno 300 barevných zajatců.

Zajatci byli doplněni o 100 barevných žen, naverbovaných i se svými dětmi ve Francii.

Po dokončení filmu byli zajatci převezeni do jižní Francie, kde byli ponecháni v táboře Bordeaux.

Převážná část koloniálních zajatců byla z Německa propuštěna již v létě 1940. Toho roku bylo domů v rámci výměnné akce posláno celkem 74000 francouzských válečných zajatců.

Jen o málo lépe se vedlo koloniálním zajatcům ponechaným na území okupované Francie. Ti byli rozděleni do 57 táborů Frontstalag, které byly ponechány v provozu po skončení velkých transportů do Německa. Síť táborů byla doplněna o trestní tábor Frontstalag Vesoul. Příděly potravin byly nedostatečné. Zajatci byli umístěni ve chladných a vlhkých kasárnách. Otop byl k dispozici jen v omezeném množství. Obzvláště chladná zima 1940/41 si vybrala svou daň. V táborech se začala množit tuberkulóza. Vybavení ošetřoven medikamenty bylo omezené a vojenští lékaři a zdravotníci, povětšinou bílí zajatci, byli deportováni do Německa. Situaci se snažily částečně ulehčit pomocné organizace jako červený kříž a YMCA. Pozitivně působil rovněž fakt, že zajatci nebyli od civilního obyvatelstva tak přísně izolováni jako v Německu. Zajatci přes den pracovali uvnitř táborů ve správě, provozu, táborových dílnách, kde nahradili bílé zajatce, deportované do Německa. Ostatní byli přidělováni v rámci denních komand na pomocné práce místním služebnám Wehrmacht, civilním úřadům i jednotlivým řemeslníkům.

Pracovní komanda opouštěla zpravidla tábor v 7:15 ráno a zpět se navracela navečer, po 8-10 hodinách práce. Zajatci byli ve velkých skupinách rovněž odkomandováni do zajateckých pracovních táborů na západě Francie. Žijíce v plechových a dřevěných barácích za ostnatým drátem byli nasazeni na stavbě vojenských letišť, technických zařízeních válečného námořnictva a pobřežního opevnění.

Ve chvílích volna zajatci vyspravovali výstroj, sportovali, pořádali kabaretní vystoupení. V táborech Frontstalag byly za pomoci červeného kříže a YMCA zřízeny kaple a knihovny. Početní stav koloniálních zajatců v táborech na území okupované Francie se neustále snižoval. Již roku 1940 byli z táborů Frontstalag propouštěni ranění a nemocní. V červenci 1941 bylo propuštěno 10000 zajatců. Tito zajatci byli posláni do Marsej a následně po moři do Afriky. Propuštění zajatci byli převážně Maghrebinci. Nejednalo se tedy o celoplošné propuštění, nýbrž o gesto, jimž především ministerstvo propagandy sledovalo své zájmy v Africe. Roku 1942 se v táborech Frontstalag nacházelo 15700 Afričanů, 3888 Malgašů a 456 Antilanů. V prosinci 1943 se v táborech Frontstalag na území Francie nacházelo 10 475 zajatců. Některým se podařilo uprchnout do svobodné Francie, případně se připojili k francouzské podzemní armádě (FFI). Posupně dochází k rušení táborů Frontstalag. Některé byly přeměněny na internační tábory pro britské občany z obsazených ostrovů v kanálu La Manche, na deportační tábory pro francouzské židy či vazební tábory Gestapa, jiné byly rozpuštěny a objekty vráceny původnímu účelu. Tábory Frontstalag nebyly tábory smrti. Podmínky zde však nebyly jednoduché.

Francouzští koloniální zajatci nasazeni ve Francii v rámci batalionu říšské pracovní služby 7/315 na stavbě vojenského letiště

Grande Caserne v Saint Denis. V dobách Ludvíka XVI zde byla ubytována jeho Švýcarská garda. V období Druhé světové války zde souběžně fungoval Frontstalag 220 a Ilag. Internovaní byli osvobozeni až v srpnu 1944

Internovní tábory Ilag 1940-1945

Internovní tábory Ilag (Internierungslager), zřizované v letech 1940-1945 německou branou mocí, byly v hierarchii nacistických internovních táborů zvláštními tábory, fungujícími ve smyslu ženevské konvence, určenými pro internované civilisty britského, amerického a zpočátku také ruského občanství. Stráž a správu těchto táborů, na rozdíl od jiných podobných zařízení, nezajišťovala policie nebo SS, nýbrž Wehrmacht. Na území okupované Francie se tyto tábory nacházely v Chompiegne, Besancon, Saint Denis, Vittel.

Podmínky v táborech nebyly zlé. Internovní nepodléhali pracovnímu nasazení, měli možnost pořádat kulturní akce, volná prostranství byla dána k dispozici sportovním aktivitám, tvorbě zeleninových a květinových zahrad. O dostatek knih, stolních her a nástrojů se staral červený kříž a YMCA. O víkendu byly promítány filmy nebo pořádána divadelní vystoupení. Internovní směli přijímat balíčky červeného kříže, balíčky a poštu od příbuzných z domova, přijímat návštěvy.

Předměty drobného komfortu z balíčků červeného kříže se často stávaly předmětem směny na černém trhu. I přes výše uvedený drobný komfort, se internovní stále nacházeli za ostatním drátem, hlídání příslušníky německého Wehrmachtu, izolování od okolního světa. V některých táborech jako kupříkladu Vittel byli rovněž krátkodobě umístěni židé určené k výměně za internované německé občany.

V Becanconu bylo k umístění internovaných využito starých kasáren, ve kterých souběžně fungoval zajatecký tábor Frontstalag 142. Na konci roku 1940 zde bylo umístěno 2400 britských žen a dalších 500 starých a nemocných v nemocnici Saint Jaques.

Na začátku roku 1941 bylo mnoho z nich propuštěno, zbytek přesunut do internovního tábora ve Vittel.

Ilag v Saint Denis se nacházel ve starých kasárnách švýcarské gardy. Od července 1940 do července 1941, v oddělené části obří budovy, fungoval rovněž zajatecký tábor Frontstalag 220. Kasárna byla postupně rozšířena o 9 dřevěných baráků, ve kterých byli internovní ubytováni.

Ilag Vittel, fungoval společně se zajateckým táborem Frontstalag 121 v několika hotelích zrekvírovaných pro tento účel. Většina britských rodin sem byla převezena z Saint Denis a Besancon. Pro mnohé byl přesun ze starých vlhkých kasáren úlevou. Na začátku roku 1942 byly ženy starší 60 let, muži starší 75 let a děti mladší 16 let propuštěni. Populace tak klesla na 2400 osob.

Nutno uvést, že Ilag Vittel byl modelovým táborem, na kterém německá správa prezentovala podmínky v německých táborech tohoto typu.

Okolnosti, které vedly k tomu, že se ve zdejších táborech ocitli také židé, byly zapříčiněny výměnnou akcí internovaných civilistů mezi Británií, Spojenými státy a Německem. Počet Němců internovaných v USA a Británii byl výrazně vyšší než počet britských a amerických civilistů v Německu a na okupovaných územích. Do Vittel byli proto v první půli roku 1943, jako vhodní k výměně, poslání rovněž Židé z Polska. Většina měla potvrzení o občanství jedné z neutrálních jihoamerických zemí. Následovaly rovněž menší

transporty z Německa. Tito internovaní byli drženi odděleně od nežidovských internovaných, ale za stejných podmínek. Menší část internovaných židů byla vyměněna. Ostatní byli posláni do Auschwitz a tam usmrceni.

Ilag v Chompiagne byl zřízen v objektu barákových kasáren využívaných od června do září 1940 jako zajatecký tábor Frontstalag 170. Následně dochází ke vniku tábora Frontstalag 122. Tento tábor, i přes poněkud zavádějící název byl neobvyklou kombinací policejního-vazebního a internačního tábora. Tábor sestával ze tří částí. Tábor C pro ženy a židy, tábor A pro politické vězně z Francie a od roku 1943 rovněž muže podléhající pracovní službě, provinivší se proti pracovní morálce. Tábor B byl určen pro civilní internované, především Američany a Rusy. V této sekci bylo umístěno celkem 104 Američanů zatčených v Paříži a na okupovaném území 12. prosince 1941.

V lednu 1942 se v táboře nacházelo již 197 amerických internovaných. V táboře byl svépomocí zřízen kulturní klub a s pomocí YMCA rovněž dobře zřízena knihovna s 500 svazky.

V červnu 1941 bylo do tábora přivedeno 500 internovaných Rusů.

Na Rusech nebylo během jejich nuceného pobytu páčáno žádné násilí. Jejich kulturní aktivity nebyly nikterak potlačovány. 250 internovaných, kteří nebyli ani Židé ani Rusové a do tábora se dostali spíše omylem, bylo propuštěno roku 1941. Ostatní byli zbaveni statusu civilního internovaného a deportováni do vyhlazovacích táborů na východě.

Baráky bývalého vojenského tábora Camp Royallieu Chompiagne, Francie. (LCH2017)

Drancy, Francie - Frontstalag 111, Ilag, Deportální středisko, tyto všechny funkce vystřídál v průběhu Druhé světové války obytný blok v Drancy (2014)

Kasárny Vauban, Becancon, Francie - Z obřího kasárenského objektu se do dnešních dnů dochoval pouze objekt hlavní brány, několik administrativních budov, sklady a prvky infrastruktury. V období Druhé světové války se zde nacházel zajatecký tábor Frontstalag 142 a následně internační tábor Ilag (LCH2017)

Na území říše vznikají první internační tábory Ilag již roku 1939, převážná část však teprve v letech 1940-44. Pro tento účel byly obvykle využívány zámky, kláštery, kněžské semináře, využívané do té doby coby důstojnické zajatecké tábory Oflag, v některých ojedinělých případech fungovaly i souběžně s nimi. Jako příklad možno uvést Ilag Kreuzburg (Kluczbork) 14. prosince 1939 byl v Kluczborku, ve staré nemocnici pro duševně choré, jejíž chovanci byli před příchodem zajatců odsunuti a většina z nich později usmrcena, založen důstojnický zajatecký tábor Oflag VIIIA. Jednalo se o první zajatecký tábor pro důstojníky (Oflag) v oblasti vojenského okruhu VIII. Od července 1942 zde byl pod názvem Ilag VIII Z zřízen pobočný internační tábor, podléhající velitelství internačního tábora Ilag VIII Tost (Toszek). Většinu obyvatel tábora tvořili britští občané. V polovině roku 1944 bylo v táboře umístěno přibližně 460 osob. Mezi internovanými se nacházeli 3 britští důstojníci a 6 řadových válečných zajatců, kteří v táboře vykonávali zdravotní službu. V táboře byla rovněž malá skupina obyvatel Spojených států. Zajatci pracovali na dobrovolné bázi v okolí tábora. 1. ledna 1944 dochází, vzhledem k organizačním změnám tábora v Toszku, k změně názvu na Ilag/Oflag6/Z Kreuzburg. V roce 1944 se internační tábor stává pobočkou zajateckého tábora Stalag 344 Lamsdorf s novým označením Ilag/Stalag 344/Z Kreuzburg. Tábor funguje až do evakuace na začátku roku 1945. Podobný přerod z tábora zajateckého na tábor internační sledujeme rovněž v případě internačních táborů Tost, Bad Wurzach, Laufen, Titmonig.

Zámecký komplex Bad Wurzach, Německo – V letech 1942-45 byli v zámeckém areálu internováni britští civilisté z okupovaného ostrova Jersey. Deportace z ostrova Jersey proběhla v září 1942. První cílovou stanicí internovaných, na území Německa byl důstojnický zajatecký tábor Oflag VI Dorsten, odkud byli internováni následně rozděleni do táborů Ilag. První transport dorazil do Bad Wurzach 31. října 1942. Objekt zámku byl lemován ostnatým drátem. V zámeckém parku byl zřízen barákový tábor sestávající z 15 baráků, určených pro strážní sbor a administrativu. (LCH2016)

Hrad Titmonig, Německo od února do října 1941 se zde nacházel kmenový zajatecký tábor pro důstojníky Oflag VIID, od října 1941 přeměněn na pobočný tábor Oflag VIIC/Z. Po odsunutí zajatých britských důstojníků v únoru 1942 do Eischtaedu zde byl zřízen internační tábor Ilag VII Z pro britské civilisty z obsazených britských ostrovů Jersey a Guernsey. (LCH2015)

Francouzští váleční zajatci před obytnými stany, Stalag IVA Elsterhorst

Váleční zajatci nastoupeni před provizorními ubikacemi Stalag XIB Fallingbommel

Francouzští váleční zajatci dokončují stavební práce v táboře Stalag IVA Elsterhorst

Kmenové zajatecké tábory Stalag, počátky a vývoj

Za účelem koncentrace válečných zajatců, dochází na území říše ke vzniku kmenových zajateckých táborů, Stalag.

Kmenové zajatecké tábory byly určeny pro mužstvo a poddůstojníky. V prvních válečných letech sloužily tábory Stalag rovněž pro umístění zajatých důstojníků a příslušníků vzdušných sil.

Ke vzniku prvních kmenových zajateckých táborů dochází bezprostředně po započetí invaze do Polska v září 1939. Zajatecké tábory Stalag roku 1939, byly ve většině případů stanové tábory obehnané plotem z ostnatého drátu, kombinovány dle možností s již existujícími menšími barákovými tábory říšské pracovní služby (RAD), říšských dálnic (RAB), barákovými tábory vojenských polygonů, kasárnami, či trestními tábory.

Bílé vojenské stany, ve kterých byli zajatci ubytováni, byly přebytky z velké války, které více jak 20 let ležely ve skladech. Stany nenabízely příliš dobrou ochranu proti dešti a větru.

Ve stanech o rozměrech 80x10m mohlo být umístěno až 312 mužů. Každý zajatec měl přiděleno místo o rozměrech 1x2m. Na zemi byla nasypána sláma, což bylo často to jediné, čím se zajatci mohli přikrýt. Takovými byly i začátky jednoho z později největších kmenových zajateckých táborů na území říše Stalag XA Sandbommel

V září 1939 převzalo vrchní velitelství německé branné moci (OKW) do své pravomoci menší barákový tábor na okraji obce Sandbommel. Barákový tábor postavila roku 1932 dobrovolnická pracovní služba (FAD) a do roku 1939 jej využívala říšská pracovní služba (RAD). Od 1. září 1939 byl tento barákový tábor, pod názvem Ilag, využíván pro internaci britských civilistů a od poloviny září 1939, pod označením Stalag XA a Oflag XA, rovněž pro umístění zajatých polských vojáků a důstojníků. Velitelem tábora v Sandbommel byl jmenován plukovník Buettner.

Již nedlouho poté co byli přivezeni první polští zajatci, potýkala se táborová správa se zoufalým nedostatkem místa a to nejen pro své kanceláře a sklady, ale i pro ubytování zajatců. Stejný problém představovala rovněž infrastruktura, která na umístění většího počtu osob nebyla připravena.

V barácích bylo ubytováno pouze 20% z celkového počtu internovaných a zajatých. Ostatní byli nuceni spát ve vyřazených vojenských stanech. Ubikace, sklady, latríny, umývárny, vodovodní přípojky, hospodářské objekty, to vše bylo třeba teprve postavit. 4. 10. 1939 se za tímto účelem sešel Plukovník Buettner s oblastním stavebním radou armádního stavebního úřadu II Junckem a delegátem pracovního úřadu v Brémách. Cílem jednání bylo zajištění pracovních sil pro stavbu baráků. V této fázi se jednalo především o baráky táborové správy, sklady, záchody, sprchy a vodárnu. 6. 10. 1939 se v Zevenu konalo druhé jednání, kterého se zúčastnil

Rozestavěný barákový tábor Stalag XIB Fallingbostel

Vstupní brána do tzv. Vorlageru Stalag XB Sandbostel.

Strážní věž při vstupní bráně do zajateckého tábora Stalag XB. Skrze bránu prochází zásobovací vlečka vedoucí do táborových skladů.

Francouzští váleční zajatci procházející se mezi dokončenými obytnými baráky Stalag IVA Elsterhorst

Obytné dřevěné baráky zajateckého tábora Stalag VIII B Lamsdorf

Britští váleční zajatci čekají ve frontě na výdej jídla v zajateckém táboře Stalag VIII B Lamsdorf

Nově příchozí francouzští zajatci během menáže v zajateckém táboře Stalag XIII C Hammelburg

Francouzští váleční zajatci čekající na umístění před jedním z dřevěných obytných baráků zajateckého tábora Stalag XIII C Hammleburg

Táborová brána, zajatecký tábor Budesti, Rumunsko, leden 1942.

Ubikace příslušníků strážního batalionu, zajatecký tábor Budesti, leden 1942

Srbští váleční zajatci přichází do zajateckého tábora Budesti

Srbští zajatci během menáže v německém zajateckém táboře Budest. V pozadí maštalové Baráky, které sloužily k jejich ubytování.

První ruští zajatci v zajateckém táboře Budesti, červenec 1941

Sandbostel, Německo – Objekt bývalé kuchyně zajateckého tábora Stalag XA (LCH2012)

Sandbostel, Německo - Dochované dřevěné obytné baráky zajateckého tábora Stalag XA. Baráky byly rozděleny na 10 světnic. V každé světnici bylo na dvoupatrových pryčnách ubytováno 20 zajatců. Baráky obsahovaly noční toalety a umývárny. (LCH2012)

Plukovník Büttner, rada Juncke z armádního stavebního úřadu II, a zastupitel okresního řemeslnického spolku z Bremerwörde. Na jednání, jehož součástí byla i návštěva budoucího staveniště, bylo na stavbu barákového tábora přislíbeno přidělení 183 řemeslníků. Na pomocné práce byli přiděleni zajatci.

Stavební práce postupovaly vpřed. S rychlým nárůstem počtu válečných zajatců, však postup stavebních prací nedokázal držet krok a tak rovněž Francouzi a Belgičané, kteří se v táboře ocitli na začátku léta 1940, museli být z části ubytováni ve stanech. Toho roku byl zajatecký tábor pro mužstvo Stalag XA přejmenován na Stalag XB. Hygienické podmínky převládající v táboře zůstaly bez změny. K dispozici měli zajatci pouze několik málo kohoutků žlutě zakalené vody z okolních bažin. Svou potřebu zajatci vykonávali do 50m dlouhého příkopu, který byl překryt prkny.

Do začátku roku 1941 se však podmínky v táboře mění k lepšímu. Stany zmizely a ne jejich místě vyrostly baráky, toalety, táborový revír pro lehce nemocné, druhá kuchyně a dokonce i kantýna.

Podobným vývojem si prošla rovněž řada dalších táborů Stalag, která ve svém označení nesla označení A nebo B, tak jak toto označení, minimálně v prvním roce války udávalo pořadí, ve kterém tyto tábory vznikaly.

Následně, důsledkem reorganizací již toto nemuselo být vždy pravdou.

Stalag IXA Ziegenhain byl otevřen v září 1939. Toho měsíce sem byli přivedeni první polští váleční zajatci. Transporty směřující do zajateckého tábora Stalag IXA končily po dnech a týdnech v dobytých vozech a otevřených uhlácích svou cestu na nádraží Ziegenhain Nordbahnhof, odkud po okraji města zajatci pochodovali do 7 km vzdáleného tábora. Zajatci byli do tábora přiváděni často ve značně zuboženém stavu, mnozí padali žízni, hladem, byli zblešení, nakaženi tyfem či úplavicí. Ani podmínky v táboře nebyly v době jeho výstavby nikterak dobré.

Přes záměr německé vojenské správy začít se stavbou barákového tábora již roku 1939, s výstavbou nebylo započato dříve než na jaře 1940. Polští zajatci jednoduše odmítali, i přes blížící se zimu, podílet se na stavbě svého vězení. Poláci však v Ziegenhainu dlouho nepobyli. Roku 1940 byla většina propuštěna ze zajetí a převedena do stavu civilních dělníků. S výstavbou tábora bylo započato pod vedením místních řemesníků teprve po příchodu francouzských a belgických zajatců. Po dokončení výstavby tábora roku 1940, platil Stalag IXA Ziegenhain za vzorový tábor. Německá správa jej ráda ukazovala, aby bylo vidět, jak se mají váleční zajatci v Německu „dobře“. Tábor navštívili celkem 12 krát delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže. Výjimkou byla pouze sekce „Russenslager“ kam byl delegátům vstup zakázán.

Zajatecký tábor sestával roku 1940 ze dvou základních sekcí

Sekce I, takzvaný Vorlager: Zde se nacházela hlavní strážnice, správa, velitelství, Abwehr, cenzura, tlumočnický stáje, garáže, ubikace strážných (10 baráků RAD), kantýna, kuchyně pro vojsko, revír (nemocnice) pro strážní oddíl, důstojnická kasárna, školící místnost a soudní barák.

Sandbostel, Německo - Dochovalé, zděné obytné baráky bývalého zajateckého tábora Stalag XA. Baráky byly rozděleny na dvě části. Standartní kapacita 240 osob. Každá část sestávala ze 4 světnic, každá s kapacitou 30 osob. Zajatci spali na třípatrových postelích. V táboře se nacházelo 30 baráků tohoto typu. (LCH2012)

Sandbostel, Německo, dochovalý objekt denních toalet zajateckého tábora Stalag XA (LCH2012)

Ziegenhain, Německo - Objekt bývalé strážnice Stalag IXA. Pro tyto stavby byl typický přístřešek pro výkon stráže v nepříznivém počasí. (LCH2013)

Ziegenhain, Německo - Dochovalý obytný barák zajateckého tábora Stalag IXA, v hrázděném provedení (LCH2013)

Ziegenhain, Německo - Objekt bývalé kuchyně zajateckého tábora Stalag IXA. Okny vedoucími na terasu bylo do várnic vydáváno jídlo, které bylo následně odnášeno do jednotlivých baráků. (LCH2013)

Vorlager, jehož perimetr z jedné strany vedl souběžně s hlavní silnicí, byl podél této silnice lemován prkenným plotem, aby projíždějící civilisté nemohli sledovat co se v táboře děje.

Sekce II Hauptlager, sestával z pisatelny, baráku pro volnočasové aktivity, revíru (nemocnice), táborového vězení, skladů uhlí, obuvnické a krejčovské dílny, koupelny, odšívovacího zařízení, táborové kuchyně, latríny, márnice, kostela a obytných baráků. Celkem se zde nacházelo 8 obytných baráků o rozměrech 12x60m. Namačkáno mohlo být v každém až 800 zajatců. Baráky byly napojeny na kanalizaci.

V sekci se nacházelo rovněž velké sportovní hřiště. Celá sekce byla lemována plotem z ostnatého drátu a 6 strážními věžemi.

Jak již bylo výše zmíněno, k zřizování táborů Stalag byly často využívány kasárny. Jen krátkým výčtem možno jmenovat Stalag VIE Soest, Stalag XC Nienburg nebo Stalag VIA Hemer. Zatím co kolem některých vyrostly stanové, následně barákové tábory a společně tak vytvářely jeden obří zajatecký rezervoár pracovních sil, zajateckou nemocnici a správní centrum pro zajatce pracující v blízkém i dalekém okolí, jiné byly za pomoci zajatých vojáků přeměněny na důstojnické zajatecké tábory Oflag. Ti zajatí vojáci a poddůstojníci, kteří měli štěstí, byli následně zaměstnáni v provozu těchto táborů. Jiné kasárenské objekty byly předány zpět svému původnímu účelu. V oblasti Emsland, v VI vojenském okruhu bylo k umístění zajateckého tábora Stalag VIC Bathorn a jeho 8 pobočných táborů využito trestních táborů zřízených na počátku 30. let pro odpůrce režimu. Pro umístění táborů Stalag bylo využíváno rovněž fortových pevností, rekreačních barákových zařízení pro mládež, skladů, velkostatků. I zde dochází po určité době buď k rozpuštění táborů, nebo naopak k rozšíření o desítky obytných baráků.

Typizované zděné zajatecké ubikace, se kterými se setkáváme ve většině kmenových zajateckých táborů, byly přízemní cihlové baráky obvykle o rozměrech 50x10m. Na obou stranách byly přístavky, které tvořili vstupní předsíň. Každý barák byl rozdělen na dvě části, rozdělené uprostřed prádelnou a umývárnu. Díky rozdělení baráku na dvě oddělené sekce se snižovalo riziko toho, že v případě vypuknutí epidemie dojde k pracovní neschopnosti a izolaci celého baráku.

Baráky obsahovaly noční záchody a také denní místnost vybavenou 9 dřevěnými stoly a lavicemi. Tato místnost sloužila rovněž zajatcům daného půlbaráku coby jídelna. V případě potřeby mohly být lavice a stoly nahrazeny patrovými pryčnami a tím kapacita baráku nouzově navýšena.

Typizované baráky byly stavěny dle možností z cihel, hrázděné, heraklitových desek nebo prken. Tyto baráky byly stavěny přednostně pro západní válečné zajatce. Druhou neméně častou formou zajateckých ubikací byl dřevěný barák maštalového typu. Jednalo se o 50m dlouhou a 10m širokou stavbu na betonové podezdívce. Provedení mohlo být jak s okny, tak i bez oken. V obou případech měly baráky ve střeše zabudovány úzké světlíky, kterými do baráku pronikalo světlo. Vybavení těchto baráků bylo omezeno na dlouhé třípatrové pryčny. Tato forma ubytování byla využívána převážně pro ruské zajatce.

Poslední velmi častou formou zajateckých ubikací používaných v zajateckých táborech byly obytné dřevěné baráky. Jednalo se o dřevěné typizované stavby, které německá armáda využívala k ubytování svých vojáků či polovojenských pracovních oddílů jako OT nebo RAD, s tím rozdílem, že baráky určené pro zajatecké tábory neměly často betonovou podezdívku, ale byly stavěny na kůlech tak aby se zajatci nemohli pod baráky schovávat. Tyto baráky byly využívány jak pro ubytování zajatců západních, tak i zajatců východních.

Mimo obytných baráků byly v zajateckých táborech stavěny i další typizované dřevěné stavby jako kancelářské baráky, skladové baráky, denní latríny, umyvárny. Přes to, že na všechny strategicky důležité suroviny, dřevo, cihly, ocel, beton, platila přísná omezení a pro civilní stavby byly takřka nedostupné, zajatecké tábory, jejichž zřizovatelem byla armáda, závažnější problémy s přidělováním stavebního materiálu neměly.

Zajatecký tábor Stalag VIIA Moosburg, Německo - Z několika desítek obytných baráků se do dnešních dnů dochoval pouze jeden. Nebude trvat dlouho a i tento barák bude stržen, aby uvolnil místo nové zástavbě. (LCH2013)

Bad Orb, Německo - Dochovalý obytný barák bývalého zajateckého tábora Stalag IXB. Zajatecký tábor byl zřízen v listopadu 1939 v bývalém cvičném táboře XVIII. armádního sboru. (LCH2015)

Bad Orb, Německo, fragmenty podezdívky jednoho z dřevěných baráků bývalého zajateckého tábora Stalag IXB (LCH2015)

Vstupní brána do Fortu XVII v Toruni, Polsko - Roku 1939 zde byli umístěni polští váleční zajatci. Do poloviny roku 1940 se zde nacházelo rovněž velitelství, jemuž byly podřízeny ostatní zajatecké tábory situované v toruňských fortech (LCH2013)

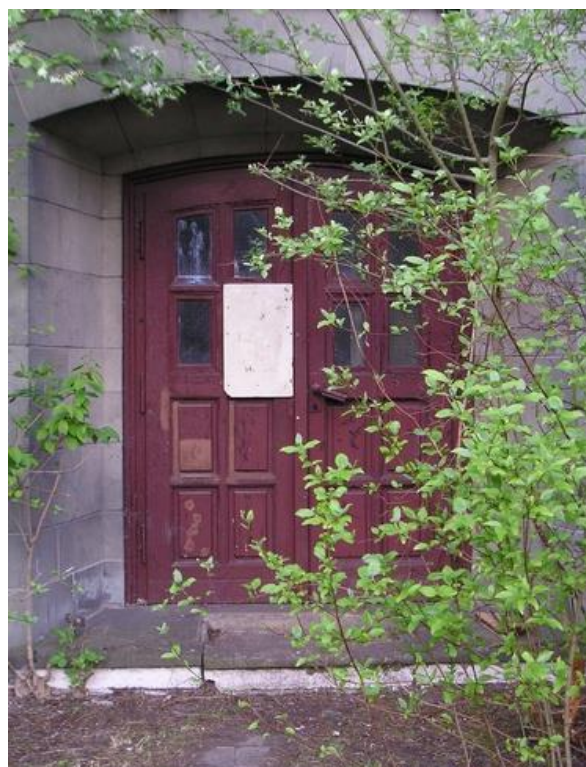
Fort č.XI Toruň, Polsko - V období Druhé světové války se v toruňských fortech č.XVI, XV, XIV, XIII, XII, XI, situovaných jižně od Visly, nacházely zajatecké tábory souhrnně nazývané Stalag 312 Thorn. Ve vlhkých a plesnivých ubikacích týlových kasáren, bylo obvykle umístěno po 20 zajatcích, kteří spali na třípatrových postelích. Hlouběji v nitru pevnosti se nacházely sklady potravin, výstroje, jídelna a arest. Vstupním portálem v týlové straně pevnosti procházely denně stovky zajatců na práci do okolního průmyslu, živnosti a zemědělství (LCH2013)

Soest, Německo - 15. 11. 1939 byl v ještě nedokončených pěchotních kasárnách zřízen kmenový zajatecký tábor Stalag VI.E. 5. 6. 1940 tábor přeměněn na Oflag VIA. (LCH2013)

Komorowo, Polsko - V září 1939 byl na statku rodiny Mycielskich zřízen zajatecký tábor pro polské zajatce. Zpočátku tranzitní tábor byl v červenci 1940 přejmenován na Stalag XXIC/Z a v červnu 1941 na Stalag XXIC. (LCH2015)

Senne, Německo - Objekt bývalého desinfekčního zařízení zajateckého tábora Stalag 326. V čele zařízení stáli dva zajatci, jimž byla podčíněna obsluha zařízení, čítající 30-50 zajatců. (LCH2014)

Senne, Německo, bývalý arest zajateckého tábora Stalag 326 - Objekt postaven začátkem roku 1943. Jedná se o zděnou budovu, ve které se původně nacházelo 30 cel. (LCH2014)

Stalag 326 (VIK) Senne, Německo - Jediný dochovalý obytný barák typu RAD v bývalé sekci pro západní válečné zajatce. Oproti sekci pro sovětské válečné zajatce sestávající roku 1944 z více jak 50 baráků, sestávala tato sekce z pouhých 22 baráků. (LCH2014)

Hemer, Německo - Ve zdejších kasárnách byl v průběhu Druhé světové války zřízen zajatecký tábor Stalag VIA. Pohled na bývalý blok 4. Blok byl částečně osazen sovětskými pracovními četami nasazenými v táboře. Druhá půlka byla později osazena skrze internované Italy. (LCH2014)

Riseria di San Sabba, Trieste, Itálie - V září 1943 byl ve zdejším závodě na zpracování rýže zřízen zajatecký tábor Stalag 339. Umístění zde byli internovaní italští vojáci. 20. října 1943 byl zajatecký tábor rozpuštěn a v rozsáhlém areálu následně zřízen policejní vazební tábor. (LCH2014)

Hemer, Německo, v popředí blok 4, za ním blok 3. tzv „řemeslnický“. Zde byly oděvní sklady, krejčovská, ševcovská a čalounická dílna, která zajišťovala opravu šatstva a obuvi nejen pro samotný tábor, ale i pro detašovaná pracovní komanda (LCH2014)

Trafostanice a kancelářský barák, Lager XI Gross Hesse, Německo - Barákový tábor postaven roku 1938 pro nepřátele režimu. Mimo trafostanice sestával tábor téměř výhradně z prefabrikovaných dřevostaveb potažených lepenkou. V září 1939 zde byla zřízena jedna ze 4 poboček kmenového tábora v Bathorn, Stalag VIC/Z. V letech 1941-42 byli v táboře ubytováni francouzští zajatci. Později jsou v táboře umístěni zajatci sovětsí, které následně roku 1944 vystřídali italští vojensky internovaní. Jednalo se o 1060 štábních důstojníků, 735 nižších důstojníků a 380 vojáků, kteří byli primárně nasazeni na chodu tábora a coby ordonanci. V dubnu 1945 byl tábor osvobozen kanadskou armádou. V táboře se nacházeli téměř výlučně Italové. Jednalo se o 400 těžce nemocných, 100 zajatců s tuberkulózou, 100 tělesně vysílených a 40 důstojníků starších 60 let. (LCH2016)

Bývalé celní sklady, Maribor, Slovinsko, Roku 1941 byl v Mariboru zřízen zajatecký tábor Stalag XVIII D (306). 1. června 1941 se v táboře nacházelo 4046 zajatců, z toho 3838 Jugoslávců, 208 Britů. Tito zajatci byli umístěni ve starých celních skladech a také v části starých zeměbraneckých kasárnách v Melju, které fungovaly souběžně coby internační tábor pro Slovincy určené k deportaci. Ještě roku 1941 Bylo započato se stavbou barákového tábora v blízkosti celních skladů a zajatci z objektu kasáren přemístěni sem. Na konci prosince 1941 bylo do mariborských celních skladů přivezeno 5192 sovětských zajatců. Podmínky byly zoufalé, V táboře vypukla epidemie tyfu. Roku 1942 dochází k přestavbě celních skladů na obří zajatecký tábor pro sovětské zajatce. Objekt byl rozšířen o více jak 12 dřevěných baráků.

Stalag XVIIA, Kaisersteinbruch Lager I, Rakousko – Tábor sestávající ze zděných baráků a hlavní budovy byl postaven roku 1914. V březnu 1938, po Anschlusu Rakouska, barákový tábor obsadil Wehrmacht. Následně zde byly krátkodobě umístěny tankové a pěchotní oddíly Wehrmachtu a Waffen SS. Na konci srpna 1939, v rámci příprav na invazi do Polska, zde byl zřízen tábor pro polské zajatce Dulag J. 30 září 1939 byl tábor přejmenován na Stalag XVIIA. V 4 barácích, které se nacházely zcela na okraji lesa, byly ubytovány 4 kompanie strážního sboru. Ubikace strážných byly později přesunuty mimo tábor do opuštěných domů uvnitř obce, kterou Němci nechali roku 1938, v rámci rozšíření zdejšího vojenského prostoru, vysídlit. V průběhu let 1940-41 byli polští váleční zajatci postupně propuštěni nebo posláni do jiných táborů na území říše. Na podzim jsou zde proto umístěni zajatci sovětsí. Výjimkou byly pouze dva baráky, oddělené od zbytku tábora ostnatým drátem. Zde bylo ubytováno 600 Britů. V izolaci zde bylo drženo rovněž několik britských vojenských poradců, zajatých na Balkánu a také Američanů zajatých během obsazení Budapešti. Mnozí prošli řadou věznic a policejních táborů, než se dostali do zajateckého tábora. (LCH2015)

Stalag XVIIA, Kaisersteinbruch Lager II, Rakousko - Táborová trafostanice při bývalé hlavní bráně do zajateckého tábora. Se stavbou barákového tábora II bylo započato již roku 1939. Za pomoci polských a později francouzských válečných zajatců bylo postaveno na 30 dřevěných baráků. Do února 1941 byl tábor, se 73583 registrovanými zajatci, největším na území říše. V létě 1944 byl v táboře zřízen náborový štáb dobrovolnické italské brigády. Vyzvu uposlechlo na 2500 internovaných Italů. Na podzim 1944 byli přivedeni zajatci slovenští. 1. dubna 1945 bylo 15000 pochodu schopných zajatců evakuováno. V táboře bylo ponecháno jen 1000 nemocných zajatců, převážně Sovětů a Rumunů. (LCH2015)

Všeobecná struktura kmenových zajateckých táborů pro nesovětské válečné zajatce

1) Kancelář velitele tábora

Velitel tábora byl zodpovědný za chod tábora v souladu s platnými směrnici, oběžníky AWA OKW a velitele válečných zajatců daného vojenského okruhu. Za nedostatky zjištěné kontrolními orgány, zásadní selhání ve strážích tábora byl osobně zodpovědný. O všech výjimečných událostech týkajících se pracovního nasazení, ubytování, útěků byl velitel tábora informován veliteli pracovních komand v pravidelných hlášeních.

2) Služebna SD

Táborová služebna měla na starosti zamezení nepřátelské propagandy a „podzemní činnosti“ v zajateckém táboře. Pravomoci služebny zasahovaly do všech oblastí táborové správy. Služebna se podílela na výběru zajatců pro pracovní nasazení, stejně jako na kontrole obsahu přichozích poštovních zásilek. Obzvláště důkladně byli před odesláním na pracovní komando prověřováni sovětské zajatci. Velitel služebny SD měl, v případech kdy by mohla být ohrožena bezpečnost říše, pravomoci shodné s velitelem kmenového tábora.

3) Účetní oddělení

Oddělení přijímalo výplatní listy z jednotlivých pracovních komand, na základě kterých byla vypočítávána mzda vyplácená v táborové měně zajatcům. Byly zde přijímány a kontrolovány přijaté platby. Účetní oddělení vypočítávalo refundace za nemocné nebo z trestních důvodů odvedené zajatce. Na základě přijatých oběžníků AWA OKW informovalo jednotlivé zaměstnavatele o změnách týkajících se vyplácení mzdy a prémie. V oddělení pracovali mimo německých vojenských úředníků rovněž spolehliví a inteligentní zajatci.

4) Poštovní služebna

Služebna zajišťovala kontrolu odcházející a přicházející pošty, neobsahuje-li zakázané předměty a tajné vzkazy, distribuci dopisních listů a pohlednic. Společně s velitelem tábora vydávala poštovní služebna opatření proti krádežím poštovních zásilek z táborového poštovního skladu a během transportu na pracovní komanda. Na základě oběžníků AWA OKW, služebna informovala jednotlivé zaměstnavatele o změnách týkajících se zajatecké pošty.

5) Táborová kartotéka

Zajišťovala vedení registračních listů, dokumentů, jejich archivaci, skartaci a poskytování informací zplnomocněným žadatelům.

6) Detašovaná kancelář pracovního úřadu

Zajišťovala výběr zajatců a jejich rozdělování do jednotlivých pracovních komand. V případě větších podniků probíhal výběr zajatců rovněž za přítomnosti představitele daného závodu, který posuzoval praktické znalosti zajatců.

7) Strážní oddíl

Sestával stejně jako v případě pracovních komand z příslušníků Zeměbranceckých batalionů (LS-Batalionen). Jednalo se o armádní vysloužilce a invalidy nevhodné pro aktivní službu na frontě.

8) Velitel táborové samosprávy

Obvykle starší důstojník vybraný samotnými zajatci, aby zastupoval jejich práva garantovaná ženevskou konvencí. Velitel táborové samosprávy měl velkou

volnost pohybu. Bylo mu umožněno navštěvovat nejen zajatce v kmenovém táboře, ale i detašovaná pracovní komanda. V případech kdy byl velitel táborové samosprávy mimo tábor, zastupoval jej zástupce.

9) Komise pro volno časové aktivity zajatců

Komise tvořená proaktivními zajatci zastupovala ostatní zajatce při četných jednáních s velitelstvem tábora za účelem získání povolení pro organizaci kulturních i sportovních akcí. Spravovala sportovní nářadí, hudební nástroje a knihy zakoupené z táborových prostředků nebo zaslaných červeným křížem a zajišťovala jejich částečnou distribuci do větších pracovních komand.

10) Táborový kaplan

Měl na starosti morální podporu zajatců, jejich návštěvy v táborových nemocnicích, organizaci pohřebních obřadů, mší a přednášek nejen v kmenovém táboře, ale i v okolních menších pracovních komandech. Zajatým duchovním, pouze západním, bylo dovoleno navštěvovat jiné zajaté duchovní z okolních pracovních komand a táborů za účelem nabírání nových zkušeností. Jediným omezením byla stejná národnostní příslušnost zajatých armádních kaplanů.

11) Táborová vnitřní pořádková služba

Sestávala výhradně ze zajatců. Pro tuto službu byli vybíráni energičtí zajatci, kteří měli mezi ostatními respekt. Mezi západními zajatci nepoužívala táborová policie příliš násilí. Obvykle zasahovala při občasných rvačkách a drobnějších krádežích.

12) Velitelé baráků

Byli energičtí a spolehliví zajatci, kteří zodpovídali za pořádek ve svěřeném baráku. Byli podčiňeni německému veliteli baráku. Jejich pravomoci byly v rámci baráku shodné s táborovou policií.

Zajatecké tábory pro sovětské zajatce Auflag, Dulag, Frontstalag, Stalag- Russenlager a Zajatecké tábory Waffen-SS

22. 6. 1941 započala invaze do Sovětského svazu. Bleskový útok byl nečekaný a měl drtivé následky. Do německého zajetí začaly proudit statisíce ruských vojáků. V hierarchii válečného zajetí byli Rusové na tom nejnižším stupni a dle toho s nimi bylo i zacházeno. K obzvláště krutému zacházení bylo coby záminky využíváno tvrzení, že Sovětský svaz odmítl podepsat konvenci o zacházení s válečnými zajatci. Nutno uvést, že dle této konvence Německo mělo povinnost, jako signatářská strana, stejně zacházet se všemi válečnými zajatci bez ohledu jsou-li ze signatářských zemí či nikoliv.

Po svém zajetí byli váleční zajatci koncentrováni v divizních shromaždištích, odkud byli hromadně odváděni do armádních sběrných táborů Auflag. Tyto tábory byly zařízeny pro nouzové umístění 3-4000 zajatců. Po krátké době byli zajatci odsunuti do tranzitních táborů Dulag. Specifikem Auflagů byla mobilita. Dle potřeby se přesouvaly na nová místa určení. Tábory obvykle sestávaly z 50 členného

strážního sboru s 3-4 důstojníky. Od června do prosince 1941 fungovalo na východě 22 Auflagů.

Primární rozdíl mezi táborem Auflag a Dulag byl ten, že Auflag spadal do kompetence příslušného armádního sboru, zatím co tábory Dulag, do kompetence oddělení pro válečné zajatce AWA OKW. Rovněž tábory Dulag měly mobilní charakter. Dle pohybu fronty se přesunovaly na nové místo určení tak, aby jejich nová poloha odpovídala dosažitelnosti z Auflagů. Jako příklad možno uvést Dulag 100.

Dulag 100 byl zformován v červnu 1941. Prvním místem označení bylo Kovno, dnešní Kaunas. Zajatci byli umístěni ve Fortové pevnosti VI, kde strádali nedostatkem vody, potravin. Zoufalé podmínky vedly k četným případům tyfu, úplavice. V září byl Dulag 100 přemístěn na okraj města Porchow do bývalých kasáren Rudé armády.

Zajatci byli ubytováni v 3 a 4 patrových, nedostavěných cihlových budovách. Jen jedna budova byla částečně dokončena, ta však byla značně poškozena během bojů. V této budově bydlela špička táborové hierarchie, táborová policie, překladatele, kuchaři, ruští Němci a zajatci z Porchowa samotného, kteří byli na základě proseb svých příbuzných do budovy umístěni. Ve třech místnostech se nacházel lazaret. Celý komplex byl obklopen plotem z ostnatého drátu a strážními věžemi. V táboře bylo umístěno na 15000 zajatců, z toho převážná část žila na nádvoří. Zajatci, namačkáni hlava na hlavě očekávali svůj další osud. Potravinové přiděly byly zcela nedostatečné. Zajatci byli povětšinou odkázáni na

Narva, Estonsko - V srpnu 1941 byl v bývalých skladištích na břehu řeky Narvy zřízen tranzitní zajatecký tábor Dulag 101. Coby tranzitní tábor byl využíván několik let. (LCH2017)

Ivangorodská pevnost, Rusko - Do roku 1944 součást města Narvy. Také zde se nacházel tranzitní zajatecký tábor. Dle dochovaných informací byly v pevnosti drženy zajaté příslušnice rudé armády (LCH2017)

táborový trh. Jedna porce chleba zde stála 25 rublů, řídká polévka 10 rublů a machorkový tabák 3 rubly. Kdo neměl jídelní misku, musel si koupit starou konzervu. Dulag 100 v Porochozu setrval do června 1942. Kde se Dulag 100 nacházel poté, není přesně známo. Víme však, že od roku 1944 fungoval v tzv. operační oblasti IV, tedy v oblasti ležící v dnešním východním Polsku, Litvě, Bělorusku. O přesných lokacích v této oblasti víme pouze to, že po určitou dobu fungoval v rámci obřího barákového tábora nedaleko od města Daugavpils.

Po nezbytně nutné době strávené v táborech Dulag, následoval transport na západ.

Z výpovědi bývalého válečného zajatce D.K. Ščepanova „15. října 1942 nám vydali 300g. chleba, naložili nás na nákladní vozy po 80 lidech do jednoho. Dveře zavřeli na petlici. Během 5 denní cesty jsme byli neustále zavřeni. Ani jednou nám nedali vodu či chléb. Potřebu jsme museli vykonávat na zem. 20. října 1942 jsme přijeli do estonského Viljandi. Ze všech vagónů vyložili na 60 mrtvých zimou a hladem“

Z výpovědi drážního zaměstnance S. Ju. Orbidana o ruských transportech v Daugavpilsu

„V červnu 1941 přijel na „Razjezd 214“ první transport 12-15 vagónů s válečnými zajatci. 15.-18. června přijel druhý transport se 17-20 vagóny, v každém 70-80 lidí. Vagóny byly zcela izolovány. Při otevření vozů zajatci s otevřenou pusou hltali vzduch. Vystupuje z vozů, mnozí padali na zem vyčerpání hladem. Z vagónů byla vyhazována těla zemřelých. Kdo nemohl jít, nemocní, vyčerpání, byl u mé strážní budky Němci zastřelen. Roku 1941, od července do pozdního podzimu přijížděly 3-4 transporty v týdnu. Z každého transportu bylo vyhozeno na 400-500 těl. Stovky zajatců byly zabity na místě. Zajatci vypovídali, že po 6-8 dnech na cestě nedostali nic k jídlu ani vodu“

Z výpovědi drážního zaměstnance N.A. Antonova „Roku 1941, v prosinci na stanici Daugavpils přijel transport se zajatci, 45-50 vagónů. Vagóny byly zcela izolovány. Transport stál téměř celý den na stanici. Němci procházeli podél vagónů a bouchali do nich tyčí. Ve kterém vagónu slyšeli hlas a šum ty nechali uzavřeny. Vagóny kde nikdo neodpovídal, ty otvírali a já sám jsem mohl vidět, že v celém vagóně nebylo živého člověka. Němec vagón opět zavřel a šel dál. Několik vagónů v tomto transportu byli samí mrtví. Zajatci na stanici nebyli vyloženi, ani zde nedostali jíst.“

Ruští zajatci se vrhají na jídlo podávané ruskou ženou

Obří tranzitní tábor v těžební jámě cihelny na území Ukrajiny

Transport sovětských válečných zajatců v otevřených nákladních vozech. Na plošinách mezi vagóny seděli strážní vyzbrojení samopaly.

Tranzitní zajatecký tábor v poničené fabriční budově, Bělorusko

Sovětská zajatci během transportu na plošinových vozech.

Latríny v tranzitních táborech nebyly. Zajatci vykonávali svou potřebu u obvodového plotu. V lepším případě byly vykopány dlouhé rovy přepažené prkny

Pevnost Daugavpils, Lotyšsko - Vstup do pevnostních kasemat. (LCH2016)

Pevnost Daugavpils, Lotyšsko, bývalá pevnostní skladiště prachu - Okolní plochy a později rovněž prachárny byly roku 1941 využívány k umístění sovětských válečných zajatců. (LCH2016)

Z výpovědi V.A.Jefimové, pracovnice v zajateckém táboře Daugavpils.

„ Musím říci, že na začátku roku 1942 byly přiváženy transporty válečných zajatců. Vagóny byly otevřeny po několika dnech. Z vagónů vycházelo jen velmi málo živých. Těla zemřelých byla rovnou odvážena do masových hrobů. Ve vagónech byly stovky těl s uřezanými nohama, vyřezanými měkkými místy na těle. Byl to kanibalismus ze strany válečných zajatců. Ta ohlodaná těla jsem sama viděla. Velitel Majer mě v létě 1942 řekl, že jeden tatarský zajatec vařil polévku z lidského masa a za to nechal tomu Tataru uřezat nohy a uvařit je. Všechny ty zajatce, kteří nemohli jít Němci dobívali na místě. Na podzim 1941 jsem sama viděla za pevností, u železniční vlečky jak jeden zajatec ohlodával lidskou kost. Ten zajatec už ani nevypadal jako člověk“

Cílem transportů byly narychlo zřízené, tábory Stalag na východě. Tyto tábory obvykle vznikaly v objektech již předtím využívaných coby tranzitní zajatecké tábory Dulag.

Nutno uvést, že primárním záměrem AWA OKW, v době bezprostředně po vpádu do Sovětského svazu, nebylo převézt sovětské zajatce na území říše. Převážná část z nich měla zůstat na území Generálního guvernmanu, Litvy, Lotyšska, Estonska, Běloruska, Ukrajiny, západního Ruska a zde pracovat do úmru. Takovými tábory byly kupříkladu Stalag 347, Stalag 307, Stalag 332, Stalag 366.

Stalag 347, byl zřízen v empírové pevnosti na břehu řeky Daugavy, severozápadně od města Daugavpils, ruský nazývaný Dvinsk, německy Dünaburg. Pro příjem zajatců byly v pevnosti, v bezprostřední blízkosti bývalých pevnostních pracháren, zřízeny klece z ostnatého drátu. Takto byli zajatci drženi od června 1941 až do prosince. Poté byli přemístěni do kasemat a skladišť prachu. Rozhodující při umístění zajatců bylo pouze zajištění objektů před útekem a tak byly vybírány objekty se zamřížovanými okny, či s tak malými průzory, že znemožňovaly jakýkoliv únik. Zajatci spali na kamenných a cihlových podlahách. Teprve v prosinci 1941 byly ve skladech a kasematech umístěny 3-patrové pryčny. V té době se v pevnosti nacházelo na 70000 zajatců. Solidní výstroj byla při příjezdu do tábora odebrána.

Zajatci strádali tak velkým hladem, až byli nuceni ze zoufalství k pojídání vlastních výkalů a kanibalismu. Nemocní i zdraví byli denně hnáni na různé práce v okolí Daugavpilsu. Zajatci byli kupříkladu v říjnu-listopadu 1941 nasazeni na stavbě radiostanice vojenského letiště. Kdo se dal do řeči s civilisty, byl umlácen, kdo na cestě zaostával, byl zastřelen. Každý den stál desítky i stovky mrtvých.

V srpnu 1941 byl uvnitř pevnosti zřízen zajatecký lazaret. Bylo to místo kam se chodilo umírat. Ti, kteří se neudrželi na nohou, byli umláceni.

Roku 1942, silami válečných zajatců, bylo započato se stavbou mamutího barákového tábora pro 80000 zajatců. Stavba byla dokončena v listopadu 1942. Tábor nesl označení Stalag 340. Umístění sem byli všichni zajatci nouzově umístěni do té doby ve skladech a jiných objektech uvnitř pevnosti. Tábor byl obehnan dvojitém plotem o výšce 3 a 3,5m, mezi nimi spirálovitě uložena zmeť ostnatého drátu. Zajatci bydleli v zemi zapuštěných barácích.

Stalag 316 Volkovysk - Tábor byl určen výhradně pro sovětské zajatce. Sestával z v zemi zapuštěných baráků postavených v bezprostřední blízkosti vojenských skladů.

Váleční zajatci nasazeni na stavbě zajateckého tábora Stalag ID/Z Pogegen. Na okupovaných oblastech v Pobaltí, Rusku, na Ukrajině byly tyto typy zapuštěných zajateckých ubikací velmi běžné.

Výběr válečných zajatců příslušníky Luftwaffe pro stavbu polního letiště

Sovětské váleční zajatci nasazeni na odklizení nevybuchlé letecké munice

Sovětské váleční zajatci nasazeni na stavbě provizorních muničních skladů

Baráky nebyly dostatečně izolovány a tak se v nadzemní části proháněl vítr a sníh. Uvnitř baráků byly dvoupatrové postele.

Takovýchto baráků bylo postaveno 145, z čehož Němci před evakuační spálili 77. Každý barák byl určen pro 200-300 zajatců.

Skrze tábor prošlo celkem 160000 zajatců.

Kdo nemohl pracovat, byl vyvezen před ubikace, případně odveden do lesů a zastřelen. Pokud v zajateckých ubikacích byl odhalen případ tyfu, byli obvykle usmrceni všichni zajatci z daného baráku, tedy 200-300 mužů.

Po zajateckém táboře zůstalo v Daugavpilsu a jeho okolí 6 obřích masových hrobů. Ten největší se nachází nedaleko vesnice Poguljanka. V Poguljance bylo povražďeno a následně pochováno 50000 zajatců. Postupně zde vzniklo 13 obřích pohřebních šachet, z toho 5 o rozměru 80x5m, 2 o rozměru 25x5m a 6 o rozměru 12x5m

Rovněž Stalag 307, s jehož zřizováním bylo započato v červenci 1941 v Deblinu (dřívější Ivangorod), nebyl ničím jiným než „pevností smrti“. Na zabezpečovacích pracích zdejší citadely byli zpočátku nasazeni deportovaní židé. S jejich pomocí bylo nádvoří citadely rozděleno na 6 bloků, klecí obehnaných ostnatým drátem. Na stropnicích citadely byly umístěny kulometry a v rozích světlomety. První sovětsí zajatci byli přivezeni na konci září 1941. 8000 jich bylo namačkáno ve fortu Mlinky. Následně transporty již směřovaly do citadely. Hlad vedl zajatce k masovému povstání, během kterého se hlasitě domáhali zvýšení přídělů potravin. Vzpouza desítek tisíc zajatců byla potlačena střelbou z kulometů do davu, sevřeného v klecích z ostnatého drátů, na nádvoří pevnosti. Na 3000 zajatců bylo zastřeleno.

Nutno uvést, že chleba bylo v táboře dost, nebyl však určen pro válečné zajatce. V přísně střeženém bloku fungovala obří pekárna s kapacitou 9600 bochníků denně, kterou ve třech směnách obsluhovalo 10 civilních pekařů a 10 pomocníků. K dispozici bylo 10 pecí. Pečen zde byl pšenično-žitný chléb pro německé důstojníky a jejich rodiny, žitný chléb s malým obsahem pšeničné mouky pro strážní sbor a vojáky Ostlegionu a žitný chléb s příměsí drcené kůry pro válečné zajatce a okolní židovské pracovní tábory. V únoru 1944 byl Stalag 307 přejmenován na Oflag 77. V červnu 1944 ze bylo umístěno na 2500 zajatých sovětských důstojníků a menší množství důstojníků italských. Po kapitulaci Itálie 1.10 1943 bylo do pevnosti přivezeno z východní fronty 2507 internovaných italských vojáků. V té době se v pevnosti nacházelo již jen minimum zajatců sovětských.

Deblin, Polsko, Fort Mlinky (LCH2015)

Deblin, Polsko, Citadela (LCH2015)

Deblin, Polsko, bývalá pevnostní pekárna uvnitř citadely (Foto:Jerzy Trzaskowski)

Reduta II, „Věž smrti“, Citadela Lvov, Ukrajina (LCH2018)

Citadela nad městem Lvov (Lemberg) byla postavena v letech 1851-1854. V letech 1941-1944, v rozsáhlém areálu pevnosti, sestávajícím ze 4 redut, dvou čtvercových ochranných věží, kasárenského bloku a řady přízemních hospodářských staveb, postupně vznikly zajatecké tábory Stalag, 325, Stalag 328, Stalag 356. Pro italské internované důstojníky roku 1944 rovněž Oflag 76.

První zajatci byli do pevnosti přivedeni v červenci 1941 jednalo se jak o muže zajaté během postupu německé armády na Lvov, tak i o nemocné a raněné sovětské vojáky, které Němci našli po obsazení Lvova ve vojenských lazaretech na území města. Po příchodu do pevnosti byli sovětské zajatci rozděleni do několika skupin. Oddělení byli ranění a nemocní. Následně byli oddělení důstojníci, komisaři a Židé, kteří byli izolováni v takzvané "Věži smrti", redutě č. II, kde krátce po příjezdu obvykle zemřeli důsledkem hladu, mučení, hromadných poprav. Mrtvoly byly následně vyváženy do nedalekého lesa.

Ostatní zajatci byli nahnáni do klecí z ostnatého drátuku o rozměrech 100x200m pod okrytým nebem. V táboře vládl nesnesitelný hlad. Zajatci byli nuceni okusovat kůru stromů, jedli trávu, odpad z táborové kuchyně, pili vodu z kaluží. Dochází k rozšíření případů kanibalizmu. I přes zoufalé podmínky v táboře převládající byli zajatci nuceni pracovat na přestavbě citadely na zajatecký tábor, denně docházeli rovněž za prací do města a jeho okolí. O něco lepší podmínky mělo pouze několik set

privilegovaných zajatců, kteří se přihlásili do služby v táborové policii a vnitřní správě.

Mezi zajatci se nacházelo mnoho Ukrajinců ze Lvovské a Voliňské oblasti, které se z tábora pro zdravotní stav podařilo vyreklamovat. Toto gesto ze strany nové okupační správy však sledovalo zcela zjištěné propagační účely. V srpnu 1941 vypukla v táboře epidemie úplavice, následovaná epidemií tyfu. I přes tuto skutečnost byly do tábora posílány nové a nové transporty. Zdraví byli namačkáni mezi nemocnými v klecích z ostnatého drátu, od listopadu 1941 v nevytopených kasárnách, skladech a kasematech citadely. Masové hroby v té době vznikly téměř na celém teritoriu pevnosti. Situace se stabilizovala teprve s jarem 1942. Smrtelné epidemie přešly a z tábora začaly odjíždět transporty praceschopných zajatců do Říše. Nově přibíví transporty sovětských zajatců, které přijížděly až do září 1942, procházely po příjezdu vstupní procedurou, která měla šíření dalších epidemií zamezit. Stravovací situace však byla nadále špatná. K jídlu bylo ráno vydáváno náhražkové kávé ze zcela nepoživatelných příměsí a 100gr. chleba dobavovaného drcenou kůrou. Na oběd polévka z bramborových slupek, zelí, k večeri ohřátá voda a 50g. chleba. Od roku 1943 začaly do Lvovské citadely přijíždět nové transporty z východu. Jednalo se o odzbrojené příslušníky italského armádního kontingentu v Rusku, kteří zde byli internováni. Ze západu přijíždějí transporty se zajatci z Francie a Belgie. Zajatecký tábor ve Lvovské citadele fungoval až do roku 1944, kdy byli váleční zajatci evakuováni na západ.

Fort VI, Kaunas, Litva - Bývalý „Lager A“ Stalag 336. Jednalo se o velitelství pro veškeré zajatecké tábory, které se v Kaunasu nacházely. Zároveň se jednalo o tzv. Seuchenlage, tedy tábor pro nemocné zajatce. Podmínky zde však nebyly o nic lepší než v ostatních táborech. (LCH2016)

Fort VII, Kaunas, Litva – Bývalý „Lager F“, Stalag 336. Z označení tábora vyplývá, jak rozsáhlý Stalag 336, sestávající minimálně z 5 táborů situovaných v Kaunasu a jeho blízkém okolí, byl. Od srpna 1941 do ledna 1942 zde bylo umístěno 1500 ukrajinských zajatců. Umístění byli v kasárnách, které byly koncipovány pro osádku čítající 400 vojáků. Pro zcela nedostatečné hygienické podmínky a fatální stav dodávek potravin, otopu, všichni zajatci během zimy zemřeli. Od roku 1942 zde za lepších podmínek bylo umístěno několik set HiWi, kteří se dopustili porušení řádu během služby v Pobaltí. (LCH2016)

Biala Podlaska, Polsko - Takzvané červené kasárny byly od června 1941 využívány coby, Lager A, velitelství a lazaret Stalagu/Fronstalagu 307, od října 1941 Stalagu 366/Z.

Vzhledem k obřímú přílivu zajatců během léta 1941 dochází ke stavbě pobočných barákových táborů „Lager B“ v Selczykach a „Lager C“ v Kaliluvje. Pobočný trestní tábor byl situován v oddělené sekci „Lagru B“. Umístování zde byli komisaři, židé, důstojníci a zajatci pokusivši se o útěk. Celkem v těchto táborech zemřelo za dobu existence následkem epidemií, hladu, vyčerpání 85000 zajatců. Tábor fungoval do jara 1942. Do dnešních dnů se z červených kasáren dochovala pouze budova velitelství. (LCH2016)

Fort IX Kaunas, Litva - Během Druhé světové války se Fort IX stal místem masových poprav desítek tisíc židů z místního Gheta a pracovních táborů. K likvidaci sem byli posíláni z tábora Stalag 336, rovněž sovětští váleční zajatci židovského původu, komisaři, důstojníci-přesvědčení komunisté. 24. listopadu 1943 se pevnost stala dějištěm masového útěku 64 vězňů. Na kterém se podílelo i 26 sovětských válečných zajatců.

Z táborů smrti na východě existovaly zpravidla dvě cesty, smrt, nebo deportace do Německa.

Již roku 1941 byli ze zajatců vybíráni práce schopní a ti následně posíláni do Německa.

Jen z táborů Stalag 340 a Stalag 347 bylo v srpnu 1941 odesláno 3000 zajatců, v prosinci 1941 2000 zajatců.

Třetí transport se uskutečnil v únoru 1942, kdy bylo do Německa posláno 4000 zajatců. Na konci května 1942 byl odeslán pátý transport 1500 zajatců. Na jaře 1943 bylo připraveno k odeslání 1200 a v druhé polovině 1943 dalších 12000 zajatců.

Do říše byly odváženy také zajaté příslušnice sovětské armády. Celkem jich bylo z výše uvedených dvou táborů odvezeno 135.

S narůstajícím nedostatkem pracovních sil v říši dochází k přehodnocení podmínek dosavadního zacházení se sovětskými zajatci v táborech na východě. Novým cílem bylo přivést vyhladovělé zajatce co nejdříve do práce schopného stavu a následně odeslat do Německa.

Od jara 1942, poté co v táborech byly zažehnány tyfové epidemie, začali Němci přidělovat zajatce k sedlákům, kde se jim dostalo o něco lepšího zacházení i stravy. Po 2-3 měsících byli zajatci obvykle sedlákům odebráni a posláni do Německa.

Transporty obvykle sestávaly z 1500-2000 zajatců.

Transportu se řada zajatců pokusila využít k útěku.

Tranzit železničních transportů začal proto pro tranzitní i cílové oblasti znamenat bezpečnostní problém.

V souvislosti s tím byla od podzimu 1941 v tranzitních a cílových oblastech transportů zavedena zvláštní bezpečnostní opatření.

Směrnice pro transport sovětských válečných zajatců platné pro oblast VIII. vojenského okruhu

1) O transportních vlacích, které mají na území Slezska plánovanou zastávku na stravování, musí být informovány strážní orgány a musí být podniknuta včasná policejní opatření.

Přes to, že stráž válečných zajatců byla pověřena armáda, v zájmu udržení situace pod kontrolou budou na plánovaných zastávkách nasazeni rovněž příslušníci pořádkové policie.

2) V případě útěku ruského zajatce je velitel transportu povinen nahlásit událost nejbližšímu policejnímu úřadu s udáním místa a počtu uprchlých a hned na to je zahájeno policejní pátrání

3) Podle možnosti, jsou transporty prováděny jen ve dne.

4) Podle možnosti, je vhodné nedělat v průběhu noci žádné zastávky.

5) Vagóny jsou zamčeny zvenčí.

6) Uprostřed soupravy je zařazen speciální vagón s kulometnými hnízdy.

Velitelé transportů jsou instruováni, že v případě útěku sovětského zajatce musí být ihned podniknuta opatření k dopadení zajatce. Mrtví zajatci jsou na nejbližší stanici vyloženi a jejich tělo převzato velitelstvím místní posádky.

Pokud jsou uprchlí zajatci zastřeleni policií, musí být odebrány doklady a identifikační známka. Tyto věci jsou pak zaslány nejbližší posádce nebo do příslušného zajateckého tábora.

I přes zavedení přísných bezpečnostních opatření, k útekům sovětských válečných zajatců během převozu docházelo dál. Tlak kladený na OKW byl enormní. Hrozilo stále nebezpečí, že pokud OKW nedostane

Stalag XVIII A Wolfsberg - Příjezd sovětských válečných zajatců, červenec 1941.

Ubikace sovětských válečných zajatců.

Stalag XVIII C Markt Pongau, Nordlager - Pohled ze strážní věže na obytné baráky vyhrazené sovětským válečným zajatcům.

situaci pod kontrolu, problematiku válečného zajetí by mohla převzít SS.

Souběžně se vznikem táborů smrti na východě dochází na území Říše ke zřizování takzvaných „Russenlagern“, izolovaných táborů a to jak pro zajaté mužstvo a poddůstojníky Stalag, tak i pro zajaté důstojníky Oflag. Pro zajaté ruské důstojníky byly vyhrazeny důstojnické zajatecké tábory Oflag 52 Ebenrode, Oflag 53 Heydekrug, Oflag 56 Prostken, Oflag 57 Ostrolenka, Oflag 63 Schirwindt, Oflag 63 Prokuls, Oflag 68 Sudaunen a Oflag XIIIID Hammelburg.

Pro zajaté mužstvo a poddůstojníky byly na území říše zřízeny tábory Stalag 331 Heydekrug, Stalag XIII E Zambrow, Stalag 302 Gross Born, Stalag 323 Gross Born, Stalag 315 Hammerstein, Stalag 304 Zeithain, Stalag 326 Senne, Stalag 308 Neuhammer, Stalag 318 Lamsdorf, Stalag 310 Weitzendorf, Stalag 311 Bergen-Belzen, Stalag 321 Oerbke, Stalag 312 Thorn.

Od původního záměru zřizovat samostatné zajatecké tábory výhradně pro sovětské zajatce bylo v krátké době upuštěno a tak se již roku 1941 setkáváme se vznikem tzv. „Russenlagern“ jako oddělenými sekcemi v rámci stávajících táborů Stalag VIIA Moosburg, Stalag IID Stargard, Stalag IXB Bad Orb, Stalag XVII A Kaisersteinbruch, Stalag IVB Mühlberg, Stalag XVIII A Wolfsburg.

Russenlagern nebyly v době příjezdů prvních transportů, na jaře 1941 zdaleka hotovy.

Zajatci, jejichž osud byl spojen se zajateckým táborem Stalag VIII F byli bezprostředně po svém příjezdu nuceni spát v provizorních přístřešcích nebo ve vlastnoručně vykopaných jamách. Tyto jámy nebyly nikterak vyztuženy a tak se často stávalo, že zajatci snažící se schovat před zimou, byli pohřbeni za živa vrstvou zeminy.

Sovětské zajatci byli po krátkém pobytu v táboře Stalag VIII F zařazeni do transportů směřujících do zajateckého tábora Waffen-SS v Auschwitz, zajateckého tábora Stalag XVII A Kaisersteinbruch a také na obří pracovní komanda nasazená na stavbě muničních skladů v Lomnici, nebo na stavbě říšské dálnice do Jevíčka. Drtivá většina zajatců, bez ohledu na to kam byla odeslána, zemřela během zimy 1941/42

Rovněž v případě zajateckého tábora Stalag 326 Senne, nenašli zajatci přibývši v rámci prvních transportů nic než mladé borovice ohraničené plotem z ostnatého drátu, se strážními věžemi na rozích. Nebyly zde žádné stavby, jen u brány, několik přístřešků coby strážnice a táborové velitelství.

Zajatci byli ponecháni na holé zemi pod širým nebem. Na vymezené ploše obehnané ostnatým drátem bylo zajatci ihned využito vše, co bylo k dispozici pro stavbu přístřešků. Přístřešky byly koncipovány pro 2-3 lidi. Byly stavěny z větví, hlíny, částečně zapuštěné v zemi. Protože větve nestačily pro všechny, pokoušeli se zajatci vyhrabat si nory. Dodávky prefabrikovaných RAD baráků vázly. Léto 1941 zajatci přečkali relativně dobře. Pro zmírnění situace, byly do doby dodávky baráků postaveny stany. Protože stavba baráků se dále vlekla, bylo zpočátku v barácích pro 140 zajatců namačkáno 400-500 zajatců, kteří spali všude, kde se dalo.

Sanitární zařízení byla zcela nedostatečná. Není proto divu, že ve většině Russenlagern vypukla na přelomu let

1941/42 epidemie tyfu. Ke stabilizaci podmínek dochází teprve na jaře 1942

Nejinak tomu bylo i v případě Stalag 304 Zeithain. V červenci 1941 započalo přibližně 2000 zajatců se stavbou ubikací pro stráž a stavbou hospodářských budov. Od září bylo započato se stavbou obytných baráků pro zajatce. Na konci roku 1941 již správa zajateckého tábora registrovala pod svou správou 10000 zajatců, teprve roku 1942 byl však tábor dokončen. Během stavby tábora zemřelo 7000 sovětských zajatců. Dalšíh 1000 práce neschopných zajatců bylo odesláno do koncentračního tábora Buchenwald, kde byli usmrceni.

Vzhledem ke stoupajícímu významu zajateckých pracovních sil pro německé hospodářství dochází od roku 1942 k odlivu sovětských zajatců na pracovní komanda. Tato skutečnost měla zásadní vliv na přeměnu Russenlagern. Některé byly přeměněny na zajatecké lazarety pro sovětské zajatce reklamované z detašovaných pracovních komand pro nemoc nebo pracovní neschopnost. Tábory rovněž plnily funkci záchytnou pro nově přibývající transporty a rozdělovací pro podčiňenou pracovní komanda. Vznikají krejčovské a ševcovské dílny, které zajišťovaly opravu a výměnu zajateckých uniforem. Táborům jsou přiděleny regiony, které měly zásobovat pracovními silami. Z toho důvodu nebylo disponování pouze jednou národností zajatců dostatečné, tak jak pro různé národnosti platily různé podmínky a omezení. Původní Russenlagern tak jsou nuceny disponovat rovněž zajatci západních národností. Izolace zajatců východních a západních však byla nadále striktně dodržována.

Od roku 1943 se v táborové hierarchii na rovni ruských zajatců ocitají italská vojensky internovaná, po potlačení varšavského povstání rovněž polští zajatci, Finové, Slováci, Rumuni. Výraz Russenlager tak byl důsledkem vývoje událostí spíše formální název pro místo koncentrace různých národností, které bylo nutno striktně oddělit od ostatních a u kterých bylo uplatněno přísné zacházení.

V letech 1941-45 byli sovětská váleční zajatci nuceni žít v tranzitních táborech Dulag, kmenových zajateckých táborech Stalag, Oflag, pracovních táborech ve všech vojenských okruzích říše, Generálního guvernátu Polsko, Říšského komisariátu Ukrajina, Říšského komisariátu Ostland, na ostatním okupovaném území Sovětského svazu, v táborech Stalag na území Finska, Norska. V rámci samostatných pracovních batalionů byli přidělováni do západní Francie.

Zambrow, Polsko - Od června 1941 byl v části místních kasáren zřízen zajatecký tábor Stalag XIIE pro přibližně 12000 sovětských zajatců. (LCH2016)

Lambinowice, Polsko - Zrekonstruována část zajateckých ubikací Stalag VIIIIF (LCH2008)

Zajatecký hřbitov, Zeithain, Německo - Poslední dochovalý barák typu RL IV/3 Mannschaftshaus v Zeithainu. Barák byl roku 2000 demontován a přenesen na pozemek zajateckého hřbitova. Tábor sestával z celkem 166 těchto baráků. Baráky byly vyráběny z prefabrikovaných dílů, obsahovaly tři místnosti, v každé mohlo být ubytováno 90 sovětských zajatců. Stalag IVH byl založen roku 1941 na vojenském cvičném prostoru Zeithain. Jednalo se o jeden ze 14 nových zajateckých táborů určených výhradně pro sovětské válečné zajatce. První zajatci byli přivezeni 12. července 1941. V únoru 1943 tábor přejmenován na Stalag IVB/Z. Dále sloužil téměř výhradně jako zajatecký lazaret pro sovětské zajatce. (LCH2014)

Portsmouth-Kasserne, Münster, Německo - Stalag VIF se do září 1944 nacházel ve městě Bocholt. Důsledkem válečných událostí na západní frontě však dochází k evakuaci do Münsteru. Tábor byl umístěn v kasárnách, na severovýchodním okraji města, později nazývaných Portsmouth-Kasserne. Před příchodem sovětských zajatců zde fungoval Oflag VID, který však byl v říjnu 1944, před příchodem sovětských zajatců, rozpuštěn. Do Münsteru bylo evakuováno na 2200, převážně sovětských, válečných zajatců. Zde zajatci setrvali až do osvobození americkou armádou roku 1945. Objekt tábora byl bezprostředně po osvobození zachycen americkými vojenskými kameramany a následně byly záběry plné zoufalství a beznaděje začleněny do dokumentu Nazi Concentrations and prison camps, promítaného během Norimberského procesu s válečnými zločinci. (LCH2015)

Mimo táborů Stalag, Frontstalag, Dulag spadajících do kompetence vrchního velení Wehrmachtu, je nutno zmínit ještě jednu síť zajateckých táborů, která byla pro sovětské zajatce budována. Jednalo se o zajatecké tábory Waffen SS.

Velký počet sovětských válečných zajatců, který se dostal do německých rukou po vojenském úspěchu u Kijeva, na kterém se podílely rovněž jednotky SS, vedl Hlavní správně-hospodářský úřad SS k záměru přihlásit se o svůj podíl na kořisti a zřídit pro sovětské válečné zajatce na východě několik mamutích zajateckých táborů, které by tvořili rezervoár pracovních sil pro Hlavní úřad SS Haushalt und Bauten, skrze který měla být realizována výstavba východních oblastí.

27. září 1941 vydal Hans Kammler, vedoucí oddělení C Správně-hospodářského úřadu SS rozkaz k zřízení zajateckých táborů Waffen-SS Lublin a Auschwitz-Birkenau, každý s kapacitou 50000 zajatců. Stavba obou táborů probíhala současně. Začátkem listopadu 1941 rozšířil Kammler zamýšlenou kapacitu táborů na 125000, v prosinci na 150000 a v březnu na neuvěřitelných 250000 sovětských válečných zajatců. Realizován byl jen zlomek.

Ze zamýšleného zajateckého tábora Waffen SS Majdanek (Lublin) byly do poloviny prosince 1941 postaveny baráky pro ca 20.000 válečných zajatců. Na stavbě bylo nasazeno 2000 sovětských zajatců. V půli listopadu však bylo na živu jen 500 z nich. Od půli prosince bylo na stavbě nasazeno rovněž 150 židů z nedalekého pracovního tábora. V zimě 1941/42 vypukla v táboře epidemie tyfu. V únoru 1942 bylo staveniště prázdné. Sovětští zajatci byli mrtví.

Do tábora začaly proudit nové transporty jak sovětských válečných zajatců, tak i civilních vězňů.

V prosinci 1943 se v zajateckém táboře Waffen SS Majdanek nacházelo 2561 sovětských válečných zajatců, 5484 civilních vězňů, převážně Poláci a sovětské civilní vězni. Nacházelo se zde i menší množství Srbů, Chorvatů, Albánců, Rumunů Slováků, Čechů, Litevců a dokonce i jeden Číňan.

Přes to, že tábor nadále nesl název zajatecký, prakticky již fungoval jako koncentrační tábor.

23. února 1944 byl Kriegsgefangenenlager der Waffen SS na rozkaz hlavního správně hospodářského úřadu SS přejmenován na Konzentrationslager Lublin.

První sovětské válečné zajatce do Auschwitz dostávají, ještě před započítáním stavby Kriegsgefangenenlager der Waffen SS Auschwitz, v červenci 1941. Pro jejich umístění byly vyhrazeny bloky 1,2,3,12,13,14,22,23,24, kmenového koncentračního tábora Auschwitz I. Sekce nesla název „Russisches Kriegsgefangenen-Arbeitslager“. Na začátku září 1941 přijíždí transport 600 ruských zajatců. Tito zajatci byli umístěni ve sklepení bloku 11. a 3. září 1941 za pomoci Cyklonu-B zplynováni. Jednalo se o první pokusné nasazení Cyklonu-B k zabíjení lidí.

„Následujícího dne SS-mani nasadili plynové masky a sešli do sklepení. Zjistili, že někteří zajatci ještě žijí. Bylo aplikováno více cyklonu B. Na večer téhož dne se již nikdo nehýbal. Krátce poté bylo podobně usmrceno dalších 500 až 700 ruských válečných zajatců přímo v márnici krematoria I“

Obytné baráky maštalového typu bývalého zajateckého tábora Waffen-SS na Majdanku (LCH2013)

Auschwitz I, Polsko (LCH2013)

Auschwitz II, Polsko (LCH2013)

V průběhu podzimu 1941 bylo přivezeno do Auschwitz I celkem 10000 zajatců.

Registrační čísla zajatců byla nejdříve tištěna na jejich uniformy, ale protože si zajatci brali oblečení svých mrtvých kamarádů, aby lépe přečkaly zimu, často docházelo ke zmatečným situacím. Správa tábora proto začala zajatcům jejich čísla tetovat na ruku. Ruští váleční zajatci byli vůbec první skupinou v Auschwitz která byla tetována přímo na ruku.

Zajatci, kteří při selekci byli vybráni k pracovnímu nasazení, pracovali v uhelných dolech a po rozhodnutí o stavbě zajateckého tábora Kriegsgefängenenlager der Waffen SS Auschwitz, téměř výhradně na stavbě tohoto tábora. Rusové bourali domy po násilně vystěhovaném civilním obyvatelstvu, prováděli nivelaci a melioraci podmáčeného terénu, stavěli zásobovací cesty a táborové baráky. Těžká manuální práce za nedostatku potravin zapříčinila v zimě 1941/42 zvýšenou úmrtnost.

Na stavbě bylo nasazeno 10000 sovětských válečných zajatců. Zimu 1941/42 však nepřežil ani tisíc.

V březnu 1942 bylo přeživších 945 sovětských válečných zajatců posláno z Auschwitz I do Auschwitz II Birkenau.

Důsledkem konference ve Vansee, která se odehrála 20. ledna 1942, poté co německou armádu zastavila ruská zima, SS od záměru zajateckých táborů Waffen SS ustoupila a již rozestavěné tábory byly využívány jako koncentrační a vyhlazovací. Plynové komory a velkokapacitní krematoria, to byl nový Auschwitz II a Majdanek.

Váleční zajatci v koncentračních táborech

Hlavní národnostní skupinou válečných zajatců, která během Druhé světové války byla systematicky umisťována a vyhlazována v koncentračních táborech, byli sovětští zajatci.

Z 2000000 sovětských válečných zajatců, kteří byli skrze Wehrmacht dopraveni na území říše, bylo zvláštními komandy SS a Abwehrem vyselektováno na 38000 zajatců, tzv. „politicky neúnosné elementy“ a převedeno do německých koncentračních táborů. Nutno uvést, že tato vyčesávací akce probíhala nezávisle na deportacích sovětských válečných zajatců do Zajateckých táborů Waffen SS, které byly na koncentrační tábory přeměněny až několik měsíců po příjezdu zajatců, tedy v době kdy zpravidla většina sovětských zajatců již byla po smrti.

Velitel Sicherheitspolizei a SD Berlín 21. července 1941.

„Dle sdělení OKW se na území Říše nachází již 7 zajateckých táborů, ve kterých jsou umístěni sovětští váleční zajatci. V souvislosti s tím je zformováno zvláštní komando sestávající z 1 SS-führera (kriminálního komisaře) a 3-4 úředníků. Jejich úkolem bude provést v jednotlivých zajateckých táborech, kde jsou umístěni sovětští zajatci jejich důkladné prověření. Pro vykonání případných exekucí se velitel komanda spojí s veliteli příslušných služeben. Exekuce nejsou veřejné a musí bez výjimky být provedeny v nejbližším koncentračním táboře“

Z řad zajatců byli v první řadě vyčesáváni důstojníci-přesvědčení bolševici, političtí komisaři, vůdci odporu, židé, zajatci odpírající vstup do pomocných složek Wehrmachtu, Legií SS, útěkáři, sabotéři.

Pro několik vojenských okruhů byl obvykle vybrán jeden koncentrační tábor, kam byly „politicky neúnosné elementy“ posílány.

V táboře Buchenwald byli koncentrováni a následně likvidováni sovětští váleční zajatci z táborů situovaných v II, VI a IX vojenském okruhu. Jmenovitě se jednalo o Stalag VIA Hemer, Stalag 326 Forellkrug, Stalag 311 Bergen-Belsen, Stalag XD Weitzendorf, Stalag IXB Bad Orb, Stalag II B Hammerstein, Stalag 367

Tschenstochau, Stalag IVB Muehlberg, Stalag VIC Bathorn

Koncentrační tábor Sachsenhausen u Berlína zajišťoval likvidaci sovětských zajatců z táborů ve vojenských okruzích II, III, X, XI. Konkrétně se jednalo o zajatecké tábory Stalag XD Wietendorf, Stalag XIC Bergen-Benzen, Stalag XID Fallingbostel-Oerbke, Stalag IID Stargard, Stalag IIB Hammerstein, Stalag 302 Gross-Born, Stalag IIA Neubrandenburg, Stalag IIIB Furstenberg, Stalag IIIC Alt Drewitz.

Podmínky, ve kterých zajatci strávili posledních pár dnů života, byly katastrofální. Mnozí zemřeli již během železničního převozu, během pochodu do tábora, či ve špinavých a nevytopených barácích na podlaze. Zajatci vybraní k exekuci museli být izolováni od ostatních vězňů.

V koncentračním táboře Sachsenhausen byly pro tento účel vyklizeny na konci srpna 1941 dva baráky trestného bloku 10 a 34. Elektřina byla vypnuta. Okna byla zatřena barvou a kolem baráků natažen ostnatý drát.

Do tábora Sachsenhausen bylo od září do listopadu 1941 posláno na 13000 ruských zajatců. Během 10 týdnů bylo

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo, Appelplatz (LCH2016)

Koncentrační tábor Sachsenhausen, Německo - Dochovalé obytné baráky (LCH2016)

Popraviště v bezprostřední blízkosti vrat do podzemní márnice, napojené na krematorium koncentračního tábora Sachsenhausen. 2. 2. 1945 zde bylo popraveno 60 sovětských důstojníků. Většina sovětských zajatců však byla popravena v několik desítek metrů vzdáleném baráku zvláště zařízeném pro hromadné popravy sovětských válečných zajatců.

více jak 10000 zastřeleno. Za účelem jejich likvidace byl postaven zvláštní barák zařízený tak aby navozoval dojem ošetřovny. Nově příchozí byli pod záminkou změření výšky nuceni přistoupit k měřicímu rámu namontovanému na zdi.

Z vedlejší místnosti byli následně průzorem ve stěně střeleni do týlu. Tímto způsobem byli hromadně likvidováni jak zajatci v koncentračním táboře Sachsenhausen, tak i v Buchenwaldu.

S narůstajícím nedostatkem pracovních sil ustoupily popravky komisařů a důstojníků pracovnímu nasazení. Oranienburg 15 listopadu 1941

Předmět: Poprava ruských válečných zajatců
„Adresováno: Veliteli koncentračního tábora, táborovému lékaři a veliteli bloku ochranné vazby. Říšský vůdce SS a velitel německé policie se jasně vyjádřil, že sovětské válečné zajatci, kteří jsou do koncentračního tábora převedeni k exekuci (obzvláště komisaři), pakliže jsou tělesně schopni práce v kamenolomu, budou této exekuce ušetřeni. Při příjezdu transportu určeného k exekuci budou tělesně silní zajatci, vhodní pro práci v lomu, vyhledáni velitelem ochranné vazby a táborovým lékařem. Seznam zajatců vhodných pro pracovní nasazení musí být vyhotoven dvakrát. Na seznamu musí táborový doktor poznamenat, že proti pracovnímu nasazení vybraných zajatců z lékařského hlediska nemá námitek“

Říšský vůdce SS Heinrich Himmler si uvědomoval, že smrt následkem fyzického vyčerpání byla Německé říši ku prospěchu více než smrt zastřelením či oběšením.

Transporty ruských zajatců směřující do Sachsenhausenu, nepřijímalo civilní obyvatelstvo nedalekého Oranienburgu příliš dobře. Správa koncentračního tábora se sice snažila strašné scény na nádraží i během pochodu do tábora eliminovat, utajit je však před okolo žijícím civilním obyvatelstvem nebylo možné. Obvykle se krátce po příchodu válečných zajatců táhly přes přilehlé městské části černé mraky z táborového krematoria. V Oranienburgu se malé děti často ptaly svých rodičů, jestli budou opět spalovat Rusy.

Popravky nepřestaly ani s blížícím se koncem války.

2. 2. 1945 bylo v Koncentračním táboře Sachsenhausen zastřeleno 60 ruských důstojníků.

Jedním z mála ruských důstojníků, kteří Sachsenhausen přežili, byl vojenský doktor Viktor Brashnikov. Barashnikov byl 2. 8. 1941 společně se svou jednotkou zajat. Skrze tábory Gornjevo, Bobrujsk a Jaroslav se dostává do zajateckého tábora Stalag IIIB. Za svůj podíl v odbojové skupině uvnitř tábora, byl v prosinci 1943 poslán do Sachsenhausenu. Díky své znalosti německého jazyka byl nasazen jako doktor v táborové nemocnici pobočného tábora Lieberose. Po rozpuštění pobočného tábora v únoru 1945 byl převeden zpět do Sachsenhausenu, kde byl 22. dubna 1945 osvobozen rudou armádou.

Sovětské válečné zajatci strádali a umírali rovněž v koncentračních táborech, Mauthausen, Dora-Mittelbau, Flossenburg, Bergen-Belzen, Neuengamme. Nutno uvést, že od roku 1943 se v koncentračních táborech, pokud hovoříme o sovětských zajatcích, nejednalo jen výslovně o „politicky neúnosné elementy“ selektované v prvních válečných letech, ale rovněž o

sovětské zajatce, kteří se opakovaně dopustili útěku a diverze.

Mezi těmi, kteří byli shledáni práce schopní a následně přiděleni na práci uvnitř kmenových koncentračních táborů či na detašovaných pracovních komandech dochází k formování podpolních skupin.

Souhrnná zpráva bývalých vězňů V. A. Bujrejeva, A.I. Kuragina a S.G. Amvrosjewa z 15. 8. 1945 o protifašistické podpolní organizaci sovětských válečných zajatců v koncentračním táboře Neuengamme.

„V koncentračním táboře se nacházeli patrioticky smýšlející Rusové, kteří měli prostřednictvím táborové správy určitý vliv na vnitřní život v táboře. Jmenovitě to byli: nižší politruk F.A. Sokolovskij, Timofej Murasev, Nikolaj Matveevitsch Kurotschkin. Své styky v táboře využívali k získávání materiální pomoci, převádění určitých vězňů na lepší práce a k vylučování svých lidí z transportů. Tato skupina nesla název Revoluční válečná rada. Hlavním cílem této podpolní organizace bylo ozbrojené povstání. Potřebná materiální základna a lidské rezervy však chyběly.

V srpnu 1943 přijel do tábora Major Goppe a brzy nato Major Bukrjev. Major Bukrjev se skrze Sokolovského dostal se skupinou do kontaktu. Byl mu předložen návrh, aby se s nově příchozími ruskými důstojníky připojil. Bukrjev návrh, společně s kamarády Goppem, Zibilkem a Gordejevem, přijal. Major Bukrejev se následně stal vedoucím skupiny. V této době se skupina přejmenovala na Antifašistickou podzemní skupinu sovětských válečných zajatců.

Bukrejev si dal za úkol, před tím než odkryl své karty, členy skupiny přezkoušet. Přitom se zjistilo, že všichni, s výjimkou Sokolovského, měli pochybné důvody pro vstup. Bukrejev proto rozpustil celou skupinu a sestavil komisi z osvědčených lidí, kteří již byli členy antifašistické organizace v táboře Stalag XIB, tedy Goppe, Cibulko a Sokolovskij. V této době (konec roku 1943) bylo do koncentračního tábora přivedeno asi 500 sovětských válečných zajatců a na 1000 civilních osob. Nově založená organizace měla následující program

- 1. Získání důvěryhodných osob pro práci v podzemní organizaci.*
 - 2. Denní politicky-výchovné práce na každém komandu, v každém baráku*
 - 3. Zajištění spojení se zahraničními protifašistickými organizacemi (V táboře již fungovala Německá, Francouzská, Belgická, Česká a Jugoslávská podpolní organizace)*
 - 5. Zajistit spojení s hamburským zajateckým táborem skrze německou antifašistickou podzemní organizaci.*
 - 6) Na denní bázi provádět sabotáže ve výrobě, záškodnickou práci a diverzi*
 - 7. Bojovat proti zrádcům*
 - 8. Materiální pomoc pro potřebné vězně, za spolupráce nemocnice, kuchyně, správy a hospodářských pracovníků.*
 - 9. příprava k ozbrojenému povstání*
- V době kdy došlo ke konečnému zformování organizace a stanovení programu, byli do tábora přivedeni další členové*

antifašistické organizace sovětských válečných zajatců ze zajateckého tábora Stalag XIB Fallingbostel, jmenovitě Šivko, Ryshov, Tereschin.

Ve velení organizace stál major Bukrejev, jeho zástupce v politických otázkách byl Gordejev, jeho pomocník Amwrosjev, štábní šéf Goppe, šéf operativního oddělení Cibulko, šéf protivýzvědné služby Lipkovitsch, a spojka se zahraničními organizacemi Sokolovski. Vycházejíce z možného lidského potenciálu byly sestaveny 3 bataliony. Vězni náležící do jednotlivých batalionů byli koncentrováni zpravidla po barácích a tak v baráku č. 14 byl 1. batalion, v baráku č. 6 druhý batalion a v barácích č. 8,25,16, 4 třetí batalion.

Jurij Kalita a Vladimír Skvarik dostali od organizace úkol, jakožto elektrikáři v elektrodílnách Metallwerke, postavit rádiový přijímač ze starých dílů, které zůstaly navíc z radiových přístrojů, které opravovali pro SS. Tak byl sestaven malý přístroj se sluchátkem. Ten byl instalován na baráku č. 16. Denně byly přijímány válečné zprávy vrchních velitelů a zaznamenávány důležité události v naší zemi. S pomocí radiového přijímače byl tábor vždy o informaci napřed, před zprávami z německých novin.

Když německé noviny psaly, že během těžkých bojů pod Minskem byly odrazeny všechny bolševické útoky, sdělila organizace na základě zpráv z rádia, že se sovětské tanky prodraly do Minsku.

Aktivní členové organizace byli rovněž na jednotlivých pracovních komandech, kde se starali o plnění programu, agitovali proti ROA, odhalovali lži nacistů o neporazitelnosti Wehrmachtu, zajišťovali spojení se zahraničními organizacemi a spojení s hamburskou organizací. Zároveň iniciovali sabotáže a naváděli ostatní.

Skrze Sokolovského bylo navázáno spojení s ostatními podpolními organizacemi operujícími uvnitř kmenového tábora. Obzvláště úzké bylo spojení s belgickou organizací. Styčným důstojníkem byl mladý a podnikavý komunista André Mandril, bývalý člen ZK belgické komunistické strany Legot

A. Mandril pracoval v písařně. Rusům prokázal velkou pomoc při přidělování na lehčí práce.

Jedním z těch, kterým Mandril v součinnosti s podpolní organizací pomohl, byl i vojenský doktor III. stupně Sergej Jossifovitsch Kartashev, odsouzený k smrti pověšením, za antifašistickou agitaci. Před tím, než mohl být rozsudek vykonán, byl Kartashev umístěn do lazaretu, kde Mandril uvedl do osobní karty Kartaschewa, že zemřel na nemoc. Na jeho místo byl do márnice umístěn zemřelý bývalý SS-man chorvatské legie, u něhož byla, provedena fiktivní operace, důsledkem které zemřel. Kartashev byl následně pod jiným jménem poslán do pobočného tábora Drutte. Souběžně bylo do tábora Drutte posláno několik německých komunistů s úkolem zajistit Kartashevův život. Kartashev přežil.

Dalším, komu sovětská podpolní organizace, v součinnosti s vězni jiných národností pomohla, byl Plukovník-poručík N.V Morosov.

Morosov byl těžce nemocný a měl být poslán do tábora smrti Bergen-Belsen, kde SS-mani beznadějně nemocné

Koncentrační tábor Neuengamme, Německo - Vězeňský blok v blízkosti hlavní brány. Strážní věž při hlavní bráně je jedinou, která se dochovala do dnešních dnů. (LCH2016)

Vězeňské dílny firmy Walter-werke (Matallwerke) v areálu koncentračního tábora Neuengamme (LCH2016)

vraždili plynem a injekcemi. S podporou lékaře z táborové nemocnice, českého komunisty Bohuslava Dovalila se Morosovu dostalo aktivní lékařské i materiální pomoci. Z beznadějně nemocného se během několika dnů stal zcela zdravý. Tak byl ušetřen jistě smrti v Bergen-Belsenu. Stejná pomoc byla prokázána plukovník-pručíku Amvrosjevu a dalším členům podpolní skupiny.

Mimo zahraničních kamarádů, pracoval v nemocnici aktivní člen organizace Nikolaj Nikitjevitsch Strukov. Na záchraně Kartascheva a jiných se berprostředně podílel. Prováděl lékařskou i morální pomoc a s pověřením organizace odstraňoval osoby, které organizaci škodily. V jeho světnici se konaly porady štábu. Díky kontaktu se zahraničními organizacemi v tábore a hamburskými pracujícími byla zajištěna průběžná výměna informací, k vnitřním i mezinárodním otázkám. Spojení bylo rovněž navázáno se zajateckými tábory v Bergedorfu a v Hamburgu, se kterými byly rovněž měněny informace.

Obzvláště cenná byla informace, kterou zachytili hamburští pracující o situaci vojska v Hamburské oblasti a o náladě mezi německými a zahraničními dělníky.

Získané informace organizace následně předávala dále po táboře pomocí metody „Radio tábor“.

V oblasti diverzí a sabotáží se organizace věnovala obzvláště těm provozům v tábore, které bezprostředně měly vliv na zbrojní výrobu. Jednalo se o Mettalwerk, který vyráběl pečotní zbraně, Jastram, který vyráběl motory do ponorek a lodí a Messap, který vyráběl odpalovací zařízení. Do těchto provozů byli posíláni nejvíce osvědčení a aktivní členové organizace. Členové organizace, kteří v továrnách pracovali, byli skrze soudruha Sokolovského spojeni s technickou kanceláří, kde pracovali polští antifašisté. Technická kancelář byla vedena prakticky nezkušeným německým inženýrem Weisssem. Využívaje jeho neznalosti, nastavili polští inženýři tok výrobního procesu tak aby byl co nejméně efektivní. Po technické konzultaci a při využití vlastních zkušeností vykazovali ruští vězni, kteří pracovali na obráběcích strojích, nesprávné záznamy o produktivitě strojů. Využívali například maximální režný čas. Pro případ kontroly pracovního času (norem) byl zvolen stroj špatné kvality. Výroba byla bržděna rovněž špatným uspořádáním strojů a jejich průběžným přemísťováním.

Sokolovskí využíval styků s prvním kádem Karlem a muži pracujícími na oddělení pracovního nasazení ve vězeňských továrnách, k tomu aby se do provozu nedostali potřební specialisté.

Sokolovskí, který pracoval, jako inženýr v nástrojárně zapříčinil společně s inženýrem Markovem nadměrnou spotřebu materiálu na přípravky, které zajišťovaly nepotřebné tolerance.

Zvláštní roli hráli členové organizace v údržbě. Mazač Viktor Schilo, míchal mazací olej s emulzí, díky čemuž pojezdy rezly a regulace pojezdu obráběcích strojů tak byla značně zkomplikována.

Ruští vězni dále škodili při zušlechťování nástrojů, či při samotné výrobě.

Demjan Matjuschka pracoval v komandu Jastram, kde se vyráběly trupy k rychlým člunům. Při montáži byly švy příliš nebo nedostatečně provařeny. Na přelomu let

1944/45 klesla v pracovním komandu Jastramwerke produktivita. Přes mlácení, přes vyhrožování, nebyla produkce zvýšena. V dubnu 1945 bylo celé komando bez výjimky zmláceno gumovou hadicí, 10-25 ran za hudby táborevého orchestru, aby výkřiky nebyly slyšet.

Belgický komunist Pierre Tollenare při svařování trubky pro ponorkový aparát vložil do švu drát a zakryl jej. Aparát nepřečkal zkoušení. Dlouho nemohla armádní kontrola najít viníka, ale nakonec byli v hledání úspěšní a Pier byl pověšen. Jeho tělo zůstalo 3 týdny viset a bylo odstraněno až po příchodu spojenců. Jak již bylo výše zmíněno, organizace bojovala rovněž proti svým protivníkům a kolaborantům z řad vězňů v tábore. Člen organizace Boris Iljitsch Lipovitsch byl pověřen úkolem nepřátelsky naladěné a morálně slabé elementy vystopovat a také sledovat náladu strážních jednotek SS

Při své práci poznal Lipovitsch strážného, ruského dobrovolníka SS. Později jej seznámil se svými kamarády. Sdělil, že je jich celkem 6 Rusů, kteří dobrovolně nastoupili k SS a v nejhorším případě jsou připraveni vězně bránit a bojovat proti Němcům. Skrze tyto Rusy dostala organizace všechny důležité informace o počtu zbraní a ostraze skladu zbraní, postavení děl. Mimo jiné se skrze ně dostaly do tábora i letáky shozené ze spojeneckých letadel. Ústně byly mezi vězni následně rozšířeny. Skrze ruské SS dostávala organizace informace o všech změnách, které byly v tábore zavedeny.

Jak již bylo výše zmíněno, hlavním cílem organizace byla příprava ozbrojeného povstání pro případ:

1. příjezdu rudé armády nebo spojeneckých armád
2. ozbrojeného povstání v blízkých městech
3. při hrozícím vyhlazení celého tábora.

Za účelem koordinace dějství byli svoláni poradci ze všech protifaštických organizací.

Rada pověřila Bukrejeva a Goppeho, aby vypracovali detailní plán a předložili na schválení.

V červnu 1944 byl plán předložen na schválení, za přítomnosti zástupců německé, belgické, francouzské jugoslávské a ruské organizace.

Plán byl přijat a velitelem povstání byl zvolen V.A. Bukrejev, který měl hodnost gardového majora dělostřelectva, což mu dávalo pravomoc stáhnout potřebné lidi.

Plán povstání předpokládal:

1. okamžitý přepad táborových stráží a jejich odzbrojení.
 2. přepad kasáren SS a současně zbrojního a muničního skladu. Dle jistých informací bylo ve skladu 250 pistolí a 173 pušek s patronami. V ubikacích se nacházely 4 těžké kulometry a až 800 strážných. Cca 1km do tábora další sklad zbraní a munice.
 3. současně obsadit všechny strážní bunkry, které byly rozmístěny 800m jeden od druhého.
 4. obsazení všech cest a spojů k jiným posádkám
 5. po získání zbraní, přesun ve směru zajateckého tábora v Bergerdorfu.
 6. Kapitán letectva Kosulja dostane úkol s ozbrojeným batalionem obsadit nedaleké letiště, kde dle informací byla jen slabá stráž a s příslušníky letectva z tábora se spojit s jednotkami rudé armády a spojenci.“
- Je možné pouze spekulovat, jak by ozbrojené povstání v tábore dopadlo.

V koncentračním táboře Dora-Mittelbau došlo k násilnému pokusu o převzetí moci 9. 3. 1945. Tento pokus byl potlačen. Několik povstalců (sovětských válečných zajatců) bylo ihned zastřeleno. Dalších 24 zajatců bylo popraveno následující noci. Velmi málo známou avšak počtem četně zastoupenou národnostní skupinou válečných zajatců v koncentračních táborech byli italští vojensky internovaní vojáci. Jednalo se o vojáky odmítnuvší sloužit loutkové Italské Republice Solo. Internovaní vojáci byli od září 1943 deportováni na území říše, kde byli nuceně nasazeni. Zvláštní status těchto zajatců umožňoval německým úřadům obejít ženevskou konvenci. Italové byli v hierarchii táborů Stalag postaveni na roveň zajatců sovětských. Za pokus o útěk, odpor proti autoritě či odmítání práce byli tito zajatci převáděni pod správu koncentračních táborů a jim podčiňených pracovních komand. Zajatci byli hromadně nasazováni na ty nejtěžší práce ve zbrojním průmyslu, mezi které patřila především stavba podzemních továren. Vedením stavebních prací na podzemních zařízeních určených pro výrobu tajných zbraní byla pověřena kancelář SS-Obergruppenführera Hanse Kamlera. Požadavek na pracovní síly vznesený skrze výše uvedenou kancelář měl vždy nejvyšší prioritu. Italští vojensky internovaní přidělení v rámci tajných zbrojních projektů byli, stejně tak jako zajatci sovětské, často bez větších rozpaků umísťováni v pobočných koncentračních táborech, ve kterých byli stravováni a pracovní nasazení za stejných podmínek jako vězni daného tábora. Takovým byl kupříkladu osud italských vojensky internovaných, přidělených pracovnímu úřadu v Nordhausenu za účelem „Sondereinsatz Mitteldeutschland“. 8 října 1943 bylo ze zajateckého tábora Stalag IXC Bad Sulza posláno prvních 15 vojensky internovaných. Tito muži byli umístěni v koncentračním táboře Dora. Stejně tak tomu bylo rovněž v případě 400 italských vojensky internovaných, kteří byli přivezeni v následujících dvou týdnech z tábora v Bad Sulza a dalších dvou zajateckých táborů. Koncem října byli vojensky internovaní Italové převedeni do kompetence SS. V táboře byli tito zajatci vystaveni šikaně. Strážnými byli nazýváni „Badogliovská prasata“. Na jaře 1944 byla čtvrtina Italů, nasazených na stavební práce v podzemí, úředně hlášena jako nemocná. V půli dubna 1944 žilo z původně 420 jen 320 internovaných. V prosinci 1943 se někteří internovaní pokusili proti podmínkám ohradit. Vystoupení proti autoritě bylo bráno za vzpouru. Po jejím potlačení bylo 7 vůdčích internovaných Italů, za přítomnosti 50 kamarádů v nedalekém kamenolomu popraveno. V létě 1944 bylo do tábora přivedeno několik desítek dalších internovaných. V této době pozorujeme určité změny k lepšímu. Pro italské internované jsou zřízeny pod správou koncentračního tábora Dora dva pobočné tábory.

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo - Stolařská dílna (LCH 2013)

Koncentrační tábor Dora-Mittelbau, Německo - Pozůstatky táborové kuchyně (LCH 2013)

Podzemní továrna Mittelwerk u Nordhausenu, Německo - Koleje končící v závalu, jediné stopy po původním portálu tunelu A podzemní továrny Mittelwerk. Provoz byl zajištěn z převážné části skrze vězně z několikset metrů vzdáleného koncentračního tábora Dora-Mittelbau. (LCH 2013)

Örtelbruch, Lehesten, Německo - V místním břidlicovém lomu se v období Druhé světové války, pod názvem Vorwerk Mitte Lehesten, nacházela podzemní zkušebna motorů V2 (LCH2016)

Pracovní tábor, komando Laura, Lehesten, Německo - V pozadí táborová kuchyně, v popředí fragmenty táborové latríny (LCH2016)

Pracovní tábor, komando Laura, Lehesten, Německo, Blok č.3, Italienerlager - Objekt, ze kterého se dochovala jen část jedné zdi, byl postaven roku 1879 jako dílenský barák nedalekého břidlicového lomu. Umístěno zde bylo až 170 Italů. Roku 1944 byl tento blok rozpuštěn. (LCH2016)

Od začátku roku 1945 stoupl počet pobočných táborů vyhrazených pro italské vojensky internované na pět a to Trautenstein, Quedlinburg, Bleicherode, Wickerode, Ilsenburg.

Životní i pracovní podmínky v těchto táborech byly zmírněny. Někteří řemeslníci dokonce na práci docházeli bez dozoru.

Celkem bylo do koncentračního tábora Dora přivedeno na 600 italských vojensky internovaných, přičemž v tomto čísle nejsou započteny stovky italských civilistů. Stejně jako ve výše zmíněném koncentračním táboře Dora a jeho pobočných pracovních táborech, stály rovněž v případě pobočných pracovních táborů KZ Buchenwald za přílivem stovek italských vojensky internovaných, tajné zbrojní projekty v režii SS.

Jednalo se kupříkladu o podzemní velkokapacitní zkušebnu hnacích jednotek do raket V2 v lomu firmy Oertel nedaleko Lehestenu. V půli října 1943 bylo do pobočného koncentračního tábora Laura přivezeno 170 italských vojensky internovaných. Tito byli společně s 750 vězni ubytováni nejprve v jedné z budov na pozemku závodu a od listopadu 1943 ve staré dílně, postavené roku 1879 za účelem štípaní břidlice, která byla nově označena jako blok 3. Jednalo se o dlouhou budovu, jejíž vnitřní prostor byl po obou stěnách lemovaná poschodovými postelemi, v předním přístavku se nacházely umývárny. Část budovy rovněž sloužila jako trestný blok. V létě 1944 byl tzv. Italienerlager rozpuštěn, blok 3 vydělen z oplocené části tábora a následně využíván coby skladiště.

Pracovní podmínky na staveništi podzemní továrny byly zoufalé. Internovaní byli často mláceni, strava byla nužná. Předáky byli obvykle kriminálníci, kteří byli často horší než SS. Od nich se Italům dostávalo ran a přísných trestů.

Internovaní pracovali ve 12 hodinových směnách.

Z trestu museli pracovat 24-36 hodin nepřetržitě.

Takovýto trest byl zpravidla rozsudkem smrti.

Zatím co civilní dělníci obsluhovali pneumatické sbíječky, vrtačky a obstarávali výbušniny, internovaní byli nasazení na nakládání a vyvážení horniny za nejprimitivnějších podmínek.

Na důlní vozík bylo přivázáno lano zakončené příčným trámem. Za tuto oj byli zapřaženi 4 internovaní jako tažná zvířata a další tlačili plně naložený vozík z boku a zezadu. Za dvanáctihodinovou směnu byly pouze 3-4 10-minutové pauzy vyhlášené zvukem trubky. Po směně byla internovaným vydána řídká polévka, kus chleba a margarínu.

Vztahy mezi vězni a internovanými nebylo možno označit, především zpočátku, za ideální.

Především pro francouzské vězně byli bývalí italsí vojáci nepřátelé. Vyčítali jim invazi do Francie roku 1940. Trvalo dlouho, než se tyto vztahy urovnaly.

S internovanými italskými důstojníky a generály se setkáváme v koncentračním táboře Stutthof. Umístěno zde bylo několik desítek vyšších důstojníků, včetně několika generálů „Badogliovců“. Internovaní sem byli posláni na jaře 1944.

Po dokončení speciálního tábora, který byl vzdálen 1,5km od koncentračního tábora, byli internovaní přesunuti tam. Jednalo se o tři baráky obytné a jeden hospodářský, obklopené ostnatým drátem nabytým proudem. V rozích byly strážní věže. Do tábora byli

umístování zvláštní političtí vězni. Mimo italských internovaných důstojníků rovněž němečtí vojáci obvinění ze špionáže a rodinní příslušníci německých důstojníků obviněných z atentátu na Hitlera 20. července 1944.

Méně známou kapitolou, mluvíme-li o válečných zajatcích je kapitola britských válečných zajatců v koncentračních táborech. Přes to, že konvence o zacházení s válečnými zajatci, kterou Třetí říše, v případě britských a amerických válečných zajatců, více méně dodržovala, zakazovala umístění válečných zajatců do táborů nespádajících do kompetence OKW, dochovaly se četné zmínky, o umístění britských zajatců v koncentračním táboře Sachsenhausen. Umístění zde byli kupříkladu příslušníci britského námořnictva, zajatí na pobřeží Norska. Po útěku ze zajateckého tábora Stalag Luft III zde bylo umístěno rovněž několik dopadených důstojníků RAF. Tito letci se mohli považovat za ty šťastnější. Ze 76 mužů, kterým se podařilo z tábora skrze tunel uprchnout, bylo dopadeno 73, ze kterých bylo 50 následně zastřeleno.

Do koncentračních táborů byli automaticky umístěováni rovněž zajatí příslušníci Speciál Operation Executive SOE, oddělení britské tajné služby.

V koncentračním táboře Flossenbürg byli vězněni poručík J.C.S. Agazzarian, poručík J.P. Amphlett, poručík G. W. Hedworth, poručík R. Dowlen, poručík M. Georges, kapitán B. D. Raffley a další, převážně Briti a Francouzi

Každý z těchto mužů měl za sebou seskok na nepřátelské území, týdny i měsíce v týlu nepřítele, sabotáže a skrývání.

Major Gustave Bieler, agent SOE prodělal před svým dopadením a umístěním do Flossenbürg, koncem roku 1942 vysazení nad Francií, při čemž se těžce zranil. Přes to se mu podařilo v oblasti St. Quentin a Lille zformovat sabotážní síť a provést útoky proti válečně důležitým zařízením. V lednu 1944 jej zatklo gestapo. I přes těžké mučení se jim však nepodařilo získat cenné informace. Ve Flossenbürgu bylo celkem popraveno 15 důstojníků SOE, z toho dva v roce 1944 a ostatní 29. března 1945.

Zvláštní tábor pro Finské válečné zajatce ve Srebrne Gore

S vypuknutím Laponské války, v září 1944, bylo na území Třetí říše přivezeno nevelké množství finských zajatců. Jednalo se jak o příslušníky finských ozbrojených sil, tak i o internované příslušníky obchodního námořnictva.

Tito zajatci byli za pomoci metody cukru a biče nuceni ke vstupu do Německé armády.

Finišti zajatci nebyli umístěováni v běžných táborech Stalag, nýbrž ve zvláštních táborech v režii SS. Takovýto tábor byl zřízen roku 1944 kupříkladu ve fortu Strohhaube nad městem Srebrna Gora. Fort byl před příchodem zajatců opatřen plotem z ostnatého drátu a strážními věžemi osazenými reflektory a kulomety. Stráž vykonávali příslušníci SS. Zajatci byli ubytováni v podzemních kasematech. V pevnosti byli zajatci rozděleni na dvě skupiny, na ty nerozhodnuté a ty odpírající spolupráci. Těm se dostávalo velmi špatného zacházení.

V říjnu 1944 dochází v táboře k ozbrojenému povstání, při kterém bylo zabito i několik strážných.

Bylo rozběhnuto intenzivní pátrání, během kterého byla většina zajatců dopadena. Zajatcům bylo následně přikázáno se svléci donaha, byli odvedeni do lesa, kde byli popraveni. Veškeré stopy po finském táboře byly zahlazeny.

S finskými válečnými zajatci se setkáváme rovněž v nedaleké Klodské pevnosti, ve které se nacházela věznice SS a Abwehru. Na konci roku 1944 zde bylo umístěno na 200 finských vojáků. Mnozí zde našli svou smrt, již předcházely ty nejkrutější metody mučení.

Zvláštní tábory pro polské válečné zajatce židovského původu náležící do sověty okupovaného Polska

Polští váleční zajatci židovského původu, jejichž trvalé bydliště se nacházelo v sověty okupované části Polska byli koncentrováni v pracovním táboře na ulici Lipowe v Lublinu. Tito zajatci byli shromážděni za účelem předání pod sovětskou správu.

Tábor nebyl v rukou OKW, nýbrž SS.

Zajatcům však byla, na rozdíl od táborů koncentračních, ponechána určitá „privilegia“. Na rozdíl od židovských civilistů na uniformách nemuseli nosit židovské hvězdy, místo sejmutí čepice směli strážným salutovat. Zajatcům bylo umožněno do určité míry vést vnitřní běh tábora ve vlastní režii dle vojenských zvyklostí.

První židovští váleční zajatci byli do tábora na ulici Lipowa v Lublinu přivezeni na začátku roku 1940. Zatím co v únoru 1940 tábor sestával jen z několika baráků, na konci roku 1941 již sestával ze dvou částí a to dílensko-správní a ubytovací. Tábor byl rozšířen, aby mohl pojmout až 2000 zajatců. Dokola byl lemován plotem z ostnatého drátu a strážními věžemi. Stráž vykonávali příslušníci SS ze strážního sboru koncentračního tábora Majdanek.

Mimo válečných zajatců bylo v táboře umístěno několik set civilních židů a polských civilistů pracovních nasazených v táboře i jeho okolí.

Přes den zajatci pracovali uvnitř tábora na jeho rozšiřování, údržbě a provozu, v tesařských, truhlářských, zámečnických dílnách firmy Deutsche Ausrüstungswerke (DAW), které byly součástí tábora. Část zajatců rovněž docházela do druhého lublinského provozu firmy DAW na ulici Chelmske. Zajatci rovněž docházeli pracovat do koncentračního tábora Majdanek, kde se podíleli na jeho rozšiřování a kopání hrobových šachet.

Kdo se pokusil o útěk nebo vystoupil proti strážní, byl poslán do koncentračního tábora Majdanek a zde popraven. Od napadení sovětského svazu roku 1941, již předání válečných zajatců přestalo být tématem.

3. listopadu 1943 byli všichni obyvatelé tábora společně s židovskými civilisty z Generálního guvernmanu, v rámci akce Erntefest, popraveni v nedalekém koncentračním táboře Majdanek.

Francouzští váleční zajatci před ubikacemi zajateckého pracovního komanda AK1603, Stalag IXC

Francouzský zajatec v ubikacích zajateckého pracovního komanda AK1603, Stalag IXC

Ubytování válečných zajatců na detašovaných pracovních komandech

Přidělení válečných zajatců na pracovní komando předcházelo nespočet hodin strávených na úřadech, zařizování a schvalování, než zajatci mohli být přiděleni. Čím více se válka stávala pro Německo zoufalou, tím náročnější a svízelné přidělení válečných zajatců bylo. Primárním předpokladem bylo zajištění odpovídajícího ubytování. Obvykle bylo využíváno ubytovacích rezerv v podobě dělnických kolonií garáží, kanceláří, skladů, vyřazených železničních vozů, v menších obcích rovněž staniční čekárny, taneční sály, tělocvičny menší kostely, stodoly, výměnky, chudobince, pokud možno co nejbližší místu pracovního nasazení. V některých případech byly jako ubikace pro válečné zajatce využívány rovněž obecní nebo zemské věznice, přes to, že OKW tuto formu ubytování striktně vylučovalo. Komanda nasazená u týlových složek německé armády, byla povětšinou ubytována přímo ve vojenských kasárnách. Stanovením bezpečnostních opatření při adaptaci objektů, jakými bylo kupříkladu zesílení stěn, zamřížování oken či stavba nových dělicích příček, byl pověřen důstojník LS-Batalionu, příslušný pro danou oblast.

Nutno uvést, že sehnat cement, řezivo, kování, lepenku, nátěrové hmoty bylo od roku 1943 problematické i pro, z hlediska válečného úsilí, důležité podniky.

Zřizovatelé zajateckých ubikací se museli potýkat nejen s problematikou dlouhých dodacích termínů, ale v mnoha případech panovala rovněž nejasnost na jaký úřad se obrátit pro jaký materiál a výstroj.

Upřednostňovány byly požadavky podniků s nejméně 50% zbrojní výroby. V posledních letech války se stal tento požadavek nutností.

Po dokončení stavebních prací či stavebních úprav zajateckých ubikací byla provedena inspekce skrze komisi, sestávající z pracovníka pracovního úřadu, představitele úřadu zemského rady, kontrolního důstojníka příslušného Ls-Batalionu a zaměstnavatele. Závěrečná zpráva byla poté zaslána na velitelství vojenského okruhu.

Teprve poté mohla být stavba označena za zajatecké ubikace.

V případech kdy ubytovací rezervy nebyly k dispozici, musely být ubikace nově postaveny. V takovém případě si zaměstnavatel musel dobře zvážit potřebnou kapacitu. Poté co zaměstnavatel vybral vhodný typ baráku, poptal jeho zhotovení u stavební firmy. Jednou z Firem, která dodávala dřevěné baráky, mimo jiné i pro detašovaná zajatecká pracovní komanda ve východních okresech Sudetské župy, byla Fürstenberg-Häuserbau G.m.b.H Berlin.

Po podepsání smlouvy byl zaměstnavatel povinen zažádat skrze kancelář zmocněnce pro stavební průmysl v příslušném obvodu zbrojní inspekce o nákupní povolení na stavební materiál.

Získat povolení na nákup potřebného stavebního materiálu se mohlo vléci i dlouhé měsíce.

Na stavbu jednoho dřevěného baráku s betonovou podezdívkou o rozměrech 8,14x18,16m, s výškou pokoje 2,70m, bylo potřeba 626 kg železných prvků, 15,60 kubických metrů stavebního dřeva. Náklady na realizaci stavby bez vnitřního vybavení činily 10,347.40Rm. Náklady na náter stavby 1.182.56 Rm.

Mimo to byl zaměstnavatel povinen zajistit předepsané vybavení pro zajatce a strážné.

Směrnice OKW o ubytování válečných zajatců.

Pro každého zajatce musí zaměstnavatel zajistit:

1x slámník (případně náhradní náplň)

2x vlněné deky

1x ručník

1x jídelní miska, lžíce a šálek na pití

dále by ubikace měla obsahovat stůl, lavice nebo židle, místo na odložení šatstva a osvětlení. To vše musí být zajištěno v dostatečném počtu. Mimo to se zaměstnavatel musí dále postarat o provozní materiály jako uhlí k vytápění, prostředky na čištění prostoru tábora, mýdla a mýdlového prášku pro tělesné čištění a praní prádla, napájení elektrického osvětlení

Přidělení inventáře a výstroje zajišťovala zbrojní inspekce dané oblasti.

Pokud byl požadavek schválen, bylo požadované vybavení vydáno ze skladů říšské pracovní služby, organizace Todt nebo převedeno z již zrušených zajateckých ubikací. Pro potřebný inventář platila, stejně jako pro stavební materiál, omezení a jeho získání bylo svázáno s podobnými obtížemi jako přidělení stavebního materiálu.

Náklady na zřízení zajateckých ubikací byly po převzetí vojenskými úřady zaměstnavateli refundovány.

Vojenská správa následně za každý den a každého zajatce účtovala 0,20Rm. Tyto náklady byly společně s náklady na osvětlení, vytápění, stravu a ošacení strhávány z platu zajatců.

Náklady na zřízení ubikací se tak do říšské pokladny brzy vrátily.

Refundací nákladů spojených se zřízením zajateckých ubikací byly podniky motivovány k požadavkům na přidělení pracovního komanda, bez rizika ztráty v případě, že by pracovní komando přiděleno nebylo.

Ubytování strážných a zajatců bylo v prvních válečných letech koncipováno u menších pracovních komand jako společně v rámci jedné budovy, baráku. Na začátku roku 1943 však OKW vydává nařízení, které upravovalo ubytování strážných. Strážní byli nadále povinni bydlet v bezprostřední blízkosti válečných zajatců, avšak bylo zakázáno, aby byli ubytováni ve společné budově. Zajatecké ubikace musely splňovat nejen směrnice definované skrze OKW ale i směrnice definované velitelstvím vzdušného okruhu.

Nařízení vojenského okruhu a vzdušného okruhu se často navzájem křížila.

Existoval kupříkladu rozpor mezi předpisem VIII. vojenského okruhu, který nařizoval osvětlení zajateckých táborů v rámci zabezpečení před možnými útoky a nařízením VIII. vzdušného okruhu vypínat osvětlení tábora po vyhlášení leteckého alarmu.

V některých pracovních komandech proto nebyla obvodová světla během leteckého alarmu vypínána. Tato nezatemněná místa pak nepřátelská letadla mohla snadno omylem zaměnit za cíl. Válečným zajatcům bylo během bombardování zakázáno opouštět zajatecký tábor.

Možnosti zajatců v případě leteckého náletu byly omezeny na útěk, nebo hledání úkrytu uvnitř tábora.

V kmenových zajateckých táborech pro západní zajatce bylo od roku 1941 započato se stavbou provizorních protileteckých krytů. Jednalo se o jednoduché střešinové

příkopy, doplněny o kryty ve tvaru převráceného písmene U z nearmovaného 20-40 cm silného betonu.

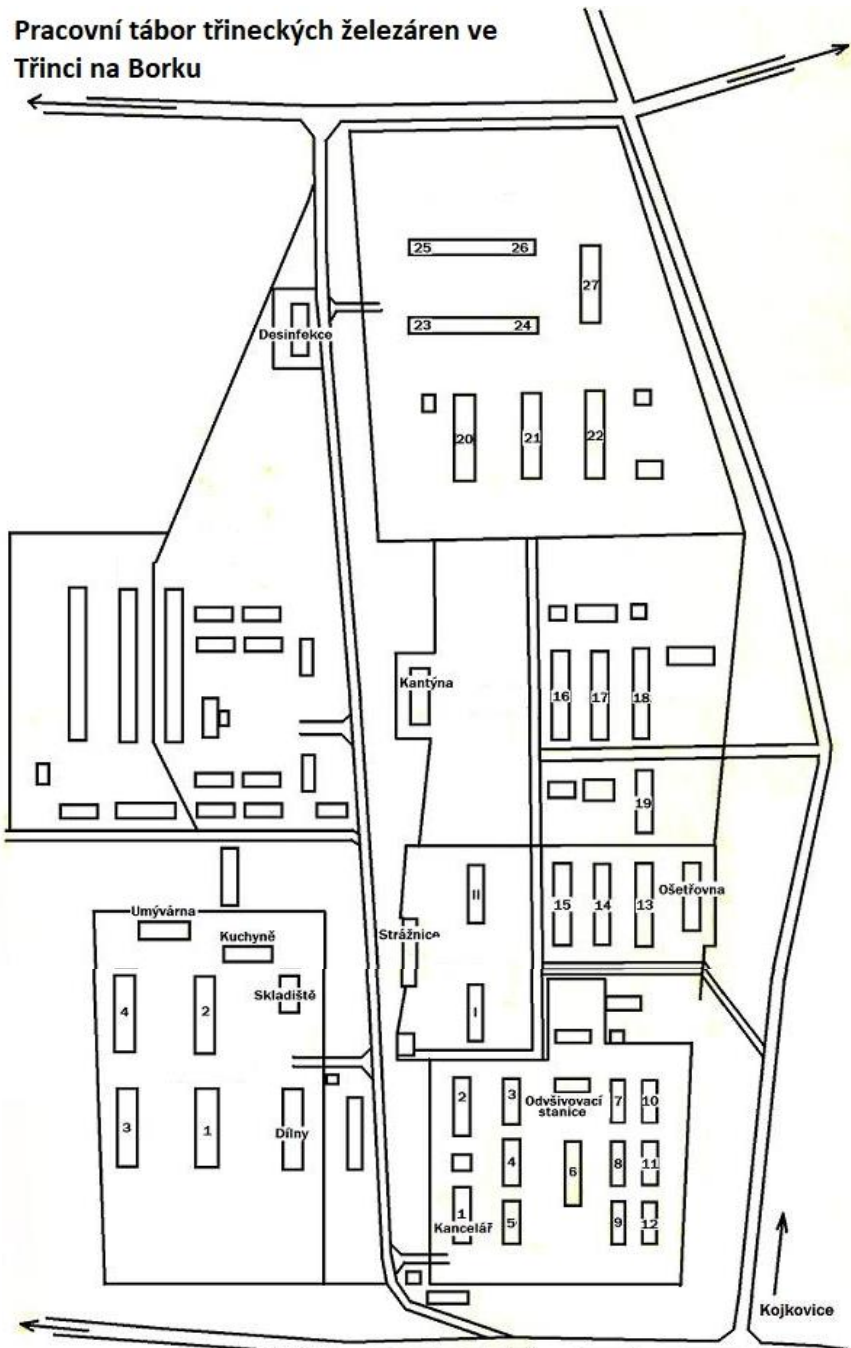

Sovětská váleční zajatci, bezprostředně po příjezdu na detašované pracovní komando.

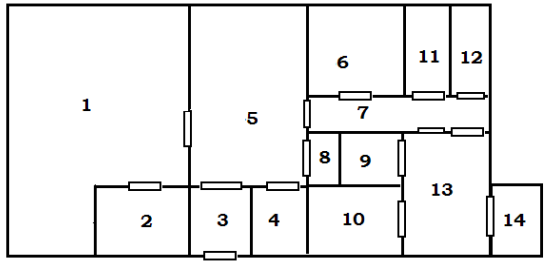

Váleční zajatci ve chvíli volna před ubikacemi

**Pracovní tábor třineckých železáren ve
Třinci na Borku**

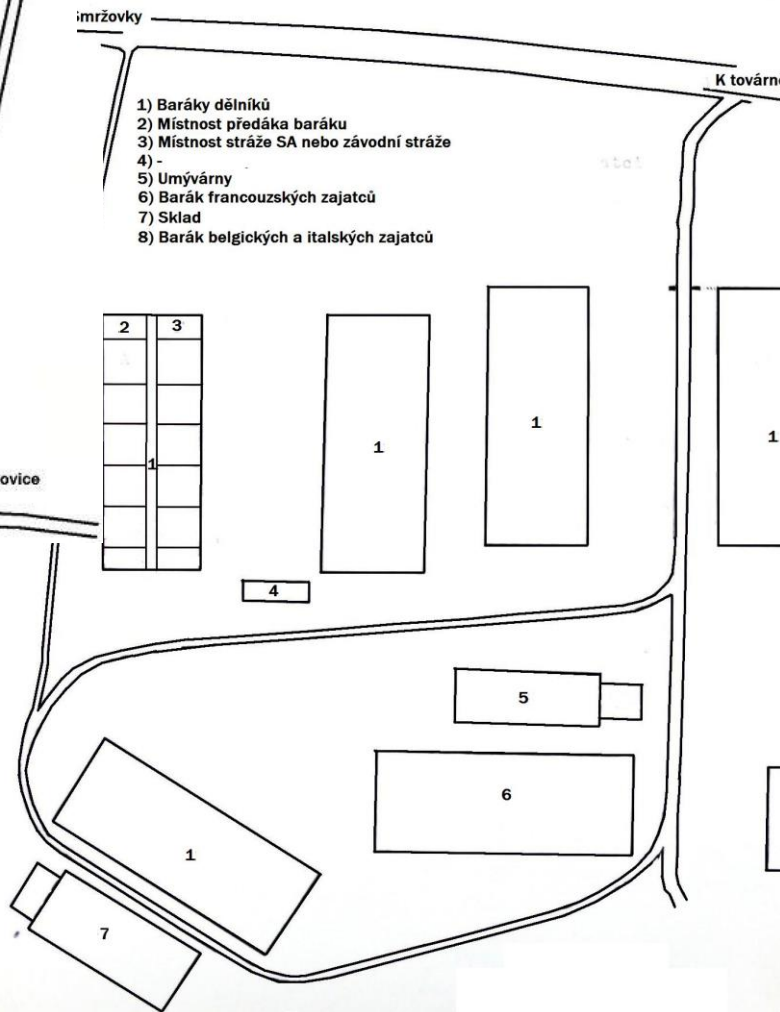

Zajatecký tábor Štramberk

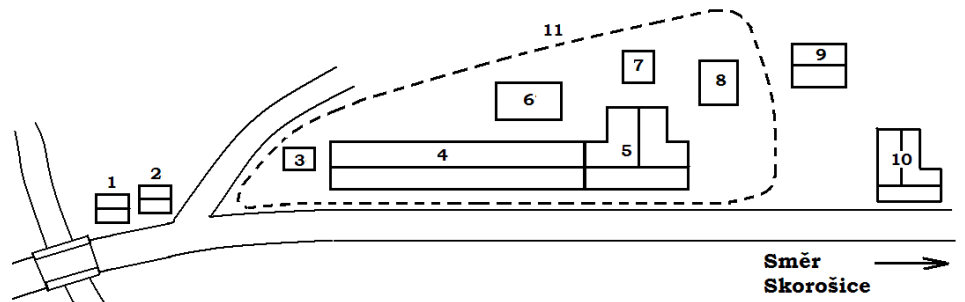
- Služební okénko
 — Dveře
- 1) Ubytkace zajatců
 - 2) ?
 - 3) Vstupní chodba
 - 4) Sklad balíčků červeného kříže
 - 5) ?
 - 6) ?
 - 7) Spojovací chodba
 - 8) ?
 - 9) Šatna bot a šatstva
 - 10) Kuchyně
 - 11) Sociální zařízení zajatci
 - 12) Sociální zařízení strážní
 - 14) Služebna velitele komanda
 - 13) Strážnice

Pracovní a zajatecký tábor ve Smržovce

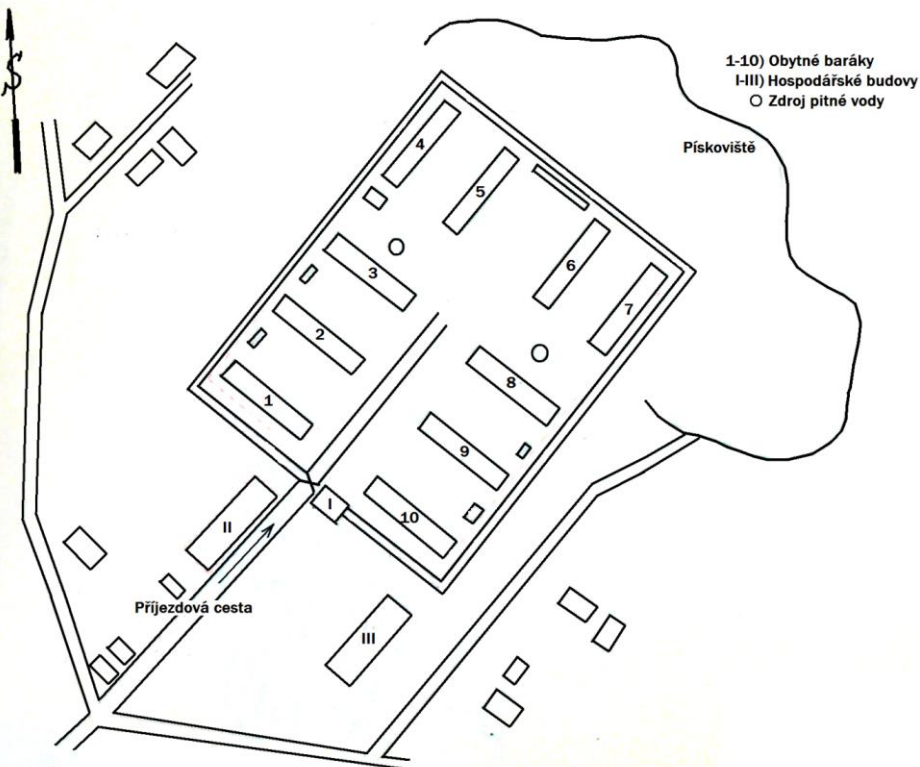
- 1) Baráky dělníků
- 2) Místnost předáka baráku
- 3) Místnost stráže SA nebo závodní stráže
- 4) -
- 5) Umývárny
- 6) Barák francouzských zajatců
- 7) Sklad
- 8) Barák belgických a italských zajatců

Zajatečný tábor Nýznerov

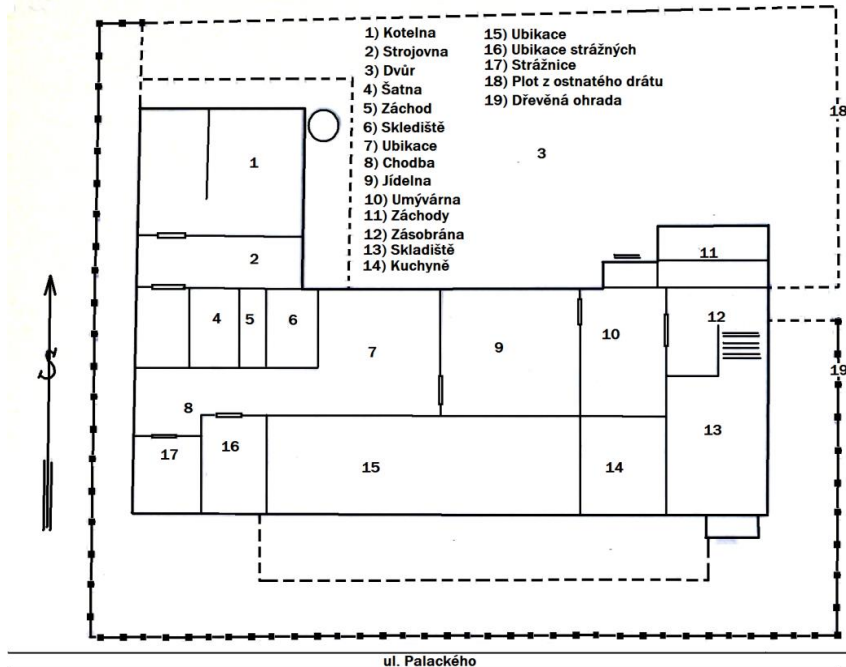

- 1) Stolárna
- 2) Kovárna
- 3) Toalety-zajatci
- 4) Ubykace zajatců
- 5) Strážnice
- 6) Kuchyně
- 7) Kamenny sklep
- 8) sociální zařízení-strážní
- 9) stodola k hájence
- 10) Hájenka komorního ředitelství
- 11) Plot, dřevěné sloupky, ostnýtý drát, pletivo

Zajatečný tábor Karviná

Zajatečný tábor Rymařov

Brantice, bývalý hostinec "Zum Birkhahn" - 4. 7. 1940 bylo do obce, přivezeno a v hostinci ubytováno pracovní komando sestávající z 60 válečných zajatců polských-Ukrajinců. Komando bylo podřízeno kmenovému táboru Stalag VIIIIB. Zajatci byli zaměstnáni na odstraňování následků povodní. (LCH2015)

Dřevěný barák v blízkosti zámku ve Svatém Hubertu - Během druhé světové války zde bylo ubytováno belgické pracovní komando K.A.K.952, podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag XIIIIB. Komando sestávalo ze 120 zajatců zaměstnaných na likvidaci polomů vzniklých během silné bouře na jaře 1940. (LCH2013)

Fragmenty strážnice zajateckého tábora Komorního ředitelství arcibiskupských lesů nedaleko Horního Domášova. (LCH2013)

Bývalé muniční sklady v lesích nedaleko obce Horní Domášov. Od roku 1941 byl objekt využíván k umístění jedno z prvních sovětských pracovních komand na území vojenského okruhu VIII, které neslo označení R2. Zajatci pracovali pro Komorní ředitelství arcibiskupských lesů. Komando sestávalo z 65 zajatců (LCH2013)

Bývalá továrna na tření lnu, Rýmařov - Během Druhé světové války byla budova továrny využívána coby ubikace britského pracovního komanda podřízeného Stalagu VIIIIB. (LCH2013)

Bývalý dílenský barák říšských dálnic v Městečku Trnávka - Během druhé světové války zde bylo ubytováno britské zajatecké pracovní komando E749, podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag VIIIIB. Komando sestávalo ze 110 zajatců. (LCH2013)

Mankovice, Baráky - Během druhé světové války bylo ve stavení ubytováno britské pracovní komando E119, podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag VIII B. Komando sestávalo ze 49 mužů. (LCH2013)

Pracovní tábor „Malá Evropa“ v Třinci. Tábor postaven v letech 1943-44. Mimo zahraničních nuceně nasazených zde byli ubytováni váleční zajatci ze sovětského pracovního komanda R809, R869 a pracovní komando italských vojensky internovaných It6, Stalag VIII B (LCH2013)

Bývalá německá škola Úsov - Během Druhé světové války bylo v budově ubytováno britské pracovní komando E362 podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag VIII B. Komando sestávalo z 66 mužů nasazených v železnorudných dolech v Medlově. (LCH2013)

Fulnek, Zámek - od května 1940 do března 1941 byly v přízemních místnostech zřízeny ubikace pro polské zajatecké pracovní komando podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag VIII B. Komando sestávalo z 20 osob. Zajatci byli nasazeni na zemědělských pracích v okolí Fulneku. (LCH2013)

Louka - Fragmenty obytného baráku nedaleko pramene Grünské kyselky. Ubytováno zde bylo francouzské pracovní komando podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag XIII B. (LCH2013)

Hořesedly, budova bývalého hostince - Během Druhé světové války zde bylo ubytováno francouzské pracovní komando podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag XIII B. (LCH2013)

Bývalá tkalcovna v obci Kolce, Polsko - Roku 1942 bylo v objektu umístěno pracovní komando 800 sovětských válečných zajatců, přidělených z Stalag VIII A na manuálně náročnou práci ve zdejších kamenolomu. (LCH2014)

Libeč, Budova bývalých kanceláří přádelny lnu K.H.Barthela - Během Druhé světové války zde bylo ubytováno britské pracovní komando podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag VIII A. Komando sestávalo z 26 britských válečných zajatců nasazených ve zmiňované přádelně (LCH2008).

Kasárny v obci Sieniawka, Polsko - V období Druhé světové války byl v kasárnách zřízen obří pracovní tábor a provoz firmy Zittwerke, Zittau-Kleinschönau. Sem přidělená pracovní komanda byla podřízena kmenovému táboru Stalag VIII A. (LCH2014)

Bývalá celnice na Slezském Sedle - Roku 1940 zde bylo umístěno zajatecké pracovní komando K.A.K328. Jednalo se o 100 francouzských zajatců, přidělených z tábora Stalag VIII A, nasazených na stavbě silnice pro firmu Chemické závody Brieg. Roku 1941 byli nahrazeni sovětskými zajatci (LCH2013).

Liberec-Dolní Hanychov, hostinec U dubu - Během Druhé světové války bylo v hostinci ubytováno britské pracovní komando, podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag IVC. Zajatci nasazeni u říšských drah. (LCH2013)

Bývalá kasárna finanční stráže Královec - Během Druhé světové války bylo v budově ubytováno britské pracovní komando, podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag VIII A. Komando sestávalo z 35 mužů nasazených u říšských drah. (LCH2014)

Prackovice nad Labem, bývalý hostinec Fischmühle - Během Druhé světové války zde bylo ubytováno 50 britských válečných zajatců nasazených v místním čedičovém lomu. (LCH2014)

Lichotovice, Bývalá restaurace „Zum Schwam“ - Roku 1941 zde bylo ubytováno 50 francouzských válečných zajatců nasazených v kamenolomu v Prackovicích nad Labem. Zajatci ubytováni v sálu na druhém patře. V přízemí byla ubytována stráž a umístěny sklady (LCH2014)

Augustschacht, Ohrbeck, Německo - Od roku 1940 byl v objektu kotelny a dělnických kasáren šachty August, zřízen tábor pro francouzské válečné zajatce. Komanda čítající 350 mužů bylo, v rámci pracovního komanda č.354 přiděleno z tábora Stalag VIC do provozu Kloeckner werke Georgmarienschacht (LCH2015)

Letohrádek na okraji města Wernigerhode, Německo - po vpádu německých vojsk do Francie bylo v objektu umístěno 200 francouzských válečných zajatců, kteří sem byli přiděleni na práci z tábora Stalag IXA Altengradow. (LCH2014)

Pracovní tábor Narwik I Gdaňsk, Polsko - Nuceně nasazení civilní dělníci a váleční zajatci pracovali v loděnicích Schellmuhll. Zajatci byli ubytováni v dřevěných barácích 9x60. Každý barák byl rozdělen na 7 místností vybaven umývárny a záchody. (LCH2015)

Dochovalý dřevěný barák bývalého pracovního tábora Zeche Lothringen Gerthe-Bochum, Německo - V táboře bylo umístěno pracovní komando 300 sovětských válečných zajatců přidělených z tábora Stalag VIA Hemer (LCH2014)

Správní orgány válečného zajetí

Problematika válečného zajetí na území Třetí říše a na okupovaných územích spadala v letech 1939-1945 do kompetence Oddělení pro ztráty Wehrmachtu a válečné zajetí, které bylo podřízeno úřadu pro záležitosti všeobecné, vrchního velitelství německé branné moci (AWA OKW). Vedením oddělení byl pověřen generál Hermann Reinecke. V jeho kompetenci byly všichni váleční zajatci, zajatecké tábory, zajatecká pracovní komanda a zajatecké bataliony na území Třetí říše a na okupovaných územích. Ve spolupráci s jednotlivými ministerstvy majícími vliv na bezpečnost země, pracovní nasazení, transport, stravování a propagandu, určoval Reinecke všeobecná pravidla válečného zajetí.

Oddělení pro ztráty Wehrmachtu a válečné zajetí byly podřízeny služebny velitelů válečných zajatců v jednotlivých vojenských okruzích a služebny velitelů válečných zajatců na nově obsazených územích. Velitel válečných zajatců vojenského okruhu, měl na starosti kontrolu a dodržování nařízení vydaných skrze oddělení pro ztráty Wehrmachtu a válečné zajetí.

Transport válečných zajatců z přífrontových zajateckých táborů do kmenových táborů byl zajišťován téměř výhradně po železnici, stejně tak i transport válečných zajatců z kmenových táborů na detašovaná a některá denní pracovní komanda. Velitelé válečných zajatců vojenských okruhů, kterými transport

projížděl, kde začínal nebo končil, proto byli ve styku s oblastním transportními dozorcími říšských drah.

V kompetenci velitelů válečných zajatců jednotlivých vojenských okruhů bylo povolení určitých výjimek platných pouze pro příslušnou oblast. Kupříkladu v případě detašovaných pracovních komand kde místo ubytování a pracovní nasazení zajatce bylo vzdáleno více jak 3km a jednalo se o válečného zajatce nasazeného individuálně, povolit zajatci využívat jízdní kola.

Výjimka udělená velitelem válečných zajatců, v tomto případě vojenský okruh VIII, platila pouze uvnitř daného vojenského okruhu a to pouze pro cestu z tábora do zaměstnání a zpět. Zajatec jedoucí na kole musel být navíc doprovázen osobou vykonávající stráž.

V případě takovýchto výjimek bylo velení vojenského okruhu povinno o změnách informovat úřad vládního prezidenta zodpovědného za danou oblast, odkud byla informace předávána úřadům zemských radů, velitelům policejních složek a starostům.

Pro výkon stráže zajatců v kmenových táborech i na pracovních komandech měl velitel válečných zajatců daného vojenského okruhu k dispozici Zeměbrannecké bataliony tzv. Ls.-Batalionen.

20. července 1943 byla založena služebna generálního inspektora pro záležitost válečného zajetí, která byla podřízena přímo OKW. Vznik této služebny byl reakcí na zjištění, že v mnoha táborech byly směrnice AWA OKW porušovány nebo vysvětlovány posvém. Generální inspektor prováděl inspekční cesty, na kterých kontroloval, je li strážní služba prováděna zodpovědně, dále pak je li pracovní nasazení válečných zajatců v souladu s nařízeními AWA OKW. Inspektor vystupoval jako přímý disciplinární orgán.

20. července 1944 po nezdařeném atentátu na Adolfa Hitlera převzal Heinrich Himmler velení záložních vojsk, ke kterým náležely i zeměbrannecké bataliony. Tak

dochází k zásadním změnám ve struktuře správních orgánů válečného zajetí.

Do oddělení pro ztráty Wehrmachtu a válečné zajetí AWA OKW bylo nově začleněno oddělení bezpečnostní služby SD. Toto oddělení mělo účinně potírat útoky a podzemní činnosti v zajateckých táborech. Oddělení mělo rovněž na starosti eliminaci nasazení válečných zajatců na místech, kde by mohla být ohrožena bezpečnost civilního obyvatelstva.

16. listopadu 1944 dochází k dalším strukturálním změnám. Funkce SS a policejního velitele byla rozšířena o funkci vyššího velitele válečných zajatců. V praxi to znamenalo, že pravomoci doposud vykonávané skrze kancelář AWA OKW, přecházely na říšského vůdce SS Heinricha Himmlera. Velitel válečných zajatců ve vojenském okruhu již nedostával rozkazy od velitele válečných zajatců OKW AWA, ale z velitelství SS.

Role civilních, polovojenských a bezpečnostních úřadů v problematice válečného zajetí

S odlivem válečných zajatců z kmenových zajateckých táborů na pracovní komanda bylo AWA OKW nuceno řešit množství otázek a problémů, pro jejichž operativní řešení byla spolupráce vojenských, civilních, polovojenských a bezpečnostních úřadů zcela nezbytná. V problematice pracovního nasazení válečných zajatců sehrával hlavní role coby zadavatel požadavků úřad ministra pro zbrojení a municí a dále úřad zmocněnce pro čtyřletý plán. Požadavky na pracovní síly, tedy i válečné zajatce pro jednotlivé projekty byly předávány říšskému ministerstvu práce, které následně bylo pověřeno vykrytím těchto požadavků.

Od 21. 3. 1942 byl do výše uvedené struktury vložen úřad Generálního zmocněnce pro pracovní nasazení, pod vedením Fritze Sauckela, který převzal zodpovědnost za zajištění pracovních sil pro německý válečný průmysl. Právě jeho jménem bylo nesčetné množství válečných zajatců z pracovních komand, přidělených z hlediska válečného hospodářství k méně důležitým podnikům, převedeno do zbrojovek a muničních továren. Fritz Sauckel měl nemalý vliv na rozhodování jaké národnostní skupiny válečných zajatců je možno nasadit v tom či onom odvětví válečného hospodářství. Záležitosti týkající se bezpečnosti říše, ochrana civilního obyvatelstva před „hrozbou“ kterou představovali váleční zajatci, především zajatí Rusové, měl ve své kompetenci, úřad říšského vůdce SS a velitele německé policie při ministerstvu vnitra v Berlíně společně s vedením NSDAP a ministerstvem pro osvětu a propagandu.

Stanovení potravinových přidělů určených pro válečné zajatce měl ve své kompetenci ministr pro výživu a zemědělství.

Rovněž ředitelství říšských drah hrálo v problematice válečného zajetí významnou roli. Ve spolupráci s OKW se podílelo na definování podmínek převozu zajatců. Výše zmíněné orgány řešili obvykle problémy dlouhodobého charakteru na úrovni celé oblasti říše a obsazených území. Výsledná nařízení, oběžníky a příkazy byly dále distribuovány na jednotlivé župní úřady, rozepisovány a dále zaslány na úřady jednotlivých vládních oblastí.

Skrze kancelář vládního prezidenta byly přijaté oběžníky opět rozepsány a rozesílány na podřízené úřady

zemských radů, živnostenské úřady, služebny Gestapa, vodohospodářské úřady, stavební úřady a kancelář průmyslové a obchodní komory. Mnoho z výše zmíněných úřadů bylo přímými zaměstnavateli válečných zajatců. Kupříkladu vodohospodářský úřad využíval práce zajatců při regulaci řek a úřad zemského rady zaměstnával zajatce během odstraňování následků přírodních katastrof nebo u takzvaného Fahrbereitschaftu.

Úřad vládního prezidenta byl povinen sledovat náladu obyvatelstva ve své oblasti a veškeré rušivé elementy, kterými mohlo být kupříkladu zajatecké pracovní komando, obzvláště jednalo-li se o sovětské zajatce. Po každém příjezdu sovětských zajatců na nové pracovní komando proto bylo velitelem služebny okresní policie odesláno hlášení kanceláři vládního prezidenta. V rozdělovníku byla dále služebna kriminální policie a služebna gestapa. V hlášení byl udán počet sovětských zajatců, datum a čas příjezdu na místo ubytování. Kanceláři vládního prezidenta byly dále hlášeny případy útěku, které obsahovaly počet uprchlých a přibližný směr útěku.

V souvislosti s problematikou válečného zajetí měl vládní prezident pravomoc vydávat doplňující opatření týkající se pracovního nasazení válečných zajatců, tak aby byla zajištěna bezpečnost vládní oblasti, intervenovat do otázek protivzdušné ochrany zajateckých táborů, v případech kdy obvodové osvětlení tábora narušovalo bezpečnost v okolí stojících obytných domů, vést záznamy o místech výskytu válečných zajatců.

V případě rozpouštění pracovního komanda bylo uvolnění zajatců vždy avizováno mimo úřadu vládního prezidenta rovněž příslušnému oblastnímu pracovnímu úřadu, který v závislosti na aktuálních požadavcích a prioritách pracovního nasazení prováděl distribuci zajatců na jiná pracovní místa.

Národnostní skupiny v Německém zajetí

Polští váleční zajatci

1. září 1939 byla zahájena německá invaze do Polska. Během několika dnů začaly do tranzitních zajateckých táborů proudit desetitisíce polských válečných zajatců, ukrajinské, litevské, běloruské, a polské národnosti. Mezi zajatci bylo rovněž velké množství židů. Vztahy mezi jednotlivými národnostními skupinami nebylo možno nazývat přátelskými, především mluvíme-li o vztazích mezi Poláky a Ukrajinci, Poláky a Litevci, Poláky a Židy.

Tito váleční zajatci byli zpočátku ubytováni v příšerných hygienických podmínkách. Přes den pracovali na přestavbě provizorních stanových táborů na zděná či dřevěná baráková města, vykonávali pomocné práce pro německou armádu. Dochází k formování denních i detašovaných pracovních komand.

Zajatí polští řadoví vojáci- židé, představující 1/10 celkového počtu zajatých, pokud nebyli postřílení již během přesunu do zajetí nebo umučeni v kmenových táborech, byli propuštěni ze zajetí a následně jako ostatní civilisté židovského původu umístěni v Ghettech a následně v koncentračních táborech.

Deportaci do koncentračního tábora se vyhnuli pouze židovští důstojníci z táborů Oflag, pro které ostatní drát představoval relativní bezpečí.

Do konce roku 1942 byla většina polských válečných zajatců nežidovského původu poslána z pracovních komand zpět do kmenových zajateckých táborů, kde byli propuštěni z válečného zajetí a jako civilní dělníci poslání k nucenému nasazení tam kde bylo zapotřebí. V zajateckých táborech byli ponecháni pouze důstojníci. Rozpuštěná pracovní komanda byla nahrazována ruskými a srbskými válečnými zajatci.

Po potlačení varšavského povstání 2. října 1944 dochází k novému přílivu polských válečných zajatců, mužů, žen a dětí, bojovníků Armije Krajowe. Přes to, že povstání skončilo kapitulací, jednou z podmínek, kterou povstalci svou odvahou vybojovali, bylo přiznání statusu válečného zajatce. V táborové hierarchii byli však postaveni na roveň zajatých Rusů. Mnozí byli po určité době převezeni do koncentračních táborů.

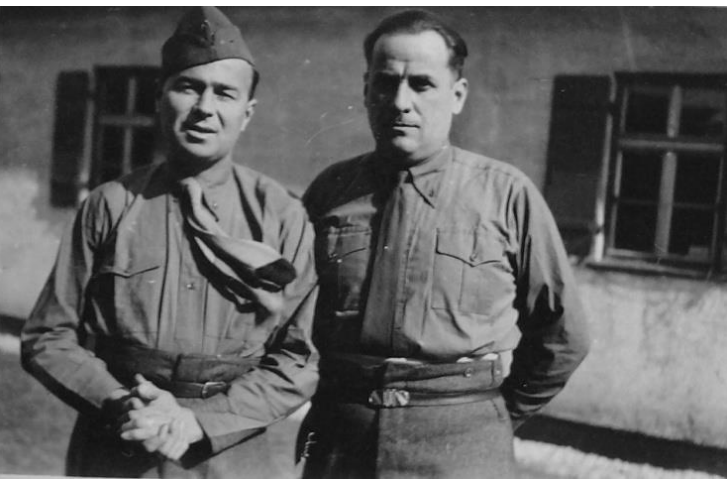
Polští-Ukrajinci v zajateckém táboře ve východním Polsku

Polští váleční zajatci a několik zajatých příslušnic Armije Krajowe v zajateckém táboře Stalag XB Sandbostel

Polští a holandské váleční zajatci nastoupení před obytným barákem v táboře Stalag IIIA

Francouzští váleční zajatci v táboře Stalag VIIA Moosburg

Francouzští váleční zajatci během apelu v táboře Stalag XB Sandbostel

V květnu 1940 započala německá armáda invazi do Belgie a Francie. Během bojů byly na území Třetí říše vyvezeny statisíce válečných zajatců. Vyvážení válečných zajatců z Belgie a Francie do Německa pokračovalo i po podepsání příměří. Důvod proč byli tito muži odváženi do Německa i po kapitulaci byl ten, že bylo snazší odvézt do Německa k pracovnímu nasazení válečné zajatce než civilní dělníky. Ve Francii byli ponecháni pouze váleční zajatci koloniálního původu. V případě belgických válečných zajatců byli do Německa vyvázeni povětšinou Valoni. Vlámové byli po skončení bojů ze zajetí propouštěni.

S pracovním nasazením belgických a francouzských válečných zajatců nebylo nikterak otáleno. Již v květnu 1940 byly projednávány podmínky jejich nasazení. Belgičané byli považováni za národnostně blízké Francouzům. Z toho bylo odvozeno i společné umístění v kmenových zajateckých táborech a na pracovních komandech. Vztahy mezi Belgičany a Francouzi však nebyly zdaleka ideální.

Od začátku roku 1942 dochází k uvolňování stráže francouzských a belgických válečných zajatců přidělených na detašovaná pracovní komanda, což byl první krok předcházející následná propouštění francouzských a belgických válečných zajatců.

11. června 1942 bylo dosaženo dohody o výměně zajatců mezi Německem a Francií. Propuštění 1 zajatce do Francie však bylo podmíněno odesláním 3 francouzských civilních dělníků do Říše.

Další akce, během které bylo ze zajetí propuštěno 250.000 francouzských a belgických válečných zajatců následovala v dubnu 1943. Tentokrát však nikoliv k návratu domů, ale k nucenému nasazení v říši.

Belgický důstojník v čele svých mužů, během apelu v zajateckém táboře Stalag XB Sandbostel

Britští váleční zajatci.

První britští váleční zajatci se na území říše dostávají po skončení tažení do Norska v červnu 1940.

Od října 1940 přicházejí z Francie, Belgie a Holandska zajatí příslušníci Britského expedičního sboru. Roku 1941 následují britští vojáci zajatí v Řecku.

Během následujících válečných let, především důsledkem evakuace zajateckých táborů v Itálii, neúspěšného vylovení u Diepe, útoku na Saint Nazaire počet britských válečných zajatců dále narůstal. Do zajetí padly téměř všechny národnosti, které k britskému impériu náležely, Angličané, Skoti, Kanadčané, Australané, Novozélandčané, Indové, Jihoafričané a Palestinci. V britských uniformách přicházejí do zajateckých táborů rovněž Poláci, Čechoslováci, Norové, Řeci, Lotyšši.

Podmínky britských zajatců byly v porovnání se zajatci ostatních národností dobré a v případě menších pracovních komand jako Štramberk, Mankovice a Maršov dokonce lepší než životní podmínky civilního dělnictva. Zajatci dostávali relativně pravidelně balíčky červeného kříže. Na podmínky v kmenových zajateckých táborech a na pracovních komandech dohlíželi delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže. Vztahy mezi britskými zajatci nebyly vždy ideální.

Pro časté potyčky bylo nutno některá komanda, na kterých byli pohromadě umístěni Skoti, Australané, Briti, pro udržení pořádku rozdělit.

Britští zajatci židovského původu (židé z Palestiny a Kréty) byli od ostatních zajatců oddělováni od samotného začátku. Z těchto zajatců byla formována židovská zajatecká pracovní komanda. Podmínky v těchto komandech byly povětšinou srovnatelné s podmínkami na ostatních britských pracovních komandech.

K nejhorším židovským pracovním komandům patřilo E561 a E596, obě přidělené k Energieversorgung Oberschlesien AG v Jaworzine. K lepším židovským komandům pak náleželo kupříkladu komando nasazené v cukrovaru ve Vávrovicích či na povrchovém dole Kotouč ve Štramberku.

Australští váleční zajatci, zajatí na Krétě

Britští váleční zajatci nastupují v norském Narviku cestu do německého zajetí

Britští váleční zajatci v táboře Stalag VIII B

Britští váleční zajatci přidělení na denní pracovní komando Stalag VIII B

Jugoslávští váleční zajatci po příjezdu do kmenového zajateckého tábora Stalag. Výstrojní situace zajatých nebyla příliš odlišná od situace během První světové války. Řada mužů byla zajata v tom, v čem byli nahnáni z pastvin a polí do zbraně.

Srbští zajatci během apelu v zajateckém táboře Stalag XB Sandbostel

Zajatí příslušníci Jugoslávské královské armády.

6. dubna 1941 zaútočila německá armáda na Jugoslávii. Brzy poté začaly na území říše proudit desetitisíce Bosenců, Chorvatů, Srbů, Makedonců, Černohorců, Slovenců a také Maďarů z východních provincií Jugoslávského království. Z výpovědí pamětníků vyplývá, že podmínky, za kterých tito zajatci pracovali a žili, byl podobné podmínkám polských zajatců.

Mnohonárodnostní charakter jugoslávské armády byl častou příčinou vnitřních konfliktů uvnitř táborů i na pracovních komandech.

Od roku 1942 jsou jugoslávští váleční zajatci postupně z válečného zajetí propouštěni, nejprve zajatci z anektovaných území a nově vzniknuvších loutkových států a protektorátů, kteří dali své čestné slovo, že nevystoupí proti okupační branné moci, později rovněž ostatní jugoslávští váleční zajatci, ti však již ve většině případů nikoliv domů, nýbrž posláni do německých pracovních táborů.

Od konce roku 1941 se na území Jugoslávie začaly formovat jugoslávské partyzánské oddíly, které byly roku 1943 přetransformovány v Jugoslávskou osvoboditelskou armádu. Menší skupiny zajatých příslušníků jugoslávské osvoboditelské armády byly střídány na místě. Větší skupiny byly odvezeny do koncentračních táborů na východě.

25. srpna 1944 uznalo Německo zajaté příslušníky jugoslávské osvoboditelské armády za válečné zajatce. Podmínky nově zajatých však byly srovnatelné s podmínkami sovětských válečných zajatců. Dříve zajatí byli ponecháni v koncentračních táborech.

Rumunští váleční zajatci

V srpnu 1944 dochází v Rumunsku k politickému obratu. Proněmecká Antonescuova vláda byla svržena a moc nad Rumunskem převzal Král Michael I., který okamžitě vyzval Německou armádu k pokojnému stažení ze země. Německo se však nehodlalo vzdát bohatých nalezišť ropy bez boje. Mnoho špatně vyzbrojených Rumunů bylo zajato a deportováno do zajateckých táborů v Německu. Podmínky zajatých Rumunů byly podobné podmínkám internovaných italských vojáků.

Slovenští váleční zajatci.

Vojákům slovenské povstalecké armády, padnuvším do německého zajetí byl přiznán status válečných zajatců. Do 28. září 1944, kdy povstání bylo potlačeno, padlo do německého zajetí na 10.000 povstaleckých vojáků. Pro tyto válečné zajatce zřídila německá branná moc tranzitní tábor Dulag v Malackách. Po krátkém pobytu v tranzitním táboře v Malackách byli zajatci odesláni skrze území protektorátu Čechy a Morava do Říše. Transporty byly formovány rovněž v Diviakach. Tyto transporty končily v táboře Stalag 334, Lamsdorf, který plnil funkci přijímacího a rozdělovacího tábora pro transporty ze Slovenska. Zajatci byli dále odesíláni do táborů, Stalag IV B Mühlberg, Stalag XVIII Kaisersteinbruch, Stalag IXC Bad Sulza, Stalag XXB Marienburg, Stalag XXA Thorn, odkud byli následně přidělováni na různá pracovní komanda. Stejně jako internovaní Italové či zajatí Rumuni, byli i slovenští zajatci postaveni v táborové hierarchii na samotné dno,

Internovaní italští vojáci nastoupení před obytným barákem zajateckého tábora Stalag XB Sandbostel

tedy na úroveň sovětských válečných zajatců. Ubytování byli v nevytápěných barácích, hladově byly užívány na ty nejtěžší práce. Mnozí svůj pobyt zaplatili životem.

Internovaní příslušníci italské armády

Po pádu Mussoliniho vlády v červenci 1943 a následném obsazení části země německou brannou mocí, byli italští vojáci internováni na území Itálie rozděleni na dvě skupiny. Věrní nacistickému režimu byli včleněni do nově vzniknuvší armády republiky Salo. Ostatní byli označeni za Badoliovy přívržence a následně deportováni do Německa. Stejný osud čekal i příslušníky Italské armády v Rusku, kteří byli po kapitulaci Itálie odzbrojeni, posláni do týlu a následně umístěni do táborů Stalag na východě říše. Internovaným byl nabídnut vstup do armády republiky Salo, nebo pomocných oddílů Wehrmachtu. Ti, kteří odmítli, byli ponecháni ve vojenské internaci a odvezeni za účelem pracovního nasazení do Říše, kde pracovali a žili za obzvláště tvrdých podmínek, srovnatelných s podmínkami sovětských zajatců. Zajatci nedostávali balíčky červeného kříže a tak byli plně závislí na německých přidělech. Pracovní nasazení probíhalo pod přísným dozorem. Italští internovaní se snažili řešit nápravu zoufalých podmínek skrze italský červený kříž. V červnu 1944 však péči o internované italské vojáky převzala internační pečovatelská služba při italském velvyslanectví v Berlíně. Italský červený kříž se všemi

svými pobočkami v Německu se tak stal pouze podřízeným orgánem Centrály pro opatrování. Touto cestou byl poštovní styk válečných zajatců s italským červeným křížem zakázán. Naděje na jakoukoliv změnu ztroskotala. Pracovní doba internovaných italských vojáků byla téměř shodná se sovětskými zajatci. Na rozdíl od sovětských zajatců však měli nárok, jednou za tři týdny, na den volna. Rovněž stravování a zdravotní péče byla shodná se sovětskými zajatci. Situace se nezlepšila ani s postupným převáděním internovaných do stavu civilních dělníků, které proběhlo roku 1944.

Holandští váleční zajatci

Holandští vojáci, kteří roku 1940 padli do zajetí, během postupu německé armády, byli po krátkém pobytu v tranzitních táborech odvezeni do Německa. Pro umístění holandských zajatců byly vybírány především zajatecké tábory na severozápadě Německa. K hromadným deportacím zajatých vojáků a nižších důstojníků, po kapitulaci Holandska, nedošlo. Tito muži byli demobilizováni a propuštěni. Po skončení bojů na západní frontě dochází rovněž k propuštění některých přátelsky smýšlejících zajatců nižších hodností z táborů Stalag a Oflag. „Z bezpečnostních důvodů“, velkou roli však hrál nedostatek pracovních sil, bylo v květnu 1943 rozhodnuto o opětovné mobilizaci propuštěných válečných zajatců a jejich nuceném nasazení v říši. V Holandsku se následně rozpoutaly silné protesty, které zamýšleným deportacím zamezily.

Řečtí váleční zajatci během transportu do sběrného zajateckého tábora

Řečtí váleční zajatci

Po řeckém vítězství nad italskou armádou přichází 6. dubna 1941 německá invaze.

I přes tvrdý odpor řeckých a britských sil, končí invaze německým vítězstvím. Váleční zajatci byli po krátkém pobytu v tranzitních táborech odvezeni na území říše.

Židovští příslušníci řecké armády byli od ostatních zajatců odděleni. Je pravděpodobné, že tito zajatci byli převedeni do koncentračních táborů.

Některým se podařilo schovat mezi britskými válečnými zajatci a tak přežít.

Američtí váleční zajatci

Do ofenzivy v Ardenách, nepředstavoval počet zajatých příslušníků americké armády nikterak významnější národnostní skupinu v německém zajetí. Jednalo se především o sestřelené piloty, menší počet zajatců evakuovaný z italských zajateckých táborů po pádu Mussoliniho režimu. Postupně se do Německa dostávají američtí vojáci, zajatí během bojů v Itálii, Francii. Mezi zajatci bylo rovněž několik amerických vojenských poradců zajatých během bojů v Maďarsku.

Směrnice týkající se zacházení s americkými válečnými zajatci, AWA OKW, 11. 3. 1943

1) Zajetí Američané mohou být v souladu s ženevskou konvencí z roku 1929 nasazeni do práce.

2) Pracovní nasazení je umožněno pouze v uzavřených kolonách. Na pracovišti musí být zabezpečeno absolutní oddělení od válečných zajatců jiných národností (obzvláště od britských) a zahraničních civilních pracovníků.

3) Američtí zajatí poddůstojníci mohou být nasazeni k těmto uzavřeným skupinám na dobrovolné bázi, avšak musí být ubytováni odděleně od mužstva

4) Pracovní nasazení amerických zajatých důstojníků mimo tábor nepřichází v úvahu ani na dobrovolné bázi. Na přelomu let 1944/45, důsledkem bojových dějství v Ardenách, přicházejí do německého zajetí desetitisíce amerických válečných zajatců.

Přes to, že američtí váleční zajatci byli rozmístěni téměř ve všech vojenských okruzích, nejpočetnější skupiny se nacházely v táborech Stalag XIIA Limburg, Stalag IXB Bad Orb, Stalag XIII C Hammelburg, Stalag IIIB Eisenhüttenstadt, Stalag IIIA Luckenwalde, Stalag IIB Hammerstein.

V jižních a východních vojenských okruzích se s těmito zajatci na pracovních komandech setkáváme pouze v omezené míře. Četnějším bylo pracovní nasazení amerických válečných zajatců v západně dislokovaných vojenských okruzích.

Z řad amerických válečných zajatců byli selektováni američtí židé.

Jedním z nejhorších pracovních táborů určených pro válečné zajatce- americké židy byl pracovní tábor Berga. Zajatci byli nasazeni na stavbě podzemní továrny Schwalbe V.

Muži pro pracovní komando byli rekrutováni v zajateckém táboře Stalag IXB Bad Orb. Zajatci židovského původu byli vyzváni, aby se dobrovolně přihlásili. Protože nábor nešel dle očekávání a bylo potřeba zformovat komando čítající 350 mužů, bylo vybíráno náhodně dle vzhledu či jména. 20 mužů našlo v táboře Berga svou smrt.

Norští váleční zajatci a vojensky internovaní

Norští vojáci, kteří padli do německého zajetí roku 1940, byli krátce po ukončení bojů propuštěni.

Roku 1943 bylo, s ohledem na rostoucí nebezpečí vůdčí účasti bývalých důstojníků v hnutí odporu, přistoupeno k jejich internaci. Všichni norští důstojníci, kteří nesympatizovali s norským proněmeckým režimem, obdrželi v srpnu 1943 písemnou výzvu k dobrovolné internaci. Sebou si měli vzít výstroj a jídlo na 3 dny.

Převážná část norských důstojníků byla umístěna v zajateckém táboře Oflag XXIC, Ostrzeszow.

Mezi internovanými se nacházel i vrchní velitel norských ozbrojených sil generál Otto Ruge, který se do tábora dostal přes Oflag Königstein a Thorn.

Podmínky vojensky internovaných norských důstojníků nebyly zlé. V Ostrzeszowě, z iniciativy zajatých důstojníků, vzniká norská škola, orchestr, pořádaly se šachové turnaje. O nemocné se starali norští lékaři Arne Klem a Carl Otto Bergwitz-Larsen. Dobrovolně se nechali internovat, aby mohli pomoci svým krajanům daleko od domova. Dobrovolně se nechal internovat také pastor Asle Enger.

Norští policisté, odmítnuvší spolupráci s režimem Vidkunda Quislinga byli posláni do koncentračních táborů, kde měli být ke spolupráci donuceni, nebo zemřít důsledkem těžké práce a nelidského zacházení. Schodou okolnosti to byli právě norští policisté, kteří během evakuace koncentračního tábora Stutthof po moři, zachránili řadu vězňů před utonutím, poté co jejich bárky byly opuštěny na moři německými tažnými čluny.

Dánští vojensky internovaní

Od srpna 1943 dochází v okupovaném Dánsku, v souvislosti s odstoupením dánské vlády, k vlně protestů. Němci vyhlásili v Dánsku stanné právo. Dánští vojáci a důstojníci odcházejí do Švédska, aby o rok později zformovali Dánskou vojenskou brigádu v Exilu, čítající roku 1944 4800 mužů. Kapitáni dánského vojenského námořnictva byli instruováni zabránit německým pokusům o jejich zadržení. 13 lodím se podařilo dostat do Švédska, ostatní byly potopeny nebo byly nuceny se vzdát.

Mezi tím dochází k internaci protiněmecky smýšlejících příslušníků dánské armády, kteří neuspěli uprchnout do Švédska. 19. 8. 1944 jsou odzbrojeni a následně internováni protiněmecky smýšlející policisté a pohraniční stráž (Modří žandarmové).

1953 dánských policistů bylo posláno do koncentračního tábora Buchenwald, do takzvaného „Malého tábora“.

Pobyt ve zdejším táboře zaplatilo životem 60 mužů.

Na konci roku 1944 byli internovaní převedeni do kompetence velitele válečných zajatců IV vojenského okruhu.

Od ledna 1945 tak na kusé zmínky o „dánských vojensky internovaných“ narážíme v táborech Stalag IVB, Stalag IVD. S internovanými Dány se setkáváme

rovněž na detašovaných zajateckých pracovních komandech, jakými bylo kupříkladu Lg.186, přidělené společnosti Witznitzer Kohlenwerke v Grosszossen II. Část příslušníků pohraniční stráže „Modří žandarmové“ byla internována v policejním vazebním táboře Fröslev. Někteří byli v září 1944 propuštěni. Zbýlých 141 žandarmů bylo 5. října 1944, posláno do koncentračního tábora Neuengamme.

Sovětské váleční zajatci nastoupeni před ubikacemi zajateckého tábora Stalag XB Sandbostel

Sovětské váleční zajatci z pracovního komanda v Oberndorfu.

Sovětské váleční zajatci

V hierarchii válečného zajetí byli sovětské zajatci na tom nejnižším stupni a dle toho s nimi bylo i zacházeno. Zajatci museli být striktně odděleni a umístěni tak aby nebyli na očích ostatních zajatců, které by mohlo pohoršovat nelidské zacházení.

Ubytování mělo být co nejprostší, avšak přísně zajištěno proti útěku. Takzvané „Russenlagern“ představovaly vždy tu nejhorší přísně izolovanou část zajateckého tábora.

Množství válečných zajatců, kteří se dostali na území říše a přežili alespoň do roku 1943, bylo pouhým zlomkem z počtu celkově zajatých sovětských vojáků. Drtivá většina podlehlá smrtelným podmínkám v táborech na východě, během transportu nebo v nově zřizovaných kmenových táborech a obřích pracovních komandech na území říše v zimě 1941/42.

Mezi sovětskými válečnými zajatci, kteří byli přivezeni na území říše, se nacházely dvě zvláštní kategorie, jejichž správa nebyla v rukou OKW ale v rukou říšské zpravodajské služby SD.

Do první kategorie spadali ti váleční zajatci ochotní spolupracovat na znovuvýstavbě obsazených území, na terorizování svých lidí, participovat v pomocných oddílech wehrmachtu, SS či v pomocných oddílech bezpečnostních orgánů. Nejčastěji se jednalo o Ukrajince, Bělorusy a Balty.

Druhou neméně početnou kategorií byly takzvané „politicky neúnosné elementy“. Jednalo se o sovětské důstojníky-přesvědčené komunisty a politruky, kteří se ukrývali mezi řadovými vojáky.

Příslušníci Ls.-Batalionu před vstupní branou do zajateckého tábora firmy Schichtwerke v Ústí nad Labem

Stráž válečných zajatců v kmenových táborech i na pracovních komandech

1) Vojenská stráž

Jak již bylo výše zmíněno, výkonem stráže v kmenových zajateckých táborech a na pracovních komandech byly pověřeny takzvané Landeschützen-Batalióny (Ls.-Bataliony)

OKW si uvědomovalo význam politické i praktické přípravy vojinů a nižších důstojníků pro výkon strážní služby. Od stráž vykonávajících vojinů byla vyžadována vnitřní připravenost zasáhnout, od jejich velitelů schopnost udržet nadšení ve svých strážních oddílech. Oběžník velitele vojenského okruhu VIII 2. července 1940

Je jen těžko představitelné, že voják, který si je vědom hrdinských činů našich vojáků na frontě bude přistupovat ke své práci nezodpovědně nebo prokazovat neněmecké jednání. Proto musí velitel strážního oddílu využít každou možnost, aby svým strážným přiblížili hrdinské činy našich frontových vojsk.

Voják konající strážní službu si musí všimnout všech neobvyklých chování zajatců.

Musí být zabráněno podobným případům, kdy strážný nevěnoval pozornost zajatci, který se zdržoval na určitém místě pravidelně a až zdařilý útěk ukázal, že si zajatec na tomto místě schovával civilní oblečení a potraviny. Voják, který toto nevidí, zanedbal svou povinnost.

Pítí mimo službu, otrhaný oděv, nedostatek úcty, nekamarádkost, špatné chování jsou vážné znaky špatného vojenského citění. Jestliže výchovné opatření nestačí je potřebné bez ohledů

zasáhnout. Nedovolené obstarávání potravin strážnými je v očích národa zrada a škodí dobrému jménu Wehrmachtu. Strážným je zakázáno samostatně obstarávání potravin. Ti, kteří na statku nebo ve vesnicích pro sebe a své kamarády nedovoleně obstarávají potraviny, jsou ihned odveleni a potrestáni. Dále je potřeba zajistit, aby strážní nevlastnili osobní věci zajatců. V případě že ano, strážní musí vysvětlit, jak se k nim věci dostaly.

Rozhovor strážných se zajatci

Dle nařízení z 11. 5. 1940 je každý styk strážného se zajatci nutno omezit na nezbytně nutnou míru. Jakýkoliv jiný styk je trestán v souladu s nařízením z 25.11.1939 vězením nebo kázníci.

Je úkolem strážných zamezit, aby mimo práci nepřicházeli zajatci do styku s civilními pracovníky.

V případě, že strážní toto poruší, musí být ihned kontaktován velitel strážního oddílu, který zajistí nezbytné další kroky. Pouze v nebezpečí z prodlení jsou strážní oprávněni podat na policejní úřad oznámení na osoby porušující tento zákon, platí i pro udání na civilisty, kteří nereagují na upozornění strážných, jsou agresivní, nebo provozují se zajatci různé vztahy. “

„Odporuje vojenskému citu, když se zajatci během transportu chovají jako výletníci, odcházejí na jiné místo bez dovolení. Strážní jsou proto nuceni k nejpřísnějším opatřením během pobytu na nádraží.

Je nepřijatelné, aby strážní byli během transportu v hospodě a

Příslušníci Landeschützenbatalionu odjíždějí na místo nasazení.

Příslušník Landeschützenbatalionu nasazen na ruském zajateckém pracovním komandu v Oberndorfu

zajatci zatím ponecháváni bez dozoru, nebo když váleční zajatci jsou společně se strážnými v hospodě. Porušení bude přísně trestáno jako prohřešek proti vojenské cti a pořádku.

Zajatci se nesmí dostat do kontaktu s místními. Na stanicích červeného kříže smějí zajatci ven jen na písemný příkaz velitele transportu. Povolení stravovat zajatce může být vydáno strážnými jen ve zvláštních případech“

Strážnému, který pomohl zajatci, hrozilo 14 dnů tvrdého žaláře a za delší styk jakéhokoliv jiného než pracovního charakteru 8 měsíců vězení.

Dle směrnic OKW, bylo povinností zaměstnavatele zajistit vojenské strážní na detašovaných pracovních komandech ubytování, topení a stravování. Žold byl vyplácen dle sazebníku OKW. Strážní dostávali stravovací přiděly formou potravinových lístků pro civilní obyvatelstvo. Na stravovací přídatky za těžkou práci nebo práci přesčas nárok neměli, přes to, že v druhé půli roku 1944, kdy byl strážných zoufalý nedostatek, pracovali i 16 hodin denně bez volna nebo dovolené. Není proto divu, že mnozí veteráni První světové války a váleční invalidé, kteří byli k Ls-Batalionům přiřazeni, neplnili svou službu nikterak horlivě.

Angličtí zajatci tyto muže s oblibou nazývali "Armáda dědečků" V sovětských pracovních komandech a kmenových zajateckých táborech byli na strážní službu nasazeni služební psi. O efektivitě nasazení služebních psů se dozvídáme z hlášení feldwebla Kusche z 1.Komp. Ls-Batalionu 337

Velitel sovětského zajateckého pracovního komanda v Oberndorfu hovoří k nastoupeným zajatcům

„Služební pes č.1669/VIII, psovod svobodník Klar
20. 3. 1944 zůstalo v táborové koupelně sedět 5 ruských
zajatců a odepřeli nástup do dolu (R172).

Přes opakovanou výzvu zajatci nevyšli na práci. Byl
nasazen pes a 15 minut poté zajatci již byli nastoupeni.
Tento případ se na tomto komandu několikrát opakoval,
ale potom byl klid.

8. 4. 1944 využili někteří zajatci tmy a při zpáteční cestě
z dolu se vzdálili z kolony. Ihned byl nasazen pes, který
přihnal zajatce zpět ke koloně. Několik zajatců bylo
mírně pokousáno.

29. 5. 44 v 23.30 natrefil psovod vykonávající stráž
pracovního komanda R73 na krácejícího muže. Tento
muž byl čistě umyt a v civilním oblečení. Protože
na tomto místě uprchlo již mnoho válečných zajatců, byl
muž zatčen. Jak se ukázalo, jednalo se o uprchlého
válečného zajatce, který byl psovodem veden zpět do
tábora. Na cestě se zajatec obrátil proti psovodu.
Doprovázející pes ho však srovnal do pořádku takovou
měrou, že všichni váleční zajatci mají velký strach, když
psa jenom vidí.“

2) Civilní pomocná stráž

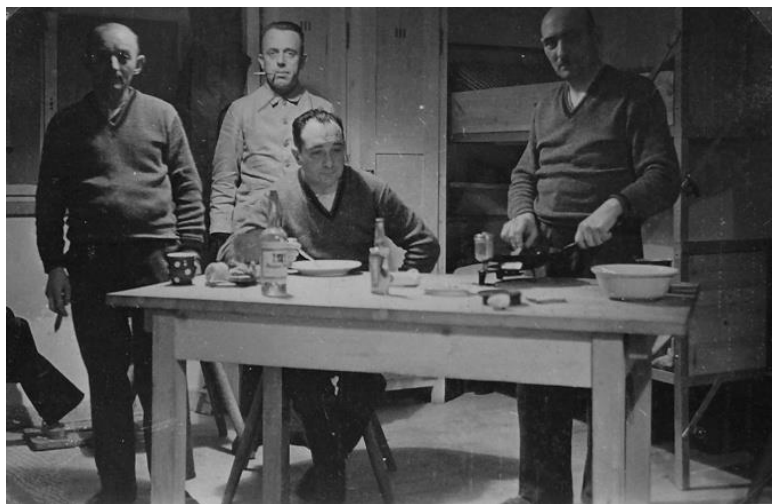
Větší podniky využívaly na hlídání válečných zajatců,
jejichž ubikace se obvykle nacházely v objektu závodu,
podnikovou stráž (Werkschutz), která sestávala
z civilistů přidělených pracovním úřadem, nebo si
najímali strážní firmu. Podniková stráž dohlížela na
válečné zajatce při práci a po skončení směny
je doprovázela do ubikací.

V továrně na octan hlinitý ve Štramberku vykonávala od
10. prosince 1942 stráž válečných zajatců, včetně
zajateckých ubikací na pozemku továrny, firma
Wachschutz Erich Hoffman z Vroclavi.

Každý pomocný strážný musel dle „nařízení o strážní
službě“ Říšského vůdce SS a velitele německé policie
z 14. 12. 1937 mít schválení příslušné služebny Gestapa,
že tuto službu může vykonávat. Strážní nosili během
výkonu služby uniformy dodané strážní službou. Pláště a
zbraně byly zajištěny velitelstvím LS-Batalionu
příslušným pro danou oblast. Za každou hodinu strážní
služby dostával strážný 0,80Rm. Ubytování a strava byla
zajištěna zdarma zaměstnavatelem. Střelecký výcvik
zajišťoval velitel zajateckého komanda. Strážní služba
zodpovídala za hmotné i osobní škody. Strážný, který
zavinil útěk zajatce z ubikací, mohl být potrestán
finančním postihem až 25Rm

*Příslušníci Landeschützenbatalionu sedící ve chvíli
volna před ubikacemi*

*Příslušníci Landeschützenbatalionu, přiděleného do
zajateckého tábora Stalag VIIIB Lamsdorf, ve chvíli
volna uvnitř ubikací.*

*Příslušníci Landeschützenbatalionu, přiděleného do
zajateckého tábora Stalag XIB Fallingb., ve chvíli
volna uvnitř ubikací.*

Gneixendorf, Rakousko -Fragmenty ubikací strážního sboru Stalag XVIIIB. (LCH2015)

Moosburg, Německo, „Vorlager“- Bývalé ubikace strážního sboru Stalag VIIA (LCH2013)

Furstenberg, Německo - Bývalé ubikace strážního sboru zajateckého tábora Stalag IIIB (LCH2015)

3) Táborská policie

V mnoha kmenových zajateckých táborech a velkých pracovních komandech existovala takzvaná táborská policie. Spektrum úkolů, které táborská policie vykonávala, se lišilo dle národnosti zajatců, pro kterou byly formované oddíly určeny.

V kmenových zajateckých táborech pro britské válečné zajatce zajišťovala táborská policie, která byla podřízena veliteli táborské samosprávy, především pořádek v táboře, zasahovala při drobných potyčkách mezi zajatci. Velkou roli v konfliktech hrála barva pleti či národnost zajatce. Pomluvy typu „bojují-li Skoti stále za Anglii?“ končily často řeznými ranami a zlomenými žebry. Oddíly táborské policie v zajateckých táborech pro západní zajatce nikdy nepořádaly hony na jednotlivé zajatce s rozdílným politickým smýšlením nebo špatným pracovním výkonem. Stejně tak tomu bylo i v případě táborské policie v zajateckých táborech a oddělených sekcích pro francouzské a belgické zajatce.

Daleko širší spektrum činností táborské policie je možno pozorovat v zajateckých táborech a na velkých pracovních komandech pro sovětské válečné zajatce. Zde se zajatecká táborská policie, mimo hlídání pořádku uvnitř tábora, podílela rovněž na odhalování ilegálních zajateckých hnutí, odhalování šířitelů protiněmecké propagandy, sabotérů a na provinivších se zajatcích často sama vykonávala persekuce. Do ruské táborské policie byli vybíráni kriminálníci a lidé známí svou brutalitou. Za tuto službu bylo vybraným zajatcům nabídnuto, lepší ubytování, ošacení, zvýšené přiděly jídla, v některých případech peněžní odměna shodná s výplatou civilních pomocných strážných. Vždy platilo, že ruští zajatci vstupivší do oddílů táborské policie měli pravomoc pouze v dané sekci tábora určené pro zajatce stejné národnosti. Táborská policie, jak sestávající z východních tak i západních zajatců, byla obvykle vyzbrojena sukovicemi a obušky, případně psi.

Szubin, Polsko, ubikace strážního sboru Stalag XXIB (LCH2015)

Táborové lazarety, zdravotní péče o válečné zajatce

Konvence o zacházení s válečnými zajatci z 27.

července 1929

Část III, sekce II, Kapitola 3., odstavec 14.

„Každý tábor by měl mít ošetřovnu, kde zajatci mohou dostat takovou péči, která je potřeba. K dispozici by měla být místnost pro izolaci zajatců, u kterých je podezření na infekční nemoc.

Náklady na léčení včetně dočasných zdravotnických pomůcek by měly být placeny mocí zadržující zajatce“

Kapitola 3 odstavec 15

„Zdravotní kontrola válečných zajatců by měla být prováděna alespoň jednou za měsíc. Cílem je kontrola zdravotní a hygienické situace v táboře.“

Zdravotní péči o válečné zajatce v kmenových zajateckých táborech zajišťovali sami zajatci. Tito byli zpočátku odkázáni na to málo, co si do zajetí přinesli sebou. V táborech dochází důsledkem nedostatečného sanitárního zařízení k rozšíření střevních onemocnění, úplavice, cholery a tuberkulózy.

Ke stabilizaci situace vedly teprve zásilky červeného kříže s medikamenty, očkovacími séry, instrumenty a v neposlední řadě dokončení infrastruktury zajateckých táborů. Uvnitř táborů jsou zřizovány ošetřovny, takzvané „Revíry. V oddělené části kmenových táborů, častěji však jako samostatné barákové komplexy, vznikají zajatecké rezervní lazarety. Lazaret byl obvykle rozdělen na několik oddělení a to: příjem pacientů, operační sál, zvláštní oddělení pro nemocné infekčními nemocemi, oddělení pro ostatní nemocné a oddělení pro zajatce po operaci. Mimo to sestával lazaret z vlastní desinfekční stanice, kuchyně a skladů. O zajatce se starali, pod velením německého šéflékaře, zajatí lékaři a zajatci v rekonvalescenci. Národnost doktorů a sanitářů nehrála roly. Obvykle se hodila každá ruka.

Pobyt v rezervním lazaretu byl často neúměrně zkracován. Nemocní museli pracovat, dokud nepadli, než byli do lazaretu převedeni. Nejvíce zajatců zpravidla umíralo na TBC. Operace břicha však byly vynechávány z důvodu dlouhé rekonvalescence.

Infekční nemoci, ze kterých byl nejčastější Tyfus a TBC byly do podzimu 1941 relativně pod kontrolou.

O této skutečnosti hovoří rovněž protokol delegáta oddělení pomoci válečným zajatcům YMCA Gunnara Janssona z června 1941 o návštěvě rezervního lazaretu ve městě Treysa

Reservelazaret Treysa 31. 6. 1941

V tomto lazaretu se nachází převážně francouzští zajatci.

K dnešnímu dni je zde vedeno ve stavu pouze 16 Angličanů, z toho 2 důstojníci a 10 Belgičanů, z čehož 7 důstojníků.

Vrchní doktor Dr. Wittneben, který je civilním povoláním šéflékař, mě přátelsky přijal a sám mě ukázal zařízení lazaretu a umožnil mě nerušeně pohovořit s jednotlivými zajatci.

S oběma anglickými důstojníky, Kapitánem Frederikem Massey, č.14524, Poručíkem Denisem Bennet-Jonesem č. 14529 a důvěrníkem mužstva, zdravotníkem Robertem Steersem č.14866 jsem hovořil. V lazaretu je okolo 800 anglických knih z čehož je hodně učebnic, které nikdo zatím nepoužil. Bylo by proto praktické provést výměnu knih s Oflagem IXA/H kde je

Francouzští zajatci vykonávající službu v revíru zajateckého tábora Stalaf XVIIIB Gneixendorf

učebnic nedostatek. Informuji o tom písemně Dr. Wittnebena, jakož i velitele Oflag IXA/H.

Žádná studia se nekonají. Můj návrh pořádat německé kurzy pro Angličany, pod vedením Kapitána Massey, byl přivítán s nadšením. Učebnice budou do lazaretu poslány skrze YMCA.

Společenských her je v lazaretu jen málo. Stejně tak i sportovních potřeb, požadavek na tento materiál je již vystaven.

Bohoslužby jsou pro Francouze a Belgičany konány v nedalekém kostele každou neděli. Pro Angličany bohoslužby pořádány nejsou. Nikdo z těchto zajatců nemá bibli ani nový testament. Všech 7 belgických důstojníků bylo vedeno jako DU (služby neschopní) a čekají v nejbližší době na transport do Belgie.

Sandbostel, Německo – Dochovalé baráky detašovaného infekčního oddělení zajateckého lazaretu. (LCH2012)

Elsterhorst, Německo - Poslední z původně 6 baráků zajateckého lazaretu. V táboře celkem zemřelo 255 zajatců. (LCH2015)

Týlová strana Fortu č. XIV v Toruni, Polsko - Během Druhé světové války zde fungovala zajatecká nemocnice pro válečné zajatce z fortů č. XVI, XV, XIV, XIII, XII, XI. (LCH2013)

Mezi Belgičany jsou tací, kteří nemají žádné zprávy z domova od té doby, co byli zajati.

Balíčky červeného kříže dostávají ale pravidelně. “

Situace v zajateckých lazaretech se zásadně změnila na podzim 1941, v souvislosti s příjezdem sovětských válečných zajatců. Infekční nemoci, které tito muži přinesli, se brzy přenesly i na zajatce ostatních národností.

Nesovětští zajatci měli možnost požádat o přidělení očkovacích vakcín skrze Mezinárodní výbor červeného kříže. Protože vakcín byl dostatek, byli přednostně očkováni ti, kteří se dobrovolně přihlásili k péči o nemocné. Dodávka dostatečného množství pro všechny nesovětské zajatce obvykle mohla trvat i několik měsíců, během kterých umírali nejen pacienti, ale i jejich ošetřovatelé.

Jen v zajateckém táboře Sandbostel zemřelo během tyfové epidemie do března 1942 11 Francouzů a Belgičanů. V řadách zajatců sovětských byla důsledkem tyfové epidemie úmrtnost 50%. V masových hrobech byly pohřbeny desetitisíce sovětských zajatců.

Na jaře 1942 byly epidemie tyfu zažehnány a izolace táborů odvolány. Přeživší postupně opouštějí kmenové tábory a jsou přidělováni na detašovaná pracovní komanda.

S vyhlášením totální války dochází k nárůstu významu sovětských válečných zajatců pro německý válečný průmysl. Právě v tomto období můžeme sledovat přeměnu řady zajateckých táborů na zajatecké lazarety vyhrazené sovětským zajatcům vyreklamovaným z detašovaných pracovních komand pro vážnější zranění, onemocnění či celkové tělesné vyčerpání.

I přes určité zlepšení poměrů v podmínkách zajatých sovětských vojáků, zůstávaly zajatecké lazarety vyhrazené sovětským zajatcům tábory smrti.

Čtvrtina pacientů obvykle svůj pobyt v lazaretu nepřežila. Ostatní byli navraceni na původní místo pracovního nasazení nebo do příslušného kmenového tábora.

Jako příklad možno uvést zajatecký lazaret v Sokolově. Odesílání sem byli trvale práce neschopní z pracovních komand vojenského okruhu XIII, rezervních lazaretů Neumarkt, Regensburg, Staumuehle, Ebelsbach, Neustadt, Wiesau, Baden-Baden, Rawensburg-Weingarten, Bamberg a revírů zajateckých táborů Lamsdorf, Weiden, Luckenwalde, Norimberg-Langwasser Hammelburg, Sulzbach-Rosenberg. Transporty se uskutečňovaly po železnici nebo v nákladních autech, v závislosti na vzdálenosti, a to jak na individuální bázi tak i většími transporty čítajícími desítky práce neschopných. Mnozí byli v tak zoufalém stavu, že zemřeli již během cesty na nádraží či během cesty po železnici v nevytopených nákladních vozech. Lazaret se nacházel v kasárnách na okraji města.

Podmínky v lazaretu neskýtalý příliš nadějí na vyzdravení. Strava byla bídná, medikamenty nebyly k dispozici. Svůj pobyt ve zdejším táboře nepřežilo více jak 2000 zajatců. Zemřeli byli pohřbíváni v masových hrobech nedaleko městského hřbitova.

Situace v zajateckých lazaretech pro nesovětské zajatce se po překlenutí tyfových epidemií 1941/42 držela na relativně stabilní úrovni až do roku 1945, kdy dochází k evakuaci východně umístěných zajateckých táborů na západ.

Protokol švýcarské delegace o situaci amerických zajatců v táboře Stalag IXA Ziegenhain z 22. 3. 1945
Lékařské ošetření a nemoci:

Je zde kombinovaný revír pro Američany a Brity s 42 postelemi (dvoupatrové postele) v péči Majora McLardy RAMC a Kapitána Morgana z americké Medical Corps. Revír je považován za příliš malý na velikost a osazení tábora a v současnosti jsou zde umístěny jen vážnější případy. Velitelství tábora proto dalo k dispozici půl dalšího baráku, který je využíván pro méně vážné případy a je nazýván „revier extension“. Zde je nyní 200 pacientů a 28 mediků, zřízenců. Někteří z těchto zřízenců pečují i o zajatce ve stanech nebo v jiných barácích. Dle staršího zdravotního důstojníka je okolo 85% všech zajatců (britských a amerických) práce neschopných a potřebují soustavnou péči. Zajatci trpí vyčerpáním, podvýživou a úplavici.

Dle staršího zdravotního důstojníka, německé zásobování léčivy není dobré. Scházejí zdravotní balíčky a invalidní balíčky. Delegát Mezinárodního výboru červeného kříže byl o situaci informován před týdnem a je očekávána dodávka nezbytných léčiv, stejně jako balíčky jídla. Francouzští váleční zajatci vydali doposud 34 invalidních balíčků jídla ale, protože došli i balíčky určené pro ně, nemůže být žádná další pomoc od nich či zajatců jiných národností očekávána. Urgentně je potřeba rovněž plazma pro transfuzi krve, pro případy leteckých náletů, ze kterých se jeden odehrál jen několik dní před návštěvou delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže.

Velitelství vydává denně speciální přiděly pro muže trpící úplavicí. Pacienti, kteří potřebují operaci, jsou posíláni, jednak do francouzského lazaretu, který patří k táboru, nebo do německého lazaretu v nedaleké Treyse. Žádost o povolení se volně pohybovat mezi revírem a táborem pro vedoucího zdravotního zřízence byla schválena. Přání dalšího zdravotního důstojníka bylo přijato velitelem tábora a ten již zadal požadavek u armádního doktora. Starší zdravotní důstojník rovněž požádal o okamžité zaslání z Ženevy protityfových sér pro 3000 mužů

Zdravotní péči o válečné zajatce na pracovních komandech zajišťoval zaměstnavatel. Ten měl rovněž povinnost, zajistit doktora, který za zajatci pravidelně docházel. Ambulantní ošetření drobných poranění zajišťovaly podnikové ošetřovny nebo byl z řad zajatců vybrán zajatec-zdravotník, který ošetření drobných zranění zajišťoval.

V případě vážného onemocnění byl zajatec přesunut do lazaretu kmenového zajateckého tábora, případně do nejbližšího rezervního lazaretu. Nesovětší zajatci ve zdravotním stavu ohrožujícím život byli přesouváni do nejbližší civilní nemocnice. Léčiva, která byla zajatci předepsána lékařem, byla přidělována skrze nejbližší nemocniční lékárnu. Zubní ošetření válečných zajatců na pracovních komandech bylo rovněž starostí zaměstnavatele. O rozsahu zubního ošetření si můžeme udělat představu z nařízení kmenového zajateckého tábora Stalag VIII B Lamsdorf z 1. 3. 1942.

„1) Mohou být provedeny jen takové zubní zákroky nutné k udržení zdraví a pracovní schopnosti válečných zajatců. To znamená vytrhávání zubů, jednoduché zubní plomby a ošetření zubních kořenů. Je vyloučeno, aby válečný zajatec, který před svým zajetím nebyl u zubaře,

si nyní v průběhu zajetí nechal zpravit všechny zuby na účet německého lidu

2) Částka za ošetření zubů nesmí v případě válečných zajatců v žádném případě přesáhnout 7RM. Jen ve výjimečných případech může být táborovým doktorem tento obnos překročen

3) ošetření může provést nejbližší zubní chirurg nebo zubař na základě příslušného poukazu vydaného táborovým doktorem. Po ukončení zákroku, zubní chirurg pošle účet zubní chirurgické asociaci. Zubař pošle účet zubařské asociaci.

4) Zubní zákrok může být proveden také v případě, že zajatec platí za zákrok táborovými penězi bez použití poukazu.“

Ze vzpomínek bývalých anglických zajatců z pracovního komanda Mankovice vyplývá, že zajatci chodili k zubaři do sousední vesnice. Obecní zubař objednával obvykle dva zajatce týdně. Zajatci využívali této příležitosti pro výměnu informací s okolními pracovními komandy.

Kaisersteinbruch, Rakousko, bývalý „Lager III“ zajatecký lazaret - Lazaret postaven na jaře 1941 a po svém dokončení sestával z 15 baráků, z toho jeden odvěšivovací barák, lékárna, operační barák, barák s instalovaným elektrickým chladicím zařízením pro dočasné umístění těl zemřelých a 11 dalších baráků pro nemocné zajatce, z toho část izolačních pro případy tyfu a úplavice. (LCH2015)

Lambinowice, Polsko - Britští váleční zajatci nasazeni na přípravě základů pro obytné baráky zajateckého tábora Stalag VIII B

Lambinowice, Polsko - Britští zajatci nasazeni na stavbě barákového tábora Stalag VIII B

Polský zajatecký orchestr při vstupní bráně zajateckého tábora Stalag III A Luckenwalde

Pracovní nasazení válečných zajatců

Pracovní nasazení válečných zajatců lze rozdělit na:

- Nasazení válečných zajatců na stavbě zajateckých táborů, v jejich provozu a dílnách
- Nasazení na denních a detašovaných pracovních komandech.

Jak již bylo výše zmíněno, v době kdy do Německa přicházejí první váleční zajatci, nebylo zpravidla připraveno nic než klec z ostnatého drátu, případně postaveny plátěné stany, coby provizorní ubytování. Vše ostatní bylo nutno postavit. Výstavba zajateckého tábora byla obvykle zadávána stavebním firmám z okolí, které zajistily potřebný počet civilních řemeslníků. Ti následně vedli a dohlíželi na stavbu jednotlivých táborových zařízení. Pod jejich vedením pracovali váleční zajatci. V ojedinělých případech zajatci práci na výstavbě svých ubikací odmítali. Obvykle však zvítězil pragmatismus nad vzdorem.

Moosburg, Německo - Britský válečný zajatec vykonávající službu v táborové zdravotní laboratoři Stalag VII A

Moosburg, Německo- Italští vojensky internovaní, nasazení v krejčovských dílnách zajateckého tábora Stalag VII A

Souběžně s výstavbou táborové infrastruktury byli vybíráni spolehliví zajatci, kteří zastávali službu ve vnitřní táborové správě a provozech, ať již v kancelářích samosprávy, na ošetřovně, v kuchyni, prádelně, ve vnitřní pořádkové službě nebo coby velitelé baráků. V zajateckých táborech vznikají zámečnické, kovářské, ševcovské, krejčovské dílny. Dílny kryly nejen potřeby kmenového tábora, ale zajišťovaly rovněž opravu a výrobu ošacení a obuvi pro zajatce z detašovaných pracovních komand.

O množství výstroje, která měsíčně procházela rukama zajatců nasazených v táborových krejčovských a ševcovských dílnách je možno si udělat představu z periodického přehledu výstrojní a opravárenské dílny kmenového zajateckého tábora Stalag VIII B Těšín z 31. prosince 1944.

Za měsíc prosinec:

615 kalhot, 187 kabátů, 241 košil, 43 podvlékaček, 14 brašen, 5 zástěr, 41 párů rukavic. Navíc bylo vyrobeno 61 párů rukavic a 10 párů onucí.

Rukama zajatců pracujících v ševcovské dílně prošlo za stejné období:

876 párů šněrovacích bot, 27 párů dřeváků, 3 páry holínek. Navíc bylo vyrobeno 100 párů kožených bot s dřevěnou podrážkou.

Přes snahu táborových dílen, vyhovět co nejdříve všem požadavkům přicházejícím ze stovek pracovních komand i kmenového tábora, byly dílny soustavně zahlceny. Vyřízení požadavku se proto mohlo táhnout po dlouhé měsíce.

Za svou práci dostávali zajatci mzdu, za kterou mohli vylepšit svůj jídelníček, dokoupit kus teplého oblečení, nebo si jej nechat vyrobit ze zbytků v táborových dílnách.

Pracovní nasazení válečných zajatců mimo kmenový tábor v prvních měsících války bylo omezeno na zemědělství, práci v lesích, nárazové práce jako odklizení sněhu či odstraňování škod po povodních. Směrnice pro pracovní nasazení válečných zajatců na detašovaných pracovních komandech a jejich přidělování žadatelům vycházely do značné míry z poznatků První světové války. Tyto směrnice se však již několik měsíců po začátku války ukázaly v mnoha ohledech jako nedostatečné. 20. listopadu 1939 jsou proto vydány nové všeobecné směrnice, které podmínky přidělování válečných zajatců a podmínky jejich pracovního nasazení upravovaly tak aby vyhovovaly většímu spektru žadatelů. Směrnice z listopadu 1939 sice nadále určovala jako prioritu nasazení válečných zajatců v zemědělství a lesnictví, v případě nevyhnutelné potřeby však umožňovala nasazení válečných zajatců v dalších odvětvích německého hospodářství.

- A) v důlní těžbě hnědého uhlí a rud
- B) na melioračních, zúrodnovacích pracích a stavbách cest
- C) na údržbářských pracích u Říšských drah
- D) na stavbách vodovodního potrubí a kanalizace
- E) na stavbách v rámci čtyřletého hospodářského plánu
- F) na speciální práce, které neměly společný charakter s vedením války

Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, výběr vhodných zajatců pro pracovní komanda a zajištění transportu měla na starosti pobočka pracovního úřadu v zajateckém táboře, ve spolupráci s velitelem tábora. V případě že zaměstnavatelem byl podnik, který vyžadoval zajatce s odbornými znalostmi, účastnil se výběru zajatců rovněž představitel firmy. Zajatci měli možnost si svou práci vybrat ze seznamu pracovních míst. V případě méně populárních prací jako práce v dolech a muničních továrnách probíhal výběr pracovních sil na nucené bázi. Stávalo se rovněž, že zajatci, kteří se přihlásili na dobrovolné bázi do uhelných dolů, skončili na staveništi muniční továrny. Stran konečného přidělení záviselo vždy na prioritách hospodářství.

Před odjezdem válečných zajatců na místo pracovního nasazení byla podepsána mezi Německou říší, zastoupenou velitelem zajateckého tábora a zaměstnavatelem smlouva o přidělení zajatců. Ve smlouvě bylo přesně stanoveno množství zajatců vypůjčených na práci, charakter práce a místo ubytování. Německá říše se ve smlouvě zavazovala k pokrytí nákladů spojených s transportem ze zajateckého tábora na detašované pracovní komando a zpět. Zaměstnavatel se zavazoval dodržovat následující podmínky:

„-Pracovní doba zajatců je shodná s pracovní dobou civilních dělníků zaměstnaných na stejných pozicích.

-Pochody do a z práce nesmějí být přehnané.

-Každý zajatec má týdně nárok na volno minimálně 24 po sobě jdoucích hodin. Pokud je to v možnostech podniku, jako odpočinkový den je volena neděle.

-Výše odměny se řídí hodinovou mzdou, podle tarifů platných pro nasazení civilních dělníků.

-Mzdy za práci válečných zajatců jsou týdně posílány zaměstnavatelem na výplatní oddělení kmenového zajateckého tábora.

-Zaměstnavatel je povinen zajistit stejná bezpečnostní opatření proti možným úrazům jako pro civilní dělníky. V případě nemoci nebo nehody na pracovišti musí zaměstnavatel zajistit transport do kmenového zajateckého tábora nebo nemocnice. Náklady na transport hradí Německá říše“

Den před transportem, nejpozději v den transportu, informovala vysílající služba pracovního úřadu v zajateckém táboře „přijímací“ pracovní úřad, zodpovědný za oblast kde měli být zajatci nasazení, o předpokládaném příjezdu transportu.

Přijímací pracovní úřad poté kontaktoval zaměstnavatele a sdělil čas předpokládaného příjezdu zajatců tak aby mohla být připravena strava a ubikace.

Přijímací pracovní úřad byl rovněž povinen informovat o příjezdu válečných zajatců okresního velitele NSDAP a příslušný úřadu zemského rady, tak aby bylo možno zajistit potřebná policejní a politická opatření.

Na detašovaná pracovní komanda nebyli přidělováni pouze zajatci určeni k pracovnímu nasazení v provozu zaměstnavatele. Komanda přesahující určitý počet zajatců byla, v souladu se směrnici AWA OKW, posílána o zajatce nasazené na režijových pracích v provozu pracovního tábora.

Francouzští váleční zajatci nasazeni na terénních pracích

V případě britských válečných zajatců připadal na jedno detašované pracovní komando o síle:

-nad 25 zajatců jeden táborový staršina o hodnosti nižšího důstojníka.

-nad 50 zajatců překladatel o hodnosti nižšího důstojníka

-nad 100 zajatců důvěrník o hodnosti nižšího důstojníka.

Na každých 300 zajatců byl dále přidělen 1 velitel ubikací o hodnosti nižšího důstojníka.

Na každých 50-100 zajatců byl přidělen jeden sanitář

Na každých 180 zajatců byl přidělen jeden švec, na každých 250 zajatců jeden krejčí a na 800 zajatců jeden holič.

V případě sovětských válečných zajatců připadal na jedno detašované pracovní komando o síle:

-nad 100 zajatců jeden táborový staršina

-nad 400 zajatců jeden překladatel

Na každých 300 zajatců byl dále přidělen 1 velitel

ubikací, na 250 zajatců jeden sanitář a jeden švec, na 180 zajatců jeden krejčí, na 800 zajatců jeden holič.

Nasazení válečných zajatců na pracovních komandech prošlo v průběhu Druhé světové války vývojem, který můžeme rozdělit do dvou fází:

V první fázi 1939-1942 bylo možno civilní dělníky, z provozů důležitých pro válečné hospodářství, kteří byli povoláni nebo zatčeni, nahradit z jiných, v hierarchii hospodářství, méně významných sektorů, pomocí takzvaných vyčesávacích akcí.

V druhé fázi, kterou je možno datovat od druhé poloviny roku 1942 se požadavek na pracovní síly zvýšil do té míry, že již nebylo možno zajistit provoz, podniků důležitých pro válečné hospodářství bez mobilizace všech dostupných pracovních sil, válečné zajatce, jak západní, tak i sovětské nevyjímaje.

O zásadním obratu hovoří především vývoj podmínek pracovního nasazení sovětských válečných zajatců.

Zatím co dle nařízení OKW o podmínkách pracovního nasazení sovětských zajatců z 11. září 1941 muselo pracovní komando sovětských válečných zajatců sestávat minimálně ze 100 mužů, nasazení bylo přípustné pouze v koloně, zajatci živořili za potravinových přidělů, jejichž výše nebyla ani přesně stanovena, za bezohledného zacházení ze strany strážných.

Ve směrnících z 20. 10. 1941 byl minimální počet sovětských zajatců připadajících na jedno pracovní komando již snížen na 20 mužů.

V průběhu roku 1942 se Německá říše stává stále více závislou na pracovním nasazení sovětských zajatců.

Není ani divu, zaměstnavatele mající na výběr zaměstnat západní zajatce, nebo zajatce sovětské, preferovali s ohledem na pracovní výkon jednoznačně zajatce sovětské. Druhá polovina roku 1942 proto přináší další uvolňování podmínek nasazení sovětských válečných zajatců.

Na žádost některých zaměstnavatelů svolila AWA OKW s zavedením výkonnostních přídaveků pro sovětské zajatce v podobě machorkových cigaret. Tento přírůstek byl ve výši až 40 kusů cigaret na jednoho zajatce měsíčně.

Četné stížnosti od jednotlivých zaměstnavatelů adresované úřadu vrchního zmocněnce pro pracovní nasazení na nedostatek odborných pracovníků jako elektrikář, instalatér, svářeč, kde nasazení zajatců v kolonách, ba i sebemenších bylo nemyslitelné, vedly

9. 3. 1943 k vydání nařízení, které za níže uvedených podmínek umožňovalo individuální pracovní nasazení sovětských válečných zajatců:

1) *Sovětští zajatci nasazení jednotlivě, musí být ubytováni v zajateckém táboře (zajatci nesmí být ubytováni jednotlivě po domech).*

2) *Pro jednotlivě pracující zajatce musí být zajištěna ostraha nebo pomocný strážný.*

3) *Za přidělení k individuálnímu pracovnímu nasazení je zodpovědný velitel tábora.*

4) *Zvláštní pozornost musí být věnována přezkoumání všech okolností, které by nasvědčovaly tomu, že osoba je svým chováním nebezpečná při čemž výborné chování je nezbytný předpoklad pro udělení souhlasu.*

O zásadních změnách v problematice hovoří rovněž oběžník z července 1943 vydaný ve spolupráci OKW, NSDAP a říšského ministerstva pro národní osvětu a propagandu.

“Válečné hospodářství vyžaduje nasazení všech pracovních sil. Proto jsou váleční zajatci v plném rozsahu nasazení do služeb našeho hospodářství. Se zajatci musí být zacházeno tak aby bylo možno využít jejich plnou pracovní schopnost v průmyslu a zemědělství. Zajatci budou dostatečně krmeni. To musí být však doprovázeno dostatečnou chutí do práce. Každá hodina nemoci nebo podvýživy vede ke ztrátám národního hospodářství

Zacházení musí být proto přísné ale správné. Scházející chuť pracovat bude trestána. Každé svévolné trestání strážnými však bude rovněž tvrdě trestáno.”

Výše zmiňovanými machorkovými cigaretami byli rovněž odměňováni sovětští zajatci, kteří se výrazně zasloužili mimo pracoviště.

2.9 1944 byl válečný zajatec Andrej Polježjejev nasazený ve Warnsdorfu v továrně Samtfabrik odměněn 100 cigaretami a 20 markami za záchranu 9 leté dívky před utonutím.

Polježjejev byl zajat 27. 5. 1942 u Charkova. Skrze Stalag 355 Proskurov se dostává do zajateckého tábora Stalag IVB Mühlberg, kde je registrován pod číslem 165581 a následně 2. 7. 1942 přidělen do pracovního tábora v Rumburku. Souběžně s přidělením na pracovní komando je administrativně převeden do kompetence zajateckého tábora Stalag IVC, kterému bylo komando podřízeno.

3. 5. 1943 byl přeložen do Warnsdorfu

4. 1. 1945 byl po neúspěšném pokusu o útěk potrestán 5 dny zostřeného arestu.

Konce války se dočkal na území Sudetské župy. Pracovní doba válečných zajatců byla stanovena nařízením AWA OKW o podmínkách pracovního nasazení následovně:

Válečný zajatce je povinen tam kde němečtí pracovníci pracují více než 8 hodin pracovat stejný čas. Přitom není podstatné, jestli je k tomu svolný nebo ne. Při odporu je k delší práci donucen a při neposlušnosti potrestán. V neděli a svátky by měl mít válečný zajatec klid. Podle možností by však měl mít zajatec týdně jedno volno o minimální délce 24h za sebou následujících.

Jak vyplývá z výše uvedeného nařízení, pracovní doba válečných zajatců byla odvozována od pracovní doby civilních dělníků na daném pracovišti.

Kupříkladu zajatci nasazení na pile Rosmanowitz, pracovali v jednosměnném provozu 12 hodin.

V Třineckých železárnách:

u vysokých pecí, v ocelárně a koksovně pracovali zajatci na tři směny po 8 hodinách.

na jemné a střední válcovací trati pracovali zajatci na dvě směny po 8-10 hodinách

na ostatních válcovacích tratích pracovali zajatci ve dvou směnách po 12 hodinách

ve slévárně šedé litiny a slévárně ocelolitinu pracovali zajatci na 1 směnu po 10 hodinách

v mechanických dílnách pracovali zajatci na 2-3 směny po 8 hodinách.

Jeden volný den v týdnu byl ke konci roku 1943 změněn na jeden volný den měsíčně. Protesty ze strany

Mezinárodního výboru červeného kříže byly zamítnuty s odůvodněním, že němečtí dělníci zaměstnaní na stejných pozicích mají rovněž volno jednou měsíčně.

Všeobecné prodlužování pracovní doby se výrazně projeвило na zhoršujícím se zdraví zajatců.

V tomto ohledu byli zasaženi především sovětští a italsí zajatci.

Při stanovení pracovních norem pro válečné zajatce bylo vycházeno z norem pro civilní dělníky. V případě

anglických, francouzských a belgických válečných zajatců však byla produktivita tak nízká, že

zaměstnavatelé byli často nuceni požadovat po příslušném kmenovém zajateckém táboře redukci mzdy.

Stížnosti na nízký pracovní výkon nebyly problémem některých pracovních komand, ale problémem celoplošným. Není tedy divu, že v mnoha případech

zaměstnavatele požadovali výměnu anglických či francouzských zajatců za sovětské, u kterých měli při

dobrému živení jistotu dobrého výkonu. Protože nahrazení všech západních válečných zajatců

sovětskými nebylo možné, využila velká část zaměstnavatelů motivace v podobě úkolových mezd.

Tato metoda se velmi osvědčila již během První světové války. Důvod byl prostý. Zajatci měli volno ihned po splnění úkolu. Pokud zajatci splnili přidělený úkol dřív,

měli více času na odpočinek. Mimo hlavního pracovního nasazení, které bylo důvodem přítomnosti komanda, byl zaměstnavatel

povinen uvolnit zajatce na krátkodobé veřejné práce jako, odklizení sněhu a likvidace následků po

bombardování. Ve všech ostatních případech však AWA OKW nedovolovalo, zaměstnavatelé jemu přidělené

zajatce propůjčovat.

Jen krátkým výčtem možno jmenovat několik zajateckých pracovních komand situovaných na území

Sudetské župy

K.A.K.9659/Stalag VIIIA, Hostinné

Zajatci byli zaměstnaní v papírnách firmy Eichman.

Ubytování v táboře u nádraží v Hostinném čp. 331. Komando sestávalo ze 146 sovětských zajatců. Táborem

prošlo celkem 200 zajatců, 11 zemřelo. Zemřelí byli pohřbeni v Hostinném na okraji lesa. 9. 5. 1945 byli

zajatci odvezeni Rudou armádou.

K.A.K.328/Stalag VIIIA Slezské sedlo

Belgičtí zajatci byli přivezeni do obce 10. července 1940. Nasazení na stavbě silnice pro firmu Chemické

závody Brieg. Ubytování v bývalé celnici na Slezském sedle a také v jednom baráku firmy Chemischewerke

Brieg, který se nacházel mezi Adolfovou boudou a hřebenovou cestou Petrova bouda-Špindlerova bouda. Komando sestávalo z 250 zajatců.

E 485/Stalag VIIIIB, později K.A.K. 14806/Stalag VIIIA Maršov

Britští zajatci byli zaměstnáni v místních papírnách firmy Eichman. Pracovali na 3 směny po 8 hodinách. Ubytování na pozemku závodu. Ubikace obsahovaly koupelnu a splachovací záchody. K ubikaci zajatců přiléhala kuchyně, jídelna a tři malé místnosti, využívané jako sklad balíčků červeného kříže, kancelář velitele komanda a strážnice. Ubikace a přilehlé místnosti měly parní vytápění. V táboře pracovaly dvě ženy, které zajatcům praly. Dále zde pracoval kuchař a nákupčí surovin. V prostoru závodu bylo zřízeno rovněž fotbalové hřiště. Komando sestávalo ze 79 zajatců.

K.A.K. 9809/Stalag VIIIA Radvanice

Sovětské zajatci byli zaměstnáni na šachtě Kateřina. Komando sestávalo ze 70 zajatců. Ubytování v barvárně na jižním okraji Radvanic. Tábořem prošlo celkem 360 Rusů.

F 264/ Stalag VIIIIB, Moravská Třebová

Francouzští zajatci pracovali u firmy v Metallbau v Moravské Třebové. V říjnu 1941 firma Metallbau trpěla nedostatkem pracovních sil pro nové zakázky. Podnik pracoval z 90% pro Luftwaffe. Byl proto vznesen požadavek na přidělení 160 francouzských zajatců. Vzhledem k tomu, že zajatci nemohli být přiděleni z táborů Stalag, museli být staženi z jiných, méně důležitých oblastí hospodářství. Touto cestou bylo zajištěno 110 francouzskými zajatců, kteří do té doby pracovali u okolních rolníků.

Pracovní komando anglických válečných zajatců nasazených v železnorudných dolech ve Slezsku

F164/Stalag VIIIIB Rozstání

První francouzští zajatci (100 mužů) byli přivedeni do obce 18. 9. 1940. Pracovali na stavbě Říšské dálnice v úseku Kornitz-Losen. Zajatci byli ubytováni v táboře Říšských dálnic v Rozstání poblíž okresní silnice vedoucí z Rozstání do Malíkova. V říjnu 1940 byl vyslán druhý transport s dalšími 130 francouzskými zajatci. V průběhu existence tábora byli 2 zajatci z důvodu nemoci a 3 z trestu, posláni zpět do kmenového zajateckého tábora. Strážní oddíl sestával z 1 důstojníka a 6 strážných. Po válce byl tábor rozmontován a přemístěn do Jevíčka, kde sloužil jako sběrné středisko pro Němce.

E 445/Stalag VIIIIB Svitavy

Zajatci byli do obce přivedeni v září 1942. Komando sestávalo z 13 britských poddůstojníků. Zaměstnáni na parní pile Mattler. Občas rovněž jezdili do okolních lesů pro kulatinu. Zajatci byli ubytováni v dřevěném baráku u pily. Pracovní výkon zajatců byl velmi nízký. Vzhledem k množství zakázek bylo podniku přislíbeno přidělení dalších zajatců hned, jak to bude možné. O tom zdali byly další pracovní síly skutečně přiděleny se však dokumenty již nezmiňují.

F 255/ Stalag VIIIIB Svitavy

Zajatci byli zaměstnáni na pile John a Nickel. V srpnu 1942 obdržela dřevozpracovatelská firma rozsáhlou zakázku na obytné baráky pro zahraniční pracovníky. V té době firma stále ještě neměla dokončenu zakázku na obytné baráky pro Wehrmacht. Důvodem byl nedostatek pracovních sil. Firma proto vznesla požadavek na přidělení 12 válečných zajatců. Na základě této žádosti dochází k přidělení 12 francouzských poddůstojníků. Zajatci byli ubytováni v dřevěném baráku u parní pily. Pracovali na pile, občas jezdili pro kulatinu do lesa.

R180/Stalag VIIIIB Branná

Zajatci byli přivedeni do obce 16. 9. 1942. Zaměstnáni u grafitových závodů Buhl. Ubytování byli v budově Grafovy továrny. Komando sestávalo z 30 zajatců. Stráž vykonávala 2 kompanie Ls.-Batalionu 438. Setrvali do 9. 4. 1944

E 361/Stalag VIIIIB Šternberk

Zajatci byli do obce přivedeni v srpnu 1941. Zaměstnáni u firmy Stein. Komando sestávalo z 96 zajatců. Ubytování byli v dělnických ubikacích v areálu pily Stein. Zajatci spali v pokojích po 9 mužích. Každý pokoj byl vybaven kamny. Na konci ubikací byla umývárna a záchody. Majitel pily Stein byl během První světové války v britském zajetí a dobře věděl jaké to je být zajatcem. On i jeho dcera mluvili anglicky. Zajatci pracovali na dvě směny po 12 hodinách. V neděli měli volno. Zajatci se podíleli na výrobě dřevěných baráků pro východní frontu, červený kříž a zajatecké tábory. Setrvali do 5. 5. 1945, kdy byli osvobozeni Rudou armádou.

E 554/Stalag VIIIIB Opava

Zajatci byli přivedeni roku 1941, zaměstnáni u takzvaného Fahrbereitschaftu na nakládku a vykládku železničních vozů. Příležitostně byli zajatci nasazováni na odklizení následků bombardování v Bohumíně. Ubytování na cvičišti v městských sadech, na severozápadním okraji města (koňské tržiště). Komando sestávalo z 30 zajatců. Stráž vykonávala 2. kompanie

L.S. Batalion 559, později 3. kompanie Ls. Batalionu 438. Zajatci setrvali do roku 1943.

E 530/Stalag VIII B Hejnov

Zajatci byli zaměstnáni na nakládku a vykládku materiálu na parní pile Titze. Komando sestávalo z 11 zajatců. Stráž vykonával 1 strážný z 6. kompanie LS batalionu 559, později 3. kompanie Ls.-Batalionu 438. Zajatci ubytováni v hostinci na čp. 26 až do února 1945, kdy byli evakuováni.

E 250/Stalag VIII B Adolfovice

Zajatci byli zaměstnáni v dřevařském závodě Max Weihönig. Ubytování byli v dřevěných barácích nedaleko od silnice do Jeseníku. Každý zajatec měl svoje lůžko. V táboře byla koupelna, umývárna i sál pro příležitostná divadla. Komando sestávalo ze 192 zajatců. Stráž vykonávala 4. kompanie Ls.-Batalionu 438.

R 181/Stalag VIII B Orlová-Lazy

Zajatci byli přivedeni 10. 10. 1941. Zaměstnáni v uhelných dolech. Ubytování v táboře, který se nacházel na jižním okraji obce Lazy. Komando sestávalo z 580 zajatců. Tábořem prošlo celkem 1250 zajatců. Zemřelo 12 zajatců, z toho v nemocnici v Orlové 5 zajatců, 2 zajatci zastřeleni při pokusu o útek, 450 zajatců bylo odsunuto do kmenového tábora v Lamsdorfu jako práce neschopní. Zbýlých 410 zajatců bylo 15. ledna 1945 odsunuto na západ. Zemřeli byli pohřbíváni na židovském hřbitově v Orlové. Zde byli pohřbíváni i zajatci zemřelí v závodní nemocnici v Orlové.

K.A.K.7018/Stalag XIII B Teplička

Zajatci byli přivedeni v listopadu 1942. Ubytování na východním okraji obce v továrně na porcelán. Nasazení na opravě železniční trati Karlovy Vary-Mariánské Lázně a Krásný Jez -Horní Slavkov. Komando sestávalo z 59 sovětských zajatců, zemřelo 13. Zemřelí byli pohřbeni na hřbitově v Horním Slavkově, 1 mrtvý na poli v Tepličce. Stráž vykonávala 1. kompanie LS batalionu č. 804.

KAK7174, KAK7121/Stalag XIII B Žatec

Zajatci byli ubytováni v hostinci u nádraží. V táboře se celkem nacházelo 200 Rusů, kteří byli zaměstnáni na pracích pro Říšské dráhy a v místní cementárně. Zajatci setrvali do 5. 5. 1945.

K.A.K.7050/Stalag XIII B Zelená Hora

Zajatci byli přivedeni 30. 9. 1942. Ubytování v místní hájovně. Zaměstnáni v okolních lesích na kácení a svozu dřeva. Komando sestávalo z 25 zajatců. Stráž vykonávala 1. kompanie LS batalionu č. 804. Komando průměrně sestávalo z 30 osob. Zajatci setrvali do května 1945.

K.A.K.7139/Stalag XIII B Stod

Zajatci ubytováni v cihelně Salz čp. 359, nasazení tamtéž. Komando průměrně sestávalo z 80-100 sovětských zajatců, jeden zajatec byl na útěku zastřelen.

K.A.K.7140/Stalag XIII B Heřmanova Huť

Zajatci přivedeni 26. 5. 1943. Ubytování v táboře místní sklárny, který se nacházel v bývalém dělnickém domě vedle vrátnice. Zajatci zaměstnáni ve sklárně. Průměrně komando sestávalo z 25 mužů. Tábořem prošlo celkem 84 mužů, nikdo nezemřel. Nemocní byli odvázeni do zajateckého lazaretu v Sokolově. 14. 2. 1945 bylo celé komando odvedeno do Stodu.

Správou detašovaných pracovních komand byly pověřeny kmenové zajatecké tábory Stalag příslušné pro danou oblast. S nárůstem počtu detašovaných

pracovních komand, ke kterému dochází v letech 1942-45, vzrůstala také administrativní zátěž spojená se správou těchto komand. Mzdové podmínky, zajatecká pošta, oprava oděvu a obuvi, reklamace pro pracovní neschopnost, návraty coby trestní opatření, hospitalizace nemocných a zraněných, jednání týkající se bezpečnostních opatření, stížností, kázeňské přestupky strážního sboru, to vše byla agenda spojená s každým jedním pracovním komandem. Celkový nárůst počtu pracovních komand si proto vynutily organizační změny. Dochází k přerozdělování oblastí vlivu. Vznikají nové zajatecké tábory, které přebírají část agendy stávajících. Tato opatření se dotkla rovněž kmenového zajateckého tábora Stalag VIII B

V letech 1939-1943 zásoboval Stalag VIII B Lamsdorf pracovními silami oblast Horního Slezska, východní okresy sudetské župy, včetně okresů Vrchlábí, Broumov a Trutnov a nezanedbatelnou část Dolního Slezska. Tak docházelo k částečnému překrytí kompetencí s Stalag VIII A Görlitz, který byl primárně určen pro správu zajateckých pracovních komand v Dolním Slezsku a okresech Broumov, Vrchlábí, Trutnov. V rámci optimalizace dochází k rozpuštění zdejších pracovních komand spadajících pod Stalag VIII B a jejich nahrazení komandou Stalag VIII A. Tak tomu bylo kupříkladu v případě komand E 493 později K.A.K.14651 Mostek na Vrchlabsku, E 595 později K.A.K.14803 Jánské Lázně, E 387 později K.A.K.14804 Královec, E 327 později K.A.K.14801 Libeč, E 485 později K.A.K.14806 Maršov, E 326 později K.A.K.14802 Mladé Buky na Trutnovsku. Pod správou Stalag VIII A jsou rovněž předána komanda Stalag VIII B nacházející se v okresech Habelschwert, Glatz, Frankenstein, Breslau.

V prosinci 1943 dochází k dalším strukturálním změnám. Stalag VIII B je z Lamsdorfu přesunut do Těšína, bývalého Stalag VIII D a v Lamsdorfu utvořen Stalag 344. Tuto změnu následovalo rozdělení oblasti vlivu v Horním Slezsku a na území Sudetské župy. Zatím co Stalag VIII B Teschen nově zpravoval oblasti Těšín, Gliwice, Zabrze, Bytom, Katowice, Chranow, Rybnik, Pszczyna, Olkusz, Zawiercie, Ziwiec, Bielsko, Sosnowiec, Tarnowskie Gory, Bedzin, s cca 75000 zajatci, zajatecký tábor Stalag 344 Lamsdorf byl nově příslušný pouze pro oblasti Raciborz, Kozle, Strzelce Opolskie, Opole, Prudnik, Nysa, Grodkow, Nový Jičín, Bílovec, Opava, Beroun, Krnov, Bruntál, Rýmařov, Šternberk, Jeseník, Šumperk, Zábřeh na Moravě, Moravská Třebová, Svitavy Landškroun, Králíky s cca 50000 zajatci (včetně sovětských zajatců z Stalag VIII F/318).

Dosud bylo pojednáváno o pracovním nasazení válečných zajatců v táborech na denních a detašovaných pracovních komandech. Na území Německé říše se však setkáváme ještě s jednou velmi četnou formou zajateckého pracovního uskupení. Hovoříme o takzvaných

B.A.B. (Bau-und Arbeit-Batalion)- Pracovní a stavební batalion

G.D.B. (Glaser-und Dachdecker-Batalion)- Sklenářský a pokryvačský batalion

Jednalo se o samostatné mobilní pracovní bataliony, nepodléhající žádnému z kmenových zajateckých táborů Stalag, formované v letech 1940-45 ze zajatců polských,

francouzských a belgických, britských, sovětských, italských.

První bataliony byly zformovány v létě 1940. Jejich formování mělo za cíl zajistit pracovní síly pro, z hlediska vedení války, důležité stavby, bez nutnosti o tyto síly pro každou stavbu zdlouhavě žádat.

Každý batalion měl svůj štáb, jemuž byly podčiňeny tři kompanie o 200 zajatcích. Stráž obvykle zajišťovalo 137 příslušníků LS-Batalionu. Roku 1940 je zformováno z britských, francouzských a belgických válečných zajatců prvních 18 B.A.B. Tyto bataliony byly primárně nasazeny na stavbě muničních továren MUNA a chemických závodů na výrobu syntetického benzínu. Vzhledem k tomu, že právě tyto provozy byly častým cílem leteckých náletů, zemřela značná část zajatců z těchto batalionů právě důsledkem leteckých náletů. Bataliony sestávaly vždy z jedné národnosti, nikdy nebyly smíšené. Pouze v případě Francouzů a Belgičanů byla číňena výjimka. O tom co znamenalo přidělení k pracovnímu batalionu, se mnozí zajatci v kmenových táborech rychle dozvěděli od nemocných a k smrti vysílených navrátilců. Není proto divu že do batalionů se nikdo nehlásil. Do batalionů se vybíralo na nucené bázi. Zajatci zde vykonávali manuálně náročné práce, stravování nebylo vždy adekvátní, uniformy se důsledkem těžké manuální práce rychle měnily v cáry, všudypřítomné nebezpečí spojeneckých náletů. Relativně dobře se vedlo zajatcům, civilním povoláním stavebním dělníkům, zastávajícím odborné pozice. Počet válečných zajatců při nálezcích k jedné kompanii byl postupně navyšován. V případě kompanii sestávajících ze sovětských zajatců mohla jedna kompanie čítat i 700 zajatců.

Jedním z míst, kde se v období let 1940-42 vystřídalo několik kompanií B.A.B. byly Mikulovice u Jeseníku. Na stavbu zdejší muniční továrny MUNA byla roku 1940 přidělena kompanie pracovního batalionu sestávající z britských válečných zajatců. Pracovní podmínky byly zoufalé. Zajatci byli značně vyhladovělí, což vedlo k častým krádežím potravin. Převládala nedostatek užitkové i pitné vody. Zajatci pracovali dvanáct hodin denně. Příležitostně byli rovněž nasazeni na práce pro říšské dráhy, při sněhových kalamitách. Přisun balíčků červeného kříže a nových uniforem, stejně jako pracovního oblečení, byl omezený. Roku 1941 byla kompanie pracovního batalionu rozpuštěna a zajatci převedeni na různá pracovní komanda ve vojenském okruhu VIII.

Na místo britských válečných zajatců byla v prosinci 1941 do Mikulovic převelena jedna ze tří kompanií pracovního batalionu č.108.

1. kompanie výše zmiňovaného pracovního batalionu č.108 byla přidělena armádnímu stavebnímu úřadu Šumperk, na stavbu muničních skladů v Lomnici. První zajatci byli do Lomnice přivezeni v září 1941. Zajatci byli přivezeni v zoufalém stavu. Většina byla podvyživena a vysláblá. Mnozí přijeli bosí nebo ve dřevácích. Ubytování byli v barákovém táboře, kde vystřídali detašované pracovní komando vězňů z vojenské věznice v Kladsku. Zajatci byli rozděleni do několika čet, které pracovaly na těžbě stavebního materiálu, stavbě cest i samotné stavbě budov.

Tábor sestával v roce 1941 z velkokapacitní kuchyně a 8 baráků, které obývalo 700 zajatců.

V zimě 1941 zde vypukla tyfová epidemie, která trvala až do jara 1942. V táboře se rovněž objevila úplavice, svrab a tuberkulóza.

Celkem táborem v Lomnici prošlo na 1400 sovětských zajatců. Zemřeli zajatci byli pohřbíváni v těsné blízkosti lomnického hřbitova. Celkem jich zde zemřelo 324. Po dokončení stavebních prací byla kompanie přesunuta na jiné místo označení. Dle záznamů z prosince 1943 víme, že batalion operoval lokalitách Kreuzburg, Katy Wroclawskie a Neuhammer.

Horní Slezsko po dlouhou dobu platilo, z hlediska hrozby leteckých náletů, za bezpečnou oblast. Z toho důvodu zde dochází ke stavbě několika obřích chemických továren na výrobu syntetického benzínu a kaučuku. Jednou z těchto továren byla Oberschlesische Hydrierwerke AG v Blechhammeru (Blachownia Śląska)

Na stavební práce byl na jaře 1942 do Blechhammeru přidělen britský zajatecký stavební a pracovní batalion B.A.B. č.48 a krátce na to rovněž britský stavební a pracovní batalion B.A.B. č.21, který do té doby plnil úkoly ve vojenském okruhu XXI. Zajatci byli pro batalion naverbováni v táboře Stalag XXID. Tento fakt sám o sobě již krátce po příjezdu batalionu zapříčinil problémy s doručováním zajatecké pošty, která byla stále doručována do Stalag XXID. Celá záležitost byla vyřešena teprve po několika měsících, kdy batalion dostal vlastní číslo polní pošty.

Batalion č. 21 sestával ze dvou kompanií s celkem 400 muži. Třetí kompanie byla převelena po několika týdnech a čítala 200 mužů.

Zajatci pracovali 10 hodin denně.

V sobotu odpoledne a v neděli měli zajatci volno. Později bylo volno pouze v neděli. Ubytování z počátku nebylo zlé. Baráky byly rozděleny na 6 světnic, v každé ubytováno po 20 mužích. Dle protokolu delegáta Mezinárodního výboru červeného kříže, hraběte Malmquista z 11. května 1942, byla kapacita tábora plně využita, přeplněn však tábor nebyl. Každý zajatec měl svou postel, slaměnou matraci a dvě deky. Osvětlení bylo elektrické. V koupelnách bylo instalováno centrální vytápění. Záchody byly suché. Strava byla připravována společně pro muže z batalionu č. 21 a č. 48. Kuchyně byla vedena muži z batalionu č. 48. Muži dostávali běžné civilní přiděly s přídatkem pro dlouho pracující, který sestává z 75g. chleba na den a 100g. masa na týden.

O nemocné a raněné se staral britský doktor a 7 britských mediků. Ošetřovna měla kapacitu 22 pacientů. Vážněji nemocní byli posíláni do rezervního lazaretu ve městě Cosel. Za odpracovaný den bylo zajatcům vyplaceno 70pf. V Blechhammeru působil britský polní kněz, který byl příslušný jak pro B.A.B. č.21, tak i B.A.B. č.48. V táboře byl kulturní barák a soubor s 20 hudebníky. K dispozici byl gramofon, mikrofon a rozsáhlá knihovna. Doručení dopisu z Anglie trvalo 5 týdnů, osobní balíčky hledaly svou cestu do rukou zajatců i 18 měsíců.

Na stavbě chemické továrny bylo od února 1944 rovněž nasazeno komando čítající 800 britských válečných zajatců, kteří sem byli převezeni z nechvalně proslulého trestného pracovního komanda E715 Auschwitz-Bielitz a dále 255 civilních a vojenských námořníků z táborů Marlag a Milag Nord.

V prosinci 1944, kdy se v obřím barákovém táboře nacházelo 1169 zajatců, byly stavební a pracovní bataliony č. 21 a č. 48 již rozpuštěny a ze zajatců zformováno britské zajatecké pracovní komando E793 a E714 podřízené kmenovému zajateckému táboru Stalag VIIIIB.

Během cílených spojeneckých náletů na továrny na pohonné hmoty v Německu roku 1944, utrpěl Blechhammer silný úder. Celkem bylo na zdejší chemickou továrnu provedeno 15 spojeneckých náletů. Během náletů dopadly na pracovní tábory a do jejich okolí desítky bomb. Přes to, že tábory, vyjímaje pobočný koncentrační tábor, byly vybaveny betonovými nadzemními kryty, stěpinovými příkopy a podzemními kryty z narmovaného betonu, účinnost těchto krytů proti přímému zásahu byla nulová.

Dopis britského válečného zajatce- velitele zajatecké samosprávy adresovaný na švýcarské velvyslanectví, zajateckou sekci, 8. prosince 1944, o náletu z 2. prosince 1944.

Během náletu zemřelo 30 britských válečných zajatců z pracovního komanda E793 (dříve BAB21) a E3
Britské pracovní komando E793

2. prosince 1944 v 11 :35 byl vyhlášen letecký poplach. Letadla se objevila na nebi v 12 :20.

Během náletu, který trval do 13 :15, na tábor spadlo 7 bomb, z čehož dvě zasáhly protiletecký kryt a zapříčinily smrt 28 britských válečných zajatců. Zraněno bylo dalších 28 britských zajatců.

Kryt, ve kterém se v době zásahu nacházelo celkem 65 zajatců, byl postaven ze zesíleného betonu, asi 40mm silného, se zaoblenou stropnicí, ve tvaru písmene U. Zemřeli byli těžce pohmožděni, utrpěli těžká zranění, především rozdrčené a zlomené končetiny. Dvě těla byla zcela rozdrčena.

Ze zbylých 5 bomb, jedna spadla 10 yardů od bunkru ve východním táboře, bez následných škod. Další bomba spadla mezi dva baráky ve východním táboře. Během výbuchu byly poškozeny 3 místnosti obytných baráku a umývárny. Zranění byli 4 muži. Třetí bomba spadla 15 yardů od nového krytu ve východním táboře bez následných škod. 4 bomba spadla na západním konci fotbalového hřiště, při čemž poškodila 2 místnosti obytných baráku. Pátá bomba spadla mezi dva baráky v západním táboře, při čemž byly poškozeny 2 místnosti. Důsledkem pádu těchto bomb do tábora a několika dalších, které spadly mimo perimetr tábora, byly zničeny nebo poškozeny všechny budovy v táboře, včetně skladu balíčků červeného kříže, potravin a oblečení, které se nacházely asi 50 yardů od hlavní brány. Jedna bomba spadla asi 30 yardů od těchto skladů, přičemž zasáhla barák, který vzplanul a během několika minut zcela vyhořel. Za plotem, jižně od vyšetřovací místnosti a kousek za západním okrajem tábora se stále nachází dvě nevybuchlé bomby se zpoždovačem. Přítomnost těchto bomb zapříčinila, že muži z celého baráku, jakož i muži z 2 místností jiného baráku, zdravotní důstojník a zřízcenci se museli přestěhovat do bezpečí. Ztráty nebyly vyšší jen díky faktu, že z 1169 zajatců se v táboře nacházelo jen 500, jinak by ztráty byly daleko větší. Voda a elektrická energie byla odříznuta. Do budoucna bylo na intervenci delegáta červeného kříže umožněno zajatcům opustit v případě nebezpečí náletu tábor.

V neděli 3. prosince v 11 :30 zazněl letecký alarm.

Tábor byl vystěhován rychle a spořádaně. Byla to nová zkušenost pro muže, kteří do té doby vždy zůstávali v táboře během náletu.

Zásoby jídla zaslané Němci, zničené během náletu ještě nebyly nahrazeny. Diety byly zajištěny z malého skladu balíčků červeného kříže.

Britské pracovní komando E3

Během leteckého náletu 2. prosince 1944 padlo menší množství bomb na tábor, ve kterém bylo ubytováno britské pracovní komando E3. Důsledkem toho zemřeli dva britští zajatci a 13 bylo zraněno. Byla zničena část baráku, poničena kuchyně a několik obytných baráků. I v tomto táboře vynutila nevybuchlá bomba se zpoždovačem, zabořená do táborového hřiště, evakuaci mužů z baráků v okolí.

Pohřeb svým zemřelým britským kamarádům se všemi vojenskými poctami vystrojili sami váleční zajatci ve vlastní režii. Pohřeb se konal v Ehrenforstu 6. prosince 1944

Na jaře 1940 započalo I.G. Farben ve městě Heydebreck (Kędzierzyn) se stavbou chemické továrny na organické sloučeniny, elektrolýzu chlóru a výrobu kaučukovitých polymerů. Souběžně se započatím stavby dochází ke vzniku pracovního tábora Blechhammer Süd. V táboře bylo roku 1944 umístěno 5027 Poláků, 1684 Francouzů, 873 Italů a 838 Rusů. Na stavbě byl nejpozději od května 1942 nasazen také zajatecký stavební a pracovní batalion B.A.B. č.20 a č.40. Bataliony byly nejpozději do roku 1944 rozpuštěny a zajatci převedeni pod správu zajateckého tábora Stalag VIIIIB. Ze zajatců byla následně zformována detašovaná pracovní komanda E794 a E711. Zajatci byli ubytováni v Obci Reigersfeld (Bierawa) jižně od chemické továrny.

S pracovními bataliony na území Sudetské župy se mimo již výše zmiňovaných lokalit Lomnice u Rýmařova a Mikulovic, setkáváme rovněž na Mostecku. Bohužel dnes již nevíme kolik kompanií, kterého batalionu se ve zdejších táborech nacházelo, víme však, že se jednalo o muže přidělené v rámci:

B.A.B.4 byl roku 1940 přidělen do Dolního Jiřetína a setrval do roku 1943.

B.A.B. 5 byl přidělen v květnu 1942 do Litvínova a zde setrval až do října 1943.

B.A.B. 11 byl přidělen v červnu 1942 do Litvínova a setrval do října 1943

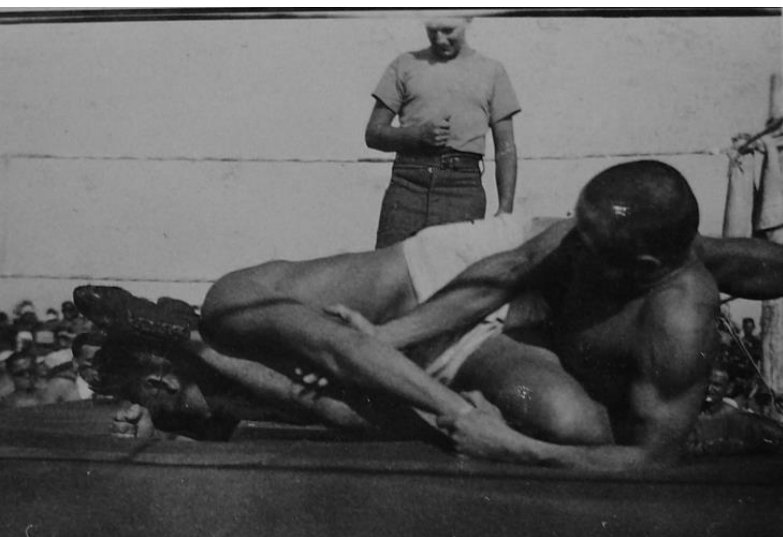
B.A.B. 13 byl přidělen v květnu 1942 do Litvínova a setrval do října 1943

B.A.B. 23 byl přidělen v květnu 1942 do Litvínova a setrval do roku 1945

B.A.B. 29 byl přidělen v květnu 1942 do Litvínova a setrval do srpna 1943

B.A.B. 33 byl přidělen v květnu 1942 do Dolního Jiřetína a setrval do října 1943

Všechny výše uvedené pracovní bataliony měly jeden společný jmenovatel, kterým byly chemické závody Sudetenlandischetreibstoffwerke (STW) na jejichž stavbě a opravách po leteckých náletech byly nasazeny. Pracovní bataliony B.A.B. byly později doplněny o sklenářské a pokryvačské bataliony. Vznik sklenářských a pokryvačských batalionů sledoval skutečnost, že od roku 1943 byly pracovní bataliony stále častěji nasazovány na odstraňování škod po spojeneckém bombardování.

Francouzští váleční zajatci během souboje uvnitř zajateckého tábora Stalag VIIA Moosburg

Britští váleční zajatci hrající volejbal za obytnými baráky uvnitř kmenového tábora Stalag VIIIB Lamsdorf

Volejbalové družstvo francouzských válečných zajatců na hřišti, uvnitř zajateckého tábora Stalag VIIA Moosburg

Sport v nesovětských zajateckých táborech

Sportovní aktivity byly v kmenových zajateckých táborech a na pracovních komandech, vyjímaje tábory a komanda pro východní zajatce, velmi rozšířeny. AWA OKW sport zajatců nejprve tolerovalo a následně podporovalo. Sportem se zajatci otužovali a stávali více způsobilí pro pracovní nasazení. Sport pomáhal bojovat s nemocí osnatého drátu a zároveň ubíral zajatcům volný čas, který by věnovali přípravám útěků. Náradí si zajatci zpočátku museli vyrábět svépomocí. Míče ze starých ponožek, pálky na kriket z prázdných bedniček červeného kříže. Postupně se situace zlepšuje za pomoci zásilek červeného kříže a YMCA.

Válečným zajatcům v kmenových zajateckých táborech bylo umožněno hrát basketbal, kriket, fotbal, volejbal a basketbal.

Téměř v každém zajateckém táboře pro západní zajatce vzniklo svépomocí, v průběhu válečných let pěkně zařízené hřiště. Zajatcům bylo umožněno plavat v požární nádrži, která byla nedílnou součástí každého zajateckého tábora. V zimě hráli zajatci na požární nádrži lední hokej. Nutno říci, že o sportovním vybavení z Anglie a USA si německé civilní obyvatelstvo v té době mohlo nechat jen zdát.

Na detašovaných pracovních komandech západních zajatců byly možnosti provozovat ve volných chvílích sportovní aktivity v mnohem omezenější.

Obvykle uvnitř perimetru tábora nebyl dostatek místa pro sportovní aktivity, chybělo sportovní vybavení a často ani nebyl dostatek zajatců pro sestavení dvou plnohodnotných týmů. Na některých komandech bylo zajatcům umožněno v dnech volna pořádat sportovní utkání se sousedními pracovními komandami stejné národnosti. Tato utkání se obvykle odehrávala mimo perimetr tábora.

Britským válečným zajatcům nasazeným ve štramberské továrně na oxid hlinitý a ve vápencovém lomu bylo ve chvílích volna umožněno pořádat fotbalová utkání v bývalém vápencovém lomu „Na Kamenárce“. Tato utkání často navštěvovaly rovněž místní děti, které během této podívané poprvé ochutnali čokoládu nebo rozinky z britských balíčků červeného kříže.

Stráž sestávající z válečných vysloužilců byla často dosti benevolentní a tak se zajatci dostávají do těsného kontaktu s civilním obyvatelstvem. Nebylo tomu jinak ani v případě britského pracovního komanda v krnovské Schmidtově továrně

„Pracovala jsem v továrně Floriana Schmidta a setkávala jsem se s nimi. Pamatuji si, že pocházeli z Anglie, Skotska, Viliam Sidy byl ze Sydney v Austrálii a jeden byl z francouzsko-anglické rodiny z Nového Zélandu. Ubytovali je za zamřížovanými okny v budově vpravo od továrny. Byli zajatí německými výsadkáři na řecké Krétě. Pracovali vedle nás v přádelně vlny, takže jsme na ně viděli. Po čase nechal majitel továrny postavit na dvoře stoly pro ping-pong a na nich sportovali. Já jsem měla jednou službu v době, kdy měli volno. Naše skupina měla za úkol hlídkovat kolem továrny. Kamarádka mě naváděla, abych se jako stolní tenistka s nimi utkala. Měla jsem obavy, abych nebyla obviněna, že se stýkám s nepřátelskými zajatci. Vyšla jsem na dvůr, zeptala se německého vojáka s puškou, který však pokrčil jen rameny. Zajatec Robinson řekl, že to bude utkání Deutschland-England. Ostatní zajatci

fandili ze zamřížovaných oken. Jednou jsem si myla ruce u dřevěné kádě a Sidy mě pošeptal, že výsledek zápasu neplatí, protože se dozvěděl, že jsem Češka“

Styk civilního obyvatelstva s válečnými zajatci souběžně s negativním vývojem událostí na frontě začal pohoršovat obecní činovníky NSDAP. Začaly se množit stížnosti.

23. října 1943 proto OKW společně s nejvyššími činovníky NSDAP vydává oběžník, který sportovní aktivity sice nadále podporoval, nastavil však, na základě předcházejících stížností místních služeben NSDAP a policejních orgánů, jasné meze.

Neleží žádné příčiny, proč by váleční zajatci neměli dostat příležitost pro provozování tělesných sportů a otužování, jelikož tyto činnosti vedou k zvýšení chuti a přátelskosti k práci.

Využívání obecních sportovišť mimo tábor však není dovoleno. Jiná sportovní hřiště, například v průmyslových závodech mohou být využívána, pokud jsou zastíněna proti možnosti nahlédnutí dovnitř a pouze po konzultaci s místní služebnou NSDAP, aby obyvatelstvo neutrpělo žádné pohoršení z pohledu na sportující zajatce.

V táborech, kde je vzhledem k stísněným podmínkám sportovní činnost nemožná, mohou být naplánovány ve spolupráci se stranickou a policejní služebnou vycházky. Vycházky se však nesmí účastnit více než 60 zajatců.

Divadlo, hudba, zajatecké výstavy a noviny v zajateckých táborech pro nesovětské zajatce

Bezprostředně po příjezdu prvních válečných zajatců do kmenových táborů nebyly, stejně jako v případě studia a vzdělávání, vzhledem k všeobecnému provizoriu, podmínky pro hudbu, divadlo či další kulturní aktivity. Chyběly nástroje i místo. S postupným dokončením kmenových zajateckých táborů a prvními zásilkami červeného kříže s potravinami, sportovním nářadím, výstrojí, knihami a v neposlední řadě hudebními nástroji se situace mění.

V táboře Stalag VIII A Görllitz byl pro potřeby divadelních vystoupení, francouzskými a belgickými zajatci, provizorně využíván obytný barák č. 27B. Zájem o vystoupení byl obrovský. Do roku 1943 byla většina francouzských válečných zajatců propuštěna a Britští zajatci se tak stávají většinovou národnostní skupinou v táboře. Z toho vyplynulo i další složení divadelních her. První, v režii britských zajatců odehrané, divadelní představení neslo název „Gay Time“ Přípravy byly prakticky celé ve znamení improvizace. Producent Ralph Geiffin měl na přípravu pouhé dva týdny.

Hra sklídila obrovský úspěch i přes chatrný stav táborového divadla. Druhé představení pod názvem „Here We Go“ následovalo krátce poté. Někteří zajatci právě zde objevili svůj herecký talent a po svém návratu se rozhodli navázat na zkušenosti získané v Görllitz.

V táborových divadlech byly nejčastěji hrány veselohry a frašky, které pomáhaly odlehčit jinak stereotypní atmosféru v zajateckém táboře. Jejich obsah obvykle odrážel aktuální problémy ze života v zajateckém táboře. Svou cestu na pódium táborových divadel si však časem našla i řada písní, lyrických a epických pásem, jejichž autory byli zajatci neangažovaní v divadelním sboru či táborové kapele.

Britští váleční zajatci připravují kulisy na pódium táborového divadla zajateckého tábora Stalag VIIA Moosburg

Francouzští váleční zajatci během divadelního představení v táborovém divadle Stalag VIIA Moosburg. Ženy na fotografii jsou převlečení váleční zajatci.

Táborový orchestr tvořený britskými zajatci, Stalag VIIB Memmingen

Britský taneční orchestr pracovního komanda 11079 Mallnitz, podčiňného Stalag XVIIIa Wolfsberg. Zajatci byli nasazeni ve výrobě prefabrikátů v rámci místní cementárny.

Losování táborové loterie uvnitř tábora Stalag VIIA Moosburg

Strýček Sam přiváží do zajateckého tábora Stalag VIIA balíčky červeného kříže.

O existenci básní, které byly recitovány na pódiu zajateckých divadel se dnes dozvídáme ze zajateckých deníků a táborových novin. Jejich význam není zanedbatelný. Právě ony přímo vypovídají o silné vůli i všedním životě mužů žijících za ostnatým drátem.

Táborová divadla byla rovněž využívána k večerním promítáním. Dle táborových novin „The Circuit“ které byly vydávány v zajateckém táboře Stalagluft III Zagan, byly ve výše uvedeném táboře promítány 4 filmy týdně. Filmy byly před promítnutím nejprve prohlédnuty, neobsahují-li zakázaná témata. Žánr byl omezen na zahraniční a německé milostné filmy a komedie. Zmínky o zajateckých divadelních vystoupeních se nedochovaly pouze z velkých kmenových zajateckých táborů ale i z relativně malých pracovních komand sestávajících řádově z desítek zajatců.

Jako příklad je možno uvést zajatecké komando britských zajatců přidělených na práci do maršovské papírny. Zdejší zajatecká divadelní skupina sehrála v průběhu existence komanda uvnitř tábora řadu vystoupení. Kostýmy zajatci získávali výpůjčkou od civilních dělníků. Po intervenci místního činovníka NSDAP však zajatecká divadelní skupinu musela svou činnost skončit.

Obzvláště depresivním okamžikem života v zajetí se stávaly vánoce. Zajatci se proto snažili připravit program, který dovozoval alespoň částečně zahnat smutek spojený se vzpomínkami na domov. Zajatci měli obvykle dovoleno vyzdobit vánoční stromek. Na vánoce a na nový rok byla obvykle prodloužena večerka. Chvilky volna před štědrým dnem trávili zajatci úklidem a výrobou dárků. Každému západnímu zajatci byl obvykle na vánoce vydán jeden balíček červeného kříže a větší potravinové přiděly.

Ze vzpomínek válečných zajatců se dozvídáme, že v oslavách rozličných národních svátků nebylo západním zajatcům nikterak bráněno. Velké oslavy doprovázené průvodem a alegorickými vozy se odehrávaly kupříkladu v táborech pro americké zajatce na den nezávislosti 4. července. V britských zajateckých táborech byl neméně honosně slaven kupříkladu 25. dubna „ANZAC Day“, nebo 26. prosince „Boxing Day“. Mimo divadelních vystoupení, hudebních vystoupení, příležitostných oslav a olympijských dnů v zajateckých táborech proběhlo i několik příležitostných výstav předmětů vyrobených za ostnatým drátem.

Takováto výstava se uskutečnila kupříkladu v červenci 1944 v zajateckém táboře Stalag VIIIA. Expozice obsahovala obrazy malované vodovými i olejovými barvami, plakáty, různé ilustrace, modely, kresby technického charakteru, návrhy nábytku postavené z prázdných bedýnek červeného kříže. I přes přísný zákaz byly o výrobky zajatců, nejen mezi strážnými ale i mezi civilním obyvatelstvem, velký zájem a často se tyto výrobky stávaly předmětem směny.

Neméně významnou volnočasovou aktivitou za ostnatým drátem byla četba a vydávání táborových novin. Podmínky i dostatek čtenářů pro vznik táborových novin nabízely pouze kmenové zajatecké tábory a velká pracovní komanda. V menších pracovních komandech si zajatci měli možnost předplatit zajatecké noviny vydávané v příslušném kmenovém táboře. Zajatecké redakce disponovaly technickou základnou a potřebným materiálem, za který však

musely zajatci platit. Všechny články určené k publikaci musely před tiskem projít cenzurou. Teprve noviny opatřeny cenzurním razítkem mohly být puštěny do prodeje. Práce zajatecké redakce byla nesnadná. Na straně jedné přicházely stížnosti zajatců-čtenářů na nezajímavá a neaktuální témata, na straně druhé do přípravy vstupovalo velitelství tábora, které požadovalo eliminaci článků poukazující na negativní jevy v zajateckém táboře.

Ředitelem táborové redakce byl obvykle velitel vnitřní táborové správy, který využíval táborových novin coby rychlé formy sdělování informací jednotlivým zajatcům. Táborové noviny obvykle začínaly projevem velitele vnitřní táborové správy. Následovaly právní, sociální a pracovní problémy spojené s válečným zajetím.

Nechyběly ani návraty k prošlým kulturním událostem divadelním vystoupením a promítaným filmům. V zajateckých táborech pro britské zajatce byly distribuovány rovněž německé noviny psané v anglickém jazyce "The Camp" a „POW News“. Tyto noviny však byly až příliš přeplněny německou propagandou a tak nebyly považovány za více než téma k humornému večernímu rozhovoru.

Volný čas a kulturní činnost v sovětských zajateckých táborech

Chvilé volna, po zpravidla 10-12 hodinových směnách těch nejtěžších prací, za zoufalého nedostatku jídla, zajatci obvykle trávili opravou výstroje a odpočinkem. Právě o to více jsou vzácnější zaznamenané případy kdy sovětská zajatci i navzdory neskutečně těžkých podmínek dokázali najít dostatek duševní síly ke kreativní činnosti, malování, ručním pracím nebo hudbě. Tyto činnosti byly zpočátku pronásledovány. Po roce 1943 však byli, pokud to bylo provázáno dobrým pracovním výkonem a morálkou, tolerovány. Někteří zaměstnavatelé umožňovali sovětským zajatcům jako odměnu za dobrý pracovní výkon pořádat po práci na ubikacích hudební vystoupení či se věnovat kresbě.

Jak vyplývá z dobových dokumentů, pocházejících ze září 1944, týkajících se pracovního nasazení sovětských zajatců na šachtě František v Ostravě, měli zajatci možnost za vydělané peníze zakoupit u táborového kantýnského nejen potraviny, cigarety a drobné osobní předměty, ale kupříkladu také citeru nebo akordeon. Nutno uvést, že pokud došlo k poklesu výkonu, byly tyto aktivity opět zakázány.

Vánoce v táborech pro sovětské zajatce byly, dle uvážení velitele zajateckého tábora či pracovního komanda, provázány vydáním o málo větších přidělů jídla nebo několika machorkovými cigaretami.

Stalag 326 (VIK) Senne, Německo - Výrobky ze slámy vyrobené sovětskými válečnými zajatci (LCH2014)

Moosburg-Německo - Válečná loď, ruční práce francouzského válečného zajatce z tábora Stalag VIIA (LCH2013)

Trutzhain-Německo, Dřevěné letadlo - výrobek sovětského válečného zajatce z kmenového tábora Stalag IXA. Výrobky ze dřeva, slámy či kousků plechů byly pro sovětské zajatce jedním z mála způsobů jak si přijít k troše jídla navíc. Letadlo stálo pekaře ze Ziegenhainu 3 bochníky chleba. (LCH2013)

Bohoslužba pod otevřeným nebem uvnitř zajateckého tábora Budesti

Táborová kaple zajateckého tábora Stalag XVIIBGneixendorf

Betlém vyrobený zajatci v táboře Stalag VIIA Moosburg

Bohoslužby a vojenské pohřby v nesovětských zajateckých táborech a na pracovních komandech

Konvence o zacházení s válečnými zajatci z 27. července 1929 Část III, sekce II, kapitola 4. odstavec 16.

„Válečnému zajatci by mělo být umožněno volně navštěvovat bohoslužby dle své víry. Vojenským kaplanům, kteří se dostanou do válečného zajetí, by mělo být umožněno volně vést náboženské obřady pro ostatní zajatce“

Válečným zajatcům na území říše bylo zakázáno navštěvovat civilní bohoslužby. Uvnitř kmenových zajateckých táborů proto vznikají táborové kaple. Obvykle se jednalo o dřevěný barák, z vnější strany nepřilíši od zajateckých ubikací. Barák byl vybaven lavicemi a oltářem

Výzdobu zajišťovali zajatci ve vlastní režii. Vojenští duchovní se z počátku potýkali s nedostatkem ceremoniálního vybavení. Skrze červený kříž a organizaci YMCA se však podařilo obstarat bible zpěvníky i další potřebné věci.

V kmenových zajateckých táborech, kde nebylo možno vyčlenit jeden barák, coby táborovou kapli byly bohoslužby konány pod otevřeným nebem a v zimních měsících v jídelně nebo společenské místnosti. Pro válečné zajatce na pracovních komandech byla situace v tomto ohledu o něco složitější.

Vzhledem k tomu, že nebylo možné, aby vojenský kaplan navštívil každé sebemenší pracovní komando, byla tato komanda sestávající ze zajatců stejné národnosti za účelem mše spojována.

Sloučená pracovní komanda musela být po dobu mše, která se obvykle konala v obecním kostele, usazena odděleně, tak aby bylo příslušníkům jednotlivých komand zamezeno se společně bavit.

I přes přísná bezpečnostní opatření využívali zajatci bohoslužby nejen jako možnost získat informace o tom co se děje v sousedních zajateckých komandech, ale rovněž jako vhodnou příležitost pro útek.

Vzhledem k postupnému nárůstu počtu pracovních komand musely být zajatecké bohoslužby omezeny na jednu neděli v měsíci.

Zajatým vojenským kaplanům bylo umožněno pohybovat se mezi kmenovým zajateckým táborem a jednotlivými komandy, tak aby mohli pokrýt jak bohoslužby, tak jednotlivé pohřby. Kmenové zajatecké tábory disponovali zpravidla několika zajatými příslušníky polního duchovenstva různých vyznání, Presbyteriánské, Římskokatolické.... Vojenští duchovní měli obvykle důstojnickou hodnost, a proto byla většina postupně stažena do důstojnických zajateckých táborů. Pro západní válečné zajatce byly v případě úmrtí, vyjímaje hromadných úmrtí, kupříkladu důsledkem tyfové epidemie, konány vojenské pohřby. V blízkosti kmenových zajateckých táborů byly zakládány zajatecké hřbitovy, v případě menších pracovních komand bylo využíváno hřbitovů obecních.

Slavnosti krve a těla páně v táboře Stalag VIIA Moosburg

Pohřeb zemřelého britského zajatce, Stalag VIIA

Památník na bývalém zajateckém hřbitově Stalag 326 (VIK) Senne, Německo - 2. Května 1945, tedy měsíc po svém osvobození, dokončili sovětští váleční zajatci na vojenském hřbitově Senne-Stukenbröck 10m vysoký památník připomínající zemřelé kamarády zde pochované. Ocelová výztuha památníku je tvořena demontovanými kolejnicemi úzkokolejně zásobovací dráhy. (LCH2014)

Dear Grandma
 photo taken from the scenes of our last
 show but our 'Butter and Bread' I think it was
 the very best play we've had so far the acting
 was very good. Winter seems to have only
 set in once, we've had a heavy frost most of
 the week & quite a good bit of snow the first
 this season. I don't know if the snow will
 keep with us now for the rest of the winter
 but I don't think it will, but it won't be long
 before we'll have to have our winter
 clothes out again. I haven't had any letters
 from you since I went to the States.

Zajatecká pošta

Konvence o zacházení s válečnými zajatci z 27.
 července 1929

Část III, sekce IV, kapitola 4.

Odstavec 36

Každá válku vedoucí strana by měla stanovit množství dopisů a pohledů, které váleční zajatci mají povoleno odeslat za měsíc a měla by tuto informaci rovněž oznámit ostatním válku vedoucím stranám. Dopisy a pohledy by měli být poslány co nejkratší cestou. Není možné je zdržovat v rámci disciplinárních opatření. Ne později než jeden týden po příjezdu do tábora, by měl být každý zajatec oprávněn poslat poštovní lístek své rodině, informující ji o jeho zajetí a stavu. Tyto poštovní lístky by měly být doručeny tak rychle jak je jen možné a za žádnou cenu by neměly být zdržovány.

V souvislosti s všeobecnými pravidly by korespondence válečných zajatců měla být psána v jejich rodném jazyce. Váleční strany však mohou rovněž vzájemně dohodnout psaní korespondence v jiných jazycích.

Odstavec 37

Zajatcům by mělo být povoleno dostávat osobní poštovní balíčky obsahující jídlo a oblečení. Balíček by měl být doručen do vlastních rukou a převzetí potvrzeno.

Odstavec 40

Cenzura korespondence by měla být provedena tak rychle jak je jen možné. Kontrola balíčků by měla být provedena tak, aby bylo zabráněno zkažení jídla obsaženého uvnitř a měla by být provedena v přítomnosti adresáta nebo jeho přímého zástupce. Poštovní styk znamenal pro zajatce mnoho. Byla to jedna z mála možností jak zůstat v kontaktu se svými blízkými.

AWA OKW přesně limitovalo počet dopisů, které směli váleční zajatci odeslat následovně:

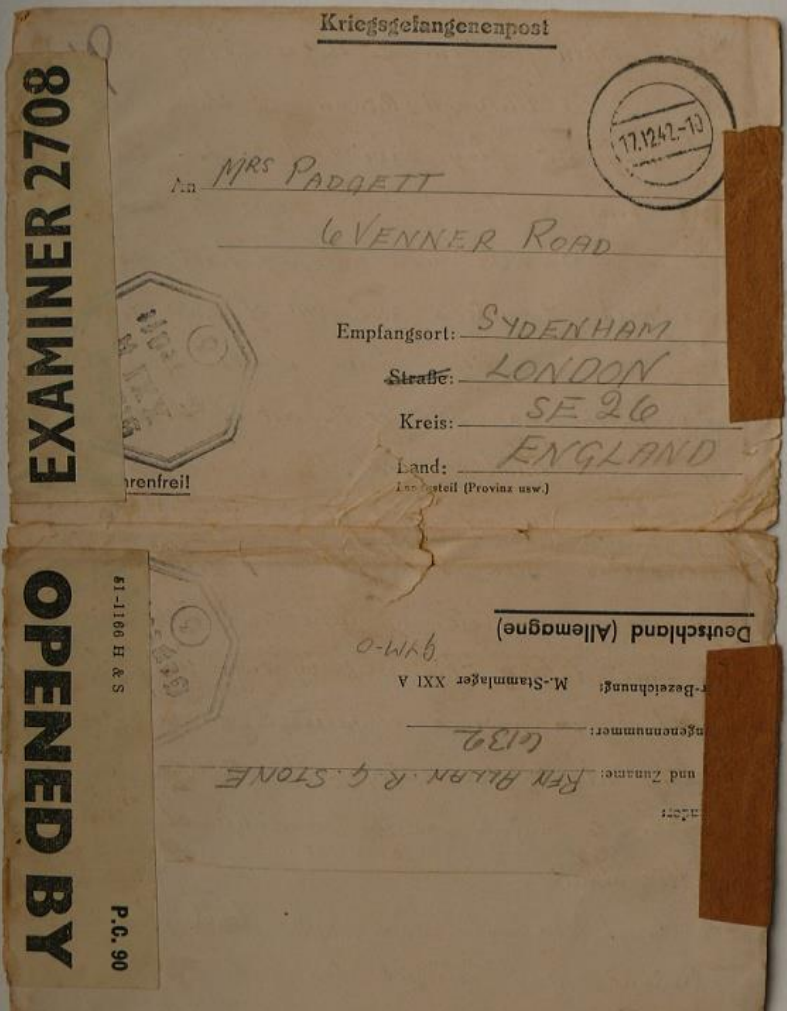
Zajatci smí měsíčně poslat 2 dopisy a 4 korespondenční lístky. Korespondence musí být psána obyčejnou tužkou a nesmí obsahovat místo pracovního nasazení. Mohou být používány pouze předtištěné poštovní lístky zprostředkované skrze kmenový zajatecký tábor. Používání jakéhokoliv jiného dopisního papíru je zakázáno.

Korespondenční listy jsou velitelem pracovního komanda vydávány na požádání, přičemž nesmí překročit limit 2 dopisů a 4 korespondenčních listů měsíčně.

Veškerá korespondence je posílána na poštovní kontrolní stanoviště do příslušného kmenového zajateckého tábora. Z poštovního kontrolního stanoviště obdrží velitel komanda zásilky pro zajatce ve svém pracovním komandu.

Zajatcům je zakázáno posílat svou korespondenci přímo nebo ji přímo přijímat. Na to jsou zajatci upozorněni a porušení je trestné.

Dopis odeslaný britským zajatcem ze zajateckého tábora Stalag XXIA. Témat, o kterých se smělo psát, nebylo mnoho. Obsah dopisů byl často omezen na počasí, zdraví, a kulturní události za ostnatým drátem. K dopisům mohla být pevně připojena rovněž fotografie. I ta však musela projít cenzurou

Korespondence, která obsahovala závadný obsah nebo balíčky, které obsahovaly zakázané předměty, byly označeny razítkem „Beschlagnahm“ a zabaveny poštovním dozorcím orgánem příslušného kmenového zajateckého tábora. Mezi zakázané předměty náležely peníze jakékoliv měny a hodnoty, civilní oblečení a spodní prádlo, které by mohlo být používáno jako svrchní civilní oblečení, zbraně a zbraním podobné předměty, větší nože a nůžky, munice a střelivo, nářadí umožňující útěk a sabotáž, tiskařské stroje a kopírovači papíry, kompas, batohy, mapy, fotoaparáty, dalekohledy, lupy, elektrické lampy, zápalné šňůry, alkohol, hořlaviny a topná tělesa.

Poštovní služebny kmenových táborů zaměstnávaly desítky zajatců s jazykovými znalostmi, kteří měli za úkol kontroly příchozích dopisů a knih, neobsahují-li nepovolené informace.

Práce, kterou poštovní služebna měsíčně vykazovala, byla značná. František Mainuš ve své knize Dějiny stalagu v Českém Těšíně píše:

„za březen 1944 bylo pro 11388 anglických zajatců, kteří spadali pod správu těšínského tábora, zpracováno 99452 dopisů a 44246 korespondenčních listků. Prohlédnuto 1820 knih a 15355 balíčků.“

Sovětských zajatců bylo pod správou tábora 50877. Pro ně zpracovala táborová pošta za stejný měsíc 241 dopisů, 189 korespondenčních listků a 79 knih“

Sovětským válečným zajatcům zpravidla nebylo umožněno přijímat ani posílat korespondenci, výjimku představovali pouze zajatci národnosti ukrajinské, běloruské a zajatí Balti, jejichž rodiny žily na Němci okupovaném území.

Nedostatek potravin v táborech i mimo ně, vedl k četným případům vykrádání balíčků určených pro zajatce.

9. 2. 1944 vydává velitelství kmenového zajateckého tábora Stalag VIII B Teschen následující oběžník. Každý velitel komanda nebo jeho zástupce musí při přijetí balíčků určeného pro zajatce postupovat následovně

- A) překontrolovat jestli je plomba v pořádku
- B) překontrolovat jestli není balíček jinak poškozen, nebo natržen
- C) Při sebemenším nesouhlasu balíček reklamovat u poštovního úřadu. Obsah poškozeného obalu musí být v přítomnosti poštovního úředníka otevřen a vysypán, případně naskládané balíčky vyloženy a jejich obsah prověřen. Pokud došlo ke krádeži obsahu, musí to poštovní úřad ihned zaznamenat.
- D) Je zakázáno nedoručené balíčky dále rozdělovat. Také ty náležící mrtvým vojákům, i když je adresa zemřelého vojáka známa. Takovéto balíčky jsou zaplombovány do poštovních pytlů a poslány zpět do kmenového zajateckého tábora.
- E) Na potvrzení o příjmu, je ze zadní strany poznamenáno kdy byl balíček poslán zpět a odkud.
- F) Pro nastalý velký nedostatek poštovních pytlů, jsou vyprázdněné pytle ihned poslány zpět do kmenového tábora. Tak bude zajištěn plynulý poštovní tok.
- G) Je povinností každého velitele komanda vést kartu o každém poštovním pytli. Tak bude zároveň možno odhalit, u jakých velitelů komand dochází k silnému zanedbání.

Velikonoční korespondenční lístek odeslaný polským válečným zajatcem, v rámci vnitřní táborové pošty Oflag IIC Woldenberg.

Vnitřní táborová pošta fungující v režiji táborové správy vznikla ve zdejšímu táboře roku 1942 a to za účelem výměny korespondenčních listků uvnitř důstojnického tábora během církevních svátků. Poštovní známky a korespondenční listky, byly navrhovány a tištěny přímo v táboře. Zisk z prodeje byl odváděn ve prospěch polských vdov a sirotek.

Z původně dočasné služby během církevních svátků vznikla stálá služba vydávající různé edice známek, příležitostných razítek i korespondenčních listků.

S vnitřní zajateckou poštou se setkáváme rovněž v jiných polských důstojnických zajateckých táborech.

Dělení chleba na sovětském pracovním komandu. Chleba byl pro sovětské zajatce tou největší vzácností a jeho rozdělování bylo vždy spojeno s přísným dohledem ostatních zajatců.

Stravování

Konvence o zacházení s válečnými zajatci z 27. července 1929

Část III. sekce II. Kapitola 2. odstavec 11.

„Potravinové přiděly zajatců by měly být kvalitativně i kvantitativně srovnatelné s potravinovými přiděly vojáků moci, která zajatce zadržuje. Zajatci by měli mít k dispozici zařízení pro přípravu vlastních potravin. Zajatci by měli být zásobeni dostatečným množstvím pitné vody.“

Ze vzpomínek polského zajatce Szajka Herszlikiwicza na pobyt v zajateckém táboře Stalag VIII A (1939):

„Jídlo bylo připravováno jako pro zvířata. Brambory ležely na zemi pod odkrytým nebem, takže na ně padal déšť a svítlo slunce. Není divu, že brambory začaly odprostřed hnit a na vrchu byly zelené.

Shnilé brambory byly házeny do kotlů bez opláchnutí s hlínou i slámou. Polévka byla zahušťována listím, bukvicemi a rozdrcenými kostmi.

Snídaně sestávala z 1/4l horké vody (kávy) a pár sucharů, oběd sestával z polévky s kousky shnilých brambor a na večeri vojenský chléb 1kg na 10 zajatců, trocha margarínu a černá káva.

V kmenových zajateckých táborech, které byly roku 1940 často zoufale přeplněny, i při velmi skromných

přídělech, činila denní spotřeba potravin 8000 kg chleba, 2000 kg masa, 30000 kg brambor, 300 kg soli a cukru, 4600 kg přísad do polévky (zelí, řepa). Tyto suroviny se do táborových kuchyní dostávaly často v plesnivém a červivém stavu. Příčinou bylo především provizorní skladování pod odkrytým nebem. Teprve dokončení infrastruktury jednotlivých táborů roku 1940 vedlo ke zlepšení situace. Jsou zřizována sklepení a skladovací haly napojené na táborové komunikace a vlečky, čímž se zjednodušilo rovněž zásobování. Příděly chleba se téhož roku ustalují na 300g. na den.

Strava v kmenových zajateckých táborech zpravidla sestávala z několika permanentně používaných surovin, které byly podávány ve formě polévky, takzvaného Eintopfu.

Denní menu nesovětských zajatců obvykle sestávalo ráno z horké vody a denního přídělu chleba (300g.). Když zajatci měli z balíčků červeného kříže čaj kávy nebo kakaový prášek mohli si připravit horký nápoj a tak se zahřát po studené noci. Odpoledne byl vydáván Eintopf se zelím, řepou, hrachem, občas i kouskem masa. Během výdeje musel jeden ze zajatců polévkou neustále míchat, aby měla přibližně stejnou konzistenci. I tak vznikaly mezi zajatci spory. Vždy měl někdo polévku hustší než ten druhý. Často v polévce plavali rovněž červi a mnozí zajatci raději konzumovali své porce v tom nejtemnějším koutu baráku, aby se na jídlo nemuseli dívat. Na večer byla vydávána opět horká voda, některé dny rovněž kus ryby s brambory. Chleba byl velmi nízké kvality, přesto bylo jeho rozdělování

spojeno s tou nejvyšší přesností. Používány byly římské váhy a o jednotlivé kusy následně losováno.

Západní zajatci měli mimo německých přidělů možnost obohatit svou stravu o potravinové artikly z amerických, britských a kanadských balíčků červeného kříže.

Britský balíček červeného kříže sestával z 1/4lb čaje, kakaového prášku, tabulky čokolády, pudinku, masové konzervy, síra, kondensovaného mléka, sušených vajec, plechovky sardinek nebo herinků, marmelády, margarínu, cukru, zeleniny, sušenek, mýdla a plechovky s 50 cigaretami. Během války bylo vyrobeno ve Velké Británii 163000 takovýchto balíčků. Naproti tomu kanadských balíčků obsahově podobných, jež se lišily tím, že neobsahovaly cigarety, bylo během Druhé světové války vyrobeno 16500000 kusů.

Balíčky byly zasilány skrze Portugalsko a Francii do sběrných depotů červeného kříže ve Švýcarsku a následně odesílány skrze Mezinárodní výbor červeného kříže do Německa. Balíčky byly vydávány v závislosti na aktuální situaci jednou za 14 dnů - 1 měsíc. Ke konci války to však důsledkem spojeneckého bombardování železničních linií a nákladních nádraží bylo výrazně méně.

Nutno říci, že balíčky červeného kříže a přidělené potraviny nekončily vždy v ruce zajatců. V Německu zcela nedostupné artikly jako čokoláda, rozinky, indický čaj, pravé kávé nebo americké cigarety končili často u velitele tábora a strážných.

Z vydaných balíčků si zajatci obvykle ponechávali čokoládu, cigarety, čaj. Ostatní bylo předáno do táborové kuchyně za účelem obohacení skromné stravy. Každá táborová sekce měla obvykle svou kuchyň což umožňovalo to, aby zajatci jedné národnosti, mohli připravovat stravu odděleně, pokud možno co nejbližší zvyklostem dané země. Bylo tak zabráněno zbytečným sporům mezi zajatci různých národností.

Zajatci pracující v kuchyni se na jedné straně snažili připravit svým soukmenovcům to nejlepší, co z přidělených surovin bylo možné, na druhé straně se však setkáváme také s případy rozkrádání potravin a jejich prodejem na černém trhu.

Odpadní jámy táborových kuchyní se ve večerních hodinách často stávaly místem kde zajatci bez práce a přístupu k balíčků červeného kříže hledali zbytky jídla, o které by mohli obohatit své skromné přiděly.

Zajatci nasazení na denních pracovních komandech se do kmenového tábora navraceli navečer s brambory a dobrým chlebem od místních sedláků, unavení celodenní prací avšak sytí.

Strava sovětských zajatců a později rovněž italských vojensky internovaných, Rumunů, Slováků, polských povstalců obvykle sestávala ráno z ruského chleba (300g.), odpoledne z řídké polévky z řepy, tuřínu, bramborových slupek, zpravidla bez tuku nebo masa. Večer 25g. margarínu a hořký čaj. Kvalita potravin určených pro sovětské zajatce a zajatce či internované, postavené na jejich roveň byla zoufalá. Jak již bylo výše zmíněno, tito zajatci nedostávali normální chléb, ale takzvaný „ruský chléb“ z žitných otrub, mouky, celulózy, drcené kůry s příměsí slámy nebo listí. Pokud dostávali zajatci maso, jednalo se výhradně o jateční odpad. Koňské maso, z nucených porážek, nevhodné k dalšímu použití.

K potravinám z balíčků červeného kříže se dostávají pouze velmi vzácně a to jen když se s nimi podělil, i přes zákaz, někdo ze západních zajatců.

Jen o málo lepší byly přiděly polských a srbských zajatců.

Na detašovaných pracovních komandech se o stravu určenou zajatcům staral zaměstnavatel.

Potravinové přiděly určené pro válečné zajatce přidělené na detašovaná pracovní komanda, zaměstnavatel nakupoval na základě přidělených potravinových lístků, které obdržel od příslušného starosty nebo stravovacího úřadu.

Maximální i minimální množství potravin na jeden den pro jednoho válečného zajatce bylo pevně ohraničeno úřadem pro stravování částkou 0.80RM.

V případě, že stravovací úřad povolil zaměstnavateli potravinové přiděly zajatců, na základě nočních směn, nebo výkonu manuálně náročné práce, navýšit, měl zaměstnavatel povinnost kontaktovat výplatní oddělení kmenového zajateckého tábora, sdělit nově stanovené podmínky a předložit potvrzení úřadu pro hospodářský dozor nebo příslušného úřadu pro stravování.

Prozatímní týdenní potravinové přiděly pro pracující sovětské zajatce srpen 1941

maso:	150g.
tuky:	130g.
cukr:	225g.
chléb:	2450g.
brambory:	9kg.
řepa:	12kg.

Týdenní potravinové přiděly pro pracující nesovětské zajatce březen 1942

Příděl	másla:	200g.
	masa:	300g.
	tuk:	206,25g.
Náhražkové kávé:		78,12g.
	sýr:	187,5g.
	tvaroh:	125g.

Přiděly chleba neuvedeny

Oficiální týdenní dávky při nasazení v živnostenském hospodářství říjen 1943

Nesovětské váleční zajatci (g.) Sovětské váleční zajatci (g.)

Maso		
<i>Normálně pracující</i>	250	200
<i>Těžce pracující</i>	480	400
<i>Pod zemí</i>	650	600
Tuk		
<i>Normálně pracující</i>	219	130
<i>Těžce pracující</i>	283	230
<i>Pod zemí</i>	463	400
Chléb		
<i>Normálně pracující</i>	2425	2750
<i>Těžce pracující</i>	3350	3750
<i>Pod zemí</i>	4025	4400

System rozdělování potravinových přidělů a přidávků uvnitř pracovního komanda byl záležitostí zaměstnavatele. Byl proto rozdílný komando od komanda.

V pracovních komandech Báňské a hutní společnosti Karviná bylo rozdělování potravin a výkonnostních přidávků prováděno na základě příslušnosti k jedné z výkonnostních skupin následovně:

a) Přiděly pro skupinu pracující v podzemí:

Výkonnostní skupina 1, obdrží předepsanou normu pro pracovníky na povrchových pracích, přídavek pro pracovníky v hlubinné těžbě a rozdíl ušetřený na přídělích pro skupinu 3.

Výkonnostní skupina 2, obdrží předepsanou normu pro pracovníky na povrchových pracích a přídavek pro pracovníky v hlubinné těžbě

Výkonnostní skupina 3, obdrží předepsanou porci pro pracovníky na povrchových pracích.

b) Zajatci nasazení na povrchu:

<i>Výkonnostní skupina 2:</i>	<i>maso: 5x</i>	<i>80g. týdně</i>
	<i>margarín: 1x</i>	<i>20g. týdně</i>
	<i>chleba: 6x</i>	<i>333g. týdně</i>
	<i>chleba: 1x</i>	<i>500g. týdně</i>

<i>Výkonnostní skupina 3:</i>	<i>maso: 5x</i>	<i>80g. týdně</i>
	<i>margarín:</i>	<i>žádný</i>
	<i>chleba: 6x</i>	<i>250g. týdně</i>
	<i>chleba: 1x</i>	<i>500g. týdně</i>

Se zvýšením výkonnostní skupiny (převodem na těžší práci) se pojí zvýšení potravinových přídělů, mzdy v táborových penězích a dalších speciálních výkonnostních přídávku v podobě cigaret nebo slunečnicových zrn.

V pracovním komandu sovětských válečných zajatců na šachtě Olsa v Doubravě byly potravinové přídělky rozdělovány v závislosti na plnění denních norem následovně

Skupina 1a) pro pracovní výkon 100% a více

Skupina 1) pro pracovní výkon 80% a více

Skupina 2) pro pracovní výkon 80% a méně

Poslední skupinu tvořili nemocní.

Jídlo bylo připravováno ve čtyřech oddělených kotlích pro každou ze čtyř skupin.

V pracovním komandu italských vojensky internovaných, zaměstnaných u Báňské a hutní společnost Karviná, byl příděl potravin, dle hlášení z 31. ledna 1944, pro obě výkonnostní skupiny stejný. Rozdíl zajatci pocítili ve výši vyplacené mzdy.

V některých pracovních komandech bylo zajatcům na dobrovolné bázi umožněno po zakončení pracovní směny vypomáhat na polích u sedláků a tak své nedostatečné potravinové přídělky o něco vylepšit. Tuto možnost vítali především zajatci Poláci a Srbové. Část civilního obyvatelstva, i přes silné výstrahy a přísné tresty, se zajatci sympatizovala a podporovala je jídlem. S takovými to případy solidarity se setkáváme kupříkladu ve Studénce.

„Nacisté slídili po tom, kdo poskytoval zajatcům pomoc a udávali je. Dělníci přistižení při pomoci sovětskému zajatci, byli potrestáni přeřazením, zpravidla na tři měsíce, na vyvážení záchodů, kopání, čištění kanálů a podobné práce.

U řezníka Františka Schindlera, zajatci dostávali jednou týdně různé odpadky masa. V nádobě byly nahoře odpadky, avšak dole v nádobě bývalo dobré maso. Rovněž německý sedlák Gebauer podporoval sovětské zajatce. Když jel na pole, kde poblíž pracovali zajatci, nakrájel krajíce chleba a při jízdě na voze je upouštěl, tak aby si je zajatci mohli posbírat. Také zaměstnanci českého zahradnictví Františka Kadlčíka (při vlečce do Bartošovic), poskytovali jídlo opodál pracujícím zajatcům na vyrovnání terénu "

Britští a američtí zajatci, přidělení na pracovní komanda, ke zvláštním směnám s cílem získání potravin zpravidla nebyli okolnostmi nuceni. Při pravidelných dodávkách balíčků červeného kříže a občasných zásilkách z domova byla jejich potravinová situace dokonce lepší než situace civilního obyvatelstva žijícího ve městech. O této skutečnosti se dozvídáme kupříkladu ze vzpomínek bývalé kuchařky pracující v táborové kuchyni zajateckého pracovního komanda přiděleného na důl Kotouč ve Štramberku. Zajatci zde měli údajně takový dostatek vlastního jídla, že stravu připravenou ze skromných přídělů častokrát vylévali do záchodu.

Uvolňování stráže a propouštění ze stavu válečného zajetí, život v pracovních táborech pro zahraniční civilní dělníky

Zatím co počet válečných zajatců, přivezených na území říše během prvních čtyř válečných let enormně přibýval, počet strážných které na stráž válečných zajatců bylo možno nasadit klesal. Prvním krokem, který měl odlehčit složité situaci, bylo propouštění všech válečných zajatců ze zemí, ve kterých byla skrze zbraně Wehrmachtu nastolena německá, nebo proněmecká vláda. Konkrétně se jednalo o válečné zajatce z Polska, Francie, Belgie, Holandska, Chorvatska, Srbska, dále o vybrané národnosti, které se do zajetí dostávají se sovětskou armádou a později rovněž o vojensky internované z Itálie.

Propuštěným zajatcům a internovaným obvykle nebylo umožněno vrátit se domů, nýbrž byli coby zahraniční civilisté nuceně nasazení v německém průmyslu, tam kde bylo zapotřebí.

Na jedné straně propuštění zajatci získali, v případě dobrého pracovního výkonu, trochu volnosti a naděje na propustku ke krátké dovolené ve své rodné zemi, na straně druhé, v případě nedostatečného výkonu, nebo sabotáží mohli být převedeni do pracovní-výchovného nebo koncentračního tábora. Propuštění zajatci rovněž ztráceli práva garantovaná Ženevskou konvencí.

S propuštěním polských válečných zajatců bylo započato v první polovině roku 1940. Do roku 1942 byla většina polských válečných zajatců nižších hodností propuštěna.

Polští váleční zajatci byli po svém propuštění ponecháni na původním místě pracovního nasazení, nebo dáni k dispozici říšským pracovním úřadům v zemském obvodu, ve kterém byli naposledy jako váleční zajatci nasazení.

8. 12. 1942 byli ze zajetí propuštěni rovněž polští váleční zajatci z pracovního komanda P 1130 Sörgsdorf/Uhelná. 14 válečných zajatců bylo ponecháno na místě a svou dosavadní práci vykonávali již jako civilní dělníci. Stejně tak tomu bylo na pracovních komandech P 1113 M.- Schönberg/Šumperk, P 1150 Zuckmantel/Zlaté Hory, P 1334 Jockelsdorf/Jakubovice, P 1338 Pohler/Pohledy, P 1367 Neudeck/Nejdek, P 1355 Rotmühl/ Radiměř, P 1378 Kunzendorf/ Kunčice, a na mnoha dalších polských pracovních komandech pod správou Stalag VIII B.

Podmínky propuštěných polských válečných zajatců byly definovány stejně tak jako v případě civilních dělníků z Polska takzvaným Polským výnosem (Polen-Erlasse) z 8. března 1940, dle kterého měli povinnost nosit na svém hrudi označení P. Bez zvláštního povolení

příslušné policejní služebny, nesměli opustit místo svého bydliště, jímž byl obvykle barákový tábor nebo obydlí zaměstnavatele. Sami si ubytování hledat nesměli. Opustit pracoviště směli tito dělníci jen ve vážných případech a to na zvláštní propustku. Polákům bylo zakázáno vycházet v nočních hodinách, používat veřejných dopravních prostředků nebo jízdních kol bez policejního povolení, používat telefon, fotografovat, navštěvovat hospody, restaurace, zařízení sloužící sportovním nebo ozdravným účelům, kulturní, církevní a společenské události, využívat veřejné protiletectvé kryty, stýkat se, nad míru, kterou vyžadovalo pracovní nasazení, s německým obyvatelstvem. Přesto, že propouštěním polských válečných zajatců byl uvolněn určitý počet vojáků a důstojníků konajících službu v kmenových zajateckých táborech i na detašovaných pracovních komandech, rychlost s jakou proudili na území říše váleční zajatci z východní fronty a přísná bezpečnostní opatření, která byla s jejich umístěním spjata, si vyžadovala více strážního personálu, než bylo propuštěním polských válečných zajatců uvolněno.

Na začátku roku 1942 proto OKW přistoupilo k uvolnění stráže pracovních nasazených francouzských a belgických válečných zajatců. V komandech s uvolněnou stráží byl sice nadále přítomen velitel komanda, počet strážných byl však zredukován na minimum.

„Zajatci musí do práce pochodovat v uzavřené skupině, na cestě stanovené příslušnou vojenskou služebnou. Po práci je zakázáno se volně pohybovat po ulicích.

Zajatci mohou o nedělích a ve svátky chodit na vycházky bez dozoru. Musí se však pohybovat v přesně stanovené zóně. Všechny vycházky musí končit začátkem noci.

Zajatcům je přísně zakázáno navštěvovat obchody, hostince a jiná zábavní zařízení.

Je potřeba dbát důraz na dodržení večerky v 21:00.

V případě, že zajatci navštěvují zábavní a pohostinské zařízení je povinen velitel tábora nahlásit jestli zajatci vlastní marky a kde a v jaké výši tyto peníze získali.“

Uvolnění stráže se téměř okamžitě projevilo v podobě zvýšeného počtu stížností.

Hlášení z francouzského pracovního komanda nasazeného v železárnách Branka

13. května 1942

„Jak bylo zjištěno francouzští zajatci se na své vycházce drželi zcela mimo cestu, která byla stanovena velitelem komanda. Tak se stalo v neděli 10.5 1942, kdy zajatci došli až do Skřipova, že zamířili do místní hospody. Zde se opili a pak zaplatili německými penězi. Během následující vycházky došli, až do Raduně kde byli zadrženi strážníkem Gandermeri Muschikem, po té co mu nemohli předložit propustky k vycházce.

Jak po rozmluvě s německým velitelem komanda vyplývá, mají Francouzi německou měnu, protože v závodní kantýně v Brance na kupóny vracejí v říšských markách a tak je možné, aby si zajatci naspořili malý obnos. Místní hostinští dostali zákaz nalévat válečným zajatcům“

20. března 1943

Gestapo, služebna Opava

„14.3 1943 v 8 hodin, byl Francouzský válečný zajatec Julian Emte, pracovní komando F 32, chycen společně s českým kovářským pomocníkem Josefem Böhmem na silnici v Březové, jelikož oba jeli na jednom kole ve

směru Skřipova. Francouzský zajatec se nemohl při kontrole prokázat povolením k opuštění svého místa pobytu v Moravských Vlkovicích. Český občan Josef Böhm vysvětloval, že oba jako pomocní kováři pracují u kovářského mistra Franze Baiera v Moravských Vlkovicích Čp: 3., Böhm že pochází ze Skřipova a proto spolu jedou na návštěvu jeho rodičů. Byla neděle a tak si udělali projížďku do Skřipova. Böhm dále sliboval, že se nejděle v 20 hodin zase vrátí.

Pro francouzské a belgické zajatce platí sice uvolněné podmínky, ale vzdálit se s českým občanem, výše zmíněným Böhmem bez povolení z Moravských Vlkovic do Skřipova, do 17 km vzdáleného, čistě českého území není povoleno. Dále poznamenávám, že francouzský zajatec Emte měl na sobě civilní oblečení“

S uvolněním stráže francouzských a belgických válečných zajatců dochází rovněž k nárůstu pytláctví. Vzhledem k tomu, že varování velitelů komand se ukázalo jako neúčinné, bylo pytláctví řazeno na stejný stupeň jako špatná pracovní morálka a za porušení hrozilo přeražení na těžší práci.

Od léta 1942 započala AWA OKW s propouštěním francouzských válečných zajatců.

Nejednalo se však doslova o propuštění jako spíše o výměnu. Francouzští zajatci sice mohli odejet domů, do Francie. Jako náhradu za tyto zajatce však vichistická Francie musela poslat na práci do Říše určitý počet francouzských dělníků.

V letech 1942/43 se do Francie vrátilo celkem 90000 válečných zajatců, kteří byli vyměněni za 240000 francouzských civilních dělníků.

20. dubna 1943 vystupuje AWA OKW a Generální zmocněnec pro pracovní nasazení, se záměrem propustit 250.000 pracovních nasazených francouzských válečných zajatců.

Tito zajatci však již neměli být posláni do Francie, nýbrž bezprostředně po propuštění z válečného zajetí pracovní nasazení v říši.

Průběh propouštění z válečného zajetí byl koordinován skrze velitele válečných zajatců v jednotlivých vojenských okruzích. Každý vojenský okruh směl propustit 20% ze všech pracovních nasazených francouzských válečných zajatců. Výběr propouštěných válečných zajatců probíhal v úzkém kontaktu s pracovními úřady. Upřednostňováni byli zajatci pracovní nasazení v důlní těžbě, chemickém průmyslu, těžkém průmyslu, zajatci jejichž rodiny byly za účelem pracovního nasazení odvezeny do říše.

Mimo kvótu 20% byli postaveni příslušníci zajateckých stavebních a pracovních batalionů jakož i sklenářských a pokrývačských batalionů a také francouzští zajatci židovského původu.

Rezervní poddůstojníci byli propouštěni pouze za předpokladu, že se na pracovní komando dobrovolně přihlásili. Nesměli však být nasazení na rozdíl od řadových vojáků v oblastech s národnostními menšinami, například v Horním Slezsku, jižních Korutanech, Alsasku, Lotrinsku a ve východním a západním Prusku.

Pokud bylo pro ubytování civilních dělníků (propuštěných válečných zajatců) použito původních zajateckých ubikací, byl zaměstnavatel povinen uzavřít dohodu o pronájmu s OKW a do původních ubikací odstranit obvodový plot.

Gemeinschaftslager Berlin Reinickendorf, Německo - Nuceně nasazení pracovali převážně v závodě Alkett-Maget. Pracovní tábor sestával roku 1944 z 38 staveb, převážně dřevěných baráků typu RAD. (LCH2015)

Propuštění váleční zajatci a ti kteří propuštění nebyli, museli být striktně odděleni. Civilní oblečení pro propuštěné válečné zajatce bylo obstaráno skrze příslušné francouzské úřady a vydáváno v průběhu propouštěcích formalit v kmenovém zajateckém táboře. Oblečení však nepřicházelo vždy, tak jak o něj bylo zažádáno a tak někteří zajatci museli používat alespoň částečně zajatecké uniformy ještě dlouho po jejich propuštění. Oděv propuštěných zajatců musel být označen francouzskou trikolórou.

Druhá vlna propuštění francouzských válečných zajatců již nebyla množstevně ohraničena, platila pro všechny pracovní nasazené francouzské zajatce, vyjímaje důstojníky z povolání.

Do poloviny roku 1944 však této nabídce využilo jen 222000 francouzských zajatců.

Belgičtí a francouzští civilní dělníci, propuštění váleční zajatci, měli na rozdíl od východních dělníků a Poláků, možnost hledat ubytování v soukromí. V souvislosti s bytovou krizí, která vypukla roku 1943, však bylo možností najít ubytování v soukromí značně málo a v roce 1944, v souvislosti s přílivem uprchlíků z okupovaných oblastí říše, již téměř nemožné a tak se i u této kategorie setkáváme především s hromadným ubytováním v táborech. Tábory určené pro umístění západních dělníků, na rozdíl od táborů východních a polských dělníků, nebyly obklopeny ostnatým drátem a byly, co se vybavení týče lépe zařízeny.

I zde se však setkáváme se stížnostmi na zařízení či vedení táborů, které často končily stávkami.

Stížnost z pracovního tábora Fröhlicher Mann u města Suhl

8. března 1944

Dělníky pobývajícími v táboře jsou vzneseny následující stížnosti:

1. *V táboře si dělníci, především ti ze západních zemí stěžují, že není k dispozici žádná možnost vyprat své pracovní oblečení a prádlo*
2. *V provozuschopných táborech je zahraničním dělníkům, s výjimkou východních, dáno k dispozici ložní prádlo, ale v tomto táboře ne.*
3. *Velitel tábora Sutor bije bezdůvodně zahraniční dělníky.*
4. *Dělníci pracující na noční směně musí vstávat již v 11:30 a uklidit světnici. Poté si již nesmí lehnout, a tudíž jsou v noci unaveni. Proto v nočních směnách nemohou dobře pracovat.*
5. *Zahraníční dělníci, kteří se ohradili proti společnému stravování, nedostali uhlí. Došlo ke zvýšení nemocnosti. Na ošetřovně se netopí.*
6. *Na dobře miněné připomínky naší tlumočnice paní Duyver odpověděl velitel tábora Sutor slovy: „ Francouzi jsou naši nepřátelé a proto neškodí, pokud jsou seřezáni. “*
7. *Strava není taková, jaká je kupříkladu připravována jiným zahraničním dělníkům ubytovaným v tělocvičně.*
8. *Velitel tábora sám určuje podmínky hromadného stravování v táboře. Tak vzniká rozdíl oproti stanovým úřadu pro výživu.*

I přes tyto problémy byl život nuceně nasazených západních dělníků v mnoha ohledech lepší než život nuceně nasazených Poláků nebo Rusů. Ve chvílích volna směli navštěvovat některé restaurace, kafe a hospody. Po práci se mohli volně pohybovat v určené oblasti. Mnozí využívali tento čas ke skupinovým výletům do okolí, pytláčení, sběru bylin a hub, žebrání nebo obcházení statků a staveb kde hledali práci za potraviny. Od roku 1944, kdy potravin byl stále větší nedostatek, byli západní dělníci stále častěji nuceni chodit do stále vzdálenějších obcí za jídlem. Za půlden tvrdé práce, chléb, jablko a potravinová známka na 150g. masa. Někteří dělníci dostávali navíc balíčky z domova.

27. srpna 1942 bylo započato s propouštěním Ukrajinců z haličské oblasti, zajatých v řadách sovětské armády.

„Služebna pověřená propouštěním zajatců již informovala příslušnou policejní stanicí o místu a času kdy dojde k propuštění. Při propuštění musí váleční zajatci podepsat příslušný dokument, skrze který se zavazují, že až do úplného propuštění skrze pracovní úřad, budou vykonávat práci přidělenou pracovním

úřadem a pracovní místo neopustí bez povolení pracovního úřadu a policie. Skrze dokument jsou zajatci informováni, že nedovolené opuštění pracovního místa je trestáno. Váleční zajatci se zavázali, během 24 hodin nahlásit u příslušného místního policejního úřadu. Při propuštění budou zajatcům vydány následující papíry: propouštěcí list, 2x podepsaný závazný dokument, průkaz ukrajinské agentury, pracovní karta vydaná příslušným pracovním úřadem a příslušným místním policejním úřadem.

Propuštění zajatců je podle rozkazu OKW prováděno za asistence pobočky pracovního úřadu situované v příslušném kmenovém zajateckém táboře. Po propuštění z válečného zajetí je usilováno o navrácení dělníka na původní pracoviště.

Možnost propuštění z válečného zajetí, byla pro mnoho sovětských zajatců neukrajinského původu natolik lákavá, že se snažili předstírat ukrajinskou národnost. Před kmenovými zajateckými tábory tak stál složitý úkol prověřovat původ zajatců, spadají-li opravdu do kategorie vhodné k propuštění. Prověřením byly pověřeny služebny SD.

Po propuštění se z ukrajinských válečných zajatců stali nuceně nasazení východní dělníci, jejichž pobyt na území říše byl řízen Výnosem o východních dělnících, takzvaným „Ostarbeitererlasse“. Tento výnos vycházel z výše jmenovaného „Polenerlasse“.

Nuceně nasazení východní dělníci měli být dle tohoto výnosu ubytováni v oplocených táborech, které mohli opustit pouze za účelem odchodu do práce. Vycházky mimo tábor byly možné pouze s německým dozorem a pouze jako forma odměny. Předáci a spolupracovníci byli nabádáni k maximální přísnosti. Svrchní oděv dělníků musel být označen nášivkou s písmeny OST. Návštěva bohoslužeb, veřejných protiletectkých krytů, obchodů, kin, použití jízdních kol i hromadné dopravy bylo zakázáno. Za lehčí přečiny byly využívány disciplinární tresty, jako úklid na ubikacích, přidělení do trestného oddílu, odnětí teplé stravy až na tři dny, arest až na tři dny. V případě hrubějších prohřešků byli dělníci předáni Gestapu. Za útěk z přiděleného místa práce byli převedeni do pracovní-výchovného tábora, za opakované útoky do koncentračního tábora.

Souběžně se sovětskými zajatci ukrajinské národnosti dochází k propuštění jugoslávských válečných zajatců. Jako první jsou ze zajetí propuštěni příslušníci Chorvatského státu a zajatci pocházející z území anektovaných Maďarskem, Bulharskem, Itálií. Tito muži byli posláni do zajateckého tábora Stalag XVIIIA Kaisersteinbruch a následně propuštěni domů. Později jsou propuštěni rovněž ostatní zajatci nižších hodností, nikoliv však již k návratu domů, nýbrž k nuceným pracím v říši.

Dokumentů referujících o podmínkách propuštění těchto zajatců se mnoho nedochovalo. Lze však předpokládat, že podmínky byly podobné těm, které platily pro sovětské válečné zajatce ukrajinského původu.

V roce 1944 dochází k propuštění italských vojensky internovaných. Mnozí doufali v úlevu těžkých podmínek, kterým museli čelit v zajetí. Mnoho se však po propuštění nezměnilo. Většina z nich musela nadále nosit potřhané italské uniformy a žít za ostatním drátem za nedostatku jídla.

Pracovní tábory pro zahraniční dělníky- rozdělení, životní podmínky

Firemní tábory

Pracovní tábory zřizované velkými firmami, tzv. Firmenlagern, se obvykle nacházely přímo na pozemku továrny nebo v její blízkosti. Obvykle se jednalo o dřevěné typizované baráky, či nevyužívané objekty uvnitř areálu továrny, kancelářské budovy, šatny, garáže. Ubytování zde byli výhradně dělníci pracující pro danou firmu či sesterské podniky. Pouze výjimečně se stávalo, že si část firemního tábora pronajala jiná firma. Jednotlivé národnosti a dále muži a ženy žili odděleně. Pokud byla součástí tábora sekce pro východní dělníky nebo byl pro tuto kategorii určen celý tábor, byl perimetr tábora opatřen plotem z ostatního drátu.

Firemní tábory mohly být rovněž kombinované jak pro válečné zajatce, tak pro zahraniční dělníky. Kapacita těchto táborů se mohla pohybovat mezi 10-8000 osob, dle potřeby zaměstnavatele

Společné tábory

Pracovní tábory, jejichž zřizovatelem bylo sdružení několika menších zaměstnavatelů, tzv.

Gemeinschaftslagern, byly situovány v téměř jakýchkoliv volných objektech. Mohlo se jednat o barákový tábor, stejně jako o opuštěnou synagogu, školu, taneční sál či tělocvičnu.

Jako příklad možno uvést Gemeinschaftslager Fröhlicher Mann, který od jara 1943 zajišťoval ubytování pracovních sil pro zaměstnavatele z thuringenského Suglu a Zella-Mehlis. Přesněji se jednalo o firmy I.P.Sauer a Sohn Suhl, C.G. Haenel, Suhl, Velus-Waffenwerk Oskar Will, Zelle Melis, Remo-Gewehrfabrik Gebruder Tempy, Suhl, Fr. Langenhan, Zella Melis, I. G. Anschutz Zella Melis, Suhler Waffenwerk Gebruder Merkem, Suhl, Greifelt a Co. Suhl, Schmidt a Habermann Suhl, Christoph Funk, Suhl. Celková kapacita tábora činila 902 osob.

V čele pracovního tábora stál německý vůdce tábora, který byl navržen zaměstnavatelem, schválen ústředím německé pracovní fronty (DAF) a gestapem. Vůdce tábora byl zodpovědný za pořádek i strážní službu. Stráží zahraničních civilních dělníků, byli pověřeni pomocní strážní, členové NSDAP nebo podniková stráž (Werkschutz). Ne vždy však tyto muži plnili svou práci zodpovědně. Se zahraničními dělníky někteří udržovali nepovolené styky, půjčovali jim jízdní kolo, dávali cigarety a vedli nedovolené rozhovory. Byli však i tací, kteří dělníky bili a činili jim různá příkoří, jako odplatu za špatný vývoj válečných událostí.

Dělníci ubytováni v táborech museli stejně jako ti ubytovaní v soukromí odvádět část svého platu jako nájemné.

Za účelem stravování dostávali dělníci ubytovaní v soukromí potravinové lístky přímo na ruku a tak měli kontrolu, že opravdu dostávají to, na co měli nárok. Dělníci ubytovaní v táborech byli velmi často okrádání správou táborů. V táborech se tak začaly množit krádeže a stávkové.

Oficiální týdenní dávky při nasazení v živnostenském hospodářství říjen 1943 (v gramech)

Gemeinschaftslager Schönevide-Berlin-Německo, Lagerstrasse - Pracovní tábor postaven roku 1943 na příkaz úřadu generálního stavebního inspektorátu pro říšské hlavní město. Tábor nesl označení GBI75/76. Sestával z 13 obytných baráků a komunální budovy. (LCH2014)

Gemeinschaftslager Neuauging, Německo, Lagerstrasse - Tábor sestával celkem z 10 baráků, z čehož 6 bylo obytných. Obyvatelé tábora byli nasazeni v nedalekých železničních opravnách a v továrně Dornierwerke (LCH2013)

Typ stravování	Němečtí a zahraniční civilní dělníci (mimo východních dělníků) Východní dělníci		
	Jednotlivec (g.)	Tábor (g.)	Tábor (g.)
Maso			
Normálně pracující	250	400	200
Těžce pracující	600	600	400
Pracující pod zemí	850	850	600
Tuk			
Normálně pracující	219	239	130
Těžce pracující	319	319	230
Pracující pod zemí	588	588	400
Chléb			
Normálně pracující	2425	3250	2750
Těžce pracující	3823	3825	3750
Pracující pod zemí	4825	4825	4400

Do roku 1942 byla situace v barákových táborech, minimálně v těch pro západní dělníky, dobrá. Každý dělník měl slámník a deku, i přiděly topiva byly relativně dostatečné. Ke zhoršení dochází roku 1943 s vyhlášením totální války. Vypukla bytová krize, dále prohlubovaná během let 1944 a 1945 důsledkem přílivu uprchlíků a vybombardovaných rodin z východu. Od roku 1943 byly tábory navíc vystaveny spojeneckým náletům. Případy, kdy byl mimo továrny samotné zasažen i barákový tábor, nebyly ojedinělé.

Zahraničním dělníkům byl vstup do civilních krytů zakázán. Východním dělníkům bylo navíc během bombardování zakázáno opuštění tábora.

O něco lépe na tom byli dělníci ubytovaní individuálně nebo po menších skupinách u rolníků a při hospodářských správách. Práce sice byla tvrdá, ale ubytování ve výměncích, stodolách, na půdách, v chlévech a sklepích mimo nebezpečí spojeneckých bomb.

Bergen-Bochum, Německo - Pracovní tábor firmy Zeche Vereinigte Constantin der Grosse, obytný barák. Ubytováno zde bylo 600 mužů z Polska a Haliče, nasazených v důlní těžbě. (LCH2014)

Za zvláštní formu pracovního tábora je možno označit Pracovně-výchovné tábory (Arbeitserziehungslager AEL). Již v březnu 1940 hovoří říšský vůdce Adolf Hitler o boji proti odporu a neplnění pracovních

povinností polských dělníků. Osoby provinivší se proti pracovní morálce měly být převedeny na několik let do speciálních táborů. Nejednalo se o tábory koncentrační ale o zcela nový typ táborů.

První oficiální zmínka o táborech pro dělníky se špatnou pracovní morálkou pochází z hlášení RSHA z 14. června 1940 a to v souvislosti s tzv. zvláštními tábory SS (Sonderlager SS), předchůdci pracovně výchovných táborů (AEL). Přesná doba internace v těchto táborech stanovena nebyla. Teprve 28. května 1941 nařídil Heinrich Himmler zřízení táborů AEL.

AEL vznikaly ve třech vlnách

a) od jara do léta 1940 vzniklo v německých městech několik táborů AEL především pro polské dělníky. Do roku 1941 byla síť táborů dále rozšiřována. Nové tábory vznikaly nejen v Německu ale i v okupovaném Polsku. V květnu 1941 existovalo na území říše již 8 táborů AEL s celkovou kapacitou 2000 osob.

b) Od jara 1942 je síť dále rozšiřována, v souvislosti s nasazením východních dělníků. Nové tábory vznikají rovněž na území protektorátu Čechy a Morava.

c) Roku 1944 se vývoj táborů AEL dostává do třetí fáze. Dochází ke vzniku menších táborů AEL, které byly zřizovány místními policejními orgány při velkých podnicích. Na konci války existovalo 200 táborů AEL s celkovou kapacitou 40000 osob.

Zřizovatelem táborů AEL byla německá neuniformovaná státní policie (Gestapo) a často provozovány ve spolupráci s velkými zaměstnavateli. V táborech byli umístěni dělníci, kteří se provinili nenastoupením, odepřením, zpomalením práce, opožděním se nebo předčasným opuštěním práce, rušením práce násilnostmi nebo nadávkami, nebo osoby které nenastoupily práci na „ostatním území říše“ dobrovolně přijatou nebo přikázanou. Dělníci vykonávali práce v dolech, výkopové práce, stavěli cesty, pracovali v lese.

Umístění do tábora se odehrávalo bez soudního jednání. Nucený pobyt v táboře byl stanoven na 14-94 dnů, dle pracovního výkonu a chování dělníka, dovolená byla stanovena s maximální délkou tři dny, avšak podmíněna pracovním výkonem a morálkou. V táboře se odevzdávaly peníze a cenné předměty do táborové pokladny. Chovanci dostávali za 1 odpracovaný den odměnu 0,5 RM. Denní práce neměla být kratší než 10 hodin a ne delší než 14 hodin, počítaje do toho i cestu do práce a z práce. Za ztrátu věcí, které byly majetkem tábora, byli chovanci tábora pokutováni tak, že museli zaplatit několikrát zvýšenou cenu věci. Představeným byl velitel tábora. Jeho zástupce byl zároveň velitel strážního mužstva,

Ubytování dělníků v táborech AEL bylo rozděleno na 3 třídy

1. pro pořádné a nápravy schopné vězně
2. pro pracující se soustavně nízkým pracovním výkonem
3. pro notorické odmítače práce

Rozdělování stravy bylo následně odvislé od zařazení k jedné z výše uvedených tříd.

1. třída: Dělníci dostávali plnou stravu v závislosti na charakteru vykonávané práce, včetně výkonnostních přídávků.
2. třída: Dělníkům byl v případě nízkého pracovního výkonu odebrán výkonnostní přídavek

3. třída: dostávala i v případě splnění norem pro těžce pracující jen normální stravu bez přídavků. Hlad, zpřísněné pracovní podmínky, nedostatečné ošacení, tresty a několikahodinové apely přibližovaly podmínky v táborech AEL k podmínkám v táborech koncentračních. Nutno uvést, že některé tábory AEL byly příslušnou služebnou Gestapa zakládány přímo v oddělených blocích koncentračních táborů. Jako příklad možno uvést koncentrační tábor Gross-Rosen.

Pracově výchovný tábor Zöschen, Německo - Stráž vykonávali příslušníci SS doplněni o ruské dobrovolníky verbované mezi zajatci. V táboře pobývalo několik set holandských rukojmích deportovaných z tábora Arnesfort. 500 vězňů pobyt v táboře nepřežilo.

Freienseen, Německo - V letech 1942-45 byla v obci zřízena pobočka pracovního výchovného tábora Frankfurt Hedderheim. Jednalo se o barákový komplex, sestávající z baráků maštalového typu.

Nemocniční tábor Rheimag, Lovecký zámek Hummelshain, Německo –Nemocniční tábor sestával z 6 baráků situovaných v zámeckém parku. Tábořem prošlo celkem 1088 pacientů, z toho 980 zahraničních dělníků. Během existence tábora zde zemřelo 175 osob. Nuceně nasazení pracovali v podzemní letecké továrně Rheimag,

Kmenové zajatecké tábory pro důstojníky Oflag

Již před započítím invaze do Polska, začalo OKW s výběrem objektů, které by bylo možno v případě potřeby využít pro umístění zajatých důstojníků. První zajatecké tábory Oflag tak vznikají souběžně s kmenovými tábory pro mužstvo Stalag. Do jara 1940 se v táborech nacházeli pouze zajatci polští. S pádem Belgie, Holandska, Francie se situace podstatně mění. Síť stávajících důstojnických táborů již nebyla schopna pojmout enormní množství nově zajatých důstojníků. Po nezbytně nutnou dobu byla proto část důstojníků ponechána v táborech Stalag.

V mezidobě dochází ke zřizování nových důstojnických zajateckých táborů.

Zajatci byli v těchto táborech rozděleni dle národnosti. Dochází rovněž ke vzniku zvláštních národních důstojnických táborů. Zřizování národních táborů bylo zapříčiněno zpravidla cíli sledovanými ministerstvem propagandy. Jako příklad možno jmenovat tábor pro zajaté belgické důstojníky Oflag IIIB Tiborlager, nebo tábor pro zajaté holandské důstojníky Oflag VIIC Dobroszyce. V těchto táborech se zcela jasně projevují snahy o získání důstojníků pro národní legie a dále snaha prezentovat nadprůměrně dobré podmínky zajetí zahraniční veřejnosti.

Podmínky v táborech Oflag určených zajatcům britským, americkým, francouzským, norským, srbskými byly relativně dobré.

Nejhorší podmínky obvykle převládaly v táborech Oflag určených pro zajatce národnosti sovětské, později rovněž internované důstojníky italské armády, důstojníky rumunské armády, slovenské a polské povstalecké armády.

Za účelem zřizování táborů Oflag byly obvykle využívány zámky, hrady, lázeňské komplexy, pevnosti, kasárny, ale rovněž zřizovány samostatné barákové tábory, nebo samostatné sekce uvnitř táborů Stalag. Potravinové přiděly v táborech Oflag a v důstojnických pracovních komandech, nebyly o mnoho vyšší než přiděly určené pro mužstvo.

V zajateckém táboře Oflag VIIIH/Z Sovinec sestávaly týdenní potravinové přiděly z:

2500g. brambor	7g. ovsá
2530g. krmné řepy	20g. hrachu
300g. masa	45g. vloček
1700g. chleba	58g. sýru:
100g. margarínu	155g. cukru
60g Prosa.	21g. kávy

Mimo těchto přidělů však byly v důstojnických zajateckých táborech pro nésovětské zajatce (vyjímaje italské vojensky internované a rumunské důstojníky, slovenské a polské povstalecké důstojníky) pravidelně rozdělovány potravinové balíčky červeného kříže a osobní balíčky z domova, se kterými se k zajatým důstojníkům dostávají porcelánové jídelní soupravy, kvalitní kuřivo, víno. Za služné, které bylo zajatým důstojníkům vypláceno, měli tito muži dále možnost nakupovat v táborových kantýnách.

Vyšší důstojníci si ze svého služného rovněž platí své ordonance. Provoz táborů Oflag zajišťovali zajatí vojáci a poddůstojníci. Za jednotlivé služby, praní prádla, žehlení, posluhu, výuku však bylo nutno platit,

Srbský důstojník stojící před svými muži na táborovém apelu, Stalag XB Sandbostel

Registrační fotografie srbského válečného zajatce číslo 163 v zajateckém táboře Stalag XIII B Nürnberg

Vysoký belgický důstojník hovoří v doprovodu příslušníků Luftwaffe a Wehrmachtu s členy belgické delegace uvnitř důstojnického zajateckého tábora Oflag IIIB Tiborlager.

Často se v souvislosti s tábory Oflag setkáváme s přírovnáními jako „Dlouhé prázdniny“ nebo „Mezi sektem a ostnatým drátem“.

Abychom si mohli vytvořit bližší představu o všeobecných podmínkách, považují za vhodné zmínit několik příkladů.

Oflag IIB, byl založen v listopadu 1939 ve městě Choszczno, dříve Arnswalde. Zajatecký tábor byl situován v prostoru kasáren 3. batalionu 25. pluku motorizované pěchoty a 2. pluku motorizovaného dělostřelectva. Kasárna sestávala ze 4 dvoupatrových budov, tělocvičny, dvou administrativních budov, 4 garáží a velkého Apelplatzu. Objekt byl obklopen dvojitým plotem z ostnatého drátu vysokým 2,5m a širokým 1,5m. První transport čítající 2254 zajatců (1618 důstojníků a 636 mužstva) byl přivezen 6. listopadu 1939 z Dulagu Stargard. Zajatci byli ubytováni v prostorech, kde byli dříve ubytováni vojáci Wehrmachtu. V ubikacích byly vždy 1-2stoly, několik taburetek, skříně (jedna pro dvě osoby), slamníky s polštáři. V ubikacích pro vyšší důstojníky a nemocné byla lůžka. Na každém patře ubikací se nacházely toalety a umývárny s bečkou vody. Praní si zajatci nejdříve zajišťovali sami. Později praní prádla převzala vojenská prádelna. V cvičební hale byla otevřena táborová kaple s oltářem, který si zajatci sami postavili. Celodenní přiděl jídla sestával z 850 kalorií. Zajatí plukovníci dostávali na stravu, ošacení a drobné výdaje měsíční žold 150 marek, podplukovníci 120 marek, majori 108 marek, kapitáni 98 marek, poručíci 81 marek, podporučíci 72 marek v táborové měně. Část peněz, které zajatí důstojníci dostávali, byly v rámci solidarity přispívány do fondu svépomoci. Tato pomoc zahrnovala pomoc vdovám a sirotkům po padlých kamarádech, plat advokátům obhajujícím zajatce před německými soudy, výplatu žoldu pro ordonance a také podporu kulturních aktivit. 13. května 1940 uteklo z tábora 22 důstojníků skrze kanalizaci. 17 bylo chyceno, 5 zajatců se dostalo domů do Varšavy.

Zajatcům bylo umožněno navštěvovat kurzy polytechniky, architektury, hornictví, hutnictví a mechaniky. V táboře byly rovněž vydávány zajatecké noviny "Gazeta Obozowa". První číslo vyšlo 24. 12. 1939. Následovaly i další táborové noviny psané v různých jazycích.

Od července 1940 byli v táboře umístěni rovněž důstojníci národnosti francouzské. 15. srpna 1940 se v táboře nacházelo 356 francouzských důstojníků a 140 francouzských ordonanc. 8. listopadu 1940 byli všichni francouzští zajatci odvezeni do tábora Oflag IIA Prenzlau. 14. května 1942, v rámci výměny zajatců mezi tábory Oflag IIB Arnswalde a Oflag IID Gross Born, se v táboře opět objevují francouzští důstojníci.

Polští důstojníci byli postupně odvezeni do tábora Oflag IID Gross Born, kde byli původně umístěni francouzští zajatci, zatím co Oflag IIB Arnswalde se postupně stal výhradně francouzským táborem.

Důvodem, který vedl k této výměně, byla zamýšlená centralizace zajatých polských důstojníků ve dvou táborech štětínské oblasti a zlepšení ubytovacích podmínek zajatých francouzských důstojníků. V táboře vznikla během jejich pobytu obří táborová knihovna s 22020 francouzskými knihami, které sem byly zaslány vychistickou Francií.

Oflag VIIIIF byl založen v červenci 1942 v Moravské Třebové (Mähr Trübau). Tábor byl umístěn v objektu bývalého vojenského gymnázia. Příjezdu zajatých důstojníků předcházely stavební úpravy, na které byli nasazeni francouzští poddůstojníci. Stavební práce postupovaly příliš pomalu a tak na jejich místo přicházejí sovětsí váleční zajatci. Po dokončení stavebních prací bylo v zajateckém táboře umístěno 1362 důstojníků francouzské armády, kteří sem byli převezeni z táborů v Itálii a Německu. Počátkem roku 1943 byl kontingent francouzských důstojníků doplněn o zajatce příchozí z rozpuštěných důstojnických táborů v Horní Dlouhé Louče, Vidnavě a na Sovinci. Počet francouzských zajatců tak vzrostl na 2095. Mimo nich zde bylo rovněž 93 srbských důstojníků. Za dobu existence tábora zemřeli tři zajatci, z toho jeden spáchal sebevraždu a dva zemřeli přirozenou smrtí. Francouzští zajatci opouštějí tábor v Moravské Třebové. 2. prosince 1943. Byli přesunuti do Montwy a Tostu (Polsko). V prosinci 1943 bylo do tábora umístěno přibližně 2500 spojeneckých důstojníků, Angličanů, Řeků, Američanů, Novozélandců a Jihoafričanů, společně s nimi 100 zajatých vojáků.

Ke konci války byla část válečných zajatců evakuována. Ti ostatní byli osvobozeni na jaře 1945.

Za velmi specifický je možno označit příběh tábora Oflag VIC, který se nacházel v německém městě Osnabrück, tábor se nacházel v kasárnách postavených roku 1935 na okraji města. Od června 1941 zde byli umístěni zajatí francouzští důstojníci.

Od roku 1942 zde byli rovněž umístěni zajatí srbští židovští důstojníci, celkem 400 mužů. Podmínky těchto mužů byly v porovnání s ostatními zajatci výrazně horší. Ostnatý drát však pro tyto muže v rukou Wehrmachtu znamenal paradoxně záštitu před SS a Gestapem. Z toho také vyplývá, že pokusy o útěk z této sekce nebyly. Za ostnatým drátem tábora Oflagu VIC válku přežila největší židovská komunita v říši. Tragickým pro válečné zajatce umístěné v táboře byl letecký útok 6. prosince 1944, během kterého zemřelo 118 zajatců. Nutno uvést, že letecké útoky, jejichž oběti se staly zajatecké tábory nebo evakuační kolony nebyly na konci války nikterak ojedinělé a vybraly si životy nespočtu zajatých důstojníků.

Oflag IXC se nacházel v německém městě Molsdorf. Tábor byl administrativně podřízen velitelství tábora Stalag IXC Bad Sulza. Jednalo se o jeden z nejhorších táborů pro zajaté důstojníky, který v Německu existoval. Tábor sestával ze 7 baráků. Tyto baráky sloužily před válkou jako ubytovny pro dělníky nasazené na stavbě říšské dálnice v úseku poblíž Erfurtu. V prosinci 1944 bylo přivezeno z táborů Stalag Fallingbostel, Bergen-Belsen, Altenburg, Lamsdorf a Sandbostel 380 polských žen, důstojnic Armiji Krajowe zajatých během varšavského povstání, společně s nimi bylo přivezeno 38 ordonanc, rovněž zajatých žen a 3 děti. Správa tábora odmítala zajatcům vydávat dřevo pro vytápění baráků. Ačkoliv byly z tábora Stalag IXC poslány balíčky červeného kříže nebyla zde žádná možnost jak stravu z balíčků ohřát. Když přijel 8. března 1945 na inspekční návštěvu delegát mezinárodního výboru červeného kříže Dr. Landholt, doprovázený důstojníkem německé armády, ve svém hlášení napsal:

„Tento tábor vypadá překvapivě spíše jako koncentrační tábor, ne jako Oflag, které jsem jinde viděl. Po návštěvě slíbilo německé velitelství, že situaci napraví.“

5. března 1945 byl tábor evakuován.

Když 8. března 1945 osvobodila tábor americká armáda, bylo v táboře jen 30 nemocných žen.

Jak z výše uvedeného vyplývá, podmínky zajatých důstojníků v táborech Oflag byly různé, dané místními možnostmi, vývojem válečných událostí i národností zajatých či internovaných důstojníků.

Ve většině nesovětských důstojnických zajateckých táborů však zajatí důstojníci nepodléhající pracovnímu nasazení trávili celé dny výukou, diskuzemi, hrou šachů a v neposlední řadě přípravami útěků.

V přípravách útěků neznala vynalézavost a odvaha zajatých důstojníků hranic. Útěky probíhaly jak na individuální tak i na masové bázi. Jeden z masových útěků se odehrál v srpnu 1942 v táboře Oflag VIB Dössel/Warburg. Přes plot uteklo 41 zajatých důstojníků. Třem z nich se podařilo dostat domů. V září 1942 byli britští a francouzští důstojníci z tábora Oflag VIB převezeni do jiných táborů a na jejich místo přišli polští důstojníci. Jednalo se o 1077 mužů, kteří byli přivezeni z Rumunska, kde byli od září 1939 internováni.

Dalších 1500 polských důstojníků bylo přivedeno z jiných táborů v Německu. Britští zajatci po sobě zanechali nedokončený útekový tunel. Tuto informaci stihli britští zajatci sdělit zajatým polským důstojníkům, kteří pokračovali v jeho dokončení. 20. září 1943 touto cestou uniklo 47 polských důstojníků. Během 4 dnů bylo 20 z nich vráceno zpět do tábora, odkud byli posláni od koncentračního tábora Buchenwald, 17 dalších, pochytaných v následných dnech bylo umístěno do věznice gestapa Dortmund. Jen 10 zajatců se podařilo zůstat na svobodě. Někteří se vrátili do Polska, jiní si našli cestu ke spojeneckým liniím

Za účelem umístění důstojníků, „notorických útekářů“ byl zřízen zajatecký tábor Oflag IVC.

Zajatecký tábor se nacházel na colditzkém hradě. První zajatci byli přivezeni v listopadu 1939. Jednalo se o 140 polských důstojníků, u kterých bylo vysoké nebezpečí možného útěku. Později však byla většina polských důstojníků z Colditzu odvezena do jiných táborů. V říjnu 1940 sem byli přivezeni, za opakované pokusy o útěk, první dva piloti RAF. 7. listopadu bylo na Colditz přivezeno 6 britských důstojníků, kteří byli dopadeni na útěku ze zajateckého tábora Oflag VII. Na konci července 1941 bylo v táboře již více jak 500 důstojníků, z toho přes 250 Francouzů, 150 Poláků, 50 Britů a 2 Jugoslávci.

Kontrace těch nejzarytějších útekářů způsobila, že právě Colditz se stal dějištěm těch nejkurióznějších útěků.

Zajatí důstojníci se pokusili sešplhat z ubikací po provazu z prostěradel, odletět ve vlastnoručně vyrobeném kluzáku, opustit tábor zašití v matraci. Někteří důstojníci se pokusili uprchnout v přestrojení za ženu, jiní za civilní dělníky či německé vojáky. V květnu 1943 se z Colditzu pokusil uprchnout kanadský poručík Thom, bývalý olympijský gymnasta, který bezprostředně po vstupu na terasu seskočil přes

Obal zásilky červeného kříže s rybami určenými pro norské důstojníky v Oflagu XXIA

Důstojnická jídelna v táboře Oflag IIIB Tiborlager

Belgičtí vojáci pracující v kuchyni tábora Oflag IIIB. Na sobě mají oblečeny ukořistěné letní uniformy Československé armády

Oflag XIII B Hammelburg - Pohled na kasárny zdejšího polygonu, ve kterých se tábor nacházel.

Zajatí francouzští důstojníci předvádějí uvnitř zajateckého tábora Oflag XD, Hamburg Fischbeck, národní tance v krojích.

Pohled ze strážní věže na zajatecký tábor Oflag XD Hamburg Fischbeck

Zajatí srbsí důstojníci v táboře Oflag XIII B Hammelburg.

Lagerstrasse, důstojnický zajatecký tábor Oflag VIII B Eichstädt

Zajatí srbsí důstojníci v táboře Oflag XIII B Hammelburg.

Zámek Horní Dlouhá Loučka, bývalé letní sídlo vratislavského biskupa - Během Druhé světové války se zde nacházel Oflag VIIIH. Připomínkou na pobyt francouzských zajatců jsou nástěnné malby v jedné z přízemních místností, která patrně sloužila coby klub. (LCH2007)

balustrádu na spodní terasu. Aby zbrzdil pád, dvakrát se zachytil za mříže oken. Poté překonal dva ploty z ostnatého drátu a po svahu seběhl do parku. Dále se mu však již dostat nepodařilo.

V květnu 1943 rozhodlo vrchní velitelství Wehrmachtu, že na Colditzu budou do budoucna umístěni jen Američané a Briti. První byli z Colditz odsunuti důstojníci královské holandské východoindické armády. Po Holanďanech následovali Belgičané a Francouzi. Poslední francouzští zajatci opustili tábor 12. července 1943. V srpnu 1944 byli přivezeni první Američané. Jak již bylo výše zmíněno, na nesovětské zajaté důstojníky se nevztahovala pracovní povinnost. Je však nutno uvést, že řada nižších důstojníků s nízkým žoldem, bez možnosti získávat peněžní zásilky z domova, možnost si přivydělat vítala.

Jedním z míst, ve kterých byly rozběhnuty náborové akce pořádané oblastními pracovními úřady, byl Oflag VIIIIF Moravská Třebová.

Počátkem roku 1943 kdy se v táboře nacházelo více jak 2000 zajatých francouzských důstojníků, začal Oflag představovat zajímavý zdroj pracovních sil vojenského okruhu VIII.

„Pravidelné hlášení pracovního úřadu v Moravské Třebové, říjen 1942.

„Nábor pracovních sil v řadách francouzských důstojníků se doposud setkával s úspěchem. K tomuto dni bylo již podáno 77 dobrovolných přihlášek. Všechny přihlášky budou prověřeny a zaslány pracovnímu úřadu

pro oblast Sudet. U francouzských důstojníků se jedná především o pozice technické a kupecké.“

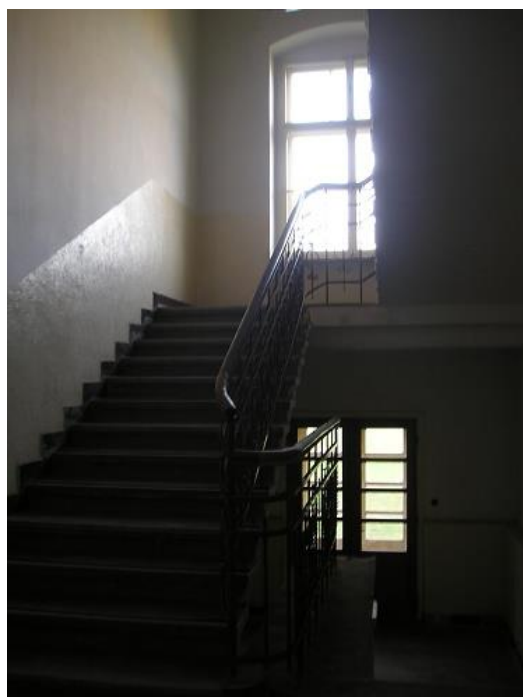
Podmínky v důstojnických pracovních komandech byly srovnatelné s podmínkami civilních německých dělníků, a co se zásobování týče, díky balíčkům červeného kříže, i lepší. Zajatým důstojníkům byla dána možnost vybírat si dovolenou a na čestné slovo opustit přidělené ubikace. Směli se však pohybovat pouze v ohraničené oblasti. Zajatým důstojníkům bylo na ruku vyplaceno měsíčně maximálně 30 Rm. Pakliže jejich výplata převyšovala tuto částku, mohli peníze uložit a posílat domů.

Některé tábory Oflag, jako kupříkladu Tiborlager, Oflag v Horní Dlouhé Loučce, Jánských koupelích, na Sovinci, ve Vidnavě, byly během válečných let rozpuštěny, jiné, jako Oflagy Toszek, Kreuzburg, Laufen, Tittmonig, Bad Wurzach, přeměněny na internační tábory pro britské a americké civilisty IIag. Tábory Oflagy nacházející se ve východně situovaných vojenských okruzích byly na konci války evakuovány. V západně situovaných vojenských okruzích zajatci setrvali až do příjezdu spojeneckých vojsk či byli osvobozeni ještě během evakuace.

Vidnava, bývalý kněžský seminář - Během Druhé světové války se zde nacházel Oflag VIII G (LCH2014)

Zámek Horní Dlouhá Loučka, bývalé letní sídlo vratislavského biskupa - Během Druhé světové války Oflag VIII H. Připomínkou na pobyt francouzských zajatců jsou nástěnné malby v jedné z přízemních místností. (LCH2007)

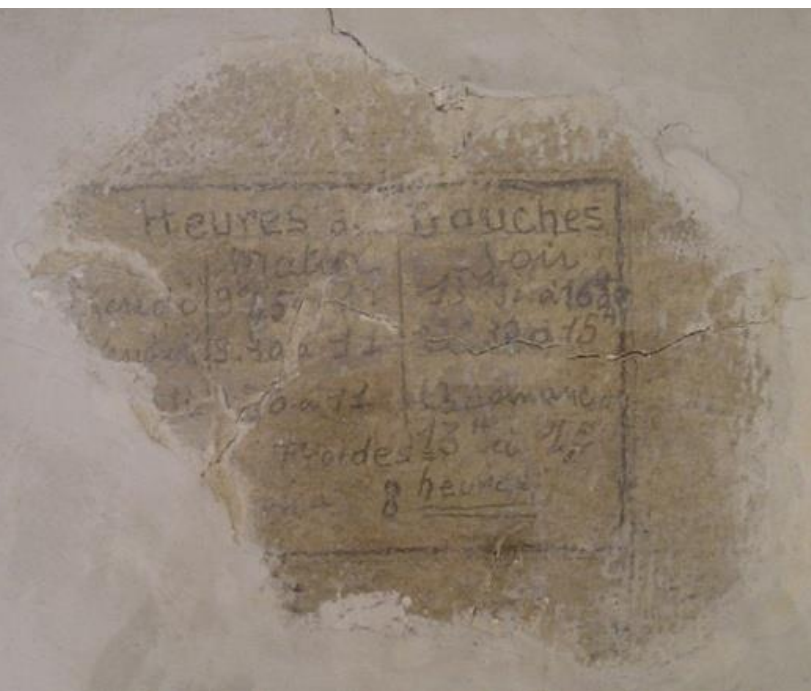

Hrad Sovinec, Od září 1940 zde byl situován pobočný důstojnický zajatecký tábor Oflag VIIIH/Z (LCH2007)

Toszek, Polsko - V průběhu Druhé světové války fungoval v objektu psychiatrické léčebny Oflag 6 (LCH2008)

Dobroszyce, Polsko - Během Druhé světové války se ve zdejším klášterním objektu nacházel Oflag VIIIIC. Půda kláštera byla využívána jako sušárna, sklad. 6. 4. 1941 se dvěma holandským důstojníkům podařilo skrze půdu uniknout do sekce vyhrazené sirotčinci a následně až do Holandské východní Indie, kde se zapojili do Boje proti Japoncům. (LCH2014)

Vojenské gymnázium Moravská Třebová - V období Druhé světové války byl v areálu gymnázia, po provedení nezbytných stavebních úprav, zřízen Oflag VIIIIF. Po svém otevření zde bylo umístěno 1362 zajatých francouzských důstojníků. Tento počet roku 1943 narůstá na 2500. Váleční zajatci nebyli ubytováni pouze v hlavní budově, ale i ve zděných přízemních barácích, které před válkou sloužily k ubytování žáků. (LCH2007)

Fort Ostrog, Srebrna Gora, Polsko - Před vypuknutím Druhé světové války byla pevnost využívána jako rekreační areál. Kasematy a sklady byly přeměněny na ubikace, střelny byly zaskleny. Když v zimě 1939 bylo rozhodnuto o zřízení důstojnického tábora Oflag VIII B, nebylo nutno žádných větších adaptací (LCH2014)

Lázeňský areál Jánské Koupele - V letech 1940-1942, pod označením Oflag VIII E, areál využíván k umístění 30 polských, 24 francouzských, 7 holandských, 6 belgických a 1 britského generála. (LCH2014)

Oflag VIII B, Srebrna Gora-Polsko, Fort Ostrog. Jedna z místností dříve využívaná jako zajatecké ubikace. (LCH2014)

Bývalá kasárna, tzv. Tiborlager, Czirborz, Polsko - v období Druhé světové války byly zdejší kasárny využívány krátkodobě, pod označením Oflag IIIB, k umístění belgických zajatců. Jednalo se o vzorový tábor, na kterém mělo být ukázáno, jak se zajatým Belgičanům daří v zajetí dobře. (LCH2016)

Zámek Laufen, Německo - V prosinci 1939 byl v objektu zámku zřízen Oflag VIIC. Od roku 1942 zde byl situován internační tábor Iilag VII pro britské občany z britských ostrovů Jersey a Guernsey. V dubnu 1944 se v táboře nacházelo 459 britských a 120 amerických internovaných civilistů. V září 1944 bylo z tábora repatriováno 125 starších a nemocných. Tábor byl osvobozen 5. května 1945 (LCH2015)

Osnabrück, Německo, „Quebecké baráky“ - Během Druhé světové války se ve zdejších kasárnách nacházel Oflag VIC. Od června 1941 zde byli umístěni zajatí francouzští důstojníci. Ubytováni v 30 dřevěných barácích. V každém baráku žilo 140-200 osob.(LCH2014)

Citadela v Mainzu, Německo - V červnu 1940 byl v citadele zřízen Oflag XIIB. Umístěni zde byli Briti, Belgičané, Holanďané a Francouzi, vyšší důstojníci s menším množstvím ordonanců, kteří byli přivezeni přímo z tranzitních táborů ve Francii a Belgii. V červnu 1942 byli přesunuti do tábora Oflag XIIIa v Hadamaru, který byl následně přejmenován na Oflag XIIB.(LCH2015)

Hadamar, Německo - Tábor Oflag XIII A byl zřízen v bývalém teologickém konviktu v listopadu 1939. V červenci přejmenován na Oflag XIIB (LCH2015)

Dobigniew, Polsko, Oflag IIC Woldenberg - Po levé straně dochovalý objekt strážnice. Naproti ní barák bývalé služebny „Abwehr“. Oba objekty patřily společně s táborovým velitelstvím, kanceláři ubytovacího důstojníka a kasárnami strážního sboru do německé sekce. Barák po levé straně za strážnicí sloužil jako táborový arest. Na protější straně situována táborová karanténa a za ní dva baráky táborového lazaretu. (LCH2013)

Dobigniew, Polsko, Oflag IIC Woldenberg, táborová karanténa (LCH2013)

Dobigniew-Polsko, Oflag IIC Woldenberg, sklepení bývalé táborové koupelny. (LCH2013)

Bývalé kasárny Prenzlau, Německo – V období Druhé světové války zde byl umístěn Oflag IIA. Tábor sestával ze 4 obytných bloků A,B,C,D. V bloku E se nacházelo komunální zařízení s kantýnou, administrativou a dále garáže a dílny, z nichž byla část přeměněna na ubikace pro vojáky sloužící v táboře. Tábor se rozkládal na 7 hektarech, lemován dvojitým plotem z ostnatého drátu. V táboře fungovala knihovna čítající 6000 svazků. Objekty měly centrální vytápění. Z původně polského tábora se roku 1940 stává téměř výhradně Belgický. (LCH2015)

Budova bývalého kněžského gymnázia, Ostrzeszow, Polsko - V rámci Oflag XXIC byli v této budově umístěni zajatí norští důstojníci. V táboře fungovala norská škola, orchestr, pořádaly se šachové turnaje. Mezi internovanými se nacházel i vrchní velitel norských ozbrojených sil generál Otto Ruge, který se do tábora dostal přes Oflag IVB Königstein a Oflag XXA Thorn. (LCH2015)

Pevnost Königstein, Německo - Od roku 1939 zde fungoval tábor pro zajaté důstojníky Oflag IVC. Umístění zde byli nejprve zajatci polské národnosti, později Francouzi, Nizozemci, Briti, Američané. (LCH2005)

Pevnost Hohnstein, Bad Schandau, Německo – Od září 1939 pevnost využívána coby Oflag IVA. Roku 1941 bylo do pevnostního objektu přestěhováno velitelství kmenového zajateckého tábora Stalag IVA. (LCH2013)

Pevnost Königstein, Německo, Kasárna B - Během Druhé světové války zde byli ubytováni francouzští důstojníci. Objekt obsahoval 15 bytových jednotek, každá s denní místností, komorou, kuchyní a předsíní. (LCH2014)

Diametrálně odlišnými byly tábory Oflag pro zajaté sovětské důstojníky. Již během prvního kontaktu s válečným zajetím řada z nich pochopila, že z důstojnické hodnosti neplyne nic dobrého. Mezi zajatci byly vyhledávány takzvané „politicky neúnosné elementy“. Jednalo se o sovětské důstojníky-přesvědčené komunisty a politruky, kteří se ukrývali mezi řadovými vojáky. Mnohým se podařilo první selekci přežít a dostat se do běžných zajateckých táborů společně se statisíci řadových vojáků. Důstojníci, kteří nebyli shledáni jako politicky nebezpeční, byli převezeni do zvláštních táborů Oflag. Drtivá většina těchto táborů se nacházela ve vojenském okruhu I, na samotném východním okraji říše. Jmenovitě se jednalo Oflag 52 Ebenrode, Oflag 53 Heydekrug, Oflag 56 Prostken, Oflag 57 Ostrolenka, Oflag 63 Schirwindt, Oflag 63 Prokuls, Oflag 68 Sudauen. Pouze jeden důstojnický zajatecký tábor pro sovětské zajatce se nacházel v hloubi Říše. Jednalo se o Oflag XIIIID Hammelburg.

Tábory Oflag pro sovětské důstojníky nebyly v ničem odlišné od běžných táborů Stalag pro sovětské zajatce. Jednalo se o kmenový tábor spravující desítky pracovních komand, na kterých zajatci obvykle pracovali, dokud nezemřeli.

Nařízení OKW z 29.7 1943

„Sovětské zajaté důstojníky zaměstnání ve zbrojním průmyslu, jejichž chování není vzorné a má špatný vliv na ostatní válečné zajatce, jsou pracovním úřadem z jejich dosavadního pracovního místa odvoláni a převedeni do uzavřených komand s těžší prací, kde jsou možností přísného hlídání lepší. Veřejní štváči jsou bezprostředně předáni nejbližší služebně Policie. Kde i přes zvýšené bezpečnostní podmínky nebyly problémy odstraněny, je nutné takové důstojnické

komando stáhnout zpět do kmenového tábora, který je povinen za stažené komando poslat náhradu“.

Centrem pro distribuci a správu sovětských důstojnických pracovních komand, v samotném srdci říše, byl výše zmiňovaný Oflag XIIIID Hammelburg Z jeho polohy vyplývá, že většina sovětských důstojnických pracovních komand byla nasazena právě ve vojenském okruhu XIII. Několik desítek těchto komand tak bylo přiděleno i do západně situovaných obvodů Sudetské župy, dnešních západních Čech. Jen krátkým výčtem možno jmenovat:

K.A.K.10413 Bezdruzice- Zajatci ubytováni v dřevěném domku čp. 69, v blízkosti místní pily. Zaměstnání na opravě železniční trati. Komando sestávalo z 51 ruských důstojníků.

K.A.K.10468 Krásný Jez- Zajatci ubytováni ve vodárně na nádraží. Pracovali na opravě a údržbě kolejiště. Komando průměrně sestávalo ze 75 zajatců.

K.A.K.10488 Toužim- Zajatci přivedeni v květnu 1941. Ubytováni v blízkosti nádraží. Pracovali na železniční trati. Komando sestávalo z 39 zajatců, zastřeleni byli 3 ruští důstojníci při pokusu o útěk. Během květnové revoluce se 47 ruských zajatců zúčastnilo odzbrojení německých vojáků. Při neopatrném zacházení s pistolí, se zastřelil jeden Rus.

O vysoké sovětské důstojníky projevilo roku 1943 rovněž zájem vojensko-historické oddělení OKW. Od jara 1943 byla v táboře Oflag XIIIID zformována pracovní skupina důstojníků, nazývaná "Historici". Do této skupiny byli vybíráni vyšší důstojníci, od hodnosti majora. Psali historii německého vítězného boje a porážky sovětské armády. Každý "historik" dostal k dispozici operační mapy míst, kde jejich bojové uskupení bylo nasazeno. Za tuto práci dostávali vyšší přiděly potravin.

Zajatý příslušník RAF, sedící na nádvoří zajateckého lazaretu červeného kříže v budově bývalého sirotčince Lenculenraat v holandském Maastrichtu.

Oflag XXIB Szubin – Hospodářské baráky na samém okraji tábora.

Dulag-Luft Wetzlar krátce po osvobození roku 1945

Zajatecké tábory pro příslušníky vzdušných sil Dulag/Stalag-Luft

První zajatí příslušníci vzdušných sil se do zajetí dostávají souběžně s přílivem francouzských, belgických a anglických válečných zajatců od června 1940.

Vzhledem k tomu, že se jednalo jen o relativně malou skupinu zajatců, byli obvykle umisťováni v rámci zajateckých táborů Stalag, důstojníci pak v táborech Oflag.

Technické znalosti, odvaha a silná touha po svobodě vedla k tomu, že právě tito zajatci byli nejčastěji iniciátory útěků a tajných zajateckých uskupení. Německé velení si brzy uvědomuje, že tito muži nemohou být umístěni v zajateckých táborech s běžným režimem. Pro zajaté důstojníky, příslušníky francouzských a britských vzdušných sil byl proto

v červnu 1940 vyhrazen Oflag XII Spangenberg. Tábor byl uzavřen v únoru 1941, ale za stejným účelem opět otevřen v červenci 1941. Vzhledem k častým útěkům byl Oflag XII po krátké době opět rozpuštěn a zajatci v říjnu 1941 posláni do Oflag VIB Dössel.

Oflag VIB byl zřízen v září 1940 na ploše původně zamýšleného vojenského letiště. Již nedlouho po příjezdu zajatých letců začaly v táboře potíže. 1 prosince 1941 poručík letectva Peter Stevens, převlečen do uniformy německého poddůstojníka, vedoucí skupinu 10 zajatců předstírajících řadové britské vojáky pracující v provozu tábora a v doprovodu dvou zajatců převlečených za stráž, vyzbrojeni maketami pušek, požadoval otevření tábora brány. Stráž kolonu z tábora nepustila kvůli nesrovnalostem ve falešné propustce. Týden později se skupina zajatců rozhodla pokus zopakovat, tentokrát s úspěchem 30. srpna 1942 došlo k hromadnému útěku, později nazývanému jako „Warburg Wire Job“, během kterého uprchlo 28 zajatců. V té době se uvnitř tábora nacházel rovněž rozpracovaný útekový tunel. V září 1942 byli však britští zajatci z tábora odvezeni.

Novým místem naznačení byl Oflag XXIB Szubin.

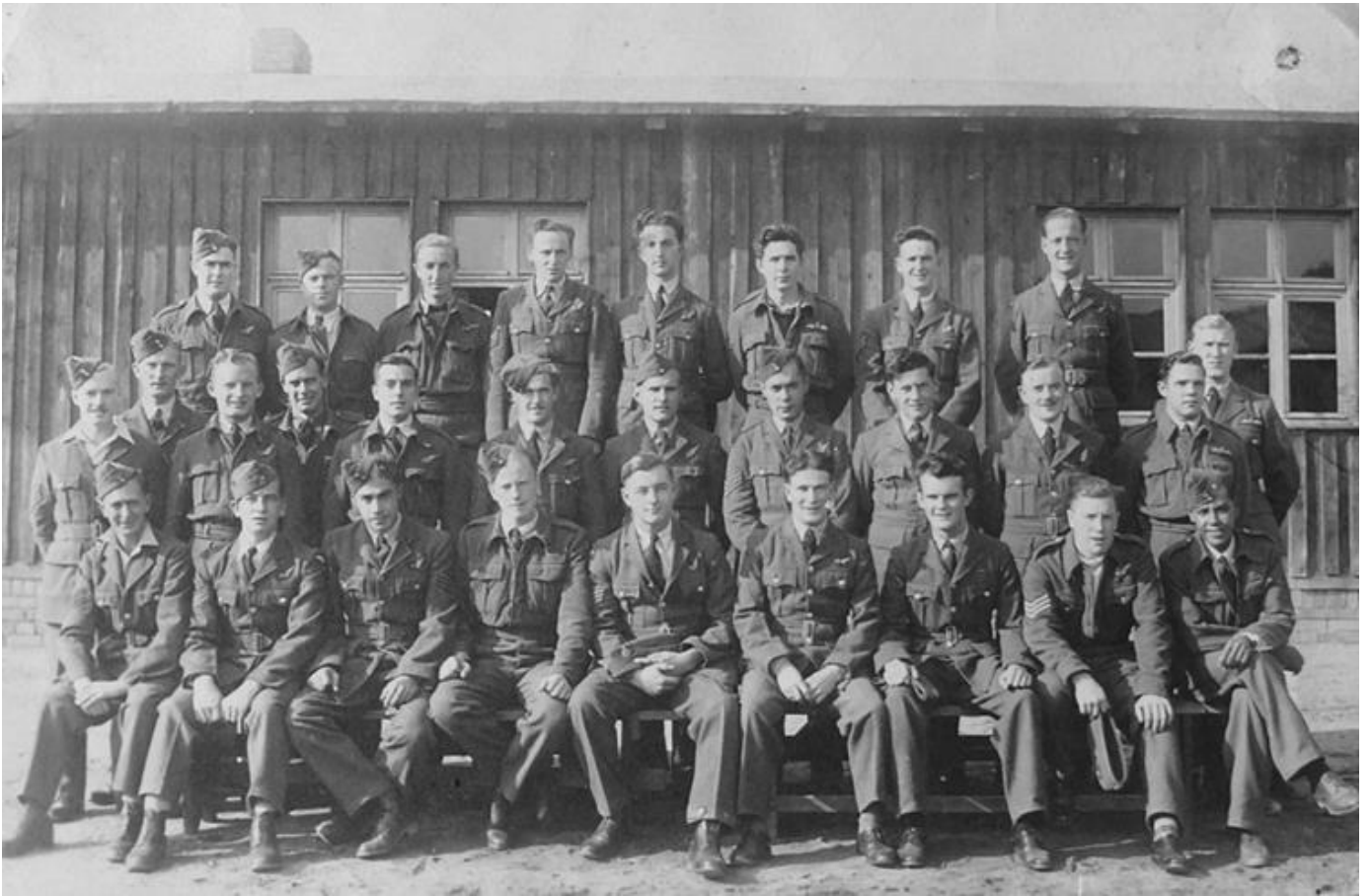
Od roku 1941 se na území říše setkáváme s koncepčně novými zajateckými tábory Luftwaffe, Dulag/Stalag-Luft pro zajaté příslušníky vzdušných sil.

K zásadnímu rozvoji sítě táborů Stalag-Luft dochází roku 1942 souběžně s nárůstem spojeneckých leteckých aktivit nad Německem.

Kapacita stávajících táborů Stalag-Luft brzy přestala zvládat nápor nově přichozích. Baráky byly přeplněny a plánované nové sekce, stejně tak i stavba nových táborů, postupovala pomalu. Z tohoto důvodu se v říjnu a listopadu 1942 do Oflagu XXIB Szubin dostávají nové transporty zajatých letců. Jednalo se o muže, kteří byli do té doby nouzově umístěni v přeplněném táboře Stalagu Luft III.

Po dokončení stavebních prací v táboře Stalag-Luft III byli zajatí letci ze Szubinu staženi.

V táborech Stalag-Luft se setkávají zajatci nejrůznějších národností bojujících v řadách spojeneckého letectva. Francouzi, Poláci, Belgičané, Holanďani, Kanadáni, Australani, Litevci, Norové, Novozélandané, Jihoafričani, Řeci, Češi, Američané, včetně černošských letců z Tuskegee.

Príslušníci britské RAF v zajateckém táboře Stalag VIII B Lamsdorf

Záměr separace spojeneckých pilotů v táborech Stalag Luft k potlačení útěků nevedl. Právě naopak vedl zajatce ještě k většímu úsilí s cílem z tábora uprchnout. Toto úsilí bylo podporováno Britskou armádní rozvědkou MI9.

Podpora zajatců primárně spočívala ve vývoji a distribuci předmětů usnadňujících útěk ze zajetí. Jednou ze společností zaangażovaných v tomto projektu byla Waddington PLC, tiskařská společnost známa pro svou hru Monopoly. Společnost měla za úkol tisk map na hedvábí, ubrousky a jejich následovanou infiltraci do zajateckých táborů.

Obdobou britské MI9 byla americká organizace MIS-X se sídlem na základně Fort Hunt.

Během války bylo ve Fort Hunt postaveno více jak sto budov. Dvě z nich byly označeny krycím názvem „Creamery“ (Mlékárna) a „Warehouse“ (Skladiště). Tyto budovy sloužily pro výrobu a maskování knoflíkových kompasů, rádiových vysílačů a přijímačů, tisk falešných dokladů a německých bankovek. Byly zde rovněž šity uniformy, které bylo možné snadno přešít na civilní obleky. Pod hlavičkou neexistujících charitativních organizací byly tyto předměty posílány do zajateckých táborů.

Z dobové dokumentace je patrné, že OKW o systematické podpoře útěků ze zahraničí věděla. Citace z oběžníku adresovaného všem kmenovým zajateckým táborům ve vojenském okruhu VIII.

„V jednom z balíčků červeného kříže, dodaného do jednoho zajateckého tábora Luftwaffe bylo při prohlídce nalezeno 500RM, 7x mapa generálního štábu v měřítku 1:100000, dvojce kleště, pilníky, pily, šroubováky. Odesílatel Gay Willmot v Chester náleží zřejmě k centrále pro útekové předměty.“

Za podpory MIS-X byla v severním sektoru zajateckého tábora Stalag luft III Sagan založena komise X.

Velitelem komise byl zvolen Roger J. Bushell. Cílem komise bylo naplánování a technické zajištění masového útěku 200 zajatců.

Za účelem útěku byla naplánována stavba 3 tunelů vedoucích za perimetr tábora. Stěny šachet byly vyztuženy prkny z postelí, nářadí vyrobeno z prázdných konzerv a textilních odřezků. Vzhledem k délce tunelu byla postavena provizorní podzemní železnice.

V březnu 1944 byli američtí zajatci přesunuti do jiné táborové sekce, avšak před jejich přemístěním se informace o tunelu dostala k britským zajatcům. 25. března 1944 ze zajateckého tábora Stalag-luft III uteklo 76 letců RAF.

Barák 9A/9B. Oflag 64, Oflag XXIB, Stalag XXIB Szubin, Polsko – Jediný v autentickém stavu dochovaný, obytných baráků. Celkem bylo v táboře postaveno 6 baráků tohoto typu. (LCH2015)

Oflag 64, Oflag XXIB, Szubin, Polsko – Bývalé ubikace ordonanců, v pozadí táborová nemocnice (LCH2015)

Oflag 64, Oflag XXIB, Stalag XXIB Szubin, Polsko - táborová kaple.(LCH2015)

Pevnost Spangenberg, Německo - V období Druhé světové války Oflag XII (LCH2015)

Zajatí příslušníci sovětského letectva zpravidla byli koncentrováni v táborech Stalag a Oflag vyhrazených sovětským válečným zajatcům. Vzhledem ke svým technickým znalostem byli velmi žádáni na řemeslné pozice ve strojírenství.

Byli to však velmi často také sověští letci, kteří na detašovaných pracovních komandech i v kmenových táborech zkoušeli nejrůznějšími a nejdůmyslnějšími způsoby uprchnout, nebo i za ostatním drátem pokračovat v boji pomocí sabotáže a organizování tajných skupin. Mnozí tuto činnost zaplatili smrtí, nebo transferem do koncentračních táborů.

Takovým byl rovněž osud sovětského pilota, poručíka M. P. Devjatajeva. Devjatajev byl zajat v červenci 1944. Po svém zajetí byl vězněn v tranzitním táboře u Lodže. Po neúspěšném pokusu o útěk byl poslán do koncentračního tábora Sachsenhausen a následně přidělen do pracovního tábora Karlshagen I na poloostrově Usedom.

Zde byl Devjatajev přidělen k pomocným pracím na místním vojenském letišti, kde společně s dalšími vězni prováděl opravy startovací dráhy a maskování stojících letadel.

8. února 1945 bylo 10 vězňů, mezi nimi také Devjatajev, přiděleno na maskování několika strojů. Stráž vykonával pouze jeden voják. V polední kauze, kdy bylo letiště prázdné, ubili vězni strážného a nastoupili do jednoho z bombardérů He 111, se kterým se jim podařilo přeletět frontu.

Fragmenty táborového divadla Stalag-Luft III, Zagan, Polsko (LCH2014)

Požární nádrž, Stalag-Luft III Zagan, Polsko - Požární nádrž o rozměrech 20x20m byla spojeneckými zajatci využívána k rekreačním účelům. Zajatci zde hráli lední hokej, a testovali vlastnoručně zhotovené modely lodí. (LCH2014)

Fragmenty patek, na kterých byly postaveny obytné baráky zajateckého tábora Stalag-Luft III. Stavba obytných baráků na patkách měla znesnadnit ukrývání zajatců a zakázaných předmětů. (LCH2014)

Stalag-Luft III, Zagan, Polsko - Fragmenty táborového lazaretu v severní sekci zajateckého tábora. Službu v lazaretu vykonávali Francouzští, Britští a Američtí zajatí lékaři. Jim byli nápomocni zajatci v rekonvalescenci. (LCH2014)

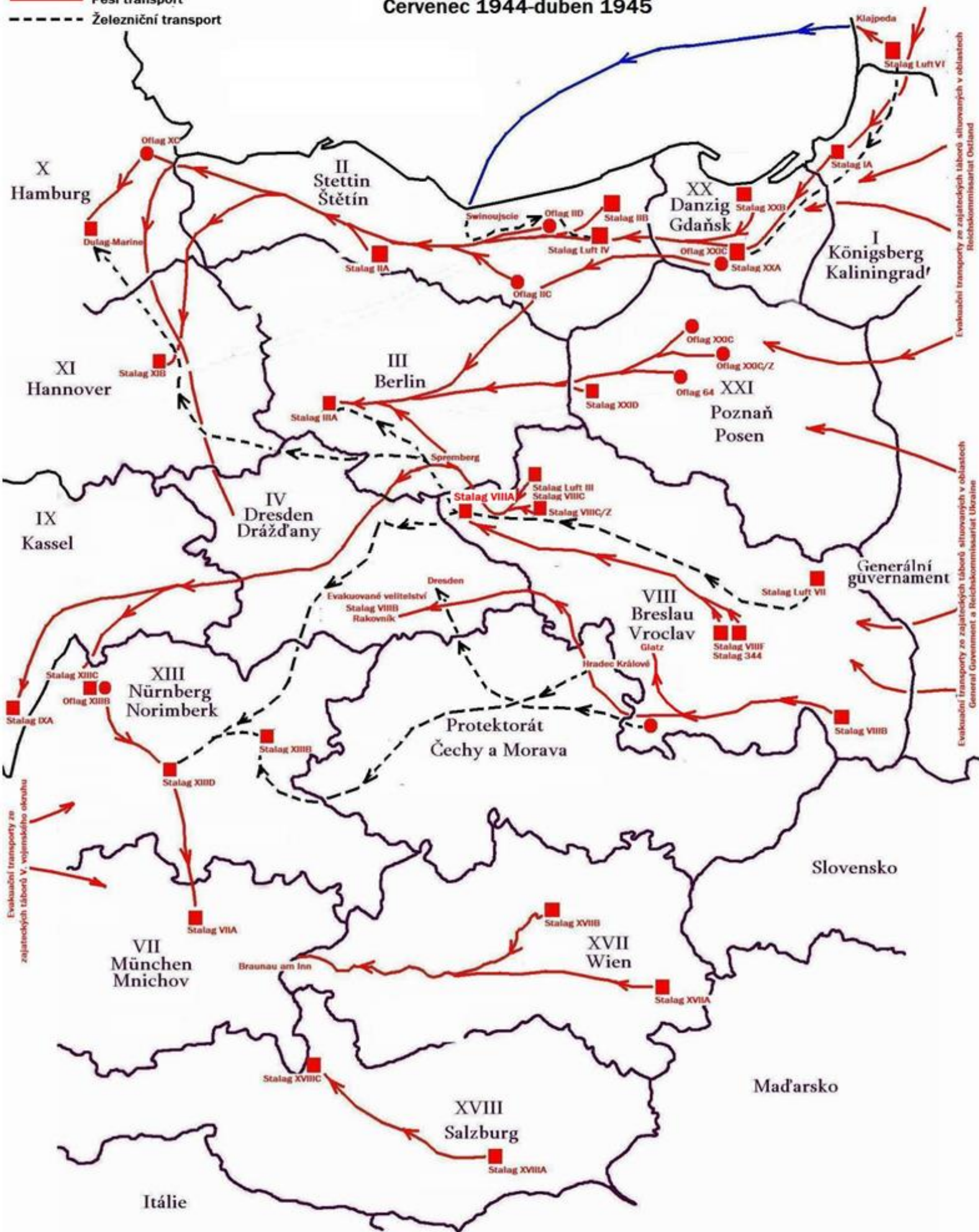

Hlavní evakuační trasy zajateckých táborů

Stalag, Stalag Luft, Oflag, Dulag

Červenec 1944-duben 1945

- Lodní transport
- Pěší transport
- Železniční transport

Evakuační transporty ze zajateckých táborů v. vojenského okruhu

Evakuační transporty ze zajateckých táborů situovaných v oblastech Reichskommissariat Ostland

Evakuační transporty ze zajateckých táborů situovaných v oblastech General Government a Reichskommissariat Ukraine

Evakuace

19. července 1944 vydal Adolf Hitler rozkaz k přípravám evakuace zahraničních dělníků, válečných zajatců a vězňů koncentračních táborů z východních oblastí před postupující rudou armádou.

Pro evakuaci válečných zajatců z táborů na východě byly předpokládány tři hlavní trasy.

Severní evakuační trasa začínala v Stalag-Luft VI Heydekrug a vedla skrze Stalag luft IV Gross Tychow, Štětín do tábora Stalag 357 Fallingbostel. Někteří zajatci odsud dále pokračovali do Lübecku.

Centrální evakuační trasa- vedla ze Stalag Luft VII Bankau skrze Stalag 344 a Stalag VIIIA do Stalag IIIA Luckenwalde.

Jižní evakuační trasa- začínala v táboře Stalag VIIIB, (dříve Stalag VIIID Těšín), a vedla skrze Stalag XIIID Nürnberg do Stalag VIIA Moosburg.

Prvními zajateckými tábory a pracovními komandy, která byla evakuována, byla ta ležící na severu v Pobaltí a v Bělorusku.

Evakuace zajateckého tábora Stalag-Luft VI Heydekrug započala v červenci 1944. Spojenečtí zajatci pochodovali do zajateckého tábora Stalag luft IV Gross Tychow, nebo byli po železnici odvezeni do Stalag XXA Thorn.

Rychlost postupu rudé armády od Visly v lednu 1945 vedla k rozšíření evakuačních operací na další oblasti na východě. Mezi zasaženými oblastmi byl i vojenský okruh VIII, průběhu jehož evakuace bych se nyní rád věnoval o něco podrobněji, tak jak evakuace zdejších táborů se velmi silně dotkla řady tehdejších okresů Sudetské župy i okresů protektorátních.

Evakuace válečných zajatců z východně situovaných kmenových táborů Stalag vojenského okruhu VIII započala v lednu 1945, evakuací Stalag 344 a Stalag 318Lamsdorf.

Zajatci byli rozděleni do obřích kolon čítajících 1000-1500 zajatců a v těchto kolonách, pod dozorem strážných, nastoupili 240km dlouhou cestu do Görlitz. Na cestu bylo vydáno 500g. chleba a 150g. uzeniny. Každý britský zajatec obdržel navíc balíček červeného kříže.

Zajatci byli informováni o přesunu pouze několik hodin předem. Sebou proto brali jen to nejnnutnější, deku, teplé oblečení, potraviny. Ti více podnikaví, narychlo postavili sáně na tažení batohů. Ti, kteří byli příliš slabí a nemocní na to aby mohli být přesunuti, byli ponecháni v táborovém revíru nebo lazaretu za dozoru zajatých lékařů.

Mnoho hlavních cest bylo poničeno nálety a evakuační kolony tak byly vedeny po vedlejších cestách, které byly přecpány uprchlíky a německými armádními transporty. Často bylo slyšet hřmot zbraní vzdálený jen několik kilometrů.

Přes to, že dle evakuačního plánu měli zajatci každý den urazit nejméně 20km, důsledkem špatného zdravotního stavu se průměr držel mezi 15-18km. Když měli zajatci štěstí, byli na noc ubytováni ve stodolách, maštalích a chlévech na slámě.

Nedostatek potravin a teplého oblečení vedl k nárůstu krádeží. Většina zajatců se na noc ani nezouvala, protože boty by do rána zmizely. Východní zajatci neschopní dalšího pochodu byli stříleni na místě. Západní zajatci, kteří byli nahlášeni jako nemocní, byli přeráženi do

pomalé skupiny. Pouze váleční zajatci vážně nemocní a utrpívší závažné omrzliny byli ponecháni v nejbližší nemocnici či lazaretu.

Nutno uvést, že mnozí strážní, obzvláště ti starší, byli často v horší kondici než sami zajatci a tak někteří museli být rovněž zanecháni po cestě.

Civilisté, především Poláci a Češi se snažili zajatcům pomáhat ať už horkou vodou, něčím k jídlu nebo proti chladu.

Předměty z balíčků červeného kříže, které měli západní zajatci při sobě, sloužily na cestě jako prostředek směnného obchodu, čokoláda, čaj, kafe, mýdlo, prádlo, hodinky a prsteny za chleba, brambory a jiné potraviny. Stalag VIIIA Görlitz se důsledkem evakuačních dějství stává zoufale přeplněn. Zajatci spali na podlaze po stolech a kdekoliv jinde, kde bylo volno. Muži s těžkými omrzlinami a nemocní plnili táborovou nemocnici. Jídla byl zoufalý nedostatek. 15. února 1945 pokračovali muži evakuovaní z Lamsdorfu dále na západ. Zajatci pochodovali 12 mil denně po další 4 týdny. Ani strážní, ani zajatci nevěděli, co je očekává na konci cesty.

Evakuační kolony dosáhly Duderstadt nedaleko Gottingenu, odkud postupovaly do Stalag XIC.

Vzhledem k zoufalému přeplnění zdejšího tábora však zajatci byli umístěni ve velkém třípodlažním objektu bývalé cihelny. Hygienická situace byla zoufalá. Na konci března byli nemocní posláni do Stalag Fallingbostel odkud po týdnu měli pokračovat dále na západ. Do vojenských okruhů IX a XIII.

Vraťme se však nyní zpět do ledna 1945.

V Stalag 344 bylo poneháno cirka 2000 zajatců. Jednalo se o zajatce neschopné pro svůj zdravotní stav pochodu, ošetřující personál a také o zajatce zajišťující chod tábora, který nově sloužil jak tranzitní stanice zajatců z evakuovaných pracovních komand. Průběžně tábor opouštěly nové pěší kolony.

21. února byly přistaveny na nedaleké nádraží nákladní vozy určené k evakuaci zajatců neschopných pochodu. Dlouhou cestu poněkud zmírňovaly balíčky červeného kříže, které byly vydány před odjezdem. Po 10 denní cestě skrze Protektorát a severní Bavorsko transport dorazil do přeplněného tábora Stalag XIII Hammelburg. Zajatci byli nacpáni do několika malých baráků, které dříve sloužili jako nemocniční oddělení. Po několika dnech však byli posláni do Stalag XIIID Nürnberg, XIA Altengrabov a VIIA Moosburg. Někteří z pacientů, včetně těch s amputovanými končetinami, stále v obvazech pokračovali v nákladních vozech dále do Stalag XVIIIB Krems v Rakousku.

Během pochodu napříč Německem byli zajatci narázově přidělováni na různé krátkodobé práce. Jednalo se obvykle o pomoc při odklizení následků bombardování, opravu cest a tratí. Jen krátce je možno zmínit komando britských zajatců evakuované z Bohumína. Zajatci pochodovali skrze východní okresy sudetské župy a protektorátní území na Karlovy Vary, Chemnitz. Cílem byl kmenový tábor Stalag XIIIB Weiden. Pro nedostatek místa ve zdejším zajateckém táboře však byli zajatci naloženi na vlak a posláni na konci dubna do Plattlingu, kde byli ubytováni ve starém skladišti. Den

Evakuace vojenského okruhu VIII. - Podrobné znázornění hlavních a vedlejších evakuačních tras protínajících území protektorátu a sudetské župy

po příjezdu byli zajatci posláni na opravu železniční linie, avšak silný nálet na zdejší nádraží vedl k tomu, že zajatci byli nasazeni na odklizení sutin. Po několika dnech byli zajatci přesunuti dále na jih. Stráž opustila zajatce na cestě 20 km od Moosburgu.

Rovněž ostatní kolony, které nebylo možno umístit v přijímacích táborech na západě, byly nuceny pochodovat skrze Německo, za naprostého zmatku a provizoria až do osvobození. Tak zakončili anabázi evakuace zajatci z Lamsdorfu.

V druhé polovině ledna 1945, souběžně se Stalag 344 a 318 Lamsdorf, dochází k evakuaci zajateckého tábora Stalag VIII B Teschen a podřízených pracovních komand.

Dle evakuačního plánu měli být zajatci z kmenového tábora Stalag VIII B Teschen a detašovaných pracovních komand posláni do uvolněného Stalag 344, odkud měli dále pokračovat na západ. Rychlý postup sovětské armády však vedl k zásadním změnám. Do Lamsdorfu uspěl Wehrmacht evakuovat pouze část zajatců ze severně a východně situovaných okresů Sosnowce, Dabrowej, Siemianowc, Gliwice, Zabrze a Opole. Kolony zajatců z Oswiencimi, Jedliny, Raciborze, Chorzowa, Wirek, Katowic a částečně také Gliwic byly dirigovány nejkratší cestou na západ do Nissy a Glucholaz, odkud dále postupovaly skrze území Sudetské župy.

Stalag VIII B Teschen, jakož i detašovaná pracovní komanda situovaná na Těšínsku se nacházela příliš daleko na jihu na to, aby zajatci mohli být přesunuti do Lamsdorfu ještě před příchodem rudé armády. Jednotlivým kolonám proto bylo nařízeno přesouvat se na západ.

Muži z kmenového tábora v Těšíně nastoupili na dlouhý pochod směřující skrze východní okresy Sudetské župy k protektorátním hranicím. K evakuačním kolonám byli připojeni váleční zajatci z pracovních komand v Lazích, Dolní Suché, Doubravě, Pudlově, Karviné, Fryštáku, nasazení ponejvíce v důlní těžbě. Tito muži byli často na poslední chvíli donuceni vyfárat a tak jak byli, hnáni v silných 15-20 stupňových mrazech na západ.

K evakuačním kolonám jsou postupně připojeni rovněž zajatci z některých jiho-východně situovaných pracovních komand spadajících pod evakuovaný Stalag 344 a 318 a dále evakuovaní zajatci z Gliwicka, Katowic a dalších okresů, jejichž evakuační cesta vedla skrze Glucholazy na území Sudetské župy.

I přes kategorický nesouhlas říšského protektora K.H.Franka s průchodem zajateckých kolon skrze protektorát Čechy a Morava a několik intervencí na nejvyšších místech s cílem odklonění evakuační trasy, situace v neprospěch Německa se vyvíjela tak rychle, že ani jedna z alternativ předkládána K.H. Frankem nemohla být uskutečněna a kolony válečných zajatců tak vstupují do protektorátu. Obavy, které K.H.Frank měl z konfrontace zubožených válečných zajatců s českým

Bývalý Blücherův dvůr ve Studénce – 29. ledna 1945 bylo do dvora, strážnými SS, přihnáno z uhelných dolů v okolí Gliwice na 2000 ruských zajatců. Zajatci byli vysláblí a zoufale hladoví. Ani následujícího dne zajatí Rusové nedostali nic k jídlu, i když do města přijelo několik povozů se zásobami vypravenými z okolních obcí. Na statku hlídaném příslušníky SS se rozpoutaly hrozná scény. Zajatci klečeli a se sepjatýma rukama prosili o jídlo. Když něco dostali, vrhali se na každé sousto jako zvěř. Velitelem transportu bylo následně povoleno místním obyvatelům, aby mezi zajatce rozdělávali jídlo získané ve sbírce. Jídlo se připravovalo na figalově statku a následně převáželo do provizorního zajateckého tábora. Do tábora rovněž docházeli civilisté rozdávající pečivo. 31. ledna zajatci pokračovali ve své cestě na západ. 5 zajatých během pobytu v obci zemřelo. (LCH2017)

obyvatelstvem, se ukázaly, jak se dozvídáme z řady českých kronik, opodstatněné.

„Ve středu 14. února 1945 kolem 9. hodiny dopolední vstupují do města Litomyšle první zajatci obrovského transportu. Otupělí a lhostejní ke svému okolí. Vešli po několikadenním pochodu německou částí severní Moravy do neznámého města. Očekávali odevzdaně, že obyvatelé budou po nich plivati a házet kamením, jak tomu byli až dosud v sudetských obcích zvyklí. Leč jaký div. Kdo jsou ti lidé v ulicích, kteří jim nenadávají a po nich neplivají? Naopak ti lidé je vítají, smějí se na ně, kynou jim a v okamžiku jim snášejí chléb, koláče, cigarety ba tam kdosi svléká svůj zimní kabát a navléká ho na polozmrzlého, nechápajícího Rusa. Je snad již konec války? Mnohým zajatcům kanou slzy nad tím neočekávaným obratem. Jako po drátě šíří se mezi nimi zvěst, že jsou v Čechách a že Češi jsou jejich spojenci, že na Čechy se volá „nazdar“ a že spasiba nebo thank you se česky řekne, děkují. Zajatci jsou vedeni přes Bělidla a Masarykovu čtvrť aby se vyhnuli náměstí. Rusové, Angličané, Francouzi, Srbové, Belgičané, Kanadáné a jiní národové těžce pochodují v trojstupech a čtyřstupech, vedení po straně německými vojiny s puškami k zemi skloněnými. Srdečně, v pravdě slovanské přijetí, dodalo jim nové chuti k životu. Angličané a Francouzi začali si do pochodu zpívat s doprovodem kytar (někteří si nesli i housle, boxerské rukavice, hole na golf apod. a mávali srdečně litomyšlanům na jejich pozdravy.

Počet pochodujících zajatců stále vzrůstá. Všem se chce dát alespoň něco. A tu Angličané, Australci, Kanadáné, Francouzi a Belgičané oblečení ještě v dobrých uniformách, mající možnost za pomoci Mezinárodního červeného kříže zajetí lépe snášet, ukazovali, třeba sami neměli po tři dny před tím ničeho v ústech, aby lidé dávali potraviny především Rusům, kteří odění v cárech a obuti v těžkých dřevákách byli tak vyhladovělí a zbídačeli, že vybíhali z řady, vrhaje se na každé sousto a perouce se často o ně mezi sebou. Němečtí otrokáři zuří, rozhánějí obyvatelstvo kolbami a hrozí stanným právem a zastřelením. Chlapec který podal Anglickému zajatci krajíc chleba je Němci do krve ztloučen. Odvážlivec, který hodil skupině Rusů hrst cigaret je odvečen na německou policii a tam po týdny držen. Vybíhající Rusové z řady jsou většinou stráží bestiálním způsobem tlučeni bez přestání klacky nebo pažbami pušek. Dochází k velikým shlukům lidí. Vojáci nasazují bajonety, aby lidi rozehnali. Když to však nepomáhá, rozhánějí je puškami na ně namířenými. Na mnoha místech se střílelo do vzduchu. Ale rok 1945 není rokem 1942. Lidé se již nebojí. Po rozprchnutí se znovu srocují. České četnictvo chová se velmi zdrženlivě, němečtí četníci jsou bezmocní. Jeden z nich jménem Wagner, dožil se zasloužené odplaty. Udeřil u hostince na Růžku ruského zajatce kolbou do hlavy, přitom si však nezajistil závěr pušky. S prostřeleným břichem blábolil ještě cosi v agonii o „Tschechisches Gesindel“. Za půl hodiny zdělal na operačním stole nemocnice primáři Dr. Krinkovi pod nožem.

Vládcé Litomyšle okresní hejtmán Krzepinski vidí, že musí něco podniknout k udržení pořádku. Vydává zákaz shromažďování na ulicích, nikdo pod trestem smrti nesmí do ulice, kudy procházejí zajatci, ale dovoluje, že smí se dávat jídlo do společné sběry.

Místní tlampač volá každé tři minuty hejtmanovu vyhlášku do ulic. Velitel německé četnické stanice, nadporučík Hartmann podává zprávu do Prahy přímo K.H. Frankovi co se v Litomyšli děje. Hejtmanova vyhláška způsobila v dodávání jídel zajatcům nečekaný obrat. V několika hodinách funguje ve městě stravovací a ošacovací akce ve velkém, podle všech pravidel červeného kříže. V každé domácnosti se peče, vaří a smaží. Každý šatník je pečlivě prozkoumán.

„Němci začali dirigovat transporty do vzdálených obcí, aby lidé z měst nemohli pomáhat. Ale všechno bylo marné. Sběrná akce se přenáší i do dalších okresů, všude kudy zajatci jdou. Celé východní Čechy žily vlastně ve znamení průchodu zajatců Choceň, Vysoké Mýto. Zaměstnanci velkých firem zřikají se v kantýnách jídla pro zajatce“

„Přišlo něco, s čím se v prvních chvílích naprosto nepočítalo. Zajatci nechtějí jít dál, utíkají a skrývají se. Z Horního Jelení přichází zpráva, že přes 200 zajatců hledá úkryty a žádá civilní šatstvo. K akci zásobovací, přistupuje tedy další akce všech, kdož přijímali zajatce pod svou střechu. Bylo nutno domluvit se s partyzány o odtransportování zajatců a umístění jich po různých vesnicích. Jsou to hlavně obce Makov, Seč Vidlatá, Katany, Václavky, Jiřikov, Sedlišťka, Budislav, Kunčiny“

Vzpomínky válečného zajatce Robbie N. Clarka Woodlanda na evakuaci 20. leden 1945-23. duben 1945
Neděle, leden 21.1945

Vstávali jsme v 9:20. Vydán rozkaz zabalit všechny věci. Probudil jsem se už v 2:00 ráno a slyšel vzdálenou palbu nad Blechhammerem. Byl vydán příděl chleba na 4 dny. Maso cukr a margarín, 1 kanadský balíček červeného kříže mezi 3 zajatce a 25 cigaret.

Komando vysláno do zajateckého pracovního tábora 111. Palba byla slyšet celé ráno. Kolem se říká, že Rusové tady budou ve tři odpoledne. Momenty nejistoty a naděje. Jsme pro Němce jen nebezpečí. Ale zatím nebyly vydány žádné příkazy se stěhovat. Do postele jdeme s nadějí, že nás Němci přes noc prostě opustí. Cesta do Cosel? Cesta je nacpána kolonami uprchlíků armádními jednotkami, Židy a Rusi, kteří tlačí káry s věcmi. Rozkazy pro zítra stejně jako obvykle. Vydány balíčky červeného kříže.

Poutní dům, Králíky - V únoru 1945 zde bylo umístěno na 400 anglických válečných zajatců, které hlídalo 40 strážných. 5. května 1945 byli zajatci odvezeni neznámo kam (LCH2007)

Zámek Linhartovy - V lednu 1945, během přesunu zajateckých evakuačních kolon na západ, byli v zámku umístěni na noc vyčerpaní zajatci mnoha národností (LCH2008)

Pondělí, leden 22. 1945.

Přes noc téměř žádná bojová aktivita, šli jsme na práci, ale vrátili se zpět během hodiny. Vzdálená palba pokračovala téměř celé ráno. Relaxoval jsem a četl „Lži a Růže“. Okolo pěti odpoledne, němečtí strážníci sbalili nádobíčko. Bylo nám řečeno, abychom zůstali na místě. Byli jsme spočtení a opustili tábor v 18.15. Stáli jsme na cestě za stanicí v Reigersfelth. Sáně musely být nechány v příkopu. Vyrázili jsme v 19:00 a šli celou noc.

Úterý, leden 23. 1945

Seno bylo před naším příchodem již naházeno na zem. Spadl jsem na zem vyčerpáním, oblečen a obut. Vstávání 9:00. Necítil jsem se zas tak špatně. Snídaně, hygiena u pumpy. Oblékl jsem si dlouhé podvlékačky, vestu, vyměnil košili. Ruští zajatci z naší oblasti přijeli dnes. Stále je možné slyšet palbu. Lidé z okolních farem nám pomáhali. Řídká polévka byla rozdána, potom jsme šli spát. Ještě chvíli jsem mluvil s Kellim a usnul okolo 19:00.

Středa, leden 24. 1945

Cítím se odpočatý. Vstáváme v 7:00. Je strašná zima. Nesněžilo od začátku tohoto roku. Jan je nachlazen a má několik omrzlin.

Čtvrtek, leden 25. 1945

Hohenlar, Tecnuar, Mnomokir. Dnes jsme urazili 22 Km

Pátek, leden 26. 1945

Šli jsme z volna. Noc jsme strávili v chlévě s krávy. Bylo tam příjemně a teplo. K jídlu jsme dostali kousek masa a brambory. Uvařili jsme je na ohni. Dostali jsme malý kousek masa a trochu teplého mléka. Více brambor později. Spát jsme šli v 18:00. Za tento den jsme ušli 12/14 km.

Neděle, leden 28. 1945.

Celý týden padá sníh. Je těžké stále táhnout sáně. Dnes jsme ušli 25km

Pondělí, leden 29. 1945

V Schwandorfu jsme dostali na den odpočinek. Venku je strašná zima. Všichni musí stát, od země je příliš velká zima. Na 6 mužů byly vydány 2kg chleba. Kus rampouchu v plechovce postačil na umytí a oholení.

Úterý, leden 30. 1945

Dnes jsme ušli 26 km. Celý den strašná zima, studený vítr a sníh. Prošli jsme Nikolasdorf. Těžce postupující skrze průsmyk.

Středa, Leden 31. 1945

Ubikace opouštíme v 8:00. Těžké sáně táhnuty skrze hory. 19km do Gladyt. Přišli jsme do Gladyt v 15:00. 10min odpočinek. Dnes jsme dostali jen čaj.

Brzy jsme však byli opět na nohách. Došli jsme do Margdorf zcela vyčerpání. 6 z nás vařilo v belíku ovesné vločky. Dnes jsme ušli 27km.

Čtvrtek, únor 1. 1945

Odpočinek na farmě Marzbork. Minulou noc se k nám přidali váleční zajatci z evakuovaného komanda 711A. Každému byl vydán chleba na jeden den a dvě naběračky hrachové polévky. Podmínky zoufalé. Vařili jsme dvakrát denně belík plný brambor. Oholil jsem se a umyl.

Pátek, únor 2. 1945

Opustili jsme Margdorf v 8:00. Musel jsem nechat sáně na místě. Dále nesu své věci na zádech. Stále mezi horami. Úžasný jarní den ale velmi vlhký. Po cestě jsme měli studenou polévku.

Dorazili jsme do Kamnily a rozdělili se na 3 skupiny po 100 mužích. Ubytovali jsme se ve třech různých stodolách. Během půl hodiny jsme dostali horkou vodu. Šest chlapů vařilo brambory. Byla vydána 1 pinta polévky na každého muže. Vykoupal jsem se. Muži z 711A jsou ubytováni poblíž. Ubytování je dobré. Dostal jsem kousek chleba a šel spát jako obvykle v 19:00. Dnes jsme ušli 20-23km.

Sobota, únor 3. 1945

Opouštíme Kamnily. V 9.15 jsme byli připraveni na odchod. Dostali jsme 1kg chleba na 6 lidí. Dnes již dva dny nesu svoje vybavení na zádech. Ušli jsme okolo 22km. Na cestě jsme se potkali s BAB 20, komandem 711 a 711A. Přiděly jsou zoufalé. Žijeme převážně díky vařeným bramborům, jíme pšenici. Dnes jsme ušli 22km.

Neděle, 4. 1945

Dnes žádný pochod. Je to dobře protože jsem zrovna chytl rýmu a má pravá noha je ztuhlá. Mám puchýře pod pravým palcem. Žádná voda, přesto se nám šesti podařilo umýt krk, obličej, ruce a oholit. Horkou vodu jsme vylili na ovesné vločky a za půl hodiny jsme je mohli sníst. Ke snídani jsme měli studený čaj.

Ležím ve stodole a snažím se zahřát. V 11:00 byly vydány 3 brambory na 1 muže, kávé. 4 brambory byly vydány v 13.15 a k tomu 1 pinta bramborové polévky v 15:30. Říká se, že zítra půjdeme 15km.

Horká voda byla připravena v 18:00

Pondělí, únor 5. 1945

Zatím žádný příkaz k pohybu. Poloviční přiděl vařených brambor. Druhá polovina přidělena syrová. Na cestu jsme se vydali až po 11:00. Došli jsme do Teplice nad Metují. Ubytování na různých místech po 50 členných skupinách. 3 strážníci ubytováni v kuchyni. Vydána večeře, 10 cigaret a kus chleba na snídani.

Úterý, únor 6. 1945

Vstávali jsme okolo 8:00. Měli jsme německé kávé, plátek chleba a marmeládu. Poslední noc byla OK. Dnes jsem dělal Yorskhirský pudíng: čaj, ovesné vločky a vejce. Nechat to všechno uvařit na statku mě stálo dvě cigarety. Dobré ubytování, elektrické světlo, pěkné a teplo.

Z tohoto místa máme jet vlakem do Chernaly.

Vstávání 9:50, ranní čaj. Strávili jsme ráno holením a mytím, včetně noh. Vařené brambory na oběd.

Pršelo celé odpoledne. Čaj uvařen v 14:00.

Kelly je nemocný. Kolem se říká, že dnes dostaneme chleba. Půl pinty polévky jsem dostal na jedné farmě. 50kg vařených brambor jsme koupili za 10 marek.

V 19:00 jsme dostali na statku kousek slaniny. V 20:00 byl vydán čaj. Naše poslední čokoláda padla za porci chleba.

Středa, únor 7. 1945

Vstávali jsme v 8:05. Německé kávé bylo rozděleno v 9:00 a poté ještě v 10:30. S každým nápojem byl vydán plátek chleba a máslo. Vařené brambory na oběd. Minulé noci nám žena z farmy dala trochu polévky. Žádné přiděly od Němců tohoto dne. Žijeme jen z toho, co můžeme sehnat, koupit nebo vyměnit. Vařené brambory na oběd. Sehnal jsem kousek kanadského

másla 300g. Byl vydán chleba pro každého muže společně s masitým jídlem a kafem. Koupil jsem 25kg brambor, dobrá večeře v 18:00.

Za 12 cigaret jsem koupil chleba. Kafe a dva plátky chleba na večeři. Šli jsme spát v 20:00

Čtvrtek, únor 8. 1945

Vstávali jsme v 8:00. Na snídani šálek čaje a plátek chleba. To samé v 10:00, poté vydána horká voda na umytí a oholení.

Je deštivý den. Odpoledne jsme vařili brambory, najedl jsem se. Několik dalších brambor vydáno později.

Pátek, únor 9. 1945

Kafe v 6:30. Žena z farmy pro nás uvařila v noci polévku. V 7:30 jsme opustili Teplici nad Metují. Další cíl je Broumov. Hádám, že jsme doposud ušli 400km.

Prošli jsme skrze Broumov. Za městem jsme zahrnuli dolů na boční cestu. Procházeli jsme okolo stodoly, kde byli ubytováni chlapi z jiného pracovního komanda.

Ubytování jsme byli ve stáji. K jídlu vydány vařené brambory. Ušli jsme dnes 16km

Sobota, únor 10. 1945

Minulé noci jsme dostali vodovou polévku, byla strašná, ale když naplní můj žaludek tak to stačí.

V 6:00 vydán plátek chleba. Začátek pochodu v 7:40 směrem na Schönburgu, který. Leží 8km daleko. Je zima a kluzko. Mezi kopci více stoupání než klesání. Došli jsme tam v 11:15. Trutnov 18km daleko. Ušli jsme asi 6km a přišli do Albersdorfu. 200 z nás bylo umístěno do studené stodoly. Dostal jsem plátek chleba a pak složil hlavu ke spaní. V 14:00 stále sněží. Vydána polovina pinty hrachové polévky.

Neděle, únor 11. 1945.

Dnes je odpočinek, ale je strašná zima. Jsme vzhůru, nohy jsou zmrzlé. Hrncem ovesné kaše, brambor, polévka byla vydána v 14:00. Každý je hladový a zmrzlý. Budoucnost vypadá zoufale. Málo přidělů, žádné balíčky a více přesunů. Naše nohy jsou naším jediným transportem.

Pondělí, 12. únor 1945

Němci si neberou žádné servítky. Vzbudili nás v 4:00, chladné místo na spaní. Sněžilo celou noc. Vyšli jsme v 4:45 ráno. Po 12km jsme v 7:00 došli do Trutnova. Okolo 9:00 jsme se zastavili na celou hodinu. Muži z BAB21 a E5 prošli kolem nás. Skvělé povzbuzení vidět Toma Curry v pořádku. Nechávejíce Trutnov 7km za námi, došli jsme do Starých Buků. Odpoledne bylo 50 z nás ubytováno ve stodole. Stále je strašná zima. Oholil jsem se a umyl tvář i ruce. 4 vařené brambory byly vydány v 14:00 a bramborová plevka s mrkví v 17:00. Koupil jsem 1kg chleba za 5 cigaret. Dnes jsme ušli 20km.

Zajatecká pracovní komanda situovaná na jihu vojenského okruhu VIII, vyjímaje ty nejvýchodněji umístěné okresy Sudetské župy, byla do doby přiblížení fronty ponechána na místě pracovního nasazení a tak k evakuaci zajateckých pracovních komand spadajících pod stalag 344 na Šumpersku, Jesenicku, Šternebrsku (Jindřichov, Nová Červená Voda, Dolní Červená Voda Velká Kraš, Skorošice, Šternberk, Adolfovice.) dochází teprve v březnu 1945.

Evakuace často doprovázely zoufalé pokusy o útěk, které často nabíraly masový charakter.

Smetanův dům, Litomyšl - V lednu 1945 byl velký sál Smetanova domu využíván k dočasnému umístění evakuačních kolon válečných zajatců. Transporty zajatců neskončily ani s koncem války, kdy Rudá armáda objekt dočasně využívala ke koncentraci osvobozených sovětských zajatců, které očekával přesun do sběrných táborů NKVD. Tito zajatci zcela zaplnili velký i malý sál včetně chodeb. (LCH2017)

Stodola pod zámkem v Hradci nad Moravicí - V lednu 1945 byl za doprovodu SS přivezen transport ruských, francouzských a srbských válečných zajatců nasazených v uhelných dolech v Polsku. Zajatci sem byli přivezeni přes Raduň a Branku. Jeden zajatec byl na útěku na břehu řeky Zastřelen. (LCH2017)

K takovému případ došlo kupříkladu v březnu 1945 v Kobylé. O útěk se pokusili sovětští zajatci nasazení na místním velkostatku. Až na jednoho zajatce, který nebyl dopaden, byli všichni popraveni. Ve Vrchlábí bylo v dubnu 1945 popraveno za pokus o útěk 6 sovětských zajatců.

Ne všechna komanda se podařilo evakuovat. Někde byli zajatci na poslední chvíli jednoduše ponecháni na místě, osvobozeni v táborech nebo po pár kilometrech pochodu partyzány, povstalci, nebo sovětskou armádou.

Až do května 1945 procházely sudetskými i protektorátními městy po mamutích kolonách i menších skupinách čítajících 300-1500 zajatců desetitisíce vyčerpaných válečných zajatců.

Cílem těchto kolon byly nejen výše zmiňované vojenské oblasti VII, IX a XIII, ale také Mostecko a Sokolovsko se strategicky důležitou těžbu hnědého uhlí a výrobu syntetického benzínu. Za účelem koordinace evakuačních dějství a pracovního nasazení evakuovaných zajatců, bylo 8. března 1945 do Rakovníku přesunuto z Nového Jičína velitelství Stalag VIII B. Stav většiny zajatců byl kritický. Zajatci byli na smrt vyčerpaní. Poslední dny na pochodu často žili ze zcela nedostatečných přidělů chleba a zeleniny. Tito muži byli umístěni v různých záchytných táborech.

Jeden z těchto táborů se nacházel kupříkladu v Okrouhlé. Mnozí museli být pro svůj stav umístěni v rezervních a zajateckých lazaretech. Mnoho z evakuovaných válečných zajatců zemřelo kupříkladu v Sokolovském lazaretu pro sovětské válečné zajatce. Zatímco velkou část pracovních komand z jiho-východní části vojenského okruhu VIII (východní oblast Sudetské župy) se podařilo evakuovat během ledna-dubna 1945, pracovní komanda na západním okraji vojenského okruhu VIII byla ponechána na svém místě až do května 1945, kdy generál Ziervogel z evakuovaného velitelství vojenského okruhu VIII v Liberci vydal rozkaz k jejich odsunu.

*Adresát: Zmocněnec Wehrmachtu při německém státním ministerstvu pro Čechy a Moravu a velitel vojenského okruhu Čechy a Morava
30. 4. 1945*

Věc: Průchod válečných zajatců západních národností skrze Protektorát.

I. Dle rozkazu velitele válečných zajatců budou ve vojenském okruhu VIII, stále setrvávají, na práci nasazení, váleční zajatci západních národností (Briti, Francouzi, Italové) v případě nutné evakuace západního Slezska seskupeni na Slezsko-české hranici a následně nastoupí pochod skrze Protektorát ve směru na Tábor.

Dle situace budou zajatci následně pokračovat jižně, ve směru na Pasov, nebo západně ve směru na Plzeň. Ubytování bude zajištěno v Tábore v bývalé manufaktuře na tabák.

Transportním velitelem je naznačen velitel kmenového zajateckého tábora Stalagu VIII A, plukovník Teichmann. V současné době jsou jako sběrná místa pochodových kolon předpokládána:

Pochodová kolona A 610 zajatců

Sběrný prostor Görlitz –Svitavy

Směr pochodu: Svitavy, Jablonné v Podještědí, Mladá Boleslav, Staré Benátky, Lysá nad Labem, Český Brod, Kostelec, Stříbrná Skalice, Benešov, Bystřice, Votice, Milčín, Tábor.

Pochodová kolona B 1900 zajatců
 Sběrný prostor Tanvald-Smržovka
 Trasa pochodu: Tanvald, Jablonec, Mladá Boleslav a poté dle kolony A.

Pochodová kolona C 1400 zajatců
 Směrný prostor Schulz
 Trasa pochodu: Jaroměř, Hradec Králové, Pardubice, Chrudim, Ždírec, Německý Brod, Tábor.

Pochodová kolona D 1260 zajatců
 Sběrné místo Jaroměř-Josefov
 Trasa pochodu stejná jako kolona C

Pochodová kolona E 1590 zajatců
 Sběrný prostor Lanškroun
 Trasa pochodu: Lanškroun, Německý Brod, Tábor

Pochodová kolona F 2280 zajatců
 Sběrný prostor Moravská Třebová-Svitavy
 Trasa pochodu: Svitavy, Německý Brod, Tábor

II. uvedené sběrné prostory vycházejí ze současné vojenské situace a budou změněny, jen pokud to bude vojenská situace bezpodmínečně vyžadovat. V případě nepřátelského tlaku z jihu bude sběrný prostor Svitavy-Moravská Třebová přesunut dále na sever a zajatci budou posláni nejkratší cestou ve směru Benešov, Tábor. Pro případ, že nepřítel ohrozí z jihu i Tábor, budou sběrné body spojeny a zajatci nastoupí na pochod po trase: Jaroměř, Jičín, Mladá Boleslav, Mělník, Rakovník.

III. Pochodové kolony jsou rozděleny do pochodových oddílů, které nesmí přesahovat více jak 1000 zajatců. Počet slouží jako měřítko pro přípravu ubytování.

IV. Čas kdy váleční zajatci budou staženi z práce a nastoupí pochod, bude záležet na vývoji situace a bude sdělen velitelstvím válečných zajatců vojenského okruhu VIII Liberec.

Plukovník Teichmann nahlásí, kdy první kolony překročí hranice protektorátu. Od této chvíle bude denně mezi 10-11:00 hlášeno, které cíle kolony dosáhly, zvláštní událost, počet zemřelých a uprchlých.

B. Ubytování
 Na okresní hejtmány byl zaslán rozkaz, aby spolupracovali s předkomandy a dali k dispozici nouzové ubytování a slámu, teplé jídlo a kávu. Ubytování je až do projití poslední kolony osazeno zodpovědným poddůstojníkem a 3 vojiny.
 Velká města nesmí být za žádných okolností obsazována zajatci.

C) Strava
 Zajištění stravy je prováděno severně od Labe a linie Pardubice- Lanškroun skrze proviantní úřad Armádní skupiny střed. Na ostatním protektorátním území skrze EVM Prag dle zvláštního rozkazu.

D) Sanitní péče
 K přijetí nemocných jsou k dispozici
 1) na cestě Mladá Boleslav –Tábor
 Rezervní lazaret Mladá Boleslav, Benešov, Tábor
 2) na cestě Schulz-Ždírec-Tábor
 Rezervní lazarety Hradec Králové, nemocniční sběrné středisko armádní skupiny v Pardubicích a rezervní lazaret v Německém Brodu.
 Lékařskou péči na pochodu zajišťuje v koloně se nacházející sanitní důstojník a nižší personál. Rezervním lazaretům je nařízeno poskytnout pomoc. Přijati jsou však jen těžce nemocní a chůze neschopní. Všichni

ostatní jsou dle možnosti vzati s kolonou. Pohřbení zemřelých je úkolem místních příslušných služeben. BdS instruovalo okresní vůdce, aby byl dán k dispozici dopravní prostředek s řidičem, který zajišťuje převoz chůze neschopných, nemocných a odvoz zemřelých. To však platí jen pro protektorát.

E) Bezpečnostní opatření
 Hladký průchod válečných zajatců za co nejmenšího přihlížení civilního obyvatelstva má vysoký politický význam. Civilní úřady jsou skrze státního ministra pro Čechy a Moravu informovány a vyzvány ke spolupráci. Posádky budou po dobu průchodu podporovat policejní služebny, s cílem zamezit rušení provozu a shromažďování obyvatelstva či sběru potravin pro zajatce.

Generál Ziervogel
 Záměr evakuovat západní válečné zajatce z jihozápadu vojenského okruhu VIII přišel příliš pozdě na to, aby mohl být realizován. Většina zajatců byla strážnými jednoduše ponechána svému osudu v táborech nebo krátce po započítání evakuace na cestě.

Americký voják stojící před otevřenou branou osvobozeného tábora

Poslední měsíce války v evakuačních táborech a Osvobození

Náhlý přeliv statisíců válečných zajatců z východu na západ vedl nevyhnutelně k přeplnění přijímacích táborů. Zajatci spali na chodbách, v umývárkách, stodolách, kolnách, byli namačkáni ve všech objektech, kterými zajatecký tábor disponoval. Narychlo musely být opět postaveny stany. Zajatci trpěli podvýživou, omrzlinami, infekčními chorobami.

O situaci, která v té době v táborech převládala, je možno si utvořit představu z protokolu delegace amerického velvyslanectví v Benu, sepsaného 22. 3. 1945

Protokol z návštěvy zajateckého tábora Stalag IXA Ziegenhain, pojednává o podmínkách amerických a britských válečných zajatců.

Transmission report No.1 POW camp Stalag IXA Ziegenhain

From American legation Bern 22 3.45

„Všeobecný popis

Tábor se nachází 4km východně od malého města Ziegenhain v zemědělské oblasti Duryňska. V blízkém okolí nejsou továrny, vojenské objekty nebo jiné vojenské cíle. Tábor samotný je zařízený jako jiné zajatecké

tábory v Německu. Některé baráky dřevěné, jiné zděné, stojící na velké ploše lemované ostnatým drátem. Do září 1944 byl tábor všeobecně nazýván jako francouzský.

2. října 1944 bylo v půlce jednoho zděného baráku umístěno 200 britských válečných zajatců.

26. ledna 1945 bylo do tábora přivezeno ze Stalag IXB Bad Orb 1292 amerických poddůstojníků. Tito byli umístěni do 2 a 1/2 zděných baráků.

7. března 1945 bylo přivezeno 131 poddůstojníků z tábora Stalag VIIC Sagan, kteří nebyli schopni pro nemoc dále pochodovat.

9. března byla přivezena skupina 575 britských zajatců z rozličných pracovních komand v oblasti Breslau, která podléhala Stalagu VIIC

Kapacita a současný personál:

V den kdy delegát navštívil tábor, bylo obsazeni následující

<i>Britů</i>	<i>1069</i>
<i>Irů</i>	<i>4</i>
<i>Kanaďanů</i>	<i>52</i>
<i>Australanů</i>	<i>106</i>
<i>Novozélandanů</i>	<i>137</i>
<i>Jihoafričanů (kolonialisté)</i>	<i>342</i>
<i>(domorodci)</i>	<i>177</i>
<i>Indů</i>	<i>1</i>
<i>Gaullistů</i>	<i>2</i>
<i>USA</i>	<i>1275</i>
<i>Celkem</i>	<i>3165</i>

Vnitřní rozložení

Britští zajatci jsou ubytováni následovně:

1 stan měřící 40x20m ubytováno 316 zajatců

1 stan měřící 40x20m ubytováno 323 zajatců

1 stan měřící 40x20m ubytováno 306 zajatců

1 zděný barák běžného RAD typu 540 zajatců

1 barák slouží jako revír s:

200 pacienty

28 ošetřovatelů

Američtí zajatci v počtu 1275 jsou ubytováni ve dvou a půl zděných barácích.

Baráky sestávají ze dvou velkých místností se dvěma koupelnami mezi ubikacemi a jednou latrinou pro noční použití na konci baráku. Ubikace jsou

vybaveny třípatrovými postelemi, lavicemi a stoly, ale počet postelí lavic a stolů je nedostatečný pro všechny muže v místnostech. Okolo 30% musí spát na podlaze a mnoho postelí je obsazeno i dvěma zajatci. Nejsou skříně ani police.

Ne všichni muži mají slavník a většina pouze jednu deku. Baráky jsou velmi přeplněné. Světlo v pokoji je velmi nedostatečné, protože pokoje mají jen dvě

elektrické žárovky. Jsou zde 2 malá kamna v každé místnosti, ale není dodáváno žádné uhlí. Skupiny s určením sbírat topné dřevo jsou vysílány každý den.

Velitel tábora slíbil posílat na sběr dřeva větší skupiny zajatců, protože množství, které jsou tyto skupiny schopny nasbírat, a dopravit do tábora není dostatečné.

Stany:

Stany jsou obvyklého armádního typu 40x20m. Muži mají slavníky, a protože nebyly k dispozici dřevěné desky, podlaha je proložena větvemi jehličnatých stromů, aby byla zajištěna určitá ochrana proti chladu a vlhkosti od země. Každý muž obdržel dvě německé deky. Nejsou zde ani židle ani skříně, ani kamna a žádné

světlo. Delegát požadoval, aby bylo dáno více baráků k dispozici mužům ubytovaným ve stanech. Stejně tak bylo vyžadováno více postelí, lavic a stolů. Velitel tábora uvedl, že není schopen zlepšit současnou situaci, protože tábor sám o sobě je zoufale přeplněn a není nemožné získat tolik materiálu.

Důsledkem evakuace mnoha táborů na východě i západě je situace v ostatních táborech stejná a německé autority včetně OKW deklarují, že nejsou schopny zlepšit situaci, protože všechny materiál v Německu je nedostatkový.

Velitel tábora uvedl, že němečtí vojáci, stejně jako němečtí civilisté jsou ve stejné situaci a často i v horší. V táboře je zoufalý nedostatek nádobí. Zajatci mají k dispozici jen to, co si byli schopni vzít s sebou během evakuace. Mnoho mužů musí jíst ze svých helem. Jejich jediná naděje na zlepšení situace je příjezd balíčků červeného kříže.

Osobní hygiena:

Koupelny v barácích by bylo možné označit za dostatečné, pokud by muži ze stanů nepoužívali stejné zařízení, protože pro ně nebylo jinak téměř nic k dispozici. Velitelství sice dalo mezi stany přistavit velký bojler (polní kuchyně) aby byla k dispozici horká voda pro mytí a pití, je zde však otevřený požadavek na další 1-2 bojlerů pro muže ze stanů.

Po příjezdu byl každý zajatec odvěšven. Koupel však provedena nebyla.

Toalety:

Jsou zde latrinové baráky s 20 sedadly. Což znamená jedno sedadlo pro 80 mužů. Pro muže ve stanech byly vykopány polní latriny. Senkrovny přetékají, čištění jímek je velký problém. Toaletní papír není a muži jsou nuceni používat slámu. Velitelství tábora je informováno o situaci a snaží se dělat vše možné pro zlepšení, ale i zde je problém vzhledem k nedostatku materiálu.

Strava a vaření:

Jídlo je připravováno ve společné kuchyni Srbi, Francouzi a Belgičany a je dobré. Přerušeni zásob je citelné, protože na skladu nejsou žádné balíčky červeného kříže. Zásoby balíčků jsou očekávány v blízké době.

Lékařské ošetření a nemoci:

Je zde kombinovaný revír pro Američany a Brity s 42 postelemi (dvoupatrové postele) v péči Majora McLardy RAMC a Kapitána Morgana z americké Medical Corps. Revír je považován za příliš malý na velikost a osazení tábora a v současnosti jsou zde umístěny jen vážnější případy. Velitelství tábora proto dalo k dispozici půl dalšího baráku, který je využíván pro méně vážné případy a je nazýván „revier extension“. Zde je nyní 200 pacientů a 28 mediků, zřízenců.

Někteří z těchto zřízenců pečují i o zajatce ve stanech nebo v jiných barácích.

Dle staršího zdravotního důstojníka je okolo 85% všech zajatců (britských a amerických) práce neschopných a potřebují soustavnou péči. Zajatci trpí vyčerpáním, podvýživou a úplavicí.

Dle staršího zdravotního důstojníka, německé zásobování léčivými není dobré. Schází zdravotní balíčky a invalidní balíčky. Delegát Mezinárodního výboru červeného kříže byl o situaci informován před týdnem a je očekávána dodávka nezbytných léčiv, stejně jako balíčků s jídlem.

Francouzští váleční zajatci vydali doposud 34 invalidních balíčků jídla ale, protože došly i balíčky určené pro ně, nemůže být žádná další pomoc od nich či zajatců jiných národností očekávána. Urgentně je potřeba rovněž plasma pro transfusi krve, pro případy leteckých náletů, ze kterých se jeden odehrál jen několik dnů před návštěvou delegátů mezinárodního výboru červeného kříže.

Velitelství vydává denně speciální přiděly pro muže trpící úplavicí.

Pacienti, kteří potřebují operaci, jsou posíláni, jednak do francouzského lazaretu, který patří k táboru nebo do německého lazaretu v nedaleké Treysse. Žádost o povolení se volně pohybovat mezi revírem a táborem pro vedoucího zdravotního zřízence byla schválena. Přání dalšího zdravotního důstojníka bylo přijato velitelem tábora a ten již zadal požadavek u armádního doktora. Starší zdravotní důstojník rovněž požádal o okamžité zaslání z Ženevy protityfových sér pro 3000 mužů

Ošacení:

Oděvní situace není dobrá, každý zajatec má jen jednu soupravu prádla. Na skladě není žádné prádlo a německé autority nejsou schopny pomoc. ICRC byla již informována.

Prádelna:

Zařízení na praní je nedostatečné. Mýdlo zatím nebylo vydáno a tak muži nemohou prát. Je ihned požadována dodávka mýdla skrze ICRC, protože balíčky červeného kříže neobsahují mýdlo. Velitelství se snaží dodat mýdlo, ale téměř všechny továrny na mýdlo byly vybombardovány a za současných transportních obtíží není možno očekávat zlepšení situace.

Duchovní služba:

V poslední době nebyly pořádány žádné bohoslužby. Požadavek, aby francouzskému protestantskému a katolickému faráři bylo dovoleno konat bohoslužby jednou týdně i pro Brity a Američany byl schválen do té doby, dokud do tábora nebude přidělen britský nebo americký protestantský a katolický kněz, na což byl už vznesen požadavek.

Rekreace a cvičení:

Venkovní cvičení probíhá jen velmi zřídka důsledkem nedostatku iniciativy zajatců, což je způsobeno jejich celkovou tělesnou slabostí.

V táboře je jen velmi málo knih, hracích karet a stolních her. YMCA byla již požádána o zaslání zásob.

Pošta:

Pošta odchází v pořádku. Příchozí pošty je málo, což je pochopitelné, protože mnozí američtí a britští zajatci přijeli jen před krátkem.

Zatím nepřijely žádné osobní balíčky, což znamená, že zajatci nemají žádné cigarety. Němci dávají cigarety jen pracujícím zajatcům, 50 cigaret měsíčně.

29. března 1945 nařídil velitel tábora Stalag IXA Ziegenhain, Mangelsdorf evakuaci tábora. Z evakuace byli vyjmuti pouze američtí zajatci, kteří se proti evakuaci ohradili. V táboře byli dále zanecháni pochodu neschopní zajatci jiných národností.

V nejistotě, která převládala pár hodin před evakuací, se někteří Američané pokusili o útek. 2 zajatci byli na útěku zastřeleni.

Zajatci zařazení do evakuační kolony opustili tábor 29. března okolo 13 hodiny.

30. března 1945 osvobodila zajatecký tábor Stalag IXA 6. skupina 2. americké armády.

Dle předávacího protokolu z 30. března 1945 se toho dne v táboře nacházelo 3652 válečných zajatců, z toho 27 Slováků, 942 Francouzů, 25 Srbů, 24 Italů, 105 Poláků, 23 Belgičanů, 1227 Američanů, 1279 Britů.

Poněkud odlišným byl příběh posledních dnů zajateckého tábora Stalag XB Sandbostel, který byl zároveň od dubna 1945 využíván coby záchytný tábor pro evakuované vězně z koncentračního tábora Neuengamme a podřízených pracovních komand. První vězeňský transport se 179 vězni byl přivezen do železniční stanice Bremervörde, nedaleko Sandbostelu z Hamburgu 12. 4. 1945.

Toho dne přijely ještě další dva transporty z Bremen-Farge s 646 vězni a z Brém s 2941 vězni

13. 4. 1945 přijel transport z Bremen-Farge s 236 vězni, z Hamburgu s 1650 vězni a z Brém s 659 vězni.

14. 4. 1945 přijel transport z Breme-Farge s 86 vězni

15. 4. 1945 přijel transport z Neuengamme s 1872 vězni a z Hamburgu s 1408 vězni

Podrobné informace o některých z výše uvedených transportů se nám dostávají především ze situační zprávy francouzského válečného zajatce-plukovníka Marcela Alberta, velitele vnitřní správy sekce politických deportovaných v táboře Stalag XB, sepsané 15. května 1945

„Transport, který přijel 13. dubna z Brem, odjel z tamního tábora 7.4 okolo 9 hodiny ráno. Vězni byli namačkáni v otevřených nákladních vozech, 50 osob v každém. Stráž vykonávali příslušníci tzv. „Kamaradenschaftspolizei“ (Kapo) a příslušníci pobřežního dělostřelectva. Velitelem transportu byl Obersturmführer Möler z Brém.

Během transportu bylo 7.4 vydáno na osobu 1500g. chleba, 9,20g. margarínu a 50g. medu

8.4 vydáno na osobu 700g.

chleba, 25g. margarínu a 1000g. masa v konzervě na 17osob.

9.4 vydáno na osobu 250g.

chleba, 50g. margarínu, maso stejně jako předchozí den. Během cesty nedostali vězni žádnou vodu.

V noci z 10. na 11.4 na konvoj, stojící ve stanici Erillit, zaútočilo spojenecké letadlo. Z celkem 2941 vězňů bylo odhadem zabito 25-30%

Transport, který přijel 12. dubna z Hamburgu, opustil Hamburg ve středu 9. dubna v 8:30. Transport sestával z nemocných vězňů z hamburských komand. V každém vagónu bylo namačkáno 55 vězňů. Několik vozů bylo vyhrazeno pro stráž

Potravinu přidělené pro vězně byly stráž SS zadrženy a na místo 1500g. chleba, 500g. margarínu a kusu salámu vězni obdrželi jen 1000g. chleba na osobu. Za pět dnů transportu dostali vězni jen 1/2l vody na osobu. Během transportu zemřelo asi 50 vězňů, z nich byl 1 zastřelen strážným.

Vězni, kteří přežili pochod do barákového tábora v Sandbostelu byli namačkáni do 23 obytných baráků bývalého tábora Malag.

V době bezprostředně po příchodu vězňů panovala nejasnost, komu jsou vězni podřízeni. Z několika málo písemných dokumentů, které se z této doby dochovaly, vidíme především kompetenční spory týkající se zdravotní péče o vězně.

Vrchní německý lékař tábora Stalag XB, který shlédli zoufalý stav vězňů, nechtěl nést vinu za zemřelé vězně, a proto podnikl nezbytné kroky. Část nemocných vězňů byla přijata do táborového lazaretu.

14. dubna 1945 byly veškeré činnosti s cílem zlepšení zdravotního stavu vězňů táborovému doktoru zakázány s odůvodněním, že vězni náleží do kompetence SS a tudíž se o ně nemá starat.

Velením nad vězeňskou sekcí byl pověřen SS Obersturmführer Möler, který přijel s prvním konvojem z Brém, společně s několika vojáky SS.

Poté co Möler opustil tábor, vystřídal jej ve velení SS-Hauptsturmführer Scharper z Neuengamme.

SS Hauptsturmführer Scharper odjel 20. dubna 1945 nechaje tábor pod dozorem 5 strážných, pod velením Rittmeistra Michaela, který přijel 20. dubna a tábor vedl až do předání válečnému zajatci-francouzskému plukovníku Marcelu Albertovi. Scharper opustil tábor velmi narychlo a svému nástupci nestihl tábor předat. Velitelé tábora byli podřízeni veliteli koncentračního tábora Neuengamme SS Obersturmbannführeru Paulimu, od kterého přijímali rozkazy.

V táboře byli umístěni vězni národnosti francouzské, belgické, polské, srbské, italské, řecké, španělské, litevské, německé, české, holandské, maďarské, rumunské, lucemburské, estonské.

Většina vězňů byla po svém příjezdu fyzicky vyčerpaná podvyživena, zlomena, apatická.

Mezi některými vězni, především Rusi a Poláky, byly odhaleny případy kanibalizmu.

Mezi německými vězni se nacházela řada kriminálků, kteří využívali každé příležitosti, aby získaly více jídla. Tito vězni obvykle zastávali v táborech různé funkce, za což jim byla dopřávána jistá privilegia, která využívali k šikaně ostatních vězňů. Byli z nich rekrutováni muži do takzvané Kamaradenschaftspolizei (Káповé).

Ohavné divadlo, které se odehrávalo v dubnu 1945 v Marlagu, vyvolalo ve většině z 15000 válečných zajatců všech národností soucit, odpor a vztek.

Prvotní snaha válečných zajatců, vězňům pomoci jídlem a oblečením však nebyla provázena úspěchem. Strážní SS bránili zajatcům i za použití zbraně ve vstupu do Marlagu a tak vězni zůstali bez pomoci v izolované části tábora.

Ze zprávy plukovníka Marcela Alberta vyplývá, že 18. dubna 1945 váleční zajatci povolání ke vstupu do bývalého Marlagu, kde chtěli rozdělit potraviny a oblečení získané během sbírky, obdrželi.

Podarilo se docílit rovněž nahrazení strážných SS příslušníky strážního sboru zajateckého tábora a žandarmi, kteří se k zajatcům chovali relativně slušně.

V noci z 19. na 20. dubna 1945 přišel rozkaz z Hamburgu vyslat vězně na cestu neznámo kam. Během sestavování kolony vypukla uvnitř Marlagu revolta, během které horda vyhládlých, Rusů a Poláků prolomila ostnatý drát a vnikla do skladů a kuchyně, kterou vydrancovali.

Zatím co příslušníci Wehrmachtu a žandarmové se drželi zpět, strážní SS zahájili palbu, během které bylo několik set vězňů zastřeleno nebo zraněno.

Váleční zajatci, kteří bezmocně sledovali tuto jatka, se rozhořčeně vrhli na SS a strážné. Mezitím se plukovník Albert, který pochopil závažnost situace, za doprovodu poručíka Roberta, francouzského táborového důvěrníka

a několika členů zajatecké komise, odebral na velitelství zajateckého tábora, kde požadoval po německém podplukovníku okamžité převelení SS-manů zodpovědných za palbu do vězňů.

Velitelství zajateckého tábora, pod tíhou odpovědnosti za střelbu do nevinných vězňů, tušice následky hrozící ze zajatecké revolty. Nechal 20. dubna SS-many převelet. Svou roli zde bezesporu sehrál fakt, že britské jednotky se v té době již nacházely 20km od Sandbostelu. Bezprostředně po převelení příslušníků SS se velitel zajateckého tábora obrátil na Plukovníka Alberta a vyzval jej, aby mu byl nápomocen při udržení pořádku v táboře. Plukovník Albert, který se nyní usadil na velitelství zajateckého tábora tak převzal celou agendu zajateckého tábora, včetně zajatecké nemocnice. 20. dubna odpoledne to již byli francouzští zajatci, kteří tábor kompletně vedli.

V kompetenci plukovníka Alberta nyní bylo na 13246 válečných zajatců

	Důstojníci	Lékaři	Vojáci	Celkem
Briti	6	1	139	146
Američani	2		200	202
Francouzi	7	8	2314	2329
Belgičani	2	1	610	1711
Jugoslávci	1100	1	610	1711
Poláci	1991		602	2593
Slováci	2		474	476
Italové	24	10	204	238
Rumuni			12	12
Sovětský svaz	248	17	4983	5248

Mimo to se plukovník Albert staral o přibližně 8000 vězňů.

V době převzetí vězňů, 20. dubna 1945, jich bylo více jak 8000 umístěno v 12 barácích bývalého tábora Marlag, tedy téměř 800 vězňů v každém baráku, jehož maximální kapacita byla 200 osob. V barácích všude ležely výkaly. Většina osob neměla sílu vstát. V jednom baráku byla nalezena kád' plná výkalů obsahující sedm mrtvol. Živí i nemocní byli namačkáni hlava na hlavě. Každý kdo měl trochu sil, se snažil získat něco k jídlu, třeba i na úkor ostatních slabších vězňů. Německá stráž tábora měla obavy vězně dále hlídat.

Za účelem zajištění pořádku a stabilizace podmínek jak válečných zajatců, tak i vězňů vznikla 21. dubna mezinárodní zajatecká komise. Každou národnost zastupovali 2 důstojníci jako poslanci

2 představitelé vojáků jako důvěrníci

Prvním úkolem, před kterým komise, v rámci udržení pořádku v celém táboře stála, bylo zajištění stravování a následného rozdělování tak, aby bylo zabráněno tomu, že se silnější zajatci přizívovali na úkor slabších. To znamenalo především zastavení rozdělování stravy skrze Kápy.

Byli vybráni silní strážníci z řad válečných zajatců, kteří vytvořili stěnu okolo hrnce s polévkou, další skupina válečných zajatců doprovázela vězně a válečné zajatce k výdeji a dohlížela na spravedlivé rozdělení stravy.

21. dubna byl rozdělován chleba, konzervy, brambory, vydávána polévka tak vydatná jak jen bylo možné.

23. dubna bylo nemocným vězňům vydáno 500 až 600 l polévky (rozděleno mezi 2500 nemocných).

Kotlů na vaření se nedostávalo. Brambory byly vařeny ve dne i v noci bez přestávky.

Současně se zajištěním stravování bylo nutno zajistit úklid a desinfekci bývalého tábora Marlag.

Tento úklid provedla 21. dubna skupina válečných zajatců, převážně Francouzů. Podařilo se tak alespoň částečně zbavit tábor strašného zápachu. Mrtvolky byly shromazďovány v provizorní márnici. Nutno uvést, že v 12 barácích bylo v posledních dnech 300-400 úmrtí denně.

Souběžně s úklidem tábora Marlag vyslal plukovník Alber jednoho z anglicky hovořících zajatců přes frontu, aby se pokusil navázat spojení s velitelstvím britského vojska a předal zprávu o zoufalé situaci v Sandbostelu. Potvrzení přijetí zprávy bylo svrženo z letadla 23. dubna 1945.

21. dubna, souběžně s úklidem tábora bylo započato s rozdělením vězňů dle národností. Byla to dlouhá a náročná práce, která trvala 3 dny. Rozdělit bylo nutno vězně 17 národností, ze kterých byla většina vážně nemocných, a nebylo je možno přesunout.

Při rozdělování vězňů se velkou měrou zasloužil poručík Ribiere, který hovořil rusky. Na konci akce byl barák ruský, francouzský, belgický...

Plukovník Albert využil rozdělení národností k zjištění a zadržení Kápů, kteří terorizovali své kamarády.

Toho samého dne, kdy započalo rozdělování vězňů dle národností, bylo zadrženo 26 z nich. Tito muži byli následně zavřeni do táborového arestu, kde setrvali až do příjezdu britského vojska.

Rozdělení dle národností bylo opatření, které umožnilo zavedení řádu mezi vězni a efektivní rozdělování informací všeho druhu.

Tyto informace byly zpracovávány zajateckou organizací Le Service des Deportes, kterou vedl francouzský zajatec-poručík Biot. Biot byl podřízen přímo plukovníku Alberovi

Le Service des Deportes sestával z níže uvedených sekcí:

Centrální kancelář

Zdravotní služba

Stravovací služba

Identifikační služba

Pohřební služba

Strážní a policejní služba

Desinfekční a ubytovací služba

Každý barák měl velitele, který si k sobě vybral několik zástupců. Velitel baráku byl zodpovědný za pořádek, disciplínu a distribuci jídla. Kontroloval rovněž početní stav svěřeného baráku.

Nejvíce nedisciplinovaní a problematičtí byli sovětsí vězni (3000 deportovaných). Pro udržení pořádku mezi těmito vězni byla 22. dubna založena ruská milice. Mezi vězni byly vyhledávány vůdčí elementy. Tato milice organizovaná poručíkem Ribierem pod velením zajateckého poručíka se dobře osvědčila při zajišťování mírného, pořádného a klidného života v sovětských barácích.

120 německých vězňů odsouzených za černý trh, antifašisté, asociálové a jiní, které nebylo možno umístit mezi vězně ostatních národností, bylo umístěno v táborovém arestu, kde se tou dobou již nacházeli vězni zastávající v táboře funkci Kápů.

Zacházeno s nimi však bylo jako s vězni obývajících barákový tábor. Jmenný seznam byl po příjezdu

britských vojsk předán britským autoritám, které měly rozhodnout o jejich osudu.

Zdravotní péči o vězně zajišťoval od 20. dubna 1945 válečný zajatec-kapitán Bazile. Pod jeho velením pracovali zdravotníci a lékárníci všech národností, kteří zajišťovali primární péči, léčení nemocí a vyšetřování. Při své práci se museli potýkat se zoufalým nedostatkem léčiv i obvazů.

Pro umístění nemocných byly 21. dubna 1945 v bývalém Marlagu vyčleněny dva baráky uvolněné po rozdělení národností.

I přes postupně se zlepšující situaci ve stravování, důkladný úklid tábora, odstranění mrtvol a oddělení nemocných od zdravých, počet nemocných tyfem narůstal. Bylo potřeba izolovat nakažené a u ostatních provést rozsáhlou dezinfekci.

Pro umístění vězňů nakažených tyfem dostal plukovník Alber povolení využívat od 24. dubna 1945 starý trestní tábor v bažinách, který se nacházel 3km od kmenového tábora. Do 26. dubna se počet nakažených tyfem, umístěných v tomto táboře vyšplhal na 109 osob. O nemocné zde pečovali dobrovolníci z řad francouzských zajatců. Velitelem lazaretu byl francouzský vojenský lékař Merele, kterému asistoval sovětský zdravotník. Lazaret pro nemocné tyfem se musel za dobu své krátké existence potýkat s řadou překážek, spojených s neochotou německého velení, které bránilo nemocničním transportům opustit tábor.

24. dubna, v den vypuknutí tyfové epidemie, vyslal plukovník Alber druhého posla na velitelství britských vojsk s opětovnou žádostí o pomoc.

26. dubna ráno začalo v táboře Marlag rozsáhlé odvířování a desinfekce vězňů.

Dřívější provedení této akce bylo brzděno především omezenými možnostmi, jak oddělit již dezinfikované vězně od těch, kteří desinfekci ještě neprošli. V této věci se již 22. dubna pokusil plukovník Alber od německých autorit získat barákový tábor Wehrmachtu vzdálený 500m od kmenového tábora. Tento tábor byl pro umístění již dezinfikovaných vězňů ideální. Jeho kapacita činila 3000 osob. Tábor již byl oplocen a co hlavní v obyvatelném a nezamořeném stavu. Tato žádost však byla zamítnuta, protože v části tábora byli umístěni vojáci z divize Gross Deutschland.

Až poté co se mezinárodní zajatecká komise shodla na uvolnění polského bloku, ve kterém se nacházelo na 2000 důstojníků, kteří byli přemístěni jinam, bylo možno akci provést.

Bývalý tábor Marlag byl následně označen jako Tábor I, blok po polských zajatcích jako Tábor II.

Do sprch bylo odváděno vždy 100 vězňů.

Děti ve věku 12-16 let, kterých se v táboře nacházelo celkem 144, byly do sprch odvedeny jako první a jako první byly také převedeny do tábora II, který byl určen výhradně pro vězně prošlé desinfekcí. Jeden válečný zajatec dohlížel na plynulý přechod do tábora II po dezinfekci.

Ve sprchách bylo veškeré vězeňské oblečení zlikvidováno. Po desinfekci si vězni oblékli oblečení získané z táborových skladů a ze sbírky od válečných zajatců. Každý deportovaný dostal košili, kalhoty, dřeváky nebo boty, pár ponožek, blůzu, pokrývku hlavy, ešus a lžičku.

Celá akce probíhala za nízkých venkovních teplot, nedostatku elektrické energie a vody.

V táboře II, jakož i v táboře I, i přes snahu zdravotníků a dobrovolných ošetřovatelů z řad válečných zajatců a vězňů všech národností, špatné hygienické podmínky, nedostatek léků, nedostatek místa, ložního materiálu, špatná kvalita vody a stravy (převážně jen brambory) způsobily množství případů dysentérie a plicních chorob. Úmrtnost, která se ve dnech 21. -26. dubna snížila na 100 případů denně, z původních 400 (před 20. dubnem 1945), se opět zvýšila na 200-250 denně.

28. 2. 1945 obdržel plukovník Alber povolení pro umístění nemocných využívat barákový tábor Wehrmachtu.

29. dubna 1945 ráno byli do baráků přivezeni první nemocní.

29. dubna v 16 hodin vstoupily do tábora první britské jednotky. Hodinu po příjezdu prvních britských oddílů se plukovníku Alberovi podařilo spojit s plukovníkem britské armády ze speciálních služeb, který přijel do Sandbostelu zajistit stav zdejších vězňů a válečných zajatců.

Mezi britským a francouzským plukovníkem postupně dochází k zásadnímu nesouladu v otázkách stabilizace podmínek. Jednalo se především o umístění britského velitelství v barákovém táboře Wehrmachtu a odstranění plotu, který se táhl okolo sekce, ve které se nacházeli vězni.

5. května 1945 se tyfus z deportovaných přenesl i na válečné zajatce.

6. května musel být, po té co se nakazil tyfem, ze služby stažen zdravotník-kapitán Bazil. Bazil však nebyl jediným nakaženým. Po tomto incidentu měl již plukovník Alber velké potíže najít mezi zajatci nové dobrovolníky, aby se starali o vězně. Pouze poručík Diot, Le Tavernier, Delavaliee a seržanti Baret, Dubourgead, a Le Godais se dále starali o deportované. Většina z nich však rovněž dostala tyfus a musela být hospitalizována. Plukovník Alber proto požádal o stažení válečných zajatců z této práce.

Vězni byli postupně do 16. května 1945 odvezeni do různých nemocnic a do záhytného repatričního tábora v Brémách-Farge. Rovněž váleční zajatci byli po krátké době odsunuti do repatričních táborů.

25. května 1945 zapálili britští vojáci zamořený tábor Marlag. Ostatní sekce byly přeměněny na britský internační tábor a britská kasárna.

Repatriace

Den osvobození byl pro všechny válečné zajatce bez výjimky tím nejsilnějším okamžikem celé „epizody“, života v zajetí.

Spojenci vojáci byli vítáni s nadějí že konečný návrat domů je otázkou dnů. Skutečnost však byla poněkud odlišná.

Váleční zajatci, kteří se v den osvobození nacházeli v kmenových zajateckých táborech, byli v těchto táborech ponecháni na dobu nezbytně nutnou, dny, týdny.

Rovněž váleční zajatci, kteří se v době osvobození nacházeli na místě pracovního nasazení, byli po dobu nezbytně nutnou ponecháni na místě, než mohli být odvezeni do sběrných středisek. Loučení doprovázely

rozičné emoce. Srdečné loučení přátel, jež si pomáhali v nouzi bez ohledu na následky, často však také, v případech kdy zajatci procházeli po osvobození obce rabující na statcích, vyřizující si účty, s úlevou. Pro některé místní národní výbory, které využívaly v květnu 1945 osvobozené válečné zajatce pro strážní účely v táborech pro německé obyvatelstvo znamenala repatriace kapacitní problémy.

Přesun do sběrných středisek byl obvykle prováděn pěšky nebo na nákladních vozech.

Ve sběrných střediscích byli zajatci odšíváni, lékařsky prohlédnuti a ponecháni do doby odsunu.

Sběrná střediska se nacházela kupříkladu v Praze a Karlových Varech. Týdny plynuly a naděje na brzký návrat byla ta tam. Mezi zajatci vznikaly konflikty, docházelo ke krádežím, násilnostem a rabování.

Délka repatriční cesty závisela především na tom, v jaké okupační zóně se váleční zajatci nacházeli.

Osvobození spojenečtí (západní) zajatci nacházející se v na území Polska a východního Německa byli sovětskými úřady repatriováni skrze černomořský přístav Oděsa.

Repatriace probíhala od 19. února do 8. června 1945.

Celkem bylo během této akce repatriováno 36171 spojeneckých válečných zajatců, z toho 4310 Britů, 2858 Američanů, 1500 Belgičanů a 27503 Francouzů.

Zajatci byli naloženi do vojenských železničních vozů a skrze Budapešť a Jassy odvezeni do Oděsy. Železniční vozy byly plné k prasknutí. Zajatci seděli, na střeše i na plošinách nákladních vozů. V Oděse byli repatrianti po dlouhé cestě podrobeni dezinfekci.

Přepřevážení válečných zajatců z Oděsy do západní Evropy zajišťovalo od 7. března do 22. června 1945 19 britských transportních lodí. Rusové se k západním zajatcům dle výpovědí pamětníků nechovali špatně. Jídlo bylo obzvláště a zdravotní službu zajišťoval ruský zdravotní personál.

Zdlouhavý průběh repatriace donutil mnohé zajatce vztít osud do vlastních rukou a utéci do západní zóny.

Nutno uvést, že ani průběh repatriace západních zajatců ze západní zóny nebyl o nic rychlejší.

Kmenové tábory byly přeplněny, hygienická situace zoufalá. Města i obce byly plné zajatců přidělených na práci i těch, kteří zde skončili svou cestu v rámci evakuace z východu. Mnozí byli nuceni spát v ruinách baráků a domů či na polích a loukách, tam kde jejich evakuační kolona byla osvobozena.

Primárním úkolem, který repatriaci předcházela, bylo zajištění zásobování, lékařské péče, zavedení sanitárních opatření, vyčištění cest od min, odstřelovačů, obnovení těžce poničené infrastruktury, zřízení sběrných středisek. Následná centralizace zajatců

rozptýlených po celé okupační zóně.

Teprve poté co nebezpečí pominulo a doprava začala fungovat, byli skrze příslušné repatriční mise váleční zajatci odsunuti domů. Britští váleční zajatci byli ze sběrných středisek odvázeni na vojenské letiště v Bruselu, Rheims a na další letiště v severní Francii a Belgii. Osvobození zajatci byli po příjezdu na letiště odšíváni a obdrželi nové uniformy.

Francouzští váleční zajatci na cestě domů

Poté jim bylo umožněno navštívit kantýnu YMCA, která fungovala celý den. Bylo rozdáváno jídlo cigarety a čokoláda.

Pro přepravu britských repatriantů-válečných zajatců byly v rámci operace Exodus využívány britské a americké bombardéry, které repatrianty přepravovaly na letiště RAF Oakley. Celkem bylo uskutečněno 465 repatričních leteckých misí, nasazeny byly stovky letadel všech typů. Dle vojenských historiků bylo tímto způsobem přepraveno do Anglie celkem 75000 Britů.

Po příletu do Anglie byli nově příchozí repatrianti umístěni do tábora v Buckinghamshire. Tábor sestával ze dvou oddělených sekcí. Jedna určena pro důstojníky a druhá pro ostatní. Tábor byl brzy tak přeplněn, že nebylo možno zajistit přiměřené ubytování pro každého a vznikly tak menší stížnosti.

Procedura v táboře byla následující. Po příjezdu z letiště byla mužům přidělena postel a vydáno několik maličkostí (břitva, holicí krém, kartáček na zuby, pasta, ručník, cigarety...). Repatriant vyplnil vstupní formulář a obdržel bezplatný telegram, aby mohli oznámit svůj příjezd rodině. Následovalo jídlo, sprcha a lékařská prohlídka, včetně rentgenu hrudníku. Naštěstí jen velmi málo mužů potřebovalo vážnější lékařské léčení. Muži dostali kapesné, aby si mohli zavolat, poslat telegram nebo si něco koupit v kantýně. Následoval výslech. Nejednalo se o osobní prověrku repatriantů, ale o identifikaci válečných zločinců. Po této proceduře repatriant vyfasoval civilní oblečení a následně byl propuštěn.

Repatriace sovětských válečných zajatců, bez ohledu na to v jaké zóně se nacházeli, probíhala v porovnání se západními zajatci zcela odlišně. Ruští zajatci byli v očích sovětského svazu zrádci a řada z nich věděla, že je doma nečeká nic dobrého. Někteří z těch, kteří se dostali do britských repatričních táborů, se rozhodli emigrovat do Anglie či Kanady. Ti ostatní byli předáni do sběrných táborů NKVD kde probíhaly výslechy a prověrky.

Jeden z obřích sběrných táborů byl zřízen od května 1945 ve Vidlaté Seči. Tábor byl spádovým pro sovětské občany nacházející se v oblasti Slezska, severní Moravy a severovýchodních Čech.

Stavební materiál si Rudá armáda brala z pil, skladů cihel, stejně tak i vybavení, koně a povozy. Osoby v tábore umístěné byly ubytovány v zemljankách zapuštěných asi metr do země se střechou z tyčí, chvojí, lesního porostu a kůry. Tábor byl připojen na elektrickou síť z Dolního Újezdu. Velitelství tábora bylo umístěno „Na rovince“ v Dolním Újezdě.

Personál tábora nebyl nikterak početný. Několik vojáků obsluhovalo provizorní umývárny a desinfekci. Několik dalších bylo určeno k prověřování příchozích. Přicházeli váleční zajatci a civilisté, mnozí nemocní, v roztrhaných hadrech, ale i příslušníci rozpuštěných partyzánských skupin a jagdkomand dobře oblečení. Tábor byl přísně strážěn ruskými vojáky. Denně táborem procházelo okolo 3000 osob.

Prověřování byli všichni, i příslušníci partyzánských oddílů. K odhalení těch, kteří by se za partyzány jen vydávali, prověrky prováděl štáb partyzánských skupin vyslaných z SSSR ve Sněžném. Zprávu o činnosti partyzánského oddílu prováděl velitel skupiny. Ostatní byli přesunuti do tábora v Polomi.

Hlavním úkolem prověrek bylo odhalit kolaboranty činné v německé armádě a policejních složkách. Souzení byli až v SSSR. Vlasovci obvykle dostali 25 let trestných prací na Sibiři, ostatní si museli odpracovat to, co odpracovali pro Němce. Mnozí však dostali amnestii po smrti Stalina. Tábor fungoval přibližně jeden měsíc. Celkem táborem prošlo 50-80000 osob.

Repatriační komise v ČSR

Repatriační komise byly zřizovány na příkaz amerických a sovětských vojenských úřadů, především v pohraničních oblastech. Skrze repatriační komise proudili němečtí vojáci propuštění z vojenských lazaretů a spojeneckých zajateckých táborů, váleční zajatci z německých zajateckých táborů, civilní uprchlíci, osvobození vězni, nuceně nasazení.

Jak tyto komise fungovaly a jaká byla jejich struktura, je možno přiblížit na příkladu repatriační komise a sběrného tábora v Písku

Repatriační komise v Písku byla zřízena na rozkaz sovětského armádního velitelství 19. 5.

Dle rozkazu byla v Písku zřízena centrální repatriační komise a jí podřízeny tyto expozitury: Minice, Mirovice, Vodňany, Protivín, H. Záhoří a Ražice.

Centrální repatriační komise byla organizována dle následujícího schématu:

1. předseda
2. vojenské oddělení (pro zajatce) 2-3členové (vojáci)
3. civilní oddělení pro civilní osoby
4. lékař
5. styčný důstojník se železničními úřady
6. zpravodajské oddělení pro zkoumání dokladů.

Úkolem repatriační komise bylo roztrždit zajatce a uprchlíky podle národností, prověřit je zpravodajsky, oddělit SS-many, zajisti podezřelé nebo hledané osoby a ostatní repatriovat, podle těchto směrnic:

I) zajatci

- 1) do sběrného tábora v Táboře: Zajatci států, které bojovali proti Rusku (Německo, Rakousko, Maďarsko), Němce z území ČS, příslušníky Hitlerjugend, Čechy, kteří sloužili dobrovolně v německé armádě a Vlasovce.

- 2) Do sběrného tábora v Brně- zajatce těchto národností: Italové, Řekové, Bulhaři, Jugoslávci, Francouzi, Belgičané, Holanďané, Rumuni a Poláci.

- 3) do sběrného tábora v Linci Američany a Angličany.

- 4) do sběrného tábora v Waldschau (Rakousko) bývalé ruské zajatce, ruské muže mladší 47 let, kteří byli na práci v říši

- 5) do svých domovů Čechy z odtrženého území (Sudety), kteří byli mobilizováni, Slováky a (Podkarpatorusy, pokud nebyli v ozbrojených formacích).

II Civilní osoby

- 1) Do sběrného tábora v Brně: Civilní osoby těchto národností: Italové, Řekové, Bulhaři, Jugoslávci, Francouzi, Angličané, Belgičané, Rumuni, Poláci a Maďaři.

- 2) Do sběrného tábora Lobau-Breslau: Všichni civilní Němci z říše, železnici směr Praha-Turnov-Liberec.

- 3) Do sběrného tábora v Táboře všechny civilní osoby pochybné národnosti.

- 4) do svých domovů: Občané ČSR, kteří měli státní příslušnost před rokem 38.

Toto odsunové schéma platilo pro celou oblast Moravy a Slezska.

Všichni zajatci byli odesíláni za doprovodu vojenské stráže k nejbližší vojenské posádce, která řídila odsun dalším směrem. Civilní osoby byly doprovázeny skauty, junáky nebo studenty (z nedostatku vojínů). Za účelem odsunu osob vojenských i civilních byly repatriační komisy denně dány k dispozici 4 železniční vozy, které byly připojeny k osobním vlakům. Tímto způsobem bylo odbaveno 15000 osob, z toho 8000 zajatců a 7000 civilních osob.

Použité prameny a literatura:

- 1) MASON, W: *Prisoners of War, Captain Walter Wynne Mason, Historical Publications Branch, 1954, Wellington, New Zealand Electronic Text Centre, [online], Dostupné z: www.nzetc.org,*
- 2) ШИПЕЕВ, А.: *Плен, Mosty Kultury, Ierusalim, Gerarim, Moskva 2005, ISBN 5-93273-195-8, Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv*
- 3) MAINUŠ, F.: *Dějiny stalagu v Českém Těšíně, Český Těšín 1979*
- 4) KONEČNÝ, Z., MAINUŠ F.: *Obozy jenieckie na Górnym Slansku, Wydawnictwo „ŚLASK“ Katowice 1969*
- 5) MAINKA A., *Zajatecké tábory na Těšínsku 1941-1945, Vydal: Okresní vlastivědné muzeum v Českém Těšíně, Karviná 1979*
- 6) PROSPĚCH, P., *Francouzští zajatci, Sovinec, Dlouhá Loučka, Společnost přátel hradu Sovince.: Printes Praha*
- 7) PASTRŇÁK, V.: *Třinecké železárny, sto dvacet pět let, Třinec 1965*
- 8) PECKA, J.: *Váleční zajatci na území Protektorátu Čechy a Morava, Vydal Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1995*
- 9) Landrát Troppau č.k.559 i.č.740 SOA Opava
- 10) BLUCHA, V.: *Pokoj plný vzpomínek, Archiv krnovských novin Region č15 ročník 5*
- 11) BLUCHA, V.: *Váleční zajatci, nasazení dělníci a trestanci v krnovských dějinách, Archiv krnovských novin Region, č47, 48 ročník 6*
- 12) ŠTĚPÁN, J.: *Váleční zajatci, nasazení dělníci a*

- trestanci v krnovských dějinách, , Archiv krnovských novin Region č 48 ročník 6
- 13) Nucené práce pod hákovým křížem, Edice Historické Smýšlení, Svazek 28, M. Spoeker, ISBN 80-7203-708-0
- 14) Kronika obce Pec pod Sněžkou 2, SOA Trutnov
- 15) Ohlédnutí zpět(Koncentrační,zajatecké a pracovní tábory při Inářských závodech Trutnovska za 2.světové války), Příspěvky k dějinám národního podniku Texlen Trutnov I, SOA Trutnov
- 16) Krkonoše Podkrkonoší 5,Nakladatelství Kruh Hradec Králové 1770,SOA Trutnov
- 18) TROJAN,A. Váleční zajatci v Králíkách,Noviny Nové Kralicko ročník VIII, číslo 3 (78)
- 19)Kronika obce Králíky, Městské museum Králíky
- 20) Lexikon der Wehrmacht, [online], Dostupné z: www.lexikon-der-wehrmacht.de
- 21) Gunner Robbie N. Clark, The Forced March to Freedom (January 20 1945- April 23 1945, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org
- 22) Moosburg Online, [online], Dostupné z: www.moosburg.org
- 23) Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, karton H 13/8
- 24) Chinnery, P.:Historian News, The National Ex-Prisoner of War Association,Winter 2004 Newsletter
- 25) Kronika města Litomyšl, SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli
- 26) Dokumenty na mikrofilmech z pražského státního archivu MP2-RI, MP2-RII,Centrálně Muzeum Jeńców Wojennych w Lambinowicach-Opolu
- 27) Dokumenty na mikrofilmech z moskevského státního archivu MM1-R III, MM1-RII, Centrálně Muzeum Jeńców Wojennych w Lambinowicach-Opolu.
- 28) SOA Ústí nad Orlicí, Landrát Landškroun , Inv. č.871, karton 87
- 29) SOA Ústí nad Orlicí, Landrát Landškroun , Inv. č.871, karton 88
- 30) SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli Landrát Moravská Třebová karton č.33
- 31) SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli Landrát Moravská Třebová karton č.62
- 32) Landrát Krnov Fc.723,SOA Bruntál se sídlem v Krnově
- 33) Landrát Krnov Fc.724, SOA Bruntál se sídlem v Krnově
- 34) Landrát Krnov Fc.725, SOA Bruntál se sídlem v Krnově
- 35) Landrát Krnov Fc.726, SOA Krnov
- 36) Brachtl Z., Pochody smrti na Jesenicku roku 1945, Vydalo okresní vlastivědné museum v Šumperku v květnu 1989 jako 228. číslo vlastivědných zajímavostí
- 37) Továrna na výkonu kysličníku hlinitého s. s r.o.,Inv.č.20, kt.2 Archiv Vítkovice a.s.
- 38) Továrna na výkonu kysličníku hlinitého s. s r.o.,Inv.č.16, kt.2 Archiv Vítkovice a.s.
- 39) Convention relative to the Treatment of Prisoners of War, 118L.N.T.S. 343, Human Rights Library, University of Minnesota
- 40) Síň tradic Vojenské střední školy a Vyšší odborné školy Ministerstva obrany v Moravské Třebové
- 41) Zglobicky R., Obozy i cementarze wojenne w Zgorzelcu, vydáno 1995 Dolnoślaskie Zakłady Graficzne w Jeleniej Górze ISBN 904882
- 42)Kluczborskie towarzystwo kulturalno-oswiatowe, Skice Kluczborskie II, Institut Slaski w Opolu 1979
- 43) Šneer A.Pjerčatky bez palcjev i dranyj cilindr (Iz rasskazov šturmbanffjurer),
- 44)Belgische Kriegsgefangene in Spindelmühle, <http://spindelmuehle.riesengebirgler.de/KG-1.htm>
- 45) Deník britského zajatce J.J. Woodlanda, soukromý archiv EVZI
- 46) Podnikový archiv OKD Np. Ostrava Karton č. 54
- 47) Trvalá expozice KZ Sachsenhausen, Berlin-Oranienburg
- 48) Rozhlasový seriál Fort Hunt GIs Sent WWII POWs Care Packages, Pam Fessler, Srpen 19, 2008, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=93640350>
- 49) Die Kranken, Mauthausen memorial, KZ-Gedenkstaette Mauthausen, [online], Dostupné z: www.mauthausen-memorial.at
- 50) Radzieccy jeńcy wojenni, T. Wontor-Cichy, Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau, [online], Dostupné z: <http://pl.auschwitz.org.pl>
- 51) Humanity Krepe an Appointment, The history od the War organisation of the British Red Cros Society and Order od St. John of Jerusalem, Publisher by Horace Marshall and Son LTD.
- 52)Lamsdorf: Stalag VIII B 344 Prisoner of War Camp 1940 -1945, [online], Dostupné z: www.lamsdorf.com
- 53) Kt. 147, inv.č. 87 Národní archiv Chodovec, Praha,
- 54) The Journal of Slavic Military Studies, Volume 8, Issue 4, Dezember 1995, Soviet rails to Odesse, British ship to freedom. Richard Foregger, Published by Frank Cass, London
- 55)Russian Volunteers in the German Wehrmacht in WWII, Feldgrau - research on the German armed forces 1918-1945, [online], Dostupné z: www.feldgrau.com
- 56) Gunner Robbie N. Clark, Pegasusarchive, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org
- 57) The Signal, červen 1945, vydání XXIV-No.6, [online], Dostupné z:www.radioofficers.com
- 58) RAF Oakley, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 59) Sběrný tábor sovětských občanů v Polomi, Dolní Újezd u Litomyšle, Jaromír Nepraš, Osík, srpen 1995, rukopis R489, SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli.
- 60) CONFIDENTIAL, No.730, BRITISH/AMERICAN, STALAG IV G OSCHATZ, Pegasusarchive, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org
- 61)Appendix I., Prisoners of the Germans and Italians By A. E. Field, [online], Dostupné z: www.awm.gov.au
- 62) Stammlager-350, Лагерь военнопленных в Риге в годы немецкой оккупации 1941-1944 гг., Краткий обзор мест содержания пленных и мест захоронений на основе документальных свидетельств, [online], Dostupné z: www.rigacv.lv
- 63) Oflag XXI-B, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 64) Шталаг-316,кто что знает?, Форум города Волковыска, [online], Dostupné z: <http://volkovysk.ru>
- 65) Stalag 319, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 66) Тайна лагеря "Шталаг-364", Николаевские новости, [online], Dostupné z: www.niknews.mk.ua
- 67) Von Kasan nach Bergen-Belsen, Erinerung eines sowjetischen Kriegsgefangenen, Tamurbek Dawletschin, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 68) Lager Poniatowa, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 69) Oflag II B Arnswalde, [online], Dostupné z: Wikipedia

- 70) *A Brief History of Oflag 64*, [online], Dostupné z: www.oflag64.us
- 71) *Das Lager Elsterhorst (Nardt) bei Hoyerswerda*, [online], Dostupné z: www.elsterhorst.de
- 72) *Tábory utrpení a smrti, Růžena Bubeníčková, Ludmila Kubáčková, Irena Malá, Svoboda 1969*
- 73) *Karton č. 48, inv.č.278, přehled činnosti VZT Pacov, Vojenské zajatecké tábory v ČSR, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 74) *Pracovali pro říši ..., Repatriace a potrestání viníků nuceného nasazení*, [online], Dostupné z: <http://web.nacr.cz>
- 75) *KZ Majdanek*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 76) *Trvalá expozice Stiftung Lager Sandbostel*
- 77) *Stalag XB Sandbostel, Zur Geschichte eines Kriegsgefangenen- und KZ-Auffanglagers in Norddeutschland 1939-1945, Werner Borgsen, Klaus Rolland, Edition Temmen*
- 78) *Die Adam-Kaserne als Kulturinsel in Soest*, [online], Dostupné z: www.adam-kaserne.de
- 79) *Trvalá expozice Gedenkstätte und Museum Trutzhain*, (2013)
- 80) *Trvalá expozice Państwowe muzeum na Majdanku* (2013)
- 80) *Trvalá expozice Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau* (2013)
- 81) *Mapa vojenského okruhu VIII s udáním zajateckých táborů, Fond Dokumenty, Karton H13/8, Muzeum Těšínska*
- 82) *Trvalá expozice Heimatmuseum Moosburg*
- 83) *Seznam zajateckých táborů 1939-45, EVZI* [online], Dostupné z: www.evzi.estranky.cz
- 84) *Trvalá expozice muzeum Oflagu IIC Woldenberg*
- 85) *Trvalá expozice Fallingbostel Military Museum*
- 86) *Gedenkstätte Französische Kapelle Soest*,
- 87) *Trvalá expozice Fluchtmuseum, Schloss colditz*
- 88) *SS-Sonderlager Metz Queuleu (Moselle), Le Monde en Guerre*, [online], Dostupné z: www.39-45.org
- 89) *Fort de Queuleu*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 90) *FRANCOUZŠTÍ ZAJATCI*, [online], Dostupné z: www.hradsovinec.cz
- 91) *Risiera di San Saba*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 96) *Trvalá expozice Campo di concentramento di Fossoli*
- 92) *Stalag XXI-D*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 93) *Oflag VI C*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 94) *Sammellager Drancy*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 100) *Der Ort des Terrors, Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 7, Herausgegeben von Wolfgang Benz und Barbara Distel, ISBN 978 3 406 52967 2, 2008*, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 101) *OBOZY JENIECKIE W GDAŃSKU*, *Gedanopedia*, [online], Dostupné z: www.gedanopedia.pl
- 102) *Zur Geschichte des Kriegsgefangenenlagers Stalag VIA Hemer, Eine Beschriftung fuer die Gedenkstaette und die Beide Friedhoeefe, 2. Auflage, herausgegeben von Verein fuer Hemer Zeitgeschichte e.V., Hemer 2006*
- 103) *Trvalá expozice gedenkstaette Zeithain*
- 104) *Oflag VIII C Juliusburg*, [online], Dostupné z: www.krijgsgevangen.nl
- 105) *Stalag IXB Bad Orb*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 106) *Oflag XIIB*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 107) *Oflag XIII A*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 108) *Oflag X11B, Hadamar*, [online], Dostupné z: www.wwiimemories.co.uk
- 109) *PLAN DE PRENZLAU, MEURTRE DANS UN OFLAG*, [online], Dostupné z: <http://oflag.skynetblogs.be>
- 110) *Oflag II-A*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 111) *Oflag XXI-C*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 112) *Ostrzeszów – Gefangenenlager*, [online], Dostupné z: www.erinnerungsorte.org
- 113) *Trvalá expozice Muzeum Regionalne im. Władysława Goluśa w Ostrzeszowie* (2015)
- 114) *Informační tabule Ostrzeszow* (2015)
- 115) *Deblin i okolice w pierwszych dniach II Wojny Światowej, Deblin 2010, ISBN 978-83-915233-7-7*
- 116) *Twierdza Śmierci, Stalag 307, Iwangołod-Irena-Deblin, Tadeusz Opieka, Towarzystwo przyjaciół Deblina, Deblin 2010, ISBN 978-83-932410-0-2*
- 117) *Konskie, oboz jeniecky na Nowej Budowie. Wrzesien-listopad 1939. Jan Garbac, [online], Dostupné z: www.konskie.org.pl*
- 118) *Niemiecki obóz jeńców radzieckich na Budowie, Opracowała Małgorzata Makuch na podstawie pracy nauczycielki ZSZ nr 2 w Końskich pani Józefy Winiarskiej pt. Obóz jeńców radzieckich w czasie II wojny światowej w Końskich – na „Budowie” z 1986 roku oraz artykułu Nordkaserne Końskie Andrzeja Fajkosza z Tygodnika Koneckiego*, [online], Dostupné z: www.zspnr2konskie.strefa.pl
- 119) *Stalag II-D*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 120) *Historia i współczesność Biskupiej Górki, Bolesław Hajduk*, [online], Dostupné z: <http://koszalin.gwsh.gda.pl>
- 121) *Oflag IX A/Z*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 122) *Oflag XXI-B*, [online], Dostupné z: Wikipedia Encyclopedia
- 123) *Stalag XXI C/H Wollstein, Historia*, [online], Dostupné z: <https://sites.google.com/site/stalag21ch/stalag-xxi-c-h>
- 124) *German POW Camps with 303rd BG(H) Prisoners*, [online], Dostupné z: www.303rdbga.com
- 125) *Stalag XVII B*, [online], Dostupné z: www.stalag17b.com
- 126) *STALAG XVII B Krems-Gneixendorf, Zur Geschichte des Stalag XVII B Krems-Gneixendorf Barbara Stelzl-Marx, Universität Graz*, [online], Dostupné z: www.erinnern.at
- 127) *Kriegsgefangenenlager Kaisersteinbruch*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 128) *OBOZY W NARWIKU*, *Gedanopedia*, [online], Dostupné z: www.gedanopedia.pl
- 129) *Trvalá expozice Städtisches Museum Eisenhüttenstadt*
- 130) *Das Lager Elsterhorst (Nardt) bei Hoyerswerda*, <http://www.elsterhorst.de/>
- 134) *Muzeumbaracke, Lager Elsterhorst, Feuerweherschule Nardt* (2015)
- 135) *Trvalá expozice Fort Ostrog* (2015)
- 136) *Trvalá expozice Twierdza Klodzka* (2010)
- 137) *Wieżenie karne w Klodzku w latach II wojny Światowej, Alfred Konieczny, Sobótka 1974*, [online], Dostupné z: <http://florkowie.pl>
- 138) *Oflag VIIC*, [online], Dostupné z: Wikipedia

- 139) Oflag VIID, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 140) Zwangsarbeiterlager Zeche Lothringen, Wikipedia
- 141) Zajatecké tábory Teschen v letech 2. Světové války, Joana Lusek
- 142) Auschwitz III – Monowitz, E715 POW camp at Auschwitz, [online], Dostupné z: www.scrapbookpages.com
- 143) Camp BAB 20, Kedzierzyn-Kozle, Poland, WW2Talk, [online], Dostupné z: <http://ww2talk.com>
- 144) History Stalag 344, Red cross report 7th Dezember 1944, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org
- 145) History Stalag 344, Red cross report 8th Dezember 1944, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org
- 146) History Stalag 344, Red cross report 19th Dezember 1944, [online], Dostupné z: <http://www.pegasusarchive.org>
- 147) History BAB21, Red Cross report, 11th May 1942, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org
- 148) History BAB21, Red Cross report, 8th August 1942, [online], Dostupné z: <http://www.pegasusarchive.org>
- 149) History BAB21, Red Cross report, 30th November 1942, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org
- 149) Blechhammer, Duane L. « Sparky » Bohnsted, 460th Bomb Group Historian, [online], Dostupné z: www.15thaf.org
- 150) Information for Veterans and their families, WWII Memories, [online], Dostupné z: www.wwiimemories.co.uk
- 151) Das Wurzacher Schloss 1940 - 1945 Ein kleines Kapitel europäischer Geschichte, Gisela Rothenhäusler, [online], Dostupné z: www.redhouses.de
- 152) Oflag VIIB, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 153) Lager XI (Gross-Hesepe), Dokumentations- und Informationszentrum (DIZ) Emslandlager, Papenburg, [online], Dostupné z: www.diz-emslandlager.de
- 154) Gehenna fińskich jeńców na srebrnogórskim forcie, Mieczysław Bojko, [online], Dostupné z: www.fort-ostrog.pl
- 155) Oflag VI-B, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 156) Kriegsgefangene in deutschem Gewahrsam 1941–1945, [online], Dostupné z: <http://www.ifz-muenchen.de>
- 157) Produktion des Todes, Das KZ Mittelbau-Dora, Jens-Christian Wagner, Wallstein Verlag
- 158) Zwangsarbeit in einem Filmstudio, [online], Dostupné z: filmportald.de
- 159) Smetanův dům 1905-2005, Jindřich Lněnička, Vydalo město Litomyšl a Smetanův dům v Litomyšli v roce 2005
- 160) Oslavy 70 let osvobození Studénky, SAK, Vydáno v roce 2015
- 161) “Nepřichází-li práce k tobě...“, Různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech, Kolektiv pracovníků Kanceláře pro oběti nacismu, Praha 2003
- 162) Museli pracovat pro Říši, doprovodná publikace k výstavě, 1.duben-9.květen 2004, Státní ústřední archiv v Praze ISBN 80-86712-06-017)
- 162) Pracovně výchovné tábory, Jana Havlíková, 2005/Č.26,
- 163) Nucená práce v pobočných koncentračních táborech na území České republiky, Institut Tereziánské iniciativy
- 164) Der Ort des Terrors, Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 9 Arbeitserziehungslager Tetros Jugendschutzlager, Polizeihäftlager, Zigeunerlager Zwangsarbeiterlager, C.H.Beck, München 2009,
- 165) Zwangsarbeit in der Berliner Metalindustrie 1939 bis 1945, Eine Firmeneübersicht, Tanja von Fransecky, Eine Studie im Auftrag der Otto Brenner Stiftung, Berlin, März 2003
- 166) Quellen zur Geschichte Thüringens, Herausgegeben von Norbert Moczarski, Bernhard Post und Katrin Weiss, Zwangsarbeit in Thüringen 1940-1945, 2002, ISBN 3-931426-67-X
- 167) Arbeitslager und Aussenkommandos der KZ in Wernigerode, Herausgeber: Landkreis Wernigerode
- 168) Hlášení Plukovníka Marcela Alberta, velitele Stalagu XB v táboře Politických deportovaných v Sandbostelu, 15. května 1945, Kolonel Albert, Z archivu Stiftung Lager Sandbostel.
- 169) obd-memorial, [online], Dostupné z: <http://www.obd-memorial.ru>
- 170) Seznam zajateckých pracovních komand v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1939-1945, EVZI, [online], Dostupné z: www.evzi.estranky.cz
- 171) Michail Petrowitsch Dewjatajew, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 172) Stanley Akita's memoir "Stalag VII A, The Hawai'i Nisei Story, [online], Dostupné z: www.nisei.hawaii.edu/object/io_1158869130986.html
- 173) 392nd Bomb Group, [online], Dostupné z: www.b24.net
- 174) Концентраційний табір "Цитадель" у м. Львові, Науковий центр іудаїки та єврейського мистецтва ім. Фаїни Петрякової, Online dostupné z: www.jewishheritage.org.ua
- 175) Нацистський табір у Львові. Кілька епізодів з історії "Шталагу-328", Руслан Забілій, Українська правда, Історична правда, Online dostupné z: www.istpravda.com.ua

Problematika válečného zajetí ve Finsku 1939-1944

Zajatecké tábory během Zimní války 1939-1940

30. 11. 1939 zahájil Sovětský svaz, bez oficiálního vyhlášení války, invazi do Finska. Invaze byla provázena těžkými ztrátami. Projevila se slabost sovětské armády, která v té době stále procházela reorganizací.

Bezprostředně po započetí invaze, začala finská domobrana se zřizováním zajateckých táborů. Váleční zajatci byli koncentrováni na sběrných bodech v blízkosti fronty, odkud byli po několika dnech odvezeni nákladními vozy hluboko na území Finska, do jednoho ze čtyř kmenových zajateckých táborů.

16.3 1940 se na území Finska nacházelo 5041 sovětských válečných zajatců. Jejich relativně nízký počet byl zapříčiněn především tím, že jen menší část sovětských vojáků byla ochotna se vzdát. Příčinou byla ruská propaganda, která vykreslovala finské vojáky, jako zabijáky kteří neberou zajatce. Mnozí se rovněž obávali perzekucí po návratu ze zajetí.

Zajatí Rusové byli po příchodu do zajateckých táborů děleni na několik kategorií

-politictí pracovníci- bez ohledu na hodnost a pozici (25mužů)

-důstojníci (215mužů)

-poddůstojníci (253mužů)

-mužstvo (3826mužů)

-muži ze sovětských menšin, kteří se vůči Finům chovali přátelsky (666mužů)

-přeběhlíci (484mužů)

Největší menšinovou skupinou ve finských zajateckých táborech bylo okolo 500 Ukrajinců.

Jídelníček ruských zajatců obvykle sestával z ovesné kaše, koňského masa a čaje se sacharinem.

Největší problém byl obvykle s vodou. Jedinou možností jak se umýt byl sníh, přes léto koupání v řece. Během dne zajatci pracovali v lesích a na stavbě cest. Nemocní a ranění váleční zajatci byli posíláni do vojenské nemocnice č. 28 Kokkola.

V březnu 1940 byl ve Finsku založen pátý zajatecký tábor.

14. března 1940 bylo vyhlášeno příměří

„Příkaz hlavního velitele č. 34

Vojáci hrdinské finské armády

Mír je uzavřen mezi námi a sovětským Ruskem, důsledkem kterého budou sovětskému Rusku předána všechna bojiště, kde jste prolévali krev za to, co považujeme za nejdražší a nejsvatější nadevše. Nechtěli jste válku, milujete mír, práci i rozvoj, ale byli jste donuceni bojovat, prodělali jste mnohé, co bude na dlouhá staletí zapsáno v knize historie.

Více jak 15000 z vás, kteří odešli na frontu, už neuvidí svůj domov nebo navždy budou invalidy, ale i vy jste dávali těžké rány. Teď když 200000 nepřátel leží ve sněhu nebo s rozbitou tváří hledí na oblohu, vina není vaše. Nedrželi jsme proti nim hněv a nepřáli jim nic špatného, ale drželi jsme se vojenského zákona zabíjet nebo sám být zabit“.

Drovant Mannerhajm

Měsíc po vyhlášení příměří začala výměna zajatců. Na zasedání, které se uskutečnilo 14. dubna 1940 ve Viborgu, přednesly jednotlivé strany hlášení o počtu válečných zajatců. Ve Finsku se nacházelo 5395 sovětských zajatců, v SSSR 806 finských zajatců.

Výměna probíhala na hranici, 1km od železniční stanice Vajnikkala. Předání sovětských zajatců se uskutečnilo 17. - 26. dubna 1940. Předání finských zajatců 16. - 26. dubna 1940.

74 ruských válečných zajatců odmítlo návrat do Sovětského svazu.

Zajatecké tábory během Pokračovací války 1941-1944

25. června 1941 vyhlásilo Finsko Sovětskému svazu válku. Během následujících dvou měsíců obsadila finská armáda, za podpory německého letectva a pozemních sil, území ztracená během předchozí Zimní války a postoupila do východní Karélie.

25. 6. 1941 - 4. 9. 1944 zajala Finská armáda desetitisíce sovětských vojáků. Mnozí z nich byli v době zajetí podvyživení, jiní ranění.

Fyzicky zdraví zajatci byli posláni do tranzitních zajateckých táborů, kde byli registrováni a zařazeni do jedné z šesti kategorií uvedených v předchozí kapitole. Z tranzitního tábora byli zajatci odesláni do kmenových zajateckých táborů ve vnitrozemí.

Vyšší důstojníci byli koncentrováni ve zvláštních táborech se zmírněným režimem.

Ve zvláštních táborech se zmírněným režimem byli koncentrováni rovněž přátelsky smýšlející zajatci, Ukrajinci, Bělorusové, Lotyšši, Estonci.

Naopak v táborech se zpřísněným režimem a těžkou manuální prací byli umístováni komisaři, přesvědčení komunisté a dále zajatci, kteří nedosahovali dostatečného pracovního výkonu nebo se často pokoušeli o útek.

12. 7. 1941 dosahovala kapacita kmenových zajateckých táborů ve Finsku 24000 osob. Skutečný počet válečných zajatců v táborech však kapacitu výrazně přesahoval.

Kmenové zajatecké tábory Ajossaari a Kemi, každý schopen pojmut 5000 zajatců, byly největšími ve Finsku. Většina táborů však byla menší a počet zajatců v nich se pohyboval od několika set do 2000. Koncem srpna 1941 bylo v provozu 18 zajateckých táborů.

Od začátku Pokračovací války do 30. 9. 1944

prošlo těmito tábory 41500 zajatců.

Od 31. 7. 1941 do 25. 11. 1944 zemřelo v zajetí 18670 mužů a 1132 uteklo. 200 uprchlíkům se podařilo dostat do Sovětského svazu.

Zajatecké tábory ve Finsku byly zpočátku podřízeny velitelství finské domobrany, které zároveň skrze rezervisty zajišťovalo jejich stráž. Na podzim 1943 byla síť převzata velitelstvím finského hlavního štábu.

Problematiku válečného zajetí dostal na starosti Plukovník S. Malm jemuž byli přiděleni dva důstojníci, coby inspektoři válečných zajatců v západním a východním Finsku.

Uniformy zajatců, které již nebyly použitelné, byly nahrazovány novými ruskými uniformami, které Finové ukořistili během postupu na východ. Zajatecké uniformy byly označeny velkým bílým písmenem V (Vanki/Zajatec).

Během zimy a jara 1942 vládl v celém Finsku zoufalý nedostatek potravin. Situace v zajateckých táborech byla kritická. Zajatci umírali na celkové tělesné vyčerpání a důsledkem nemoci. V nejhrošších měsících zemřelo i více jak 1000 zajatců.

Zdravotní stav mnohých zajatců se výrazně zlepšil s příchodem jara, kdy byla značná část přidělena na pomocné práce na farmy, kde byla potravinová situace lepší.

Od konce roku 1942 byly přiděly jídla v kmenových zajateckých táborech zvyšovány, a v létě 1943 již byly na úrovni, která umožňovala udržet tělo a duši pohromadě. Toto zlepšení bylo umožněno za pomoci potravinových zásilek červeného kříže z USA, Švédska, Švýcarska a Argentiny.

Vyjímaje zajaté důstojníky, vztahovala se na zajatce pracovní povinnost. Přes den zajatci pracovali v lesích, kde káceli dřevo. V létě jej pak splavovali k pilám. Ve velké míře byli sovětsí váleční zajatci nasazeni rovněž na farmách. Někteří zkušenější zajatci pracovali i v továrnách, přístavech a na železnici. Pracovní doba obvykle trvala 8-10 hodin. Za odpracovaný den dostávali zajatci mzdu, která činila až 2 finské marky. Mzda byla přepisována na táborový účet. Za vydělané peníze nakupovali zajatci skrze táborovou správu oblečení, cigarety, jídlo.

O raněné a nemocné zajatce bylo pečováno ve vojenských nemocnicích. Zajatci byli umístěni odděleně od zraněných finských vojáků. Váleční zajatci, jejichž stav nedovoloval převoz do nejbližší vojenské nemocnice, byli rovněž krátkodobě umístováni v civilních nemocnicích.

S nárůstem nemocných a raněných vznikají první samostatné zajatecké nemocnice. 3. 7. 1941 byla pro tento účel vyčleněna 28. vojenská nemocnice Kokkola. Po svém rozšíření sestávala nemocnice z 6 samostatných nemocničních budov, které se nacházely okolo města. Postupně byla pro hospitalizaci válečných zajatců vyčleněna i 63. vojenská nemocnice v Utti a 65. vojenská nemocnice v Lappeenranta.

V roce 1943 fungovaly již 4 zajatecké nemocnice a to v Kokkola, Viipuri, Lappeenranta a Helyl. Tyto nemocnice podléhaly nejdříve velení zdravotní služby hlavního štábu a od pozdního léta 1941 velitelství domobrany.

5. září 1944 byl mezi Sovětským svazem a Finskem uzavřen mír. V říjnu 1944 započala repatriace sovětských válečných zajatců. Do listopadu 1944 bylo z finských zajateckých táborů repatriováno 44453 Rusů. 1400 zajatců zvolilo raději útěk do Švédska nežli návrat do Ruska. Jednalo se především o zajatce, kteří během zajetí spolupracovali s Finy.

Němečtí váleční zajatci během Laponské války 1944-45

V září 1944 započala Laponská válka, ve které se střetli bývalí spojenci, Finsko a Německo. V době kdy probíhala repatriace ruských válečných zajatců z Finska, přicházejí do finských zajateckých táborů první němečtí zajatci.

Během Laponské války bylo zajato celkem 1300 německých vojáků, kteří byli umístěni v zajateckých táborech č. 40 Vääkys a č. 41. Oulu.

V dubnu 1945, kdy byly poslední německé oddíly vyhnány z finského území, byli němečtí zajatci předáni do táborů GUPVI NKVD.

Použité prameny a literatura

1) *Советско-финская война в зеркале документов и воспоминаний её участников*, Автор: Боднарчук Орест Михайлович, Средняя общеобразовательная, многопрофильная гимназия № 4, 10 класс, Научный руководитель: Овчинникова Любовь Николаевна г.Норильск, [online], Dostupné z:

<http://2001.vernadsky.info/h1/w01005.htm>

2) *Prisoners of War and POW Camps in Finland*, [online], Dostupné z: www.oocities.org

Problematika válečného zajetí a internace na Slovensku 1939-1945

První váleční zajatci se na území Slovenska dostávají již v září 1939. Toho měsíce započalo německé tažení do Polska. Do pohybu byl uveden XVIII. německý armádní sbor, operující ze slovenského území, v rámci kterého polské hranice překročily i slovenské jednotky. Během postupu se do slovenského zajetí dostává na 1350 polských vojáků. Po krátkém pobytu v přifrontových sběrných táborech, byli zajatci odsunuti do týlu. Za účelem jejich umístění na dobu nezbytně nutnou byl na vojenském polygonu Oremov Laz u Lešti zřízen provizorní zajatecký tábor. Stráž v táboře vykonávala Hlinkova garda a v následně vzniknuvších táborech také vojsko. Za zajatce byli považováni a do zajateckého tábora umístováni nejen polští vojáci, zajatí během invaze, ale také polští vojáci uprchnuvší z maďarské a rumunské internace. Jednalo se o příslušníky polských vojenských jednotek operujících na východě země, kteří po útoku sovětských vojsk překročili hranice Rumunska a Maďarska, kde tito vojáci byli odzbrojeni a následně internováni. Se zajatci na Slovensku nebylo zacházeno špatně. Podmínky ubytování i stravování byly únosné. 24. září 1939 se v zajateckém táboře u Lešti nacházelo 91 polských zajatců, přivedených slovenským vojskem, v omezené míře rovněž vojskem německým a četníky. Mimo to zde bylo umístěno 467 uprchlíků z Maďarska. Enormní nárůst uprchlých polských civilistů i vojáků z maďarských a rumunských internačních táborů začal pro slovenské správní orgány představovat problém. Byla proto zavedena přísnější opatření k zajištění jižních hranic. Zajištění uprchlíci byli vraceni do země, ze které se snažili uprchnout. Do Lešti byli posíláni pouze ti uprchlíci, pocházející z oblastí poblíž Oravy, Spiše nebo Javořiny. V listopadu 1939 Slovensko inicializovalo jednání s cílem propuštění zajatců z těchto oblastí.

Německá strana však se záměrem nesouhlasila.

V této době zaznamenáváme nárůst úteků ze zajateckého tábora u Lešti, které mnozí zaplatili životem.

Noví zajatci se na slovenském území objevují na konci roku 1939, kdy bylo z Německa posláno 46 zajatých polských vojáků národnosti slovenské. Umístění byli v Rožubmeroku. V únoru 1940 bylo z Lešti do Německa odesláno 14 polských zajatců, německého původu.

Transfery byly často zajatci využívány k útěku.

24. ledna 1940 byl sovětskému velvyslanectví slovenskou stranou předán seznam polských válečných zajatců příslušných do oblastí obsazených rudou armádou. Sovětský svaz k těmto zajatcům nezaujmul žádné stanovisko a k jejich deportaci proto nedošlo. V táboře Oremov Laz u Lešti se mezitím nahromadilo na 1084 zajatců a uprchlíků. 125 zajatých Poláků, určených k odsunu do Sovětského svazu, bylo umístěno v Trnavě, kde pracovali v místních továrnách. V únoru 1940 dochází k hromadnému přesunu polských zajatců do říše. Na konci února 1940 dorazil do zajateckého tábora Stalag VIII B Lamsdorf ze Slovenska transport s 944 polskými zajatci. Týden na to byli tito zajatci posláni do zajateckého tábora Stalag XII Limburg. V březnu 1941 se na území Slovenska nacházely již jen dvě menší skupiny válečných zajatců a to „ruská“ z Trnavy o stavu 41 osob, která byla přemístěna blíže sovětským hranicím do Kamenice nad Círhov, a skupina „německá“ sestávající z 15 polských zajatců slovenského původu, která byla dočasně umístěna v Dolnem Kubinie. Polští zajatci nebyli jedinou národnostní skupinou zajatců, která v období Druhé světové války prošla slovenskými tábory. V letech 1940-45 se na území Slovenska dostávají desítky zajatců, národnosti sovětské, srbské, francouzské, belgické, uprchlých z německých zajateckých táborů. Tito zajatci, zadrženi na slovenském území byli obvykle odsouzeni ke krátkodobému trestu vězení za neoprávněné překročení hranice a po odpykání trestu předání německým úřadům. Na podzim 1942 dochází v této praxi k dílčí změně, neboť ministerstvo zahraničních věcí rozhodlo, že francouzští a srbské váleční zajatci budou po svém zadržení ponecháni na slovenském území v internaci. Důvodem, vedoucím k tomuto rozhodnutí, byl především fakt, že Slovensko nebylo s Francií a s Jugoslávií ve válečném stavu. Za účelem umístění těchto osob byl zřízen internační tábor v Humenném. Tábor, který fungoval od 10. listopadu 1942 do 15. května 1944, se nacházel na severním okraji města ve staré nemocnici. Umístěno zde bylo v průměru 15 osob. Mezi 1. a 15. květnem 1944 byli zajatci přesunuti, pod dozorem žandarmů, do zajišťovacího tábora v Ilavě a odtud byli následně v červnu 1944 přemístěni do internačního tábora v Horných Obdokovicích, Kaštieľ Karola. 13 příslušníků tábora se v roce 1944 zúčastnilo slovenského povstání. Po potlačení povstání se část z nich vrátila zpět do tábora. Internovaní následně vyčkali přechodu fronty a měsíc poté tábor opustili. Ke vzniku skutečného zajateckého tábora fungujícího v duchu ženevské konvence dochází na Slovensku roku 1944, v souvislosti se zvyšující se aktivitou spojeneckých leteckých sil nad Evropou. Toho roku bylo na Slovensku zajato při bojové činnosti nebo v souvislosti s ní několik desítek spojeneckých vojáků. Jednalo se především o britské, americké a sovětské letce. 4. července 1944 vydává slovenské ministerstvo vnitra nařízení adresované všem župním, okresním a policejním úřadům, dle kterého s válečnými zajatci mělo být zacházeno lidsky a měli být uchráněni před násilím, urážkami a zvědavostí obyvatelstva. Britští a američtí letci nemohli být jednoduše předáni do Německa, jako tomu bylo kupříkladu s polskými válečnými zajatci.

Jako váleční zajatci slovenského státu nemohli být rovněž umístěni do běžných internačních táborů, které spravovalo ministerstvo vnitra. 3. července 1944 bylo rozhodnuto o umístění 4 zajatých letců ve vojenské akademii v Bratislavě. Od umístění dalších spojeneckých letců však bylo, s ohledem na obranně-zpravodajské důvody, upuštěno. Prozatímní zajatecký tábor byl zřízen ve vojenském vysokoškolském internátu, který se nacházel v kasárnách jezdeckého přezvědného oddílu I v Bratislavě. Toto rozhodnutí bylo pouze dočasné a ještě více zintenzivnilo jednání o zřízení zajateckého tábora, která byla zakončena zasedáním slovenské vlády 11. července 1944. Zasedající se usnesli na zřízení zajateckého tábora, podléhajícího slovenskému ministerstvu národní obrany, v bývalém táboře slovenské pracovní služby v obci Grinava. Zřízení zajateckého tábora předcházela řada úvah, především uplatnit-li režim v duchu ženevské konvence pouze na americké a britské letce, či na všechny cizí vojenské osoby zajaté na Slovensku. Nakonec však bylo rozhodnuto, že nově zřizovaný tábor bude vyhrazen výlučně pro zajatce britské a americké. Zajatci sem byli přivezeni nejen z Bratislavských kasáren, ale i z několika vojenských nemocnic, ve kterých se po nouzovém přistání řada z nich zotavovala. V táboře bylo umístěno celkem 30 anglických a amerických letců. Stráž válečných zajatců zajišťoval jezdecký přezvědný oddíl I z Bratislavy. Strážní sbor sestával ze dvou poddůstojníků, a 20 vojinů. Vojenská akademie v Bratislavě dostala příkaz vyčlenit jednoho účetního, kuchaře a nechat zhotovit pro každého zajatce jeden pracovní a jeden vycházkový stejnkroj zvláštní barvy s viditelným označením. Jezdecký přezvědný oddíl I v Bratislavě dal k dispozici mimo strážního sboru, jednoho pomocného kuchaře. Náhradní prapor pěšího pluku 1 v Bratislavě poskytl 30 kompletních postelových souprav. Paušál na stravu jednoho zajatce, na jeden den byl stanoven na 12 Ks, dvě kávové konzervy a 700 g. chleba. Mimo to byl zajatcům vyplácen měsíční zold. Po vypuknutí Slovenského národního povstání, odešli zajatí piloti z Grinavy do Bánské Bystrice, kde se připojili k povstání. Na slovenském území se roku 1944 nacházela rovněž nezanedbatelná skupina sovětských válečných zajatců. O této skupině víme jen velmi málo. S jistotou víme, že se nejednalo o sovětské vojáky zajaté na východní frontě, protože tito byli předáváni do německých sběrných táborů. Pravděpodobně se jednalo o uprchlíky z německých zajateckých táborů. Tito muži byli o počtu 280 osob umístěni v lesním táboře nedaleko obce Svätý Jur. Ještě téhož roku byli však odsunuti do Říše. Třetí a poslední kapitola v problematice válečného zajetí byla rozepsána s vypuknutím Slovenského národního povstání v srpnu 1944. Do 28. září 1944, kdy povstání bylo potlačeno, padlo do německého zajetí na 10000 povstaleckých vojáků. Pro tyto válečné zajatce zřídila německá armáda v Malackách, místní části Vinohradok, tranzitní tábor Dulag. Výňatek z týdenního rozkazu 7/1944 velitele Einsatzgruppe H SS – Obersturmbannführera dr. Josefa Witisku na kalendářní týden 23. - 29. 10. 1944:

„1. Všechny zajištěné povstalce a bandity, jakož i podezřelé osoby, je potřeba předat pohotovostním oddílům bezpečnostní policie a bezpečnostní služby i s důkazním materiálem pro další výslechy. Důvody zajištění musí být uvedeny v písemném hlášení.

2. Domovní prohlídky, zajišťovací akce, brání rukojmích a provádění jiných policejních opatření se musí provádět ve spolupráci s příslušnými pohotovostními oddíly (Einsatzgruppe) Bezpečnostní policie (SIPO) a Bezpeční služby (SD). V případě okamžitého ohrožení bezpečnosti vojska, nebo v případech, které vyžadují okamžitý zásah, nebo když není zásah pohotovostních oddílů, buď z důvodu prostorových, nebo časových možností, v těch případech mohou vojenské jednotky uskutečnit taková opatření samy. Provedení takové akce, jakož i její výsledek je nutno dodatečně hlásit příslušným pohotovostním oddílům SIPO a SD a je potřeba jim rovněž odevzdat zajištěné osoby.

3. Váleční zajatci budou jako doposud převáženi do přechodného tábora (Durchgangslager) v Malackách, přeběhlíci do internačního tábora. Zajištění se ponechávají ve vazbě pohotovostních oddílů SIPO a SD. Velitelství tranzitního tábora (Dulag) v Malackách a internačních táborů musí počty nově příchozích hlásit na velitelství Einsatzgruppe H Bezpečnostní policie a Bezpečnostní služby, které vydají směrnici ohledně dalšího naložení se zadrženými osobami.“

Po krátkém pobytu v tranzitním táboře v Malackách byli zajatci odesláni zajateckého tábora Stalag 318, Lamsdorf a odsud následně do různých kmenových táborů jako Stalag IV B Mühlberg, Stalag XVIIIA Kaisersteinbruch, Stalag IXC Bad Sulza.

Stejně jako internovaní Italové či Rumuni byli i slovenští zajatci postaveni v táborové hierarchii na samotné dno, tedy na úroveň sovětských válečných zajatců. Ubytování byli v nevytápěných barácích, hladoví byly užívány na ty nejtěžší práce. Mnozí svůj pobyt zaplatili životem.

Použité prameny a literatura

1) Polscy uchodźcy na Węgrzech w latach 1939-1945, [online], Dostupné z: Wikipedia

2) Jeńcy polscy w niewoli słowackiej, [online], Dostupné z: Wikipedia

3) Slovenské národné povstanie, [online], Dostupné z: Wikipedia

4) K otázce řízení zajateckého tábora v Grinavě v létě 1944, Oldřich Pejs, Historické rozhledy V/2009

5) Zajatecké tábory v Malackách, Andrej Wsol

6) Kt. 147, inv.č.87 Národní archiv Chodovec, Praha,

Britští vojáci bezprostředně po svém zajetí na africkém bojišti očekávají odsun do tranzitního tábora.

Problematika válečného zajetí v Itálii a italských afrických koloniích 1939-43

V letech 1939-1943 provedla Italská armáda řadu ofenziv. Byla to invaze do Albánie, následně invaze do jižní Francie, invaze do spojeneckých kolonií v Africe, invaze do Řecka.

Téměř všechny invaze připravené italským generálním štábem skončily fiaskem.

I přes tento fakt se do italských zajateckých táborů dostávají desetitisíce válečných zajatců, Albánců, Řeků, Malt'ánů, Kypřanů, Angličanů, Američanů, Francouzů, Novozéland'ánů, Skotů, Egypťanů, Jihoafričanů a Australanů zajatých v Severní Africe vojsky Osy.

Tito zajatci byli obvykle posláni do italských tranzitních táborů Derna, Benghazi a Tripolis.

Několikadenní cesta do tranzitního tábora nebyla nikterak lehká. Zajatci pochodovali pěšky nebo byli namačkáni na nákladních autech za nedostatku vody a potravin, vystaveni ostrému slunci.

V tranzitních táborech byli zajatci ponecháni po několik dnů i týdnů dokud nebyla k dispozici nákladní loď, na které by mohli být převezeni do Itálie.

Do září 1941 byly podmínky v tranzitních táborech relativně dobré. Zajatci byli umístěni ve zděných

barácích s betonovou podlahou, obvykle bývalé italské kasárny.

Baráky byly čisté a nebyly přeplněny. Zajatci dostávali dostatečné přídělky chleba. K obědu byla obvykle vydávána dušená zelenina s masem, k večeři rýže nebo makaróny.

Dvakrát týdně dostávali zajatci citróny, třikrát za čtrnáct dnů olivový olej a jedenkrát týdně 35 cigaret.

Během dne neměli zajatci mnoho na práci. Jedinou jejich povinností bylo udržovat tábor v čistotě. Muži trávili den hraním šachů, karet, studiem nebo četbou.

Vznikaly rovněž vzdělávací skupiny filosofie a jiných předmětů. V listopadu 1941 se podmínky v tranzitních táborech značně zhoršily důsledkem neúspěšné britské ofenzivy. Tábory byly přeplněny. Tento stav však netrval dlouho, protože váleční zajatci byli brzy odvezeni do Itálie.

Mimo tranzitních táborů existovalo v Africe, především v blízkosti velkých skladů a přístavů, několik zajateckých pracovních táborů. Jeden z těchto táborů se nacházel v blízkosti přístavu Tripolis. Zajatci z tohoto tábora odcházeli po 80- členných skupinách do přístavu kde pracovali dle potřeby deset hodin i déle. Zajatci zde nakládali a vykládali z lodí zásilky munice, pohonných hmot a ukládali je do jednotlivých skladů. Tato práce byla vykonávána za stálého nebezpečí spojeneckého bombardování.

Poté co se britská vojska přiblížila k Tripolisu, byli i zajatci z tohoto tábora evakuováni do Itálie.

Na území fašistické Itálie vzniklo v letech 1940-1943 více jak sto zajateckých táborů.

Pro umístění válečných zajatců byly využívány vojenské kasárny, kláštery, objekty škol, i nově, pro tento účel postavené tábory.

Hygienické podmínky nebyly, především v adaptovaných, objektech zpočátku ideální.

Do roku 1941 se však, především díky snaze samotných zajatců, podařilo situaci zlepšit.

Stravování bylo ve většině táborů do roku 1941 dostatečné. Zajatci dostávali k jídlu převážně rýži, fazole nebo nudle s kouskem masa a chleba. Strava byla obohacována o rajčata, pomeranče, zelí a olivový olej. Mimo to dostávali zajatci potravinové balíčky červeného kříže. V březnu 1942 dochází v celé Itálii ke snížení potravinových přidělů. Toto omezení se projevilo i v zajateckých táborech. Dochází rovněž k nárůstu cen.

Kdo chtěl jídlo navíc, musel si naň vydělat práci.

Za práci uvnitř tábora dostávali zajatci denní mzdu ve výši 1liry. Na detašovaných pracovních komandech zajatci dostávali 3 - 5lir, v závislosti na charakteru práce. Většina zajatců pracovala na rýžových farmách.

Neděli, která byla obvykle dnem volna, trávili zajatci četbou knih, hrou stolních her, hrou fotbalu a přípravou hudebních a divadelních vystoupení. Většina her, knih a hudebních nástrojů byla dodána červeným křížem.

Vydělané peníze umožnily nejen vylepšení jídelničky, nákup věcí drobného komfortu, ale také rozšíření hazardu za ostatním drátem. Vzhledem k tomu, že mezi zajatci tak vznikala řada sporů, bylo hraní karet zakázáno. V některých zajateckých táborech dochází, za účelem pomoci zajatcům v nouzi,

k zakládání svépomocných fondů. Do těchto fondů přispívali pracující váleční zajatci a důstojníci.

Důstojníci nebyli zatíženi pracovní povinností. Měsíčně jim byl vyplácen žold ve výši, která byla závislá na hodnosti zajatce

Podporučík 750lir

Poručík 950lir

Kapitán 1100lir

Major 1300lir

Podplukovník 1400lir

Plukovník 1600lir

Z této částky si důstojníci museli, mimo jiného, platit ošacení a stravu.

Nemocní zajatci byli ošetřováni na táborových ošetřovnách. Velmi častými případy onemocnění mezi zajatci bylo především Beri Beri a Dysenterie.

Těžce nemocní a ranění byli převáženi do zajateckých lazaretů, vojenských nemocnic a v případě, že by život zajatce byl vlivem přesunu do jednoho z výše jmenovaných zařízení ohrožen, rovněž do civilních nemocnic.

Trvale nemocní, a těžce ranění zajatci měli od roku 1942 možnost být v rámci výměnné akce repatriováni. První výměna zajatců mezi Anglií a Itálií se uskutečnila 7. dubna 1942 v tureckém přístavu Smyrna. 340 italských válečných zajatců a 579 internovaných bylo vyměněno

Fragmenty obytných baráků italského zajateckého tábora PG73 Fossoli, Tábor sestával ze starého tábora, tzv. Campo Vecchio a nového tábora. Prvními zajatci byli Angličané, Afričané, Australané a Novozélandci přivedeni z Africké fronty v červenci 1942.(LCH2014)

Britští váleční zajatci v německém sběrném táboře na stadionu Edda Ciano Mussolini v Livornu, po kapitulaci Itálie v září 1943. Zajatce očekává deportace do Německa.

za 60 britských válečných zajatců a 69 internovaných. Druhá výměnná akce se rovněž konala v přístavu Smyrna a to 2. června 1943. 447 italských válečných zajatců a 2229 internovaných bylo vyměněno za 142 raněných britských válečných zajatců a 293 internovaných. V přístavu Smirna proběhlo mezi Anglií a Itálií několik dalších výměn.

Pátá výměna, která zahrnovala nejen Itálii a Anglii, ale také Německo měla být uskutečněna v září 1943 v Lisabonu. Výměna však již nebyla uskutečněna důsledkem kapitulace Itálie.

Itálie kapitulovala 8. září 1943. Krátce nato byli váleční zajatci vyzváni, aby zůstali v táborech a čekali na příchod spojeneckých armád. Většina italských strážných se rozutekla a ponechala zajatce svému osudu. Mnoho zajatců využilo nastalý zmatek k útěku.

Ze zajateckého tábora Servigliano uteklo po vyhlášení kapitulace okolo 3000 mužů. Většina zajatců z tohoto tábora se rozutekla do hor, kde se schovávali u místních obyvatel.

Do 9. září 1944 obsadila většinu zajateckých táborů Německá armáda.

Započalo pátrání po zajatcích i represálie na místních obyvatelích, kteří zajatce schovávali.

Zajatci, kteří setrvali v táborech i ti dopadeni na útěku byli naloženi do nákladních vozů a posláni do Německa.

Celkem bylo z Itálie evakuováno 25000 válečných zajatců. Cílem transportů byly tábory Stalag XVIII A/Z Spittal, Stalag VIII A Görlitz, Stalag IV F Hartmannsdorf. Některým zajatcům se podařilo uprchnout během transportu a následně přejít až do neutrálního Švýcarska.

Použité prameny a literatura

- 1) *Appendix 1, Prisoners of The Germans and Italians, A.E.Field, Australian war memorial, [online], Dostupné z: www.awm.gov.au*
- 2) *Part Three - ANZAC Airmen in Switzerland, ANZAC POW freemen in Europe, [online], Dostupné z: www.aifpow.com*
- 3) *The History of the Servigliano Camp, [online], Dostupné z: www.casadellamemoria.org*
- 4) *Extracts of Diaries written by Roger Collinson, whilst a prisoner of World War II 21st February 1943 to 18th May 1945, [online], Dostupné z: www.riggwelter.co.uk*
- 5) *The History of the Servigliano Camp, The Servigliano Prison Camp, Associazione Casa della Memoriám, [online], Dostupné z: www.casadellamemoria.org*
- 6) *P.G. 59, The Wartime Memories Project, [online], Dostupné z: www.wartimememoriesproject.com*
- 7) *P.G.53, [online], Dostupné z: www.pegasusarchive.org*
- 8) *Extracts of Diaries written by Roger Collinson, whilst a prisoner of World War II, 21st February 1943 to 18th May 1945, [online], Dostupné z: www.riggwelter.co.uk*

Problematika válečného zajetí na Dálném Východě a na Japonských ostrovech 1941-1945

V letech 1941-1942 obsadila Japonská armáda Fomrosu, Filipíny, Novou Guineu, Borneo, Malajsko, Barmu a francouzskou Indočínu.

Japonská vítězství na Dálném východě vedla k zajetí přibližně 350000 mužů, z toho polovinu tvořili asijsí obyvatelé obsazených oblastí. Tito muži byli, za podmínky že nebudou japonské armádě klást odpor, propuštěni. V zajetí zůstalo 140000 západních vojáků, Američanů, Britů, Holanďanů, Australanů, Kanadů a Novozélandců.

Japonské zajatecké tábory na okupovaných územích

Zajatecké tábory na okupovaných územích je možno rozdělit na dvě základní kategorie.

V prvé řadě se jednalo o zajatecké pracovní tábory.

Tyto tábory vznikly kupříkladu v Barmě podél nově stavěné železniční linie. V Malajsií vznikla řada pracovních táborů v blízkosti podzemních dolů na měď a cín. Zajatecká strava v táborech na okupovaných územích byla špatná. Velmi často nedostávali pracovníci nasazení zajatci na den více než 600 kalorií. Převládala nedostatek vody na osobní hygienu i na pití. Tvrdou práci v nelidských podmínkách zaplatily desetitisíce válečných zajatců svými životy. Jen na stavbě železniční linie z Barmy do Thajska zemřelo za 12 měsíců na 13000 zajatců.

Druhou kategorií byly sběrné tábory. Tyto tábory sloužily ke koncentraci válečných zajatců příchozích z bojišť. V táborech převládaly represálie, hlad a smrt. Jediným vysvobozením byla práce.

V dubnu 1942 bylo rozhodnuto o vyvezení válečných zajatců, kteří nebyli pracovníci nasazení na okupovaných územích, na Japonské ostrovy, aby odlehčili vzrůstajícímu nedostatku pracovních sil. K převozu byly využívány špinavé nákladní lodě. Vzhledem k tomu, že lodě, které zajatce přepravovaly, nebyly nikterak označeny, zemřelo mnoho zajatců důsledkem spojeneckých leteckých útoků.

Na Japonské ostrovy bylo k pracovnímu nasazení převezeno ze sběrných táborů 36000 mužů.

11000 zajatců během transportu přišlo o život.

Zajatecké tábory v Japonsku

Do první poloviny roku 1942 fungoval na Japonských ostrovech pouze zajatecký tábor Zensuji, kde byli umístěni převážně američtí zajatci z Gvamu a Wakových ostrovů. V dubnu 1942, dochází k zásadnímu zlomu. Japonská vláda rozhodla o vyvezení válečných zajatců z okupovaných oblastí, aby tak vykompenzovala odliv pracovních sil.

V průběhu následujících let proto dochází ke vzniku obří sítě několika set zajateckých táborů.

Zajatecké tábory se obvykle nacházely v blízkosti uhelných a cínových dolů, loděnic, chemických továren,

železáren, v blízkosti velkých stavenišť, všude tam kde bylo potřeba pracovních sil.

Tábory sestávaly z několika sekcí. První sekce obvykle sestávala z ubikací strážných, skladů, kanceláří, ošetrovny, kuchyně a požární zbrojnice. Druhá sekce byla určena pro ubytování válečných zajatců. Zajatci spali většinou na rohožích nebo na slámě. Většina staveb byla ze dřeva. Jednotlivé sekce byly obehnány 3m vysokým plotem.

Pracovní doba zajatců se pohybovala mezi 8 až 10 hodinami denně. Tam kde to charakter práce vyžadoval, pracovali zajatci ve třisměnném režimu.

Při nesplnění normy byli zajatci bití a kráceny přiděly jídla.

Zdravotní službu v jednotlivých zajateckých táborech zajišťovali samotní zajatci pod dozorem japonského doktora.

Zajatci byli sužováni především tuberkulózou, horečkami a v neposlední řadě častými nehodami během práce, které končily vážnými úrazy. Kdo simuloval, byl zmlácen.

Uniformy, které si vlivem pracovního nasazení brzy žádaly výměnu, byly nahrazovány použitými japonskými uniformami.

Strava, kterou váleční zajatci dostávali, sestávala téměř výlučně z rýže, zeleniny a ryb. Celkové přiděly byly značně nedostatečné.

Na snídani dostávali zajatci obvykle misku rýže a polévku, na oběd misku rýže a rybu a na večeři polévku rybu a rajčata. Maso bylo vydáváno jen velmi zřídka.

V letech 1943-45 se armádní zásobování postupně tenčilo. Maso pro zajatce již nebylo. Situace byla částečně řešena chovem domácích zvířat přímo v táborech.

Za každého válečného zajatce a jeden odpracovaný den zaměstnavatelé platili vojenské správě 1 Yen.

Válečnému zajatci bylo za odpracovaný den vyplaceno, za předpokladu, že jeho pracovní výkon byl dostatečný, 10 sen, nižšímu důstojníkovi 15 sen a vyššímu důstojníkovi 25 sen. Peníze byly částečně vyplaceny na ruku a částečně připsovány na účet.

Za vydělané peníze zajatci mohli nakupovat potraviny a věci drobného komfortu v táborových kantýnách a tam kde tyto kantýny nebyly, za dozoru strážní v sousedních obchodech.

Dle hlášení vyšetřovací sekce, Hlavního velitelství spojeneckých vojsk, o zajateckém táboře Nagoya 2B se dozvídáme, že zajatci dostávali za dobrý pracovní výkon mimo mzdy měsíčně 3-4 dny volno, které mohli trávit čtením knih a sportem. Bylo povoleno rovněž pořádání káňny, kde si za vydělané peníze mohli koupit káfe, čaj nebo sladkosti.

Nutno uvést, že i přes postupné zlepšování podmínek válečných zajatců v Japonsku, které bylo zapříčiněno především vzrůstajícím významem zajateckých pracovních sil pro japonský válečný průmysl, byly i nadále takové tábory, kde byla jedinou odměnou za odpracovaný den miska rýže a několik cigaret.

Činnost delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže v Japonsku a na okupovaných územích byla velmi problematická. Japonská vláda, nebyla signatářem Ženevské konvence a na základě této skutečnosti odmítala vpustit delegáty Mezinárodního výboru

červeného kříže do většiny svých zajateckých táborů na okupovaných územích, v Barmě, v Siamu, v Malajsii, v Singapuru, na Jávě, na Sumatře a v Borneu. Delegátům Mezinárodního výboru červeného kříže bylo umožněno a to jen na velmi nepravděpodobné bázi navštěvovat pouze zajatecké tábory situované na Japonských ostrovech a část zajateckých táborů v Šanghajske a Hongkongské oblasti.

Roku 1943 proběhla ve Washingtonu mezi zástupci amerického, kanadského a britského Červeného kříže konference, která měla usnadnit koordinaci dějství s cílem pomoci válečným zajatcům na Dálném východě. Výsledkem společného úsilí byla dohoda s japonskou vládou o umožnění zasílat každý měsíc jídlo, léky a oblečení. Zásilka byla v sovětských lodích převážena z východního pobřeží USA do Vladivostoku, kde si ji převzala Japonská strana.

Přes to, že Japonská strana přistoupila na přijímání pomocných zásilek červeného kříže, stávaly se tyto zásilky častým předmětem rozkrádání. K zajatcům se tak pomoc dostávala jen velmi nepravděpodobně a v omezeném množství.

16. srpna 1945 bylo válečným zajatcům ve většině táborů oznámeno, že válka skončila. Zajatci následně převzali kontrolu nad tábory.

Střechy jednotlivých baráků byly označeny písmeny PW (váleční zajatci). Na označená místa začalo americké letectvo shazovat zásoby, které pomohly zajatcům vydržet na místě dalších 5 týdnů, než mohli být odsunuti do sběrných táborů.

Sběrné tábory pro repatrianty byly zřízeny v Nii-machi-Shizuoka, Omori-Tokio a Chitose- Hokaido.

Do konce září 1945 byla většina zajatců repatriována. Celkem za dobu existence zajateckých táborů na Japonských ostrovech zemřelo důsledkem nedostatečné stravy, nemocí, mučení, leteckých náletů a pracovních úrazů 3500 válečných zajatců.

Použité prameny a literatura

- 1) *SCAP Investigation Report, Akenobe, Center for Research Allied POWs Under the Japanese, [online], Dostupné z: www.mansell.com*
- 2) *People & Events: Japanese Atrocities in the Philippines, [online], Dostupné z: www.pbs.org*
- 3) *List of Deceased POWs, POW research Network Japan, [online], Dostupné z: www.powresearch.jp*
- 4) *History of POW camp Fukuoka #4B 28 Oct 1942 - 13 Sept 1945, POWs of the Japanese, [online], Dostupné z: <http://sites.google.com/site/powsofthejapanese/Home/pow-camps/fukuoka-4b-moji/history-fuk-4b>*
- 5) *Full translation of provisions for the handling of PsW at OMINE Coal Mine, Center for Research Allied POWs Under the Japanese, [online], Dostupné z: www.mansell.com*
- 6) *Investigation of Prisoner of War, Nagoya Sub Camp #2, Narumi, Center for Research Allied POWs Under the Japanese, [online], Dostupné z: www.mansell.com*
- 7) *Red Cross Report 13 Apr 1943, Center for Research Allied POWs Under the Japanese, [online], Dostupné z: www.mansell.com*
- 8) *Japanese POW, History Learning Site, [online], Dostupné z: www.historylearningsite.co.uk*

9) *World War Two - Japanese Prisoner of War Camps, [online], Dostupné z: www.historyonthenet.com*

10) *Prisoners Of War Of Japanese 1942-45, Lt. Col. Peter Winstanley OAM RFD (Retired) JP, [online], Dostupné z: www.pows-of-japan.net*

11) *Raid at Cabanatuan, [online], Dostupné z: Wikipedia 12) *Humanity keeps an Appointment, Printed and made in Great Britain by the Fanfare Press, London, W.C. Publisher by Horace Marshall und Son LTD, Temple Heouse, Temple avenue, London E.C.4**

Internace polských vojáků v neutrálním Rumunsku, Maďarsku a Pobaltí 1939-1945

Internovní tábory na území Rumunska, Maďarska a Pobaltí vznikají v září 1939 důsledkem válečných událostí v Polsku.

Vztahy Polska s výše uvedenými zeměmi není možno označit za přátelské. Bezvýhodná situace polské armády, jejíž fragmenty byly sevřeny mezi německou a sovětskou armádou, však vedla řadu polských velitelů operačních skupin k posledním zoufalým ústupovým bojům, s cílem překročení hranic nejbližší neutrální země, ve které se nechali dobrovolně internovat.

V Rumunsku bylo v září 1939 internováno na 40000 vojáků a 5400 důstojníků polské armády. Za účelem umístění internovaných bylo zřízeno několik desítek táborů. Jen krátkým výčtem možno jmenovat Calfat, Targu Jiu a Calimanesti. Trestné tábory byly zřízeny v Fagaras a Brasov. Podmínky v rumunských internačních táborech nebyly v porovnání s ostatními neutrálními zeměmi příjmutvšími polské internované nikterak dobré. Ubytování bylo velmi prosté. Pitnou i užitkovou vodu si internovaní museli do táborů obvykle dovážet vlastní silou taženými povozy. Strava byla jen stěží dostatečná pro udržení duše a těla pohromadě.

Z řad internovaných byly formovány pracovní čety docházející na práci do okolních měst a obcí. Zajištění táborů bylo zpočátku na velmi nízké úrovni. Této situace internovaní systematicky využívali k hromadným útěkům.

V táboře Calfat internovaní naházeli své věci do bečky na vodu a vlekouce jí z tábora zakřičeli na své strážce rumunsky „voda“ strážní je propustili z tábora v domnění, že jedou pro vodu. Po patnácti minutách vyšla z tábora další skupina doprovázená internovaným v uniformě rumunského strážného. Ostatní internovaní měli na ramenech cihly, které vydobyli z jednoho táborového objektu. V domnění že se jedná o pracovní četu, byli internovaní s falešným doprovodem rovněž propuštěni přes bránu.

Cílem uprchlíků byla Jugoslávie, Itálie a nakonec Francie, kde se formovalo polské vojsko. Poté co Francie padla, bylo nutno změnit útekové trasy. Uprchlíci se snažili přes Síríi a Palestinu dostat do Velké Británie.

Četné útoky vedly roku 1940 k uzavření některých hůře zabezpečených táborů a centralizaci internovaných do táborů lépe zabezpečených.

Rumunsko, zastávající zpočátku neutrální pozici, se důsledkem politických událostí začalo stále více orientovat směrem k fašistickému Německu. Důsledkem tohoto vývoje bylo vydání více jak tisícovky internovaných polských důstojníků do Německa roku 1942. Tito muži byli následně umístěni v důstojnickém zajateckém táboře Oflag VIB Warburg.

Tisíce internovaných Poláků nižších hodností byly v rumunské internaci ponechány, aby zaplnily

nedostatek pracovních sil způsobený mobilizací branců pro rumunský expediční sbor na východní frontě.

Rovněž na území Maďarska, do kterého se roku 1939 dostalo na 40000 vojáků, z toho 5400 důstojníků polské armády, dochází k zřizování internačních táborů Balaton Bogar, Komarom, Nagycenek a mnoha dalších. Zřízeny byly i trestné internační tábory Nagykanisza, Gunt, Sikos, Budapešť-citadela.

Za pomoci tajné evakuační kanceláře, zřízené polskou exilovou vládou a za tichého souhlasu maďarské vlády, bylo různými způsoby ze země vyvedeno 21000 mladých Poláků. Upřednostňováni byli tankisté, letci, námořníci a důstojníci. Tichý souhlas Maďarska byl s inklinací k fašistickému Německu vystřídán zpřísněním podmínek a zesílením zabezpečení. Roku 1944, po německé invazi do Maďarska hrozilo, že internovaní budou deportováni do Německa. K tomu však nakonec nedošlo a internovaní se tak dočkali osvobození v Maďarsku.

Je nutno si však položit otázku jaké pocity měli polští vojáci, uprchnuvší do Maďarska aby se vyhnuli sovětské internaci, v momentu kdy je osvobodila Sovětská armáda.

Rovněž na území pobaltských států, především Litvy dochází v září 1939 ke vzniku internačních táborů. Do Litvy je nuceno ustoupit na 13000 polských vojáků, z toho 1000 důstojníků, které doprovázelo na 25000 polských uprchlíků, ponejvíce Židů snažících se vycestovat do Anglie, Norska, Švédska Dánska. Uprchlíci však uvízli v Litvě, bez výhledu na brzký odjezd. Litevská vláda proto iniciovala jednání se SSSR a Německem o navrácení uprchlíků. SSSR se k dané záležitosti nevyjádřilo.

Fort VII, Kaunas (Kowno), Litva (LCH2016)

Německá strana projevila zájem pouze o osoby vojenské, které však na základě mezinárodních práv nemohly být z Litvy vydány.

Internovaní polští vojáci tak byli ponecháni v táborech Vilkomierz, Kaunas, Kalvaria u Vilniusu, Vylkovyšy, Palanga, Olita.

Podmínky v těchto táborech byly relativně dobré.

Tábory byly zpravidla vybaveny knihovnami, radiovým přijímačem, internovaní směli navštěvovat bohoslužby, přijímat návštěvy příbuzných a rodinných příslušníků, byly organizovány pěvecké sbory, divadelní skupiny, vydávány táborové noviny.

Civilisté pracující v táborech měli zpočátku přístup k internovaným bez větších omezení.

Internovaní, kteří měli peníze si, skrze v táboře pracující civilisty, nechávali nakupovat to, co potřebovali. Mnozí své peníze utráceli za alkohol. Opíjení skončilo teprve roku 1940, kdy mnohým internovaným jednoduše došly peníze. Opíjení a hazard vedl k zákazu styků civilistů s internovanými. V říjnu 1940 bylo rozhodnuto o propuštění internovaných vojáků a civilistů z Vilenské oblasti.

Poté co Polsko bylo rozděleno mezi SSSR a Německou říši, přistoupila německá strana k přijetí internovaných Poláků německého původu, práce schopných mužů, členů rozdělených rodin a policistů, kteří mohli být nasazeni v Generálním guvernánu. Mimo to byli z litevských táborů propuštění civilisté neschopní branné služby a polští-Litevci z polské armády.

V půli června 1940, poté co pobaltské státy napadl Sovětský svaz, se stráž v táborech zcela zhroutil.

Nastalé situace využilo k útěku na 2500 internovaných polských vojáků. 21. června se podmínky v táborech opět zpřísnily. V červenci 1940 převzala litevské internační tábory NKVD. Internovaní byli následně vyvezeni do speciálních táborů Kozielsk a Pavliščjeb Bor.

Internovaní polští vojáci se nacházeli rovněž v Lotyšsku, celkem přes 1000 mužů.

V estonském Tallinnu byla v září 1939 internována polská ponorka Orzel. Po třídní internaci, kdy posádka byla ponechána na palubě, ponorka nepozorovaně opustila přísně střežený přístav, odkud doplula až do Anglie, kde byla následně nasazena v boji proti Německé Kriegsmarine.

Použité prameny a literatura

- 1) *Rumuńskie i węgierskie obozy internowania*, Marcin Spórna, Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Emila Fieldorfa „Nila“ w Krakowie, [online], Dostupné z: www.muzeum-ak.pl
- 2) *Polak potrafi! Jak polscy piloci uciekali z rumuńskie niewoli? Rafał Kuzak, Ciekawostki historyczne*, [online], Dostupné z: <http://ciekawostkihistoryczne.pl>
- 3) *Polscy żołnierze internowani w krajach bałtyckich*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 4) *Obozy internowania żołnierzy polskich*, [online], Dostupné z: <http://portalwiedzy.onet.pl>
- 5) *Internowanie Polaków na Litwie w czasie II wojny światowej*, Anna Jamroży, *Wieki Stare i Nowe* 7(12), 145-151, 2014
- 8) *Uchodźcy wojenni i polscy żołnierze internowani na Litwie w czasie II wojny światowej*, Gintautas Surgailis, *Tetragon*

Internace příslušníků britských expedičních vojsk ve vichystické Francii 1940- 1943

Již v meziválečném období existovala ve Francii rozvinutá síť internačních táborů. Jednalo se o tábory pro internované Arménce, později pro internované španělské uprchlíky a vládní jednotky, které kryly kolony na sever prchajících civilistů, komunisty a později rovněž emigranty, převážně Židy z Německa a Rakouska. Po pádu Francie byla vládou ve Vichy většina těchto táborů využívána za účelem internace Židů. O situaci v těchto táborech se dochovalo nemálo informací a svědectví a to i přes fakt, že pro mnohé pobyt v táborech na území vichystické Francie byl počáteční štačí na cestě, na jejíž konci čekala smrt.

Méně známým faktem však zůstává, že vichystická Francie spravovala v letech 1940-43 rovněž internační tábory pro příslušníky britských expedičních vojsk, námořníky a důstojníky RAF. Také tyto tábory se nacházely jak v evropské Francii, tak i ve francouzských koloniích.

V evropské části vichystické Francie, byli zadrženi britští vojáci zpočátku internováni v pevnosti Saint Jean v Marseille.

Umístěny zde byly stovky britských vojáků uprchnuvších z Danquerk, Calais, Boulogne, St Valery a mnoha další míst posledního odporu britského expedičního sboru. Internovaným bylo v pevnosti dopřáno značné volnosti. Na čestné slovo směli navštěvovat město.

Internovaným bylo skrze americké poselství vypláceno kapesné. Nemocní byli umístováni do nemocnice Michel Levy v Marseille.

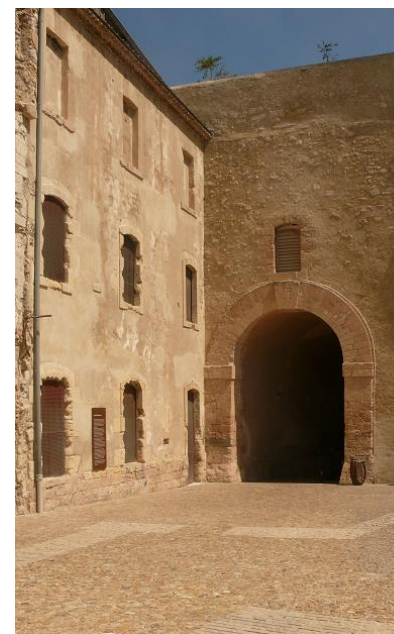
Jednou za 14 dnů tábor navštěvovala smíšená lékařská komise sestávající ze 3 doktorů, která vybírala zajatce vážně nemocné či další branné služby neschopné pro repatriaci.

Kdo z tábora uprchl, nevrátil se z města ve stanovený čas, musel po svém dopadení počítat se ztrátou výše uvedených výhod na 15 dnů. Útěky byly organizovány internovaným kapitánem Ianem Garrowem, který byl napojen na francouzské vlastence, kteří uprchnuvší internované skrývali a na další cestu pomáhali s jejich dovybavením. Díky jejich pomoci se 220 mužů z Marsei dostalo zpět do Anglie.

Důsledkem četných útěků bylo rozhodnuto o přemístění internovaných z frekventovaného přístavu vysoko do hor. Tak vznikl roku 1940 internační tábor ve městě Saint Hippolyte du Fort. Tábor nesl označení „Detachment W“. Nacházel se ve starých kasárnách přeměněných roku 1885 na vojenskou přípravnou školu. Internovaní byli ubytováni v kamenném kasárenském bloku Isly. Ostatní, novější budovy byly využívány coby kuchyně a jídelna, ubikace strážního sboru, velitelství. Příděly potravin byly skromné, ráno kousek síra, tenký krajíček chleba a půl hrníčku náhražkového kávy. Večer byl vydán zbytek přídělu chleba (125g na den), ke kterému byla polévka se zeleninou.

Fort Saint Jean Marseille. V dobách francouzské revoluce byla pevnost využívána coby vězení. Následně sloužila jako kasárna francouzské armády a roku 1940 krátce rovněž coby internační tábor pro britské vojáky zadržené na území Vichystické francie (LCH2017)

Objekt bývalých kasáren v obci Saint Hippolite du Fort, Francie, v době existence internačního tábora byl kamenný barák využíván coby jídelna (LCH2017)

Kasárna Isly v obci Saint Hippolite du Fort, Francie, v době existence internačního tábora zde byli ubytováni internovaní britští vojáci (LCH2017)

Obvodová zeď vnějšího dvora kasáren Isly v obci Saint Hippolite du Fort, Francie, v době existence internačního tábora za touto zdí trávil internovaní britští vojáci svůj volný čas (LCH2017)

Rovněž zde se o zájmy internovaných staral americký konzulát. Internovaným bylo umožněno mezi 1 hodinou odpolední a 8 hodinou večerní pobývat ve městě. Kapesné internovaným vyplácené obvykle padlo na vylepšení denních přidělů potravin. Internovaní byli oděti povětšinou do civilních oděvů, které získali na cestě přes okupovanou Francii. Pokud internovaní netrávili přidělený čas ve městě, pracovali na zvelebování svého tábora, nebo hráli hry. Vycházky do města byly na jaře 1941 zakázány, patrně na základě intervence z německé strany. Kompenzací však byly první balíčky červeného kříže obsahující jídlo a tabák pro celý tábor, které v té době byly přivezeny. I přes relativně dobré podmínky převládající v táboře, nezapomínali internovaní muži na svou povinnost k vlasti a z tábora se snažili nejrůznějšími způsoby utéci.

Tato činnost byla řízena a plánována britskou útekovou organizací, která byla podporována místním hnutím odporu. Nejčastějším cílem útěků bylo Španělsko a následně Portugalsko. Pro mnohé se cesta domů zakončila ve španělském koncentračním táboře Miranda del Ebro. Tajná úteková organizace byla po čase odhalena. Několik Francouzů tuto činnost zaplatilo deportací do koncentračního tábora Dachau.

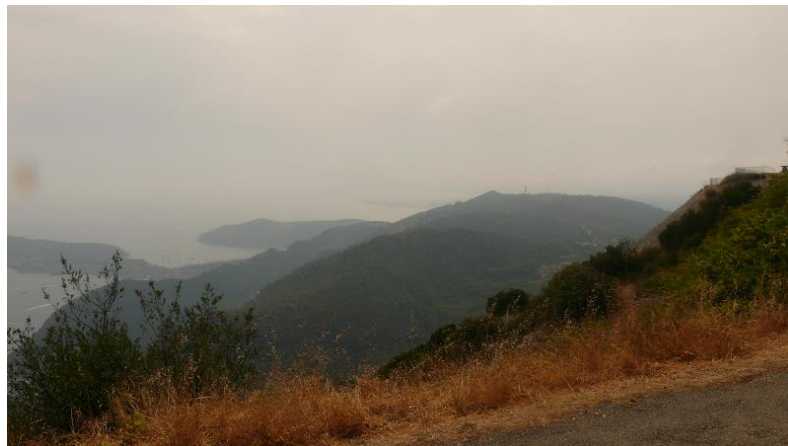
Roku 1941 navštívil tábor švýcarský fotograf Therese Bonney. Díky němu se dochovalo několik zcela unikátních fotografií internovaných. Fotografie se v září 1941 objevily ve známém magazínu Picture Post. V březnu 1942 byl tábor v Saint Hippolite du Fort rozpuštěn. K uzavření vedly četné útoky, a nedostatečné zabezpečení tábora. Ze 400 internovaných, kteří do tábora byli přivedeni, uprchlo 166.

17. března 1942 opustilo tábor 234 internovaných, včetně strážního sboru a velitele.

Novým místem naznačení byla pevnost Fort de la Revere nad obcí Eze. Příjezd do pevnosti byl provázen několika událostmi. Po příjezdu bylo internovaným umožněno koupit z obchodu v Nice rádio, takže mohli poslouchat BBC. Následně, skrze červený kříž, byly přivezeny balíčky červeného kříže s vojenskou výstrojí, potravinami a předměty drobného komfortu. Každý internovaný obdržel kompletní britskou uniformou, dvě košile a dvě sady spodního prádla. Civilní oblečení bylo internovaným odebráno. Byly tak znesnadněny další útoky.

Poté co 2 důstojníci RAF z tábora uprchli, byli všichni příslušníci RAF z tábora odvezeni. V září 1942 došlo v táboře k hromadnému útěku 54 internovaných skrze vlastnoručně vyhloubený tunel. Velitel tábora byl postaven před vojenský soud a internovaní téhož měsíce přesunuti do cvičného tábora Camp de Chambran, nedaleko Grenoble.

Po spojenecké invazi do Maroka, v říjnu 1942 následovalo obsazení, do té doby neokupované části Francie německými vojsky. Z internovaných se stali válečnými zajatci.

Fort de la Revere, Eze, pohled od týlové strany pevnosti do údolí. Stejný obrázek se naskýtal internovaným britským vojákům. (LCH2017)

Fort de la Revere, Eze, (LCH2017)

Po železnici byli přesunuti do italského města Carpi, odkud následoval 16km dlouhý pochod do zajateckého tábora P.G. Campo 73. Zde však nesetrvávali dlouho. 9 měsíců po jejich příjezdu Itálie kapitulovala. Iniciativu opět převzal německý Wehrmacht a zajatci byli deportováni do Německa. Umístění byli v kmenovém zajateckém táboře Stalag IVF.

Stejný účel jako internační tábor Saint Hippolite du Fort ve Francii, plnil tábor Laghouat v Algerii, francouzské kolonii. Tábor nesl oficiální název Camp des internes britanniques Laghouat a nacházel se v bývalých kasárnách francouzské cizinecké legie v oáze uprostřed pouště. Jednalo se o rozsáhlý barákový komplex. Tábor byl založen roku 1940. Umístění zde byli britští námořníci a letci. Podmínky v táboře byly relativně dobré až na vysoké denní teploty, přeplnění a nedostatek aktivit, které vedly k nemoci „ostnatého drátu“. Roku 1942 byli britští internovaní propuštěni a tábor využíván pro účel internace civilních osob.

Ve francouzské kolonii Tunis byli britští internovaní umístění v barákovém táboře Le Kef. K jídlu byla vydávána polévka s makarony a zeleninou. Občas byla strava zpestřena balíčky červeného kříže. Internovaným bylo vydáváno rovněž víno. Během existence tábora je zaznamenán jeden pokus o útěk skrze 187 stop dlouhý tunel, který internovaní stavěli 7 měsíců. Po několika hodinách však byli uprchlíci dopadeni a posláni zpět. V listopadu 1942 se v severní Africe vylodily spojenecké jednotky. Během několika následujících měsíců byly internační tábory převzaty pod kontrolu De Gaulových koloniálních jednotek.

Použité prameny a literatura

- 1) *LIST OF INTERNMENT CAMPS*, <http://www.apra.asso.fr/Camps/En/ListeCamps.html> 42866 F/Lt Robert Milton, <http://www.conscript-heroes.com/Art10-Bob-Milton-960.html>
- 2) *Miranda del Ebro*, <http://www.conscript-heroes.com/Art19-Six-Weeks-at-Miranda-960.html>
- 3) *Peter Walker 's Recollections*, <http://www.dwr.org.uk/dwr.php?id=119>
- 4) *Laghouat prison camp*, http://en.wikipedia.org/wiki/Laghouat_prison_camp
- 5) *Trvalá expozice Camp Eden*
- 6) *'Detachment W', Powerpoint script (English)*, Donough O'Brien

Internace ve Švýcarsku v letech 1939-1945

Úvod, národnosti internovaných

Po vypuknutí Druhé světové války zůstalo Švýcarsko neutrální. Není proto divu, že během zoufalého ústupu Francouzské armády, v útěkových plánech válečných zajatců i pronásledovaných civilistů, představovalo jeden z hlavních cílů. Dosažení Švýcarska je obvykle místem kde filmy jako Von Ryanův expres nebo Velký útěk končí. Co se však dělo po překročení hranic?

Již v červnu 1940 se do neutrálního Švýcarska dostávají první vojáci rozhodnuvši se pro švýcarskou internaci raději než pro německé zajetí. Přijetí těchto vojáků se neobešlo bez bouřlivých ohlasů těch, kteří se obávali ohrožení diplomatických vztahů Švýcarska s Německem. Proti přijetí obřího kontingentu ustupující francouzské armády vystoupil v červnu 1940 generál Henri Guisan. Převládá však pocit povinnosti vyplývající z Ženevské konvence a tak došlo k tomu, že se v červnu 1940 ve Švýcarsku, po těžkých ústupových bojích a přechodu Bernské Jury, ocitlo 42600 vojáků 45. francouzského armádního sboru. Součástí armádního sboru byla i 2. Polská divize pod vedením generála Bronislawa Prugar-Ketlinga, sestávající z 12000 Poláků. Divize sestávala jednak z Poláků, kteří odešli před Druhou světovou válkou za prací do francouzských uhelných dolů a dále z uprchlíků, kteří se rozhodli pro útěk z okupovaného území a internace v neutrálních zemích, aby na straně Francie pokračovali v boji proti nacistickému Německu.

4. varšavský pluk pěších střelců 23. 6. 1940

“Vojáci 4. Pluku

I přes váš zápal pro boj, nastalá situace vojenská ve Francii donutila naši vládu k vydání rozkazu překročení hranic švýcarských.

Ocitli jsme se zde poté, co jsme splnili naši vojenskou povinnost a na bojištích prolili svou krev.

Po překročení hranice jste pocítili sympatie ze strany obyvatel Švýcarska. Byli jste obdarováni vroucím srdcem místních obyvatel. Bylo vynaloženo velké úsilí spěšně připravit podmínky takové, abychom mohli žít bez strádání. Musíme to ocenit. Musíme se po rytířsku odvděčit za pohostinnost.

Bude v mnohém lehčí, pokud se nám podaří přivyknout švýcarským zvyklostem a předpisům platným pro švýcarskou armádu. Žádám vás vojáci, dodržujte vojenskou disciplínu.

Smysl pro demokracii, právo a pořádek je zde nezvykle silný. Věřím, že dokážete být ne méně disciplinovaní než Švýcaři. Věřím, že nepošpíníte stejnokroj polského vojáka a nezavdáte příčin, aby švýcarská správa musela proti nám vystupovat.

Tak jak jste bránili čest polského vojáka na bitevním poli, tak jak jste dokázali obětovat i to nejcennější za záštitu dobra, tak dokážete i udržet své dobré jméno vojáka v obecných podmínkách.

Pamatujte, že náš úkol není u konce, že nemůžeme povolít. Musíme být připraveni na každou výzvu.

Velitel pluku Gembal“

Společně s polskými vojáky přichází do Švýcarska také několik tisíc polských civilistů.

Mezi vojáky, překročivšími v červnu 1940 Bernskou Juru se nacházelo rovněž 800 marokánských kavaleristů, 90 indočínských vojáků, 600 Belgičanů a více jak 150 příslušníků britských expedičních vojsk. Francouzští a Marokánští internovaní nesetřvali ve Švýcarsku dlouho. Na základě bilaterální dohody s Vichistickou Francií a za souhlasu Třetí říše byli v lednu 1941 repatriováni. Na Poláky žijící a pracující dlouhá léta před válkou ve Francii se repatriace nevztahovala.

Roku 1943, po pádu fašistického režimu v Itálii, se přes hranice Tessinského kantonu dostává na území Švýcarska několik tisíc Italů a Britů. Od roku 1944 byly ve Švýcarsku internovány rovněž četné skupiny příslušníků Wehrmachtu. Tak došlo k tomu, že se ve Švýcarsku setkávají osoby vojenské proti stojících armád, dezertéři, muži odpírající vojenskou službu, váleční zajatci uprchlí z Německa, váleční zajatci hospitalizovaní zde pro svůj zdravotní stav, případně ti určeni k následné hospitalizaci ve své domovské zemi. V letech 1939-1945 prošlo zemí na 104000 vojenských osob z toho 34500 Francouzů a Belgičanů, 24400 Italů, 17100 Poláků, 7200 Němců a Rakušanů, 5800 Britů, 2100 Jugoslávců, 1600 Američanů a 8400 sovětských občanů. Na 1000 Poláků zůstalo po válce ve Švýcarsku. Stejně tak učinili i mnozí příslušníci jiných národností.

Správní orgány, struktura, všeobecné podmínky internovaných

Bezprostředně po masivním přílivu příslušníků francouzského 45. armádního sboru, švýcarské vojenské orgány, do jejichž kompetence problematika spadala, byly nuceny spěšně sestavit komisariát pro internaci a hospitalizaci. Do čela komise byl postaven plukovník von Murlat. Primárním úkolem komise bylo vypracování a bezodkladné provedení plánu rozdělení internovaných do jednotlivých kantonů, zajištění základních hygienických podmínek a stravování.

Od druhé poloviny června 1940 byly internační tábory ve Švýcarsku rozděleny do čtyř oblastí: Seeland, Mentue, Thur a Napf. Internovaní v dané oblasti byli rozděleni na bataliony, ty následně na kompanie a ty na tábory nebo internační lokality. Na čele každého tábora či lokality stál místní velitel, kterému podléhal strážní oddíl. V každém táboře či lokalitě byl z řad internovaných vybrán jeden důstojník, odpovídající za disciplínu, službu a práci internovaných. Jemu byli k dispozici, v závislosti na velikosti tábora, jeden až dva adjutanti.

Prvotní ubytování ve výše uvedených oblastech bylo ve znamení provizoria, ve stodolách, školních budovách, opuštěných továrnách. Důstojníci měli možnost ubytovat se v hostincích nebo soukromých domech. Místní obyvatelé, dle možností, nosili internovaným tabák, ovoce, zeleninu. I přes tyto drobné příspěvky byla prvotní stravovací a výstrojní situace neutěšená.

Začátkem července 1940, tedy tři týdny po příchodu internovaných bylo rozhodnuto o stavbě obřího barákového tábora v obci Büren an der Aare. Tábor měl nabízet kapacitu pro 6000 internovaných. Nutno uvést, že toto číslo 3x převyšovalo obyvatelstvo města.

Tak vznikl barákový tábor sestávající ze 120 dřevěných baráků, lemovaný ostnatým drátem, vybavený strážními věžemi. V Oberbüren byl navíc zřízen špitál pro internované s kapacitou 240 osob. Masové umístění

Školní budova Dufourschulhaus ve městě Biel, Švýcarsko. V červnu 1940 byla využívána coby přechodný internační tábor pro přibývající příslušníky francouzského armádního sboru. Toho měsíce bylo město plné francouzských tanků, vojenských nákladních aut, štábních vozů.(LCH2016)

Fragmenty internačního tábora Büren an der Aare, Švýcarsko(LCH2016)

Objekt bývalé prádelny internačního tábora Büren an der Aare, Švýcarsko (LCH2016)

internovaných se neukázalo jako uvážlivé. Velké množství baráků na malé ploše zapříčinilo neutěšenou hygienickou situaci a všeobecný nedostatek vše ještě umocňoval. Špatné podmínky uvnitř tábora vedly internované Poláky, ve znak protestu, k odpirání poslušnosti. Během následné ozbrojené potyčky byli dva internovaní zranění.

Pro švýcarskou správu to bylo poučením a od koncepce masových táborů ustoupila. Dochází ke zřizování většího množství menších kmenových táborů pro cca 250 osob.

Vzhledem k nedostatku pracovních sil, důsledkem mobilizace, dochází téměř okamžitě k nasazení internovaných k pomocným pracím u rolníků, na stavbě cest v nejobtížnějším vysokohorském terénu, v lesích, na melioraci řek, v hotelích, u holičů, ševců.

Za tímto účelem jsou zakládány pobočné pracovní tábory.

Smlouvy se zaměstnavateli uzavírala velitelství kmenových táborů, která rovněž po vykonání práce vystavovala faktury. Poplatek, který zaměstnavatel platil hospodářské správě kmenového tábora, byl rozdělen na tři části. První část byla vyplacena internovanému, druhá část, nazývaná všeobecné náklady, pokrývala náklady spojené s živením a ubytováním internovaného. Třetí část mzdy představovala administrativní poplatek za zprostředkování pracovních sil.

Dle nařízení o vyplácení mezd internovaným z 28. 9.

1940 víme, že za práci v zemědělství platil zaměstnavatel správě kmenového tábora 3 franky za internovaného a den. Z toho bylo 0.75 franku vyplaceno internovanému, 1.75 franku do všeobecné pokladny a 0,5 Franku do hospodářské pokladny tábora. Pokud rolník zajišťoval stravu, obdržel internovaný i hospodářská kasa stejný obnos, avšak všeobecná pokladna jen 0.75Franku. Za práci v úkolové mzdě si internovaný mohl, po splnění daného úkolu, vydělat více.

Pracovalo se 8 - 9hodin denně, 6 dní v týdnu.

Potravinový příděl pro pracujícího internovaného na den sestával v roce 1942 z 500 g. chleba, 150g. masa, 80g. síra, 125g. zeleniny, 20g. tuku, 40g. cukru, 6g. kávy, 25g. čokolády, 3g. čaje, 16,66g. Mouky, 3dcl. mléka a měsíčně 200g. másla.

I přes stoupající podíl pracovního nasazení, které odlehčovalo přeplněným kmenovým táborům, k zásadnímu narovnání situace dochází teprve po implementaci výnosu z konce ledna 1941 o repatriaci francouzských internovaných. Mimo to, na jaře 1941, dochází k přerozdělení části internovaných do ostatních kantonů, které do té doby k umístění internovaných nebyly využívány.

Od jara 1941 se tábory ve Švýcarsku dělily do 7 oblastí

- Baselland se sídlem v Baden
- Graubünden se sídlem v Chur (především Poláci)
- Reuss se sídlem v Küssnacht am Rigi
- Rhône se sídlem v Aigle
- Seeland se sídlem v St. Blaise (především Poláci)
- Tessin se sídlem v Luganu
- Thurgau se sídlem v Wil (především britští internovaní)

Každá z výše uvedených 7 oblastí obsahovala několik kmenových táborů, každý s desítkami denních i detašovaných pracovních komand

Jen krátkým výčtem možno zmínit oblast Graubünden. V této oblasti se nacházel:

Kmenový internační tábor Chur, podřízené pracovní tábory v Trims, Arosa, Brühl, Tarasp, Bruser-Tobel
Kmenový tábor Illanz, podřízené pracovní tábory Eetzinken, Peilerwald-Vals, Ruis, Waltensburg, Tavanasa.

Pracovní tábor Travansa byl založen 19. 5. 1942. Jednalo se o barákový tábor. Umístěno zde bylo 94 vojínů a 3 důstojníci polské armády. Tábor měl vlastní kuchyni. Internovaní pracovali na stavbě cesty. Kmenový tábor Safen, podřízené pracovní tábory Grosslap, Neukirch, Peilboden. Muži z tábora Gosslap nasazeni v červenci 1942 na odstraňování škod po povodních.

Kmenový tábor Val-Platz, podřízený pracovní tábor Felsenbach

Kmenový tábor Rodels . Pobočný tábor Zillis, Sulsana, Cazis.

Internovaní z kmenového tábora Rodels docházeli vykonávat meliorační práce do lokality „Neuer Wald“. Vykládali dřevo na stanici v Rodels. Pracovní komando z tohoto tábora bylo rovněž nasazeno v Davosu, kde internovaní dva dny pracovali pro Grand hotel Belvédere na odhrnování sněhu. Muži z pracovního tábora v Zillis pracovali pro obec. Muži z pracovního tábora Cazis byli nasazeni na kácení a transportu dřeva pro psychiatrický ústav Realta v Cazis. Muži z pracovního tábora Sulsana byli nasazeni na opravě cest pro obec Scansf, pomáhali rolníkům ze Scansf, opravovali cesty a kopalí výkop pro kabel mezi Scansf a Tuos.

Lokality i funkce jednotlivých táborů se měnily rok od roku. Tábory zanikaly, byly opět reaktivovány, měnily svůj účel z trestních na kmenové, nemocniční a obráceně. Stejně tak se v táborech dle potřeby střídaly i jednotlivé národnosti.

Nutno uvést, že řadu důležitých projektů v oblasti infrastruktury, zemědělství a služeb by v období Druhé světové války nikdy nebylo možno realizovat bez internovaných.

Styky internovaných s místními obyvateli nebyly v zásadě omezovery. Samovolné opuštění tábora však bylo považováno za útěk a mohlo být potlačeno zbraní. Pro opuštění tábora ve věci jiné než služební musel internovaný předložit propustku. Tyto propustky vydával v závislosti na perimetru platnosti:

Uvnitř lokality, tábora- Velitel tábora

Uvnitř rajónu (oblast kompanie)- Velitel kompanie

Uvnitř oblasti batalionu- Velitel batalionu.

Uvnitř jedné ze 7 kmenových oblastí- Oblastní inspektor
Transfer nemocných- příslušný švýcarský vojenský doktor.

Alkohol směli internovaní požívat jen v omezené míře.

Se souhlasem správních orgánů směli internovaní fotografovat. Bylo však zakázáno tyto fotografie prodávat, směňovat nebo posílat. Internovaným bylo dále zakázáno navštěvovat hospody, s výjimkou těch pro ně rezervovaných, ve kterých směli internovaní setrvať nejpozději do 21 hodiny.

Bylo zakázáno navštěvovat kina, sportovní zápasy, nesměli užívat kolo ani železnici bez písemného souhlasu, opouštět ubikace po zhasnutí světla, kouřit na ubikacích, na vlastní pěst se nechávat najímat u rolníků nebo ve fabrikách, bez povolení sbírat dřevo

v lese, chodit do polí bez strážného, bez povolení lovit, prodávat vlastnoručně vyráběné předměty, prodávat výstroj, dávat interview.

Výsledky internovaných, bez ohledu na hodnotu, dopustivších se nějakého přečinu, byly prováděny vždy za přítomnosti zmocněného důstojníka z řad internovaných a švýcarského důstojníka. Policie směla internované vyslýchat jen v civilním oděvu.

Tresty za prohřešky proti domovskému řádu táborů a všeobecným pravidlům internace byly nastaveny v souladu s předpisy platnými pro švýcarské vojsko. Za pozdní příchod na apel bylo 5 dní arestu, vzdálení z tábora bez propustky 5 dní arestu, 10 dní arestu hrozilo za nevykonání rozkazu a arogantní chování. 10 dní ostrého arestu za opuštění tábora a návštěvu sousedního města na falešnou propustku. Útěky byly kárány 15 dní arestu.

Velitel kompanie měl právo udělit trest do výše 5 dní arestu, nebo 3 dní zostřeného arestu, velitel batalionu měl právo udělit trest do 10 dní arestu nebo 10 dní zostřeného arestu, Velitel oblasti měl právo udělit trest do 10 dní arestu, nebo 15 dní zostřeného arestu. Komisař pro internaci a hospitalizaci měl právo udělit trest do 10 dnů arestu nebo 20 dnů zostřeného arestu.

Švýcarským civilistům bylo zakázáno dávat internovaným civilní oblečení, podporovat je na útěku, pomáhat jim obstarávat zbraně, přijímat vlastnoručně vyráběné věci, zasílat potraviny, kupovat jim jízdenky, zprostředkovávat poštu internovaných, umožňovat používání soukromé telefony. V případě porušení byli policejně vyšetřováni a na základě závažnosti prohřešku souzeni civilními soudy.

Internační tábory pro vysokoškoláky a maturanty.

Internovaným, kteří splňovali nezbytné předpoklady, bylo umožněno studovat. Toto rozhodnutí bylo učiněno odpovědnými orgány již 4 měsíce po příchodu 45. armádního sboru skrze Bernskou Juru do Švýcarska. Možnosti studia zahrnovaly vzdělávání v základní znalosti čtení psaní počítání pro analfabety, odborné řemeslnické vzdělání, gymnaziální vzdělání, vysokoškolské vzdělání, postgraduální vzdělání. Peněžní prostředky nutné pro realizaci projektu byly částečně získány od YMCA, od místních dámských spolků, od soukromého sdružení „Pro Polonia“, od švýcarské pomocné organizace pracujících, od švýcarského červeného kříže, od Sekce pro armádu a dům švýcarské armády, spojeneckých poselství a evropského fondu pro zajištění studentů. Protože přístup internovaných na švýcarské školy byl z politických důvodů vyloučen, bylo internovaným studentům umožněno navštěvovat pro tento účel zřízené dceřiné školy univerzity Freiburg, univerzity a technické školy Zürich a obchodní vysoké školy St.Galen. Vysokoškolský internační tábor pro studenty technické školy Zürich se nacházel ve Wintherthuru. Zadáním tohoto tábora bylo umožnit internovaným studovat dle studijního programu technické univerzity. V táboře vládl vojenský režim, tak jak všichni jeho obyvatelé byli internovaní vojáci. Vysedávání po kavárnách a procházení se po ulicích, zatím co místní obyvatelé tvrdě pracovali ve strojírenství, nebylo tolerováno. Za porušování táborových předpisů mohli být internovaní vyloučeni.

Tábor byl vybaven studovnou a velkou knihovnou sestavenou z přebytků učitelství knihovny univerzity v Zürichu a darů. Naučné knihy se věnovaly architektuře, mechanice, zemědělství, medicíně, právu, inženýrství, veterinářství, filozofii, elektrotechnice, všeobecným vědám, chemii a matematice. V táboře byla umístěna ordinace táborového lékaře, který se staral o studenty. Opravu a praní prádla zajišťovaly ženy z místních opraven. Strava byla vydávána 3x denně. Studentům bylo vypláceno jednou za 10 dnů stipendium ve výši:

poručík, podporučík a aspirant 20CHF

praporčík 15CHF

starší seržant 10CHF

seržant 8CHF

četař 6CHF

desátník 6CHF

vojín 2,5CHF.

Internovaní, kteří ukončili studia ve Wintherthuru, byli posláni do tábora Metzigen kde jim byly vyčleněny dva baráky vybaveny učebnou s bohatou knihovnou, dávající možnost pro další samostudium.

Internovní tábor pro studenty obchodní vysoké školy St. Gallen se nacházel v Herisau/St. Gallen.

Internovaní mající zájem o získání gymnaziálního vzdělání byli umístěni v internačním táboře ve Wetzikonu.

V letech 1940-45 zakončilo 331 internovaných Poláků vysokoškolské vzdělání, 123 složilo doktorát. V tomto čísle nejsou zmíněny stovky Italů a Britů, kteří rovněž využili této příležitosti.

Nutno uvést, že rozhodnutí vzdělávání internovaných téměř bezprostředně po započítí internace bylo velmi prozřetelné. Švýcarsko si tak vychovalo řadu specialistů, kteří v období Druhé světové války zaujali místo mobilizovaných mužů v továrnách, inženýrských kancelářích, v infrastruktuře jednotlivých táborů.

Anglo-američtí internovaní ve Švýcarsku

Jak již bylo výše zmíněno, první britští internovaní vojáci se do Švýcarska dostávají v červnu 1940. Tito muži byli umístěni na severozápadě internační oblasti Napf. 3. 7. 1940 zde bylo internováno 7 důstojníků, 180 vojínů a poddůstojníků. Tento stav je následně doplňován o jednotlivce, kterým se podařilo uprchnout z německého zajetí a v neposlední řadě o ty, kteří byli ve Švýcarsku hospitalizováni pro vážné fyzické či duševní problémy, pro které byli propuštěni z německého zajetí. K hlavnímu přílivu britských válečných zajatců však dochází teprve po kapitulaci Itálie.

V září 1943, po vyhlášení kapitulace, byla většina italských zajateckých táborů ponechána svému osudu. Strážníci se rozprchli a následně i většina zajatců. Některým zajatcům uprchlým ze zajateckých táborů na severu se podařilo ukrýt v horách a s pomocí místních obyvatel překročit švýcarské hranice. Jiní zkusili své štěstí během železničního transportu na sever do Německa. S nárůstem spojeneckých vzdušných aktivit nad Německem dochází rovněž ke zvýšení počtu Anglo-amerických pilotů, kteří byli donuceni švýcarským letectvem přistát ve Švýcarsku po narušení neutrálního vzdušného prostoru, případně těch, kteří zde se svým strojem nouzově přistáli.

Vzrůstající počet britských internovaných dal vzniknout na území Švýcarska vojenské pomocné organizaci britského ministerstva války. O americké internované pečovalo místní americké velvyslanectví.

Nově přichozí internovaní, byli po překročení hranic podrobeni zdravotnímu vyšetření a následně přesunuti do tábora. V případě internovaných, kteří uprchli ze zajetí, nebo byli pro vážný zdravotní stav ze zajetí propuštěni, předcházelo umístění do tábora podrobnější zdravotní a zubařské vyšetření, třítydenní karanténa a výdej nové výstroje.

Internovní střediska určená pro anglo-americké internované, stejně jako tomu bylo u ostatních národností, byla situována v menších objektech s kapacitou 200-250 mužů. Střediska se nacházela v malých vesnických školách, fabrikách, využívané byly i účelově stavěné barákové tábory.

S britskými internovanými se ta kupříkladu setkáváme v zimě 1942/43 v hotelu Bären v Oberegg. V srpnu 1943 zde byl umístěn 1 důstojník 18 poddůstojníků a 58 mužů. Tito muži pracovali převážně v zemědělství. V táboře byl pro potřeby internovaných k dispozici bazén a kino.

Zprvu byli internovaní důstojníci a mužstvo ubytováni pohromadě. Britští letci a důstojníci byli však později přemístěni do horských hotelů Adelboden, Arosa a Montreux. Ubytování bylo nadstandardní. Internovaní za něj však museli ze svého služného, stejně jako za stravu platit.

Internované mužstvo dostávalo stravu, která byla co do kvality i kvantity shodná s vojáky švýcarské armády, zdarma. Na rozdíl od důstojníků však podléhali pracovní povinnosti.

Mnozí muži se během internace vrátili ke svému civilnímu řemeslu, tiskařství, hodinářství, ševcovství. Za dobré chování bylo internovaným umožněno opustit tábor na odpolední procházku nebo se mimo tábor věnovat sportovním aktivitám.

S tím jak se fronta přibližovala ke švýcarským hranicím, množily se mezi spojeneckými zajatci případy útěků. Internované dopadené na opakovaném útěku očekával trestní tábor. Takovéto zařízení se nacházelo kupříkladu ve Wauwilermoos. Barákový tábor za dvojitém plotem z ostnatého drátu. Celkem deset baráků, každý pro 25 mužů. Uvnitř dvoupatrové pryčny vystlané slámou. Stráž byla posílena služebními psi. Na tomto místě nebylo mnoho rozdílů mezi internací a zajetím v táborech Stalag Luft. Tábor několikrát navštívili delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže. Působí paradoxně, že právě ve Švýcarsku, jak z výpovědi pamětníků vyplývá, delegátům nebylo umožněno shlédnout celý tábor. Po válce byly ve skladech nalezeny místnosti plné nevydaných dopisů a balíčků červeného kříže. Americký atašé ve Švýcarsku se o existenci tábora dozvěděl na podzim 1944. Následovala oficiální stížnost na to, že s internovanými je zacházeno hůře než v jiných zemích se zajatci. V rámci odlehčení situace nařídil generál Ruggero Dollfus stavbu druhého trestního tábora. K tomu však již nedošlo, protože v době kdy pátá americká armáda překročila La Pointe u Ženevy, byla mezi švýcarskou a americkou stranou uzavřena dohoda o repatriaci internovaných. Ti byli skrze americkou linii následně odesláni do Grenoblu a následně do Neapole.

Použité prameny a literatura

- 1) *Apendix 1, Prisoners of The Germans and Italians*, A.E.Field, *Australian war memorial*, http://www.awm.gov.au/cms_images/histories/19/chapters/16.pdf
- 2) *Part Three - ANZAC Airmen in Switzerland, ANZAC POW freemen in Europe*, http://www.aifpow.com/part_3__the_raft_in_switzerland
- 3) *Internierungen, Hervé de Weck / GL*, <http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D8704.php>
- 4) «*Ich war Kriegsgefangener in der Schweiz*», von Martin Suter, *New York*, 08. November 2013 07:14
- 5) *12'500 Polen fanden ihre Rettung in der Schweiz*, Silvio Keller / 19. Jun 2015 <http://www.infosperber.ch/Politik/12500-Polen-fanden-ihre-Rettung-in-der-Schweiz>
- 6) *On-line archiwum Muzea Polskiego w Rapperswilu*, http://archiwum.muzeum-polskie.org/lista_wyszuk.php?nrar=&nrzesp=&sygn=&folder=&lang=de&filtr=intenrierte&język=&data_od=&data_do=
- 7) *Internierungslager Büren an der Aare*, https://de.wikipedia.org/wiki/Internierungslager_B%C3%BCren_an_der_Aare
- 8) *Internierten-, Arbeits-, Emigrantent- und Flüchtlingslager im Kanton Zürich 1933–1950. Eine Übersicht*, Christian Sieber, http://www.geschichtsverein.ch/Sieber_Lager_Kanton_Zuerich.pdf
- 9) *Die Internierung*, Zeitschrift: *Appenzellische Jahrbücher*, Band (Jahr): 119 (1991), <http://www.e-periodica.ch/cntmng?var=true&pid=ajb-001:1991:119::31>
- 10) *Die militärischen Internierten in Oberegg während des Zweiten Weltkrieges*, Aragai, David, *Innerrhoder Geschichtsfreund*, Band (Jahr): 53 (2012)

Internace amerických pilotů v neutrálním Turecku

Ke vzniku internačních táborů pro americké letce dochází během Druhé světové války rovněž v neutrálním Turecku. Internovány zde byly posádky amerických bombardérů B-24, jež byly nuceny přistát na území Turecka z důvodu poškození nebo nedostatku paliva během návratu z bombardovacích misí na rumunská ropná pole.

Turci se k Američanům chovali přátelsky. O raněné bylo postaráno ve vojenských nemocnicích. Internovaným bylo dopřáno značné volnosti v pohodlí, jež si mohli dovolit za žold vyplácený skrze americkou ambasádu. Internovaným bylo dokonce umožněno shlédnout Istanbul.

Internační tábory ve Švédsku 1939-1945

Švédsko bylo jednou z mála evropských zemí, která v období Druhé světové války setrvala po celou dobu jejího trvání, v neutralitě.

Pro posádky válečných lodí, bojových letadel a pozemní jednotky zahnané důsledkem válečných událostí do bezvýchodné situace, stejně jako pro uprchlé válečné zajatce, se tak stávalo jedním z automatických útekových cílů.

V září 1939 byli ve Švédsku internováni příslušníci obchodního námořnictva z 8 polských obchodních lodí a osádka motorového člunu polské pohraniční stráže, které se podařilo překonat blokádu poloostrova Hel.

17. září ve Švédsku přistála poškozená polská ponorka Sep. O den později do Švédska zamířila polská ponorka Ryś. 25. září byla do Švédska nucena zamířit rovněž ponorka Zbik. Polské posádky válečného námořnictva byly se svými ponorkami poslány do Vaxholmu, kde z ponorek byly demontovány zbraně a vyčerpáno palivo. Posádky zpočátku byly ponechány u ponorek, ale poté co z Talinu nepozorovaně odplula internovaná ponorka Orla, byli námořníci odvedeni do střežených kasáren. Poté co Němci napadli Dánsko a Norsko, bylo posádkám umožněno se vrátit na ponorky, které byly opět vyzbrojeny. Chybělo pouze palivo, které mělo být vydáno pouze v případě německého útoku na Švédsko. Poté co bezprostřední nebezpečí německé invaze pominulo, byly ponorky opět deaktivovány a polští námořníci posláni do Mariefeldu, kde byli ubytováni na vysloužilých lodích, následně v barácích na pobřeží. Počáteční podmínky byly zoufalé. Nedostatek topiva, třeskutá zima.

Internovaní přes den chodili na práci do lesa. Za práci dostávali mzdu. Část výdělku byla vyplácena, část kryla náklady spojené s pobytem.

Mimo polských námořníků se v internaci nacházeli rovněž polští a britští příslušníci RAF a v neposlední řadě příslušníci amerického letectva, kteří během návratu z misí nad severním Německem a Pomořanskem byli ve Švédsku nuceni nouzově přistát.

Tito muži byli zpočátku koncentrováni v internačním táboře Framby. Tento internační tábor byl zřízen krátce po německém útoku na Dánsko a Norsko za účelem internace uprchlíků z Německa a švédských komunistů. Na konci července 1943 zde bylo umístěno několik desítek britských, polských a amerických letců.

Internovaným bylo povoleno opatřit si civilní oblečení, bylo jim dopřáváno na čestné slovo značné volnosti.

Mohli navštěvovat město a zde, zpočátku pod švédskou stráží a později zcela volně, nakupovat. Místní se k internovaným letcům chovali přátelsky.

Místním chlapcům pomáhali internovaní se zlepšením angličtiny.

Životní podmínky internovaných Američanů byly v porovnání s ostatními internovanými vojáky z tábora Framby nadstandartní. Americkému poddůstojníku byl vyplácen vyšší žold než švédskému veliteli letky. Na rozdíl od polských internovaných vojáků nemuseli pracovat.

1. října 1943 byli Američané a Briti z tábora odvezeni a ubytováni ve městě Falun.
 Tak jak internovaných posádek přibývalo, musela být pro jejich umístění využívána nová místa, obvykle okolo stojící hotely.
 Internovaní byli často oblíbeni u místních žen a dívek, za které platili lístky do kina.
 Po kapitulaci Německa byli američtí a britští internovaní repatriováni.
 Poněkud složitější byla otázka repatriace pro polské internované.
 Po propuštění v srpnu 1945 dala většina Poláků přednost před návratem do Rusi ovládaného Polska, setrvání ve Švédsku nebo odjezdu do Anglie.
 8. května 1945, v den vojenské kapitulace Německa, se začala psát nová kapitola švédské internace.
 V Lotyšsku, na pobřeží Baltského moře bylo v té době dislokováno více jako 180000 příslušníků německé branné moci. Mnozí z těchto mužů byli rozhodnuti za každou cenu uniknout sovětskému zajetí. Jediná cesta z obklíčení však vedla přes moře do Švédska. Útěk na rozbitých rybářských člunech byl nebezpečným podnikem. Na moři hlídkovaly ruské torpédové čluny a letadla. Jedním z člunů, který padl za oběť ruským torpédům a bombám byl i Culbis. Z 90 německých vojáků, kteří se na něm plavili, 60 utonulo. Přeživších 30 mužů bylo zachráněno švédskou hlídkovou lodí.
 V evakuaci z lotyšského přístavu Liepaja sehrála významnou roli německá letadla. 8. května se na letišti Liepaja-jih objevilo velké množství německých letadel různých typů. Jejich úkolem bylo dopravení raněných vojáků do Dánska. Vzhledem k tomu, že letadla byla přetížena, byla většina z nich přinucena přistát ve Švédsku, kde byli ranění muži následně internováni.
 Tyto dramatické události přiměly v květnu 1945 švédské ministerstvo obrany ke zřízení pěti internačních táborů určených pro vojáky německé branné moci. Tyto tábory se nacházely v Lingenu, Backamo, Rannenstaettu, Grunnebo a Rinkaby.
 Podmínky v internačních táborech byly dobré. Zajatci dostávali stejné přiděly potravin a cigaret jako švédští vojáci. Stejně tak i ubytování zajatců bylo shodné s ubytováním švédského vojska.
 Internovaným důstojníkům byl každý desátý den vyplácen žold.
 Poddůstojníci dostávali 16 švédských korun, poručíci 20 korun a nadporučíci 24 korun.
 Internovanému mužstvu byla vyplácena mzda, jejíž výše závisela na vykonané práci. Průměrná výše mzdy činila 12 korun.
 Zajatci vykonávali práci, kterou jim jejich zdravotní stav dovozoval, rekonvalescenti pomáhali uvnitř táborů, pečovali o nemocné a raněné, ostatní stavěli cesty, pracovali v lesích a pomáhali rolníkům na polích.
 Ve volných chvílích internovaní hráli fotbal, pořádali zápasy v boxu a organizovali divadelní večery.
 Život ve švédských internačních táborech nebyl nikterak špatný a internovaní se těšili na brzký návrat domů.
 Myšlenka brzkého návratu se však brzy rozplynula.
 2. června 1945 předalo ruské ministerstvo zahraničí švédskému ministru zahraničí nótu, která požadovala vydání všech německých a baltských internovaných do Sovětského svazu.
 Švédská vláda se rozhodla internované vydat.

V této době se ve švédských internačních táborech nacházelo 2998 mužů, mezi nimi 167 Baltů.
 Začátkem listopadu 1945 vyslala sovětská vláda z přístavu Murmansk do Trelleborgu nákladní loď „Bukan“, na které měli být internovaní odvezeni do Sovětského svazu.
 Den nalodění byl stanoven na 7. 11. 1945.
 Zpráva, která se rychle rozšířila i mezi internovanými, rozpoutala silný vzdor. V některých táborech internovaní začali držet hladovku.
 Mnoho Švédů nesouhlasilo s rozhodnutím vlády a prokazovali zajatcům v jejich protestech sympatie a podporu. Někteří strážní a důstojníci ve znak solidarity podali žádost o propuštění z vojenské služby. Stráž válečných zajatců proto byla postupně předána do rukou švédské policie.
 Ruský námořní atašé ve Stockholmu se snažil zmírnit představu švédské veřejnosti o ruské otrocké lodí, a proto požádal švédskou vládu o pomoc s úpravou nákladních palub pro účel přepravy válečných zajatců.
 Loď byla dovybavena pryčnami a matracemi. Den nalodění byl odložen na 30. 11. 1945.
 Stejně jako v ostatních internačních táborech byli i internovaní z tábora Backamo 30. listopadu 1945 v 5 hodin ráno vzbuzeni a nahnáni na apel. Švédský důstojník jim oznámil, že v 12:00 začne převoz.
 V průběhu tohoto osudového dne bylo v táboře Backamo zaznamenáno více jak sto pokusů o sebevraždu. Velmi časté byly případy podřezání žil a oběšení. Po příchodu policie, která zajatce měla nahnat do autobusů, se zajatci semkli k sobě a nechtěli odejít. Splnění úkolu dosáhla švédská policie teprve ranami obušky. Tento osud se nevyhnul ani zajatcům ležícím v nemocnici v Malmo.

Použité prameny a literatura

- 1) *Die Gefangenen, Paul Carell (Günter Bøddeker), Deutsche soldaten hinter Stacheldraht, Bechtermünz Verlag ISBN 3-8289-0342-8*
- 2) *Szwedzka epopeja polskich marynarzy, [online], Dostupné z: www.polskieradio.pl*
- 3) *Polsko-szwedzkie stosunki w latach II wojny światowej, [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 4) *Obozy internowania żołnierzy polskich w czasie II wojny światowej, [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 5) *Sweden in World War II - across borders, Arne Granfoss, [online], Dostupné z: www.konditori100.se*
- 6) *World war II stories, In Theyer own words, On the Home Front, Jöran Granberg, [online], Dostupné z: http://carol_fus.tripod.com*
- 7) *Internment camps in Sweden during World War II, [online], Dostupné z: Wikipedia*

Internační tábory v Irsku 1939-1944

V září 1939, poté co Británie a Francie vyhlásila válku Německé říši, zůstává Irsko neutrální.

Boje, které se rozhořely v následných letech mezi německými a britskými vzdušnými silami přivedly na irské neutrální území, nespočet letců, později rovněž námořníků z lodí, které se u pobřeží Irska potopily.

K jejich umístění byl využíván vojenský tábor Curragh zřízený roku 1855 jako vojenská a policejní základna.

V rámci vojenského tábora vznikly internační tábory č. 1 a č. 2. Tábor č. 1 byl vyhrazen pro internované příslušníky IRA a tábor č. 2 pro internované zahraniční příslušníky válku vedoucích stran

Tábor č. 2 byl barákový tábor čtvercového půdorysu lemován ostnatým drátem. Na každém rohu stálo vyvýšené kulometné postavení. Oblast uvnitř byla rozdělena na dvě části oddělené vlnitým plechem, na vrchu lemovaným ostnatým drátem. Část tábora byla vyhrazena internovaným německým vojákům, tzv. G-Camp a druhá spojeneckým vojákům, tzv. B-camp. Stráž vykonávali příslušníci irské domobrany.

Život v irské internaci nebyl, pomineme-li počáteční měsíce internace, špatný.

Internovaným byl vyplácen žold ve výši 2-3 libry týdně, v závislosti na hodnosti. Tyto platby byly následně účtovány válku vedoucím zemím, do kterých internovaní příslušeli.

Internovaní byli ubytováni v dřevěných barácích 20x120stop, rozdělených na 6 světnic spojených chodbou. Baráky byly osvětleny elektricky, vytápěny byly kamny na uhlí.

Každý den od 8:00 do 21:30 byla k dispozici horká voda na osobní hygienu. Internovaní dostávali 3 jídla denně. Snídaně sestávala ze slaniny, vajíček, čaje, chleba a másla, v 13:00 bylo vydáno hlavní jídlo, obvykle maso, brambor a pudink. V pátky byly ryba. Večer byl vydáván chléb s máslem, čaj, džem.

Internovaným bylo povoleno navštěvovat bohoslužby a ve volných chvílích se věnovat práci na táborových zahradách. Internovaní měli k dispozici rovněž jedno z nejmodernějších volnočasových zařízení v zemi, kterými tábor disponoval. Byl zde vnitřní plavecký bazén, tenisový kurt, squash a handbalové kurty.

Na základě čestného slova bylo internovaným umožněno vycházet do okolí tábora. Během vycházek mimo tábor museli mít internovaní oblečen civilní oděv, nesměli navštěvovat hospody, hotely hovořit s místními obyvateli nebo navštěvovat jejich domy.

K výraznému uvolnění podmínek dochází v lednu 1941. Oblast kam internovaní směli vycházet, byla rozšířena na Courage, Kildare, Newbridge a Billcullen. Zákaz návštěvy hotelů byl zrušen. Internovaným, kteří byli ženatí, bylo dovoleno na čestné slovo od 10:30 do 22:30 trávit čas se svou rodinou mimo tábor. Zde hovoříme především o britských internovaných.

V Květnu 1941 bylo internovaným umožněno navštěvovat rovněž město Naas a také zaplatit si jízdy na koních po okolí. Návštěva soukromých domů i tanečních zábav byly povolena.

Útěk z irské internace byl pro německé internované dosti nelehkým podnikem, vzhledem k velké vzdálenosti, kterou bylo třeba překonat a do roku 1943, po vylovení spojeneckých vojsk ve Francii, již takřka nemožný.

Pro britské internované byly útekové plány o poznání méně náročné na přípravu, tak jak po útěku z tábora postačovalo překonat přibližně 100mil k hranici severního Irska.

V letech 1940-45 bylo v Irsku internováno 269 Němců, 31 Britů, 8 Kanadánů 3 Poláci, 1 Francouz, 1 Novozélandčan a 1 Američan.

Použité prameny a literatura:

1) *K-Lines Internment camp 1940-1944, The Courragh*
<http://www.curragh.info/klines.htm>

2) *Military Internees, Prisoners of War and the Irish State during the Second World War, Bernard Kelly*
2015, 978-1-137-44601, Google Books

Zajatecký tábor č.18 Fatherstone, Anglie, v popředí dlouhé řady zajateckých ubykací, sestávající z typizovaných baráků „Nissen hut's“

Zajatecký tábor č.18 Fatherstone, Anglie, malý parčík uvnitř zajateckého tábora

Obytné baráky zajateckého tábora Leicester, Anglie

Problematika válečného zajetí a internace na Britských ostrovech, v britských koloniích a na osvobozených územích 1939-1948

Zajatecké tábory na Britských ostrovech

Vývoj zajateckých táborů

3. září 1939 vyhlásila Británie a Francie válku Německu. Jedním z prvních válečných opatření na britském území byla internace německých, italských a rakouských příslušníků obchodního loďstva, obchodníků, turistů a přistěhovalců.

Internální tábory v Anglii a Skotsku bylo roku 1939 možno spočítat na prstech jedné ruky. Tábory vznikaly v opuštěných objektech tkalcoven, škol a kasáren. Kapacita již stojících objektů byla v případě potřeby provizorně navyšována pomocí stanů. Stany brzy nahradily typizované dřevěné baráky.

Od června 1940 se v Anglii objevují první váleční zajatci, především němečtí výsadkáři a řadoví vojáci zajatí britskými expedičními silami v Holandsku, Belgii a piloti Luftwaffe, sestřeleni během bojů o Anglii.

S porážkou Francie v červnu 1940 vzrůstá hrozba německé invaze do Anglie. V souvislosti s přípravnými opatřeními na válku bylo rozhodnuto o odsunu válečných zajatců z Britských ostrovů. Zajatci byli po menších skupinách společně s internovanými civilisty, kteří v té době početně převyšovali válečné zajatce, posíláni do Kanady, Austrálie a na Nový Zéland.

K opětovné reaktivaci a následnému rozvoji sítě zajateckých táborů na Britských ostrovech dochází od roku 1942 v souvislosti s pominutím nebezpečí německé invaze a narůstajícím nedostatkem pracovních sil.

Vojenská správa obvykle zadávala stavby nových zajateckých táborů civilním stavebním firmám.

Vzhledem k nedostatku pracovních sil, byli těmto firmám poskytováni na pomocné práce váleční zajatci. Ti bydleli do doby dokončení nových baráků ve stanech na staveništi.

Nejběžnější táborovou stavbou, sloužící pro ubytování zajatců, byl 60 stop dlouhý dřevěný barák navržený ministerstvem války pro ubytování britského mužstva. Baráky mohly být z betonových prefabrikátů, dřevěné nebo z vlnitého plechu.

Jako příklad typického zajateckého tábora na Britských ostrovech je možno uvést tábor č. 81, Pingley.

Kapacita tábora činila 780 zajatců. Tábor sestával ze zajateckého bloku, strážního bloku, zeleninové zahrady, rekreačního hřiště a stanice pro hygienu s práním desinfekčním zařízením. Sekce strážných sestávala z 15 zděných baráků, ve kterých byly umístěny kanceláře táborové administrativy, ubikace vojáků a důstojníků, jídelny, sklady pohonných hmot a arest. Uvnitř tábora se rovněž nacházela cihlová vodárenská věž.

Sekce pro zajatce sestává z 35 baráků, shodného typu s těmi ve strážním bloku. V barácích se nacházela kuchyně, kantýny, sklady, dvě jídelny, dva rekreační

Zajatecký tábor č.21 Comrie, Skotsko, stavba tábora započala v květnu 1941 a byla zakončena ke konci roku 1941. Tábor sestával téměř výlučně z „Nissen Hut's“, pouze táborový arest byl zděný. Stavbu provedla 249. (Alien) Company Pioneer Corps, která byla tvořena převážně uprchlíky z Německa a Rakouska (židé). Tábor v Comrie byl nejprve zamýšlen jako pracovní tábor pro italské zajatce, roku 1944 byl však status změněn na tranzitní tábor a později kmenový tábor pro německé zajatce. Kapacita tábora činila 4000-4500 zajatců. Zatím co v květnu 1944 bylo v táboře jen 800 zajatců, v prosinci 1944 již byla kapacita naplněna. V té době již byl zajatecký tábor znám jako „Nazi 2“, tedy jeden z dvou maximálně střežených táborů v Británii, který držel velké množství zajatců označených jako „černí“. (LCH2014)

Zajatecký tábor č.21 Comrie, Skotsko, táborová věznice

Zajatecký tábor č.21 Comrie, Skotsko, dochovalé obytné baráky

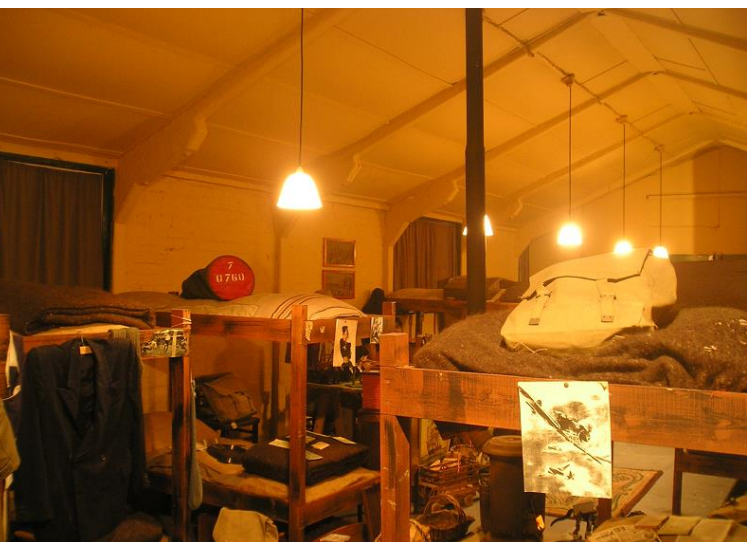

Zajatecký tábor 116 Mill Lane, Anglie, tábor byl postaven roku 1941 pro italské zajatce, v letech 1943-44 zde byli umístěni rovněž rakouští zajatci. Kapacita tábora činila 750 osob. Tábor byl určen pro nerizikové skupiny zajatců (antinacistů a nevyhraněných). Tábor měl dvě pobočky v Matchingu a Stortfordu. (LCH2014)

Camp Eden (LCH2014)

baráky, sprchy, dvě ambulance, latríny, záchytný tábor pro nemocné, a ubikace zajatců. Největším barákem v táboře byla stanice pro příjem nemocných zajatců. Budova vznikla spojením několika typizovaných baráků dohromady. Nacházela se zde místnost pro zdravotní důstojníky, operační sál, zubní ordinace, sklady, sprchy, záchody, jídelna, kotelna a izolace pro zajatce nakažené infekčními nemocemi.

Zajatecké tábory po svém dokončení obvykle nabízely dostatek kapacity pro umístění zajatců.

K zásadní změně dochází teprve s příjezdem repatričních transportů z Afriky, Kanady, Austrálie v letech 1946-47.

V mnoha táborech, situovaných na Britských ostrovech, opět vyrostly na dobu nezbytně nutnou desítky stanů, nebo bylo k tomuto účelu zajištěno jiných volných objektů.

S přehledností se v té době potýkal i již zmiňovaný zajatecký tábor č.81 Pingley. Nově příchozí zajatci proto byli ubytováni v hostelech: Elsham Hall, Elsham Mount, Elsham Manor a Scawky.

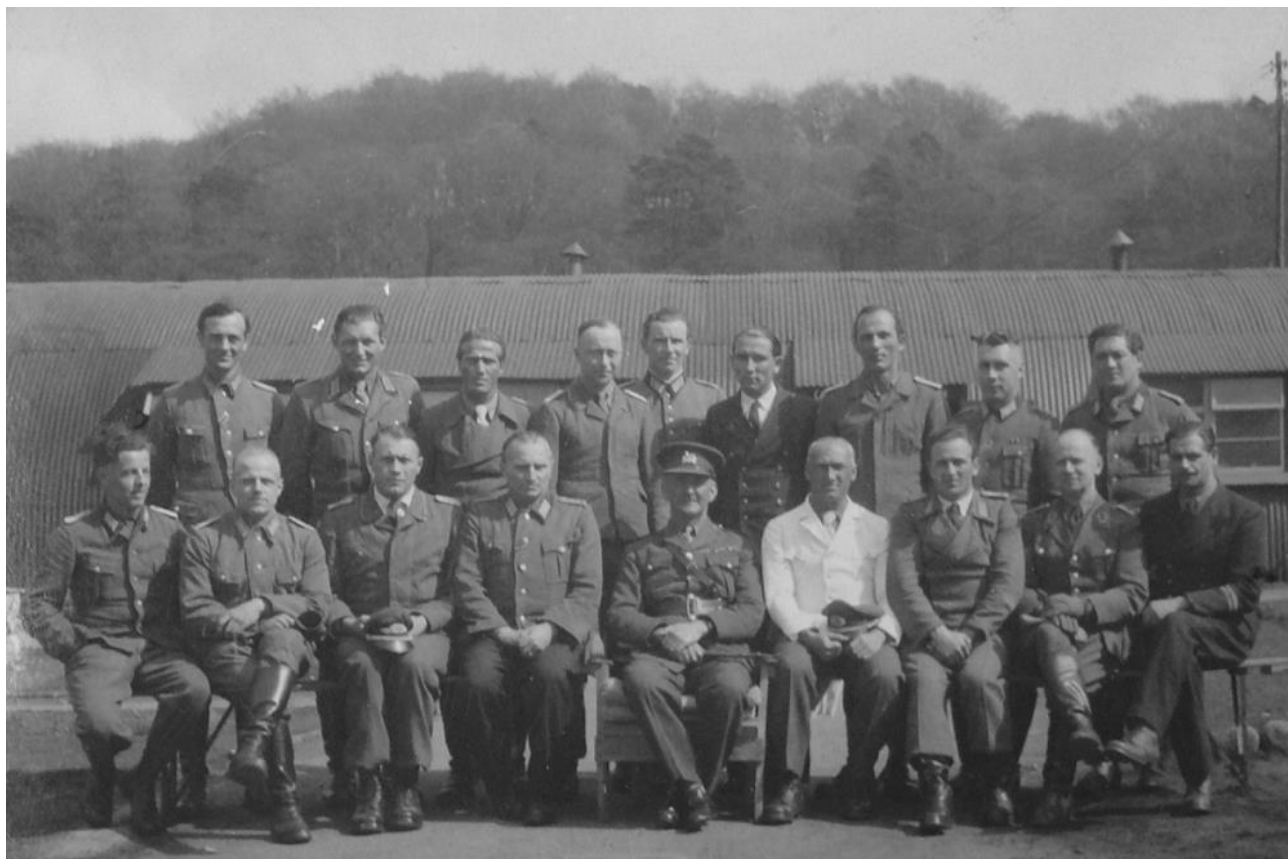
Po skončení repatriace byly zajatecké tábory demontovány, využívány coby demobilizační, výcvikové nebo jako dočasné ubytování pro rodiny bez domova.

Z evropského bojiště na Britské ostrovy

Vojáci zajatí britskou armádou na evropských bojištích byli obvykle ihned po ukončení bojů, za doprovodu stráží, odsunuti na sběrná místa při štábním velitelství daného úseku a následně po větších skupinách do shromažďovacích táborů.

Shromažďovací tábory se obvykle nacházely v blízkosti velkých přístavů a byly určeny pouze k dočasnému umístění zajatců. Z tohoto také vyplývá, že jejich charakter byl provizorní. Obvykle se jednalo o prázdná skladiště nebo v tom horším případě podmáčená pole lemovaná ostnatým drátem, na kterých byly postaveny vojenské stany, bez jakéhokoliv jiného vybavení. Ve shromažďovacích táborech se zajatci zdržovali několik dnů i týdnů. Poté byli naloděni na nákladní loď a společně s raněnými spojeneckými vojáky odvezeni do přístavů Southampton nebo Portsmouth. Zde byli zajatci odšívěni a následně po železnici převezeni do jednoho z devíti tranzitních rozdělovacích táborů. Tyto tábory se nacházely na závoďištích (Kempton park, Doncaster Catterick, Loughborough) a na fotbalových hřištích (North End's ground). Charakter těchto táborů byl provizorní.

Příjem zajatců probíhal u dlouhých stolů, kde nově příchozí zajatci nahlásili jméno, hodnost, oddíl, a ukázali své dokumenty. Na základě těchto údajů byla zajatci vystavena registrační karta. Následovalo odšívění a sprcha. Během pobytu v táboře byli zajatci vyslýcháni. Ti zajatci, o kterých se Britové domnívali, že by mohli mít obzvláště cenné informace, byli posíláni do výslechového centra Cockfodters. Zde byli na výslech zajatců nasazeni specialisté, kteří za použití různých násilných i psychologických metod ze zajatců informace, které potřebovali obvykle dostali. Do cely s

Zajatecký tábor č. 18 Fatherstone, Anglie, skupina zajatých německých důstojníků. V jejich středu britský důstojník.

vyslýcháným zajatcem byl kupříkladu nastrčen válečný zajatec- zvěd, spolupracující za lepší zacházení a stravu s britskou armádou.

Původní záměr oddělit v tranzitních rozdělovacích táborech přesvědčené nacisty od ostatních zajatců byl narušen v druhé polovině roku 1944. Příliv zajatců z evropských bojišť byl již tak velký, že na selekci nebyl dostatek času. Tak se stávalo, že přesvědčení nacisté byli v sekcích namícháni společně s umírněnými zajatci. Z rozdělovacích táborů, případně výslechových center byli zajatci posláni do kmenových zajateckých táborů.

Kategorizace válečných zajatců

Jak již bylo výše zmíněno, váleční zajatci byli krátce po svém zajetí rozdělováni do několika kategorií dle svého politického smýšlení. Rozdělování zajatců probíhalo v tranzitních rozdělovacích táborech. Do těchto táborů byli proto přidělováni britští důstojníci, speciálně vyškolení na výslech zajatců, kteří se vyptávali na vztah zajatců k náboženství, na národnost ke které se hlásí, na vztah k použití násilí, na vztah k národnímu socializmu. Na základě těchto výsledků byli zajatci rozděleni do několika kategorií a dle příslušnosti k dané kategorii byla jejich uniforma označena barevným kosočtvercem. Bílé označení bylo používáno pro zajatce s nepřilíživým vyhraněným pronacistickým smýšlením. Šedé označení bylo používáno pro zajatce, nepřilíživé nacisty, kteří však neměli chuť spolupracovat se spojenci. Černé označení dostávali přesvědčení nacisté. Zde se jednalo převážně o příslušníky waffen-SS, parašutisty, příslušníky Luftwaffe a muže z ponorek.

Mimo výše uvedeného značení, které bylo jasné, a zdálky viditelné, byli zajatci dále rozděleni do níže uvedených skupin. Příslušnost k dané skupině byla zaznamenána do registrační karty zajatce. Tato informace do značné míry ovlivňovala práci, na které směl být zajatec nasazen a řadu dalších aspektů života v zajetí.

Kategorie 1A+ označovala antinacisty, inteligentní, tolerantní a lidské. Tito zajatci byli připravováni pro státní službu v poválečném Německu.

Kategorie 2A byla přiřazována zajatcům-antinacistům, kteří však nebyli odhodláni vystoupit plně proti režimu, měli však pozitivní pohled na svět bez národního socializmu.

Kategorie 3A- byla určena pro zajatce-antinacisty, kteří však díky svému temperamentu nebyli schopni vyjít s ostatními.

Kategorie B+ byla určena pro důvěryhodné zajatce-antinacisty, kteří však neměli pozitivní pohled na svět, po pádu Německé říše.

Kategorie 5B byla určena pro šedé nacisty nebo nepolitické zajatce

Kategorie 6B byla určena pro nacisty u kterých bylo zpozorováno, že jsou na cestě k rozpoznání chyb národního socializmu.

Kategorie 7C, byla určena pro nacisty, zajatce u kterých bylo potřeba delšího času k dalšímu vývoji demokratickým směrem, jejich převýchova však byla v principu možná.

Kategorie 8C+ byla určena pro přesvědčené nacisty-fanatiky, zajatce kteří za všech okolností zastávali názor, že strana má vždy pravdu a u kterých nebylo možno očekávat, že při znovu výstavbě Německa budou ku prospěchu.

Britská správa a zajatecká samospráva v zajateckých táborech

V čele zajateckého tábora stál britský důstojník, kterého v době jeho nepřítomnosti zastupoval jeho pobočník. Veliteli tábora byl podřízen velitel strážního oddílu, poštovního oddělení, hospodářské sekce, velitel pro pracovní nasazení a další velitelé zodpovídající za různé oblasti hospodářství zajateckého tábora. V Britském impériu se nacházelo více jak 1000 zajateckých táborů. Nebylo proto možné uvolnit dostatek nižších důstojníků a mužstva pro táborovou agendu ve všech táborech. Vnitřní chod zajateckých táborů proto řídila do značné míry táborová zajatecká samospráva. Do táborové samosprávy byli velitelstvím vybíráni spolehliví a pracovití váleční zajatci, kteří měli mezi ostatními zajatci respekt. Bohužel ne vždy byl výběr vhodných kandidátů prováděn zodpovědně a do táborové samosprávy se dostávají radikální nacisté, kteří, využívali svého postavení k utlačování liberálních zajatců a antinacistů.

Táborové samosprávě velel takzvaný Lagerführer což byl válečný zajatec, starší důstojník. Lagerführer představoval článek mezi zajatci a britským velením. Byla mu podřízena táborová pořádková služba, velitelé baráků a další zajatci činní v táborové správě.

Mezi zajatecké vztahy

Do britských zajateckých táborů se během Druhé světové války dostávají zajatci mnoha národností, s rozlišnými názory, přesvědčením, hygienickými a stravovacími návyky. V táborech byli nuceni žít pohromadě Němci, Rakušané, Češi, Poláci, Belgičané, Holanďané, Italové, Ukrajinci, Rumuni, Francouzi, Rusové z „Ruské osvoboditelské armády“ Drobné potyčky, rvačky, akce protestu či vzdoru, ale i šikana liberálně smýšlejících zajatců a ideologicky motivované vraždy proto v táborech nebyly nikterak ojedinělé.

O případu opakovaných potyček mezi zajatci se dozvídáme kupříkladu ze vzpomínek pamětníků na zajatecký tábor Glenn Mil.

Mimo ruských zajatců byli v táboře umístěni rovněž zajatí němečtí výsadkáři. Netrvalo dlouho a mezi oběma skupinami zahořely silné spory. Důvodem byla jídelna, kterou obě skupiny sdílely.

Ruští zajatci se během výdeje obědů zuřivě tlačili vpřed hlava nehlava a jídlo často konzumovali rukama. Tato podívaná pohoršila několik zajatců natolik, že během jednoho oběda zahnali za použití síly hladové Rusy na druhý konec jídelny, kde je drželi. Jako odplatu, o dvě noci později zničili ruští zajatci rekvizity na připravovaný německý koncert. Pár dnů nato byla část ruských zajatců napadena německými výsadkáři vyzbrojenými železnými tyčemi a prkny s hřebíky. Řada ruských zajatců musela být následně hospitalizována. Rozbroje za ostatním drátem byly častým jevem rovněž mezi Němci a Francouzi, Němci a Italy, Rusi a Ukrajinci, Rusi a Poláky.

Vlastní kapitolou v problematice mezizajateckých vztahů představoval boj extrémních nacistů proti zajatcům umírněným.

Přítomnost přesvědčených nacistů vedla v mnoha zajateckých táborech k vzniku tajných nacistických skupin. Jejich snahou byla infiltrace do táborové správy,

kde za pomoci zastrašování nutili ostatní zajatce k odporu a sabotážím. Jako příklad možno uvést zajatecký tábor Comrie.

V prosinci 1944 zde skupina zajatých příslušníků Waffen SS, parašutistů a mužů z ponorek, povzbuzená dílčími úspěchy německých vojsk v Ardenách, vymyslela plán, který měl Anglii zasadit tvrdý úder. Cílem byl hromadný útěk, obsazení armádního skladu v blízkosti Comry a následné tažení na Londýn. Plán byl však prozrazen.

Nedopatřením přichází do tábora před prozrazením antifašista-zajatý četař Wolfgang Rosterg. Na základě falešného obvinění, že informoval Brity o pochodu na Londýn, byl zmlácen a následně na táborových latrínách oběšen. Poddůstojník Gerhard Rettig byl za kritiku plánu umlácen.

S porážkou Německa a smrtí Adolfa Hitlera v květnu 1945 ubývá radikálních nacistů. Přesto se však v té době nacházelo, dle Britských záznamů, mezi zajatci stále nemalé procento těch, kteří se cítili povinni přísahou vůdci. Jednalo se především o důstojníky, kteří skrze relativně malou skupinu svých nohsledů šířili mezi zajatci strach. Někteří důstojníci vyžadovali od svých spoluvězňů všechny dopisy, které psali svým rodinám do Německa a pálili je. Snažili se přerušit tok informací v táboře. Páleny byly rovněž veškeré anglické noviny.

Pracovní nasazení

Souběžně se vzrůstajícím nedostatkem pracovních sil v Anglii po roce 1943, vzrůstá potřeba nahradit odvedené dělníky. V Anglii, stejně jako v jiných spojeneckých zemích, byl tento problém řešen skrze pracovní nasazení válečných zajatců. Zajatci byli přidělováni na farmy, do drobných živností, nasazeni na vyklízení vybombardovaných domů, v továrnách a přístavech.

Za odvedenou práci válečných zajatců zaměstnavatel platil vojenské správě poplatek o stejné výši jako mzda, kterou by musel zaplatit civilnímu dělníku nasazenému na stejné pozici, což činilo 3-6 šilinků za 48 odpracovaných hodin v týdnu. Zatím co pracovní nasazení na farmách a v troskách vybombardovaných měst bylo veřejností vítáno, pracovní nasazení v průmyslu se potýkalo s těžkostmi. Civilní dělníci začali pociťovat, že jim cizinci berou práci a z těchto důvodů někteří dělníci v Londýně i jiných městech přešli do stávek. V Newcastleu dělníci dobrovolně pracovali raději dvě hodiny denně navíc, než aby dostali pomoc v podobě válečných zajatců, a pracovníci doků hrozili, že odejdou, jestli tam budou na práci posláni váleční zajatci. Hlavním sektorem pracovního nasazení válečných zajatců proto zůstalo především zemědělství, stavební, terénní a meliorační práce.

Dle britských záznamů bylo jen na území Anglie v roce 1946 zaměstnáno 22000 zajatců na stavbách a 169000 v zemědělství.

Stravování válečných zajatců

Válečným zajatcům byly v kmenových zajateckých táborech vydávány přiděly potravin o stejné výši jako britským vojákům nasazeným v týlu, což bylo mnohdy více než co dostávalo v rámci přidělového systému civilní obyvatelstvo. Zajatci, kteří byli pracovně

Němečtí váleční zajatci pracující na statku v blízkosti zajateckého tábora Eastnor

Německý zajatec přidělen na zemědělské práce v okolí Perthu, stojící s britskou dívkou. (Foto: IC Comrie Heritage Group)

nasazení, dostávali týdně 1,176kg. masa, 0,224kg. slaniny, 2,465kg. chleba, 294g. margarínu, nechyběla ani zelenina, sír, sušenky marmeláda a čaj.
Typické denní menu v zajateckém táboře sestávalo z:
Snídaně: čtvrtka chleba, margarín a čaj
Oběd: vepřové s brambory
Večeře: mléko, polévka a pětina chleba.

Umění v zajateckých táborech

Umění, nebylo-li pronacistické, nebylo v zajateckých táborech nikterak potlačováno.

Kreativní zajatci pracovali na výzdobě jídelen, baráků pro rekreační aktivity a táborových kaplí. Nástěnné malby obvykle obsahovaly výjevy typické pro domov zajatců. Jedním z mála míst kde malby přetrvaly do dnešních dnů je zajatecký tábor Harperly.

Se zajateckým uměním se však nesetkáváme pouze za ostatním drátem.

Po celé Anglii byly rozesety stovky pracovních komand. Zajatci se stávali po velmi krátké době součástí obecní komunity. Ve svém volnu někteří pomáhali s výzdobou místních kaplí a parků. S olejovými malbami vytvořenými italským válečným zajatcem je možno se setkat kupříkladu v římskokatolickém kostele St.

Thomas of Canterbury ve Wolsinghamu. Kresby byly zasazeny do dekorovaného dřevěného rámu vyrobeného německými zajatci. Rovněž kamenná socha Romula a Réma v parku Stroberry ve Wells je dílem sem přidělených válečných zajatců.

Britská veřejnost a váleční zajatci

Kontakty válečných zajatců s civilisty, které přesahovaly nezbytně nutnou míru k výkonu práce, byly britskou správou zakázány. Především na menších, detašovaných, zemědělských komandech, kde zajatci pracovali v bezprostřední blízkosti civilního obyvatelstva, však nebylo možno těmto stykům plně zabránit. Mezi zajatci a přátelskými venkovany, kteří byli spokojeni s jejich prací, vznikala přátelství a mnohdy i lásky. Tyto případy byly v průběhu válečných let a dokonce i několik let po skončení války přísně trestány.

V červenci 1947 byl kupříkladu britským vojenským soudem za nedovolené styky s britskou ženou odsouzen na 12 měsíců vězení bývalý příslušník německé motorizované pěchoty Werner Vetter.

S tím jak rozličných afér přibývalo, byla britská správa nucena ustoupit. O této změně se dozvídáme především z dobového tisku.

„21-letá Huddersfealdská brunetka Eileen Holt z Wakefield road vyšla z Huddersfealdského úřadu dnes jako paní Brühlová, žena bývalého desátníka Luftwaffe. Po prosté pětiminutové ceremonii, kterou vedl oddávající H.A. Willis, německý zajatec Franz Noreisch obdaroval nevěstu jménem ostatních kamarádů z tábora na Leeds-road kyticí červených a růžových karafiátů. Noreisch jí řekl: My všichni vám přejeme mnoho štěstí. Každému jste dokázali, že láska je silnější než národy nebo hranice.

Nevěsta byla oblečená do světle hnědého kabátku a v kostkované sukni, její manžel-válečný zajatec, v modré blůze Luftwaffe, modré košili a hnědých kalhotách. Oba po obřadu odjeli v taxi do kafe na svatební oběd, doprovázeni jen nejbližšími přáteli. Žádné líbanky nebudou, tak jak Brühl musí být v táboře v 10 večer.

Nevěsta, místní sirotek, pracuje jako inspektor kvality v Huddersfealdské oděvní továrně.

Brühl pracuje v továrně I.C.I. na Leeds road, kde rovněž dostal svatební dar od britských spolupracovníků.

Neviděl jsem své příbuzné 10let, vypověděl Brühl.

Měl by být repatriován tuto zimu a doufá, že jeho žena bude moci jít s ním najít nový domov v Německu.

Výše citovaný článek je jedním z mnoha, které především v poválečném období 1945-48 reflektovaly život válečných zajatců na venkově i ve městech a přinášely jej tak blíže těm čtenářům, kteří nebyli se zajatci přímo v kontaktu.

Široké britské veřejnosti jsou v dobovém tisku předkládány fotografie zajatců pracujících v zemědělství, vyrábějících ve chvílích volna hračky pro britské děti, zajatců věnujících se kulturní činnosti ve chvílích volna, zajatců demokraticky proaktivních.

Čtenáři byli seznamováni se soudy a tresty vynesenými nad zajatci dopustivšími se krádeže či násilí.

Britská veřejnost tak měla dospět k názoru, že zajatci nepředstavují bezpečnostní hrozbu a svým pracovním potenciálem jsou ku prospěchu. V letech 1947-48 jsou v tisku rovněž reflektovány projevy z řad civilních občanů, požadující urychlení repatriace, tak jak mnozí ze zajatců, nasazení v továrnách, přístavech a na farmách, stále zastávali místa demobilizovaných vojáků navrátilivších se do civilního života.

Němci vyrobili hračky pro děti z Knaresboro „Mnoho dětí z Knaresborough se stalo hrdými majiteli tradičních německých hraček během pondělního dopoledne, kdy němečtí zajatci z tábora Scriven, jako oplátku za pohostinnost, které se jim dostalo v dané oblasti, připravili v High Street Methodist Hall pro 100 místních dětí, vybraných ve školách, program během kterého byly rozdávány dárky.

Hračky, zázraky improvizace a důmyslnosti, byly vyrobeny z kusů dřeva, plechu a drátů muži z tábora. Hračky zajatci také pestře namalovali různými barvami koupěnými ze své vlastní kapsy.

Obzvláště žádané byly hračky zvané „Hühnerspiel“, slepičí hra, jedná se o držátko podobné pálece na stolní tenis, na které je namontováno množství vyřezávaných dřevěných slepiček, které pomocí táhla, namontovaného pod držátkem, zobají z talíře ve středu.

Neméně atraktivní byli žokejové na koních, kteří klusali při natažení, malé kolotoče, baculatý děda mráz na saních, aligátor se svírajícími čelistmi pronásledující slepici. Byly zde také nákladní autíčka, koníci, káry, kachny atd.“

„Na 50 Němců hostovalo na party. Roli dědy mráze sehrál 23-letý Richard Pfluegner z Berlína. Peter Niessen z Hamburгу byl přítomen se svým 12 členným orchestrem. Hrál se ke zpěvu a tanci celé komunity. Hosté a děti si zazpívali různé koledy a současné populární písně. Bylo servírováno občerstvení. „ Němečtí zajatci před soudem

„Tři němečtí zajatci z tábora Scriven byli posláni do věznic v Wetherby. Jsou obviněni z krádeže pěti slepic, která se odehrála týden před vánocemi, z boudy na farmě RONALDA E. STURDYHO v severním DEIGHTONU.

„Hühnerspiel“, hračky vyrobené německými válečnými zajatci v táboře č83 Malton (expozice Camp Eden)

Heinz Rudnik (20), který se ke krádeži přiznal, byl poslán do vězení na tři měsíce. Od shodného obvinění vzneseného proti Ludwigu Fohmanovi (26) a Karl-Heinz Schranzovi (21) bylo upuštěno, ale oba byli posláni do vězení na dva měsíce za přijetí slepic. Poškozený uvedl, že 22. prosince zjistil, že z 23 slepic v boudě na okraji farmy deset chybí.

Mladá žena ve Wetherby uvedla, že Fohman jí doma navštěvoval a 21. prosince, zatím co seděli u čaje se dvakrát vzdal. Při návratu požádal o pytel. Když se jej zeptala nač pytel potřebuje, zpočátku odmítl odpovědět, ale poté pověděl, že dostal nějaké slepice, které nějakí zajatci chtěli prodat. Slepice byly dány do pytle a umístěny za zeď.

V 7:20 večer 22. prosince policejní důstojník Natrass na poli u Heuthwaite Lodge ve Wetherby zahlédl dva zajatce, které později identifikoval jako Fohmana a Schranze, jak dávají něco do pytle. Přeskočil zeď a šel k nim. Když je vyzval, aby udali jména, oba utekli. Později byli identifikováni v táboře Scriven a na základě dalších výsledků byl vypátrán i Rudnik, který se ke krádeži slepic přiznal. Fohman uvedl, že Rudnik se jej zeptal, jestli by mohl prodat nějaké slepice. On odpověděl Rudnikovi, že nemůže, protože nemluví anglicky. Byl překvapen, když jej Rudnik oslovil ve Wetherby, a když přinesl slepice. Fohman a Schranz se rozhodli jít do Wetherby a vrátit slepice Rudnikovi, když byli překvapeni policejním důstojníkem. Teprve poté si uvědomili, že něco je v nepořádku. Důstojník z tábora Scriven uvedl, že muži se nechovali špatně. Dále uvedl, že v dané době nebyli zaměstnáni a neměli tudíž žádné peníze.“

Falešný zajatec zažil skvělé časy

„Slim, 28 letý, bývalý příslušník kanadské armády se v Londýně ocitl na dně.

Nemohl najít práci a kapsy byly téměř prázdné.

Všude kde šel, viděl německé zajatce oslavující svůj první týden neomezované svobody, mající skvělé časy.

Slim se proto rozhodl stát se německým válečným zajatcem také.

Oblékl si svůj starý „Battledress“ obarvený na černo, našil zelené zajatecké znaky, přidal pár trofejních suvenýrů Wehrmachtu a vyšel na vycházku do West Endu

Výsledek: Nejlepší dva dny v jeho životě. Nejprve zašel do kina. Řekl si o lístek za 2s9d. ale pokladní vyžadoval pouze 1s.9d.

Úplně cizí člověk mu koupil drink a sympatizoval s jeho „smutným zajetím“

Příští den šel do Hyde parku. Během deseti minut přišel pěkně oblečený muž a dal mu 1 libru. Dvě dívky jej požádaly, jestli by jim nemohl najít dopisního přítele v Německu. V Edgware road si koupil zmrzlinu. Opět po něm nikdo nechtěl peníze.

Řidič taxíku mu zastavil a zadarmo jej svezl po West endu. V trafice mu za balíček cigaret účtovali místo obvyklých 3s.4d. jen 1s.6d. a zákazníci v hospodě odmítli, aby si sám zaplatil své pítí.

Zpět v obyčejném civilním oděvu Slim řekl: Část této štědrosti byla skutečná sympatie, ale většina spíše zvědavost. Nechápu, jak lidé mohou mít tak krátkou paměť na válečná zvěrstva, koncentrační tábory. Ano řekl mě Slim, toto je země pro hrdiny, ale pro ty německé.

Jeden cizí člověk mně dokonce dal tři pomeranče a řekl: Jsou pro mé děti, ale ty je potřebuješ více. Já jsem je odepřel.

Slim doufá v brzký návrat do Kanady. „

Repatriace

První repatriční transport se zajatci opustil Anglii v červenci 1946. Jednalo se o „bílé“ zajatce ze skupiny A. Již na podzim 1946 však bylo repatriováno i menší množství „šedých“ a „černých“ zajatců, kteří byli po předcházejících přezkoušení překlasičkováni na kategorii vhodnou k repatriaci. Nutno uvést, že v roce 1946 již byla většina zajatců ochotna říci cokoliv, jen aby se dostali domů. Někteří byli přezkušováni dvakrát i třikrát. V létě 1947 zastavili Angličané přezkušování a výslechy. Repatriace válečných zajatců pokračovala dále do léta 1948. Mnozí z propuštěných zajatců byli během tranzitu ve Francii zadrženi a následně opět umístěni do zajateckých táborů.

Britský repatriční tábor Münsterlager, Německo. Tábor byl určený pro repatriované zajatce z Anglie, Kanady, Nového Zélandu, Austrálie, Holandska, Belgie a jiných zemí, ve kterých byli pod britskou správou umístěni váleční zajatci.

Uprchlícký tranzitní tábor Friedland/Lene, Německo. Rozsáhlý komplex nejprve sestával z takzvaných Niesen hut's, později dřevěných baráků. Tábor byl postaven po Druhé světové válce na hranici třech okupačních zón, britské, americké a sovětské.

Po svém propuštění z britského válečného zajetí byli do tohoto tábora posíláni muži s bydlištěm v sovětské okupační zóně. (LCH2014)

Váleční zajatci čekající v britském přístavu na nalodění.

Důstojníci Kriegsmarine v kanadském zajateckém táboře

Váleční zajatci a internovaní v Kanadě 1939-1947

Evakuace zajatců do Kanady, početní stavy

V září 1939 byla v Kanadě zavedena opatření proti německým a italským civilistům.

Vznikají první internační tábory pro německé, rakouské a italské civilisty zadržené v kanadských přístavech i vnitrozemí.

19. června 1940 kanadská vláda odsouhlasila, na žádost vlády Spojeného království, přijetí německých válečných zajatců a internovaných, kteří museli být evakuováni z Britských ostrovů před očekávanou invazí. Nutno uvést, že přijetí válečných zajatců a internovaných nebylo od kanadské vlády nikterak dobrovolné gesto ale výsledek nátlaku z Anglie. Počet evakuovaných byl stanoven na 4000 civilních internovaných a 3000 válečných zajatců.

Transport přes oceán byl svázán s velkým nebezpečím, které si nedobrovolní pasažéři plně uvědomovali. Podél transportních cest operovaly německé ponorky a parník bez doprovodu byl snadnou kořistí.

První transport válečných zajatců směřující do Kanady opustili Liverpool 20. června 1940. Na palubě parníku Duchess of York bylo 2100 internovaných a 500 německých válečných zajatců. 29. června dosáhla loď Quebec.

Druhý transport opustil Liverpool 1. července 1940.

2. července 1940 však byla transportní loď Arandora Star u Irského pobřeží torpédována německou ponorkou. 150 německých a 450 italských internovaných zemřelo. Přeživší byli vyloveni na palubu záchranné lodi a dopraveni do Kanady.

3. července 1940 opustil Liverpool parník Ettrick s více jak 1300 internovanými, 900 německými a 400 italskými válečnými zajatci. Poslední loď, která opustila Spojené království s nákladem internovaných a válečných zajatců, byl parník Sobieski, polský luxusní křižník, který opustil Greenock 4. července 1940. Kebecku dosáhl 15. července.

Roku 1942, kanadská vláda, po dlouhých jednáních, souhlasila s navýšením počtu válečných zajatců na svém území. Souhlasné stanovisko však bylo podmíněno tím, že britská vláda bude hradit náklady na transport a zajištění zajatců. Do Kanady se postupně dostávají zajatí příslušníci Wehrmachtu, Kriegsmarine, Luftwaffe, Waffen-SS i posádky obchodního námořnictva, kterým byl rovněž přidělen status válečných zajatců. Transfery zajatců v době kdy již bezprostřední nebezpečí invaze do Anglie nehrozilo, měly za cíl především odlehčit přeplněným zajateckým táborem v severní Africe.

V roce 1944 se na území Kanady nacházelo 33798 válečných zajatců, rozdělených v několika desítkách zajateckých táborů. Problémy, které s jejich pobytem na kanadském území byly spojeny, vedly k tomu, že když se vláda Spojeného království pokusila 16. ledna 1945 obnovit jednání o přijetí dalších válečných zajatců, byla žádost kvůli stávajícím problémům odmítnuta.

Zajatecké a internační tábory, vývoj

Do roku 1940, vzhledem k relativně nízkému počtu válečných zajatců na území Kanady, byli váleční zajatci umisťováni do oddělených sekcí již existujících internačních táborů. Souběžně bylo započato se stavbou několika zajateckých táborů v provincii Kebeck. Pro tento účel byly využity již stojící budovy továren, pevností a kasáren.

Zajatecký tábor Espanola byl umístěn ve staré papírně. Zajatecký tábor Red rock se nacházel v ubikacích kanadských dělníků papírenské společnosti na jezeře Sulphite.

Vzhledem k dalšímu nárůstu počtu válečných zajatců v Kanadě a současnému propouštění některých kategorií internovaných, byla část internačních táborů uzavřena, zbylí internovaní odsunuti a po nutné adaptaci tábory využívány coby zajatecké. Během přestavby byly zpravidla narovnány provizorní podmínky hygienické, tábory dovybaveny nezbytnou infrastrukturou, posílena kapacita tábora a v neposlední řadě zesíleno obvodové zajištění.

Tak tomu bylo kupříkladu v internačním táboře Farnham. V září 1941 velitelství 4. vojenské oblasti informovalo velitelství internačního tábora o záměru přeměny tábora na zajatecký. Všech 445 internovaných bylo převezeno do tábora č.23 Sherbrooke. Tábor byl znovuotevřen 18. dubna 1942. Na podzim 1942 bylo rozhodnuto o stejné přeměně

Skupina zajatých příslušníků Afrikakorps a Kriegsmarine v táboře č. 132 Medicine Hat, jeden z největších táborů v Kanadě

Pohled na obytné baráky tábora č. 133 Letherbridge

internálního tábora Sherbrooke. 299 internovaných, kteří se v té době v táboře nacházeli, bylo přesunuto do tábora Ile aux Nox. V táboře Sherbrooke byli poté až do června 1946 drženi příslušníci nepřátelského obchodního námořnictva.

Zásadním problémem stran umístění válečných zajatců zůstávalo umístění zajatých důstojníků, jejichž ubytování se dle Ženevské konvence řídilo jinými parametry než ubytování zajatých vojáků. Tábory, ve kterých byli důstojníci ubytováni, nebyly na jejich umístění připraveny. Zajetí důstojníci byli proto nuceni žít za stejných podmínek jako mužstvo, což zapříčinilo řadu protestů.

První krok směřující k narovnání neutěšené situace byl ze strany ministerstva obrany učiněn roku 1942.

Toho roku byl iniciován výběr lokality nového důstojnického zajateckého tábora. Výběrem bylo pověřeno velitelství 4. vojenské oblasti, které následně vytypovalo několik míst, která svým charakterem přicházela v úvahu.

Jedním z těchto míst byl golfový klub v Beaconsfield u Montrealu.

12. září 1942 začal rovněž hlubší průzkum možnosti využití Missiens Keller institutu v Grande Ligne. Institut původně sloužil jako škola pro mladé muže a sestával z 4-patrové hlavní budovy, tělocvičny, 8 obytných baráků, velké stodoly a množství menších budov.

15. ledna 1943 velitelství 4. vojenské oblasti rozhodlo o zřízení důstojnického zajateckého tábora v Grande Ligne. Bezprostředně nato byly započaty stavební adaptační práce. Po dokončení důstojnického zajateckého tábora sem byli přesunuti zajatí důstojníci z již výše zmiňovaného zajateckého tábora Farnham, který byl následně opět uzavřen a po provedení nezbytných adaptačních prací, 18. září 1944, otevřen, avšak již jen jako výhradně důstojnický.

V letech 1942-43 byly v Kanadě postaveny dva nové, obří zajatecké tábory Letherbridge a Medicine Hat, oba s kapacitou 12500 zajatců. Stavba obou výše zmíněných zajateckých táborů stála 2,3 milionů dolarů. Jednalo se o samostatná baráková města. Každý tábor obsahoval dvě velké rekreační haly, 6 vzdělávacích baráků, 6 jídelen a 36 baráků se zajateckými ubikacemi.

I přes počáteční provizorium, je podmínky v Kanadských zajateckých táborech možno, v porovnání s ostatními spojeneckými zajateckými tábory, označit za dobré. Všechny tábory v severní Americe byly každé 3 měsíce navštěvovány Mezinárodní komisí červeného kříže. Tábory byly vybaveny knihovnami s desetitisíci knih. Volné chvíle v táborech zajatci trávili pořádáním koncertů, divadelních vystoupení, sportem, pěstováním dobytka a zeleniny. Obzvláště populární bylo vyřezávání ze dřeva. V menších pracovních táborech bylo některým pracovitým a spolehlivým zajatcům na čestné slovo umožněno opustit tábor a volný čas trávit opalováním, plaváním nebo vyjížděnou na kánoji. Někteří zajatci dokonce navštěvovali tajně taneční zábavy.

V zajateckém táboře Letherbridge bylo válečným zajatcům v dubnu 1944 dokonce povoleno uspořádat velkolepou oslavu Hitlerových 55 narozeniny. Za účelem oslavy byl připraven dort se svastikou.

Vznik obřích zajateckých táborů, jejichž vnitřní život řídily táborové samosprávy, vedl rovněž ke vzniku

podpolních nacistických organizací, které za pomoci táborové samosprávy šikanovaly rozdílně smýšlející zajatce.

11.9 1944 byl v zajateckém táboře Medicine Hat zavražděn poddůstojník Dr. Karl Lehmann. Důvodem byla slova pronesená během výuky filosofie "po té co Německo prohraje válku se věci v Německu budou muset změnit". Po odchodu z místnosti jej skupina přesvědčených nacistů zastavila a pod záminkou že musí doplnit hodnocení studentům, kteří mají být převeleni na pracovní komando, byl nalákán zpět do učebny. Zde byl nejdříve otázan, jestli ví něco o komunistických aktivitách v táboře. Když odpověděl, že ne, ovázali mu kolem krku lano a snažili se jej oběsit. Lano se však přetrhlo. Poté byl učitel zmlácen a znovu pověšen. Tentokrát se však již pokus o vraždu podařil. Vyšetřením vraždy byla pověřena Královská kanadská jízdní policie.

Trvalo dva roky, než byla vražda vyšetřena. Obvinění byli předvedeni před kanadský vojenský soud. 4 muži shledání vinní z vraždy válečného zajatce v táboře Medicien Hat byli odsouzeni k trestu smrti oběšením. Jeden z odsouzených po vynesení rozsudku před soudem prohlásil "Můj vůdce budu tě následovat"

V té době byl Adolf Hitler již mrtvý. Odsouzení se před výkonem trestu pokusili spáchat sebevraždu. Pokus byl odhalen a zajatci podřezavší si žíly žiletkami zachráněni, aby mohli být následně za své činy oběšeni. Jejich těla byla pochována v neoznačených hrobech.

Pohřeb německého válečného zajatce v táboře č.132 Medicine Hat.

Pohřeb německého válečného zajatce v táboře č.132 Medicine Hat.

HERZLICHEN
Glückwunsch
 zum GEBURTSTAG

*Josef Feilner, Richard Schybell,
 Fermin & Voj. Seiler, Seiler Martin
 Johann Späthner, Winter Alois
 Kurt Strohs, Alois Spingl*

Kanada im Busch, den 3. März 1945

Kresba z narozeninového přání věnovaného 3. března 1945 zajatému desátníkovi Karlu Stoldtovi, vyobrazuje zajatce přidělené na práci do hlubokých kanadských lesů, oděté v klasickém pracovním oblečení určeném pro zajatce.

Pracovní nasazení válečných zajatců

Váleční zajatci byli pracovní nasazení především v lesích a na farmách. Pro nasazení mimo zajatecký tábor byli přidělováni pouze zajatci s dobrým chováním. Za svou práci dostávali zajatci denní mzdu ve výši 20 kanadských centů. Zajetí řemeslníci a specialisté si mohli vydělat za osmihodinový pracovní den až 50 centů.

Zajatci měli nárok na pracovní oděv. Obvykle se jednalo o modrou soupravu označenou červeným kruhem na zádech a červeným pruhem všitým v nohavici.

Útěky

Během Druhé světové války bylo z kanadských zajateckých a pracovních táborů hlášeno na 600 pokusů o útěk. V jednom případě byl uprchlý zajatec dopaden v USA, a v jednom případě v Mexiku. Zbytek uprchlých zajatců byl dopaden ještě na území Kanady. V této kapitole jsem se rozhodl podrobněji se zastavit u jednoho, svým provedením obzvláště důmyslného, pokusu o útěk. Dějištěm útěku se stal zajatecký tábor Bowmanville.

Pro případ zajetí měla řada důstojníků z ponorek domluven s rodiči a svými ženami šifrovací klíč. Na této bázi založil plán útěku z tábora Bowmanville korvetní kapitán Otto Kretschmer. V dopisech adresovaných na svou matku informoval vrchní velitelství ponorkové flotily admirála Dönitze o svém záměru. Admirál Dönitz

plán podpořil. Z domova začaly přicházet kanadské dolary zavařené v dvojitém dně plechovkách. Vysílací klíč přišel tím samým způsobem. Skrze ukrytý vysílač bylo možno navázat přímé spojení. Další materiál potřebný k útěku byl získán uplacením kanadských strážných. Pro útěk z tábora byla vybrána jako nejvhodnější cesta skrze tunel. Na realizaci tunelu pracovalo střídavě 50 zajatců. Vstup byl maskován v jedné skříni uvnitř ubikací. Hlína byla skladována ve stropním prostoru baráků. Po jednom z prudkých dešťů však tunel byl z části zavalen. Bylo nutno začít znovu. Vstup do nového tunelu byl započat v jiném baráku. Naneštěstí se však stalo to, že strop baráku, kam byla hlína z tunelu umístována, byl přetížen a zemina se sesula na zem. Záměr zajatců byl odhalen. Zajatci se proto postarali o to, aby Kanadáné našli zasypaný tunel, který byl již opuštěn. Jeden z kanadských důstojníků však poznal, že tolik zeminy nemohlo být vyvezeno ze zasypaného tunelu. Po dlouhém hledání s detektory Kanadáné našli to, co hledali. Do dokončení tunelu zbývaly 2 metry.

Bylo nutno hledat novou koncepci útěku. S novým nápadem přichází jeden kapitán-poručík z ponorky U434. Jeho plán spočíval ve výrobě šplhacích želez, se kterými v noci vyšplhal na sloup elektrického vedení a po kabelu, který vedl ven z tábora, na speciálně vyrobeném závěsu uprchl.

Útěk byl dlouho připravován, za podpory celé táborové komise pro útěky. Byla získána britská vojenská uniforma, peníze a dokumenty umožňující vstup do některých uzavřených oblastí Maisonette point. Během ranního nástupu zajatci sehráli předem nacvičené divadlo a tak se útěk podařilo utajit na ranním i večerním apelu. Uprchlík mezi tím nasedl v Bowmanville na vlak a odjel až do Bath, malého přístavního města, blízko

Masonett point, kde jej měla vyzvednout německá ponorka. Dříve než se stačil dostat na pláž, byl zadržen. Britové věděli o tom, že ponorka U536 čeká již dva dny v zálivu Chaleur. Nevěděli jen má-li někoho přivést nebo naložit.

Represálie rozpoutané útokem na Diepe a válka v Bowmanville

19. srpna 1942 zaútočilo celkem 6000 kanadských vojáků, za podpory tanků a letadel na Diepe. Operace byla katastrofou. Žádný z taktických cílů nebyl dosažen. Do zajetí padlo 2190 kanadských vojáků.

K německému velení se po opětovném obsazení pláží dostaly zprávy o mrtvých německých zajatcích nalezených na břehu kanálu se svázanými rukama a nohama. Tato zpráva byla okamžitě předána do hlavního stanu. Nález mrtvých válečných zajatců se svázanými rukama byl porušením lidských práv. Adolf Hitler jako odvetné opatření nařídil 2. září 1942 zavedení represálií na kanadských zajatcích v Německu. Vrchní velení Wehrmachtu dostalo rozkaz, aby všichni zajatci z Diepe, vždy kdy to bylo možné, měli na rukou pouta.

Britská vláda na sdělení o zavedení represálií na kanadských zajatcích odpověděla v tom smyslu, že rozkaz, který byl vydán během operace v Diep, byl vydán za účelem zabránění zajatým mužům zničit dokumenty a je s okamžitou platností stažen.

O 4 týdny později však byl zaznamenán další podobný případ na ostrově Sercol kde britští vojáci přepadli německé pracovní komando.

Opatření, které bylo v německých zajateckých táborech po vyjádření britské vlády odvoláno, bylo na základě těchto skutečností 8. října opět zavedeno proti všem zajatcům z Diepe, důstojníky nevyjímaje. Nařízení mělo platit do té doby, dokud britská strana neprokáže, že je schopna těmto případům v budoucnu zabránit. Churchill odpověděl zavedením stejných represálií na německých vojácích a důstojnících v britských zajateckých táborech. Svázáno mělo být 2000 německých zajatců, důstojníků a vojáků.

Tyto události vedly k tomu, že jednoho dne sdělil velitel kanadského tábora č.2 v Bowmanville veliteli táborové samosprávy, německému korvetnímu kapitánu Otto Kretschmerovi, že část zajatců v táboře bude svázána. Kretschmerovi byl vydán seznam vojáků a důstojníků, kteří se měli přihlásit na bráně, aby byli svázáni. Přesto že samotný kanadský velitel tábora neplnil rozkaz rád, musel jej uposlechnout. Kretschmer pohrozil, že pokud ke svazování dojde, vypukne v táboře vzpoura. V den kdy měli být vybraní zajatci svázáni, zůstali všichni zajatci místo ranního apelu zabarikádováni v barácích. Protože dřevěné baráky nebyly vhodné k obraně, stáhli se zajatci do zděných baráků.

Následný boj, při kterém se kanadská domobrana pokoušela dostat dovnitř, byl krutý. Zajatci byli vyzbrojeni hokejkami a tyčemi, házeli sklenicemi marmelády a porcelánem. Bylo mnoho zraněných, ale nepadl jediný výstřel. Pozdě navečer byl první barák dobyt. Byl obsazen i sklep odkud se zajatce podařilo vyhnat zaplavením. Tak skončil první den bitvy. Následujícího dne byl německými zajatci násilně zadržen kapitán Brent. Kanadánům docházela trpělivost. Byl proveden hlavní útok posílený o jednotky kanadské domobran, které se postupně zmocnily jednoho baráku

za druhým. Svazování, které po vyhrané bitvě provázelo každý den, bylo 12. prosince 1942, na základě dohody, kterou sprostředkoval Mezinárodní výbor červeného kříže, ukončeno.

Poničený tábor byl zajatcům dán k úhradě. Zajatci reagovali tak, že na táborové velitelství zaslali účet za odcizená vyznamenání, výstrojí, a osobní předměty. Rozbitá okna a poničené stropy zůstaly v neopraveném stavu až do pozdní zimy.

Korespondenční listek odeslaný z kanadského zajateckého zajetí, 25. 5. 1943 německým svobodníkem Afrikakorps, informující rodinu zajatce o této skutečnosti. Na listek nesměly být přepisovány jakékoliv vzkazy. Rodiny byla pouze informována, je-li zajatec zdrav nebo lehce zraněn.

Registrační karta válečného zajatce

ROYAL CANADIAN MOUNTED POLICE PRISONER OF WAR DESCRIPTION FORM			
No. of Camp	138		
P. of W. No.	CP 4520 - 260950		
Name	STOLDT, Earl Heinz	Rank	C/Pr.
Branch of Service	Air Force		
Date of Capture	11-5-42		
Nationality or Race	German		
Date of Birth	5-3-11	Height	5' 10 1/2"
Weight	168	Complexion	Fair
Hair	Blonde, wavy	Eyes	Blue blue, deep-set.
Chin	Round, normal.	Nose	Straight, thin tip.
Mouth	Normal.	Teeth	Good, even.
Languages Spoken	German	Scars, marks	
Dress	POW outfit.	Several small br. marks on face.	
Occupation or Trade	Carriage maker.		
Religion	Prot.		
Date of Photograph	12-6-42.		
Remarks:	NIL.		
	J.M.B.		

CP 4520
Earl Heinz Stoldt

Typizované baráky z vlnitého plechu byly nejčastější formou ubytování válečných zajatců a internovaných v Austrálii.

Váleční zajatci v Austrálii 1939-1947

Také Austrálie přistoupila po vyhlášení válečného stavu s Německem k internaci německých a italských civilistů. Pro jejich umístění bylo v Austrálii zřízeno několik internačních táborů. Roku 1940, jsou do Austrálie poslány první transporty s internovanými a v menší míře rovněž s válečnými zajatci z Anglie.

Zatím co do července 1940 se v Austrálii nacházely především tábory internační, od září 1940 mění velká část těchto táborů svůj status na zajatecké. Tato změna byla zapříčiněna přílivem italských válečných zajatců z Afriky. Byli zde rovněž němečtí nacionalisté zajatí v Iránu po britské a sovětské invazi.

V průběhu následujících válečných let se do zajetí dostávají rovněž vojáci zajatí na Papue Nové Guinee a v Pacifiku. Vzniká tak pestrá směs rozličných národností, Japonců, Korejců, Formósanů, Němců, Italů, Rakušanů. Zajatci byli nejčastěji ubytováni v barácích ze dřeva potažených vlnitým plechem o rozměru 3x10m.

V barácích byly umístěny postele s železnými rámy a drátěným výpletem. Na některých místech bylo k ubytování zajatců využíváno jiných volných objektů. Například zajatecký tábor Tatura byl umístěn ve starém panském sídle z roku 1877.

Život v australském zajetí byl ve srovnání s životem v evropských zajateckých táborech dobrý.

Přes den byli váleční zajatci nasazeni převážně v lesích na kácení stromů, v zemědělství a na stavbě cest. Zajatci z tábora Cook byli nasazeni na stavbě železniční linie Trans-Australia.

Pracovní doba byla zpravidla 8 hodin. Za každý odpracovaný den byl zajatci vyplacen 1 schilling a 3 pence. Mzda nebyla vyplácena ve státní měně, ale v kupónech, platných pouze uvnitř tábora. Ve velkých zajateckých táborech fungovala permanentní táborová kantýna. V menších zajateckých táborech a na detašovaných pracovních komandech prodej zajišťovaly mobilní armádní kantýny.

Výše zmíněné táborové kantýny a prodejny byly vedeny samotnými válečnými zajatci a zisk z provozu využíván na táborové potřeby. Mobilní kantýny byly obsluhovány australskou armádou.

Stráž v táborech vykonávali obvykle staří a částečně invalidní veteráni První světové války a mladí muži fyzicky nevhodní pro frontovou službu.

V každém zajateckém táboře byla zřízena kulturní místnost vybavená za pomoci červeného kříže knihami, hudebními nástroji a stolními hrami. V kulturní místnosti se mimo hudebních a divadelních vystoupení konaly kurzy filosofie cizích jazyků, účetnictví, vyšší matematiky a astronomie. Uvnitř táborů byla organizována sportovní utkání, pěstovaly se květiny a včely. Tyto aktivity byly oblíbeny převážně mezi důstojníky, kteří nebyli pracovní nasazeni.

Důstojníkům bylo umožněno na čestné slovo opustit tábor a pořádat procházky po okolí, hledat houby a lesní plody. Volné chvíle nutily zajatce nejen k volnočasovým aktivitám ale i k myšlenkám na útek. Uprchlíci byli v drtivé většině po několika dnech opět chyceni. Kontinent svým charakterem jednoduše nepřál útekům. Jeden z nejagresivnějších a nejvíce hromadných úteků, který se během Druhé světové války v Austrálii odehrál, byl útek japonských válečných zajatců z tábora Cowra, 5. srpna 1944.

Důvodem bylo plánované přesunutí všech japonských válečných zajatců z tábora Cowra do tábora Hay.

4. srpna 1944 se o plánovaném přesunutí dozvěděli japonští zajatci. Ve 2 hodiny ráno se zajatci začali shromažďovat u brány tábora a začali řvát. Strážní následně vypálili varovné výstřely. Japonští zajatci se s hřměním hlasitého Banzai začali prodírat skrze plot. S pomocí dek se dostali přes plot. Někteří z nich byli vyzbrojeni noži, basketbalovými páčkami, obitými hřebíky a háky. Několik budov bylo zažehnuo. 2 minuty od začátku průlomu započala střelba z kulometů do první vlny uprchlíků. Několika zajatcům se podařilo zmocnit se kulometu a ubýt strážce. Před svou smrtí však stráž stihla ze zbraně vymontovat závěr a schovat jej. Celkem 359 zajatcům se podařilo utéct. Do deseti dnů byla pochytna většina uprchnuvších. Během útěku zemřeli 4 australští strážníci, 231 japonských vojáků a 108 zajatců bylo zraněno.

Roku 1946 bylo započato s repatriace válečných zajatců z Austrálie. Váleční zajatci byli postupně přesouváni do Melburn kde byli naloděni na transportní loď a skrze Bombay a Neapol posláni do Southhamptnu. Repatriace pokračovala až do roku 1947.

Někteří zajatci se nechtěli vrátit do válkou poničené Evropy a raději požádali o povolení k setrvání u svých stávajících zaměstnavatelů. Vláda však rozhodla, že zajatci, kteří si přejí zůstat v Austrálii, musí být repatriováni a teprve poté se mohou na své náklady vrátit do Austrálie jako civilní dělníci.

Britské zajatecké tábory v Africe 1941-47

Úvod

10. června 1940 vyhlásila Itálie válku Francii a Anglii. Na straně jedné stály spojenecké síly sestávající z vojáků z jižní Afriky, severní Rhodesie, britské západní Afriky, Francouzů a svobodných Belgičanů, na straně druhé Italská armáda sestávající převážně z vojáků pocházejících z afrických kolonií a německých dobrovolníků.

V červnu 1940 se začala britská vojska shromažďovat podél hranic Keni a Súdánu. Odpovědí italské armády bylo bombardování a následný pozemní útok, během kterého byla obsazena súdánská a keňská příhraniční města. Současně zaútočila italská vojska na francouzské a britské Somálsko. V roce 1941 ovládali Italové jižní Súdán, Keňu a britské Somálsko. Situace se pro Italy však postupně začala obracet v neprospěch.

Britové brzy opět ovládli Súdán a Keňu, ze které pokračovali v útocích na italské pozice v Eritreii, Etiopii a Somálsku. 16. května 1941 se Italská vojska bojující ve východní Africe vzdala. V Súdánu bylo pro italské válečné zajatce zřízeno několik sběrných táborů, odkud byli zajatci postupně odváženi do Egypta. Rovněž v Keni bylo zřízeno několik sběrných táborů, ve kterých byli zajatci dočasně umístěni před odsunem do Egypta. Zajatci byli ubytováni obvykle v bývalých italských kasárnách.

11. června 1940, zahájila britská armáda útok na italské pozice v Libii. Britský útok byl však odražen a 16. září Italové postoupili do El Maktila. 80 mil od Mersa Matruh se italská vojska kvůli problémům se zásobováním zastavila a vytvořila několik opevněných pozic. Během následných bojů byly italské pozice zdecimovány britskými tanky a pěchotou. Za deset dnů spojenci dosáhli El Agheily, zničili italskou armádu a zajali 130000 Italů. Z Libyjských sběrných zajateckých táborů byli váleční zajatci po relativně krátké době odsunuti do Egypta. V březnu 1941 se v Tripolisu vylodily německé expediční síly, později známé jako Afrikakorps v čele s generálem Romelem.

Rommel započal svou ofenzivu z libyjské El Agheily v květnu 1941. Spojenci byli následně donuceni k ústupu. Australské jednotky se stáhly k Tobruku a zbytek britských sil o 100 mil dále na východ přes Libyjsko-Egypťské hranice. Zásobovací problémy německých jednotek umožnily spojencům v lednu 1942 zahnat vojska osy zpět a přejít do protiofensivy. Nový příliv zajatých příslušníků vojsk Osy, který ofenziva přinesla, zapříčinil to, že se zajatecké tábory v Egyptě staly přeplněné a nebyly schopny pojmout další zajatce. Za účelem uvolnění kapacit bylo rozhodnuto o vyvezení zajatých příslušníků Osy na Britské ostrovy, do Kanady, Austrálie a Spojených států

Německá a italská vojska v Libyi mezitím dostala zásoby potřebné pro zahájení nové invaze, během které byl obsazen Tobruk a spojenci zahnáni zpět za hranice Egypta. Jejich postup byl zastaven teprve v první bitvě o El Alamejn. Vojska osy se pokusila prolomit britskou linií skrze Káhiru. Po té co se německá vojska přiblížila ke Káhiře, začali váleční zajatci umístěni v egyptských táborech podél Suezského kanálu, představovat značné nebezpečí. Britské velení proto započalo s evakuací válečných

Portrét německého válečného zajatce v egyptském městě Fayid

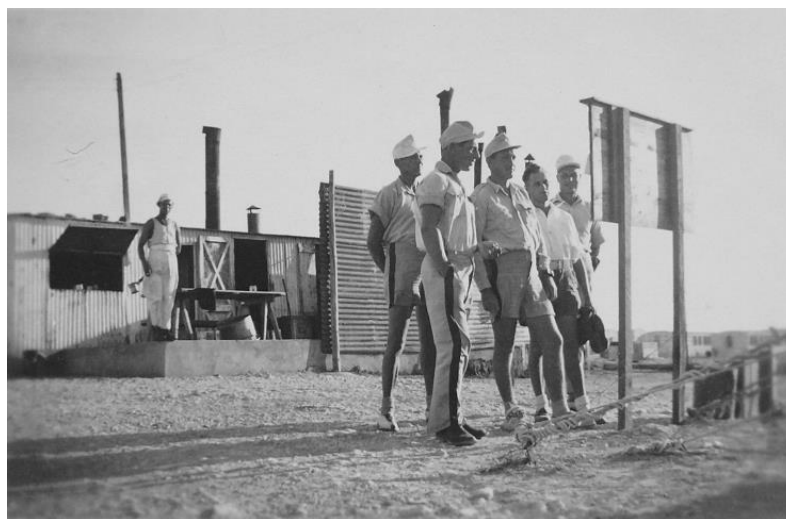
zajatců do Palestiny. Na konci června 1942 byl však pokus o průlom u Káhiry odražen a do ledna 1943 spojenci opět ovládli velkou část ztraceného území až k libyjskému městu Tripolis. Váleční zajatci umístěni v Palestině za značného provizoria a nedostatku byli poté co pominulo bezprostřední ohrožení Egypta přesunuti zpět. Současně dochází ke vzniku nových kmenových zajateckých táborů v Keni, Súdánu, Somálsku a Libyi.

8. listopadu 1942 přistál na území severní Afriky okupované Vichistickou Francií spojenecký kontingent. Obrana Maroka a Libie byla brzy zlomena.

V půli listopadu postoupili spojenci do Tunisu. 13. května 1943 kapitulovaly fragmenty Afrikakorps a italské armády, které unikly zajetí v dřívějších bojích. Obří kontingent válečných zajatců, čítající statisíce mužů, byl rozdělen na několik částí. První část byla skrze přístav Cap Bon vyvezena do Anglie, USA a Kanady. Druhá část skrze libyjské tranzitní tábory přesunuta do Egypta. Třetí část z britských zajateckých táborů v Tunisu, Maroku a Algérii byla i se stávajícími tábory předána exilové vládě svobodné Francie.

Nákladní vůz projíždí branou zajateckého tábora 380, Fannara, Egypt

Jídelna v táboře nezávislé zajatecké německé kompanie č.2751, Egypt

Zajatecké ubikace a umývárny v zajateckém táboře č.380, Fanara, Egypt

Vánoce v táboře nezávislé zajatecké německé kompanie č.2751, Egypt

Stranový tábor nezávislé zajatecké německé kompanie č.2751, Egypt

Hudební vystoupení táborového orchestru v zajateckém táboře č.380, Fannara, Egypt

Zajatecké tábory v Egyptě

Jak již bylo výše zmíněno, představoval Egypt v problematice válečného zajetí na africkém kontinentu klíčovou roli. Kmenové zajatecké tábory představovaly významnou roli jako zásobárna pracovních sil nejen pro Egypt ale i pro Irák, Súdán a další severoafrické země. Umisťování zde byli nejen vojáci zajatí v Africe, ale od roku 1943 rovněž muži přivezení z tranzitního tábora v Talentu, jižní Itálie

Většina kmenových zajateckých táborů se nacházela v bezprostřední blízkosti Suezského kanálu. Důvod byl prostý. Jednalo se o permanentní transportní cestu nejen pro přísun zásob ale i pro transport válečných zajatců na detašovaná pracovní komanda v severní Africe. Neméně důležitým důvodem byl rovněž fakt, že Suezský kanál byl zásobárnou užitkové a po úpravě i pitné vody. Podmínky v egyptských zajateckých táborech je možno označit, v porovnání se zajateckými tábory v Německu, za dobré. Britská stráž se k zajatcům chovala s respektem.

Jako příklad typického zajateckého tábora v Egyptě možno uvést tábor El Daba.

Tábor byl rozdělen na 13 bloků. 12 bloků bylo určeno pro ubytování zajatců, každý s kapacitou 1300 zajatců. 13. blok sloužil k uskladnění potravin, a oblečení, nacházela se zde táborová kuchyně, kantýna a britská táborová správa. Každý blok byl ohraničen plotem z ostnatého drátu.

Okolo celého tábora byly rozmístěny strážní věže s reflektory.

Voda byla v táboře volně k dispozici, avšak v jiných táborech s horšími možnostmi, byl zaveden přidělový systém. Umývárna sestávala z několika koryt, pod odkrytým nebem, připevněných na betonové podlaze. Latríny byly dostatečně hluboké. Záchodový papír byl vydáván jednou za týden.

Jen jednou byl v táboře zaznamenán nedostatek vody a to když obyvatelé pouště navrtali potrubí a nezatěsnili jej. Koupat se zajatci chodili každý den k moři. Zajatci byli ubytováni ve stanech. V každém stanu spalo deset mužů. Každý zajatec měl slamník polštář a deku. Slamníky ležely ve stanu jeden vedle druhého. Uprostřed stanu byla jen úzká chodbička. Ráno byly slamníky složeny a položeny před stan, vlněná deka byla složena na slamník, následoval složený ručník a jídelní náčiní. V táboře se nacházel rovněž nemocniční stan pro lehké nemocné. Těžší případy byly poslány do vojenské nemocnice.

Zajatci byli po příjezdu do zajateckých táborů v Egyptě očkovaní proti choleře a neštovicím.

Tak bylo docíleno toho, že případy těchto epidemických onemocnění byly spíše ojedinělé.

Ve volných chvílích zajatci hráli šachy, navzájem si vyprávěli všemožné historky o jídle a ženách. Jednotlivé bloky hrály proti sobě fotbal.

Jeden z větších stanů byl obvykle určen jako kulturní místnost. Osvětlení zajišťovaly olejové lampy. Na pódiu z vepřovicových cihel se odehrávala večerní představení, koncerty, akrobatická a kouzelnická čísla, promítaly se i filmy. Vstup na divadelní vystoupení byl obvykle zdarma. Kino-promítání se však muselo platit. Během dne v kulturním sálu probíhaly různé kurzy. V některých zajateckých táborech zajatci vydávali navíc ručně psané noviny.

Němečtí váleční zajatci z tábora č. 308 Fayid, během osobní volna.

Strava nezavdávala příliš velký důvod ke stížnostem. Ráno byl čaj, odpoledne polévka, nejčastěji hrachová. Aby byla dodržena předepsaná hmotnost potravin, nebyly brambory a zelenina loupána. V některých táborech byli každý den mezi zajatci voleni takzvaní dohlížecí, kteří docházeli každé ráno do kuchyně a měli za úkol hlídat, aby potraviny nemizely u kuchaře. Tuto službu navrhli příslušníci 999. trestné brigády SS. Tito muži byli naverbováni v trestnicích a koncentračních táborech a život za ostnatým drátem proto pro ně nebyl ničím novým. Strava byla vydávána vždy na celý stan. Bylo na obyvatelích stanu, jak přiděl spravedlivě rozdělí na deset dílů. Strava byla občas zpestřena o kokosový ořech nebo vydány zvláštní přiděly cigarety. Zajatci, jejichž oblečení si žádalo výměnu, dostávali vyřazené britské uniformy označené barevným kosočtvercem na zádech, na hrudi, a na nohavici. Mimo to dostal každý válečný zajatec soupravu spodního prádla, ponožky, ručník, mýdlo, jídelní náčiní, holicí strojek a sandály.

Němečtí váleční zajatci z tábora č.308 Fayid přiděleni na práci do kuchyně.

Pracovní nasazení zajatců

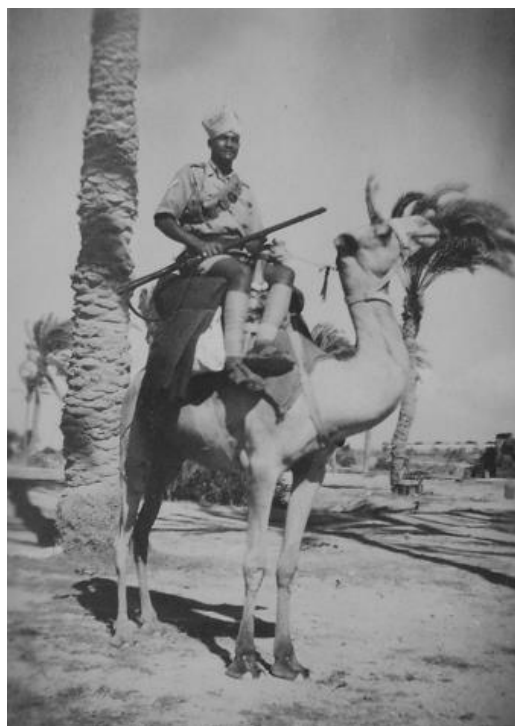
Zajatci přes den pracovali na znovuvýstavbě poničených měst, odklízení min a dělostřeleckých granátů, výrobě cihel, ve správkárnách tanků a vozidel britské armády. O charakteru prací, na které směl být zajatec přidělen, rozhodovalo zařazení do jedné ze tří barvou odlišených skupin.

„Bílí“ zajatci mohli pracovat bez omezení mimo tábor. Obvykle vykonávali lehčí práci. Bez dozoru jim bylo povoleno řídit britské zásobovací vozy, práce v olejových a benzinových skladech a posádkových kuchyních. V některých případech rovněž vykonávali službu táborové policie.

U „šedých“ zajatců přicházelo pracovní nasazení mimo tábor v úvahu pouze na základě dobrých pracovních výkonů, spolehlivosti a bezproblémovosti.

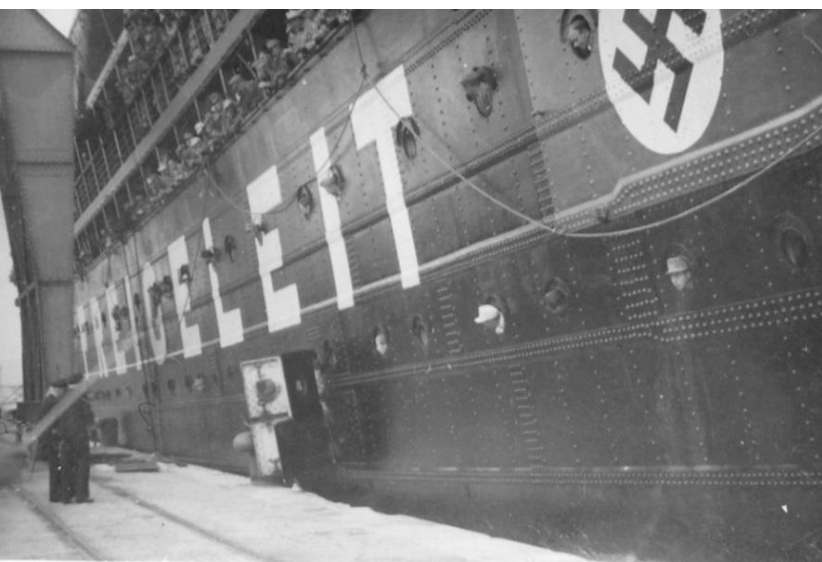
Zajatci označení černým kosočtvercem nesměli vykonávat práce mimo zajatecký tábor, protože hrozilo zvýšené nebezpečí sabotáže nebo útěků.

Snahou většiny zajatců bylo dostat se na detašované pracovní komando. Podmínky v těchto komandech byly v porovnání s kmenovými zajateckými tábory lepší. Jako příklad je možno uvést detašované pracovní komando kmenového zajateckého tábora EL Daba v Alexandrii. Komando bylo zformováno v lednu 1946. Zajatci byli ubytováni ve stejných stanech jako v kmenovém táboře El Daba ale v jednom stanu bylo již umístěno jen 8 mužů. Slamníky leželi na dřevěných rostech. Na den byly vydávány zvýšené přiděly chleba a i táborová kuchyně dostávala více surovin pro přípravu stravy. Za svou práci dostávali zajatci mzdu, která byla vyplácena ve státní měně. Denní mzda se pohybovala, v závislosti na charakteru vykonávané práce, mezi 2-10 piastry. Nebyly to malé peníze. Za 2,4 piastru bylo možno koupit na tržišti nebo v táborové kantýně plechovku „Nabatine“ (sádlo), za 10piastřů 20 cigaret, deset vajíček nebo velký kus čokolády. Mezi zajatci to bylo vítané zpestření stravy. Spořivým zajatcům byla dána možnost si vydělané peníze uložit u táborové správy na osobní účet.

Němečtí váleční zajatci vystupují v Marseille ze sanitní lodi Freigeleit. Z Oranu bylo dvěma sanitními loděmi do Marseille přivezeno 3534 příslušníků zdravotního personálu.

Zajatí zdravotníci, ranění a těžce nemocní váleční zajatci, neschopní další vojenské služby, byli na základě dohody o výměně zajatců, uzavřené mezi Británií a Německem odesíláni domů. Během této akce bylo domů posláno na 9000 těžce nemocných válečných zajatců a zdravotníků.

Váleční zajatci vystupují na přístavním nádraží, květen 1948, Port Said

Repatriace z Afriky

Souhlas s repatriací válečných zajatců umístěných v Africe přichází z britského ministerstva války v prosinci 1946.

Na cestu domů si však první zajatci museli počkat do poloviny roku 1947. Primárně byli vybíráni zajatci z „Bílé“ kategorie, následně „šedí“ a teprve poté, zpravidla až v první polovině roku 1948 zajatci z „Černé“ kategorie.

Váleční zajatci v rozsahu jednoho politického zařazení (jedné kategorie) byli do repatričních transportů vybíráni na základě bodového systému, který byl založen na počtu měsíců strávených v zajetí, politickém chování a pracovním výkonu. Za nebezpečné práce, byly udělovány zvláštní body.

Před odjezdem byli repatrianti dovystrojeni a následně odvezeni do přístavu odkud byli přepraveni skrze Itálii či Anglii do Britského repatričního tábora Münsterlager v Německu. Repatriční tábor Münsterlager se nacházel na bývalém vojenském polygonu. V táboře byli dočasně umístěni váleční zajatci převezení z americké okupační zóny v Německu, určení k propuštění do britské zóny a také repatrianti navrátilí se ze zajateckých táborů v Anglii, Egyptě, Kanadě, USA a dalších zemí.

Nově příchozí byli nejprve podrobeni osobní prohlídce. Zajatci museli vyskládat veškeré osobní věci. Osobní prohlídku prováděl anglický důstojník společně s německým důstojníkem, kterému asistovali vybraní

zajatci. Tito bývalí vojáci wehrmachtu ve službě Britů byli nazýváni GSP (German service organisation). Každý zajatec dostal před propuštěním 40 německých marek. Mimo to mu byla vyplacena mzda, kterou si vydělal během zajetí.

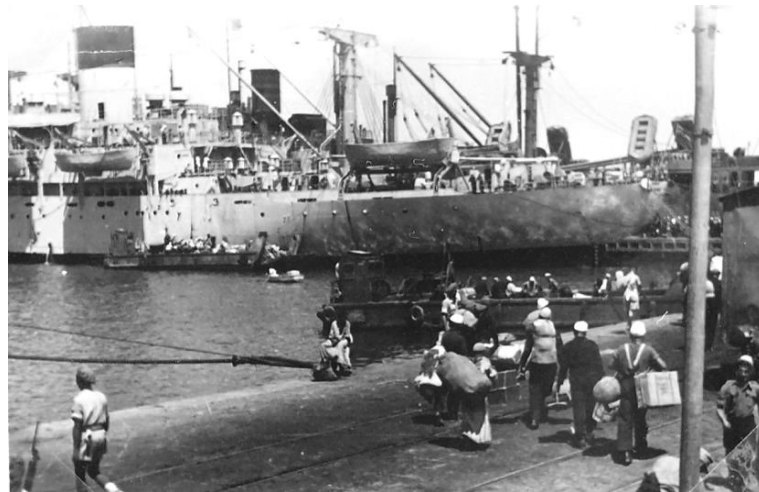
Někteří němečtí zajatci využili nabídky britské vlády a zůstali na jeden rok jako civilní dělníci v Africe. Těm, kteří zůstali, se nevedlo špatně, obzvláště vezmeme-li v potaz nuzné podmínky v Německu.

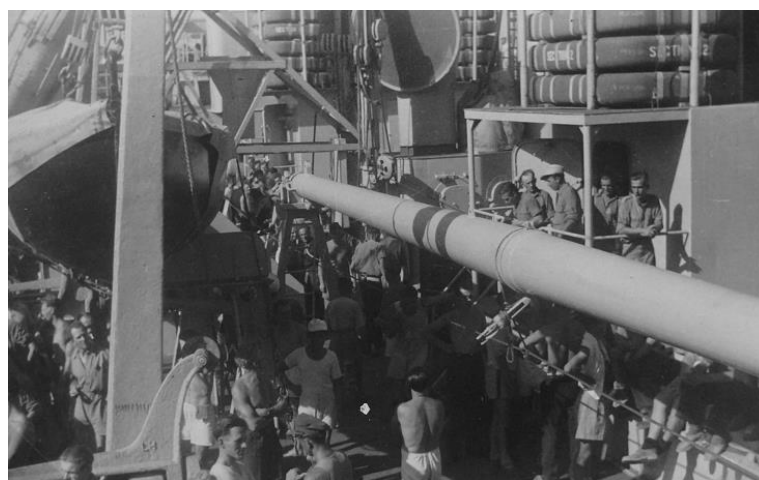
*Poslední strava na africkém kontinentu, květen 1948,
Port Said*

*Překládka zavazadel zajatců na přístavním molu v Port
Said*

*Pohled na parník Orduua (16.600v.t.). Loď opustila
přístav Port Said 12. května 1948. Na palubě vezla
německé válečné zajatce z „černé“ kategorie. Zajatci
byly skrze Gibraltar, Dover a Hamburg posláni do
Münsterlager, kde zakončili svou cestu 23. května 1948*

*Propuštěný příslušník Afrikakorps kráčí německými
ulicemi domů 1948*

Britské zajatecké tábory v Evropě 1943-46

Po vylovení spojeneckých vojsk v Normandii, roku 1943, dochází na území Francie ke vzniku prvních britských sběrných a tranzitních zajateckých táborů. S postupem fronty dochází ke vzniku těchto táborů rovněž na území Belgie, Nizozemska a Lucemburska. Tábory měly sloužit pouze k dočasnému umístění válečných zajatců, a proto nebyly nikterak zařízeny. Většina byla umístěna na polích, v polorozbořených stájích nebo v opuštěných kasárnách a barákových táborech Wehrmachtu. Podmínky v těchto táborech byly zoufalé. Zajatci trpěli chladem, nedostatkem vody a potravin. K jídlu byl obvykle vydáván jen špenát z kopriv a kus chleba. Případy krádeží byly na denním pořádku. Za těchto podmínek museli zajatci vydržet i několik týdnů dokud nebyli odsunuti na západ do francouzských přístavů a následně převezeni lodí do Anglie. Podmínky ve sběrných a tranzitních táborech se dále zhoršovaly s postupem britské armády na německé území.

Němci v internačním táboře ve městě Osnabrück

4. 5. 1945 se v britských sběrných a tranzitních táborech na okupovaném území Německa nacházelo na 2000000 zajatých příslušníků vojsk Osy. Obří kontingent válečných zajatců znamenal pro britské velení velkou zátěž. Konec války se blížil a přeprava zajatců do Anglie nebo dokonce Spojených států již z ekonomických důvodů nepřicházela v úvahu. Zajištění odpovídající stravy představovalo značný logistický problém, nemluvě o doplnění výstroje a odpovídajícím ubytováním dle stanov Ženevské konvence.

Celý problém byl vyřešen velice svérázným způsobem. Válečným zajatcům, byl přiřazen status „kapitulujícího nepřátelského mužstva“ (Surrendered Enemy Personnel, SEP). Touto cestou byli zajatci zbaveni všech práv, která jim garantovala Ženevská konvence.

Pro umístění takto velkého kontingentu válečných zajatců byly v britské okupační zóně zřízeny 4 velké internační prostory.

Pro tento účel byly vybrány oblasti řídké osídlené, na poloostrovech a pobřeží, které bylo snadné uzavřít. Jedna z těchto internačních oblastí, internační oblast G, se nacházela na poloostrově Eiderstedt a Dithmarschen.

Dočasně zde bylo umístěno 400000 německých, baltských, chorvatských a maďarských vojáků.

V Christianskog (jižní Dithmarschen) byli umístěni příslušníci ROA. Ruští zajatci byli od ostatních národností izolováni záměrně, aby byly omezeny případné nepokoje.

Pár místních obyvatel bylo uzavřeno se zajatci a tuto oblast směli opustit jen se zvláštním povolením.

V internačních oblastech byla nastolena samospráva. Němci zajišťovali vnitřní kontrolu a britské velení zajišťovalo zásobování. V uzavřené oblasti se zajatci mohli volně pohybovat. Vnitřní zřízení bylo vojenské.

Vojáci nižších hodností museli poslouchat příkazy vojáků vyšších hodností. Ubytování bylo zpočátku nedostatečné. Zajatci žili převážně v dírách překrytých celtami. Ti šťastnější byli nacpáni ve stájích a stodolách. Lékařská péče byla zpočátku zajištěna pouze skrze zajaté zdravotníky, odkázané jen na to co si přinesli sebou. Později však byl

v Hedwiggenkog pro zajatce zřízen lazaret s 9000 postelemi. Po večerech zajatci pořádali varieté, koncerty a divadelní vystoupení.

Již během prvních měsíců po kapitulaci začali Britové ve velkém zajatce propouštět.

1. 8. 1945 se v internačním prostoru „G“ nacházelo 215000 mužů, začátkem října již 90000.

S úbytkem zajatců dochází k výraznému zlepšení podmínek ubytování a stravování válečných zajatců. Přes snahu o oddělení válečných zločinců, kteří se schovávali mezi zajatci, se některým podařilo proklouznout. Mezi nimi byl i bývalý velitel koncentračního tábora Auschwitz Rudolf Hoess. Internační prostor Dithmarschen-Eiderstedt byl rozpuštěn 12. 10. 1945. Zajatci byli propuštěni a ti podezřelí z válečných zločinů, které se podařilo odhalit, přesunuti do menších internačních táborů. Do listopadu 1945 působilo v bývalé internační oblasti komando, které oblast čistilo a uvádělo do původního stavu.

Jedním z internačních táborů pod britskou správou, ve kterém byli koncentrováni zajatci podezřelí z válečných zločinů, byl tábor č. 373, který se nacházel v bývalém táboře pro spojenecké zajatce Stalag XVIII A Wolfsberg. Od května 1945 zde byli koncentrováni policejní důstojníci, příslušníci SS, činovníci NSDAP, NSKF. Rovněž bývalý koncentrační tábor Neuengamme plnil od 2. května 1945 funkci internačního tábora. V říjnu 1945 se v táboře nacházelo 8000 internovaných, mezi nimi i příslušníci strážního oddílů SS, funkcionáři NSDAP a důstojníci waffen-SS.

Britský internační tábor CIC No.2 byl zřízen v bývalém zajateckém táboře Stalag XB Sandbostel. Internační tábor fungoval od května 1945. První internovaní byli přivedeni ještě téhož měsíce. Jejich úkolem bylo tábor vyčistit a opravit. 9. července 1945 přejala tábor 51. Highland Infantry Division, která měla nově zřízený internační tábor střežit a vést. Nejprve nestabilní počet internovaných se do srpna 1945 ustálil na 5000, převážně příslušníci SS., I přes to, že válka skončila již před několika měsíci, hlavní problém nadále představovalo zásobování potravinami, medikamenty, oblečením a topivem. Podmínky v sandbostelském internačním táboře se zlepšily teprve v polovině prosince 1946. 1. srpna 1948 byl tábor rozpuštěn.

Angličané obvykle nedrželi zajaté důstojníky a vojiny SS déle než obyčejné vojáky, na rozdíl od Američanů, kteří drželi velkou část důstojníků SS v internačních táborech až do konce Norimberského soudu.

Poté co byli zajatí důstojníci propuštěni z anglické internace, bylo jim v britském okupačním pásmu, na rozdíl od amerického či francouzského, umožněno získat status vystěhovalců spadajících pod správu UNRA, (pomocná a rehabilitační organizace spojených národů) která spravovala tábory pro vystěhovalce, tzv. DP Camp's. Tuto možnost využili především příslušníci SS z Pobaltí, Ukrajiny a Běloruska, kteří se umístěním do táborů pro vystěhovalce vyhnuli nucenému návratu do Sovětského svazu. Řadě z nich bylo následně umožněno emigrovat do Anglie, Kanady nebo, Ameriky.

Civilian Internment Camp No.6 Neuengamme. Od června 1945 do srpna 1948 se v bývalém koncentračním táboře nacházel britský internační tábor. V říjnu 1945 bylo v táboře umístěno 8000 internovaných Němců.

Němečtí SEP stojící před jedním z obytných baráků bývalé vojenské posádky Schwarzenborn nedaleko Skien v Norsku, 1946.

Barákové kasárny byly postaveny během letních a podzimních měsíců roku 1940. Jednalo se u uzavřené barákové město určené výhradně pro příslušníky německé branné moci. Jen za pouhé fotografování objektu hrozil norským civilistům v lepším případě přísný výslech, v horším případě vězení.

Od druhé poloviny května 1945, byli v táboře koncentrováni němečtí SEP. Jednalo se o odzbrojené příslušníky Wehrmachtu z oblasti Bergen, Moss, převážně nemocní a ranění, neschopní přesunu do Německa. Internovány zde byly rovněž ženy německých důstojníků a jejich děti.

Tábor sestával z více jak 30 dřevěných baráků, ve kterých se od května 1945 nacházela dobře zařízená nemocnice, dílny, kolny, sklady, hospodářské objekty, ubikace pracovních čet, ubikace německého zdravotního personálu. Pořádek i všední den byl v režiji německých SEP. V táboře byl pouze malý norský strážní sbor. Tábor fungoval do roku 1947

Britský DP-Camp v Rimini. Tábor fungoval v letech 1945-47. Nejprve jako tábor zajatecký, později jako tábor pro osoby se statusem nuceně vystěhovaných „DP“ Tábor byl skutečným městem, s vlastní samosprávou, která jej vedla pod dohledem 21. Britské brigády. Tábořem prošlo na 300.000 válečných zajatců a civilních osob. Jednu z hlavních a v táboře nejdéle setrvávších národnostních skupin představovali Ukrajinci. Jednalo se o muže, kteří bojovali proti Sovětskému svazu v rámci Waffen-SS a které doma čekala jistá smrt

Váleční zajatci v Dánsku 1945

4. května 1945 podepsal generál admirál von Friedenburg bezpodmínečnou kapitulaci všech německých vojsk v severozápadním Německu, Holandsku a Dánsku. V Dánsku se v té době nacházelo na 200000 německých vojáků, kterým byl po jejich odzbrojení přidělen status SEP (kapitulující nepřátelské mužstvo)

195000 mužů bylo do 8. 6. 1945 převedeno do internačních oblastí na severu Německa.

Do prosince 1945 bylo v Dánsku ponecháno 4600 zajatých mužů, kteří udržovali německá letadla, letištní zařízení, odklízeli munici a miny.

Jedním z míst kde byli SEP nasazeni, bylo letiště Karup. Britské vojenské velení s předáním letiště do Dánských rukou dlouho váhalo.

Řada bývalých příslušníků SS, SA a jiných bezpečnostních složek byla koncentrována v dánském trestním, táboře Mosede

Okolo tábora Mosede byl postaven čtyřnásobný plot z ostnatého drátu s kulometnými stanovišti a světlotety. Sekce určená táborové administrativě sestávala z několika strážních baráků, budovy velitelství a betonového bunkru (korekce).

Sekce pro internované sestávala z kuchyňského baráku, obytných baráků, ošetřovny, knihovny, umývárna a záchodů. V každém obytném baráku bylo umístěno 150 mužů. Nemocní byli ošetřováni v Kodaňské nemocnici.

Váleční zajatci v Norsku 1945-1947

8. května 1945 kapitulovalo v Norsku 300000-350000 německých vojáků. Stejně jako v Dánsku i zde jim byl přidělen status SEP

Podél pobřeží zřídili Britové několik uzavřených internačních oblastí, do kterých byli SEP dočasně umístěni. Do července 1945 byli zajatci postupně přesunuti do internačních oblastí na severu Německa. 100000 mužů bylo v Brémách předáno Americké vojenské správě a skrze tábor Bretzenheim posláni k pracovnímu nasazení do Francie.

V Norsku bylo ponecháno pouze 3000 mužů, kteří od května 1945 prováděli odklizení min a munice v oblasti táhnoucí se od Finmark až po východní Laponsko. Mnoho zajatců tuto práci zaplatilo životem. V říjnu 1946 byla minová komanda rozpuštěna.

Použité prameny a literatura:

- 1) *German Prisoners of War in Britain*, [online], Dostupné z: www.fortunecity.com
- 2) *The Wartime Memories Project- Glen Mill POW Camp*, [online], Dostupné z: www.wartimememories.co.uk
- 3) *The Wartime Memories Project - Le Marchant POW Camp*, [online], Dostupné z: www.wartimememories.co.uk
- 4) *Heimkehr aus der Kriegsgefangenschaft., Eintrag stammt von Willi Witte (*1928)*, [online], Dostupné z: www.dhm.de
- 5) *Tales from 16 Field Security Section Intelligence Corps, "Escape from 373 Internment Camp, Wolfsberg, Austria", Recollections of Robert G I Maxwell, formerly WO2, 16 Field Security Section, British Army Intelligence Corps*, [online], Dostupné z:

www.data-wales.co.uk

- 6) *Britische Internierungslager, KZ.Gedenkstatte Neuengamme*, [online], Dostupné z: www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de
- 7) *KZ Neuengamme*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 8) *Australia's Wartime Camps, Alan Hassell, (c) May 1983*, [online], Dostupné z: <http://thunting.com>
- 9) *Katarapko Wood Camp*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 10) *REPORTS OF ACTING CONSUL FOR SWITZERLAND (IN CHARGE OF GERMAN INTERESTS) ON GERMAN CONCENTRATION CAMPS IN AUSTRALIA*, [online], Dostupné z: www.vlib.us
- 11) *Woolenook Wood Camp*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 12) *Marrinup No. 16 Prisoner of War Campsite*, [online], Dostupné z: www.murray.wa.gov.au
- 13) *Prisoners of the home front, German POWs and "Enemy Aliens" in southern Quebec 1940-46*, Martin F. Auger, UPC Press, 2005, [online], Dostupné z: <http://books.google.com/>
- 14) *Whitewater POW Camp*, [online], Dostupné z: www.innvista.com
- 15) *Coupables d'être étrangers, Par Andrée Larise, Les camps de prisonniers de guerre allemands au Canada, Informations recueillies sur le site: Histoire du Québec*, [online], Dostupné z: www.histoirequebec.com
- 16) *Rimini Displaced Persons' Camp - in Italy*, [online], Dostupné z: www.dpcamps.org
- 17) *Die Gefangenen, Paul Carell (Günter Bøddeker), Deutsche soldaten hinter Stacheldraht, Bechtermünz Verlag ISBN 3-8289-0342-8*
- 18) *Medicine Hat's Wartime POW Murders, Jill Browne*, [online], Dostupné z: www.suite101.com
- 19) *Twentieth Century Military Recording Project Prisoners of war camps 1939-1948 Project Report by Roger JC Thomas*, [online], Dostupné z: www.english-heritage.org.uk
- 20) *Ich war ein Kriegsgefangener in Ägypten (1945 - 1948), Ein deutscher Soldat in britischer Gefangenschaft von April 1945 bis September 1948*, [online], Dostupné z: <http://wiki-de.genealogy.net>
- 21) *Cowra breakout*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 22) *Medicine Hat and Letherbridge, World War II: The Homefront in Alberta*, [online], Dostupné z: www.albertasource.ca
- 23) *Canada's Forgotten PoW Camps, CBC Digital Archives*, [online], Dostupné z: <http://archives.cbc.ca>
- 24) *The Prisoner of War Camp, Township of Red Rock*, [online], Dostupné z: www.redrocktownship.com
- 25) *Featherston prisoner of war camp*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 26) *List of World War II prisoner of war camps in Kenya*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 27) *ISLAND FARM, CAMP 198*, [online], Dostupné z: www.islandfarm.fsnet.co.uk
- 28) *Llanover Park POW Camp 200, The Wartime Memories Project*, [online], Dostupné z: www.wartimememories.co.uk

- 29) *Glen Mill POW Camp, The Wartime Memories Project*, [online], Dostupné z: www.wartimememories.co.uk
- 30) *Oaklands Emergency Hospital, Bishop Auckland, The Wartime Memories Project*, [online], Dostupné z: www.wartimememories.co.uk
- 31) *Braham Castle POW Camp, Dingwall, The Wartime Memories Project*, [online], Dostupné z: www.wartimememories.co.uk
- 32) *Le Marchant POW Camp, The Wartime Memories Project*, [online], Dostupné z: www.wartimememories.co.uk
- 33) *Italia 1939-1945 Storia a memoria a cura di Anna Lisa Carlotti, Prefazione di Franco Della Peruta, 1996 Vita e Pensiero-Largo A. Gemelli, ISBN 88-343-2458-7*, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 34) *Zypern, Kriegsgefangenen.de*, [online], Dostupné z: <http://home.arcor.de>
- 35) *Norwegen, Kriegsgefangenen.de*, [online], Dostupné z: <http://home.arcor.de>
- 37) *List of POW camps in Australia*, [online], Dostupné z: Wikipedia,
- 37) *PRISONER OF WAR AND INTERNMENT CAMPS, IN AUSTRALIA DURING WW2*, [online], Dostupné z: <http://home.st.net.au>
- 38) *2228 P.W. Camp Belgium, Kriegsgefangenen Research Forum*, [online], Dostupné z: www.gasthof-thoerner.de
- 39) *Tales from 16 Field Security Section Intelligence Corps, Escape from 373 Internment Camp, Wolfsberg, Austria*", *Recollections of Robert G I Maxwell*, [online], Dostupné z: www.data-wales.co.uk
- 40) *KZ Neuengamme*, [online], Dostupné z: Wikipedia,
- 41) *Willi Witte: Flucht und Gefangenschaft, Im SS-Kriegsgefangenenlager Plattingen*, [online], Dostupné z: www.dhm.de
- 42) *Featherston prisoner of war camp*, [online], Dostupné z: Wikipedia,
- 43) *Australia's Wartime Camps*, By Alan Hassell, [online], Dostupné z: <http://thunting.com/>
- 44) *Marrinup No. 16 Prisoner of War Campsite*, Department of Conservation and Land Management, [online], Dostupné z: www.murray.wa.gov.au
- 45) *REPORTS OF ACTING CONSUL FOR SWITZERLAND (IN CHARGE OF GERMAN INTERESTS) ON GERMAN CONCENTRATION CAMPS IN AUSTRALIA, The Medical Front*, [online], Dostupné z: www.vlib.us
- 46) *Internment in South Australia and the Loveday camp, Fact sheet 107 – World War II internee, alien and POW records held in Adelaide*, National Archives of Australia, [online], Dostupné z: www.naa.gov.au
- 47) *Loveday Camp 14*, [online], Dostupné z: Wikipedia,
- 48) *History - Yanco Agricultural Institute*, [online], Dostupné www.dpi.nsw.gov.au
- 49) *Cowra breakout*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 50) *Hay Internment and POW camps*, [online], Dostupné z: Wikipedia,
- 51) *Ich war ein Kriegsgefangener in Ägypten (1945 - 1948), Ein deutscher Soldat in britischer Gefangenschaft von April 1945 bis September 1948*, [online], Dostupné z: <http://wiki-de.genealogy.net>
- 52) *Wainwright Internment Camp No. 135, then and now*, [online], Dostupné z: <http://can-esc.com>
- 53) *Medicine Hat and Lethbridge, World War II: The Homefront in Alberta, Alberta Online Enciklopedia*, [online], Dostupné z: www.albertasource.ca
- 54) *Canada's Forgotten PoW Camps, CBC Digital archive*, [online], Dostupné z: <http://archives.cbc.ca>
- 55) *Kananaskis (Seebe and Ozada), World War II: The Homefront in Alberta, Alberta Online Enciklopedia*, [online], Dostupné z: www.albertasource.ca
- 56) *Camp 33 Petewawa, Ontario, Italian Canadian Community, Windsor Mosaic*, [online], Dostupné z: www.windsor-communities.com
- 57) *The Prisoner of War Camp, Camp R, Tovnship of Red Rock*, [online], Dostupné z: www.redrocktownship.com
- 58) *Camp 30, Canada's historic jewel saved? Scroll down for details*, By Eye Spy Canadian Editor, Lynn Philip Hodgson, [online], Dostupné z: <http://webhome.idirect.com>
- 59) *Mimico Correctional Centre*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 60) *Whitewater POW Camp*, [online], Dostupné z: www.innvista.com
- 61) *History - Corporation of the town of Espanola*, [online], Dostupné z: <http://town.espanola.on.ca>
- 62) *Kanada, Die deutschen Kriegsgefangenen des zweiten Weltkrieges*, [online], Dostupné z: <http://home.arcor.de>
- 63) *Loveday Camp 10*, [online], Dostupné z: Wikipedia,
- 64) *Australia's Wartime Camps*, Alan Hassell, 1983, [online], Dostupné z: <http://thunting.com>
- 65) *Angler POW Camp*, [online], Dostupné z: www.lynximages.com
- 66) *Camp 21 Cultybraggan A History, Produced by Cultybraggan Local History Group For Comrie Developement Trust*, 2010
- 67) *Trvalá expozice Camp Eden*
- 68) *When-enemy-POWs-tilled-Harlows-land*, [online], Dostupné z: www.harlowstar.co.uk
- 69) *Trvalá expozice Dokumentationsstaette Stalag 326 (VIK) Senne*
- 70) *Monografie zajateckého a internačního tábora v Sandbostelu 1939-2012, EVZI*, [online], Dostupné z: www.evzi.estranky.cz
- 71) *Lager Friedland*, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 72) *Stalag XB Sandbostel, Zur Geschichte eines Kriegsgefangenen- und KZ-Auffanglagers in Norddeutschland 1939-1945*, Werner Borgsen, Klaus Rolland, Edition Temmen
- 73) *Krigsbarn født i tyskerleiren i Skien, Vigdis Hella, Telemarksavisa, Online dostupné z: www.ta.no*

Němečtí váleční zajatci nastoupení před dvoupatrovými obytnými baráky v zajateckém táboře Farragut, Spojené státy

Problematika válečného zajetí a internace ve Spojených státech a na osvobozených územích 1941-1946

Transport do Spojených států, početní stavy

První nepočetné skupiny japonských a německých válečných zajatců, především námořníků, se do Spojených států dostávají od prosince 1941. K prvním větším transportům válečných zajatců však dochází teprve po porážce jednotek Afrikakorps u Tobruku, El Alamejnu a následné kapitulaci vojsk Osy v severní Africe. Statisíce zajatých mužů tehdy strádalo v přeplněných severoafrických zajateckých táborech. Zajatce bylo nutno odsunout. Problém však představovala otázka kam. Stávající zajatecké tábory v Anglii a Skotsku byly přeplněné. Kanada a Austrálie sice akceptovaly příjem válečných zajatců, to však jen v omezeném počtu. Britská vláda se proto obrátila na vládu Spojených států. Tento požadavek byl nejprve odmítnut. Přítomnost zajatců na americké půdě byla spojena s mnoha problémy. Americká armáda neměla dostatek zkušených vojáků pro spravování a stráž zajateckých táborů. Převládaly rovněž obavy, že ubytování zajatců způsobí bezpečnostní problémy a zvýší strach mezi Američany. Naléhání z Londýna však přimělo vládu Spojených států k souhlasnému stanovisku.

Na jaře 1943 opustil algerský přístav Oran první transport s válečnými zajatci směřující do Spojených států. Zajatci byli umístěni v tmavém nákladním prostoru, za nedostatku jídla i pitné vody. Všude kolem hrozilo stálé nebezpečí ponorkového útoku. Cesta do Norfolk trvala dva týdny. Od roku 1944 proudily do Spojených států rovněž transporty válečných zajatců z tranzitních táborů v Itálii, Francii a Německu.

Váleční zajatci byli bezprostředně po příjezdu do Spojených států umístěni do prázdných přístavních hal, kde bylo vydezinfikováno jejich oblečení a vydána strava. Poté byla do přístavu přistavena souprava osobních železničních vozů a zajatci převezeni do zajateckých táborů ve vnitrozemí. Cesta osobními vozy s polstrovanými sedadly zanechala v mnohých silný zážitek. Po dlouhé době opět cestovali jako lidé. Chlazenou vodu si zajatci směli brát, jak chtěli. Po příjezdu na železniční stanici, která byla obvykle vzdálena 1-3 míle od kmenového tábora, následoval pěší pochod nebo převoz v autobusech. Ulice uvnitř měst lemovaly stráže a civilisté, kteří se zvědavě dívali na příchozí zajatce.

Po příchodu do zajateckých táborů byla zajatcům vydána chybějící výstroj, byli zaregistrováni a poté jim bylo umožněno napsat domů svou zajateckou adresu. Z afrických bojišť bylo v měsíci dubnu 1943 přivezeno do Spojených států 15000 válečných zajatců. V měsíci květnu bylo do Spojených států přivezeno 20000 mužů. Stejně početné transporty byly přivezeny rovněž v měsících následujících.

Celkový pohled na Camp Campbell. V popředí zajatecký tábor, v pozadí vojenská základna US-Army

Hlavní ulice zajateckého tábora Campbell, v pozadí letní pavilion ve kterém byla pořádána letní hudební vestoupení táborového orchestru.

Hlavní národnostní skupinu v zajateckých táborech představovali Italové, Němci a Rakušané.

Po vylodění v Normandii, od června 1944 do prosince 1944 stoupá frekvence zajateckých transportů směřujících do Spojených států. Přiváženo je 30000 mužů měsíčně a v posledních měsících války 60000 mužů měsíčně.

Během bojů v Evropě padla do amerického zajetí rovněž řada Francouzů, Čechů, Poláků, Jugoslávců, Rumunů a dokonce i Rusů.

Když válka v květnu 1945 skončila, nacházelo se v Spojených státech 425871 válečných zajatců rozdělených v 511 hlavních a pobočných táborech.

Vznik a vývoj zajateckých táborů ve spojených státech

Kmenové zajatecké tábory ve Spojených státech byly nejčastěji zřizovány v cvičných táborech americké armády. Pro ubytování zajatců byly využívány ubikace původně určené americkým vojákům. Dochází rovněž ke stavbě nových barákových táborů v bezprostřední blízkosti vojenských základen. Využitím hospodářského a technického zázemí těchto základen bylo možno ušetřit náklady spojené se zřízením táborové nemocnice, požární stanice, chladnic, čističky vody, vodárenské věže, dílen, trafostanice.

V případě nutného zásahu proti revoltujícím či uprchlým zajatcům, blízkost vojenské základny zajišťovala krátký reakční čas.

Na stavbu zajateckých ubikací a nezbytné infrastruktury byly najímány civilní stavební společnosti.

Po svém dokončení představovaly kmenové zajatecké tábory uzavřená města obsahující stovky obytných i účelových staveb s tisíci zajatci uvnitř, stovkami civilních pracovníků a strážných.

Pro ubytování zajatců bylo nejčastěji využíváno typizovaných baráků, které americká armáda využívala pro ubytování mužstva, ze dřeva a lepenky o rozměrech 3,6x14,4m.

Do doby dokončení obytných baráků byli zajatci dočasně ubytováni ve čtvercových armádních stanech.

Všeobecné podmínky v zajateckých táborech na území USA

Podmínky převládající v zajateckých táborech na území Spojených států lze označit za dobré. S válečnými zajatci bylo zacházeno dle ženevské konvence. Jejich strava byla shodná se stravou amerických vojáků. Obvykle pro ně bylo připravováno jídlo ve stejných jídelnách jako pro americké vojáky. Podmínky byly nastaveny tak aby se zajetí dalo přežít bez větších problémů. Kdo pracoval zodpovědně, vedlo se mu dobře.

Snahou velitelů jednotlivých táborů bylo prezentovat své tábory v tom nejlepší světle. Negativní hlášení delegáta Mezinárodního výboru červeného kříže mohlo vyvolat odvetná opatření v německých zajateckých táborech na amerických zajatcích. Je proto možné říci, že hlavním nebezpečím pro válečné zajatce, byli sami zajatci, přesvědčení nacisté, výsadkáři a důstojníci waffen-SS.

K určitému zhoršení všeobecných podmínek dochází po kapitulaci německé armády. Důvodem tohoto zhoršení byl především fakt, že se americké správní orgány již nemusely obávat odvetných opatření na amerických válečných zajatcích v Německu. Druhým pravděpodobným důvodem bylo odhalení nacistických zločinů páchaných v Evropě.

Správní orgány válečného zajetí v USA

Problematika válečného zajetí v USA spadala do kompetence velitelství týlu ministerstva obrany ve Washingtonu. Velitelství týlu podléhala jednotlivá týlová velitelství příslušných vojenských oblastí. Vojenská oblast obvykle sestávala z několika států. Například pod 8. týlové velitelství v Dalasu spadaly státy Arkansas, Louisiana, Nové Mexiko, Oklahoma a Texas. Týlová velitelství jednotlivých vojenských oblastí byla v úzkém spojení se zajateckými tábory v dané

oblasti, oblastními veliteli pro bezpečnost a zpravodajské služby, ministerství průmyslu, zemědělství. V rozsahu svěřené oblasti, na základě směrnic vydaných ministerstvem obrany, vedla jednání s výše zmíněnými orgány stran mzdy válečných zajatců, postupu při výběru pobočného (pracovního) tábora, o potřebách zapojení státních úřadů, o možnostech formování mobilních pracovních zajateckých komand, o případných problémech s pracovním výkonem zajatců.

Volnočasové aktivity

Váleční zajatci, poddůstojníci a mužstvo, podléhali pracovní povinnosti.

Po skončení směny a o nedělích však ve většině případů zbyl dostatek času na trochu odpočinku a rekreace.

Volnočasové aktivity v zajateckých táborech byly americkou správou podporovány. Američtí důstojníci, kteří byli postaveni do čela zajateckých táborů, si dobře uvědomovali, že tyto činnosti odváděly zajatce od příprav útěku a vzdoru, napomáhaly udržet tělesný i duševní stav zajatců na dobré úrovni což se odráželo ve vykonané práci.

Skrze organizaci YMCA byla většina zajateckých táborů bohatě vybavena náradím a pomůckami pro rozličné volnočasové aktivity. Vybavení bylo z části rovněž hrazeno ze zisku táborové kantýny. Zajatci hráli ping-pong, fotbal, baseball, věnovali se vyřezávání, modelářství, přípravě divadelních a hudebních vystoupení. V mnoha táborech fungovalo táborové kino. Filmy se promítali zpravidla dvakrát týdně a to v Angličtině i Němčině. Za návštěvu kina zajatci platili symbolické vstupné.

Na podzim 1945 byl ve všech táborových kinech bez výjimky povinně promítán film, který natočili Američané v osvobozených zajateckých a koncentračních táborech. Emoce, které film vyvolal, byly různé. Někteří považovali film za podvrh.

V zajateckém táboře Cluster v Michiganu byla po promítání filmu učiněna sbírka určená obětem koncentračních táborů. Vybráno bylo 10.000 dolarů. Převážnou část volnočasových aktivit v zajateckých táborech představovalo studium. První kurzy, které v táborech proběhly, byly zaměřeny na výuku angličtiny. V roce 1944 začalo ministerstvo obrany s programem všeobecného a odborného vzdělávání. Zajatcům bylo umožněno navštěvovat odborné přednášky a lekce, které se konaly přímo v táborech. Mnozí zajatci využili možnost účastnit se korespondenčních vysokoškolských kurzů politiky, chemie, medicíny a strojírenství, které byly nabízeny jednotlivými univerzitami ve Spojených státech.

Německý válečný zajatec vyrábějící dřevěné hračky v zajateckém táboře Farragut, Spojené státy

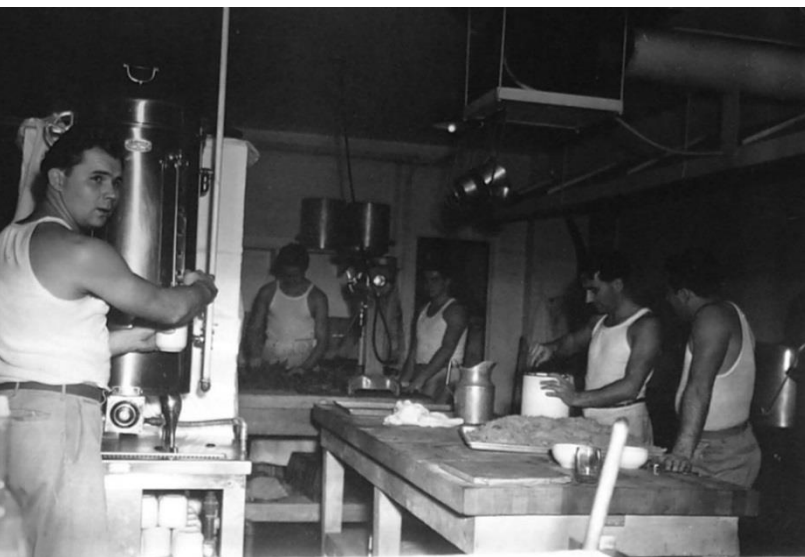
Produkty vyrobené ve volných chvílích zajatci z tábora Farragut, Spojené státy

Táborové utkání v pin pongu konané v kulturní místnosti zajateckého tábora Farragut

Němečtí zajatci během oběda v jídelně zajateckého tábora Farragut, Spojené státy

Němečtí zajatci pracující v táborové kuchyni Camp Cambell

Váleční zajatci prodávají v kantýně zajateckého tábora Farragut

V některých zajateckých táborech měli zajatci to štěstí, že se s nimi nacházeli zajatí důstojníci, civilním povoláním vysokoškolští učitelé, kteří zajišťovali výuku na velmi vysoké úrovni.

V mnoha zajateckých táborech zajatci vydávali své vlastní noviny a časopisy v německém jazyce.

Pro stavbu článků měli táboroví redaktoři k dispozici mnoho amerických novin.

Velitelství tábora obvykle neprovádělo přímou cenzuru, před vydáním novin však s táborovými redaktory články prodiskutovalo. V táborech byly rovněž pořádány bohoslužby. Tuto službu vykonávali zajatí příslušníci polního duchovenstva. Táborové bohoslužby a pohřby zajatců se obvykle konaly v táborové kapli. V případech, kdy nebylo možno trvale vyčlenit barák pro tyto účely, konaly se bohoslužby ve společenském sále nebo jídelně

Stravování válečných zajatců

O stravu v kmenových zajateckých táborech se starala armáda. Potraviny byly přidělovány z vojenských proviantních skladů.

Váleční zajatci měli dle Ženevské konvence nárok na kvalitativně i kvantitativně stejnou stravu jako vojáci mocnosti, která zajatce držela. Došlo tak k tomu, že váleční zajatci měli lepší stravu než civilní obyvatelstvo odkázané na přidělový systém.

Na pracovních komandech se o stravu zajatců staral zaměstnavatel, kterému bylo umožněno některé potraviny, regulované přidělovým systémem, nakupovat z vojenských skladů za zvýhodněných podmínek.

Typické táborové menu v květnu 1944 sestávalo z:

Snídaně: cornflakes, zákusek nebo chleba, marmeláda, kávé, mléko, cukr.

Oběd: bramborový salát, vepřové maso, mrkev, chlazená voda

Večeře: karbanátek, míchaná nebo vařená vajíčka, chleba, kávé, mléko.

Je však nutno dodat, že i zde platilo heslo „kdo nepracuje, nejí“. Za dobré pracovní výsledky byly mimo mzdy vydávány i zvýšené přídělky jídla. Za odmítání práce byly přídělky snižovány.

Mimo potravinových přidělů měli zajatci možnost za vydělané peníze vylepšit svůj jídelníček nákupem potravin v táborových kantýnách. Kantýny provozovali sami zajatci. Prodávali, starali se o zásobování i měsíční inventury. Měsíční obrat průměrné kantýny v kmenovém zajateckém táboře činil okolo 10000 dolarů, z čehož 20% představoval zisk. Zisk šel ve prospěch zajatecké táborové samosprávy, která za daný obnos obstarávala potřebné věci pro zajatecký tábor.

Zajatecká pošta

Zajalcům bylo umožněno posílat jednou týdně 1 dopis svým rodinám.

Odcházející pošta byla sbírána a kontrolována neobsahuje-li kontraband nebo nedovolené informace a poté poslána do kanceláře poštovního cenzora v New Yorku. Z New Yorku byla pošta odeslána do země určení.

Poštovní styk mezi zajatci v jednotlivých táborech byl zakázán. Po německé kapitulaci se poštovní spojení s Německem zhroutilo. K obnovení dochází 22. října 1945 a to pouze v omezené míře.

Stráž v táborech

Nepočítáme několik set zajatých námořníků, kteří byli během Americko-španělské války a následně během První světové války na území Spojených států drženi, nenacházel se na území Spojených států od roku 1865 žádný větší kontingent válečných zajatců.

Od dob občanské války se v problematice válečného zajetí mnohé změnilo. Američtí důstojníci, kteří měli vykonávat službu v zajateckých táborech, proto byli před nástupem této služby na několik měsíců posíláni na praxi do Anglie, která měla s problematikou válečného zajetí bohaté zkušenosti.

Stráž i správu amerických zajateckých táborů vykonávala vojenská policie. Pod velením táborové samosprávy fungovala v řadě zajateckých táborů jako kupřikladu Fort Leopard rovněž táborová policie "Prisoner of War Guard Company foot patrols". Zajatci vykonávající stráž byli vyzbrojeni obušky a psi.

Ošacení válečných zajatců

Váleční zajatci, kteří v roce 1942 přijeli do Spojených států, byli často oděti pouze do vetších, letních uniforem Afrikakorps. Táborová velitelství se proto bezprostředně po příjezdu prvních zajatců musela potýkat s problémem jak pro tyto zajatce zajistit nový oděv. Zajatcům byly vydávány staré armádní uniformy, blůzy z roku 1917 a jezdecké kalhoty. Později byly vydávány obnošené uniformy novějších vzorů. Zajatcům nasazeným na práci byl vydán modrý pracovní oděv. Zajatecký oděv byl označen písmeny PW na zádové části blůzy, na rukávech košile a na nohavicích kalhot. Důstojníci po čase nebyli nuceni nosit toto označení, aby neuráželo jejich důstojnost.

Původně mělo na zajateckém oděvu být uvedeno i číslo zajatce. Od tohoto však bylo upuštěno, především protože uniformy byly v prádelně často pomíchány a třídění dle čísel zabíralo mnoho času.

Celková výstroj zajatce sestávala v roce 1945 z 1 pásku, 2 bavlněných kalhot, 2 vlněných kalhot, 1 páru rukavic, 1 vlněného pláště, 1 svrchníku, 1 páru bot, 4 spodních kalhot, 4 párů ponožek, 1 pršipláště, 1 košile. Oblečení a obuv, jež si žádala opravu, byla opravována v táborových krejčovských a ševcovských dílnách.

Táborový orchestr a sbor z tábora Camp Cambell doprovází bohoslužbu

Poslední rozloučení s německým válečným zajatcem v kapli tábora Camp Campbell

Smuteční průvod vypravený válečnými zajatci zemřelému kamarádu v táboře Camp Campbell.

Němečtí zajatci nasazeni na kopání odvodňovacích kanálů na vojenské základně Camp Campbell

Zajatci pracující v krejčovských dílnách Camp Campbell

Němečtí zajatci přiděleni do požární zbrojnice na vojenské základně Camp Campbell

Zajatci při práci na zahradě v bezprostřední blízkosti zajateckého tábora Camp Campbell

Pracovní nasazení

Jak již bylo výše zmíněno, nacházela se velká část kmenových zajateckých táborů v blízkosti výcvikových táborů a vojenských kasáren. V počáteční fázi proto byli váleční zajatci, přidělování, mimo prací při údržbě, provozu a rozšiřování samotných zajateckých táborů, do přilehlých vojenských stájí, skladů, garáží, dílen, jídelen a dalších zařízení spojených s provozem kasáren a vozového parku.

Jako příklad možno uvést zajatecký tábor Weingarten. 80 zajatců z tohoto tábora docházelo denně na práci do posádkové obuvnické dílny, 75 zajatců do vojenské nemocnice, 40 do posádkových stájí, 220 zajatců pod vedením posádkových inženýrů opravovalo cesty. Posádkové správě budov bylo přiděleno 100 zajatců pro práci ve skladištích, chladničkách, a vozovém parku, 230 italských zajatců pracovalo v táborových jídelnách.

Tito zajatci pracovali 9 hodin denně, 6 dní v týdnu. Zatím co množství válečných zajatců ve Spojených státech v průběhu let 1943-45 narůstalo, civilní pracovní síly důsledkem mobilizace ubývaly. Na velitelství vojenských oblastí brzy začaly přicházet žádosti o přidělení válečných zajatců. Ponejvíce se jednalo o farmy, které zoufale potřebovaly sezónní pracovní síly. Brzy dochází ke vzniku prvních pobočných pracovních táborů.

Práce na farmách nebyla nikterak lehká. Zajatci sbírali rajčata, sklízeli kukuřici, rýži, bavlnu a vykonávali terénní práce.

Nutno uvést, že tyto sezónní práce byly nejprve nabízeny letním brigádníkům, dětem nad 16 let. Možnost strávit 10 dnů na vesnici a sklízet úrodu za 65 centů na hodinu však pro mnohé mladé Američany nebyla nikterak lákavá.

Od roku 1944 dochází k pracovnímu nasazení válečných zajatců v průmyslu. V souvislosti s tím dochází k rozšiřování sítě pobočných pracovních táborů. Kmenové zajatecké tábory spravovali obvykle okolo 15-30 pobočných táborů, ve kterých se mohlo nacházet 50-300 mužů, rozdělených do několika pracovních oddílů, které docházely k jednotlivým zaměstnavatelům v okolí. V případech kdy bylo místo pracovního nasazení vzdáleno více jak 1,5 míle, musel zaměstnavatel zajistit dopravu. Vedením pracovních oddílů byli pověřeni zajatí poddůstojníci, na které se dle Ženevské konvence rovněž vztahovala pracovní povinnost.

Typický pracovní den obvykle začínal v 5:15 budíčkem.
v 6:30 následovala snídaně
v 7:00 nástup, počítání zajatců a nemocných
v 7:30 byly u brány zformovány pracovní čety a vypraveny do zaměstnání. Eskorta čekala obvykle před branou.

Od 11:30 do 13:00 byla pauza na oběd.
v 17:00 se pracovní čety navracely do tábora.
v 18:00 byla vydávána večeře. Poté měli zajatci volno až do 22:00, kdy byly vypnuta světla v táboře.

Dobový tisk o práci válečných zajatců

Červenec 12. 1945

„Několik set německých válečných zajatců je nasazeno v Provincii Martin, aby pomohli se sklízni rekordní úrody hrachu. Jak tito muži plní svou práci v porovnání

s obyčejnou pomocnou pracovní silou je veřejnosti v širokém okolí známé.

Redaktoři *Sentinelu* se rozhodli na celou věc podívat z blízka.

Jeden náš reportér se proto rozjel na farmu pana Arthura Loringa, dvě míle na východě od Imogene, kde jsou němečtí váleční zajatci nasazeni. Práce? Ptá se Artur.

No co se práce týče, jsou němečtí váleční zajatci ti nejlepší pracovníci, které jsme tady kdy měli. Zatím co pan Loring mluvil, přišla druhá směna převzít práci. První směna pracuje od 6 hodin ráno do 5 hodin odpoledne a druhá směna pracuje do té doby, dokud určený díl země nesklidí.

Patnáct roků jsem najímal lidi na sklizňové práce, říká pan Loring, ale nikdy takové, kteří by se v práci vyrovnali těmto mužům. Musím je někdy zastavovat, aby pracovali o něco pomaleji, protože stroj na zpracování sklizeného hrachu může pracovat jen určitou rychlostí, i když pracuje na plný výkon.

Stroj na zpracování hrachu pana Loringa zvládne za den naplnit 600-700 beden. Obvykle musí být pracováno do půlnoci, aby byla splněna denní norma. Mzda těchto mužů činí 80 centů v kupónech za 12 hodinovou pracovní směnu, které zajatci používají na předměty denní potřeby, tabák, krém na boty a jiné nutnosti. I při této malé mzdě někteří začali spořit. Během pořádané sbírky pro Mezinárodní červený kříž, kterou zajatci před časem uspořádali, vybrali v průměru 2 dolary na každého zajatce. Zajatcům není dovoleno, aby si pracoviště nebo druh práce vyhledávali sami. Musí jít tam, kam byli posláni. Stravovací dávky byly po přidělení válečných zajatců na sklizňové práce zvýšeny. Každý zajatec dostává takové množství jídla, aby jej udrželo při síle během dlouhé a těžké práce. Ti zajatci, kteří nejsou nasazeni na těžkou práci, dostávají jídla méně.

Typický obrázek stravy vypadá následovně: Snídaně polévka z ovesných vloček černá káva a chleba. Na oběd brambory kapustová zelenina, čaj a večer pokrm s haší. Jinak je maso asi jednou týdně.

Pobočné tábory byly podrobeny civilním a vnitřním vojenským inspekcím. Za vojenskou správu byla kontrolami pověřena kancelář náčelníka vojenské policie (US Provost Marshall's office). Kontroly byly zaměřeny na stravování, sanitární podmínky a účetnictví. Za civilní úřady, které prováděly kontroly zajateckých táborů možno jmenovat hygienický úřad, který monitoroval kvalitu pitné vody a dodržování hygienických opatření.

Vyplácení mezd válečným zajatcům

Válečným zajatcům byla za vykonanou práci vyplácena mzda.

Běžná denní mzda válečného zajatce činila 80 centů. Proto, aby nedošlo k znevýhodňování civilní pracovní síly na trhu práce, platili zaměstnavatelé vojenské správě běžnou mzdu civilního dělníka pracujícího na stejné pozici. Například farmář, který zaměstnal válečného zajatce, platil vojenské správě za 8 hodinovou pracovní směnu 1,5 dolaru. Zajatec obdržel od zaměstnavatele stravu, ošacení, ubytování a 80 centů za den. Zbývajících 70 centů obdržela táborová pokladna. Mzda byla zajatcům vyplácena v kupónech a zbytek

deponován na osobním účtu. Hotovost zajatci vlastnit nesměli.

Zajatí důstojníci, kteří nepodléhali pracovní povinnosti, dostávali měsíční žold, jehož výše závisela na hodnosti. Poručíci a kapitáni dostávali 20 dolarů měsíčně, majoři a plukovníci 30 dolarů a generálové 40 dolarů.

Před repatriací byly zajatcům všechny peníze deponované u táborové správy vyplaceny v hotovosti, nebo vydán takzvaný vojenský platební příkaz (Military payment Order). Příkaz obsahoval výši úspor v dolarech. Příkaz mohl rovněž obsahovat sumu v říšských markách případně jiné měně, která byla zajatci odebrána během zajetí.

Po návratu do Německa byla zajatcům na základě platebního příkazu částka vyplacena.

Pro západní okupační zónu byla v Německu proplácením platebních příkazů pověřena Deutscher Laender Bank ve Frankfurtu nad Mohanem. Systém fungoval tak, že válečný zajatec zaslal ze zemské centrální banky či její pobočky bankovnímu ústavu ve Frankfurtu vojenský platební příkaz. Bankovní ústav ve Frankfurtu poslal následně do Banky, ze které požadavek přišel, příkaz k vyrovnání položky a do týdne žadatel obdržel na základě předložení propouštěcího listu D2 a osobního dokladu celý obnos.

K zásadní změně dochází v červnu 1948 v souvislosti s přechodem na novou měnu. Dolarové platební příkazy již nebyly přepočítávány na německé marky 1:4,19 ale 3,03:1. Mnozí zajatci doufali, že s peněžním poukazem na 100 dolarů začnou nový život v Německu s 419 německými markami v kapse. Po měnové reformě však dostali jen 33 marek.

Odpor

Do zajateckých táborů přicházeli společně s řadovými vojáky rovněž výsadkáři, muži z ponorek, příslušníci SS a italská vyhranění fašisté. Tito muži byli odhodláni pokračovat ve svém boji i ze zajetí. V jednotlivých zajateckých táborech tak dochází ke vzniku skupin odporu. Přes to, že jejich jádrem bylo obvykle jen malé množství přesvědčených nacistů, skrze infiltraci do táborové samosprávy ovlivňovali do značné míry životy mnoha ostatních zajatců. Případy odporu se sice s blížícím se koncem války a hlavně po smrti Adolfa Hitlera utlumují, zcela však nevymizely. I po skončení války byli v zajetí tací, kteří věřili dál na zázračné zbraně a na vysvobození z amerického zajetí skrze japonskou armádu.

Celkem bylo v zajateckých táborech na území Spojených států, muži z nacistického jádra zavražděno 7 válečných zajatců, 15 zajatců bylo těžce zbito, 14 zajatců bylo americkými soudy za tyto činy odsouzeno.

Pro boj s nacistickým vlivem zavedla americká armáda v zajateckých táborech speciální program založený na výuce základů demokracie. Cílovou skupinou byli antinacističtí a nerozhodnutí váleční zajatci nad 25 let. Do táborů docházeli civilní učitelé. Zajatcům byly promítány filmy, a čtena vybraná literatura. Vydávány byly rovněž protinacistické táborové noviny. Váleční zajatci, kteří prošli těmito kurzy, měli být později k ruce americkým úřadům v obsazeném Německu.

Útěk

V případech kdy stráž zajateckého tábora zjistila útěk zajatce, byla informována policie a FBI. O pomoc byla skrze rádio požádána i veřejnost. Téměř každý farmář měl v té době pušku a rádio. Odhalit uprchlého zajatce tak bylo jen otázkou času. Dopadení zajatci byli obvykle umístěni na 3-5 dnů na samotku o chlebu a vodě. Dle oficiálních záznamů z 1. března 1945 se ve Spojených státech pokusilo o útěk 1369 zajatců. Jen 12 zajatcům se však podařilo dosáhnout domoviny.

Repatriace a postupná likvidace zajateckých táborů v USA

Po skončení války očekávali váleční zajatci brzkou repatriaci a návrat domů.

Okamžitá repatriace všech válečných zajatců ze Spojených států však nebyla technicky možná. Železniční síť v celé Evropě byly poničeny, stejně tak i vozy a lokomotivy. Německo bylo plně nuceně nasazených, kteří se snažili dostat domů, spojeneckých válečných zajatců, které bylo třeba přednostně repatriovat, německých válečných zajatců čekajících na propuštění nebo deportaci.

První fáze repatriace proto byla omezena pouze na starce, nezletilé a nemocné.

Plná repatriace válečných zajatců z USA započala v první polovině roku 1946. Na nákladních lodích byli zajatci postupně posíláni do Anglie a následně do Francie. Část repatriantů zde byla zadržena a umístěna do francouzských zajateckých táborů.

Někteří bývalí zajatci se do Spojených států vrátili o několik let později na vlastní náklady hledající práci.

Zajatecké tábory americké armády v Evropě.

Zajatecké tábory pod americkým vojenským velením v Evropě je možno rozdělit na několik kategorií.

Nejčastějším typem byly přechodné zajatecké tábory označované zkratkou PWTE.

Tyto tábory se ve velkém počtu nacházely kupříkladu ve Francii, Itálii, Německu, Čechách, Rakousku.

Přechodné zajatecké tábory, jak již jejich název napovídá, byly určeny pro dočasné umístění válečných zajatců na dobu nezbytně nutnou. Nejčastěji byly tábory tohoto typu pouhou ohradou z ostnatého drátu na podmáčené louce. V lepším případě se tábor nacházel na poničených vojenských základnách nebo na polních letištích. Zajatci spali obvykle pod širým nebem. Ti šťastnější měli kabát, deku či celtový dílec. Stravy i pitné vody bylo zoufale málo. Za těchto podmínek byli zajatci ponecháni několik dnů i týdnů, do dalšího přesunu na západ Francie, kde byli naloděni na nákladní loď plující do Spojených států. Od dubna 1945 již váleční zajatci do Spojených států posílání nebyli. V této době již bylo jasné, že konec války je na dohled. Váleční zajatci proudili do přechodných táborů po statisících. Brzy se tyto tábory staly přeplněnými.

V přechodném zajateckém táboře Remagen, který byl koncipován pro maximálně 100000 zajatců, bylo umístěno 134000 zajatců. V táboře Bad Kreuzenach, který měl kapacitu 45000, bylo umístěno 56000 zajatců. Zásobování táborů začalo představovat zásadní problém. Potravinové přiděly byly nepravděelné a rozdílné tábor od tábora.

Denní přiděly v táboře Bad Kreuzenach začátkem května 1945 sestávaly z 3 lžící zeleniny, kousku ryby, jedné lžice marmelády a 4-6 keksů.

V táboře Dietersheim sestávala strava v polovině května 1945 pro jednoho zajatce na jeden den z jedné lžičky hrachu, fazolí, rýže, mléčného prášku, vaječného prášku a 50g masa. To vše připraveno ve formě ajntopfu. Zásadní nedostatek potravin přinutil zajatce vařit polévky z trávy, kůry a jetele což vyvolalo řadu zdravotních problémů.

Mnozí byli natolik slabí, že nebyli ve stavu dojít na latrínu.

Vojáci přidělení na stráž táborů, byli často na vlastní oči nuceni shlédnout zločiny, kterých se nacisté dopustili v koncentračních a zajateckých táborech a dle toho se mnozí američtí vojáci k válečným zajatcům i chovali. Násilnosti byly časté. Kdo se pokusil o útěk, byl zastřelen.

Sběrný zajatecký tábor americké armády ve Verdunském kamenolomu.

Obří sběrný tábor americké armády pro německé válečné zajatce na břehu řeky Rýn

Obří sběrný tábor americké armády pro německé válečné zajatce na břehu řeky Rýn

Pohled na hlavní ulici amerického zajateckého tábora pro německé válečné zajatce Cherbourg, Francie

Skupina německých válečných zajatců stojící před táborovou kaplí zajateckého tábora v Cherbourgu

Německý válečný zajatec během osobního volna v táboře Cherbourg

Skupina německých válečných zajatců nasazena na vykládce nákladní lodi Belmont v přístavu Cherbourg

Skupina německých válečných zajatců nasazena na překladišti v přístavu Cherbourg, Francie

Zatím co vztahy mezi zajatci a americkými vojáky se v květnu 1945 do určité míry zlepšily, podmínky hygienické a stravovací se s přílivem nových transportů zajatců neustále zhoršovaly.

Do přechodných táborů byl přivezen téměř každý, kdo byl schopen vystřelit ze zbraně, mimo příslušníků Wehrmachtu také starci, 14-letí mladíci z takzvaných Wehrtuchtigungslagern či zajati přímo v boji, muži i ženy v uniformách různých pracovních oddílů, pomocných složek Luftschutz, Kriegsmarine, pošty a říšských drah.

I přes to, že mladí chlapci a staří muži z Volksturm byli společně s omylem zajatými příslušníky říšských drah, pošt a pomocných pracovních oddílů propuštěni. Zůstala situace v těchto táborech nadále zoufalá.

Do některých větších přechodných zajateckých táborů byla za účelem narovnání neutěšené situace nemocných a raněných válečných zajatců, převelena americká polní nemocnice. Jako příklad možno uvést přechodný zajatecký tábor na letišti v Chebu. Uvnitř tábora zajišťovala zdravotní službu 67. evakuační nemocnice. Úkolem nemocnice bylo prohlédnout zraněné a nemocné a rozhodnout jsou-li schopni zotavení a je-li potřeba další operace. V nemocnici bylo zaměstnáno 10 německých doktorů-válečných zajatců pod dozorem amerického doktora.

Zajatcům, kteří byli odzbrojeni a umístěni do přechodných táborů po vojenské kapitulaci Německa 8. května 1945 byl přidělen status „Kapitulujících nepřátelských sil“ (SEP,SEF).

Aby bylo delegátům Mezinárodního výboru červeného kříže zabráněno intervenovat stran zoufalých podmínek v přechodných táborech, byli do této kategorie převedeni rovněž zajatci, kteří se v těchto táborech nacházeli již před 8. květnem.

Na kategorii SEP se nevztahovala Ženevská konvence a tak nic nebránilo nasazení zajatců na jakékoliv práce, včetně odstraňování min, což bylo základním předpokladem pro započetí oprav infrastruktury, reaktivaci průmyslu, zemědělství, rekultivaci krajiny. Statisíce zajatců byly následně předány za účelem pracovního nasazení francouzské, lucemburské, holandské, belgické a italské vládě. Tito zajatci následně po několik měsíců až let pracovali v lomech, zemědělství a na odminování oblastí, kterými prošla fronta.

Zbývající zajatci byli postupně propouštěni, aby pomohli s reaktivací německého průmyslu, zemědělství a při obnově válkou poničených měst.

Přechodné zajatecké tábory jsou postupně rozpuštěny. Váleční zločinci odhalení během prověrek byli převedeni do internačních táborů.

Druhou kategorií zajateckých táborů pod americkou vojenskou správou, se kterou se v Evropě od roku 1944 setkáváme, byly takzvané Kontinentální centrální zajatecké tábory CCPWE. Tyto zajatecké tábory fungovaly jako zásobárna pracovních sil v týlu americké armády. Zajatci pracovali pod dozorem amerického ženijního vojska na stavbě a zprůjezdňování cest, na opravě železnic a letišť, v přístavech. Zajatci byli ubytováni ve stanech nebo barácích či chatrčích ze dřeva a lepenky.

Strava byla zajištěna z armádních skladů.

V letech 1944-1945 vzniká v Itálii, Francii a Německu několik desítek těchto táborů. Jako příklad možno uvést CCPWE19 Fourcaville. Na stavbu tábora bylo přiděleno 400 zajatců, kteří pracovali ve třech směnech. Během stavby byli zajatci ubytováni ve stanech na staveništi. O několik měsíců později bylo barákové město hotovo. Pro plynulé zásobování tábora bylo položeno několik kilometrů úzkokolejných železnic, na které zajišťoval provoz vozový park, sestávající z diesellové lokomotivy a 75 vagónů. Uvnitř tábora byl postaven kostel, nemocnice s 1000 postelemi, lékárna, pekárna s kapacitou 20000 kg chleba denně, kuchyně, sklady, holírna, kino a 400 sedadlové divadlo. Poslední kategorií zajateckých táborů v Evropě pod americkou správou byly zajatecké tranzitní tábory PWTE. Tyto tábory se obvykle nacházely v přístavech. Zajatci byli ubytováni ve čtvercových stanech nebo dřevěných barácích. Zásobování táborů bylo zajišťováno z vojenských proviantních skladů.

Němečtí váleční zajatci v Itálii 1945-47

Po kapitulaci Německých vojsk v Itálii 2. května 1945 padl do britských a amerických rukou celý armádní sbor C. Na obří kontingent válečných zajatců nebyly stávající zajatecké tábory připraveny. Zajatci proto byli po odzbrojení umístěni na loukách, lemovaných osnatým drátem. Strava byla nužná, o hygienické situaci ani nemluvě.

Část zajatců z přechodných táborů v Itálii byla 14. května 1945 nabídnuta italské vládě za účelem pracovního nasazení. Zajatci sice měli nadále zůstat pod vrchním anglo-americkým velením, které mělo zajistit stany, stravu, ošacení, správa jednotlivých nově zřízených táborů, situovaných v blízkosti míst pracovního nasazení však měla přejít do italských rukou. Spojenecké armádní velení od tohoto kroku očekávalo, souběžně s vývozem válečných zajatců k pracovnímu nasazení do ostatních válkou poničených zemí, odlehčení přeplněných přechodných táborů, které by umožnilo jejich uzavření. Zbylí zajatci měli být umístěni v lépe zařízených táborech americké armády, které následně měly zajišťovat pracovní síly pro americké a britské posádky, vojenské dílny a provozy.

V následujících kapitolách, věnovaných problematice válečného zajetí v poválečné Belgii, Holandsku, Francii, je popisován vesměs velký zájem o zajatecké pracovní síly. V Itálii byla situace v květnu 1945 poněkud odlišná. Italská vláda na nabídku stran přidělení zajateckých pracovních sil reagovala jen velmi zdrženlivě. Italský ministr Ivanoe Bonomi nakonec návrh akceptoval, nevěděl však, kolik zajatců bude Itálie potřebovat. Za tímto účelem byla oslovena jednotlivá ministerstva. Ministerstvo zemědělství a ministerstvo dopravy nevneslo žádné požadavky na přidělení zajateckých pracovních sil. Pouze ministerstvo průmyslu vneslo požadavek na přidělení 6000 zajatců pro důlní těžbu a to 4000 pro uhelné, zinkové a olověné doly v provincii Cagliari a 2000 pro pyritové a lignitové doly v provincii Grosseto.

9. Června 1945 ministr Bonomi představil veliteli spojenecké komise, admirálu Ellery Stoneovy, plán nasazení německých válečných zajatců. Plán počítal s nasazením 3000 zajatců na terénní práce v úseku Po-Comacchio, 2000 zajatců na stejných pracích

v dolním Tiberu u Fiumicina, 3000 - 10000 zajatců na adminovacích pracích v oblastech Pescara, Chieti, Ancona, Pesaro, Rimini, Cesena, Faenza a Forlì, Florencii, Pistoia, Lucca, Pisa, Livorno, Siena, Viterbo, La Spezia, Genoa a Venice, 4000 zajatců v uhelných dolech Carbonia, Montevecchio a Monteponi v provincii Cagliari, 2000 zajatců v lignitových a pyritových dolech v oblasti Grosseto.

Množství přidělených zajatců mohlo být dále navýšeno na maximálně 100000. Z výše uvedeného vyplývá, že v otázce rozsahu prací a především počtu potřebných válečných zajatců převládala řada nejasností. Nejasnosti byly dány především skutečností, že severní Itálie byla osvobozena teprve nedávno a k vyhodnocení celkového rozsahu škod a potřebných zdrojů nebyl dostatek času.

Mnoho zajatců bylo proto následně přiděleno rovněž na jiné projekty, se kterými prvotní plán nepočítal, jakými byly kupříkladu železniční stavební práce v oblasti Avezzano, Bracciano.

S nasazením válečných zajatců na výše uvedené práce bylo započato bez větších obtíží. Jednalo se o manuálně náročné a často i nebezpečné práce. Zajatci zde nebyli vnímáni jako ti, kteří berou práci místním lidem, ale jako ti, kteří opravují, co během let předchozích způsobili. Velkou roli zde sehrál také fakt, že zajatci byli ubytováni v pracovních táborech mimo velká města.

Poněkud odlišně byli váleční zajatci vnímáni ve velkých městech. Právě sem byli přesunuti váleční zajatci z provizoria podmáčených luk a polí poté co záměr odlehčit přechodným táborech nevyšel dle původních představ.

Většina italských měst byla již před příchodem zajatců sužována nezaměstnaností způsobenou destrukcí infrastruktury i výrobních závodů a bitovou krizí. Obzvláště zoufalá byla situace v Livornu. Celé město bylo zničeno válkou. Ruiny města obývali civilisté, migranti, repatrianti. Poté co americké vojenské velení rozhodlo o přemístění válečných zajatců do místní pevnosti, přišlo o střechu nad hlavou 10000 civilistů, mnoho obchodů muselo být s příchodem zajatců uzavřeno a tak dochází rovněž ke ztrátě pracovních míst. Situaci dále zhoršoval fakt, že zajatci byli vojenskou správou komandováni nejen na manuálně náročné práce, ale i na odborné práce ve městě a okolí čímž dále odebírali pracovní možnosti civilnímu obyvatelstvu.

Americký zajatecký tábor Livor

Zajatci pracující pro americkou vojenskou správu v přístavu v Livorno, 15. 11. 1946

Táborová kaple a divadlo zajateckého tábora Liworno spadající pod velitelství 10'th Port PW's Hedquarters. Táborové divadlo postaveno 5. 5. 1946, zajatci nazýváno „Die Rattenfänger“.

Podobná byla rovněž situace v ostatních velkých italských městech.

K zásadnímu zvratu v umisťování a zaměstnávání zajatců ve velkých městech dochází 22. Zář 1945, po vzpouře přistavních dělníků v Neapoli.

25. září generál Joseph Mc Nary, vrchní velitel spojeneckých sil ve středomoří, oznámil stažení 7000 německých zajatců z Napolitánské oblasti slibující rychlou repatriaci zajatců.

Na konci září 1945 byl uvolněn zajatecký tábor Coltano, jeden z nejdůležitějších zajateckých táborů v oblasti Pisa. Zajatci byli posláni na sever do repatričního tábora Bozen a následně repatriováni.

V ostatních oblastech s vysokou koncentrací válečných zajatců, jakými byly kupříkladu Apuila a Alto Adige však odsun již neprobíhal tak rychle.

I přes obtíže spojené s průběhem repatriací dochází do prosince 1945 ke snížení počtu německých zajatců v Itálii na 50000. Situace se tím do určité míry stabilizovala a tak roku 1946 již váleční zajatci byli v Itálii povětšinou ubytováni v dobře zařízených stanových táborech, sestávajících z britských a amerických vojenských stanů, zřízených ve stínu piniových lesů, často v bezprostřední blízkosti moře. Samotnými zajatci jsou zřizovány táborové kaple a divadla, sportovní hřiště, altány, výstroj zajatců byla doplněna o použitou výstroj britské a americké armády. Zajatcům bylo umožněno ve chvílích volna vycházet do okolí tábora, navštěvovat antické památky a koupat se v moři. Rovněž počáteční velmi napnuté vztahy mezi italskými civilisty a zajatci se urovnaly. Množství válečných zajatců se sice roku 1946 dočasně navyšuje o repatriované válečné zajatce z Afriky a Indie, většina však byla ještě téhož roku repatriována. V zemi byli ponecháni pouze zajatci pracující pro americkou a britskou armádu v přístavech, posádkách, skladech, dílnách, vozových parcích a na šrotištích. Roku 1947 jsou však repatriováni i tito zajatci.

Americké internační tábory v Německu 1945-48

V americké okupační zóně bylo v letech 1945-46 zřízeno celkem 46 internačních zařízení, z toho 37 internačních táborů, dvě internační věznice a sedm internačních nemocnic.

Tato zařízení sloužila k umístění osob podezřelých z válečných zločinů. Byli zde koncentrováni civilní funkcionáři NSDAP, činovníci Hitlerjigend či jiných nacistických organizací, ženy nevyjímaje. Mimo osob civilních zde byli umisťováni příslušníci Wehrmachtu, NSDAP, SA, SS a vůdci polovojenských organizací. Jednalo se o pestrout mnohonárodnostní směs sestávající z desítek národností.

Jeden z amerických internačních táborů, byl pod označením CIC95 zřízen 16. dubna 1945, v bývalém zajateckém táboře Stalag IXA Ziegenhain.

V květnu 1945 bylo v Ziegenhainu internováno celkem 4973 osob, koncem srpna 1945 již 6301.

Táborový řád CIC95

1) každý příslušník tábora, který vlastní zbraň bude ihned zastřelen. Ten kdo má povědomí o zbrani a neohlásí to, bude postaven před soud a pokud se ukáže vinným, bude zastřelen

2) Vlastnictví nožů, holíčích břitev, nůžek nebo podobných předmětů je zakázáno.

3) Každý příslušník tábora se smí přiblížit maximálně 5m k hranici tábora (oplocení). V případě překročení mají strážní příkaz bez varování použít zbraň.

4) Při vstupu amerického vojáka do baráku musí zajatec, který jej vidí jako první zvolat „Achtung. Všichni zaujmou základní postoj až do rozkazu „Weitermachen“. Uvnitř tábora, mimo ubikace, musí každý internovaný před každým americkým vojákem zaujmout základní postoj a sundat pokrývku hlavy. Při průchodu je potřeba zaujmout přímý postoj s přímým pohledem a sundat pokrývku hlavy.

5) Na táborovou ulici je možno vstoupit jen za služebním účelem

6) revír, kompanie, jakož i ulice musí být udržovány v čistém stavu.

Staršínové kompanie jsou ve své oblasti plně zodpovědní za čistotu. Obzvláště toalety a umývárny je nutno udržovat v čistotě. Noční toalety mohou být používány jen v čase od 21:00 do 6:00. Obzvláště musí být dbáno na to, aby byl k dispozici Chlór

Smetiště a senkrovny musí být včasné vyprázdněny.

7) V barácích je dbáno na to:

a) deky musí být vyprášeny a složeny

b) jídelní soupravy v čistém stavu uloženy do regálů

c) oděv a jiné věci pořádně naskládány do regálů

8) čistota, pořádek v barácích a čistota těla je nejvyšší příkaz v táboře.

Proto:

a) každý internovaný si ráno a večer umyje vrchní část těla

b) prádlo musí být vždy čisté

c) prádlo musí být udržováno v pořádku

9) prádlo a jiné věci nesmí být věšeny na plot z ostatního drátu

10) denní pořádek

6:45 Budíček

7:00 Snídaně

7:30-8:30 Čištění světnic

8:00-11:00 Rozdělení na pracovní komanda

11:00-13:00 Pauza

13:00-16_00 Rozdělení na pracovní komanda

17:00 Večeře

19:00 Všichni musí být v barácích

22:00 Vypnutí světla

11. Za účelem zamezení šíření souchotí musí každý příslušník tábora, pokud má vši nebo jiný hmyz, nahlásit toto staršínovi kompanie.

12) každý příslušník tábora je povinen jemu dané zajatecké číslo si zapamatovat.

13) Rozmluvy s civilisty mimo tábor jsou zakázány

14) staršina kompanie je v každém případě zodpovědný za zachování táborového pořádku a disciplíny.

Od července 1945 byla v CIC95 zavedena táborová pošta a později rovněž táborová redakce vydávající noviny „Lagerzeitung Ziegenhain“. Noviny byly zásobovány zprávami z Německa skrze všeobecnou zpravodajskou agenturu DANA v Bad Nauheim. Noviny měly především převýchovný cíl. Zajatci měli být přivedeni k demokratickému smýšlení, motivováni k znovuvýstavbě Německa dle amerických představ. Část zajatců z CIC95 byla propuštěna v březnu 1946, ostatní byli převedeni do CIC91 v Darmstadtu.

Jeden z nejdéle fungujících amerických internačních táborů se nacházel v bývalém koncentračním táboře

Dachau. Zacházení v táboře bylo dobré. Přiděly stravy nebyly velké ale dostatečné, stejně tak i ubytování. Tu a tam internovaní uspořádali divadelní vystoupení. Internovaní pracovali v táborových dílnách. Vzorně se chovající internovaní byli nasazeni mimo tábor na denních pracovních komandech. Od července 1945 do června 1946 existovala v táboře sekce pro příslušníky SS. V sekci se nacházelo 10000-13000 osob, včetně bývalých strážných koncentračního tábora Dachau

Prisoners of War Enclousure 422 Flossenburg- Táborová kuchyně, Od července 1945 fungoval v bývalém koncentračním táboře pod americkou správou zajatecký tábor. Tábořem prošly tisíce SS-manů zajatých v severním Bavorsku a Čechách. Tábor fungoval do dubna 1946.(LCH2016)

Použité prameny a literatura:

- 1) Rokycanské noviny-zvláštní vydání květen 2005, Nacistický pohlavár dopaden v Rokycanech, z materiálů Jiřího Vonáskam, [online], Dostupné z: www.rokycany.cz
- 2) U.S. Army Medical Department, Office of Medical History, 67th Evakuation Hospital, History, [online], Dostupné z: <http://history.amedd.army.mil>
- 3) Kriegsgefangenenlager in der Umgebung von Bingen, Heinz Bucher, [online], Dostupné z: www.rheinwiesenlager.de
- 4) In den Rheinwiesen bei Buederich und Wickarthberg, Alfred Martensen, [online], Dostupné z: www.rheinwiesenlager.de
- 5) Disarmed Enemy Forces, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 6) Die Gefangenen, Paul Carell (Günter Böddeker), Deutsche soldaten hinter Stacheldraht, Bechtermünz Verlag ISBN 3-8289-0342-8
- 7) The Enemy Among us, POW in Missouri During World War II, David Fiedler, 2003 by the Missouri Historical Press, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 8) A Tradition of Victory, Public affairs office Fort Carson, Colorado, The Pow Camp, [online], Dostupné z: www.carson.army.mil
- 9) Camp Blanding: The War Years, By Jim Ashton, 1996, [online], Dostupné z: <http://30thinfantry.org>
- 10) Camp Ruston, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 11) Maryland's Prisoner of War Camps, By: Manuel Barbour, [online], Dostupné z: www.mdworldwar2.org
- 12) German Prisoners of War in Mississippi, 1943-1946, John Ray Skates, [online], Dostupné z:

- <http://mshistory.k12.ms.us>
- 13) Les camps de P.G. de l'Axe en mains américaines, Le camp de Fourcaville, "Continental Central Enclosure n°19" juin 1944, [online], Dostupné z: <http://bastas.pagesperso-orange.fr>
- 14) Remagen-Sinzig, [online], Dostupné z: <http://home.arcor.de>
- 15) In den Rheinwiesen bei Büderich und Wickrathberg, Alfred Martensen, [online], Dostupné z: www.rheinwiesenlager.de
- 16) List of POW camps in occupied Germany, [online], Dostupné z: Wikipedia
- 17) Dier Rheinwiesenlager, [online], Dostupné z: www.rheinwiesenlager.de
- 18) Remagen-Sinzig, The German Prisoners of World War 2, [online], Dostupné z: <http://home.arcor.de>
- 19) Les camps de P.G. de l'Axe en mains américaines, [online], Dostupné z: <http://bastas.pagesperso-orange.fr>
- 20) ON AMERICAN SOIL: CAMP FLORENCE, ARIZONA, Jack Hamann, [online], Dostupné z: www.jackhamann.com
- 21) Postcards History Series, Rockford 1920 and Beyond, Eric A. Johnson, ISBN 0-7385-3263-0, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 22) Camp Concordia WW2 POW Camp, [online], Dostupné z: www.kansastravel.org
- 23) CAMP CAMPBELL, The German Prisoners of World War 2, [online], Dostupné z: <http://home.arcor.de>
- 24) Image of Amerika Roswell, John LeMay, ISBN 978-0-7385-5853-7, [online], Dostupné z: <https://books.google.cz/>
- 25) It was called Nazilager (Nazi Camp), World War II & POW Camps, 1942-1945 Prisoner of War Camps in Oklahoma, [online], Dostupné z: <http://okielegacy.org/>
- 26) Fort Reno WWII POW Camp, Exploring Oklahoma History, [online], Dostupné z: www.blogoklahoma.us
- 27) Barbed Wire & Nazilagers, POW Camps in Oklahoma, World War II & POW Camps, 1942-1945 Prisoner of War Camps in Oklahoma, [online], Dostupné z: <http://okielegacy.org>
- 28) UTILIZATION OF PRISONERS OF WAR IN THE UNITED STATES, DURING WORLD WAR II: TEXAS, A CASE STUDY, By Robert Warren Tissing Jr. 1973 Baylor University Master's Thesis, [online], Dostupné z: www.rootsweb.ancestry.com
- 29) The McLean, Prisoner of War Camp, Devil's rope Museum, [online], Dostupné z: www.barbwiremuseum.com
- 30) Ein Bericht über das Lager Heidesheim von, Dr. Hans Penner, 76351 Linkenheim-Hochstetten, [online], Dostupné z: www.rheinwiesenlager.de
- 31) Prisoner of War Camp, Official Nebraska Government Website, State Historical Society, [online], Dostupné z: www.nebraskahistory.org
- 32) Trvalá expozice Gedenkstätte und Museum Trutzhain, (2013)
- 33) Schwartz auf Weiss, Mitteilungsblatt fuer die ehemalige Kriegsgefangenen in den USA, 1.Jahrgang, Maerz 1951
- 34) A neglected story German prisoners of war in Italy (1945-1947, Frederico Niglia, Volume 14, Issue 1, Fall 2011, Journal of Military and Strategic Studies, [online], Dostupné z: <http://jmss.org>

Problematika válečného zajetí ve Francii a francouzských koloniích 1943-1948

Vývoj zajateckých táborů pod správou svobodné Francie v severní Africe

V červnu 1940 byla Francie donucena podepsat kapitulaci. Část francouzských jednotek dislokovaných v severoafrických koloniích odmítla připojení k silám vichistické Francie a společně s britskými vojáky pokračovaly v boji proti vojskům Osy. Francouzské oddíly byly postupně posíleny o dobrovolníky z řad obyvatel francouzských kolonií v západní Africe a po úspěšném spojeneckém tažení v severní Africe rovněž o přeběhlíky z řad jednotek vichistické Francie.

V listopadu 1943 vzniká v Alžírsku provizorní svobodná francouzská vláda, která za pomoci svých vojenských oddílů spravovala osvobozené francouzské kolonie. Pod francouzskou vojenskou správou vznikají v Alžíru, Maroku a Tunisu zajatecké tábory. Jen malá část zajatců, kteří se v táborech nacházeli, byla zajata bojovníky svobodné Francie. Převážně se jednalo o muže zajaté britskou a americkou armádou.

V roce 1944 spravovala francouzská vojenská správa v severní Africe 30 zajateckých táborů s přibližně 28000 zajatci.

Zajatecké tábory se nacházely při francouzských posádkách, a poblíž velkých měst, ve kterých zajatci pracovali.

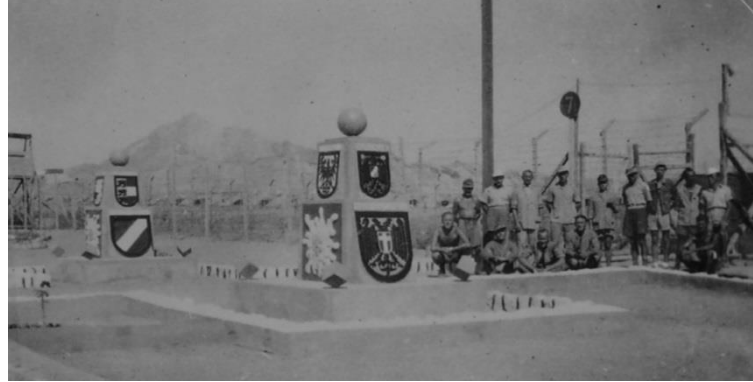
Všeobecné podmínky v táborech je možno označit, v porovnání s podmínkami v pozdějších francouzských zajateckých táborech v Evropě, za dobré. Mimo denních potravinových přidělů, které odpovídaly energetické hodnotě 2500 kalorií, byly zajatcům vydávány potravinové balíčky německého červeného kříže. V táborech se rozvíjely táborové dílny. Kupříkladu v zajateckém táboře č.XVI vznikla plně vybavená stolařská, kovářská a zámečnická dílna. Velitelem tábora byl civilním povoláním obchodník z Biserty a tak o zakázky nebyla nouze. K zajateckému táboru náležela čtyři šestitunová nákladní auta značky Lancia, na kterých byli zajatci rozváženi na práci do okolí i za jednotlivými zákazníky s hotovými výrobky. Mimo tábor byli zajatci nasazeni na stavbách, v lomech a zemědělství.

Za práci zajatci dostávali mzdu. Vydělané peníze nebyly vypláceny v hotovosti. Část mzdy byla vyplacena v táborové měně, za kterou si zajatci mohli koupit potraviny či hotové jídlo v táborové kantýně a část peněz přesahující stanovený limit byla připsána na účet u táborového velitelství.

Zajatcům s dobrým pracovním výkonem bylo umožněno zakoupit i některé nadstandartnější artikly jako kupříkladu fotografický aparát.

Fotografování uvnitř táborů bylo povoleno, snímky však podléhaly cenzuře.

Špatný pracovní výkon či nekázeň byl trestán disciplinárními tresty, jakými bylo snížení kapesného,

Francouzský zajatecký tábor č. XVI pro německé válečné zajatce v Tunisu. Skupina zajatců vyfocena u hlavní vstupní brány do tábora

Skupina německých válečných zajatců v táboře č.XVI Tunis

Váleční zajatci odpočívají v parku uvnitř zajateckého tábora č.XVI Tunis

Zajatecký tábor pro německé válečné zajatce Depot P.G.A. 114. Kervergant, Francie

Obytné baráky zajateckého tábora Mericourt, Francie

Zajatecký tábor P.G. Depot 173, Francie

Zajatecký tábor P.G. Depot 123 Tulle, Francie,

snížení potravinových přidělů, korekce.

Poštovní styk zajatců s domovem v roce 1943 relativně fungoval. S následujícími lety se však situace neustále zhoršovala. Na jaře 1945 došlo k plnému přerušení poštovního spojení, které nebylo obnoveno dříve než v polovině roku 1946.

Na žádost Francouzské vlády byli roku 1946 váleční zajatci, i přes protesty severoafrických kolonií, staženi do Francie, kde bylo jejich práce zapotřebí na obnově země a reaktivaci průmyslu.

V Africe byly ponechány jen menší pracovní oddíly nasazené na demináž a také někteří zajatí specialisté.

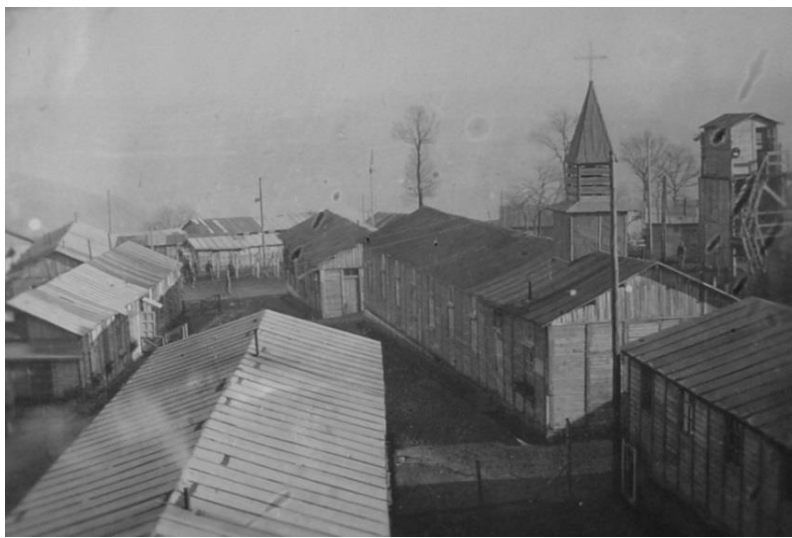
Vznik zajateckých táborů ve Francii

Po osvobození se Francie potýkala s mnoha závažnými problémy. Zemí se několikrát prohnila fronta. Průmysl fungoval z pouhých 38%. Energetické zdroje byly zničeny. Těžba uhlí poklesla téměř na polovinu. Výnosy v zemědělství byly bídné. Výtěžnost pšenice byla jen na 40% stavu z roku 1939. Zoufalá situace byla umocněna nedostatkem pracovních sil. Do říše byly na práci odvečeny stovky tisíc válečných zajatců a civilních dělníků, kteří stále čekali na repatriaci ve sběrných a uprchlických táborech.

Pomoci měli ti, kteří byli za zkázu Francie zodpovědní, němečtí váleční zajatci.

Francouzská vláda měla po skončení války k dispozici ve svých zajateckých táborech na evropském kontinentu a v severní Africe celkem 237000 zajatců. Pro obnovu hospodářství však bylo potřeba mnohonásobně více. Francouzská vláda proto zažádala americké a britské vojenské velení o přidělení 1700000 válečných zajatců. Žádosti bylo vyhověno a za účelem předání zajatců vyčleněno několik spojeneckých zajateckých táborů na území Francie a Německa.

Jen během předání oblastí Koblenz a Mainz francouzským vojenským úřadům bylo 10. července 1945 společně s těmito oblastmi předáno 182000 válečných zajatců, kteří se tou dobou nacházeli v zajateckých táborech Sinzig, Andernach, Siershahn, Bretzenheim, Dietersheim, Koblenz, Hechtsheim a Diez. Francouzská vojenská správa začala po přejmutí táborů se selekcí zajatců na práce neschopné, kteří byli propuštěni a na práce schopné, kteří byli odvezeni do Francie. Podmínky pro posuzování práce neschopnosti byly přísné. Obvykle byl zajatec propuštěn jen v takovém případě, kdy nebyl schopen udržet se na nohou. V říjnu 1945 se pod francouzskou vojenskou správou ve Francii nacházelo již 1065000 zajatých mužů.

Francouzský strážní sbor před branou zajateckého tábora P.G. Depot 123 Tulle, během vztyčování vlajky

Správní orgány válečného zajetí

Od roku 1944 do první poloviny roku 1945 byly záležitosti týkající se válečných zajatců a zajateckých táborů v kompetenci velitelství 1. francouzské armády. Po návratu svobodné francouzské vlády do Paříže přebírá správu nad zajatci nově zřízený úřad *Direktion Generale des Prisonniers de Guerre (DGPG)*, který podléhal ministerstvu války v Paříži. Záležitosti spojené s pracovním nasazením válečných zajatců koordinovalo ve spolupráci s ministerstvem války ministerstvo práce a sociálních věcí. Na další aspekty života v zajetí mělo vliv rovněž ministerstvo zdravotnictví a ministerstvo vnitra. Implementaci a kontrolu dodržování nařízení ministerstva války v jednotlivých vojenských oblastech měla na starosti teritoriální velitelství.

Zvláštní úlohu sehrávalo velitelství válečných zajatců pro francouzskou okupační zónu v Baden-Baden.

Velitelství mělo mimo správy zajateckých táborů v dané oblasti na starosti rovněž koordinaci transportů se zajatci určenými k repatriaci, koordinaci transportů, se zajatci z Německa a Rakouska, směřujících do Francie a výběr zajatců, které bylo možno použít jako svědky při vyšetřování válečných zločinů.

Velitelství v Baden-Baden podléhaly tábory Bretzenheim, Tuttlingen a Malschbach, které mimo funkce tranzitních táborů sloužily rovněž jako zásobárna pracovních sil pro francouzskou okupační zónu.

Stráž válečných zajatců

Stráž válečných zajatců byla v zajateckých táborech zajišťována příslušníky pěších oddílů. V menších pracovních komandech (1-3 zajatci), zajišťoval stráž zaměstnavatel sám.

Ve větších komandech vykonávaly strážní službu jak osoby vojenské, tak i civilisté schválení policejním prefektem a teritoriálním velitelem válečných zajatců. Stráž byla povinna chovat se k zajatcům lidsky, stýkat se s nimi jen do míry nezbytně nutné a nedopřávat jim přílišné volnosti.

Směrnice byly zpočátku často porušovány a v táborech docházelo k násilí a represáliím. Postupně se však podařilo upevnit disciplínu mužstva a skrze průběžné kontroly táborů a pracovních komand podobné případy omezit.

Vyplácení zajateckých mezd

Zpočátku za svou práci váleční zajatci nedostávali nic víc než skromný přiděl jídla. To však vedlo k častým úrazům z vysílení, nechutenství k práci a vysoké nemocnosti.

Od roku 1946 proto byla válečným zajatcům vyplácena mzda, za kterou si mohli koupit chybějící výstroj a některé potraviny. V kmenových zajateckých táborech vznikají táborové kantýny. Na menších pracovních komandech bylo zajatcům umožněno nakupovat v určených obchodech a na farmách.

Za odpracovaný den, bylo válečnému zajatci vyplaceno 10 franků. Za dobrý výkon měl zaměstnavatel možnost

mzdu navýšit až na 13 franků. 5 franků z vydělané denní mzdy bylo připsáno na osobní účet a zbytek vyplacen na ruku.

Pro srovnání je možno uvést ceny potravin, předmětů denní potřeby a drobného komfortu z roku 1946

12 fr. kapusta

100 fr. 1kg telecího (cena na farmě)

10 fr. 1kg cibule

40 fr. kartáč

48 fr. balíček tabáku

Zdravotní péče o válečné zajatce

Zdravotní péče o raněné a nemocné válečné zajatce v kmenových zajateckých táborech byla v roce 1945 velmi špatná. Provizorní táborová zdravotní zařízení pracovala za nedostatku medikamentů, pouze s nezákladnějším vybavením. Podmínky však byly postupně za pomoci Mezinárodního výboru červeného kříže a delegátů spojeneckých mocností stabilizovány. Lehce nemocní byli dále ošetřováni v táborových ošetřovnách, které však do roku 1946 již byly lépe vybaveny. Těžce nemocní byli přijímáni ve vojenských nemocnicích. V jednotlivých pracovních komandech zodpovídal za udržení zdravotního stavu válečných zajatců zaměstnavatel, kterému byla převzetím zajatců uložena povinnost zajatce chránit proti pracovním úrazům, nemocem a v případě takových událostí, dle vzájemného ujednání o zapůjčení zajatců, hradit náklady na léčení. V případě nemoci či zranění dlouhodobějšího charakteru byli zajatci posláni do příslušného kmenového zajateckého tábora a v případě nezbytnosti do nejbližší vojenské nemocnice.

Pracovní nasazení válečných zajatců 1944-48

Váleční zajatci koncentrovaní v zajateckých táborech na území severní Afriky, pracovali převážně ve velkých skupinách na odklizení trosk, odminovacích pracích, znovuvýstavbě válkou poničených měst, dopravních cest a přístavů, v cihelnách a táborových dílnách. Postupně byli zajatci nasazeni rovněž po menších skupinách a jednotlivě v koželužnách, obuvnických a krejčovských dílnách u soukromníků v blízkém okolí a při vojenských posádkách. Podmínky pracovního nasazení byly relativně dobré. Zajatci pracovali 8 hodin denně. Mzda byla vyplácena pravidelně a strava odpovídala vykonané práci. Jednou týdně měli zajatci volno, které trávili sportem, studiem, přípravou hudebních a divadelních vystoupení.

Zcela odlišná byla situace v roce 1945 ve Francii.

Mnozí zajatci byli přivezeni ve zbědovaném stavu po dlouhém pobytu v provizorních spojeneckých táborech. Zajatce čekalo neadekvátní ubytování, strava, 10 i více hodinové pracovní směny sedm dní v týdnu.

I zde byli od roku 1945 zajatci nasazeni primárně na odklizení trosk, zprůjezdňování cest, opravu železničních tratí a v neposlední řadě na hledání a zneškodňování nevybuchlých min, leteckých pum a dělostřeleckých granátů, jejichž odstranění představovalo nezbytný předpoklad pro obnovu francouzského průmyslu i zemědělství.

Z válečných zajatců byla formována speciální minohledačská komanda. Mnozí mladí zajatci neměli s touto prací žádné zkušenosti. Byli narychlo seznámeni s obsahem své nové práce a po krátké době převezeni na

pobřeží Calais i na jiná místa, kde bylo zapotřebí.

Nasazení nedostatečně vyškolených zajatců na sběr nevybuchlé munice a demináž mělo fatální následky. Z hlášení delegáta Mezinárodního výboru červeného kříže o návštěvě minohledačského komanda Carbourg se dozvídáme, že po několika měsících činnosti komanda bylo z celkového počtu 3500 zajatců, 150mrtvích a 259 těžce zraněných. Nejinak tomu bylo v roce 1945 i na jiných minohledačských komandech.

Za zásadní mezník, který vedl ke zlepšení všeobecných podmínek pracovních nasazených válečných zajatců je možno označit oběžník vydaný na začátku roku 1946, který umožnil široké nasazení válečných zajatců na skupinové i individuální bázi u obcí, jednotlivých soukromníků, v průmyslu a zemědělství“

„Práce ve vaší obci byly omezeny nedostatkem financí i pracovních sil? Nyní máte výtečnou příležitost zaměstnáním válečných zajatců potřebné práce vykonat a to za zvláště výhodných podmínek.

Nedostatečně stanovené provizorní podmínky, které platily pro zapůjčení válečných zajatců v poválečných měsících, byly nahrazeny novými pevně stanovenými povinnostmi a pravidly zakotvenými ve smlouvě o zapůjčení zajatců.

Pokud chtěl soukromník nebo obec zažádat o přidělení válečných zajatců, musel si rozmyslet kolik zajatců bude potřebovat a jakou práci budou vykonávat. Požadavek poté zaměstnavatel v písemné podobě předal okresnímu prefektovi, který jej překontroloval a následně odeslal vojenskému inspektoru divizního velitelství příslušného okresního města.

Požadavek nemusel být vždy schválen. Tímto způsobem bylo regulováno nasazení válečných zajatců tam, kde byl dostatek civilních pracovních sil. Pro přidělení válečných zajatců proto bylo rozhodující potvrzení, že zaměstnavatel není schopen sehnat civilní dělníky v dané lokalitě. Pokud zaměstnavatel splňoval tuto podmínku, byl požadavek schválen a zaměstnavatel přizván k podepsání dohody o zapůjčení zajatců, ve které se zavazoval zajatcům poskytnout ubytování, stravu, hradit poplatky za léčení méně vážných nemocí, hradit poplatek vojenské správě za propůjčení válečných zajatců, vyplácet válečným zajatcům mzdu, zajistit týdenní minimálně jeden den klidu, chovat se k zajatcům lidsky avšak nedopřávat jim nadměrné volnosti a nést odpovědnost za případný útek zajatců. Po podepsání smlouvy zaměstnavatel obdržel telegram s informací, z jakého tábora budou zajatci přiděleni. Zajatce si zaměstnavatelé žijící v blízkosti zajateckých táborů vybírali přímo uvnitř těchto táborů dle jejich zdravotního stavu.

Na nové podmínky museli přistoupit i ti zaměstnavatelé, kterým byli zajatci propůjčeni bezprostředně po skončení války za nepřesně stanovených podmínek.

Celkové náklady na zapůjčení jednoho válečného zajatce na jeden den sestávaly z:

- a) strava: minimum 23 fr./den, maximum 40 fr.
- b) stráž: poplatek za civilní stráž 15 fr./den
- c) náklady na údržbu ubikací a jiné 4 fr./den
- d) výplata zajatci: 10 fr./den. Z této částky bylo 5 fr. připsáno na účet u velitelství tábora.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že zaměstnavatel platil maximálně 46 franků za jednoho zajatce a jeden pracovní den.

Roku 1946 bylo ve Francii nasazeno 50% všech válečných zajatců v zemědělství, 20% na stavbě cest, 5-8% na veřejných pracích, 4% v průmyslu a 10-15% v černo a hnědo-uhelných dolech.

V roce 1947 byla mzda válečných zajatců v souvislosti s všeobecným nárůstem cen navýšena z 10 na 20 fr. Ministerstvem obrany bylo rovněž povoleno zaměstnavatelům, v rámci docílení vyšších pracovních výkonů, vyplácet prémie za práci přesčas a práci v neděli.

V polovině roku 1947 byla situace některých pracovních nasazených válečných zajatců natolik dobrá, že mohli svým rodinám v Německu posílat potraviny a peníze na přilepšenou.

Vztahy mezi zajatci a civilisty na venkově je všeobecně možno označit za dobré.

Mnozí vesničané brzy přijali tvrdě a svědomitě pracující zajatce za členy své rodiny.

„Roku 1946 jsem se dostal do rodiny statkáře Alphonse M., který měl sedm dětí. Když mě uviděl poprvé, byl značně udiven stavem mého oblečení. Po koupeli můj zajatecký oděv nechal spálit a dostal jsem civilní oblečení. Během 14 dnů jsem byl opět přivyknut na domácí kuchyni. Za jídlo se však muselo tvrdě pracovat při sklizni.“

Rovněž podmínky v komandech pracujících pro menší obce byly dobré.

Jako příklad možno uvést pracovní komando 20 válečných zajatců nasazených na terénních pracích pro obecní správu ve Fontenell

Zajatci byli vybráni v nedalekém zajateckém táboře Rennes starostou obce Jean R. a panem Andre H. bývalým válečným zajatcem, který hovořil plynule německy.

Komando bylo ubytováno v jednom vesnickém domě.

Na patře byly společné ubikace zajatců. V přízemí kuchyně a jídelna. Hygienické podmínky zde byly takové jako podmínky civilních obyvatel. V zahradě měli zajatci vlastní zdroj vody. Krb zajišťoval vytápění domu. Kuchař zůstával v domě a mimo vaření se staral o údržbu domu. Brambory byly hlavní částí jídla. Chléb i přídělky masa byly pro pracovní komando obstarávány v místním obchodě. Barák se na noc nezavíral. Stráž byla ubytována v odděleném blízkém venkovském domě. Zajatci během dne kopali zeminu a nakládali ji na nákladní auto, které zeminu odváželo statkářům, na zpevnění břehu řeky.“

Mnohem horší byla situace válečných zajatců pracovních nasazených v uhelných dolech.

Na práci v dolech nebyli zajatci zvyklí a fyzicky připraveni. Docházelo proto často k pracovním úrazům. Hlášení delegáta Mezinárodního výboru červeného kříže z dubna 1946

Němečtí váleční zajatci stojící před nákladními vozy

Němečtí váleční zajatci nasazení na staveništi přehrady u města Argentat, Francie

Zajatecký tábor francouzské armády PG162 Riveslates, Francie. V září 1944 bylo do bývalých vojenských kasáren Wehrmachtu přivedeno několik set italských zajatců. Podmínky v táboře byly vzhledem k nízkému počtu zajatců snesitelné. K zásadní změně v dění tábora dochází v září 1945 kdy do Rivesaltech přichází 10000 zajatých příslušníků vojsk osy, které Francouzům předala americká armáda. Důsledkem přeplnění tábora a nedostatku jídla, vypukla v létě 1945 v táboře tyfová epidemie. Zemřelo přes 500 zajatců. Zajatci ze zdejšího tábora byli zpočátku nasazeni na odminování departmentu. Později zajatecký tábor hrál významnou roli jako rozdělovací tábor pracovních sil pro zemědělství. (LCH2014)

Citadela nad městem Besancon, Francie, od října 1944 byla pevnost pod označením P.G. Depot 85 využívána coby zajatecký tábor. Tábor fungoval až do roku 1948. Tábořem prošlo na 6500 zajatců, 408 z nich zemřelo v pevnosti nebo v místní nemocnici. (LCH2017)

„Hledání pracovních nástrojů je často zdlouhavé. Tento fakt sloužil strážným jako záminka zajatce obvinít z nedostatečného výkonu a mlátit je. Často se stává, že zajatci jsou i na několik dnů pracovní neschopni. Nejvíce trpí slabí a nemocní zajatci, kteří jsou nuceni pracovat i dvě směny když mají tu smůlu a narazí na dozorce, který jejich nemoc bere jako výraz pracovní nechtě. Jeden zajatec byl donucen pracovat bez přestávky 19 hodin, bez stravy a bez pauzy“

Ke zlepšení dlouhodobě neutěšených podmínek v důlní těžbě a průmyslu dochází do druhé půli roku 1946 v souvislosti se zavedením přísnějších kontrol pracovních komand skrze vojenské kontrolní orgány a také delegáty Mezinárodního výboru červeného kříže. Řada německých válečných zajatců se osvědčila jako dobří technici a strojaři. Stejně jako v Anglii stalo se i ve Francii pracovní nasazení válečných zajatců brzy zdrojem svárů. Němečtí zajatci byli zaměstnavateli upřednostňováni před francouzskými dělníky, protože stáli méně peněz.

Po roce 1948 bylo válečným zajatcům, kteří se dobrovolně přihlásili, umožněno zůstat ve Francii a získat status civilního dělníka. Této možnosti využilo na 138000 mužů.

Ubytování válečných zajatců

Pro ubytování válečných zajatců bylo ve Francii využíváno barákových táborů postavených během okupace pro potřeby německé armády, RAD, organizace Todt nebo NSKK, zajateckých pracovních táborů postavených pro francouzské a sovětské zajatce v pobřežních oblastech. Tam kde takové možnosti nebyly k dispozici, bylo využíváno starých kasáren, bývalých škol, pevností, opuštěných fabrik. Podmínky v těchto táborech byly v roce 1945 zoufalé. Baráky byly zablžené, měly rozbitá okna a proděravělou střechu. Veškerý mobiliář byl pryč a zajatci museli spát na zemi. Sociální zařízení bylo ve většině případů nefunkční. Přesto že v některých barácích byla instalována kamna, nebylo topivo. V letech 1946-1948 však tyto kmenové zajatecké tábory prošly řadou změn. Za přičinění samotných válečných zajatců, podpory Mezinárodního výboru červeného kříže a YMCA se tábory podařilo opravit a dovybavit. Uvnitř kmenových táborů začaly být pořádány rozličné kurzy, koncerty a divadelní vystoupení, téměř v každém táboře dochází ke vzniku táborových kaplí. Obvykle se jednalo o standardní dřevěný barák s věžičkou. Výmalbu a dekorace vytvářeli zajatci ve vlastní režii.

Na pracovních komandech byli váleční zajatci obvykle ubytováni přímo u svého zaměstnavatele na statcích, v dělnických koloniích, zajatci zaměstnaní při obcích v obecních prostorech, jakými byly kupříkladu hospodářské přístavky škol a taneční sály obecních restauránů

Divadelní vystoupení v zajateckém táboře Mericourt, Francie

Zajatecký orchestr v táboře Mericourt, Francie

Stravování válečných zajatců

Bezprostředně po skončení války žila většina válečných zajatců ve Francii na kapustové polévce, skývě chleba a čaji z ostružinového listí. V táborech vládl hlad. Zajatci hledali všechno, co se dalo sníst, jetel, kopřivy, plevel. Dle hlášení delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže z léta 1945 byl nedostatek stravy tak závažný, že bezprostředně ohrožoval život 200000 zajatců, 2000 zajatců bylo tak nemocných, že nebyla naděje na jejich uzdravení. K narovnání situace dochází roku 1946. I nadále však platilo, že dostatečně jedli jen ti kdo plnili stanovené pracovní normy. Zajatci proto hledali jakoukoliv možnost dostat se na práci mimo tábor. Stravu pro válečné zajatce zajišťoval na pracovních komandech zaměstnavatel.

Strava měla být, dle vzájemného ujednání o zapůjčení zajatců, kvantitativně i kvalitativně shodnou se stravou civilního dělnictva pracujícího na stejné pozici. Přípravu stravy měl na starosti obvykle kuchař z řad zajatců. V případě, že zaměstnavatel měl problémy s obstaráním některých surovin, které podléhaly přidělovému systému, bylo možno tyto produkty obstarat z vojenských potravinových skladů za fixní ceny.

Váleční zajatci v táboře č.14 Douai, během sportovního utkání

*Němečtí váleční zajatci stojí před zajateckou kaplí
tábora P.G. Depot 123 Tulle, Francie*

*Zajatý německý polní kaplan v obřadním oděvu,
zajatecký tábor P.G. Depot 123 Tulle, Francie*

*Oltář zajatecké kaple tábora P.G. Depot 123 Tulle,
Francie*

*Pohřeb německého válečného zajatce při zdi obecního
hřbitova v Tulle*

1kg sójové mouky stál ve vojenských skladech 11 fr.
1kg nasolených ryb stál 50 fr.
Obvyklý denní přírůstek pracujícího válečného zajatce sestával z:
300g. Chleba
250g. Masa týdně
20g. Tuku
17g. Cukru
5g. Náhražkového káfé
20g. Soli
200g. Brambor
10g. Sušené zeleniny
20g. Těstovin
20g. Sira týdně
500g. Svěží zeleniny
Těžce pracující dostávali navíc
75g. Chleba
100g. Masa na týden
3g. Tuků.

Repatriace válečných zajatců z Francie

Zoufalý stav válečných zajatců, zalarmoval roku 1945 spojenecké mocnosti, které většinu válečných zajatců francouzské vládě daly k dispozici. Velitelství americké armády ve Frankfurtu nad Mohanem si na základě negativního hlášení Mezinárodního výboru červeného kříže o stavu válečných zajatců ve Francii vyžádalo u francouzského ministerstva války všechny válečné zajatce, kteří byli, kvůli svému zdravotnímu stavu práce neschopní. Na základě této intervence bylo na podzim a v zimě roku 1945 předáno americké správě v Německu 70000 zajatců práce neschopných, mladších 18let a přestárých. Tito zajatci byli jedni z prvních, kteří se z francouzského zajetí vrátili zpět do svých domovů. V roce 1946 započala repatriace zajatých příslušníků polního duchovenstva a polní zdravotní služby. O repatriaci ostatních práce schopných válečných zajatců však zatím nemohla být řeč. Když se v lednu 1947 obrátil americký guvernér Leon Blum na představitele francouzského ministerstva války ve snaze urychlit repatriaci zajatců z Francie, obdržel ještě téhož měsíce následující odpověď:

„V německé říši bylo nuceně nasazeno 1500000 francouzských válečných zajatců. Dalších 720000 francouzských občanů bylo do německé říše posláno skrze Vichistický režim k nucenému nasazení. Francouzská vláda proto považuje 300000 německých zajatců, kteří v současnosti tvoří náhradu za úbytek pracovních sil za oprávněnou formu reparace.“

Prohlášení francouzské strany nebylo přesné. V lednu 1947 se nacházelo pod správou francouzského ministerstva války celkem 631000 válečných zajatců. I přes počáteční nesouhlas francouzské vlády byli v průběhu roku 1947 postupně propouštěni z válečného zajetí první práce schopní zajatci ze zemědělství a méně důležitých provozů.

V říjnu 1947 se pod francouzskou správou nacházelo 423000 a v červenci 1948 105000 zajatců, nasazených v uhelných dolech a specialistů. V druhé půli roku 1948 došla řada i na tyto muže.

Použité prameny a literatura

- 1) *Die Gefangenen*, Paul Carell (Günter Bölddeker), *Deutsche soldaten hinter Stacheldraht*, Bechtermünz Verlag ISBN 3-8289-0342-8
- 2) *In Polnischer Gefangenschaft* Jerzy Kochanowski, *fibre verlag*, Osnabrück 2004 ISBN 3-929759-62-4
- 3) *Deutsche Kriegsgefangene in Frankreich nach 1945*, Gaspard Delon, [online], Dostupné z: <http://www.forum-der-wehrmacht.de>
- 4) *LES CAMPS DE PRISONNIERS DE GUERRE DE L'AXE A RENNES*, Maxime Le Poulichet et Jean Paul Louvet, [online], Dostupné z: <http://bastas.pagesperso-orange.fr>

Problematika válečného zajetí v Norsku 1940

Po započetí německé invaze do Norska nechalo norské armádní velení zřídit několik zajateckých táborů pro německé válečné zajatce a internované německé civilisty. Pro oblast severního Norska plnil tuto funkci zajatecký tábor Skorpa.

První zajatci, kteří byli do tábora přivedeni, museli spát ve stanech. V každém bylo ubytováno po 16 mužích. V květnu začala stavba dřevěných baráků, které si zajatci sami stavěli pod norským stavebním dozorem. Na stavbě se permanentně podílelo 100 zajatců, kteří se po směnách střídali. Po zřízení barákového tábora se Skorpa stává centrálním zajateckým táborem v Norsku. V táboře byli umístěni příslušníci pozemního vojska, výsadkáři, letci, příslušníci válečného i obchodního námořnictva. Byli zde rovněž internovaní turisté a obchodníci. Celkem se v táboře nacházelo 500 osob. Nejvyšší hodností v táboře byl kapitán fregaty Alfred Schulze-Hinrichs, který byl zajat po zničení křižníku Erich Kellner během bitvy o Narvik a do Skorpy byl přivezen z tranzitního tábora v pevnosti Vardohus. Němečtí váleční zajatci a internovaní byli repatriováni v červnu 1940 po kapitulaci Norské armády

Použité prameny a literatura

- 1) *Skorpa prisoner of war camp*, [online], Dostupné z: [Wikipedia](#)

Celkový pohled na belgický zajatecký tábor Boussu-Bois. Tábor se nacházel v bezprostřední blízkosti hnědouhelného dolu

Problematika válečného zajetí ve svobodné Belgii, Holandsku a Lucembursku 1944-1948

Zajatecké tábory v Holandsku

Holandsko stálo bezprostředně po kapitulaci německých vojsk v severozápadním Německu, Holandsku a Dánsku 4. května 1945 před náročným úkolem znovuvýstavby válkou poničené infrastruktury a to za zoufalého nedostatku pracovních sil. Velká část mladých mužů byla nuceně nasazena v říši nebo narukovala do německé armády. Holandsko proto požádalo americké vojenské velení o přidělení 7000 válečných zajatců. Tito zajatci měli být nasazeni především na odstraňování min. Z přidělených válečných zajatců byly za tímto účelem zformovány tři odminovací zajatecké regimenty. Těmito regimenty byly:

Pionier Brigade Draeger

Pionier regiment I

Marine-Einheiten pod velením námořního kapitána

Bonatze

Regimenty sestávaly z batalionů a kompanií. Technické vedení pracovních regimentů zajišťovali němečtí důstojníci. Zajatcům byly vydány německé detektory kovů. Hledací tyče si zajatci zhotovili sami. Ochranné vybavení k dispozici nebylo. Odstraňování min na pobřeží Severního moře probíhalo relativně bez problémů, protože zajatci měli k dispozici původní plány Wehrmachtu o uložení min. Problém představovaly jen věčně se přesouvající duny, díky kterým bylo nutno hloubit i několikametrové díry aby mina mohla být zneškodněna. Každé kompanii byl přidělen úsek, který musela odminovat. Po zakončení odminovacích prací v přiděleném úseku dostali zajatci volno, které směli trávit pouze v právě vyčištěné oblasti. Zajatci se mohli koupat, opalovat se nebo hrát hry na pláži. Tímto způsobem bylo kontrolováno, je-li oblast opravdu vyčištěna. Na podzim 1945 bylo pobřeží Severního moře odminované. Mnozí zajatci doufali v brzkou repatriaci. Místo návratu domů však byli přemístěni do zaminovaných oblastí na holandsko-německé hranici. Zde byla situace mnohem složitější. Fronta se zde na přelomu let 1944/45 několikrát přesunula tam i zpět a přesné plány uložení min nebyly k dispozici.

Zajatecké tábory v Lucembursku

V prosinci 1944 se přehnala jižním a západním Lucemburskem Ardenská ofenziva, která zničila 2/6 celé země. Lucembursko se po svém druhém osvobození na jaře 1945 potýkalo stejně jako sousední Holandsko s nedostatkem pracovních sil. Na žádost Lucemburského velkoknížectví přenechala americká armáda v zemi 5000 válečných zajatců, kteří byli skrze centrální zajatecký tábor Mutfort rozdělováni na jednotlivá pracovní komanda. Zajatci byli nasazeni převážně na odminování a obnově poničené infrastruktury.

Zajatecké tábory v Belgii

Po stažení německých vojsk z Belgie, byla země zanechána, stejně jako Holandsko a Lucembursko, poničena a bez pracovních sil. Belgie proto zažádala u britského vojenského velení o přidělení německých válečných zajatců. Žádost bylo vyhověno. Do října 1945 bylo belgické vojenské správě předáno několik britských zajateckých táborů situovaných na území Belgie s celkem 16000 zajatci. Tito zajatci byli převedeni do provincie Limburg k pracovnímu nasazení v uhelných dolech. Vzhledem k tomu, že zajatci odváděli dobrý pracovní výkon, rozhodla belgická vláda o nasazení válečných zajatců také v jiných oblastech belgického hospodářství a průmyslu. S požadavkem na přidělení 30000 dalších zajatců se belgická vláda obrátila na americké vojenské velení. Americké vojenské velení souhlasilo. Místem přejímky byl stanoven tábor CCPWE 26 Mons. S předáním žádaného počtu zajatců se však vyskytl problém. Po oddělení důstojníků, mužů podezřelých z válečných zločinů, německých žen z pomocných oddílů, mužů nad 50 let, nezletilých a práce neschopných, zůstalo v táboře jen 3000 práce schopných zajatců. Americké vojenské velení proto potřebný počet válečných zajatců stáhl z táborů v Itálii a Francii. Koncem září 1945 bylo předání 30000 mužů dokončeno. Pouze 11000 z přidělených zajatců však bylo fyzicky schopno práce v hornictví. Na podzim 1945 se proto Belgická vláda opět obrací na britské vojenské velení s požadavkem na přidělení 15000 zajatců. Žádost byla tak jako v předchozích dvou případech schválena.

1.1.1946 se v belgických zajateckých táborech nacházelo celkem 64021 válečných zajatců z čehož 52150 bylo nasazeno v hornictví, 1617 na práci v lesích, 1560 na odvinovacích pracích, 8695 v zemědělství, kamenolomech a průmyslu.

Jak lze vyčíst z výše uvedených čísel, velká část zajateckých táborů se nacházela v blízkosti uhelných dolů. Jednalo se o barákové tábory sestávající z typizovaných dřevěných baráků vzniknuvší v dobách okupace pro ubytování nuceně nasazených civilních dělníků a válečných zajatců. Vzhledem k všeobecnému nedostatku byly podmínky v zajateckých táborech do prvního čtvrtletí 1946 špatné. Strava byla nedostatečná, ošacení se vlivem tvrdé práce v podzemí velmi rychle měnilo na cáry, převládal nedostatek medikamentů. V průběhu roku 1946 dochází ke stabilizaci podmínek. Potravinové přídělky pro pracující válečné zajatce byly postupně navyšovány, byly zřizovány táborové kantýny.

Váleční zajatci sedící s belgickým vojákem před zajateckými ubikacemi tábora Boussu-Bois. Jednalo se o typizované baráky využívané již od dob První světové války k ubytování vojska a zajatců. V pozadí dělnická kolonie využívaná coby hospodářské zázemí zajateckého tábora.

Němečtí zajatci ve chvílích volna v táboře Boussu-Bois. Zajatci přes den pracovali v nedalekém uhelném dole.

Belgický zajatecký tábor Boussu-Bois, zajatci pracující v táborové kuchyni.

Repatriace válečných zajatců z Belgie, Nizozemska a Lucemburska

Ve všech výše jmenovaných zemích dochází k prvním repatriacím již v roce 1945.

Jednalo se o práce neschopné válečné zajatce.

S propuštěním práce schopných se však výše jmenované země zdráhaly. Každá země měla svou představu o průběhu repatriace práce schopných zajatců, tak aby jejich odsun co nejméně zasáhl hospodářství země.

Kupříkladu belgické ministerstvo obrany připravilo 18. března 1946 repatriční plán všech válečných zajatců pod svou správou dle kterého měli být nejdříve propuštěni ti váleční zajatci, kteří minimálně půl roku dosahovali 85% výkonu belgického civilního dělníka. Poté měli být propuštěni ti, kteří se chtěli dát naverbovat jako civilní dělníci a poté všichni ostatní.

Belgický plán repatriací, stejně jako plány Holandska a Lucemburska narušila intervence Spojených států.

Váleční zajatci z Belgie, Francie, Lucemburska a Nizozemska měli být repatriováni nejpozději do 1. října 1947.

Belgie, ve které se nacházelo nejvíce válečných zajatců z výše zmíněných zemí, proto sestavila nový repatriční plán, který sestával z pěti fází.

1. fáze repatriace práce schopných zajatců proběhla v Belgii 15. května 1947. Propuštěno bylo 10000 zajatců nasazených v uhelných dolech.

2. fáze proběhla 15. června 1947. Propuštěno bylo 7000 zajatců nasazených v uhelných dolech a 5000 zajatců z průmyslu a zemědělství.

3. fáze proběhla 15. července 1947. Propuštěno bylo 7000 mužů z deminačních komand a 4000 mužů z průmyslu a zemědělství.

4. fáze proběhla v měsících srpen-září 1947. Propuštěno bylo 4000 mužů nasazených v hornictví a 3000 zajatců z průmyslu a zemědělství

5. fáze proběhla koncem roku 1947.

V zemi bylo ponecháno 3500 mužů, kteří měli v Belgii vykonávat dočasné pomocné práce při deaktivaci zajateckých táborů. Tito zajatci byli propuštěni koncem roku 1947. Rovněž váleční zajatci z Holandska a Lucemburska byli do konce roku 1947 repatriováni.

Použité prameny a literatura

1) *Deutsche Kriegsgefangene im Gewahrsam des Landes Luxemburg*, [online], Dostupné z:

wiki-de.genealogy.net

2) *Die Deutsche Kriegsgefangenen des zweiten Weltkrieges, Belgien*, [online], Dostupné z:

<http://home.arcor.de>

3) *Belgien - Lager und Einsatzorte deutscher Kriegsgefangener*, [online], Dostupné z:

wiki-de.genealogy.net

4) *Gewahrsamsmacht Niederlande -*

Kriegsgefangenenlager (WK II), [online], Dostupné z:

wiki-de.genealogy.net

5) *Die Pionier-Brigade Draeger (1945 - 1946)*, [online], Dostupné z:

wiki-de.genealogy.net

7) *Das Pionier-Regiment I (1945-1946)*, [online],

Dostupné z: wiki-de.genealogy.net

8) *Die Marine-Einheiten unter dem Kapitän zur See BONATZ (1945-1946)*, [online], Dostupné z:

wiki-de.genealogy.net

Váleční zajatci odváděni pláněmi do hloubi Sovětského svazu. Perokresba z pozůstalosti válečného zajatce

Problematika válečného zajetí a internace v SSSR a na osvobozených územích 1939-1953

Počátky a vývoj souostroví GUPVI

Poté co roku 1922 skončila repatriace válečných zajatců, zajatých v období První světové války ruskou armádou, byla problematika válečného zajetí na dlouhá léta zapomenuta, tak jak hlavní boj uvnitř nově vzniklého Sovětského svazu nebyl sváděn s nepřítelem v zahraničí, ale s nepřítelem uvnitř země.

Roku 1931, tedy 9 let po té co zemi opustili poslední váleční zajatci, vydala centrální výkonná komise (ЦИК) a rada národních komisařů SSSR (CHK) směrnici o zacházení s válečnými zajatci a internovanými.

Směrnice byla vydána za účelem stanovení podmínek zacházení s menšími skupinami válečných zajatců, kteří upadli do sovětského zajetí během pohraničních bojů s Finskem a Japonskem.

Situace se změnila v září 1939, kdy Rudá armáda napadla Polsko. Přifrontová zajatecká shromaždiště se brzy začala plnit polskými vojáky a důstojníky. Do hloubi Sovětského svazu proudily v trestaneckých vozech desetitisíce válečných zajatců.

19. září 1939 bylo na základě příkazu NKVD č. 0308 zformováno velitelství válečných zajatců (UPV). V čele velitelství stál major T. Soprunjenko. V případě nepřítomnosti jej zastupoval jeden z jeho 3 zástupců. UPV sestávalo roku 1939 ze sekretariátu (zaměstnáno 12 úředníků) a 5 oddělení, jmenovitě politického (3 pracovníci), pořádkového (8 pracovníků), účetně-registračního (10 pracovníků), zásobovacího (8 pracovníků), zdravotního (6 pracovníků).

Poté co pod správu UPV přešla rovněž agenda internovaných, bylo velitelství přejmenováno na hlavní velitelství válečných zajatců a internovaných (GUPVI). Z příkazu UPV bylo v září 1939, na území Ukrajiny a Běloruska, za účelem koncentrace polských válečných zajatců, zřízeno 10 zajateckých táborů.

Kozjelsk s kapacitou 7000 zajatců
Starobjelsk s kapacitou 5000 zajatců
Ostaškov s kapacitou 7000 zajatců
Putivliskij s kapacitou 7000 zajatců
Kozjelščansk s kapacitou 5000 zajatců
Južsk s kapacitou 3000 zajatců
Juchnovsk s kapacitou 5000 zajatců
Vologodsk s kapacitou 3000 zajatců
Grazovjec s kapacitou 3000 zajatců
Oransk s kapacitou 2000 zajatců

V listopadu 1939 dochází, v souvislosti s přípravami na zimní tažení do Finska, k rozšíření sítě zajateckých táborů.

30. listopadu 1939 bylo aktivováno 8 sběrných zajateckých přijímacích bodů
Murmansk s kapacitou pro 500 zajatců
Kandalakša s kapacitou pro 500 zajatců

Ojemi s kapacitou pro 500 zajatců
Sjegježa s kapacitou pro 1000 zajatců
Mjedvježa gora s kapacitou pro 800 zajatců
Pjetrozavodsk s kapacitou pro 1000 zajatců
Lodjejnoje polje s kapacitou pro 500 zajatců
Sestrorjeck s kapacitou pro 600 zajatců.

Na každý z přijímacích bodů byl vyslán strážní oddíl NKVD z 12. strážní leningradské brigády.

Ze sběrných táborů měli být finští zajatci odvázeni primárně do zajateckých táborů zřízených pro polské zajatce, ve kterých byla pro příjem těchto zajatců navýšena kapacita. Zřízeno bylo rovněž několik nových kmenových táborů.

Nutno uvést, že navýšení kapacity stávajících táborů zpravidla nepředcházely žádné stavení úpravy či rozšiřování. Zvýšení kapacity bylo nařízeno, a jak si jednotliví velitelé zajateckých táborů poradili, bylo jen na nich. Tak probíhaly přípravy na přijetí 36000 finských zajatců. Očekávaný příliv se však díky statečnému odporu Finů nenaplnil.

K rozvoji sítě zajateckých táborů GUPVI tak dochází až po velké ruské protiofenzivě v zimě 1941/42. Toto rozšiřování dále pokračovalo během ruských ofenziv v letech 1943-45.

Zásadní událostí, která zapříčinila vznik mnoha nových zajateckých táborů, bylo především obklíčení vojsk Osy u Stalingradu v lednu 1943. Do zajetí padlo na 110000 mužů.

Příkaz NKVD SSSR Č0095 20. ledna 1943

„Pro příjem a umístění válečných zajatců z frontových oblastí přikazují:

1. Veliteli válečných zajatců a internovaných majorů státní bezpečnosti T. Soprunjenko zajištění zajateckých táborů s následujícími kapacitami:

Aljeksinskij tábor č. 53 v Tulské oblasti, kapacita 10000 zajatců.

Astrachanský tábor č. 60 v Stalingradské oblasti kapacita 10000 zajatců.

Chrjenovský rozdělovací tábor č. 81 v Voronježské oblasti, kapacita 10000 zajatců.

Moršanskij tábor č. 64 v Tambovské oblasti, kapacita 10000 zajatců.

Kapustyn-Jarskij rozdělovací tábor č. 89 v Stalingradské oblasti, kapacita 3000 zajatců.

Ostašovský rozdělovací tábor č. 41 v Kaliniské oblasti, kapacita 5000 zajatců.

2. Zajatecký tábor č. 62 bude přemístěn do Novochopjerského rajónu, Voronježské oblasti pro potřeby Jihozápadního frontu.

3. Příjem válečných zajatců přicházejících z Donského frontu, se překládá na rozdělovací tábor č. 50, který bude přemístěn v do Frolova ve Stalingradské oblasti

5. velitelé rozdělovacích táborů č. 41, 50, 81, 98 se musí okamžitě spojit s vojenským velením frontů, pro které jsou tábory příslušné, a upřesnit umístění sběrných míst, případně zajistit zřízení doplňkových sběrných míst.

8. Velitel Mičurinského tábora č. 56 kapitán státní bezpečnosti T. Gončarov musí předat sběrné body, zajišťující Voronježský front, zajateckému táboru č. 81

10. Ochranu válečných zajatců v táborech budou zajišťovat strážní vojska NKVD

Náměstek komisaře vnitra SSSR, komisař státní bezpečnosti 3. stupně Podlinnik

Nedostatek potravin a pitné vody, to vše za teplot sahajících hluboko pod bod mrazu, zapříčinil smrt mnoha těch, kteří se do sběrných táborů dostali. Původní harmonogram odsunu válečných zajatců, nebylo možno důsledkem nedostatku železničních vozů realizovat v plném rozsahu.

Jak se dozvídáme z hlášení velitele Beketovského tábora č. 108 z 10. června 1943, bylo z 91545 válečných zajatců, kteří se v táboře 22. února 1943 nacházeli, vyvezeno pouze 28098.

27078 válečných zajatců zemřelo, 35099 muselo být převezeno do speciálních nemocnic. V samotném táboře zůstalo jen 1270 zajatců. Ti, kteří podleli svým zraněním, zemřeli hladem, zimou či následkem tyfu byli rovnáni na promrzlou zem, nazí. Teprve na jaře, kdy ustoupil sníh, bylo možno těla pohřbit do masových hrobů.

Pro německou armádu a její spojence následovala řada dalších katastrof, Čjerkasy, Korsun, Krim, Brody. Tyto události byly doprovázeny dalším přílivem obřího kontingentu válečných zajatců.

Zajatecké tábory, které bylo nutno roku 1944 narychlo zřídit v polorozbořených továrních budovách, věznicích, kasárnách, zemljankách i stodolách se staly přeplněné.

Dek byl nedostatek. Vzhledem k nedostatku slámy zajatci spali na holých prýčnách nebo na zemi.

Transporty statisíců válečných zajatců proudící z Rumunska, Pobaltí, Běloruska, Ukrajiny, Polska, Čech, Slovenska, Rakouska, Německa, Mandžuska, Sachalinu, Kurilských ostrovů a Koreji nedávaly ani roku 1945 mnoho nadějí na stabilizaci podmínek v táborech.

V této době se síť sběrných tranzitních a kmenových zajateckých táborů, speciálních nemocnic a pracovních batalionů pod správou GUPVI již táhla od střední Evropy až po Sachalinský poloostrov.

1. ledna 1946 se na území Sovětského svazu a jím okupovaných oblastech nacházelo celkem 267 zajateckých táborů. Z toho 11 táborů pro zajaté důstojníky, 199 táborů pro zajaté příslušníky německé branné moci a jejich evropské spojence nižších hodností, 46 táborů pro zajatce japonské armády a 8 smíšených táborů.

Zajatí důstojníci byli v letech 1941-42, vzhledem k relativně malému počtu umístění v oddělených sekcích zajateckých táborů pro mužstvo. V zimě 1942/43 v souvislosti s extrémním nárůstem počtu zajatých důstojníků dochází ke zřizování oddělených zajateckých táborů pro důstojníky.

Příkaz NKVD SSSR o evakuaci válečných zajatců z táborů a přijímacích bodů přifrontových oblastí Moskva 1. března 1943

Vyvážení zajatých důstojníků

Pro umístění zajatců vyšší hodnosti jsou určeny tábory Oranskij, Suzdalský a Elabužský.

a) do Oranského tábora, bude mimo 1325 zajatých důstojníků, kteří se v táboře již nacházejí, umístěno 895 zajatých důstojníků ze stalingradské oblasti.

Důstojníky, kteří jsou v současné době umístěni v Krasnogorském táboře, celkem 378, je nutno rovněž v průběhu března převést do Oranského tábora. Celkem tak bude v táboře umístěno 3093 důstojníků.

b) Do Elabužského tábora vyvézt ze Stalingradu 2000 zbylých zajatých důstojníků.

b) Do Suzdalského tábora, ve kterém je nyní 169 důstojníků, převést všechny důstojníky, kteří jsou teď rozptýleni v ostatních táborech, celkem 1331 důstojníků. Je potřeba připravit v táboře rezervu ve výši 450 míst. Ostatní zajatí důstojníci celkem 129 mužů, kteří jsou po menších skupinách umístěni v 9 dalších táborech, budou rovněž převezeni do důstojnických táborů.

Řadoví vojáci nacházející se v současné době v Oranském táboře (764 zajatců) a v Suzdalském táboře (1004 zajatců) budou odvezeni do Južského tábora. Grjazovjecký tábor pro důstojníky s kapacitou 2000 zajatců musí být ponechán v rezervě.

V Oranském a Elabužském táboře jsou drženi hlavně důstojníci německé národnosti a v Suzdalském táboře Italové, Maďaři a Rumuni.

Tábor Oranský a Elabužský musí být rozšířen na kapacitu 1000 zajatců každý.

Mezi těmito důstojníky se nacházelo rovněž 32 generálů zajatých pod Stalingradem.

Mezi zajatými důstojníky s postupem válečných let přicházejí mimo důstojníky wehrmachtu a SS rovněž policejní důstojníci a státní činovníci, kteří zastávali funkci srovnatelnou s hodností důstojníka. Mimo jmenovaných důstojnických zajateckých táborů byly pro umístění vyšších důstojníků využívány také soukromé objekty ministerstva vnitra, které byly dodatečně pro tento účel ohrazeny ostnatým drátem.

Vyšší důstojníci byli umístěni kupříkladu v podmoskevské usedlosti č.4 Novogorsk, č. 15 Lunjevo, č.20 Planjornoje, č.25 Ilinskoje, č.25 Dubrovo a č.35 Ozjery.

Zajatým důstojníkům byl vyplácen měsíční žold, za který si mohli obstarávat věci drobného komfortu. Nižší důstojníci dostávali 10 rublů měsíčně, starší důstojníci 15 rublů měsíčně, vysocí důstojníci 30 rublů měsíčně. Chod důstojnických táborů obvykle zajišťovalo několik desítek zajatců nižších hodností, kteří pracovali v táborové kuchyni, ševcovských a krejčovských dílnách. Od roku 1945 dochází z příkazu NKVD-GUPVI k pracovnímu nasazení zajatých důstojníků. Každý o hodnosti poručíka až do hodnosti plukovníka musel pracovat buď v táboře, nebo na detašovaných pracovních komandech, za což dostávali měsíční mzdu, v průměru

10 rublů. Podmínky v těchto táborech nebyly o mnoho lepší v porovnání s podmínkami v zajateckých táborech pro mužstvo. Výstrojní situace byla bídná, stejně tak i zásobování a sanitární zařízení.

Zajatí němečtí generálové v sovětském zajetí

Zajatí důstojníci během koncertu táborového orchestru v táboře č.150 (7150) Grazowjec

Zajatecký tábor č. 153 (7153) Grazovjec byl zřízen v září 1939 v místním klášteře za účelem umístění polských válečných zajatců. Umístěno zde bylo 3095 polských zajatců. Zajatci spali na třípatrových postelích i na zemi. Počátkem roku 1943 jsou do tábora přivezeni první zajatí příslušníci vojsk Osy. Jednalo se o zajaté důstojníky, a v neposlední řadě také mužstvo, které bylo nasazeno na rozšiřování tábora.

Po dokončení adaptací stávajících staveb a stavby nových objektů se zajatecký tábor rozkládal na ploše 800x120m lemované dvojitým plotem z ostnatého drátu. Na každém rohu byla postavena strážní věž.

Uvnitř perimetru se nacházelo množství dřevěných i zděných staveb z vepřovicových cihel, původní objekty klášteře i nově postavené objekty, obytné baráky, velitelství, lazaret, knihovna klub s kapacitou 250 osob, jídelna s kuchyní, prádelna se sušárnou, vodárna, koupelna, desinfekce, holičství, dílny, pekárna. Obytné baráky byly 60m dlouhé, 12m široké a sloužily k umístění 300- 400 zajatců namačkaných na dvoupatrových pryčnách. Každý zajatec dostal slámník, a vlněnou deku. Mimo táborový perimetr se nacházely sklady, zámečnická dílna, elektrostatice a objekty táborového kolchozu. V táboře bylo umístěno na 3600 důstojníků od hodnosti poručíka až do hodnosti plukovníka a několik vojáků, kteří pracovali jako ševci, krejčí, zámečníci, na údržbě baráků.

Pobočný zajatecký tábor GUPVI NKVD 7504/3 Karpinsk, Svjerdlovská oblast. Pobočný tábor fungoval v letech 1945-1949. Počáteční podmínky byly ve znamení nedostatku. Zajatci pracovali v hnědouhelném dole, za práci docházeli rovněž do města a jeho okolí. Do jara 1947 zemřelo v táboře 80-90 zajatců.

Kategorie zajateckých táborů GUPVI

Kmenové a pobočné zajatecké tábory

Kmenové zajatecké tábory sloužily k dlouhodobému umístění válečných zajatců. Tyto tábory byly zakládány v trestaneckých koloniích NKVD, klášterních komplexech, kasárnách, polorozbořených továrních komplexech, v západních oblastech SSSR byly kmenové tábory zřizovány v osvobozených nacistických zajateckých táborech, či dle potřeby rovněž pro tento účel nově stavěny.

Každý kmenový zajatecký tábor spravoval několik pobočných táborů. Vznik pobočného zajateckého tábora byl obvykle zapříčiněn potřebou pracovních sil v dané oblasti. V případě, že práce zajatců v dané oblasti již nebyla zapotřebí, byl tábor přesunut nebo zcela rozpuštěn.

Rozdělovací tábory

O zřízení rozdělovacích (tranzitních) táborů bylo rozhodnuto 5. června 1942. Tábory sloužili k příjmu válečných zajatců přivedených z přijímacích bodů, jejich registraci, dezinfekci a dočasné koncentraci do doby přistavení železničního transportu.

Přijímací body

Přijímací body zajišťoval koncentraci válečných zajatců v příslušné vojenské oblasti. Dle vývoje bojových událostí

na frontě, byly přijímací body nově zakládány, přesunovány a rušeny. Zajatci byli na přijímací body přiváděni vojáky frontových jednotek. Zde zajatce převzal strážní oddíl NKVD.

V přijímacích bodech byli zajatci ponecháni do doby jejich odsunu do stacionárních táborů v týlu. Přijímací body měly, jak z výše uvedeného vyplývá, dočasný a tudíž provizorní charakter. Obvykle se jednalo o ruiny kolchozů nebo jen pustá místa obehnaná ostnatým drátem, pod odkrytým nebem, bez zdravotní služby, tekoucí vody či dezinfekce. Přijímací body byly velmi často přeplněny, což se odrazilo na vysoké úmrtnosti.

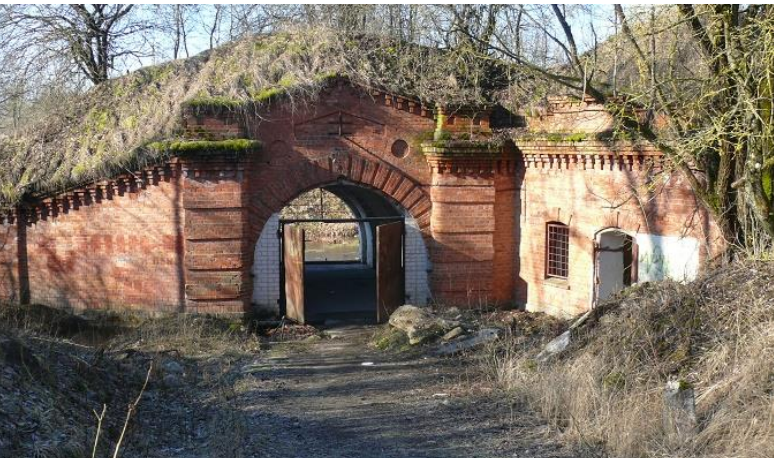
Frontové přijímací a přesídlovací tábory

Příkazem NKVD SSSR z roku 1943 byla nařízena transformace rozdělovacích táborů na frontové přijímací a přesídlovací tábory. Frontové přijímací a přesídlovací tábory měly pod svou správou několik sběrných a přijímacích bodů, jejichž počet byl operativně navyšován a snižován dle aktuální potřeby na daném úseku fronty. Zajatcům byly v táboře vystaveny osobní registrační karty, proveden prvotní výslech a lékařská prohlídka. Poté byli zajatci odsunuti do kmenových táborů.

Sběrné body

V roce 1943 bylo na příkaz NKVD započato se zřizováním takzvaných sběrných bodů. Jednalo se o mezičlánek mezi přijímacími body a frontovými přijímacími a přesídlovacími tábory. Sběrné body měly sloužit k odlehčení přeplněných přijímacích bodů. V táborech byla prováděna množstevní registrace zajatců a

následně organizován jejich odsun do frontového přijímacího a přesídlovacího tábora

Daugavpilská pevnost. Lotyšsko, v letech 1944-48 se zde nacházel zajatecký tábor GUPVI NKVD č.292. Zajatci byli především nasazeni na obnově válkou poničeného města.

Zajatecký tábor GUPVI NKVD 296 Kaunas. Zajatecký tábor se nacházel v letech 1944-48 v pevnosti č.VI. Vzhledem k tomu, že po příchodu sovětských vojsk se v okolí pevnosti Kaunas (Kowno) nacházelo velké množství vojenských osob, bylo pro jejich umístění využíváno mimo fortu VI rovněž četných barákových kasáren v blízkosti fortu. Zajatci docházeli do města, kde uklízeli cesty. Stavěli a opravovali domy, pracovali v zemědělství. Nemocní byli odsouváni do speciální nemocnice GUPVI č. 1245, která se nacházela rovněž v Kaunasu.

Rekonstrukce zemljanky, Szymbark. S touto formou ubytování se setkáváme nejen na daleké Sibiři, ale i lokalitách natolik blízkých jako Pacov, kde se nacházel zajatecký sběrný tábor GUPVI, či ve Vidlaté Seči, ve které se nacházel sběrný a repatriační tábor pro sovětské občany. (LCH2015)

Sběrný zajatecký tábor NKVD Dobigniew, Polsko, Tábor zřízen v lednu 1945 v bývalém důstojnickém zajateckém táboře Oflag IIC. V době kdy byli přivedeni první zajatci, byly baráky poničené a bez vybavení. Jen dvojitý plot z ostnatého drátu zůstal v relativně dobrém stavu. (LCH2013)

Speciální tábor NKVD č.7, Zóna II, Sachsenhausen-obytné baráky. V této zóně byli v letech 1945-46 umístěni civilní vězni. V letech 1946-47 zde byli separováni důstojníci Wehrmachtu a po nich Němci odsouzení sovětským vojenským tribunálem. V každém baráku bylo umístěno 60 osob. Začátkem roku 1948 zde byly internovány odsouzené ženy před přesunem do Zóny I.

Zajatecký a internační tábor NKWD Zittau-Grossporitsch, Polsko, tábor zřízen v půli května 1945 v objektu kasáren, náležících před osvobozením firmě Zittwerke, umístěni zde byli, po nezdařeném přechodu přes Labe do americké zóny, vojáci 4. obrněné armády a 5. armádního sboru, 20000 zajatců bylo pěšky přivedeno z Čech. Tábor pro umístění desítek tisíc zajatců nebyl připraven. K ubytování byla proto využívána i schodiště, sklepy, podkrovní a bývalé výrobní haly. V táboře byli umístěni rovněž civilisté, kteří byli považováni za uprchlé příslušníky armádních složek a nacistické činovníky. Jednalo se často o muže v policejních, požárních i drážních uniformách.

Monografie sběrného tábora GUPVI NKVD v Pacově

9. května pronikl předvoj rudé armády do Pacova. Toho samého dne byli do města přivedeni první němečtí zajatci, kteří pokračovali dále do Leskovic a odtud do Pelhřimova.

10. května vstoupily do Pacova rovněž ostatní vojenské oddíly rudé armády, které se zde ubytovaly.

11. května 1945 navštívil velitel ruské posádky místního velitele stanice SNB, vrchního strážmistra Nevrklu a sdělil mu svůj záměr zřídit v Pacově sběrný tábor s kapacitou asi 5000 zajatců. Vrchní strážmistr byl požádán, aby navrhl vhodné místo pro umístění zajatců. Jako nouzové řešení bylo navrženo umístění zajatců ve dvorech stavitele Kňákala a tesaře Kauna, což však nevyhovovalo ruskému posádkovému veliteli. Ten proto sám vyhledal místo pro budoucí zajatecký tábor na loukách u Pacova, podél silnice vedoucí do Pelhřimova. Předseda místního národního výboru Vojtěch Matyášek byl vyzván posádkovým velitelem, aby zajistil stravování zajatců po dobu, dokud nebude plně fungovat ruské zásobování.

Předseda MNV pověřil provedením tohoto úkolu velitele stanice SNB Nevrklu, který po dohodě s městským úředníkem Chramostou a štábním strážmistrem ve výslužbě Rybou, využil k přípravě zajatecké stravy volně stojící polní kuchyně Wehrmachtu. Potraviny byly vydávány z provizorního skladu, který se nacházel v městské škole na náměstí. Vesměs se jednalo o potraviny určené pro německou armádu zajištěné v nákladních vozech na konci války. Z příchozích zajateckých transportů byli vybráni kuchaři, kteří ihned započali s vařením stravy zajatcům.

Dne 12. května 1945 převzali Rusové zajištění proviantu sami.

Na louky za Pacovem byli neustále přiváděni noví a noví zajatci. Brzy toto místo již nevyhovovalo. Na pokyn velitele ruské posádky byl proto zajatecký tábor přesunut na pole jihozápadně od Pacova, za mlékárnu Madeta. Bylo dovezeno téměř 17 tun ostnatého drátu, kterým byl za pomoci zajatců obehnan celý prostor nového tábora. Vznikla tak klec bez jakýchkoliv staveb.

Za účelem opatření dřeva pro stavbu baráků vysílali Rusové do okolních lesů zajatecké pracovní skupiny, kde kácely stromy a svázely kulatinu. Stálým přísunem zajatců vzrostl jejich počet z původních 5000 na 45000.

Po svém dokončení sestával barákový tábor ze dvou částí (skupin), které dělila silnice vedoucí na Eš. Skupina A: 184 zemljanek, pro 1 zemljanku počítáno obsazení 80mužů (18,5x7m). Střecha zemljanek sestávala z kulatiny, na které byla nanesena zemina. 212 dřevěných nouzových bunkrů pro 1-6 mužů 178 provizorních dřevěných kuchyní, ve kterých bylo pro vaření využíváno prázdných benzinových sudů, 1 strážnice, 10 latrín

Skupina B: 1 dřevěný barák-kancelář-velitelství ruského plukovníka, 1 dřevěný barák-kancelář ruského velitelství,

1 dřevěný barák-kancelář německého velitele samosprávy,

4 dřevěné baráky-kanceláře německého velitelství-samosprávy (zásobování, evidence atd.), 1 nemocniční

dřevěný barák, 1 obuvnické dílny, 1 truhlárna, 1 zámečnická, kovářská dílna,

1 hrnčířská dílna s pecí, 1 pekárna s 10 pecemi (kapacita 300q chleba denně), 3 dřevěné odvěšovací baráky, 1 velký dřevěný kulturní barák, 23 dřevěných bunkrů pro důstojníky s kapacitou 45 mužů, 239 zemljanek, pro 1 zemljanku počítáno obsazení 80mužů (18,5x7m), 212 dřevěných baráčků pro kuchyně, podobné jako ve skupině A, 343 různých nouzových bunkrů pro 1-6 mužů.

Do tábora bylo zavedeno vodovodní potrubí, které svádělo vodu z několika pramenů. Během stavby bylo válečnými zajatci položeno 3543m potrubí.

Mimo zajatecký tábor stály 4 dřevěné stáje, ve kterých bylo umístěno 41 párů koní, 1 jatky, 1 kuchyně a 1 strážnice pro ruské vojsko. V Pacově se nacházela vojenská zajatecká nemocnice.

K tomuto účelu byla využívána budova sokolovny, dívčí školy v Nádražní ulici, chlapecké školy na náměstí a zámku. Budovy dal k dispozici, vybavil lehátky a podle potřeby též slámou, místní národní výbor v Pacově. Vedením vojenské nemocnice byl pověřen kapitán Karbolin.

5. června 1945 navštívil místní národní výbor a československé posádkové velitelství Pacov plukovník rudé armády Alexandr Simonovič spolu s velitelem ruské nemocnice pro zajatce v Pacově kapitánem Karbolinem. Předsedovi MNV a veliteli posádky bylo sděleno, že po dohodě ruské intendance ve Voticích s československým oblastním velitelstvím v Táboře mají příkaz předat vojenskou zajateckou nemocnici v Pacově místnímu posádkovému velitelství.

7. 6. 1945 proto navštívil plukovník ve výslužbě Josef Papež z posádkového velitelství v Pacově společně s poručíkem v záloze Josefem Koubkem oblastní intendanci v Táboře, aby projednali další postup. Zde jim však byla informace pouze potvrzena.

Celkový stav nemocných, včetně zdravotního personálu činil 1350 osob. Sníženým počtu nemocných a raněných válečných zajatců na stav 691, o které pečovalo 116 mužů a sester německého červeného kříže, bylo možno vojenskou zajateckou nemocnici soustředit do zámku, kde bylo 11. července 1945 k dispozici 816 lůžek.

Správu vojenské zajatecké nemocnice byl pověřen plukovník ve výslužbě Josef Papež, místní posádkový revoluční velitel, který jako výkonného důstojníka tímto úkolem pověřil poručíka v záloze Josefa Koubka, který byl odvelen z pomocné roty v Jindřichově Hradci.

Českým šéflékařem byl ustanoven poručík v záloze MUDr. Jaroslav Kysela. Proviantním poddůstojníkem a současně skladníkem vojenské zajatecké nemocnice byl pověřen bývalý civilní zaměstnanec vojenské správy, kancelářský pomocník berního úřadu v Pacově pan Karel Andrea.

Vojenská zajatecká nemocnice měla k dispozici 3 páry koní s povozy. Vybavení lůžkovinami, zdravotním materiálem, medikamenty bylo nedostatečné. Chybělo i nemocniční prádlo a lékařské pláště.

Sovětská vojenská správa vybavila nemocnici potravinami pouze do 8. června 1945. Chleba byl předán pouze 360kg, takže již 7. června 1945 byla nemocnice bez chleba. Příděly chleba nebyly doplněny dříve než 8. června 1945.

Dne 9. června 1945 prováděla zásobování již československá vojenská správa a to dle zatímních dávek určených pro zajatce, později dle vojenské stravovací dávky XXVIII. (500g chleba, 15g. tuku, 40g. cukru, 100g. krup, 5g. sušené zeleniny a 10g. kávové náhražky)

Z důvodu nedostatku zdravotně nezávadné pitné vody v zajateckém táboře, vypukla v červenci 1945 tyfová epidemie.

Prvních několik nemocných bylo předáno k léčení do vojenské zajatecké nemocnice 10. července 1945, kde po provedené pitvě, byl jako příčina smrti konstatován břišní tyfus.

Dne 11. července 1945 stoupl počet nakažených na 50. Ve vojenské zajatecké nemocnici a v části zajateckého tábora (pozdější blok III) byla vyhlášena karanténa a učiněna následující prozatímní opatření:

1. Zřízen nový infekční pavilon pro nemocné tyfem, úplavicí, záškrtem a spálou v ozdravovně spolku „Zdraví“ v Eši, přibližně 2km od Pacova. Do tohoto infekčního oddělení vojenské zajatecké nemocnice bylo přivezeno asi 400 případů.

Do 21. října 1945 zemřelo 251 zajatců. Ti byli zpočátku pohřbíváni na místním hřbitově později na lesním hřbitově u Pacova.

2. zavedena asanační opatření v zajateckém táboře

3. od zdravotního oddělení zemského národního výboru v Praze povolána bakteriologická laboratoř a na přání ruského velitele zajateckého tábora vyžádána očkovací látka pro 30000 osob.

4. od zemského národního výboru v Praze vyžádána zásilka chlóróvého vápna.

Ruský velitel tábora vytýkal vojenské zajatecké nemocnici, která byla stejně jako infekční pobočka v Eši pod československou správou, nízké přiděly jídla, které zapříčinily nízkou odolnost válečných zajatců proti epidemickým chorobám a tím zvýšenou úmrtnost. Pro nebezpečí další tyfové nákazy a velkou úmrtnost ruské velitelství zajatecký tábor v srpnu 1945 zrušilo a práce schopní zajatci byli odsunuti do SSSR.

Po odchodu sovětské armády zůstalo v Pacově 1062 zajatců-invalidů, nemocných a ošetřujících zdravotníků. Ti byli dislokováni ve vojenské zajatecké nemocnici na zámku v Pacově a v infekční pobočce v Eši. Epidemické oddělení vojenské zajatecké nemocnice v Eši bylo v říjnu 1945 zrušeno a zajatci přesunuti do vojenské zajatecké nemocnice v Pacově.

Prázdný zajatecký tábor byl komisionálně předán místnímu národnímu výboru.

Sběrné zajatecké tábory se na území Čech a Moravy pod správou GUPVI NKVD nacházely rovněž na Zbraslavi, Prosečnici, Poděbradech, Jihlavě, Starém Hobzí, Českém Rudolci, v Brně, Olomouci, Ostravě a na mnoha dalších místech.

Charakter těchto táborů byl různý.

Sběrný tábor na Zbraslavi nebyl ničím více než volným prostranstvím mezi silnicí směrem do Lahovic a pravým břehem řeky Vltavy. Od 18. 5. 1945 sem byli dočasně umisťováni váleční zajatci, zajatí sovětským vojskem a v nezanedbatelné míře i českými povstalci v Praze a jejím okolí. Do 22. 5. 1945 prošlo zajateckým táborem na 60000 válečných zajatců.

Sběrný tábor ve Starém Hobzí se nacházel na volné ploše obehnané ostnatým drátem, za mostem přes Dyji. Tábor fungoval od 12. 5. do 16. 7. 1945. Umístěny zde byly desetitisíce, převážně německých a maďarských zajatců.

V Ostravě byl za účelem dočasného umístění válečných zajatců využíván od 17. května 1945 bývalý pracovní-výchovný tábor v Kunčicích. Tábor fungoval do srpna 1945.

V Olomouci byl pro stejný účel využíván objekt bývalé vojenské epidemické záložní nemocnice z dob První světové války, stojící v bezprostřední blízkosti kasáren Prokopa Holého. Jednalo se o větší barákový tábor. Tábor fungoval od května do září 1945.

V Brně byl sběrný zajatecký tábor zřízen 15. května 1945 v objektu vysoké školy veterinární. Tábor sloužil rovněž k tranzitu zajateckých transportů vypravených z ostatních sběrných táborů. Vzhledem k trvalému charakteru staveb, ve kterých byli zajatci ubytováni, byl brněnský sběrný tábor jedním z nejdéle fungujících táborů tohoto druhu na našem území.

Sběrna zajatců při velitelství týlu 1čs. sboru v SSSR

Sběrna zajatců spadala pod štáb týlu 1. čs. sboru v SSSR a sloužila k dočasnému umístění nepřátelských vojáků zajatých v přidělené operační oblasti. Souběžně s posunem týlu na západ se přesouvala i sběrna zajatců. O dočasných polohách sběrný víme pouze to, že do konce dubna 1945 se nacházela na Slovensku a od začátku května 1945 na Moravě. Velitelem sběrný zajatců byl rotmistr Michal Klas, který byl podřízen veliteli týlu majoru Josefu Slabému.

Podmínky živení a zacházení s válečnými zajatci byli totožné se směrnicemi hlavní správy válečných zajatců GUPVI NKVD.

Přes den byli vybraní zajatci přidělováni na práci k polní pekárně, polní prádelně a k autodílnám 1. Čsl. Armádního sboru. Za což dostávali vyšší potravinové přiděly.

Z dochovaných dokumentů vidíme, že pokusy o útěk nebyly ničím ojedinělým. Velmi často končily tyto pokusy smrtí uprchnuvších zajatců

Dle hlášení velitele zajatecké sběrný rotmistra Romana Klase z 19. dubna 1945 se 18.4 pokusilo během návratu z práce uprchnout 8 válečných zajatců. Všichni byli postříleni, stráž konajícím četařem.

5. května 1945 hlásí velitel sběrný zajatců, že během pokusu o útěk bylo zastřeleno 31 německých zajatců. 7. května bylo zastřeleno při pokusu o útěk dalších 34 německých zajatců.

Po krátkém setrvání ve sběrně byli zajatci přesunuti do kmenových táborů GUPVI v hloubi sovětského svazu.

Tábor 74 Oransk

Zajatecký tábor se nacházel v areálu Oranského Bogorodického kláštera. K umístění válečných zajatců byl klášter využíván již od září 1939, kdy zde bylo umístěno na 2000 polských zajatců. Objekt byl v té době značně přeplněn. Nedlouho po odsunu polských válečných zajatců, jsou v táboře umístěni internovaní českoslovenští vojáci. Opuštěný klášter Oranki byl v dezolátním stavu. Díky dobré morálce internovaných však byl celý objekt brzy upraven do stavu, který lépe odpovídal umístění mužstva. Sovětské ministerstvo

vnitřní, které do vnitřní správy tábora příliš nezasahovalo, nebylo dobře informováno o rozsahu a průběhu výcviku, který pod vedením českého generála Svobody v táboře probíhal, a proto byly tyto aktivity zastaveny. Ke konci roku 1942 jsou však internováni z tábora propuštěni a na jejich místo přicházejí zajatí Němci, Maďaři, Rumuni, Italové, Španělé, Belgičané, Francouzi, povětšinou ze sběrných táborů pod Stalingradem. Mezi zajatými byl i generál von Paulus.

Zajatci nižších hodností byli namačkáni ve vladimírském kostele. Zde spali na pětipatrových kovových postelích, na které zajatci leželi po speciálním žebříku.

Zajatci, kteří nepracovali, mimo tábor byli nasazeni na zvelebování objektů uvnitř tábora a jejich okolí. Žlutým pískem vysypali cestičky, stavěli besídky, sázeli květy a v truhlářské dílně vyráběli pro civilní obyvatelstvo hračky, sáňky, truhly atd. V táboře dokonce vznikla zajatecká kapela. Postupem času samotný klášter nestačil pojmout všechny nově přichozí zajatce, a proto byl postaven druhý tábor na místě zvaném Monastirka. Nový tábor sestával ze zemljanek. V každé bylo umístěno 120 zajatců. Mimo zemljanek byla postavena jídelna, umývárna, fotbalové hřiště a klub, ve kterém zajatci pořádali koncerty. Nový tábor byl ohrazen trojitým plotem z ostnatého drátu. V uličkách mezi ploty běhali psi a kolem byly strážní věže. Hlavní pracovní náplní zajatců řadových vojáků byla práce v lese a pomoc při sklizních. Váleční zajatci nebyli umístěni jen v klášteře a na Monastyrce ale i v hlavní budově bývalého Uspjenského kláštera. Od roku 1943 do 1948 byla tato dvoupodlažní budova využívána jako tábor pro zajaté důstojníky. Podmínky zde byly lepší než měly zajatci v zemljankách. V této budově byla později zřízena zajatecká antifašistická škola.

Mnohonárodnostní charakter Wehrmachtu a konfrontace se zajatím

Wehrmacht, pojem zahrnující miliony vojáků, dobrovolníků i nuceně naverbovaných, příslušníků elitních bojových jednotek i pomocných oddílů, desítek národností. Armáda, která pro mnohé představovala ztělesnění zla, pro jiné naději svobody. Pomineme-li přítomnost zahraničních dobrovolníků a vojáků spojeneckých vojsk Osy, kteří pod vrchním velením Wehrmachtu na východní frontě bojovali a o kterých se ještě zmíním v následující kapitole, sestávala německá armáda z mnoha příslušníků národnostních skupin, pohlčených v důsledku agresivní politiky Třetí říše, kteří, po přihlášení k říšské státní příslušnosti, byli zatíženi brannou povinností. Jednalo se o Čechy, Slezany, Poláky, Francouze z Alsaska a Lotrinska a jiné. Součástí německé armády, mimo říšských Němců, byli rovněž Volksdeutsche z Rumunska, Jugoslávie, Ukrajiny, Litvy, navrátilci ze spojených států a zemích Britského Komonvelthu. Jednalo se o rodiny farmářů, řemeslníků i obchodníků, kteří odešli za prací či obchodem do zahraničí na začátku 19. století nebo po První světové válce. Jejich děti byly narozeny v nové domovině vychovávány v novém prostředí. Někteří ani nemluvili německy, přesto však byli po návratu povoláni do německé armády nebo pomocných pracovních oddílů.

Rozdílné smýšlení zajatých vojáků se začalo projevat po prvních měsících konfrontace s životem v zajetí. Někteří vojáci se se i v zajetí snažili vést válku. Jiní vnímali zajetí jako vysvobození.

Po roce 1943 se v sovětských kmenových táborech začínají formovat skupiny zajatých vojáků, kteří byli ochotni připojit se k boji proti hitlerovskému Německu. Vůdčí osobou tohoto hnutí byl zajatý německý generál Walter von Zeydlitz. Roku 1943 požádal generál Zeydlitz sovětské nejvyšší velení o povolení založit takzvanou „Zeydlitzovu armádu“ pro kterou získal četnou podporu mezi ostatními zajatci. Tento návrh byl však sovětskou vládou zamítnut.

Musíme si uvědomit, že i sovětská Němci, kteří sloužili v ozbrojených silách SSSR, byli roku 1941 propouštěni z vojenské služby a odvezeni za Ural, kde byli začleněni do pracovních batalionů. Sovětské vedení bylo přesvědčeno, že Němci, i když mají staleté kořeny v Rusku, budou chtít škodit. Zformování Zeydlitzovy armády bylo zamítnuto rovněž z toho důvodu, že se sovětské vedení se obávalo komplikací, které by nasazení německé protifašistické armády vneslo do poválečných okupačních plánů Sovětského svazu. Velká část Čechů, Francouzů, Poláků a vojáků některých dalších národností, bojujících v řadách Wehrmachtu, dostala později možnost vstoupit do dobrovolnických zahraničních sborů.

Spojenecké země Osy, podíl na bojových operacích na východní frontě a zajetí Itálie

9. července 1941, krátce po útoku Německa na Sovětský svaz, rozhodla vláda fašistické Itálie o sestavení italských expedičních jednotek pro ruskou frontu. Přesto že sbor sestával částečně i z elitních horských jednotek, byli italské vojáci špatně vyzbrojeni a jejich výstroj neodpovídala těžkým podmínkám ruské zimy. Od roku 1942 operoval expediční sbor pod názvem 8. italská armáda. V roce 1943, následkem událostí u Stalingradu, byla 8. italská armáda zdecimována. Ti, kteří nebyli zajatí sověty, byli po kapitulaci Itálie internováni, nuceni ke spolupráci a ti kteří odmítli v německé internaci ponechání za těch nejhorších podmínek až do konce války.

Do ruského zajetí padly tisíce italských vojáků. Roku 1943 přišli někteří zajatí italské důstojníci s myšlenkou italské armády bojující proti fašismu. Návrh byl však zamítnut.

Maďarsko

Maďarsko setrvalo po započetí Druhé světové války dlouho v neutralitě. V roce 1941 však Německo a Itálie přesvědčily Maďarsko k vstupu do vojenské aliance Osy. Odměnou měla být podpora v znovuzískání teritorií, která byla Maďarsku odtržena Trianonskou dohodou roku 1920.

Společně s Wehrmachtem se na východní frontu dostává menší množství maďarských vojáků. Ti maďarští vojáci, kteří se dostali do ruského zajetí, neměli příliš mnoho chuti se sověty spolupracovat. Většina si dobře pamatovala bolševickou revoluci v Maďarsku roku 1919. Výjimku tvořili pouze zajatci slovenského původu, nuceně naverbovaní do pomocných oddílů maďarské armády, kteří využili možnosti a přihlásili se do Československého armádního sboru v SSSR

Slovensko

V březnu 1939 byl založen Slovenský lidový stát. Přes to, že slovenští vojáci byli považováni za dobře trénovaní a schopní, jejich jednotky byly špatně vyzbrojeny a především jim scházeli zkušení důstojníci. Německo se proto zhostilo úkolu vycvičit nové slovenské důstojníky pro slovenskou armádu. Jejich první zkouškou byl útok na Polsko.

Krátce poté co Německo napadlo Sovětský svaz, slovenská vláda rozhodla o sestavení slovenského expedičního armádního sboru pro východní ruskou frontu o síle 45000 mužů.

Slovenské jednotky sestávaly zde dvou pěchotních divízi. Během bitvy o Stalingrad utrpěl slovenský expediční sbor těžké ztráty. Po Stalingradu byly jednotky nasazeny už jen k defenzivním operacím. Mnoho válečných zajatců i přeběhlíků využilo možnosti a přihlásilo se k československému armádnímu sboru v SSSR.

Japonsko

8. srpna 1945 napadla Sovětská armáda japonské pozice v Mandžusku a Číně. Většina špatně vyzbrojených japonsko-mandžuských armádních skupin útoku Rudé armády podlehla. 19. srpna 1945 vyhlásilo velitelství Kvantungské armády kapitulaci. Dle celkové zprávy hlavního velitele vojsk na dálném východě maršála A. M. Vasiljevského, se 1. září 1945 nacházelo v sovětských sběrných táborech v Mandžusku a Číně 573 984 válečných zajatců. Z toho 110 generálů.

Dle příkazů hlavního komitétu vojsk na dálném východě z 16. srpna 1945 neměli být japonští váleční zajatci odsunuti do SSSR. Někteří zajatci využili možnost vstoupit dobrovolně do čínské armády, jiní stále doufali v brzkou repatriaci skrze Koreu a Vladivostok. Příkazem hlavního komitétu vojsk na dálném východě z 23. 8. 1945 však bylo rozhodnuto, že Japonští váleční zajatci budou deportováni do SSSR. Celkem 520 000 japonských válečných zajatců bylo vyvezeno do SSSR.

Rumunsko

22. června 1941, krátce poté co Německo napadlo Sovětský svaz, rozhodla rumunská vláda o sestavení expedičního sboru pro východní frontu o síle 800000 mužů. Zkázou pro expediční sbor byl Stalingrad.

23. srpna 1944 král Michael zažehl protiněmecký puč a země se otevřeně přidala na stranu Sovětského svazu.

4. října 1943 přijala sovětská státní komise obrany výnos o zformování 1. rumunské dobrovolnické pěchotní divize „Tudor Bladimiresky“. Rekruti byli verbováni z řad rumunských válečných zajatců v zajateckém táboře Sjeleckém a Rjazaňském, kde již v té době byli mnozí Rumunští zajatci užíváni na hlídání německých válečných zajatců.

Velitelem dobrovolnické divize byl plukovník Nikolaj Kambria, bývalý velitel 5. pěchotní divize rumunské armády, který byl zajat roku 1942. S nasazením rumunských jednotek na frontě sovětské armádní velení nespěchalo. Několik měsíců bylo vyčleněno na politickou přípravu. V roce 1944 čítala divize okolo 9000 vojáků, kteří byli odesláni na hranice Rumunska, kde měli být nasazeni na osvobozování své země.

Rumunská armáda byla rovněž nasazena během bojů v Transylvánii, Maďarsku a na Slovensku. V roce 1945 byla v SSSR z rumunských válečných zajatců zformována 2. dobrovolnická rumunská divize „Chorja,

Kloška ši Krišan“ Jejím velitelem byl generál Laskyr, který byl zajat v listopadu 1942. Divize nebyla nasazena v boji proti Němcům, ale společně s 1. rumunskou dobrovolnickou pěchotní divízi během zajišťování komunistického režimu v Rumunsku.

Zahraniční dobrovolnické legie, jejich podíl na bojových operacích na východní frontě a zajetí

Mimo spojeneckých zemí osy bojovalo na straně Německa mnoho zahraničních dobrovolníků nejen ze zemí okupovaných ale i ze zemí neutrálních. Pro nás Čechy, kterým bylo dáno na vlastní kůži poznat hořkou chuť perzekucí, masového vraždění nevinných civilistů i kulturního útlaku, je dobrovolnictví v nacistických bojových oddílech těžko pochopitelné. Musíme si však uvědomit, že na Ukrajině, v Litvě, Lotyšsku, Estonsku byli němečtí vojáci často vítáni jako osvoboditelé od sovětského teroru, hladomoru, masových poprav, deportací.

Rovněž v mnoha západoevropských zemích se setkáváme v prvních válečných letech s otevřenými projevy sympatií a podpory německé armády v boji proti bolševizmu. Tak vznikají v rámci Wehrmachtu a později SS první zahraniční dobrovolnické legie.

Francie

V červnu 1941 přicházejí francouzští fašisté s myšlenkou francouzské dobrovolnické legie pro východní frontu. Od července 1941 do června 1944 se do této jednotky přihlásilo celkem 13000 dobrovolníků, především Francouzů z pravého křídla a francouzských válečných zajatců, kteří upřednostňovali boj před nuceným nasazením v Německu. Legie byla poprvé nasazena roku 1941 u Moskvy. Roku 1942 byli muži z této jednotky nasazeni na protipartyzánské akce v Bělorusku. Jednotka rovněž statečně bojovala na ukrajinském frontu, kde však utrpěla velké ztráty. Roku 1944 proběhl ve Francii nový nábor, jehož výsledkem bylo 3000 rekrutů.

Téhož roku byly fragmenty francouzského protibolševického kontingentu včleněny do 33. granátnické divize SS Charlemagne. Přes to, že převážnou část nové brigády tvořili Francouzi, byl stav jednotky doplňován rovněž Švédy, Švýcary, Laosany, Japonci a Korejci.

Francouzští dobrovolníci sloužili rovněž v 8. SS dobrovolnické útočné brigádě „Francie“ která bojovala proti sovětským vojskům v Haliči.

Francouzští vojáci upadnuvší do sovětského zajetí byli zpočátku umístováni do zajateckých táborů společně s ostatními zajatými příslušníky vojsk Osy. Po menších skupinách byli roztroušeni v mnoha zajateckých táborech po celém Sovětském svazu. Roku 1944 však bylo rozhodnuto o jejich centralizaci. K tomuto účelu byl vybrán zajatecký tábor č. 188 nedaleko stanice Rada u Tambova. Centralizaci válečných zajatců si vyžádala provizorní vláda svobodné Francie v Alžíru, která nutně potřebovala nové vojáky pro boj v severní Africe.

V červenci 1944 bylo propuštěno prvních 1500 zajatců, kteří byli na ruské nákladní lodi přepraveni do Alžíru. S dalším propouštěním se však sovětská vláda zdráhala. Ti francouzští zajatci, kteří zůstali v táboře Rada, se ocitli v nelehké situaci. Zima 1944/45 byla obzvláště krutá. Smrt v táboře našly tisíce válečných zajatců,

kteří byli pohřbeni v hromadných hrobech blízko tábora. Francouzští zajatci zůstali v zajateckých táborech NKVD po až do konce 40. let.

Španělsko

Po započetí německé invaze do sovětského svazu bylo mnoho Španělů odhodláno připojit se k německé armádě v boji proti bolševizmu. Španělsko zůstalo po vypuknutí války neutrální a nemohlo proto vyslat expediční vojska. Španělská vláda však povolila zformování dobrovolnické divize, tzv. „Modrá divize“. Tito vojáci museli vzdát přísahu Adolfu Hitlerovi. Teprve potom byli začleněni do Wehrmachtu. Celkem 40000 Španělů sloužilo v německé armádě a letectvu. V bojích pod Novgorodem a Leningradem však velká část Modré divize padla do zajetí.

8. října 1943 požádal F. Franco o stažení fragmentů Modré divize z východní fronty.

ROA, RONA

Myšlenka dobrovolnické ruské armády existovala v hlavách německých generálů již od podzimu 1941. Výraz „dobrovolnický“ je poněkud zavádějící. Tito vojáci byli rekrutováni především z řad válečných zajatců a vězňů koncentračních táborů. Jejich volba byla ze střízlivého úhlu pohledu pochopitelná. Mohli vstoupit do vojenských jednotek a být lépe živeni šacení a požívat svobody nebo odmítnout a sdílet dál nelidské zacházení a strádání v zajetí.

Rusové ochotní spolupracovat byli zpočátku nasazováni na pomocné práce v týlu německé armády. Převážnou část dobrovolníků představovali Kozáci, Ukrajinci, Bělorusové a Balti.

První skutečnou ruskou dobrovolnickou bojovou jednotkou byla RONA organizována v zimě 1941-42 pod vedením sovětského kapitána Kaminského, který byl Němci povýšen do hodnosti Major-Generál. Jeho armáda bojovala nejdříve proti ruským partyzánům a později na východní frontě. V roce 1944 byla tato jednotka vyřazena z Wehrmachtu a podčiňena velení SS. Roku 1944 byla RONA včleněna do jednotky ROA a pod velením Generála Vlasova nasazena na východní frontě.

Zajatí znamenalo pro tyto vojáky téměř jistou smrt nebo v tom lepším případě deportaci na Sibiř.

Vojáci bojujících proti vojskům osy upadnuvší do sovětského zajetí

Je smutným paradoxem, že v sovětských zajateckých táborech byli drženi nejen váleční zajatci z řad vojáků osy, ale i ti, kteří bojovali proti nim. Jednalo se o příslušníky československé a polské armády, Poláky, Litevce, Bělorusy, Ukrajince, Rusíny, Slováky a Čechy zajaté během ruské invaze do Polska 17. 9.-6. 10. 1939 a dále o příslušníky polské Armiji Krajowe, zajaté ke konci druhé světové války.

Internovaní českoslovenští vojáci v SSSR

18. září 1939 obklíčila Rudá armáda Československý legion bojující v Polsku. Poté co se vojáci dobrovolně vzdali, byli internováni. Na rozdíl od polských zajatců byla československému legionu zachována i v internaci vojenská struktura. 700 internovaných Čechoslováků bylo umístěno v zajateckém táboře Jarmolnici.

Na přelomu let 1939/1940 byla situace internovaných špatná. Chyběla výstroj a obuv. Řada z internovaných

neměla ani prádlo ani deku, spali na pryčnách pokrytých slámou. V únoru 1940 se situace, ani po intervenci velitele legionu Svobody, příliš nezměnila. Sovětská vláda neměla zájem na organizování cizích vojenských jednotek, protože nechtěla porušit smlouvu s Německem. Dala ale svolení k tomu, aby byli internovaní vojáci vyvezení do zahraničí. Většina internovaných se přes Turecko dostala do Francie a na střední východ. Část Českoslováků z tábora v Jarmolnici však zůstala a po přesunu do Oranského tábora pokračovala dále ve svém výcviku.

Sovětské ministerstvo vnitra, které do vnitřní správy tábora příliš nezasahovalo, nebylo dobře informováno o rozsahu a průběhu výcviku, který pod vedením českého generála Svobody v táboře probíhal, a proto byly tyto aktivity zastaveny.

K zásadní změně dochází teprve 19. listopadu 1942, kdy Státní komise obrany SSSR rozhodla o zformování Československých jednotek sestávajících z Karpatorusínů, Ukrajinců, Slováků a Čechů
Nařízení Státní komise obrany:

1) v souladu s nařízením Prezídia vrchní rady SSSR z 19. listopadu 1942 přikazuje NKVD SSSR osvobození všech internovaných, za předpokladu dostatečných důvodů i narušitele hranic z Maďarska, karpatských Rusů, Ukrajinců Slováků a Čechů, kteří měli do rozpadu státu československé občanství.

2) všichni muži branného věku, schopní nést zbraň budou přesunuti do Buzuluku k dispozici veliteli československých jednotek. Výše jmenované jest vybavit transportními dokumenty a stravou na cestu dle norem týlové stravy č. 3 Rudé armády.

Tyto výdaje budou skrze zplnomocněného SNK SSSR a hlavní velení Rudé armády přeúčtovány k úhradě československému velení.

3) Mužům nevhodným pro vojenskou službu, a také ženám, je povoleno svobodně žít v SSSR, s výjimkou oblastí, ve kterých se vede bojová aktivita, pohraničních oblastí a oblastí s omezeným pohybem 1. a 2. stupně. Je považováno za nevhodnější z hlediska pracovního nasazení koncentrovat kontingenty československých obyvatel v oblasti Kazachské SSR, o čemž se musí NKVD SSSR domluvit s velvyslanectvím v SSSR

S formováním 1. Československého pěchotního pluku bylo započato 12. února 1942 v Buzuluku. Buzulucké kasárny dříve sloužili jako výcviková základna polské Andersovy armády. Po jejich uvolnění v kasárnách zůstalo 3000 kompletů britských uniforem. Tyto uniformy byly použity pro ošacení československých vojáků. Zbraně však vojáci dostali teprve na podzim 1942. Do té doby trénovali s dřevěnými maketami.

Do července 1943 nebyl vstup do jednotek povolen Čechoslovákům, kteří se do sovětského zajetí dostali se spojeneckými vojsky osy. Teprve po úspěšné intervenci českého velvyslance Z. Fierlingera rozhodla sovětská strana 1. července 1943 o propuštění českých a slovenských zajatců bojujících na straně osy včetně zajatých příslušníků organizace Todt

Polští váleční zajatci a internovaní

17. září 1939 napadla Rudá armáda východní Polsko. Do ruského zajetí padlo během relativně krátké doby 240000 polských válečných zajatců. Část válečných zajatců, pocházejících z německé okupační zóny byla krátce po zajetí předána do německých zajateckých

táborů. 39000 zajatců bylo deportováno do zajateckých táborů v hloubi sovětského svazu. V létě 1940 k nim přibýlo několik tisíc polských vojáků a policistů, z internačních táborů v Litvě a Lotyšsku, které NKVD převzala po obsazení výše uvedených zemí.

Roku 1940 bylo rozhodnuto o likvidaci prominentních válečných zajatců „*obecně nepřátelsky smýšlejících vůči SSSR a komunismu*“. 15000 válečných zajatců držených ve třech důstojnických zajateckých táborech proto bylo v dubnu a květnu 1940 na rozkaz politického oddělení NKVD bez soudu zastřeleno v Katini, Charkově a Kalinině.

Poté co německá armáda napadla Sovětský svaz, navázala polská exilová vláda v Londýně spojení se Sovětským svazem. Cílem bylo zformování Polské armády v SSSR.

Za tímto účelem byl 4. srpna 1941 přiveden do kanceláře národního komisaře vnitra SSSR Berii z neslavně proslulé věznice NKVD Lubljanka válečný zajatec Generál Anders, kterému bylo sděleno, že byl jmenován londýnskou exilovou vládou velitelem polských vojsk v SSSR.

Generál Anders se dostal do zajetí v září 1939, po několika odvážných, ale neúspěšných pokusech zamezit v postupu německé a rudé armádě. Se svými vojáky se poté snažil probýt si cestu k hranicím neutrálního Maďarska, skrze které se chtěl dostat Francie. Během bojů 27. - 28. září byl však rudou armádou zajat společně se zbytkem svých mužů.

Polští váleční zajatci ochotní vstoupit do nově formovaných jednotek byli propuštěni ze zajateckých táborů. Jednotce byly dány k dispozici britské uniformy. 2. polský armádní sbor Generála Anderse čítal 50000 vojáků, z nichž bylo celkem 35000 bývalých vojáků wehrmachtu a příslušníků Todtovy organizace, kteří byli naverbováni nejen v ruských ale i v egyptských a italských zajateckých táborech. V jednotce byli rovněž bývalí zajatci, kteří v SSSR byli od roku 1939, narušitelé hranic a Poláci žijící do té doby v Rusku.

Finští váleční zajatci v SSSR během Zimní války, listopad 1939 -duben 1940

30. listopadu 1939 zahájil Sovětský svaz finskou ofenzivou. Vedení NKVD počítalo s rychlým vítězstvím tak jako tomu bylo v Polsku. Sovětský svaz měl k dispozici pro toto tažení třikrát více vojáků než Finsko, 30 krát více letadel a stokrát více tanků. Odvaha finského národa, který hrdinně čelil bolševistické přesile nadchnula tisíce dobrovolníků ze všech koutů Evropy. Mnoho evropských vlád umožnilo formování dobrovolnických sborů na pomoc Finsku. Finská vláda rozhodla, že do finské armády budou přijati jen dobrovolníci ze spřátelených zemí, tedy ze Skandinávie, Maďarska, Británie a Francie. Ruští a Němečtí dobrovolníci byli vyloučeni. Protože finská armáda neměla dostatek vybavení pro dobrovolníky, byli přijati, jen pokud měli zbraň. Po těžkých ztrátách v lednu 1940 však bylo rozhodnuto o přijímání do finské armády všech tělesně schopných dobrovolníků s výjimkou Rusů.

Ve finské armádě sloužilo 8000 švédských dobrovolníků, 700 norských vojáků, 346 maďarských vojáků a dále přesně neznámé množství anglických, estonských, dánských a amerických vojáků. Tím se vysvětluje i přítomnost těchto národností v ruském zajetí

v letech 1939-1940. 16. - 26. dubna 1940 byli tito muži v rámci výměny zajatců navraceni do svých domovů.

Zajetí a transport

Zajetí, přesun do přijímacích bodů a následná cesta do hloubi Sovětského svazu, patří zpravidla mezi nejtěžší okamžiky válečného zajetí. Velmi často byly tyto chvíle doprovázeny perzekucemi, strádáním, zoufalstvím a smrtí. Kdo nemohl dále, byl zastřelen. Kdo vybočil z kolony, byl zastřelen.

Téměř vše co zajatci u sebe měli, bylo odebráno během odzbrojování nebo ve sběrném táboře, cennosti, potraviny, prádlo, kapesní nože a nůžky. Obzvláště veliký zájem měli ruští vojáci o německé náramkové hodinky.

Jak již bylo výše zmíněno přijímací a sběrné body měly pouze dočasný charakter. Jejich umístění bylo přizpůsobeno možnostem daného místa a jejich zařízení velmi často sestávalo jen z ostaného drátu a kulometných stanovišť. Žádné sociální zařízení, žádné ubikace, jen nepravidelné a nedostatečné přiděly jídla a vody. Za ostaným drátem čekali ranění, nemocní, hladoví, unavení, špinaví, zajatci na transport do holuby nepřátelské země.

K největším přifrontovým sběrným táborům patřil tábor u obce Beketovka. Dočasně zde bylo umístěno 50000-60000 zajatců. Takto velká koncentrace zajatců při nedostatku základních potřeb a vybavení vedla k úmrtí desetitisíců z nich. Důvodem byly epidemie, hlad, zima. V obřím sběrném táboře Balti v Besarábii vypukla v září 1944 epidemie úplavice. Z 22000-24000 zajatců zemřelo v průběhu 4 týdnů 15000-17000.

Přeživší zajatce očekávala cesta ve studených nákladních vozech na východ. Každý transport sestával obvykle z 18 vozů. V každém voze bylo namačkáno 40 mužů. Cesta mohla trvat 4-6 týdnů. Cestou dostávali zajatci nepravidelně trochu vodové polévky nebo nasolenou rybu a pít jen velmi málo.

Z. S.Vavilova vzpomíná na první konvoje válečných zajatců ve stanici Rada

„První konvoj válečných zajatců přijel v zimě 1943 ze Stalingradu. S kamarádkami jsme se chodili na stanici dívat se na Němce. Házeli jsme jim do oken Chléb. Oni prosili o trochu vody. A stráž nás vždy odháněla. Viděla jsem, jak váleční zajatci vyhazovali z vagónů těla svých mrtvých kamarádů. Skládali je na trakaře a vozili rovnou na hřbitov. Když mrtvých bylo hodně, skládali je přímo na povoz a pak to někam vozili.“

Přeživší čekal pěší pochod do tábora.

V tom lepším případě byli zajatci po příchodu do tábora posláni do umývárny, kde jim byly oholeny vlasy, umožněna sprcha a vydezinfikován oděv. Následně museli projít třítýdenní karanténou.

V horších případech spali zajatci po příchodu do tábora pod širým nebem nebo v zemi zahloubených norách do doby dokud si své ubikace nepostavili.

Němečtí váleční zajatci kráčí ulicemi Kijeva 16. srpna 1944

Operace Veliký Valčík,

V červnu 1944 započala silná sovětská ofenziva, pojmenovaná po slavném carském generálu „Operace Bagration“. Ještě téhož měsíce byl obsazen Vitebsk, Orša, Mogiljev a Babrujsk. 3. července 1944 byl obsazen Minsk. Během celé operace bylo zajato na 150000 válečných zajatců, tedy více než pod Stalingradem. Zprávy o rozbití armádní skupiny střed, o rychlém postupu skrze Bělorusko a Ukrajinu, o desítkách tisíc válečných zajatců vzbuzovaly u západních spojenců pochybnosti. Tak byla iniciována operace obdrževší krycí název Veliký valčík. Cílem operace, bylo předvést před očima zahraničních vojenských pozorovatelů desetitisíce zlomených válečných zajatců pochodu ulicemi hlavního města pod bajonety a šavlemi ruských vojáků. Současně měly kolony pokořených zajatců ukázat sovětským lidem, že oběti nebyly zbytečné. Shromáždění chůze způsobilých zajatců začalo mezi 6. - 10. červencem 1944. Strážným byl vydán přísný rozkaz nestřílet zajatce. Mnozí, kteří padli v této době do zajetí, přežili jen díky tomu, že jejich přítomnosti bylo třeba v ulicích Moskvy. Na převoz zajatců bylo třeba zajistit více jak 1000 nákladních vozů. Ze stanic Vitebsk, Bobrujsk, Minsk a mnoha dalších míst nově osvobozeného území byly vypravovány transporty čítající desítky nákladních vozů, ve kterých bylo namačkáno 60, 80 a někdy i 100 zajatců. Mezitím započaly v Moskvě přípravy na přijetí zajatců. Strážnímu oddílu byly vydány nové uniformy a modernější zbraně, které měly během pochod zajatců ulicemi města lépe působit. První transporty se zajatci

přijíždějí do Moskvy 14. července 1944. Celkem do města bylo vysláno na 40 transportů. Z železniční stanice byli zajatci vedeni na městské závoďiště. Vzhledem k tomu, že kapacita závoďiště nedostačovala, bylo nutno zajatce umístit rovněž na stadionu Dinamo. Byly přistaveny polní kuchyně i cisterny s vodou. Zajatcům byla vydána kaše i pitná voda. 16. července bylo do Moskvy dopraveno 19 zajatých generálů, kteří měli kráčet v čele kolony. Téhož dne byli zajatci vyzváni, aby se dali do pořádku. Je přivázena strava, pitná voda, i voda na hygienu. Veškeré přípravy probíhaly ve vší tajnosti. O pochodu zajatců ulicemi Moskvy byli místní obyvatelé informováni teprve 17. července ráno pomocí místního rozhlasu a ranních novin. Velitelem strážních oddílů doprovázejících kolony zajatců byl jmenován generál-plukovník Artjemjev. Zajištěním pořádku v ulicích a zajištěním provozu byli pověřeni velitel města, generál-major Sinilov a velitel policie, policejní komisař 2. stupně Romančenko. V 11:00 dne 17. července byly obří zástupy nastoupeny k připravovanému průvodu skrze město. Zajatci vypraveni od městského závoďiště byli hnáni po Leningradské cestě, ulicí Gorkého skrze Majakovského náměstí, ulicemi Sadovo-Karjetnaja, Sadovo-Samotječnaja, Sadovo-Sucharevskaja, Sadovo-Černogradskaja na náměstí před Kurským nádražím. Zajatci vypraveni od náměstí Majakovského byli hnáni skrze ulice Bolšaja sadovaja, Sadovo-Kudrinskaja, Krimské i Kalužské náměstí do ulice Bolšaja kalužskaja. Celkem bylo Moskvou prohnáno 57600 zajatců. Zpočátku byly ulice kudy transporty procházely prázdné. Zajatce shlédli jen

Němečtí váleční zajatci pochodují skrze Kresčatnik, centrum Kijeva, 16.srpen 1944

náhodní kolemjdoucí. Brzy se však chodníky začaly plnit. Předzvěstí kolony byl zvonivý zvuk plechovek, které zajatci měly přivázány u pasu místo jídelních misek a nášlapy desetitisíců párů bot. Zajatci, kteří bezprostředně po zjetí neměli dlouho nic vydatného k jídlu, dostávší před pochodem sytou stravu, trpěli silným průjmem a nevolností. Konvoje musely proto následovat cisterny, které smývaly kaly a fekálie z ulic. Pochod se dlil 5 hodin. Následně byli zajatci opět naloženi do vagónů a odvezeni dále na východ. Jen 17. července bylo v odpoledních hodinách z Moskvy vypraveno na 20 železničních transportů. Zajetí generálové byli po skončení pochodu posláni do Ljeftovské věznice. Mezi zajatými generály byl také vojenský velitel Bobrujsku a Mogiljeva. Oba byli následně popraveni. Jiným, ve službách sovětské antifašistické propagandy, bylo dopřáno solidního zacházení a ubytování.

Podobný pochod jako v Moskvě se uskutečnil také o několik týdnů později v Kijevě.

Ruské vozy smývají špínu fašizmu z kijevských ulic, 16. srpen 1944

Volný čas v zajetí

Náplň volného času za ostatním drátem byla do značné míry závislá na podmínkách, které v táborech v daný moment převládaly a na charakteru práce, kterou zajatci vykonávali. Tam kde si zajatci své ubikace museli nejprve sami postavit, kde zajatci živořili za neutěšených hygienických a stravovacích podmínek v přeplněných táborech, tam kde zajatci od rána do večera vykonávali ty nejvíce náročné manuální práce, zpravidla volný čas trávili spánkem, odpočinkem, opravou výstroje a především sháněním jídla. Zajatci jídlo nad rámec nedostatečných denních přidělů nejprve směňovali za cennosti, které jim po zajetí ještě zůstali, později se artiklem směny stávají produkty vyrobené zajatci z dostupného materiálu. Výroba artiklů směnného obchodu tak dala hlavní směr prvotním volnočasovým aktivitám za ostatním drátem. Rozšíření rukodělných prací umožnilo především hromadné nasazení válečných zajatců v průmyslu. Zajatci schovávali každý kousek oceli, hliníku, mědi, ze kterého poté vyráběli nože, hřebeny, zdobené lžíce, zapalovače, krabičky i jiné předměty. Jako prostředníci pro směnný obchod sloužily děti, které často pochodovaly vedle zajatců na cestě do práce. Dospělé lidi stráž k zajatcům nepouštěla. Hra karet byla v táborech zakázána. Zajatci se proto ve chvílích volna věnovali hře šachů nebo domina. Vzdělávání zajatců ve chvílích volna bylo omezeno na dvě základní linie.

První linií vzdělávání bylo prohlubování znalostí nutných k výkonu přidělené práce.

Druhou linií bylo vzdělávání politické, spojené s převýchovou zajatců.

Kulturní události, jakými bylo kupříkladu divadlo, nebo hudební vystoupení, do zajateckých táborů přicházejí teprve s příchodem hnutí ANTIFA. Zajatcům bylo umožněno pro své kamarády pořádat koncerty nebo kabaretní vystoupení. Kulisy a kostýmy si váleční zajatci vyráběli sami. Hudební nástroje byly obvykle zapůjčeny z okolních obcí. V létě bylo hráno pod odkrytým nebem, v zimě v táborových klubech. Mezi zajatci se nacházela řada velmi dobrých hudebníků, komponistů i dirigentů. V důstojnickém zajateckém táboře č. 7150 Grazovjec působil coby dirigent táborového orchestru komponista Hans Karste, který v táboře mimo množství velmi oblíbených písní napsal operetu „Die rote Nelke“.

jatí důstojníci v táboře č. 150 během chvil volna na táborovém sportovišti

Němečtí váleční zajatci během hudebního vystoupení v táboře 7504/3 Karpinsk. Zajatci byly za pomoci metody cukru a biče nuceni převzít sovětské principy, aktivně se zapojovat do kulturního života v táboře, podřízeného cílům sovětské propagandy a politické převýchovy.

Vánoční večírek v zajateckém táboře č.35, Lebjedjan

Zdravotní péče a hygiena v zajateckých táborech a pracovních komandech

V letech 1939-1945 byly možnosti zdravotní péče o válečné zajatce v přeplněných, zajateckých táborech velmi omezené. Chyběly základní medikamenty i vybavení. Lehce ranění a nemocní byli ošetřováni na táborových ošetřovnách, kde pracovali zajatí zdravotníci a lékaři. Těžce nemocní váleční zajatci byli zpočátku umístováni do vojenských a v krajních případech rovněž civilních nemocnic. Po událostech u Stalingradu však již civilní a vojenské nemocnice nebyly schopny pojmout desetitisíce nakažených tyfem, raněných a nemocných. Dochází proto ke vzniku zajateckých lazaretů. Jednalo se obvykle o oddělenou sekci kmenového zajateckého tábora nebo samostatný barákový komplex v blízkosti zajateckého tábora. Zajatecké lazarety byly nejprve administrativně podřízeny kmenovému zajateckému táboru, v jehož blízkosti se nacházely. Později dochází k osamostatnění těchto zařízení. Důvodem pro tuto změnu byla nutnost přesunů zajateckých lazaretů což bez samostatného velení a správy nebylo možné.

Zajatecký lazaret sestával obvykle z ambulance, lékárny, zubní ordinace a nemocnice. Personál tvořili zajatí lékaři a zdravotníci pod vedením ruského vojenského lékaře. Jako sanitáři pracovali rovněž pacienti v rekonvalescenci.

Počet postelí v nemocničních barácích byl obvykle určen kapacitou kmenového zajateckého tábora, pod jehož správou lazaret spadal. Na 100 mužů obývajících zajatecký tábor připadaly obvykle v zajateckém lazaretu dvě postele. Stávalo se tak, že v jedné posteli museli spát i dva zajatci.

Převlevení ze zajateckého tábora do lazaretu probíhalo skrze táborovou ambulanci, kde se nemocní zajatci hlásili. Před přijetím do lazaretu byli zajatci odšívěni, oblečení jim bylo odebráno a vydán nemocniční úbor, košile a podvlékačky.

Ze vzpomínek německého lékaře na podmínky v nemocničním táboře Oranki.

„Tato nemocnice sestávala ze dvou velkých dřevěných jednopatrových baráků pro 300 mužů. V každém z pokojů bylo umístěno 30-40 mužů, kteří leželi na pryčnách se slaměnými matracemi a polštáři, přikryti vlněnými dekami, oblečení do košil z kopřivového plátna a podvlékaček. V každé místnosti byla jedna lavice a stůl. Ruští lékaři byli většinou ženy.

Protože v nemocnici byli umístěni Němci Rumuni, Italové, Maďaři, Španělé a Alsasané byla domluva těžká. Všeobecná dorozumivací řeč byla ruština. Bylo jen málo medikamentů a žádná antibiotika. Také rentgen pro stanovení TBC nebyl k dispozici. Nemoci jako malárie a tyfus byly konstatovány jen symptomicky.

Příjem do lazaretu začínal v koupelně. Tam byli zajatci spočítáni, bylo jim odebráno oblečení a osobní věci. Museli se umýt v kýblu vody a následně jim byly ženami ostříhány všechny vlasy. Poté byli zajatci převedeni do nemocnice. Výměna prádla probíhala jednou za 4-5 týdnů. Pro 500 mužů byl k dispozici jen jeden záchod s dvěma mísami. Jako jídelní souprava sloužila stará konzerva. Z 1500 mužů v nemocnici umíralo denně 15-20“

I přes to, že se roku 1946 podmínky v zajateckých lazaretech začaly zlepšovat. Medikamentů a obvazů byl stále nedostatek.

Zajatci, kteří si vydělali dost peněz, si mohli medikamenty koupit na černém trhu. Ti ostatní byli odkázáni na bylinky, které přes léto zajatci ve volných chvílích sbírali. Pro eliminaci případů úmrtí byly roku 1946 otevřeny takzvané "ozdravné tábory".

Pro udržování osobní hygieny bylo každému zajatci vydáváno měsíčně 100g. mýdla pro denní osobní hygienu, 20g. mýdla na každé koupání, 100g. měsíčně na praní prádla.

Zajatci neměli k dispozici holicí strojky nebo britvy. V táborech však byly zřízeny holiřny, kde se zajatci 1-2x týdně mohli nechat oholit.

Stráž válečných zajatců

Stráž válečných zajatců zajišťovali příslušníci strážních oddílů NKVD. Se stoupajícím množstvím válečných zajatců v táborech GUPVI se NKVD začala potýkat se zásadním nedostatkem mužstva a důstojníků, které by bylo možno nasadit na stráž a správu těchto táborů. Pro kmenový zajatecký tábor s kapacitou 10000 zajatců byl obvykle přidělen

1 velitel
1 politruk
1-2 zástupci velitelé
12 pracovníků táborové kanceláře
9 pracovníků osobního oddělení
7 pracovníků politického oddělení
13 pracovníků účetního oddělení
19 pracovníků zásobovacího oddělení
5 pracovníků finančního oddělení
7 pracovníků zdravotního oddělení
dvě požární jednotky o 9 lidech
46 mužů vnitřní ochrany tábora

Vzhledem k nízkému stavu strážního personálu a administrativy bylo zaangažováno válečných zajatců v táborové správě nutností. Ve většině táborů proto vzniká vnitřní táborová správa, která sestávala z řad válečných zajatců označených za spolehlivé.

Velitelem vnitřní táborové správy byl táborový staršina, kterému byl podřízen písař, který vedl kartotéku, grafické výkazy, seznamy pracovišť a výkonnostní tabulky. Každý barák měl svého barákového staršinu. Ke každé vnitřní táborové správě dále náležel antifašistický referent, tlumočnický, personál kuchyně, lékař, sanitář, holič, příslušníci táborových dílen a oddílů vnitřní táborové policie.

Stravování

Výše potravinových přidělů pro válečné zajatce byla definována příkazem č. 138 oddělení FINO NKVD *Chléb a vařená strava*

Chléb	400g.	1čl./1den
Mouka druhé kategorie	20g.	1čl./1den
Kroupy	100g.	1čl./1den
Ryba	100g.	1čl./1den
Tuk	20g.	1čl./1den
Cukr	20g.	1čl./1den
Zelenina a brambory	500g.	1čl./1den
Rajčatový protlak	10g.	1čl./1den
Sůl	30g.	1čl./1den
Ocet	20g.	1čl./1mesíc
Pepř	4g.	1čl./1den
Čaj	20g.	1čl./1den

Váleční zajatci obědvají v jídelně pobočného zajateckého tábora č. 7504/3 Karpinsk, Svjerdlovská oblast.

Dle výše citovaného příkazu č. 138, měly být stravovány všechny kategorie válečných zajatců, v přijímacích bodech i v kmenových táborech, včetně důstojníků a raněných, dle stejných norem.

Pracujícím válečným zajatcům bylo vydáváno navíc 100g. chleba

Pro převoz válečných zajatců na krátké vzdálenosti do 3 dnů cesty, bylo povoleno nahradit platné normy následovně:

<i>Chleba</i>	<i>600g.</i>	<i>1čl./1den</i>
<i>Sleď</i>	<i>250g.</i>	<i>1čl./1den</i>
<i>Čaj</i>	<i>20g</i>	<i>1čl./1den</i>
<i>Cukr</i>	<i>20g.</i>	<i>1čl./1den.</i>

V případě nedostatku jedné potraviny bylo možno danou potravinu nahradit potravinou jinou o stejné energetické hodnotě.

Tabákové přídělky pro válečné zajatce byly dle příkazu č. 138 stanoveny následovně:

1)Příděl pro 1 zajatce pracovně nasazeného na 1 měsíc: plnění stanovenou normu od:

- a) 0- 50% 50g. machorky*
- b) 51-80% 100g. machorky*
- c) 81%-100% 150g. machorky*
- d) 100% a více 250g. machorky*

2)mistrům a předákům 100 g. machorky již při 60% plnění normy pracovní skupiny, 150g. při splnění 80% normy a při plnění normy celé skupiny na více jak 80% 300g. machorky

3) válečným zajatcům nasazeným na nenormovaných pracích, nemocným a invalidům 100g. machorky

4) lékařům a felčarům z řad válečných zajatců 150g.

5) důstojníkům (od poddůstojníka výše) 150g.

Zajatcům, kteří nechtějí pracovat, a zajatcům se zpřísněným dozorem v tábore se machorka nevydává V případě nedostatku machorky je povoleno přiděly nahradit tabákem nebo cigaretami nižší kvality 100g. machorky nahrazuje 50g. tabáku nebo 100 ks cigaret

Zoufalý nedostatek potravin v letech 1942-45 vedl ke vzniku táborových kolchozů. Tábory byly rozšířeny o vlastní zemědělské polohy oseté bramborami, zelím, ovsem a ječmenem. I přes toto opatření zůstávaly potravinové přídělky ve většině táborů, nedostatečné, především hovoříme-li o přidělech chleba, masa a tuku. Ani v první polovině roku 1946 se situace příliš nezměnila. Denní potravinový příděl pracovního zajatce v té době obvykle sestával z 500-700g. chleba, dle výkonu, 30g. cukru. K tomu byla odpoledne vydávána polévka a kaše a večer polévka. Suroviny používané pro přípravu teplé stravy se měnily s ročním obdobím a také dle dodávek, ale povětšinou teplá strava sestávala ze zelí, brambor, nudlí, sóji nebo kukuřičné mouky.

Ošacení

Výstrojní situace válečných zajatců byla v letech 1942-1945 zoufalá. Většině zajatců chybělo spodní prádlo, ponožky košile, rukavice. Obuv i uniformy byly vlivem pracovního nasazení silně opotřebený a jen stěží nabízely ochranu proti ruské zimě. Mnozí vojáci, kteří padli do zajetí na středním a jižním úseku fronty, byli navíc oděti pouze v letní výstroji.

Tento neutěšený stav si s příchodem zimy vyžádal nesčetné množství mrtvých a invalidů, kterým důsledkem omrzlin musely být amputovány tělesné končetiny.

Vzhledem k tomu, že ruský textilní průmysl nestačil pokrýt ani své vlastní potřeby, nedávala situace během válečných let mnoho nadějí ke změně.

Tato situace přetrvávala, až do druhé půli roku 1945 kdy do táborů začaly proudit ukořistěné německé uniformy, vyřazené sovětské uniformy. Zajatcům nasazeným na venkovních pracích začaly být vydávány filcové boty, vatované kalhoty, kožešinové kabáty a beranice.

Problém nadále přetrvával s rukavicemi, prádlem a především koženými boty, tak jak mnozí zajatci neměli k dispozici mimo filcových bot nic jiného než dřeváky a onuce. Prádlo zajatci nosili i několik měsíců než bylo vyměněno.

V některých táborech bylo započato s výrobou lněného prádla a šněrovacích bot z plátna s dřevěnou podrážkou. K výraznějšímu zlepšení výstrojní situace dochází teprve od roku 1947.

Zajatí důstojníci z tábora č. 150 Grazovjec během těžby dřeva v okolních lesích

Pracovní nasazení

25. září 1939, tedy jen několik dnů po příjezdu prvních transportů s polskými válečnými zajatci do SSSR, podepsal lidový komisař vnitra L.P. Berja příkaz dle kterého mělo být započato se stavbou silnice Novograd-Volinskij-Rovno-Dubno-Lvov, spojující SSSR s nově obsazeným územím na západě. Na stavební práce mělo být nasazeno 25000 polských válečných zajatců.

9. října bylo na žádost komisaře pro hutnictví F. Mjerkulova přiděleno pro pracovní nasazení na rudných šachtách v Kuzbasu a v podniku „Nikopol-Marganjec 10000 polských válečných zajatců.

Zajatecké pracovní síly nehrály v této době nikterak významnou roli. K dispozici bylo mnoho civilních dělníků i trestanců. Tato situace se však po vpádu německých vojsk do Sovětského svazu změnila.

Mobilizace mužů a žen, svobodných dělníků i trestanců zapříčinila značný odliv pracovních sil ze všech odvětví sovětského hospodářství. Civilní dělníci byli postupně z méně důležitých oblastí hospodářství staženi do zbrojního průmyslu. Chyběly pracovní síly potřebné pro stavbu nových závodů, infrastruktury, práci na polích. Tato skutečnost zapříčinila vznik mnoha nových kmenových táborů roztroušených po celém území Sovětského svazu, zajišťujících funkci rezervoáru pracovních sil a administrativních center pobočných pracovních táborů v přidělené oblasti.

Jeden z těchto táborů, nesoucí označení 33, se nacházel ve městě Abakan. Zajatecký tábor č. 33 byl významnou zásobárnou pracovních sil v Chakasské oblasti. Pod správou tábora bylo celkem registrováno 6500 zajatců, povětšinou Japonci a Němci. Tábor spravoval sedm pobočných táborů.

Jmenovitě se jednalo o:

Pobočný tábor 33/1 Černogorsk- zajatci nasazeni v podzemních šachtách důlního podniku Chakasugol. V táboře se nacházelo 2600 zajatců.

Pobočný tábor 33/2 Černogorsk- zajatci nasazeni na stavbě továrny č.18. Po dokončení stavby zde zajatci rovněž pracovali. V továrně byly vyráběny pohonné hmoty. V táboře bylo umístěno 900 zajatců.

Pobočný tábor 33/3 Son- zajatci byli nasazeni na zpracování dřeva, nakládání a vykládání polotovarů. V táboře bylo umístěno 495 zajatců.

Pobočný tábor 33/4 Usti-Rjubi- zajatci byli nasazeni na zpracování dřeva, nakládání a vykládání polotovarů. V táboře bylo 495 zajatců.

Pobočný tábor 33/5 důl Transvaali- zajatci byli nasazeni na pomocné práce při těžbě rudy na Sarolinském rudném závodě a na zpracování dřeva. V táboře bylo umístěno 725 zajatců.

Pobočný tábor 33/6 důl Kommunar- zajatci byli nasazeni na pomocné práce při těžbě rudy u podniku Chakasoloto. V táboře bylo umístěno 725 zajatců.

Pobočný tábor 33/7 Abakan- zajatci nasazeni na pomocné a terénní práce na stavbě Abakanského zavlažovacího kanálu. V táboře bylo umístěno 370 zajatců.

Zajatecký tábor 34 Krasnojarsk byl významnou zásobárnou pracovních sil pro město a jeho okolí, ve kterém se nacházela vysoká koncentrace průmyslu. Tábor celkem zpravoval 11 pobočných táborů s celkem 15000 zajatci, převážně japonské a německé národnosti. Jmenovitě se jednalo o tábory:

Pobočný tábor 34/1 Krjasnojarsk- zajatci nasazeni na vykládku řeziva, obrábění polotovarů a manipulační práce. Celkem bylo v táboře umístěno 500 zajatců,

Pobočný tábor 34/2 Krjasnojarsk Zajatci nasazeni v továrně na výrobu parních lokomotiv Sibmaš.

Pobočný tábor 43/3 Krjasnojarsk- zajatci nasazeni na metalurgickém závodě OSMČ-26.

Pobočný tábor 43/4 Krjasnojarsk- v táboře se nacházelo 2390 zajatců, převážně japonské národnosti. Zajatci byli nasazeni ve Vorošilově metalurgickém závodě č.4, spadajícím pod ministerstvo zbrojení, na stavbě obytných domů a také jako manipulační dělníci na železniční stanici Zlobino a v městské elektrárně. V táboře existovala truhlářská dílna, kde zajatci vyráběli, nedostatkové zboží jako dveře, okenní rámy, stoly, židle.

Pobočný tábor 43/5 Krjasnojarsk- v táboře bylo umístěno 1900 zajatců. Zajatci nasazeni při velitelství vojenských staveb na závodě č. 703, kde stavěli výrobní haly i obytné objekty.

Pobočný tábor 43/6 Irša- v táboře se nacházelo 1480 zajatců, kteří byli nasazeni na podzemí těžbě železné rudy u podniku Vostsibugoli.

Pobočný tábor 43/7 Krjasnojarsk- v táboře bylo umístěno 1500 zajatců nasazených v železničních opravárnách.

Pobočný tábor 43/8 Sevjero-Jenisjejskij rajón- v táboře bylo umístěno 720 zajatců, kteří byli nasazeni na pomocné práce při těžbě železné rudy na dole Michajlovskij, který náležel podniku Jenisjej soloto. Zajatci byli nasazeni rovněž na pomocné lesní práce.

Pobočný tábor 43/9 Sevjero-Jenisjejskij rajón- v táboře bylo umístěno 700 zajatců nasazených na těžbě železné rudy na dole Tjeja, který náležel podniku Jenisjejsoloto.

Pobočný tábor 43/10 Krjasnojarsk- v táboře bylo umístěno 580 zajatců nasazených u podniku Dorstroj na stavbě železniční trati.

Pobočný tábor 43/11 Krjasnojarsk - V táboře se nacházelo 500 zajatců nasazených na stavbě elektrárny Krasnojarskaja TEC.

Samotné kmenové tábory, tak jak počet zajatců rostl, jsou postupně přetvářeny v samostatná města za ostatným drátem. Tam kde nebylo možno tábory napojit na elektrickou síť, byly přistaveny dieselagregáty. Jsou zřizovány dílny, které produkty zásobovaly nejen tábor samotný, ale vyráběly rovněž pro potřeby místních obyvatel a sovětské vojáky. V bezprostřední blízkosti jsou zakládány táborové kolchozy, mlýny, postaveny velkokapacitní pekárny.

Více o rozvoji táborových dílen a provozů se dozvídáme ze vzpomínek kapitána Julise Kosta na Důstojnický zajatecký tábor č.7150 Grazovjec

V táborové pekárně se pracovalo na tři směny po 8 hodinách. Kuchyně pracovala rovněž na tři směny. Součástí kuchyně byla i přípravná káve a místnost kde se krájel chléb. Zde byl chléb vážen a vydáván, stejně tak i cukr. Krejčovská dílna sestávala ze 2 provozů a to provozu určeného pro zajatce, kde se prováděly opravy uniforem a provozu který vyráběl uniformy pro ruské důstojníky. Zde byli zaměstnání téměř výlučně kvalifikovaní zajatci. Hrnčířská dílna vyráběla téměř výhradně pro ruský trh. V dílně bylo vyráběno hliněné zboží všeho druhu, včetně menších plastik, popelníky, vázy. Pro tábor vyráběla dílna jen tu a tam hliněné mísy, které nahradily zrezivělé konzervy používané do té doby. V táboře byla zřízena rovněž dílna na zpracování lnu, který byl vysazen vedle tábora. Z něj se vyráběly boty určené jak pro tábor, tak i pro civilní trh. 1 pár stál 22 rublů. Pro potřeby táborových podniků a civilní potřebu byla vyráběna přize různé síly. Využívány byly kolovraty se 4 cívkami, které byly v táboře zkonstruovány i vyrobeny.

V táboře fungovala konstrukční kancelář, která plánovala stavby baráků, jakož i nová zařízení a vylepšení tábora. Byl postaven i mlýn. Další provozy jako čalounictví, kolárna a zámečnictví, pracovaly výhradně pro Rusy. V táboře byla rovněž řezbářská dílna. Vznik této dílny byl zapříčiněn na samém začátku existence tábora nedostatkem všemožných drobných předmětů denní potřeby, hřebenu, dýmek, dóz na cukr a tuk. Tyto výrobky byly zpočátku primitivní a hrubé, ale člověk také musí zmínit, že jsme si i nože museli vyrobit sami a neměli s tím mnoho zkušeností. S časem se řemeslné zkušenosti zdokonalovaly. Řezbářská dílna již nevyrobila jen pro zajatce, ale i pro Rusy. Byly to šachové hry, obaly na knihy, pořadače, hrací karty, malé plastiky. Z rukou řemeslníků řezbářské dílny vyšly také táborové hodiny vyrobené ze dřeva a plechu z konzerv. S pracovním nasazením zajatých důstojníků bylo započato na základě rozkazu ministerstva vnitra roku 1945. Štábní důstojníci byli angažováni v provozu a správě tábora Mimo tábor byli zajatí důstojníci nasazeni v létě na stavbě cest, v zimě na kácení dřeva. Malá komanda byla nasazena na okolních kolchozech, táborovém kolchozu, v továrně na zpracování lnu, v pivovaru ve Volgodě, ve stavební firmě ve Volgodě. Pracovní doba činila bez cesty na pracoviště a zpět 8 hodin. ,,

S propuštěním válečných zajatců sovětská vláda nikterak nespěchala. S nasazením válečných zajatců bylo počítáno v plánu první poválečné pětiletky.

Rovněž v zemích, které Rudá armáda při svém postupu na západ osvobodila a obsadila, v Polsku, Německu, Československu, Rumunsku a Maďarsku, bylo využíváno práce válečných zajatců k zajištění strategicky významných provozů, do kterých bylo po osvobození dosazeno sovětské vojenské velení. Jednalo se o doly, opravárny, přístavy a některé zbrojní továrny. Převelení na práci mimo tábor bylo pro mnohé válečné zajatce, především pokud uvážíme zoufalé podmínky v kmenových táborech v letech 1942-45, jedna z mála možností k nepatrnému vylepšení jídelníčku, stavu ošacení a navíc získání trochy volnosti.

Od druhé půli roku 1946 dochází k uvolňování podmínek válečných zajatců na pracovních komandech. Práce byla stejně tvrdá, ale zajatci dostávali větší přiděly potravin. Rovněž bezpečnostní a strážní opatření byla mírnější. Toto uvolnění bylo vynuceno především tím, že vládl nedostatek řemeslníků, u kterých bylo nasazení na individuální bázi nebo v menších skupinách nutností. Váleční zajatci elektrikáři, montéři, instalatéři docházeli na svá pracoviště již bez dozoru. Volno mohli pracovití a důvěryhodní zajatci trávit rybolovem, koupáním v řece, sběrem lesních plodů a vzhledem k převládajícímu nedostatku medikamentů rovněž sběrem bylin. Ze vzpomínek paní Susanny Aljeksandrovy Čerkašiny letecká továrna č. 327, listopad 1946.

„V naší dílně pracovalo 40 japonských zajatců. Byli mezi nimi pracovití a přesní dělníci, i tací, kteří nechtěli pracovat. Nejvíce jsem si zapamatovala dva z nich. Ten první neustále škodil. Jednou přeřezal řemen u transmise obráběcího stroje, jindy něco přelomil. Druhý, říkali mu Jamasito Cuisto vždy plnil plán více než ostatní. Jednou pokazil jednu součást a celého ho to zlomilo lítostí.

Japonce hlídal jeden důstojník. V holince nosil rákosku, a když někdo neplnil plán nebo špatně pracoval tak ho zbil. „

S nasazením válečných zajatců na výše kvalifikované profese přichází potřeba zaškolovacích kurzů. Kurzy nebyly pro zaměstnavatele levnou záležitostí. Zaškolovací kurz pro jednoho zajatce mohl stát i několik set rublů. Není tedy divu, že do kurzů byli vybíráni jen spolehliví a šikovní zajatci.

Kurzy byly nezbytnou nutností především pro japonské válečné zajatce, protože neznali přístroje a technologie používané v sovětském průmyslu.

Evropští váleční zajatci měli v tomto ohledu výhodu, protože mnohé obráběcí i jiné stroje byly v roce 1945 odvezeny z podniků německého zbrojního průmyslu.

Kurzy byly obvykle rozděleny na teoretickou a praktickou část. Teoretická část probíhala obvykle dvakrát týdně ve třídách, zatím co praktická část ve dnech zbývajících tím způsobem, že ke každému ruskému dělníkovi bylo přiděleno několik zajatců. Tak získávali zajatci teoretické i praktické znalosti.

I přes snahu zajatce zaškolit zůstával pracovní výkonost pod stanovenými normami. Svou vinu na tom měla především nízká připravenost organizace práce. Pracovní výkon zajatců proto v letech 1945-46 nepřesahoval 46-60% stanovené normy. Výkonost

snížovala i špatná vybavenost válečných zajatců pracovními pomůckami.

Úhrnem ve všech sférách hospodářství SSSR váleční zajatci odpracovali v letech 1943- 1950 1 077 564 200 pracovních dnů. Vyjádřeno v penězích, vykonali práci za 50 000 000 000 rublů, z toho bylo zajatcům vyplaceno 16 723 528 000 rublů.

Zajatecké pracovní bataliony červené armády

Zajatecké pracovní bataliony červené armády byly formovány do roku 1944 v souvislosti s postupem Rudé armády na západ. Postup bojových jednotek vyžadoval rychlé opravy zásobovacích cest, železničních linií a mostů. Pro tyto práce bylo hromadné nasazení válečných zajatců ideální. Pracovní bataliony se nacházely v přífrontových oblastech v Donbassu, Bělorusku, východní Evropě, Haliči, Voliňsku, pod Leningradem. Bataliony obvykle sestávaly z 2000 zajatců.

Podmínky válečných zajatců v pracovních batalionech byly obzvláště špatné. Ministerstvo obrany, necítilo přímou odpovědnost za fyzický stav zajatců. Byla přehlížena všechna nařízení a předpisy, které oddělení GUPVI NKVD vydalo.

Zajatci obvykle pracovali 12 hodin denně, bez pauzy na stravu, na manuálně náročných a nebezpečných pracích. Pracovní bataliony byly administrativně podřízeny kmenovým zajateckým táborům v dané oblasti.

Technicky však podléhaly velitelé vojenské oblasti, ve které se batalion nacházel. Dle číselného označení pracovního batalionu bylo možno určit zajatecký tábor, pod který batalion spadal. Například pracovní batalion v Brestu byl označen č.284/335. První tři čísla označovala číslo příslušného kmenového zajateckého tábora, v tomto případě kmenový zajatecký tábor č. 284 Brest. Následující tři číslice byly pořadovým číslem.

V první polovině roku 1947 dochází k restrukuralizačním změnám. Pracovní bataliony byly administrativně osamostatněny. Přestaly být závislé na kmenových zajateckých táborech. Tato změna se projevila i na číslování batalionů. Výše zmíněný pracovní batalion Brest tak od jara 1947 již nesl označení 6335.

V létě 1948 se na území SSSR stále nacházelo 20-25 zajateckých pracovních batalionů. I tyto poslední bataliony však byly zanedlouho rozpuštěny.

Diverzní aktivity zajatců a tresty

Jak již bylo výše zmíněno, do sovětského zajetí se dostávali váleční zajatců s rozdílnými názory a přesvědčením. Mimo jiných i příslušníci waffen-SS, letci a důstojníci zarytí věřící v konečné vítězství Třetí říše. Mnozí zarytí nacisté pokračovali ve své vlastní válce proti bolševizmu. Počet takto smýšlejících zajatců se značně snížil po porážce Německa a smrti Adolfa Hitlera. Přesto se však s jejich přítomností a hlavně jejich činy nadále setkáváme.

Dle hlášení MVD-UMVD bylo v roce 1946 odhaleno v zajateckých táborech na území SSSR 565 válečných zajatců, vykonavších diverzní činnost a sabotáže na svém pracovním místě. 3 zajatci byli za tyto činy odsouzeni válečným soudem k trestu smrti a 460 válečných zajatců na různě dlouhé pobyty ve vězeňských táborech.

V průběhu roku 1946 bylo v zajateckých táborech odhaleno a zničeno více jak 52 diverzních skupin, jejichž účastníky bylo 317 válečných zajatců. Případy vzdoru a diverze byly různé. Uveďme několik případů.

1. září 1946 přichází ze zajateckého tábora č.223 Ázerbajdžánské SSR hlášení, že bývalý kapitán německé armády Makulik, který pracoval jako mistr v centrálních opravárenských dílnách č. 108 MVD, zorganizoval diverzní skupinu, jejíž úkolem bylo záměrně vytvářet závažné poruchy na strojích určených k opravě. Zadržení členové skupiny se k činu přiznali. Válečný zajatec Fischer řekl, že dle rozkazů Makulika prováděl špatná měření jednotlivých částí motoru, tak se mu podařilo vyřadit z provozu lokotraktor Demag. Zúčastnění Schnabel, Losman, Mueller a Bruner provedli nesprávnou montáž motorů automobilu ZIS-5. Dva motory tak byly vyřazeny z provozu a označeny jako neopravitelné.

Vojenským soudem byl obviněný Makulik odsouzen k 8 letům a ostatní členové skupiny k 5 letům vězení

2) Válečný zajatec Schmidt pracoval ve svářečské dílně automobilky v Minsku, 26. ledna 1947 záměrně poškodil elektroinstalaci, čímž přerušil práci na celém závodě po dobu 6 hodin. Zadržený Schmidt řekl:

„26 ledna 1947 jsem pracoval na noční směně v automobilce. Nebylo mé přání pracovat pro Rusy. Jako Němec cítím nenávisť proti Rusku. Rozhodl jsem se proto zapříčinit zdržení výroby. Položil jsem proto dvě železné tyče na všechny tři fáze nožového spínače. Tím byl způsoben zkrat a práce v hale byla zastavena. Pro svůj čin jsem si vybral noční směnu, protože zde nebylo mnoho ruských dělníků.“

3) Zajetí Maďaři Lukač a Dukaj pracující v Gorlovském chemickém závodě, po vzájemné domluvě odřízli gumovou izolaci napájecího kabelu nákladní lanovky, v důsledku čehož byla zastavena výroba v jednotlivých halách. Na dotázání, se Lukač i Dukaj přiznali ke svému činu. Vojenským soudem byli oba pachatelé odsouzeni k 5 letům vězení

4) V zajateckém táboře č.280 v Stalinské oblasti maďarští váleční zajatci Radvanský, Nod, Olach a Šebeštjen, pracující na nakládkě vagónů ve městě Stalino, přerežali brzdové hadice vagónů. Při zadržení na místě činu, zajatec Radvanský několikrát uhodil do hlavy dohlížejícího Griščenka. Všichni čtyři zajatci byli odsouzeni k 10 letům vězení.

5) V táboře č.234 v Bubišnjevské oblasti byla za pomoci tajných agentů odhalena fašistická skupina 13 zajatců, bývalých příslušníků SS, kterou vedli důstojníci SS Dole a Dutschke. Hlavním úkolem organizace byla diverzantská činnost na Batraském asfaltovém závodě. Skupina zorganizovala teroristickou akci na příslušníky správy zajateckého tábora, kterou následoval útěk ozbrojených zajatců. Vojenským soudem byli Dole a Dutschke odsouzeni k trestu smrti a ostatní 2 zajatci odsouzeni na 10-15 let v pracovní-výchovném táboře

Zajatecká pošta

Dle směrnic vydaných radou národních komisařů SSSR v Moskvě 1.července 1941, III. Odstavce, měli váleční zajatci právo na:

a) *při první možnosti poslat do své mateřské země zprávu o svém zajetí.*

b) *bez cla, bezplatně a bez daní dostávat z domova a z neutrálních zemí zásilky s potravinami, oblečením a podobnými předměty každodenní potřeby.*

c) *dostávat z domova a neutrálních zemí peněžní zásilky Poštovní korespondence (korespondenční lístky, dopisy, peněžní zásilky nebo cenné dopisy), odeslané i přijaté válečnými zajatci, jsou odeslány bezplatně za podmínek stanovených NKVD SSSR hlavním velitelstvím pro válečné zajatce a internované.*

Nutno říci, že směrnice GUPVI NKVD byly v přímém rozporu se skutečností.

Zajatecká korespondence byla zavedena v létě 1945.

Vzhledem k nedostatku speciálních dopisnic Červeného kříže a Červeného půlměsíce byla možnost korespondence zajatců s domovem omezena na relativně malé procento válečných zajatců a i ti neměli povoleno napsat více než jeden dopis za 3 měsíce. Zajatcům v ostatních kmenových zajateckých táborech nebylo umožněno napsat domů dříve než v zimě 1945/46, v některých detašovaných komandech až počátkem roku 1947.

Od roku 1947 byl všem válečným zajatcům na území SSSR povolen jeden dopis měsíčně.

Dopis mohl obsahovat pouze 25 slov, žádné datum, žádná jména kamarádů, žádné hovory o pracovním nasazení. Všechna korespondence procházela přes táborovou cenzuru.

Kdo neznal adresu své rodiny v Německu (volksdeutsche, přesídlenci, vybombardovaní) měl možnost obrátit se na služebnu pro pohřešované Němce při německém červeném kříži.

Pokud se zajatec něčím provinil, byla mu korespondence zakázána.

V případě japonských válečných zajatců byla dlouho řešena otázka, je-li jejich písemný styk s rodinami v Japonsku, Manžursku a Koreji žádoucí. 22. října 1945 však MVD SSSR poštovní styk japonských válečných zajatců povolilo, patrně aby dosáhlo vyššího pracovního výkonu u těchto zajatců. Každý zajatec měl povoleno poslat svým příbuzným jeden dopis za tři měsíce. Zajatcům, kteří pracovali nad normu, bylo povoleno poslat dva dopisy za tři měsíce.

Bývalý válečný zajatec Esija Jukio ve svých vzpomínkách píše

„Velitel tábora Antonovskij si zavolal Minogavu a mě a řekl. Tyto korespondenční lístky jsou pouze pro válečné zajatce, to je pro vás. Rozdejte je Japoncům a napište rodině. Oj je to pravda? Vážně? Antonovskij s úsměvem řekl. Já nejsem lhář. Napište dopisy. Zajisté budou všichni zajatci skákat radostí. Dívali jsme se jeden na druhého a zaražení jsme řekli „Veliteli, děkuju“, Opravdu jako ve snu. Někteří se ale báli, že je to past aby mohli číst naše myšlenky, protože bylo povoleno používat pouze písmo Kata-kana a tudíž bylo pro Rusy jednoduché dopisy přečíst. Nakonec jsme ale stejně využili korespondenční lístky a poslali je domů“

ANTIFA, politická převýchova válečných zajatců

První snahy o založení zajateckého antifašistického hnutí v SSSR je možno datovat do roku 1943. V zajateckém táboře Krasnogorsk byl tohoto roku založen národní komitét svobodné Německo. Jeho členem byl i Generál Walter von Seydlitz-Kurzbach. Impulsem k této zajatecké iniciativě byl Stalingrad. Desítky tisíc řadových vojáků se cítily zrazeny a chtěly skončit s nacizmem.

Přes to, že antifašistická iniciativa postupně získávala své zastánce i v ostatních zajateckých táborech po celém SSSR, její centralizace pod Národní komitét svobodné Německo se nezdařila. V létě 1945 proto byl národní komitét rozpuštěn a všechny antinacistické aktivity centralizovány pod organizaci ANTIFA. Cílem tohoto hnutí bylo:

- 1) vyhledávat přátelsky naladěné válečné zajatce a ty pak připravovat na roli aktivních členů Antifa.
- 2) vyhledávat gramotné antifašisty, kteří měli být po absolvování kurzů nasazeni jako funkcionáři antifašistických komisí, připravovat přednášky.
- 3) pořádat v zajateckých táborech politické besedy, vést k práci pro celek a pracovní soutěživosti.
- 4) vydávat zajatecké noviny a kontrolovat jestli je zajatci čtou
- 5) organizovat uměleckou činnost a promítání politicky nezávadných filmů
- 6) volba demokratických komisí

Po několika měsících působení agitátorů, kteří do táborů byli přiděleni, měl téměř každý zajatecký tábor svou vlastní propagátorskou skupinu a protifašistický výbor. Obzvláště důvěryhodní a pracovití antifašisté byli ze zajateckých táborů posíláni do moskevské školy ideologické přípravy a chabarovské demokratické a politické školy. Po absolvování kurzů, které mohly trvat

od dvou týdnů, až do třech měsíců byli zajatci posíláni zpět do táborů jako instruktoři. Instruktoři dostávali speciální kupóny na přiděly potravin a byli osvobozeni od pracovních povinností.

Aktivisté hnutí Antifa převzali v táborech důležité funkce. Když zajatec kupříkladu udělal přestupek, soudili jej i rozhodovali o výši trestu.

Pokud zajatci chtěli uspořádat divadelní vystoupení nebo hudební večer byla jediná cesta jak toho dosáhnout skrze činovníky Antifa. Obsah těchto akcí byl vždy konzultován s táborovým politrukem, je-li politický vhodný.

Za účelem rozvíjení politické práce bylo v zajateckých táborech založeno 575 klubů, 985 knihoven s téměř 500 000 knihami politické a umělecké literatury v různých zahraničních jazycích.

Program politické převýchovy musel překonávat velké obtíže především v táborech pro japonské zajatce, protože neexistoval dostatek umělecké a politické literatury v japonském jazyce. Politické besedy s Japonci byly prováděny za pomoci tlumočnicka a některé výrazy nebyly vždy překládány přesně. Proto se u japonských zajatců neseťkala tato snaha s příliš velkým úspěchem.

Většina evropských válečných zajatců však brzy pochopila, že dobrý kádrový posudek znamenal cestu domů. Důvod proč byli němečtí antifašisté propouštěni dříve, než ostatní zajatci byl ten, že tito repatrianti měli po svém návratu zastávat důležitou roli ve východním Německu. Zajatci měli pracovat v novinách, v odborech, v kultuře i s mládeží.

Politickými kurzy prošlo v SSSR od roku 1943 do konce padesátých let celkem 73 756 válečných zajatců, z toho 48 090 Němců, 21 137 Japonců, 4529 Rumunů, Maďarů, Rakušanů, Italů a jiných národností.

Díky ideální poloze na železniční linii Berlin-Moskva prošly tímto táborem téměř všechny transporty repatriantů ze Sovětského svazu.

Repatriantní tábor se nacházel ve zděných budovách „Hornkaserne“, ke kterým přiléhalo ještě několik dřevěných baráků. Tábor byl rozdělen na tři, na sobě nezávislé zóny. V zóně I byli shromažďováni Němci, kteří měli být deportováni do Sovětského svazu, v II. zóně byli umístěni sovětská občana, kteří měli být repatriováni do Sovětského svazu, a zóna III sloužila pro repatrianty navrátilivší se ze Sovětského svazu.

V III. zóně fungovala německá samospráva. Do roku 1947 bylo běžnou praxí, že repatriantům zde bylo násilně odebráno oblečení, osobní věci a vydávány opotřebované a děravé hadry. Od roku 1947 po intervenci SED a SMAD byla tato praxe zastavena. Někteří příchozí repatrianti dostali své propouštěcí papíry za 24 hodin po příjezdu a byli odesláni do propouštěcího tábora v Gronenfelde. Jiní museli čekat až 10 dní. V některých ojedinělých případech následovalo přemístění do zóny I a zpětná deportace do SSSR.

Hygienické podmínky v táboře a zdravotní stav repatriantů nebyl nikterak dobrý. Někteří zajatci si z Ruska přivezli úplavici, tyfus, TBC.

Mnozí Češi, Maďaři a Slováci, kteří prodělali několik let v sovětském zajetí, byly po propuštění, na hranicích zatčeni a násilně umístěni do českých, polských nebo jugoslávských zajateckých táborů.

Zajatecké tábory GUPVI byly do roku 1953 postupně rušeny a ti zajatci, kteří se v těchto táborech toho roku ještě nacházeli repatriováni nebo předáni pod správu oblastních vězeňských zařízení MVD

Odsouzení měli zůstat v SSSR do 70-tých let. Politické řešení však převládalo nad soudním. Na základě tajného jednání na jaře 1955 mezi Chruščevem a kancléřem Konrádem Adenauerem, byli do roku 1957 propuštěni všichni váleční zajatci, kteří se v SSSR ještě nacházeli.

Použité prameny a literatura

1) *Russian Volunteers in the German Wehrmacht in WWII* by Lt. Gen Wladyslaw Anders and Antonio Munoz, [online], Dostupné z: www.feldgrau.com

Axis Allied Nations in WWII, [online], Dostupné z: www.feldgrau.com

2) *Foreign Volunteers in the German Wehrmacht in WWII*, [online], Dostupné z: www.feldgrau.com

3) *French L. MacLean - The Cruel Hunters: SS-Sonder-Kommando Dirlewanger Hitler's Most Notorious Anti-Partisan Unit*, Schiffer Publishing, Ltd., 1998, ISBN 13: 9780764304835

4) *Fahrt in die russische Gefangenschaft*, Alfred Försterling (1925) aus Hamburg, November 2007, [online], Dostupné z: www.dhm.de

5) *Speziallager des NKWD, Sowjetische Internierungslager in Brandenburg 1945-1950*, Jörg Morré, [online], Dostupné z: www.politische-bildung-brandenburg.de

6) *Die Häftlinge in den sowjetischen Speziallagern der Jahre 1945-1950. Zusammenfassung des derzeitigen Kenntnisstandes hinsichtlich Zahl, Verbleib und Zusammensetzung nach Internierungsgründen*, Achim Kilián, [online], Dostupné z: www.gulag.memorial.de

7) *Kriegsgefangenenlager in Rumänien*, *Kriegsgefangenen Research Forum*, [online], Dostupné z: www.gasthof-thoerner.de

8) *КАТЫНЬ, Пленники необъявленной войны*, [online], Dostupné z: <http://katynbooks.narod.ru>

9) *Спиридонов М. Н. Японские военнопленные в Красноярском крае (1945-1948 гг.): проблемы размещения, содержания и трудового использования*, [online], Dostupné z: www.memorial.krsk.ru

10) *Особый лагерь для военнопленных N27, По материалам Мемориального Музея Немецких Антифашистов (ММНА)*, [online], Dostupné z: www.krasnogorsk.info

11) *Анатомия Армии, Ju. Veremeev*, [online], Dostupné z: <http://army.armor.kiev.ua>

12) *Историки делают выводы о сходстве рязанских построек с образцами немецкой довоенной архитектуры*, Оксана КАЛАШНИКОВА, [online], Dostupné z: www.kp.ru

13) *Уроки истории. Россия и Германия*, Александр Попов, [online], Dostupné z: www.proza.ru

14) *ВОЕННОПЛЕННЫЕ В ЛЕБЕДЯНИ*, [online], Dostupné www.lebedyan.com

15) *Спиридонов М. Н., Японские военнопленные в Красноярском крае (1945-1948 гг.): проблемы размещения, содержания и трудового использования*, [online], Dostupné z: www.memorial.krsk.ru

16) *ХРОНОЛОГИЯ наиболее важных конфронтационных состояний и заключения мирных договоров между Россией — СССР и Финляндией*, [online], Dostupné z: <http://militera.lib.ru>

17) *Drang nach Osten*, Oleg Luzjaninov, [online], Dostupné z: <http://history.ntagil.ru>

18) *Kriegsgefangenschaft Oktober 1944 - April 1945*, [online], Dostupné z: www.kerstinullrich.de

19) *Немецкие военнопленные в СССР и советские военнопленные в Германии. Постановка проблемы. Источники и литература*, Борис Хавкин, Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры - Русское издание, № 1, 2006, [online], Dostupné z: www1.ku-eichstaett.de

20) *Deutsches Rotes Kreuz – Suchdienst, Zur Geschichte der Kriegsgefangenen im Osten. (3 Teile in 3 Bänden) und: Zur Geschichte der Kriegsgefangenen im Westen (1 Bd.) - so komplett -München/Bonn 1954-1962, 183 S.; 368 S.; 348 S.; 400 S.;*

Mit zahlr. Kartenskizzen im Text. [online], Dostupné z: www.forum-der-wehrmacht.de

21) *Военнопленje в СССР. 1939-1956: Документы и материалы / Науч.-исслед. ин-т проблем экон. истории XX века и др.; Под ред. М.М. Загорюлько. - М.: Логос, 2000, Projekt Chronos*, [online], Dostupné z: www.hrono.info

22) *Im Archipel GUPVI, Kriegsgefangenschaft und Internierung in der Sowjetunion 1941-1956*, Stefan Karner, [online], Dostupné z: <http://books.google.de/>

23) *Die Gefangenen*, Paul Carell (Günter Böddeker), *Deutsche soldaten hinter Stacheldraht*, Bechtermünz Verlag ISBN 3-8289-0342-8

24) *Verbrechen der Sieger, Das Schicksal der deutschen Kriegsgefangenen in Osteuropa*, *Berichte und*

Dokumente, Eine Kritische Studie, auswahl und bearbeitung von Wilhelm Anders, Druffel Verlag AG, ISBN 3 8061 0710 6

- 25) *Brandenburgische Historische Hefte, č.9, Wolfgang Buwert (Hg.), Gefangene und Heimkehrer in Frankfurt (Oder) Studien, Brandenburgische Landeszentrale fuer politische Bildung, [online], Dostupné z: www.politische-bildung-brandenburg.de*
- 26) *Tripartite Pact, [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 27) *Slovenští zajatci v SSSR, [online], Dostupné z: www.fronta.cz*
- 28) *"Власовцы" при Красной Армии http://volk59.narod.ru/VlasovtsyRKKA.htm*
- 29) *13. horská divize SS „Handschar“ (1. chorvatská), [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 30) *Спящая тьма ГУЛАГА, Евгений Писарев, Тамбов, [online], Dostupné z: www.gulag.ipvnews.org*
- 31) *"Российская газета" - Черноземье №4091 от 14 июня 2006 г., [online], Dostupné z: www.rg.ru*
- 32) *ЦЕЛЕВОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ – ФОНД КИСТЛЕР-РИТСО ЭЭСТИ, ОБЗОР ПЕРИОДА ОККУПАЦИИ, ТАЛЛИНН 2004, ISBN 9949-10-820-0, [online], Dostupné z: www.okupatsioon.ee*
- 33) *Český a Slovenský legion v SSSR (1939-1942), [online], Dostupné z: www.czechpatriots.com*
- 34) *Ludvík Svoboda, [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 35) *Władysław Anders, [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 36) *От Польской комиссии Общества «Мемориал» [online], Dostupné z: www.memo.ru*
- 37) *ИНТЕРНИРОВАНИЕ — ОДИН ИЗ ВИДОВ СОВЕТСКИХ РЕПРЕССИЙ ПРОТИВ ПОЛЯКОВ И ПОЛЬСКИХ ГРАЖДАН, А.Э.Гурьянов, (НИИЦ «Мемориал»), [online], Dostupné z: www.memo.ru*
- 38) *Winter War, [online], Dostupné z: Wikipedia*
- 39) *Foreign volunteers in the Winter War, by Tarani Kosila, [online], Dostupné z: www.axishistory.com*
- 40) *Особенности содержания немецких военнопленных в СССР, (по материалам Свердловской области), А. С. Смыкалин, [online], Dostupné z: www.sgu.ru*
- 41) *КАТЫНЬ, Пленники необъявленной войны, [online], Dostupné z: www.katyn-books.ru*
- 42) *Datenbank zu Kriegsgefangenen: Kampfräume, Gefangenentransporte und Lager im Osten, [online], Dostupné z: www.forum-der-wehrmacht.de*
- 43) *Trvalá expozice KZ-Sachsenhausen*
- 44) *Sběrný tábor Sovětských občanů v Polomi Dolní Újezd u Litomyšle, Osík, srpen 1995, R489, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli*
- 45) *VZT Motol, INV.Č.:8-13, Kt.7, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 46) *S.Karner, Im Archipel GUPVI Kriegsgefangenschaft und Internierung in der Sowjetunion 1941-1956 Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1995, ISBN-13: 978-3486561197*
- 47) *Brandenburgische Historische Hefte 9, Wolfgang Buwert (Hg.) Gefangene und Heimkehrer in Frankfurt (Oder) Studien, Brandenburgische Landeszentrale fuer politische Bildung*
- 48) *Форум новейшей восточноевропейской истории и культуры - Русское издание, № 1, 2006, [online], Dostupné z: www1.ku-eichstaett.de*
- 49) *Спиридонов М. Н. Японские военнопленные в Красноярском крае (1945-1948 гг.): проблемы*

размещения, содержания и трудового использования.

- I.2. Лагерный режим содержания японских военнопленных, Специальность 07.00.02 – Отечественная история, Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Научный руководитель-доктор исторических наук, профессор С.Н. Михалев, Красноярск-2001, [online], Dostupné z: www.memorial.krsk.ru*
- 50) *Уроки истории. Россия и Германия, Александр Попов 2005, [online], Dostupné z: http://history.machaon.ru*
- 51) *Борис Хавкин, Немецкие военнопленные в СССР и советские военнопленные в Германии. Постановка проблемы. Источники и литература, [online], Dostupné z: www1.ku-eichstaett.de*
- 52) *Konec války na Znojemsku (4), Mgr. Jan Toman, Znojemský týden, [online], Dostupné z: www.znoj-tyden.cz*
- 53) *KRONIKA ZBRASLAVI–FERDINAND FRONĚK, Květen 1945, [online], Dostupné z: www.mc-zbraslav.cz*
- 54) *Osvobození Československa a města Písku, Buddies of the 4th Armoured Division, [online], Dostupné z: www.buddies-pisek.wbs.cz*
- 55) *Karton č.48, inv.č.278, přehled činnosti VZT Pacov, Vojenské zajatecké tábory v ČSR, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 56) *VZT Olomouc*
- 57) *Seznam vojenských zajateckých táborů na území ČSR, EVZI, [online], Dostupné z: www.evzi.estranky.cz*
- 58) *Ostrava, Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, Statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy, Nakladatelství Tilia 2003, ISBN 80-86101-77-0, Archiv Železářny Vítkovice*
- 59) *Das sowjetische Kriegsgefangenenlager Nr.150, ein Erfahrungsbericht von 1946, 7th November 2009, Götz Wiedenroth [online], Dostupné z: wiedenroth-karikatur.blogspot.cz/*
- 60) *Операция "Большой вальс" Телеканал "История", Dostupné z: www.youtube.com*

Zajatecký a internační tábor NKWD Zittau-Grossporitsch, Polsko, 10. září 1945 byl celý tábor i s válečnými zajatci předán polské armádě. Ta jej 14. září rozpustila a válečné zajatce následně nasadila na reaktivaci uhelné těžby v Horním Slezsku

Problematika válečného zajetí v Polsku 1945-1950

Předání zajatců

Po vojenské kapitulaci Německa se v sovětských sběrných táborech na území Polska nacházelo přes 800000 nepřátelských vojáků zajatých přímo v Polsku či přivedených z východního Německa a Československa. Tito zajatci zde očekávali přesun do hloubi Sovětského svazu.

V srpnu 1945 se však osud 50000 z nich začal vyvíjet jiným směrem.

V té době zažádala polská vláda o 50000 válečných zajatců, kteří měli pomoci s reaktivací poničené infrastruktury a průmyslu.

Sovětská správa zpočátku váhala s přidělením válečných zajatců.

Ke konečnému rozhodnutí ve prospěch Polska, Sověty přimělo až polské uhlí, které mělo být do Sovětského svazu dodáváno za zvýhodněnou fixní cenu.

V září 1945 bylo polské vládě předáno 11 sběrných zajateckých táborů ze sítě GUPVI NKVD. Jmenovitě se jednalo o tábory Krzystkowice, Świątoszów, Luban, Zagan, Zittau, Wojerecy, Wrocław, Opole, Pila, Poznaň,

Gdaňsk. Nebylo náhodou, že většina těchto táborů se nacházela ve Slezsku, tedy v blízkosti uhelných a rudných šachet. Podmínky v těchto táborech byly zoufalé. Zajatci byli ubytováni v polorozbořených barácích, jejich výstroj byla neúplná, převládala zoufalý nedostatek potravin i pitné vody.

Hrozilo vážné nebezpečí, že pokud zajatci nebudou rychle rozděleni do táborů s adekvátnějšími podmínkami, dojde k vážným ztrátám, které si polské hospodářství nemohlo dovolit. V průběhu října 1945 byli váleční zajatci posláni do pracovních táborů.

„23. 9. 1945 byl tábor v Lubanu převzat polskou správou. O měsíc později byli všichni zajatci z tábora Lauban, zformováni do čtyř velkých kolon a odesláni do Świątoszowa. Kdo zůstal pozadu, byl zastřelen.

Ze Świątoszowa se po několika dnech pochodovalo dále do Zaganu, odkud byli zajatci po železnici dopraveni do slezských uhelných oblastí. Transport po železnici trval 6 dní. Prvního dne cesty byl vydáván chleba, na 4 muže 2kg. Po ostatní dny nebyla vydávána žádná strava. Ve vagónech bylo napěchováno až 80 mužů.“

Mimo válečných zajatců ze sběrných táborů GUPVI NKVD byl stav válečných zajatců v pracovních táborech doplňován válečnými zajatci-repatrianty příchozími z Ruska, ČSR, Jugoslávie, kteří byli zajati po překročení polských hranic.

Správní orgány válečného zajetí, centralizace

Problematika válečného zajetí v Polsku, vyjímaje sovětské pracovní a sběrné tábory, spadala, společně s problematikou internovaných civilistů, do kompetence oddělení pro vězeňství a tábory (DWO), ministerstva národní bezpečnosti (MBP).

Ze správy MBP byly vyloučeny pracovní tábory při jednotlivých důlních podnicích, které spadaly do kompetence centrální správy uhelného průmyslu. (CZPW), ministerstva průmyslu, které problematiku v jednotlivých důlních revírech řídilo za pomoci revírních důlních ředitelství.

Přes to, že Centrální správa uhelného průmyslu musela dodržovat směrnice vydané ministerstvem národní bezpečnosti, do disponování se zajatci a internovanými ministerstvo národní bezpečnosti intervenovat nemohlo. Decentralizovaná správa táborů a smíšení válečných zajatců s internovanými civilisty vedlo k závažným problémům.

Bylo proto rozhodnuto o zřízení 5 centrálních pracovních táborů, každý s pevně přidělenou oblastí, kterou měly zásobovat pracovními silami. Pod zprávu těchto táborů jsou postupně převáděni váleční zajatci a internovaní z rozpuštěných pracovních táborů i agenda dále fungujících pracovních táborů.

Centrální pracovní tábor Potulitz zásoboval pracovními silami oblast Pomořanska, tábor Lissa-Grunau oblast Velkopolska, tábor Jaworzno oblast Jižního Polska, tábor Sikawa centrální Polsko a tábor Varšava zásoboval pracovními silami město Varšavu a přilehlé okolí. V centrálních pracovních táborech fungovaly dílny, které zajišťovaly opravu obuvi, výstroje, výrobu slamníků, a jiné práce úzce svázané s chodem tábora i podřízených pracovních táborů.

Centralizace táborů umožnila registraci a následné oddělení válečných zajatců. Váleční zajatci byli následně

převedeni pod správu nově vzniknuvšího Referátu válečného zajetí při DWO.

Mezinárodní výbor červeného kříže a pomoc válečným zajatcům

Stejně jako v jiných evropských zemích, i v Polsku sehrál Mezinárodní výbor červeného kříže významnou roli ve stabilizaci životních podmínek válečných zajatců. Začátky byly složité. Váleční zajatci, jak již bylo výše zmíněno, byli v táborech promícháni s civilisty. Ministerstvo národní bezpečnosti zpočátku navíc zastávalo názor, že váleční zajatci byli pouze zapůjčeni sovětskou správou a tudíž nepodléhali ženevské konvenci, ale směrnicím pro zacházení s válečnými zajatci GUPVI NKVD.

Delegátům proto nebylo dovoleno navštívit zajatecké tábory dříve než na podzim 1946.

I v této době se však delegáti setkávají s řadou překážek. Například v Lublinu nebylo delegátům dovoleno shlédnout kasárny, ve kterých se nacházel zajatecký tábor s odůvodněním, že se jedná o vojenský prostor. Tábor pro příslušníky SS v Jaworzinu bylo delegátům poprvé povoleno shlédnout až v červnu 1947

Hlášení delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže z tábora Centrum z listopadu 1947

„Naše delegace se dozvěděla, že kvůli dvěma zajatcům, kteří uprchli 23. září 1947, byli jejich kamarádi na cestě do práce týráni ranami obuškem.

29. září 1947 byli 4 muži potrestáni obuškou, protože jejich pracovní výkon nebyl dostatečný. Podobný případ se stal i 7. října téhož roku, kdy se skupina 100 zajatců vydala pod eskortou do práce. U vchodu do dolu museli zajatci projít úzkým místem, kde navečer nesvítilo světlo. Na obou stranách chodby stáli strážníci a v okamžiku kdy zajatci procházeli, dostávali ze všech stran rány obuškou a pažbami. Výsledek tohoto brutálního zacházení byl ten, že jeden zajatec upadl do bezvědomí a mnoho dalších muselo být ošetřeno“

Hlášení Mezinárodního výboru červeného kříže z varšavského tábora Basa 1947

„Zajatci obývají dvě staré stáje. Ne všechny postele mají slámníky. Každá z 18 kójí o 10 m² je obsazena 10-15 muži. V každé stáji jsou dvojce kamna, ale správa tábora nedodává žádné uhlí. Pouze ošetřovna dostává uhlí na vytápění. Latríny jsou značně primitivní. Během noci vykonávají zajatci svou potřebu do belíku. Není zde žádná dezinfekce, jen jedna koupelna pro 200 mužů. Sprcha zde není.“

Pro zmírnění převažujících špatných podmínek bylo Mezinárodnímu výboru červeného kříže povoleno do táborů dodávat zásilky s oblečením, medikamenty a potravinami.

Jen za červen 1947 rozdělil Mezinárodní výbor červeného kříže ve slezských pracovních táborech, kde byla situace nejhorší, 9018 párů bot, 2726 párů kalhot, 2721 blůz, 99 lékařských plášťů, 61 sad s kompletní sanitní výbavou, 46800 vitamínových tablet, 6478kg ovesných vloček, 3102 sklenic mléka, 1910kg sušeného mléka, 3000 plechovek polévkového koncentrátu, Balení DDT, 6000 náboženských knih a jiné literatury. Rozdělování zásilek bylo nerovnoměrné a nepravidelné. V některých případech se obsah zásilek stával předmětem spekulací na černém trhu.

I přes tyto problémy návštěvy delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže v pracovních táborech přispěly nemalou měrou k rozšiřování všeobecného povědomí zajatců o svých právech a vždy vedly k určitému zlepšení, které poté na určitou dobu přetrvalo.

Pracovní nasazení

Tak jako jiné evropské země i Polsko se potýkalo bezprostředně po kapitulaci Německa s velkým nedostatkem pracovní síly. Země zůstala na konci války zničena a vydrancována. Mnoho mladých lidí stále čekalo za hranicemi Polska v koncentračních, pracovních a zajateckých táborech na repatriaci. Jedinou dostupnou pracovní silou byli váleční zajatci. Zajatci byli zpočátku nasazeni na manuálně náročných a nebezpečných pracích jako odklizení trossek, kopání masových hrobu, opravě dopravních cest, infrastruktury a především na reaktivaci uhelné těžby.

V roce 1946 bylo v Polsku pracovní nasazeno 40000 válečných zajatců, důstojníky nevyjímaje.

Téměř 70% práce schopných válečných zajatců pracovalo v uhelných dolech. Ostatní byli nasazeni v zemědělství, na obnově válkou poničené Varšavy, na základnách, v kasárnách a dílnách polské armády, v průmyslu a v neposlední řadě vykonávali různé práce pro státní úřady a organizace.

S válečnými zajatci se tak setkáváme kupříkladu na vojenském letišti v Bydgoszszu, v továrně na vagony v Zielone Gore, u městské správy v Zaganu, v ocelárnách Lagiewniki, i na stavbě státního památníku v Oswiezcim.

Zajatci pracovali obvykle 10-14 hodin denně, v závislosti na charakteru práce, kterou vykonávali. Pracovalo se i v neděli.

Měsíčně měli zajatci dva dny volna, během kterých se věnovali úklidu a opravám uvnitř tábora.

V létě 1947, se pod polskou správou nacházelo 38358 zajatců, z nichž 26338 pracovalo v uhelném průmyslu, 2617 u vojenských útvarů, 1478 u jednotek podřízených ministerstvu bezpečnosti, 3408 pracovalo ve státních podnicích a továrnách, 82 v soukromých továrnách, 391 při státních úřadech, 830 ve státních zemědělských podnicích, 201 na soukromých statcích, 809 v táborových dílnách a na vězeňských hospodářstvích. Jak z výše uvedeného vyplývá, rovněž roku 1947 bylo 70% válečných zajatců nasazeno v uhelných dolech, na manuálně obzvláště náročných a nebezpečných pracích, které často byly nad rámec fyzického stav zajatců.

V červnu 1948 se v Polsku nacházelo 32981 práce schopných válečných zajatců. Z toho bylo 22321 zajatců nasazeno v uhelném průmyslu, 542 v hutnictví, 266 v chemickém průmyslu, 520 ve strojírenském průmyslu, 5945 na státních stavbách, 400 na soukromých stavbách, 739 v hospodářství, 594 ve správě táborů a 1582 v táborových dílnách.

Zajatecká pošta

V prosinci 1945 bylo válečným zajatcům v některých táborech povoleno napsat jeden dopis měsíčně své rodině v Německu. Dopisy byly cenzurovány. Pošta neprobíhala nefrankovaně. Zajatci museli dopis před odesláním z vlastních peněz opatřit poštovní známkou. Jeden dopis stál v té době 6 zlotých. Peníze však mělo jen velmi málo zajatců. Příjem bezplatné zajatecké pošty polské poštovní úřady odmítaly. V říjnu 1946 přišla na polské ministerstvo pošt a telegrafie stížnost Mezinárodního výboru červeného kříže. Stížnost nezůstala bez odezvy. Na podzim 1946 bylo do polské pošty včleněno oddělení červeného kříže pro příjem a distribuci zajatecké pošty. Trvalo však ještě několik měsíců než zajatecká pošta začala skutečně fungovat ve všech táborech.

Vyplácení mezd, strava

Zpočátku dostávali váleční zajatci za svou práci pouze stravu.

Strava zajatců sestávala především z krupicové a kukuřičné kaše, občas i brambor. Na den dostávali zajatci 400-500g. chleba. Maso vydáváno nebylo. Podvýživa společně s nedostatečným ošacením měla značný vliv na velmi nízký pracovní výkon, vysokou nemocnost a četnost pracovních úrazů.

6. února 1946 se proto Centrální správa uhelného průmyslu obrátila na ministerstvo národní bezpečnosti s dotazem, mohou-li válečným zajatcům vyplácet mzdu, kterou by zajatci mohli využít k dokoupení potravin. Tento požadavek byl schválen. Vyplácení mzdy však nebylo jednotné a lišilo se zaměstnavatel od zaměstnavatele.

Teprve 1. srpna 1948 bylo vydáno nařízení ministerstva národní bezpečnosti, které sjednocovalo mzdu vyplácenou válečným zajatcům. Nekvalifikovaní váleční zajatci měli obdržet za odpracovaný den 25 zlotých. Odborní pracovníci (zedníci, truhláři a výše kvalifikovaní zajatci) 50zlotých, inženýři 75 zlotých. Práce ve dny volna a práce přesahující předepsané nasazení byla dle nařízení hodnocena odměnami o dvojitě vyšší běžné denní mzdy.

Ze mzdy byly odpočítávány srážky za ubytování a stravu. Obvykle bylo zajatcům následně vyplaceno 10% běžné mzdy civilního dělníka a to pouze tehdy, kdy zajatec splnil denní normu. Pro zvýšení pracovního výkonu zajatců zavedli někteří zaměstnavatelé rovněž úkolový systém vyplácení mezd. Mzda při splnění úkolu stanoveného na den obvykle činila 50% z průměrné denní mzdy civilního dělníka. I tak je však nutno uvést, že mzda při velmi vysokých cenách v táborových kantýnách nestačila na více než udržení těla a duše pohromadě

Ceny zboží v kantýnách byly roku 1948 v průměru následující:

1kg chleba	35zl.
1kg másla	700zl.
jedna libra špeku	300zl.
20 cigaret	60zl.

Potravinové dávky byly postupně navyšovány z 3000 kalorií na den na 3200 kalorií na den. Mimo to byly vydávány výkonným zajatcům prémie v podobě teplého jídla, chleba, másla, špeku, sira, vajíček, marmelády

Tábor nucených prací Centralnego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego. (CZPW). Tábor se nacházel při uhelném dole Barbara-Wyzwolenie v Bitomiu Lagiewnikach, kde váleční zajatci a internovaní civilisté pracovali a umírali.

nebo tabáku. Váleční zajatci nasazení v uhelných dolech dostávali dvakrát denně vařené jídlo a ráno kávu. Každý podzemí pracující válečný zajatec dostával denně 750g. chleba, nad zemí pracující zajatec 500g. chleba.

Ošacení

Polsko se po válce potýkalo, stejně jako jiné evropské země, se zoufalým nedostatkem oblečení. Zbrojní průmysl si po roce 1943 vyžádal uzavření velké části textilních továren.

Není proto divu, že výstrojní situace válečných zajatců byla roku 1945 zoufalá.

Trofejní uniformy německé armády byly po osvobození odvezeny do Sovětského svazu a ty které zůstaly, byly přešívány podle civilních střihů a využívány pro ošacení civilního obyvatelstva. Někteří váleční zajatci vyměnili poslední kusy teplého prádla a výstroje za potraviny nebo jim byly odebrány strážní. Mnozí neměli po příchodu do pracovních táborů ani košili.

Vlivem těžké manuální práce musela být většina uniforem po krátkém čase tolikrát vyspravována záplatami, že nebylo již ani možno rozpoznat, že se dříve jednalo o uniformu.

Rovněž obuv, se kterou zajatci do tábora přišli, si brzy začala žádat výměnu. Zajatci, jejichž boty již nebyly opravitelné, dostali dřeváky. Jedinou ochranou noh proti mrazu byl papír, v lepším případě onuce.

Tato situace se částečně zlepšila teprve roku 1947 díky intervenci červeného kříže.

Postupné sjednocení a navýšení mezd umožnilo zajatcům si oblečení koupit. Pracovní oděv stál 96 zlotých, pár bot 58 zlotých a košile 25 zlotých.

V porovnání s potravinami bylo oblečení relativně levné. Jednalo se však o nekvalitní látky. Nedostatek ponožek, spodního prádla a košil přetrvával do roku 1948.

Zdravotní péče a hygienická situace

Zdravotní situace válečných zajatců, byla s příchodem zimy 1945 katastrofální. Zdravotní péči v táborech vykonávali němečtí váleční zajatci a internovaní civilisté, za nedostatku jakýchkoliv instrumentů a léčiv. Obvykle měli k dispozici pouze láhev rumu, nůžky a několik obvazů. Vody pro výkon základní hygieny byl nedostatek. Zajatci spali na zemi, v lepším případě na pryčnách bez matrací a dek. Mýdlo na praní, holení i osobní hygienu nebylo. Každý všední den v táborech byl provázen smrtí.

Vysoká úmrtnost nebyla pouze důsledkem nemocí, ale v nezanedbatelné míře rovněž následkem pracovních úrazů zapříčiněných vysláblými, nedostatečně zaškolenými zajatci. Obzvláště velká úmrtnost byla v pracovních táborech při důlních závodech. Kupříkladu v důlním táboře Beirut zemřely od října 1945 do března 1947 dvě třetiny z celkového počtu 600 mužů. V ostatních důlních táborech se úmrtnost do léta 1946 držela v průměru na 20%.

Program politické převýchovy válečných zajatců

S prvními snahami o politickou převýchovu zajatců se v Polsku setkáváme na jaře 1948.

V té době pověřila východoněmecká vládnoucí komunistická strana SED Karla Wlocha aby odjel do Polska s cílem vyhodnotit jakým způsobem nejlépe implementovat prokomunistickou propagandu v polských zajateckých táborech. Wloch navrhl zřízení školící propagační centrály pro válečné zajatce ve Varšavě. Touto centrálou se měl stát Varšavský pracovní tábor. V táboře byly pořádány protifašistické kurzy a přednášky. Vznikla zde rovněž redakce zajateckých

novin. Se souhlasem polského ministerstva národní bezpečnosti začal Wloch rekrutovat mezi zajatci členy „centrální samosprávy“. Pro svou činnost měla organizace neomezený přísun zajatců, a materiální podporu. Cílem byl vznik protifašistického hnutí, které by v pracovních táborech po celém Polsku nastolilo samosprávní systém a donutilo samotné zajatce, aby ze svých řad vydali ukrývající se příslušníky SS, příslušníky bezpečnostních složek a válečné zločince.

Repatriace

Mnozí zajatci, kteří byli v druhé polovině roku 1945 předáni polské správě ze sovětských sběrných táborů, byli nadšeni. Zůstali blíže domovu a doufali, že do jara 1946 budou doma. Skutečnost však vypadala jinak.

Prvními válečnými zajatci, kteří byli propuštěni z polského zajetí, byli nemocní a práce neschopní.

Souběžně s nimi byli propuštěni rovněž Volksdeutsche, kteří byli reklamováni velvyslanectvy Francie, Belgie, Československa a mnoha dalších zemí.

Prokazování národnosti zajatce bylo obtížné, protože řada zajatců přišla do zajetí bez jakýchkoliv dokumentů. Záznamy o první repatriaci válečných zajatců, práce neschopných pocházejí z 18. prosince 1945. Z Lodže byl odeslán transport 700 válečných zajatců do Berlína. 14. ledna 1946 dorazilo do Berlína jen 360 živých.

Repatriace práce schopných zajatců začala, stejně jako v ČSR nebo Jugoslávii na podzim 1948. Transporty obvykle sestávaly z 600-700 válečných zajatců. Na každý měsíc připadalo 3-6 transportů. Poslední transport směřující do západní okupační zóny odjel 27. 10. 1949. Jednalo se o 436 válečných zajatců. Poslední transport do východní okupační zóny odjel v dubnu 1950. Jednalo se o 1457 mužů podezřelých z válečných zločinů, příslušníků SS a gestapa. Tito muži byli následně umístěni do tamních věznic.

Použité prameny a literatura

1) *In Polnischer Gefangenschaft Jerzy Kochanowski, fibre verlag, osnabrueck 2004 Isbn 3-929759-62-4*

2) *Verbrechen der Sieger, Das Schicksal der Deutschen Kriegsgefangenen in Osteuropa, Berichte und Dokumente, Eine Kritische Studie., Druffel Verlag, Auswahl und bearbeitung von Wilhelm Anders 1976, ISBN 3 8061 0710 6*

Němečtí váleční zajatci v Soběslavi

Problematika válečného zajetí a internace v Československu 1945-1948

Velitelství zajateckých shromaždišť 5.5-16. 6. 1945

5. 5. 1945, tedy bezprostředně po aktivaci vojenského velitelství Velké Prahy „Bartoš“ bylo ve Zborovské ulici založeno zajatecké shromaždiště.

Podobně jako v případě paralelně fungujících koncentračních táborů byly i v zajateckém shromaždišti umístěny zprvu jak osoby vojenské tak i civilní, včetně sester červeného kříže, které doprovázely transporty raněných, žen a dětí. I zde docházelo k nepřístojnostem a represáliím. Zajatci trpěli nedostatkem stravy a pitné vody. V souvislosti s rozšiřováním sítě zajateckých shromaždišť vydalo vojenské velitelství velké Prahy příkaz k zformování Velitelství zajateckých shromaždišť. Pro umístění nově vzniklého velitelství byly vybrány kabinety Průmyslové školy v Praze XVI na Smíchově.

Před nově vzniklým velitelstvím stálo mnoho úkolů, které vyžadovaly okamžité řešení. Bylo nutno oddělit jednotlivé skupiny zajatců, zjistit počet živých, zajistit potřebný strážní personál, vozidla a materiál nezbytný pro chod shromaždišť.

8. 8. 1945, tedy pouhý den po svém založení, vydává Velitelství zajateckých shromaždišť jeden z prvních rozkazů směřovaný na jednotlivá zajatecká shromaždiště „I. hlaste podle vzorů

1) počet dávek stravy

a) počet pro snídani do 17hod, den předem

b) počet pro oběd do 8hodin téhož dne

c) počet pro večeři do 13hodin téhož dne

Toto hlášení bude posláno přímo proviantuře ve Štefánikových kasárnách 3 krát denně.

2) Stavy osob a výstroje včetně každé změny hlaste jednou denně na velitelství zajateckých shromaždišť Praha XVI Jahnova 25

II. zřídte ošetřovny. Proveďte rozdělení zajatců na skupiny, zvláště ubytování důstojníků, poddůstojníků a mužstva dohromady a zvláště ubytování žen a dětí, pokud se tak již nestalo.

III. udržujte spojení s velitelstvím zajateckých táborů Praha XVI v Jahnově ulici telefonicky nebo spojku. Spojku vyšlete nejméně jednou denně. Spojka se hlásí u velitele nebo jeho zástupce

IV. Založte si evidenci došlých a odeslaných spisů a protokolárně vyšetřovaných zvláštností (provinění zajatců)

V. formuláře hlášení příkládám

VI. Zakládejte si ve volném čase kartotéku zajatců.

Velitelství zajateckých shromaždišť provádělo namátkové kontroly jednotlivých shromaždišť, při kterých kladlo, důraz na výkon strážní služby, pořádek a disciplínu. V návaznosti na zjištěné nedostatky vydávalo další doplňitelné příkazy.

Gymnázium na ulici Zborovská 45, Praha, V květnu 1945 se zde nacházelo zajatecké shromaždiště č. 1 pro německé zajatce. (LCH2010)

Preslova 25, Praha, během Pražského povstání, v květnu 1945 zde vznikl jeden z prvních českých táborů pro německé zajatce, zajatecké shromaždiště č. 3. Den po založení tábora bylo do této budovy umístěno rovněž Velitelství zajateckých shromaždišť. (2010)

„Velitelství zajateckých shromaždišť“
9. 5. 1945

Adresováno velitelství shromaždišť č.1.-6.

Při kontrole jednoho zajateckého shromaždiště byly zjištěny různé závady. Aby se tomuto předešlo, nařizují:

- 1) strážní čety musí být svým velitelem poučeny o naprostém vojenském chování a vystupování strážních osob.
- 2) Kázeň strážních čet musí být naprosto vojenská.
- 3) V každé místnosti, kde jsou ubytováni zajatci, musí být určen z jejich řad velitel místnosti a jeho zástupce. Při vstupu Čs. důstojníka první zajatec, který je nejbližší zvolá „pozor“ „achtung“ a velitel /zástupce/ světnice hlásí stav zajatců. O tom buď též zajatci poučení.
- 4) zajatcům se před koncentrací odebere veškerá přebytečná výstroj /brašny, přikrývky, boty/ a vše ostatní co by mohlo napomoci v útěku. Ponechá se jim prádlo, boty, oděv, ručník a věci toaletní“

O rozsahu dalších činností a problémech se kterými se velitelství zajateckých shromaždišť potýkalo, nejlépe svědčí závěrečná zpráva velitele zajateckých shromaždišť majora generálního štábu J. Nehyby.

„19. června 1945

Přehled činnosti velitelství shromaždišť zajatců
Shromažďování válečných zajatců a organizace shromaždišť na Smíchově ujal jsem se dnem 7. 5. 1945.

V ten den byly již internovány osoby ve školách na Zborovské a Smetanově ulici

V dalším je třeba rozeznávat:

a) internované osoby tj., vojenské i civilní osoby Němce, včetně žen a dětí, jakož i natčené Čechy kolaboranty atd.

b) válečné zajatce-zatčené /zajaté/

Osoby byly přivlečeny většinou smíšeně a na třídění nebylo v kritických dnech času.

Ve shromaždištích č. 1 a 2, shora zmíněných bylo do poledne dne 7.5 soustředěno asi 1500 osob. Do večera téhož dne bylo obsazeno shromaždiště č.3 ve vyšší průmyslové škole na Smíchově 700 internovanými. V této škole, v kancelářích ředitelství, zřídil jsem své velitelské stanoviště. Nadporučík a záložce Šícha, dosavadního velitele shromaždiště č. 1, vzal jsem jako svého zástupce. Postupně jsem získal další personál a to jednak přímým nábořem od presenční komise v Kinského zahradě a jednak z učitelských sil zdejšího ústavu. Zde nemohu nevzpomenout služeb prof. Ing. Bobka, který ač nevoják velmi obětavě a svědomitě konal úkoly jemu svěřené a tím vydatně přispěl k zdoání tolíka práce, která se nám v prvním týdnu nahrnula. Obětavou prací relativně malého velitelství, čítajícího 24 osob, do kterého spadaly dvě úřednice školního ústavu, hospodářská správa, spojky a šoféři, za pomoci dvou vozů získaných přímo do firem a telefonního spojení tří linek, bylo možno zvládnout nával zajatců v prvních dnech, třeba to nešlo mnohde hladce. Ve dnech 8. - 15. 5. nastal takový příliv internovaných, že byly obavy z nehoršího-nemoci, hlad, rozběhnutí internovaných. Situace byla tím kritičtější, že v celém chodu služby se stále naráželo na nedostatek vycvičených strážních sil a nedostatek zbraní. Případy bezdůvodné střelby vzniklé neopatrným zacházením se zbraní, bavení se strážních s internovanými atd. byly na denním pořádku a byly jen s námahou postupně odstraněny.

Potíže rázu zdravotního a zásobovacího byly vedle uvedených nejakutnější. Spojení mimo Prahu vázlo a

proto i přípravy odsunu internovaných ven z Prahy nebyly snadné. První možnost odsunout internované do Milovic selhala, neboť na rozkaz vojenského velitelství Velké Prahy neměli tam být posláni, jelikož tábor obsadila Rudá armáda. Zjistilo se, že v Hněvicích u Roudnice je volný tábor, který pojme asi 5000 osob. Zorganizoval jsem a pod velením poručíka Romlera odeslal tam 5000 válečných zajatců. Další předvídaný odsun do trojúhelníků Sázava-Vltava-Hradištko ztroskotal na nedostatku drátu, o který jsem jednal s firmou Teplý na Smíchově. Umístit tam zajatce bez přepažení třetího ramena zmíněného trojúhelníků, nebylo pro absolutní nedostatek strážní vůbec možné. V té době bylo nutné prostřednictvím generálního velitelství četnictva v Praze nařídít četnickým stanicím, aby veškeré transporty internovaných osob na Prahu byly zachyceny a ponechány zatím na místě. Štábní kapitán Bulan, jehož jsem o zásah požádal, vyšel mi s pochopením vstříc a velké přílivy internovaných ustaly. Ve shora uvedené době byla zřízena shromaždiště ve všech školách na Smíchově, čísla 4-8, včetně hřiště na Mrázovce. Shromaždiště č. 9. Motol bylo přeplněno. Další osoby byly nouzově internovány na velkém stadionu Strahovském, kde bylo v té době asi 15000 osob. Shromaždiště bylo otevřeno i na sousedním stadionu sportovním.

Počínaje 14. květnem se situace lepší, neboť byl Rudou armádou odsunut první větší počet válečných zajatců, asi 14000 osob. Po zřízení zajateckého tábora mezi Zbraslaví a Lahovičkami Rudou armádou dne 18.5 byli váleční zajatci odsunováni tam.

Dnem 24.5 začíná policie přebírat civilní internované osoby, hlavně na stadionu a odesílá je ven na práci. Mezi tím ale přichází znovu menší i větší skupiny internovaných, hlavně z nejbližšího okolí Prahy. Tím se stalo, že předvídané uvolnění škol k účelům vyučování se o několik dní protáhlo, neboť na Stadionu, který jsem nyní určil jen jako průchodní shromaždiště pro civilisty ze zdejších škol, vzniklo v důsledku značné flukce osob a nouzových zdravotních opatření velké nebezpečí infekčních chorob.

V Motole byli v této době soustředováni už jen váleční zajatci a z nich tvořen pracovní prapor pro pracovní úkoly v Praze a v nejbližším okolí. Cennosti, které internovaní na výzvu odevzdali dobrovolně i ty cennosti které jim byly odebrány, byly odevzdány ústřední státní pokladně dle rozkazu vojenského velitelství Velké Prahy ze dne 4. 6. 1945. Hlášení i se seznamy byla zaslána zemskému národnímu výboru a intendanci vojenského velitelství Velké Prahy v likvidaci.

Dnem 15. června 1945 zastavilo zdejší velitelství činnost. Do 25.6 bude provedena likvidace. Doklady o činnosti budou odevzdány vojenskému velitelství velké Prahy, hospodářské doklady intendanci posádkového velitelství velké Prahy.

Napsal

Velitel shromaždišť válečných zajatců v Praze XVI
průmyslová škola mjr. gšt J. Nehyba

Adresováno: PVVP velitelství I. oblasti

Příloha k hlášení

Přehled pohybu válečných zajatců a internovaných civilních osob

19. června 1945

Přisun do 10.5.45 37000 z Prahy a nejbližšího okolí

14.5 5000 z Brna

2000 z východu /i civ. osoby/

6000 z různých míst

16.5 15000 z okolí Prahy

10000 z různých míst /civ. osoby/

do 31.5 300 z různých míst jednotlivě /malé skupiny/

Odsun

11.5 45 5000 do Hněvic u Roudnice

13.5 45 10000 pracovní jednotky

14.5 14000 směr Benešov a Teplice-Šenov

20.5 5000 Zbraslav /kapitán ruské armády Štern/

20.5-4.6 17000 převzala policie /civilních/

25.5-30.5 45 15000 nemocných převzala ruská armáda (do invalidoven v Německu)

Stav dne 14. 6. 1945, 3400 zajatců a internovaných civilních osob

Pracovní nasazení zajatců ze zajateckých shromaždišť

Stejně jako internovaní z mnoha pražských koncentračních táborů, byli i zajatci ze shromaždišť pracovní nasazení.

Bezprostředně po skončení bojů byli zajatci nasazení především na zprůjezdňování cest, odstraňování následků po bombardování, dláždění cest, kopání hrobů a na rozličných pracích pro vojenské velitelství.

Ve vojenské režii byli zajatci nasazení kupříkladu na odstraňování překážek podél cesty, kudy měl přijet po svém návratu z exilu na pražský hrad prezident Eduard Beneš. Veliteli ženijního vojska vojenského velitelství Velké Prahy bylo pro tento úkol dáno k dispozici 40 ozbrojených členů policejního sboru a potřebné množství válečných zajatců, které zajistilo velitelství zajateckých shromaždišť.

V polovině května 1945 se začínají množit rovněž požadavky velkých podnikatelů i drobných živnostníků o přidělení válečných zajatců. Velitelství zajateckých shromaždišť nekladlo tomuto pracovnímu nasazení žádných překážek. Zbavilo se tak povinnosti zajatce živit. 6 válečných zajatců pracovalo kupříkladu v druhé polovině května 1945 ve velkoobchodu s bramborami Weidenthaler a syn v Praze XVI. Práce válečných zajatců využívala rovněž firma Josef Teplý, velkoobchod železářství v Praze. 20 zajatců vykládalo vozy s přivezeným materiálem určeným pro tuto firmu. Pracovní nasazení válečných zajatců v obvodu velké Prahy, i mimo ní, pokračovalo do 25. 5. 1945, kdy bylo, na příkaz majora Něščerta ze štábu generála Paramisina, zakázáno posílat zajaté vojáky i civilisty, ženy nevyjímaje, na práce mimo shromaždiště. Důvodem bylo připravované převzetí všech, kteří byli zajati pražskými povstalci, velitelstvím týlu 1. Čs. armádního sboru v SSSR.

Po předání bylo vysílání na práci opět obnoveno. 29. 5 1945 bylo kupříkladu ze zajateckého shromaždiště na Preslově ulici posláno 500 válečných zajatců na práci k firmě Benzina do Hněvkovic. Vzhledem všeobecnému nedostatku transportních prostředků byli na práci zajatci posláni pěšky. Pochod trval 3 dny.

9. června bylo ze zajateckého shromaždiště v Motoli přiděleno 100 zajatců na práci k firmě Vakuum Oil Kompanie. Zajatci byli rovněž využiti na opravy a čištění objektů rozpuštěných zajateckých shromaždišť. Řada z těchto objektů utrpěla již v době bojů, na začátku května 1945 značné škody. Okenní tabulky byly rozbity, podlaha byla často v dezolátním stavu, záchody ucpané, vodovod nefunkční.

O vývoji pracovního nasazení zajatců a jeho charakteru se ještě později zmíním. To však již nikoliv v souvislosti se zajateckými shromaždišti ale v souvislosti s vojenskými zajateckými tábory.

Odsun zajatců z obvodu Velké Prahy a postupná likvidace zajateckých shromaždišť

Se zajateckými shromaždišti nebylo nikdy počítáno jako s dlouhodobým řešením. Zajatci zde umístění měli být postupně rozděleni na osoby civilní a vojenské a při nejbližší příležitosti, dle náležitosti k jedné či druhé skupině, odsunuti do nově vzniknuvších kmenových zajateckých táborů nebo táborů internačních.

„*Vojenské velitelství Velké Prahy (VVVP)*

20. 5. 1945

Odsun válečných zajatců z území Velké Prahy přichází do konečného stádia.

Všichni vojenští velitelé na území Velké Prahy přezkouší ihned všechny osoby ve shromaždištích zajatců ve svých obvodech, oddělí válečné zajatce tj. příslušníky německé branné moci a všech jiných složek od civilních internovaných osob a odevzdají je veliteli shromaždišť válečných zajatců VVVP-Praha-Smíchov, průmyslová škola v Jahnově ul. Č. 25 mjr. gšt. Nehybovi

Válečné zajatce propuštěné z vojenských lazaretů odevzdá zdravotní služba VVVP přímo veliteli shromaždišť válečných zajatců VVVP

O čase a místě kam mají být váleční zajatci odvedeni, dohodnou se velitelé vojenských útvarů a přednosta zdravotní služby VVVP přímo s velitelem shromaždišť válečných zajatců mjr. gšt. Nehybou

Velitel shromaždišť válečných zajatců VVVP utvoří, pokud počty válečných zajatců dovolí, ze zdravých a praceschopných válečných zajatců 5 pracovních rot po 4 četách po 50 mužích, podle možnosti s příslušnými doprovody.

Ostatní váleční zajatci jsou soustředěni ve vojenském táboře Motol.

Pracovní roty válečných zajatců jsou k dispozici všem vojenským velitelům na území VVVP, kteří si je mohou vyžádati u 4. odd. štábu VVVP

Střežení, ubytování a stravování válečných zajatců z pracovních rot bude projednáno od případu k případu. Pokud vojenská velitelství válečné zajatce mají na práci již přiděleny nebo si je hodlají k tomuto účelu ještě ponechati, ohlásí počty těchto zajatců veliteli shromaždišť válečných zajatců mjr. Gšt. Nehybovi.

Pracujícím příslušníkům pracovních rot náleží poloviční dávka potravin vojáka Čs. armády

Shromaždiště válečných zajatců v Ruzyni, donucovací pracovna, podřizují s okamžitou platností veliteli shromaždišť válečných zajatců VVVP

Internované civilní osoby/muže, ženy, děti/odevzdejte ihned bezpečnostní policii, která obstará střežení a stravování.

Za tímto účelem vejděte ve styk s policejními veliteli příslušných policejních úseků, kteří již obdrželi rozkazy policejního ředitelství v Praze v tomto směru

Při eventuálních překážkách ze strany policie obraťte se na IV. oddíl št. VVVP“

15. června 1945 byla na rozkaz velitele štábu týlu 1. oblasti ministerstva národní obrany, podplukovníka Slabého zastavena činnost velitelství zajateckých shromaždišť vojenského velitelství Velké Prahy. Shromaždiště č. 1 bylo v té době již zrušeno. Internovaní o počtu 160 osob byli převzati policií a umístěni na shromaždišti č. 5. Ostatní byli převezeni policií do Lysé nad Labem. Shromaždiště č. 6 se již čistilo a připravovalo pro civilní použití. Ze shromaždiště č. 10 převzala policie 600 internovaných, kteří byli odsunuti směrem na Kladno. Ve shromaždišti č. 12 v Ruzyni bylo tou dobou ještě 121 příslušníků branné moci, 5 žen a 4 děti. Vojenské osoby byly odsunuty do Motola. Shromaždiště v Ruzyni, Hostivaři a Břevnově, kde zůstaly již jen civilní osoby a invalidé, byla předána bezpečnostním orgánům.

Shromaždiště Motol a Velký stadion Strahov byla převedena pod správu posádkového velitelství Velké Prahy. Zatím co zajatecké shromaždiště na velkém strahovském stadionu bylo zrušeno, shromaždiště ve vojenském táboře v Motoli je postupně přetransformováno v kmenový zajatecký tábor.

11. června převzalo velitelství motolského tábora gážisty a mužstvo ze zrušených zajateckých shromaždišť. Následně je velitelství v Motoli předána, společně s výstrojí a proviantem, také agenda a kartotéky velitelství zajateckých shromaždišť.

Umělecké ztvárnění vojenského zajateckého tábora Havlíčkův Brod na přebalu závěrečné zprávy o činnosti VZT Havlíčkův Brod z roku 1946 (UVA Praha)

Struktura správních orgánů válečného zajetí v ČSR

25. 5. 1945 převzalo velitelství 1. Čs. armádního sboru, které tvořilo základ nově vzniknuvšího ministerstva národní obrany, všechna vojenská velitelství po celém Československu, včetně všech stávajících zajateckých táborů a shromaždišť.

Problematikou válečného zajetí v ČSR byl pověřen štáb hlavního týlu ministerstva obrany, jehož velením byl pověřen podplukovník Slabý.

Velitelství hlavního týlu byla podřízena týlová velitelství nově vzniknuvších vojenských oblastí, která byla nadřízeným orgánem všech válečných zajatců v příslušné oblasti.

Celkem bylo území Československa rozděleno do 4 vojenských oblastí.

1. oblast s velitelstvím v Praze
2. oblast s velitelstvím v Táboře
3. oblast s velitelstvím v Brně
4. oblast s velitelstvím v Bratislavě.

Nezávisle na výše jmenovaných velitelstvích vojenských oblastí byla zřízena zemská velitelství zajateckých táborů.

Na území Čech a Moravy se jmenovitě jednalo o:

- Velitelství vojenských zajateckých táborů země Moravskoslezské v Brně
 - Velitelství vojenských zajateckých táborů v zemi České v Praze
 - Pobočka VVZT Brno, Velitelství vojenských zajateckých táborů v Moravské Ostravě.
- Tato velitelství byla rozsahem správního území shodná s rozsahem pravomocí:

- Zemského národního výboru země Moravskoslezské v Brně

- Zemského národního výboru země České v Praze

- Expozituře Zemského národního výboru země Moravskoslezské v Ostravě

Úkolem zemských velitelství byl přímý kontakt se zemskými národními výbory, se kterými tato velitelství spolupracovala na získávání a zpracování informací o zajatcích, kteří byli například přiděleni k pracovnímu nasazení bez reverzu a nebyli registrováni v kmenových zajateckých táborech, zemská velitelství rovněž prováděla kontroly zajateckých táborů, vedla jednání s většími průmyslovými koncerny a závody, intervenovala v problematice ochrany práv zajatců. Nutno uvést, že pravomoci zemských velitelství vojenských zajateckých táborů a velitelství týlu vojenských oblastí se částečně překrývaly.

Zvláštní kategorií válečných zajatců, kteří nespádali do kompetence ministerstva národní obrany, ale ministerstva vnitra byli příslušníci SS a od roku 1946 rovněž váleční zajatci sudetoněmeckého původu.

Hořké návraty repatriantů a podmínky v zajateckých táborech na území ČSR

Návraty repatriantů- válečných zajatců do ČSR byly hořké.

Přes útrapy které mnozí z těchto mužů, v zajetí a na dlouhé cestě z Britských ostrovů, Ruska, Norska, Dánska, Francie prožili, byli bezprostředně po překročení hranic zadrženi a opětovně umístěni do zajateckých táborů. Tento osud potkal několik tisíc Slezanů, Slováků, Čechů i sudetských Němců. Jednalo se o velké železniční transporty i menší skupiny a jednotlivce zadržené po překročení státní hranice. Ti, kteří nebyli zajati po cestě, byli zatčeni skrze SNB v místě bydliště a odvedeni na nejbližší vojenskou posádku, odkud byli převezeni do nejbližšího zajateckého tábora.

Přehled zajateckých-repatriačních transportů, jejichž cílovou stanicí se stal vojenský zajatecký tábor Motol.

25. 7. 1945 transport z Francie s 900 zajatci.

Září 1945 3 menší transporty z Ruska s celkem 254 zajatci a 1 transport z Norska s celkem 308 zajatci.

5. 10. 1945 transport z Ruska s 539 zajatci

12. 10. 1945 transport z Norska s 552 zajatci

21. 10. 1945 transport z Norska s 696 zajatci

9. 11. 1945 transport z Dánska s 227 zajatci

15. 11. 1945 transport z Ruska s 678 zajatci

4. 12. 1945 transport z Ruska s 308 zajatci

24. 12. 1945 transport z Ruska se 70 zajatci

9. 1. 1946 transport z Oels (Wroclav) s 200 zajatci

1. 3. 1946 transport z Ruska s 653 zajatci

Zatím co repatriační transporty z Francie, Norska, Anglie byly dirigovány přímo do zajateckých táborů v hloubi ČSR, repatriační transporty ze SSSR byly nejprve směřovány do vojenského zajateckého tábora v Třinci, který rovněž plnil funkci karanténního tábora. Zde byli zajatci podrobeni čtrnáctidenní karanténě a teprve poté přesunuti do zajateckých táborů v hloubi ČSR.

Zpráva o zatčení:

SNB Velitelství stanice v Javorníku 4. 1. 1946
„Jmenovaný byl dopaden dne 2. 1. 1946 při pátrání po uprchlém synu Hermana Geronta, při přechodu hranic česko-polských, od Pačkova směrem k Bílému Potoku. Jmenovaného zadržela hlídka SNB. Při osobní prohlídce nebylo nic závažného nalezeno.

Streit J. přiznal se, že nastoupil službu v roce 1943 u říšské branné moci ve Vratislavě, Btl.49. Prodělal boje ve Francii a u Lvova, kde byl raněn a obdržel záslužné vyznamenání. Pak bojoval ve východních Prusích a na ostrově Hela, kde byl zajat Rudou armádou a přišel do sběrného lágru v Tyršově. Z Tyršovy byl spolu s jinými zajatci převezen do Nového Štětína a pak do Hammerschveinu. Tam byl tážán, kam přísluší a jako československý příslušník byl dne 29. 12. 1945 propuštěn ještě se třemi dalšími. Na svoji omluvu uvádí, že službu vojenskou musel nastoupit na rozkaz.“

Výstroj, kterou si sebou zajatci přivezli, byla odebrána, propouštěcí doklady a cennosti zabaveny a repatrianti, často ve značně zbědovaném stavu, uvrženi opět do zajetí

Franz Zitterbart., 8. 6. 1950

„5. května 1945 jsem byl propuštěn z Wehrmachtu domů, do Touškova. Pracoval jsem jako krejčí pro Čechy a jako žehlič pro Američany. 19. července 1945 si mě vyzvedla americká vojenská policie, odvezla mě na obecní úřad a po krátkém výslechu mě převezli na nákladním autě do zajateckého tábora Hammelburg. Americká stráž byla velmi slušná. 20.9 1945 jsem byl propuštěn a na americkém autě dopraven do Tirschenreithu na bavorských hranicích. Nahlásil jsem se u amerického pohraničního důstojníka v Altmugl a 22. 9. 1945 jsem byl s 29 kamarády dopraven přes české hranice do Proumova. Tam nám na české celnici Češi odebrali propouštěcí listy, peníze (mě 186 marek a 100kčs proti stvrzence). Pak jsme museli odevzdat deky, prádlo, nože, hodinky, konzervy a tabák. Asi hodinu jsme čekali. Po hodině přišli příslušníci SNB a partyzáni. Pod jejich vedením se za nadávek a úderů pochodovalo do tábora v Plané.

Situace ve vojenských zajateckých táborech roku 1945 byla často podobná situaci převládající v zajateckých shromaždištích. Před příchodem zajatců nebylo připraveno téměř nic. Baráky byly zcela rozbity, zavšiveny, bez dek, slamníků. Vládl nedostatek pitné i užitkové vody, potravin, výstroje, hygienických potřeb, zdravotního materiálu i strážního personálu.

Situaci komplikoval i nedostatek jasných směrnic pro zacházení s válečnými zajatci.

Ze vzpomínek bývalého německého zajatce Dr. Kurta Zamsche na vojenský zajatecký tábor Kuřim

„4. 11. 1945 jsem byl zajat a umístěn do českého zajateckého tábora v Kuřimi. Po vstupní lékařské prohlídce jsem byl uznán jako práce neschopný, ale přesto jsem musel mnohokrát pomáhat při obstarávání

dřeva. Obstarávání dřeva znamenalo denně 24km dlouhý pochod se zátěží, což přesahovalo mé síly. Zhroutil jsem se. Kopanci a ranami pěstí jsem byl donucen dojít zbytek cesty. Za prohřešky byli zajatci trestáni fyzickými tresty. K jídlu jsme dostávali 0,8l kroupové polévky a 500g. chleba na den, bez soli a tuku. V tábore se nacházelo 2500 mužů. Od října 1945 až do února 1946 zde zemřelo 750 mužů. Zajatci, kteří byli do Kuřimi posláni ze zajateckého tábora ve Zlíně, byly jen tělesné ruiny. Z 50% zemřeli přes zimu. Nebyl dostatek paliva na topení ani mýdla. Zajatci museli pracovat v táborových dílnách. Mnohým, vlivem nedostatečné výstroje, museli být amputovány některé končetiny. Rovněž pro nemocné byla strava neslaná a bez tuku.“
Od roku 1946 dochází k postupné stabilizaci podmínek v kmenových a pracovních táborech válečných zajatců. Významný vliv v tomto procesu sehrál Mezinárodní výbor červeného kříže, do táborů se toho roku poprvé dostávají výtisky se zněním Haagské úmluvy, týkající se nakládání s válečnými zajatci, na kterou Československá vláda přistoupila 7. února 1938. S implementací jednotlivých nařízení se velitelství zajateckých táborů však potýkala prakticky až do roku 1948.

Mezinárodní výbor červeného kříže a jeho vliv na problematiku válečného zajetí v ČSR

V prosinci 1945 začala na území ČSR působit pražská delegace Mezinárodního výboru červeného kříže. Na začátku roku 1946 přinesla spolupráce ministerstva národní obrany, ministerstva vnitra a pražské delegace první ovoce. Do ženevské centrální informační kanceláře byl zaslán první seznam jmen 250 německých zajatců, kteří se nacházeli v zajateckých táborech na území ČSR. V červnu 1946 následoval seznam se jmény 16 zajatých příslušníků SS, kteří se v únoru 1946 nacházeli v Pankrácké věznici. Od 7. května do 3. června 1946 obdržela centrální informační kancelář v Ženevě 245 zajateckých registračních karet a seznam se jmény 25000 německých válečných zajatců, nacházejících se na území ČSR. Do Ženevy byla rovněž zaslána řada hlášení o úmrtí na speciálních formulářích červeného kříže. V srpnu a září 1946 přichází z Prahy opět několik set registračních listů společně s novými hlášeními o úmrtí a o vojenských hřbitovech. Na základě těchto informací mohla dát v říjnu 1946 centrální informační kancelář v Ženevě 7106 informací o válečných zajatcích v ČSR. 18. - 26. června 1946 vykonali delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže Dr. Lehner, MM. Reichard, MM. Montadon a M. Mock, v doprovodu českého majora z velitelství hlavního týlu, návštěvu 11 zajateckých táborů na území Čech a Moravy. 31. srpna 1946 bylo z Prahy odesláno do Ženevy dalších 8952 zajateckých registračních karet a na konci téhož roku následuje dalších 5667, nepočítaje řadu hlášení o úmrtí a o vojenských hrobech. 19. 10. - 16. 12. 1946, uskutečnili delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže 22 návštěv zajateckých táborů, při čemž zkontrolovali pracovní a životní podmínky 4849 zajatců. Od 18.12.1946-6.2.1947 bylo provedeno dalších 12 návštěv zajateckých táborů. V březnu 1947 bylo do Ženevy zasláno 3143 zajateckých registračních karet a řada hlášení o úmrtí. 19. - 28. 2. 1947 byly provedeny tři návštěvy zajateckých táborů a od 18. do 31. 3. 1947 18 návštěv. V březnu 1947 bylo do Ženevy posláno 1487 zajateckých registračních karet, hlášení o případech úmrtí a válečných hrobech. 26. 4. - 30. 5. 1947 bylo provedeno celkem 22 návštěv zajateckých táborů. 23. 6. - 23. 7. 1947 bylo provedeno 14 návštěv. Také v tomto období bylo do Ženevy zasláno 240 zajateckých registračních karet. Dle záznamů pražské delegace Mezinárodního výboru červeného kříže ze září 1947 se v Československu nacházelo stále 7646 německých válečných zajatců v 8 zajateckých táborech. 13. 9. - 1. 10. 1947 bylo provedeno 15 návštěv. 12. 1. - 4. 2. 1948 byly vykonány 3 návštěvy. 18. - 25. 6. 1948 8 návštěv, v říjnu 1948 11 návštěv. S každou návštěvou delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže se podmínky v zajateckých táborech vždy změnily k lepšímu a často poté na určitou dobu přetrvávaly. Po každé návštěvě byl ministerstvu zahraničních věcí předán opis inspekční zprávy. Nalezené nedostatky musely být odstraněny. Během následné návštěvy delegace bylo zkontrolováno odstranění nedostatků.

Zpráva o revizi zajateckého pracovního tábora „Kamčatka“ 28. března 1947, za účasti delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže
*Přítomní: za MČK Mudr. Lähnert a prof. Dr. Montadon
Za VVZT-Ostrava- major Karel Sládek
Za OKKD-NP- Josef Závodník
Pátek 28. března 1947*
„Tábor „Kamčatka“ Radvance (šachty Ludvik, Hedvika, Pokrok)
*Za závody přítomen p. ing. Rudolf Budař
Stav 386 zajatců.*
*Důvěrník zajatců Alois Gebrich. (osvobozen od práce).
V tábore je jeden holič, jeden krejčí a zajatci nasazení na povrchových pracích. Zajatci dostávají 5kčs denně, cigarety si platí zajatci sami. Za práci přes čas dostávají zajatci přilepšeno na stravě a cigarety. Důvěrník oznamuje, že zajatci si stěžují, že pracují přes čas 4-6 hodin, což prý je vyčerpávající.*
Ubytování je ucházející. Strava je dobrá a dostačující. Ošetřovna je v pořádku, medikamentů a obuvi je dostatek. Veliký nedostatek je na spodním prádle, chybí košile a kalhoty.
Zajatec Jindřich Schlegerberg č. známky 6970, který pracuje na jámě Hedvika si před komisí stěžuje, že 27. 3. tohoto roku sfáral na odpolední směnu. Z prvé směny havíř Karel Kožušník uhodil bezdůvodně výše uvedeného Němce-zajátce do tváře. Ostatní důlní dělníci byli proti jednání Karla Kožušníka. Hlášeno důlnímu p. Gustavu Kožušníkovi, komisí protokolováno.
Jelikož v ošetřovně leží dosti nemocných (zlomeniny aj.) byl volán závodní lékař p. dr. Matušinský, se kterým měla delegace důvěrnou rozmluvu.
Zajatci s TBC a zlomeninami měli být odvezeni do vojenského zajateckého tábora Motol
Delegace sdělila, že zajatci mají právo na jeden den volna týdně, vzhledem k tomu že je nutno považovat tyto muže za zajátce a nikoliv za politické trestance.
Delegace ničeho nenamítala proti tomu, když se zajatec dobrovolně přihlásí na práci v dnech svého volna, pokud bude zajatci za práci dána peněžitá odměna nebo hodnotnější strava, případně nějaký příděl cigaret.
Delegáti Dr. Lähnert a Dr. Montadon žádají, aby zajatcům v době nemoci byl vyplácen takzvaný žold 2 Kč denně. Dále žádají, aby zajatcům bylo vydáno spodní prádlo, ponožky, ručníky a kapesníky a aby zajatcům byly dovoleny společné vycházky s doprovodem stráže, neboť to předepisuje mezinárodní konvence. Dále poukazují na příděly potravin, že příděly dle našich předpisů jsou malé a neodpovídají předpisům konvence. Dále poznamenávají, že důvěrníci zajatců nemají pracovat. Souhlasí však s tím, že v táborech s malým stavem zajatého mužstva, pod 100 zajatců postačí důvěrníkovi pro tuto činnost 1-2 dny v týdnu. V táborech jako jsou Doubrava a Radvance byli od práce zajatci-důvěrníci osvobozeni zcela. Zajatecká pošta dochází pravidelně jak prostřednictvím červeného kříže tak i frankovaně.
Důvěrná poznámka v hlášení:
Lze pozorovat, že časté návštěvy delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže nepůsobí dobře na pracovní morálku německých zajatců. Cítí podporu práva a tím klesá výkon“
OKD, Skupina sociálně politická 6. října 1947
Sdělení čís 36/47 So 10.

„Velitelství vojenských zajateckých táborů v Ostravě nám zaslalo přípis ze dne 29.9 tohoto roku, ve kterém poukazuje znovu na závady, zjištěné při prohlídce zajateckých táborů, mezinárodním červeným křížem a nařizuje nám zavést ihned následující opatření:

1) každý pracující zajatec musí obdržeti 4 dny v měsíci volno bez ohledu na to, zda je to všední den nebo neděle. Není-li možno z provozních důvodů udělit zajatci volno v neděli, musí mu být poskytnuto náhradní volno v jiný všední den. V den pracovního volna mohou pracovat vojenští zajatci jen tehdy, jestliže s tím dobrovolně souhlasí.

2) S platností od 1. 10. 1947 se nařizuje, aby byly zajatcům vypláceny v den pracovního volna 2 Kčs kapesného a stejný obnos, je-li zajatec nemocen. Vyplácení 10 Kčs za odpracovanou směnu zůstává nezměněno.

3) Přihlásí-li se zajatec v době svého volna dobrovolně na práci, nebude velitelství zajateckých táborů ničeho účtovat a suma, která by se jinak účtovala za jeden pracovní den tj. 38,30 Kčs za práci pod zemí a 25,5 Kčs za práci na povrchu, může být zajatci poskytnuta za to, že dobrovolně pracoval. Tento obnos nesmí být zajatcům vyplácen v hotovosti, nýbrž uložen na eventuální nákup osobních potřeb, pracovního šatstva, obuvi, prádla apod.

4) mezinárodní konvence o válečných zajatcích nepřipouští, aby byli váleční zajatci zaměstnáváni výhradně na nočních směnách. Žádáme proto správy jednotlivých závodů, aby bylo nařízeno střídání zajatců v různých odpoledních a nočních směnách a to nejméně po dvou měsících.

5) Důvěrníkům zajatců dlužno poskytnouti přiměřené volno, aby mohli svoji funkci řádně vykonávat. Podle stavu zajatců nařizujeme s okamžitou platností poskytnouti volno v táboře v Radvancích, na Kamčatce a na Doubravě každý pracovní den, na Zárubku tři dny v týdnu, na Trojici, Nové jámě a Stalinu 2 dny v týdnu. Důvěrníci nesmí být přidržováni k dvouhodinové povrchové práci po směně. V den uděleného volna pro výkon důvěrnické služby obdrží každý důvěrník odměnu, jako kdyby nastoupil na běžnou směnu.

6) Stejně tak je nepřijatelné, aby směna zajatce pod zemí trvala déle než 8 hodin, pokud snad není naprosto z provozních důvodů nutno, aby zajatci spolu s ostatními dělníky zůstali na směně déle než 8 hodin.

7) Z příkazu pana centrálního ředitele žádáme báňské provozní ředitelství v Petřvaldu-Orlové, aby s okamžitou platností byl vyměněn zástupce velitele tábora Kamčatka pan Skalka, sanitní ošetřovatel Paloncy a strážný Pščolka. Správa dolu Zárubek vymění velitele strážce Ulricha a strážného Komana. O provedení nám podá jak báňské provozní ředitelství Petřvald-Orlová, tak i správa dolu Zárubek písemnou zprávu, ve které sdělí, kým byly uvedené osoby nahrazeny.

Připomíná se co nejdůležitěji, že není dovoleno zajatce bít a nepřijatelně s nimi zacházeti. Zajatci podléhají kázeňské i trestní pravomoci velitelství vojenských zajateckých táborů, které nám přislíbilo, že proti neukázněným zajatcům co nejpřísněji zakročí.

Jestliže tato opatření nebudou přísně dodržována, sdělilo nám velitelství zajateckých táborů, že nám zajatce odebere. Proto v zájmu provozu je nutno, aby všechny příkazy byly co nejpřesněji dodržovány

Rozdělovník:

VVZT v Ostravě

Báňskému provoznímu ředitelství Petřvald Orlová

..... Ostrava jih

správě dolu Stalin

Zárubek

Trojice

Michálka

Doubrava

Nová jáma

Pokrok

Hedvika

Ludvík

Táboru Kamčatka

Zajatecká informační kancelář SČČK

V roce 1946 zařadila Společnost Československého červeného kříže do své struktury zajateckou informační kancelář se sídlem v Praze

Odesílatel: Společnost čs. červeného kříže

Adresát: na všechny ONV

„Ministerstvo národní obrany svým výnosem čj. 17492-VHT/1.odd 46 pověřilo nás zřízením ústřední informační kanceláře pro válečné zajatce na půdě ČSR, na podkladě ženevské úmluvy, ku kteréžto přistoupil a kterou uznává i náš stát.

Abychom mohli zlepšit přesnou evidenci všech válečných zajatců, kterou potřebujeme jak k naší evidenci, tak pro Mezinárodní červený kříž v Ženevě, prosíme vás o zaslání jmenného seznamu všech válečných zajatců, kteří podléhají vaší evidenci v okrese. Jmenné seznamy zašlete nám prosím dvojmo.

Seznamy jsou pro nás o to aktuálnější, jelikož v poslední době došlo k značným změnám v důsledku odsunu válečných zajatců do Německa a krom toho k dalším přesunům válečných zajatců uvnitř ČSR, takže nemáme dnes přesný přehled o pohybu a počtu válečných zajatců, což nám činí velké potíže v plnění našeho poslání.

Seznamy musí obsahovat tato data: Jméno a příjmení, datum, místo narození a informaci ze kterého zajateckého tábora byl dotčený válečný zajatec vám přidělen“

Zajatecká informační kancelář v Praze byla v úzkém spojení s generálním štábem velitelství hlavního týlu ministerstva národní obrany a ministerstvem vnitra. Každodenní náplní této kanceláře bylo přeposílání žádostí a oběžníků místním, okresním a zemským národním výborům, příjem žádostí směřovaných od příbuzných válečných zajatců ministerstvu národní obrany. Kancelář asistovala při pátrání po zajatcích s neznámým místem pobytu.

Na vyřizování zajatecké agendy bylo v březnu 1947 do zajatecké informační kanceláře bezplatně zapůjčeno ze zajateckého tábora Motol několik německých důstojníků. Červený kříž hradil těmto zajatcům jízdné tramvají na místo pracoviště, na ulici Thunovská 18 a zajišťoval zajatcům stravu.

Hlavní národnostní skupiny v zajateckých táborech na území ČSR

V zajateckých táborech na území ČSR se nacházeli sudetští Němci, říšští Němci, Rakušané, Rusové, Rusíni, Ukrajinci, Poláci, Slovinci, lužičtí Srbové, sárští a moselští Francouzi, Francouzi z horního a dolního Rýna,

Rumuni, Maďaři, Lucemburčané, Dánové, Estonci, Lotyšši, Litevci, Španělé, Švýcaři, Bělorusové, Češi, Slezané. V zajateckém táboře v Olomouci se mezi zajatci dokonce nacházel jeden český róm a při Velitelství vojenského zajateckého tábora Ostrava 1. 7. 1946 byl ve stavu veden 1 Angličan.

O tyto zajatce, vyjímaje říšské Němce, začala bezprostředně po skončení války projevovat zájem jednotlivá velvyslanectví.

Zajatci, cizí státní příslušníci byli podrobeni prověření. Prověrky probíhaly přímo v zajateckých táborech. Za tímto účelem do táborů docházeli delegáti repatričních misí. Jednalo se o repatriční misi francouzskou, která zastupovala i misi belgickou a lucemburskou, dále o misi polskou, maďarskou, dánskou, ruskou, jugoslávskou, lužicko-srbskou, norskou, rumunskou a rakouskou.

Mnozí váleční zajatci se do zajetí dostali bez jakýchkoliv dokumentů. Dodatečné prověření národnosti těchto zajatců bylo značně obtížné, dlouhotrvající a vyžadovalo nadnárodní spolupráci. Tak se stávalo, že někteří zajatí vojáci národnosti rakouské či francouzské, kterým se nepodařilo prokázat svou totožnost, byli propuštěni až v roce 1948.

Méně početné skupiny válečných zajatců holandské, dánské a lucemburské národnosti, byly odbavovány přímo na příslušných velvyslanectvích. Váleční zajatci estonské, běloruské a ukrajinské národnosti byli koncentrováni ve sběrných táborech Sovětské armády.

Početní stav válečných zajatců v ČSR

Na konci května 1945 se pod vojenskou správou v Motolském a Milovickém zajateckém táboře nacházelo více jak 10000 válečných zajatců, kteří byli zajati během květnových bojů v Praze a jejím okolí českými povstalci, vlasovci i rudou armádou. V tomto počtu není začísleno více jak 40000 válečných zajatců předaných Sovětské armádě, odvedených do Teplíc-Šenova, směrem k Benešovu a směrem na Zbraslav.

V říjnu 1945 bylo českou vojenskou správou registrováno více jak 10000 válečných zajatců. Mimo tábor bylo nasazeno ne více jak 1200 z nich. Tento stav byl však pouze zlomkem skutečného počtu válečných zajatců na území ČSR. Nutno uvést, že v této době se stále nacházela většina válečných zajatců ve sběrných táborech válečných zajatců ONV, internačních táborech a pracovních střediscích pod správou ONV, nebo větších podniků jako OKD či SUD. Dochází rovněž k návratu propuštěných válečných zajatců z Francie, Británie, USA, SSSR, Jugoslávie, Polska.

V červenci 1946 bylo pod vojenskou správou registrováno více jak 38000 válečných zajatců. Mimo kmenové tábory bylo nasazeno 15047 zajatců. Tito zajatci se nacházeli v celkem 46 vojenských zajateckých táborech. V sumě „mimo kmenové tábory“ není započítán VZT Most, Ostrava a Plzeň.

V této době docílil počet válečných zajatců v ČSR svého maxima. To také důsledkem toho, že byly dokončeny soupisové akce všech zajatců sudetských Němců, kteří se vrátili ke svým rodinám a roku 1946 byli dodatečně vzati do stavu válečných zajatců, a těch kteří byli přiděleni ze zajateckého tábora bez reverzu a nebyli zavedeni do evidence armády.

10. srpna 1946 začalo hromadné převádění zajatců-sudetských Němců do kompetence ministerstva vnitra, které mělo za následek postupné uzavírání vojenských zajateckých táborů, které probíhalo od srpna až do prosince 1946. V provozu zůstaly pouze tábory Praha-Motol, Jičín, Most, Louny, Znojmo, Ostrava, Třinec, Písek, Havlíčkův Brod, Kuřim, Brno-Jundrov, Brandýs nad Labem.

V lednu 1947 klesl početní stav válečných zajatců v ČSR na 7000. Tito muži byli umístěni v 12 kmenových zajateckých táborech a jim podřízených pracovních táborech.

V září 1948 byli váleční zajatci z táborů Písek, Brno-Jundrov a částečně rovněž zajatci z Moravské Ostravy posláni do Motola, odkud byli repatriováni do amerického, britského, francouzského a ruského pásma. Posledních 1000 válečných zajatců z tábora v Moravské Ostravě bylo skrze Motol repatriováno ke konci roku 1948. Po ukončení repatriace sloužil tábor v Motole jednak jako tranzitní tábor pro zajatce z jáchymovských táborů a jednak jako správní centrum, které zpětně vymáhalo nedoplatky za práci válečných zajatců.

Stravování zajatců

Stravování válečných zajatců během provizoria první poloviny května 1945 bylo stanoveno o poloviční výši přidělu československého vojáka. V praxi však bylo stravování odlišné táborem od tábora dle místních možností.

Na začátku léta 1945 byla výnosem Ministerstva národní obrany č. j. 1512/III-1 přiznána na jednoho válečného zajatce a jeden den vojenská stravovací dávka č.

XXVIII. Stravovací dávka č. XXVIII sestávala z:

1. Kávová konzerva slazená	10g.
2. Různé kroupy	100g.
3. Mouka pšeničná 2. jakosti	30g.
4. Tuk umělý	15g.
5. Sůl na přípravu stravy	5g.
6. Sušená zelenina	5g.
7. Cukr	10g.
8. Chléb ze žitné mouky	500g.
9. Koření	0.25g.
10. Ocet	0.20g.

Přídavek pro těžce pracující sestával z:

Maso čerstvé	20g.
Chléb ze žitné mouky	100g.
Kávové konzervy	20g.

Stravování válečných zajatců bylo zajišťováno ze zásob vojenských proviantních skladů příslušných pro danou oblast. V případě přivedení nového válečného zajatce byl zajatec přihlášen táborovou administrativou do stavu živých. V případě že byl zajatec odsunut či odvelen na pracovní komando, byl ze stavu živých odhlášen. O stravování zajatců na denních a detašovaných komandech se staral zaměstnavatel.

Těžce pracující dostávali za obzvláště dobrý pracovní výkon mimo výše uvedených přísadků zvýšené přiděly masa, chleba a cigarety. Čas od času byly místo luštění vydávány brambory. Někdy dostávali zajatci i knedlíky. Strava byla podávána ve formě husté polévky z ječných krup, fazolí nebo hrachu s brambory a masem. Nemocní dostávali navíc čerstvou zeleninu, ovoce a mléko. Skrze postupné navyšování potravinových dávek již v létě

1946 strava ve většině případů nezavdávala důvodu ke stížnostem.

Obzvláště dobrá byla situace od druhé poloviny roku 1946 v zajateckém táboře Znojmo. Tábor byl situován v bezprostřední blízkosti pole. Zatím co v jiných táborech byly k dispozici jen kroupy, zde byl dostatek brambor. Přiděl chleba na den činil 750g. na jednoho muže. Vojenskou správou byly obstarávány masové konzervy, které byly připravovány s bramborami, zeleninou a kroupami ve formě husté polévky. Pro zajištění přísunu čerstvé zeleniny zajatci obdělávali 2ha velkou zeleninovou zahradu.

Zdravotní péče v zajateckých táborech

V kmenových zajateckých táborech bylo o lehce nemocné zajatce postaráno v táborových ošetrovnách. Personál těchto ošetřoven byl německý, vždy však pod velením českého doktora.

Vybavení ošetřoven v druhé polovině roku 1945 bylo omezeno na skromné příděly z vojenských skladů a to málo co si zdravotníci sebou do zajetí přinesli. Těžší případy byly umísťovány do vojenských popřípadě městských nemocnic.

Zajatci z detašovaných pracovních komand byli ošetřováni na podnikových ošetrovnách, nebo u smluvně sjednaných doktorů. V případě závažnějších zranění či nemocí byli zajatci přesunuti do vojenské nebo městské nemocnice.

V zimě 1945/46 se, vzhledem k velmi silným mrazům a všeobecně špatným podmínkám, které v táborech převládaly, váleční zajatci nacházeli téměř ve všech vojenských nemocnicích v Čechách, na Moravě a v omezené míře rovněž v nemocnicích městských. Rok 1946 přinesl do zajateckých táborů citelný úbytek zajatého zdravotnického personálu. Zajatí zdravotníci byli společně s příslušníky duchovní služby repatriováni.

Vzhledem k tomu, že značná část zajateckých táborů fungovala v těsné blízkosti internačních a evakuačních táborů pro civilisty, převzali lékařskou a zubní péči v zajateckých táborech internovaní lékaři a zubaři sudetští Němci. Příkladem možno uvést vojenské zajatecké tábory Kuřim a Třinec. Tam kde takové řešení nebylo, z jakýchkoliv důvodů možné, docházeli do tábora vojenští nebo smluvní lékaři.

V případě že zranění či onemocnění válečného zajatce mělo dlouhodobý charakter, byl takový zajatec poslán do zajateckého lazaretu. Váleční zajatci z táborů situovaných na území Čech byli posíláni do zajateckého lazaretu v Motole a váleční zajatci ze zajateckých táborů na území Moravy a Slezska do zajateckého lazaretu v Kuřimi.

Zajatecký lazaret v Kuřimi byl otevřen v listopadu 1945. Jednalo se o komplex sestávající z pěti dřevěných baráků v bezprostřední blízkosti zajateckého tábora. V každém baráku bylo 10 velkých místností pro nemocné a dvě menší místnosti pro personál. Každá místnost měla dvě okna a mohla pojmout 8-10 postelí. Každý barák měl betonové umyvadlo a 3 splachovací záchody. Baráky byly elektricky osvětleny. Službu zde vykonávali váleční zajatci a internovaní, celkem 4 lékaři, jeden magistr, tři zubní lékaři a 8 sanitářů. V druhé polovině roku 1946 narůstá podíl internovaných civilistů pracujících v táborové nemocnici.

V létě 1946 se v zajateckém lazaretu nacházelo 275 pacientů. Nemocní dostávali stejnou stravu jako ostatní zajatci. Lazaret byl vybaven z vojenských skladů a zásilek červeného kříže základními medikamenty a chirurgickými instrumenty. Za peníze samotných zajatců (7000kčs) bylo dokoupeno umělé slunce. K dispozici byla rovněž ultrafialová lampa, klinické a chirurgické zařízení.

Byly prováděny masáže a koupele v léčivých odvarech. Potřebné byliny sbírali zajatci, kteří byli dle diagnózy schopni lehčích prací.

Pro izolaci a pozorování jednotlivých nemocí byl lazaret rozdělen na šest oddělení

1) chirurgické oddělení

Oddělení obsahovalo 126 postelí, z čehož bylo v létě 1946 obsazeno 96. Oddělení mělo svou obvazovnu, elektrický sterilizátor, zařízení na vyšetření srážlivosti krve a operační sál odkud mohli být zajatci po operaci na vozíku odvezeni na pokoje.

2) oddělení plicních chorob.

V létě 1946 bylo obsazeno 62 postelí. Oddělení obsahovalo vyšetřovací místnost, ve které byl instalován vodovodní kohout, zařízení na provádění analýzy moči, a srážlivosti krve.

3) oddělení pro nemocné tuberkulózou.

K dispozici bylo 77 postelí. Oddělení bylo vybaveno speciálními mikroskopy a dalším potřebným zařízením pro vyšetření.

4) sekce pro léčení jiných nemocí

K dispozici zde bylo 73 postelí, z čehož jich bylo v létě 1946 obsazeno 65. Oddělení sestávalo z vyšetřovacích místností vybavených tekoucí vodou a centrifugou pro analýzu krve. Nejvíce zde byli léčeni kardiaci, zajatci s onemocněním beder, revmatici a nemocní malárií.

5) oddělení infekčních chorob

Na tomto oddělení bylo k dispozici 75 postelí, z toho bylo v létě 1946 obsazeno 33.

V izolované části byli zajatci zotavující se z tyfu a nakažení spálou.

6) ošetrovna

Ošetrovna sloužila pro ambulantní ošetření zajatců.

Oddělení obsahovalo:

a) operační sál, který byl vybaven tekoucí vodou, elektrickým sterilizátorem, reflektorem a instrumenty
b) laboratoř vybavenou množstvím vyhodnocovacích zařízení.

c) místnost pro Helioterapii

Zde bylo prováděno léčení s pomocí umělého slunce, ultrafialového záření a inhalačního zařízení

d) umývárnu kde bylo prováděno hydrotermické léčení
Knihovna v nemocnici obsahovala 400 knih

V nemocnici byla rovněž zubní ordinace, ve které byla dvě zubařská křesla. Zde byly odstraňovány záněty, prováděno plombování ale i aplikace protéz.

V táborové lékárně bylo mimo běžných medikamentů v létě 1946 k dispozici 44kg léčivých rostlin a 676 litrů nálevu s vitamínem C.

Vyšetření zajatců probíhalo každý den a medikamenty byly rozdělovány bezplatně. Léčiva, která byla nutně potřebná, byla kupována na náklady nemocnice.

Úmrtnost

Celkem zemřelo ve vojenských zajateckých táborech spravovaných skrze MNO. v letech 1945-1948 na 1300 válečných zajatců. Téměř 3/4 z uvedeného počtu, zemřely následkem válečných zranění, důsledkem infekčních chorob a celkové tělesné slabosti, po předání ze sběrných táborů GUPVI a po repatriaci z SSSR. Ve výše uvedeném počtu nejsou zahrnuti zemřelí v internačních a zajateckých táborech pod správou místních a okresních národních výborů a v pracovních táborech na Jáchymovsku.

Hlavní příčiny úmrtí válečných zajatců byly následující:

- 1) Zápal plic
- 2) Tyfus
- 3) Tuberkulóza
- 4) Úmrtí důsledkem válečných ranění
- 5) Úmrtí důsledkem střelných ran při pokusu o útěk z tábora či porušení kázně
- 6) Úmrtí důsledkem úrazů při práci
- 7) Sebevražda
- 8) Úmrtí důsledkem otravy metylalkoholem a jinými látkami v domnění že se jedná o alkohol

Na záznamy o zemřelých válečných zajatcích nebyl v květnu-červnu 1945 kladen příliš velký důraz.

Záznamy byly v mnoha případech dělány dodatečně teprve na příkaz ministerstva národní obrany. Není proto divu, že informace pocházející z tohoto období jsou značně nepřesné.

První hlášení o úmrtí, na formulářích červeného kříže, byla do Ženevy zaslána až na jaře 1946. Formuláře obsahovaly národnost zajatce, jméno a přímení, místo a datum narození, místo a datum úmrtí, adresu rodiny, místo kde byl daný voják zajat, příčinu úmrtí a místo pohřbení, informace stran označení hrobu, seznam věcí které měl zajatec při sobě v den úmrtí a místo pro poznámku byla-li o úmrtí informována rodina. Nutno uvést, že v případě říšských Němců, rodina z 90% informována nebyla.

Způsob nakládání s tělesnými ostatky byl odlišný tábor od tábora

Zajatci z tábora v Havlíčkově Brodě byli pohřbíváni na starém hřbitově zemského ozdravného zařízení. Hroby byly samostatné, označeny křížem a číslicí. Zajatci ze zajateckého tábora Josefov byli pohřbíváni na vojenském hřbitově rovněž do oddělených hrobů označených křížem a číslicí. Zemřelí ze zajateckého tábora Kolín byli pohřbíváni u zdi městského hřbitova. I v tomto případě byly hroby označeny křížem a číslem. Zemřelí ze zajateckého lazaretu v Praze- Motol byli pohřbíváni na obecním hřbitově v Praze-Košířích ve skupinových hrobech bez označení. Váleční zajatci zemřelí v městské nemocnici v Karviné byli zpopelňováni v místním krematoriu a poté rozprášeni na rozptylové loučce.

Pozůstalost válečných zajatců byla vložena do zapečetěné obálky, která byla za přítomnosti předávajícího důstojníka z vojenské nemocnice nebo civilního doktora a přejímajícího důstojníka finanční skupiny divizního velitelství otevřena a její obsah zaznamenán do protokolu.

Německý válečný zajatec, hrající ve chvíli volna na housle

Volnočasové aktivity a kulturní život v zajateckých táborech

Ve většině publikací věnovaných problematice válečného zajetí v ČSR, je kapitola volnočasových aktivit zcela přehlížena. Rád bych se proto této kapitole věnoval podrobněji.

Již v druhé polovině roku 1945 se v některých zajateckých táborech setkáváme s určitými formami benefitů, které byli válečným zajatcům po práci nabízeny za dobrý pracovní výkon. Nutno uvést, že v této době nebyli zajatci za svou práci placeni a tak některé drobnější benefity byly jedinou možností jak zajatce přimět k zodpovědné práci. Například válečným zajatcům ze zajateckého tábora v Brandýse nad Labem bylo umožněno za dobrý pracovní výkon navštěvovat od druhé poloviny roku 1945 táborovou knihovnu, jejíž základ tvořily převážně knihy zabavené samotným zajatcům. Zajatcům bylo rovněž umožněno, za předpokladu, že svědomitě plnili svou práci, vylepšit svůj jídelníček o zeleninu z malých zahrádek, které přiléhaly téměř ke každému obytnému baráku. Situace však nebyla ve všech táborech stejná. V těch táborech kde zajatci pracovali 7 dní v týdnu 10, 14 a někde i 16 hodin denně byli rádi, když našli chvílku na napsání dopisu svým blízkým.

Zlomovým v dané problematice byl rok 1946.

Návštěvy delegátů Mezinárodního výboru červeného kříže jednotlivých zajateckých táborů přispěly k prosazení jednoho volného dne v týdnu.

Tak dochází k rozvoji volnočasových aktivit a kulturních událostí i v táborech na území ČSR.

V zajateckém táboře Jundrov trávili zajatci v létě 1946 nedělní odpoledne psaním zajatecké pošty, hrou stolních a karetních her a četbou. V táboře fungovala knihovna s 2000 knihami, téměř výhradně německými. Podobně trávili nedělní odpoledne i váleční zajatci ze zajateckého tábora v Hranicích na Moravě a Olomouci.

V zajateckém táboře Kuřim byl, dle hlášení Mezinárodního výboru červeného kříže z června 1946, pro konání táborových bohoslužeb vyklizen jeden barák, ve kterém zajatci postavili oltář. Do tábora docházel každou neděli civilní kněz. Ve volném nedělním odpoledni se zajatci sdružovali v obytných barácích, kde se zdokonalovali v cizí řeči. Fungoval zde orchestr s velmi dobrými hudebníky. Některé nástroje zajatci dostali, jiné si museli sami vyrobit v táborových dílnách. Každou neděli byl pořádán v kantýně kulturní program, o který byl velký zájem, přednášky i divadelní vystoupení. Kostýmy si zajatci účinkující v orchestru zhotovili sami.

K dispozici byl i ping-pongový stůl. Poslech rádia nebo promítání však bylo zakázáno.

V zajateckém táboře Třinec byly, dle hlášení Mezinárodního výboru červeného kříže z června 1946, konány táborové bohoslužby každou neděli v jednom původně obytném baráku, který byl přeměněn na kapli. Bohoslužby zajišťoval místní katolický kněz, který zajatcům často nosil dárky jako kuřivo, mléko atd. V zajateckém táboře fungoval rovněž kulturní barák s jevištěm a zajatecký orchestr, který doprovázel různé kulturní události. Zajatcům bylo umožněno pořádat divadelní vystoupení. V táboře byly k dispozici, knihy, stolní hry a ping-pongový stůl.

V zajateckém táboře Brno-Slatina se ani v létě 1946 situace příliš nezměnila. Přes to, že do zajateckého tábora začali docházet jednou týdně civilní duchovní. Volný čas zde důsledkem charakteru pracovního nasazení prakticky neexistoval.

Jak z výše uvedeného vyplývá, ve většině zajateckých táborů vedli táborové bohoslužby v roce 1946 civilní duchovní, tak jak příslušníci polního duchovenstva a zdravotního personálu byli již repatriováni.

Vánoce za ostatním drátem byly pro válečné zajatce často velmi smutným a depresivním obdobím. Zajatci se proto snažili toto období překlenout kulturními večery a koncerty. Ve světnicích byl postaven vánoční stromek, vyzdoben vším, co bylo k dispozici. Velitelem tábora byla obvykle povolena prodloužená večerka do půlnoci a zajatcům mimo zvýšených přidělů vydány rovněž cigarety nebo malé množství piva.

Na žádost Mezinárodního výboru červeného kříže bylo ve všech zajateckých táborech od 30. 6. 1947 povoleno válečným zajatcům odebrat německé časopisy pro válečné zajatce a poslech německého rozhlasového vysílání pro válečné zajatce. Povoleno bylo rovněž pořádání her. Německé časopisy jakož i hry, které zajatci hodlali provozovat, však musely projít cenzurou zajateckého tábora.

Dle dochovaných záznamů vidíme, že některým válečným zajatcům s dobrým hodnocením, kteří se v roce 1949 stále nacházeli v zajetí, byla povolena dokonce svatba přes ostatný drát.

Odesílatel: válečný zajatec Josef Schenk.

Adresováno: veliteli zajateckého tábora Motol
květen 1949

„Tímto prosím pokorně o povolení vzít si Olgu Olah, se státní příslušností maďarskou, bydlící v Šeberově u Prahy, Dvůr Šeberov.

Já sám jsem narozen v Těšíně s německou říšskou státní příslušností. Od února 1946 se nacházím v ČSR jako válečný zajatce a jsem v táboře Motol

*Odůvodnění: Moje žena a já jsme bez domoviny a jsme oba odhodláni si v Německu najít existenci
Potvrzení MNV skrze státní příslušnost mé ženy
přikládám.*

Prosím pana velitele, aby mé žádosti vyhověl.“

Velitel vojenského zajateckého tábora Motol odpovídá na žádost válečného zajatce Josefa Schenka. 20. května 1949

„Proti uzavření sňatku válečného zajatce Josefa Schenka. S Olgou Olah není námitek za předpokladu, že oba snoubenci vyhovují všeobecným sňatkovým předpisům, že jsou oba německé národnosti a že budou odsunuti. Uzavřením sňatku nebude dotyčnému válečnému zajatci poskytnuto žádné výhody, které by byly v rozporu s opatřeními platnými pro válečné zajatce.“

Pracovní nasazení válečných zajatců

Po skončení války stála Československá vláda před náročným úkolem reaktivace průmyslu a zemědělství. Většina mladých Čechů, kteří byli odvečeni na nucené práce do Říše, stále čekala na repatriaci. Dopravní cesty byly přerušeny. Silnice z východu na západ lemovala těla vězňů z koncentračních táborů a válečných zajatců. Množství nevybuchlé munice bránilo znovuvýstavbě válkou poničených oblastí a obhospodařování půdy. Pracovní nasazení těch, kteří za tento stav byli zodpovědní, bylo proto více než přirozené. Zpočátku byli váleční zajatci v ČSR nasazováni především na opravách samotných zajateckých táborů, které byly téměř ve všech případech v prabídném stavu, na zprůjezdňování cest, kopání masových hrobů, demináž a sběr roztroušeného vojenského materiálu pro nově vznikající československou armádu a SNB, na reaktivaci vojenských letišť, opravách kasárenských budov. Podmínky pracovního nasazení válečných zajatců v druhé půli roku 1945 nebyly přesně definovány a tak docházelo k tomu, že si je jednotliví zaměstnavatelé přizpůsobovali dle toho, jak potřebovali. Žadatelé docházeli do zajateckých táborů a válečné zajatce si vybírali přímo na místě. Mnozí zajatci v době, kdy byli odvedeni ze zajateckého tábora na místo pracovního nasazení, nebyli registrováni. Stávalo se tak, že na jednotlivé zajatce roztroušené na statcích bylo po několika týdnech zapomenuto a poplatky za jimi odvedenou práci pobíraly místní či okresní národní výbory.

Tento stav, který přinášel ministerstvu národní obrany velké finanční ztráty za ušlé výplaty zajatců, volal po změně. V březnu 1946 proto ministerstvo národní obrany zavedlo takzvaný reverz, což byla smlouva o propůjčení válečných zajatců za účelem pracovního nasazení. Zaměstnavatel se jeho podepsáním stával za přidělené válečné zajatce dočasně zodpovědným a byl povinen plnit všechny podmínky v Reverzu definované

„Reverz

Firma MNV Bernartice přijímá od vojenské správy zastoupené štábním kapitánem pěchoty Valentou německé zajatce na práci za těchto podmínek Firma se bez výhrady zavazuje:

1. Poskytovatí přiděleným zajatcům svým nákladem:

A) ubytování a stravu

B) lékařské ošetření, pokud nemůže, resp. nebude provedeno šéflékařem nejbližšího vojenského útvaru, nebo ve vojenské nemocnici a s tímž omezením i jiné náklady léčebné péče o nemocného zajatce, včetně potřebných léků.

C) podle svých hospodářských a zásobovacích možností pracovní ošacení a obutí in natura.

2. Zaplatit vojenské správě za každého jednotlivého zajatce denní poplatek stanovený MNO viz č.j. MNO-vel.hl.týlu-188828/1 odděl HT 1945/

3. Kontrolovat styk zajatců s vnějškem, střežení zajatce během práce i mimo zaměstnání a provést opatření pro případ vzbouření a útěku zajatců a to vše svým nákladem pokud se ovšem taková kontrola, střežení a zabezpečovací opatření neprovádějí státními orgány v rámci normální jejich činnosti. Výše jmenované závazky přejímá podepsaná firma v mezích a rozsahu blíže jmenovaném v příloze k tomuto reverzu. Tato příloha tvoří nedílnou součást reverzu a firma prohlašuje, že jest jí svým obsahem známa.

4. Tábor podléhá organizačně vojenské správě

5. Kázeňskou a soudní pravomoc nad zajatci vykonávají vojenské úřady a vojenské soudy. Bude-li tábor střežen příslušníky SNB, vykonává kázeňskou pravomoc, příslušný velitel strážnice SNB, má-li nejméně hodnost strážmistra.

6. Stav zajatců může být kdykoliv snížen, nebo pracovní tábor zrušen, při čemž firma nemůže uplatňovat vůči vojenské správě žádných nároků na náhradu škod.

Vojenská správa prohlašuje, že k tomuto opatření přikročí jen tehdy, kdyby nutně potřebovala pracovních sil, nebo kdyby šlo o odsun zajatců do jiného prostoru.

7. Vojenská správa je oprávněna kdykoliv kontrolovati plnění závazků podle tohoto reverzu. Jestli firma nedostojí povinností obsažených v tomto reverzu, mohou jí být zajatci okamžitě odňati.

8. Obě strany se konečně vzdávají práva napadati toto ujednání

9. Prvopis tohoto reverzu s přílohou je uložen u vojenské správy.... Opis u firmy...“

Zaměstnavatelé, kteří zaměstnávali zajatce bez reverzu, byli vyzváni, aby se dostavili do zajateckého tábora, odkud si zajatce odvedli, k oficiálnímu převzetí a podepsání reverzu. Dotyčný musel prokázat, kolik zaplatil okresnímu národnímu výboru za celou dobu práce zajatce, kolik bylo vyplaceno válečnému zajatci, kolik bylo zapláceno na nemocenském pojištění. Za rok práce bez reverzu se drobní sedláci často dostávali do situace, kdy byli najednou po podepsání reverzu nuceni zaplatit rozdíl částky, kterou zaplatili a toho co vyžadovaly aktuální podmínky reverzu. Tento rozdíl mohl činit desítky tisíc Kčs.

Na zaměstnavatele válečných zajatců, kteří za zajatce nechtěli zaplatit, byl vystaven exekuční příkaz

„ONV v Berouně 21. 6. 1948

Exekuční příkaz na Arnošta Eliáše v Nižboru čp. 3

Podle výměru vojenského zajateckého tábora Motol, ze dne 1.11 1947 byl povinen do pokladny uvedeného velitelství zaplatit částku 1772 Kč, jako náhradu za přidělení válečných zajatců. Pokud tak neučiní do 3 dnů, bude přikročeno k exekuci.

Jedno se o práci 2 válečných zajatců, kteří pracovali na velkostatku v Nižboře od 23. 8. 1947 do 22. 9. 1947“

Nesplacených pohledávek za práci zapůjčených zajatců bylo nesčetné množství a řešení každého jednotlivého případu značně zatěžovalo příslušné orgány velitelství hlavního týlu. Ministerstvo národní obrany proto 29. listopadu 1947 oblastním velitelstvím v tomto ohledu svěřilo dočasnou pravomoc promíjet takové náhrady až do výše 20000Kčs. Této pravomoci směla oblastní velitelství využívat do 31. 12. 1948.

Zajatecké tábory se postupně stávají životně důležitými zásobníky pracovních sil pro všechna odvětví průmyslu. Ke každému kmenovému zajateckému táboru náležela denní komanda nasazená v okolí tábora a desítky detašovaných komand.

Jen krátkým výčtem možno jmenovat denní a detašovaná pracovní komanda vojenského zajateckého tábora Motol z let 1945-1947

Komanda přidělená do důlní těžby:

Důl Beroun, Důl Ronna, Důl Chomle, Důl Listek, Důl Laušmann

Komanda přidělená vojenské správě:

Letiště Pardubice, 2. pyrotechnická skupina 13. divize Milovice, Posádkové velitelství Praha II, Vojenský útvar 2283 Praha IV, Autopark I Praha Smíchov, Vojenská ozdravovna na Pleši, Vojenský zdravotnický sklad Praha VII, Vojenská jízdárna Stromovka, Československý jezdeckém klubu Praha II, Ústřední domov Čsl. armády Praha II

Komanda přidělená do velkých průmyslových podniků:

Fantovy závody Pardubice, Rudý letov Praha Letňany

Komanda přidělená do skladů a dopravní infrastruktury:

Přístavní správa Praha VII přístav, přístavní správa

Smíchov, Praha XVI Přístavní 1032, Ústřední sklady

Praha VII Přístav, Výtopna Bubny ČSD, S.A.B. Praha

VII, Desinfekce Bubny ČSD, Přístavní správa Smíchov

Komanda přidělená k menším soukromníkům:

Liberský Praha, Arko výroba hraček Praha VII Na

Zátěrách 134, Ferra Praha VII Holešovice, Huraň-uhlí

Praha VII Dělnická 9, Jilich staré železo Praha VIII

Královedvorská, Junkera zahradník Praha VIII u

Trojanského mostu, Kraus staré železo Praha VII,

Liberský obuv Praha, Nebeský uhlí Praha II. Václavské

náměstí 27, Ing. Pičman Praha VII Přístav, Autodílny

Šperlík Praha XI Koněvova, Truhlářství Emil Lukařský

Praha VIII, Autotempo Praha VIII 168

Vypravení desítek denních pracovních komand

vyžadovalo dobré organizační schopnosti.

Na tuto práci byli obvykle nasazeni zodpovědní a energičtí zajatí důstojníci.

Odesílatel: Vojenský zajatecký tábor Motol

Adresát: Posádkové velitelství Velké Prahy 21. května 1946

„V sobotu dne 18.5 1946 dohodl jsem se telefonicky s p. majorem Martilíkem. z posádkového velitelství, že Masarykův stadion obdrží 50 válečných zajatců, kteří budou odvezeni 2 auty posádkového velitelství.

Provedením tohoto rozkazu pověřil jsem Kašpera., který jako zajištěná osoba je z nedostatku jiných lidí určen jako stálý výpravčí denních komand

Dne 19.5 1946 ráno dostavil se mezi jinými eskortami kol. 8 hod i svobodník Malinský, posádkovým velitelstvím určený jako eskorta pro Masarykův stadion, jehož výpravčí Kašper sice viděl, neodbavil jej však, poněvadž nevěděl, za jakým účelem přišel a dále čekal na příjezd dvou avizovaných aut pro stadion. Téhož dne dostavil se do zajateckého tábora pan Musil, nájemce velkostatku ve Letiboři, okres Český Brod a žádal větší počet pracovníků na jeden den, za účelem okopávání lánů řepy, při čemž podotkl, že tyto lidi večer vrátí.

Poněvadž auta pro Masarykův stadion se do 9:00 nedostavila, dal výpravčí, domnívající se, že stadion na pracovníky nereflkuje, lidi určené pro stadion k dispozici panu Musilovi, aby tak z národohospodářského ohledu velice důležitá práce mohla být před odsunem zajatců do Moravské Ostravy provedena.

Po 9 hodině urgoval správce stadionu p. Vykoupil zaslání zajatců načež mu bylo sděleno, že auta určená posádkovým velitelstvím se nedostavila, v důsledku čehož bylo mužstvo určené pro stadion dáno k dispozici panu Musilovi na zemědělské práce.

Výpravčí Kašper koná svoji službu svědomitě po celou dobu svého přidělení, má zájem na tom aby bylo všechno průceschopné, mužstvo plně využito a jednal i v tomto případě v intencích daných rozkazů.“

Velitel pracovního praporu Motol

Některé důležité podniky, které zaměstnávaly válečné zajatce, měly své pobočky a překladiště rovněž v sousedním Polsku. Ojedinele proto vznikala detašovaná pracovní komanda pod správou československých vojenských zajateckých táborů mimo oblast Československa. Jedním z těchto ojedinelých případů bylo i detašované pracovní komando vojenského zajateckého tábora Brno-Jundrov v Osvětimi.

Váleční zajatci nezůstávali dlouho na jednom pracovním místě. Formou střídání celých pracovních komand na různých pracovních místech se armádní správa snažila udržet pracovní výkon. Váleční zajatci, vyčerpaní podzemním dobýváním uhlí, byli dle potřeby převáděni do zemědělství a cukrovarů, kde měli opět nabrat sílu. Na jejich místo byli převedeni „čerství“ zajatci ze zemědělského sektoru. Při této lehčí práci na čerstvém vzduchu se zajatci měli zrekreovat pro opětovné nasazení v dolech.

Pracovní doba válečných zajatců byla stanovena na 8 hodin. Vyžadoval-li to charakter práce, mohla být práce prodloužena na 10, 14 a během žní i na 16 hodin denně. Zajatci zaměstnaní v dolech pracovali obvykle denně 8 hodin v podzemí a 2 hodiny na povrchu na pomocných pracích, nepočítaje cestu do práce a z práce, která mohla zabrat i další dvě hodiny.

Pracovní nasazení tělesně slabých a často nedostatečně zaškolených válečných zajatců si často vybíralo svou daň v podobě těžkých pracovních úrazů.

Mezi zajatci byli i mladíci, kteří byli zajati v takzvaných „Wehrtuchtingungslagern“, výcvikových táborech, kde byli připravováni pro branou službu.

V zajateckém táboře Most bylo v létě 1946 30 mladíků ve věku 16-19 let, kteří podléhali stejnému pracovnímu nasazení v uhelných dolech jako ostatní. Teprve

důsledkem intervence Mezinárodního výboru červeného kříže byli mladiství zajatci nejdříve zproštěni dodatečné dvouhodinové práce na povrchu a v roce 1947, v souladu s nařízením ministerstva národní obrany, přesunuti na práci do zemědělského sektoru.

Pro sudetoněmecké válečné zajatce-specialisty na důlní těžbu a strojírenství byly ministerstvem vnitra, pod které byli v roce 1946 tito zajatci převedeni, vydány speciální směrnice.

Dle těchto směrnic byli specialisté nepostradatelní pro výrobu a těžbu vyňati z odsunu, byli zproštěni protiněmeckých opatření, dostávali tytéž potravinové přiděly jako ostatní české obyvatelstvo stejné pracovní kategorie, v souvislosti se svým zaměstnáním se směli volně pohybovat a užívat veřejných dopravních prostředků. Mimo to bylo specialistům umožněno s výslovným souhlasem správy podniku, v němž byli zaměstnáni, navštěvovat své odloučené rodiny jednou měsíčně a k této návštěvě použít veřejných dopravních prostředků.

Mzdové podmínky specialistů byly shodné s ostatními českými zaměstnanci stejně odborně kvalifikovanými. Pracovní nasazení válečných zajatců představovalo v období reaktivace československého průmyslu a letech následných velmi důležitý element. Za práci válečných zajatců, vybraly vojenské zajatecké tábory jen v letech 1945-46 na 105.000.000 Kčs

Útěky

Příčiny útěků válečných zajatců z kmenových zajateckých táborů a pracovních komand byly různé. Hlavními příčinami byl vzdor, stesk po rodině a strach z nejasné budoucnosti v zajetí. Mnozí zajatci se rovněž obávali, že budou deportováni do Sovětského svazu

*Odesílatel: SNB Velitelství stanice Petřvald,
Adresováno: ONV Fryštát*

18. listopadu 1945

„V noci ze dne 14. na 15. listopadu 1945 uprchl německý válečný zajatec Josef Anders, který byl vojenským zajateckým táborem ve Fryštátě přidělen rolníku Rudolfu Gajdzickému v Petřkovicích čp. 137 Josef Anders byl zaměstnán u Rudolfa Gajdzického od 25. 9. 1945. Dne 14.11 1945 ve večerních hodinách jmenovaný nakrmil dobytek a šel spát. Ráno 15. 11. 1945 asi o 5 hodině, když jej šel zaměstnavatel zbudit, již jej nenašel. Otakar Schuster, německý válečný zajatec, který s Josefem Andersem byl společně zaměstnán u Gajdzického udal, že mu není známo, kdy Josef Anders odešel, neboť s Josefem Andersem dobře nevycházel, neb tento byl velmi nervózní a na všechno nadával. Spolu téměř nemluvili a Josef Anders se mu s ničím nesvěřil. Příčina a směr útěku Josefa Anderse není známa.

Josef Anders je asi 168 cm vysoký, širokých ramen, plného obličjeje, oblečen ve starou německou uniformu, tmavý klobouk a starý krátký civilní zimník. Po Josefu Andersu se pátrá a docílený kladný výsledek bude vašemu úřadu dodatečně oznámen.

Velká část útěků končila nezdarem. Překážek, které museli zajatci na svém útěku překonat, bylo mnoho. V prvé řadě to bylo české obyvatelstvo, které vědomo si zločinů nacizmu nebylo nikterak ochotno napomáhat těm, kteří byli příčinou utrpení let minulých. Rovněž zde byly hlídky SNB, které často kontrolovaly provoz na

příjezdových cestách do měst a na nádražích. V neposlední řadě zde byla pohraniční stráž. Zpráva o zatčení, velitelství stanice SNB Okna, 2. prosince 1946

„Váleční zajatci Rudolf Storm, Werner Perdi, Krystof Hansch., Max Lpth. uprchli dne 1.12.1945 ve večerních hodinách ze zaměstnání od rolníků z Libeznic u Prahy, chtějí se ilegálním způsobem dostat přes hranice republiky do Německa. Jmenovaní byli chyceni v lesích u obce Kruh dne 2. 12. 1946 okolo šesté hodiny příslušníky bezpečnosti. Jmenovaní uvádějí souhlasně, že váleční zajatci nakládají řepu na váze v Libeznicích jim řekli, že již v ČSR není žádných Němců mimo nich. Proto si sebrali všechny své věci a chtěli ilegálně projít do Německa k/ke svým rodinám“

Některým válečným zajatcům se útek do západního Německa i přes mnohé překážky podařil. O tom hovoří mimo jiné také anonymní dopis zasláný veliteli pracovního tábora na Tmavém dole 14.6.1947

„Za dobu mé nepřítomnosti vám piši několik řádků. Pracoval jsem u vás minulého roku v Tmavém dolu jako válečný zajatec. Vzal jsem si za cíl s dvěma kamarády utéci. A díky bohu se nám podařilo dostat se do Německa. Jsem nyní šťasten, že jsem utekl vašemu českému ksindlu. Co vy na nás sudetské Němce shazujete je k pláči, celý svět se tomu směje, ale jedno mohu bez žertu s plnou vážností říci. Brzy se to změní. A pak ať stojí váš milý bůh při vás. Rána bude 100x děsivější. I kdyby to mělo trvat 20 let. Zaplatí stovky Čechů. Celý sudetský národ se těší na hodinu odplaty. Dobrovolné sudetské divize vám ukáží, a když bude Praha hromadou kamení a žádný Čech už žít nebude, poté se vrátíme do své německé otčiny zpět. Ujišťuji vás, že vás přejde smích. Ta hodina přijde, na to vemte jed. Tyto řádky vám píše voják, který má za sebou 9 let vojenského života. Neshledanou se zbrání v ruce“

Útěk, i přes krácení přidělu jídla a karcer, neustávaly ba spíše naopak.

Odesílatel: Velitelství týlu 1. oblasti
Adresát: Velitelství zajateckého tábora Motol
Praha 9. duben 1947

V poslední době množí se případy zběhnutí válečných zajatců, a je nebezpečí, že v jarních měsících se ještě zvýší.

Šetřením bylo zjištěno, že nedostatečná bezpečnostní opatření na pracovištích, na drahách a při přechodu státních hranic jsou zajatcům dobře známá a jistota, že útek se jim podaří, je hlavní příčinou častých zběhnutí. Aby tomu bylo zabráněno, učiní se ihned tato opatření:

- a) Velitelé vojenských zajateckých táborů vybaví každého zajatce úplnou německou uniformou, kterou musí nosit jak v zaměstnání, tak v době volna. Pokud mají zajatci občanský oděv, budiž jim odebrán a bezpečně uložen. Nutno jej ošetřovati proti molům.
- b) Všem zajatcům budiž dáno na vědomí, že v případě útěku budou okupačními úřady v Německu považováni za zběhy a jako takoví budou vráceni k potrestání zpět do ČSR, jak se již děje.
- c) Zaměstnavatelé budou upozorněni, že v žádném případě nedostanou náhradu za uprchlé zajatce a že jim budou odebráni i zbývající zajatci, bude-li prokázáno, že nebylo dbáno opatření, k jimž se reverzálně zavázali.
- d) Zajatci, přidělení do zemědělství jednotlivě, je-li nebezpečí zběhnutí bud'těž ubytování společně, pod

dozorem odpovědných orgánů. Toto ubytování a střežení nařídí MNV, po dohodě se zaměstnavateli, aniž by tím vznikly vojenské správě výlohy. Zvláštní pozornost nutno věnovati zajatcům, zejména v neděli, kdy případy zběhnutí bývají nejčastější.

e) Každá neznámá osoba dožadující se rozhovoru se zajatcem budiž řádně prověřena, aby v případě útěku dotyčného zajatce, mohla být vzata k odpovědnosti, prokáže-li se, že při útěku napomáhala

f) Zajatecké korespondenci budiž věnována náležitá pozornost a nebudiž trpěno, aby zajatci, i důvěrníci zajatců, odesílali nebo přijímali korespondenci necenzurovanou.

Pokud se jedná o bezpečnostní opatření na drahách, bylo požádáno ministerstvo dopravy a ministerstvo vnitra, aby každý zajatec, který cestuje vlakem bez eskorty, nebo žádá u pokladny o železniční lístek, byl považován za zběha. Staly se totiž případy, že zajatci si zakoupili u nádražní pokladny cestovní lístky, cestovali vlakem až do Děčína, pak překročili státní hranici, aniž někdo proti nim zakročil, ač měli na sobě části německé uniformy a český jazyk neovládali. Teprve při příchodu do Německa byli zadrženi sovětskými orgány a jako zběhové vráceni zpět do ČSR

K jednotlivým bodům nařizují:

Ad. a) Zajatecké tábory, které nemají dostatečný počet stejnokrojů bývalé německé armády pro celý počet zajatců, jež mají v evidenci, nutno počítati i s pozdější výměnou, vyžádají si je ihned u intendance příslušné divize, která jim je přidělí ze svých trofejních zásob. V případě, že by intendance neměla v zásobě dostatečný počet, vyžádá si u intendance VO 1, která jim stejnokroje přidělí. Každý válečný zajatec musí býti vystrojen čepicí, blúzou, kalhotami, pláštěm, 1 párem obuvi a prádlem. Jakmile zajatecký tábor obdrží vyžádané stejnokrojové součástky, započnou ihned s vystrojováním tak, aby co nejdříve váleční zajatci byli podle uvedeného výnosu MNO vystrojeni. Zároveň vyrozumíte zaměstnavatele, že válečný zajatec musí nosit jak v zaměstnání, tak i v době volna jen stejnokroj.“

S příchodem zimy 1947 počet útěků opět klesá, avšak k jeho stupňování dochází v jarních měsících roku 1948. Důvodem bylo značné uvolnění podmínek zajatců přidělených na práci ve vnitrozemí. Zajatci zde navazovali styky s Němci přisunutými do vnitrozemí, kteří jim v některých případech pomáhali k civilnímu ošacení.

V měsíci březnu 1948 sběhlo z pracovních táborů podčiňených zajateckému táboru Motol 14 válečných zajatců, z toho byli 4 dopadeni. V měsíci dubnu sběhlo od zaměstnavatelů 32 válečných zajatců, z toho byl 1 zajatec dopaden. V měsíci květnu sběhlo od zaměstnavatelů 35 zajatců, z toho byl dopaden 1 zajatec a skrze SNB předán do Motola. 3 sběhové byli dopadeni a předáni do zajateckého tábora Brno-Jundrov.

V měsíci červnu sběhlo od zaměstnavatelů 17 válečných zajatců, dopadeni byli pouze 3. V červenci sběhlo od zaměstnavatelů 12 válečných zajatců, zadrženo bylo 5 zajatců. V srpnu sběhlo od zaměstnavatelů 5 zajatců, zadrženi byli 3. Pokles v letních měsících způsobily přípravy hromadného odsunu, který se uskutečnil v září 1948.

Kázeňská a soudní pravomoc nad zajatci

Kázeňská a soudní pravomoc nad válečnými zajatci spadala do kompetence vojenských soudů a příslušných vojenských velitelství

Výše trestu za porušování domácího řádu zajateckých a pracovních táborů, neposlušnost a špatný pracovní výkon, byla závislá na rozhodnutí velitele příslušného tábora, který měl pravomoc potrestat zajatce jedním z níže uvedených disciplinárních trestů:

- a) Důtka
 - b) Odnětí výhod, např. dopisování a přijímání korespondence.
 - c) Odnětí teplé stravy ráno a večer po tři za sebou jsoucí dny.
 - d) Odnětí slavníku/tvrdé lůžko/až třikrát po sobě.
 - e) Příkázání zvláštních prací až po dobu 5 dnů.
 - f) Uzavření do korekce, vždy po pracovní době na maximálně 14 dnů.
 - g) Nejvýše 30 dnů kázeňského vězení
- Terst bylo navíc možno zpřísnit každý týden dvoudenním půstem. Nesmělo se však jednat o dva po sobě následující dny.

Z přehledu činnosti VZT Motol

Dne 4. 3. 1947 byli velitelem zajateckého tábora potrestáni 3 váleční zajatci za krádež uhlí z uzamčeného skladiště v zajateckém táboře, za což dostali 30 dní vězení.

Dne 18. 4. 1947 byl za drzé chování a pokus o odcizení cenných věcí na pracovišti potrestán válečný zajatec 7 dny vězení.

21. 5. 1947 potrestal velitel zajateckého tábora za velmi drzé chování válečného zajatce 7 dny vězení, zostřenými dvěma dny půstu.

25. 6. 1947 potrestal velitel zajateckého tábora 5 dny vězení válečného zajatce za svádění ostatních zajatců k pasivnímu odporu.

Velitel zajateckého tábora dne 23. 9. 1947 potrestal za útěk z příkázaného pracoviště 7 dny samovazby válečného zajatce.

3. 11. 1947 potrestal velitel zajateckého tábora za sběhnutí ze zajateckého komanda v Milovicích válečného zajatce 5 dny vězení.

10. 2. 1948 byl velitelem zajateckého tábora potrestán válečný zajatec zostřenou samovazbou po dobu 14 dnů, s půstem každé úterý a pátek, za to, že vznesl u zaměstnavatele neoprávněnou stížnost proti stravě a učinil tak způsobem pobuřujícím a vedl nátlak na spolupracující.

Velitelem zajateckého tábora byl potrestán válečný zajatec odnětím přídatku pro těžce pracující v trvání od 10. do 15. 2. 1948, protože přes zákaz svícení po večerce toho neuposlechl.

Velitelem zajateckého tábora byli potrestáni 3 váleční zajatci 21 dny zostřené samovazby za to, že 10. 2. 1948 sběhli od zaměstnavatele. Nástup trestu dne 10. 2. 1948, půst každé úterý a pátek.

Dopustil-li se válečný zajatec trestného činu, kupříkladu násilnosti s následkem těžkého ublížení na zdraví, zastrásování nebo sabotáže, měl zaměstnavatel právo na zajatce podat trestní oznámení k příslušnému vojenskému prokurátoru. V takovém případě byla na provinilce uvalena zajišťovací vazba až do vojenského soudu.

Trestní oznámení obsahovalo protokol, kde byly vyslechnuty všechny s případem související osoby.

Odesílatel: velitelství stanice SNB Velim

*Adresát: místní národní výbor v Kutlířích okres Kolín
Dne 27. června 1947*

*Protokol sepsaný s válečným zajatcem přiděleným na práci z vojenského zajateckého tábora Motol
„Josef Gazúr obeznámen s věcí a vyzván mluvit pravdu udává:*

Jednoho dne, asi před týdnem, byl jsem na poli, kde jsme nakládali jetel na vozy a svázeli domů.

Pojednou letělo nad námi letadlo a Bruno Fröhlich říká že letí UNRA. Já jsem mu říkal, že to žádná UNRA není, že je to československé letadlo. Fröhlich se se mnou dohadoval, že to není žádné československé letadlo, ale že nám ho dala UNRA, že Československo letadla žádná nemá. Pak jsme se dali do hádky a při tom Fröhlich řekl, že Slováky a Čechy je třeba vyvézt na Sibiř i s komunisty. Při tom uvedl, že je třeba vyvézt všechno co je tady. Já jsem s Fröhlichem pak rozhovor ukončil, neb jsme se dali opět do práce. Na poli s námi přítomní Maďari Szalay a Papp pravděpodobně naší řeči nerozuměli, neb vůbec nemluvili.“

Záznam o šetření případu násilností německého válečného zajatce Elmara Gusklera v pracovním táboře Tmavý Důl.

20. srpna 1947

„Dne 3. srpna 1947 samovolně odešli z tábora na Tmavém Dole Elmar Guskler. a Theofil Müller do obce Chlívce okr. Broumov a tam v hostinci Fydlera se zúčastnili taneční zábavy a opili se. Z taneční zábavy odešli asi v 2:00 hodiny dne 4. srpna 1947 a do tábora na Tmavý Důl se vrátili asi ve 2:30. Oba byli v silně podnapilém stavu a na světnici kde byl Guskler ubytován dělal silný hluk. V sousedství bydlící Josef Hanuš, české národnosti, který je zaměstnán na dole jako horník, vešel do světnice zajatců a tam Gusklera napomínal, aby byl ticho a nerušil ve spánku druhých, kteří musí jít na ranní směnu. Po tomto napomenutí udeřil jmenovaný Guskler pěstí do obličeje Josefa Hanuše a vtu mezi ně se postavil Theofil Müller, aby zabránil Gusklerovi v dalším bití Hanuše. Hanuš nato odešel z místnosti a Müller si vlezl na pryčnu. V tom Guskler uchopil židli a Müllera, který ještě stál na pryčně, udeřil do břicha, čímž mu způsobil tržnou ránu a poranil střeva. Raněný Müller byl ihned ošetřen lékařem- trestancem na Tmavém Dole a dopraven do okresní nemocnice v Náchodě, kdež byl téhož dne operován. Dle posudku nemocničního lékaře je Müllerovo zranění těžké

Vrchní strážmistr Karel Cejnar dne 5. 7. 1947 dostavil se do nemocnice v Náchodě za účelem výslechu Müllera, ale vzhledem k těžké operaci, kterou prodělal, nemohl býti vyslechnut.

Guskler udal, že odešel z Tmavého Dolu samovolně dne 3. srpna 1947 asi v 21:00 do hostince Fydlera v Chlívčích, kdež se konala taneční zábava a že tam vypil asi 20 větších skleniček vína a asi 3-4 malé skleničky kořalky-zelené. Guskler neměl peníze a udal, že nápoje platili horníci Češi i Němci, kteří ho znají jako dobrého dělníka. Guskler odepřel jmenovat, kdo mu nápoje platil. Guskler udal, že je bývalým námořníkem a že když je opilý tak si od nikoho nedá nic říci, jak to bylo u námořnictva zvykem.

Güskler byl vedoucím na Tmavém Dole, Adolfem Machem ubytován po této události samostatně v jedné místnosti. Güskler je označován jako jeden z nejlepších dělníků. Ostatní zajatci žádají aby Güskler byl z Tmavého Dolu odstraněn.

Předseda národní rady rovněž požaduje okamžité odvolání Güsklera z Tmavého Dolu, ale souhlasil, aby do rozhodnutí velitelství byl zatím na Tmavém Dole ponechán.

Z hlášení SNB je vidno, že váleční zajatci pracující na Tmavém dole nejsou vůbec střeženi a po skončení práce dělají si, co chtějí, na toto nedostatečné střežení bylo ředitelství Východočeských uhelných dolů upozorněno vojenskými orgány již 21. května 1947 při sjednání smlouvy o náhradě mzdy za práci válečných zajatců. Ředitelství tehdy slíbilo, že uvedené závady stran střežení odstraní. Jak vidno z hlášení SNB se tak do 3. srpna tohoto roku nestalo, poněvadž kdyby byli zajatci řádně střeženi, nemohlo by k podobnému incidentu dojít. Žádám proto, aby bylo ihned zřízeno ředitelstvím Východočeských uhelných dolů řádné střežení válečných zajatců na Tmavém Dole, a zároveň upozorňuji, že nestane-li se tak budu nucen válečné zajatce z dolu odvolat a dát je na takové místo, kde se střežení válečných zajatců řádně provádí.

Válečného zajatce Güsklera nařídil jsem zajateckému táboru v Brandýse nad Labem odvolat do tábora a učinit na něj trestní oznámení u vojenského prokurátora. Členům závodní stráže byla udělena přísná důtka pro lehkomyšlné plnění strážní služby“

Zápis o porušení pracovní morálky vojenského zajatce Karla Wursta

Adresát Velitelství vojenských zajateckých táborů v Ostravě I

Odesílatel: Důl Pokrok

13. 4. 1948

„Zápis sepsaný dne 10. dubna 1948 v závodní kanceláři ráno po noční směně o hlášení, které učinil p. Evžen Balon.

Na noční směně dne 9. 4. 1948 zjistil jsem, při pochůzce v revíru 6. Sloje, na 4. patře jižního pole, že německý vojenský zajatec Karel Wurst, zaměstnaný u obsluhy 2. sběrné pásové soupravy pod rubáním čís. 67, na 4. Patře, v 6. sloji, nevykonává svou povinnost, a že spí. Vzbudil jsem jmenovaného a důrazně ho upozornil, že ho přeložím na jiné pracoviště do stěny, protože je na dosavadním pracovišti u obsluhy nespolehlivý a že budu žádat, aby mu bylo sníženo kapesné.

Němec Wurst se bránil, že nespí a že nespál a žádal vyzývavým způsobem lístek k okamžitému výjezdu z dolu. Povolení k výjezdu jsem mu nedal a přikázal jsem mu, že musí přidělenou práci na tomtéž místě vykonávat až do konce směny. Na to jsem odešel do revíru.

Jmenovaný dělník spal na směně častěji, což dosvědčí svým svědectvím také můj kolega důlní p. Jindřich Cviertka, který mě na to již dříve upozornil, že při pochůzce svého revíru jda kolem místa častěji viděl zajatce Wursta na směně spát. Jako druhého svědka uvádím člena disciplinární komise závodní rady Jaroslava Krečmera, předáka z čís. 67

Dle hlášení závodní stráže zajateckého tábora, odepřel Němec Wurst. dne 10. 4. 1948 nastoupit na směnu.

Zástupce závodní rady Karel Kožušník k hlášení připomíná: Poněvadž se nám v poslední době opakují

případy nespolehlivosti a vyzývavého jednání německých vojenských zajatců, jsem názoru, aby velitelství vojenského zajateckého tábora provinilce příkladně potrestalo.

Předák Jaroslav Krečmera, člen disciplinární komise závodní rady poznamenává:

Byli jsme na noční směně dne 9. 4. 1948 spolu s důlním p. Balonem při zjišťování příčiny, proč vážně odtěžení ze stěny 67., kde jsem předákem a byl jsem tedy svědkem toho jak zajatec Wurst u přesypu druhé pásové soupravy spal. Dosvědčuji tedy, že se případ udál tak, jak uvádí p. důlní Balon a žádám současně jako člen závodní rady o přísné potrestání nespolehlivého a drzého vojenského zajatce.

V Petřvaldě 10. dubna 1948“

Adresováno velitelství vojenských zajateckých táborů v Ostravě 14. 4. 1948

„K vašemu shora uvedenému dopisu ve věci porušení pracovní morálky německým válečným zajatcem Wurstem sdělujeme: Stížnost Němce, že byl bit jest neoprávněná a přímo urážkou našich zaměstnanců, jako bychom Němce týrali, jak to dělali nám Čechům za okupace.

Případ Wurst jest jasný z našeho dopisu a protokolu zn. Ing Šr/H ze dne 13. 4. 1948, kde jest prokázáno, že Němec při práci spal a hrubě a drze se choval.

Upozorňujeme dále, že důvěrník Němců vůbec u případu nebyl a tudíž nemůže nic potvrzovat a žádáme, aby pro spoustou lež byl exemplárně potrestán. O výši trestu nás pak uvědomte.

Dále uvádíme, že s Němci, jest na našem závodě zacházeno slušně, ale nestrpíme, aby na úkor našich zaměstnanců konali nespolehlivě práci tím spíše, aby u práce spali.

Ohrazujeme se ostře proti vidce, že naši zaměstnanci neumí s Němci zacházeti a že se mají dát poučit na dole Stalin, jak uvádíte ve svém dopise.

Upozorňujeme důrazně, že morálka Němců v poslední době velmi poklesla a množí se případy kreslení hákových křížů a napsí „Wir kommen wieder“ atd. Mimo to se Němci chovají vůči našim zaměstnancům tak drze, že je přímo provokují k ostrému zakročení. Máme dojem, že není vůči válečným zajatcům z vaší strany dost ostře postupováno a upozorňujeme důrazně, že případné sabotážní činy mohou být toho přímým důsledkem.

Dále prosíme aby jste nám sdělili, jak byl válečný zajatec Wurst potrestán

Zdař Bůh

Válečný zajatec Wurst byl velitelstvím vojenských zajateckých táborů v Ostravě potrestán vězením pro neuposlechnutí rozkazu nástupu do práce. Jmenovaný velitelství však rovněž podotklo, že vlivem stížnosti zajatce, že byl bit, jej nebylo možno potrestat, tak jak bylo záhodno.

Odesílatel: Velitelství vojenských zajateckých táborů Ostrava

Adresát: závodní rada dolu Pokrok Petřvald 10. 5. 1948

„Na váš přípis Si/z.r./Ha ze dne 21. 4. 1948 sdělují následující.

Jak vám bylo sděleno naším přípisem čj. 1897/48, potrestal jsem na základě vaší stížnosti válečného

zajatce Karla Wursta pro porušení pracovní morálky třemi dny samovazby, kterýmižto trest odpykal. Je samozřejmé, že válečný zajatec nemůže být trestán kýmkoliv libovolně, nýbrž je nutno řídit se předpisem podle vydaných směrnic. Z tohoto důvodu je vaše poznámka ohledně nedosti ostrému postupu proti válečným zajatcům z naší strany při nejmenším nemístná. Také tvrzení, jimž jsem vám dal zacházení se zajatci na Stalinu za příklad je oprávněné, protože tento důl byl jak mnou, tak nadřízeným velitelstvím a delegáty Mezinárodního červeného kříže uznán v tomto ohledu za nejlepší neboť zde nebylo stížnosti ze strany správy závodu ani od tamních zajatců. Naproti tomu se u vás vyskytují stížnosti jak ze strany vaší, tak i ze strany vašich zajatců. Tvrďte-li, že udání jmenovaného zajatce ohledně bití je nepravdivé, předvedte jmenovaného na zdejší velitelství k protokolárnímu výslechu. Žádám vás, abyste příslušné činitele upozornili, aby pro příště se vyvarovali imperativního i až příliš troufalého stylu v korespondenci s vojenským úřadem, jinak bych byl nucen vyvodit z tohoto patřičné důsledky. Necht' si uvědomí, že veškeré jednání z mé strany je vázáno příslušnými předpisy, kterými se musím přísně řídit. Na důkaz, že jmenovaný případ na vašem závodě není prvý, cituji vám k vaší informaci případy, jež se u vás udály dříve a jež se tudíž dále opakují.

1. Protokol s válečným zajatcem Helmutem Reichem, ze dne 19. 12. 1947

2. protokol s válečným zajatcem Františkem Haasem, ze dne 1. 1. 1948

3. stížnost válečného zajatce Fritze Schreibera, ze dne 18. 1. 1948 s vaším vyjádřením k případu ze dne 29. 1. 1948

Ohledně vaší žádosti o potrestání důvěrníka, neshledávám k tomuto důvodu. Je nutno abyste si uvědomili, že důvěrníci byli podle vydaných nařízení voleni zajatci právě k tomu důvodu a jsou tudíž povinni každou stížnost na zdejší velitelství osobně přednést. Jmenovaný důvěrník je kromě vašeho závodu důvěrníkem zajatců i jiných závodů v pracovním středisku v Radvancích a nevyhovuje-li vám snad, máte možnost zaříditi, aby si váleční zajatci vašeho závodu zvolili důvěrníka zvláštního. Shledáváte-li snad v udání příslušných zajatců nějaké nesprávnosti bude záležitost znovu protokolárně vyšetřena o čemž žádám, aby jste mi podali zprávu.

Poukazujete-li na týrání našich lidí v Německu, máte pravdu. Je však nutno, abyste si uvědomili, že Němci, jimž takové týrání bylo prokázáno, byli potrestáni soudně a to tresty smrti. Je samozřejmé, že takové nelidské jednání podle nacistického vzoru není v naší republice přípustné.

Pokud se týče morálky zajatců, kreslení hákových křížů, vyjádřete se konkrétně, tj. provinilce zjistíte a předvedte na velitelství vojenských zajateckých táborů k výslechu a potrestání“

Vojenský soud nahlášené záležitosti projednal a do zajišťovací vazby v zajateckém táboře, kde byl zajatec zajištěn, poslal rozsudek. Vzhledem k množství případů sabotáží, násilí, krádeží či jiných zločinů přicházel rozsudek zpravidla až po několika měsících. Mnozí zajatci si tak do příchodu rozhodnutí vojenského soudu zpravidla odpykali již celý trest.

Za ohrožování zaměstnavatele mohl být zajatec odsouzen na 3 měsíce vězení. Za nedbalost při práci od 3 dnů do několika týdnů vězení, v závislosti na rozsahu škod a prokázání úmyslného zavinění.

„Odesílatel: Vojenský soud I stolice Praha IV

Adresát: zajatecký tábor Motol

7. červen 1946

Žalovaný německý zajatec Albert Haase.

Zločin veřejného násilí nebezpečným vyhrožováním podle 377

5. března 1946 v 17 hodin v Čisovicích, kam byl přidělen ze zajateckého tábora Motol na zemědělské práce, byl jmenovaný zajatec vyzván zaměstnavatelem Františkem Hronem, aby přestal nositi slámu do chléva a vzal mu z rukou vidle. Jmenovaný zajatec se napřáhl uchopiv druhé vidle proti Františku Hronovi a hnal se naň, při čemž výhrůžně německy křičel, tedy vyhrožoval mu ublížením na těle způsobem, který v něm mohl vzbuditi odůvodněnou obavu v úmyslu, aby jej uvedl ve strach a nepokoj, čímž spáchal veřejné násilí nebezpečným vyhrožováním podle par. 377 v.t.z. a odsuzuje se do těžkého žaláře v trvání tří měsíců, zostřeného jedním tvrdým lůžkem a půstem týdně a samovazbou v posledním měsíci trestu

Podle par 127 v tr vpočítává se do tohoto trestu nezaviněná zajišťovací a vyšetřovací vazba od 6. března 1946 až do dnešního dne takže trest je vazbou odpykán“

Jen krátkým výčtem možno jmenovat další případy, které výše zmiňovaný vojenský soud I. stolice v letech 1946-48 řešil. Rozsudkem ze dne 9. května 1947 byl odsouzen válečný zajatec ze zajateckého tábora Motol k 7 měsíčnímu žaláři. Do trestu byla započítána i zajišťovací vazba, která trvala od 4. února do 9. května 1947. Obviněný se dopustil krádeže různého automobilního materiálu v autoparku v ceně 17350 korun. Dne 10. 1. 1947 byl odsouzen válečný zajatec z tábora Motol k dvouměsíčnímu žaláři za krádež jízdního kola a pokus na kole uprchnout ze zajetí a 13. prosince 1947 válečný zajatec za zločin krádeže k 3 měsíčnímu žaláři.

Po propuštění z trestní vazby byli váleční zajatci navraceni zpět do původního zajateckého tábora. V odlišné situaci se nacházeli příslušníci SS a po srpnu 1946 rovněž sudetští Němci, kteří nespádali do kompetence ministerstva národní obrany, nýbrž pod správou ministerstva vnitra. Tito váleční zajatci byli souzeni Mimořádnými lidovými a okresními soudy. Podezřelí zajatci byli vyňati z odsunu až do doby ukončené šetření.

Poté byli předáni do sběrných táborů k odsunu anebo, v případě odsouzení, přesunuti do státních trestaneckých zařízení.

Ubytování zajatců

Zajatecké tábory na území ČSR vznikaly povětšinou ve vojenských kasárnách a opuštěných cvičných a pracovních táborech z dob okupace.

Stav těchto objektů byl dezolátní. Okna byla vymlácena, vybavení rozbito nebo rozkradeno, některé objekty vyhořely. Jako příklad možno uvést bývalý pracovní tábor firmy Zeiss-Jena v Rýnovicích, ve kterém byl od 22. prosince 1945 zřizován vojenský zajatecký tábor. Baráky byly vesměs zdemolovány. Veškerý materiál nutný pro uvedení tábora do stavu vhodného pro

umístění zajatců, okna, okenice, kamna, postele, nářadí bylo nutno získávat demontáží neobývaných baráků či přímo v opuštěné tovární hale Zeiss. 4 baráky a nepoužívaná podniková kuchyně byly za pomoci zajatců-řemeslníků uvedeny po několika dnech od jejich příchodu do obyvatelného a provozuschopného stavu. Každý zajatec dostal přidělenou svou postel. V ubikacích zajatců byla postavena kamna. V každém baráku byly umývárny a klosety které byly rovněž uvedeny do použitelného stavu. V táboře byla zřízena ošetrovna, krejčovská, obuvnická a truhlářská dílna. Jako další příklad možno uvést vojenský zajatecký tábor Kuřim.

Zdejší vojenský zajatecký tábor se nacházel v bývalém pracovním táboře nedaleké zbrojovky. Tábor byl vojenskou správou převzat ve vybrakovaném stavu. Baráky měly zčásti zničenými vnitřní dveře, z 30% vytlučaná okna a značně porušenou elektrickou instalaci. Jen 5 baráků bylo možno ihned využít k obývání. Ostatní musely být postupně opraveny nebo pro svůj stav strženy. Při těchto pracích bylo velitelství tábora odkázáno jen na prostředky nalezené na místě samotného tábora. Z prkenných částí rozebranych baráků byly postaveny pryčny, z cihel podesty zbořeného baráku zbudována kamna. Jen tam kde opravy nebylo možno krýt improvizací z prostředků nalezených na místě, opíralo se velitelství o dodávky nebo zápůjčky z firmy Čs. zbrojovka v Kuřimi. Velké problémy představovalo obstarávání vody, která musela být zprvu nošena v konvích, z blízkého údolí, protože vodovodní síť v táboře byla poškozena a čerpadlo v bývalé táborové vodárně demontováno. Teprve zapůjčením jiného čerpadla z výše uvedeného závodu a dodáním potřebného instalačního materiálu byly přímé dodávky vody obnoveny. Vojenský zajatecký tábor Brno-Slatina byl založen v červenci 1945. Zajatci byli umístěni v deseti dřevěných barácích bývalé chudinské kolonie, při státní silnici na Olomouc.

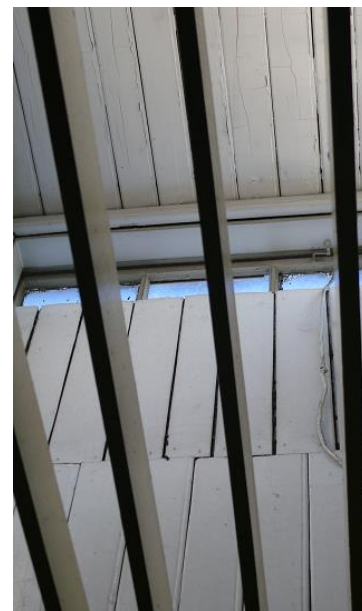
Vojenský zajatecký tábor Znojmo byl zřízen 11. 5. 1945 ve Štefánikových kasárnách. V srpnu 1945 byl vojenský zajatecký tábor přestěhován do barákového tábora u Ditmarovy továrny, jižně od nádraží.

Vojenský zajatecký tábor v Bobrovníku byl založen 20. 11. 1945 v bývalém internačním táboře pro německé ženy KT III. Otevření tábora předcházela od podzimu 1945 rozsáhlá adaptace budov.

Vojenský zajatecký tábor v Brnu-Jundrově byl založen 8. 10. 1945 v bývalých kasárnách Wehrmachtu na vojenském cvičišti, ve kterých se bezprostředně po skončení války zdržovala Rudá armáda. Objekt kasáren převzalo posádkové velitelství Velké Brno ve vydrancovaném a zpusťšeném stavu. Do léta 1946 však byl za iniciativy táborového velitelství i samotných zajatců objekt barákového tábora přeměněn na jeden z nejlépe zařízených zajateckých táborů na území ČSR. Typy obytných baráků v jednotlivých táborech byly různé, s různou kapacitou. Obvykle se jednalo o dřevěné baráky 10x50m vybavené splachovacími záchody, umývárnami, denní místnostmi, ubikací pro velitele baráku a 8 světnicemi pro mužstvo. V každé světnici byla kamna, dvoupatrové železné postele se slamníky a dekami.

Prvorepublikové barákové kasárny Malacky, Slovensko, středová ulice mezi baráky č. XXXVII a XXXVI- Roku 1946 obývali tyto baráky slovenští a maďarští váleční zajatci. Zděný barák č. č. XXXVIII sloužil coby hospodářské zázemí zajateckého tábora (LCH2013)

Bývalý pracovní tábor Malá Evropa, Třinec. Od listopadu 1945 do dubna 1947 se zde nacházel vojenský zajatecký tábor pro zajaté příslušníky vojsk Osy a pomocných, polovojenských organizací. (LCH2013)

Zámecký pivovar v Kolíně. V roce 1946 se zde nacházel vojenský zajatecký tábor. Místo nebylo vybráno náhodně. Nacházelo se v bezprostřední blízkosti bývalého kolínského vojenského velitelství. (LCH2013)

Budova bývalého katolického domu v Novém Malíně. V letech 1945-46 zde fungoval vojenský zajatecký tábor. (LCH2013)

Obchodní akademie Mladá Boleslav, Během května-července 1945 zde fungoval sběrný tábor pro zraněné válečné zajatce. Ponejvíce se jednalo o pacienty bývalého německého vojenského lazaretu. (LCH2013)

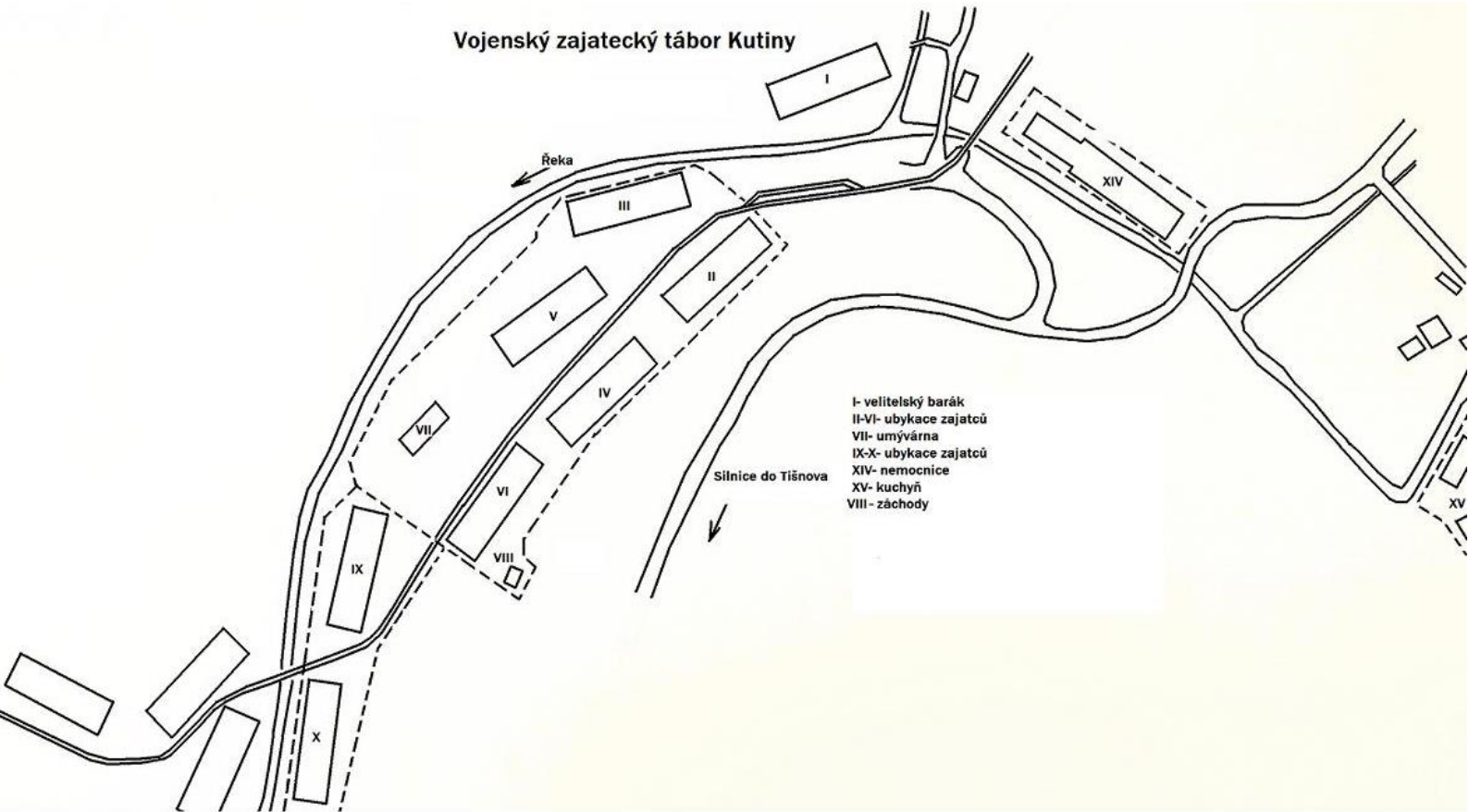
Stará kasárna v Jezuitské koleji, Jičín. Od července do září 1945 se v kasárnách nacházel vojenský zajatecký tábor pro zajaté příslušníky vojsk Osy a pomocných, polovojenských organizací. (LCH2012)

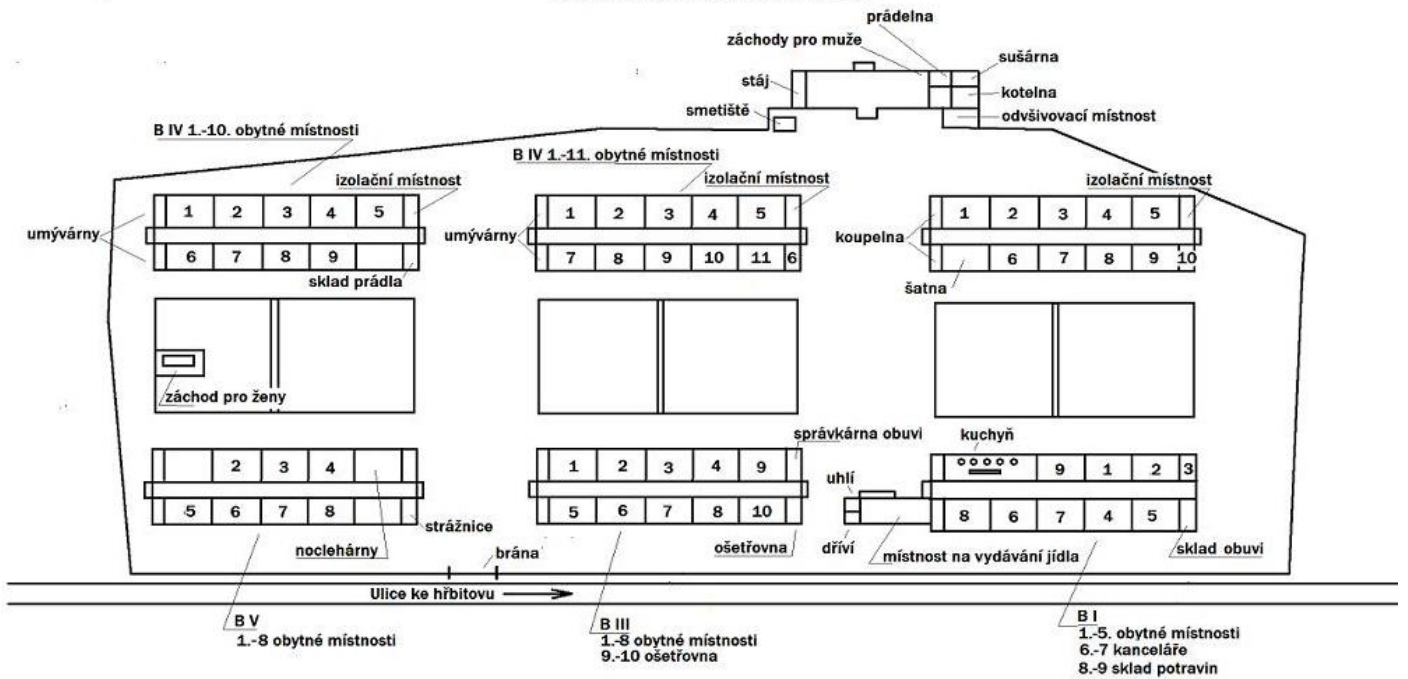
Bývalý pracovní tábor Kutiny, od ledna do srpna 1946 zde fungoval vojenský zajatecký tábor pro zajaté příslušníky vojsk Osy a pomocných, polovojenských organizací. (LCH2013)

Vojenský zajatecký tábor Kutiny

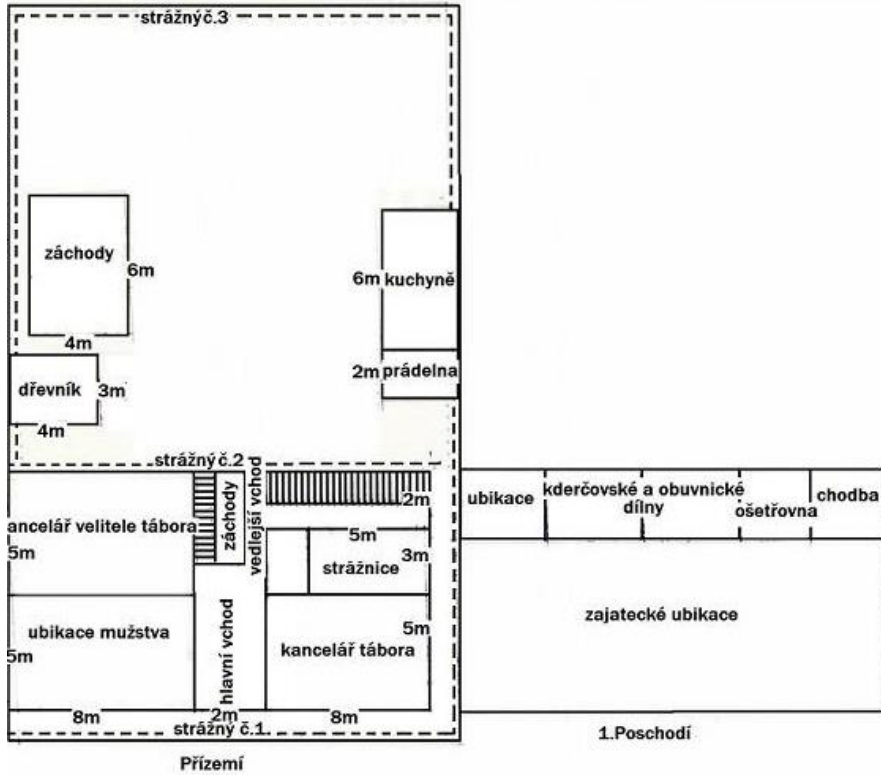

Tábor německých příslušníků v Pardubicích

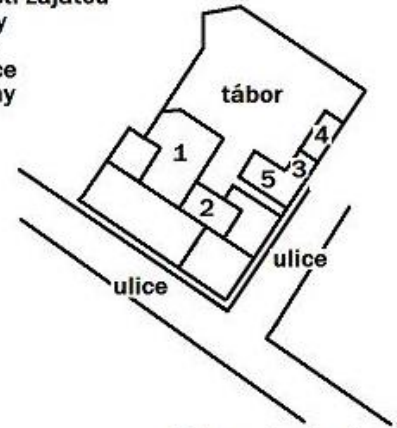

Vojenský zajatecký tábor Nový Malín

Vojenský zajatecký tábor Benátky nad Jizerou

- 1 místnosti zajatců
- 2 záchody
- 3 kuchyň
- 4 strážnice
- 5 koupelny

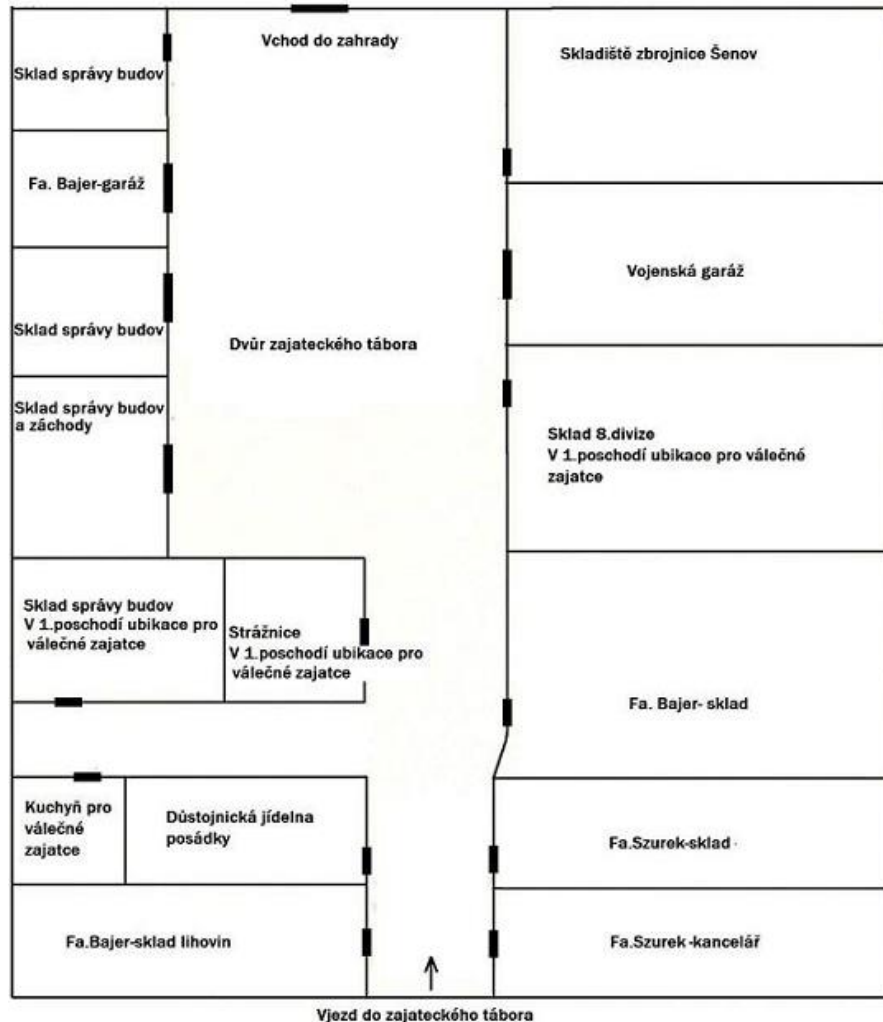

Místnosti zajatců

Vojenský zajatecký tábor Nový Jičín

Ovocná a zeleninová zahrada táborové správy

Repatriace nemocných a práce neschopných válečných zajatců a příslušníků zdravotní a duchovní služby

V březnu 1946 započala v ČSR hromadná repatriace válečných zajatců-invalidů. Místem dočasné koncentrace zajatců vybraných k repatriaci byl vojenský zajatecký tábor Motol.

Invalidé, kteří byli lékařskou komisí v jednotlivých kmenových zajateckých táborech shledáni jako vhodní k repatriaci, byli odsunuti železničním transportem do motolského tábora. Bezprostředně po příchodu byli váleční zajatci-invalidé vyšetřeni táborovým šéflékařem, za účelem zjištění stupně pracovní neschopnosti. Následně byli rozděleni na ty schopné lehčí práce, na schopné plného pracovního nasazení, kteří byli ihned posláni na zemědělské práce a ty uznané jako plně invalidy, kteří byli přednostně zařazeni do nejbližšího transportu.

Jak z dochovaných dokumentů vyplývá, probíhal odsun invalidů v počáteční fázi zcela chaoticky. Stávalo se, že zajatci s trvalým bydlištěm v západní zóně byli vypraveni do východní zóny.

24. dubna 1946

Odesílatel: Ministerstvo národní obrany/VHT 7. oddělení

Adresát: Velitelství hlavního týlu Praha

„Dne 24. března 1946 odeslal zajatecký tábor Motol u Prahy transport 100 válečných zajatců-invalidů, vesměs říšských Němců, směrem přes Podmokly do Německo-ruského okupačního pásma. Transport nebyl ruskými úřady převzat a zůstal v Podmoklech. Z tohoto transportu patřilo pouze 39 osob do ruského pásma, kdežto 31 osob patřilo do amerického a 30 do anglického okupačního pásma. Štábní kapitán Stejskal, který transport přivezl, žádal aby byly tyto osoby zařazeny do některého z normálních transportů, což je vyloučeno.

Hlavní štáb 7. oddělení žádá, aby bylo napříště od podobných transferů upuštěno a aby veškeré transporty do okupačních pásem byly vybavovány jen s vědomím tohoto oddělení, které jediné může sjednat souhlas spojeneckých armád k převzetí těchto transportů. Kromě toho zašlete seznamy válečných zajatců, které zamýšlíte přednostně odsunouti z kteréhokoliv důvodu. V seznamech uveďte: Jméno, příjmení, stupeň zranění, stáří a pásmo spojenecké armády, do něhož má být zajatec odsunut“

Vojenský zajatecký tábor Motol, v návaznosti na nastalou událost, informoval ministerstvo národní obrany, že 6. května 1946 obdržel příkaz k odsunu válečných zajatců-invalidů od velitelství 1. oblasti, oblastní správy OSOBZ.

Jednalo se již o 3. transport, který byl prostřednictvím OSOBZ proveden.

Od června 1946 byli hromadně propouštěni i říšští Němci-příslušníci zdravotní služby a duchovenstva. Velitelům jednotlivých zajateckých táborů bylo nařízeno do 8. června 1946 připravit seznam zajatců spadajících do výše uvedených dvou kategorií.

Rovněž tito váleční zajatci byli před svým odsunem koncentrováni v motolském táboře.

Zařazením zajatých příslušníků zdravotní služby do transportů byla zajištěna péče o invalidy.

Následující dva transporty s invalidy a nově rovněž se zdravotním personálem a příslušníky polního duchovenstva byly z motolského tábora vypraveny v srpnu 1946. Železniční transporty byly určeny do americké a britské okupační zóny.

Po těchto dvou transportech opět následovala pauza až do února 1947.

8. února 1947 byl vypraven transport 300 příslušníků sanitního personálu, duchovní služby a invalidů do sovětské okupační zóny. Několik dalších transportů s nemocnými proběhlo rovněž v druhé polovině roku 1947.

V letech 1946-1949 byli skrze zajatecký tábor v Motole repatriováni rovněž práce neschopní váleční zajatci z jáchymovských táborů.

Propouštění válečných zajatců, bývalých státních příslušníků ČSR

Pod pojmem bývalí státní příslušníci ČSR rozumíme Čechy, Slováky, Slezany, sudetské Němce.

V případě Čechů a Slezanů se nejčastěji jednalo o takzvané Volkslistáře, tedy bývalé české státní příslušníky, kteří ať u z donucení nebo dobrovolně přijali německé říšské občanství a v důsledku toho se na ně i jejich děti vztahovala branná povinnost.

Žádost o propuštění válečného zajatce Jaroslava Večorka, Petřvald 22. 6. 1946

V úctě níže podepsaný dovoluje si správně pracovního tábora podat žádost o propuštění mého syna z pracovního tábora, již odůvodňuji takto.

Můj syn Jaroslav Večorek, dosud internovaný v pracovním táboře pro zajatce, povoláním horník na Petřvaldě, jest národnosti České, má české školy i státní příslušnost ČSR. Po okupaci Těšínska provedli Němci násilný útok na zdejší občanstvo a donutili je k přijetí tzv. Volkslistů. I já jsem propadl, neuvědomiv si, že jsem sebou vrhl do neštěstí i mého tehdy nezletilého syna, který z viny svých rodičů dle zákona narukoval k branné německé moci a je dosud držen v pracovním táboře. Je synem českých rodičů má české školy a české vychování. Po rehabilitaci bylo nám, dekretem pana presidenta, opět vráceno české státní občanství, na jehož podkladě se dovoláváme propuštění mého syna z pracovního tábora. Jednak i z důvodu, že republika potřebuje odborníky.

Nejpočetnější skupinou mezi bývalými státními příslušníky ČSR byli sudetští Němci. S propouštěním válečných zajatců sudetských Němců, jejichž rodiny měly být odsunuty do Německa, bylo započato již na jaře 1946 a to na základě individuálních žádostí, podaných přímo nebo zprostředkovaně skrze červený kříž. Zajatci byli propuštěni do domovských obcí, odkud byli společně se svými rodinami odsunuti

Žádost o propuštění válečného zajatce Valtra Hillera, podaná skrze červený kříž v Praze 26. 8. 1946

Podepsaná Hillerová prosí, aby její muž Valter Hiller, toho času ve Fryštátě v pracovním táboře, byl propuštěn. Po dlouholeté válečné službě je muž zdravotně silně poškozen a trpěl by velice, kdyby byl dále nucen takto těžkou prací v uhelném dole vykonávat, kterou nikdy nekonal a kvůli špatnému zdravotnímu stavu také v času míru činit nemohl.

V květnu 1945 jsem byla vykázána z domova. Čekám tady již rok. Mám zde 76 letou matku a 6 leté dítě, o

jejichž život se musí jmenovaný postarati. Prosím tedy, aby živitel rodiny, můj muž, byl konečně propuštěn. Před propuštěním válečného zajatce, nebylo-li to již provedeno v průběhu zajetí, byl učiněn výslech. Propouštěný byl dotázán na jméno a příjmení, povolání, datum a místo narození, národnost a poslední bydliště. Poté následovali další dotazy.

„Byl jste pro národnostní příslušnost vězněn?

Byl jste členem strany?

Byl jste členem některé složky strany nebo jiné německé organizace?

Kdy a kde jste byl odveden?

Kam a kdy jste nastoupil?

Kde jste bojoval?

Kde a kým jste byl zajat?

Znáte někoho z přítomných, kdo byl členem strany, choval se protinárodně nebo sloužil u zbraní SS, SD, nebo spáchal válečný zločin?

Válečný zajatec byl následně poslán do sběrného tábora v místě posledního trvalého bydliště za svou rodinou. V případě, že rodina zajatce již byla odsunuta, byl poslán do nejbližšího sběrného tábora k odsunu.

Na cestu byl válečnému zajatci vystaven velitelstvím příslušného zajateckého tábora cestovní rozkaz B. Cestovní rozkaz B byl dokument opravňující vojenské osoby k bezplatné cestě všemi dopravními prostředky uvnitř ČSR. Do příkazu bylo dodatečně dopsáno, že osoba vlastnicí cestovní příkaz je válečný zajatec. Částka za dopravu byla přeúčtována vojenské správě. Mimo cestovní příkazu byli zajatci vybaveni propouštěcím dokladem.

Vzor propouštěcího dokladu

„Na základě výnosu ministerstva vnitra ze dne 29. července 1946 čj. B-300/6882-46-RRF-B povoluje se narozenému..... v....., zaměstnanému v, se souhlasem úřadu ONV, za účelem společného odsunu s rodinou přesídlení do

Pro jízdu z do zprošťuje se jmenovaný nošení odznaku „N“

Dopravní a bezpečnostní úřady se žádají, aby jmenovanému nebyly v jízdě činěny překážky.

Jmenovaný veze vlastní zavazadla, která slouží k výbavě pro odsun. Platnost tohoto osvědčení končí dne

Jmenovanému se ukládá, aby po příchodu do obce, hlásil se u úřadu MNV do 24 hodin“

Po příjezdu na místo určení měl zajatec povinnost hlásit se u bezpečnostního oddělení místního národního výboru, nebo na příslušné služebně SNB. Zde byl propuštěný zajatec zaregistrován a umístěn do sběrného tábora. V průběhu dnů následujících bylo přezkoumáváno případné členství v SS SA SD, NSKK NSDAP

V květnu 1946 ministerstvo národní obrany zastavilo propouštění sudetoněmeckých válečných zajatců, jehož cílem bylo sloučení rodin před odsunem. Toto rozhodnutí nepřineslo nic dobrého. Spojenecké přijímací orgány jednoduše přestaly ženy s dětmi bez živitelů přijímat.

V červenci 1946 bylo započato s celoplošným převáděním válečných zajatců, sudetských Němců ze zajateckých táborů pod správou ministerstva národní obrany do sběrných táborů pod správou ministerstva vnitra.

27. července 1946 vydalo ministerstvo národní obrany všem velitelstvím vojenských zajateckých táborů rozkaz o propuštění válečných zajatců:

Z rozhodnutí vládního zmocněnce pro odsun Němců z ČSR ruším výnos čj2135dívVHT/1.odděl 1946 a nařizují 1. velitelé vojenských zajateckých táborů předají dnem 10. srpna 1946 válečné zajatce- sudetské Němce se jmenným seznamem okresním národním výborům v místě stávajícího pracovního nasazení těchto válečných zajatců a to pouze těch, kteří jsou:

a) v zemědělství

b) v hornictví

c) kteří mají legitimaci specialistů

Opis tohoto seznamu zašlou velitelé vojenských zajateckých táborů příslušným okresním národním výborům, v jejichž obvodu mají rodinní příslušníci zajatce trvalé bydliště.

10. srpen 1946 je směrodatným pro vyúčtování náhrad za práci zajatců.

2. ostatní válečné zajatce sudetské Němce odvolejte okamžitě bez ohledu na jejich nasazení a propuštěte ihned na cestovní rozkaz B, do jejich domova.

Zajatci, kteří nemají rodin, nebo civilního bydliště předejte pro odsun okresním národním výborům, v jejichž obvodu se nyní tito zajatci nachází. Totéž platí i pro ty zajatce, jejichž rodiny byly již odsunuty.

O tom že se tak stalo, vyrozumte okresní národní výbory, v jejichž obvodu se nalézá trvalé bydliště zajatce.

3. shora uvedené ustanovení 1. a 2. se netýká zajatců říšských Němců, kteří nadále zůstávají v evidenci vojenských zajateckých táborů.

V důsledku tohoto rozkazu ukládám okresním národním výborům a správním komisím toto:

1. Jakmile okresní národní výbory obdrží sdělení vojenských zajateckých táborů o propuštění válečného zajatce, jehož rodinní příslušníci mají bydliště v obvodu okresního národního výboru, učini ihned potřebná opatření za účelem sloučení rodiny a zařadí ucelenou rodinu do odsunu.

2. Pokud váleční zajatci jsou pracovní nasazení v zemědělství a dočasně nemohou být uvolněni, odešle okresní národní výbor všechny rodinné příslušníky náležitě vybavené do místa, kde živitel rodiny pracuje. Zaměstnavatel je v takovém případě povinen postarat se rodině o přístřeší a zaopatření. Odsun celé rodiny bude pak proveden později přes ono sběrné středisko, které je nejbližší místu pracovního nasazení.

3. rodinní příslušníci zajatců zaměstnaných v hornictví nebo těch, kteří mají legitimaci specialistů, nepodléhají odsunu. V těchto případech proveďte v dohodě s příslušným okresním národním výborem takové opatření, aby rodiny byly pokud možno přesídleny do místa pracoviště propuštěného válečného zajatce, není-li takové přesídlení možné, jsou povinni zaměstnavatelé odesílati příslušnou část výdělku živitele jeho rodinným příslušníkům jako výživné. Okresním národním výborům a správním komisím se ukládá, aby postupovaly přesně podle tohoto pokynu a vyrozuměly o jeho obsahu všechny místní národní výbory.“

Propuštění sudetoněmeckých válečných zajatců vedlo k uzavření řady zajateckých táborů. Nutno uvést, že i zajatecké tábory, které zůstaly v provozu, byly odchodem sudetských Němců poznamenány. Došlo k rozpadu zajateckých orchestrů a divadelních uskupení.

Odešla rovněž řada řemeslníků z táborových dílen a administrativy.

Propouštění říšskoněmeckých válečných zajatců

Repatriace válečných zajatců-říšských Němců započala v květnu 1946 a skončila roku 1948.

Z repatriace byli vyjmuti podezřelí z válečných zločinů a podezřelí z příslušnosti k některé z nacistických organizací jako SS, SD nebo Gestapo.

Zajatci určení k repatriaci byli koncentrováni v zajateckém táboře Motol.

V roce 1946 probíhala repatriace válečných zajatců-říšských Němců jen velmi pomalu. Repatriování byli zpravidla pouze ti zajatci, kteří již neměli význam pro československou ekonomiku.

K zásadnímu zlomu dochází po Moskevské konferenci, na které se ministerstva vnitra Velké Británie, USA a SSSR v dubnu 1947 dohodla, mimo jiné, na dokončení repatriace válečných zajatců, kteří nebyli obvinění z válečných zločinů, do konce roku 1948.

Dle výnosu MNO z 2. prosince 1947 měli být do konce února 1948 propuštěni a repatriováni ti ze zajatců, kteří byli uznáni za pracovní méně schopné, váleční zajatci antifašisté, živitelé osamělých dětí a přestárlých nebo nemocných rodičů, jejich počet však neměl přesahovat 15% z celkového počtu zaměstnaných zajatců. Ostatní zajatci měli být repatriováni v druhé půli roku 1948.

Plán konečné repatriace, který připravilo Ministerstvo národní obrany, byl rozdělen do pěti fází.

- 1) 19. -23. září 1948
- 2) 25. -28. září 1948
- 3) 18. -22. října 1948
- 4) 2. -29. listopadu 1948
- 5) 18. prosince 1948

V první fázi měli být do repatričních transportů řazeni všichni invalidé schopní převozu, nemocní, váleční zajatci antifašisté, kteří prokázali antifašistickou činnost a zajatci kteří z důvodu stáří, sociálních poměrů a rodinných poměrů zasluhovali zvláštního zřetele.

V druhé fázi měli být mimo výše uvedených kategorií repatriováni rovněž zajatci nasazení u vojenských správ a v zemědělství.

Ve třetí a čtvrté fázi měli být repatriováni váleční zajatci nasazení v průmyslu a část zajatců nasazených v uhelné těžbě.

Během páté a poslední fáze měli být repatriováni všichni ostatní váleční zajatci.

Z přehledu přísunů a odsunů vojenského zajateckého tábora Motol se dozvídáme, že odsun válečných zajatců se do své závěrečné fáze dostal již v 20. září 1948

Za tímto účelem dodal do VZT Motol:

VZT Písek 358 válečných zajatců

VZT Moravská Ostrava 292 válečných zajatců

VZT Brno-Jundrov 553 válečných zajatců

Transport z Písku přijel dne 15. 9. v odpoledních hodinách, z Ostravy a Brna-Jundrova dne 16.9 též v odpoledních hodinách na Smíchovské nádraží.

Repatriováno bylo:

do pásma	Amer	Brit	Franc	Rus	Celkem
Motol	175	241	60	248	724
Písek	88	125	25	147	385
M. Ostrava	62	98	18	114	292
Brno	114	165	35	239	553

V den odsunu byla od 7:00 hod prováděna prohlídka zavazadel válečných zajatců celním úřadem.

Odjezd transportu do ruského pásma proběhl po 15 hodině ze Smíchovského nádraží.

Odjezd transportu do amerického pásma proběhl po 16 hodině ze Smíchovského nádraží. Odbavení proběhlo hladce za součinnosti pomocného personálu zajateckého tábora. Přítomen byl i delegát Mezinárodního výboru červeného kříže.

19. 11. 1948 bylo do VZT Motol odsunuto z VZT Ostrava 109 zajatců

Posledních 1000 válečných zajatců nasazených v dolech Ostravsko-karvinské pánve bylo do Motola posláno 11. 12. 1948

Ani v roce 1949 motolský tábor nezůstal prázdný. Stále skrze něj proudili váleční zajatci propuštěni z jáchymovských táborů. Přisun zajatců přestal teprve v lednu 1950.

Dlouho po zrušení zajateckého tábora v Motole se ve věznicích na území ČSR stále nacházelo menší množství příslušníků bývalé německé branné moci. V únoru 1961 se dle podkladů pátrací služebny německého červeného kříže nacházelo v ČSR ve výkonu trestu 10 německých vojenských osob, z toho 4 generálové. Mezi vězněnými byl i generál pěchoty Rudolf Toussaint, který zastával na území Protektorátu Čechy a Moravy funkci velitele německé branné moci. Toussaint byl poté co se svými vojáky opustil Prahu, v květnu 1945 zajat americkou armádou a po jejím stažení ze západních Čech přesunut do jednoho z amerických zajateckých táborů v Německu. 19. 4. 1947 byl americkými vojenskými orgány vydán československé justici. 26. 10. 1948 byl Toussaint mimořádným lidovým soudem v Praze odsouzen na doživotí. Z vězení byl však propuštěn roku 1961.

Monografie Vojenského zajateckého tábora Ostrava

Těžba uhlí a hutní výroba, tedy pro Ostravsko klíčová odvětví, se od jara 1945 potýkaly se závažným nedostatkem pracovních sil. Za tímto účelem byly zřizovány pracovní tábory, do kterých byla přidělována levná a dostupná pracovní síla v podobě příslušníků Wehrmachtu, SS, SA, NSDAP i obyčejných civilistů, sudetských Němců. Zřizovateli jednotlivých pracovních táborů byli obvykle buď větší podniky nebo místní či okresní národní výbory. Zatím co tábory jejichž zřizovatelem byly velké podniky, byly určeny ke koncentraci pracovních sil pro jeden konkrétní podnik, tábory jejichž zřizovatelem byl národní výbor, tvořily zásobárnu pracovních sil pro více zaměstnavatelů. Důsledkem nejednotného spravování těchto táborů a absence účinného kontrolního orgánu se podmínky v těchto táborech začaly různit.

Společným jmenovatelem bylo pouze společné ubytování internovaných civilistů a válečných zajatců, děravá a často vůbec nezavedená evidence přísunu a odsunu či jmenné seznamy, násilí a okrádání.

Vzpomínky Johanna Januschke, důl Ida

„24. 9. 1945 jsem byl pracovním úřadem v Horním Benešově přidělen na práci na důl Ida v Moravské Ostravě. Zacházení i strava zde byla velmi špatná. Dvakrát jsem se stal obětí špatného zacházení i já. Poprvé to bylo začátkem prosince, kdy jsem byl zmlácen strážným, když jsem mu dle předpisů nahlásil, že při práci zachytilo můj prst ozubené kolo a to mě rozdrtilo první článěk na levé ruce. I přes toto zranění jsem musel pracovat dál.

Podruhé jsem byl zbit na první svátek vánoční. Na směnu jsem nastoupil dřív a tak jsem si zapálil cigaretu. Jeden strážný ke mně přišel a začal mě fackovat. Když jsem se snažil proti ranám chránit, dostal jsem několik ran obuškem a pažbou do zad, do hrudi, do hlavy a přes ruce, dokud jsem neztratil vědomí. Lékař na ošetřovně následovně zjistil krvácení do plic, srdeční slabost a krevní výrony po celém těle. Několik měsíců jsem musel ležet. 2 měsíce jsem se sám nemohl najíst“

Brzy tento stav začal být neúnosný, především pokud hovoříme o válečných zajatcích, na které se vztahovala Ženevská konvence, kterou nová Československá vláda, sic s váháním, přijala a od druhé poloviny roku 1946 krůček po krůčku implementovala. Tato skutečnost vedla 13. dubna 1946 ke vzniku kmenového Velitelství vojenských zajateckých táborů v Ostravě (VVZT), které

následně převzalo všechny válečné zajatce nasazené v dolech Ostravsko-karvinské pánve, v zemědělství a průmyslu.

Takzvaný „Vojenský zajatecký tábor Ostrava“ sestával z:

1) Velitelství vojenských zajateckých táborů v Ostravě (VVZT), které se nacházelo na tehdejší Stalínově náměstí v budově Nové radnice. Zde mělo velitelství pronajatu jednu místnost coby kancelář a jednu místnost, která sloužila jako ubikace pro písaře. Velitel byl ubytován v Mariánských Horách na ulici Opavská 198. V době vzniku velitelství byl prozatímním velitelem určen rotmistr hospodář Oldřich Dostál z 8. pěchotního pluku, který započal svou činností v Ostravě 4. dubna 1946.

10. 5. 1946 byl velitelem, na základě výnosu ministerstva národní obrany, určen major pěchoty Karel Sládek, který převzal velitelství dne 21. 6. 1946

Do 1. 11. 1946 pracoval na velitelství 1 důstojník, 1 rotmistr, 1 svobodník a 4 vojáci. Od 1. 11. byl stav snížen na 1 důstojníka, 1 rotmistra, 1 svobodníka a 3 vojáky.

1. 6. 1947 byl veliteli Karlu Sládkovi za rotmistra Dostála přidělen jako zástupce kapitán ve výslužbě Josef Káša, bývalý velitel zajateckého tábora v Třinci.

Po onemocnění majora Sládka, který odešel do nemocnice, byl 10. 10. 1947 ustanoven velitelem podplukovník František Matoušek, který službu vykonával až do 9. 7. 1948, kdy po jeho odchodu převzal službu opět uzdravený major Sládek. Ten konal službu až do 30. 11. 1948, kdy velení převzal kapitán ve výslužbě Josef Káša, který po přeložení podplukovníka Sládka do výslužby vedl VVZT až do jeho likvidace 11. 12. 1948.

2) Pracovní tábory

a) Pracovní tábory OKD

Váleční zajatci nasazení v Ostravsko-karvinských uhelných dolech byli vesměs ubytováni v barákových táborech, ve kterých byli během okupace ubytováni nuceně nasazení dělníci a sovětští váleční zajatci. Baráky byly často ve značně zoufalém stavu a proležené hmyzem. Pod správou VVZT spadali zajatci z 13 pracovních táborů OKD pro válečné zajatce-říšské Němce a před odsunem, který byl ukončen 10. 8. 1946, rovněž z 11 pracovních táborů OKD pro válečné zajatce-sudetské Němce Z 6003 válečných zajatců, kteří byli k 25. červnu 1946 registrováni při VVZT, bylo 4925 nasazeno v uhelných dolech OKD

Tito zajatci byli rozmístěni v táborech:

Doubrava (358 především říšských Němců). Stráž vykonávalo 23 příslušníků závodní milice.

František (207 především sudetských Němců)

Zárubek (126 především říšských Němců). Stráž vykonávalo 14 příslušníků závodní milice.

Michal (67 především říšských Němců)

Barbora (207 především sudetských Němců)

Jan (484 především sudetských Němců),

Františka (192 především sudetských Němců)

Ludvík (196 především říšských Němců)

Hlubina (119 především sudetských Němců)

Klement Gotwald-Horní Suchá (105 zajatců). Stráž vykonávalo 11 příslušníků závodní milice.

Trojice (163 především říšských Němců). Stráž

vykonávalo 10 příslušníků závodní milice.

Jan Maria (170 především říšských Němců)

Nová radnice, Ostrava, v letech 1946-48 zde sídlilo velitelství vojenských zajateckých táborů, které spravovalo všechny zajatecké pracovní tábory a detašovaná komanda na území Ostravy a v přilehlých okresech. (LCH2012)

Důl Michal-Ostrava. Roku 1946-47 bylo na šachtě nasazeno 67 válečných zajatců, především říšských Němců. (LCH2014)

Bývalý sirotčinec na Sirotky ulici, Ostrava, v roce 1946 zde byl zřízen centrální zajatecký pracovní tábor Vítkovických železáren, podčiňen VVZT Ostrava. (LCH2012)

Kasárna v Bělském lese, Ostrava, Po válce zde byli umístěni nejen váleční zajatci pracující pro místní posádku, ale v kasárenském arestu rovněž ti zajatci zadrženi, odpykávající si trest za drobné krádeže, pokus o útěk a v případě prohřešků, za které s nimi bylo zavedeno trestní řízení i vyšetřovací vazbu. (LCH2012)

Suchá (278 zajatců)

Ida (244 především říšských Němců). Stráž vykonávalo 10 příslušníků závodní milice

Ignát (242 především sudetských Němců)

Hedvika (291 především říšských Němců)

Pokrok (384 především říšských Němců). Stráž vykonávalo 16 příslušníků závodní milice

Luis (164 především sudetských Němců)

Terezie (104 především sudetských Němců)

Odra (40 především sudetských Němců)

Václav (65 především sudetských Němců)

Pracovní čety válečných zajatců byly nasazeny rovněž na dolech Hubert (80 zajatců) a Anselm (30 zajatců).

Přes to, že podmínky v některých táborech OKD i v roce 1946 připomínaly, co se zacházení se zajatci týče, stále spíše rok 1945, konkrétní případy vyplynuly na povrch pouze ojedinelé.

Po práci byli zajatci vystaveni šikaně a násilí závodních milic. Kupříkladu v létě 1946 došlo v pracovním táboře Kamčatka v Ostravě Radvancích ke konfliktu mezi novým hospodářským správcem a členy závodní milice.

V průběhu vyšetřování bylo zjištěno, že k běžným praktikám strážní služby patřilo okrádání zajatců o osobní věci, zabavování došlých balíků, prodávání nápojů a korespondenčních lístků se speciální přírázkou odváděnou na tzv. „fond chlastový“, vymáhání 2% srážky z každé stokoruny, kterou zajatcům zasílaly rodiny na přilepšenou. Strážní se ve službě často opijeli a se zbraní v ruce ohrožovali nejen zajatce ale i kuchařky z táborové kuchyně. O pracovním táboře Kamčatka se v negativním světle dozvídáme rovněž z pozdějších hlášení. Jednalo se především o případy nedovolených fyzických trestů a další prohřešky proti reverzálnímu ujednání. Tyto případy se dostaly rovněž do zápisu delegace Mezinárodního výboru červeného kříže, která tábor navštívila 25. června 1946 a 25. března 1947.

V říjnu 1947, kdy již hrozilo vážné nebezpečí, že zajatci budou skrze VVZT odebráni, došlo na příkaz centrálního ředitele OKD k výměně zástupce velitele tábora Kamčatka, sanitního ošetřovatele a jednoho strážného.

V pracovním táboře na dole Zárubek byl vyměněn velitel stráže a jeden strážný. Výjimečně vyplulo na povrch rovněž zneužívání Němců na provádění pracovních úkonů u soukromých osob, jako se stalo například v červnu 1946 v Heřmanicích. Místní SNB šetřením, na základě anonymního udání, zjistila že Němci z pracovního tábora jámy Ida byli využíváni ke kopání kanalizace u soukromých zemědělců. Tuto činnost prý vykonávali dobrovolně a bezplatně, až po odpracované směně v dole. Špatné podmínky ubytovací zdravotní a stravovací v táborech Michálka a Klement Gottwald vedly rovněž zde k zavedení šetření skrze SNB.

b) Pracovní tábory Vítkovických železáren Váleční zajatci nasazení ve Vítkovických železárnách byli ubytováni v pracovním táboře na Sirotky ulici, ve zděné dvoupatrové budově bývalého sirotčince.

Zajatci pracovali především u vysokých pecí, v koksovně, v nové ocelárně a šamotárně. Tábor byl poměrně dobře materiálně vybaven. Měl vlastní kuchyni i lékařskou službu.

Při táboře Vítkovických železáren na Sirotčí ulici fungovalo několik dislokovaných pracovních středisek válečných zajatců a to v cementárně ve Štramberku a na překladišti rudy v Oswiezcim a Trzebinie. Zatím co tábor na Sirotčí ulici a ve Štramberku byl hlídán závodní milicí, tábory v polské Oswiezcim a Trzebinie byly hlídány najatými polskými civilisty. Přesný počet válečných zajatců, kteří prošli tímto pracovním táborem, není znám. Víme pouze, že 1. 11. 1946 bylo pod správou Vítkovických železáren registrováno 145 válečných zajatců.

c) Vojenská kasárna

Kasárna Bělský les

Mimo zajatců pracovních nasazených ve zdejších kasárnách byli do kasáren, respektive do kasárenského arestu umístěováni zajatci, kteří se dopustili krádeže, hrubostí, neměli dostatek chuti do práce či se pokusili o útěk.

Zajatecká pracovní četa sestávala přibližně ze 140 mužů. Stráž vykonávalo 8 vojáků.

Kasárna Hranečník

Zajatecká pracovní četa sestávala z 20 zajatců. Stráž vykonávalo 6 vojáků.

Pod správou VVZT byly vedeny rovněž desítky zemědělských pracovních čet. Tyto čety se nacházely v okresech Ostrava, Hlučín, Bílovec, Bohumín, Fryštát a Karviná.

25. června 1946 registrovalo VVZT 595 válečných zajatců nasazených v zemědělství.

Do těchto čet byli přidělováni obvykle pouze ti zajatci, kteří již nebyli schopni práce v dolech.

Procentuální rozdělení pracovního nasazení zajatců v evidenci VVZT-Ostrava z 1. 11. 1946

V hornictví 82%

V zemědělství 9%

V průmyslu 8%

V kasárnách 1%

Jiné 0%

Početní stavy zajatců v evidenci VVZT-Ostrava

1.10.1945 275 sudetských Němců, 98 říšských Němců, 2 Poláci

1.1.1946 1356 sudetských Němců, 674 říšských Němců, 2 Poláci, 1 Rumun

1.4.1946 1545 sudetských Němců, 779 říšských Němců, 5 Poláků, 8 Rakušanů a 1 Rumun

1.7.1946 4064 sudetských Němců, 1700 říšských Němců, 6 Estonců, 1 Maďar, 1 Rus, 17 Poláků, 14 Rakušanů, 1 Angličan, 2 Rumuni, 1 Jugoslávec

1.10.1946 1830 říšských Němců 10 Poláků. V tábore se dále nacházelo menší množství Rumunů, Maďarů, Holanďanů a 1 Angličan.

1.1.1947 1719 říšských Němců

1.4.1948 1241 říšských Němců.

1.7.1948 1359 říšských Němců

1.10.1948 1058 říšských Němců

Platby za práci zajatců

Platební podmínky nejlépe dodržovaly Ostravsko-karvinské doły a Vítkovické železárně. V případě drobných zemědělců byla situace horší a tak platby přicházely se značným zdráháním nebo si zemědělci sami sráželi drobné výdaje dle vlastního uvážení a tak při zpětném vymáhání zatěžovali agendu tábora.

Za práci válečných zajatců zapůjčených od 1.8 do 30. 10. 1946 bylo celkem zapláceno na účet VVZT 23.184.747.30 Kčs.

Od 1. 11. 1946 do 30.11 1948 39.748.196 Kč

Za 13 měsíců (říjen 1945- listopad 1946) uteklo z dolů, ze zemědělství a průmyslu 200 zajatců. Hlášeno z toho bylo pouze 90%. Zbytek byl zjištěn spíše náhodou z hlášení o změnách stavu mužstva. Nové rozkazy a zostřený dozor nepomohly.

Zvýšený počet útěků vedl VVZT k domněnku, že má co dočinění s útekovou organizací. Na vyšetřování byla nasazena odbočka důstojníků pro zvláštní úkoly v Ostravě, která během vyšetřování úzce spolupracovala se zajateckými důvěrníky jednotlivých středisek. Pátrání však nevedlo k odhalení žádné podobné organizace. Celkový zdravotní stav zajatců v měsících říjen-listopad 1945 byl prabidný, zejména pokud hovoříme o zajatcích-repatriantech z Ruska, na kterých byla vidět velká tělesná sešlost. Velmi časté byly případy srdeční slabosti, TBC a omrzliny.

Zajatci, kteří přijeli v říjnu 1945, byli zpravidla práce schopní až po několika týdnech pobytu v táboře, během kterého byli pouze živeni, bez pracovního zatížení. Jak potvrdil i tehdejší přednosta ostravského pracovního úřadu, zajatci umírali na nákladním autě před pracovním úřadem dříve, než mohli být nasazeni.

Tělesná nezpůsobilosti a nezkušenost zajatců vedla v dolech často k vážným pracovním úrazům.

V letech 1945-1948 došlo v táborech OKD pouze k jednomu případu epidemie.

Jednalo se o epidemii dysentérie v táboře Doubrava, která vypukla 28. 8. 1946 a trvala do 20. 9. 1946.

V uvedené době muselo být posláno na infekční oddělení veřejné nemocnice v Zábřehu celkem 80 válečných zajatců, z nichž se 79 uzdravilo. Jeden zajatec zemřel. Do 1. 10. 1946 byla epidemie potlačena. Díky dobrému stravování i zavedeným zdravotním opatřením, dochází v roce 1946 ke snížení nemocnosti zajatců i případům úmrtí.

Za dobu trvání VVZT zemřelo celkem 107 zajatců, z toho 91 do listopadu 1946.

Stravování válečných zajatců nasazených v zemědělství bylo prováděno podle norem uvedených v reverzu.

Denní výměra stanovená vojenskými předpisy pro zajatce sestávala z:

Kávová konzerva	40g.
Kroupy	100g.
Pšeničná mouka II. jakosti	30g.
Tuky	15g.
Koření	0,25g.
Sůl	5g.
Sušená zelenina	5g.
Cukr	10g.
Chléb ze žitné mouky	300g.
Ocet	0,2g.

Zaměstnavatel vydával zajatcům nasazeným na těžkých pracích navíc denní přídavek 20g. čerstvého masa, 100g. chleba ze žitné mouky a 20g. slazené kávové konzervy.

V dolech a průmyslu dostávali zajatci k normálním přidělkům ještě přidavkový lístek T4.

Stížnosti na stravu přicházely především od mladších zajatců ve věku 17 do 19 let, na nedostatečné přiděly chleba.

Někteří zaměstnavatelé se snažili dále vylepšit potravinové přiděly zajatců o volné (neobhospodařované) produkty, které nebyly na lístky. Přisun a odsun zajatců VVZT byl velmi čilý, protože byl vyvolán nutnou potřebou uhlí. Zajatci byli přivázeni přímo z karanténního tábora v Třinci a z ostatních vojenských zajateckých táborů na území ČSR. Přisun byl ve většině případů pod vojenským dozorem.

Velitel transportu často dostal jen minimum informací a tak se stávalo, že po příjezdu transportu zajatců do Ostravy, bez toho aby bylo VVZT dopředu informováno, musel hledat na nádraží v Ostravě orgány, kterým směl zajatce předat, zatím co zajatci čekali ve vozech v kolejišti či u nákladní rampy. Teprve poté byli zajatci odvedeni do pracovního tábora, kde byli prohlédnuti důlním lékařem a následně rozhodnuto o jejich dalším nasazení. V odsunech byl nepořádek, protože zaměstnavatelé často odsunovali zajatce bez předchozího uvědomění VVZT na různé výnosy ministerstva vnitra. O některých odsunech se VVZT dozvědělo teprve dodatečně z hlášení změn za minulý měsíc, nebo když zaměstnavatel odmítl platit za práci s odůvodněním, že zajatce již dávno podal na odsun. Posledních 1000 válečných zajatců bylo odsunuto 11.12 1948 do motolského tábora.

Pracovní tábory válečných zajatců byly zrušeny a agenda VVZT předána do VZT Motol. Vybavení a jiný majetek byl předán vojenskému útvaru č. 2268, který převzal rovněž účtovní materiál k provedení likvidace nedoplatku zaměstnavatelů.

Kanceláře VVZT byly vyklizeny k 30. 12. 1948.

Zajatecký tábor Ostrava byl jeden z nejdéle fungujících a největších vojenských zajateckých táborů na území ČSR.

Monografie vojenského zajateckého tábora Most

Na území ČSR existoval pouze jediný zajatecký tábor, který svou velikostí i charakterem byl srovnatelný s vojenským zajateckým táborem Ostrava a to Vojenský zajatecký tábor Most. I zde se setkáváme s kmenovým velitelstvím, kterému bylo podřízeno několik zajateckých pracovních táborů situovaných v okruhu 7-30km. Neexistoval tedy žádný kmenový tábor, jako v případě VZT Jičín nebo Josefov.

Zajatí příslušníci říšské branné moci, společně s internovanými Němci přicházejí do pracovních táborů na Mostecku od 5. května 1945. Jednalo se především o tábory Severočeských hnědouhelných dolů (SHD) a tábory Československé továrny na Motorová paliva (pozdější Stalinovy závody) č. 27 Záluží, č.28 Dolní Litvínov, č.17 Záluží, č.18 Záluží, č.31 Záluží, č.32 Záluží, č.22 Dolní Jiřetín, č.25 Dolní Jiřetín, č.34 Růžodol, č.25 Dolní Jiřetín, č.23 Dolní Litvínov, č.24 Horní Jiřetín, č.30 Lesná, č.33 Růžodol, č.47 Břežánky, č.51 Dolní Jiřetín. Zatím co většinu jmenovaných táborů spravovaly výše uvedené podniky, tábory č. 27 Želánky, č.33 Libkovice, č.5 Světec a č.47 Břežánky spravoval do roku 1946, před předáním na SHD, Okresní národní výbor v Duchově a Bílině.

Pracovní tábory byly postaveny během okupace. Po skončení války byla řada z nich, důsledkem leteckých náletů a drancování, neobyvatelná. Okna byla rozbita nebo zcela chyběla, stejně tak i vnitřní vybavení.

Střechou do baráků zatékalo a skrze stěny profukoval vítr.

O podmínkách, které v táborech převládaly je možno si udělat představu ze vzpomínek Dr. Carla Grimma na pracovní tábor č. 28,

„Byl to velký barákový tábor obehnaný dokola vysokým plotem z ostatého drátu, rozdělený na dvě symetrické půlky, každá s centrálními záchody a umývárnu, které jsme nazývali Vrchní vesnice a Dolní vesnice. Každá „vesnice“ sestávala ze stejného počtu baráků. V každém baráku bylo několik světnic. Každá světnice byla vybavena dvoupatrovými dřevěnými prýčnými. Průměrně bylo v každé světnici 30 mužů. V prvních dnech byl v dolní vesnici postaven rovněž obří stan, ve kterém bylo umístěno 200 mužů. Svým vzezřením připomínal cirkus.

Násilí a smrt byly na denním pořádku.

V červenci 1945 bylo 15 nemocných s plicní tuberkulózou, kteří byli určeni k odsunu, na příkaz ruského důstojníka zastřeleno. Jako důvod bylo udáno zamezení případným epidemiím. V srpnu byl českými ozbrojenci, před nastoupeným táborem, zastřelen muž obviněný z toho, že údajně v chemických závodech vyřizl z hnacího řemene kus kůže na opravu podrážky, což bylo považováno za sabotáž. Nejhorší však bylo neustálé mlácení.

Mlácení započalo s příjezdem do tábora. Všechny osobní věci byly po příjezdu odebrány, člověk byl oholen, ostříhán a zmlácen a pak musel po dlouhé hodiny stát na slunečním žáru v pozor, hledíce do stěny, kterou jsme proto nazvali zed' nářků. K mlácení využívali strážní pěsti, bičky a gumové kabely. Mlácení probíhalo ve dne i v noci.

Zpočátku dostávali zajatci jen vodovou polévku a černé kávy, tedy do písmene jen horkou vodu. Jídlo bylo v táboře vydáváno 3x denně, brzy ráno černé kávy, po návratu z práce vodová polévka a před spánkem ještě černá káva. Později začali dostávat zajatci, kteří pracovali ve Stalinových závodech bramborovou polévku a kus chleba na oběd.

Den v táboře začínal ve 4 hodiny ráno budičkem, následoval výdej kávy a odchod ve dvou skupinách v 5 a 6 hodin do práce. Pracovalo se 12 hodin. 2 hodiny trvala cesta tam a zpět. Odchod z pracoviště probíhal opět po dvou skupinách v 7 a 8 hodin večer. Denně se do Záluží a zpět táhly kolony z táborů č. 27 a č. 28, bez ohledu na roční období, osoby obuty ve dřevácích, bez čepice a kabátu, na zadní části blůzy hákový kříž a nápis KT28 (koncentrační tábor 28). Když nebyla splněna norma, museli internovaní nastoupit v dolní vesnici, cvičit v pochodových útvech a zpívat německé písně.“

Jak z výše uvedených vzpomínek vyplývá, podmínky v táborech byly v roce 1945 otřesné. Ani na začátku roku 1946, i přes postupné zlepšování podmínek, nebylo možno označit situaci za uspokojivou. Internovaní civilisté a váleční zajatci žili stále pohromadě v zplundrovaných barákových táborech. Jmenná evidence válečných zajatců nebyla skrze ONV a SHD vedena vůbec, nebo jen velmi nepřesně. Mlácení, nadávky a okrádání přetrvávalo. Tábory neměly ani centrální řízení, ani účinný kontrolní orgán.

1. února 1946 proto bylo na severovýchodním okraji Mostu zřízeno velitelství vojenského zajateckého tábora Most, které převzalo pod svou správu:

Tábor č.2 Třebošice u Mostu SHD Zajatci nasazeni na dole Jan Šverma
Tábor č.5 Světec u Biliny SHD Zajatci nasazeni na dole Amálie IV
Tábor č.23 Dolní Litvínov SHD Zajatci nasazeni na dole Herkules
Tábor č.24 Dolní Jiřetín SHD Zajatci nasazeni na dole President

Beneš a Guido IV

Tábor č.27 Želánky u Duchova SHD

Tábor č.30 Ladung u Lomu SHD

Tábor č.33 Libkovic u Duchova SHD Kohinor I

Tábor č.47 a Břežánky okr. Bilina SHD Zajatci nasazeni na dole Masaryk

Tábor č.51 Dolní Jiřetín SHD Zajatci nasazeni na dole Kolumbus

Tábor č.27 Záluží u Mostu Zajatci nasazeni ve Stalinových závodech

Tábor Rudíay, Bilina SHD

Ve výše uvedených táborech, případně v jejich oddělené části, byli po převzetí vojenským velitelstvím, umístováni již jen výhradně váleční zajatci.

Vzhledem k tomu, že se váleční zajatci nacházeli i v ostatních pracovních táborech, bylo nutno prověřit i tyto tábory a zjištěné válečné zajatce převést do výše uvedených zajateckých pracovních táborů.

Do táborů přijíždějí rovněž železniční transporty z tábora Motol, Děčín a po zrušení zajateckých táborů Jičín, Josefov a Brandýs nad Labem rovněž z těchto táborů. Do Mostu byly rovněž směřovány železniční transporty propuštěných válečných zajatců z Německa. Většina výše uvedených zajateckých pracovních táborů, se tak do jara 1946 stává zoufale přeplněnými. I přes to, že původní kapacita pracovních táborů zřízených během války by bez větších problémů stačila na umístění všech přidělených válečných zajatců, řada baráků byla neobyvatelná důsledkem leteckých náletů, jiné baráky byly na konci války úmyslně zapáleny či rozebrány. V mnoha případech proto bylo nutno stávající ubikace opravit, či strhnout a následně postavit nové.

Dne 10. 5. 1946 byl pod správou VZT Most zřízen zajatecký pracovní tábor v Terezíně.

Do Terezína bylo z Mostu posláno 65 válečných zajatců. Zaměstnavatelem byl vojenský stavební okruhu v Terezíně.

Dne 6. 6. 1946 bylo z Mostu posláno 102 válečných zajatců do Jáchymova k nasazení v dolech na radium. Ubytování byli v barákovém táboře nedaleko dolů. V táboře se tou dobou již nacházeli váleční zajatci z tábora Praha-Motol. Celkem se v Jáchymově pod vojenskou správou nacházely dva zajatecké pracovní tábory, které k 30. srpnu 1946 obývalo 145 říšských Němců, 3 civilní osoby a 5 Čechů, dříve sloužícími ve Wehrmachtu, kteří čekali na příznání české národnosti. Tábor I sestával ze třech baráků. Každý barák obsahoval několik světnic. Na každé bylo ubytováno 15-20 mužů. Světnice byly vybaveny dvoupatrovými postelemi se slamníky.

Stejně jako zajatci nasazení u SHD i zde dostávali přiděly pro těžce pracující sestávající denně z 800g. chleba, 28g. tuku, 500g. brambor, 1/2l mléka, 40g. cukru, 2,95kg masa na 28 dní.

V táboře II se 30. srpna 1946 nacházelo 21 zajatců. Ubytování byli v jednom baráku rozděleném na 3 světnice

Zajatecký pracovní tábor v Jáchymově podléhal zpočátku posádkovému velitelství v Kadani. Stav byl postupně doplňován ze zajateckých táborů Plzeň, Brandýs nad Labem, Josefov a Jičín.

Dne 25. 10. 1946 převzal zajatecké pracovní tábory v Jáchymově vojenský zajatecký tábor Most a vedl je, až

do prvního čtvrtletí 1947, kdy oba byly předány do správy centrálního tábora C38/T v Jáchymově. Ještě před předáním, 30. srpna 1946, stihli oba tábory shlédnout delegáti Mezinárodního výboru červeného kříže.

Počet válečných zajatců registrovaných pod Velitelstvím zajateckého tábora Most.

Ke dni	1.4.1946	1.7.1946	1.10.1946
říšští Němci	1112	839	741
sudetští Němci	2330	1222	-
Češi ze smíšených manželství	155	104	20
Maďaři	8	1	-
Rumuni	114	4	-
Poláci	8	2	-
Rusové	-	1	-
Estonci	1	1	-
Lotyši	1	1	-
Lužičtí Srbové	-	1	-
Rakušané	66	-	-
Slováci	15	-	-
Jugoslávci	5	-	-

Zajatci pracovali převážně v dolech a teprve když byli vojenskými lékaři v Mostě a důlním lékařem SHD uznáni pro doly neschopnými, byli nasazeni do zemědělství, průmyslu nebo jiných oborů.

V hornictví	84,5%
V zemědělství	8%
V průmyslu	6,5%
U vojenské správy	0,75%
Ostatní	0,25%

Poplatky za válečné zajatce přidělené na práci účtoval do 1. 11. 1945 ONV Most. Od 1. 11. 1945 byla veškerá platba za zajatce odváděna na účet hospodářské správy vojenského útvaru č. 5406 do Chomutova, kteréhožto hospodářská správa vyčlenila velitelství vojenského zajateckého tábora Most číslo účtu.

Celková peněžní částka získaná jako náhrada za práci zajatců od 30. 4. 1947 činila 18.863.199.90Kčs.

Bezpečnostní opatření v táborech byla dobrá a útěků z nich nebylo mnoho. Naproti tomu na dolech, z pracoviště bylo útěků hodně. Z části byla důvodem nedbalost závodní milice, nedostatečný počet stráže a nepřehledný terén na pracovišti.

Ve vedení tábora se vystřídal:

Rotmistr Rendl od 1. 2 do 24. 2. 1946

Podporučík Šípek od 25. 2 do 28. 2. 1946

Rotmistr Novák od 1. 3 do 20. 3. 1946

Poručík Voda od 21. 3 do 26. 3. 1945

Rotmistr Novák od 27. 3 do 31. 5. 1946

Poručík Dokoupil od 1. 6 do 30. 9. 1946

Rotmistr Novák od 1. 10. 1946 do 31. 9. 1947

Štábní kapitán Kobrč od 1. 10. 1947 do 31. 1. 1948.

Mimo velitele pracoval na velitelství VZT Most 1 zajatec. Od 1. 11. 1946 byl přidělen 1 voják jako písař, později 2 vojín písaři a 1 šofér osobního vozu.

Celkový zdravotní stav v letech 1946-47 byl relativně dobrý. Denně se na ošetřovně nehlásilo více jak 2-3% zajatců. Jednalo se o především o drobné nemoci jako angína, úrazy nebo nachlazení.

Celkem bylo za dobu existence velitelství vojenského zajateckého tábora nahlášeno 15 úmrtí, z toho 6 následkem smrtelných úrazů na dolech, 2 následkem Tbc, 1 následkem srdeční vady, 3 následkem zánětu plic s komplikací.

Strava byla roku 1945 bídná. Stravování zajatců se výrazněji zlepšilo teprve po převedení táborů pod vojenskou správu.

Denní přiděl pro tělesně těžce pracující sestával z:

Chleba	358g.
Mouka	100g.
Těstoviny	100g. (1x měsíčně)
Kroupy	50g. (6x měsíčně)
Cukr	4,4g.
Marmeláda	50g. (2x měsíčně)
Kávovina	8,9g.
Mléko v prášku	100g. (měsíčně)
Soli	10,7g.
Brambor	500g.
Umělého tuku	10,7g.
Masa	73g.
Tuku	17,8g.
Sýr	50g. (4x měsíčně)

Sřežení táborů bylo různé. Zpočátku tuto službu vykonávala závodní milice.

Tábor č. 2 v Třebušicích byl od ledna 1946 po dobu 4 týdnů hlídán vojenským strážním oddílem a pak vystřídán stráží SNB, která byla po třech měsících opět vystřídána závodní milicí. Ostatní tábory střežili příslušníci SNB, jejichž stav byl doplněn příslušníky závodní milice. Od 1.9. 1946 byly tábory střeženy výhradně závodní milicí. Výjimkou byl pouze tábor v Terezíně, kde stráž vykonával vojenský strážní oddíl. Delegace mezinárodního výboru červeného kříže navštívila poprvé zajatecké pracovní tábory na Mostecku 30. srpna 1946. Toho dne Dr. Lähner, Reichard a Matadon navštívili zajatecký pracovní tábor č. 33 Libkovic.

Další návštěva zajateckého tábora č. 33 se uskutečnila 10.2. 1948, 6. 4. 1948, a 22.6. 1948. Tentokrát však již delegáty doprovázel velitel VZT Motol.

Celkem prošlo VZT Most za dobu jeho existence 5766 válečných zajatců.

Z tohoto počtu bylo roku 1946 převedeno do dolů v Moravské Ostravě 160 válečných zajatců,

10. 8. 1946 bylo propuštěno a odsunuto 2819 zajatců-sudetských Němců, 22 zajatců zemřelo (včetně oběti z výbuchu na dole Kohinoor I).

Celkem bylo z tábora odsunuto 520 invalidů, 560 zajatců uteklo, 924 bylo repatriováno do Belgie, Francie, Holandska a dalších evropských států

Ke dni 31. 12. 1947 bylo 761 pozůstávajících válečných zajatců, předáno pod správu VZT Motol.

Ke dni 1. 1. 1948 byl tábor na základě výnosu MNO rozpuštěn. Poslední tečka za velitelstvím vojenského zajateckého tábora Most byla učiněna 23. února 1948 kdy byla dopsána táborová kronika.

Přes to, že VZT Most byl rozpuštěn, v některých pracovních táborech, jako například č. 33 Libkovic byli váleční zajatci ponecháni až do druhé poloviny roku 1948. Rozkazy i kontroly však již přicházely z motolského tábora.

Němečtí váleční zajatci v koncentračních a internačních táborech

Začátkem května 1945 přehrměla českými a moravskými městy revoluce. Dochází k formování revolučních národních výborů. Souběžně se vznikem národních výborů vznikají spontánně, rovněž první koncentrační tábory. Fungování těchto táborů bylo definováno IX. odstavcem Košického vládního programu z 5. dubna 1945

„budou zřízeny tábory pro konfinování německých a maďarských příslušníků, již měli jakoukoli spojitost s nacistickými a fašistickými organizacemi, s jejich aparátem a jejich ozbrojenými a teroristickými formacemi“.

Z výše uvedeného vyplývá, že Košický vládní program nedělal rozdíl mezi internovanými civilisty a válečnými zajatci. V bouři poválečné euforie a touze po odplatě byli do táborů umisťováni bez rozdílu němečtí civilisté, Češi podezřelí z kolaborace, zajatí příslušníci Wehrmachtu a zbraní-SS. Váleční zajatci se do konce května 1945 nacházeli ve většině koncentračních táborů na území Čech a Moravy.

Tábory neměly centrální řízení a životní podmínky byly tudíž rozdílné obec od obce. Životy internovaných závisely plně na veliteli tábora a strážním personálu. Stráž vykonávali příslušníci partyzánských skupin, revolučních gard, četníci, svobodovci a osvobození spojenci válečnými zajatci.

Koncentrační tábory vznikaly na různých provizorně vybraných místech. V kinosálech, školách, opuštěných kasárnách, osvobozených pracovnách a zajateckých táborech. Většina těchto objektů byla v dezolátním stavu. Objekty měly vymláčená okna, nefunkční vodovod i kanalizaci. Vládl nedostatek stravy, i pitné vody. Násilí a represálie ze strany strážných byly na denním pořádku.

O podmínkách, které v květnu 1945 v koncentračních táborech převládaly, vypovídají nejlépe vzpomínky pamětníků.

Vzpomínky německého důstojníka W.L. na pobyt v koncentračních táborech, pražském kině Oko a Scharenhorstschule.

„Byl jsem umístěn v kině Oko společně s muži, ženami a dětmi. Zacházení nebylo zpočátku špatné. Stráže se o nás příliš nestaraly. Dostali jsme trochu chleba a polévky.

8. květen nám vzal veškeré naděje na brzké vysvobození. Jak v blízkosti sílila palba, bylo možno na strážných vidět nervozitu. Někteří dokonce začali mluvit s Němci a nechávali si dát potvrzení, že jim nic špatného neudělali, s nadějí že s nimi němečtí vojáci, budou zacházet mírněji, ale přišla noc, bez toho aby se v našem táboře něco změnilo. Skončily boje o Prahu, přijely první Ruské jednotky.

9. května vtrhli do kinosálu řvoucí, ozbrojení muži s červenými páskami. Za kopanců a ran obušky, hnali nás po skupinách 15 mužů a později rovněž ženy na barikády. Stál jsem s několika Rakušany a křičel, že jsme rakouské národnosti, ale moc to nepomohlo.

Se zvednutýma rukama jsme zrychleným krokem pochodovali. Měli jsme uklidit jednu velkou barikádu. Barikáda byla 2,5-3m vysoká a sestávala hlavně z naskládaných dlažebních kamenů, ocelových tyčí a ostnatého drátu. Odstranili jsme jí a poté dláždili

Internační středisko Třemošnice, obytný barák. Se stavbou bylo započato červenci 1945. Celkem bylo pozastaveno 9 zděných obytných baráků, kuchyně, nemocnice a dílny. Na stavbu byly přiváženy z plzeňských malých kasáren zajištěné osoby. Kolem celého areálu se nacházel plot s 6 strážními věžemi. Do ledna 1947 prošlo táborem přes 3000 osob z okresů Aš, Kraslice, Loket, Planá, Stříbro a Tachov, mimo jiné zde bylo i dočasně umístěno 265 válečných zajatců. (LCH2013)

Zlín-Rybníky, od května 1945 do léta 1947 zde fungoval internační tábor pro Německé civilisty. V letech 1945-46 zde byli umístěni rovněž váleční zajatci, kteří však byli postupně převedeni do vojenských zajateckých táborů Kutiny a Kuřim. (LCH2013)

vozovku. Na ulici se seskupilo velké množství přihlížejících. Na záda nám byl křídou a na čelo horkým čajem, nakreslen hákový kříž. Celý den jsem mohl pracovat jen pravou rukou, protože na levé jsem měl ještě před pár týdny sádku. Velké rány ještě nebyly zahojeny. Stále upozorňování, že jsme Rakušan a mé znalosti českého jazyka mě uchránily od osudu, který potkal mnoho lidí toho dne.

Projíždějící ruské auto muselo být zdraveno pokleknutím a ukloněním se až k zemi. Voda na pití nebyla, jen bytí a kopance. Do večera jsme byli s prací hotovi. Jen část pracovního komanda se však vrátila zpět.

„Byl jsem rád, že po svatodušních svátcích nás odvezli z Kina Oko do bývalé Scharnhorstschule v Praze-Dejvicích. Na bráně byl nápis „Koncentrační tábor“. Člověk si přemítal vše, co do té doby o koncentračních táborech slyšel. Leželi jsme na zemi v prázdných třídách. Nebylo ani mýdlo na mytí, přesto však hrozilo 25 ran obuškem za každou nalezenou veš. Denně při nástupu bylo stříleno a padaly rány obuškem. Pokud se někdo skácel s průstřelem břicha, musel muž vedle stát dál. Mrtvolky ležely celé dny na dvoře. Starí lidé a malé děti umíraly, protože strava byla špatná a nedostatečná. Byl jsem rád, že nás jednoho dne začali odvázet na zemědělské práce a mě jako zraněného důstojníka do zajateckého tábora v Motole.“

Koncentrační tábory na území ČSR byly do poloviny června 1945 na příkaz ministerstva vnitra postupně rušeny. Divoký odsunu, který proběhl v květnu 1945, umožnil zrušení všech provizorních koncentračních táborů nevhodných pro přicházející zimu. V provozu byly ponechány pouze tábory okresní.

Souběžně s centralizací táborů a se zavedením jednotných podmínek, dochází k postupné stabilizaci situace. Případy represálií byly postupně omezeny na minimum. V srpnu 1945 dochází k přejmenování koncentračních táborů na tábory internační.

Váleční zajatci, kteří byli od května 1945 umístěni v internačních táborech, byli v druhé půli roku 1945 postupně převáděni do vojenských zajateckých táborů. Problematika válečného zajetí v souvislosti s internačními tábory však s předáním posledních válečných zajatců pod vojenskou správu zcela nekončí. V internačních táborech byli dále ponecháni příslušníci SS, příslušníci Wehrmachtu a zvláštních jednotek jako ZBV Letovice, podezřelí a odsouzení z válečných zločinů. Od 29.7.1946 byli v internačních a pracovních táborech shromažďováni rovněž sudetoněmečtí váleční zajatci.

Většina z internovaných byla odsunuta do Německa. Ti, kteří zůstali, byli rozděleni do 16 krajských internačních středisek která po 29. srpnu 1946 nadále fungovala.

V době kdy byla uzavírána i tato krajská střediska byla řada příslušníků SS a vyšších důstojníků Wehrmachtu přemístěna do československých káznic a pracovních táborů, kde si odpykávala svůj trest.

Vznik a vývoj jáchymovských zajateckých táborů

Československo-sovětské ekonomické vztahy sehrávaly v poválečném hospodářství ČSR mimořádný význam. Zcela zvláštní roli v těchto vztazích představoval český uran z Jáchymova.

Sovětský svaz měl zájem na maximalizaci možných dodávek uranové rudy a to v co nejkratším čase. Zásadní překážkou byl však nedostatek pracovních sil. Na základě dohody mezi vládou ČSR a vládou Sovětského svazu byli za účelem dobývání této strategicky významné horniny převedeni do Jáchymova ze sovětských zajateckých táborů GUPVI NKVD váleční zajatci.

První transport 450 zajatců přijel do Jáchymova 22. 1. 1947 ze zajateckého pracovního tábora Stettin-Kreckow. 7.9 1947 následoval druhý transport s 600 válečnými zajatci ze zajateckých táborů Lvov a Minsk.

Třetí transport přijel 28. 9. 1947 s 2100 muži ze zajateckého tábora Ivanovo. O den později 29. 9. 1947 přijelo 1085 mužů ze zajateckého tábora Brjansk. Odesílatel: SNB Velitelství stanice Podmokly okres Děčín 27. září 1947

Adresát : ZNV-Pobočka oblastní úřadovny STB Děčín-Podmokly

„Dne 27. září 1947 10:59 hod. přijel z Německa do Podmokel nákladní vlak Č7872-b o 43 vagónech, ruský transport č. 98740 německých zajatců, celkem 1085 osob do uranových dolů do Jáchymova

Při pasové kontrole na nádraží v Podmoklech předložil velitel transportu major rudé armády Konstantin Artjuckov cestovní rozkaz č. 3348 vydaný ministerstvem vnitra SSSR dne 10. 9. 1947 pro velitelství zajateckého tábora Brjansk, platný do 25. 9. 1947

Transport doprovází stráž, lékaři a důstojníci zvláštního vojska ministerstva vnitra SSSR v počtu 37 osob
O příjezdu transportu bylo vyrozuměno:

SNB Okresní velitelství

ZNV pobočka oblastní úřadovny STB

OBZ Posádka Děčín.

Pátý a poslední transport s 1500 válečnými zajatci ze zajateckého tábora Riga v Lotyšsku přijel 12. 6. 1948, aby vyplnil mezery vzniklé mezitím důsledkem četných úmrtí a pracovních úrazů.

Zajatci byli ubytováni v 11 zajateckých pracovních táborech, které podléhaly sovětské vojenské správě. Administrativa a stráž však byla vykonávána oddíly SNB.

Administrativním centrem zajateckých pracovních táborů na Jáchymovsku byl centrální tábor C38/T v Jáchymově, který se nacházel v bývalé tabákové fabrice. Centrálnímu táboru byly podřízeny následující pobočky: Pracovní tábor C38/B na dole Bratrství

C38/Sv na dole Svornost

C38/R na dole Rovnost

C38/E na dole Eliáš

C38/Br na dole Potůčky

C38/SI na dole Horní Slavkov

C38/A na dole Abertham

C38/S na dole Sejfem.

C38P5 I v Příbrami

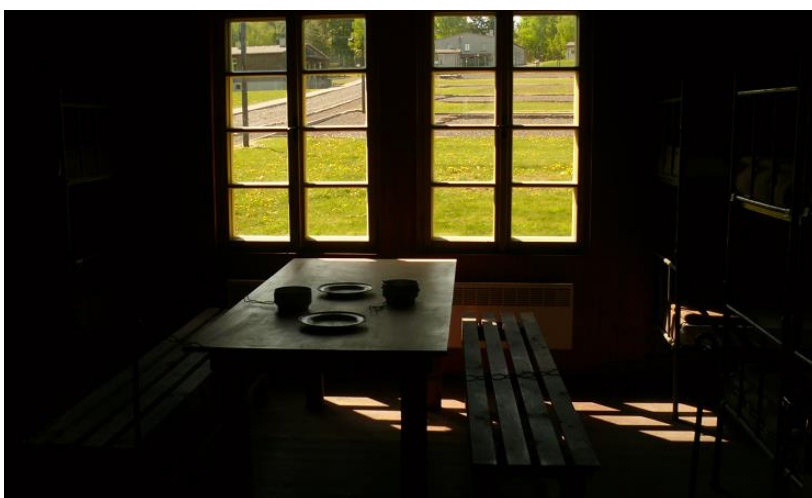
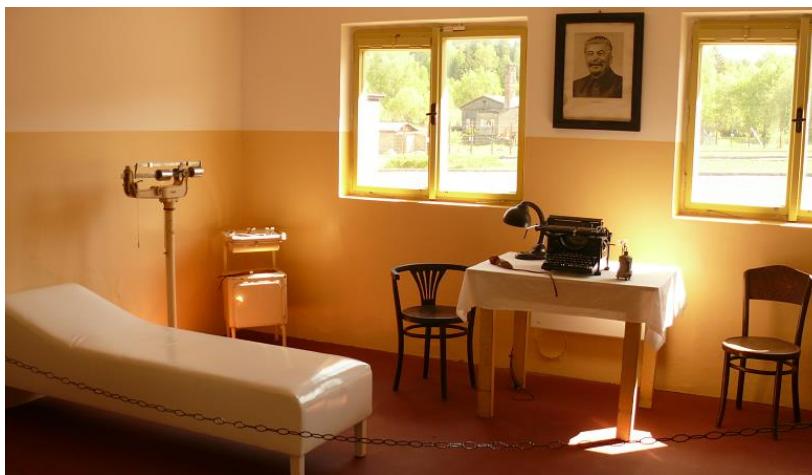
Trestní tábor C38/P5II v Příbrami

Váleční zajatci byli ubytováni v dřevěných barácích.

Část těchto baráků byla postavena v době

Tábor Vojna, Lešetice u Příbrami, i přes značnou vzdálenost od Jáchymova, patřil do skupiny takzvaných Jáchymovských táborů. Od roku 1949 zde fungoval tábor nucených prací, mimo politických vězňů si v těchto táborech odpykávali svůj trest rovněž mnozí Němci, příslušníci SS, NSDAP, Gestapa či

Okupace, část v období poválečném.

50m dlouhé a 10m široké baráky byly rozděleny na několik místností, každá s kapacitou 15-20 mužů. Baráky měly elektrické osvětlení a každá světelnice kamna. Přiděly uhlí však byly často nedostatečné.

Zajatci byli rozděleni do tří kategorií

A) Schopni tvrdé práce-nasazení v dolech

B) Schopni lehčí práce- nasazení na lehčích povrchových pracích

C) Práce neschopní- určení k přesunu do vojenského zajateckého tábora Motol

Přes to, že volnočasovým aktivitám nebyly kladeny žádné závažnější překážky, většina zajatců byla po práci tak unavena, že volný čas trávil spánkem nebo psaním korespondence.

Pracovní podmínky byly obzvláště těžké. Zajatci pracovali s maximálním vypjetím všech sil.

Práce neschopní a ranění byli odesíláni do zajateckého tábora v Motole, odkud následně byli s nejbližším nemocničním transportem posláni domů.

Organizované propouštění válečných zajatců z jáchymovských táborů započalo v létě 1949 a bylo ukončeno v lednu 1950. Propuštění posledních 1750 válečných zajatců bylo vynuceno hladovkou, kterou zajatci uspořádali 1. - 3. ledna 1950.

Zajatci schopní práce byli odesláni zpět do Ruska, kde čekali na svou repatriaci.

V zajateckém táboře Boroviči na Sibiři se v letech 1950-52 stále nacházelo 71 válečných zajatců, kteří sem byli přivezeni z Jáchymova.

Použité prameny a literatura:

- 1) 1945 - *Konec války v Čechách*, výstava, květen 2010, VHÚ Praha
- 2) *PRAŽSKÉ POVSTÁNÍ 5.–9. KVĚTNA 1945, Boj o Staroměstské náměstí a o radniční budovy*, [online], Dostupné z: www.ahmp.cz
- 3) *Československá armáda v letech 1945-1969, Organizace a dislokace velitelských orgánů pozemního vojska*, Mjr. Dr. Pavel Minařík CSc., *Vojenské rozhledy*, roč. 1994, čís. 9, str. 141 až 150, [online], Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz>
- 4) *Lager Znojmo, Kurim und Jundrov (ehem. CSSR)*, *Forum der Wehrmacht*, [online], Dostupné z: www.forum-der-wehrmacht.de
- 5) *Arbeitseinsatz in den Kohlengruben*, *Berichter: Dr. Paul Schmolik, Bericht vom 21. 8. 1946*, [online], Dostupné z: www.wintersonnenwende.com/scriptorium/
- 6) *Mißhandlungen im Kriegsgefangenenlager*, *Berichter: Josef Fuchs. Bericht vom 4. 7. 1946*, [online], Dostupné z: www.wintersonnenwende.com/skriptorium
- 7) *F1978/17 - Zajatecké tábory z let 1945-46*, Dr. MIROSLAV VOSTATEK, [online], Dostupné z: www.stamps.cz
- 8) *VZT Motol, INV.Č:8-13, Kt.7, Vojenský ústřední archiv Praha*
- 9) *Potvrzení o předání německých válečných zajatců z vojenského tábora válečných zajatců v Karviné 1945*, VHHT n.p. 247/19, *Archiv Vítkovice a.s.*
- 10) *Závodní stráž, pokyny a organizace 1945*, VHHT n.p. 108/11, *Archiv Vítkovice a.s.*
- 11) *Korespondence o Přidělení 40 válečných zajatců z vojenského zajateckého tábora Brno-Jundrov pro překladiště v Osvětimi 1946, 1946-1954 Vítkovice*, 106/162, *Archiv Vítkovice a.s.*
- 12) *Ostrava, Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, Statutární město Ostrava*, *Archiv města Ostravy, Nakladatelství Tilia 2003, ISBN 80-86101-77-0*
- 13) *Fond OKD, n.p., Důl Pokrok, Karton 14, Sdružený podnikový archiv Ostravsko-Karvinských dolů Ostrava*
- 14) *DEUTSCHE KRIEGSGEFANGENE IM URANBERGBAU VON SANKT JOACHIMSTHAL (JÁCHYMOV) 1945—1950, Von Otto Boss*, [online], Dostupné z: <https://www.bohemia-online.de/index.php/bohemia>
- 15) *Fond OV KSČ Karviná 1946-1990, Číslo:507, Státní okresní archiv Karviná*
- 16) *VUD státní podnik Malé Svatoňovice, Kt.144, Státní oblastní archiv v Zámrsku*
- 17) *Fond: Okresní úřad Kolín inv.č.1061, sign 5/13, č.k.1244, Státní okresní archiv Kolín*
- 18) *Zajatecký tábor Jundrov, kt.166, Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě*
- 19) *Rabštejnské údolí, Petr Joza, Vydalo okresní muzeum Děčín 2002*
- 20) *Shromažďovací středisko Děčín-Staré město, přehledy o příjmu a výdeji potravin pro válečné zajatce 1946, inv.č.96, ev.č. K-5 Státní okresní archiv Děčín*
- 21) *Oběžníky sběrné tábory inv.č. 226, event.č. K-74 Státní okresní archiv Děčín*
- 22) *inv.č. 302, event.č. K-124 Státní okresní archiv Děčín*
- 23) *Lebensbedingungen für die Kriegsgefangenen*,

- Datenbank zu Kriegsgefangenen, [online], Dostupné z: www.forum-der-wehrmacht.de
- 24) *In Polnischer Gefangenschaft Jerzy Kochanowski*, fibre verlag, osnabrueck 2004 Isbn 3-929759-62-4
- 25) *Verbrechen der Sieger, Das Schicksal der Deutschen Kriegsgefangenen in Osteuropa, Berichte und Dokumente, Eine Kritische Studie.*, Druffel Verlag, Auswahl und bearbeitung von Wilhelm Anders 1976, ISBN 3 8061 0710 6
- 26) *Všední den v internačním táboře Písek-Cerhonice*, Michael Sekyrka, Diplomová práce, České Budějovice 2007, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Historický ústav FF, [online], Dostupné z: <http://theses.cz>
- 27) *Zajatecké shromaždiště Smíchov, Kt.29, z fondu vojenské zajatecké tábory*, Vojenský ústřední archiv v Praze
- 28) *General der Infanterie Rudolf Toussaint*, [online], Dostupné z: <http://forum.valka.cz>
- 29) *Lager Motol, Bericht: Herr Schreiber, Bericht vom 3. 12. 1946*, [online], Dostupné z: www.wintersonnenwende.com/scriptorium
- 30) *Ročenka 2009, Vojenský historický archiv Praha Invalidovna, Ministerstvo obrany ČR-PIC MO ISBN 978-80-7278-535-3*
- 31) *Vývoz československého uranu do Sovětského svazu v letech 1946-1959, Drahomír Jančík, Acta Oeconomica Pragensia, roč 15, č.7, 2007*
- 32) *Zprávy delegátů MČK o návštěvách voj. Zajateckých táborů v ČSR (červen, červenec, září 1946) Inv.Č.379, Kt.62, z fondu vojenské zajatecké tábory*, Vojenský ústřední archiv Praha
- 33) *Oznámení úmrtí z různých zajateckých táborů Inv.Č.378, Kt.62, z fondu vojenské zajatecké tábory*, Vojenský ústřední archiv Praha
- 34) *Všední den v internačním táboře Písek-Cerhonice*, Michael Sekyrka, Diplomová práce, České Budějovice 2007 Jihočeská univerzita v Čechách
- 35) *Inventář fondu Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Vojenský ústřední archiv Praha
- 36) *Inventář fondu Shromáždovací středisko Děčín-Staré město, SOA Děčín*
- 37) *Kronika města Jičína 1945, Archiv města Jičín, i.č.794 SOA Jičín*
- 38) *Přehled činnosti velitelství VZT Most-1946, Kt.42, Inv.Č.228, Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Vojenský ústřední archiv Praha
- 39) *Přehled činnosti velitelství vojenských zajateckých táborů Ostrava, Kt.46, Inv.Č.265, Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Vojenský ústřední archiv Praha
- 40) *Ostrava, Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, Statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy, Nakladatelství Tilia 2003, ISBN 80-86101-77-0*
- 41) *Lager Maltheuern, Dr. med. Carl Grimm, Scriptorium, [online], Dostupné z: www.wintersonnenwende.com*
- 42) *Mißhandlung in den Ostrauer Kohlengruben, Johann Januschke, Scriptorium, [online], Dostupné z: www.wintersonnenwende.com/scriptorium*
- 43) *Karton č.48, inv.č.278, přehled činností VZT Pacov, Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Vojenský ústřední archiv Praha
- 44) *Pracovali pro říši ..., Repatriace a potrestání viníků nuceného nasazení*, [online], Dostupné z: web.nacr.cz
- 45) *VZT Brandýs nad Labem, Kt.32, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 46) *VZT Jundrov, Kt.34, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 47) *VZT Brno-Slatina, Kt.35, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 48) *VZT Děčín, Kt.36, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 49) *VZT Fryšava-Bobrovník, Kt.36, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 50) *VZT Havlíčkův Brod, Kt.36, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 51) *VZT Hranice, Kt.36, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 52) *VZT Jičín, Kt.37, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 53) *VZT Jince, Kt.37, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 54) *VZT Josefov, Kt.37, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 55) *VZT Kadaň, Kt.38, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 56) *VZT Kolin, Kt.38, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 57) *VZT Kuřim, Kt.39, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 58) *VZT Kutiny, Kt.39, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 59) *VZT Loupy, Kt.40, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 60) *VZT Malacky, Kt.40, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 61) *VZT Milovice, Kt.42, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 62) *VZT Mladá Boleslav, Kt.42, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 63) *VZT Nový Jičín, Kt.42, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 64) *VZT Olomouc, Kt.43, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 65) *VZT Ostrava, Kt.46, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 66) *VZT Pacov, Kt.48, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 67) *VZT, Kt.48, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 68) *VZT Písek, Kt.53, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 69) *VZT Plzeň, Kt.54, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 70) *VZT Prostějov, Kt.55, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 71) *VZT Přelouč, Kt.55, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 72) *VZT Rýnovice, Kt.56, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 73) *VZT Šumperk, Kt.56, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 74) *VZT Třinec, Kt.57, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 75) *VZT Znojmo, Kt.57, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha
- 76) *VZT Motol, Kt.28, fond: Vojenské zajatecké tábory v ČSR*, Ústřední vojenský archiv Praha

Problematika válečného zajetí v Jugoslávii 1944-1949

Jugoslávské zajatecké tábory 1944- květen 1945

Již od konce roku 1941 vedly jugoslávské partyzánské oddíly otevřený boj proti německým okupantům. Pozice partyzánů nebyla jednoduchá. Všudypřítomné nebezpečí, hlad, nedostatek zbraní, munice a léků nedovoloval partyzánům brát zajatce. Od roku 1943 se však situace postupně mění. Za materiální podpory Británie a ukořistěných zbraní zabitých nepřátel se partyzánům podařilo značně rozšířit ovládané území, své řady, upevnit svůj vnitřní řád i pozici na dobytých územích. 4 prosince 1943 jmenoval J.B. Tyto, vůdce povstaleckého hnutí, provizorní jugoslávskou vládu. Partyzánské oddíly byly přetransformovány na pravidelnou armádu. Vznikají první jugoslávské zajatecké tábory. Tento fakt přitáhl mimo jiné i pozornost Mezinárodního výboru červeného kříže, který se začal okamžitě zajímat o podmínky válečných zajatců pod správou jugoslávské armády. Na konci roku 1943 byly jugoslávské vládě předány delegáty Mezinárodního výboru červeného kříže v Zagrebu dva exempláře Ženevské konvence ve francouzském a srbochorvatském jazyce. J.B. Tyto však akceptovat podmínky Ženevské konvence, na kterou přistoupila předválečná jugoslávská vláda, odmítl. Zajatci byli vystaveni takovým podmínkám, jaké jugoslávské velení považovalo za přiměřené. Přes to, že se provizorní jugoslávská vláda distancovala od Ženevské konvence, podařilo se delegátům Mezinárodního výboru červeného kříže zprostředkovat mezi Německou říší a Jugoslávií několik výměn raněných válečných zajatců. Jedna z těchto výměn se uskutečnila 18. ledna 1945. 100 raněných a těžce nemocných německých válečných zajatců bylo vyměněno za stejný počet jugoslávských vojáků. Čím více se válka chýlila ke konci, tím brutálněji bylo s válečnými zajatci zacházeno. Stovky zajatců byly nahnány s rukama nad hlavou do příkopů, prázdných domů a sklepů kde byli popraveni. V Bělehradě zemřelo tímto způsobem na 5000 zajatců, v pevnosti Kalemegan 10000 zajatců. Násilí nebyly ušetřeny ani příslušnice pomocných složek Luftwaffe, Kriegsmarine a nemocní. Ti, kteří vraždění unikli, nastoupili na pochod smrti do zajateckých táborů. Váleční zajatci obraní o poslední kus teplého prádla umírali během pochodu na svá zranění, úplavici i vyčerpání. Cílem byla východní hranice Jugoslávie, odkud zajatci pokračovali skrze tranzitní tábory v Maďarsku a Rumunsku do Sovětského svazu. V jugoslávských rukou byl ponechán pouze zlomek válečných zajatců, které jugoslávská armáda zajala. Převážná část zajatců, kteří se na konci roku 1945 v jugoslávském zajetí nacházeli, pocházela z amerických zajateckých táborů. Dle oficiálních záznamů jugoslávského ministerstva obrany, prošlo jugoslávskými zajateckými tábory do roku 1949 celkem 58655 zajatců, z toho:

na území Srbska	skrze 16 zajateckých táborů	27242 zajatců
na území Chorvatska	skrze 9 zajateckých táborů	9395 zajatců
na území Slovinska	skrze 8 zajateckých táborů	5709 zajatců
na území Makedonie	skrze 2 zajatecké tábory	1531 zajatců
na území Bosny	skrze 14 zajateckých táborů	16279 zajatců

Vznik a vývoj kmenových zajateckých táborů

Ubytování, hygienické podmínky, strava a s tím i spojený zdravotní stav zajatců byl v prvních poválečných měsících zoufalý. V táborech se nekontrolovatelně rozmáhaly epidemie tyfu a úplavice. V zajateckém táboře Bělehrad I bylo na izolovaném oddělení umístěno 800 mužů nakažených úplavicí. Baráky kde byli nemocní umístěni, se nazývaly baráky smrti. Každého dne bylo vyneseno alespoň deset mrtvých těl. Podobné podmínky vládly i v táborech Sarajevo a Werschetz.

V menších zajateckých táborech s několika sty zajatci byla situace o něco lepší.

Cílem Jugoslávské vojenské správy bylo zajatce co nejdříve rozdělit do pracovních batalionů a nasadit při obnově země.

Výstrojní situace byla, stejně jako jiné aspekty válečného zajetí špatná. Mnozí zajatci byli obuti jen v gumových botách nebo dřevákách, kus teplého oblečení, spodního prádla nebo pár ponožek byl vzácností. Mnozí zajatci neměli ani košili. Není divu, že během zimy 1945/46, která byla obzvláště krutá mnoho z nich zemřelo.

Od jara 1946 je možno v zajateckých táborech zaznamenat změny k lepšímu, v souvislosti s postupnou implementací podmínek Ženevské konvence. Zpětně byla provedena registrace zajatců na pracovních komandech i v kmenových táborech.

Byla zavedena zajatecká pošta a započata repatriace nemocných a invalidů. 7. 1. 1946 byli do Německa odesláni první repatriovaní váleční zajatci.

Nedostatek obuvi a teplého prádla se v druhé polovině roku 1946 podařilo částečně vyřešit za pomoci zásilek organizace UNRA.

V zajateckých táborech vznikají krejčovské a obuvnické dílny určené k vyřizování požadavků na opravy výstroje a výrobu některých drobnějších nedostatkových výstrojních artiklů pro zajatce z tábora samotného i z detašovaných pracovních komand.

Během let 1947-48 se podmínky v zajateckých táborech dále stabilizovaly.

Můžeme říci, že vývoj podmínek v Jugoslávských zajateckých táborech byl v mnohém podobný vývoji podmínek v zajateckých táborech na území ČSR

Pracovní nasazení

Jugoslávie se po vojenské kapitulaci Německa nacházela v nelehké situaci. Pole byla plná nevybuchlé munice, dopravní cesty přerušené, lidé měli hlad a trpěli zásadním nedostatkem téměř všeho, na co si člověk vzpomněl. Většina práce schopných Jihoslovanů stále čekala za hranicemi na svou repatriaci.

Bylo zcela přirozené, že prvními, kteří měli tyto škody napravit, byli ti, kteří je způsobili, zajatí vojáci Osy.

Jak již bylo výše zmíněno, byla většina válečných zajatců zajatých Jugoslávskou armádou vyvezena do Sovětského svazu. Jugoslávská vláda proto požádala o přidělení válečných zajatců americkou vojenskou správu, která požadavku vyhověla.

Váleční zajatci, rozdělení na detašovaná i denní pracovní komanda, byli následně nasazeni při odklizení ruin, zprůjezdňování a opravě cest, železničních tratí, čištění

země od nevybuchlé munice, stavbě nových mostů, elektráren a sítě elektrického vedení, v uhelných dolech a zemědělství. Od roku 1946 byli váleční zajatci nasazeni rovněž ve strojním průmyslu.

Zajatecká pracovní komanda podléhala velitelství příslušného pracovního batalionu. Pracovní bataliony podléhaly příslušnému kmenovému zajateckému táboru. Jeden kmenový zajatecký tábor mohl spravovat až 7 batalionů.

Je sice pravdou, že život v pracovních táborech byl v porovnání s tábory kmenovými o trochu lepší. To však pouze pro ty zajatce, kteří plnili stanovené normy. Nutno uvést, že tělesná slabost, podvýživa, manuálně náročná práce, špatné vybavení a organizace, často stavěly stanovenou normu nad lidské síly.

Na rašelínových polích v blízkosti tábora Podpornaj byla denní norma na jednoho zajatce stanovena na 3m3 rašeliny. Rašelina byla nakládána na kolečka, se kterými zajatci jezdili na 300m vzdálené překladiště. Po trase na dřevěných prknech museli zdolat převýšení 4-6m. 3m3 znamenaly 60 koleček, což činilo 36km denně, nepočítaje cestu na pracoviště a zpět.

Pro zaplnění nedostatku některých odborných profesí dochází od roku 1947 v zajateckých táborech k zavádění školících kurzů. Zajatci byli učeni tesařskému řemeslu a jiným stavebním oborům.

V zajateckém táboře Skopje bylo na jaře 1947 vyučeno 40 válečných zajatců na zedníky. Tyto znalosti pomohly zajatcům nejen vykonávat manuálně méně náročnou odbornou práci, která byla lépe placena, ale rovněž nabízely možnost vylepšit, zkulturnit a odborně vyspravit tábory ve kterých žili. V zajateckém táboře č. 319 Novo Mesto si zajatci kupříkladu sami postavili novou ošetrovnu, v táboře č. 1 v Bělehradu novou kulturní místnost s jevištěm, osvětlením, oponou a kulisami, v zajateckém táboře č. 3 v Bělehradu hřiště a v táboře č.20 v Cuprina letní divadlo.

Zajatci byli vyzíváni, aby překračovali normy a dělali přesčas pro rychlejší obnovu Jugoslávie. Antifa zavedla „dobrovolné“ 4 pracovní hodiny v neděli a požadovala od všech zajatců k jejich 10 hodinovému pracovnímu dni 1hodinu navíc. Mnoho zajatců na požadavek přistoupilo. Dobře si uvědomovali, že dobrý posudek jim umožní dřívější návrat domů.

Lehce ranění a nemocní byli ošetřováni v táborové ambulanci, kde pracovali zajatí lékaři. Těžce nemocní byli přesunuti do vojenské nemocnice a zajateckých lazaretů, které byly zřízeny v Pančevu, Zagrebu, Skopiji Loce a Sarajevu.

Zajatí důstojníci nepodléhali pracovnímu nasazení. Velká část důstojníků trávila svůj volný čas studiem. V zajateckém táboře Werschetz č.233, ve kterém bylo umístěno až 3000 důstojníků, vznikla táborová univerzita. Za ostatním drátem byla vyučována filosofie, historie hudby, práva, matematika, přírodní vědy a mnoho dalších předmětů. V univerzitě pracovalo 50 učitelů.

Někteří zajatí důstojníci se dobrovolně přihlásili na práci mimo tábor, aby vylepšili své příjmy a změnili prostředí. Podmínky, za kterých byli nasazeni však byly srovnatelné s podmínkami pracovního nasazeného mužstva.

Výplaty mezd válečných zajatců

Od roku 1946 byli váleční zajatci za svou práci placeni. Dle vyhlášky jugoslávského ministerstva hospodářství, činila výše mzdy válečného zajatce pracujícího na pomocných pracích, při splnění normy 5 dinárů, mzda odborného pracovníka činila 10 dinárů a mzda specialistů až 30 dinárů. Přesčasy a práce o nedělích byla zajatcům proplácena jako civilním dělníkům. Mzda byla odečítána z poplatku 95-120 dinárů, který platil zaměstnavatel vojenské správě, za každý odpracovaný den.

Za denní mzdu bylo možno koupit v táborové kantýně 100g. tvarohu nebo zubní pastu. Mnoho potravin však v táborových kantýnách ke koupi nebylo.

Stravování válečných zajatců

V letech 1944-1946 převládala ve většině zajateckých táborů hlad. Úroda v roce 1945 byla obzvláště špatná. Zajatcům muselo stačit na den 200-300 g. chleba a vodová polévka s mrkví, fazolemi, hrachem či kroupami. Maso bylo vydáváno jen výjimečně. O něco vyšší příjmy byly vydávány pouze válečným zajatcům nasazeným v důlní těžbě a na jiných obzvláště náročných manuálních pracích.

V roce 1946 sice dochází k určitému navýšení potravinových přidělů pro pracovní nasazené válečné zajatce, ale i přesto vládla ve většině táborů hlad.

Teprve od jara 1947 lze potravinovou situaci v Jugoslávii označit za stabilizovanou.

Válečným zajatcům byl přiznán denní přiděl potravin sestávající z:

600g. chleba

135g. teplé stravy (obvykle ve formě ajntopfu)

30g. tuku nebo oleje

14g. ryby

15g. marmelády a hrnku kávy.

Ráno zajatci obvykle dostávali hrnek kávy a chleba na celý den. Odpoledne a večer polévku či kaši. Zajatcům bylo dále umožněno nakupovat některé potraviny za vydělané peníze v táborových kantýnách.

Od 1. dubna 1949 dochází opět ke krácení potravinových přidělů válečným zajatcům. V té době se však na území Jugoslávie nacházeli již jen zajatci vyšetřovaní a odsouzení z válečných zločinů.

Antifa v zajateckých táborech

Již v roce 1945 vznikly za podpory protifašistické organizace ANTIFA v mnoha zajateckých táborech takzvané „Antifašistické výbory“. Zajatci, členové těchto výborů se těšili velké volnosti pohybu a v táborové hierarchii zastávali celkem vysoké posty. Tito činovníci organizovali a podněcovali soutěže v pracovním výkonu mezi jednotlivými pracovními komandami, pořádali besedy, při kterých se četl Marx a Engels, podporovali vznik táborových kapel a organizaci kulturních večerů.

V květnu 1946 mělo již každé malé zajatecké pracovní komando na území Jugoslávie svého důvěrníka Antifa, který byl odpovědný za pracovní výkon, o kterém musel pravidelně referovat výboru Antifa příslušného kmenového zajateckého tábora, odkud byla ucelená hlášení dále předkládána centrálnímu výboru Antifa pro válečné zajatce pod správou jugoslávského ministerstva vnitra v Bělehradě.

Pokud chtěl válečný zajatec projít zajetím, pokud možno co nejlépe a dostat se co nejdříve domů, ANTIFA byla nejkratší cestou.

Procesy s válečnými zločinci

Již před koncem Druhé světové války existovala v Jugoslávii státní komise, která měla za úkol vyšetřovat zločiny spáchané představiteli okupační moci a jejich pomocníky. Tato komise registrovala po zhroucení Německé armády na 4433 Němců a 2062 Rakušanů podezřelých z válečných zločinů.

Pro koncentraci obviněných příslušníků wafen-SS, Whemachtu, policie, bezpečnostních jednotek a soudců, byly určeny speciální tábory se zprísněným režimem v blízkosti měst Karlovac a Veršac. V těchto táborech byli zajatci dlouhodobě vyslýcháni. Na výslech zajatců byli nasazeni rovněž zajatci.

Zajatci provádějící výslechy byli skupinou privilegovaných, kteří na základě svých jazykových znalostí požívali značných výhod. Dostávali zvýšené příděly potravin a později i peníze. Zajatec na této pozici si mohl vydělat až 650 dinárů měsíčně.

V říjnu 1946 započala Jugoslávie, po vzoru Norimberského procesu, se soudními procesy proti obžalovaným nacistům.

V Bělehradu bylo 14. - 23. 10. 1946 odsouzeno 21 obviněných ke smrti zastřelením a 11 obviněných k 5-20 letům nucených prací.

28. 10.-5. 11. 1946 bylo odsouzeno k trestu smrti zastřelením 12 obviněných a 2 obvinění na 12 let nucených prací. Procesy pokračovaly dál.

V roce 1950 se na území Jugoslávie nacházelo 830 odsouzených z toho dva na doživotí.

Repatriace

Repatriace zajatých vojáků Osy započala 7. 1. 1946. Prvními repatriovanými byli práce neschopní a invalidní váleční zajatci. Postupně jsou propouštěni příslušníci polního duchovenstva, polní zdravotní služby, zajatí Volksdeutsche z Polska a ČSR a zajatci rakouské národnosti.

Repatriace práce schopných válečných zajatců probíhala pomalu.

Důsledkem Moskevské konference, která ukládala ukončení repatriace válečných zajatců do 31.12.1948, byla jugoslávská vojenská správa nucena připravit konečný plán repatriace.

Dle tohoto plánu měla konečná repatriace všech zajatců, 64737 mužů z 53 zajateckých táborů a pracovních batalionů, kteří se 31. 8. 1948 nacházeli na území Jugoslávie, začít 1. 11. 1948 a být ukončena 18. 1. 1949. Tento plán byl s menšími odchylkami dodržen. Poslední oficiální repatriční transport opustil Jugoslávii 18. ledna 1949.

Po oficiálním skončení repatriace v lednu 1949 se na území Jugoslávie nadále nacházelo několik kategorií bývalých válečných zajatců.

V první řadě se jednalo o válečné zajatce původem Volksdeutsche z Banátů, kteří byli na základě dekretu z 15. 10. 1948 převedeni do stavu svobodných občanů s pracovní povinností.

Zůstalo zde rovněž 1348 odsouzených a obviněných z válečných zločinů.

Důsledkem hospodářské konference mezi Německou spolkovou republikou a Jugoslávii jsou postupně propouštěni rovněž odsouzení. Prvních 94 odsouzených říšských Němců a 33 Rakušanů bylo propuštěno 31. 5. 1950. Další odsouzení se navracejí do první poloviny roku 1953.

Použité prameny a literatura:

- 1) VII. DEUTSCHE KRIEGSGEFANGENE, [online], Dostupné z: www.read-all-about-it.org
- 2) *Erinnerungen an das Ende des 2. Weltkrieges: KROATISCHER KREUZGANG S Y N O P S I S*, Z. Springer, [online], Dostupné z: www.croatia.ch
- 3) *Datenbank zu Kriegsgefangenen: Kampfräume, Gefangenentransporte und Lager im Osten, Forum der Wehrmacht*, [online], Dostupné z: www.forum-der-wehrmacht.de
- 4) *Die Gefangenen*, Paul Carell (Günter Bøddeker), *Deutsche soldaten hinter Stacheldraht*, Bechtermünz Verlag ISBN 3-8289-0342-8
- 5) *Verbrechen der Sieger, Das Schicksal der Deutschen Kriegsgefangenen in Osteuropa, Berichte und Dokumente, Eine Kritische Studie*, Druffel Verlag, *Auswahl und bearbeitung von Wilhelm Anders 1976*, ISBN 3 8061 0710 6
- 6) 118. *Jugoslawien - numerische Liste der Kriegsgefangenenlager*, *Militaria archiv*, [online], Dostupné z: www.militaria-archiv.com

Obsah

Slovo autora

Vývoj problematiky válečného zajetí a internace v novověkých dějinách 1600-1912

-Úvod

-Problematika válečného zajetí ve Francii 1792-1815

-Problematika válečného zajetí v Rusku během Napoleonských válek

-Cesta do zajetí, všeobecné podmínky během transportu i v táborech

-Práce zajatců

-Důstojníci v ruském zajetí

-Váleční zajatci a zahraniční legie

-Hořký osud polských válečných zajatců v Rusku

-Propouštění ze zajetí a Repatriace

-Problematika válečného zajetí během války o nezávislost Španělska a Portugalska 1808-1814

-Problematika válečného zajetí na území Rakouské říše 1792-1814

-Problematika válečného zajetí na území Bavorského království 1813-1814

-Problematika válečného zajetí v Británii během Revoluční války a Napoleonských válek 1793-1815

-Britské zajetí během Americko-britské války 1812-16

-Zajetí a internování polští listopadoví povstalci v Rusku, Prusku a Turecku (1830-50)

-Problematika válečného zajetí během Americké občanské války 1861-1865

-Úvod

-Zajatecké tábory na území Konfederace

-Zajatecké tábory Unie

-Problematika válečného zajetí v Prusku během sedmítýdenní války 1866

-Problematika válečného zajetí v Prusku během Prusko-rakouské války 1870-71 a předcházející významné události mající vliv na problematiku

-Internace francouzských vojáků ve Švýcarsku 1871

-Problematika válečného zajetí během Anglo-búrské války 1899-1902

-Britské zajatecké tábory v jižní Africe

-Britské zajatecké tábory mimo území jižní Afriky

-Búrské zajatecké tábory v jižní Africe

-Problematika válečného zajetí během Rusko-japonské války 1904-1905

-Ruští váleční zajatci v Japonsku

-Japonští váleční zajatci v Rusku

-Internace tureckých vojáků v Rakousko-uhersku během první balkánské války 1912-1913

-Problematika válečného zajetí během První balkánské války 1912-1913

Vývoj problematiky válečného zajetí a internace během První světové války a následných válečných konfliktů 1914-1922

- Problematika válečného zajetí v Rakousko-uhersku 1914-1920

-Prvotní podmínky, vývoj

-Správní orgány válečného zajetí

-Strava válečných zajatců

-Zahraniční delegace červeného kříže, G.N.Z.B

-YMCA a zajatecké školy

-Stráž válečných zajatců

-Zajatecké mzdy, Lagergeld

-Pracovní nasazení válečných zajatců

-Důstojnické zajatecké tábory

-Táborové hřbitovy

-Situace ruských zajatců v zajateckých táborech a na pracovních komandech po vyhlášení separátního příměří v Brestu-Litevském

-Situace v zajateckých táborech na území ČSR po vyhlášení samostatnosti, repatriace

- Problematika válečného zajetí na území Německé říše 1914-1920

-Prvotní podmínky, vývoj

-Tyfové epidemie

-Správní orgány válečného zajetí

-Represálie

-Národnostní skupiny zajatců

-Ošacení válečných zajatců

-Pracovní nasazení válečných zajatců

-Peněžní zásilky, Lagergeld

-Zajatecká pošta

-Volnočasové aktivity za ostnatým drátem

-Neutrální mocnosti, kontroly zajateckých táborů

-Pomocné zásilky červeného kříže

-YMCA

-Stockholmský protokol, výměny těžce nemocných a invalidů

-Strava

-Vzdor, diverze, soudy

-Důstojnické zajatecké tábory

-Situace v zajateckých táborech po kapitulaci

-Versajská dohoda a vyšetřovací komise

-Problematika válečného zajetí v Bulharsku 1915-1918

-Problematika válečného zajetí v Turecku 1914-1918

-Cesta do Zajetí

-Zajatecké a pracovní tábory, vývoj, všeobecné podmínky

-Důstojnické zajatecké tábory

- Problematika válečného zajetí v Japonsku 1914-1920

- Problematika válečného zajetí v Itálii a operačních oblastech italské armády na Balkánu 1915-1921

- Italské zajatecké tábory v Itálii
 - Vznik, vývoj, všeobecná situace
 - Výměny nemocných
 - České legie v Itálii
- Italské zajatecké tábory v Řecku
 - Použité prameny a literatura
- Zdravotní péče
 - Pracovní nasazení
 - Zajatecké tábory, ubytování zajatců
 - Tábor smrti Sipot
 - Repatriace
 - Národnostní skupiny, početní stavy
- Problematika válečného zajetí na Britských ostrovech a v britských koloniích 1914-1920
 - Vývoj zajateckých táborů na území Anglie, Skotska, Irska
 - Správní orgány a zajatecká informační kancelář
 - Pracovní nasazení
 - Muži z ponorek
 - Důstojnické zajatecké tábory
 - Zajatecké tábory pod britskou správou v Itálii a Francii
 - Britské zajatecké tábory v Řecku
 - Britské zajatecké tábory na Maltě 1914-1919
 - Zajatecké tábory v Egyptě
 - Zajatecké tábory v jižní Africe 1914-1916
 - Zajatí příslušníci Ústředních mocností v Indii a Barmě 1914-1917
 - Zajatecké tábory pod britskou správou v Kanadě
- Válečné zajetí v Rusku 1914-1922
 - Správní orgány, zajatecké tábory, vývoj
 - Stravování válečných zajatců
 - Ošacení
 - Poštovní styk zajatců
 - Pracovní nasazení
 - Volný čas v zajetí
 - Výměny válečných zajatců
 - Zajatecký odbor odbočky Československé národní rady v Rusku 1917-1918
 - Události na frontě i hloubky Ruska během revoluce a následné občanské války 1917-1919 a jejich vliv na situaci válečných zajatců
 - Případ "Julínek"
 - Repatriace válečných zajatců 1918-1922
 - Zajatecký oddíl Československého červeného kříže, pomoc zajatcům a repatriační mise v Rusku
- Problematika válečného zajetí ve Francii a francouzských koloniích 1914-1921
 - Správní struktura
 - Vývoj zajateckých táborů
 - Důstojnické zajatecké tábory
 - Pracovní nasazení válečných zajatců, strava, ubytování, mzdy
 - Vzdor a odpor v zajateckých táborech
 - O českých a slovenských zajatcích ve francouzském zajetí
 - Váleční zajatci ve Francii po kapitulaci Německa
 - Repatriace
 - Francouzské zajatecké tábory v Řecku
 - Francouzské zajatecké tábory v Turecku
 - Váleční zajatci ve francouzských koloniích
 - Němečtí váleční zajatci v západoafrické Dahomeyi
 - Válečné zajetí v Maroku
 - Válečné zajetí v Alžírii a Tunisu
- Problematika válečného zajetí v Rusku 1916-1919
- Problematika válečného zajetí v Srbsku 1914-1918
 - Zajetí a transport
 - Vznik a vývoj zajateckých táborů
 - Zdravotní péče o válečné zajetce
 - Evakuace zajatců
 - Srbské zajatecké tábory 1918-1919
- Problematika válečného zajetí v Černé Hoře 1915-1916
- Problematika válečného zajetí v Rumunsku a Moldávii 1916-1920
 - Vývoj problematiky
 - Mezinárodní výbor červeného kříže a pomoc zajatcům
 - Vyplácení mezd zajatým vojínům a žoldu zajatým důstojníkům
 - Ošacení zajatců
- Problematika válečného zajetí a internace ve Spojených státech a na osvobozených územích 1914-1920
 - Internovní a zajatecké tábory v USA
 - Americké zajatecké tábory ve Francii 1917-1918
 - Americká vojenská správa v zajateckém táboře Krasnaja Rietschka (Sibiř) 1918-1919
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí ve Francii 1914-1918
 - Internovní tábory v Evropské Francii
 - Francouzské internovní tábory ve francouzských koloniích Dahomey, Maroko, Algérie
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí, na Britských ostrovech a v koloniích 1914-1918
 - Britské internovní tábory na Britských ostrovech
 - Britské internovní tábory v koloniích
 - Internace na Ceylonu
 - Internace v Austrálii 1914-1919
 - Internovní tábory v Jižní Africe 1914-19
 - Internace v Singapouru 1914-1915
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí, v Rusku 1914-1918
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí, v Rumunsku 1916-1918
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Portugalsku 1916-1918
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Bulharsku 1915-18
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Řecku 1916-18
- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Německé říši 1914-1918

- Internace civilistů z nepřátelských, válku vedoucích zemí v Rakousko-uhersku 1914-1918
- Internace ve Švýcarsku 1914-1918
 - Vlaky svobody
 - Internace válečných zajatců a civilních internovaných ve Švýcarsku
 - Pobyt internovaných ve Švýcarsku
 - Ruští uprchlí zajatci a dezertéři ve Švýcarsku 1915-1920
 - Mezinárodní výbor červeného kříže v Ženevě
 - Mezinárodní agentura válečných zajatců v Ženevě
- Internace ve Španělsku 1914-1918
- Internace v Nizozemsku 1914-1918
- Internace v Dánsku 1916-1918
- Internace v Norsku 1917-1918
- Problematika válečného zajetí ve svobodné Belgii 1918-1920
- Problematika válečného zajetí a internace během Československo-maďarské války 1918-1919
 - Československé zajatecké a internační tábory
 - Maďarské zajatecké a internační tábory
- Problematika válečného zajetí a internace v Rumunsku během Rumunsko-maďarské války 1919
- Problematika válečného zajetí a internace během Československo-polské války 1919
 - Zajatecké a internační tábory v Československu
 - Zajatecké a internační tábory v Polsku
- Problematika válečného zajetí a internace během Ukrajinsko-polské války 1918-1919
 - Zajatecké a internační tábory v Polsku
 - Zajatecké a internační tábory na Ukrajině
 - Internační tábory pro ukrajinské vojsko a civilisty v Československu, během Ukrajinsko-polské války a během let následujících 1919-26
 - Internační tábory pro vojenské a civilní osoby ukrajinské národnosti v Rakousku 1919
- Problematika válečného zajetí a internace během Velkopolského povstání 1918-1919
 - Zajatecké a internační tábory v Prusku
 - Zajatecké a internační tábory Velkopolské lidové rady
- Problematika válečného zajetí v Polsku během Rusko-polské války 1919-1921
 - Úvod
 - Vznik a vývoj zajateckých táborů na území Polska
 - Politická agitace v zajateckých táborech, legie
 - Výměna válečných zajatců
- Zajatecké tábory během finské občanské války 1918/19

Problematika válečného zajetí a internace během Španělské občanské války a let následujících 1936-1945

- Problematika válečného zajetí a internace během Španělské občanské války a let následujících 1936-1945
 - Frankistické koncentrační tábory ve Španělsku 1936-1939
 - Mezinárodní výbor červeného kříže během Španělské občanské války, pomoc zajatcům a internovaným
 - Kategorie a národnostní skupiny zajatců ve frankistických koncentračních táborech 1936-43
 - Po ústupu do Francie

-Problematika válečného zajetí a internace v Německé říši a na okupovaných územích 1939-45

- Sběrné a tranzitní tábory 1939
- Ze západní fronty do německého zajetí 1940.
- Kmenové zajatecké tábory Frontstalag na území Francie 1940-43
- Internační tábory Ilag 1940-1945
- Kmenové zajatecké tábory Stalag, počátky a vývoj
 - Všeobecná struktura kmenových zajateckých táborů pro nesovětské válečné zajatce
 - Zajatecké tábory pro sovětské zajatce Auflag, Dulag, Frontstalag, Stalag-Russenlager a Zajatecké tábory Waffen-SS
 - Zvláštní tábory pro polské válečné zajatce židovského původu náležící do sověty okupovaného Polska
 - Ubytování válečných zajatců na detašovaných pracovních komandech
 - Správní orgány válečného zajetí
 - Role civilních, polovojenských a bezpečnostních úřadů v problematice válečného zajetí
 - Národnostní skupiny v Německém zajetí
 - Stráž válečných zajatců v kmenových táborech i na pracovních komandech
 - Táborové lazarety, zdravotní péče o válečné zajatce
 - Pracovní nasazení válečných zajatců
 - Sport v nesovětských zajateckých táborech
 - Divadlo, hudba, zajatecké výstavy a noviny v zajateckých táborech pro nesovětské zajatce
 - Volný čas a kulturní činnost v sovětských zajateckých táborech
 - Bohoslužby a vojenské pohřby v nesovětských zajateckých táborech a na pracovních komandech
 - Zajatecká pošta
 - Stravování
 - Uvolňování stráže a propouštění ze stavu válečného zajetí, život v pracovních táborech pro zahraniční civilní dělníky
 - Zajatecké tábory Oflag
 - Zajatecké tábory pro příslušníky vzdušných sil Dulag/Stalag-Luft
 - Evakuace
 - Poslední měsíce války v evakuačních táborech a Osvobození
 - Repatriace
 - Repatriční komise v ČSR
- Problematika válečného zajetí ve Finsku 1939-1944

-Zajatecké tábory během Zimní války 1939-1940
-Zajatecké tábory během Pokračovací války 1941-1944

-Němečtí váleční zajatci během Laponské války 1944-45

-Problematika válečného zajetí a internace na Slovensku 1939-1945

-Problematika válečného zajetí v Itálii a italských afrických koloniích 1939-43

-Problematika válečného zajetí na Dálném Východě a na Japonských ostrovech 1941-1945

-Japonské zajatecké tábory na okupovaných územích

-Zajatecké tábory v Japonsku

-Internace polských vojáků v neutrálním Rumunsku, Maďarsku a Pobaltí 1939-1945

-Internace příslušníků britských expedičních vojsk ve vichystické Francii 1940-1943

-Internace ve Švýcarsku v letech 1939-1945

-Úvod, národnosti internovaných

-Správní orgány, struktura, všeobecné podmínky internovaných

-Internачní tábory pro vysokoškoláky a maturanty.

-Anglo-američtí internovaní ve Švýcarsku

-Internace amerických pilotů v neutrálním Turecku

-Internace ve Švédsku 1939-1945

-Internace v Irsku 1939-1944

-Problematika válečného zajetí a internace na Britských ostrovech, v britských koloniích a na osvobozených územích 1939-1948

-Zajatecké tábory na Britských ostrovech

-Vývoj zajateckých táborů

-Z evropského bojiště na Britské ostrovy

-Kategorizace válečných zajatců

-Britská správa a zajatecká samospráva

v zajateckých táborech

-Mezizajatecké vztahy

-Pracovní nasazení

-Stravování válečných zajatců

-Umění v zajateckých táborech

-Britská veřejnost a váleční zajatci

-Repatriace

-Váleční zajatci a internovaní v Kanadě 1939-

1947

-Evakuace zajatců do Kanady, početní stavy

-Zajatecké a internační tábory, vývoj

-Pracovní nasazení válečných zajatců

-Útěky

-Represálie rozpoutané útokem na Diepe a válka v Bowmanville

-Váleční zajatci v Austrálii 1939-1947

-Britské zajatecké tábory v Africe 1941-47

-Úvod

-Zajatecké tábory v Egyptě

-Pracovní nasazení zajatců

-Repatriace z Afriky

-Britské zajatecké tábory v Evropě 1943-46

-Váleční zajatci v Dánsku 1945

-Váleční zajatci v Norsku 1945-

1947

-Problematika válečného zajetí a internace ve Spojených státech a na osvobozených územích 1941-1946

-Transport do Spojených států, početní stavy

-Vznik a vývoj zajateckých táborů ve spojených státech

-Všeobecné podmínky v zajateckých táborech na území USA

-Správní orgány válečného zajetí v USA

-Volnočasové aktivity

-Stravování válečných zajatců

-Zajatecká pošta

-Stráž v táborech

-Ošacení válečných zajatců

-Pracovní nasazení

-Výplácení mezd válečným zajatcům

-Odpor

-Útěky

-Repatriace a postupná likvidace zajateckých táborů v USA

-Zajatecké tábory americké armády v Evropě.

-Němečtí váleční zajatci v Itálii 1945-47

-Americké internační tábory v Německu 1945-48

-Problematika válečného zajetí ve Francii a francouzských koloniích 1943-1948

-Vývoj zajateckých táborů pod správou svobodné Francie v severní Africe

-Vznik zajateckých táborů ve Francii

-Správní orgány válečného zajetí

-Stráž válečných zajatců

- Vyplácení mezd válečných zajatců
 - Zdravotní péče o válečné zajatce
 - Pracovní nasazení válečných zajatců 1944-48
 - Ubytování válečných zajatců
 - Stravování válečných zajatců
 - Repatriace válečných zajatců z Francie
 - Použité prameny a literatura
- Němečtí váleční zajatci v Norsku 1940
- Problematika válečného zajetí ve svobodné Belgii, Holandsku a Lucembursku 1944-1948
- Zajatecké tábory v Holandsku
 - Zajatecké tábory v Lucembursku
 - Zajatecké tábory v Belgii
 - Repatriace válečných zajatců z Belgie, Nizozemska a Lucemburska
- Problematika válečného zajetí a internace v SSSR a na osvobozených územích 1939-1953
- Počátky a vývoj souostroví GUPVI
 - Kategorie zajateckých táborů GUPVI
 - Mnohonárodnostní charakter Wehrmachtu a konfrontace se zajetím
 - Spojenecké země Osy, podíl na bojových operacích na východní frontě a zajetí
 - Zahraniční dobrovolnické legie, jejich podíl na bojových operacích na východní frontě a zajetí
 - Vojáci bojujících proti vojskům osy upadnuší do sovětského zajetí
 - Zajetí a transport
 - Operace velký valčík
 - Volno časové a sebevzdělávací aktivity v pracovních komandech a zajateckých táborech
 - Zdravotní péče a hygiena v zajateckých táborech a pracovních komandech
 - Stráž válečných zajatců
 - Stravování
 - vnitřní táborové policie.
 - Ošacení
 - Pracovní nasazení
 - Zajatecké pracovní bataliony červené armády
 - Diverzní aktivity zajatců a tresty
 - Zajatecká pošta
 - ANTIFA, politická převýchova válečných zajatců
 - Repatriace
- Problematika válečného zajetí v Polsku 1945-1950
- Předání zajatců
 - Správní orgány válečného zajetí, centralizace
 - Mezinárodní výbor červeného kříže a pomoc válečným zajatcům
 - Pracovní nasazení
 - Zajatecká pošta
 - Vyplácení mezd, strava
 - Ošacení
 - Zdravotní péče a hygienická situace
 - Repatriace
- Problematika válečného zajetí a internace v Československu 1945-48
- Velitelství zajateckých shromaždišť 5.5-16. 6. 1945
 - Pracovní nasazení zajatců ze zajateckých shromaždišť
 - Odsun zajatců z obvodu Velké Prahy a postupná likvidace zajateckých shromaždišť
 - Struktura správních orgánů válečného zajetí v ČSR
 - Hořké návraty repatriantů a podmínky v zajateckých táborech na území ČSR
 - Mezinárodní výbor červeného kříže a jeho vliv na problematiku válečného zajetí v ČSR
 - Zajatecká informační kancelář SČČK
 - Hlavní národnostní skupiny v zajateckých táborech na území ČSR
 - Početní stav válečných zajatců v ČSR
 - Stravování zajatců
 - Zdravotní péče v zajateckých táborech
 - Úmrtnost
 - Volnočasové aktivity a kulturní život v zajateckých táborech
 - Pracovní nasazení válečných zajatců
 - Útěky
 - Kázeňská a soudní pravomoc nad zajatci
 - Ubytování zajatců
 - Repatriace nemocných a práce neschopných válečných zajatců a příslušníků zdravotní a duchovní služby
 - Propouštění válečných zajatců, bývalých příslušníků ČSR
 - Propouštění říšskoněmeckých válečných zajatců
 - Monografie VZT Ostrava
 - Monografie VZT Most
 - Němečtí váleční zajatci v koncentračních a internačních táborech
 - Vznik a vývoj jáchymovských zajateckých táborů
- Problematika válečného zajetí v Jugoslávii 1944-1949
- Jugoslávské zajatecké tábory 1944- květen 1945
 - Vznik a vývoj kmenových zajateckých táborů
 - Pracovní nasazení
 - Výplaty mezd válečných zajatců
 - Stravování válečných zajatců
 - Antifa v zajateckých táborech
 - Procesy s válečnými zločinci
 - Repatriace
 - Použité prameny a literatura:

Poděkování:

Tímto děkuji za obětavou pomoc dobrovolníkům a pracovníkům níže uvedených spolků, nadací, úřadů a institucí

Státní okresní a zemské archivy ČR
Velitelství Záchrannej brigady Hasičského a záchranného sboru v Malackach
Zespół redakcyjny Gedanopedii Gdansk
Národní archiv Praha
Centralne muzeum Jenców Wojenných v Lambinowicach-Opolu
Kriegsarchiv des Österreichischen Staatsarchivs Vídeň
Vagonářské muzeum ve Studénce
Městské muzeum v Jaroměři
Vlastivědné muzeum Jesenicka
Vojenský ústřední archiv-Praha
Redakce krnovských novin Region
Podnikový archiv třineckých železáren
Archiv Vítkovice a.s.
Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Muzeum Fojtství v Kopřivnici
Městské muzeum v Králíkách
Muzeum im. Jana Dzierzona v Kluczborku
Gedenkstaette und Museum Trutzhain
KZ-Gedenkstätte Dachau
Heimatsmuzeum Stadt Moosburg
Stiftung lager Sandbostel
Krkonošské muzeum ve Vrchlabí
Stiftung Festung Ingolstadt
Stiftung Topographie des Terrors,
Dokumentationszentrum NS-Zwangsarbeit Berlin
KZ-Gedenkstätte Neuengamme
Stiftung Gedenkstätten Buchenwald und Mittelbau-Dora
Bayerisches Hauptstaatsarchiv
Archiv Kanceláře prezidenta republiky
Obecní a městské úřady, kteří byli nápomocny během dotazníkových akcí projektu EVZI
Muzeum Walki i Meczennstwa w Treblince
Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie
Muzeum Powstania Warszawskiego
Willi-Bredel Gesellschaft
Muzeum Regionalne im. Wł. Golusa, Ostrzeszow
Heimat-und Geschichtsverein Zöschen
Kreisvolkshochschule Holzminden
Stadtmuseum Hoyerswerda
Forderkreis Bundesfestung Ulm
Dokumentationszentrum Oberer Kuhberg
Stiftung Bundesfestung Ulm
Stiftung Frankfurter Schullandheim Wegscheide
Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten
Muzeum Gross-Rosen v Rogoznicy
KZ-Gedenkstätte Mauthausen
Państwowe Muzeum na Majdanku
Muzeum Stutthof
Věžnice a ústav pro VZD Opava
Vojenské gymnázium v Moravské Třebové
Biblioteka Naukowa MZK Klodzko
Wydział PNs, Dzialdowo
Specjalny Osrodek Szkolno-Wychowawczy Dobroszyce
Muzeum Dulag 121
Mémorial du Camp de Rivesaltes
Comrie Heritage Group
Cívico museo della Risiera di San Sabba

Gedenkstätte Breitenau
Gedenkstätte Langenstein-Zwieberge
Landesaufnahmebehörde Niedersachsen, Standort Grenzdurchgangslager Friedland
Fondazione ex Campo Fossoli
Stadt Weiden i.d.OPf., Amt für Kultur, Stadtgeschichte und Tourismus
Vagonářské muzeum Studénka
KVH - Pevnost Terezín
Towarzystwo Przyjaciół Deblina
JVA Lingen Abteilung Groß Hesepe
Muzej narodne osvoboditve Maribor
Velvyslanectví ČR v Římě
Městský úřad Jaroměř
Militärhundezentrum Kaisersteinbruch
Dokumentationsstätte Stalag 326 (VI K) Senne
KZ-Gedenkstätte Laura

Rád bych dále uvedl několik jmen těch, kteří během bádání v terénu i archivech nemálo pomohli cennými radami a informacemi.

Jerzy Trzaskowski, Michaela Neubauerová, Josef Adamec, Roman Janas, Jiří Ondřejkovič, Mark Hickman, Grzegorz Kaminsky, Jitka Gruntová, Lubomír Hanzelka, Marcela Řeháková, Pavel Vašata, Miloslav Kužilek, Miloslav Bartoš, Blanka Zázvorková, Tomáš Jakl, Jiří Topinka, Zbyšek Nechanický, Jana Hradilová, Markéta Prontekerová, Václav Sádlo, Zdeněk Duda, Jan Racek, Karel Koc, Lenka Tučková, Emil Kulfánek, Helmut Mürling, Bernhard Kerscher, Dörthe, Engels, Jens Binner, Karel Mikula, Emil Horváth, Martin Korcok, Martin Marek, Jiří Vondra, Wojciech Pasek, Małgorzata Ogonowska, Dagmar Procházková, Pavla Skokanová, Eva Liszoková, Iwona Oleszczuk, Edward Kopówka, Lutz Rothe, Piotr Tarnawski, Piotr Glogowski, Hans-Kai Möller, Mirosława Rzepecka, Jan Valenta, Edda Schaaf, Silvana Gattschau, Hilko Linnemann, Elke Roschmann, Markus Theile, Wolfgang Hessberger, Axel Drieschner, Thomas Bobrich, Lucie Syrová, Jan Kux, Jiří Vymětalík, Petr Bartošík, Karel Podolský, Pauline Spurle, Pavlína Ďuricová, Horst Seferens, Janusz Barszcz, Alyn Beßmann, Albert Knoll, Regine Heubaum, Stephan Matyus, Bohdan Kaňák, Lukasz Myszala, Johanna Rubenbauer, Dofek Vladimír, Danuta Drywa, Barbora Šumberová, Jan Głowa, Marek Lazarz, Irena Klimaszewska, Harald Grote, Anna Wolska, Maciej Boenisch, Robin MAMRAK, Blair Urquhart, Will Reid, Francesco Fait, Gunnar Richter, Ellen Fauser, Thomas Prieser, Monika Hinze, Jolanta Aniszewska, Isabella Giovanardi, Florian Rouliès, David Valůšek, Hans Ott, Irena Kumprichová, Jaroslava Zemanová, Roman Hartl, Jan Polák, Milerová Jiřina, Sebastian Schott, Danuše Filipová, Roman Reil, Ondřej Šalek, Lukáš Král, Martin Šmída, Ivan Rous, Jiří Jordán Hrych, Jiří Smutný, Ladislav Macek, Jiří Lapáček, Christine Glauning, Hans Gerstmann, Reimer Möller, Ingrid Sauer, Miroslav Vild, Josef Špaček, Jiří Řezníček, Karel Bůna, David Hubený, Martina Šmídtová, Donough O'Brien, Willi Albers, Mira Grasic, Jozef Špánik, Jan Petrásek, Veronika Chobotová, Radomír Sed'a, Šárka Medlíková, Bronislav Novosad, Aneta Vašatová